THE MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S SUKTHANKAR†
(Aug 1925—Jan 1943)

S K BELVALKAR
(since April 1943)

WITH THE CO OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI, R N DANDEKAR, S K DE, F EDGERTON,
A B GAJENDRAGADKAR†, P V KANE, R D KARMARKAR, V G PARANJPE,
V K RAJAVADE†, N B UTGIKAR†, P L VAIDYA, V P VAIDYA†,
RAGHU VIRA, M WINTERNITZ†, R ZIMMERMANN†,
AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI
RAJA OF AUNDH

Under the Patronage of the Raja of Aundh, the British Academy, London, the Union Government of the Republic of India, Governments of the States of Bombay, West Bengal, Madras, Bihar, Uttara Pradesh, Hyderabad and Mysore, the Universities of Bombay, Calcutta, Travancore and Poona, the Governments of Burma and Nepal, Several Commercial Firms and Charitable Trusts, and other Distinguished Donors

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1950

Reviews and Opinions

His Excellency Sir LESLIE WILSON, Late Governor of Bombay "I heartily congratulate you and all those who have been working with you on this production The first critical examination of the Mahabhārata is undoubtedly a *national* work and I sincerely trust that you will receive wholehearted support in this publication"

The late Professor HERMANN JACOBI "Your edition furnishes us with *just* what we want I consider your text as reliable as can be expected under the circumstances Your plan of editing the Great Epic is the best that could be devised"

The late Professor HEINRICH LÜDERS 'I was greatly impressed by the arrangements that have been made at the Institute for the collation of the Mahabhārata MSS The arrangements are such as will ensure great accuracy and perfect clearness in the registration of the various readings Your work seems to me to merit the highest possible praise both as regards the constituting of the text, and the clarity and succinctness with which the MSS evidence has been recorded"

The late Professor E WASHBURN HOPKINS "Every library or individual possessed of Sanskrit texts will find this new edition of the great Sanskrit epic indispensable"

Indian Culture, Calcutta "It is appropriate that it should have fallen to Indian scholarship to produce the first critical edition of the *Mahābhārata* Indians, who have assimilated Western scholarship and adapted it to the special conditions of the task, are fully capable of carrying even so formidable an undertaking to its destined close In the present edition, one cardinal merit is the richness of the apparatus criticus The new edition would be invaluable for this merit alone The methods of constituting the text adopted by the editor are unquestionably sound' — The late Professor A BERRIEDALE KEITH

Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute "The Ādi parvan in Dr Sukthankar's Critical Edition of the Mahābhārata, is now complete, and I have no hesitation in saying that this is the most important event in the history of Sanskrit philology since the publication of Max Muller's edition of the Ṛgveda His collaborators will be greatly helped not only by the example set by the first editor in the edition itself, but also by the scholarly way in which he has treated, in the Prolegomena, the complicated manuscript tradition, and mastered the whole problem of Mahābhārata text criticism"—The late Professor M WINTERNITZ

CARL G LOHMANN, Secretary, Yale University, New Haven "The University wishes to take this opportunity of tendering its cordial felicitations to your Institute on its remarkably useful career of scholarship The great critical edition of the Mahabharata alone though only one of your worthy undertakings, is enough to establish your permanent reputation in the world of learning"

The Times of India, Bombay 'The publication of this volume is a literary event of the first magnitude, for it marks the successful accomplishment of the first and most difficult stage of what is probably the greatest undertaking in the field of Oriental Research There is no doubt that, when completed, this first critical edition of the great epic will be an achievement of international importance reflecting no little credit on the Sanskrit scholarship of India We have no hesitation in appealing to the Indian public and all lovers of learning to extend their generous help to a work of such monumental importance"

Journal Asiatique, Paris "Quoi qu'il en soit de cette controverse et quelle que doive être la solution du problème posé, il reste que nous possédons désormais, grâce au zèle, à la science, à la conscience de M Sukthankar une édition modèle de l'Ādiparvan, que les recherches ultérieures ne pourront ni modifier, ni enrichir sensiblement, une édition telle que des générations d'indianistes l'avaient souhaitée sans oser l'espérer"—The late Professor SYLVAIN LÉVI

Acta Orientalia 'It would therefore seem to be proper that the first critical edition [of the Mahabharata] should be made in India, where so much important material is to be found And the new edition shows that Indian scholars, who have always been our teachers in Indian traditional lore now have become our equals in critical acumen and methods The critical edition of the Mahabharata may be said to inaugurate a new epoch in the history of Indian lore and Indian philology The beautiful illustrations are highly interesting as specimens of modern Indian art, and are a very welcome feature of this great national undertaking" —Professor Dr STEN KONOW (Oslo)

Journal of the American Oriental Society, New Haven (Conn) "Dr Sukthankar deserves to be heartily congratulated on the brilliant success of his work More than that, he deserves the active

PRELIMINARY NOTE

(KARNAPARVAN)

PRELIMINARY NOTE

When Dr S K Belvalkar took charge as General Editor of the Mahabhārata after the sad and untimely demise of Dr V S Sukthankar, he invited me to undertake a parvan of the Critical Edition of the Great Epic I agreed most willingly and selected the Karnaparvan I already had some idea of the difficulties that I might have to face in editing this parvan, but I thought that the work might give me opportunities to have an insight into the intricacies of problems of textual criticism which very few remaining parvans would afford The Karnaparvan was then formally entrusted to me by the authorities of the Bhandarkar Oriental Research Institute.

I started my work on the 11th of October 1943 After a preliminary examination of the MSS material, I selected 32 MSS (out of some 56 MSS that were collated) on which to base my edition The first draft of the constituted text was ready in about a year s time During the next few months, I finished the revision of the constituted text and handed it over to the Office The staff of the Apparatus writers began the task of preparing the Apparatus, which being very complicated in nature, took nearly five years in completion I thereafter revised the entire apparatus with the help of the expert staff in the Mahabhārata Department In the meanwhile the Institute entrusted the printing of the parvan to the Nirnaya Sāgar Press, Bombay The Press has so far printed off some 40 forms, and the Institute thought it fit to issue them as Fascicule No 20

I may indicate here briefly the intricate nature of the Karnaparvan MSS There are several MSS of this parvan, in the Northern as well as in the Southern Recensions, which are not consistent in their values, as they appeared to be in earlier stages Some of them improved and others deteriorated without much reason The Southern Recension transposes a few chapters from the first day's events of Karna s Generalship to the second day s events This is responsible for a number of changes in the body of the text in that Recension Some MSS which, in earlier stages, represented the Northern Recension developed a tendency to go over to the Southern Recension There are unusually large number of variations in the readings of the two recensions as also of conflations as the numerous star passages and Appendix passages indicate A fuller study of all these features will naturally be included in the final Introduction to be issued along with the second and the last fascicule of this parvan

The constituted text of the Karnaparvan is based upon the following 32 MSS fully utilised —

THE CRITICAL APPARATUS

I N(othern) Recension (22 MSS)

(a) *North-western Group* (ν)

Śāradā Version [Ś]

Ś1 = London, India Office Library, No 3307 (6483b) Dated A D 1709

Ś2 = Calcutta, Library of the Asiatic Society of Bengal, No 3312 (4065) Dated Śaka 1630 (*ca* A D 1708)

Kāśmīrī Version [K], being Devanāgarī transcripts from [Ś]

K_1 = Poona, Bombay Govt Collection (deposited at the BORI), No 190 of 1891–95 Undated

K_2 = Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihās Sanshodhaka Mandal Undated

K_3 = Lahore, D A V College Library No 4585 Dated Samvat 1850 (*ca* A D **1794**)

K_4 = Poona, BORI (Mbh) Collection, No 245 Dated Sam 1828 (*ca* A D **1772**)

(*b*) *Central Group* (γ)

Maithili Version [V]

V_1 = Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society Dated Lakṣmaṇa Sam 327 (*ca* A D **1444**)

Bengali Version [B]

B_1 = Dacca University Library, No 4801 Undated

B_2 = Dacca University Library, No 288c Dated Śaka 1740 (?) (*ca* A D **1818**)

B_3 = Santiniketan, Visvabhārati Library, No 11 Dated Śaka 1734 (*ca* A D **1812**)

B_4 = Dacca University Library, No 581 Dated Śaka 1667 (*ca* A D **1745**)

B_5 = Santiniketan, Viśvabhārati Library, No 5 Dated Śaka 1641 (*ca* A D **1719**)

Devanāgari Version [D], subdivided into

(i) Devanāgarī Version of Arjunamiśra [Da]

Da_1 = Baroda, Oriental Institute Library, No 7742 Undated

(ii) Devanāgari Version of Nilakantha (Dn) "The Vulgate"

Dn_1 = Bhor State Library Unnumbered, Dated Samvat 1786 (*ca* A D **1730**)

(iii) Devanāgarī Composite Version

D_1 = Poona, Parakhi Collection of the BORI Unnumbered Dated Samvat 1792 (*ca* A D **1736**)

D_2 = Lahore, D A V College Library, No 61 Dated Sam 1726 (*ca* A D **1670**)

D_3 = Madras, Adyar Library, No 31461 Undated

D_4 = Poona, Bombay Govt Collection (deposited at the BORI), No 191 of 1891–95 Undated

D_5 = Poona, Bombay Govt Collection (deposited at the BORI), No 485 of Viś I, Dated Samvat 1670 (*ca* A D **1614**)

D_6 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 1336 Undated

D_7 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 1108 Dated Sam 1669 (*ca* A D **1613**)

D_8 = Poona, Bombay Govt Collection (deposited at the BORI), No 62 of 1882–83. Dated Samvat 1514 (*ca* A D **1458**)

II S(outhern) Recension (10 MSS)

Telugu Version [T]

T_1 = Lahore, D A V College Library, No 3945 Undated

T_2 = Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library Undated

T_3 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 11816 Undated

Grantha Version [G]

G_1 = Puddukkottai State Library, No 3348 Undated

G_2 = Poona, BORI Mbh Collection, No 256 Undated

G_3 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 11828 Undated

Malayalam Version [M]

M_1 = Poona, BORI Mbh Collection, No 248 Undated

M_2 = Poomulli Mana Library, No 304 Dated Kollam 917 (*ca* A D **1742**)

M_3 = Baroda, Oriental Institute Library, No 6919 Undated

M_4 = Cochin, State Library, No 31 Dated A D **1833**

TESTIMONIA

(i) *Commentaries*

Ca = The Commentary of Arjunamiśra, as given in Dai and in MS No 12927 of the Oriental Institute, Baroda, Dated Śaka 1605 (*ca* A D **1683**)

Cc = The Commentary of Caturbhujamiśra, as given in MS No 12983 of the Oriental Insitute, Baroda, Dated Śaka 1688 (*ca* A D **1766**)

Cn = The Commentary of Nilakantha, as printed in "Vulgate" editions

Cv = The Commentary of Vādirāja, on the evidence of a transcript procured from Madras

(ii) *Epitomes*

The Bhāratamañjari of Ksemendra (Kāvyamālā No 64)

The Pāndavacarita of Maladhāri Devaprabha—Jaina Version of the Mahābhārata (Kāvyamālā No 93)

The Bālabhārata of Amaracandrasūri (Kāvyamālā No 45)

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu, by Tikkana

B O R Institute, Poona,
Rṣipañcami 16, Sept, 1950

P L. Vaidya

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add = adding
addl = additional
adhy = adhyāya(s)
App = Appendix
Arj = Arjunamiśra
B, Bom *or* Bomb = Bombay edition of the Mbh (Śaka 1799)
BG = Bhagavadgītā
C, Cal *or* Calc = Calcutta ed of the Mbh
chap = chapter(s)
comm = commentary(taries)
cont = continue(s)
corr = corrected, correction
Crit App = Critical Apparatus
Dev = Devabodha
ed = edition
fig = figure(s)
fol = folio(s)
foll = following
fragm = fragment(ary)
hapl = haplographic(ally)
illeg = illegible
inf lin = *infra lineam* (below the line)
int lin = *inter lineas* (between the lines)
interp = interpolate(s)
introd = introduction, introductory
K, Kumbh = Kumbhakonam ed of the Mbh
L = Line
M = Madras edition of the Mbh (of P P S Sastri, 1931–1936)
m *or* marg = marginal(ly)
Mañj = Bhāratamañjari (Kāvyamālā 64)
Manu = Manusmrti (ed N S P)
Mbh = Mahābhārata
Nil = Nilakantha
om = omit(s), omitting
orig = original(ly)
post = posterior
pr m = *propria manu* (by own hand)
prob = probably
r = repeat(s), repeated
Rām = Rāmāyaṇa (ed N S P)
ref = refer(ence)
resp = respective(ly)
sec m = *secunda manu* (by another hand)
st = stanza(s)
supp = supplementary
sup lin = *supra lineam* (above the line)
transp = transpose(s), transposition
v = verse
(var) = (with variation)
v l = varia(e) lectio(nes)

❈ ❈ (in the critical footnotes) enclose citations from commentators

[ ] besides their normal uses, enclose *additions* to MS readings

( ) besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be *omitted* from MS readings

* (superior star) in the text indicates an *emendation*

* * (in the MS readings) indicate syllables lost through injury to MS

〰 printed below (or along the side margin of) any part of the constituted text indicates that the reading of it is less than certain

C denotes a "Commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator, thus, Cd = Comm of Devabodha, Ca c n v = Comm of Arjunamiśra, Caturbhuja, Nilakantha and Vādirāja A "p" is added on to denote a "pātha" or variant, thus, Cnp = a pāthā mentioned in the Comm of Nilakaṇtha

वैशंपायन उवाच ।
ततो द्रोणे हते राजन्दुर्योधनमुखा नृपाः ।
भृशमुद्विग्नमनसो द्रोणपुत्रमुपागमन् ॥ १
ते॰द्रोणमुपशोचन्तः कश्मलाभिहतौजसः ।
पर्युपासन्त शोकार्तास्ततः शारद्वतीसुतम् ॥ २
मुहूर्तं ते समाश्वास्य हेतुभिः शास्त्रसंमितैः ।
रात्र्यागमे महीपालाः स्वानि वेश्मानि भेजिरे ॥ ३
विशेषतः सूतपुत्रो राजा चैव सुयोधनः ।
दुःशासनोऽथ शकुनिर्न निद्रामुपलेभिरे ॥ ४
ते वेश्मस्वपि कौरव्य पृथ्वीशा नाप्नुवन्सुखम् । C 8 4 B 8 1 4 K 8 subst.

The introductory mantra

1* नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ।

is found only in N (except D2 8) T1.8 G1 8 Ś K1.2 D8 read व्यासं, D6 वाचं, D7 चैव (for चैव) in the second line

Before the introductory mantra, Ś1 ins ॐ नमः श्रीविघ्नहर्त्रे । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमः श्रीत्रिपुरसुदर्यै, Ś2 ॐ नमः सरस्वत्यै । ॐ नमो विघ्नहर्त्रे, K1 ॐ नमो गणाधिपतये, K2 ॐ श्रीगणेशाय नमः । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय, K8 4 D8-5 7 श्रीगणेशाय नमः, V1 * * * * * मः, B1 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो वेदव्यासाय, B2 ॐ नमः कृष्णाय, B8 5 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय, B4 ॐ नमो गणेशाय, Da1 ॐ नमः श्रीगुरुगोपालगौरीगणपतिभ्यः, Dn1 ॐ नमो विघ्नहर्त्रे, D1 श्रीगणाधिपतये, D6 श्रीगणाधिपतये नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः, T1 G1 श्रीकृष्णाय नमः, T8 शुभमस्तु । श्रीरामचद्राय नमः । श्रीवेदव्यासाय नमः, G8 शुभमस्तु । श्रीवेदव्यासाय नमः

T8 G1 8 cont after 1*

2* शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ।

[For this stanza, found in the opening portion of a few S MSS, cf Ādi 9*, Āranyaka 2*]

Of the MSS which om the introductory mantra, D2 begins with श्रीगणेशाय नमः, D8 ॐ नमः श्रीपुरुषोत्तमाय, G2 शुभमस्तु हरिः ॐ, M1 श्रीमहागणपतये नमः । अविघ्नमस्तु, M8 हरिः श्रीगणपतये नमः । अविघ्नमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नमः, M4 हरिः श्रीगणपतये नमः । अविघ्नमस्तु

☞ It should be understood that the words उवाच, ऊचुः of references like जनमेजय उवाच, पाण्डवा ऊचुः, are generally omitted in S and in S Others have these promiscuously Similarly speakers' names are often abridged, for instance, वैशं for वैशंपायनः These vagaries of MSS are ignored in the Critical Apparatus

The S recension of adhy 1 and 2 differs considerably from the N recension as given above The S recension is given after the footnotes to 8 2 20

1 [b]) B1 (marg) 2-5 Da1 D1 4 5 7 दुर्योधनपुरोगमा — [d]) B4 उपागता, D1 2 गमत्

2 [a]) K4 V1 B D (except D8) अनुशोचंत — [b]) D8 कामला, D5 कमला, C0 कश्मला (as in text) — [c]) D8 पर्यवर्तंत (for पर्युपासन्त) — [d]) V1 D2 ततः सारद्वती, B2 ततश्च सात्वती

3 [a]) V1 B1 Dn1 तं मुहूर्तं, B2-5 Da1 D1 4-7 ते मुहूर्तं (by transp), D2 मुह्यत तु, D8 उच्छ्वसत (for मुहूर्तं ते) B1 2 4 5 Da1 D4 6 7 समाश्वस्य, C0 श्वास्य (as in text) — [b]) Ś2 V1 B1 D8 8 (before corr) शास्त्रसमतैः, B2-5 Da1 D1 4 5 7 निश्चितैः — [c]) K1 महीपालः

4 K4 om (hapl) 4 V1 B D (except D2 8) transp 4 and 5 — [b]) D8 राजा दुर्योधनस्तथा — [c]) B1 8-5 Da1 D1 4 5 7 सनो वै, B2 Dn1 D8 सनश्च (for सनोऽथ) — [d]) B2 Dn1 सौबलश्च महाबलः

5 V1 B D (except D2 8) Cal and Bom ed transp 4 and 5 — [a]) B Da1 D1 4 5 7 तेषु वेश्मसु (for ते वेश्मस्वपि) B1 कौरव्य, D2 8 कौरव्याः — [b]) D4 (*sup lin* as in text) नाप्नुवत् K1 नाप्नवं दुःखं, K8 नापुर सुखं (sic) (for नाप्नुवन्सुखम्) — [c]) Da1 D5 चिंतयंत,

C 8 4
B 8. 1 4
K 8 subst.

चिन्तयन्तः क्षयं तीव्रं निद्रां नैवोपलेभिरे ॥ ५
सहितास्ते निशायां तु दुर्योधननिवेशने ।
अतिप्रचण्डाद्विद्वेषात्पाण्डवानां महात्मनाम् ॥ ६
यत्तद्द्यूतपरिक्लिष्टां कृष्णामानिन्यिरे सभाम् ।
तत्स्मरन्तोऽन्वतप्यन्त भृशमुद्विग्नचेतसः ॥ ७
चिन्तयन्तश्च पार्थाना तान्क्लेशान्द्यूतकारितान् ।
कृच्छ्रेण क्षणदा राजन्निन्युरब्दशतोपमाम् ॥ ८
ततः प्रभाते विमले स्थिता दिष्टस्य शासने ।
चक्रुरावश्यकं सर्वे विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ९
ते कृत्वावश्यकार्याणि समाश्वस्य च भारत ।
योगमाज्ञापयामासुर्युद्धाय च विनिर्ययुः ॥ १०
कर्णं सेनापतिं कृत्वा कृतकौतुकमङ्गलाः ।
वाचयित्वा द्विजश्रेष्ठान्दधिपात्रघृताक्षतैः ॥ ११
निष्कैर्गोभिर्हिरण्येन वासोभिश्च महाधनैः ।
वर्ध्यमाना जयाशीर्भिः सूतमागधबन्दिभिः ॥ १२
तथैव पाण्डवा राजन्कृतसर्वाह्निकक्रियाः ।
शिबिरान्निर्ययू राजन्युद्धाय कृतनिश्चयाः ॥ १३
ततः प्रववृते युद्धं तुमुलं रोमहर्षणम् ।
कुरूणां पाण्डवानां च परस्परवधैषिणाम् ॥ १४
तयोर्द्वे दिवसे युद्धं कुरुपाण्डवसेनयोः ।

Co as in text B3 परिक्लेश, D4 जय तीव्र (for क्षय तीव्र) — d) K1 B3 4 न निद्रा चोपलेभिरे, K3 B5 Da1 D1 4 5 7 न निद्रामुपलेभिरे, V1 B1 2 Dn1 D2 3 6 8 दु खशोकसमन्विता (D2 3 8 परायणा)

6 a) V1 B1 2 Dn1 D6 उषितास्ते (B2 स्ता), B3–5 D4 7 सहितास्ता, Da1 D1 5 उषित्वा ता, D2 गमयित्वा (for सहितास्ते) K3 निशातेषु, K4 V1 B2 Dn1 D2 6 निशा ता तु, B3–5 Da1 D1 4 5 7 निशाते तु (for निशाया तु) Co cites ता निशा D3 ते द्रोणमनुशोचतो, D8 सहिता अन्वशोचत — b) B4 (marg) दुर्योधनपुरोगमा — c) K3 V1 B D चिंतयत परिक्लेशान् (B1 D6 रिक्लेश, D3 रान्क्लेशान्) — d) K1 पाडवाणा

7 a) K1 यत्तु द्यूत, K3 4 B1 4 5 D4–8 यत्ते द्यूते (D5 तं), V1 Dn1 D यत्तद्द्यूते, B2 यत्तैर्द्यूते, Da1 D1 यत्तद्द्यूतं, D3 तत्ते द्यूते (for यत्तद्द्यूत) K3 B1 2 4 D4 7 8 परिक्लिष्टा, V1 B5 Dn1 D2 3 6 परिक्लिष्टा (for परिक्लिष्टा) B3 तत्तद्द्यूते परिक्रम्य — b) K1 D3 आनयिता, K4 आनिन्निरे, D4 चानयिता (for आनिन्यिरे) Dn1 सती (for सभाम्) K3 V1 B Da1 D1 5–7 कृष्णा चानायिता सभा, D2 कृष्णा सनीयतां सभा, D8 कृष्णा चानायिता सभा — c) V1 [s]न्वशोचतो, B2–5 D7 [s]नुतप्यत, Dn1 [s]नुशोचतो, D2 [s]भितप्यत — d) D8 मानसा (for चेतस)

8 a) K1 यातावा (sic) (for पार्थाना) K3 D8 तथा तु सा चिंतयती (D8 °ता), V1 B1 Dn1 D2 6 तथा तु सचिंतयता (D6 यंत), B2–5 Da1 D1 3–5 7 तथा चित(D4 कथ)यता तेषा — b) K3 क्लेशास्तान् (by transp) B3 दु खकारितान् — c) V1 B1 2 5 6 Da1 Dn1 D1 3–8 दु खेन (for कृच्छ्रेण) K1 3 V1 B D Ca c क्षणदा — d) K1 V1 B D जगामाब्दशतोपमा, K3 जगाम शतशोपमा

9 a) B2–5 Da1 D1 4 5 7 तत प्रभातसमये — b) D3 क्षत्रिया पुरुषर्षभा, D6 व्यूहस्थास्ते नरर्षभा — c) Da1 D1 2 5 6 कर्म (for सर्वे)

10 a) B2 दृष्ट्वा (for कृत्वा) B4 Da1 D1 5 6 कर्माणि (for कार्याणि) — b) K1 4 V1 B1 Dn1 D3 8 समाश्वास्य, Ca श्वस्य (as in text) D3 8 परस्पर, D6 च तारवान् (sic) (for च भारत) — c) D6 वीरान्, Ca c योगम् (as in text) S K1 2 4 भेरीमाध्मापयामासुर्, K3 योसज्ञापयामासुर् (sic) — d) D6 पुनर्ययु (for विनिर्ययु)

11 b) K1 D3 कौतुकमगल (D3 ल), K3 मडनमगला — c) K3 V1 B2 Dn1 पूज(Dn1 जि)यित्वा, D8 अर्च्य (for वाच) K3 यथान्याय, D6 द्विजाञ्श्रेष्ठान् (for द्विज) — d) V1 B1 दधिपात्रघृतैस्तथा, B3 पत्रपुष्पफलाक्षतै, Dn1 D2 दधिपात्रकृता(D2 नवा)क्षतै, D6 वह्निं हुत्वा घृताक्षतै

12 a) K4 B2 5 D4 7 8 हिरण्यैश्च, D6 हिरण्याद्यैर्, Ca °ण्येन (as in text) K3 V1 B1 Dn1 गोभिरश्वैश्च निष्कैश्च (K3 सुबहून्, Dn1 बहुभि) — b) Dn1 सह ध्वजै; Ca c n महाधनै (as in text) D2 वासोभिश्चदनैर्वरै — c) S K1 4 V1 B1 2 5 Dn1 D2 3 6 8 Co वद्यमाना (Dn1 नो), B4 D4 7 वर्धमाना, Ca वर्ध्य (as in text) K3 वाछितार्थ फलै प्रीत्या

13 b) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4 5 7 8 कृतपू(V1 पौ)र्वाह्णिक(B1 °की)क्रिया, D3 6 कृत्वा पूर्वाह्णिका (D6 की) क्रिया — B2 om (hapl) 13cd — c) D2 damaged. K3 D3 6 8 सर्वे, V1 damaged, Dn1 तूर्णं (for राजन्)

14 a) B3 राजस् (for युद्ध) — b) B3 तुमुलो; D1 3 तुमुल, D6 विपुल Ś2 K3 4 B D लोमहर्षण (B3 र्षण, Da1 र्षणा, D5 °र्षणि) V1 om रोमहर्षण — c) V1 om. कुरूणां — d) K3 4 V1 B D (except D3) परस्परजयैषिणा

कर्णे सेनापतौ राजन्नभूदद्भुतदर्शनम् ॥ १५
ततः शत्रुक्षयं कृत्वा सुमहान्तं रणे वृषः ।
पश्यतां धार्तराष्ट्राणां फल्गुनेन निपातितः ॥ १६
ततस्तत्संजयः सर्वं गत्वा नागाह्वयं पुरम् ।
आचख्यौ धृतराष्ट्राय यद्वृत्तं कुरुजाङ्गले ॥ १७
जनमेजय उवाच ।
आपगेयं हतं श्रुत्वा द्रोणं च समरे परैः ।
यो जगाम परामार्तिं वृद्धो राजाम्बिकासुतः ॥ १८
स श्रुत्वा निहतं कर्णं दुर्योधनहितैषिणम् ।
कथं द्विजवर प्राणानधारयत दुःखितः ॥ १९
यस्मिञ्जयाशां पुत्राणाममन्यत स पार्थिवः ।
तस्मिन्हते स कौरव्यः कथं प्राणानधारयत् ॥ २०
दुर्मरं बत मन्येऽहं नृणां कृच्छ्रेऽपि वर्तताम् ।
यत्र कर्णं हतं श्रुत्वा नात्यजज्जीवितं नृपः ॥ २१
तथा शांतनवं वृद्धं ब्रह्मन्बाह्लिकमेव च ।
द्रोणं च सोमदत्तं च भूरिश्रवसमेव च ॥ २२
तथैव चान्यान्सुहृदः पुत्रपौत्रांश्च पातितान् ।
श्रुत्वा यन्नाजहात्प्राणांस्तन्मन्ये दुष्करं द्विज ॥ २३
एतन्मे सर्वमाचक्ष्व विस्तरेण तपोधन ।
न हि तृप्यामि पूर्वेषां शृण्वानश्चरितं महत् ॥ २४
वैशंपायन उवाच ।
हते कर्णे महाराज निशि गावल्गणिस्तदा ।
दीनो ययौ नागपुरमश्वैर्वातसमैर्जवे ॥ २५
स हास्तिनपुरं गत्वा भृशमुद्विग्नमानसः । C 8 26 B 8 2 2 K 8 subst

---

15 D2 damaged Da1 D1 5 om 15^{ab} — a) K1 3 B2–5 D4 6 7 द्विदिवस (K1 से), V1 B1 Dn1 D3 8 द्वौ दिवसौ (V1 स) K3 राजन् (for युद्ध) — d) K3 V1 B (B1 damaged) D (except D3, D2 damaged) बभूव (for अभूद्) B D1 4 5 7 अतीव दारुण (for अद्भुतदर्शनम्)

16 a) D6 शत्रुजय D8 (before corr , marg as in text) कुर्यात् (for कृत्वा) — b) D8 वृषध्वज (for रणे वृष) K1 मृष , B3 4 भृश, Ca c वृष (as in text) — d) Ś2 K2 फ(K2 फा)ल्गुणेन D2 निपातिता

17 a) K3 (before corr) ते, B1 Dn1 तु (for तत्) D1 सजय K3 सर्वे, D3 तस्मै (for सर्वं) — b) K3 V1 B D (except D2) गत्वा नागपुर द्रुत (D8 प्रति) Ca cites नागपुर — c) K1 आचक्ष्व, K3 V1 B D आचष्ट (Dn1 ष्टे) D2 धर्मराजाय, D3 (before corr) धार्तराष्ट्राय (for धृत) — d) K1 3 V1 B4 Dn1 D4 कुरुजगले, Ca as in text

18 b) K3 V1 B D (except D2 3 8) द्रोण चापि महारथं — c) Dn1 आजगाम (for यो ज) K1 पराशार्तिं (for मार्तिं) B2–5 Da1 D1 3–5 7 जगाम परमामार्तिं, D2 किमकुर्वत भो ब्रह्मन् — d) D6 क्रुद्धो, D8 युद्धे (for वृद्धो) D2 दु:खार्तश्चाम्बिकासुत

19 a) D8 (before corr) निहित — b) D3 8 सुयोधनजयै(D8 हितै)षिण — d) K3 ग्रोधारयत (for अधार) V1 अधारयत्सुदु खित , Da1 D1.5 धारयन्वै सु

20 a) K1 Dn1 D6 जयाशा D3 पुत्रस्य (for पुत्राणाम्) — b) B2–5 Da1 D1 4 5 7 महीपति (for स पार्थिव) B1 D2 3 सममन्यत पार्थिव — Da1 D1 5 om 20^{cd} — d) K3 कः प्राणानपि धारयत्

21 a) Ś1 K2 दु*र, K4 दुष्कर, B5 D7 दुर्धर, Ca c दुर्मर (as in text) K1 दुर दर्शं बत मन्ये (sic), K3 V1 B2 Da1 Dn1 D1.5 6 Cv दुर्मरत्वमह मन्ये, B1 D2 दुर्मर तदह मन्ये — b) Ś1 नृणा D3 वर्तिना, Cc वर्तताम् (as in text) D2 नृणा नृषु विवर्तित, Cv as in text — c) Da1 D1 यत्तु, D5 य तु (for यत्र) — d) B3 पुन (for नृप)

22 ab) D2 राजा (for वृद्ध) B2 3 5 Da1 D1 4 6 7 transp वृद्ध and ब्रह्मन् K3 D8 द्रोण, D3 वृद्ध (for ब्रह्मन्) Some MSS बाह्लीक — K3 om (hapl) 22^{cd} — c) D8 सैंधव (for द्रोण च) B2 सोमपुत्र (for दत्त)

23 b) K3 V1 B D (except D3 8) पुत्रान्पौत्रांश्च — c) K3 V1 Da1 Dn1 D1–3 5 6 नाजहत्, D8 नात्यजत् (for नाजहात्) — d) D3 transp तत् and मन्ये D3 8 दुर्मर (for दुष्कर) B1 नृप (for द्विज) D2 ततो मन्ये च दु कर

24 a) K1 ते (for मे) B4 5 D4 7 एतानि सर्वाण्याचक्ष्व — b) K3 V1 B1 D6 महामते, Da1 D1 4 5 7 यथातथ, Dn1 D2 3 8 महामुने (for तपोधन) — c) D2 तृप्याम V1 सर्वेषा (for पूर्वेषा) — d) D8 शृण्वतश् (for शृण्वानश्) — After 24, K3 4 V1 B D (except D2) Cal and Bom ed ins an addl colophon [Adhy no B1 Da1 Dn1 D1 4–6 8 1]

25 b) D2 युद्धाद् (for निशि) Ś1 K2 D2 गावल्गनिस्, K4 गावलाणिस्, V1 गावद्गणिस्, D8 गालल्गणिस् — c) D8 (before corr) ययुर् (for ययौ) Lacuna in D3 from ययौ up to श्वै in 20^{d} — d) K4 हयैर् (for अश्वैर्) K4 जवै (for जवे)

C. 8 26
B. 8 2 2
K 8. subst

जगाम धृतराष्ट्रस्य क्षयं प्रक्षीणबान्धवम् ॥ २६
स समुद्वीक्ष्य राजानं कश्मलाभिहतौजसम् ।
ववन्दे प्राञ्जलिर्भूत्वा मूर्ध्ना पादौ नृपस्य ह ॥ २७
संपूज्य च यथान्यायं धृतराष्ट्रं महीपतिम् ।
हा कष्टमिति चोक्त्वा स ततो वचनमाददे ॥ २८
संजयोऽहं क्षितिपते कच्चिदास्ते सुखं भवान् ।
स्वदोषेणापदं प्राप्य कच्चिन्नाद्य विमुह्यसि ॥ २९
हितान्युक्तानि विदुरद्रोणगाङ्गेयकेशवैः ।
अगृहीतान्यनुस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३०
रामनारदकण्वैश्च हितमुक्तं सभातले ।
नगृहीतमनुस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३१
सुहृदस्त्वद्धिते युक्तान्भीष्मद्रोणमुखान्परैः ।
निहतान्युधि संस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३२
तमेववादिनं राजा सूतपुत्रं कृताञ्जलिम् ।
सुदीर्घमभिनिःश्वस्य दुःखार्त इदमब्रवीत् ॥ ३३
गाङ्गेये निहते शूरे दिव्यास्त्रवति संजय ।
द्रोणे च परमेष्वासे भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३४
यो रथानां सहस्राणि दंशितानां दशैव हि ।
अहन्यहनि तेजस्वी निजघ्ने वसुसंभवः ॥ ३५
स हतो यज्ञसेनस्य पुत्रेणेह शिखण्डिना ।

26 a) V1 हस्तिनपुर B3–5 Da1 D1 4 5 7 प्राप्तो (for गत्वा) — b) V1 B1 3 5 Da1 Dn1 D1 4 5 7 चेतन°, B2 D6 °चेतस (for मानस) — d) K1 क्षये, Dn1 D6 गृह, Ca.c क्षय (as in text) D2 प्रक्षीवास्तदा (sic), D4 7 सक्षीणबाधव

27 a) K4 B5 Dn1 D3 7 स तमुद्वीक्ष्य D6 भृशमु (for स समु) — b) K1 कल्मशा (for कश्मला) — d) K4 धूत्रो (for मूर्ध्ना) K1 हि, D3 तु, D8 च (for ह)

28 a) B3–5 Da1 D4 5 7 स सपूज्य, D8 पूजयित्वा (for संपूज्य च) Ś1 K1 2 D6 यथान्याय्यं — b) D4 धृतराष्ट्र- (for धृतराष्ट्रं) — c) D2 तिष्ठ तिष्ठेति, Cc हा कष्टमिति (as in text) D6 कर्णम् (for कष्टम्) B3 चैवोक्त्वा, Da1 D1 5 चोत्क्रोशस् (for चोक्त्वा स) D8 महाकष्टमिति चोक्त्वा च (hypermetric) — d) Ś1 K2 4 आदधे, Ś2 D2 damaged, D8 अब्रवीत् Ca c वचनमाददे (as in text)

29 a) Dn1 हि, D1 [s]थ (for ऽहं) K1 क्षितिपतौ- — b) K1 D1 कश्चिदास्ते V1 D6 विभो (for भवान्) — c) K1 सुदोषेनापद, K3 V1 B D स्वदोषैरापद — d) K1 D1 कश्चिन्नाद्य, K3 V1 D6 कच्चिन्नान्य (for कच्चिन्नाद्य) K3 V1 B1 D3 6 विगर्हसे, K4 D8 विमुह्यसे, B2 Da1 D1 5 विमुह्यति

30 For the events, cf 5 123 18–27, 5 123 9–27, 5 123 1–8, 5 93, 5 126 — a) B5 हितादि (for हितानि) D8 विदुरेण भवानुक्तो — c) K1 3 अगृहीत्वा तु (K3 हि), B2 3 Da1 D4 5 7 नगृहीतानि (for अगृहीतानि) V1 असस्मृत्य — d) K1 कश्चिन्न (for कच्चिन्न) — K3 om from कुरुषे up to दुःखार्त in 33^{d}

31 For the events, cf 5 94–121 K3 om 31 (cf v l. 30) D8 writes 31–32 on marg — a) K1 काण्वैश्च, V1 B2 4 5 Da1 D1 2 4 5 7 कण्वाद्यैर्, B3 व्यासनारदकण्वाद्यैर्, Dn1 रामनारदकर्णाद्यैर्, D8 कण्वैर्हि — b) D2 च भारत (for सभातले) — c) D3 8 अगृहीतम् (for न) — d) B5 कुरुते (for कुरुषे)

32 K3 om 32 (cf v l 30), K4 D2 om (hapl) 32 D8 writes 32 on marg — a) K1 B2 D7 तद् (for त्वद्) K1 2 युक्ता° (for युक्तान्) — c) K1 न हितान्, D1 निहितान् (for निहतान्) — d) K1 कश्चिन्न (for कच्चिन्न) D3 om कुरुषे व्यथाम्

33 K3 om up to दुःखार्त in 33^{d} (cf v l 30) — c) B2 Da1 D1 5 दीर्घमुष्ण च निश्वस्य, B3–5 D3 4 7 सुदीर्घमुष्ण नि, Dn1 D6 8 सुदीर्घमथ (D6 पि)नि, D2 सुदु खमुष्ण नि

34 Before 34, all N MSS except D8 ins धृतराष्ट्र उवाच — a) K3 V1 B D आपगेये हते शूरे (D8 वीर) — b) Ś K1 कृतास्त्रवति; V1 B1 D6 दिव्यास्त्रविदि (for स्त्रवति) — d) K1 च (for मे) B2 व्यथते (for व्यथित) — After 34, B3 reads (with var) 37^{ab}, repeating it in its proper place

35 a) K1 यरोषाणा (sic) (for यो रथाना) — b) K4 दंसितानं, V1 B2 4 5 Da1 D1 4 5 7 Ca दंशितानि, D6 दतिना तु V1 शतैव, D4 तथैव, D8 (before corr) यथैव (for दशैव) B1 शतैरिह (for दशैव हि) B2 3 5 Da1 D5 7 ह, B4 Dn1 D2 तु, D3 च (for हि) — c) K1 अहन्यवनि (sic) — d) K1 निजघ्नी (for निजघ्ने) Da1 D1 5 वसुसमत

36 a) K3 V1 Dn1 D6 तं हत, K4 सहितो (for स हतो) K3 जयमानस्य (for यज्ञसेनस्य) — b) K4 शखडिना, Dn1 सिखडिना, D3 शिषडिना — c) V1 B2 पाडवेयातिगुसेन, B3 वेनेह गुसेन — d) K3 V1 B1 Da1 Dn1 D1 6 श्रुत्वा (for भृश)

पाण्डवेयाभिगुप्तेन भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३६
भार्गवः प्रददौ यस्मै परमास्त्रं महात्मने ।
साक्षाद्रामेण यो बाल्ये धनुर्वेद उपाकृतः ॥ ३७
यस्य प्रसादात्कौन्तेया राजपुत्रा महाबलाः ।
महारथत्वं संप्राप्तास्तथान्ये वसुधाधिपाः ॥ ३८
तं द्रोणं निहतं श्रुत्वा धृष्टद्युम्नेन संयुगे ।
सत्यसंधं महेष्वासं भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३९
त्रैलोक्ये यस्य शास्त्रेषु न पुमान्विद्यते समः ।
तं द्रोणं निहतं श्रुत्वा किमकुर्वत मामकाः ॥ ४०
संशप्तकानां च बले पाण्डवेन महात्मना ।
धनंजयेन विक्रम्य गमिते यमसादनम् ॥ ४१
नारायणास्त्रे निहते द्रोणपुत्रस्य धीमतः ।
हतशेषेष्वनीकेषु किमकुर्वत मामकाः ॥ ४२
विप्रद्रुतानहं मन्ये निमग्नः शोकसागरे ।
प्लवमानान्हते द्रोणे सन्ननौकानिवार्णवे ॥ ४३
दुर्योधनस्य कर्णस्य भोजस्य कृतवर्मणः ।
मद्रराजस्य शल्यस्य द्रौणेश्चैव कृपस्य च ॥ ४४
मत्पुत्रशेषस्य तथा तथान्येषां च संजय ।
विप्रकीर्णेष्वनीकेषु मुखवर्णोऽभवत्कथम् ॥ ४५
एतत्सर्वं यथा वृत्तं तत्त्वं गावल्गणे रणे ।

C 8 47
S 8 2 22
K 8 subst

37 B3 reads 37^{ab} after 34, repeating it here — ^{a}) K3 सम्यक्, B3 (first time) यस्मिन्, Cc यस्मै (as in text) — ^{b}) K3 द्रोणास्त्रं च, K4 परमास्त्रे, B (B3 both times) Da1 D1.4 5 7 दिव्यमस्त्रं B3 (first time) महामुनि॰, Dn1 महाहवे (for महात्मने) — ^{c}) Ś2 ये (for यो) — ^{d}) Da1 D1 5 धनुर्वेदम् (for वेंद) Ś2 उपाकृप, K2 उपाकृता, B2 3 D3 6 7 Ca उपा(B3 दा)हृत॰, Cc कृत॰ (as in text)

38 ^{a}) K3 तस्या वै (for कौन्तेया) — ^{b}) K3 पाडवेया (for राजपुत्रा) K3 V1 B D महारथा (for बला॰) — ^{d}) K1 तवात्रे (sic), D3 ये चान्ये (for तथान्ये) K1 वसुधाधिप॰

39 D1 om (hapl) 39^{b}–40^{c} — ^{c}) K3 सन्यस्त च, B5 सवसतं, D6 सन्यस्तं च, D8 सत्यसस्थ, Ca c सत्यसध (as in text) D5 महैष्वासं — ^{d}) B2 व्यथते — After 39, K3 4 V1 B D (except D2, D1 om) ins

3* ययोर्लोके पुमानस्त्रे न समोऽस्ति चतुर्विधे ।
तौ द्रोणभीष्मौ श्रुत्वा तु हतौ मे व्यथितं मन॰ ।

[(L 1) K4 transp लोके and अस्त्रे K3 D6 समो नास्त्रे, Da1 D5 पुमानस्त्रैर् K3 विद्यते न, D6 न विद्येत (for न समोऽस्ति) Da1 D5 चतुर्विधै, Ca c चतुर्विधे (as above) K1 नमसश्च भविष्यति (sic) (for the post half) — (L 2) Da1 D5 भीष्म (corrupt) D8 (m as above) स्मृत्वा K4 D3 6 8 मे, V1 च (for तु) K3 D3 6 8 प्रव्यथित]

40 D1 om 40^{abc} (cf v l 39) D8 writes 40 on marg — ^{a}) K1 4 B2–5 D3.4 8 चास्त्रेषु, K3 D6 नास्त्रेषु, V1 शास्त्रे च, Da1 Dn1 D5 वास्त्रेषु (for शास्त्रेषु) — ^{b}) K3 D6 पुमान्वै विद्यते सम॰, D8 न समो विद्यते पुमान् — ^{c}) D4.7 दृष्ट्वा, Cc श्रुत्वा (as in text) — ^{d}) K4 V1 B2 Da1 D1.3.6 अकुर्वत

41 B3 D6 om (hapl) 41–42 — ^{a}) K3 4 V1 B2 ससप्तकाना (for संश) K3 V1 B1 4 5 Da1 Dn1 D1 2 4 5 7 8 बल — ^{c}) K3 धनजयेनातिक्रम्य — ^{d}) K3 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D2 4 5 7 Ca c गमित (for ते) K1 यमसाधन, V1 सादने, B2 मम सादन

42 B3 D6 om 42 (cf v l 41) D8 writes 42^{a}–44^{b} on marg — ^{a}) K1 निहिते, V1 Da1 Dn1 D1–3 5 8 च हते, B2 4 5 D4 7 विह(B2 हि)ते (for निहते) B1 नारायणास्त्रेण ** — ^{b}) D3 धर्मत॰ (for धीमत॰) — ^{c}) K3 4 V1 B (B3 om) D (except D2, D6 om) विप्रद्रुतेषु (for हतशेषेषु) — ^{d}) Ś K1 2 V1 B3–5 D1 2 4 5 7 अकुर्वत, D3 अकुर्वति

43 D8 reads 43 on marg — ^{b}) K3 V1 B D निमग्नान् — ^{c}) K1 D1 प्लवमाना, D2 अप्लवानि, Cc as in text D6 शेषे (for द्रोणे) — ^{d}) K1 सर्वनौहान्, K3 भग्ननौकान्, K4 B1 5 D6 Ca c भिन्न (for सन्न) B2–4 D4 7 भिन्ननौ(B3 नृभिन्नौ)कामिवाभसि, Da1 D1 5 भग्ननौकानिवाभसि, D3 स(sup lin भि)न्ना नौकेव चार्णवे, D8 सूत (m सन्न) नौकामि(m नि)वार्णवे

44 D8 reads 44^{ab} on marg — ^{b}) D8 द्रौ * श्च (for भोजस्य) — ^{d}) K3 द्रौणेयस्य, K4 द्रोणेश्चैव, D1 द्रौणिश्चैव, D6 द्रोणस्यैव, D8 तथा चैव (for द्रौणेश्चैव)

45 ^{a}) K1 शण्णक (sic) (for मत्पुत्र) B2 3 Dn1 D2 मत्पुत्रस्य च (Dn1 वि॰) शेषस्य, D6 मत्पुत्रेण विशेषेण — ^{b}) B4 5 Da1 D1.4 5 7 अन्येषा चै(D5 चे)व सजय — ^{c}) K3 V1 B D Ca विप्रद्रुतेषु (for कीर्णेषु) Ś2 अनेकेषु — ^{d}) K1 सुख कर्णौ, B3 अथ कर्णौ (for मुखवर्णौ) K3 मुखवर्णश्च कीदृश॰

46 ^{a}) K3 D6 वृत्त, Dn1 कृत (for सर्वं) K3 D8 यथा सर्वं, B2 5 D4 7 यथातत्त्व, B3 यथान्याय, D8 समा * क्ष्व.

C 8 47
B 8 2 23
K 8 subst

आचक्ष्व पाण्डवेयानां मामकानां च सर्वशः ॥ ४६
संजय उवाच ।
पाण्डवेयैर्हि यद्वृत्तं कौरवेयेषु मारिष ।
तच्छ्रुत्वा मा व्यथां कार्षीर्दिष्टे न व्यथते मनः ॥ ४७
यस्मादभावी भावी वा भवेदर्थो नरं प्रति ।
अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्तौ न कश्चिद्व्यथते बुधः ॥ ४८
धृतराष्ट्र उवाच ।
न व्यथा शृण्वतः काचिद्विद्यते मम संजय ।
दिष्टमेतत्पुरा मन्ये कथयस्व यथेच्छकम् ॥ ४९

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

२

संजय उवाच ।
हते द्रोणे महेष्वासे तव पुत्रा महारथाः ।
बभूवुराश्वस्तमुखा विषण्णा गतचेतसः ॥ १
अवाङ्मुखाः शस्त्रभृतः सर्व एव विशां पते ।
अप्रेक्षमाणाः शोकार्ता नाभ्यभाषन्परस्परम् ॥ २
तान्दृष्ट्वा व्यथिताकारान्सैन्यानि तव भारत ।

— ^{b}) K4 B1 Dn1 D2 3 8 तथा, B2 3 5 Da1 D1 4 5 7 ब्रूहि (for तत्त्व) S1 K (except K3) D2 गावल्गने Dn1 मम (for रणे) — ^{c}) D6 एतच्च, D8 यद्वृत्त (for आचक्ष्व) — ^{d}) K1 B3 सजय, K3 D8 नि फल, V1 D2 नि कल, B1 निस्कल, B2 4 5 Da1 D1 4 5 7 तत्त्वत, D3 निष्कला, D6 सैनिके (for सर्वश)

47 K1 om the ref — ^{a}) K3 V1 B D तवापराधाद् (for पाण्डवेयैर्हि) — ^{c}) K3 मा व्यथा, D2 नान्यथा (for मा व्यथा) D6 किंचिद् (for कार्षीर्) — ^{d}) D8 दृष्टे, Ca c दिष्टे (as in text) B3 व्यथित (for व्यथते) V1 B (except B3) D बुध (for मन) K3 दृष्टव्ये व्यथते मन

48 Lacuna in Ś for 48^{ab}, K1 4 om 48^{ab}, lacuna in K2 for 48^{ab} filled *sec m* — ^{a}) K3 V1 B2 D4 तस्माद्, D1 यस्याद्, D8 य स्याद् (for यस्माद्) Da1p (marg) यस्मान्नाभावी K2 Da1 D1 भावो (for भावी) D3 6 च (for वा) — ^{b}) K2 B3–5 Da1 D1 4 5 7 Ca ह्यर्थो राजन्, K3 न चेदर्थौ (for भवेदर्थो) K2 रथ, K3 रण (for नर) — ^{c}) Ś K1 2 च (for वा) K4 प्राप्तौ च D3 6 चाप्राप्तौ (for वा प्राप्तौ) — ^{d}) K3 4 V1 B2 5 कच्चिद् (for कश्चिद्) S1 K 4 मन (for बुध) K1 न कचिद्व्यथिते वन (sic), B2–5 Da1 D1 4 5 7 न बुध कुरुते व्यथा, Ca नरो न कुरुते व्यथा

49 D2 om 49 — ^{a}) Ś lacuna, K1 [अ]त्यधिका, K4 बृहती, V1 B1 Dn1 D3 8 [अ]भ्यधिका, B2–5 Da1 D1 4 5 7 विद्यते (for शृण्वत) — ^{b}) B (except B1) Da1 D1 4 5 7 मम सजय शृण्वत — ^{c}) K1 शिष्टम्, Da1 D1 5 दृष्टम्, Cc दिष्टम् (as in text) B4 om पुरा — ^{d}) K3 यथेष्टक, B (except B1) Da1 D1 4 5 7 यदि(B2–4 D4 दी)च्छसि (for यथेच्छकम्)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* K4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) B1 5 Dn1 D1 4 6 2

2

1 Dn1 om the ref — ^{c}) K3 D3 अश्वस्थमुखा, K4 आशुष्क, V1 अस्वस्त, B1 Dn1 D2 6 8 अस्वस्थमुखा (D2 षा) B2–5 Da1 D1 4 5 7 अस्व(B2 3 सु)स्थमनस सर्वे — ^{d}) K1 विशण्णा, B1 विवर्णा, B2–5 Da1 D1 4 5 7 बभूवुर् (for विषण्णा) K4 कृतचेतस

2 ^{a}) D2 अवाङ्मुख D1 शस्त्रभृता — ^{c}) K1 V1 B3 Da1 D1 4 5 अप्रेक्ष्यमाणा, K3 क्ष्यमाणा, K4 क्षमाना, B5 Dn1 अवेक्ष(Dn1 क्ष्य)माणा, D2 6 सप्रेक्ष्य (for अप्रेक्ष)

3 ^{a}) K1 ता दृष्टो व्यथिताकारां (sic) — ^{b}) B (except B1) Da1 D1 4 5 7 transp सैन्यानि and तव — ^{c}) K3 ऊर्ध्वमेव K1 अभ्यवीक्ष्यत, K3 V1 D3 6 8 निरीक्षत, K4 अभिवेक्ष्यतो, B1 Da1 Dn1 D1 5 निरैक्षत, B2 4 5 अभ्यतिष्ठत, B3 अवतिष्ठत, B4 (marg) णिरैक्षत, D2 अन्ववीक्षत, D4 7 अभ्युदैक्षत (for अभ्यवेक्षन्त) D8 (marg) ऊर्ध्वमेवानिरीक्षत, Ca ऊर्ध्वमेव

ऊर्ध्वमेवाभ्यवेक्षन्त दुःखत्रस्तान्यनेकशः ॥ ३
शस्त्राण्येषां च राजेन्द्र शोणिताक्तान्यशेषतः ।
प्राभ्रश्यन्त कराग्रेभ्यो दृष्ट्वा द्रोणं निपातितम् ॥ ४
तानि बद्धान्यनिष्टानि* लम्बमानानि भारत ।
अदृश्यन्त महाराज नक्षत्राणि यथा दिवि ॥ ५
तथार्तं स्तिमितं दृष्ट्वा गतसत्त्वमिव स्थितम् ।
स्वं बलं तन्महाराज राजा दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ६
भवतां बाहुवीर्यं हि समाश्रित्य मया युधि ।
पाण्डवेयाः समाहूता युद्धं चेदं प्रवर्तितम् ॥ ७
तदिदं निहते द्रोणे विषण्णमिव लक्ष्यते ।
युध्यमानाश्च समरे योधा वध्यन्ति सर्वतः ॥ ८
जयो वापि वधो वापि युध्यमानस्य संयुगे ।
भवेत्किमत्र चित्रं वै युध्यध्वं सर्वतोमुखाः ॥ ९
पश्यध्वं च महात्मानं कर्णं वैकर्तनं युधि ।
प्रचरन्तं महेष्वासं दिव्यैरस्त्रैर्महाबलम् ॥ १०
यस्य वै युधि संत्रासात्कुन्तीपुत्रो धनंजयः ।
निवर्तते सदामर्षात्सिंहात्क्षुद्रमृगो यथा ॥ ११
येन नागायुतप्राणो भीमसेनो महाबलः ।
मानुषेणैव युद्धेन तामवस्थां प्रवेशितः ॥ १२
येन दिव्यास्त्रविच्छूरो मायावी स घटोत्कचः ।
अमोघया रणे शक्त्या निहतो भैरवं नदन् ॥ १३
तस्य दुष्पारवीर्यस्य सत्यसंधस्य धीमतः ।
बाह्वोर्द्रविणमक्षय्यमद्य द्रक्ष्यथ संयुगे ॥ १४
द्रोणपुत्रस्य विक्रान्तं राधेयस्यैव चोभयोः । C 8 65 B 8 3 15 K 8 subst

निरैक्षत — d) V1 B Da1 D1 4 5 7 दु खतप्तानि, D2 °त्रस्ता हि, D3 8 प्रस्तानि, D6 त्रासानि Cc नैकश

4 a) K3 B Dn1 D2–4 6–8 तु (for च) Da1 D1 5 तेषा चैव तु शस्त्राणि — b) Da1 D1 5 रुधिराक्तानि (for शोणिता) K1 सर्वत , K3 D1 3 5 6 सर्वश , B (except B1) D4 7 [अ]नेकश (for [अ]शेषत) — c) K3 Dn1 प्राभ्रशं(Dn1 श्य)त, K4 V1 D4 प्राभ्रस्यत, B2 प्रादृश्यात, B3 अभ्रश्यत, D2 प्रभास्यति, D8 प्राभ्राश्यत K3 कराश्रत्यो (sic), Da1 D5 कराग्राभ्या D1 भृशाभ्रश्यत कराग्राभ्या (sic!) — d) K3 हत्वा (for दृष्ट्वा) K3 V1 B D (except D2) हत युधि (for निपातितम्)

5 a) V1 B1 वृद्धानि, Dn1 वृदानि, D6 विद्धानि, D8 द्वारानि, Ca c बद्धानि (as in text) S K1 2 [अ]निष्टासु, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 Ca [अ]रिष्टानि, K4 निष्टानि, D6 विष्टानि (for [अ]निष्टानि*) — c) K3 D6 व्यदृश्यत, Cc अदृश्यन्त (as in text) D3 8 महाभाग (for राज) — d) K1 दिवा, D1 विधि, Cc दिवि (as in text)

6 a) K3 V1 B2–5 Da1 D2 7 तत्, Dn1 D3 5 6 8 तु, D4 तान् (for [आ]र्तं) K3 विस्मित, D2 समित, Ca c स्तिमित (as in text) K1 D1 5 तथा तस्तिमित दृष्ट्वा, B1 तथा निमित्तं त दृष्ट्वा — b) K3 4 V1 B (except B5) D (except Da1 D1 5 6) अवस्थित (for इव स्थितम्) — c) K3 D6 चरं(D6 ल)त च, V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 बल तव (for स्व बल तन्) Da1 D1 5 महाप्राज्ञ (for राज)

7 a) K4 बाहुवीर्येण, D2 वीर्यं च — c) B2 समाभूता (for हूता) — d) D8 चैव (for चेद)

8 a) K3 तदह, Cc तदिद (as in text) K1 निहत — b) K3 Da1 D1 विषणम्, B3 निषण्णम्, Dn1 विषसम् (for विषण्णम्) K1 लभ्यते (for लक्ष्यते) — c) B3 वध्य (for युध्य) K3 च ये योधा, D8 रणे योधा (for च समरे) — d) K4 D4 वध्यत, V1 -युध्यत, B3 युध्यति (for वध्यन्ति) K3 वध्यति भुवि, D8 हन्यते चैव (for योधा वध्यन्ति) K1 3 V1 B D सर्वश (for सर्वत)

9 a) B3 5 Da1 D1 5 वेति (for the second वापि) D6 जयो वा विजयो वापि — c) Da1 D1 5 हि (for वै) — d) D3 सर्वतो नृपा , D6 तोमुख

10 a) B1 पश्यतैन (for पश्यध्व च) D3 8 सु (for च) — c) V1 प्रवर्तत, Dn1 प्रवर त (for प्रच) K1 महेष्वास — d) B5 महाबलै , Da1 D1 5 बल , D8 बला

11 a) K3 पश्यन्वै, K4 यस्यैव, D6 पश्य वै (for यस्य वै) K3 सत्रास, D3 सत्रासा — b) K4 धनजय — c) K1 सदासदा (sic), K3 V1 B D सदा मद (for सदामर्षात्) — d) Ś2 K1 मोहात् (for सिंहात्) D6 क्रुद्धान् (for क्षुद्र-)

12 c) K3 D3 मानुषेनैव, V1 खेणैव, B4 षेण तु (for षेणैव) — d) D6 अवापित (for प्रवेशित)

13 b) K4 घटोत्कच — d) K3 नदत्, B2 5 Da1 D1 4 5 रुवन् (D1 त्), B3 भुवन्, B4 D7 रवन्, Dn1 वदन् (for नदन्)

14 a) K3 V1 B1 3 दुर्वारवीरस्य — c) D5 द्रविमम्, Cc द्रविगम् (as in text) — d) K3 D8 अद्य द्रक्षथ, B1 अद्य द्रक्ष्यत, B5 अभ्यद्रवत, D6 अवद्रक्ष्यथ (for अद्य द्र°) B3 द्रक्ष्यथास्य परस्पर

15 a) K4 विक्राते, Ca विक्रान्त (as in text) — b)

C 8 65
B 8 3 15
K 6 subst

पाण्डुपाञ्चालसैन्येषु द्रक्ष्यथापि महात्मनोः ॥ १५
सर्व एव भवन्तश्च शूराः प्राज्ञाः कुलोद्गताः ।
शीलवन्तः कृतास्त्राश्च द्रक्ष्यथाद्य परस्परम् ॥ १६
एवमुक्ते महाराज कर्णो वैकर्तनो नृपः ।
सिंहनादं विनद्योच्चैः प्रायुध्यत महाबलः ॥ १७
स सृञ्जयानां सर्वेषां पाञ्चालानां च पश्यताम् ।
केकयाना विदेहानामकरोत्कदनं महत् ॥ १८
तस्येषुधाराः शतशः प्रादुरासञ्शरासनात् ।
अग्रे पुङ्खे च संसक्ता यथा भ्रमरपङ्क्तयः ॥ १९
स पीडयित्वा पाञ्चालान्पाण्डवांश्च तरस्विनः ।
हत्वा सहस्रशो योधानर्जुनेन निपातितः ॥ २०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

K4 राधेयस्य हि चोभयो॰ — B1 D6 7 om 15[cd] — [c]) D8 सैन्येन्यद् (for सैन्येषु) — [d]) K1 द्रक्ष्यथापि, V1 B3 5 Dn1 D3 8 द्रक्ष्यथाद्य (for थापि) — For 15[cd], Dn1 subst

4* पश्यन्तु पाण्डुपुत्रास्ते विष्णुवासवयोरिव ।

16 [a]) K1 सर्वदात्र (for सर्व एव) — [b]) K1 4 प्रज्ञा॰, B (except B1) Da1 D1 4 5 7 राज्ञा (for प्राज्ञा॰) K3 कुलोत्तमा॰, B2 (*sup lin*) 4 D2 3 8 द्भवा, Ca द्भुता (as in text) Dn1 शक्ता॰ प्रत्येकशोपि वा — After 16[ab], B2 Dn1 ins

5* पाण्डुपुत्राग्रणे हन्तु ससैन्यान्किमु सहता ।

— [c]) K3 V1 B D वीर्यवत॰ (for शील) K1 Dn1 कृतार्थाश्च — [d]) D2 द्रक्षथ K3 B3 D3 6 पराक्रम (for परस्परम्)

17 Before 17, B2 Dn1 ins संजय उवाच — [a]) B2 उक्त्वा, B3 Da1 D5 उक्तो (for उक्ते) K3 Dn1 D3 4 7 8 एवमुक्त्वा (K3 क्ता) तत॰ कर्ण — K3 Dn1 D3 4 7 8 ins after 17[a], K4 after 17[b] (repeating 17[b], after the inserted passage)

6* चक्रे सेनापतिं तदा ।
तव पुत्रो महावीर्यो भ्रातृभि सहितोऽनघ ।
सेनापत्यमथासाद्य

[K4 om line 1 — (L 3) Dn1 अवाप्याथ (for अथासाद्य)]

— [b]) K4 कर्णे B1 4 कर्ण॰, Ca कर्णो (as in text) K3 V1 B1 Da1 D1–3 5 6 8 Ca c वृष (B1 ष), K4 नृप, B2–5 D4 7 भृशं (for नृप॰) Dn1 कर्णो राजन्महारथ — [c]) K1 विनद्योश्च (sic), K4 विनाद्योच्चै, D6 निनद्योच्चै — [d]) Dn1 रणोत्कट॰, D6 महाबल (for बल) K1 प्रयुद्धप्यत महाबला (sic)

18 [a]) K1 सजयाना, Dn1 सृजयाणा — [b]) B2 Dn1 मारिष (for पश्यताम्) — [c]) K3 V1 Da1 D1 2 5 कैकेयाना, B1 4 Dn1 D3 4 6 7 कैकयाना (Dn1 णा) — [d]) K1 स करोल्छदन महत् (sic), B1 2 Dn1 चकार कदन महत्

19 [c]) K4 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 3– 7 Ca c अग्रे पुंखेषु, B1 पुखपुखेषु, B3 D2 8 अग्रपुखे (D2 खे)षु, D6 अयोमुखे च (for अग्रे पुङ्खे च) B3 सशक्ता, Ca c ससक्ता (as in text) — [d]) K1 यथा त्रसरपक्तय (sic)

20 [b]) D1 पाडवाश्च D6 परस्विन (for तर) — [c]) K1 सहस्रो (for सहस्रशो) D8 यौधान्

Colophon — *Adhy name* Dn1 सजयवाक्य — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 5 D1 4 6 3 — *Śloka no* Dn1 21

☞ For adhy 8 1 and 8 2, S subst the foll passage.

7* शिबिराद्धस्तिनपुर प्राप्य भारत सजय ।
प्रविवेश महाप्राज्ञो धृतराष्ट्रनिवेशनम् ।
शोकेनोपहत सूतो विह्वलो भृशदु खित ।
चिन्तयन्निधन घोर सूतपुत्रस्य पाण्डवै ।
अन्त पुर प्रविश्यैव सजयो राजसत्तम ।
अश्रुकण्ठो भृश त्रस्तो राजानमुपजग्मिवान् ।
उपस्थाय च राजान विनि श्वस्य च सूतज ।
नातिहृष्टमना राजन्निद वचनमब्रवीत् ।
सजय ।
सजयोऽह महाराज नमस्ते भरतर्षभ ।
हतो वैकर्तन कर्ण कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
चेदिकाशिकरूशाना मत्स्याना सोमकै सह ।
कृत्वासौ कदन शेते वातनुन्न इव द्रुम ।
गोष्ठमध्ये ऋषभ इव गोव्रजै परिवारित ।
व्यालेन निहतो यद्वत्तथासौ निहत परै ।
निराशान्पाण्डवान्कृत्वा जये राजन्ससात्यकान् ।
पाञ्चालाना रथाश्चैव विनिहत्य सहस्रश ।
हत्वा शूरान्महेष्वासान्विद्राव्य च दिशो दश ।
हतो वैकर्तन कर्ण पाण्डवेन किरीटिना ।
वैरस्य गतमानृण्य दुर्गमस्य दुरात्मभि ।
हत्वा कर्ण महाराज विशल्य पाण्डवोऽभवत् ।
शोषणं सागराणा वा पातन शशिसूर्ययो ।

३

वैशंपायन उवाच ।
एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
शोकस्यान्तमपश्यन्वै हतं मत्वा सुयोधनम् ।
विह्वलः पतितो भूमौ नष्टचेता इव द्विपः ॥ १
तस्मिन्निपतिते भूमौ विह्वले राजसत्तमे ।
आर्तनादो महानासीत्स्त्रीणां भरतसत्तम ॥ २
स शब्दः पृथिवीं सर्वां पूरयामास सर्वशः ।
शोकार्णवे महाघोरे निमग्ना भरतस्त्रियः ॥ ३ C 8 76 B 8 4 4 K 8 1 24

पृथिव्या दारण यादृक्तादृक्कर्णस्य पातनम् ।
योधाश्च बहवो राजन्हतास्तत्र जयैषिण ।
राजानो राजपुत्राश्च शूरा परिघबाहव ।
रथौघाश्च नरौघाश्च हता राजन्सहस्रश ।
वारणा निहतास्तत्र वाजिनश्च महाहवे ।
क्षत्रियाश्च महाराज सेनयोरुभयोर्हता ।
परस्परमवेक्ष्यात्र परस्परकृतागस ।
किंचिच्छेषान्परान्कृत्वा तीर्त्वा पाण्डववाहिनीम् ।
पार्थवेला समासाद्य हतो वैकर्तनो वृषा ।
जयाशा धार्तराष्ट्राणा वैरस्य च मुख नृप ।
तीर्णं तत्पाण्डवै राजन्यत्पुरा नावबुध्यसे ।
प्रोच्यमान महाराज बन्धुभिर्हितबुद्धिभि ।
तदिद समनुप्राप्त व्यसन त्वा महाभयम् ।
पुत्राणा राज्यकामेन त्वया राजन्हितैषिणा ।
चरितान्यहितान्येव तेषा ते फलमागतम् ।
हतो दु शासनो राजन्यथोक्त पाण्डवेन तु ।
प्रतिज्ञा भीमसेनेन निस्तीर्णा सा चमूमुखे ।
पीत च क्षतज तस्य धार्तराष्ट्रस्य सयुगे ।
पाण्डवेन महाराज कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।

[(L 1) T_3 द्वास्तिन — (L 2) T_2 महाबाहुर् T_2 missing for the rest of the passage — (L 3) T_3 G विलपन् M_1 विह्वल (for विह्वलो) — (L 4) G_2 दृष्ट्वा तु निधन क्रूर, Madras ed दृष्ट्वा तु निधन घोर (for the prior half) G_3 सयुगे (for पाण्डवै) — (L 5) $G_{1\,2}$ राजसत्तम (G_2 म) — (L 6) T_3 G_3 अश्रुपूर्णो $G_{1\,2}$ कर्णो T_1 राजानमुपजज्ञिवान् — (L 8) M_1 अब्रुवन् — After line 10, G_2 reads line 16, repeating it in its proper place — (L 11) T_1 चेदिकाश — (L 13) Prior half hypermetric T_1 गोष्ठमध्य इव वृषो, G_2 मध्ये वृष इव, M सुतानां वृषभस्तत्र (for the prior half) M गोवृषै (for गोव्रजै) — (L 14) G_2 व्याघ्रेण (for व्यालेन) M_1 निहित — (L 15) T_3 पृथग्, G_2 कर्णो, G_3 दृढ (for जये) T_1 ससात्यकीन्, $G_{1\,2}$ M_1 ससत्यकान् — (L 16) T_1 गजवाहरथश्चैव (for the prior half) — (L 17) $G_{1\,2}$ जित्वा (for हत्वा) G_2 धूतान् (for शूरान्) M_1 स (for च) — (L 19) $G_{1.2}$ गत (for गतम्) T_1 अन्यैर् (for अस्य) — (L 21) T_3 $G_{1\,3}$ M पतन (for पातन) T_3 G वा विवस्वत (for शशिसूर्ययो) — (L 22) M_3 दरण T_3 G_1 विशीर्णत्व (G_1 ता) यथा मेरोर्, G_2 पातन हि यथा मेरोर् G_3 पतन हि यथा मेरोर् (for the prior half) T_3 G यथा (for तादृक्) — (L 23) M तथैवा(M_1 पार्थिवा)ऽयेपि बहवो (for the prior half) — (L 27) T_3 G M महाराजा G_2 अपि (for हता) — (L 28) T_1 पैरस्परमवेक्ष्याथ T_3 G_3 र वै वीक्ष्यात्र, $G_{1\,2}$ रमवेक्षत — (L 29) G_2 पीत्वा (for तीर्त्वा) — (L 30) G_1 पार्थवेलानि (hypermetric, for पार्थवेला) T_1 नृप (for वृषा) — (L 31) $G_{1\,2}$ मुखे (for मुख) G_1 नृप — (L 32) G_2 निस्तीर्ण (for तीर्णं तत्) — (L 33) M_1 उच्यमान (for प्रोच्य) G_1 M_3 महाराजा T_1 $M_{2\,3}$ हितबधुभि , G_3 काक्षिभि (for बुद्धिभि) — (L 34) T_1 सु $M_{1\,4}$ त्वा (for त्वा) — (L 35) M_3 राजकामेन (for राज्य) G_2 हितैषिण — (L 36) G_3 चरिता यपि तान्येव T_1 तु (for ते) G_2 [ऽ]पीदमागत (for फलमा) — (L 37) G_2 अतो (for हतो) G_2 यथोक्त (for क्त) — (L 39) G_2 धृतराष्ट्रस्य — (L 40) M महाभाग (for राज) T_3 G transp कृत्वा and कर्म]

3

1 In T_2, st 1–4 are lost on a missing folio G_2 om the ref , D_8 reads the ref on marg — [a]) B_2 स तच्छ्रुत्वा — [c]) $K_{2\,4}$ शोकस्यार्त्तम्, G_2 रसत्यतम् (for शोकस्यान्तम्) K_4 अपश्यद्, M_3 नपश्यन् (for अपश्यन्) — [d]) $B_{2\,4\,5}$ $D_{4\,6\,7}$ मेने (for मत्वा) — [e]) Da_1 $D_{1\,5}$ विकल , Cc विह्वल (as in text) K_2 पतिता, T_1 न्यपतद् (for पतितो) — [f]) K_3 Dn_1 नष्टचित्त, B_3 नष्टचेष्ट (for चेता)

2 T_2 missing (cf v l 1) — [b]) D_2 राजसत्तम — [c]) K_4 आर्त्तनादो, G_2 आर्तशब्दो

3 T_2 missing (cf v l 1) — [a]) K_1 शब्दप्रथवीं (sic), $D_{1\,5}$ शब्द पृथिवी K (except K_4) V_1 B D $M_{2\,4}$ कृत्स्ना (for सर्वां) — [b]) $Ś_2$ B_{3-5} Da_1 $D_{1\,4\,5\,7}$ $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M सर्वत, K_3 कृच्छ्रश (for सर्वश)* — [c]) K_3 लोकार्णवे K_3 V_1 Da_1 $D_{1\,5\,6}$ तदा (D_6 तत्र) घोरे (for

C 8 77 B 8 4 5 K 8 1 25

राजानं च समासाद्य गान्धारी भरतर्षभ ।
निःसंज्ञा पतिता भूमौ सर्वाण्यन्तःपुराणि च ॥ ४
ततस्ताः संजयो राजन्समाश्वासयदातुराः ।
मुह्यमानाः सुबहुशो मुञ्चन्त्यो वारि नेत्रजम् ॥ ५
समाश्वस्ताः स्त्रियस्तास्तु वेपमाना मुहुर्मुहुः ।
कदल्य इव वातेन धूयमानाः समन्ततः ॥ ६
राजानं विदुरश्चापि प्रज्ञाचक्षुषमीश्वरम् ।
आश्वासयामास तदा सिञ्चंस्तोयेन कौरवम् ॥ ७
स लब्ध्वा शनकैः संज्ञां ताश्च दृष्ट्वा स्त्रियो नृप ।
उन्मत्त इव राजा स स्थितस्तूष्णीं विशां पते ॥ ८
ततो ध्यात्वा चिरं कालं निःश्वसंश्च पुनः पुनः ।
स्वान्पुत्रान्गर्हयामास बहु मेने च पाण्डवान् ॥ ९
गर्हयित्वात्मनो बुद्धिं शकुनेः सौबलस्य च ।
ध्यात्वा च सुचिरं कालं वेपमानो मुहुर्मुहुः ॥ १०
संस्तभ्य च मनो भूयो राजा धैर्यसमन्वितः ।
पुनर्गावल्गणिं सूतं पर्यपृच्छत संजयम् ॥ ११

महाघोरे) — ^{d}) D_5 निमग्न (for निमग्ना) S (T_2 missing) तदा पुप्लुविरे (M_1 प्लुवीरे) स्त्रिय — After 3, $K_{3\,4}$ V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,4–8}$ ins

8* रुरुदुर्दुःखशोकार्ता भृशमुद्विग्नचेतसः ।

[D_8 शोकदुःखार्ता (for दुःखशोकार्ता) V_1 B Da_1 $D_{1\,4–7}$ भृशसंतप्ता (D_6 त्रस्ता) अतीवोद्विग्नमानसा]

On the other hand, S (except G_2, T_2 missing) ins after 3

9* नेत्राणि वारिणापूर्य सरित सागरं यथा ।

4 T_2 missing (cf v l 1) G_2 om 4 — ^{b}) $D_{1\,5}$ गाधारो, M भर्तार (for गान्धारी) $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ भरतर्षभ — ^{c}) Ś $K_{1\,2\,4}$ नि शब्दा, K_3 निसज्ञा, Da_1 $D_{1\,5}$ नि'सज्ञा $D_{1\,5}$ पतितां, T_1 G_1 M न्यपतद् (for पतिता) — ^{d}) Dn_1 सर्वांश्चात पुरे स्त्रिय' Cc cites अत पुराणि (as in text)

5 ^{a}) K_3 ततस्तान्, V_1 D_2 ततस्ता, $T_{1\,3}$ $G_{2\,3}$ M ततस्तु, G_1 तत स — ^{b}) K_3 B_3 समाश्वास्य पदा(B_3 तदा) तुरा', Dn_1 D_1 समाश्वासयदातुर', D_8 समाश्वास्य च दु'खित , S आश्वासयत (T_3 G_3 ति) योषित — ^{c}) K_4 सुबहुशो , Dn_1 स बहुशो — ^{d}) K_4 मुचतो, V_1 B $D_{3\,4\,7}$ $T_{1\,3}$ $M_{1\,3}$ मुचतीर्, Da_1 $D_{1\,5\,8}$ T_2 G $M_{2\,4}$ मुचतीर्

6 ^{a}) K_4 समास्वस्ता', V_1 श्वास्य, B_4 श्वस्ता, Da_1 तमाश्वस्ता , S आश्वासिता ($T_{1\,3}$ G_3 ता , G_2 त) K_1 स्त्रियास्तास्तु, K_3 Dn_1 स्त्रियस्ता तु Cc cites स्त्रिय (as in text) — ^{b}) T_1 $G_{1\,2}$ M_1 प्रदृश्य ता , T_3 G_3 प्रदर्श्यं ता , M_2 प्रदृश्यत, M_2(before corr) $_{3\,4}$ प्रदृश्य तु (for मुहुर्मुहु') — ^{c}) D_6 कदर्पद्रववातेन, S कदलीरिव वा — ^{d}) G_2 दूयमाना

7 ^{a}) K_1 विधुरश्चापि, Dn_1 विदुरश्चैव, T_2 विदुरो दृष्ट्वा, G_2 विदुर चापि B_3 राजाना विह्वल चापि — ^{b}) T_1 प्रज्ञादृष्टिं नराधिप, T_2 सज्ञाचक्षुषमीश्वर, T_3 G प्रज्ञाचक्षुं (G_1 क्षु-) नराधिप, $M_{1\,2}$ प्रज्ञाचक्षु (M_1 क्षु) नरेश्वर, $M_{3\,4}$ प्रज्ञाचक्षुर्नरेश्वर — ^{c}) K_1 अन्वासयामास, Cc आश्वास (as in text) $T_{1\,3}$ G M आश्वासयत्सु(T_3 $G_{2\,3}$ न्सु-, M_1 स्सु)शीतेन — ^{d}) K_3 शिवस्तोयेन, K_4 सिंचस्तो , D_4 शिवतो , T_1 सिंचन्भूयसि (for सिञ्चस्तोयेन)

8 ^{a}) K_3 स लब्ध , $B_{2\,3\,5}$ Da_1 $D_{1\,2\,4\,5\,7}$ लब्ध्वा च, B_4 लब्ध्वा स (for स लब्ध्वा) — ^{b}) T_2 ताश्च (for ताश्च). K (except K_3) V_1 B_1 Dn_1 $D_{6\,8}$ $T_{2\,3}$ G M_1 नृप (for नृप) B_2- Da_1 $D_{1\,2\,4\,5\,7}$ ताश्च विज्ञाप्य योषित' — ^{c}) $B_{1\,3–5}$ $D_{2\,4\,7}$ राजा तु, B_2 Dn_1 $D_{3\,8}$ राजेंद्र, D_6 राजासौ, S (except T_2) राजा वै (for राजा स) Da_1 $D_{1\,5}$ जग्मतुश्चैव राजा तु — ^{d}) D_2 $T_{1\,3}$ G_3 M तूष्णीमासीद्, G_2 तूष्णीमास्ते (for स्थितस्तूष्णीं)

9 ^{a}) $T_{1\,3}$ G M सप्र(T_1 स आ , T_3 G_3 स प्र)ध्याय चिर राजा — ^{b}) K_1 विश्वसश्च, Dn_1 D_4 निश्वसंश्च, D_1 निश्वस च, D_2 नि श्वस्य च, $T_{1\,3}$ G M विनिश्व(T_3 G_3 नि श्व)स्य (for नि श्वसश्च) B_1 वेपमानो मुहुर्मुहु (=10^d) — After 9^b B_1 reads 11^{ab} (for the first time) repeating it in its proper place — ^{c}) K_1 स्वापूतान्, D_1 सूतपुत्रान् (hypermetric), $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M दैव च (for स्वान्पुत्रान्) G_2 गर्हयामास दैव च — ^{d}) K_3 V_1 D_6 T_2 बहुशो राजसत्तम' (V_1 म)

10 ^{a}) K_2 गतयित्वात्मनो, K_3 V_1 Dn_1 $D_{2\,6}$ गर्हयश्चा , $B_{2\,4}$ अगर्हच्चा , $T_{1\,3}$ G M निनिद (M_1 दे) च (for गर्हयित्वा) K_1 गर्हयित्वात्मनोर्थुद्धिं (sic), B_1 अगर्हयच्च स बुद्धिं, B_3 अगर्हच्चात्मबुद्धिं च, B_5 Da_1 $D_{1\,3\,5\,7}$ अगर्हयच्चा- (D_3 त्स्वा)त्मबुद्धिं, D_4 स्वगर्हयन्वात्मबुद्धिं — ^{b}) K_1 शक्तनो (sic) (for शकुने) — ^{c}) Dn_1 $D_{2\,4}$ T_2 ध्यात्वा तु, D_8 स ध्यात्वा (for ध्यात्वा च) M (except M_1) राजा (for काल)

11 ^{a}) $Ś_2$ D_8 G_2 $M_{1\,3}$ सस्तभ्य, K_1 सेस्तभ्य (sic) D_4 पुनर् (for मनो) — ^{b}) D_8 राजा धैर्यै समन्विता , M_1 राजा धैर्यसमन्युत (sic) — ^{c}) Ś $K_{2\,4}$ गावल्गानिं, K_1 ल्गिनं, $T_{1\,2}$ $G_{1\,2}$ M_1 गावद्गणिं (T_2 निं, G_2 णि) — ^{d}) D_1 सजय Ś K (except K_3) पर्यपृच्छदसश(K_2 °ज)य, S पृच्छत्स (G_2 च, M_1 न्स) संजय (T_2 क्षय, G_3 जय)

यत्त्वया कथितं वाक्यं श्रुतं संजय तन्मया ।
कच्चिद्दुर्योधनः सूत न गतो वै यमक्षयम् ।
ब्रूहि संजय तत्त्वेन पुनरुक्तां कथामिमाम् ॥ १२
एवमुक्तोऽब्रवीत्सूतो राजानं जनमेजय ।
हतो वैकर्तनो राजन्सह पुत्रैर्महारथैः ।
भ्रातृभिश्च महेष्वासैः सूतपुत्रैस्तनुत्यजैः ॥ १३
दुःशासनश्च निहतः पाण्डवेन यशस्विना ।
पीतं च रुधिरं कोपाद्भीमसेनेन संयुगे ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

४

वैशंपायन उवाच ।
एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
अब्रवीत्संजयं सूतं शोकव्याकुलचेतनः ॥ १
दुष्प्रणीतेन मे तात मनसाभिप्लुतात्मनः । C 8 91 B 8 5 2 K 8 2 4

---

12 Before 12, B8 ins धृतराष्ट्र उवाच, T3 G1 3 M2 3 धृतराष्ट्र', G2 राजा — ^{a}) D4 यस्त्वया S (except T1 2) न त्वया (for यत्त्वया) B8 सर्वं, G2 सूत (for वाक्य) — ^{b}) G2 यन्मया, M (except M1) तत्त्वत॰ (for तन्मया) — ^{c}) K1 D1 कश्चिद्, K3 क्वचिद्, D4 5 M1 कच्चि (for कच्चिद्) G2 दुर्योधनं K1 G1 सूतो (for सूत) — D6 om (hapl) 12^{d}–13^{a} — ^{d}) D8 न गतो यमसादन T1 3 G गतो वैवस्वतक्षय — After 12^{cd}, N (except Da1 D1 5 6) T2 ins

10* जये निराशः पुत्रो मे सततं जयकामुक॰ ।

[K3 निराशा , B1 निरास K4 जयकामुक B3 काङ्क्षक]
On the other hand, M1 ins after 12^{cd}

11* ब्रूया निराश सतत पुत्राणा शिवकामुक ।

— ^{e}) K1 भृहि, T3 ब्रूया, G1 ब्रूयात्, G3 ब्रूया , Cc ब्रूहि (as in text) B3 om सजय — ^{f}) B1 पुनर्व्यक्ता, B2 G3 पुनरुक्त (B2 क्त) T1 3 G1 2 M इमा कथा (by transp), G3 इमा कथ Cc, construing, cites इमामुक्ता कथा (as in text)

13 D6 om 13^{a} (cf v l 12) — Before 13, K3 V1 B (except B1 4) D2 4 7 S (except T2) ins वैशपायन उवाच — ^{b}) B1 राजाना, T2 शृणुष्व (for राजान) K4 G1 जनमेजय॰, B2 समरेजय — Before 13^{cd}, B1 Da1 D1 5 T3 G3 ins सजय उवाच — ^{c}) V1 ततो (for हतो) K1 वैकु (sup lin क)तुनो (sic) — ^{d}) S K1 2 B1 2 4 Dn1 D2 3 महारथ , K3 महात्मभि॰ — ^{e}) V1 भ्रात्रिभिश्च, D6 T2 भ्रातृभिस्स, T1 G M सोदर्यैश्च (for भ्रातृभिश्च) K3 भ्रातृभि परमेष्वासै — ^{f}) K1 शतपुत्रैस्, K3 सूतपुत्रस्, T1 सह मित्रैस् (for सूतपुत्रैस्) B3 Da1 D1 T1 महारथै , D4 तनुस्त्यजै॰, D6 तथानुजै

14 ^{b}) B5 D2 7 S महात्मना (for यशस्विना) — ^{c}) G1 शीत (for पीत) V1 B1 S क्रोधाद्, D2 कायाद् (for कोपाद्) — After 14, S ins

12* एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुत ।
दह्यमानोऽब्रवीत्सूत मुहूर्तं तिष्ठ सजय ।
व्याकुल मे मनस्तात मा तावत्किंचिदुच्यताम् ।
राजापि नाब्रवीत्किंचित्सजयो विदुरस्तथा ।
तूष्णीं भूतस्तथा सोऽथ बभूव जगतीपति॰ ।

[Before line 1, T3 G3 ins वैशपायन — (L 1)= 8 3 1^{ab}, 4 1^{ab} T3 G3 महाराजो T2 तच्छ्रुत्वा स महातेजा (for the prior half) — (L 2)=(var) 8 4 106^{ab} T1 मुह्यमानो (for दह्य) — (L 3) G2 सूत (for तात) — (L 4) G1 2 राजान (for राजापि) M (except M3) तदा (for तथा) — (L 5) T2 तूष्णीं भूयस् (for तूष्णीं भूतस्) T1 तूष्णीं बभूवुस्ते सर्वे मुहूर्तं जगतीपते]

Colophon — *Adhy name* Dn1 धृतराष्ट्रशोक , M1 कर्णवधश्रवण — *Adhy no* (figures, words, or both) K2 3 B1 D1 4 6 4, B5 8, T1 3 G2 3 M 1, T2 2

4

1 Before the ref , S (except T3 G3) ins

13* जनमेजय ।
श्रुत्वा कर्णं हत युद्धे पुत्राश्चैव पलायिन॰ ।
धृतराष्ट्रो नृपश्रेष्ठो द्विजश्रेष्ठ किमब्रवीत् ।
प्राप्तवान्परम दु ख पुत्रव्यसनज महत् ।
काले यदुक्तवास्तस्मिस्तन्ममाचक्ष्व तत्त्वत ।

[(L 1) T2 तच्छ्रुत्वा कर्णहनन (for the prior half) M2 4 चैवापला (for चैव पला) — (L 3) M3 damaged T1 G1 2 प्राप्तवान्व्यसन घोर (for the prior half)]
D2 om the ref — 1^{ab}=8 3 1^{ab} — ^{a}) In Ś2 the portion from एतच्छ्रुत्वा up to काश्चला॰ (in 47^{b}, is illegible S1 K1 2 V1 Dn1 D3 6 8 इति,

C 8 91
B 8 5 2
K 8 2 4

हतं वैकर्तनं श्रुत्वा शोको मर्माणि कृन्तति ॥ २
कृतास्त्रपरमाः शल्ये दुःखपारं तितीर्षवः ।
कुरूणां सृञ्जयानां च के नु जीवन्ति के मृताः ॥ ३
संजय उवाच ।
हतः शांतनवो राजन्दुराधर्षः प्रतापवान् ।
हत्वा पाण्डवयोधानामर्बुदं दशभिर्दिनैः ॥ ४
ततो द्रोणो महेष्वासः पाञ्चालानां रथव्रजान् ।
निहत्य युधि दुर्धर्षः पश्चाद्रुक्मरथो हतः ॥ ५
हतशिष्टस्य भीष्मेण द्रोणेन च महात्मना ।
अर्धं निहत्य सैन्यस्य कर्णो वैकर्तनो हतः ॥ ६
विविंशतिर्महाराज राजपुत्रो महाबलः ।
आनर्तयोधाञ्शतशो निहत्य निहतो रणे ॥ ७
अथ पुत्रो विकर्णस्ते क्षत्रव्रतमनुस्मरन् ।
क्षीणवाहायुधः शूरः स्थितोऽभिमुखतः परान् ॥ ८
घोररूपान्परिक्लेशान्दुर्योधनकृतान्बहून् ।
प्रतिज्ञां स्मरता चैव भीमसेनेन पातितः ॥ ९
विन्दानुविन्दावावन्त्यौ राजपुत्रौ महाबलौ ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ॥ १०

Ca एतत् (as in text) — ^{c}) K3 सशय (for सजय) T1 वाक्य (for सूत) — ^{d}) K3 D2 शोकव्याकुललोचन, Dn1 T2 सविभ्रमानस, T1 व्याकुलिताशय, T3 G M शोकेनाकुलचेतन (G2 M1 2 लोचन)

2 Ś2 illegible — ^{a}) K3 V1 D2–4 8 Ca c दु प्रणीतेन B5 महता (for मे तात) — ^{b}) K3 V1 B1 D2 Ca c तमसा (for मनसा) B2–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S सुत (B4 5 Dn1 पुत्र) स्यादीर्घदर्शिन (D3 जीविन), D6 तमसाभिहतात्मन — ^{c}) K1 वैकतन — ^{d}) K3 V1 B2 4 5 D4 6 तन्मे (for शोको). Ca c cite तत् Ś1 K1 2 4 घोर सुमहदप्रियम्

3 Ś2 illegible — ^{a}) K2 कृतास्त्रे, K4 कृत्वास्त्र- (for कृतास्त्र) K1 कृतेन पेरमश्शल्यो (sic), K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 S तस्य (K3 V1 D6 अत्र, B2–5 Da1 D1 तत्र) मे सशय (T2 शसय) छिंधि (D6 विद्धि), D2 अत्र मे सशयो राजन् — ^{b}) Dn1 दुष्पार च, T2 3 G1 3 शोकपार (for दु खपार) K3 V1 B Da1 Dn1 D2–4 7 8 T G1 3 M तितीर्षत D6 दुष्पारमतितीर्षत, G2 दु खसार निरीक्षित — ^{c}) K2 सजयाना, B1 2 4 5 D4 7 T3 G3 पाडवाना, G2 सश्रयाणा (for सृञ्जयाना) — ^{d}) K2 के न, K3 B3 D4 6 केत्र, B1 2 Dn1 D2 4 (marg) 8 T3 G3 के च, D3 T2 के तु (for के नु) Cc cites नु (as in text) Da1 D1 जीवति G1 2 M हता (for मृता) T1 को नु जीवति को हत — After 3, D3 ins

14* एतन्मे सर्वमाचक्ष्व कुशलो ह्यसि सजय ।

4 Ś2 illegible — ^{a}) K3 D3 भीष्मो, V1 D2 राजा (for राजन्) — ^{b}) K1 सुराधर्ष (for दुरा) — Ś1 K1 2 om (hapl) 4^{c}–5^{b} — ^{c}) M1 2 4 यौधानां

5 Ś2 illegible Ś1 K1 2 om 5^{ab} (cf v l 4) — ^{a}) B1 3 4 Dn1 D7 तथा (for ततो) B4 महाराज (for महेष्वास) — ^{b}) B5 पाडवानाम् (for पाञ्चालाना) B (except B1) D (except Dn1 D3 6) अनीकिनी, Ca रथव्रजान् (as in text) — ^{c}) K3 दुर्मर्ष (for दुर्धर्ष) — ^{d}) D8 रुक्मरथो, M1 रुग्म

6 Ś2 illegible V1 om (hapl) 6 — ^{a}) Dn1 हतशेषस्य (for शिष्टस्य) — ^{b}) D4 महात्मना — ^{c}) K1 अम (for अर्धं) — For 6^{d}, K1 wrongly substitutes 6^{b}

7 The event? Ś2 illegible — ^{a}) K1 विविंशतिं, K3 विविंशतीर्, T2 स विंशतिर्, M3 विशा पतिर् — ^{b}) Dn1 तव पुत्रो, Cc राजपुत्रान्, Ccp राजपुत्रो (as in text) S (T2 damaged) महारथ (for बल) — ^{c}) Ś1 आवर्त्य योधान्, K1 आवर्त्ययोधा, K2–4 आवन्त्ययोधान्, D6 अनत (for आनर्त) T2 आनर्तदेशाञ्शतशो, D2 आनर्तयोधा न्निर्जित्य, M आनर्तयौधाञ्शतशो — ^{d}) K3 D6 शतशो (for निहतो) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 T G M2–4 युधि (for रणे) D2 निहत सकटे रणे, M1 निहत्या निहतो भुवि

8 For the event, cf B 7 137 30 Ś2 illegible — ^{a}) K2 Dn1 S तथा (for अथ) V1 अथापुत्रो (for अथ पुत्रो) — ^{b}) B Da1 D1 4 5 S क्षत्रधर्मम् (for व्रतम्) — ^{c}) K1 क्षीणवाहायुध **, D6 क्षीणवाहायुध शूर, D8 क्षीणचापायुध शूर, S क्षीणबाणो हत शूर — K1 om 8^{d} — ^{d}) Ś1 lacuna for 8^{d}, K2 reads 8^{d} (*sec m*) B (except B1) Da1 D1 4 5 7 T2 3 G ह्यभिमुख (Da1 D1 5 ख) (for ऽभिमुखत) D1 परात्, T3 G परै (for परान्) K4 न न्यवर्तत वै युधि

9 Ś2 illegible — ^{a}) Ś1 तथाविधान्, K1 ** रूपा (for घोररूपान्) V1 om, T1 G1 अपि क्लेशान्, T2 G2 M अतिक्ले (for परिक्ले) — ^{c}) K3 D8 S तेन (for चैव) — ^{d}) K1 भीमकोपेन (for सेनेन)

10 For the events cf B 7 99 25 and 7 99 29 Ś2 illegible — ^{a}) K1 [आ]वत्या, K4 [आ]वत्यो, Dn1

सिन्धुराष्ट्रमुखानीह दश राष्ट्राणि यस्य वै ।
वशे तिष्ठन्ति वीरस्य॰यः स्थितस्तव शासने ॥ ११
अक्षौहिणीर्दशैका च निर्जित्य निशितैः शरैः ।
अर्जुनेन हतो राजन्महावीर्यो जयद्रथः ॥ १२
तथा दुर्योधनसुतस्तरस्वी युद्धदुर्मदः ।
वर्तमानः पितुः शास्त्रे सौभद्रेण निपातितः ॥ १३
तथा दौःशासनिर्वीरो बाहुशाली रणोत्कटः ।
द्रौपदेयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ १४
किरातानामधिपतिः सागरानूपवासिनाम् ।
देवराजस्य धर्मात्मा प्रियो बहुमतः सखा ॥ १५
भगदत्तो महीपालः क्षत्रधर्मरतः सदा ।
धनंजयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ १६
तथा कौरवदायादः सौमदत्तिर्महायशाः ।
हतो भूरिश्रवा राजञ्शूरः सात्यकिना युधि ॥ १७
श्रुतायुरपि चाम्बष्ठः क्षत्रियाणां धनुर्धरः ।
चरन्नभीतवत्संख्ये निहतः सव्यसाचिना ॥ १८
तव पुत्रः सदा संख्ये कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।
दुःशासनो महाराज भीमसेनेन पातितः ॥ १९ C 8 108 B 8 5 19 K 8 2 21

[आ]वल्यौ Da1 बिंदानुबिंदावावल्यौ — [b]) Dn1 राजपुत्रो K1 3 B4 Dn1 D2 3 8 M2–4 महारथौ (for बलौ) — [c]) Ś1 K2 4 Dn1 S सु(T3 G1 हि)दुष्कर (for नसुकरं) K1 कृत्वा नु सुकरौ कर्म — [d]) K4 Dn1 M1 गतो B (except B1) Da1 D1.4 5 7 गमितौ यमसादन

11 For the event, cf B 7 146 Ś2 illegible — [a]) Ś1 K2 सिंधुराज, K1 सिंधूराष्ट्र K4 सिंधुराजो महावीर, D6 राष्ट्रमुखाद्धीम — K4 om 11[bc] — [b]) Ś1 has lacuna from दश to तिष्ठन्ति (in 11[c]) K1 om from राष्ट्राणि to तिष्ठति (in 11[c]) K2 राष्ट्रानि V1 B1 Dn1 D2 3 8 यानि ह (D8 च), S भारत (for यस्य वै) K3 D6 यानि राष्ट्राणि वै दश — [c]) K2 om वशे तिष्ठ B1 रणे (for वशे) Da1 D1 5 तिष्ठति, D8 तीष्ठति K3 वैरस्य, D2 यस्येव (for वीरस्य) S यस्य तिष्ठति वचने — [d]) K1 T1 G1 2 M1 3 यस्थितस, K3 स्थितस्य, V1 Dn1 D2 सस्थितस, D6 सस्थिता (for य स्थितस) K4 साशने T2 स्थितस्तव च शासने

12 Ś2 illegible — [a]) K1 3 अक्षौहिणी, K4 हिणैर्, D3 हणीर्, D6 हर्णी, D8 T1 G1 2 M3 4 अक्षोहिणीर्, T3 G3 अक्षाहिणीं K3 Da1 D1 5 दशैका च, B2 दशैकाश्च, T2 दशैकाश्च — [b]) B2 निपात्य, G2 निर्भिद्य (for निर्जित्य) K1 3 4 V1 B1 3 Dn1 D2 3 6 T G1 3 M विनिर्जित्य शि(K3 श)तै शरै (K1 र, B1 तै) — [c]) T1 3 G1 3 M सोर्जुनेन (for अर्जु) G2 महाराज (for हतो राजन्) K3 V1 B1 M2–4 राजा (for राजन्) — [d]) K2 जयद्रथ

13 For the event (Death of Lakṣmaṇa) cf B 7 46 11–16 Ś2 illegible — [a]) D3 8 ततो, M3 तदा (for तथा) — [c]) B3 प्रभु, Ca पितु (as in text) G1 शास्त्रै, G2 शास्ते (for शास्त्रे) K4 पितु शास्त्रेस्य धर्माण — [d]) D8 हतो युधि (for निपातित)

14 The event? Ś2 illegible — [a]) D3 8 (m as in text) तदा (for तथा) K3 दौ शाशनिर् K1 2 B2 D2 T2 शूरो, B4 5 तीव्रो, Dn1 सूरो (for वीरो) — [b]) K3 बहुलाशी, G1 M बाहुषाली (for शाली) — [c]) M (except M1) सौभद्रेणैव B2 Dn1 T2 सगम्य (for विक्रम्य) — [d]) K1 यमशासनम् (for सादनम्)

15 For the event, cf B 7 29 48–49 Ś2 illegible M1 om (hapl) 15–16 — [a]) B3 अधिपतिश्च (hypermetric) — [b]) Ś1 सागरा*प्रभा(marg वा)सिना, K1 सागरावप्रभासिना, K3 द्रूपवासिना — [c]) G2 दैवराजस्तु (for देवराजस्य) — [d]) G2 सुत (for सखा)

16 Ś2 illegible M1 om 16 (cf v l 15) — [a]) K1 भगदतो K3 4 D3 महीपाल — [b]) K1 क्षत्राधर्म, D4 क्षत्रधर्मा — [cd]) D8 transp विक्रम्य and गमितो — After 16, G1 reads 19–20 (for the first time), repeating them (with v l) at their proper place

17 For the event, cf B 7 143 56 Ś2 illegible T2 repeats 17–18 after 21 in marg — [a]) K1 कुरवदायाद, T1 कौरवदायादा — [b]) K1 सौमदत्तिर्, Dn1 D3 8 न्यस्तशस्त्रो, T2 सोमदत्तो, G3 सोमदत्तिर् B (except B1) Da1 D1 4 5 7 महारथ (for यशा) — [c]) K1 हतो भूरिश्रिवा राज

18 For the event, cf B 7 93 24 Ś2 illegible T2 repeats 18 after 21 in marg (cf v l 17) — [a]) G3 चापि (for अपि) K1 चामिष्ट, K2 शाम्यष्ठ, K3 Da1 D1 7 चावष्ट, B1 राजेंद्र, M1 चाबष्ठ — [b]) K1 धनुर्धन, K2–4 V1 B (except B1) D (except D3) S Ca धुरधर (for धनुर्धर) — [c]) Da1 वरन् (for चरन्) T1 सखे, G2 M सखे (for सख्ये) — [d]) B3–5 D4 7 (before corr, inf lin as in text) नकुलेन हतो (B3 4 त) युधि

19 For the event, cf B 8 61 Ś2 illegible K3 om (hapl) 19–20 G1 reads 19–20 (for the first time) after 16, repeating them here* Before 19, M1 ins कोसलानामधिपति in brackets (=21[a])

C 8 109 / B 8 5 20 / K 8 2 22

यस्य राजन्गजानीकं बहुसाहस्रमद्भुतम् ।
सुदक्षिणः स संग्रामे निहतः सव्यसाचिना ॥ २०
कोसलानामधिपतिर्हत्वा बहुशतान्परान् ।
सौभद्रेण हि विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ २१
बहुशो योधयित्वा च भीमसेनं महारथः ।
चित्रसेनस्तव सुतो भीमसेनेन पातितः ॥ २२
मद्रराजात्मजः शूरः परेषा भयवर्धनः ।
असिचर्मधरः श्रीमान्सौभद्रेण निपातितः ॥ २३
समः कर्णस्य समरे यः स कर्णस्य पश्यतः ।
वृषसेनो महातेजाः शीघ्रास्त्रः कृतनिश्चयः ॥ २४
अभिमन्योर्वधं स्मृत्वा प्रतिज्ञामपि चात्मनः ।
धनंजयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ २५
नित्यप्रसक्तवैरो यः पाण्डवैः पृथिवीपतिः ।
विश्राव्य वैरं पार्थेन श्रुतायुः स निपातितः ॥ २६
शल्यपुत्रस्तु विक्रान्तः सहदेवेन मारिष ।
हतो रुक्मरथो राजन्भ्राता मातुलजो युधि ॥ २७
राजा भगीरथो वृद्धो बृहत्क्षत्रश्च केकयः ।
पराक्रमन्तौ विक्रान्तौ निहतौ वीर्यवत्तरौ ॥ २८

— ^{a}) B (except B_1) $D_{4\,7\,8}$ S सदामर्षी (T_2 G_2 °र्षे), D_2 तदा युधे, D_3 तदा सख्ये (for सदा सख्ये) — ^{b}) T_2 कृतघ्नो (for ताघ्नो) G_2 युधि दुर्मद — B_2 om 19^c–21^b — ^{d}) D_2 घातित (for पातित°)

20 For the event, cf B 7 92 72–73 $Ś_2$ illegible K_3 B_2 om 20 (cf v l 19) — ^{a}) D_6 राज, D_7 राज्ञो, G_1 राजा (for राजन्) V_1 गदाजानीक (sic) — ^{b}) K_1 बहुसाभुत्तम् (sic) Da_1 $D_{1\,5}$ $T_{1\,3}$ $G_{2\,3}$ M उत्तम, G_1 उच्यते (for अद्भुतम्) — ^{c}) K_4 सु, T_3 G_3 च, M_1 तु (for स) T_1 दुर्धर्षो दक्षिणो युद्धे — ^{d}) K_1 सव्यसादिना

21 For the event, cf B 7 47 22 $Ś_2$ illegible B_2 om 21^{ab} (cf v l 19) — ^{a}) K_3 कौशलानाम्, K_4 V_1 B_3 Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-5\,8}$ कोश, B_1 कोष, $G_{1\,2}$ कौस D_2 M_1 अधिपति — ^{b}) K_1 बाहुशता, D_2 बहुमतान्, T_3 शरान्, G_1 वरान्, M_1 बाहुशतान्, M_{2-4} बहुशत, Cc शतान् (as in text) — ^{c}) K_3 D_6 T_1 M_{2-4} स, V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5\,7\,8}$ T_3 $G_{1\,3}$ M_1 [इ]ह (for हि) — After 21, T_2 repeats in marg 17–18

22 For the event, cf B 7 137 30 $Ś_2$ illegible — ^{a}) M_3 यौधयित्वा K_3 lacuna, V_1 B (except $B_{4\,5}$) Da_1 Dn_1 $D_{1\,3\,5}$ S तु (for च) — ^{b}) $Ś_1$ $K_{1\,2\,4}$ $B_{2\,5}$ Dn_1 D_3 M_3 महारथ, K_3 D_6 G_2 बल (for रथ) — ^{d}) K_3 भीमसेननिपातित°

23 For the event, cf B 7 45 23 $Ś_2$ illegible — ^{a}) B_2 ततो राजात्मज, B_5m मद्रराजानुज — ^{b}) K_1 परेश (for परेषा) M_4 भयवर्तन° — ^{c}) K_1 असिचद्धर (sic), K_2 M_1 असिधर्म, D_2 अशिचर्म, $D_{4\,6}$ असिवर्म, $G_{1\,3}$ असिचर्मध(G_3 च)र M_1 श्रीमन् V_1 अपि चर्मधरो धीमान् — ^{d}) D_2 सौभद्रेणेह पातित°

24 For the event, cf B 8 62 $Ś_2$ illegible $Ś_1$ $K_{1\,2}$ om (hapl) 24–26 — ^{a}) S कर्णेन (for कर्णस्य) — ^{b}) D_2 पश्यता K_3 $D_{6\,8}$ य कर्णस्य प्रपश्यत, K_4 यस्य कर्णस्य पास्थित (sic), B_1 T_1 $G_{1\,2}$ स कर्णस्यैव पश्यत, T_2 M कर्णस्यैव च (T_2 तु) प — ^{c}) D_6 वृषासनो K_4 महातेजा, G_3 महाराज — ^{d}) D_6 शीघ्राश्वो, M_1 शीघ्रस्त्र K_3 V_1 B_1 Dn_1 D_6 दृढविक्रम, B_{2-5} $D_{1\,4\,5\,7}$ T_1 G_2 कृतनिश्चय°, D_8 $T_{2\,3}$ M निश्रम (for निश्रय) K_4 D_3 शीघ्रास्त्रकृतविक्र(D_3 श्र)म, D_2 G_3 स्त्रकृतनिश्रम°

25 $Ś_2$ illegible $Ś_1$ $K_{1\,2}$ om 25 (cf v l 24) T_2 om 25^{ab} — ^{a}) K_3 B D (except $D_{3\,8}$) T_1 G_1 (*sup lin* as in text) M_1 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) — ^{b}) K_3 अति (for अपि)

26 For the event, cf B 7 93 24 $Ś_2$ illegible $Ś_1$ $K_{1\,2}$ om 26 (cf v l 24) — ^{a}) $K_{3\,4}$ B_{1-3} Dn_1 $D_{2\,3\,6\,8}$ नित्य (for नित्य) $B_{4\,6}$ $D_{4\,7}$ नित्य ससक्तवैरो य°, S नित्यप्रयुक्तवैरो य° (T_1 G_1 रोथ) — ^{d}) T_1 श्रुतायश्च (for यु स) Cc cites श्रुतायु (as in text) Dn_1 $G_{1\,2}$ स- (for स)

27 The event? $Ś_2$ illegible — ^{a}) K_3 स, B_3 T_1 च (for तु) D_5 विक्रीत (for विक्रान्त) — ^{b}) G_1 M_3 मारिष — ^{c}) D_8 रुक्महयो, M_1 रुग्मरथो K_3 नाम, V_1 B_1 राजा, D_6 भ्राता (for राजन्) — ^{d}) K_3 भ्रातृ, T $G_{1\,3}$ M स्यालो (for भ्राता) V_1 भ्रातासौ मातुलात्मज, D_6 मातुलो युधि विक्रम, G_2 कृतप्रज्ञो महाबल°

28 The event? For Brhatksatra, cf B 7 32 65 $Ś_2$ illegible — ^{a}) M (except M_3) भागीरथो — ^{b}) K_3 बृहक्षेत्रश्च, D_6 बृहत्क्षेत्रश्च, D_8 वृद्धक्षत्रश्च, T_2 ब्रहत्क्षत्रश्च, G_1 बृहक्षत्रश्च $K_{3\,4}$ B_2 Dn_1 $D_{1\,3\,4\,6-8}$ कैकय, M_4 केकया — ^{c}) V_1 पराक्रम च, D_5 क्रमेतो (for °क्रमन्तौ) K_1 विश्रातौ (for विक्रान्तौ), Da_1 om विक्रान्तौ $B_{4\,5}$ $D_{4\,7}$ पराक्रातौ सुविक्रा(D_4 °क्का)तौ, S पराक्रांतौ च मित्रार्थे — ^{d}) T_1 महातौ वीर्यवत्तरौ

भगदत्तसुतो राजन्कृतप्रज्ञो महाबलः ।
श्येनवच्चरता सङ्ख्ये नकुलेन निपातितः ॥ २९
पितामहस्तव तथा बाह्लिकः सह बाह्लिकैः ।
भीमसेनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ३०
जयत्सेनस्तथा राजञ्जारासन्धिर्महाबलः ।
मागधो निहतः सङ्ख्ये सौभद्रेण महात्मना ॥ ३१
पुत्रस्ते दुर्मुखो राजन्दुःसहश्च महारथः ।
गदया भीमसेनेन निहतौ शूरमानिनौ ॥ ३२
दुर्मर्षणो दुर्विषहो दुर्जयश्च महारथः ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ३३
सचिवो वृषवर्मा ते सूतः परमवीर्यवान् ।
भीमसेनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ३४
नागायुतबलो राजा नागायुतबलो महान् ।
सगणः पाण्डुपुत्रेण निहतः सव्यसाचिना ॥ ३५
वसातयो महाराज द्विसाहस्राः प्रहारिणः ।
शूरसेनाश्च विक्रान्ताः सर्वे युधि निपातिताः ॥ ३६ C 8 126 B 8 5 37 K 8 2 39

29 The event? Ś2 illegible — a) V1 भगवद्दत्त सुतो (hypermetric), G1 भगदत्तस्सुतो T1 चापि (for राजन्) B3 सोमदत्तो महाराज — b) K3 D6 कृतयज्ञो (for प्रज्ञो) D5 महाबल — c) K3 B1 3 Dn1 D7 (before corr) G1 3 चरता, K4 विचरन्, Da1 D5 चरवा (sic), D6 चरत (for चरता) T1 सचे, G2 M सखे (for सङ्ख्ये)

30 For the event, cf B 7 157 16 Ś2 illegible — a) D3 चैव (for तव) B1 तदा, G2 पिता, M1 सखा (for तथा) — b) K3 4 B D (except Dn1 D3 8) S (except T1 2 G1) बाह्लीक (for बाह्लिक) T3 G3 स च (for सह) D6 T2 बाधवै, T3 बाह्लिक (for बाह्लिकै) — cd) K1 भीमसे*न K3 V1 B D S निहतो भीमसेनेन महाबलपराक्रम —

31 The event? Ś2 illegible — a) D2 जयसेनस्, D8 जयत्सधिस् (for जयत्सेनस्) D4 महा (for तथा) B5 M (except M3) राजा (for राजन्) — b) K1 3 4 Dn1 D4. 6 T G जरासधिर् — c) T1 सचे, G2 M सखे — d) D6 निपातित (for महात्मना) — K3 4 D8 ins. after 31 T2 G1 M, after 33

15* असिचर्मधर शूर परेषा भयवर्धन ।
अग्निचक्रवदाघूर्णन्सोमदत्तो निपातित ।

[(L 1) K3 4 D8 वीर (for शूर) — (L 2) T2 घूर्णान्, G1 M घूर्ण (for घूर्णन्) K3 सोमदत्ति, K4 सोमदत्ते, D8 सौमदत्तिर् (for सोमदत्तो)]

32 For the events, cf B 7 135 36 Ś2 illegible — a) Ś1 K1 2 दुर्मदो, K3 दुर्मखो, D6 निहतो (for दुर्मुखो) — b) K3 कृतयज्ञो, T1 G2 3 M दुष्पहश्च (for दु सहश्च) K3 V1 B (except B1) Da1 D1 2 4 5 7 महाबल (for °रथ) D6 दुर्मुखो दु सहस्तथा — d) D6 विहतौ (for निहतौ) G2 वीरमानिनौ, K3 शूरमानिना

33 For the events, cf B 7 135 36 Ś2 illegible — a) K1 दुर्दर्षणो, D2 4 दुर्धर्षणो (for दुर्मर्षणो) D4 7 दुर्विसहो, M1 षेहो (for षहो) — b) V1 B (except B1) Da1 D1 2 4 5 7 विकर्णश्च, S दुर्मनाश्च (for दुर्जयश्च) B Da1 D1 2 4. 5 7 महाबल, G2 रथा (for रथ) — G2 om 33[cd] — c) K1 नसुकरो, K2 B1 Dn1 D2 त्वसुकरं, K4 तु सुकर, T1 चासु , T2 3 G1 3 सुदुष्कर (for नसुकर) — d) B3 D3 8 T3 G1 गतो, D6 G3 गतौ (for गता) — K3 4 V1 B D G2 ins after 33 (G2 after 33[ab]) T2 G1 M, ins after 33, 15* and cont

16* उभौ कलिङ्गवृषभौ भ्रातरौ युद्धदुर्मदौ ।
कृत्वा नसुकर कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ।

[(L 1) B3 Dn1 M1 वृषकौ (for वृषभौ) G1. 2 युधि (for युद्ध) — (L 2) Om in D1 K3 T2 G1 2 सुदुष्कर K4 तु सुकर, Dn1 वासुकर, D2 चासु K3 G2 गता, M3 गतो (for गतौ) B2 गमितौ यमसादन (for the posterior half)]

34 The event? Ś2 illegible — a) K3 B2 D8 वृषकर्मा, K4 नामा, B3 4 D1 T G पर्वा (for वर्मा) — b) K1 4 सुत, K3 गीन (sic), V1 B1 2 Dn1 Ccp शूर , D6 गीत , D8 तत , S तथा, Cc सूत (as in text) — c) D3 वाक्रम्य, D8 चाक्रम्य (for विक्रम्य)

35 The event? Ś2 illegible — a) D8 राजन् (for राजा) V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 S तथैव पौरवो राजा (D2 M2–4 राजन्, T2 3 G घोरो) — b) K3 नागायुतजवो महान्, K4 महो बलान् B4 ins. सहायुत between नागायुत and बलो Ś1 K1 2 D8 repeat 35[cd] after 36 — c) Ś1 K2 प्रगण , K3 D3 सुखेण, Dn1 समरे, D6 सुषेण (for सगण) B3 प्राणहारेण (for पाण्डुपुत्रेण) — After 35, G2 reads 38[cd], repeating it in its proper place

36 Ś2 illegible — a) V1 T1 पा(T1 प)दातयो, B4 5 D4 7 G3 वशातयो D3 वसानयो, D8 वसातीया, T2 तत्सखायो (for वसातयो) — b) K3 द्विसाहस्री , B1 सहस्रा , Dn1 °साहस्रा, D5 सहस्र , T1 °गाहास्र (sic),

C 8 127 B 8 5 38 K 8 2 40 अभीषाहाः कवचिनः प्रहरन्तो मदोत्कटाः ।
शिबयश्च रथोदाराः कलिङ्गसहिता हताः ॥ ३७
गोकुले नित्यसंवृद्धा युद्धे परमकोविदाः ।
श्रेणयो बहुसाहस्राः संशप्तकगणाश्च ये ।
ते सर्वे पार्थमासाद्य गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ३८
स्यालौ तव महाराज राजानौ वृषकाचलौ ।
त्वदर्थे संपराक्रान्तौ निहतौ सव्यसाचिना ॥ ३९
उग्रकर्मा महेष्वासो नामतः कर्मतस्तथा ।
शाल्वराजो महाराज भीमसेनेन पातितः ॥ ४०
ओघवांश्च महाराज बृहन्तः सहितो रणे ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे गतौ वैवस्वतक्षयम् ॥ ४१
तथैव रथिनां श्रेष्ठः क्षेमधूर्तिर्विशां पते ।
निहतो गदया राजन्भीमसेनेन संयुगे ॥ ४२
तथा राजा महेष्वासो जलसंधो महाबलः ।
सुमहत्कदनं कृत्वा हतः सात्यकिना रणे ॥ ४३
अलायुधो राक्षसेन्द्रः खरबन्धुरयानगः ।

T2 सहस्र, G1 साहस्रा B3 प्रतापिन (for प्रहारिण) — c) D8 सूरसेनाश्च K3 शूरसेनोथ विक्रात — d) T1 युद्धे, M1 युद्ध (for युधि) — After 36, Ś1 K1 2 D8 repeat 35^{cd}

37 Ś2 illegible — a) K3 D6 आभीरका, B1–3 D4 अभीसाहा, D5 T1 G1 2 M अ(G1 M2 4 आ)भीषहा, T2 महेष्वासा (for अभीषाहा) G2 प्रहारिण (for कवचिन) T3 G3 अभीषण(G3 षाहा)प्रहरिण — b) D6 प्रहसतो (for रन्तो) K1 मदोत्कट, B (except B1) D (except Dn1 D3 6 8) S (except T1) रणोत्कटा — c) K3 शिबयोश्च-, Da1 M1 शिवयश्च (for शिब) Ś1 K2 4 महेष्वासा, M1 यथोदारा (for रथो) — d) B5 कालिंगसहिता, G1 कलिंगा स K1 हिता (for हता)

38 Ś2 illegible — a) G2 नित्यसवृद्धो — b) Ś1 K (except K3) V1 B (except B1) D (except D8) T2 परमकोपना — After 38^{ab}, K3 4 V1 B D S ins

17* तेऽपावृत्तकवीराश्च निहता सव्यसाचिना ।

[K3 4 V1 D1.3 5 अपावृत्त(K4 त्तै, V1 त्य)कवीराश्च, B1 4 5 ओघवृत्तकवीराश्च (B1 रा वै), B2 Da1 D8 उपावृत्त(D8 त्ति)कवीराश्च, B3 M औपावृत्तकवीरास्ते (B3 श्च), D2 कोपवृत्तिकधीराश्च D4 ओष्ववृत्तकवीराश्च (sic), D6 अप्रवृत्ता कुलिंदाश्च, TG गोपाला कृतवीर्याश्च (T1 2 स्ते) Ca cites ओघवृत्तिका]
After 17*, T1 reads 40^{ab}

— B3 om 38^{c}–39^{d} G2 reads 38^{cd} (for the first time) after 35 — c) T1 सेनयोर् (for श्रेणयो) D5 बहुसाहस्री — d) K1 3 4 V1 B1.2 D (except D2) T3 संसप्तक T1 हता (for च ये) — T2 om 38^{e}–39^{d}

39 For the event, cf B 7 30 12 Ś2 illegible — B3 T2 om 39 (cf v l 38) G3 om (hapl) 39–41 — a) Ś K2 B (B3 om) Da1 Dn1 D1–4 7 T3 श्यालौ, K1 सानौ, K3 D8 शालौ, D5 शापौ (for स्यालौ) — b) K3 Dn1 वृषकावलौ D8 गजानौ वृषकाबलौ — c) K1 सपराक्रातो, K3 D6 6 रिक्रातौ V1 B (except B4, B3 om) Da1 Dn1 D1 2 4 5 त्वदर्थमति(Da1 D1 5 भि)विक्रातौ, S (T2 G3 om) त्वदर्थं तौ पराक्रातौ

40 The event? Ś2 illegible G3 om 40 (cf v l 39) T1 reads 40^{ab} after 17* (cf v l 38) — a) T1 उग्रवीर्या, T2 G1 M धन्वा (for कर्मा) — b) G2 च स (for तथा) — c) B1 D6 T1 G1 2 M (except M3) साल्वराजो, T2 युवराजो (for शाल्व) M4 om महाराज Ś1 K2 4 B1 Dn1 D3 6 T2 3 M1 महाबाहुर्, D8 तथा राजन् (for महाराज) K1 सालराजो महाबाहु — d) G1 भीमसेनो निपातित

41 The events? Ś2 illegible G3 om 41 (cf v l 39) — a) K1 ओछवाश्च, Dn1 औघवाश्च, D1 5 ओषववाश्च (sic), D3 ऊघवाश्च, D6 आवत्यौ च; S (G3 om) अङ्गुमाश्च (for ओघवाश्च) — b) Ś K2 4 बृहन्तमपिता रणे K1 बृहंतमपितो रणे, K3 Dn1 बृहतौ सहितो र, V1 T3 बृहतसहितो र, B1 2 4 5 Da1 D1'2 4 5 7 8 बृहत सहितौ र, B3 बृहतश्च महाबल, D3 बृद्धंतसहितो रणे, D6 निहतौ सहितौ र, T2 बार्हतै सहितो र — c) S (except T3, G3 om) पराक्रमी च (for क्रमन्तौ) B3 विक्रातौ (for मित्रार्थे) — d) K3 Dn1 D4 T1 2 G1 2 M3 गतो (for गतौ)

42 For the event, cf 8 8 43 Ś2 illegible — a) Da1 D5 श्रेष्ठ — b) K1 क्षेमयति, K3 D7 मूर्तिर्, Dn1 D2 मूर्ति- (for धूर्तिर्) K3 D2 महारथ (for विशां पते) — c) T1 सोपि (for राजन्)

43 For the event cf B 7 115 30–54 Ś2 illegible — a) M4 ततो (for तथा) B1 D2 3 S राजन् (for राजा) — b) B1 जरासधो (for जल) — c) Dn1 सुमहा- (for सुमहत्) T1 सुमहत्कर्म कृत्वासौ — d) K4 सात्यिकेना (for सात्यकिना) Ś1 B3 4 Da1 D1–5 7 S युधि (for रणे)

44 For the event, cf B 7 178 Ś2 illegible. — a) K3 B1 3 Dn1 D6 अलबुसो (B1.3 षो), V1

घटोत्कचेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ४४
राधेयाः सूतपुत्राश्च भ्रातरश्च महारथाः ।
केकयाः सर्वशश्चापि निहताः सव्यसाचिना ॥ ४५
मालवा मद्रकाश्चैव द्रविडाश्चोग्रविक्रमाः ।
यौधेयाश्च ललित्थाश्च क्षुद्रकाश्चाप्युशीनराः ॥ ४६
मावेल्लकास्तुण्डिकेराः सावित्रीपुत्रकाश्चलाः ।
प्राच्योदीच्याः प्रतीच्याश्च दाक्षिणात्याश्च मारिष ४७
पत्तीनां निहताः संघा हयानामयुतानि च ।
रथव्रजाश्च निहता हताश्च वरवारणाः ॥ ४८
सध्वजाः सायुधाः शूराः सवर्माम्बरभूषणाः ।
कालेन महता यत्ताः कुले ये च विवर्धिताः ॥ ४९
ते हताः समरे राजन्पार्थेनाक्लिष्टकर्मणा ।
अन्ये तथामितबलाः परस्परवधैषिणः ॥ ५०
एते चान्ये च बहवो राजानः सगणा रणे । C 8 142 B 8 5 53 K 8 2 55

अनायुधो, T1 G2 हलायुधो, M1 हयायुद्धो, M4 हला** (for अलायुधो) — ^{b}) T2 3 G बकबधुर (for खर) V1 B1 खरबधु सुयलवान्, B2-5 D T2 3 G M Ca खरबधुर यान(D6 यत्न)वान् T1 नागायुतबलो महान्, Cc dissolves comp as ❀ खरैर्बधुर यानमध्यास्त इति ।❀ — After 44, S ins

18* विक्रान्ता बलवन्तश्च भ्रातरः सह भारत ।

45 Ś2 illegible S (except M2) transp 45^{ab} and 45^{cd} — ^{a}) B2 D4.7 T1 राधेय, Dn1 D2 राधेया — ^{b}) K1 D2 महाबला (for रथा) S कर्णस्य भ्रातरस्तथा — M2 om. 45^{cd} — ^{c}) K1 4 केकय, K2 B2 4 Dn1 D4.6-8 कैकेया, V1 D3 कैकया K1 Da1 D1.5 G2 सर्वत(K1 ध)श्चापि, D6 भ्रातरः सर्वे, D8 शर्वशश्चापि (for सर्वशश्चापि) — ^{d}) D1 निहता, D3 पातिता — After 45, S (M2 after 45^{ab}) ins

19* रिपूणां कदनं कृत्वा गता वैवस्वतक्षयम् ।
[M1 सुमहत् (for रिपूणां) and गतो (for गता)]

46 Ś2 illegible — ^{a}) Ś1 K2 मालका, K4 सालका (for मालवा) K1 V1 D3.4 माद्रकाश्चैव (D3 श्चापि), B (except B1) D7 माद्रवाश्चैव S मद्रका माळवाश्चैव (M1 om व) — ^{b}) K1 B1 3 Da1 D1.2 5 6 द्राविडाश्च, V1 द्राविलाश्च, T2 3 G M द्रमि(M4 °मी)लाश्च Ś1 K1.2 4 V1 B1 2 Dn1 D3 6 8 [उ]ग्र(K1 ग)कर्मि(D3 र्मे)ण (for विक्रमा) K3 द्रविडाश्चोगकर्मिका (sic), T1 सौवीराश्चैव विक्रमा — ^{c}) K3 T1 योधेयाश्च, D5 यौधेवाश्च K1 ललिद्धाश्च, V1 लपित्थाश्च, B2 (marg) नहुषाश्च, B3 कुलिंदाश्च, D2 ललिताश्च, D6 नलिन्याश्च, T1 शिविन्नाश्च, G1 लिलन्नाश्च, G2 विविंदाश्च, M लिलिंभाश्च (for ललित्थाश्च) T2 यौधेया बलवतश्च, T3 G3 योधेयाश्चिलिबिंदाश्च — ^{d}) K3 [उ]शीनर

47 Ś2 illegible — ^{a}) Ś1 K2 माचेल्ल, K1 पादेय, K4 साचेल, B3 आवेल्लि, B4 मावेंद, D2 माचेल्लि, D3 मावेल्लि, D6 सावेल्ल, D8 मावेल्ल, T1 M मचिल्लि, T2 मचिल्ल°, T3 G3 मच्छिल्लि, G1 मचिल, G2 मच्छल्लि (for मावेल्ल) Cf 1 57 29^{c} 2 31 13^{d} B 7 17 20, 19 20, 91 39 Dn1 तुडिकेरा, D2 तुडिकारा, D3 मुडिकेरा, D5 तुडिकेश, D8 M1 केरा, G1 तुडकेरा K3 मांवेल्लिका तुंडिकेरा — ^{b}) V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 सावित्रीपुत्र(V1 त्रि)काश्च ये, D6 त्रा पुडकाश्च ये, S सावित्री(T1 सवित्रे)पुत्रि(T2 G1.2 त्र)कास्तथा — ^{c}) G2 प्रागुदीच्य, M1 प्राच्योदीच्या Dn1 पवीत्राश्च (for प्रतीच्याश्च) — ^{d}) K3 Dn1 दक्षिणात्या, D2 दाक्षि*त्या S भारत (for मारिष)

48 Ś2 illegible — ^{a}) G2 निहत K1 T1 सख्या, D5 संधा, T2 शंखा (for संघा) — ^{b}) K1.2 B D प्र(B4 नि)युतानि, S अर्बुदानि (for अयुतानि) — ^{c}) B1 रथा व्रजाश्च, D6 T2 3 G2 3 रथव्राताश्च Dn1 D5 om (hapl) हता in निहता — ^{d}) T2 3 G तथा वै (for हताश्च) K3 वरवारणा T1 तथा च गजयूथपा, M तथाश्वनरवारणा

49 ^{a}) M3 साध्वजा (for सध्वजा) Ś2 वीरा (for शूरा) — ^{b}) K1 सधर्माभरभूषणा, K4 D6 8 G3 स(K4 सु)चर्मांबर, B3 Da1 D1 5 सव(D1 च)र्मायुध, M1 सवर्मांबरभूषणा — ^{c}) Ś2 T2 महता युक्ता, B2 4 Da1 तापन्ना, Dn1 D2 तायत्ता, D6 ता यत्नात्, T1 ता याता (for महता यत्ता) Cc cites यत्ता B4 कालेनिमहतारत्ता (sic) — ^{d}) K1 नकुलैश्च ये च वर्धिता (hypermetric), K2 3 S कुशलैर्ये(T1 M2-4 र)भिवर्धिता, V1 B Da1 D1 4 5 7 कुलशीलविवर्धि(B3 4 र्जि)ता, Dn1 D2 3 6 8 कुशलैर्ये च (D2 6 वि) वर्धिता

50 ^{a}) B3-5 Da1 D1 4.5 7 सर्वे (for राजन्) — ^{c}) K4 M1 तथामितबला, Dn1 मितिबला — ^{d}) B1 परस्पर जयैषिण, S मर्मर्षिण — After 50, V1 B (except B3) Da1 D1 3-5 7 ins

20* निहताः समरे शूराः परस्परसमागमे ।

51 ^{ab}) B2 4 5 Da1 D1 4 5 7 T1 3 G1 3 M transp बहवो and राजान T2 G2 निहता (for राजान) K1 सागरा, M1 सगणो (for सगणा) B (except B1) Da1 D1 4 7 युधि (for रणे) — ^{c}) K2 हत Ś2 हता सहवसरद्रा

C 8. 142
B 8. 5 53
K 8 2 55

हताः सहस्रशो राजन्यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
एवमेष क्षयो वृत्तः कर्णार्जुनसमागमे ॥ ५१
महेन्द्रेण यथा वृत्रो यथा रामेण रावणः ।
यथा कृष्णेन निहतो मुरो रणनिपातितः ।
कार्तवीर्यश्च रामेण भार्गवेण हतो यथा ॥ ५२
सज्ञातिबान्धवः शूरः समरे युद्धदुर्मदः ।
रणे कृत्वा महायुद्धं घोरं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ५३
तथार्जुनेन निहतो द्वैरथे युद्धदुर्मदः ।
सामात्यबान्धवो राजन्कर्णः प्रहरतां वरः ॥ ५४
जयाशा धार्तराष्ट्राणां वैरस्य च मुखं यतः ।
तीर्णं तत्पाण्डवै राजन्यत्पुरा नावबुध्यसे ॥ ५५
उच्यमानो महाराज बन्धुभिर्हितकाङ्क्षिभिः ।
तदिदं समनुप्राप्तं व्यसनं त्वां महात्ययम् ॥ ५६
पुत्राणां राज्यकामानां त्वया राजन्हितैषिणा ।
अहितानीव चीर्णानि तेषां ते फलमागतम् ॥ ५७

धृतराष्ट्र उवाच ।

आख्याता मामकास्तात निहता युधि पाण्डवैः ।
निहतान्पाण्डवेयानां मामकैर्ब्रूहि संजय ॥ ५८

(sic) — d) Ś2 तन् (for यन्) M2 4 मा (for मां) — e) T2 एव (for एष) G1 वृत्तो, M3 वृद्ध (for वृत्त) — f) Ś2 कर्णा******

52 a) K1 महाद्रैण महावृत्रा (sic) — c) K4 तथा K3 V1 B D S नरको (G2 नमुचि॰) (for निहतो) — d) Ś1 K1 [ऽ]सुरो (for मुरो) K2 सूनुर्, K4 युधि (for रण) K3 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G1 3 M मुर(K3 B2 सुर, B4 D2–4 7 मुरु)श्च निहतो रणे, B3 मुरुश्च नरकारिणा, D8 मुररश्च नरकारिणा (hypermetric), T2 G2 मुरश्चैव (G2 नरकश्च) यथा रणे — e) K4 कार्तवीर्यैश्च, D2 कार्तिवीर्यश्च — f) Ś2 K1 M2 भार्गवेन K3 V1 B1 Dn1 D2 S यथा हत॰ (G2 तत॰) (by transp), B3–5 Da1 D1 4–7 बलीयसा

53 a) B3 सज्ञातिबाह्वना॰ (sic) D6 बाधवै, D8 सजाति बाधव, M1 यज्ज्ञाति॰ (for सज्ञाति) K1 3 B2 M1 शूरा, Dn1 शूर — b) K1 3 B3 M1 युद्धदुर्मदा, D4 दुर्मदा, G2 [ऽ]सह्यविक्रम॰ — Ś K1 2 4 D6 G1 om (hapl) 53^{c}–54^{b} — c) V1 B D1–4 7 S (except T1, G1 om) महद्युद्ध — d) D1 घोर (for घोरं) K3 V1 B1 2 Dn1 D2 3 8 त्रैलोक्यमोहनं — After 53, K3 V1 B̄ D (D6 om) S (G1 om) ins

21* यथा स्कन्देन महिषो यथा रुद्रेण चान्धक ।

[K3 B (except B1) D4 8 हत (for यथा) D4 स्कधेन T2 चक्र्या तु (for स्कन्देन) D3 बाधवक (hypermetric), G2 M1 3 4 चांतक (for चान्धक)]

54 Ś K1 2 4 D6 G1 om 54^{ab} (cf v l 53) — a) V1 B1 D2 स हतो, Dn1 सहतौ (for निहतो) — b) K3 T1 द्वैरथो — c) D6 सामान्य (for सामात्य) S शूर॰ (for राजन्) — d) K3 कर्णे, T2 om कर्णः D1 5 प्रह(D5 हा)ता वर॰ (submetric) (for प्रहरतां वरः)

55 a) K4 कर्णाशा, Dn1 जयाशी (for जयाशा) — b) M1 om च K4 सुख, Co मुख (as in text) K3 गत, D3 च य॰, S नृप, Co यत॰ (as in text) — c) K4 D3 तीर्णा, Dn1 D8 तीर्णस्, D2 तूर्णं, D4 तीर्णैं, T2 कर्णं K3 B1 पाडवो B (except B1) Da1 D1 5 7 अद्य (for राजन्) — d) Ś2 न विबुध्यसे, K3 नावबुध्यते, B2 *म बुध्यसे

56 a) Ś2 damaged K1 उश्यमानो, S प्रोच्यमानं (for उच्यमानो) — b) B3–5 Da1 D1 4–8 हि(D6 8 ह)तवादिभि॰ — After 56^{ab} S ins

22* न कृत च त्वया पूर्वं दैवेन विधिना बलात् ।

[G2 देवेन]

— c) D8 सुमहत्प्राप्त — d) Ś2 K1 M1 4 त्वा, K3 D6 तु, Dn1 D2 3 8 M2 सु, T1 च (for त्वां) K3 महाव्यय, D6 भय, T2 महत्तर (for महात्ययम्)

57 a) Ś1 has lacuna for 57^{a} Ś2 lacuna from राज्य to न्हि (in 57^{b}), K1 lacuna up to का, K2 (*sec m*) पुत्राणा राज्यकामाना Ś2 सुताना (for पुत्राणा) M2–4 राज्यकामेन (for कामानां) — b) K3 V1 B5 D6 8 Co राज्य (for राजन्) Dn1 हितैषिष (sic), D2 हितैषिणा — c) K3 V1 B1 3–5 D (D4 marg) S अहितान्येव (D4 प्रहितान्येव), B2 मोहितान्येव Ś2 K2 शीर्णानि, V1 (*inf lin*) D6 तीर्णानि D8 कीर्णानि, T2 चीनानि — d) K1 न, K3 B1 2 4 Da1 Dn1 D1–3 5 T2 M1 तत्, V1 तु (for ते) K3 फलमाप्नुयात् — After 57, K2–4 V1 B D S ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 संजयवाक्य, T1 कुरुबलहतजनकथन, M1 कुरुबलकथन — *Adhy no* K2 3 B1 2 5 D4 6 8 5, D1 6, T1 3 G M 2, T2 3]

58 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — a) Ś1 K1 2 4 आहता, M2–4 व्याख्याता (for आख्याता) K1 चात्र (for तात) — c) K1 4 निहता, K3 D2 6 हताश्च, V1 B1 Dn1 हताश्च (for निहतान्) S मामकैर्निहतान्ब्रूहि॰ — d) K1 मामके, K2 Dn1 D1 5 मामकै K4 सजय॰ S पाडवेयास्तु (T1 M2 याश्च) सजय (G1 M1 य)

संजय उवाच ।

कुन्तयो युधि विक्रान्ता महासत्त्वा महाबलाः ।
सानुबन्धाः सहामात्या भीष्मेण युधि पातिताः ॥५९
समः किरीटिना संख्ये वीर्येण च बलेन च ।
सत्यजित्सत्यसंधेन द्रोणेन निहतो रणे ॥ ६०
तथा विराटद्रुपदौ वृद्धौ सहसुतौ नृपौ ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे द्रोणेन निहतौ रणे ॥ ६१
यो बाल एव समरे संमितः सव्यसाचिना ।
केशवेन च दुर्धर्षो बलदेवेन चाभिभूः ॥ ६२
स एष कदनं कृत्वा महद्रणविशारदः ।
परिवार्य महामात्रैः षड्भिः परमकै रथैः ।
अशक्नुवद्भिर्बीभत्सुमभिमन्युर्निपातितः ॥ ६३
त कृत विरथं वीर क्षत्रधर्मे व्यवस्थितम् ।
दौःशासनिर्महाराज सौभद्रं हतवान्रणे ॥ ६४ C 8 160 B 8 6 10 K 8 3 3

---

59 D2 M2 om the ref — a) B1 क्षत्रिया S कृतिनो (M2-4 ना) (for कुन्तयो) D8 भुवि (for युधि) T1 विक्रातान् — b) K3 महावीर्या (for सत्त्वा) — c) K4 सानुवध्या, Co बन्धा (as in text) — d) K1 पातित B5 भीष्मेण विनिपातित, Dn1 गागेयेन निपातिता — After 59, T1 ins

23* नरश्चाश्वा सनागाश्च रथाश्च शतशो नरा ।

T1 cont, K3 V1 B D T2-3 G M ins after 59

24* नारायणा बल्लवाश्च रामाश्च शतशोऽपरे।
अनुरक्ताश्च विजये भीष्मेण निहता रणे ।

[The event? — (L 1) T1 M2-4 नारायणो Dn1 बालभद्रा D6 त्रतवाश्च, T1 M1 पल्लवा(M1 व)श्च, T2 च गोपाला (for बल्लवाश्च) K3 V1 B1 3 D2 3 6 हताश्च, Dn1 शूराश्च (for रामाश्च) D5 om रामाश्च V1 B (except B2) Da1 D1 4 5 7 शतशो रणे, D6 T2 श परे M3 शोवरे — (L 2) G2 अनुयुक्ताश्च Ca cites अनुरक्ता B2 वीर्येण, B3-5 D1 4 5 7 वीरेण (for विजये) K3 V1 B D युधि पातिता (for निहता रणे)]

60 For the event, cf B 7 21 21 — a) D8 युद्धे, T1 सघे, M सखे K4 सम किरीटिन संख्ये — d) K1 सहतौ (for निहतो) K3 V1 B (except B1) Dn1 D1-7 S युधि (for रणे) D8 द्रोणेन विनिपातित — After 60, Ś1 K3 Dn1 D3 4 7 8 S ins

25* पाञ्चालाश्च महेष्वासा प्रायो राजन्नमर्षिता ।
द्रोणेन सह सगम्य गता वैवस्वतक्षयम् ।

[(L 1) Ś1 K3 Dn1 D3 4 7 8 M3 पांचालाना, G1 पाचालश्च T1 G1 महर्षिणा (G1 ण) T2 3 G3 अमर्षिण, G2 हितैषिण, M अमर्षिणा (for अमर्षिता) S1 Dn1 सर्वे युद्धविशारदा (for the post half) — (L. 2) D3 4 सगत्य (for सगम्य) K3 द्रोणेन संख्ये निहता, D7 8 द्रोणेन सगत्य हता (for the prior half)]

61 For the event, cf B 7 186 42 — a) D4 7 ततो (for तथा). — b) Da1 D1 5 सहस्रदौ, T2 3 G सह सुतैर् (for सुतौ) D4 7 T1 2 G1 2 नृप (for नृपौ) — c) D4 7 S पराक्रातौ (M3 ते) च (for क्रमन्तौ) Ś1 K2 4 मित्रार्थं — d) K4 D1 M3 निहतो K4 B3 5 D2 3 6 T2 G युधि (for रणे) K3 द्रोणेन युधि पातितौ

62 For the event, cf B 7 33-71 — b) K4 B1 समत, Da1 समित, D6 सस्मितं (for संमित) — c) D8 दुर्धर्षे (for दुर्धर्षो) — d) M1 बलमत्तेन (for देवेन) Ś1 K1 2 चाभित, K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4-7 M2 वा विभो, K4 चाभवत्, D3 वा विभु, D8 वाभिभु, T2 मारिष (for चाभिभू)

63 a) K3 B D S परेषां, V1 स तेषा (for स एष) — b) K3 महेंद्रेण विशारद, B2 महात्रणवि, Dn1 महा रथवि — c) Dn1 महावीरै, T2 महामात्यै (for मात्रै) — d) D2 T1 परमके D2 रथे, T1 3 G M रणे (for रथै) D3 स षड्भि परमै रथैं, T2 षड्भि परमकोपनै — e) T1 बीभत्सोर् (for त्सुम्) — f) K1 D6 T2 अभिमन्युम् (for न्युर्) K2 अभिप्लुत, Da1 D1 5 6 T2 अभिद्रुतं (D6 ता, T2 तै) (for निपातित)

64 Ś2 damaged — a) K1 त कृते, V1 Dn1 D2 3 कृत त (by transp), T1 त कृत्वा, G2 तं क्रुद्ध K1 विरथै, K3 वीरथ, T3 विधुर (for विरथ) — M1 om 64bcd — b) T1 M3 क्षत्रधर्मै, G2 धर्मै — d) Dn1 सौभद्र — N (Ś2 damaged) T G ins after 64 M1, after 64a

26* पटच्चरनिहन्ता च महत्या सेनया वृत ।
अम्बष्टसहित श्रीमान्मित्रहेतो पराक्रमी ।
आसाद्य लक्ष्मण वीर दुर्योधनसुत रणे ।
सुमहत्कदन कृत्वा गतो वैवस्वतक्षयम् ।

[For the event of B 7 25 34 — (L 1) D4 om lines 1-3, M1 om from line 1 up to the prior half of line 3 K3 पटश्चरो, V1 Dn1 सपत्नानां, Ca पटच्चर (as above) T2 तु (for च) K1 पराश्वरणिहता च (sic), K2 4 पटश्चर निहता (K2 तौ) च, T1 परस्परनिहता तु, T3 G पाटच्चर निहता तु (T3 हतार) (for the prior half) D1 वृता

C 8 162 B 8 6 12 K 8 3 12 बृहन्तस्तु महेष्वासः कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।
दुःशासनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ६५
मणिमान्दण्डधारश्च राजानौ युद्धदुर्मदौ ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे द्रोणेन विनिपातितौ ॥ ६६
अंशुमान्भोजराजस्तु सहसैन्यो महारथः ।
भारद्वाजेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ६७
चित्रायुधश्चित्रयोधी कृत्वा तौ कदनं महत् ।
चित्रमार्गेण विक्रम्य कर्णेन निहतौ युधि ॥ ६८
वृकोदरसमो युद्धे दृढः केकयजो युधि ।
केकयेनैव विक्रम्य भ्रात्रा भ्राता निपातितः ॥ ६९
जनमेजयो गदायोधी पार्वतीयः प्रतापवान् ।
दुर्मुखेन महाराज तव पुत्रेण पातितः ॥ ७०

— (L 2) K3 V1 B2 5 अबष्ट (B2 5 ष्ठ), B1. 3 4 Da1 D6 7 T1 3 अबष्ठ (for अम्बष्ठ) Dn1 D2 अबष्ठ(D2 ष्ठ)स्य सुत श्रीमान् T2 अबष्ठस्ससुरश्री, G अबष्ठसह(G1 हि)तश्री (for the prior half) V B Da1 Dn1 D2 3 5 पराक्रमन्, T2 क्रमा — (L 3) D1 लक्ष्मण B1 त्वेक्ष (for वीर) K1 सुते, T2 M1 सुतौ B1 तदा (for रणे) B3 क्षत्रधर्मे व्यवस्थित (for the posterior half) — (L 4) K4 T2 स महत्, K3 B2 D2 6 गमितो यमसादन (for the posterior half), B1 om. the posterior half]

65 The event? Ś2 damaged, V1 om. 65 — [a]) Ś K D1 5 बृहतस्, K1 Dn1 D2-4. 8 सु (for तु) S महाराज (G1 2 जा) (for महेष्वास) — [b]) G2 कृताब्दो (for स्त्रो) K1 युधि (for युद्ध) — After 65, T (T1 lines 1–2 only) G ins 27*

66 For the events, cf B 7 25 and 7 23 respectively B2 om (hapl.) 66–67 — [a]) Dn1 दडधरौ वा, D1 धारौ च, D2 धाराश्च, D7 कुडधारश्च — [c]) K3 D6 S पराक्रातौ तु (K3 D6 T1 M1 च) (for क्रमन्तौ) — [d]) K3 Dn1 D2 6 S युधि पातितौ

67 The event? B2 om 67 (cf v 1 66) — [a]) Ś K1 2 4 D3 8 राजपुत्रस्तु, K3 D2 6 राजराजस्तु, B5 Da1 D1 5 S भोजराजश्च (for भोजराजस्तु) — [b]) K3 D2 6 महासैन्यो, D5 T G M2-4 सह सैन्यैर् (D5 न्ये, M2-4 न्यौ) T1 महारथै, G1 M महारथौ — [d]) G1 M1 3 4 गमितौ — K4 V1 B D M ins after 67 T1 ins lines 1–2 after 65 and lines 3–4 after 70 T2 3 G ins after 65

27* सासुद्रश्चित्रसेनश्च सह पुत्रेण भारत।
समुद्रसेनेन बलाद्गमितो यमसादनम्।
अनूपवासी नीलश्च व्याघ्रदत्तश्च वीर्यवान्।
अश्वत्थाम्ना महाराज गमितो यमसादनम्।

[(L 1) K4 B3 D2 समुद्र B3 4 तु (for च) T1 चित्रसेनेन K4 हतपुत्रेण (for सह पु) G1 धीमता (for भारत) — (L 2) Dn1 बलान् D1 सह (for बलाद्) K4 V1 D6 T3 G1 3 स(T3 G3 सा)मुद्रसेनो (K4 न-) बलवान्, B2 3 बलात्समुद्रसेनेन (by transp), G2 समुद्रियेन बलवान् (for the prior half) Da1 D1 3 5 M1 गमितौ — (L 3) D1 अनुपवासी, T1. 2 अनूपवासि (T1 स-), M2-4 आनूपवासी B3 अनूपराज्ञो नीलस्तु (for the prior half) T3 G3 व्याघ्रदत — (L 4) T1 अश्वत्थामा Dn1 विकर्णेन (for महाराज) K3 B4. 5 D (except D2 6 7) T2 G1. 2 M1 3 4 गमितौ]

— After 67, T1 reads 70

68 For the event, cf 8 40 50 T1 reads 68 after line 4 of 27*(cf v 1 70) — [a]) V1 चित्रायुध (for युधश्च) T2 3 G M1 2 4 चित्रवर्मा (for योधी) T1 चित्रायुधश्चित्रकर्मा, Ca as in text — [b]) B5 कृत्वा तु, Dn1 त्वा च, D1 त्वा तत्, T1 2 त्वासौ, G1 त्वाजौ Co cites तौ (as in text) K3 बले, D6 बली (for महत्) B3 पार्वतीय प्रतापवान् (=70[b]) — B3 reads 68[c]–70[b] after 73[ab] — [c]) K3 चित्रधर्मेण, Co मार्गेण (as in text) — [d]) K3 D6 निहतो V1 B1 विकर्णेन निपातितौ, B2 4. 5 Da1 Dn1 D1. 2 4 5 7 8 विकर्णेन हतौ (B4 3 D2 तो) युधि (Dn1 D2 मृधे), D3 कर्णेन विनिपातितौ, T2 3 G M गमितौ (T3 G3 तो) यमसादन — After 68, T1 reads 71

69 The event? — [a]) D6 वृकोदरक्षमो युद्धे — [b]) K1 धृत, K4 V1 B5 D6 8 T M वृक, B1 2 4 Dn1 D1. 3 4 7 G वृत, Da1 D5 वृतक (hypermetric) (for दृढ) K3 V1 B2 D3 8 M1 कैक(V1 B2 M1 के)-यजो युधि, B1 4 5 Da1 D1. 4 5 7 G3 कैके(D1 4 G3 क)-ययोधिभि, Dn1 कैकेयजो मृधे, D6 M2-4 केकयवंशज (for केकयजो युधि) D2 हत कैकेयसंसज (sic) — [c]) K1 V1 B1 D2 6 कैकेयेनैव, K3 कैकेयेन-, B2 T2 3 G कैक(B2 के)येन च, B4 5 Da1 D1 4 5 7 केकेयेन स, Dn1 कैकेयश्च, D3 8 कैकयेनैव (for केकयेनैव) T1 विक्रम्य केकयेनैव (by transp) — [d]) K1. 4 D2 M1 भ्राता भ्राता, B2 Dn1 D4 8 G2 भ्राता भ्रात्रा (by transp) T1 गमितो यमसादनं

70 The event? T1 reads 70 after 67 — [a]) Hypermetric K3 D2 4. 7 8 जन्मेजयो K3 चित्रयोधा, D3 गदायोद्धा, S [ऽ]पि (T3 G2 3 हि, G1 [ऽ]भि) विक्रात (for

रोचमानौ नरव्याघ्रौ रोचमानौ ग्रहाविव ।
द्रोणेन युगपद्राजन्दिवं संप्रेषितौ शरैः ॥ ७१
नृपाश्च प्रतियुध्यन्तः पराक्रान्ता विशां पते ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ७२
पुरुजित्कुन्तिभोजश्च मातुलः सव्यसाचिनः ।
संग्रामनिर्जितांल्लोकान्गमितो द्रोणसायकैः ॥ ७३
अभिभूः काशिराजश्च काशिकैर्बहुभिर्वृतः ।
वसुदानस्य पुत्रेण न्यासितो देहमाहवे ॥ ७४
अमितौजा युधामन्युरुत्तमौजाश्च वीर्यवान् ।
निहत्य शतशः शूरान्परैर्विनिहतौ रणे ॥ ७५
क्षत्रधर्मा च पाञ्चाल्यः क्षत्रवर्मा च मारिष ।
द्रोणेन परमेष्वासौ गमितौ यमसादनम् ॥ ७६
शिखण्डितनयो युद्धे क्षत्रदेवो युधा पतिः ।
लक्ष्मणेन हतो राजंस्तव पौत्रेण भारत ॥ ७७ C 8 177 B 8 6 27 K 8 3 26

गदायोधी) — ^{b}) B3 मातुल[ ] सव्यसाचिन — ^{c}) K1 दुन्मुखेन, D3 दुर्मुखेण, M2–4 दुर्मदेन D8 तव पुत्रेण भूपाल — ^{d}) K3 *व पुत्रेण निपातित (hypermetric), D3 दुर्मुखेण निपातित — After 70 T1 reads lines 3–4 of 27*

71 For the event, cf B 7 23 (?) T1 reads 71 after 68 — ^{a}) K1 रोदमानौ, Ca रोचमानौ (as in text) B3 5 Da1 D1. 5 नरश्रेष्ठौ, S नृपश्रेष्ठौ (T1 G2 ष्ठ) (for नरव्याघ्रौ) — D3 om 71^{b}–72^{b} — ^{b}) K3 रोचमाना, V1 B1 राजमानौ, B3 रोचमान (for °मानौ) — ^{c}) D4 7 सुमहद् — ^{d}) Ś2 दिवे, K1 3 दिव V1 B D (D3 om) S सप्रापितौ (for संप्रेषितौ) Ś2 रणे, K3 शिर°, M4 शनै° (for शरै)

72 D3 om 72^{ab} (cf v l 71) — ^{a}) D6 प्रतियुध्यते B3–5 Da1 D1 4 5 7 नृपाश्चान्ये प्रयुध्यंत°, T1 नृपाश्च युधि विक्राता° — ^{b}) B2 पराक्रांत, Dn1 G2 क्रात T2 3 G महीपते (for विशा पते) — ^{c}) D6 तु दुष्कर, T1 ह्यसुकर, G2 सुदुष्कर (for नसुकर) — ^{d}) K3 वैवस्वत क्षये

73 For the event, cf B 7 28 — ^{a}) K3 T1 पुरंजित्, M2 पुरिजित् K3 कुतीभोजश्च — ^{b}) K2 Dn1 D5 मातुलौ, Cc मातुल (as in text) K1 सव्यसाचिना B3 कृत्वा तौ कदनं महत् — After 73^{ab}, B3 reads 68^{e}–70^{b} (cf v l 68) — ^{c}) K1 G2 3 सग्रामे निर्जितान्, Da1 D1 5 G1 सग्राम(G1 मे)निर्जिता — ^{d}) Ś2 V1 Da1 Dn1 D1. 4 5 8 G1 M3 गमितौ T2 (before corr) यमसादन

74 For the event, cf B 7 95 — ^{a}) K1 अभितु°, V1 अभीर°, B1 अभीरुः, Da1 D1 Cap अभिभु°, D3 अमित, D6 अनि(or °ति)भू°, T2 अभिभू°, Ca अभिभू (as in text) B1 काशी — ^{b}) K3 V1 B1 D3 6 G2 काशिभिर् (for काशिकैर्) B3–5 Da1 D1 4 5 7 बहुभि° काशिभिर्वृत°. — ^{c}) K3 वसुदानश्च — ^{d}) B1 3 D2 6 S त्याजितो, Dn1 D3 नाशितो (for न्यासितो)

75 The event? — ^{ab}) K1 उत्तमोजाश्च Cc cites युधामन्यूत्तमोजसौ — For 75^{ab}, V1 S subst

28* अमितौजा जयत्सेनो जयानीकश्च वीर्यवान्।,

while B2 subst

29* अमितौजा बृहत्क्षेत्र° क्षत्रदेवश्च पार्थिव° ।

— After 75^{ab}, K3 4 V1 (after 28*) B5 D1 3–5 7 8 (K3 D3 om line 1, D1 5 om line 2) ins

30* लक्ष्मणेन हतौ राजस्तव पौत्रेण मारिष ।
बृहत्क्षत्रो महेष्वास° क्षत्रदेवश्च पार्थिव° ।

[(L 1) D1 हता, D5 कृता (for हतौ) K4 पुत्रेण]

— B3 om 75^{c}–76^{b} — ^{c}) K3 निहन्यु K3 B1. 2 D2 शात्रव (for शतश°) K3 V1 D2 शूरा° (for शूरान्) — ^{d}) K3 विनिहतो, V1 D3 8 हता K1 रथे (for रणे) Dn1 S अस्मदीयैर्निपातिता (T2 3 G1 M3 त°), Da1 D1. 5 शरैर्विनिकृतो रणे, D2 6 द्रोणेन निह(D2 निहि)तो रणे — After 75, Da1 reads 77^{cd}, repeating it in its proper place

76 For the events, cf B 7 125 B3 om 76^{ab} (cf v l 75) — ^{a}) Ś2 K3 D6 G1 क्षत्रधर्मश्च, K4 °वर्मश्च, B1 4 Dn1 मित्रवर्मा च, Da1 D1. 5 M क्षत्रवर्मा च K1 G3 पचाल्य°, D2 G2 पाचाल° — ^{b}) K1 क्षत्रधर्मश्च, K3 D2 6 धर्मा च, V1 मित्रधर्मा च D3 T2 3 G3 भारत (for मारिष) B1 2 4 5 D4 7 मित्रधर्मा च भारत, Dn1 D3 G2 M क्षत्रधर्मा च भारत, Da1 D1. 5 T1 मित्र(T1 कृत)वर्मा च भारत — ^{cd}) K3 T1 परमेष्वासो, D3 8 युधि विक्रम्य K3 गमितो B2–5 Da1 D1 4 5 7 द्रोणेन निहतौ (D5 °तो) युद्धे (B3 राजन्) पराक्रातौ (D5 तो) महारणे

77 For the event, cf B 7 14 — ^{a}) B1 शिखडीतनयो, D1 शिखडितनयौ B (except B1) Da1 D1 4 5 7 वीर° (for युद्धे) — ^{b}) B1 क्षेत्रदेवो S वर (for पति), — Da1 reads (for the first time) 77^{cd} after 75 — ^{c}) M2–4 लक्षणेन (for लक्ष्मणेन) — ^{d}) Ś1 K1. 2 M1 पुत्रेण (for पौत्रेण) K3 B3–5 Da1 (both times) D1. 4–7 मारिष (K3 ष) (for भारत)

C 8 177 B 8 6 27 K 8 3 27 सुचित्रश्चित्रधर्मा च पितापुत्रौ महारथौ ।
प्रचरन्तौ महावीर्यौ द्रोणेन निहतौ रणे ॥ ७८
वार्धक्षेमिर्महाराज कृत्वा कदनमाहवे ।
बाह्लिकेन महाराज कौरवेण निपातितः ॥ ७९
धृष्टकेतुर्महाराज चेदीना प्रवरो रथः ।
कृत्वा नसुकर कर्म गतो वैवस्वतक्षयम् ॥ ८०

तथा सत्यधृतिस्तात कृत्वा कदनमाहवे ।
पाण्डवार्थे पराक्रान्तो गमितो यमसादनम् ॥ ८१
पुत्रस्तु शिशुपालस्य सुकेतुः पृथिवीपते ।
निहत्य शात्रवान्सख्ये द्रोणेन निहतो युधि ॥ ८२
तथा सत्यधृतिर्वीरो मदिराश्वश्च वीर्यवान् ।
सूर्यदत्तश्च विक्रान्तो निहतो द्रोणसायकैः ॥ ८३

---

78 For the events, cf B 7 122 — ^{a}) Ś1 K1 2 सुमित्रश्च, D1 सुचित्राश्च, D5 सुचिनश्च, D6 सपुत्रश्च (for सुचित्रश्च) K3 V1 B (except B2) D T3 G M चित्रवर्मा च, K4 चित्रधन्वा च, T2 चित्रधर्माणौ (for धर्मा च) — ^{b}) D8 पितृपुत्रौ B3–5 D1 3–5 7 महाबलौ (for रथौ) — B3 om 78^c–79^b — ^{c}) T1 प्रचलतौ, T2 G प्रहरतौ (for प्रचरन्तौ) K4 V1 Dn1 D3 8 महावीरौ (K4 र्यौ), B4 5 Da1 D1 4 5 7 S रणे वीरौ (D5 रो) (for महावीर्यौ) — ^{d}) S नृप (for रणे) B4 5 Da1 D1 4 5 7 8 द्रोणेन विनिपातितौ

79 The event? B3 om 79^{ab} (cf v l 78) — ^{a}) K1 D1 वार्धक्षेमि, K3 V1 B1 4 5 D2 4 6 7 वार्धक्षत्रो, T1 क्षेमी — After 79^a, G1 reads 80^b–81^b — G1 om 79^b, M3 om (hapl) 79^{bc} — ^{b}) K3 4 V1 B (B3 om) D S (G1 M3 om) समुद्र इव पर्वणि — After 79^{ab}, K3 4 V1 B (B3 after 78^{ab}) D S (except M3) ins

31* आयुधक्षयमासाद्य प्रशान्ति परमा गत ।

[D2 आयुधक्षत्रम्, D3 आयुष क्षयम् T1 आयुद्धभूमिम् Da1 T1 प्रशांति (Da1 ति-) G2 परम]

— K3 4 V1 D2 3 6 8 cont

32* पुरुजित्परमो राजा कृत्वा कदनमाहवे ।

[D3 8 पुरजित् D6 राजन् K3 पुरजिय रतो राजा]

— K4 cont V1 B1 ins after 80 B2–5 Da1 Dn1 D1 4 5 7 S (except M3) ins after 31*

33* सेनाबिन्दुर्नृपश्रेष्ठ शात्रवान्प्रतपन्युधि ।

[T1 सेनाबधुर् K4 B Da1 D1 4 5 7 कुरुश्रेष्ठ (B4 Da1 D5 ष्ठ) T G1 2 नृपश्रेष्ठ Dn1 सेनाबिंदुसुत श्रेष्ठ (for the prior half) Dn1 T2 M1 2 4 शस्त्रवान्, G1 शत्रवान् (for शात्र) B1 3–5 Da1 प्रदहन्, B2 प्रहरन्, Dn1 प्रवरो, D1 प्रदहद् D4 7 प्राहरद्, M2 4 प्रपतन् (for प्रतपन्) T1 रणे (for युधि) K4 शास्त्र वाध्याद्दहद्युधि]

— ^{c}) K3 B1–4 Dn1 D4 6 7 G1 2 M (M3 om) बाह्लीकेन — ^{d}) Ś1 K4 कौरव्येण, Dn1 D1 5 वेन (for वेण) K1 Dn1 D2 3 8 S कौरवेंद्रेण पातित

80 For the event, cf B 7 125 39 G1 reads 80^b–81^b after 79^a (cf v l 79) — ^{b}) Da1 वेदीनां (for चेदीना) B3 युधि, D6 M रथी, T G रणे (for रथ) — ^{c}) K3 V1 D2 3 8 ह्यसुकर, K4 तु सुकर, T1 चासु (for नसु) — ^{d}) K1 गता — After 80, V1 B1 ins 33*

81 The event? D3 om 81, V1 B1 om (hapl) 81^{ab} — ^{a}) G2 यथा (for तथा) B3–5 Da1 Dn1 D4 7 S वीर (T2 G र) (for तात) K3 D6 सेनाबिंदु कुरुश्रेष्ठ (D6 ष्ठ), B2 पुरुजित्कौरवो राजन्, D1 5 तथा सत्यधृतिर्वीर — ^{b}) G1 कृत्वा कदनपर्वणि — V1 B1 read 81^{cd} after 34* — ^{c}) K3 पराक्राता K1 पाडवाते पराक्रातौ — ^{d}) K1 गमितौ B3 D3 गतो वैवस्वतक्षयम् — Dn1 ins after 81, V1 B1 ins after 81^{ab}

34* सेनाबिन्दु कुरुश्रेष्ठ कृत्वा कदनमाहवे ।

82 The event? — ^{a}) D3 S (except T3 G2) च (for तु) — ^{b}) Dn1 सुकेतु, D1 सकेतु B3–5 D (except D2 3 8) S (T2 also as in text) पृथिवीपति — ^{c}) K3 V1 Cc शात्रव, D6 शस्त्रवत्, G1 शास्त्रवान् T1 सवे, G2 M सखे — ^{d}) K1 निहतौ S रणे (for युधि) B4 द्रोणेन विनिपातित — B3 S ins after 82 B4 Dn1 after 85

35* विराटपुत्र शङ्खश्च उत्तरश्च महारथ ।
कुर्वन्तौ सुमहत्कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ।

[For the event, cf 6 78 22 and 6 45 39 — (L 1) B3 4 Dn1 शखस्तु B4 महाबल (for रथ) — (L 2) B3 वै महद्, B4 दुष्कर (for सुमहद्)]

83 The events? G1 om (hapl) 83–84 — ^{a}) K1 3 सद्य(K3 त्य)धृति, D2 सत्यवृत्तिर् B3–5 Da1 D1 4 5 7 T2 3 G3 M म(M1 4 मा)त्स्यो (for वीरो) T1 तथैव युधि विक्रातो, G2 तथास्यभूतिर्मत्स्येन — ^{b}) K3 D3 T2 G2 मद्रराजश्च, D2 मातरिश्वश्च (for मदिराश्वश्च) T1 बलवान्बहुवीर्यवान् — ^{c}) D3 विक्रातौ, T1 विक्रम्य — ^{d}) D3 निहतौ, T2 M1 2 4 निहता Dn1 द्रोणपुत्रस्य सायकै — S ins after 83 (G1, after 35*)

श्रेणिमाश्च महाराज युध्यमानः पराक्रमी ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतो वैवस्वतक्षयम् ॥ ८४
तथैव युधि विक्रान्तो मागधः परवीरहा ।
भीष्मेण निहतो राजन्युध्यमानः पराक्रमी ॥ ८५
वसुदानश्च कदनं कुर्वाणोऽतीव संयुगे ।
भारद्वाजेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ८६
एते चान्ये च बहवः पाण्डवानां महारथाः ।
हता द्रोणेन विक्रम्य यन्मा त्वं परिपृच्छसि ॥ ८७

धृतराष्ट्र उवाच ।

हतप्रवीरे सैन्येऽस्मिन्मामके वदतां वर ।
अहतान्शंस मे सूत येऽत्र जीवन्ति केचन ॥ ८८
एतेषु निहतेष्वद्य ये त्वया परिकीर्तिताः । C 8 194 B 8 7 5 K 8 4 5

36* मत्स्यादवरज श्रीमाञ्शतानीको निपातित ।

[For the event (Śatanika killed by Bhisma), cf 6 113 24, (Śatanika killed by Śalya), cf B 7 167 30 T3 G2 3 मात्स्या]

84 The event? G1 om 84 (cf v l 83) — ^{a}) K1 द्रोणिसा(*sup lin* मा)श्च, D3 श्रोणिमाश्च, Co श्रेणिमास्तु V1 B (except B5) Da1 D1 2 4 5 7 S (G1 om) तु (for च) — ^{c}) K4 तु सुकर, D1 अनु , T1 चासु (for नसु)

85 The event? B4 reads 85, after 35* — ^{a}) D2 विक्रातौ — ^{b}) Co मागध (as in text) K3 V1 B D परमास्त्रवित् (for परवीरहा) S बलवानति(T1 वान्बहु , T3 G1 3 वान्युधि, M1 2 4 वाश्चैव)वीर्यवान् — After 85^{ab}, S ins

37* मागध परमास्त्रज्ञो गमितो यमसादनम् ।

[Cf v l 85^b for the prior half T1 परमास्त्रेण, T2 मास्त्रश्च]

— Dn1 om 85^{cd} — ^{c}) S द्रोणेन (for भीष्मेण) M2 4 राजा (for राजन्) — ^{d}) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 शोतेद्य (B4 ते स्म) परवीरहा, D6 गतो वैवस्वतक्षय, S सहदेव (M1 °व) प्रतापवान् — After 85, B4 Dn1 ins 35* (cf v l 82)

86 For the event, cf B 7 190 28–29 — ^{a}) B3 वसुदान In Ś2 कदन कु and in V1 दन to भार (in 86^c) are lost on a damaged folio — ^{b}) B3 दारुण (for सयुगे) D3 कुर्वाणस्तीव्रसयुगे, T2 3 G कुर्वाणो दिवस रणे — ^{c}) M3 भरद्वाजेन D1 विक्राम्य — ^{d}) T2 गतो वैवस्वतक्षय, T3 G गमितो वै यमक्षय — After 86, S ins

38* पाण्ड्यराजश्च विक्रान्तो बलवान्बाहुशालिना ।
अश्वत्थाम्ना हतस्तत्र गमितो वै यमक्षयम् ।

[The event? — (L 1) M2–4 बाहुवीर्यवान् — (L 2) T1 G2 गतो वैवस्वतक्षय, M2–4 गमितो यमसादन (for the posterior half)]

87 ^{a}) G2 चास्त्रेण (for चान्ये च) K3 D1 बहवो — ^{b}) In Ś2 महारथा and in V1 portion from महारथा to द्रोणेन (in 87^c) are lost on a damaged folio B3 महाबला , Da1 D1 4–7 महारणे (for रथा) — ^{c}) S भूयिष्ठ (G2 ष्ठा) (for विक्रम्य) — ^{d}) M2 4 यन्मा — After 87, K2 B1 5 Dn1 D1 4 6 8 S ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 सजयवाक्य, T1 M1 हतपाडवेयकथन — *Adhy no* K2 m B1 5 D1 4 6 8 6, T1 3 G M 3, T2 4]

88 Before the ref , G2 ins श्रीकृष्णाय नम D3 om the ref — After the ref , K4 V1 B D (except D2 6 8) S read 8 5 106–108 for the first time, repeating them in their proper place (K4 alone reads 88^c–89^b after 8 5 106, repeating the same in the proper place) — ^{a}) K1 हतप्रवीर , K2 प्रवेरे, B3 5 D7 हते प्रवीरे (for हतप्रवीरे) Da1 सैन्यो Dn1 S हतप्रवीर (Dn1 M2 प्रवर , M3 प्रवीरा) सैन्य मे, D2 हतप्रवीरसैन्योस्मि — ^{b}) K1 वच(*sup lin* द् and श)ता D2 वर Ś2 मामकै*****, Dn1 S यथा (T1 दा) शससि सजय — ^{c}) Ś2 आहतान् D3 शसे (for शस) K1 यत्नेन, D3 मे तात (for मे सूत) Dn1 S अहतानपि मे शस (T1 हतानपि च मे शसे) — ^{d}) K1 Dn1 M2 केत्र, K3 V1 B1 D2 6 यदि, B2 Da1 D1 5 ये तु, T यत्र (for येऽत्र) D2 जीवति Ś2 के न च (for केचन)

89 ^{a}) K1 D2 निहितेषु, Dn1 हि मृते , T2 3 G1 2 च हते , M1 भिहते , M2–4 हि हते (for निहते) T1 तेषु तेषु हतेष्वद्य — V1 D2 read (with v l) 89^{cd} twice — ^{c}) In Ś2 the portion from अद्य to यस्मि (in 90^a) is lost on a damaged folio K3 V1 (second time) B2 यास्तु, D2 (second time) यास्तु (for यास्त्व) V1 (first time) B1 3–5 Da1 Dn1 D1 2 (first time) 4–7 S येपि (T1 ये तु) जीवति ते (Dn1 मे, T2 के) सर्वे — ^{d}) S1 K2 स्वर्गतिनो, Co जितो (as in text) Ca cites स्वर्ग V1 (second time) B1 4 5 Da1 D1 2 (first time) 4–7 मृता एवेति मे मति, B3 Dn1 S हता (B3 Dn1 मृता) इति

C 8 194
B 8 7 5
K 8 4 5

अहतान्मन्यसे यांस्त्वं तेऽपि स्वर्गजितो मताः ॥ ८९

संजय उवाच ।

यस्मिन्महास्त्राणि समर्पितानि
चित्राणि शुभ्राणि चतुर्विधानि ।
दिव्यानि राजन्निहितानि चैव
द्रोणेन वीरद्विजसत्तमेन ॥ ९०

महारथः कृतिमान्क्षिप्रहस्तो
दृढायुधो दृढमुष्टिर्दृढेषुः ।
स वीर्यवान्द्रोणपुत्रस्तरस्वी
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९१

आनर्तवासी हृदिकात्मजोऽसौ
महारथः सात्वतानां वरिष्ठः ।
स्वयं भोजः कृतवर्मा कृतास्त्रो
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९२

शारद्वतो गौतमश्चापि राज-
न्महाबलो बहुचित्रास्त्रयोधी ।
धनुश्चित्रं सुमहद्भारसाहं
व्यवस्थितो योत्स्यमानः प्रगृह्य ॥ ९३

आर्तायनिः समरे दुष्प्रकम्प्यः
सेनाग्रणीः प्रथमस्तावकानाम् ।

मतिर्मम, D2 (secondtime) 3 तेपि स्वर्गमितो गता

90 D6 om 90[ab] — a) D8 सहस्राणि (for महास्त्राणि) B3-5 Da1 D1 4 5 7 समाहितानि (for समर्पितानि) — b) Ś1 (sup lin as in text) K2 D8 मित्राणि (for चित्राणि) G2 transp चित्राणि and शुभ्राणि In S2, portion from चतु to वी (in 90[d]) is lost on a damaged folio B3-5 Da1 D1 4 5 7 S स(B4 T3 सु, T2 M1 [before corr] च)न्नद्धानि, Cc चतुर्विधानि (as in text) — T1 3 G om 90[cd] — c) S K D2 निहतानि, V1 B2 4 5 Cc विहितानि (for निहि) M अविस्मिते द्विजमुख्ये विशेषा — d) K1 वीरो, K3 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 T2 M वीरे, D2 वीरेण (for वीर) D6 द्रोणेन वीरेण द्विजोत्तमेन

91 a) B3 महायुध (for रथ) B3 Da1 D1 5 कीर्तिमान्, T1 G2 क्षितिमान् (for कृतिमान्) In Ś2, the portion from हस्तो to पुत्र (in 91[c]) is lost on a damaged folio — b) K1 मुढेषु, K3 D5 6 T3 दृढेषु, B5 महेषु — c) Dn1 om स K1 वीरवा, K2 विष्टवान् (for वीर्यवान्) K3 V1 B (except B2) D1 2 4-7 स दूरपाती द्रोणपुत्रो महात्मा, S आचार्यवद् (T3 वान्) द्रोणसुतस्तरस्वी — d) T1 व्यवर्धितो, Cc स्थितो (as in text) Ś2 योद्धुकामास् — After 91, D2 reads 94

92 Ś K1 2 D2 T2 om (hapl) 92 — a) T1 आनर्थवासी, G2 स आर्तराजा Ca cites आनर्तवासी (as in text) — b) B3 सात्वता, D3 S (T2 om) स(D3 सा)त्वतां (for सात्वताना) — c) G2 अयं (for स्वय) B3-5 Da1 D1 3-5 7 त्वदर्थे (for कृतास्त्रो) — d) T1 योद्धुकामास् B3 5 Da1 D1 3-5 7 कृतास्त्र, B4 तरस्वी (for त्वदर्थे)

93 B3 G2 om 93 T1 reads 93 followed by 40* after 95[ab] — a) In Ś2, the portion from शारद्व to योधी (in 93[b]) is lost on a damaged folio V1 सारद्वतो K1 गौतमाश् B2 यश्च (for चापि) — b) V1 (before corr) महामन्त्रो, D2 महाबलौ K1 बहुमित्रास्त्रयोधी, Da1 D1 5 लघुचित्रास्त्र, T1 बहुशस्त्रास्त्र K3 महाबाहुर्विविधा न्योधि (sic), D6 महाबाहुर्बहुवीरास्त्रयोधि — c) Ś2 सुमहद्भारसह, V1 महद्भारसाह, D2 सुमहाभारसाह, D8 सुमहद्भारसोढो, T1 3 G3 सवहन्भारसाहं, T2 भारसाह प्रगृह्य, G1 सप्रवहन्भारसाह (for सुमहद्भार) M धनु सुर्चित्र सुमहत्प्रगृह्य — d) D5 व्यायस्थि* (for व्यव स्थितो) K3 योद्धुकाम, V1 B (B3 om) D (except D3) S (G2 om) योद्धु(Dn1 युद्धु)काम (for योत्स्यमान) Ś2 damaged, B5 (m as in text) D3 S (G2 om) त्वदर्थे (for प्रगृह्य) — K3 4 V1 B (B3 om) D T2 G1 M ins after 93, T1 3 ins after 40*

39* महाबल केकयराजपुत्र
सदश्वयुक्त च पताकिन च ।
रथाग्र्यमारुह्य कुरुप्रवीर
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ।

[(L 1) K4 D1 3-5 8 महाधनु, Dn1 T1 2 G1 M रथ, D2 चलु (sic) (for बल) K3 4 Dn1 D3 4 कैकय, D6 8 कैकयो — (L 2) M1 सदश्वयुक्त K3 D2 सुपताकिन (D2 क), D6 सपदातिक, M सपताकिन (for च पता) T3 त्वदर्थयुक्त च पतानकिंचन (sic) — (L 3) K3 4 D2 6 रथाग्र (K4 ग्र्य D2 ग्रा)मास्थाय, B2 D3 8 रथाग्र्य(B2 ग्र)मादाय, Dn1 रथ समारुह्य, T3 रथाग्रमारुह्य V1 B1 D2 M1 2 4 कुरुप्रवीरो (M1 रा), B4 5 D7 नरप्रवीरो, Da1 D1 4 5 नरप्रवीर, T1 महाप्रवीरो (for कुरुप्रवीर)]

94 T2 om (hapl) 94–95 D2 reads 94 after 91 — a) S1 K1 2 आप्यायन (K1 नि), Ś2 damaged, K3 आजानेयै, K4 अप्यायन, D6 आर्तस्वन

स्वस्रेयास्तान्पाण्डवेयान्विसृज्य
सत्यां वाचं ता चिकीर्षुस्तरस्वी ॥ ९४
तेजोवधं सूतपुत्रस्य सङ्ख्ये
प्रतिश्रुत्वाजातशत्रोः पुरस्तात् ।
दुराधर्षः शक्रसमानवीर्यः
शल्यः स्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९५
आजानेयैः सैन्धवैः पार्वतीयै-
र्नदीजकाम्बोजवनायुबाह्लिकैः ।
गान्धारराजः स्वबलेन युक्तो
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९६

तथा सुतस्ते ज्वलनार्कवर्णं
रथं समास्थाय कुरुप्रवीर ।
व्यवस्थितः कुरुमित्रो नरेन्द्र
व्यभ्रे सूर्यो भ्राजमानो यथा वै ॥ ९७
दुर्योधनो नागकुलस्य मध्ये
महावीर्यः सह सैन्यप्रवीरैः ।
रथेन जाम्बूनदभूषणेन
व्यवस्थितः समरे योद्धुकामः ॥ ९८
स राजमध्ये पुरुषप्रवीरो
रराज जाम्बूनदचित्रवर्मा । G 8 205 B 8 7 16 K 8 4 16

(for आर्तायनि) K1 सशरो (for समरे) K3 Dn1 D2 3 दु'प्रकप', V1 Da1 D1 3 दु'प्रकप्य, B2 5 D6 7 दुष्प्रकप', B3 दुष्प्रेस, D5 दु प्रकप्य, T1 दुष्प्रसह्य, G3 निष्प्रकप्य (for दुष्प्रकम्प्य') — ^{b}) K3 D3 सेनाग्रणी, D1 स्वेनाग्रणी, T1 सेनाग्रणि, G2 यनि B3 प्रथम (for प्रथमस्) K1 तार्यकानां (sic) (for ताव) — ^{cd}) K1 स्वस्रेयास्ता, K3 स्वस्वस्रीयान्, K4 य स्वस्रोयान्, V1 D6 स्वस्रीयान्स्वान्, B1 2 4 5 Da1 D7 य स्वस्रीयान्, T1 वसानन् (catalectic), T3 G स्वान्स्वस्री(G2 श्री)यान्, M स्वस्रीयान्वै (for स्वस्रेयास्तान्) Ca c cite स्वस्रीयान् T1 सस्त्या (for सत्या) Da1 सत्या वाचस्ता, D7 सत्या वाचस्ता (for सत्या वाच ता) K2 V1 B2 T3 G3 M स्वा (for ता) K3 वितीर्षुस्, B1 4 D6 तितीर्षुस्, T3 G3 M चिकीर्षस् (for चिकीर्षुस्) B3 यश्च स्वीयान्विसृज्य सत्या गिर ता चिकीर्षुस्त्ववस्तरस्वीतरस्वी (sic)

95 For the event, cf 5 8 28–29 T2 om 95 (cf v 1 94) — ^{a}) K1 तेजोवेध G2 M1 2 4 सखे (for सङ्ख्ये) — ^{b}) K3 4 V1 B D (except Dn1 D6) T3 G1 2 M3 प्रतिश्रुत्य (for श्रुत्वा) — After 95^{ab} T1 reads 93 followed by 40*, and om 95^{cd} — ^{c}) B1 दुर्धर्षे, D3 दुरासद (for दुराधर्ष) Dn1 शक्रसमानवीर्यं — ^{d}) K3 वाल्य, M4 शल्य (for शल्य) K1 योद्धुकामास् M1 तदर्थे

96 Ś K1 2 D1 6 T3 G3 om (hapl) 96 — ^{a}) K4 D3 अजानेयै, D5 अजानेयौ K4 सधवै', B2 सैंधवैश्च (for सैन्धवै) — ^{b}) K4 V1 Dn1 D3 8 नदीजकाबोजवनायुजैश्च, B3 वनास्वबाह्लिकै, D5 T2 काबा(T2 भो)ज — T2 om 96^{cd} — ^{c}) K3 शकुनिर्बलेन, Da1 D2 5 सु(D2 स)बलेन युक्तो D3 गधारराजोश्वबलेन युक्तो — T1 G1 2 M subst for 96 T2 ins after 96^{ab} T1 3 G3 ins after 93

40* गान्धारराज ससुतश्च राज
न्दुर्द्यूतदेवी कलहप्रियश्च ।
गान्धारमुख्यैर्यवनैश्च राज
न्व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ।

[(L 1) T2 गाधारराज स्वबलेन युक्तो (= 96^c)]

After the above, T3 reads 39*

97 ^{a}) B2 4 5 D7 नार्कतुल्य, B3 Da1 D1 4 5 नार्कतुल्यो — ^{b}) K3 4 V1 B D (except D3) S कुरुप्रवीर (M1 रा) — ^{c}) K3 B D (except D3) पुरु(D3 र)मित्रो, V1 पुरुमित्रा, S कुरुराजो (G3 धो) (for कुरुमित्रो) T1 नरेंद्र, T2 (before corr) M2–4 नरेंद्र — ^{d}) K1 व्यत्रे, M4 अभ्रे (for व्यभ्रे) V1 सूर्यें Da1 D1 3–5 भासमानो, D6 3 T2 राजमानो, M4 भ्राजमाणो K2 B Da1 D2 3 7 8m S यथा खे, D1 यथार्थे, D4 यथाबरे (for यथा वै)

98 ^{a}) D3 (m as in text) नामकुलस्य, S (except T1 2) नागबलस्य (for कुलस्य) D2 तथा सुतस्ते ज्वलराजपुत्र (in parenthesis) — ^{b}) Dn1 S व्यवस्थित', D6 महावीर्यैं (for वीर्यं) K3 4 T1 2 G1 2 M1 सह सैन्यै' (K3 4 न्यै) प्रवीरै (T2 र), V1 D2 सैन्य प्रवीर', B1 'सेन्यप्रवीरै, Dn2 सिंह इवाबभासे — ^{c}) D1 जाम्बुनदभूषणे S बिभ्रद्राजन् (T बिभ्रद्राजा, G3 बिभ्राजन् M2 व्यभ्रद्राजन्) कवच सूर्यं भास (G3 सन्) — ^{d}) K1 3 4 V1 B Da1 Dn1 D1 3 4.7 8 यो(Dn1 वो)त्स्यमान (for योद्धुकाम) S जाबूनद चित्रक क्ष्यावनद्ध (T1 क्ष्यावबद्ध, G2 क्ष्याभिनद्धं, M1 क्ष्यापनल)

99 ^{a}) B4 5 राज्ञा मध्ये य (for स राजमध्ये) D5 पुरुषप्रवीरो, G2 पुरुष प्रवीरो — ^{b}) B2 बभ्राज (for रराज) S व्य(M1 ह्य)वस्थित समरें योत्स्यमान — ^{c}) K3 य'

C 8 205
B 8 7 16
K 8 4 16

पद्मप्रभो वह्निरिवाल्पधूमो
मेघान्तरे सूर्य इव प्रकाशः ॥ ९९
तथा सुषेणोऽप्यसिचर्मपाणि-
स्तवात्मजः सत्यसेनश्च वीरः ।
व्यवस्थितौ चित्रसेनेन सार्धं
हृष्टात्मानौ समरे योद्धुकामौ ॥ १००
ह्रीनिषेधा भरता राजपुत्रा-
श्चित्रायुधः श्रुतकर्मा जयश्च ।
शलश्च सत्यव्रतदुःशलौ च
व्यवस्थिता बलिनो योद्धुकामाः ॥ १०१
कैतव्यानामधिपः शूरमानी
रणे रणे शत्रुहा राजपुत्रः ।
पत्री हयी नागरथप्रयायी
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ १०२
वीरः श्रुतायुश्च श्रुतायुधश्च
चित्राङ्गदश्चित्रवर्मा स वीरः ।
व्यवस्थिता ये तु सैन्ये नराग्र्याः
प्रहारिणो मानिनः सत्यसंधाः ॥ १०३
कर्णात्मजः सत्यसेनो महात्मा
व्यवस्थितः समरे योद्धुकामः ।

सुप्रभो, D2 जग्मु प्रभो, D6 यस्तु प्रभो (for पद्मप्रभो) Ś2 [अ]ल्पधूम्रो S पद्मातराभोग्निरिवाल्प(T1 प)धूमो — d) Da1 D1 5 घनातरे (for मेघान्तरे) K1 B1 4 5 D6 7 इवाप्रकाश (D6 शात्), B2 T1 इव प्रकाशान्

100 a) B3 सुसेनो, G2 सुषेणे M3 प्यधिचर्मपाणि — b) B सत्यसधश्च, D2 सेनस्य D3 सेनस्तु K1 तवात्मजा सत्यमनेश्च वीर (sic) — c) D3 8 T1 3 G1 M1 व्यवस्थितश्च, G2 3 M2–4 स्थिताश्च — d) Ś2 हृष्टात्मने, V1 B1 त्मनौ, Da1 D1 5 कृतात्मानौ D4 महात्मानौ, D8 हृष्टात्मानो, T1 3 G1 3 हृष्टात्मना, G2 M हृ(G2 धृ, M2 सृ) ष्टात्मान D8 T3 G1 3 योद्धुकाम॰, G2 M योद्धुकामा

101 a) V1 ह्री* * *, B1 3–5 Da1 D1 4 5 ह्रीनिषे (B3 शे)वा, B2 ते निषेवो, Dn1 D3 7 ह्रीनिषेवो, D2 वह्ने र्निभा, D6 T3 G ह्रीनिषेधो, T1 ह्रीनिष्ठो यो, T2 जयेषिणो (for ह्रीनिषेधा) Ś2 K1 3 4 V1 B Da1 D1 2 4 5 T2 M भारतराजपुत्रा Dn1 D3 6–8 T1 3 G भारतराजपुत्र — After 101a, Dn1 D3 7 8 ins

41* उग्रायुध क्षणभोजी सुदर्शं ।
जारासधि प्रथमश्चादृढश्च

[(L 1) D8 उग्रायुधा क्षीणभोजी — (L 2) D3 8 प्रथमश्च दृढश्च]

— b) K3 D2 श्रुतायुध, B1 D4 T2 M3 चित्रायुध (for चित्रायुध) K3 B2–5 Da1 Dn1 D1 2 6 7 T G1 3 M1 2 4 श्रुतवर्मा, D4 5 धर्मा (for श्रुतकर्मा) G2 चित्रवर्मोदयश्च (for श्रुतकर्मा जयश्च) — c) K3 B1 4 5 Da1 D1 4 5 7 शाल्वश्च, K4 V1 B3 D6 8 T2 श(D6 शा)ल्यश्च T3 G तथैव (for शलश्च) B1 सत्यव्रतदु सलौ, D5 सत्यजतदुशलौ (sic), D8 सत्यव्रतदु शिलौ, G2 सत्यव्रतदुष्षलौ (for दुःशलौ) K1 सत्यव्रतज शल्यलौ च (corrupt) — D8 om (hapl) 101d–102c — d) D2 व्यवस्थितौ V1 मालिनो (for बलिनो) Dn1 व्यवस्थिता॰ सहसैन्या नराग्र्या, T2 3 G व्यवस्थितौ बलिनौ (T2 नो) योद्धुकामौ, M2–4 व्यवस्थिता (M4 तो) योद्धुकाम(M3 मा)स्त्वदर्थे

102 D8 om 102abc (cf v 1 101) — a) K4 D3 कौरव्यानाम्, V1 damaged, B3 D1 5 6 T3 G3 केतव्या, D2 कैकेया, T1 शैब्यानाम् (for कैतव्यानाम्) G3 अधिपति (for अधिप) T3 G1 शूरघाती, G2 शत्रुघाती (for शूरमानी) — b) V1 रणे**, B1 रणेधृष्य, B3 युवा रणे, B5 रणे न्रष्य, Da1 D5 रणे दस, D1 रणे दत्त, D3 4 7 रणे चरन् (for रणे रणे) G3 om शत्रुहा राजपुत्र — c) K1 3 4 V1 B Da1 D1 4–7 T3 G2 M Cc पत्ती, T2 चक्री, G3 पथी (for पत्री) K3 D6 T3 G2 3 M रथी, T2 हया (for हयी) K3 T2 नागहयप्रमाथी, D6 रथ प्रमाथी, G2 हयप्रयागी, G3 हयप्रयाभि, M2–4 हयप्रयायी, Cc रथप्रयायी (as in text) Dn1 D3 रथी हयी नागपति(D3 ति) प्रयायी, D2 हयै रथै नागपतिपति प्रजा (sic), T1 पत्ती रथनागहयप्रमाथी — d) D8 व्यवस्थिता योद्धुकामास्त्वदर्थे

103 a) T1 G1 वीर, G2 स च (for वीर) K3 V1 B1 Da1 D1 2 5 6 शतायुश्च (for श्रुतायुश्च) K3 B3 Da1 (marg) D1 3 5–7 शतायुधश्च, K4 धुतायुधश्च, B3 शतायुश्च (catalectic), Dn1 वृतायुधश्च (for श्रुतायुधश्च) B4 वीर श्रुतायु श्रुश्रुतायुधश्च — b) V1 चित्रकर्मा, Dn1 चित्रसेन (for वर्मा) K3 V1 B1 2 Dn1 D2 3 6 8 T1 3 G M च (for स) Ś2 सुवीर, B3–5 D1 4 5 7 तथैव; T2 च योधे (for स वीर) — c) D1 व्यवस्थितो K2 योन्तसैन्ये, K3 V1 D2 6 सहसैन्या, B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T2 योद्धुकामा, T1 ह्यात्मसैन्या, G1 यत्तसैन्या, M1 तव सैन्या, M2–4 तव सैन्ये (for ये तु सैन्ये) T3 व्यवस्थिता यत्तसैन्याग्रनराग्र्या, G2 3 व्यवस्थितं (G3 ॰ता) ये तव सैन्यमध्ये — d) Da1 मानित, D1 मतिन, M3 दानिन (for मानिन)

104 a) G1 कर्मात्मजो V1 B1 2 Dn1 सत्यसधो (for

अथापरौ कर्णसुतौ वराहौं
　व्यवस्थितौ लघुहस्तौ नरेन्द्र ।
बलं महद्दुर्भिदमल्पधैर्यैः
　समाश्रितौ योत्स्यमानौ त्वदर्थे ॥ १०४
एतैश्च मुख्यैरपरैश्च राज-
　न्योधप्रवीरैरमितप्रभावैः ।
व्यवस्थितो नागकुलस्य मध्ये
　यथा महेन्द्रः कुरुराजो जयाय ॥ १०५

धृतराष्ट्र उवाच ।

आख्याता जीवमाना ये परेभ्योऽन्ये यथातथम् ।
इतीदमभिगच्छामि व्यक्तमर्थाभिपत्तितः ॥ १०६

वैशंपायन उवाच ।

एव ब्रुवन्नेव तदा धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
हतप्रवीरं विध्वस्तं किंचिच्छेषं स्वकं बलम् ।
श्रुत्वा व्यामोहमगमच्छोकव्याकुलितेन्द्रियः ॥ १०७
मुह्यमानोऽब्रवीच्चापि मुहूर्तं तिष्ठ संजय ।
व्याकुलं मे मनस्तात श्रुत्वा सुमहदप्रियम् ।
नष्टचित्तस्ततः सोऽथ बभूव जगतीपतिः ॥ १०८　C 8 217 B 8 7 28 K 8 4 27

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्थोऽध्याय ॥ ४ ॥

सेनो) D2 तथाजौ (for महात्मा) — D2 is damaged for the portion from 8 4 104^c up to 8 5 59^a — c) G1 2 तथापरौ K3 D6 वगहौं, B1 2 Dn1 वराखौ, B3–5 Da1 D1 3–5 7 8 महाहौं (D3 8 ह्यौ), G3 वराभौ, Cc वराहौं (as in text) — d) S महाबलौ (T1 वरायुधौ) (for व्यवस्थितौ) — e) V1 Dn1 महद्बल, B3 बल महा (for बलं महद्) Ś2 अल्पयोधै, K1 अल्पधोयैं, K3 V1 B1 Dn1 D3 अल्पवीर्यैं (for धैर्यैं) D8 बल महद्दुर्विभिदस्य वीर्यैं, T1 2 G1 2 M2–4 बले महत्युल्बणसत्त्ववीर्यौ, T3 G3 बले महत्यद्बणसत्यवीर्यौ, M1 महाबलत्युद्बणसत्त्ववीर्यौ — f) K1 समाश्रितो, B2 T1 M1 2 4 समास्थितौ, Dn1 समन्वितौ, T2 3 G M3 व्यवस्थितौ (G1 तो) (for समाश्रितौ) K1 योत्स्यमाणै, K4 B2 Dn1 D1 4 S योद्धुकामौ (Dn1 मैस, T2 G3 मास) (for योत्स्यमानौ)

105 D2 missing D5 (erroneously) repeats 105^{ab} — a) D8 परमैश्च (for अपरैश्च) K3 D6 एतैश्च मुख्यैश्च परैश्च राजन् — b) K1 योध प्रवीरैर्, G3 M1 2 4 यौधप्र Ś2 K1 4 B3 D2 8 T1 2 G2 अमरप्रभावै, D3 अमृतप्रभावै (before corr प्रधानै) (for अमित प्रभावै) — c) K1 नाचकुलस्य (for नाग) T1 M1 2 4 वृत्तो रणप्रेप्सुरमित्रसघै (T1 सख्ये, M1 सघे, M2 सखे), T2 पुत्रो रणप्रेप्सुरमित्रसख्ये, T3 G3 वृतो रणे प्रेप्सुरमित्रसघैर् — d) K3 यथा महेंद्र, B2 D6 यथा नरेंद्र, S व्यवस्थित (for यथा महेन्द्र) K3 B2 D8 कुरुराट् (for कुरुराजो)

106 D2 missing T2 om the ref — a) S आख्याता वै (T2 G2 3 ये, G1 यो) जीवमाना (T1 G2 न, M4 ना) Ca as in text — b) V1 B1 3 4 Da1 परेभ्योपि, B2 परे सैन्या, B5 Ccp त्वया सैन्ये, D3 8 त्वया सैन्या, G2 परेभ्योन्यो (for भ्योऽन्ये) B1 5 Cc यथायथ, T1 3 G2 3 M1 यथा ध्रुव (for यथातथम्) — c) Ś2 तदीदम्, D2 इतिदम्, G1 M3 4 तान्हतान्, G2 इति मास् (for इतीदम्) K3 B Da1 Dn1 D1 4 5 7 S अवगच्छामि, D6 अपि ग (for अभिग) — d) K2 D7 व्यर्थम् (for व्यक्तम्) K1 D4 अर्थाभिपातिन (D4 त) Cc cites अर्थापितातिन K3 शेषानर्थाय वर्तिन, V1 व्यक्तमन्वाभिपत्तित, Dn1 व्यक्त सर्वे निपातिता, D3 व्यक्तमर्थाति*त्तित, D6 व्यक्तमर्थो भवेदिद T G2 M2–4 मर्थो व्यवस्थित G1 मर्थोपवनिभि G3 व्यक्तमस्सो व्यवस्थित (sic), M1 मर्थोपिवर्तित

107 D2 missing G2 M2–4 om the ref — a) D4 एव K4 ब्रुवतेव — c) K2 3 D3 6 हतप्रवीर (D3 र) प्रध्वस्त, B2–5 Da1 D4 5 7 S हतप्रवीर(B2 T2 G2 र) भूयिष्ठ, D1 प्रविष्टभूयिष्ठ — d) V1 किंचिच्छिष्ट, D3 च्छेख (for च्छेष) K3 V1 B1 3 5 Da1 D1 5–7 transp स्वक and बल — e) K1 व्यासोचूम्, B3 तु शोकम्, B D4 7 तु मोहम्, Cc व्यामोहम् (as in text) Dn1 D7 आगच्छत् (for अगमत्) — f) K4 शोकव्याकुलतेंद्रिय, B3 D4 7 S व्याकुल(G3 लि)लोचन, B4 5 Da1 D1 व्याकुलचेतन, D6 छेक यकुलचेतन (sic), D8 शोक व्याकुलमानस

108 D2 missing — a) D3 वाक्य, S चैव (T2 चैन) (for चापि) — Before 108^{cd}, B3–5 Da1 D1 4 5 7 ins धृतराष्ट्र उवाच — c) = 12*, line 3, prior half T3 G सूत (for तात) — d) B3 Da1 D1 5 T1 श्रुत्वै(T1 त्वे) तन्महदप्रिय, T2 3 G M श्रुत्वै(T2 त्वा)तन्महदद्भुतं — After

५

C 8 218
B 8 8 1
K 8 5 1

जनमेजय उवाच ।
श्रुत्वा कर्णं हतं युद्धे पुत्रांश्चैवापलायिनः ।
नरेन्द्रः किंचिदाश्वस्तो द्विजश्रेष्ठ किमब्रवीत् ॥ १
प्राप्तवान्परमं दुःखं पुत्रव्यसनजं महत् ।
तस्मिन्यदुक्तवान्काले तन्ममाचक्ष्व पृच्छतः ॥ २
वैशंपायन उवाच ।
श्रुत्वा कर्णस्य निधनमश्रद्धेयमिवाद्भुतम् ।
भूतसंमोहनं भीमं मेरोः पर्यसनं यथा ॥ ३
चित्तमोहमिवायुक्तं भार्गवस्य महामतेः ।
पराजयमिवेन्द्रस्य द्विषद्भ्यो भीमकर्मणः ॥ ४
दिवः प्रपतनं भानोरुर्व्यामिव महाद्युतेः ।
संशोषणमिवाचिन्त्यं समुद्रस्याक्षयाम्भसः ॥ ५
महीवियद्दिगीशानां सर्वनाशमिवाद्भुतम् ।
कर्मणोरिव वैफल्यमुभयोः पुण्यपापयोः ॥ ६
संचिन्त्य निपुणं बुद्ध्या धृतराष्ट्रो जनेश्वरः ।
नेदमस्तीति संचिन्त्य कर्णस्य निधनं प्रति ॥ ७

108^cd, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 ins

42* मनो मुह्यति चाङ्गानि न च शक्नोमि धारितुम् ।
इत्येवमुक्त्वा वचनं धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुत ।

— e) D3 नष्टचेतास् B3 5 Da1 D1 4 5 7 तथा, B4 तदा (for तत) — f) B3–5 Da1 D1 4 5 7 पपात (for बभूव) B2 जगता पति°, B4 धरणीतले (for जगतीपति)

Colophon — *Adhy name* K3 कौरवकीर्तन, Dn1 संजयवाक्य — *Adhy no* (figures, words or both) K2 B1 5 Da1 D1 4 8 7, V1 3, T1 3 G M 4 (as in text), T2 5

5

☞ The portion of the text from st 8 5 1 up to कश्चिन्नैक in 8 5 59^a is lost in D2 (cf v l 8 4 104), the MS is ignored in the sequel up to 59^a

1 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — a) T2 श्रुत्वा कर्णस्य निधन — b) K1 3 4 T1 पुत्रा(K3 त्र)श्चैव K2 Dn1 D6 8 T1 2 G2 M3 पलायिन , B3 पलायितान्, B4 5 Da1 D1 4 7 निपातितान् (for [अ]पलायिन°) — c) V1 आस्वस्तो Dn1 आवस्थो, D6 अस्वस्थो (for आश्वस्तो) Ca c cite किंचिदाश्वस्त (as in text) — d) G2 3 श्रेष्ठ (for °श्रेष्ठ)

2 Ś2 damaged — b) D1 महान् (for महत्) B2 सुतव्यसनिनं महत् — d) B5 तत्त्वमाचक्ष्व K2 संजय, B3 वै द्विज, G2 तत्त्वत (for पृच्छत)

3 Ś2 damaged — a) Ś1 K1 2 4 भीत°, D6 सूत , T2 भीम , G2 3 भूय (for भूत) Dn1 भीम° (for भीम)

— d) D3 मेरो K4 पर्ययन, V1 B1 2 D6 8 प्रपतन, B5 D3 4 7 पर्यटन, Dn1 ससर्पण, Cc पर्यसनं (as in text) Dn1 तथा (for यथा) Da1 (in marg) ❀पर्यसन क्षेपण इति देवबोध ।❀

4 Ś2 damaged — a) K3 चित्र , V1 B2 चिंता° (for चित्त) K1 इव युक्त, V1 इवासक्त, D8 इवायुयुक्त (for इवायुक्त) Cc cites चिंता and मोह — b) K3 4 D3 8 महामते, V1 B1 महीपते (B1 ते), S महात्मन (for मते) — d) G2 भीमकर्मणा

5 Ś2 damaged — a) K3 G1 2 प्रतपन — b) K1 G2 महाद्युति , K4 D3 4 8 G3 M महाद्युते, B2 Da1 D5 महा (Da1 हाँ)मते, B3 महीपते (*also* महद्यूते), D1 महात्मने, (for महाद्युते°) V1 B1 उर्व्यां इव विसर्पण, D6 उर्व्यामिव विसर्पण — c) K4 शंसोषणम्, Dn1 संसोषणम् B3 [अ]चित, Cc [अ]चिन्त्यं (as in text) — d) K3 M3 क्षयाम्भस

6 Ś2 damaged — a) K1 महीवियद्दिविस्थाना, K2 महीवियद्दि**ना, K3 यदिवस्तूना, V1 B1 2 4 5 D3 4 6 7 G3 यद्दि(D3 4 दिं)गबूना, B3 यद्दिगादीना, Da1 D5 यद्दिशधूना, Dn1 यदिवाधूना, D1 यद्दिशधूना, D8 T G1 M यद्दिवा(D8 वो)बूना — b) B3 इवाभवत् — c) T1 कर्मणोरेव K1 वैहल्यम्, D3 Cc वैकल्यम् — d) B8 D4 7 पापपुण्ययो

7 Ś2 damaged — a) D6 स चिंत्य Da1 D1 5 निधन (for निपुण) M2 बुध्य (for बुद्ध्या) — b) K2 Da1 D1 5 नरेश्वर (D5 रा), B3 5 [ऽ]म्बिकासुत (for जनेश्वर°) — c) Dn1 नेहम्, T1 नैवम्, G1 नैतद् (for नेदम्) V1 Dn1 निश्चित्य (for संचिन्त्य) — d) V1 B D (D2 missing) S समरे वध (for निधन प्रति)

प्राणिनामेतदात्मत्वात्स्वादपीति विनाशनम् ।
शोकाग्निना दह्यमानो धम्यमान इवाशयः ॥ ८
विध्वस्तात्मा श्वसन्दीनो हा हेत्युक्त्वा सुदुःखितः ।
विललाप महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ॥ ९

धृतराष्ट्र उवाच ।

संजयाधिरथो वीरः सिंहद्विरदविक्रमः ।
वृषभप्रतिमस्कन्धो वृषभाक्षगतिस्वनः ॥ १०
वृषभो वृषभस्येव यो युद्धे न निवर्तते ।
शत्रोरपि महेन्द्रस्य वज्रसंहननो युवा ॥ ११
यस्य ज्यातलशब्देन शरवृष्टिरवेण च ।
रथाश्वनरमातङ्गा नावतिष्ठन्ति संयुगे ॥ १२
यमाश्रित्य महाबाहु द्विषत्सघ्नमच्युतम् ।
दुर्योधनोऽकरोद्वैरं पाण्डुपुत्रैर्महाबलैः ॥ १३
स कथं रथिनां श्रेष्ठः कर्णः पार्थेन संयुगे ।
निहतः पुरुषव्याघ्रः प्रसह्यासह्यविक्रमः ॥ १४
यो नामन्यत वै नित्यमच्युतं न धनंजयम् ।
न वृष्णीनपि तानन्यान्स्वबाहुबलमाश्रितः ॥ १५
शार्ङ्गगाण्डीवधन्वानौ सहितावपराजितौ ।

C 8 233
B 8 8 16
K 8 5 16

8 Ś2 damaged — a) K1 Da1 D1 5 T2 3 G M एवमात्मत्वात्, K3 4 D3 8 एव मदत्वात्, V1 B1 Dn1 D6 एव त मत्वा, B2 एवमात्मज, B3 इव चान्येषा, B4 5 D4 7 एवमन्येषा, T1 अपि सर्वेषा (for एतदात्मत्वात्) — b) K3 स्वादेवाति°, B4 स्वादस्तीद्रि (sic), D8 स्वादप्रीति, T1 स्वादेवेति (for स्वादपीति) V1 B1 D6 S विचार्यं च, B3 Da1 D1 5 विचार्यं स° (for विनाशनम्) — c) B3 मुह्यमानो, B4 5 धम्यमानो, D4 7 वध्यमानो (for दह्यमानो) K3 शोकाग्निदह्यमानोथ — d) K1 धस्यमान, K3 तप्यमान, B2 D6 T3 वध्यमान (D6 नम्, T3 ण), B3–5 Da1 D1 4 5 T1 G1 दह्यमान (T1 नम्), D8 धम्यमाना, T2 यक्ष्यमाण, G2 युक्ष्यमाण, G3 धक्ष्यमानम्, M1 धाम्यमानम्, M2 3 धाम्यमान (for धम्यमान) K4 इवाशयै, V1 B1 इवायस, B2–5 D4 7 इवोरग°, D3 इवाशये, D8 इवाश्रय, T1 इवाचल (for इवाशय) Cc cites आयस°

9 a) K1 विध्वस्थात्मा, K3 D1 विश्रस्ताग, V1 B1 Da1 Dn1 D3 5 8 विश्रस्ताग, B2 4 5 D4 6 7 T G M1–3 Cc विस्रस्ताग (for विध्वस्तात्मा) B3 D7 सुसन् (for श्वसन्) D3 सुदीनात्मा, T1 3 G1 2 M3 च सदीनो (for श्वसन्दीनो) D6 हीनो (for दीनो) — b) Da1 D1 5 समुत्थित°, D4 स दुःखित° (for सुदुःखित) — c) K1 महाराजो — After 9, T1 ins

43* उवाच च पुनर्वाक्यं संशयं भृशविह्वल ।,

while B5 ins an addl colophon

10 a) Ś2 V1 B Da1 Dn1 D3 4 7 8 T3 G3 M धिरथिर्, K3 T2 G1 तिरथिर्, D1 5 धिरथि, T1 तिरथो, G2 °तिरथी (for धिरथो) K3 T1 वीर (for वीर) — b) K3 ससिद्वि (for सिंहद्वि) — c) K3 वृषभ°, B3 5 ऋषभ (for वृषभ) K1 वृषभप्रतिमस्कदो — d) K3 वृषभाञ्जगतीश्वर, B2 Da1 D1 5 6 S वृषभाक्षगाति(D5 6 गाति°, G1 °गत)स्वर, B3 5 ऋषभाक्ष(B3 °क्षि)गतिस्वन°, Dn1 वृषभाक्षगतिश्चरन्, D7 8 वृषभाधि(D8 रय)गतिस्वन Ca cites वृषभाक्षगति° Cc as in text

11 a) B3 Da1 ऋषभो (for वृषभो) K4 T1 G1 2 वृषभस्यैव, B3 ऋषभस्येव (for वृषभस्येव) — b) K4 युद्ध (for युद्धे) B2 न यो युद्धे — d) S (except T3 G3) सिंह, Cc वज्र (as in text)

12 a) K1 corrupt, B3 ज्याघात (for ज्यातल) — b) T3 G1 2 रयेण (for रवेण) D6 शरवृष्टिभिरस्यत — cd) K4 रथाश्व (for रथाश्व) V1 B1 3 4 Da1 D1 3–8 नराश्व(D3 श्व)रथमातगा, B2 रथाश्वयवमातगा (for c) B3 Da1 D1 5 नाधितिष्ठ(D5 ष्ठे)ति (for नावतिष्ठन्ति) G2 3 रथाश्व(G3 यथाश्व)नरमातगरथा नावति सयुगे

13 a) G2 महाबाहुर् (for महाबाहु) — b) K1 D6 8 T2 3 G2 द्विषत्सग(D6 च्छख, D8 त्सवि, T2 त्सर्प, T3 G2 दर्प)घ्नम् (for द्विषत्सघ्नम्) K1 अच्युत, K3 अच्यता, G2 उच्यता (for अच्युतम्) B3 Dn1 विद्विषा जयकाक्षया — d) B3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S महारथै (for महाबलै)

14 V1 om 14ab — a) K1 श्रेष्ठ — b) K3 कर्ण, M2 कर्णं (for कर्ण) Da1 D1 5 पार्थस्य (for पार्थेन) D5 सयुते (for सयुगे) — c) G3 निहता D8 व्याघ्र — d) B2 युधि, T2 3 G [अ]मित (for [अ]सह्य)

15 a) Ś2 ये (for यो) B2 T2 योवमन्यत, T1 योवमन्येत, G2 योधामन्यत, M2–4 योवासन्यत D6 यो नावमन्यते नित्यम् Cc cites नामन्यत (as in text) — b) K4 अच्युतेन (for अच्युत न) V1 B1 Da1 Dn1 D1 3 5 च, B2 4 S स (for न) — c) K3 V1 B4 5 Da1 D1 3–5 7 नापि तान्, B1 T2 G नाहितान्, B2 वाहितान्, D6 योहितान्, M2–4 न हि तान् (for अपि तान्) Dn1 T3 न वृष्णीन्स हितानन्यान्, T1 स दृष्टेन हि तानन्यान्, M1 नवृष्णीश्चा हितानन्यान् — d) Dn1 बलदर्पित°, G2 3 बलशालिन°

C 8 233 B 8 8 16 K 8 5 16

अहं दिव्याद्रथादेकः पातयिष्यामि संयुगे ॥ १६
इति यः सततं मन्दमवोचल्लोभमोहितम् ।
दुर्योधनमपादीनं राज्यकामुकमातुरम् ॥ १७
यश्चाजैषीदतिबलानमित्रानपि दुर्जयान् ।
गान्धारान्मद्रकान्मत्स्यांस्त्रिगर्तांस्तङ्गणाञ्शकान् ॥ १८
पाञ्चालांश्च विदेहांश्च कुणिन्दान्काशिकोसलान् ।
सुह्मानङ्गांश्च पुण्ड्रांश्च निषादान्वङ्गकीचकान् ॥ १९
वत्सान्कलिङ्गांस्तरलानश्मकानृषिकांस्तथा ।

---

16 ^a) D6 मार्गं (for शार्ङ्ग) K1 शार्ङ्गगाण्डीवधन्वनौ, D5 धन्वनो, D8 शार्ङ्गगाजीव — ^b) G2 सहितावरवाजितौ — ^c) G1 अह दिव्याद्दढादेक G3 अह दिव्यात्रथानेक

17 ^a) Da1 D1 सतत, T1 सतत (for सतत) K1 Dn1 मदम् (for मन्दम्) — ^b) Ś2 अवचेत् (sic) K1 लोक मोहित, V1 B5 Da1 D1 4 G2 लोभमोहित (for मोहितम्) — ^c) K1 अपादीन, K3 उवाचेद, K4 Dn1 महादीन, V1 B2 4 5 D3 4 7 S Ca अवाचीन, B1 अपारीन, B3 असुवीर, B4 (marg) Da1 D1 5 उपाचीनं, D6 महावीर, D8 अपाचीन, Cap अवचीन, Cc अर्वा (for अपादीन) — ^d) S1 K1 2 उत्तर (for आतुरम्)

18 For the event, cf Āranyakaparvan, App I (No 24), lines 28–74 — ^a) K4 यच्च (for यश्च) Ś2 इतिबलान्, B8 अतिबलाद् (for अतिबलान्) Dn1 S योजय(Dn1 ये)त्सर्वकाबो(T1 2 भो)जान् — ^b) K3 V1 B D3 4 6 7 अमित्रानति, Da1 D1 5 अमित्रावति, S अवन्ध्यान्कै(T2 3 G2 3 M न्के)कयै सह — ^c) K1 गांधार्यान्न (for गान्धारान्) Da1 मत्स्यास्, D6 कास्या, G1 मात्स्यास् (for मत्स्यास्) — ^d) D6 त्रिकर्तान् (for त्रिगर्तास्) B2 ढकलान्, B तुगणान्, Da1 तिंगणान्, D1 5 M1 तगणा, D6 सगणान्, T1 तोकणान्, T2 3 G1 M2–4 तकणान्, G2 तकणा, G3 ककणान् (for तङ्गणान्) B4 खशान्, D1 5 T1 2 G1 2 M1 छकान् (for शकान्)

19 K3 om (hapl) 19 — ^a) B2 4 Da1 D5 पचालाश्च B8 कुलिंदाश्च, G2 सदेहाश्च, M1 विदर्भांश्च (for विदेहांश्च) — ^b) K4 निषादान्, B1 4 G3 कुलिं(G3 णिं)दान्, B3 विदेहान्, B5 Da1 D4 5 7 कुतलान्, D1 कुतत् (sic) D6 पुलिंदान् (for कुणिन्दान्) Ś K2 दाशकोसलान्, K4 B1 5 Da1 Dn1 D1 3–5 8 T3 काशिको(T3 कौ)शलान्, T2 कासिकोशलान्, G3 कौसलानपि (for काशिकोसलान्) — B1 om 19^cd — ^c) Ś2 सुह्मानङ्गाश्च, K1 सुह्मा वगाश्च, B3 शुस्मानगाश्च, Dn1 शुभानगाश्च, D8 सुखानगाश्च, T2 सिह्मानगाश्च, G2 सुस्वङ्गाश्च (for सुह्मानङ्गाश्च) K4 V1 B (B1 om) Da1 Dn1 D1 3–8 S वगा(K4 गा)श्च, G2 वकाश्च (for पुण्ड्राश्च) — ^d) M निषधान् (for निषादान्) Ś2 वगकेचकान्, K4 V1 B2 Da1 D3–8 पुंड्र(Da1 पुड, D3 पुढ)कीचकान्, B4 5 पुड्काश्च कान्, Dn1 पुड्चीनकान्, D1 पुड्रीचकान्, T1 2 G3 पुड्कीकटान्, T3 G1 2 M पुड्कीटकान्, Bombay ed पुड्चीरकान् (for वङ्गकीचकान्)

20 ^a) V1 वस्त्यान्, B1 4 5 मत्स्यान् (for वत्सान्) B3 पुलिंदान्, D1 5 कुलिंदास्, D3 कालिंगास् •(for कलिङ्गास्) B1 4 5 तरटान्, B2 तरढान्, B3 शरदान्, S दरदान् (for तरलान्) Da1 कुलिंदास्तरलान्वत्सान् — ^b) K1 नदकान्, K3 D4 अश्मका, K4 B3 अस्स(B4 श्व)कान्, D6 अश्मलान् (for अश्मकान्) K3 मूषिकान्, T1 रुक्मकान् (for ऋषिकान्) Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S अपि (for तथा) — For 20^cd, S subst

44* शबरान्परहूणांश्च प्राक्चुखान्सरलानपि ।
म्लेच्छराष्ट्राधिपांश्चैव दुर्गानाटविकांस्तथा ।
जित्वैतान्समरे वीर सुतीक्ष्णैः कङ्कपत्रिभिः ।
करमाहारयामास जित्वा सर्वानरींस्तथा ।

[(L 1) M2 3 शबरान् T1 हारहूणाश्च T3 G3 वरहूणाश्च T1 प्रपूणान्, T3 G प्र(G3 प्रा)हूणान् (for प्राक्चुखान्) T1 केरलानपि (for सरलानपि) — (L 2) G2 म्लेच्छान् (for म्लेच्छ) G1 आरट्टकास् (for आटविकास्) T1 प्रदुष्टानधिकास्तथा G2 दुर्गानादधिकास्तथा — (L 3) T1 वीरान् (for वीर) — (L 4) G2 अरींस्थितान् (for अरांस्तथा)] After the above, M2 reads l 6 of 46* — ^c) K3 योजयित्वा (hypermetric), B1 Dn1 D3 जित्वैतान् (for यो जित्वा) D1 वीर, D6 वीराश्च (for वीरश्च) — ^d) D3 चलिन्धत (sic) (for बलिभृत) — N ins after 20, T2 (om line 1) after 44*

45* शरव्रातैः सुनिशितैः सुतीक्ष्णैः कङ्कपत्रिभिः ।
दुर्योधनस्य वृद्ध्यर्थं वर्तते यो जयाय च ।
सेनागोपश्च स कथं शत्रुभिः परमास्त्रवित् ।
घातितः पाण्डवैः शूरैः समर्थैर्वीर्यशालिभिः ।
वृषो महेन्द्रो देवेषु वृषः कर्णो नरेष्वपि । [5]
तृतीयमन्यं लोकेषु वृषं नैवानुशुश्रुम ।

[(L 1) K3 सुनिशितैः Cc शितैः (as above) Ś K2 4 सुपुखैः, D6 सुतीत्रैः (for सुतीक्ष्णैः) V1 काकपत्रिभि B3 om (hapl) lines 2–5 and prior half of line 6 — (L 2) D6 वृत्त्यर्थं (for वृद्ध्यर्थं) Da1 व D3 तु (for च) K3 वर्तयन्त पराक्रमे Dn1 राधेयो रथिना वर — After line 2, Dn1 T1 ins

यो जित्वा समरे वीरश्चक्रे बलिभृतः पुरा ॥ २०
उच्चैःश्रवा वरोऽश्वानां राज्ञां वैश्रवणो वरः ।
वरो महेन्द्रो देवाना कर्णः प्रहरता वरः ॥ २१
य लब्ध्वा मागधो राजा सान्त्वमानार्थगौरवैः ।
अरौत्सीत्पार्थिव क्षत्रमृते कौरवयादवान् ॥ २२
तं श्रुत्वा निहतं कर्णं द्वैरथे सव्यसाचिना ।
शोकार्णवे निमग्नोऽहमप्लवः सागरे यथा ॥ २३
ईदृशैर्यद्यहं दुःखैर्न विनश्यामि संजय ।
वज्राद्दृढतर मन्ये हृदयं मम दुर्भिदम् ॥ २४
ज्ञातिसबन्धिमित्राणामिम श्रुत्वा पराजयम् ।
को मदन्यः पुमाँल्लोके न जह्यात्सूत जीवितम् ॥२५
विषमग्निं प्रपातं वा पर्वताग्रादहं वृणे । C 8·248 B 8 8 31 K 8·5 32

46* दिव्यास्त्रविन्महातेजा कर्णो वैकर्तनो वृष ।
[T2 वृषा, Ca c as above]
— (L 3) B2 सेनाधिपश्च (for सेनागोपश्च) K3 om स B4 सतत (for स कथ) B4 शत्रुभिश्च (hypermetric) — (L 4) Ś2 K3 पातित (for घातित) Ś K1 2 शूर (for शूरै) Ś1 K1 2 4 समर्थो, B1 2 4 Dn1 T2 समरे (for समर्थैर्) K3 कार्यशालिभि, V1 B4 Da1 D1 5 7 बलशालिभि — (L 5) Da1 D1 5 देवानां (for देवेषु) T2 वृषा (for वृष) K1 काले (for कर्णो) B3–5 Da1 D1.4 5 7 महीक्षिता, T2 नृपेष्वपि (for नरेष्वपि) — (L 6) K2 मद, B5 अयो (for अय) T2 तृतीय्य मत्य B3–5 Da1 D1 4 5 7 लोकेसिन् (for लोकेषु) B2 नैनातु, D8 अन्य न (for नैवातु) Ś1 B2 Da1 D5 अनुशुश्रुम, K1 शुश्रुमा, B3 4 **शुश्रुम, D6 -शुश्रुम M1 वृषाणान्नानुशुश्रुम]
21 a) Some MSS उच्चैश्रवा B1 नरो (for वरो) — B1 om (hapl) 21[cd] — d) K3 D1 कर्णे (for कर्ण) — After 21, V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 ins
47* योजित पार्थिवै शूरै समर्थैर्वीर्यशालिभि ।
दुर्योधनस्य वृद्ध्यर्थं कृत्स्नामुर्वीमथाजयत् ।
[(L 1) B3 वीरै (for शूरै) D1 5 बल(D1 वर्यै)शालिभि (for वीर्यशालिभि) — (L 2) B3 वृधाजयत्, D6 अवाजयत् (for अथा)]
22 The event? — a) T1 यो (for य) — b) K4 सात्वमानार्थकौरवै, B3 सात्वमानात्मगौरवै, B4 शाब्दमानार्थ, Dn1 T1 3 G2 3 M2–4 सात्वमानार्थ(Dn1 T1 G2 3 मानोथ) सौहृदै, D3 सत्यमानर्थगोरवै, T2 G1 सात्व्यमानश्च (G1 मानोथ) सौहृदै, M1 सात्वमानोदयसौहृदै (hypermetric) — c) K1 अरोत्सीत्, K3 अरौत्सीत्, G3 अरमत्सीत् (sic) (for अरौत्सीत्) D6 पार्थिव (for पार्थिव) T2 3 G क्षत्रमतुल (for पार्थिव क्षत्र) B3 कर्णम्, D3 क्षेत्रम् (for क्षत्रम्) — d) B3–5 Da1 Dn1 D3 4 7 8 T1 M यादवकौरवान् (for कौरवयादवान्)
23 a) G1 हत्वा (for श्रुत्वा) T1 द्वैरथे (for निहत) — b) K1 द्वैरथे, T1 निहत (for द्वैरथे) G3 सव्यसाचिन (for साचिना) — After 23[ab], N (D2 missing) ins
48* शोकार्णवे निमग्नोऽस्मि समुद्रे भिन्ननौरिव ।
नृवृष निहत श्रुत्वा द्वैरथे रथिना वरम् ।
[(L 1) Dn1 [ऽ]ह (for ऽस्मि) Co भिन्ननौर् (as above) K1 समुद्रेभिर्नदौरिव Dn1 भिन्ना नौरिव सागरे — (L 2) K1 वृषभ, K4 B4 Dn1 त वृष, D8 नृरथ, Co नृवृष (as above) K1 निनिहत (for निहन)]
— d) B3 अप्लवे, T1 दुषवे (for अप्लव) K1 V1 सागरो (for सागरे)
24 a) D3 T1 G1 यदह, T2 यो महद् (for यद्यह) — b) K3 प्रविनश्यामि, D8 नाश नेष्यामि, T1 न विनस्यामि (for न विनश्यामि) D1 सजय (for सजय) — c) K1 पुत्राद् (for वज्राद्) D3 वज्रसारमय (for वज्राद्दृढतर) B2–4 Da1 D1 4 5 7 नून, T1 मेने (for मन्ये) — d) K1 ससुदुर्भिद, V1 B1 दुर्भिद महत् (for मम दुर्भिदम्) G2 दुर्भिद (for दुर्भिदम्)
25 a) Dn T1 सबध (for सबन्धि) — b) B D (D2 missing) S पराभव (for पराजयम्) — d) Dn1 om न D1 5 नाजह्यत्, G1 न दह्यात् (for न जह्यात्)
26 a) Ś1 K2 वृषम् (for विषम्) K1 3 D1 3–5 अग्नि (for अग्निं) B1 प्रभाव, G2 प्रताप (for प्रपात) K4 Dn1 D3 3 T1 च (for वा) — b) T1 अपा (for अह) — After 26[ab], S ins
49* महाप्रस्थानगमन जल प्रायोपवेशनम् ।
[T3 G3 जल (for जल)]
— c) K1 3 B2 Da1 D1 शक्यामि, V1 B1 D4 6 7 दुःखानि, B3 शक्नोमि (for शक्ष्यामि) V1 शक्यानि, B1 D4 6 7 शक्ष्यामि (for दुःखानि) — d) K4 सोढ (for सोढु) K3 सोढुशक्यानि (for सोढु कष्टानि) Co कष्टानि (as in text) — After 26, S K1 2 4 ins
50* चिन्तयन्नेव सीदामि मनो मेऽतीव मुह्यति ।
[K1 चि मयनेव मीहासि (for the prior half) K4 वेतीव (for मेऽतीव)]
On the other hand, V1 B D (D2 missing) S ins after 26, an addl. colophon [*Adhy name* Dn1 धृतराष्ट्रवाक्ये, T1 G1 3 धृतराष्ट्रविलाप — *Adhy no*

C 8. 49 B 8 5 31 K 8.5 32 न हि शक्ष्यामि दुःखानि सोढुं कष्टानि संजय ॥ २६

संजय उवाच ।

श्रिया कुलेन यशसा तपसा च श्रुतेन च ।
त्वामद्य सन्तो मन्यन्ते ययातिमिव नाहुषम् ॥ २७
श्रुते महर्षिप्रतिमः कृतकृत्योऽसि पार्थिव ।
पर्यवस्थापयात्मानं मा विषादे मनः कृथाः ॥ २८

धृतराष्ट्र उवाच ।

दैवमेव परं मन्ये धिक्पौरुषमनर्थकम् ।
यत्र रामप्रतीकाशः कर्णोऽहन्यत संयुगे ॥ २९
हत्वा युधिष्ठिरानीकं पाञ्चालानां रथव्रजान् ।
प्रताप्य शरवर्षेण दिशः सर्वा महारथः ॥ ३०
मोहयित्वा रणे पार्थान्वज्रहस्त इवासुरान् ।
स कथं निहतः शेते वातरुग्ण इव द्रुमः ॥ ३१
शोकस्यान्तं न पश्यामि समुद्रस्येव विप्लुकाः ।
चिन्ता मे वर्धते तीव्रा मुमूर्षा चापि जायते ॥ ३२
कर्णस्य निधनं श्रुत्वा विजयं फल्गुनस्य च ।
अश्रद्धेयमहं मन्ये वधं कर्णस्य संजय ॥ ३३
वज्रसारमयं नूनं हृदयं सुदृढं मम ।
यच्छ्रुत्वा पुरुषव्याघ्रं हतं कर्णं न दीर्यते ॥ ३४
आयुर्नूनं सुदीर्घं मे विहितं दैवतैः पुरा ।
यत्र कर्णं हतं श्रुत्वा जीवामीह सुदुःखितः ॥ ३५
धिग्जीवितमिदं मेऽद्य सुहृद्धीनस्य संजय ।

B1 3 5 Da1 D1 4 6 8 8, B4 9, T1 3 G M 5, T2 6]

27 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम T1 om the ref Lacuna in Ś2 from संजय उवाच to यशसा (in a) — b) B4 वयसा (for तपसा) T2 [अ]पि (for the first च) B1 वा (for the second च) — c) K3 त्वामेव, T1 त्वमाद्य (for त्वामद्य) — d) M4 इह (for इव) K1 नाहुषा, V1 D8 नाघुष, M1 नाहष (for नाहुषम्)

28 a) D8 श्रुतेर्, G3 श्रुतो (for श्रुते) G2 प्रथम (for प्रतिम) — b) K1 [ऽ]पि, G2 हि (for ऽसि) D1 पार्थिव, G2 पाडव (for पार्थिव) — c) D8 परिस्थापय चात्मानं — d) D3 कृथा (for कृथा)

29 a) K1 देवदेव, D3 देवमेव (for दैवमेव) — b) B3–5 Da1 D1 4 5 7 T1 3 G पौरुष तु निरर्थक — c) K1 मान, K3 4 V1 B Da1 D1 3–5 7 8 शाल, Dn1 T G1 2 M साल (for राम) D8 प्रतीकाश D6 यत्रेशानप्रतीकाश, G3 अत्र ** प्रती — d) B1 हन्येत, B3 बध्येत, B5 [ऽ] बध्यत, Da1 D1 4 5 7 T G M1 3 4 [ऽ]वध्यत, M2 वध्येत (for ऽहन्यत)

30 a) K3 युधिष्ठिरो राजा, D5 युधिष्टारानीक (sic), T1 3 G1 3 M यौधिष्ठिरानीक, T2 यौधिष्ठिर सैन्य (for युधिष्ठिरानीक) — b) K3 Dn1 D7 पचालाना (for पाञ्चालाना) K1 यथा व्रजान्, K3 D8 रथव्रज, D1 रथान्व्रजान् S पाचालाश्च महारथान् — c) T3 G3 प्रतप्य (for प्रताप्य) — d) K1 D1 G2 महारथा, T1 महारथान्, G3 महा ** (for महारथ)

31 a) K1 D1 रथे (for रणे) D8 M1 पार्थौ, D8 पार्थं (for पार्थान्) — b) K3 वज्रहस्तवसुधरान्, D8 श्वहस्त इवासुरान् (catalectic) — c) B2 5 Da1 D1 4 5 7 T G1 3 M1 कथ स (by transp), G2 कथ हि — d) K3 वायुरुग्न, V1 B2 वातभग्न, B1 D3 8 वायुभग्न, Da1 D4 वातरुग्न, D1 वातद्रुम, S नुन्न (for रुग्ण)

32 b) D5 सन्युद्रस्येव (sic) Ś2 K4 पिप्लुक, K1 पिप्लुका, K3 विधुता, B4 5 विप्लुत, Da1 D1 5 बिंदुकान्, D3 8 विप्लव, D4 विप्लुष, D4 (sup lin) 7 विप्लुति (for विप्लुका) V1 B1–3 Dn1 D6 T G2 3 M1–3 पारं जलनिधेरिव, G1 राजञ्जलनिधेरिव, M4 पौरं जवनिधेरिव — c) Ś K1 2 च (for मे) B4 D6 8 M2–4 वर्तते (for वर्धते) K3 तावान्, Dn1 [ऽ]तीव, D8 वीर (for तीव्रा) — d) Ś K2 4 [अ]पि च (by transp), K3 Dn1 D6 वापि, D2 [अ]त्रापि, S चोप (for चापि)

33 a) T2 कर्णस्यापचय — b) K3 निधनं (for विजय) Ś2 फल्गुणस्य, B2 विजयस्य M2–4 ह (for च) — c) T2 इम (for अहं) — d) D6 कथ (for वध)

34 a) V1 B1 वज्रसारमहं मन्ये, T1 2 G3 मिदं नून, G2 मिद नाम — b) Da1 सुहृदय (hypermetric) (for हृदय) K4 Dn1 दुर्भिद, V1 दृढतर (hypermetric) (for सुदृढ) S मम दुर्भिद (for सुदृढ मम) — c) K3 य श्रुत्वा (for यच्छ्रुत्वा) Ca cites यत् (as in text) B3–5 Da1 D1 4 5 7 निहत कर्णं (D5 र्णं), Dn1 पुरुषव्याघ्र, T1 पुरुष व्याघ्र (for पुरुषव्याघ्र) — d) Ś2 कर्णों (for कर्णं) K1 प्रतीर्यते (for न दीर्यते) B3–5 Da1 D1 4 5 7 न दीर्यति सहस्रधा

35 a) M1 अयन् (sic) (for आयुर्) G3 दीर्णं (for नून) T1 अजय्य, G1 स्वदीर्घं, G2 वितीर्णं, G3 विदीर्णं (for सुदीर्घं) — b) B2 निहत, D3 विहत, D8 दैवतैर्, M3 निहितं (for विहितं) Ś2 K1 Dn1 देवतै, D8 विहितं (for

अद्य चाहं दशामेता गतः संजय गर्हिताम् ।
कृपणं वर्तयिष्यामि शोच्यः सर्वस्य मन्दधीः ॥ ३६
अहमेव पुरा भूत्वा सर्वलोकस्य सत्कृतः ।
परिभूतः कथं सूत पुनः शक्ष्यामि जीवितुम् ।
दुःखात्सुदुःखं व्यसनं प्राप्तवानस्मि संजय ॥ ३७
तस्माद्भीष्मवधे चैव द्रोणस्य च महात्मनः ।
नात्र शेषं प्रपश्यामि सूतपुत्रे हते युधि ॥ ३८
स हि पारं महानासीत्पुत्राणां मम संजय ।
युद्धे विनिहतः शूरो विसृजन्सायकान्बहून् ॥ ३९
को हि मे जीवितेनार्थस्तमृते पुरुषर्षभम् ।
रथादतिरथो नूनमपतत्सायकार्दितः ॥ ४०
पर्वतस्येव शिखरं वज्रपातविदारितम् ।
शयीत पृथिवीं नूनं शोभयन्रुधिरोक्षितः ।
मातङ्ग इव मत्तेन मातङ्गेन निपातितः ॥ ४१
यद्बलं धार्तराष्ट्राणां पाण्डवानां यतो भयम् ।
सोऽर्जुनेन हतः कर्णः प्रतिमानं धनुष्मताम् ॥ ४२ 　C 8 267 B 8 9 18 K 8 6 17

दैवतै) — [c]) B2 यत्तु (for यत्र) Dn1 कर्णे (for कर्णं) V1 B1 यत्कर्णं निहत श्रुत्वा, D6 कर्णस्य निधन श्रुत्वा — [d]) V1 B1.3–5 Da1 D3–5 7 [अ]द्य, D1 [अ]घ (for [इ]ह) K1 स दु खित (for सुदु खित)

36 [a]) B1 जीवित मद् (for जीवितमिद्) K1 वीरै, K2 चेद्य, K3 V1 B D (D2 missing) S चैव (for मेऽद्य) — [b]) T2 सुहृद्दीनस्य, T3 G2 3 सुहृद्व्यसनि (for सुहृद्दीनस्य) Dn1 सजय, D3 दु खित (for सजय) D3 सुहृद्दीन सुदु खित — [c]) Dn1 आद्य (for अद्य) Dn1 वाह, T3 G1 त्वह (for चाह) D1 5 कुगाम्, D5 (marg) Cc दशाम् (as in text) T2 M एतां (for एता) — [d]) D6 गत (for गत) K3 गर्हता, D1 गर्हित, T1 यत्कृतां, T2 3 G1 M कुत्सिता, G2 वेत्सि मा, G3 वेत्सि ता (for गर्हिताम्) — [e]) K1 कृपाण, K3 कृपणो, Ca c कृपण (as in text) Ca बत जीवामि (for वर्त) — [f]) G3 om शोच्य T1 चोच्य (for शोच्य) K1 सत्यसंदधी (sic) (for सर्वस्य मन्दधी)

37 [a]) K3 सर्वैर् (for भूत्वा) — [b]) D5 सर्वलोकस्य D6 यत्कृत (for सत्कृत) K3 लोकैः सम्यक्सत्कृत (sic) — [c]) T1 पर, T2 3 G1 3 M पुन (for कथ) K4 Dn1 D3 M1 सूत, G3 सोथ (for सूत) — [d]) Dn1 D4 5 8 परै, T G1 3 M कथ (for पुन) K3 V1 B1 शक्यामि, D3 शिष्यामि (for शक्ष्यामि) G2 जीवित (for जीवितुम्) — [e]) K3 B2 सुदु खव्यसन D3 6 दु खात्तु (D3 त्रु) दु खं व्यसन, S दु खादु खतर मन्ये — [f]) Dn1 सजय (for सजय)

38 B2 D6 om (hapl) 38[a]–39[b] — [a]) Ś1 K भीष्मद्रोणवधे (K4 ध) चैव, B (B2 om) Da1 Dn1 D1.3 4 7 8 S भीष्मद्रोणवधेनैव — [b]) All MSS (except Ś2, B2 D6 om , D2 missing) कर्णस्य (for द्रोणस्य) — [c]) K4 Dn1 नाव (for नात्र) V1 Da1 D1 5 हि पश्यामि, T1 प्रवक्ष्यामि (for प्रपश्यामि) — [d]) B1 मृते (for हते) V1 B3–5 Da1 D1 4 5 7 T2 सति, G3 त्वपि (for युधि)

39 B2 D6 om 39[ab] (cf v l 38) — [a]) Ś1 K2 4 Da1 (Dap as in text) D1 5 7 पारो, K3 पादो, B5 पार्थ (for पार) S2 महद् (for महान्) — [c]) K1 M2 विनिहित, V1 B1 विनिसृत , B2 Dn1 हि निहत (for विनिहत) — [d]) D4 विसृजत् (for विसृजन्) B2 शायकान्, D3 (m as in text) बालकान् (for सायकान्)

40 [a]) K1 3 V1 Dn1 D2 3 तु, B1 वा, D6 [ऽ]त्र (for हि) K3 जीवित नाथस्, T2 जीवितेनाथ, M1 जीवितस्यार्थस् (for जीवितेनार्थस्) — [b]) K1 तमेने, B1 सुमृते (for तमृते) B1 Dn1 पुरुषर्षभे, T1 पुरुषर्षभ (for पुरुषर्षभम्) — [c]) Ś2 K4 B4 5 Da1 Dn1 D1 4 5 7 M2–4 रथादा(M3 द्)धिरथिर्, B1 सरथातिरथो, B3 रथादसौ हतो, T2 3 G रथाद(G1 दा)तिरथिर्, M1 रथात्रिपतितो (for रथादतिरथो) K3 कर्ण (for नून) — [d]) K3 पतित , V1 B D (D2 missing) S (except T2) न्यपतत् (for अपतत्)

41 [b]) K1 वज्रपाते विदारित, B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3 5 7 वज्रपाता(D3 त)द्विदारित, B2 D6 3 T G1 M वज्रपाता(T1 त)वदारित, G2 वज्रपातेवतारित, G3 वज्रपातादवारित — [c]) Ś K4 शयेत, K1 शमते, K3 V1 B D (except D5, D2 missing) S स शेते, D5 सशेते (for शयीत) — [d]) Ś2 शोचयन् (for शोभयन्) K3 रुधिरोचित , D3 क्षिता (for क्षित) — T1 om 41[ef] — [f]) B2–5 Da1 Dn1 D1.3–5 7 8 द्विपेन्द्रेण (for मातङ्गेन)

42 [a]) K1 यद्बला, K3 यद्वयं, V1 B1 2 4.5 Da1 D1 3–5 7 S यो बल, D6 यतो भय (hypermetric) (for यद्बल) — [b]) T1 यथा (for यतो) — [c]) M1 वृहत (sic) (for हत) — [d]) B3 प्रतिमानो, T2 प्रतिमान, Ca प्रतिज्ञान, Cc प्रतिमान (as in text)

C 8 267 B 8 9 18 K 8 6 18 स हि वीरो महेष्वासः पुत्राणामभयंकरः ।
शेते विनिहतो वीरः शक्रेणेव यथा बलः ॥ ४३
पङ्गोरिवाध्वगमनं दरिद्रस्येव कामितम् ।
दुर्योधनस्य चाकूतं तृषितस्येव पिप्लुकाः ॥ ४४
अन्यथा चिन्तितं कार्यमन्यथा तत्तु जायते ।
अहो नु बलवद्दैवं कालश्च दुरतिक्रमः ॥ ४५
पलायमानः कृपणं दीनात्मा दीनपौरुषः ।
कच्चिन्न निहतः सूत पुत्रो दुःशासनो मम ॥ ४६
कच्चिन्न नीचाचरितं कृतवांस्तात संयुगे ।
कच्चिन्न निहतः शूरो यथा न क्षत्रिया हताः ॥ ४७
युधिष्ठिरस्य वचनं मा युद्धमिति सर्वदा ।
दुर्योधनो नाभ्यगृह्णान्मूढः पथ्यमिवौषधम् ॥ ४८
शरतल्पे शयानेन भीष्मेण सुमहात्मना ।
पानीयं याचितः पार्थः सोऽविध्यन्मेदिनीतलम् ४९
जलस्य धारां विहितां दृष्ट्वा तां पाण्डवेन ह ।
अब्रवीत्स महाबाहुस्तात संशाम्य पाण्डवैः ॥ ५०

---

43 a) D8 द्वीपो (for वीरो) — b) B1 3 D4 7 मित्राणाम् K3 B3–5 Da1 D1 5 मे भयकर, D8 S अभय मम (for अभयकर) — c) V1 D6 स्म निहतो, B1 [ऽ]स्मिन्नि हतो (for विनिहतो) K3 वीर, V1 B1 2 D6 भूमौ, T1 शूर, T2 3 G M शूर (for वीर) — d) Ś2 शक्रेणेह, B3–5 D3 4 7 देवेंद्रेण, Ca शक्रेणेव (as in text) K3 Co यथा वल, V1 B1 [अ]सुरो बल, B3 4 D3 4 7 इवाचल (with hiatus), S पुरा व(G1 3 ब)ल· Ca यथा बल· (as in text) B2 वज्रेणेव महावल·

44 a) T1 G1 3 पकोर् (for पङ्गोर्) B2 पगोवी राध्वगमन, B4 पगोरिवार्थगमन — b) K3 अध्वगस्येव, D1 दारिद्रस्येव (for दरिद्रस्येव) K1 कामिता, B3 (also as in text) काङ्क्षित, T1 2 G M कामिता (for कामितम्) — c) B1 चाभूत, B3 चाकृत, Dn1 चाकूछत (sic), S लोभश्च (for चाकूत) Ca c cite आकूत — d) K2 भृषितस्येव (for तृषितस्येव) and repeats कामित and दुर्योधनस्य चाकूत K4 B5 Da1 D3 4 7 Co विप्लुष, V1 B1–4 Dn1 D6 विप्रुष, D8 धृष्णुता (for पिप्लुका) K3 निषितस्येव पौरुष, D1 दृषितस्य पिप्लुष, D5 दशितस्य घिष्णुष·, S स(G3 सा)मान्येतानि सजय

45 b) Ś2 तद्धु (sic), B3 तत्र, Dn1 D8 तद्धि, T2 तच्च (for तत्तु) Da1 D1 5 T1 3 G तत्त्वजायत (for तत्तु जायते) — c) B1 सु·, B3 D4 7 [ऽ]त्र, T2 [ऽ]ति· (for नु) Ś2 बलवद्धैव (sic), T2 G1 2 बलवान्देव (for बलवद्दैव) — d) K1 दुरितक्रम, K4 बलवत्तर, D8 दुरत्तिक्रम (sic) (for दुरतिक्रम)

46 a) K1 पलायन (sic), B3 प्रदीयमाणः, D3 लीला यमान (for पलायमान·) K3 सग्रामे, K4 V1 B1–4 Dn1 D3 4 6–8 S कृपणो, B5 दीनात्मा, D5 कृपाण (for कृपण) — b) K3 महात्मा, B5 कृपणो (for दीनात्मा) V1 B1 3 D4 हीनपौरुष, Da1 D1 5 दीनपूरुष (for दीनपौरुष) M1 दीनायदीनपौर्ष (sic) — c) K1 कश्चिन्न, B1 2 4.5 D3 4 7 कच्चिद्धि, G2 कच्चिन्नु (for कच्चिन्न) K3 तत्र, B3 T2 शूर, Dn1 G2 सूत (for सूत) — d) B3 T1 दुर्योधनो (for दुःशासनो)

47 a) K1 कश्चिन्न, K3 कच्चिन्न, G2 कच्चिन्नु (for कच्चिन्न) V1 नीचचरित, B Da1 D1 3–5 7 दीनाचरित (for नीचाचरित) — b) D6 तत्र (for तात) B2 4 Da1 D1 5 सजय (for सयुगे) — After 47ab, S ins

51* पुत्रो दुर्योधन सख्ये निहतो मम सजय।

[T1 संघे, G2 3 M सखे (for सख्ये) T1 G1 3 M न हतो (for निहतो)]

— c) K1 कश्चिन्न K3 हि हत, K4 निहता (for निहत·) B1 सूरो, D8 सख्ये (for शूरो) S (except T2) कच्चित्ते निहता· (G2 न हिता) शूरा — d) K2, 3 V1 B D (D2 missing) T2 M2–4 यथान्ये, T1 यथात्व, T3 G यथा ते (for यथा न) Co cites यथा (as in text) D3 क्षत्रियर्षभ, D4 7 क्षत्रियर्षभा, T1 3 G M क्षत्रियास्तथा, (for क्षत्रिया हता)

48 a) K3 वपुद्विष्यस्य (sic) (for युधिष्ठिरस्य) — b) K3 धिग्मूढमिति, V1 B D1 3–7 मा युध्यस्वेति, D8 अबुद्ध मिति (for मा युद्धमिति) B3 सर्वथा (for सर्वदा) — c) Ś2 K1 2 B1 D6 7 नाभ्यगृह्णत्, V1 न चागृह्णात्, B2 [अ]प्य गृह्णाणो, B3 नाप्यगृह्णात्, B4 नान्वगृह्णात्, T2 नास्यगृह्णात्, (for नाभ्यगृह्णात्) — d) G3 अध· (for मूढ)

49 For the event, cf 6 116 — b) D4 भीष्मेन B3 च महायशा, B4 Da1 D1 5 सुमहायशा, Dn1 च महात्मना (for सुमहात्मना) — c) D7 याचित (for याचित·) T1 पार्थ (for पार्थ) K3 पानाया याचितो पार्थैं (sic) — d) K3 सोविधान्, V1 सोभिंधन् (for सोऽविध्यन्) K3 मेदिनाजल (sic) (for मेदिनीतलम्)

50 a) D6 जलधारा च (for जलस्य धारा) V1 B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 S जनि(G1 लि)ता, B2 विपुलां (for विहिता)

प्रशमाद्धि भवेच्छान्तिर्मदन्तं युद्धमस्तु च ।
भ्रातृभावेन पृथिवीं भुङ्क्ष्व पाण्डुसुतैः सह ॥ ५१
अकुर्वन्वचनं तस्य नूनं शोचति मे सुतः ।
तदिदं समनुप्राप्तं वचनं दीर्घदर्शिनः ॥ ५२
अहं तु निहतामात्यो हतपुत्रश्च संजय ।
द्यूततः कृच्छ्रमापन्नो लूनपक्ष इव द्विजः ॥ ५३

यथा हि शकुनिं गृह्य छित्वा पक्षौ च संजय ।
विसर्जयन्ति संहृष्टाः क्रीडमानाः कुमारकाः ॥ ५४
छिन्नपक्षतया तस्य गमनं नोपपद्यते ।
तथाहमपि संप्राप्तो लूनपक्ष इव द्विजः ॥ ५५
क्षीणः सर्वार्थहीनश्च निर्बन्धुर्ज्ञातिवर्जितः ।
कां दिशं प्रतिपत्स्यामि दीनः शत्रुवशं गतः ॥ ५६ C 8 281 B 8 9 31 K 8 6 31

— ^{b}) K3 द्दष्यता (for दृष्ट्वा ता) K1 Dn1 D8 हि, S च (for है) B2 पाडवीमिह (for पाण्डवेन ह) V1 B3–5 Da1 D1 3–5 7 दृष्ट्वा पाडुसुतेन च — ^{c}) D1 5 सुमहाबाहुस्, S स (T2 G1 2 सु) महाबुद्धिस् (for स महाबाहुस्) — ^{d}) K1 प्रशास्य, Dn1 सशास्य (for सशाम्य)

51 ^{a}) D6 प्रशमात्तु (for प्रशमाद्धि) T G1 M श्रेयो, G2 योय (sic) (for शान्तिर्) G3 प्रशमाद्धयभवेद्योर्ध (corrupt) — ^{b}) K3 महात, D6 यद्दत्त, Cc मदन्त (as in text) K1 अस्त, K3 B3 D8 T3 G M एव (for अस्तु) K4 ते, V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 व°, D6 स°, T2 वा (for च) T1 मा कृथा युद्धकल्पन — ^{c}) K3 भ्रातुभावेन, V1 भ्रात्रि (for भ्रातृ) — ^{d}) D4 भुक्ष्व (for भुङ्क्ष्व)

52 ^{a}) M2–4 मे त्वं (for तस्य) — T2 reads 52^{bc} twice — ^{b}) K1 मात, Ca नून (as in text) Dn1 M1 शोचति, D6 शोचत, G2 M2–4 शोचसि (for शोचति) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 8 T1 3 G1 3 Ca पुत्रक, D6 पुत्रका, G2 M पुत्रक (for मे सुत°) — ^{d}) B3 यद्वक्त (sic) (for वचन) K3 दर्शिभि°, Ca c दर्शिन (as in text)

53 ^{a}) D6 च (for तु) K1 निहिता, G3 न्यहता (for निहता) — ^{b}) K1 हता (for हत) V1 B1 तु (for च) — Ś K1 2 4 om (hapl) 53^{c}–54^{b} — ^{c}) K3 T G3 M द्यूतेन, D5 धृतत, G2 स तेन (for द्यूतत) B5 क्लेशम्, Cc कृच्छ्रम् (as in text) — ^{d}) D4 कृत्तपक्ष, Ca लुप्तपक्ष (for लूनपक्ष)

54 Ś K1 2 4 om 54^{ab} (cf v l 53) B2 T1 om (hapl) 54–55 — ^{a}) D6 यथावत् (for यथा हि) V1 B1 च (for हि) D8 (marg sec m) पक्षिण (for शकुनिं) S (T1 om) यथा गृहीत्वा शकुनिं (G1 नी, G2 नि) — ^{b}) K3 छिन्नपक्षौ; Da1 D1 5 छित्वा पक्षे S (T1 om) पक्षौ लुप्त्वाथ (G2 लुप्तौथ, G3 लुप्तातु) सजय — ^{c}) T3 व्यसर्जयस्ते, G1 3 M2–4 विसर्जयते, G2 विसर्जयस्ते (for विसर्जयन्ति) K3 संहृष्य (for संहृष्टा) — ^{d}) K2 क्रीडमान, D1 क्रीडमाना K1 कुमारक°, G1 कुमारकरा° (sic) (for कुमारका°)

55 B2 T1 om 55 (cf v l 54) In Ś2, st 55–59 are lost on a damaged folio — ^{a}) B3–5 D3 4 7 T3 G M लूनपक्षतया, Da1 D1 5 लूनपक्षभयात् (for छिन्नपक्षतया) — ^{b}) Da1 D1 5 नोपलभ्यते (for नोपपद्यते) Dn1 D8 गतिर्नैवोपपद्यते — ^{c}) D8 संपन्नो (for सप्राप्तो) D6 तथाह समनुप्राप्तो — ^{d}) G2 क्षीणपक्ष (for लूनपक्ष) T2 द्विप (for द्विज)

56 Ś2 missing (cf v l 55) — ^{a}) K1 क्षीण (for क्षीण) K4 G2 हीनस्य (for हीनश्च) — ^{b}) K1 B2 निर्बन्धुज्ञातिवर्जित°, K3 बधुज्ञातिविव, V1 B1 T2 ज्ञातिब (B1 बं)धुवि, B3–5 D (D2 missing) निर्ज्ञातिर्बंधुव, T1 G3 M निर्बंधुर्ज्ञातिसक्षये, T3 बंधुभिर्ज्ञातिसं — ^{c}) D3 दशा (orig दिशा) Ca cites का दिश (as in text) K3 प्रतिपश्यामि, V1 प्रतियास्यामि, D6 को नु पश्यामि, Cc प्रतिपत्स्यामि (as in text) — ^{d}) B1 हीन (for दीन) T1 शोकवशस्तदा, T2 3 G M शोकवश गत° — After 56, K1 (marg *sec m*) 4 Dn1 D7 T2 ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 T2 धृतराष्ट्रवाक्यं — *Adhy no* K1 9, T2 7] — K4 Dn1 D7 T2 ins after the addl colophon D4 (marg) 8 T1 3 G M ins after 56

52* वैशपायन उवाच ।
इत्येव धृतराष्ट्रोऽथ विलप्य बहु दु खित ।
प्रोवाच सजय भूय शोकव्याकुललोचन ।

[D8 om the ref — (L 2) Dn1 मानस, D4 T1 G2 °चेतन G3 °चेतस (for लोचन)]

K4 Dn1 D4 7 8 T2 cont Ś K1–3 V1 B Da1 D1 3 5 6 ins after 56

53* योऽजयत्सवकाम्बोजानम्बष्ठान्केकयै सह।
गान्धाराश्च विदेहाश्च जित्वा कार्यार्थमाहवे ।

[Before line 1, Dn1 D4 5 7 T2 read धृतराष्ट्र उवाच — (L 1) K3 योजयन् D8 शक (for सर्व) Ś2 K4 T2 °काभोजान् K3 Dn1 D1 3 5–8 कै(D5 को)कयै Ś1 K1 2 अपृष्टान्कैकयै सह (for the posterior half) — (L 2) K1 गधारांश्च]

C 8 264 B 8 9 34 K 8 6 34

दुर्योधनस्य वृद्ध्यर्थं पृथिवीं योऽजयत्प्रभुः ।
स जितः पाण्डवैः शूरैः समर्थैर्वीर्यशालिभिः ॥ ५७
तस्मिन्हते महेष्वासे कर्णे युधि किरीटिना ।
के वीराः पर्यवर्तन्त तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ५८
कच्चिन्नैकः परित्यक्तः पाण्डवैर्निहतो रणे ।
उक्तं त्वया पुरा वीर यथा वीरा निपातिताः ॥ ५९
भीष्ममप्रतियुध्यन्तं शिखण्डी सायकोत्तमैः ।
पातयामास समरे सर्वशस्त्रभृतां वरम् ॥ ६०
तथा द्रौपदिना द्रोणो न्यस्तसर्वायुधो युधि ।
युक्तयोगो महेष्वासः शरैर्बहुभिराचितः ।
निहतः खड्गमुद्यम्य धृष्टद्युम्नेन संजय ॥ ६१
अन्तरेण हतावेतौ छलेन च विशेषतः ।
अश्रौषमहमेतद्वै भीष्मद्रोणौ निपातितौ ॥ ६२
भीष्मद्रोणौ हि समरे न हन्याद्वज्रभृत्स्वयम् ।
न्यायेन युध्यमानौ हि तद्वै सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ६३
कर्णं त्वस्यन्तमस्त्राणि दिव्यानि च बहूनि च ।
कथमिन्द्रोपम वीर मृत्युर्युद्धे समस्पृशत् ॥ ६४
यस्य विद्युत्प्रभां शक्तिं दिव्यां कनकभूषणाम् ।

---

57 Ś$_2$ missing (cf v 1 55*) — ^{a}) G$_2$ दुर्योधन समृध्यर्थं — ^{b}) Ś$_1$ K$_2$ lacuna, K$_4$ D$_5$ पृथिवी (for पृथिवीं) Dn$_1$ योजयात्, M$_3$ योजयेत् (for योऽजयत्) K$_1$ हृत्व' सयोजयत्प्रभु, B$_3$ D$_{3\ 4\ 7}$ योजयत्पृथिवीं प्रभु — ^{c}) B$_2$ स हत, T$_1$ न जित (for स जित) — ^{d}) B$_1$ D$_{3\ 4\ 7}$ समरे (for समर्थैर्) B$_{2-5}$ Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1\ 3\ 4\ 7\ 8}$ बाहु, D$_5$ बहु (for वीर्य) Cc cites वीर्यं

58 Ś$_2$ missing (cf v 1 55) — ^{b}) D$_6$ T$_2$ युद्धे (for युधि) — ^{c}) T$_2$ ते (for के) K$_1$ पर्यवर्तभ्य (sic), V$_1$ B (except B$_2$) Da$_1$ D$_{1\ 3-5\ 7\ 8}$ S पर्यतिष्ठत, Dn$_1$ पर्यतिष्ठति (for पर्यवर्तन्त) K$_3$ D$_6$ पर्यतिष्ठति ये तत्र — ^{d}) T$_1$ तान्माचक्ष्व (for तन्ममा) K$_3$ [आ]चक्ष्वत (for [आ]चक्ष्व)

59 Ś$_2$ missing (cf v 1 55) — ^{a}) K$_1$ कश्चिन्नैक, G$_2$ कच्चित्त्वेक (for कच्चिन्नैक) K$_3$ परिक्षिप्त (for परित्यक्त) D$_2$ resumes — ^{b}) D$_5$ पाडवे (for वैर्) D$_8$ न हतो (for निहतो) T$_2$ पाडवेन हतो रणे — ^{c}) B$_1$ उक्तस् (for उक्त) B$_{3\ 5}$ D$_8$ transp त्वया and पुरा K$_3$ D$_6$ S सूत, B$_{1.4\ 5}$ Da$_1$ D$_{1\ 3-5\ 7}$ तात (for वीर) — ^{d}) K G$_2$ तथा, G$_3$ महा (for यथा) T$_3$ शूरा (for वीरा) B$_1$ D$_{6\ 7}$ यथा वीरो निपातित, G$_1$ यथा शूरौ निपातितौ

60 ^{a}) K$_3$ D$_{2\ 6}$ अप्रतिम युद्धे, B$_1$ अप्रतिमद्वद्व, D$_8$ युधि दुराधर्षं (for अप्रतियुध्यन्त) — ^{b}) V$_1$ D$_{4\ 8}$ शिषडी (for शिखण्डी) B$_2$ D$_{2\ 4}$ शायको (for सायको) — ^{d}) Da$_1$ D$_{1\ 5}$ सर्वमस्त्र (for सर्वशस्त्र) D$_2$ G$_2$ वर

61 ^{a}) G$_{1\ 2}$ द्रौपतिना, G$_3$ तदुपदिना (sic), Ca c द्रौपदिना (as in text) Da$_1$ D$_5$ द्रौणो (for द्रोणो) Dn$_1$ पार्षतेन तथा द्रोणो — ^{b}) B$_{3\ 4}$ D$_4$ T$_2$ न्यस्तशस्त्रायुधो (for न्यस्तसर्वा) B$_2$ यदि, Dn$_1$ रणे (for युधि) — After 61^{ab}, S (except T$_2$) ins

54* धर्मराजवच श्रुत्वा अश्वत्थामा हतस्त्विति ।

— ^{c}) K$_1$ युक्तो योगो, K$_3$ उक्तयोगो, Ca c युक्तयोगो (as in text) — ^{d}) D$_8$ बाणैर् (for शरैर्) K$_1$ आचिता, B$_3$ अर्दित, D$_1$ आयित (for आचित) T$_1$ शरैर्बहुभियाचित — ^{e}) K$_1$ निहित (for निहत) — ^{f}) K$_1$ दृष्टद्यु, D$_8$ द्रुष्टद्यु (for धृष्टद्यु°) B$_2$ Dn$_1$ D$_6$ सयुगे (for सजय)

62 Before 62, K$_3$ writes, and erases with yellow pigment सजय उवाच — ^{a}) Ś K$_{2\ 4}$ हतौ वीरौ (for हतावेतौ) T$_2$ युधिष्ठिरेण, क्षुद्रेण — ^{b}) T$_3$ G$_3$ बलेन च, G$_2$ सबलेन, M$_{2-4}$ छलेन तु (for छलेन च) D$_8$ (before corr) विशा पते — ^{c}) K$_1$ अशे(corr to शो)षम्, D$_3$ अश्रैशम् (for अश्रौषम्) M$_{2-4}$ एव (for एतद्) K$_3$ V$_1$ B$_1$ Dn$_1$ D$_6$ अश्रद्धेयमह मन्ये — ^{d}) V$_1$ निपातन (for निपातितौ) K$_3$ B$_1$ Dn$_1$ T$_1$ भीष्मद्रोणनिपातन (K$_3$ तित)

63 ^{a}) K$_4$ D$_8$ भीष्मद्रौणौ K$_3$ B$_2$ च (for हि) B$_3$ सग्रामे (for समरे) — ^{c}) K$_1$ D$_3$ T$_2$ युध्यमानो हि, K$_3$ V$_1$ D$_{2\ 6}$ युध्यत सूत (K$_3$ सूत), T$_{1\ 3}$ G$_{1\ 3}$ M$_{2-4}$ युध्यन्समरे, G$_2$ युद्ध समरे, M$_1$ युध्यत्समरे (for युध्यमानौ हि) — ^{d}) Dn$_1$ T$_2$ सत्यमेतद् (for तद्वै सत्य) K$_1$ सत्ये (for सत्य)

64 ^{a}) G$_2$ कर्णस् (for कर्णं) Dn$_1$ अस्यतम्, K$_3$ त्वस्यत, Da$_1$ D$_{1\ 5}$ त्वस्यतु (for त्वस्यन्तम्) K$_3$ Da$_1$ D$_{1\ 5}$ शस्त्राणि (for अस्त्राणि) B$_2$ शस्त्राणि कर्णं त्वस्यत — ^{b}) D$_6$ वृष्ट्याणि (for दिव्यानि) B$_4$ सु (for च) S लघूनि (for बहूनि) — ^{c}) Dn$_1$ T$_{1\ 3}$ G M सख्ये, T$_2$ युद्धे (for वीर) — ^{d}) Dn$_1$ T$_{2\ 3}$ G M वीर, T$_1$ वैर (for युद्धे) D$_{2\ 8}$ समस्पृशेत्, D$_6$ समस्पृशन् (for समस्पृशत्)

65 For the event, cf 3 294 23 — ^{a}) D$_6$ विद्युत्सभा Dn$_1$ M$_{2-4}$ दिव्या (for शक्तिं) — ^{b}) Dn$_1$ M$_{2-4}$ शक्ति (for दिव्या) K$_{1\ 3}$ V$_1$ D$_6$ S कनकभूषितां, B$_1$

प्रायच्छद्द्विषतां हृत्री कुण्डलाभ्यां पुरंदरः ॥ ६५
यस्य सर्पमुखो दिव्यः शरः कनकभूषणः ।
अशेत निहतः पत्री चन्दनेष्वरिसूदनः ॥ ६६
भीष्मद्रोणमुखान्वीरान्योऽवमन्य महारथान् ।
जामदग्न्यान्महाघोरं ब्राह्ममस्त्रमशिक्षत ॥ ६७
यश्च द्रोणमुखान्दृष्ट्वा विमुखानर्दिताञ्शरैः ।
सौभद्रस्य महाबाहुर्व्यधमत्कार्मुकं शरैः ॥ ६८

यश्च नागायुतप्राणं वातरंहसमच्युतम् ।
विरथं भ्रातरं कृत्वा भीमसेनमुपाहसत् ॥ ६९
सहदेवं च निर्जित्य शरैः संनतपर्वभिः ।
कृपया विरथं कृत्वा नाहनद्धर्मवित्तया ॥ ७०
यश्च मायासहस्राणि ध्वंसयित्वा रणोत्कटम् ।
घटोत्कचं राक्षसेन्द्रं शक्रशक्त्याभिजघ्निवान् ॥ ७१
एतानि दिवसान्यस्य युद्धे भीतो धनंजयः । C 8 299 B 8 9 49 K 8 6 50

ककणभूषिता, B2 काचनभूषणाम्, D8 काचनसप्रभा (for कनकभूषणाम्) — c) K4 द्विषिता (for द्विषता) K4 हर्त्रीं, Dn1 D1 हत्री (for हर्त्रीं)

66 For the event, cf 8 66 — a) G2 सर्वमुखो (for सर्पमुखो) V1 B3 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 S काचनभूषण°, B2 काचनभूषित°, D6 कनकभूषित, D8 काचनसप्रभ (for कनकभूषण°) — B2 om 66^{cd} — c) K1 अशोते, K3 Dn1 D7 8 T2 स शेते, B3 अस्यतो, D5 अशते, D6 ससेने (for अशेत) B3 M2 4 निहित K3 Dn1 D7 8 T2 सख्ये, G1 पुत्री, Co पत्री (as in text) — d) B3 स्यदनेषु, T1 3 G1 3 समरेषु (for चन्दनेषु) D5 T3 G3 अरिसूदन, M1 सूदन K3 Dn1 D7 8 T2 कर्णस्त्वरिनिषूदन°, D2 चतुर्भिरपरै सह, D6 चदनेप्यरिसूदन

67 For the event cf 3 293 17, also cf B 12 2–3 — a) M1 यौधान् (for वीरान्) — b) K3 B1 अवमन्य, V1 वसन्य, B3 Dn1 D6 योवमन्यन्, D2 योवमन्ये, T1 2 योवसत्य, G1 योवमत्ये, G2 योवगम्य, M योतिमत्य (for योऽवमन्य) B3 महात्मन° (for महारथान्) D1 घोरमन्यमहारथान् — c) K4 महाघोर, B2 महाबाहो, B3 महावीर्यें, B4. 5 महाराज, Da1 D1 5 महातेजा (for महाघोर) — d) V1 lacuna for 67^{d} D8 ब्राह्मयम् (for ब्राह्मम्) K3 अशिष्यत, B2 T3 अशिक्षयन्, Dn1 अशिक्षत, D8 T1 2 G M अशिक्षयत् (for अशिक्षत)

68 For the event, cf B 7 48 32 T2 om (hapl) 68 — a) B5 Da1 D1 5 यस्य (for यश्च) K1 द्रोणमुखाद् (for द्रोणमुखान्) D3 हत्वा (for दृष्ट्वा) — b) G1 M1 अदिताञ्, M3 आर्दिताञ् (for अर्दिताञ्) — c) K1 सौबद्रस्य (sic) (for सौभद्रस्य) — d) G2 व्यायस्मात् (for व्यधमत्) B (except B1) D3 4 7 शितै (for शरै°)

69 For the event, cf B 7 167 — a) Da1 D1 3 (m as in text) यस्य (for यश्च) Ś K1 ° 4 नागशतप्राण, T1 नागायुतं प्राण (for नागायुतप्राण) — b) K1 वातरतसम् (sic), B5 D3 4 7 वज्ररंहसम्, G2 वन (for वात) T2 वायुसूनु महेषुभि — c) K1 D8 (m as in text) भारत, K3 V1 D2 6 T2 तरसा, B (except B1) Da1 D1 3–5 7 T1 3 G M सहसा (for भ्रातर) — D2 om (hapl) 69^{d}–70^{c} — d) Ś2 K4 उपाहरत्, K3 V1 B1 Da1 D1 5 6 Ca अवाहसत्, B2–5 D3 4 7 अथाहसत्, T G1 3 M3 4 अपाहसत्, G2 M2 अपाहरत्, M1 अपाहसन् (for उपाहसत्) K1 भीमसेमपासहसत् (sic)

70 B2 om 70–71 D2 om 70^{abc} (cf. v 1 69) — a) Dn1 D8 वि (for च) — b) K1 पर्वणि (for पर्वभि) — d) K1 नाहरद्ध*वित्तथा, K3 V1 B1 Dn1 D2 6 S नावधीद्धर्मवित्तम, K4 B4 5 Da1 D1 3–5 7 8 नाहनद्धर्म (Da1 न धर्मं, D1 5 नत्कर्म)चिंतया, B3 नाहनद्धर्मवत्तथा

71 For the event, cf B 7 179 B2 om 71 (cf v 1 70) — a) K3 V1 B1 यस्य, B3 स च (for यश्च) — b) V1 Dn1 T3 M Ca c व्यसयित्वा, B1 दिव्य जित्वा, D2 व्यचयित्वा, D8 व्यजयित्वा, G2 3 व्युत्सयित्वा (for ध्वंसयित्वा) D8 (marg) मदोत्कट, T2 3 G घटोत्कच (for रणोत्कटम्) B3–5 Da1 D1 3–5 7 विकुर्वाणं जयैषिण — cd) T1 3 G रणोत्कट (for घटोत्कचं) K4 शक्त्या कर्णो, Da1 **शक्त्या, T1 3 G2 3 इन्द्रशक्त्या, G1 इंद्रजित्या (for शक्रशक्त्या) K3 V1 B (B2 om) D (except D8) T1 3 G M निजघ्निवान् (for [अ]भिजघ्निवान्) T2 राक्षसेंद्र शक्रशक्त्या मोघया तु निजघ्निवान्

72 a) K4 एतान्ये (for एतानि) B3 T1 G2 दिवसानस्य (sic) K3 V1 B1 2 4 5 D T3 G1. 3 M एताश्च दिवसान्यस्य, Co एतानतीतान्दिवसान् — b) Ś K1 2 G2 युद्धभीतो, B4 भीतयुद्धे, Da1 D5 युद्धे (D5 द्ध-) भूभीतो (sic) (for युद्धे भीतो) K1 धनजय (for धनंजय) — c) K1 नागमग्वैरथ (sic), K2 (by corr) Dn1 D2 4 8 G1 M1 मद्वै रथ, D5 नानमद्वैरथ, T1 2 G3 नागमद्वै (T2 द्वै)रथे, G2 द्वैरथो (for नागमद्वैरथ) T1 G2 3 वीर (for वीर°) — d) G2 3 कथ तु (G3 नु) (for स कथ) K3 निहत° शरै° (for निहतो रणे) — After 72, Dn1 D8 T2 ins

C 8 300 B 8 9 50 K 8 6 50 नागमद्धैरथ वीरः स कथं निहतो रणे ॥ ७२
रथसङ्गो न चेत्तस्य धनुर्वा न व्यशीर्यत ।
न चेदस्त्राणि निर्णेशुः स कथं निहतः परैः ॥ ७३
को हि शक्तो रणे कर्णं विधुन्वानं महद्धनुः ।
विमुञ्चन्तं शरान्घोरान्दिव्यान्यस्त्राणि चाहवे ।
जेतु पुरुषशार्दूलं शार्दूलमिव वेगितम् ॥ ७४
ध्रुवं तस्य धनुश्छिन्नं रथो वापि गतो महीम् ।
अस्त्राणि वा प्रनष्टानि यथा शंससि मे हतम् ।
न ह्यन्यदनुपश्यामि कारणं तस्य नाशने ॥ ७५
न हन्यामर्जुन यावत्तावत्पादौ न धावये ।
इति यस्य महाघोरं व्रतमासीन्महात्मनः ॥ ७६
यस्य भीतो वने नित्यं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
त्रयोदश समा निद्रां न लेभे पुरुषर्षभः ॥ ७७
यस्य वीर्यवतो वीर्यं समाश्रित्य महात्मनः ।
मम पुत्रः सभां भार्यां पाण्डूनां नीतवान्बलात् ॥ ७८
तत्र चापि सभामध्ये पाण्डवानां च पश्यताम् ।

55* सशसकाना योधा ये आह्वयन्त सदान्यत ।
[Dn1 ससप्तकानां T2 माह्वयते मदोद्धता (for the posterior half)]
Dn1 T2 cont
56* एतान्हत्वा हनिष्यामि पश्चाद्वैकर्तनं रणे ।
इति व्यपदिशन्पार्थो वर्जयन्सूतज रणे ।
स कथ निहतो वीर पार्थेन परमाहवे ।
[(L 3) Bom ed परवीरहा]

73 K8 om (hapl !) 73 — a) Ś2 D8 रथसगे, K4 V1 B Dn1 Da1 D1–7 T1 G1 M1 रथभगो, T3 G2 3 अहकारो (for रथसङ्गो) D6 च्चित्तस्य, G1 चैतस्य (for चेत्तस्य) K1 कस्य (for तस्य) — b) D6 धनुर्ज्या, M4 रथ वा (for धनुर्वा) Dn1 व्यशीर्यत, D6 विशीर्यत (for व्यशीर्यत) — c) Da1 Dn1 D1 निर्नेषु, D4 5 निर्नेशु, D8 Cc निर्नेशु, T1, 3 G M1 नष्टानि, T2 निर्वेशु, M2–4 सर्वाणि (for निर्णेशु) D6 सोदादस्त्राणि शक्राय — d) D8 कथ स्यान्, T1 3 G M1 3 4 कथ स (by transp), M2 कथ सन् G3 M2 निहित (for निहत) V1 B1 रणे, B2 3 शरै, Da1 D5 परै (for परै)

74 a) K1 शृक्तो (sic) T3 G1 3 M2 रथे (for रणे) B1 हंतु (for कर्णं) — b) K1 V1 B1 T1 G1 2 M1 2 4 विधून्वान (for विधुन्वान) — c) K3 विमुचतु (for विमुञ्चत) D8 (marg) T2 दिव्यान् (for घोरान्) M4 om घोरान् — d) D8 दिव्याण्यस्त्राणि, T2 शस्त्राण्य (for दिव्यान्य) — e) D6 योद्धु (for जेतु) M1 पुर्ष- (for पुरुष) K1 G3 शार्दूल (for -शार्दूल) — f) Ś1 K2 B3 5 Da1 D1 3–5 7 वेगिन, B2 विक्रम, T1 रोषित, G2 वेगित (for वेगितम्) K3 V1 B1 Dn1 T2 शार्दूलसमविक्रम, D2 6 गतिविक्रम

75 a) S (except T2) अस्य (for तस्य) K3 धनु (for धनुश्) V1 छिच्छि (sic), M2 भिन्न (for छिन्न) — b) T1 G1 M वाभि (for वापि) B3–5 Da1 D1 3 4 7 महीं गत (by transp), D5 महीगत — c) G2 च (for वा) Ś1 K1 2 न नष्टानि, D2 प्रशस्तानि, some MSS प्रणष्टानि (for प्रनष्टानि) — d) Dn1 य त्व, T1 यदा (for यथा) K4 सससि, B1 सशसि (for शससि) K4 स (for मे) K1 4 महत् (for हतम्) — e) D8 न ह्यन्यम् (for न ह्यन्यद्) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 अपि (for अनु) Ś K1 2 न ह्यन्यधनु पश्यामि, K3 D2 न ह्येतदन्यत् (D2 न्य) पश्यामि (sic), G1 अन्नव्यन्यदुनुपश्यामि (sic) — f) Ś2 कारक (for कारण) K1 नाशनै, K3 नाशने , S (except T2) पातने (for नाशने)

76 The event? — a) D8 T1 हन्याद्, T2 M2 4 ह्यन्याम् (for हन्याम्) B3–5 Da1 D1 3–5 7 हन्मि फाल्गुनं (for हन्यामर्जुन) — b) G2 पादा (for पादौ) K1 4 Cc धारये B2 धावय, D2 धारयत्, D6 धापये, G2 थावधे (sic), Ca धावये (as in text) — c) K3 D6 S (except G3) तस्य (for यस्य) K3 Da1 D1 5 महद् (for महा) — d) T1 आशीन् (for आसीन्) G1 महात्मना (for महात्मन)

77 D8 G2 om (hapl) 77a–78b — a) K1 तस्य, K3 तस्माद्, B4 D6 यस्माद् (for यस्य) K4 V1 B Dn1 D3 4 7 रणे (for वने) V1 B3–5 Da1 D1 3–5 7 निद्रा (for नित्य) — c) D2 सहा, T1 समा (for समा) V1 B (except B1) Da1 D1 3–5 7 नित्य (for निद्रा) — d) V1 B1 3 Da1 D1 5 M2 नालभत्, B2 नालभत (hypermetric), B4 5 D3 4 7 नाभजत्, M1 नालभे, M3 4 आलभन् (M4 भत्) (for न लेभे) K1 2 M1 2 4 पुरुषर्षभ, B6 भरतर्षभ

78 For the event, cf 2 60 D8 G2 om 78ab (cf v 1 77) — a) V1 (marg) यस्य वीर्यमपाश्रित्य — b) B3 5 उपाश्रित्य, B4 Da1 D1 3–5 7 अपाश्रित्य (for समाश्रित्य) V1 कर्णस्य * * * * * — c) K2 पुत्रा (for पुत्र) K1 Da1 D1 5 स तां (for सभा) — d) D1 पाडवं, G1 पाडुवा (sic) (for पाण्डूना) K3 पाडवानामुपानयत् V1 B1 Dn1 T2 पाडवानामथानयत्, D6 पाडवाना मुख नयत्

दासभार्येति पाञ्चालीमब्रवीत्कुरुसंसदि ॥ ७९
यश्च गाण्डीवमुक्तानां स्पर्शमुग्रमचिन्तयन् ।
अपतिर्ह्यसि कृष्णेति ब्रुवन्पार्थानवैक्षत ॥ ८०
यस्य नासीद्भयं पार्थैः सपुत्रैः सजनार्दनैः ।
स्वबाहुबलमाश्रित्य मुहूर्तमपि संजय ॥ ८१
तस्य नाहं वधं मन्ये देवैरपि सवासवैः ।
प्रतीपमुपधावद्भिः किं पुनस्तात पाण्डवैः ॥ ८२
न हि ज्यां स्पृशमानस्य तलत्रे चापि गृह्णतः ।
पुमानाधिरथेः कश्चित्प्रमुखे स्थातुमर्हति ॥ ८३
अपि स्यान्मेदिनी हीना सोमसूर्यप्रभांशुभिः ।
न वधः पुरुषेन्द्रस्य समरेष्वपलायिनः ॥ ८४
यदि मन्दः सहायेन भ्रात्रा दुःशासनेन च । C 8 318 B. 8 9 70 K 8 6 69

79 For the event, cf 2 63 1 — a) K3 B2–5 Da1 D1.3–5 7 तत्रापि च, V1 B1 D2 6 तत्र चैव, Dn1 तत्र चापि (for तत्र चापि) — b) T1 3 G1 M स, G2 3 व्य (for च) D8 पाडुना च प्रपश्यता — c) Ś K1 2 4 मम (for दास) K1 पचालीम्, D6 पाचालान् (for पाञ्चालीम्) — d) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 S (except T2) कुरुसनिधौ (for ससदि) — After 79, K2 (first line only) 4 Dn1 D4 (marg *sec m*) 7 T2 ins

57* न सन्ति पतय कृष्णे सर्वे षण्ढतिलै समा ।
उपतिष्ठस्व भर्तारमन्य वा वरवर्णिनि ।
इत्येव य पुरा वाचो रूक्षा सश्रावयन्रुषा ।
सभाया सूतज कृष्णा स कथ निहत परै ।
यदि भीष्मो रणश्लाघी द्रोणो वा युधि दुर्मद । [5]
न हनिष्यति कौन्तेयान्पक्षपातात्सुयोधन ।
सर्वानेव हनिष्यामि व्येतु ते मानसो ज्वर ।
किं करिष्यति गाण्डीवमक्षय्यौ च महेषुधी ।
स्निग्धचन्दनदिग्धस्य मच्छरस्याभिधावत ।
स नूनमृषभस्कन्धो ह्यर्जुनेन कथ हत । [10]

[(L 1) For the event, cf 2 68 13–14 T2 षढतिलै Dn1 समा — (L 2) For the event, cf 2 63 2–3 Dn1 वरवर्णेनि — (L 3) K4 D4 सश्रावयद् T2 रूक्षाश्चाश्रावयद्रुषा — (L 4) K4 कृष्ण (for कृष्णां) — (L 5) For the event, cf 5 165 20–27 6 93 8–13 B 7 2 40 K4 D4 7 रणदुजय , Dn1 T2 रणदुर्मद (for युधि दुर्मद) — (L 6) K4 हिनिष्यति — (L 7) K4 सर्वान्येव, T2 सर्वानेतान् — (L 9) K4 Dn1 मत्सरस्य (for मच्छरस्य) — (L 10) T2 स मानी (for स नूनम्) Dn1 वृषभास्कधो, D4 वृषभस्कधो Dn1 अर्जुनेन]

80 For the event, cf 2 63 4 In Ś2, the portion from 80 to 88c is, for the most part, lost on a damaged folio — a) V1 पश्य (for यश्च) B1 गाडीयु (sic), D8 गाजीव , Cc गाण्डीव (as in text) — b) D8 स्पर्शयुग्मम्, G1 स्पर्शमध्यम् (for स्पर्शमुग्रम्) K4 V1 D8 4 T1 आर्चितयत्, Ca c अचिन्तयन् (as in text) — c) D6 अपनिष्यासि, T2 G1 अपतिर्ह्यति, G2 पतिस्त्वमसि (for अपतिर्ह्यसि) — d) Ś K2 4 D1–5 8 ब्रुवत् (for ब्रुवन्) K1 पार्थ नावैक्षत (sic) Dn1 G2 अवेक्षत (for अवैक्षत)

81 a) Dn1 D8 T2 3 G M पार्थात् (for पार्थैः) — b) Da1 (marg) पुत्रै स, Dn1 D8 S सपुत्रात् (for सपुत्रै) Dn1 D8 S सजनार्दनात् (for सजनार्दनै) — c) G1 स्वबाहुमूलम् (for बलम्)

82 a) Dn1 D8 यस्य (for तस्य) T2 नाशमह (for नाह वध) — b) G2 दैवैर् (for देवैर्) — T1 2 om (hapl) 82cd — c) K3 B Dn1 D2–4 6 7 T3 G M अभिधावद्भि , V1 D8 अपि धा Da1 उनुधा (sic), D1 5 अनुधा (for उपधा) — d) S1 K1 2 4 तस्य, G3 तानि (for तात)

83 a) K1 B2 Da1 Dn1 D1–5 7 8 T G1 2 M सस्पृशा(K1 श्या)नस्य, K2 4 B3 स्पृश्यमानस्य K3 V1 B1 स्पृश(K3 श्य)तश्चास्य, B4 5 च स्पृशानस्य, D6 स्पृशतश्चास्या (for स्पृशमानस्य) G3 न हि ज्यावो षसस्पर्शं — b) V1 तनुत्र, B1 तलत्र (for तलत्रे) B4 Dn1 D2 4 वापि, D8 वाभि (for चापि) K4 तले चाप च गृह्णत , D6 बाणांश्चैव विसृज्यत , T2 शर मुक्त्वा विगृह्णत — c) Ś K1 2 पुमान्नाधिरथ , K3 4 D1 G2 M2–4 पुमानाधिरथे, D4 8 ह्याधिरथे , D6 नधिरणे, T1 नभिरथ, T2 3 नातिरथे , G1 नातिरथे (for नाधिरथे) Cc cites अधिरथे K1 3 V1 B D S स्थातु (for कश्चित्) — d) K1 V1 B D T G M1 3 4 कश्चित्प्रमुखतोर्हति, K3 कश्चिन्न मुखतोर्हति M2 कश्चित्प्रतिमुखोर्हति \

84 a) G2 हीना — b) B1 D6 T2 सूर्यसोम (for सोमसूर्य) — c) M1 वधं — d) B2 4 Da1 D1 3–5 7 सयुगेषु, B5 सग्रामेषु (for समरेषु) S (except T2) सत्त्वयुक्तस्य सयुगे

85 For the event, cf 5 126 — a) K3 V1 B D S येन (for यदि) K1 सधि , B1 Dn1 D6 8 T3 मद- (for मन्द) — b) Da1 D1 5 भ्राता (for भ्रात्रा) — c) K3 Dn1 दुर्बुद्धि , K4 दुर्बुद्धे (for दुर्बुद्धि) G1 ब्रुवतो वासुदेवस्य — d) B1, 2 Da1 D1–4, 6 7 अरोचत, B4 अवोचयत् (for अरोचयत्)

C 8 319 B 8 9 71 K 8 6 69 वासुदेवस्य दुर्बुद्धिः प्रत्याख्यानमरोचयत् ॥ ८५
स नूनमृषभस्कन्धं दृष्ट्वा कर्णं निपातितम् ।
दुःशासनं च निहतं मन्ये शोचति पुत्रकः ॥ ८६
हतं वैकर्तनं श्रुत्वा द्वैरथे सव्यसाचिना ।
जयतः पाण्डवान्दृष्ट्वा किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ८७
दुर्मर्षणं हतं श्रुत्वा वृषसेनं च संयुगे ।
प्रभग्नं च बलं दृष्ट्वा वध्यमानं महारथैः ॥ ८८
पराङ्मुखांस्तथा राज्ञः पलायनपरायणान् ।
विद्रुतान्रथिनो दृष्ट्वा मन्ये शोचति पुत्रकः ॥ ८९
अनेयश्चाभिमानेन बालबुद्धिरमर्षणः ।
हतोत्साहं बलं दृष्ट्वा किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ९०
भ्रातॄन्निहतान्दृष्ट्वा भीमसेनेन संयुगे ।
रुधिरं पीयमानेन किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ९१
सह गान्धारराजेन सभायां यदभाषत ।
कर्णोऽर्जुनं रणे हन्ता हते तस्मिन्किमब्रवीत् ॥ ९२
द्यूतं कृत्वा पुरा हृष्टो वञ्चयित्वा च पाण्डवान् ।

---

86 ^{a}) K3 तन्नून, V1 B1 5 Dn1 T2 त नून, D3 त कर्ण, G2 सभूषम् (sic), M3 न नूनम् (for स नूनम्) K3 B D (except Dn1 D3) T2 G3 वृषभ (for ऋषभ) — ^{b}) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 कर्णं दृष्ट्वा (by transp), D6 दृष्ट्वा नून D4 निपातिता (for निपातितम्) — ^{c}) D3 दु शासनश्च (for दु शासन च) — ^{d}) K1 (*sup lin*) Dn1 G3 पुत्रक Da1 D1 5 6 मन्ये शोचति पुत्रका

87 K1 om (hapl) 87–89 — ^{a}) D5 वेकर्तन B2 S (except G3) दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) — ^{b}) T1 द्वैरथेस्, M1 त्वैरथे (for द्वैरथे) — ^{c}) Dn1 जयत, D5 जायत, D8 जयिन (for जयत) K3 V1 B1 2 D2 6 S चापि (for दृष्ट्वा) — ^{d}) B2 किं वा, D6 किं तु, D8 (m as in text) कच्चिद् (for किंस्विद्) Cc cites स्वित् only

88 For the event in 88^{a}, cf B 7 135 For the rest, cf 8 62 K1 om 88 (cf v l 87) K3 om (hapl) 88–90 — ^{a}) Ś K2 दुर्धर्षण (for दुर्मर्षण) V1 B (except B4) Da1 D1–5 7 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) S दुर्मर्षण च निहत — ^{b}) S (except T2) जयत्सेन (for वृषसेन) — ^{d}) K4 वध्यमाना, V1 D6 T2 हन्यमान, T1 3 G M युध्यमान (for वध्यमान)

89 G1 repeats 89–105 in parenthesis after 8 6 15^{ab} K1 3 om 89 (cf v l 87, 88) — ^{a}) V1 B1 Dn1 D2 6 S च नृपतीन्, B2–5 Da1 D1 3–5 7 8 च (B4 D8 तु) राज्ञस्तु (for तथा राज्ञ) — ^{c}) T2 विद्दतान्, G2 निभृतान् (for विद्रुतान्) V1 विरथान् (for रथिनो) — After 89^{c}, D8 ins

58* किंचिद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ।
विषमे शोकदु खाभ्यां

— ^{d}) Da1 Dn1 D1 5 6 शोचंति (for शोचति) Dn1 D6 पुत्रका (for पुत्रक)

90 K3 om 90 (cf v l 88) — ^{a}) Ś K1 अनयोश्चाभिमानेन, V1 B3 D2 6 T G1 3 M अन (V1 B3 D2 ने) यश्चातिमानी च (B3 नश्च) B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 G2 अने (B2 4 न, Dn1 न्ये, G2 र) यश्चाभिमानी च Cc cites अनेय — ^{b}) K1 बलबुद्धिर् (for बाल) B3–5 Da1 D1 D3–5 7 दुर्बुद्धिरजितेंद्रिय — T1 om 90^{c}–91^{d} — ^{c}) D8 वीक्ष्य (for दृष्ट्वा) D5 हतोसाहबल दृष्ट्वा — K4 om (hapl) 90^{d}–91^{a} — ^{d}) D4 5 M1 किंस्वि, D6 किं तु, D8 किंचिद् (for किंस्विद्) — K1 V1 B D (except D4) S (except M2, T1 om) ins after 90 K3, after 91

59* स्वयं वैरं महत्कृत्वा वार्यमाण सुहृद्गणै ।
प्रधानहतभूयिष्ठे किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ।

[(L 1) B4 D5 वेरम् (for वैरम्) D8 * * * * द्यूतं कृत्वा K1 3 V1 B1 Dn1 D2 6 8 T2 तदा मया (for सुहृद्गणै) — (L 2) V1 B1 3 Da1 D1 3 5 प्रधाने B2 प्रधने, B4 5 D7 प्रधानैर्, G1 प्रथान (for प्रधान) K1 V1 B1 3 Da1 D1 5 T3 G3 हतभूयिष्टे B2 4 5 D3 7 G2 भूयिष्ठै, Dn1 भूयिष्ठ, D2 6 8 भूयिष्ठ T2 भूयिष्ठ K3 प्रधानाहवभूयिष्ठ D6 किं च; D8 कच्चिद् (for किंस्विद्) T3 G1 3 M1 3 4 बले किंचाब्रवीदसौ, G2 बलै किचिद्ब्रवीदसौ]

91 For the event, cf 8 61 K4 om 91^{a}, T1 om 91 (cf v l 90), K1 M2 om (hapl) 91 — ^{a}) D5 निहत रनिहत दृष्ट्वा (sic) — After 91^{a}, K2 ins 59* line 2, post half. — ^{b}) D3 भीमसेनस्य (for भीमसेनेन) — ^{c}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4–8 T3 G M (M2 om) रुधिरे पीयमाने च (D2 नेन), T2 रुधिरै सिच्यमान च — ^{d}) Dn1 किंचि, D4 किंस्वि, D6 कि च, D8 किंचिद् (for किंस्विद्)

92 ^{a}) M3 गधार (for गान्धार) — ^{c}) D1 कर्णार्जुनं K1 2 4 हर्ता (for हन्ता)

93 K4 om (hapl) 93, D4 reads it on marg (*sec. m*) D6 transp 93 and 94 — ^{a}) T1 3 G1 3 M रणे, G2 रणो (for पुरा) D8 दुष्टो, T1 G2 दृष्टो, T3 हृष्ट, G3 दृष्ट्वा (for हृष्टो) — ^{b}) G2 तु (for च) B2 3 5 D3 4 पांडवं

शकुनिः सौबलस्तात हते कर्णे किमब्रवीत् ॥ ९३
कृतवर्मा महेष्वासः सात्वतानां महारथः ।
कर्णं विनिहतं दृष्ट्वा हार्दिक्यः किमभाषत ॥ ९४
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्या यस्य शिक्षामुपासते ।
धनुर्वेदं चिकीर्षन्तो द्रोणपुत्रस्य धीमतः ॥ ९५
युवा रूपेण संपन्नो दर्शनीयो महायशाः ।
अश्वत्थामा हते कर्णे किमभाषत संजय ॥ ९६
आचार्यत्वं धनुर्वेदे गतः परमतत्त्ववित् ।
कृपः शारद्वतस्तात हते कर्णे किमब्रवीत् ॥ ९७
मद्रराजो महेष्वासः शल्यः समितिशोभनः ।
*दिष्ट तेन हि तत्सर्वं यथा कर्णो निपातितः ॥ ९८
ये च केचन राजानः पृथिव्यां योद्धुमागताः ।
वैकर्तनं हतं दृष्ट्वा किमभाषन्त संजय ॥ ९९
कर्णे तु निहते वीरे रथव्याघ्रे नरर्षभे ।
किं वो मुखमनीकानामासीत्संजय भागशः ॥ १००
मद्रराजः कथं शल्यो नियुक्तो रथिनां वरः ।
वैकर्तनस्य सारथ्ये तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०१
केऽरक्षन्दक्षिणं चक्रं सूतपुत्रस्य संयुगे । C 8 335 B. 8 9 89 K 8 6 87

(for पाण्डवान्) — d) Ś2 G1 तस्मिन्, K1 वर्णे (for कर्णे)

94 D6 transp 93 and 94 — a) K1 महेष्वास — b) D2 महाबल (for रथः) — c) B1 विकर्णं निहत॰ B2–5 Da1 D1 3–5 7 S (except T2) हत वैकर्तन (for कर्णं विनिहतं) — d) D5 हार्द्दिक्य॰, G3 हार्दक्यात् (for हार्दिक्य॰) V1 B3 हार्दिक्य॰ किमथाब्रवीत्, B1 हार्दिक्यश्च किमब्रवीत्

95 a) K1 ब्रह्मणा, K4 G2 ब्राह्मण , D1 ब्रह्मण॰, T2 M1 ब्राह्मणा G2 क्षत्रियो (for क्षत्रिया) D5 वेश्या (for वैश्या) — b) K3 D2 3 शिष्याम्, M3 शीक्षाम् Co शिक्षाम् (as in text) — c) K1 धनुर्वेध (for द) K4 चकीर्षंतो

96 a) K1 वायु , T1 3 G2 3 दिव्य , G1 दि॰या (for युवा) B3 स युवा रूपसपन्नो — c) K1 सौम्ये (for कर्णे) — d) Ś2 किमभाषित (for भाषत) V1 B1 सयुगे, D1 सजय (for सजय)

97 a) K3 D2 6 Co आ(D2 अ)चार्यक, B (except B1) Da1 D1 3–5 7 S आचार्यो यो (for आचार्यत्व) K1 धनुर्वेदो — b) K1 गत॰ परमसत्त्ववित् B2–5 Da1 D1 3–5 7 S गौतमो रथसत्तम (D5 म) — c) D2 6 भूय॰ (for कृप॰) V1 D2 सारद्वतस्, D5 शारद्वमस् (for शारद्वतस्) Dn1 सूत (for तात) K1 कृपश्चारद्वतश्चात्र, S स कृपस्तात तेजस्वी — d) Dn1 कर्णं (for कर्णे)

98 a) G2 मद्रराजा G2 महातेजा (for महेष्वास॰) — b) Dn1 सल्य , D5 शल्य, D8 सल्य॰ (for शल्य॰) V1 B1 शोभित॰ (for शोभन) S (except T2) शल्यश्चात्र किमब्रवीत् — K3 repeats (with v l) 98[cd] after 60*, V1 B1, after 61* — c) Ś K1 2 4 दिष्टा, K3 (second time) Dn1 D6 S दृष्ट, D2 दृष्ट्वा (for दिष्ट) K3 V1 B Da1 D1 3–5 7 दृष्ट्वा विनिहत कर्णं, D8 दृष्ट्वा त निहितं कर्णं — d) K4 G2 3 यथा कर्णे निपातिते K3 V1 B Da1 D1 3–5 7 सारथ्ये (D1 थे) रथिना वर॰ (K3 र) D8 मत्पुत्र किमभाषत — After 98 K3 4 V1 B Da1 D1 3–5 7 ins

60* किमभाषत सौवीरो मद्राणामधिपो बली ।
[K4 V1 D1 4 5 7 सौवीर, B1 वीरोसौ]

K4 V1 B Da1 D1, 3–5 7 cont

61* दृष्ट्वा विनिहत सर्वे योधा वारणदुर्जया॰ ।

99 a) K3 G2 येन (for ये च) K3 G2 M1 केन च, D6 किंचन (for केचन) — c) B3 Dn1 विकर्तन (for वैकर्तन) D4 6 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) T1 3 G transp वैकर्तन and हत — d) K1 3 T2 G2 M1 कान्यभाषत, K4 B2–5 D (except Dn1 D8) T1 3 G1 3 M2–4 कान्यभाषत (for किमभाषन्त) D5 सजय॰

100 G1 om (hapl) 100–101 — a) V1 (*sup lin*) B3–5 Da1 D1 5 द्रोणे, B2 द्रौणिस् (for कर्णे) B3–5 D8 च, G3 [ऽ]पि (for तु) V1 T G2 विनिहते (for तु निहते) — b) Dn1 D6 T1 3 G2 3 नरव्याघ्रे, D1 रथव्याघ्रो (for रथव्याघ्रे) B3 नरोत्तमे, Dn1 महारथे, D6 रथर्षभे (for नरर्षभे) — c) K1 किं वा, K3 V1 B1 Dn1 D6 को वै, B2–5 Da1 D1–5 7 के वा D8 T G2 M को वा, G3 को हि (for किं वो) D6 मुख्यम्, Ca c मुखम् (as in text) — d) B (except B1) Da1 D3–5 7 आसन् (for आसीत्) D8 सक्षय (for सजय) K3 भाषथ, Dn1 भागत (for भागशः)

101 G1 om 101 (cf v l 100) — a) K1 शल्य, B3 तुल्यो (for शल्यो) — b) D5 वर (for वर॰) — c) K1 4 सारथ्य (for सारथ्ये) — d) K1 तत्समाचक्ष्व सजय

102 a) K1 चक्रे (for चक्र) — Ś K1, 2 4 om 102[bc] — b) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 युध्यत , D8 धीमतः

C 8 336 B 8 9 69 K 8 6 87 वामं चक्रं ररक्षुर्वा के वा वीरस्य पृष्ठतः ॥ १०२
के कर्णं वाजहुः शूराः के क्षुद्राः प्राद्रवन्भयात् ।
कथ च वः समेतानां हतः कर्णो महारथः ॥ १०३
पाण्डवाश्च कथ शूराः प्रत्युदीयुर्महारथम् ।
सृजन्त शरवर्षाणि वारिधारा इवाम्बुदम् ॥ १०४
स च सर्पमुखो दिव्यो महेषुप्रवरस्तदा ।
व्यर्थः कथं समभवत्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०५
मामकस्यास्य सैन्यस्य हतोत्सेधस्य सजय ।
अवशेषं न पश्यामि ककुदे मृदिते सति ॥ १०६
तौ हि वीरौ महेष्वासौ मदर्थे कुरुसत्तमौ ।
भीष्मद्रोणौ हतौ श्रुत्वा को न्वर्थो जीवितेन मे ॥ १०७
न मृष्यामि च राधेयं हतमाहवशोभिनम् ।

(101 सयुगे) — ᶜ) B2 Dn1 D4 वामचक्र — ᵈ) Ś2 वीर्यस्य (for वीरस्य) B4 धीमत (for पृष्ठत) K1 ररक्षुस्तस्य पृष्ठत, D8 सूतपुत्रस्य धीमत, S के चा(T3 वा)सत्रस्य पृष्ठत

103 ᵃ) K3 V1 Dn1 नाजहु, B Da1 D1-5 7 8 T1 3 G1 2 M न जहु, T2 विजहु, G3 निजहु K4 Da1 D1 5 6 T2 वीरा (for शूरा) — B2 om (hapl) 103ᵇ-104ᵃ K3 reads 103ᵇ-104ᵃ twice — ᵇ) K2 को (for के) K3 D4 M1 क्षुद्रा K1 प्रादुर्भव (sic), V1 D6 प्राजहुर्, B1 राजभूर्, D1 प्राद्रवस, D7 प्राद्रवंस, M1 प्राद्रवद् (for प्राद्रवन्) B3 तथा, B4 5 Da1 D1 3-5 7 तत, D6 भयान् (for भयात्) — ᶜ) D6 बत, T2 चन (for च व) B1 कथ व समेताना (sic) — ᵈ) K1 हतश्रेतो (for हत कर्णो)

104 B2 om 104ᵃ (cf v l 103) K3 repeats 104ᵃ (cf v l 103) — ᵃ) T3 G1 3 पाडवाश्च (for पाण्डवाश्च) V1 G1 हत, G3 महा, Bom ed स्वय (for कथ) D8 वीरा (for शूरा) — ᵇ) B3 प्रत्युपयुर्, T1 प्रात्युदीय्यन् (for प्रत्युदीयुर्) B1-3 5 D2-4 6 7 S महारथा (for महारथम्) — ᶜ) K1 सृजत, K3 V1 B2 3 5 Da1 D1-7 S सृजत (D6 त) (for सृजन्त) B3 शरजालानि — ᵈ) K3 V1 B1-3 5 Da1 D1-7 S इवाबुदा, Dn1 इवाबुद (for इवाम्बुदम्)

105 ᵃ) K3 शर, D2 6 शार, D8 (marg) ते च (for स च) D2 सर्पमुखो, D3 सर्पमुखा, G2 सर्वमुखो, G3 सर्पवरो (for सर्पमुखो) Da1 D1 5 वीर, D8 दिव्या (for दिव्यो) — T1 om 105ᵇᶜᵈ — ᵇ) Dn1 मयेषु, M2-4 महेषु D8 प्रवरास् (for प्रवरस्) K3 V1 B3 D2 6 तथा (for तदा) — ᶜ) B3 T2 G1 2 व्यर्थ, D8 व्यर्था (for व्यर्थ) D3 समभवन् (for समभवत्) — ᵈ) T2 सयुगे (for सजय)

106 Ś2 om 106-109 K4 V1 B D (except D2 6 8) S read 106-108 (for the first time) after the ref in 8 4 88 T1 om (second time) 106ᵃ-107ᵇ, T2 G1 (both first time) om 106 — ᵃ) D5 (second time) सामकस्य (for माम) — ᵇ) Ś1 K2 4 V1 B1 Dn1 D2 6 (all second time) T1 3 G2 3 M1 (all first time) 2 (second time) 3 (both times) 4 (second time) हतोत्सेध(G2 first time *sup lin* न)स्य, K4 B5 (both first time) कृतोत्सेकस्य, V1 (first time) ***कस्य, B1-4 D3 4 7 (all first time) कृतोत्सेधस्य, B5 Da1 D1 5 (all second time) कृतोत्साहस्य, Dn1 (first time) हतशेषस्य, D8 (second time) हतोछेषस्य, T2 G1 (both second time) हतोत्साहस्य, T3 (second time) हतोत्साहस्य, Ca c कृतोत्सवस्य (for हतोत्सेधस्य) G1 (second time) सजय — ᶜ) Ś1 K1 2 4 (second time) अविनष्टं, K3 Dn1 D2 4 6 8 (all second time) अवशिष्ट, V1 (second time) हताशस्तन्, B1 (second time) हतशिष्ट, G3 (second time) अविशेष (for अवशेष) — ᵈ) K1 (second time) ककुदो, Ca (both times) c (second time) ककुदे (as in text) D8 (second time) transp ककुदे and मृदिते B2 (first time) समुदि, Da1 (both times) D1 5 (both second time) सूदिते, D1 5 (both first time) निहते, G1 (second time) मृदितो (for मृदिते) T3 G M (all second time) युधि (for सति) T2 (first time) कर्णे विनिहते सति — For the sequence and repetition of 8 4 88ᶜ-89ᵇ after 8 5 106 (first time) in K4, cf v l 8 4 88

107 Ś2 om 107, T1 om 107ᵃᵇ (cf v l 106) — ᵃ) K4 (first time) तौ वीरौ च, T1 (first time) ततौ वीरौ, M2-4 (all first time) तौ नृवीरौ (for तौ हि वीरौ) — ᵇ) K4 V1 B D4 7 (all first time) मदर्थं, D8 (first time) मदर्थे, G3 (first time) मदस (corrupt) Ś1 K2-4 V1 B D S (all second time) त्यक्तजीवि(Dn1 व)तौ, T1 (first time) वीरसत्तमौ (for कुरु) K1 (second time) मदर्थेभ्यक्तजीवितौ — ᶜ) K1 (second time) भीष्मद्रोणो, D5 (second time) द्रोणै — ᵈ) K1 (first time) Da1 (second time) को न्वर्थे, Dn1 (first time) नार्थो वै, G2 (second time) को न्वर्थौ (for को न्वर्थो). K3 B1 D2 (all second time) जीवितस्य मे, V1 B (B4 m as in text) Da1 D1 3-5 7 (all first time)

यस्य बाह्वोर्बलं तुल्यं कुञ्जराणां शतं शतम् ॥ १०८
द्रोणे हते च यद्वृत्तं कौरवाणां परैः सह ।
संग्रामे नरवीराणां तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०९
यथा च कर्णः कौन्तेयैः सह युद्धमयोजयत् ।
यथा च द्विषतां हन्ता रणे शान्तस्तदुच्यताम् ॥ ११०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

६

संजय उवाच ।
हते द्रोणे महेष्वासे तस्मिन्नहनि भारत ।
कृते च मोघसंकल्पे द्रोणपुत्रे महारथे ॥ १
द्रवमाणे महाराज कौरवाणां बले तथा । C 8 345 B 8 10 2 K 8 7 2

जीविते सति, T1 (first time) जीविते मम, M1 (second time) जीवितो न मे, M4 (second time) विजितेन मे (for जीवितेन मे)

108 Ś2 om 108 (cf v 1 106) — a) B4 (first time) न मृष्यामिव, Dn1 (first time) न च शोचामि, T2 (first time) न च मृष्यामि (for न मृष्यामि च) All MSS (Ś2 om, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 S second time) पुन पुनर्न मृष्यामि (K1 नर्न दृष्टासि, K3 नस्तृप्यामि, B1 Dn1 नर्नमिष्यामि, D6 नर्न हृष्यामि), K4 (first time) न मृष्यामि न राधेय — b) All MSS (Ś2 om, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 S second time) हत (S वध) कर्ण च (V1 B1 Dn1 D6 3 र्ण सम, D2 S र्णस्य) पाडवै (G1 पार्थिवै) — c) G2 (first time) अस्य (for यस्य) Ś1 K2 (both second time) बाहुबल, V1 (second time) B1 (both times) बाह्वोर्बल Ś1 K2 3 D2 3 (all second time) पूर्ण, D6 (second time) पूर्वं (for तुल्य) — d) Ś1 K2 (both second time) सम शतै, K1 3 V1 B2-4 Da1 D1 2 4 7 3 (all second time) T2 G2 M1 2 (all both times) 3 (first time) 4 (both times) शत शतै, K4 (second time) शम शतै, B2 (first time) T1 3 G1 (all both times) 3 (first time) शतै शतै, Dn1 (first time) शत शत, Dn1 D6 (second time) शत शतै, D3 (second time) शतै शत, D6 T1 3 G1 (second time) M3 (second time) शत शरै, Ca c शत शतम् (as in text)

109 Ś2 om 109 (cf v 1 106) — a) V1 B1 transp द्रोणे and हते

110 a) K1 तथा (for यथा) V1 ह (for च) K1 B1 च कर्ण, B2 D3 4 7 कर्णश्च, B3-5 Da1 D1 5 कर्णेन, D2 M1 च कर्ण (for च कर्ण) K3 कौंतेयो, K4 Da1 Dn1 D1 2 5 कौंतेय, V1 D3 कौंतेय, B3-5 कौंतेया (for कौन्तेयै) — b) B1 5 T1 अयोधयत, B3 अयोजयन्, B4 D3 अयोधयन् (for अयोजयत्) — In Ś2, 110cd is lost on a damaged fol — c) K4 B4 D2 T2 M2 तथा (for यथा) K3 T3 G वा, B3 स, (for च) B2 विद्विषता (for च द्वि) K1 हतो (for हन्ता) — d) T1 हते युद्धे, T3 G M हतो युद्धे (for रणे शान्तस्)

Colophon — *Adhy name* Dn1 धृतराष्ट्रवाक्य, T1 2 M1 धृतराष्ट्रप्रश्न, G1 धृतराष्ट्रस्य जल्पन, G3 धृतराष्ट्रजल्पन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 B1 2 5 Da1 D1 6 8 9, D4 10, T1 3 G M 6, T2 8

6

☞ In Ś2, st 1-6 are lost on a damaged fol The variants are noted wherever legible

1 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — a) T3 G2 3 तस्मिन्, Ca द्रोणे (as in text) — c) M4 कृपे च (for कृते च) B4 कृपे चामोघसकल्पे

2 a) Ś1 K2 द्रवमाने, B1 M1 माण, Dn1 D6 8 T1 2 G2 3 M2-4 माणा, D5 द्रावमाणे, T3 विद्रावयन्, G1 त्रासयित्वा (for द्रवमाणे) G1 महाराजा, G2 तदा दृष्ट्वा (for महाराज) — b) T3 पौरवाणा (for कौरवाणां) V1 B1 Dn1 D2 6 8 S अनीकिनीं, B2-5 Da1 D1 3-5 7 बलार्णवं (for बले तथा) K3 तदा (for तथा) — c) K1 T1 G1 व्यूह (for व्यूह्य) B3 पार्था, D6 T1 G1 पार्थं (for पार्थो)

C 8 45 B 8 10 2 K 8 7 2

व्यूह्य पार्थः स्वकं सैन्यमतिष्ठद्भ्रातृभिः सह ॥ २
तमवस्थितमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
द्रवच्च स्वबलं दृष्ट्वा पौरुषेण न्यवारयत् ॥ ३
स्वमनीकमवस्थाप्य बाहुवीर्ये व्यवस्थितः ।
युद्ध्वा च सुचिरं कालं पाण्डवैः सह भारत ॥ ४
लब्धलक्षैः परैर्हृष्टैर्व्यायच्छद्भिश्चिरं तदा ।
संध्याकालं समासाद्य प्रत्याहारमकारयत् ॥ ५
कृत्वावहारं सैन्यानां प्रविश्य शिबिरं स्वकम् ।
कुरवोऽऽत्महितं मन्त्रं मन्त्रयांचक्रिरे तदा ॥ ६
पर्यङ्केषु परार्ध्येषु स्पर्ध्यास्तरणवत्सु च ।
वरासनेषूपविष्टाः सुखशय्यास्विवामराः ॥ ७
ततो दुर्योधनो राजा साम्ना परमवल्गुना ।
तानाभाष्य महेष्वासान्प्राप्तकालमभाषत ॥ ८
मतिं मतिमतां श्रेष्ठाः सर्वे प्रब्रूत माचिरम् ।
एवं गते तु यत्कार्यं भवेत्कार्यकरं नृपाः ॥ ९
एवमुक्ते नरेन्द्रेण नरसिंहा युयुत्सवः ।

D8 स्वयं G3 सुख (for स्वकं) — d) B8 अतिष्ठन् (for अतिष्ठद्) Da1 D8 4 7 धृत (for सह)

3 b) Dn1 भरतर्षभ˚ — After 3ab, G2 reads (for the first time) 5, repeating it in its proper place — c) B2-4 Da1 D1 3-5 7 विद्रुत, B5 प्रद्रुत (for द्रवच्च) Ś1 K2 स्व बलं, D8 तद्बलं (for स्वबलं) Dn1 S द्रवमाण बलं दृष्ट्वा — d) K3 व्यधारयत्, K4 निवारयत् (for न्यवारयत्)

4 b) K3 बाहुवीर्यव्यवस्थित, V1 B1 2 Da1 D6 T G1 2 M वीर्यमुपाश्रित, B3 वीर्यसमाश्रित, B4 5 D1 3-5 7 G3 वीर्यमपाश्रित, Dn1 D2 8 वीर्यमवस्थित — c) Dn1 D6 युद्धाय, D1 युधा च, S सयुध्य (for युद्ध्वा च) K4 स चिरं (for सुचिरं) — d) B5 भारतं (for भारत)

5 G2 reads 5 (for the first time) after 3ab — a) K3 4 लब्धलक्ष्यैः, (for लब्धलक्षैः) K3 हर्षैः, B2 हस्तैः (for हृष्टैः) — b) K3 ध्यायच्छद्भिः, D8 व्ययच्छ, G2 (both times) दारयद्भिः M1 (*sup lin* as in text) व्यायच्छती, Cc व्यायच्छद्भिः (as in text) B8 शरास् (for चिरं) B8 T G2 (both times) M तथा (for तदा) — c) M2-4 समास्थाय (for समासाद्य) — d) B1 प्रत्यहारम् (for प्रत्याहारम्) — After 5, S ins

62* निवेश्य च बलं घोरं क्षुत्पिपासाभयैर्युतम् ।
श्रमेण महता युक्तं तथा द्रोणवधेन च ।
दीनरूपा रणे कृत्वा कर्म घोरा च शर्वरीम् ।
निवेशं प्राप्य सा सेना विश्रम्य मुदिताभवत् ।

[(L 1) M2-4 न्यवेशयद्बलं घोरं, Mad ed निवेश्य बलवद्घोरं T1 पिपासाबलैर् — G1 om lines 3-4 — (L 3) T2 दीनरूपं, T3 दीनरूपाद् G3 घोरं (for घोरां) — (L 4) M1 विश्राम्य]

6 G1 om 6ab — a) K4 कृत्वावराहं, T G3 कृत्वापहारं, G2 कृत्वोपहारं (for कृत्वावहारं) — b) T1 प्रवेश्य (for प्रविश्य) G2 3 स्वयं (for स्वकम्) — After 6ab, G2 3 repeat lines 1-2 of 62* — c) K1 कुरवत्सहिता˚, K2 B1 4 D7 व सहितं, K3 वश्च हितं, V1 B5 Dn1 व सुहितं, B2 3 D4 व स्वहितं, D2 वोत्सहितं, D8 वो महितं, G2 ˚वस्सहिता (for वोऽऽत्महितं) — d) D8 सभाया (for मन्त्रया) Ś K2 4 तदा, K1 मिथ, Da1 मिथ, D5 मिथा (*sic*), G1 मिथा (for तदा)

7 K3 om 7 — a) D6 पर्यङ्केषु (for पर्यङ्केषु) K1 2 पराध्येषु, V1 M4 परार्थेषु, D6 G2 परार्थेषु, T3 G3 परार्ध्येषु, G1 [अ]परार्ध्येषु, Ca परार्ध्येषु (as in text) — b) K1 स्पर्शास्त, Dn1 D4 स्पर्द्धास्त, D2 सर्वास्त, D8 पर्यास्त, S वरास्त, Ca c स्पर्ध्यास्त (as in text) — c) V1 वराहनेषूपविष्टा, Dn1 वरासनेष्वप, D6 वरासने सु — d) K1 सुखशय्या विवाशना (*sic*), K4 य्यासु वामरा, Dn1 सुख शय्यास्विवा, D6 सुखशय्यासु भारत, D8 य्यास्थिता नरा — For 7cd S subst

63* उपविष्टेषु तेष्वेव राजपुत्रेषु भारत ।
[T3 G1 3 M तेष्वेव]

8 a) K3 V1 B1 Dn1 D2 6 8 S तत्र (for ततो) — b) M1 परमफल्गुना, Ca वल्गुना (as in text) Cc cites वल्गुना — c) K3 ततो भाष्य, D6 ताननाथ (for तानाभाष्य) G2 महेष्वास˚ — d) B4 असन्यत (for अभाषत)

9 Before 9, V1 B1 5 Da1 D1 2 5 6 ins दुर्योधन उवाच — a) Ś1 (before corr as in text) 2 K2 4 V1 B Da1 D1-7 मतं (for मतिं) B2 ममिमता, Dn1 मतिमता (for मतिमतां) G2 मतिमत्रमता श्रेष्ठा, G3 इति मन्त्रिमतश्रेष्ठा — b) Dn1 सर्वं (for सर्वे) — c) Da1 D1 5 गते च, D2 6 8 गतेषु, T3 G1 3 M3 4 गतेन (for गते तु) B (except B1) Da1 D1 3-5 7 किं कार्यं (for यत्कार्यं) — d) B1 2 4 5 Da1 D1 3-5 7 किं च, B4 किं वा (for भवेत्) K4 B Da1 Dn1 D1 3-8 T G M1 2 4 कार्यतरं, V1 कार्यपरं, D2 कार्यगतिं, M3 कार्यांतरं, Cc कार्यकरं (as in text) K3 नृप (for नृपा)

चक्रुर्नानाविधाश्चेष्टाः सिंहासनगतास्तदा ॥ १०
तेषां निशम्येङ्गितानि युद्धे प्राणाञ्जुहूषताम् ।
समुद्वीक्ष्य मुखं राज्ञो बालार्कसमवर्चसः ।
आचार्यपुत्रो मेधावी वाक्यज्ञो वाक्यमाददे ॥ ११
रागो योगस्तथा दाक्ष्यं नयश्चेत्यर्थसाधकाः ।
उपायाः पण्डितैः प्रोक्ताः सर्वे दैवसमाश्रिताः ॥ १२
लोकप्रवीरा येऽस्माकं देवकल्पा महारथाः ।
नीतिमन्तस्तथा युक्ता दक्षा रक्ताश्च ते हताः ॥ १३
न त्वेव कार्यं नैराश्यमस्माभिर्विजयं प्रति ।
सुनीतैरिह सर्वार्थैर्दैवमप्यनुलोम्यते ॥ १४
ते वयं प्रवरं नृणां सर्वैर्गुणगणैर्युतम् ।
कर्णं सेनापतिं कृत्वा प्रमथिष्यामहे रिपून् ॥ १५ C 8 359 B 8 10 16 K 8 7 18

10 Before 10, K4 V1 B D (except D8) M1 ins संजय उवाच — a) K1 एवमुक्त, K3 T G M3 4 युक्ता, M1 2 मुक्त्वा (for एवमुक्ते) — b) K1 ययुत्सव' — c) D6 चकुर् (for चक्रुर्) T1 G1 2 M1 नानाविधा (for विधाश्) K3 चेष्टा, B2 श्रेष्टा, T1 G1 2 श्रेष्ठा, T3 G3 M1 चेष्टा, Ca c चेष्टा (as in text) — d) Ś2 सिंहासनगदास्, K3 स्वनगतास्, B2 D5 सिं(D5 सि)हावनगता, Da1 सिंहा वनगतास्, D1 सिंहोवनगता, G2 सिंहनादगतास् (for सिंहासनगतास्) K4 कथ, B2 D1 5 यथा, B4 T3 G1 3 तथा (for तदा)

11 a) K3 तेषा निशाम्येहितानि, B1 तेषा निशाम्येंगितानि, T1 3 G M1 2 4 इगितानि निशाम्येषा (G1 2 म्यैन), T2 M3 इगितज्ञो निशाम्यै(M3 शम्ये)षा — b) S transp युद्धे and प्राणान् Ś1 K2 जुहुषत, T1 जहीर्षतां, T2 G2 जिहीर्षता, M1 जुहूतता (sic) (for जुहूषताम्) — c) K3 D1 5 समुदीक्ष्य (for समुद्वीक्ष्य) Dn1 G1 राज्ञा (for राज्ञो) — d) Ś2 K4 B2 5 D3 T2 M1 3 4 वर्चस, V1 B1 T3 G2 3 तेजस', Dn1 वर्चसा, D2–4. 6 7 G1 तेजस — f) D3 om वाक्यज्ञो Ś1 K2 आदधे, S2 B1 D2 अब्रवीत्, K4 अदधे (sic) (for आददे) T G1 2 M वाक्यमर्थव(T2 वि)दाददे (G1 धे), G3 वाक्यमर्थं समाददे

12 a) Ś2 राग , D4 प्रीति , G1 त्यागो, G2 नागो, Ca रागो (as in text) K4 G3 तदा (for तथा) G1 दाक्ष्यो, G2 दक्षेर्, Ca दाक्ष्यं (as in text) — b) K3 नयश्चेत्यर्थसायका', K4 नयश्चेत्युक्तसाधका', Da1 नयश्चेत्यर्थ साधक , D1 5 नयश्चत्यर्थसाधका , T1 3 G3 यशश्चेत्य , G2 न्यायश्चेत्य Ca cites नय' (as in text) — c) K1 उपाय' (for उपाया) D5 पांडितै , T1 G3 पाडवै (for पण्डितै') — d) Ś2 सर्वे , K1 3 B1 5 D6 ते च, V1 B2–4 Da1 Dn1 D1–5 7 S ते तु, D8 तेपि (for सर्वे) Ś1 K2 4 देवसमाश्रिता', K3 B2 4 5 D दैवमुपाश्रिता', B3 दैवमपा , S दैव समाश्रिता (for दैवसमाश्रिता')

13 a) K3 B3 लोके प्रवीरा, Da1 D1 5 लोकेषु वीरा (for लोकप्रवीरा) — c) V1 नीतिवंतस् (for नीतिमन्तस्) Cc cites युक्ता' — d) B1 दाक्षा (for दक्षा) B3 T2 रक्षाश्च, M2–4 भक्ताश्च (for रक्ताश्च) T3 G2 3 रक्ता दक्षाश्च, G1 रक्तदक्षाश्च (for दक्षा रक्ताश्च) K4 हता (for हता')

14 a) Ś2 G1 न त्वैव, K3 न त्वेव, D6 न चैव, G3 न त्वेत्य (for न त्वेव) T2 क्रार्यं (for कार्यं) K1 नैवाच्यम्, D6 नैरास्यम् (for नैराश्यम्) D5 न त्वेव कार्यंनैराश्यं — c) D1 सुनीतैरिह, D5 सुनीतेरिह D8 सुनीतैरिव (for सुनीतैरिह) D5 सर्वार्थौ, D6 सर्वार्थौ (for सर्वार्थैर्) — d) K1 देवेमप्यन लोम्यते (sic), K3 द्वैमप्यनुलुलोम्यते (sic), D1 T3 G3 देवमप्यनुलोम्यते, T1 दैवमप्यनुलोमति, T2 प्यत्र लोक्यते

15 a) K4 Da1 D1 4 5 नृणा (for नृणां) — b) T3 योधगुणैर्, G3 योधगणैर्, M यौधगुणैर् (for गुणगणैर्) Da1 D5 युता, G3 ध्रुत (for युतम्) — After 15^{ab}, K4 V1 B D (except D8) ins

64* कर्णमेवाभिषेक्ष्याम सैनापत्येन भारत।

[K4 B1 षेक्ष्याम K4 V1 Dn1 D4 6 सेनापत्येन]

On the other hand, after 15^{ab}, G1 repeats 8 5 89–105 in parenthesis (cf v 1 8 5 89) — c) D5 कर्णे (for कर्णं) G3 सोमपतिं (for सेनापतिं) — d) D2 प्रमजिष्यामहे, T3 G2 प्रमथिष्याम ते (for प्रमथिष्यामहे) — After 15, K3 4 V1 B D S ins

65* एष ह्यतिबल शूर' कृतास्त्रो युद्धदुर्मद'।
वैवस्वत इवासह्य' शक्तो जेतु रणे रिपून्।

[(L 1) V1 D4 6 एषो D2 एषोप्रति , G1 एषो व्यति' G3 स पश्यति बल (for एष ह्यतिबल) K4 दुर्मद, D5 दुर्मदा — (L 2) D5 वेवस्वत Da1 D1 5 G2 शक्यो (D1 क्ये) K3 4 V1 D6 8 सोढु, (for जेतु)]

K4 V1 B D (except D2 6) S cont

66* एतदाचार्यतनयाच्छ्रुत्वा राजस्तवात्मज ।

[B2 पुत्रस्तु (for तनयात्) Dn1 T2 वाक्य, T1 3 राजा (for राजस्)]

Dn1 cont S subst for 16^{ab}

67* दुर्योधनो महाराज प्रिय प्रीतमनास्तदा।

[G3 महाराज Dn1 पिय, T1 G1 2 M भृश (for प्रिय) T3 G3 तथा (for तदा)]

C 8 363 B 8 10 20 K 8 7 22 ततो दुर्योधनः प्रीतः प्रियं श्रुत्वा वचस्तदा ।
प्रीतिसंस्कारसंयुक्तं तथ्यमात्महितं शुभम् ॥ १६
स्वं मनः समवस्थाप्य बाहुवीर्यमुपाश्रितः ।
दुर्योधनो महाराज राधेयमिदमब्रवीत् ॥ १७
कर्ण जानामि ते वीर्यं सौहृदं च परं मयि ।
तथापि त्वां महाबाहो प्रवक्ष्यामि हितं वचः ॥ १८
श्रुत्वा यथेष्टं च कुरु वीर यत्तव रोचते ।
भवान्प्राज्ञतमो नित्यं मम चैव परा गतिः ॥ १९
भीष्मद्रोणावतिरथौ हतौ सेनापती मम ।
सेनापतिर्भवानस्तु ताभ्यां द्रविणवत्तरः ॥ २०
वृद्धौ च तौ महेष्वासौ सापेक्षौ च धनंजये ।
मानितौ च मया वीरौ राधेय वचनात्तव ॥ २१
पितामहत्वं संप्रेक्ष्य पाण्डुपुत्रा महारणे ।
रक्षितास्तात भीष्मेण दिवसानि दशैव ह ॥ २२
न्यस्तशस्त्रे च भवति हतो भीष्मः पितामहः ।
शिखण्डिनं पुरस्कृत्य फल्गुनेन महाहवे ॥ २३

Dn1 S cont K4 V1 B Da1 D1 3–5 7 ins after 66*

68* आशा बहुमतीं चक्रे कर्णं प्रति स वै तदा ।
हते भीष्मे च द्रोणे च कर्णो जेष्यति पाण्डवान् ।
तामाशा हृदये कृत्वा समाश्वस्य च भारत ।

[(L 1) B1 सुमहतीं, B2 बहुमतां, B3 वसुमतीं, Da1 Dn1 D1 T G1 2 M2–4 बलवतीं D7 च महतीं, Cc बहुमतीं (as above) Dn1 कृत्वा (for चक्रे) M1 आशा बलवताश्चक्रे T G1 2 M महाबल (for स वै तदा) Dn1 जय प्रति महारथ (for the post half) G3 आशां प्रतिबला तीव्रां चक्रे कर्णं प्रति बल — (L 2) V1 हते तु भीष्मे, B1 हते भीष्मे*, B3 हते च भीष्मे S हते भीष्मे मृते द्रोणे (for the prior half) T1 जेतेति (for जेष्यति) — B2 om line 3 — (L 3) Dn1 तामसां (for तामाशां) S तामेवमाशा हृदये (for the prior half) K4 D3 समाश्वास्य, S कृत्वाश्वास्य (T2 M श्वस्य, G1 2 न्वास्य, G3 वास्य) (for समाश्वस्य) B2 भारत]

16 D3 om 16^{a}, S subst 67* for 16^{ab} — a) D1 दुर्योधनोप्रीत K3 प्रात (for प्रीत) — b) B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 श्रुत्वास्य (B5 त्वा च) तद्वच, B3 श्रुत्वास्य तत्त्वत (for श्रुत्वा वचस्तदा) — S transp 16^{cd} and 17^{ab} — c) K3 V1 B D प्रीतिसत्कारसंयुक्त (D7 क्त), T G1 3 M प्रिय(G3 य॰)सत्कारसंयुक्त, G2 प्रियसत्कारसत्कार — d) K3 तथा चात्महित, Dn1 तथामात्म , D6 तथ्य चात्म (for तथ्यमात्महित)

17 S transp 16^{cd} and 17^{ab} — a) K4 स्वमन , B3 स्वबलं, D4 स्व मन, G3 स्वजन, M1 सम्मृत, M2 4 स्वमत, M3 समत (for स्वं मन) D6 समवास्थाप्य, M चाप्यव स्थाप्य, Ca समवस्थाप्य (as in text) T1 वमत चाप्यव स्थाप्य, T2 स्वमनश्च व्यवस्थाप्य, T3 G1 2 स्वजन च व्यवस्थाप्य — b) Ś2 B3 बाहुवीर्यं , K3 बहुवीर्यं K2 B2 4 Da1 D1 3 5 अपाश्रित॰, V1 lacuna, B1 समन्वित॰, G2 उपाश्रिता (for उपाश्रित॰) D6 कर्णवीर्यं समाश्रित॰ — c) K1 दुर्योधन॰ (for दुर्योधनो) K1 महाराजो, S युधा श्रेष्ठो (for महाराज)

18 a) Da1 वीर्ये (for वीर्यं) — b) V1 B1 2 Da1 D2–4 6 7 T1 G3 परम (for च पर) Da1 त्वयि (for मयि) — c) G3 om अपि K1 T1 M1 3 4 त्वा (for त्वा) — d) D3 प्रवक्षामि

19 a) D3 क्रतु (sic) (for कुरु) S कुरु वै (for च कुरु) — b) Ś1 तच्च (च marg), D3 तेव (for तव) — c) D3 प्राप्य(marg थ्यैं)तमो, T1 प्राब्रूत मा (for प्राज्ञतमो) — d) D5 चेव (for चैव)

20 a) Ś K2 4 ह्यतिरथौ, K1 3 B1 Dn1 D2 6 8 S (except T1) त्वतिरथौ (for अतिरथौ) — b) G1 सेनापतिर् — d) D3 द्वाभ्या (for ताभ्या) Ś K1 4 द्रविणमत्तर , K2 मंतर॰, V1 वित्तर॰, Ca वत्तर (as in text) Cc cites द्रविण

21 a) T1 M हि (for च) B3 5 D3 4 हतौ (for च तौ) K1 ते (for तौ) — b) T2 सापेक्षे, G2 साक्षेपौ, M1 सावेक्ष्यौ (for सापेक्षौ) K3 द्वौ (for च) — c) K1 T2 मानिनौ, B3 नामितौ, G1 मानीतौ, G2 मारितौ, G3 माननौ (for मानितौ) K3 B3 D3 T1 महा (for मया) K4 V1 D6 M2–4 वीर (for वीरौ) — d) K1 (before corr) राधेये D2 वचनादपि (for वचनात्तव)

22 a) D6 पितामहेन संरक्ष्य — b) K3 पाडुपुत्रान् (for पाण्डुपुत्रा) B3 Da1 D1 5 M1 महारथा (for रणे) — c) D6 तानि (for तात) — d) B2 दिवसास्तु, D3 दिवसास्तु (for दिवसानि) Ś2 K4 V1 B1 Dn1 D2 6 हि, K2 B2–5 Da1 D1 3–5 7 8 S तु (for ह)

23 For the event of Śastranyasa by Karna, cf 5 165 27 — a) V1 (m as in text) T2 3 G तु (for च) D3 भगवति (for च भवति) Ca c cite भवति (as in text) Dn1 न्यस्तशस्त्रश्च समरे — b) B3 प्रतापवान् (for पितामह) — c) K1 शिखंडिना, D3 शिखजिन (for शिखण्डिन) Dn1 पुराकृत्य (for पुरस्कृत्य) — d) K3 4 V1 B D फाल्गुनेन (for फल्गुनेन) T G M1 महारणे (for महाहवे)

हते तस्मिन्महाभागे शरतल्पगते तदा ।
त्वयोक्ते पुरुषव्याघ्र द्रोणो ह्यासीत्पुरःसरः ॥ २४
तेनापि रक्षिताः पार्थाः शिष्यत्वादिह संयुगे ।
स चापि निहतो वृद्धो धृष्टद्युम्नेन सत्वरम् ॥ २५
निहताभ्यां प्रधानाभ्यां ताभ्याममितविक्रम ।
त्वत्समं समरे योधं नान्यं पश्यामि चिन्तयन् ॥२६
भवानेव तु नः शक्तो विजयाय न संशयः ।
पूर्वं मध्ये च पश्चाच्च तवैव विदितं हि तत् ॥ २७
स भवान्धुर्यवत्सङ्ख्ये धुरमुद्वोढुमर्हसि ।
अभिषेचय सेनान्ये स्वयमात्मानमात्मना ॥ २८
देवताना यथा स्कन्दः सेनानीः प्रभुरव्ययः ।
तथा भवानिमां सेनां धार्तराष्ट्रीं बिभर्तु मे ।
जहि शत्रुगणान्सर्वान्महेन्द्र इव दानवान् ॥ २९
अवस्थित रणे ज्ञात्वा पाण्डवास्त्वा महारथम् ।
द्रविष्यन्ति सपाञ्चाला विष्णुं दृष्ट्वेव दानवाः ।
तस्मात्त्वं पुरुषव्याघ्र प्रकर्षेथा महाचमूम् ॥ ३०
भवत्यवस्थिते यत्ते पाण्डवा गतचेतसः ।
भविष्यन्ति सहामात्याः पाञ्चालैः सृञ्जयैः सह ॥३१ C 8 379 B 8 10 36 K 8 7 39

---

24 ^{a}) V1 B (except B1) Da1 D1 3–5 7 S महेष्वासे (Da1 स) — ^{b}) S1 V1 B D तथा, S पुन (for तदा) — ^{c}) For the event, cf B 7 5 17 V1 B1 त्वयोक्त, S त्वयोक्त॰ (for त्वयोक्ते) B4 पुरुषव्याघ्रे, Dn1 पुरुष॰ व्याघ्र, T2 3 G M1 पुरुषव्याघ्रो — ^{d}) D1 द्रोण (for द्रोणो) In Ś2, the portion from ह्या up to सर॰ is lost on a damaged fol V1 D2 6 [ऽ]प्यासीत्, Co [ऽ]स्यासीत् (for ह्यासीत्) D5 द्रोणे ह्योह्यासीपुरस्सार॰ (sic), G2 ह्यासीद्द्रोणपुरस्सर

25 ^{a}) D8 रक्षित॰ पार्थे॰ (for रक्षिता॰ पार्थाः) — ^{b}) Ś2 इव सयुगे, B (except B1) Da1 D1 3–5 7 इति मे मति॰ — ^{c}) G2 3 तथापि (for स चापि) K4 D2 6 7 T2 G2 3 युद्धे (for वृद्धो) — ^{d}) B1 3 M2–4 सयुगे, D2 T1 3 M1 सत्वर , G2 सत्वत॰ (for सत्वरम्)

26 In Ś2, the portion from st 26 up to 30 is mostly lost on a damaged fol The variants are noted wherever legible — ^{a}) V1 B1 D2 6 प्रवीराभ्या (for प्रधानाभ्या) — ^{b}) K1 4 B4 D8 (before corr) अमितविक्रम , K3 B1 D6 विक्रम, T1 G2 3 M1 अतुलविक्रम॰, T2 3 G1 अतुलविक्रम, M2–4 अतुलविक्रम (for अमितविक्रम) — ^{c}) B1 तत्सम (for त्वत्सम) T2 योद्धु, M3 4 यौध (for योध) — ^{d}) Ś2 चिंतयत्, D4 चिंतय (for चिन्तयन्)

27 ^{a}) B3 5 Da1 D1 5 भवानेवाद्य (for भवानेव तु) T3 G च (for तु) — ^{c}) K1 पूर्वं मध्य च, K3 4 पूर्वंमध्ये च, D2 युद्धमध्ये च, T2 3 G M1 पूर्वं मध्ये तु D2 6 पाचाली (for पश्चाच्च) — ^{d}) Ś2 तव वै, K2 V1 B D (except Dn1) T1 2 M तथैव (T1 ॰व्र) (for तवैव) K2 3 V1 B (except B3) D (except Dn1) T1 M विहित (for विदित) K3 V1 B3–5 Dn1 D2–8 T1 2 M हित, B1 हत, Da1 D1 हि ते (for हि तत्) T3 G विहित च स्वक हित

28 ^{a}) K4 धुर्जवत, Dn1 D2 सूर्यवत् (for धुर्यवत्) G2 M सखे — ^{b}) D2 धुराम् K1 B D (except Dn1) S (except T2) अर्हति (for अर्हसि) — ^{c}) Ś1 K2 D1 2 4 5 सैनान्ये, D6 Ccp राधेय, Ca c सेना ये (as in text)

29 ^{b}) Ś2 V1 Dn1 D2 3 8 G1 2 M1 सेनानी , T1 सेनानि॰, T2 सेनानि — ^{c}) K4 इमा शेना (for इमा सेना) — ^{d}) K1 धातुराष्ट्री, K3 D4 धार्तराष्ट्रा, D5 धार्तराष्ट्रा G2 बिभष्व, G3 बिभर्ति, Ca बिभर्तु (as in text) B (except B1) Da1 D1 3 4 7 8 S वै (for मे) — ^{e}) D8 शतृगणान् (for शत्रुगणान्) K4 सरये (for सर्वान्) — ^{f}) B (except B1) Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S transp इव and दानवान्

30 ^{a}) K4 अवस्थिर, Dn1 अवस्थित (for अवस्थित) S1 K2 V1 B D (except D8) T2 दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा) — ^{b}) K1 त्वा (for त्वा) Ś1 K4 V1 B D S महारथा (K4 था) (for महारथम्) — D1 T1 om 30^{c}–31^{b} — ^{c}) K3 D4 7 च (for स-) K1 श्रावयिष्यति पांचाला, B3 भविष्यति निरुत्साहा, T3 G विद्रविष्यति पाचाला — ^{d}) K1 T2 3 दृष्ट्वैव K4 दानवा — ^{e}) T2 अस्माक (for तस्मात्त्व) — ^{f}) K1 प्रकर्षैस्त्व, K3 B1, 2 4 5 Da1 D2–7 प्रकर्षैता, V1 प्रकर्षेता, B3 प्रहृष्यैतां, D8 प्रकर्षैमा, G1 2 प्रहर्षैथा, M1 प्रकर्षथा, Co प्रकर्षेथा (as in text) M4 महाचमू

31 D1 T1 om 31^{ab} (cf v l 30) — ^{a}) K4 भवति वस्थिते, B3 भवनवस्थिते (sic) (for भवत्यवस्थिते) T2 ह्येते (for यत्ते) — ^{b}) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D2–7 T2 3 G1 2 M मदचेतस , G3 मदतेजस॰ (for गतचेतस॰) D8 पाडवानामचेतस॰ — ^{c}) V1 B Da1 Dn1 D2–7 T1 द्रविष्यति, D1 अद्रिष्यति (for भविष्यन्ति) K1 महामत्या॰, Dn1 G2 महामात्या॰ (for सहामात्या॰) — ^{d}) Ś1 K1 3 B3 Da1 Dn1 D1 5 8 पाचाला॰ (for पाञ्चालै॰)

C 8 380 B 8 10 37 K 8 7 40 यथा ह्यभ्युदितः सूर्यः प्रतपन्स्वेन तेजसा ।
व्यपोहति तमस्तीव्रं तथा शत्रून्व्यपोह नः ॥ ३२

कर्ण उवाच ।

उक्तमेतन्मया पूर्वं गान्धारे तव संनिधौ ।
जेष्यामि पाण्डवान्राजन्सपुत्रान्सजनार्दनान् ॥ ३३
सेनापतिर्भविष्यामि तवाहं नात्र संशयः ।
स्थिरो भव महाराज जितान्विद्धि च पाण्डवान् ॥ ३४

संजय उवाच ।

एवमुक्तो महातेजास्ततो दुर्योधनो नृपः ।
उत्तस्थौ राजभिः सार्धं देवैरिव शतक्रतुः ।
सेनापत्येन सत्कर्तुं कर्णं स्कन्दमिवामराः ॥ ३५
ततोऽभिषिषिचुस्तूर्णं विधिदृष्टेन कर्मणा ।
दुर्योधनमुखा राजन्राजानो विजयैषिणः ।
शातकौम्भमयैः कुम्भैर्माहेयैश्चाभिमन्त्रितैः ॥ ३६

V1 D2 पाचालाश्च ससृजया (D2 या) B1 D6 सपाचाला॰ ससृजया, B2 4 5 D3 4 7 पाचाला सृजयाश्च ह (B5 हि), S पाचालाश्च सकेकया

32 ᵃ) K4 सूर्ये (for सूर्य॰) — ᵇ) K1 प्रतापा, K4 V1 प्रपतन्, D4 6 प्रतपत् (for प्रतपन्) — ᶜ) G2 व्यपो हतितिमिर तीव्र Ca cites व्यपोहयति, Cc व्यपोहति (as in text) — ᵈ) V1 D6 शत्रु (for शत्रून्) K3 व्यपोहति, V1 B1 D2 6 8 T G1 3 M2–4 व्यपोहय, B3–5 Da1 D1 3–5 7 प्रतापय, Dn1 व्यपोह मे, G2 व्यपेतय॰ (sic), M1 विनाशय (for व्यपोह न) — After 32, Ś K V1 B Da1 D1–8 (D2 om line 3) ins

69* सजय उवाच ।
आशा बलवती राजन्पुत्रस्य तव याभवत् ।
हते भीष्मे च द्रोणे च कर्णो जेष्यति पाण्डवान् ।
तामाशा हृदये कृत्वा कर्णमेव तदाब्रवीत् ।
सूतपुत्र न ते पार्थ स्थित्वाग्रे सयुयुत्सति ।

[K4 कर्ण उवाच — (L 1) D3 4 7 साभवत् (for याभवत्) Ś K V1 B1 D2 6 8 पुत्राणां तेभवत्तदा, B2 पुत्राणामभवत्तदा B3 तव पुत्रस्य याभवत् (for the post half) — (L 2) Ś K B1 5 हते भीष्मे तथा (B1 5 हते) द्रोणे, V1 D2 6 8 हते द्रोणे तथा (V1 हते) भीष्मे, B3 हते च भीष्मे द्रोणे च (for the prior half) D5 कर्णे (for कर्णो) K1 जप्येति, K3 जयति (for जेष्यति) — (L 3) Om in D2 K3 एव (for एव) — (L 4) K3 गते (for न ते) D2 सूतपुत्रे हते पार्थे, D6 सूतपुत्रो हि ते पुत्र (for the prior half) D1 स्थिताग्रे, D4 (m as above) कृत्वाग्रे V1 D3 4 8 स (for स) Ś K1 2 स्थित्वाग्रे न (Ś1 K2 ग्रेण) युयुत्सति, K3 D2 6 Ca प(D6 पु)राक्षस युयुत्स(K3 त्स्य)ति (for the posterior half)]

On the other hand, Dn1 S ins after 32

70* सजय उवाच ।
एवमुक्तस्तु राधेयो राज्ञा दुर्योधनेन ह ।
राज्ञा मध्ये महाबाहु॰ प्रीतात्मा स महाबल॰ ।
हर्षयन्नब्रवीत्कर्णो दुर्योधनमिद वच ।

[G2 om the ref — (L 1) Dn1 हि T1 2 G2 3 M च (for ह) — (L 2) Dn1 महारथा (for महाबल)]

33 Dn1 S om the ref — ᵃ) K3 उक्तमे च मया (sic), G2 उक्तमेव त्वया (for उक्तमेतन्मया) — ᶜ) D2 येष्यामि (for जेष्यामि) B Da1 Dn1 D1–5 7 G2 सर्वान् (for राजन्) — ᵈ) D3 सगणान् (for सपुत्रान्) D2 सहपाडवान् (for सजनार्दनान्)

34 ᵇ) K1 तथाह (for तवाह) — ᵈ) K1 जित्वान् (for जितान्) D1 om च D3 T2 विजितान्विद्धि पाडवान् — After 34, K4 ins

71* सम ज्वरद्रो[जरद्रो]णमह महाहवे
ब्रवीमि सर्वे कुरवो निबोधत ।
न वा मदन्य प्रसहेद्रणेऽर्जुन
क्रमागत मृत्युमिवोत्तमामृताल् ।

35 Ś K1–3 T1 2 M om the ref — ᵃ) Ś K4 B (except B1) Da1 D1–7 महाराज, K1 महाराजस्; K2 मधूराज (for महातेजास्) — ᵇ) T3 तदा, G2 तथा (for ततो) T3 नृप B5 राजा दुर्योधनस्तत॰ — ᵈ) Dn1 दैवैरिव — ᵉ) B (except B1) Da1 D3–5 7 सैनापत्येन, D2 शेनापत्येन (for सेनापत्येन) K3 सात्कर्तुं T3 G1 2 त कर्तु (for सत्कर्तुं) — ᶠ) K3 कर्णे (for कर्णं). K1 स्कंधम् (for स्कन्दम्)

36 ᵃ) Dn1 [ऽ]भिषिच॰, T2 [ऽ]भिसिषिचु॰ (for ऽभिषिषिचुस्) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 S कर्ण (for तूर्णं) D6 ततोभिर्षिचु कर्ण ते — ᶜ) B3 सुयोधन॰ (for दुर्योधन) Ś2 दुर्योधन महाराजन् — ᵈ) D5 षिणा; D3 (m as in text) विषयैषिण, G2 विजिगीषव॰, G3 विजिगीषिण (for विजयैषिण) — ᵉ) K3 शतैकौम्भमयै॰, V1 B D (except Dn1) S (except M2) Ca शातकुम्भ (for शातकौम्भ) — ᶠ) V1 B3–5 D3 5 7 मन्त्रैश्चैवाभि(V1 नु)मन्त्रितै, B1 माहेयैरभि, B2 महोजैश्चाभि, Da1 महेयैश्चाभि; Dn1 राजतैश्चाभि, D1 महायैश्चाभि, D6 महार्हैश्चाभि, D8 मृन्मयैश्चाभि, T1 3 G2 3 ब्राह्मणैश्चाभि, T2 ब्राह्मणैश्चाभि, G1 ब्राह्मणैरभि, M1 (sup lin as in text) माहेयैश्चापि संत्रितै॰. Cc cites मन्त्रै

तोयपूर्णैर्विषाणैश्च द्वीपिखड्गमहर्षभैः ।
मणिमुक्तामयैश्चान्यैः पुण्यगन्धैस्तथौषधैः ॥ ३७
औदुम्बरे समासीनमासने क्षौमसंवृतम् ।
शास्त्रदृष्टेन विधिना संभारैश्च सुसंभृतैः ॥ ३८
जय पार्थान्सगोविन्दान्सानुगास्त्वं महाहवे ।
इति तं बन्दिनः प्राहुर्द्विजाश्च भरतर्षभ ॥ ३९
जहि पार्थान्सपाञ्चालान्राधेय विजयाय नः ।
उद्यन्निव सदा भानुस्तमांस्युग्रैर्गभस्तिभिः ॥ ४०
न ह्यलं त्वद्विसृष्टानां शराणां ते सकेशवाः ।
कृतघ्नाः सूर्यरश्मीनां ज्वलतामिव दर्शने ॥ ४१ C 8 394 B 8 10 31 K 8 7 56

37 [a]) K3 B1 3 4 Da1 D3 4 7 तोयपूर्णविषाणैश्च — [b]) Ś1 K2 द्वीपिखाड्गमहर्षभै K1 4 द्वैषखाड्गै (K4 द्वीपखड्ग)महर्षिभि, K3 M3 द्वैपखड्गमहाप्रभै (M3 र्षभै), V1 द्विपषड्गिमहर्षभै, B1 द्वैपखशौण्डहर्षिभि (sic), B3-5 Dn1 D2-4 6-8 G2 3 Cc द्विपखड्गमहर्षभै, Da1 D1 5 द्वैपथाड्ग (Da1 ड्ग), T2 **खड्ग, T3 M2 4 द्वैपखा (T3 ख)ड्ग G1 द्वैपखड्ग, M1 द्वीपखाड्ग Ca cites द्वैप, खड्ग and महर्षभ — [c]) K3 वन्यै, V1 B2 M2-4 धान्यै (for चान्यै) B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 G2 मणिमुक्तायु तैश्चान्यै, Dn1 मुक्ताफलैर्धान्यै, D2 मुक्ताधरैर्धान्यै, D6 मुक्तासनैर्धान्यै, D8 G1 3 M1 मुक्तायुतैर्धा(D8 धै)न्यै, T1 3 मुक्तायुधैर्धान्यै, T2 मुक्ताधनैर्धान्यै — [d]) V1 पुण्यैर्गंधैस् D6 पुष्पगधैस् (for पुण्यगन्धैस्) Dn1 D1 तथोषधै, T1 G2 महौषधै (for तथौषधै)

38 [a]) K3 अहवर- (sic), B4 औडुबरे, D1.5 उदुंबरे, D4 औदुबैरे, D8 औदबरे (for औदुम्बरे) Ca cites औदुबर, Cc र Ś1 K2 3 V1 B D (except Dn1) सुखासीनम्, T2 (also as in text) तदासीनम् (for समासीनम्) K1 ओदुबरेण समासीनम् (hypermetric) — [b]) D8 आतते (for आसने) K1 क्षौसमवृत (sic), K3 4 B D5 क्षौमसवृते, V1 damaged (for क्षौमसवृतम्) — [d]) K3 ससभ्रतै, B1 Dn1 सुसंवृतै (for सुसम्भृतै) D2 6 सभारैश्चापि सवृतै — After 38, N T G ins

72* ब्राह्मणा क्षत्रिया वैश्यास्तथा शूद्राश्च समता ।
तुष्टुवुस्त महात्मानमभिषिक्त वरासने ।
ततोऽभिषिक्तो राजेन्द्र निष्कैर्गोभिर्धनेन च ।
वाचयामास विप्राग्र्यान्राधेय परवीरहा ।

[(L 1) K1 ब्रह्मणा, K4 D1 T2 G2 ब्राह्मणा (T2 ण) K3 D5 समता (D5 त), V1 B2 D2 6 सगता D8 वैष्णवा (for समता) — (L 2) D5 अपिषिक्त (for अभिषिक्त) Ś K2 4 महासने (for वरासने) — (L 3) V1 [s]मिषिक्ते, Dn1 षिक्तौ, T3 G2 3 षिक्त (for षिक्तो) Ś K1.2 4 D3 T2 transp निष्कै and गोभि B1 निस्कैर् Da1 निष्वैर् Ca c cite निष्कै and Cc धनेन (as above) — After line 3, T1 ins

73* पूजयामास वस्त्रैश्च विप्रान्वेदविदस्तत ।

— (L 4) G2 3 यो(G3 या)जयामास Ca वाचयामास (as above) T G2 3 विप्रैश्च, G1 विप्रांश्च (for विप्राग्र्यान्) D5 रागाधेय (sic) K1 पुनवीरहा (for परवीरहा) T G1 3 ऋग्भि (T1 वाग्भि, T3 ऋत्विक्) स्तोत्रै समतत, G2 ऋत्विग्भिस्तो मरैस्तथा (for the post half)]

T (T2 om line 2) G cont M ins after 38

74* स व्यरोचत राधेय सूतमागधबन्दिभि ।
स्तूयमानो यथा भानुरुदये ब्रह्मवादिभि ।
तत पुण्याहघोषेण वादित्रनिनदेन च ।
जयशब्देन शूराणा तुमुल सवतोऽभवत् ।
जयेत्यूचुर्नृपा सर्वे राधेय तत्र सगता ।

[(L 1) T1 त्वरोचत T1 3 G1 2 वदिभि — (L 2) T1 स्तूयमानोदयो भानोर् — (L 4) T1 तुमुल]

39 [b]) B Da1 D1 3-5 7 8 सानुगास्तान्, Dn1 सानुगस्त्व, S सानुबधान् (for सानुगास्त्व) Ś K2 4 महारणे, V1 D2 6 विशा पते, B5 D3 4 7 महामृधे (for महाहवे) — [c]) B3 5 Da1 D1.5 इति ते, M1 इतीद (for इति त) T1 G1 2 वदिन, T3 मन्त्रिण, M1 बदिन (for बन्दिन) — [d]) T1 द्विशश्च (for द्विजाश्च) K1 D5 G3 पुरुषर्षभ, K3 B1 पुरुषर्षभा, V1 B2-5 Da1 Dn1 D1-4 6 7 पुरुषर्षभ, M3 भरतर्षभ (for भरतर्षभ)

40 [a]) T G1 2 M2-4 जय, M1 जयत् (for जहि) D8 सपाश्चालान् (for सपाञ्चालान्) — G2 om (hapl) 40[b]-42[a] — [b]) K1 राधये, D4 राधेय K3 D3 च, Ca न (as in text) — [c]) K1 उद्यनिव, T1 उद्यन्नेव K3 B3 महा, T1 M यथा (for सदा) T2 3 G1.3 यथादित्यस् (for सदा भानुस्) T1 M सूर्यस् (for भानुस्) — [d]) K1 तमान्ग्रैर्ग*स्तिभि (sic)

41 G2 om 41 (cf v 1 40) — [b]) B2 4 5 D3 4 7 वै (for ते) K3 D4 M1 सकेशव, K4 सकेशवा (for सकेशवा) — In G1, the portion from 41[c] of this adhy up to st 30 of the next adhy is lost on a missing fol — [c]) K3 कृतघ्न, Dn1 उल्का, D7 8 उलूका, Ca कृतघ्ना (as in text) — [d]) Da1 ज्वलतमिव, G3 चलतामिव (for ज्वलतामिव) D6 वशनि (for दर्शने)

C 8 395 B 8 10 52 K 8 7 57 न हि पार्थाः सपाञ्चालाः स्थातुं शक्तास्तवाग्रतः ।
आत्तशस्त्रस्य समरे महेन्द्रस्येव दानवाः ॥ ४२
अभिषिक्तस्तु राधेयः प्रभया सोऽमितप्रभः ।
व्यत्यरिच्यत रूपेण दिवाकर इवापरः ॥ ४३
सेनापत्येन राधेयमभिषिच्य सुतस्तव ।
अमन्यत तदात्मानं कृतार्थं कालचोदितः ॥ ४४
कर्णोऽपि राजन्संप्राप्य सेनापत्यमरिंदमः ।
योगमाज्ञापयामास सूर्यस्योदयनं प्रति ॥ ४५
तव पुत्रैर्वृतः कर्णः शुशुभे तत्र भारत ।
देवैरिव यथा स्कन्दः संग्रामे तारकामये ॥ ४६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

---

42 G1 missing (cf v 1 41) G2 om 42^a (cf v 1 40) — ^a) B (except B1) Da1 D3–5 7 T G3 M1–3 च (for हि) T1 शक्ता (for पार्थाः) — ^b) T1 3 G2 3 M transp स्थातु and शक्ता — ^c) S (G1 missing) आत्तव ज्रस्य (for आत्तशस्त्रस्य) — ^d) T1 महेंद्रस्यैव (for महेन्द्रस्येव) — After 42, S (G1 missing) ins

75* सजय उवाच।
स सत्कृत स्तूयमान सुहृद्गणवृतो वृषा।
कर्णो दुर्योधन वाक्यमब्रवीत्प्रहसन्प्रियम्।
दुर्योधनाद्य सगण पाण्डूना प्रवरै सह।
फल्गुन सूदयिष्यामि त्वत्प्रियार्थं सबान्धवम्।
सपर्वतार्णवद्वीपा शाधि गा गतपाण्डवाम्। [5]
पुत्रपौत्रप्रपौत्रेषु प्रतिष्ठा गमयिष्यसि।
नासह्य विद्यते मह्य त्वत्प्रियार्थमरिंदम।
सत्यधर्मानुरक्तस्य सिद्धिरात्मवतो यथा।

[(L 1) T1 नृप G3 वृषा (for वृषा) — (L 4) G2 योधयिष्यामि G2 सबांधव — (L 5) T1 द्वीपां शाधि मा हतपाण्डवां, G2 द्वीपानां शाधि तान्गाणपाडवा (sic) — (L 6) G3 प्रतिष्ठा च गमिष्यसि (for the post half) — (L 7) T1 2 M3 4 परतप (for अरिंदम)]

43 G1 missing (cf v 1 41) D2 om 43 Before 43, T M ins सजय उवाच — ^a) D4 reads from राधेय up to इवापर (in ^d) on marg (sec m) Dn1 तदा कर्ण, D6 स राधेय — ^b) T2 तदानी नितरा बभौ — ^c) Ś2 K4 D3 T2 व्यतिरिच्यत, K1 वन्यरिश्य (sic), V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 अत्यरिच्यत, D4 अत्यशोभत, T1 व्यत्यरुच्यत, T3 G2 प्रत्यरिच्यत (for व्यत्यरिच्यत) — ^d) Ś2 इवापरा (for इवापर)

44 G1 missing (cf v 1 41) — ^a) M4 om (hapl) the portion from न up to पत्य (in 45^b) K1 सैनापभ्य (sic), K3 V1 D1 2 6 8 T G3 सेनापत्ये तु, B Da1 D3 5 7 सैनापत्ये तु, D4 (marg) सैन्यपत्ये तु, G2 सेनापत्ये तु (for सेनापत्येन) — ^b) K1 अभिषिच्य, D4 अभिषिंच्य, D5 अभिषूच्य (for अभिषिच्य) — ^c) G2 अमन्यत (for अमन्यत) K3 स चात्मान, T1 तथात्मान, T2 महात्मान, G2 3 इवात्मान (for तदात्मान) — ^d) K1 3 Dn1 D8 कालमोहित, Da1 चोदित, D2 नोदित (for चोदित)

45 G1 missing (cf v 1 41) M4 om up to पत्य (in 45^b) (cf v 1 44) — ^a) T1 राज्ञा, T3 G2 3 M (M4 om) राज्ञ (for राजन्) K3 सप्राप्त (for सप्राप्य) — ^b) K1 सैनापत्यम्, K4 सेनापत्तिम्, B1 2 4 5 Da1 D1–5 7 सैनापत्यम् (for सेनापत्यम्) D8 M1 अरिदम (for अरिंदम) — ^d) B1 सूर्यस्योदयनावधि, B2 दयनादधि, D5 देयन प्रति, D6 रूपस्योदयनादधि, D8 सूर्यस्योदयानादिति Ca cites उदयनं (as in text)

46 G1 missing (cf v 1 41) — ^a) Dn1 तत्र (for तव) — ^b) G2 3 तव, M2–4 [ऽ]तीव (for तत्र) — ^c) Ś2 स्कध (for स्कन्दः) — ^d) K1 सग्रामे, D1 सग्राम (for संग्रामे) B1 तारकक्षये, G3 तारकामयो, Ca as in text

Colophon missing in G1 — *Adhy name* K3 B1–3 Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 2 कर्णाभिषेक, V1 कर्णप्रधानकं चाभिषेक, M1 कर्णाभिषेचन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 6 (as in text), B1 2 5 Da1 D5 6 8 10, Dn1 D4 11, T1 3 G2 3 M 7, T2 9 — *Śloka no* Dn1 59

७

धृतराष्ट्र उवाच ।
सेनापत्यं तु संप्राप्य कर्णो वैकर्तनस्तदा ।
तथोक्तश्च स्वयं राज्ञा स्निग्धं भ्रातृसमं वचः ॥ १
योगमाज्ञाप्य सेनाया आदित्येऽभ्युदिते तदा ।
अकरोत्किं महाप्राज्ञस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २
संजय उवाच ।
कर्णस्य मतमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
योगमाज्ञापयामास नान्दीतूर्यपुरःसरम् ॥ ३
महत्यपररात्रे तु तव पुत्रस्य मारिष ।
योगो योगेति सहसा प्रादुरासीन्महास्वनः ॥ ४
नागानां कल्पमानानां रथानां च वरूथिनाम् ।
संनह्यतां पदातीनां वाजिनां च विशां पते ॥ ५
क्रोशतां चापि योधानां त्वरितानां परस्परम् ।
बभूव तुमुलः शब्दो दिवस्पृक्सुमहास्तदा ॥ ६
ततः श्वेतपताकेन बालार्काकारवाजिना ।
हेमपृष्ठेन धनुषा हस्तिकक्ष्येण केतुना ॥ ७

C 8 406
B 8 11 7
K 8 8 7

7

1 In G1, st 1-30 are missing (cf v 1 8 6 41^ab) Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — a) V1 B Da1 D3-5 Ca सैनापत्य D6 समरे, D8 सप्राप्त, Ca सप्राप्य (as in text) K1 सैनामन्यत्र सप्राप्य (sic) — K3 om (hapl) 1^c-2^b — c) K4 ततोक्तश्च, V1 तदुक्तस्तु, B1 D8 T2 3 G2 3 तथोक्तस्तु, B4 यथोक्तश्च — d) K4 स्निग्ध, D8 स्नेग्य (sic) (for स्निग्ध) K1 स्निग्धभ्रातृम मवच (sic), S (G1 missing) स्निग्धो भ्रातृसमो (T1 मा) हि स' (T1 G2 हित)

2 K3 om 2^ab (cf v 1 1) — a) V1 B1 2 5 Dn1 D6 7 सैन्यानाम्, B3 Da1 D1-5 सेनानाम् (for सेनाया) — b) K1 आदिते (for आदित्ये) Da1 D5 तथा (for तदा) V1 B1 D6 आदित्या(B1 त्ये)भ्युदय प्रति, D1 आदित्यो भ्युदिते तथा — For 2^ab, S (G1 missing) subst

76* हितश्च प्रियकामश्च मम पुत्रस्य नित्यश ।

— c) S (G1 missing) किमकार्षीन् (T2 अकरोद्यत्) (for अकरोत्किं) K1 महाप्रज्ञस, D8 M1 महाप्राज्ञ — d) M1 सजय

3 D6 om the ref — a) D3 कर्णस्तु K3 आस्थाय (for आज्ञाय) — b) Ś K1 2 B1 3-5 Da1 D1 3-5, 7 पुत्रास्ते D8 तव पुत्रस्य मारिष — c) B D2-4 7 आज्ञापयामासुर्, Da1 D1 5 M4 अज्ञापयामासुर् (Da1 सु, M4 स) — d) K1 कदीभूर्यपुर'सर (sic), V1 B1 2 4 5 D3-5 7 T1 2 Cap नंदितूर्यपुर सर (T1 रा'), B3 वंदिहर्य, Da1 नेरीतूर्य, Dn1 तदा तूर्य, D1 दनोदीतूर्य (sic), D2 नदिरूप पुर सर, D6 बंदितूर्य, D3 नादीकूर्य, T1 तूर्यनाद, T3 नादितूर्य', G2 नानातूर्य, M1 नांदीतूर्यपुर सर, Ca बदिभृत्यपुर सरा' Cc cites नंदितूर्यम्

4 a) D3 om तु B Da1 D1 4 7 8 T3 G3 च (for तु) K4 महत्यपदनादे तु (sic), Dn1 D6 सहत्यापररात्रे तु, D2 महत्यापररात्रेषु, D5 G2 महत्यपरागे च (G2 रात्रेण) Cc cites अपररात्रे वा — b) V1 B D (except D8) S (G1 missing) सैन्यस्य (D6 सैन्य च) (for पुत्रस्य) K4 मारिष, Dn1 T2 भारत (for मारिष) — c) Ś2 साहसा, Ca सहसा (as in text) K1 योगयोगेति सहा*, K3 योगो योग इति क्षिप्र, S (G1 missing) योगो (G2 योग, M4 योगे) योग इति ह्याशु Ca c cite योगो योग — d) Ś2 महान्स्वर, D2 महात्मन' (for स्वन)

5 a) V1 B1 Da1 T1 M कल्प्यता, B2 4 5 Dn1 D2 4 6-8 T3 G3 Cc कल्पता, B3 D5 कल्पाता, D1 3 T2 G2 कल्प(D3 T2 ल्प्य)ता (for नागाना) Ś1 K2 कप्यमानाना, Ś2 illegible, K1,4 कप, V1 B D S (G1 missing) नाग(B5 T3 G2 3 राज)मुख्यानां, Cc-कल्पमानानां (as in text) Ca cites कल्पमानं — b) K3 चराणा (for रथानां) Dn1 च वरूथिनीं, D3 सविरूथिना — c) K3 सनह्यता, G2 सनह्यता B1 च पत्तीना, D2 पदा*ना, Bom ed नराणा च (for पदातीना) — d) D3 वाजिनाश्च, D8 (before corr) वाजीना च

6 a) B2 3 D3,4,7 चैव (for चापि) M यौधाना — b) B3 स्वरतां च (for त्वरिताना) — c) Ś2 K3 D3 तुमल, K4 तुसुल — d) T1 2 G2 M2-4 दिविस्पृक् K1 T1 स महास् (for सुम) B1-3 Da1 D1 3-5 7 तत', T2 तथा (for तदा) Dn1 उदधेरिव गर्जत, D8 दिवस्पृगिव सर्वत'

7 a) T1 G2 तत K1 श्वेते पताकेन — b) K1 4 बलाकाकारवाजिना, K3 V1 B D T G3 M बलाकावर्ण(B5 वल्गु)वाजिना (D1 नां, D5 'ना'), G2 बलाकार्णववाजिभौ

C 8. 407 B 8. 11. 8 K. 8. 8. 8 तूणेन शरपूर्णेन साङ्गदेन वरूथिना ।
शतघ्नीकिङ्किणीशक्तिशूलतोमरधारिणा ॥ ८
कार्मुकेणोपपन्नेन विमलादित्यवर्चसा ।
रथेनातिपताकेन सूतपुत्रो व्यदृश्यत ॥ ९
धमन्तं वारिजं तात हेमजालविभूषितम् ।
विधुन्वान महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम् ॥ १०
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं रथस्थं रथिनां वरम् ।
भानुमन्तमिवोद्यन्तं तमो घ्नन्तं सहस्रशः ॥ ११
न भीष्मव्यसनं केचिन्नापि द्रोणस्य मारिष ।
नान्येषां पुरुषव्याघ्र मेनिरे तत्र कौरवाः ॥ १२
ततस्तु त्वरयन्योधाञ्शङ्खशब्देन मारिष ।
कर्णो निष्कासयामास कौरवाणां वरूथिनीम् ॥ १३
व्यूह्य व्यूह्य महेष्वासो माकरं शत्रुतापनः ।
प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पाण्डवान्विजिगीषया ॥ १४
मकरस्य तु तुण्डे वै कर्णो राजन्व्यवस्थितः ।
नेत्राभ्यां शकुनिः शूर उलूकश्च महारथः ॥ १५

— c) K3 हैमपृष्ठेन, Dn1 हेमपृष्टेन — d) K3 V1 B1 D6 8 T3 हस्तिकक्षेण (D8 न), B2–5 Da1 D1 3–5 7 नागकक्षे(D5 क्ष्ये)ण, D2 हस्तिकक्षिन K1 (before corr) केतुना, B2 हेतुना (for केतुना)

8 a) Ś1 भूपेण (by corr नरेण), K4 तूर्णेन, T1 तूणिना (for तूणेन) K1 भूयोगशरपूर्णेन, K2 नृपेण शतपूर्णेन, V1 B D (except Dn1) T3 G3 M2 तूणीरश तपूर्णेन, G2 तूणीशयस्सपूर्णेन, M1 3 4 तूणीरशरपूर्णेन — b) B4 D6 7 (*sup lin*) सगदेन, Dn1 सखङ्गेन, D1 सागदेन, D2 शागदेन, D7 सगनेन, D8 (by corr) सनादेन T2 3 G2 3 तोमरेण (T2 णा) (for साङ्गदेन) M2 4 वरूथिना — T2 om 8^{cd} — cd) K3 T1 शतघ्निकिंकिणीशक्तिशूलतोमरवारिणी (T1 धारिणा), Da1 D1 5 G2 शतघ्नीकिंकिणीशक्तिः शूलतोमरधारिणा (G2 पाणिना), Dn1 M2 4 शतघ्नीक(Dn1 किं)कणीशक्ति, M1 शतघ्नीककिणीशक्ति' शूल

9 a) Ś K1 2 4 D6 कार्मुकेनोपपन्नेन, B Da1 Dn1 D1–5 7 8 S (G1 missing) कार्मुकैरु(D4 रू)प — b) Ś K2 4 तुमुलादित्यवर्चसा — c) K1 रथेनाभिपताकेन, T2 G2 3 नापतता तेन — d) K3 व्यदृश्यते, B2 [ऽ]भ्यरोचत, B4 5 Da1 D1 3–5 7 [ऽ]भ्यदृश्यत, T3 [ऽ]त्यदृश्यत, M3 [ऽ]प्यदृश्यत (for व्यदृश्यत)

10 a) K3 V1 B1 3–5 D (except Dn1 D8) T G2 3 M2–4 ध्माप(G2 म)यन्, B2 धूमत (for धमन्त) B2–5 D (except D2 6 8) T1 2 G2 3 M2–4 राजन्, T3 शख (for तात) M1 ध्मापययारिज राजन् (sic) — b) Ś1 K1 2 फेनजालविभूषित, D8 हेममालावि — Ś2 om (hapl) 10^{cd} — c) K4 विध्वन्वानं (sic), B (except B1) Da1 D1 3–5 7 विधुन्वानो, T1 2 G2 M विधून्वान B3 महेश्वास (for महच्चाप) — d) Dn1 S (G1 missing) हेमपृष्ठ नव दृढ (T2 3 G2 3 दृढ नृप)

11 a) D8 महात्मानं, M1 महेष्वास — b) G2 सारथिं (for रथस्थ) B2 रथम (for रथिना) — c) K3 इव प्रेत, K4 इवोध्यत, D3 इवोधन्व (for इवोद्यन्त) — d) K3 V1 B1 4 5 D2–4 6 7 निघ्नन्, B3 विघ्न, Da1 D1 5 निघ्न (for घ्नन्त) V1 B1 2 Dn1 D2 6 8 समतत, B3–5 Da1 D1 3–5 7 S (G1 missing) दुरासद (for सहस्रश)

12 T1 om 12^{ab} — a) K3 त पार्थव्यसन केचिन् — b) B3–5 भारत (for मारिष) — c) B2 पुरुषव्याघ्रा, Dn1 व्याड (for व्याघ्र) — d) K1 नेसिने (sic) (for मेनिरे) B1 मानवा, G2 3 गौरवात् (for कौरवा)

13 a) Dn1 वीर, M यौधान् (for योधान्). K3 ततस्तु त्वरयोधानां — b) Dn1 मारिष B2 शखशब्देनापि मारिष (hypermetric), T2 भृश शखेन मारिष — c) K2 कर्णौ K1 निष्कपयामास, K3 निष्काश, K4 निष्काम, V1 नि काल, B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 निष्कर्ष, B2 T1 3 G2 3 M निष्क्राम, Dn1 नि'क्राम, D2 निक्राम, D6 निष्काल, T2 निस्कास (for निष्कास) — d) Ś2 K1 4 Dn1 कारवाना K1 3 महाचमूं, V1 B D S (G1 missing) महद्बलं (for वरूथिनीम्)

14 a) B3 D5 om व्यूह B2 Dn1 व्यूह्य व्यूह (by transp), D2 व्यूढ व्यूह्य K1 Dn1 महेष्वास (for सो) — b) Ś2 माकार, K3 4 V1 B D (except D4) T1 2 M मकर V1 B1 2 D6 T2 शत्रुतापन (for न) — For 14^{ab}, T3 G2 3 subst

77* मकरव्यूहमास्थाय दशितो रविनन्दन ।

— c) D1 प्रत्यद्ययो (sic), D8 (before corr) प्रत्युद्ययुस् (for द्ययौ) B2 D7 T1 तथा कर्ण, G2 महाराज (for तदा कर्ण) — d) D5 8 विजा(D8 ज)गीषया, D6 विजिगीषवान्, T1 प्रति भारत (for विजिगीषया) G2 कर्ण पार्थजिगीषया

15 a) B3 5 तुडेन, B4 तुडे च, Da1 D1 5 तुडे तु (for तुण्डे वै) K1 मकारस्य च तुंडे वै, Dn1 D8 T2 मकरस्य स्वय तुडे, T1 3 G2 3 M मकरस्याथ तुडे तु — b) D5 व्यवस्थिते K3 कर्ण राजन्नवस्थित — c) V1 B1 Dn1

द्रोणपुत्रस्तु शिरसि ग्रीवायां सर्वसोदराः ।
मध्ये दुर्योधनो राजा बलेन महता वृतः ॥ १६
वामे पादे तु राजेन्द्र कृतवर्मा व्यवस्थितः ।
नारायणबलैर्युक्तो गोपालैर्युद्धदुर्मदः ॥ १७
पादे तु दक्षिणे राजन्गौतमः सत्यविक्रमः ।
त्रिगर्तैश्च महेष्वासैर्दाक्षिणात्यैश्च संवृतः ॥ १८
अनुपादस्तु यो वामस्तत्र शल्यो व्यवस्थितः ।
महत्या सेनया सार्धं मद्रदेशसमुत्थया ॥ १९
दक्षिणे तु महाराज सुषेणः सत्यसंगरः ।
वृतो रथसहस्रैश्च दन्तिनां च शतैस्तथा ॥ २०
पुच्छे आस्तां महावीरौ भ्रातरौ पार्थिवौ तदा ।
चित्रसेनश्च चित्रश्च महत्या सेनया वृतौ ॥ २१
ततः प्रयाते राजेन्द्र कर्णे नरवरोत्तमे ।
धनंजयमभिप्रेक्ष्य धर्मराजोऽब्रवीदिदम् ॥ २२
पश्य पार्थ महासेनां धार्तराष्ट्रस्य संयुगे ।
कर्णेन निर्मितां वीर गुप्तां वीरैर्महारथैः ॥ २३
हतवीरतमा ह्येषा धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
फल्गुशेषा महाबाहो तृणैस्तुल्या मता मम ॥ २४ C 8 243 B 8 11 24 K 8 8 24

T1 3 G2 3 M नेत्रयो (for नेत्राभ्या) K1 शूरा, T1 चैव (for शूर) — d) D4 (by corr) 3 उलकश्च K3 महाबल, D1 महारथा (for रथ) K4 नलूकश्च महारथ, D5 उलूकय महारय (corrupt)

16 a) B1 द्रोणपुत्रस्य, B3 पुत्रश्च — b) Da1 D1, 5 सर्वयादवा, T1 सर्वतो नृपा (for सोदरा) — c) Dn1 राजन् (for राजा)

17 a) K3 B Da1 Dn1 D1 2 5 7 8 T G3 M वामपादे, V1 वासे भागे, D6 वामभागे (for वामे पादे) G2 वामपदेन राजेद्र — c) Da1 Dn1 D1 5 S (G1 missing) गुप्तो (for युक्तो) — d) D1 लोकपालैर् (hypermetric) (for गोपालैर्) Ś1 K3 V1 B (except B3) D S (G1 missing) युद्धदुर्मदै

18 a) K1 पदे, D8 (before corr) पादो, G2 पादा (for पादे) Dn1 दक्षणे — b) D1 गौतम — c) K2 त्रिगतैश्च, B3 D1 त्रैगर्तैश्च, Dn1 त्रिगर्तश्च, D5 त्रेगर्तैश्च K4 B1 5 D3 7 सु, T1 तु (for च) D5 महेष्वासे — d) K1 दक्षिणाभ्यैश्च, K3 4 दक्षिणात्यैश्च D4 सवृता

19 a) Ś1 K2 अनूपादस्तु, B3 M2 4 अनुपाद तु, D2 अन्वपादस्तु, T2 तस्य पादस्तु (for अनुपादस्तु) Ca cites अनुपादस् (as in text), Cc अनुवाद K3 राजन्, G2 श्वस्तस्, G3 वीरस्, Ca वामस् (as in text) K1 अनुपादास्तु यो वासास्, D1 पादस्तु वामपार्श्वे (hypermetric) — D8 om 19c–20b — d) Dn1 मद्रदेश समुच्छया, S (G1 missing) नानादेशसमुत्थया (T1 समृद्धया)

20 D8 om 20ab (cf v l 19) — a) K1 (before corr) दक्षिणेस्तु, B3 4 Da1 D1 दक्षिणेन Cc cites दक्षिणे (as in text) T3 महाराज — b) K4 V1 सुखेण K3 सत्यमत्पर, B2 सत्यविक्रम, Ca सत्यसगर (as in text) — c) B Da1 D1–5 7 रथसहस्रेण, D6 सहस्रैस्तु — d) D6 तु (for च) V1 B Da1 D1 3–5 7 त्रिभि शतै (for शतैस्तथा) Dn1 D2 6 तदा (for तथा) K3 दतिना त्रिशतैस्तथा

21 a) Ś K1 2 4 V1 B1 D2 6 T1 3 G3 M पुच्छे ह्यास्ता, B2 3 D1 3 4 7 पुच्छेप्यास्ता, B4 5 पुच्छेस्यास्ता, Da1 D5 पुच्छेयास्ता, Dn1 पुछेस्वास्ता, D8 पुच्छे स्वास्ता, T2 पुच्छे चास्तां V1 B D (except D6 8) T G3 M महावीर्यौ G2 प्रपुच्छे*****. — b) V1 B1 Dn1 D2 6 पार्थि(Dn1 र्थै)वर्षभौ, D8 T1 M पार्थिवोत्तमौ, T2 3 G2 3 वात्मजौ (for पार्थिवौ तदा) K1 B3 तथा — c) B2 3 5 Da1 D1–5 7 8 चित्रश्च चित्रसेनश्च, Dn1 चित्रसेनो विचित्रश्च, S (G1 missing) विचित्रश्चित्रसेनश्च — d) Dn1 वृतै, D5 वृतो

22 a) B (except B1) Da1 D3–5 7 तथा (for तत) K1 प्रधाने, D2 प्रजाते, D5 प्रयते (for प्रयाते) — b) K4 नरवरोत्तमै, D1 रोत्तमौ, T3 G2 3 रथवरोत्तमे — c) K1 अभिप्रेक्ष, D6 प्रतिप्रेक्ष्य (for अभिप्रेक्ष्य) — d) D2 धर्मराजा

23 Before 23, D8 ins युधिष्ठिर उवाच — a) K4 D2 T1 3 G2 3 M यथा सेना, V1 B D3 4 6 7 यथा सेना (for महासेना) — b) V1 B1 3–5 Da1 D1–7 धार्तराष्ट्री-(Da1 ष्ट्रीं)ह, B2 राष्ट्री च, T2 राष्ट्रं तु, T3 राष्ट्रा तु, G2 3 M राष्ट्रीं तु (for राष्ट्रस्य) Dn1 D8 धार्तराष्ट्रीं महारणा (D8 चमूम्) — c) V1 B1 D2 निर्मिता, B2–5 D3–5 विहिता, Da1 D1 विहिता, D7 निहिता (for निर्मिता) B4 वीरैर् — d) V1 B1 युक्ता, B2–5 D2–4 7 गुप्ता V1 T1 2 M1–3 शूरैर्, G2 श्वेतैर् (for वीरैर्) D6 धार्तराष्ट्रै महायुधै

24 a) Ś1 (*sup lin* as in text) K1, 2 D8 हतवीर्यतमा, K4 वीरथमा (sic), Cc तमा (as in text) — b) Ś2 धार्तराष्ट्रे, T2 धार्तराष्ट्र (for राष्ट्री) K3 धार्तराष्ट्र-महाचमू, T1 राष्ट्रमहच्चमू — c) Ś1 K2 फल्गुनैषा, Ś2 K4 फाल्गुनैषा, K1 फल्गुपोषा, V1 B1 3 D6 कर्णशे(B1 से)षा;

C 8.om B 8.11 25 K 8.8 25 एको ह्यत्र महेष्वासः सूतपुत्रो व्यवस्थितः ।
सदेवासुरगन्धर्वैः सकिंनरमहोरगैः ।
चराचरैस्त्रिभिर्लोकैर्योऽजय्यो रथिना वरः ॥ २५
तं हत्वाद्य महाबाहो विजयस्तव फल्गुन ।
उद्धृतश्च भवेच्छल्यो मम द्वादशवार्षिकः ।
एवं ज्ञात्वा महाबाहो व्यूह व्यूहं यथेच्छसि ॥ २६
भ्रातुस्तद्वचनं श्रुत्वा पाण्डवः श्वेतवाहनः ।
अर्धचन्द्रेण व्यूहेन प्रत्यव्यूहत तां चमूम् ॥ २७
वामपार्श्वेऽभवद्राजन्भीमसेनो व्यवस्थितः ।
दक्षिणे च महेष्वासो धृष्टद्युम्नो महाबलः ॥ २८
मध्ये व्यूहस्य साक्षात्तु पाण्डवः कृष्णसारथिः ।
नकुलः सहदेवश्च धर्मराजश्च पृष्ठतः ॥ २९
चक्ररक्षौ तु पाञ्चाल्यौ युधामन्यूत्तमौजसौ ।
नार्जुनं जहतुर्युद्धे पाल्यमानौ किरीटिना ॥ ३०
शेषा नृपतयो वीराः स्थिता व्यूहस्य दंशिताः ।
यथाभावं यथोत्साहं यथासत्त्वं च भारत ॥ ३१
एवमेतन्महाव्यूहं व्यूह्य भारत पाण्डवाः ।
तावकाश्च महेष्वासा युद्धायैव मनो दधुः ॥ ३२

Cc फल्गुशेषा (as in text) Ca cites फल्गु T1 महाबाहु — T1 om (hapl) 24^d–26^a — d) Ś2 K4 तृणस्तुल्या म(K4 ग)ता मम, V1 T2 3 G2 3 तृणैस्तुल्यतमा मम (T2 3 G3 मता)

25 T1 om 25 (cf v l 24) — a) B1 एषो (for एको) B3 महाबाहो (for महेष्वास) — b) V1 B1 D2 M2–4 विरोचते, B2–5 Da1 Dn1 D1 3–7 8 (by corr) विराजते, T2 3 G2 3 M1 व्यरोचत (for व्यवस्थित°) D8 (before corr) सूतपुत्रेव राजते — e) Dn1 लोके (for लोकैर्) — f) K4 D6 योजयो, Dn1 योजेयो (for योऽजय्यो) T2 3 G2 3 M अजय्यो (T2 G3 जेयो, G2 मेयो) यो महारथ Ca c cite अजय्यो (as in text)

26 T1 om 26^a (cf v l 24) — b) M1 विजयं K (except K1) V1 B D फाल्गुन — c) K3 उद्धृतश्च T G2 3 M1 उद्धृत च भवे(T2 व)च्छल्य — d) K1 सम, M2–4 महान् (for मम) K2 T G2 3 M मम द्वा(K2 T1 M1 महद्वा)दशवार्षिकं — e) B1 एव गत्वा, Ś (G1 missing) एतज्ज्ञात्वा (for एवं ज्ञात्वा) M2–4 महेष्वास (for महाबाहो) — f) B1 Dn1 M1 व्यूहं व्यूह (by transp), Da1 D1 5 8 व्यूह व्यूह्य K1 तथेच्छसि, Dn1 D8 यथेच्छक (for च्छसि) T2 व्यूह्य व्यूहितुमर्हसि, T3 G2 3 व्यूह व्यूहितुमिच्छसि

27 Before 27, T2 3 G3 M ins संजय — a) B (except B1) Da1 D1 3–5 एतद्वच (for तद्वचन) D2 भ्रातुस्तव वचन श्रुत्वा (hypermetric), T1 3 G2 3 M श्रुत्वा तद् (G3 तु) वचन भ्रातु — b) D1 पाडव, S (G1 missing) कौंतेय (G2 M1 3 य) (for पाण्डव) — c) K1 अर्धचंद्रे, Da1 D1 5 °चन्द्रेन — d) D5 व्यसत्व्यूहत, T1 प्रति°, G2 M2–4 प्रत्यव्यूहत K1 (*sup lin*) च (for तां)

28 a) K1 भवेद् (for ऽभवद्) V1 वामे पार्श्वे महाबाहो, B D वामपार्श्वे तु तस्याथ (Dn1 महाराज, D2 6 महाबाहुर्), S (G1 missing) वामशृंगे तु राजेंद्र — b) T2 (before corr) व्यरोचत (for व्यवस्थित) D5 भीमसेनो व्यवस्थित — c) Ś2 K4 T1 दक्षिणेन, Da1 D1 6 7 T2 3 G2 3 M णे तु (for णे च) K1 महेष्वासौ, S (G1 missing) महाबाहुर् (T1 बाहो) (for महेष्वासो) — d) V1 T2 M1 महारथ, B Da1 D1 3–5 7 8 T3 G2 3 M2–4 व्यवस्थित° (for महाबल°)

29 B2 om 29 — a) K3 V1 B (B2 om) D राजा तु (Dn1 D3 राजासीत्), S (G1 missing) राजेंद्र (for साक्षात्तु) — b) K3 V1 B (B2 om) D S (G1 missing) पाडवश्च धनजय — c) D1 नकुल — d) V1 B (B2 om) D T3 धर्मराज(D2 जा)स्य

30 a) V1 D6 T1 च (for तु) T1 पांचालौ — b) K1 D1 T2 युधामन्युत्त(K1 तु)मौजसौ, T1 न्युत्तमोजसौ — c) S (G1 missing) पार्थं न (for नार्जुन) Da1 D1 5 मध्ये (for युद्धे) — d) K3 पापास्मानौ (for पाल्यमानौ)

31 G1 resumes — a) Da1 Dn1 D1 5 वीरा — b) K1 4 T3 G M दसिता., T2 रक्षिण (for दशिता) — c) Ś2 K3 V1 B D S यथाभाग (for यथाभाव) — d) K3 यथा सत्र, B1 यथातत्त्व, B3 4 D3 4 7 यथायत्त, D2 यथासत्य, S (except T2 G1) यथासत्र

32 a) D3 एवमेन, T1 G1 एवमेत, G3 एवमेते D3 यथा व्यूह (for महा) — b) K1 व्यूह, K2 व्यूह्, D5 व्यूह्य K1 पाडव — d) D5 मनै (for मनो) V1 (before corr) ददु S युद्धायैवावतस्थिरे (G1 °यैव व्यवस्थिता)

दृष्ट्वा व्यूढां तव चमूं सूतपुत्रेण संयुगे ।
निहतान्पाण्डवान्मेने तव पुत्रः सहान्वयः ॥ ३३
तथैव पाण्डवी सेनां व्यूढां दृष्ट्वा युधिष्ठिरः ।
धार्तराष्ट्रान्हतान्मेने सकर्णान्वै जनाधिप ॥ ३४
ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः ।
सहसैवाभ्यहन्यन्त सशब्दाश्च समन्ततः ॥ ३५
सेनयोरुभयो राजन्प्रावाद्यन्त महास्वनाः ।
सिंहनादश्च सजज्ञे शूराणां जयगृद्धिनाम् ॥ ३६

हयहेषितशब्दाश्च वारणानां च बृंहितम् ।
रथनेमिस्वनाश्चोग्राः संबभूवुर्जनाधिप ॥ ३७
न द्रोणव्यसनं कश्चिज्जानीते भरतर्षभ ।
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं मुखे व्यूहस्य दंशितम् ॥ ३८
उभे सेने महासत्त्वे प्रहृष्टनरकुञ्जरे ।
योद्धुकामे स्थिते राजन्हन्तुमन्योन्यमञ्जसा ॥ ३९
तत्र यत्तौ सुसंरब्धौ दृष्ट्वान्योन्यं व्यवस्थितौ ।
अनीकमध्ये राजेन्द्र रेजतुः कर्णपाण्डवौ ॥ ४० C 8 436 B 8 11 41 K 8 8 41

---

33 a) K3 व्यूह, V1 व्यूहा, D5 व्यूढा (for व्यूढां) G1 om तव — c) D5 निहतात् K3 Da1 D1 5 मन्ये (for मेने) — K4 om (hapl) 33d–34c — d) K1 सूतपुत्र (for तव पुत्र) K3 धार्तराष्ट्रसहान्वयान्, V1 D2 6 8 धार्तराष्ट्र सहान्वयान्, B1 धार्तराष्ट्रसहायवान्, B2–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 धार्तराष्ट्र (B2 ष्ट्र) सबाधव (Da1 D1 5 वान्), S सकृष्णान्वै जनाधिप (G3 प)

34 K4 om 34abc (cf v 1 33) — a) B3 तथेव D5 पाडवी D1 सेना — b) K3 व्यूहा दृष्ट्वा, D7 व्यूढा राजा, S दृष्ट्वा व्यूढां (by transp) — c) G3 हतराष्ट्रान्, M1 (by corr) धार्तराष्ट्रा K3 मन्ये (for मेने) — d) K2 V1 B D (except D6) जनाधिप (D3 समतत) K3 सकलैच जनाधिप (sic), S सकर्णान्ससुयोधनान्

35 Cf 6 23 13 — a) Da1 D1 5 शखा(D1 ख)श्च — b) K1 B3 4 पणवानकदुदुभी (B3 भी), K3 D3 4 7 दुदुभि , D8 डिडिमा — c) K1 3 V1 B1 2 4 5 Da1 D1–7 डिंडिमाश्चाभ्य(K1 भि , B2 4 D2–4 7 भ्य)हन्यत, B3 डिडिमाश्च न्यहन्यत, Dn1 D8 दुदुभ्यश्चाभ्यहन्यत, S पटहाश्चाभ्य(T1 °श्च व्य ; T3 G3 श्चाप्य , G2 श्चास्य)हन्यत — d) Ś1 (marg) शब्दयश्च, K1 दर्शयश्च, K2 lacuna, K3 D1 गगर्यश्च, V1 B D2–4 6 7 G1 झर्झराश्च, Da1 D5 T G2 3 M झ(T5 ज)र्झर्यश्च, Dn1 पणवाश्च, D8 झल्लर्यश्च (for सशब्दाश्च) V1 B1 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 सहस्वश , D8 जनाधिप (for समन्तत)

36 b) K3 B2 3 D6 3 प्रवाद्यत, K4 प्रच्छाद्यत, S डिंडिमाश्च (G2 पाडवाश्च) (for प्रावाद्यन्त) — c) K1 (before corr as in text) D4 3 (before corr) T1 3 G1 2 M1 सिंहनादाश्च, K2 नामश्च T1 G1 3 M1 सजज्ञु , T3 ज्ञु , G2 °ज्ञु — d) Ś1 K2 जयगृद्धिणाम्, Ś2 गृद्धिणाम्, K1 °वृद्धिनाम्, D6 G1 गर्धिनाम्, D3 T2 गृद्धिनाम्, T1 भिच्छताम्

37 a) S1 K2 जयहेषितशब्दाश्च Ś2 K4 वाजिहे(K4 हे)षित , K1 हायहैषित , V1 जहे हेषितशब्दाश्च, B5 Da1 D1 5 6 हय(Da1 ष)हेषितशब्देन, D4 हयहेषितशब्दाश्च, M1 3 हयहेषितशब्दश्च — b) Ś1 K2 D4 बृहिता, V1 damaged , B1 4 5 Da1 D1 6 T2 बृहितै , B2 D3 7 बृहता, B3 T2 G2 3 बृहिता , Dn1 D5 बृंहितै , D2 वाहनै , T1 बृहित ; G1 ब्रहित , M1 वृहित K3 वारणाना बृहति च — c) K1 रथे नेमिस्वनाश्चोग्रा, T1 रथनेमिस्वनाश्चाभ्या , M2–4 मिस्व नश्चोग्र — d) K4 जनाधिप Dn1 M1 नराधिप

38 a) T1 किंचित्, T3 G M केचित् (for कश्चित्) — b) T1 विजज्ञस्, T3 G1 विजग्मुस्, G2 विजज्ञुस्, G3 M विजज्ञुस् (for जानीते) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 S (except T2) तत्र भारत (for भरतर्षभ) — d) K4 मुरये, D2 मूखे (for मुखे) K1 2 4 S (except T1 2) दंसित

39 a) V1 *ने, B1–3 Da1 D1 4 5 सैन्ये, B4 सेन्ये ; D3 सेन्यो (for सेने) B D (except D6 8) S महाराज (for सत्त्वे) — b) D3 प्रहुष्ट , T1 प्रणष्ट (for प्रहृष्ट) K4 नरकुजर, B3–5 D3 4 7 नरसकुले, D5 नरकुंजरी Ś K1 2 प्रहृष्टे नरकुंजर (K1 रे), B2 प्रहृष्टे जनसकुले — c) Ś K B1 Dn1 युद्धकामे, D6 युद्धकाम , D8 युद्धकाले, G1 योद्धुकामो (for कामे) G1 स्थितो Da1 D5 राज, S यत्ते (for राजन्) — d) Ś K1 2 4 B1 4m Dn1 D2–4 6 7 G3 ओजसा (for अञ्जसा)

40 a) K1 तत्र यतौ, K4 यत्नवतौ, B2 तत्र योधान्, Dn1 त्रयायतौ, D6 तत्र पार्थौ B2 सुसरब्धान्, B5 महेष्वासौ (for सुसरब्धौ) S (except T2) विजये जातसंरंभे — b) K3 4 दृष्ट्वान्योन्य B2 व्यवस्थितान्, D2 स्थित, T1 3 G M2–4 अवस्थिते (T3 G3 तौ), M1 उपस्थित — c) K1 2 अनेकमध्ये — d) B3–5 Da1 D1 3 4 7 चेरतु , D2 रेजाते, D6 राजेते (for रेजतु) Da1 D1 5 कर्णफाल्गुनौ

C 8 439 B 8 11 42 K. 8 8 42 नृत्यमाने तु ते सेने समेयातां परस्परम् ।
तयोः पक्षैः प्रपक्षैश्च निर्जग्मुर्वै युयुत्सवः ॥ ४१

ततः प्रववृते युद्धं नरवारणवाजिनाम् ।
रथिना च महाराज अन्योन्यं निघ्नतां दृढम् ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तमोऽध्याय ॥ ७ ॥

८

संजय उवाच ।
ते सेनेऽन्योन्यमासाद्य प्रहृष्टाश्वनरद्विपे ।
बृहत्यौ सम्प्रजह्राते देवासुरचमूपमे ॥ १

ततो गजा रथाश्चाश्वाः पत्तयश्च महाहवे ।
सम्प्रहार परं चक्रुर्देहपाप्मप्रणाशनम् ॥ २
पूर्णचन्द्रार्कपद्मानां कान्तित्विड्गन्धतः समैः ।

---

41 [a]) B4 5 Da1 D1 Cc नृत्यमानेव, D5 नृत्यामाने च, T1 3 G1 3 M नृत्यताविव, G2 नृत्यत इव (for नृत्यमाने तु) V1 B1 2 D2–4 7 च (for तु) K3 उभे, B3 च तत् (for तु ते) B3 सैन्ये — [b]) K1 सेनेयेता परस्पर, S (except T2) प्रजग्मतुरभीतवत् — [c]) K3 V1 B (except B2) D (except Dn1 D8) तेषा (for तयो) B1 4 पक्षा प्रपक्षाश्च, B2 3 D6 पक्षप्रपक्षैश्च Dn1 D8 S पक्षप्रपक्षेभ्यो, D5 पक्षा प्रपक्षौ च (for पक्षै प्रपक्षैश्च) Cc cites पक्षै प्रपक्षै (as in text) — [d]) K3 4 B1 4 5 Da1 D1 5 निर्जं (K4 D1 5 ज)ह्मु V1 निजगुर्, S निर्ययु (for निर्जग्मुर्) B2 3 5 Da1 D1 3–5 7 ते, S (except T2) च (for वै) K1 च युत्सव (sic), B4 परस्पर, D1 ययुत्सव (sic)

42 [c]) K1 रथान, K2 3 V1 B D (except D6) रथाना (for रथिना) Ś2 om च K3 D8 तदा (D8 था) राजन्, T1 महाराजन् (for महाराज) — [d]) Ś K2 4 त्वन्योन्य, K1 न्यन्योन्य , Dn1 अन्यौन्य S भृश (for दृढम्) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 Ca (marg sec m) अन्योन्यमभिनिघ्नता, Ca (orig) as in text

Colophon — *Adhy name* K3 व्यूहरचना, Dn1 सेनाव्यूह, T1 M1 व्यूहकरण, T2 व्यूहविधान — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 7 (as in text), B1 4 5 Da1 D1 5 6 8 11, D4 12, T1 3 G M 8, T2 10

8

1 D8 G1 M1 om the ref. G2 ins, after the ref श्रीकृष्णाय नम — [a]) T1 M सेने ते (by transp) — [b]) V1 D8 (before corr) प्रहृष्टाश्वनराधिपे, Dn1 रथद्विपे, D1 नरद्विजे, T2 G1 2 M2 3 प्रहृष्टाश्च नरद्विपे (G2 नदीमुखे) (sic) — [c]) K3 बृहती, Dn1 T3 G3 बृहत्यौ (for बृहत्यौ) K1 सम्प्रजह्वाते, V1 जघ्नाते, Dn1 D8 सम्प्रकाशेते, M2 सम्प्रहारे ते, M4 ससप्रहाते (for सम्प्रजह्राते) B3 वर्धमाने प्रजह्राते, G2 बृहत्यसौ रुजश्राश (sic) — [d]) Ś K B2 3 5 Da1 D1 3–5 7 8 देवासुरसमप्रभे, V1 B4 D2 6 चमू(D2 मूं) प्रभे, B1 T3 G चमूसमे, T2 चमूनिभे

2 [a]) K2 तथा (for ततो) Ś1 K1 गजरथाश्चाश्वा , K3 B2–5 D2–4 7 8 T3 G1 3 M1–4 न(D8 M2–4 व)ररथाश्वेभा (B4 D3 4 7 भै , D2 M1 भा, G1 भ्य), B1 नररथा**, Da1 D1 5 नररथाश्वौष्ट्रा , Dn1 वररथाश्वैश्च, D6 नरा रथा श्वेता , T1 नररथाश्विभ्या, T2 रथवराश्वेभा , G2 नरवराश्वेमा (for गजा रथाश्चाश्वा) — [b]) K1 प्रभुयश्च (sic) (for पत्तयश्च) B1 [उ]ग्रमाहवे, B2–5 Da1 D1 3–5 7 [उ]ग्रवि-क्रमा — [c]) B2 3 Da1 D1 3–5 7 सम्प्रहारान्, D2 सम्प्रहार- (for सम्प्रहार) B2 3 Da1 D1 3–5 7 भृश, B4 तत', S महच् (for पर) K3 सम्प्रहार च कुर्वत, V1 B1 प्रहार परम चक्रुर्, D8 सम्प्रहार प्रचक्रुर्वै — [d]) Ś K2–4 B4 5 Ca c देहपाप्मा(Ś2 K4 प्म)सुनाशन, K1 पास्समुनाशन (sic), V1 D2 पाप्माप्रणाशन, B1 पाप्मप्रनाशनान्, B2 3 Da1 D3 4 7 पाप्मासु(D4 शु)नाशनान्, Dn1 T2 देहे (T2 ह) प्राणविनाशन, D1 देहपाप्मासुनारकान्, D5 पाष्मासुनाशनान्, D6 पापप्रणाशन, T1 सर्वदेहविनाशन, T3 G M देहपाप्म (G प)विनाशन, Ccp पाप्माप्रनाशन

3 [a]) D8 om (hapl) the portion from चन्द्रा up to अर्ध (in 4[a]) — [a]) K3 पूर्णा (for पूर्ण) — [b]) Ś1 K2 कातित्विग्गधत , K1 कातित्वियधत , K3 कातिचिद्गुच , V1 B1 3–5 D2–4 6 7 भिर्गंधत , B2 भिर्गंरुत', Da1 D1 5 कातिभिर्दंश्नत (sic), T1 कातित्विड्गधतत् , G3 कांतिं त्व

उत्तमाङ्गैर्नृसिंहाना नृसिंहास्तस्तरुर्महीम् ॥ ३
अर्धचन्द्रैस्तथा भल्लैः क्षुरप्रैरसिपट्टिशैः ।
परश्वधैश्चाप्यकृन्तन्नुत्तमाङ्गानि युध्यताम् ॥ ४
व्यायतायतबाहूना व्यायतायतबाहुभिः ।
व्यायता बाहवः पेतुश्छिन्नमुष्टयायुधाङ्गदाः ॥ ५
तैः स्फुरद्भिर्मही भाति रक्ताङ्गुलितलैस्तदा ।
गरुडप्रहतैरुग्रैः पञ्चास्यैरिव पन्नगैः ॥ ६
हयस्यन्दननागेभ्यः पेतुर्वीरा द्विषद्धताः ।
विमानेभ्यो यथा क्षीणे पुण्ये स्वर्गसदस्तथा ॥ ७
गदाभिरन्यैर्गुर्वीभिः परिघैर्मुसलैरपि ।
पोथिताः शतशः पेतुर्वीरा वीरतरै रणे ॥ ८
रथा रथैर्विनिहता मत्ता मत्तैर्द्विपैर्द्विपाः । C 8 449 B 8 12 9 K 8 8 9

गधत (sic) (for कान्तिविद्भन्धत) Dn1 कार्ति बिभ्राति सायकौ — d) B3 ततरुर्, Da1 D5 न्नस्तरुर् D4 (before corr as in text) सस्तरुर्, Ca c तस्तरुर् (as in text) K4 T1 मही (for महीम्) K3 नृसिंहानासुरुर्मही (sic), D1 नृसिंहास्वतरुर्महीं (sic) T1 नृसिंहैर्वृततामही (sic), T3 G3 आवृता प्रतता मही, G1 2 आवृता पतितैर्मही, M नृसिंहै प्रतता मही

4 a) D8 om अर्धं (cf v 1 3) T2 तदा (for तथा) K1 बल्वै (for भल्लै) — b) G2 अपि (for असि) K1 V1 B1 T2 असिपट्टिसै, D5 पट्टिशै, D6 T1 3 G M पट्टसै (for पट्टिशै) — c) Da1 Dn1 D1 5 8 परस्वधैश्च, D6 G2 परश्वथैश्च (for परश्वधैश्च) K2 चाप्यकृतान्, D4 8 चाप्यकृतन्, T1 चापकृतन्, G1 चापि कृत्तान्, G2 चापक्रातन्, G3 चालकृतन्, M चान्व(M1 व)कृतन् (for चाप्यकृन्तन्) K1 परश्वधेश्चापि कृतुर् (sic), B3 परश्वधैवकृत्यत, T3 परश्वधेश्चापहृतानि G1 आत्तमागानि (for उत्तमाङ्गानि) B5 देहिना (for युध्यताम्) G2 उत्तमागन्नियुध्यता — After 4, S (except T2) reads 8^{ab}

5 a) Ś2 व्यायत्तायतबाहूना, K3 D2 व्यायता युत, Da1 D1 5 व्यायता यत्र बाहूना — b) Ś2 व्यायत्तायत्तबाहुभि, K4 व्यायत्तायत, Da1 D1 5 व्यापृता यत्र बाहुभि Ca c cite व्यायता and आयता — c) K4 व्यायत्ता, D3 व्याहता, Ca c व्यायता (as in text) K4 बहव (for बाहव) V1 B1–3 Da1 Dn1 D1 3–7 T G3 M बाहव पातिता रेजु, B4, 5 D2 G1 बा(D2 ब)हव पतिता रेजु, G2 बाहव पाति तान्तृजु (sic) Ca c cite पतिता — d) Ś1 K1 2 4 छिन्नमुष्ट्यायुधागदा (K4 दा), V1 B1–3 5 Da1 D1–7 धरण्या सायुधा(D2 धा)गदा (B2 3 D3 4 दै), B4 धरण्या सागदायुधा, Dn1 क्षरणा रुधिरोक्षिता, S सागदा रुधिरोक्षिता (G1 ता, G2 त)

6 a) Da1 D1 5 क्षुरद्भिर् (for स्फुरद्भिर्) K3 गृही ताभि (for मही भाति) — b) T1 रक्तागुळि V1 B D (except D6 8) S तथा (for तदा) — c) K3 गरुड-प्रहृतिभिर् (hypermetric), K4 B5 Dn1 D2 7 प्रहितैर्, B2 प्रहैरैर्, B4 प्रहृतैर् D1 प्रपतैर्, D5 प्रहृतेर् (for गरुड प्रहतैर्) D3 गरुडप्रहितौ तुग्रै, T1 गुरुप्रहारतो रुग्णै, T2 गुरुप्रहरणोपेतै, G1 2 गरुडप्रहरारुग्गै (G2 णै), M गरुड प्रहारतो रुग्णै (hypermetric) — d) V1 पाचास्यैर् (for पञ्चास्यैर्) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 पचा (D3 श्चा)स्यैरु(D3 तु)रगैरिव

7 a) K1 हयज्ञस्यदनागेभ्य (sic), V1 B2–5 Da1 D1–7 T1 3 G M द्विरद(B2 दा, B5 Da1 T3 द)स्यदनाश्वे(T1 श्वि)भ्य, B1 विरदस्यदनाग्रेभ्य — b) K3 द्विपद्धता, G2 भिषग्घिता (for द्विषद्धता) — c) K1 विमाणेभ्यो Dn1 S पुण्ये (for क्षीणे) K3 क्षीणे पुण्ये विमानेभ्यो — d) Dn1 T2 3 क्षीणे (for पुण्ये) K3 यथा स्वर्गसदस्तथ, D6 पुण्ये स्वर्गसदो यथा, T1 क्षीणे स्वर्गफला यथा, G1 3 क्षीणे स्वर्गपदात्तथा, G2 क्षीणे पुण्यपदास्तथा, M क्षीणे स्वर्गफले तथा (M2 यथा)

8 T1 3 G M read 8^{ab} after 4 — a) S2 K4 गदा भिरतिगुर्वीभि, K3 V1 B Da1 D1 3 4 7 T2 3 G M3 गदा भिरन्ये गु, D2 6 गदाभि(D6 भी)रत — b) T1 3 G1 3 मुष्टिभिर्, G2 यष्टिभिर्, M1 उषिभिर्, M2 4 ऋष्टिभिर्, M3 इष्टिभिर् (for परिघैर्) Ś2 K1 मुसुलैर्, K3 Dn1 D1 2 4 8 मुशलैर्, B2 3 मुषलैर् — c) K1 पोषिता, K3 योधिता, T1 3 G1 2 M1 प्रेषिता, T2 पातिता, G3 प्रोषिता, M2–4 प्रोत्कृत्ता (for पोथिता) S2 शतशा, S (except T2) शतधा (for शतश) — d) Ś K1 2 4 B2 Da1 D1 5 वीरतरे (for वीरतरै) T1 3 G1 वीरा वी(G1 धी)रै शितै शिरै, G2 वीरवीरगैरै शितै, G3 M वीरा वीरशतै (M2–4 रै) शितै

9 a) Ś K1 4 D2 तथा (for रथा) B Da1 D1 3–5 7 विमथिता, D2 विनिहिता, M3 निनिहता (for विनिहता) — b) D5 मत्ता मत्तौ, T1 3 G M प(M2 पा)तिताश्च (for मत्ता मत्तैर्) K3 B1 2 4 5 Da1 D1–4 7 8 S (except T2) द्विपा द्विपै (by transp), V1 D6 महाद्विपै, D5 द्विपै र्द्विपा द्विपै (for द्विपैर्द्विपा) Cc cites मत्तैर्द्विपैर् (as in text) — c) K1 सादिना, K3 G2 सादिता (for सादिन) V1 सादिनश्चापि, B1 D2 6 सादिभिश्चापि D8 T3 G1 3 सादिभि सादिनश्चैव — d) V1 परमसयुगे (for सकुले).

C 8 449 B 8 12 9 K 8 9 9 सादिनः सादिभिश्चैव तस्मिन्परमसंकुले ॥ ९
रथा वररथैर्नागैरश्वारोहाश्च पत्तिभिः ।
अश्वारोहैः पदाताश्च निहता युधि शेरते ॥ १०
रथाश्वपत्तयो नागै रथैर्नागाश्च पत्तयः ।
रथपत्तिद्विपाश्चाश्वैर्नृभिश्चाश्वरथद्विपाः ॥ ११
रथाश्वेभनराणा च नराश्वेभरथैः कृतम् ।
पाणिपादैश्च शस्त्रैश्च रथैश्च कदनं महत् ॥ १२
तथा तस्मिन्बले शूरैर्वध्यमाने हतेऽपि च ।
अस्मानभ्यागमन्पार्था वृकोदरपुरोगमाः ॥ १३
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
सात्यकिश्चेकितानश्च द्रविडैः सैनिकैः सह ॥ १४
भृता वित्तेन महता पाण्ड्याश्चौड्राः सकेरलाः ।
व्यूढोरस्का दीर्घभुजाः प्राशवः प्रियदर्शनाः ॥ १५
आपीडिनो रक्तदन्ता मत्तमातङ्गविक्रमाः ।
नानाविरागवसना गन्धचूर्णावचूर्णिताः ॥ १६
बद्धासयः पाशहस्ता वारणप्रतिवारणाः ।

---

10 ^{a}) V1 B1 2 4 5 D S रथैर्, B3 रथे (for रथा) Ś2 K4 रथवरैर्, V1 B5 Da1 D1 5 T2 3 G1 3 M2–4 नागा रथा, B1 नागा रथैर्, B2–4 Dn1 D2–4 7 8 T1 M1 नरा रथा, D6 नरा रथो, G2 नागा रथो (for वररथैर्) K3 रथैर्नररथा नागा — ^{b}) B4 अथारोहस्तु, Dn1 अथारोहाश्व , D8 अथारोहाश्व, T2 अश्वारोहाश्व (for अश्वारोहाश्च) Ś K2 4 सादिभि (for पत्तिभि) — D1 8 om (hapl) 10^{c}–11^{b} — ^{c}) Dn1 अश्वारोहा पदातैश्च

11 K1 om 11 D1 8 om 11^{ab} (cf v l 10) — ^{a}) D6 रथाश्च, T2 तथाश्व , G2 गजाश्व (for रथाश्व) — ^{b}) K3 V1 B1 5 D2 रथनागैश्च, B3 रथाश्वे **, D6 रथा नागैश्च, T1 M1 रथैर्नागैश्च, T2 रथैर्नागाश्च , G1 2 अश्वैर्नागैश्च (for रथै र्नागाश्च) B1 5 D6 पत्तिय , B3 पत्तिभि (for पत्तय) Ś2 K4 नागाश्च पत्तिभिस्तथा, B2 4 Da1 D3–5 7 T3 G3 रथाश्वेभाश्च पत्तिभि — ^{c}) V1 द्विपाश्वैश्च, B4 द्विपाश्चान्यैर्, D6 T1 2 (before corr) द्विपाश्चैव, G1 द्विपाश्चाश्वैर्, G2 द्विजाश्वाश्वैर्, M1 द्विपाश्चाश्व (for द्विपाश्चाश्वैर्) — ^{d}) V1 B1–3 Da1 D1–3 5 7 रथैश्चापि नर(Da1 D1 5 रथ) द्विपा , B4 अश्वैश्चापि नरद्विपा , D4 रथैश्चापि वरद्विपा , D8 रथैश्चाश्वनरद्विपा

12 ^{a}) B2–4 Da1 Dn1 D1–5 7 8 T G2 3 तु (for च) K3 रथाश्वेयुनरारीणा (sic), G1 रथाश्वोभनराणा तु — ^{b}) B1 नराश्वेभनरै , D8 (by corr) T2 3 G2 3 रथाश्वेभनरै (T3 G2 रा , G3 रा), G1 रथाश्वोभनरा (for नराश्वेभरथै) D2 वृता, D6 वृत, D8 कृत, T3 G कृता (for कृतम्) K3 केचन सैन्य रथैर्वृतम् (hypermetric) — After 12^{ab} Dn1 T2 ins

78* तथाश्वनरनागानामन्योन्य सकुल बभौ ।
[Dn1 रथाश्व]

— ^{c}) K1 शस्तैश्च (for शस्त्रैश्च) D6 पाणिपादै रथैश्चैव — ^{d}) D6 शस्त्रैश्च, T1 खड्गैश्च, G1 शरैश्च (for रथैश्च) T1 कृत (for महत्)

13 ^{a}) K1 बलै, B5 रणे, D2 हते (for बले) — ^{b}) V B1 D6 हन्यमाने, T3 G2 3 युध्यमाने (for वध्यमाने) K4 हितेपि च, Dn1 हतेपि व (for हतेऽपि च) — ^{c}) Ś1 D2 8 अभ्यागमत्, K1 अभ्यगमन्, K3 अभ्यगमत्, B (except B1) Da1 Dn1 D1 3–5 7 T3 G2 3 M अभ्याययु T1 अभ्यययु, G1 नभ्यययु (for अभ्यागमन्) T2 पार्थो (for पार्था)

14 ^{c}) D7 reads the portion from कि (in 14^{c}) up to मात (in 16^{b}) in marg K2 चेकितानाश्च (for चेकितानश्च) — ^{d}) Ś K2 T1 G द्रमिडै , K3 प्रमित्रै , V1 द्राविलै B1–3 5 Da1 D1–5 7 द्राविडै , D6 द्रावितै , D8 द्रभिडै , T2 M2–4 द्रामिळै , T3 M1 द्रमिळै (for द्रविडै) K4 शैनिकै, G1 सरिकैस् (for सैनिकै)

15 D7 reads 15 on marg — ^{a}) K3 नृवा (sic), V1 B Da1 D1–6 8 T1 वृता, D7 T2 (*sup lin*) 3 G3 धृता, G2 भ्राता (for भृता) K3 चित्तेन, V1 Da1 D1 2 5 6 वृंदेन, B D3 4 7 व्यूहेन, T1 सैन्येन (for वित्तेन) D2 सहसा (for महता) — ^{b}) Ś2 K2 4 चौंड्रा , K1 चोड्यास्, K3 चोडा, V1 B2–5 Da1 D1 3–7 T3 G3 चोला , Dn1 चोद्रा, D8 चौडाश्च, T1 2 G1 M1 चोळा (for चौड्रा) K1 (by corr) सकेवला , K4 सकेरला, T1 2 G1 M1 सकेरळा (for सकेरला) B1 पाड्याश्चाडालकेरला , D2 पाड्या रथेंद्राकेरला, G2 M2–4 पाड्याश्चोळाश्च केरला — ^{c}) K3 दीर्घभुज, K4 D1 दीर्घभुजा (for दीर्घभुजा) — ^{d}) K1 प्रशव , K3 प्राशव, B1 प्रासव , T1 पाशव (for प्राशव) K1 प्रियदर्शना, V1 B D S पृथुलोचना (for प्रियदर्शना)

16 D7 reads up to मत्तमात on marg — ^{a}) K1 अपीडिन, K3 आपीडनो, D1 3 8 (before corr) आपीडितो, D6 अखडिता (for आपीडिनो) G2 नक्तदता (for रक्तदन्ता) — ^{b}) K1 मभुमातगविक्रम (sic) — ^{c}) Dn1 नानावीरांगवसना, D8 नानाविधांगवसना, Cc नाना

समानमृत्यवो राजन्ननीकस्थाः परस्परम् ॥ १७
कलापिनश्चापहस्ता दीर्घकेशाः प्रियाहवाः ।
पत्तयः सात्यकेरन्ध्रा घोररूपपराक्रमाः ॥ १८
अथापरे पुनः शूराश्चेदिपाञ्चालकेकयाः ।
करूषाः कोसलाः काश्या मागधाश्चापि दुद्रुवुः ॥ १९
तेषां रथाश्च नागाश्च प्रवराश्चापि पत्तयः ।
नानाविधरवैर्हृष्टा नृत्यन्ति च हसन्ति च ॥ २०
तस्य सैन्यस्य महतो महामात्रवरैर्वृतः ।
मध्यं वृकोदरोऽभ्यागात्त्वदीयं नागधूर्गतः ॥ २१
स नागप्रवरोऽत्युग्रो विधिवत्कल्पितो बभौ ।
उदयाद्र्यग्र्यभवनं यथाभ्युदितभास्करम् ॥ २२
तस्यायसं वर्मवरं वररत्नविभूषितम् । C 8 483 B 8 12 23 K 8 9 23

विरागवसना (as in text) — d) Ś2 K1 4 गधचूर्णादिचू- (K1 चिचू K4 दिपू)र्णिता, K3 पूर्णावघूर्णिता, Dn1 चूर्णावचूर्णता, D5 चूर्णवचूर्णिता, D6 चूर्णावचर्चिता

17 a) K1 4 B2 बद्धाशय, K3 वद्धामय, Dn1 बद्धायस (for बद्धासय) K3 D2 प्राशहस्ता, B3 Da1 Dn1 D1 5 8 T1 2 G1 2 M प्रासहस्ता, D6 प्रसारस्ता (for पाशहस्ता) — K3 om (hapl) from 17b–18a — b) Dn1 वरण, D4 वारणा, D5 चारण (for वारण) — c) K4 समान्न मृत्युवो (sic), D8 सागायमृत्यवो, Ca c समानमृत्यवो (as in text). — d) V1 B1 2 4 5 D2–5 7 नात्यजत (D2 ति) B3 नाशसत, Da1 D1 8 Ca आसनस्थ, Dn1 D6 T2 न त्यजत (D6 ति), T1 व्यासकाश्च T3 G प्रसक्ताश्च (G1 श्चा), M व्यासक्ताश्च (for अनीकस्था)

18 K3 om 18a (cf v l 17) — a) K1 कामापिनश्च, D1 कालापिनश्च, Ca कलापिनश्च (as in text) T1 खड्ग हस्ता, G1 शापहस्ता, G2 पाशहस्ता (for चापहस्ता) — b) K1 केश, K3 M1 केशा, B3 केश (for केशा) V1 (before corr) 3 T2 प्रियावहा, B3–5 Da1 D1 3–5 7 प्रियवदा (D4 दा), D2 पयावहा, T1 3 G M प्रहारिण (for प्रियाहवा) D6 दीर्घकेशाक्षिबाहव — c) Dn1 पत्तय, D6 दतयस् (for पत्तय) Ś2 K4 सात्यकेरध्रा, K1 साभ्यके रभ्रा, K3 सत्रकारधा, V1 सत्यकेरध्रा, B3 सात्यकेरार्थै, D1 सत्यकेरध्रा, D4 सात्यकेराध्रा, D6 सत्यकेरश्चा, D7 सादिन श्चान्ये, D8 साक * रध्रा, S सायकैर्विद्धा (for सात्यकेरन्ध्रा) Ca c cite सात्यके (as in text) Cc also cites अन्ध्रा — d) K3 घोररूपा पराक्रमा, V1 B1 4 Dn1 D2 6 T2 घोररूपा भयावहा (B4 नका), T1 घोररूपा महाबला

19 a) D8 वीरा (for शूरा) — b) K3 Dn1 D3 4 6–8 कैकया (for केकया) — c) Ś1 K2 3 कारूष, Ś2 K4 B Da1 Dn1 D1–5 8 कारूषा, K1 कातूषे, V1 कारूखा, D6 सासूरा, T1 G3 M2–4 करूशा, T2 3 G2 M1 कारूशा, G1 कारूश्रा (for करूषा) Ś2 K3 4 B3 4 Da D2–5 7 8 कोशला, K1 D6 कोसला, B1 Dn1 कोशला, B2 5 कोषला, D1 केशला, T3 G कौसला (for कोसला) Ś1 K2 कचा, Ś2 K1 काशा, K3 काचा, B D7 काच्या, B4 (marg.) काश्चा, Da1 D1 5 काचा, D2 का"या, D3 कच्या, D4 काव्या, D6 कारा, D8 कावा T1 2 M वगा, T3 G वका (for काश्या) — d) G2 मगधाश्च (for मागधाश्च) B4 Da1 D1 4 5 चाभि (for चापि) D1 दुद्रुवु, M3 दुद्रुमा (for दुद्रुवु)

20 a) V1 B Da1 D1 2 6 T G1 3 M2–4 रथाश्वनागा (D1 गा)श्च — b) B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 चोग्रपत्तय, G2 चापि शक्तय (for चापि पत्तय) D2 6 प्रवीराश्च परतपा — c) K3 नानाविधरतिर्, V1 B3 D5 वाद्यरवैर्, B1 5 वाद्यवैरैर्, B2 वाद्यवरैर्, B4 Da1 D3 4 7 वाद्यधरैर्, D2 बाणवरैर्, D6 वारणकैर्, S बाणरवैर् (for नानाविधरवैर्) G1 हृष्टान् Dn1 नानावरणसहृष्टा

21 a) K3 महत, T3 G शतशो (for महतो) — b) Ś2 महारात्रवैर्, K4 रवैर्, V1 Dn1 D2 Cc रथैर्, D6 सहामात्यै रथैर्, S महामात्रश(T1 त्र' श)तैर् (for महामात्रवरैर्) K1 रता (for वृत) — c) K2 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 S मध्ये (for मध्य) V1 B1 2 4 5 Da1 D1–8 S [अ]भ्यायात्, B3 Dn1 प्रायात् (for [अ]भ्यागात्) — d) K4 त्वदीया, V1 B1 त्वदीया, B1 2 4 5 Da1 D1–8 त्वदीयान्, B3 तदोवान् (sic), T1 M त्वरया (for त्वदीय) K3 नावधू, B3 नानधूर् D8 गजधूर् (for नागधूर्) K1 (before corr) गता (for गत) Ca cites नागधूर्गत (as in text) Dn1 T2 आरूढो नागमुत्तम, T3 G नागप्रवरधूर्गत

22 a) Ś2 नाग्रप्रवरो, K3 नागप्रवरा, V1 प्रवरे (for प्रवरो) K1 [ऽ]त्यग्रो B3 [ऽ]तुग्रो, G1 2 ह्युग्रो (for ऽत्युग्रो) Da1 D1 5 स नागप्रवरोऽत्युग्रो (sic) — d) Ś1 K1 2 कपितो, K4 कल्पितौ (for कल्पितो) B3 विधिव त्कल्पमाबभौ — c) Ś2 K1 4 उदयाद्य्रय(K4 ग्र)भवन, K2 उदयाद्र्यग्र, K3 Da1 (marg with the remark टीकाया) T2 M1 उदयाग्राद्रु, V1 उदयाद्याद्रि, B1 2 4 5 D3 4 T Ca cp उदयाग्राद्रि, B3 उदयाग्रावि, Da1 D5 उदयाग्रेद्रु, Dn1 D1 उदयाग्रेषु (D1 द्रु), D2 उदयाग्रादिबवन, D8 उदयाग्राद्रिभवनो (D8 भुवन), T1 3 G2 3 उदयाग्र स्व- (G3 ग्र स)भवन, G1 M2–4 उदयाग्र द्रु, M1 उदयाग्राद्रु ❀ Cc उदयाद्रिबलेन नाम्ना प्रख्या इति । तथोक्तमुदयाद्रि- वनद्रुमगमित्यन्वय ❀

C 8 463 B 8 12 23 K 8 8 23 तारोद्भासस्य नभसः शारदस्य समत्विषम् ॥ २३
स तोमरप्रासकरश्चारुमौलिः स्वलकृतः ।
चरन्मध्यदिनार्काभस्तेजसा व्यदहद्रिपून् ॥ २४
तं दृष्ट्वा द्विरदं दूरात्क्षेमधूर्तिर्द्विपस्थितः ।
आह्वयानोऽभिदुद्राव प्रमनाः प्रमनस्तरम् ॥ २५
तयोः समभवद्युद्धं द्विपयोरुग्ररूपयोः ।
यदृच्छया द्रुमवतोर्महापर्वतयोरिव ॥ २६
संसक्तनागौ तौ वीरौ तोमरैरितरेतरम् ।
बलवत्सूर्यरश्म्याभैर्भित्त्वा भित्त्वा विनेदतुः ॥ २७
व्यपसृत्य तु नागाभ्यां मण्डलानि विचेरतुः ।
प्रगृह्य चैव धनुषी जघ्नतुर्वै परस्परम् ॥ २८
क्ष्वेडितास्फोटितरवैर्बाणशब्दैश्च सर्वशः ।
तौ जनान्हर्षयित्वा च सिंहनादान्प्रचक्रतुः ॥ २९
समुद्यतकराभ्यां तौ द्विपाभ्यां कृतिनावुभौ ।

23 a) Dn1 तस्य भेद्य (for तस्यायस) Dn1 चर्मवर, D2 वर्मरथ, M1 वर्मपर (for वर्मवर) D6 तस्याद्यसद्धर्मवर — b) T1 सर्व (for वर) — c) K3 तारोत्कटस्य, B3 4 (m as in text) 5 Dn1 D2-4 7 Ca ताराव्याप्तस्य, G2 तारोद्भावस्य, Cc ताराभासस्य, Ca तारोद्भासस्य (as in text) — d) K3 सादरस्य, Cc शारदस्य (as in text) V1 B1 G सम(G3 म)त्विषा, B4 समतषा, Dn1 समस्त्वष, D3 समद्विष, D8 T1 समप्रभ, M1 समत्विष (for समत्विषम्) Cc cites त्विषा

24 a) K3 स तोमरप्राशकरश्, V1 B Da1 D1-4 7 व्यग्रकरश्, Dn1 प्राशकरश् D6 प्रासकर, T1 M2-4 प्राग्रकरश्, M1 स तोरणप्राग्रकरश् — b) K3 चारुमालि, D6 मौलिं, D8 T1 मौलि (T1 लि), Ca आत्तमौलि (for चारुमौलि) K1 सुलकृत, Dn1 त्वलकृत, D6 स्वलकृत (for स्वलकृत) — c) Ś1 (before corr) शरन्मध्यदिनार्कभ (sup lin as in text), K1 शरमध्ये दिनार्कभस्, K2 V1 B Da1 D1-3 5-7 T2 3 G M1 2 शरन्मध्य, K3 शरमध्य दिवाद्युभिस् (sic), Dn1 शरन्मध्यदिनार्काभिस्, D4 शरन्मध्य दिनार्कभस् — d) K1 3 T2 व्यदहन्, V1 B1 3 D6 व्यधमद् B2 व्यादन्, Dn1 [अ]भ्यद्रवद्, T1 3 G1 3 M2 4 प्रादहद्, G2 M3 प्रदहद्, M1 प्राहरद् (for व्यदहद्) D8 दिश (for रिपून्)

25 a) V1 T1 M1 द्विरदी (for द्विरद) K4 दूरा, D8 द्वारात् (for दूरात्), G2 त दृष्ट्वा द्विरदाकार — b) K3 क्षेमधूर्ति (for क्षेमधूर्तिर्) K1 द्विपास्थित, V1 B1 T1 M2-4 द्विपे स्थित, Da1 D1 2 5 6 द्विपे स्थित, T3 G3 स्थितो द्विपे, G1 स्थिरो द्विपे, M1 द्विपस्थित, Cc द्विपस्थित (as in text) G2 क्षेमधूत्तस्थिते द्विपे (sic) — c) K4 आहूयानो, B2-5 Da1 D1 3 5 7 आह्वयन्, D4 प्रायात्तम् (for आह्वयानो) V1 B1 आहूयमानो दुद्राव — d) K3 D1 प्रमना, Ca c प्रमना (as in text) K1 प्रमनस्तु, Da1 D1 5 प्रमनतर, D6 प्रमद-स्त्वरन्, Cc प्रमनस्तरम् (as in text) B1 प्रबल प्रमनास्त्वरन्, V1 प्रमन प्रमनास्त्वर, Dn1 बलिनो बलवत्तरम्, S प्रहसन्पृतनामुखे (T1 M2 3 °ना त्वरन्, G2 3 ना चरन्, M1 प्रतनास्त्वरन्)

26 a) G2 तत (for तयो) — b) Ś K2 4 उग्रकर्मणो, K1 भूपयो, V1 B1 वेगयो, D6 कोपयो (for रूपयो) — c) D4 (before corr) याद्दच्छया, Ca c यदृच्छया (as in text) K1 क्रमवतोर्, K3 हिमवतो, Da1 D1 रूपवतो, D5 रूमवतोर्, G1 2 द्रुतवतोर् (for द्रुमवतोर्) — d) B1 द्वयो (for महा)

27 a) G2 ससक्तरातकौ वीरौ — b) K3 तोमरे (for तोमरैर्) K1 मरैरितरतेरमी (sic), G1 तोमरैरिव तोमर — c) K3 D1 T2 M1 सूर्य(K3 र)रश्माभैर् (for रश्म्याभैर्) — d) K3 बाणैर्भित्त्वा, B2 4 5 D3 4 7 8 भित्त्वान्योन्य (for भित्त्वा भित्त्वा) D8 बिभेदतु, T1 [अ]भिचेरतु, G2 विनेदद्भु (for विनेदतु)

28 T2 om 28ab — a) K3 व्यपभृत्य, K4 व्यपसत्य, B3 अपाकृत्य, Dn1 व्यवसृत्य, Da1 D1 अपसृत्य, D8 व्यवस्य*, T1 G1 2 M व्यतिसृज्य (G1 M त्य) (for व्यपसृत्य) T1 3 G2 3 M च, G1 व (for तु) K1 व्यपसृत्यत, K2 सृत्यत (for सृत्य तु) G2 मानाभ्या (for नागाभ्या) — b) G2 निचेरतु, Cc विचेरतु (as in text) — c) D4 विगृह्य (for प्रगृह्य) V1 B D (except D8) S चोभौ (for चैव) B1 5 धनुषि (for धनुषी)

29 a) K1 क्ष्वेन्वितास्फोटितरथैर्, K4 क्ष्वेडितोस्फोटितरवैर्, D2 क्षोणिता, T1 2 G1 2 M क्ष्वेळित्ता — In B3, 29b is lost on a damaged folio — b) V1 B2 5 D3-5 7 बाणशब्दैस्तु, D6 वरशब्दैश्च (for बाणशब्दैश्च) Ś K B2 4 5 Da1 D1 3-5 7 T1 सर्वत (for सर्वश) — c) K4 तान् (for तौ) K1 जना, B2 4 5 Da1 D1 3-5 7 जन Dn1 तर्ज्जना (sic) (for तौ जनान्) K3 कर्षयित्वा, B2 4 5 Da1 D1 3-5 S हर्षयतौ (for हर्षयित्वा) K3 V1 B1 Dn1 D2 6 8 तु (for च) B3 तौ जन च प्रहर्षयतौ (hypermetric) — d) V1 B D (except Dn1 D8) T3 G सिंहनाद

30 a) K1 द्वौ (for तौ) T1 समुद्धृतकरौ भूत्वा — b) M1 (before corr) द्विभाभ्या (for द्विपाभ्या) K1 वतिनावुभौ (sic), M4 कृतिनाजुभौ (for कृतिनावुभौ)

वातोद्धूतपताकाभ्यां युयुधाते महाबलौ ॥ ३०
तावन्योन्यस्य धनुषी छित्वान्योन्यं विनेदतुः ।
शक्तितोमरवर्षेण प्रावृण्मेघाविवाम्बुभिः ॥ ३१
क्षेमधूर्तिस्तदा भीमं तोमरेण स्तनान्तरे ।
निर्बिभेद तु वेगेन षड्भिश्चाप्यपरैर्नदन् ॥ ३२
स भीमसेनः शुशुभे तोमरैरङ्गमाश्रितैः ।
क्रोधदीप्तवपुर्मेघैः सप्तसप्तिरिवांशुमान् ॥ ३३
ततो भास्करवर्णाभमञ्जोगतिमयस्मयम् ।
ससर्ज तोमरं भीमः प्रत्यमित्राय यत्नवान् ॥ ३४
ततः कुलूताधिपतिश्चापमायम्य सायकैः ।
दशभिस्तोमरं छित्त्वा शक्त्या विव्याध पाण्डवम् ॥ ३५
अथ कार्मुकमादाय महाजलदनिस्वनम् ।
रिपोरभ्यर्दयन्नागमुन्मदः पाण्डवः शरैः ॥ ३६
स शरौघार्दितो नागो भीमसेनेन संयुगे ।
निगृह्यमाणो नातिष्ठद्वातध्वस्त इवाम्बुदः ॥ ३७
तमभ्यधावद्द्विरदं भीमसेनस्य नागराट् । C 8 478 B 8 12 38 K 8 9 38

— c) Ś2 वातद्धूत, K3 ततोद्धूत, V1 वातैर्द्धूत, G2 वातोद्धत (for वातोद्धूत) — d) B3 (*sup lin*) D3 परस्पर (for महाबलौ)

31 B3 partly damaged — a) K4 तावन्योन्य च (for तावन्योन्यस्य) — b) T1 पुनर्भित्वा T3 G M पुनश्छित्वा (for छित्वान्योन्य) Ś1 K1 2 4 Dn1 विरेजतु, K3 D2 6 8 विचरेतु, T2 बिभेदतु, G2 निषेधतु, M2 विरेदतु (for विनेदतु) B5 छित्वान्योन्यस्य नेदतु — d) Ś1 (m as in text) K1 2 प्रावृट्(K1 ड्)घोषाव् Ś2 Da1 Dn1 D1 5 प्रावृन्मे(Ś2 ल्मे)घाव् B5 G2 M1 2 प्रावृण्मेघा (B6 घ), D3 प्रावृड्मेघो (for प्रावृण्मेघाव्)

32 a) D2 क्षेममूर्तिस् (for क्षेमधूर्तिस्) Ś1 K2 4 V1 T2 G2 तथा (for तदा) T1 वीरस् (for भीम) — c) K1 निर्भिभेद V1 B D (except Dn1) [अ]ति, T1 2 M [अ]थ, T3 G [आ]शु (for तु) — d) G2 चास्यापरैर् (for चाप्यपरैर्) D1 नदम् D3 नुदत्, T2 हृदि, G2 नुदान् (for नदन्)

33 b) G2 अकमाश्रिते (for अङ्गमाश्रितै) — c) D3 क्रोधप्रासवपुर्, G2 कोप दीप्त (for क्रोधदीप्त) D5 मेघे, T2 घोरै, G M1 घर्मै (for मेघै) — d) Cc cites सप्तसप्ति (as in text)

34 B3 partly damaged — a) Dn1 भास्कर रश्म्याभ्या, T1 3 G M रश्म्याभम् T2 रश्माभम् — b) K2 has lacuna for ञ्जोगति Ś अप्रदीप्तमयस्मयम्, K3 अजोगतिमयोमयम्, K4 सुप्रदीप्तमयस्मयम्, Dn1 मनोगतियमस्मय (sic), D6 अयोगतिमयस्मय, T1 अधोगतिम, T2 नभोगतिम, G2 अजोगतिमयस्त्वयम् (sic) Ca c cite अजोगति Ca also cites अयस्मयम् (as in text) — c) T1 सधाय (for ससर्ज) D3 तोमरे (for तोमर) — d) K3 प्रमित्राय च, D5 प्रत्यामिगाय (sic), Cc प्रत्यमित्राय (as in text) K1 मित्रवान्, T1 दत्तवान्, T2 G1 यत्तवान् (for यत्नवान्) G2 प्रत्यमित्रो ययौ तदा

35 B3 partly damaged — a) K1 कुरलाधिपतिश्च्, K3 कुलुनाधि, D2 स कुतलाधिपतिश्च् (hypermetric), D6 स कुतलाधिपश्च्, S कल्शाधिपतिश्च् (for कुलूताधिपतिश्च्) B2 ततश्चक्रनृपाधिपतिश्च् (hypermetric) — b) Ś1 K1 आयाम्य K3 उद्यम्य, B1 3 5 D3 4 7 आनम्य, D2 आसज्य D5 व्ययम्य, D6 T2 आदाय, Ca c आयम्य (as in text) B1 2 शायकै, Da1 D1 5 मार्गणै (for सायकै) — c) T2 शतशस् (for दशभिस्) K1 M1 तोमरैश्च् (for तोमर) B1 2 4 D3 4 6 7 T2 भित्त्वा (for छित्त्वा) — d) K3 V1 B Da1 D1 3-8 S षष्ट्या Dn1 D2 षड्भिर् (for शक्त्या) Ś2 पाडवान् (for पाण्डवम्)

36 a) B1 तथा (for अथ) G2 चक्रकम् (for कार्मुकम्) — b) B (except B1) D1 3-5 7 भीमो (for महा) K1 (*sup lin* as in text) महाजलध Ś K2 4 B1 3-5 D3 6 7 T3 G3 निस्वन, K3 निश्वन (for निस्वनम्) — c) K1 रिपुरभ्यर्षयन्नागम्, K3 अपरैभ्यर्द्दयन्नागम् (sic) — d) K1 स्वदद (sic), K2 उर्मदन्, K3 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 T3 G3 M उन्नदन्, B3 त नदन्, D4 उन्नदत् D6 उन्नयन् T1 विनदन्, T2 उन्मद G1 उन्नद, G2 उन्नत (for उन्मद) V1 पाडवै, M1 पाडव (for पाण्डव)

37 B3 partly damaged — a) B5 G1 शरैरर्दितो, T1 शशाखा (for शरौघा) — c) Ś K2 4 B2 4 5 Da1 D1 3-5 7 8 गृह्यमाणोपि, K1 विगृह्यमाणो, K3 पीड्यमानोपि, B1 Dn1 Cc निगृह्यमानो, Ca माणो (as in text) — d) B2-5 Da1 D1-5 7 वातोद्धूत, Dn1 वातध्वजस्त (sic), G2 वाताहत, M वाताभ्यस्त (for वातध्वस्त) B4 इवार्णव, T2 G2 इव द्रुम (for इवाम्बुद)

38 Ś K2 D2 om (hapl) 38 B3 partly damaged — a) Dn1 T1 3 G M अन्वधावद्, T2 अन्वियाय (for अभ्यधावद्) K3 द्विरदो (for द्विरद) K1 तमभ्यधावति सति — b) K1 भीमगोषे*, K4 भीम भीम स,

C 8 478 B 8 12 38 K 8 9 38 महावातेरितं मेघं वातोद्धूत इवाम्बुदः ॥ ३८
संनिवर्त्यात्मनो नागं क्षेमधूर्तिः प्रयत्नतः ।
विव्याधाभिद्रुतं बाणैर्भीमसेनं सकुञ्जरम् ॥ ३९
ततः साधुविसृष्टेन क्षुरेण पुरुषर्षभः ।
छित्त्वा शरासनं शत्रोर्नागमामित्रमार्दयत् ॥ ४०
ततः खजाकया भीमं क्षेमधूर्तिः पराभिनत् ।
जघान चास्य द्विरदं नाराचैः सर्वमर्मसु ॥ ४१
पुरा नागस्य पतनादवप्लुत्य स्थितो महीम् ।
भीमसेनो रिपोर्नागं गदया समपोथयत् ॥ ४२
तस्मात्प्रमथितान्नागात्क्षेमधूर्तिमवद्रुतम् ।
उद्यतासिमुपायान्तं गदयाहन्वृकोदरः ॥ ४३
स पपात हतः सासिर्व्यसुः स्वमभितो द्विपम् ।

B3–5 Da1 D1 3–5 7 8 T2 M1 भीमो भीमस्य (for भीमसेनस्य) K1 om नागराट् — d) K1 D4 वातोद्ध(D4 द्धू)त (for द्धूत) Dn1 तस्मिन्काले व्यदृश्यत

39 D6 om 39 — a) Ś K2 B1 T1 स निव(B1 र्वा)र्त्या K3 M8 सनिपत्या, K4 सन्यवर्त्या (sic), V1 स निवार्या, B2 5 D2–4 7 T3 G3 सनिवार्या (for संनिवर्त्य) — b) B (except B1) Da1 D3–5 7 प्रतापवान् (for प्रयत्नतः) — c) K4 [अ]भिद्रुतैर्, Dn1 [अ]भिमुख, T2 [अ]तिद्रुत, Cc [अ]भिद्रुत (as in text) G2 विव्याध विद्रुत बाणैर् — d) V1 B D3 4 7 भीमसेनस्य कुंजर

40 B3 partly damaged — a) Dn1 ततश्च साधु सृष्टेन, G1 2 तत साधुनिसृष्टेन — b) Ś2 K2 B1 D2 T1 M (except M1) पुरुषर्षभ, D6 भरतर्षभ V1 B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 क्षुरेणानतपर्वणा, T2 3 G क्षुरप्रेण सकार्मुक Cc cites क्षुरेण (as in text) — c) T1 3 G3 M3 भित्त्वा, M1 क्षित्वा (for छित्त्वा) K4 शराशन, T2 3 G नरर्षभ (for शरासन) K1 शत्रु, T2 शीघ्र (for शत्रोर्) — d) Ś K2 4 नागमप्या(Ś2 भ्या, K4 भ्य)र्दयच्छरै, K1 नौगमत्यत्रमित्रयत् (sic), K3 नागमित्रं समार्दयत्, V1 D4 8 T1 M नाग चामित्रमर्दयत् (D4 न्) B1 D6 नागमिन्द्र (D6 त्र)ममर्दयत्, D2 नागमर्मेश्च ताडयत्, T2 3 G नाग चापि प्रमर्दयत् Ca c cite आमित्रम् (as in text)

41 a) K1 शटाकया, Dn1 D3 S शलाकया, K3 खजार्कया, V1 B3–5 Da1 D1–7 क्रुद्धो रणे, B1 स गदया, B2 खर्गं कचैर्, Ca खजिकया (for खजाकया) — T1 om (hapl) 41b–43a — b) D2 क्षेममूर्ति (for धूर्ति) K1 पुराभिनत्, Dn1 शरासनी, D3 पराभिन, D4 पराभवन्, T2 परामृशन्, G2 पराक्रमी (for पराभिनत्) — c) G2 तस्य (for चास्य) B2 transp चास्य and द्विरदं B4 जघानागम्य द्विरद — d) K1 नारदै (for नाराचै) K4 सर्ववर्मसु (for मर्मसु) — After 41, V1 B D (except Dn1 D3) S (T1 om) ins

79* स पपात महानागो भीमसेनस्य भारत ।

[V1 स पपात महाबाहो, S (T1 om) तत पपात नागेंद्रो (for the prior half) S (T1 om) मारिष (for भारत) V1 नागो भीमसेनस्य भारत (hypermetric?) (for the post half)]

42 T1 om 42 (cf v l 41) — a) M1 गजस्य (for नागस्य) — b) Ś1 K2 अवप्रत्य, K1 अर्धप्रत्य, T2 G1 2 M सोवप्लुत्य (for अवप्लुत्य) D1 स्थिते (for स्थितो) Ś1 K2 अवप्रत्यास्थितो मही, K4 अवप्लुत्यास्थितो मही — c) B2 4 5 D3 4 7 तस्य भीमोपि द्विरद, Da1 D1 5 तस्य भीमो द्विपवर, Dn1 S (T1 om) भीमसेनोपि (G1 भि) त नाग, D2 भीमसेनोपिरोर्नाग (sic) — d) D1 गदया मासमपोथयत् (hypermetric)

43 T1 om 43a (cf v l 41) — a) T2 प्रमाथिहन् (sic), G1 प्रमाथितान् (for प्रम) — b) K3 V1 B2–5 D अवद्रुत (for द्रुतम्) B1 क्षेमधूर्तिनमाद्रुत, S क्षेमधूर्तिर(T1 M1 रि)वद्रुत — After 42ab, S (except M4) ins

80* उद्धृत्य खड्गं निशितमभ्यधावत्स पाण्डवम् ।

[T1 transp खड्ग and निशित]

— c) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 उद्यतायुधमायान्त, G2 उद्यतासिरुपायान्त — d) V1 गदयाहनत् (sic), B3 T G1 3 M गदयाघ्नत् (B5 T3 G3 न्), G2 सन् (for हन्) Cc cites [अ]हन् K1 गदया च वृकोदर

44 a) K3 यथोत (sic) (for पपात) — b) K3 व्ययु, G (except G3) M व्य(G1 व्या)सु (for व्यसु) Ś1 K1–3 D4 समभितो, Ś2 V1 B Da1 D1–3 5–8 T3 तम (for स्वम) B1 द्विष (for द्विपम्) K4 व्यसु स च महाद्विप, Dn1 T2 व्यसु (T2 सु-) सुस्राव शोणित Cc cites व्यसु (as in text) and Ca तमभितो द्विप — c) B1 वज्रप्ररुग्णम्, B2 D2–4 7 8 प्रभग्नम्, B3–5 प्रतप्तम्, Da1 D5 प्ररुग्णम् (for प्ररुग्णम्) B2 अतुल (for अचल) K3 वज्रप्रसुग्नमचल (sic), Dn1 वज्रप्ररुग्णमचलात् (sic), T2 वज्रप्ररुग्णादचलात्, G2 वज्र च रुग्णमचल — d) K1 सिंहौ, Dn1 शृग, D1 सिंहा (for सिंहो) B3 Da1 D1 5 वज्राहतो (for वज्र°)

वज्रप्ररुग्णमचलं सिंहो वज्रहतो यथा ॥ ४४
निहतं नृपतिं दृष्ट्वा कुलूतानां यशस्करम् ।
प्राद्रवद्व्यथिता सेना त्वदीया भरतर्षभ ॥ ४५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

९

संजय उवाच ।
ततः कर्णो महेष्वासः पाण्डवानामनीकिनीम् ।
जघान समरे शूरः शरैः संनतपर्वभिः ॥ १
तथैव पाण्डवा राजंस्तव पुत्रस्य वाहिनीम् ।
कर्णस्य प्रमुखे क्रुद्धा विनिजघ्नुर्महारथाः ॥ २
कर्णो राजन्महाबाहुर्न्यवधीत्पाण्डवीं चमूम् ।
नाराचैरर्करश्म्याभैः कर्मारपरिमार्जितैः ॥ ३
तत्र भारत कर्णेन नाराचैस्ताडिता गजाः ।
नेदुः सेदुश्च मम्लुश्च बभ्रमुश्च दिशो दश ॥ ४
वध्यमाने बले तस्मिन्सूतपुत्रेण मारिष ।
नकुलोऽभ्यद्रवत्तूर्णं सूतपुत्रं महारणे ॥ ५
भीमसेनस्तथा द्रौणिं कुर्वाणं कर्म दुष्करम् ।
विन्दानुविन्दौ कैकेयौ सात्यकिः समवारयत् ॥ ६
श्रुतकर्माणमायान्तं चित्रसेनो महीपतिः । C 8 493 B 8 13 7 K 8 10 7

45 a) B (except B1) Da1 Dn1 D1 3–5 7 S त हत (for निहत) — b) D6 कुतलाना, S करूशाना (for कुलूताना) — c) D1 व्याथिता, D6 ध्वसिता, T1 वथिता, G2 त्वरिता (for व्यथिता) — d) K2 द्वितीया (for त्वदीया)

Colophon — *Adhy name* K3 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 2 M2–4 क्षेमधूर्तिवध, B3 क्षेमवृत्तिवध — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 8 (as in text), B1 2 4 5 Da1 D5 6 8 (marg *sec m*) 12, D4 (*sec m*) 13, T1 3 G M 9, T2 11

9

1 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम G3 om the ref. — c) D8 वीर (for शूर)

2 b) K3 D8 सूतपुत्रस्य (for तव पुत्रस्य) — c) K1 कर्णस्य प्रमुख कृत्वा, D8 कर्णस्याभिमुखे क्रुद्धा, S (except T2 3) कर्णस्य पश्यतो राजन् — d) K3 V1 B1 Dn1 विनिर्जघ्नुर्, B2–5 Da1 D1–5 7 S (except T2) निजघ्नुस्ते (for जघ्नुर्)

3 a) B (except B1) Da1 D1–5 7 कर्णोऽपि राजन्समरे, Dn1 S कर्णोऽपि सुमहाबाहुर् — b) B2 4 5 D1–5 7 व्यहनत्, B3 न्यहनत्, Da1 व्यहन् (submetric), Dn1 T1 2 M व्यधमत्, D6 अवधीत्, T3 G अविध्यत् (for न्यवधीत्) K1 पार्थिवी, D1 पाडवी (for पाण्डवीं) — c) V1 घर्करश्म्याभै (sic), B1 वज्र (for अर्क) — d) K1 कटारपरिमार्जितै, K कस्मैरपरि (sic), B2 कर्मारपरिमार्जित, D6 किर्मीरपरिमार्जितै Cc cites कर्मार

4 a) K1 तत्रा — c) K1 नदु (for नेदु) K3 सेहश्च (sic), T2 सेदश्च (for सेदुश्च) Ś2 मलुश्च K3 मलुश्च, D6 खेदुश्च, T2 मुमुहुर्, G1 M (except M1) मम्रुश्च, G2 मद्रुश्च (for मम्लुश्च) Cc cites सेदु and मम्लु — d) D5 दिशा (for दिशो)

5 a) V1 B1 D2 हन्यमाने, T2 मथ्य (for वध्य) — b) T1 G2 भारत (for मारिष) — c) Dn1 D5 तूर्णौ (for तूर्णं) — d) B4 5 (m as in text) T2 3 G महारथं, T1 M हवे (for रणे)

6 a) B3 भीमसेन (for सेन|) Dn1 ततो, T3 G1 3 तदा (for तथा) K1 Dn1 T1 द्रोणिं — b) K3 कुर्वाणौ (for कुर्वाण) D8 दारुण (for दुष्करम्) — c) K4 विन्दानुविदो, D1 5 8 बिदानुबिदौ K4 कैकेय्यो, D8 कौरव्यौ (for कैकेयो) K1 विमो*विदौ कौकेयौ (sic) — d) K1 सात्यिकि D1 समचारयत् (for समवारयत्)

7 a) K3 B3 4 Da1 Dn1 D1 2 G1 श्रुतवर्माणम्, D5 वर्मा*, D6 धर्माणम् (for कर्माणम्) Dn1 आयत, D5 *यात — b) V1 B1 महारथ (for महीपति) — c) K1 प्रतिवध्य, V1 B1 3 5 Da1 D2–5 7 G1 M विंध्यस्,

C 8 493 B 8 13 7 K 8 10 7 प्रतिविन्ध्यं तथा चित्रश्चित्रकेतनकार्मुकः ॥ ७
दुर्योधनस्तु राजान धर्मपुत्र युधिष्ठिरम् ।
सशप्तकगणान्क्रुद्धो अभ्यधावद्धनजयः ॥ ८
धृष्टद्युम्नः कृप चाथ तस्मिन्वीरवरक्षये ।
शिखण्डी कृतवर्माणं समासादयदच्युतम् ॥ ९
श्रुतकीर्तिस्तथा शल्य माद्रीपुत्रः सुत तव ।
दुःशासन महाराज सहदेवः प्रतापवान् ॥ १०
केकयौ सात्यकि युद्धे शरवर्षेण भास्वता ।
सात्यकिः केकयौ चैव छादयामास भारत ॥ ११
तावेन भ्रातरौ वीर जघ्नतुर्हृदये भृशम् ।
विषाणाभ्या यथा नागौ प्रतिनाग महाहवे ॥ १२
शरसंभिन्नवर्माणौ तावुभौ भ्रातरौ रणे ।
सात्यकि सत्यकर्माण राजन्विव्यधतुः शरैः ॥ १३
तौ सात्यकिर्महाराज प्रहसन्सर्वतोदिशम् ।
छादयञ्शरवर्षेण वारयामास भारत ॥ १४
वार्यमाणौ ततस्तौ तु शैनेयशरवृष्टिभिः ।
शैनेयस्य रथ तूर्णं छादयामासतुः शरैः ॥ १५
तयोस्तु धनुषी चित्रे छित्त्वा शौरिर्महाहवे ।

B2 वेध्यस् B4 विधास्, Dn1 विंध्य, D1 T1 विध्येस्, D6 T3 G3 विध्यत् T1 तदा (for तथा) V1 B D (except Dn1 D8) S (except T2) चित्र — d) B5 D2 6 T1 3 G3 M चित्रके(D2 चे)तनकार्मुक

8 a) Ś2 K4 च (for तु) — c) Some MSS ससप्तकगणान् K1 गणात्, T1 G1 2 M सशप्तकगणा (for गणान्) V1 B5 D6 T2 क्रुद्धान्, T1 3 G हृष्टा, M हृष्टाश् (for क्रुद्धो) — d) Ś K2 4 [अ]थाभ्यधावद् K3 यथाधावद्, B1 2 4 Dn1 D2–4 7 8 ह्यभ्य , B3 M चाभ्य धावन् (B4 द्) T1 3 G1 अभ्यधावन् (for धावद्) T1 3 G M धनजय

9 a) K3 B3 4 Da1 D1–7 T3 G3 कृपेणाथ V1 B2 5 कृप प्रायात् B1 कृपा प्रायास्, Dn1 D8 T2 कृप राजस्, T1 G1 2 M कृप चापि (for कृप चाथ) — b) D8 तस्मिन्वीरसमागमे — d) K4 B4 5 Da1 D1 5 अच्युत D8 समासादयताच्युत, S (except T2) आससाद महाबल (T1 ल)

10 a) B1 तत कीर्तिस् (for श्रुत) — b) Ś2 सुर, V1 सुत (for सुत) K1 माद्रीपुत्रस्य सुतस्तव (sic), T1 मद्रपुत्र सुतप्रभु, G2 M माद्रीपुत्रसुत प्रभु

11 a) K1 कैकेया, K3 कैकेय , V1 कैकयौ, B D कैकेयौ (D1 यै, D6 यो) (for केकयौ) K4 सात्यिकिं, D6 M3 सात्यकि (for सात्यकि) K1 युद्ध D6 चैव (for युद्धे) — b) Ś K (except K3) भास्वत (for भास्वता) M2–4 छादयामास वै शरै — c) B1 D6 M3 सात्यकिं (for सात्यकि) K1 3 B2–5 D 6 कैकेयौ (K3 य), V1 B1 Da1 D1 2 4 7 8 कैकयौ, Dn1 केकयो (for केकयौ) V1 Da1 Dn1 D1–3 5 7 T2 M2 3 चापि, D4 वापि (for चैव) — d) T1 2 G2 M1 वै शरै , T3 G1 3 सायकै (for भारत) D6 M2–4 छादयामासत् रणे

12 a) D2 तावेव, D5 तावेत, T3 G3 तानेव (for तावेन) K1 भ्रातरो K1 वीर, K3 B Da1 Dn1 D1–7 S वीरौ, V1 युद्धे, D8 राजन् (for वीर) — b) B5 दृढ, Da1 भृशीं (for भृशम्) T1 M हृदि विव्य(M4 व्या)धतुर्भृश, T2 3 G युधि विव्यथ(T2 धु , G1 ध)तुर्भृश — T3 G2 3 M2 om (hapl) 12c–13d — c) K1 विषाणाद्या (for णाभ्या) D6 तथा (for यथा) — d) D2 प्रतिमित्रौ, D6 Cc भिन्नौ (for नाग) K3 V1 B1–3 5 Da1 D1 3–5 7 T2 महावने, B4 Dn1 D8 (before corr) यथा वने, D2 6 महारणे, T1 G1 M1 3 4 तथा वने (for महाहवे)

13 T3 G2 3 M2 om 13 (cf v l 12) — a) Ś1 K2 G1 शरसछिन्नवर्माणौ, Ś2 K4 सभिन्नवर्माण, K1 सच्छिन्न वर्माणं, V1 D6 निर्भिन्नवर्माणौ, B2 Da1 D1 4 5 T1 सभिन्न मर्माणौ — b) D8 (marg) कैकयौ (for तावुभौ) — c) M1 सत्यक (for सात्यकिं) K3 T1 G1 सत्यवर्माण, B3 वर्माणौ, B4 D8 कर्माणौ, Da1 सात्य , M3 4 क्रूरकर्माण (for सत्य) — d) K1 विव्याधतु , B5 विभिदतु , D1 विव्यधनु (for धतु) B2 राजानविधतु शरै , T1 शरैर्विव्यधतुर्भृश, T2 G1 M1 3 4 रणे विव्य(M4 व्या)धतुर्भृश

14 a) K1 सात्यकिन्, M1 सात्यकिं (for सात्यकिर्) — b) G1 स हसन्, M3 प्रहसद् (for सन्) V1 B1 4 D1 T2 सर्वतोदिश , T1 3 G M युद्धदुर्मद (for सर्वतोदिशम्) — c) V1 B1 D2 6 शरवर्षैस्तु — d) D2 छादयामास (for वार) B4 सयुगे, D2 पाडव , S (except T2) सर्वत (for भारत)

15 a) Ś K2 4 च, B2 3 Da1 D1 3–5 7 हि (for तु) — b) K1 शैनेयसरवृष्टिभि', V1 B1 सैनेयशर , B2 3 Da1 D1 2 5 6 शैनेय शर — c) K1 शैनेयेस्य, K4 सैन्ये यस्य, V1 सैने (for शैने) G2 रथात् (for रथ) — d) T2 भृश (for शरै)

16 a) B3 तयोश्च, T1 G1 M ततस्तद्, T3 G2 3 ततस्तु

अथ तौ सायकैस्तीक्ष्णैश्छादयामास दुःसहैः ॥ १६
अथान्ये धनुषी मृष्टे प्रगृह्य च महाशरान् ।
सात्यकिं पूरयन्तौ तौ चेरतुर्लघु सुष्ठु च ॥ १७
ताभ्यां मुक्ता महाबाणाः कङ्कबर्हिणवाससः ।
द्योतयन्तो दिशः सर्वाः संपेतुः स्वर्णभूषणाः ॥ १८
बाणान्धकारमभवत्तयो राजन्महाहवे ।
अन्योन्यस्य धनुश्चैव चिच्छिदुस्ते महारथाः ॥ १९
ततः क्रुद्धो महाराज सात्वतो युद्धदुर्मदः ।
धनुरन्यत्समादाय सज्य कृत्वा च संयुगे ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन अनुविन्दशिरोऽहरत् ॥ २०
तच्छिरो न्यपतद्भूमौ कुण्डलोत्पीडितं महत् ।
शम्बरस्य शिरो यद्वन्निहतस्य महारणे ।
शोषयन्केकयान्सर्वाञ्जगामाशु वसुधराम् ॥ २१
तं दृष्ट्वा निहत शूर भ्राता तस्य महारथः ।
सज्यमन्यद्धनुः कृत्वा शैनेयं प्रत्यवारयत् ॥ २२
स शक्त्या सात्यकि विद्ध्वा स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः । C 8.510 B 8 13 24 K 8 10 24

(for तयोस्तु) K1 छिन्ने (for चित्रे) — b) T1 M1 भित्त्वा (for छित्त्वा) V1 B1 सौरिद्, M3 4 शूरो, Cc शौरिद् (as in text) K2 B Da1 D1 3–5 7 महायशा (for हवे) — c) K3 तै॰ (for तौ) B2 शायकैस् (for साय) Da1 D1 चित्रैद् (for तीक्ष्णैश्) — d) K2 V1 B Da1 D1–5 7 8 T3 G3 वारयामास, Dn1 पीड , T1 2 G1 2 M पूर (for छाद) B1 दु॰सहे, B2–5 Da1 D1 3 4 7 संयुगे, T G1 3 M सा(M1 स)त्वत , G2 सत्वर (for दु॰सहै) D6 पीडयामासतु शरै॰

17 a) Dn1 अथा॰य (for अथान्ये) Ś K1 2 4 T3 पृष्टे, V1 B Da1 D1 3–5 7 चित्रे, Dn1 D6 T2 M2–4 श्रेष्ठे, D2 श्रेष्ठये, T1 मुष्टिं (for मृष्टे) — b) V1 [अ]थ, S (except T2) [आ]शु (for च) T1 महाशरै॰ (for शरान्) — c) Ś2 K4 पूजयतौ, B (except B1) Da1 D1, 3–5 7 छाद (for पूर) S K2 4 च, B3 तु (for तौ) G2 सात्यकीं पूरतो यातौ (sic) — d) K3 तु (for च) D8 T1 चेरतुर्लघुविक्रमौ Cc cites लघु and सुष्ठु (as in text)

18 a) D3 युक्ता (for मुक्ता) K3 महाबाहो (for बाणा) D6 ताभ्या विप्रद्रुता बाणा — b) S2 काकबर्हिण , D5 ककबर्हिण , D8 ककबर्हण — c) K3 पूर (for द्योत) — d) G2 पेततुर् (for सपेतु॰) K1 स्वर्णभूषण , Da1 D1 5 भूषिता , D7 सर्वभूषणा , D8 भृशदारुणा॰, T1 सर्वत॰ सिता , T3 G हेमभूषणा (G2 णै)

19 a) D2 6 बाणाधकारे (D6 र) सुमहत् — b) B3 तमो राजन्, Dn1 S ततो राजन्, D2 6 घोरमासीन् (for तयो राजन्) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T M महामृधे (for हवे) — c) K3 अन्योन्याश्च (for न्यस्य) T1 3 G M तु (T1 च) चापानि, T2 धनूष्येव (for धनुश्चैव) D1 अन्योन्यधनुषश्चैव — d) K4 चिच्छेदुस्ते, B2 विचिण्वति, D6 चिच्छिदतुर् (for दुस्ते) D6 महारथौ (for रथा) — After 19, Dn1 ins

81* सात्वतस्य धनुस्तत्र उभौ चिच्छिदतू रणे।

20 b) S (except T2) सात्यकिद् (for सात्वतो) T1 युद्धकोविद (for दुर्मद) — d) K3 V1 B1 3 D6 8 तु (for च) T1 M महाहवे, T3 G महाबल॰ (for च सयुगे) — After 20cd, S (except T2) ins

82* अनुमृज्य च राजेन्द्र तद्धनुर्भारसाधनम्।
[T1 तु (for च)]

— e) Ś2 सुतीक्ष्णेण — f) Ś1 K2 T1 G M ह्यनुविंदशिरो हरत्, S2 K4 ह्यनुविंदशिरोवि(Ś2 *sup lin* ह)नत्, K1 धूनविंध्यशरोहरत् (sic), Da1 D1 5 अनुविंदुशिरोहरत्, Dn1 D8 सोनुविंद (D8 बिंदु), D2 4 अनुविदशिरोहनत् (D4 रन्), T2 सोनुविंदशिरो महत्, T3 अनुविंदशिरोदहत्

21 a) K1 [अ]त्यपद् (sic), D8 [अ]प्यपतद्, T3 G [अ]भ्य (for न्यप) V1 B D (except Dn1 D8) अपतत्तच्छिरो भूमौ (B2–5 Da1 D1 3–5 7 राजन्) — b) K3 B D कुण्डलो(B4 ला)पचित, K4 त्पीडितो, V1 पतित, S पहि(G2 ह)त (for त्पीडित) Cc cites उपचित S (except T2) शुभ (for महत्) — c) G1 यद्वा (for यद्वत्) — d) T1 महाहवे, M मृधे (for रणे) T3 G निहत सु(T3 तु)महामृधे (G1 हवे) — e) K3 B D S शोचयन्, V1 शोच** (for शोषयन्) B1–3 5 D कैकयान् (for केक) — f) K3 4 [आ]सु T1 स, T3 G [अ]थ (for [आ]शु) Ś2 K2 G वसुदरा (for धराम्) Dn1 D8 T2 ये तस्यासन्पदानुगा

22 a) K1 निहित (for निहत) B3 भूव (sic) (for शूर) — b) D8 भ्राता चास्य, T1 भ्रातर स (for भ्राता तस्य) — c) K3 Da1 Dn1 सज्ज (for सज्यम्) K1 [अ]न्यद्धत , K4 G1 [अ]न्यधनु॰, Da1 D1 [अ]न्य धनु (D1 नु) (for [अ]न्यद्धनु) — d) K1 V1 B1 3 D2 सैनेय Ś K (except K3) B (except B1) D T2 3 G2 3 पर्यवारय(K1 ये)त् (for प्रत्य)

23 a) K3 V1 B D T2 स षष्ट्या, M2–4 सहसा (for स शक्त्या) D6 भित्त्वा (for विद्ध्वा) T1 3 G M1 सहसा सात्यकिर्विद्ध॰ — b) K4 Dn1 D7 8 शिलासि(K4 चि)तै॰, D2 6 T2 शिलीमुखै॰ (for शिलाशितै) — K1 repeats

C 8 510
B 8 13 24
K 8 10 24

ननाद बलवन्नादं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ २३
स सात्यकिं पुनः क्रुद्धः केकयाना महारथः ।
शरैरग्निशिखाकारैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २४
स शरैः क्षतसर्वाङ्गः सात्वतः सत्त्वकोविदः ।
रराज समरे राजन्सपत्र इव किंशुकः ॥ २५
सात्यकिः समरे विद्धः केकयेन महात्मना ।
केकयं पञ्चविंशत्या विव्याध प्रहसन्निव ॥ २६
शतचन्द्रचिते गृह्य चर्मणी सुभुजौ तु तौ ।
व्यरोचेतां महारङ्गे निस्त्रिंशवरधारिणौ ।
यथा देवासुरे युद्धे जम्भशक्रौ महाबलौ ॥ २७
मण्डलानि ततस्तौ च विचरन्तौ महारणे ।
अन्योन्यमसिभिस्तूर्णं समाजघ्नतुराहवे ॥ २८
केकयस्य ततश्चर्म द्विधा चिच्छेद सात्वतः ।
सात्यकेश्च तथैवासौ चर्म चिच्छेद पार्थिवः ॥ २९

23c–24d after 24 — c) K1 (both times) निनाद (for ननाद) K3 V1 B1 Dn1 D2 3 8 T2 3 G M2–4 बलवान्नाद, T1 बलवान्युद्धे

24 G2 om 8 9 24–8 10 9 — a) Ś K2 4 महाक्रुद्ध (K4 द्धं) (for पुन क्रुद्ध) K1 (both times) 3 D6 सात्यकिं च (K3 किस्तु) तत क्रुद्ध, V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 T M2 सात्यकि च पुन (B Da1 D1 3 5 7 T3 तत)स्तूर्णं, D8 पुनश्च सात्यकि क्रुद्ध, G1 3 M1 4 सात्यकेस्तु (M1 4 सत्यक च) पुनस्तूर्णं, M3 सत्यक च पुन शूर — b) K1 (both times) 3 V1 B1 2 Dn1 D1 3 4 6–8 कैके(D8 क)याना (for केक) D5 महारथा — c) B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 शरैरनेकसाहस्रैर् D8 (m as in text) रश्मिविषाकारैर् — d) K1 (first time before corr) चार्दयतै, (by corr चार्दतै) B (except B1) D (except D8) S (except T1, G2 om) चार्पयत् (for चार्द) — After 24, K1 repeats 23c–24d

25 G2 om 25 (cf v l 24) — a) Dn1 सरै (for शरै) D2 6 चितसर्वांग, D5 क्षतसर्वंग T2 कृतसर्वांग (for क्षत) T1 M स श(M1 च)राचितसर्वांग, T3 G1 3 स (G1 सा) शराहतस — b) K2 (marg) V1 B Da1 D1 3–7 8 m T G1 3 M2–4 सात्यकि (Da1 T1 कि), M1 सत्यक (for सात्वत) K2 (marg) V1 B D T2 3 G1 3 M2–4 सत्यविक्रम, K4 T1 M1 सात्व(T1 युद्ध, M1 सत्य) कोविद (for सत्त्वकोविद) — c) D8 राजन्समरे (by transp) V1 राजा (for राजन्) — d) K1 सपुत्र, K2–4 V1 B D S (G om) स(T2 सु)पुष्प (for सपत्र)

26 G2 om 26 (cf v l 24) — b) K1 3 V1 B D M1 कैकेये(K1 यै)न (for केक) — c) K1 3 4 B D M1 कैकेय (Dn1 य) (for केकय — d) D6 T3 G3 विव्याथ (for विव्याध) V1 प्रहरन्निव (for प्रहस) — After 26, K3 4 V1 B D S (G2 om) ins

83* तावन्योन्यस्य समरे धनुश्छित्त्वा महारथौ ।
हत्वा च सारथी तूर्णं हयाश्च रथिना वरौ ।
विरथावसियुद्धाय समाजग्मतुराहवे ।

[(L 1) T1 3 G1 3 M धनुषी (for समरे) K4 B2–4 Da1 D1 3–5 7 सछिद्य धनुषी शुभे T1 3 G1 3 M सछि T1 भि)द्य समरे शुभे (for the post half) — (L 2) K4 Dn1 D4 T1 2 M1 सारथि (for सारथी) V1 B1 बलिनां (for रथिना) — (L 3) M4 अधियुद्धाय (for असि) M1 समाजघ्नतुर् (for जग्मतुर्) T1 उत्सुकौ (for आहवे)]

27 G2 om 27 (cf v l 24) — a) V1 B1 Dn1 D2 6 T2 शतचन्द्रे (D2 द्र) ततो, D4 (by corr) चद्रन्विते (before corr चद्रविते), D8 चद्राचिते, T1 3 G3 चद्राचि(T र्चि)ते, G1 M चद्रार्पिते (for चन्द्रचिते) D8 ग्रह्य (for गृह्य) — b) D3 6 वर्मणी (for चर्मणी) D4 स्वभुजौ, T1 सुदृढे (for सुभुजौ) K2 B2–5 D5 7 तथा, V1 B1 D2 6 T2 च तौ, Da1 D1 तदा, D8 तत, T1 उभे, T3 G3 कृतौ (for तु तौ) K1 चमणी सुतुदोर्बभौ, K4 चर्मणि सुप्रभे तत — G1 om 27c–28d — c) Ś K2 3 T2 M2–4 व्यरोचता, D2 6 विरोचेता (for व्यरो) K1 महारग, D2 रगौ, T1 मात्रौ (for रङ्गे) — d) K3 D8 निस्तृश — e) Dn1 देवासुरो (for सुरे) K1 युद्धौ (for युद्धे) — f) K4 जंभशक्रो, T1 3 G3 M3 4 वलशक्रौ, T2 M1 बलशक्रौ (for जम्भ)

28 G1 2 om 28 (cf v l 24 27) — a) M4 हतस् (for ततस्) K1 3 V1 B D S (G1 2 om) तु (for च) — b) M1 विचेरतौ (for विच) — c) B2 4 5 D2–4 6 7 M3 अभितस्, T2 असिना (for असिभिस्) — d) Ś2 B3 5 Da1 D1–7 T2 समा(D1 म)जग्मतुर्, K1 समजघ्नतुर्, Dn1 समाजग्मातुर् (for जघ्नतुर्) — After 28 K4 V1 B Da1 D1 3–5 7 ins

84* अन्योन्यस्य वधे चैव चक्रतुर्यत्नमुत्तमम् ।

29 G2 om 29 (cf v l 24) — a) Ś2 K1 3 4 V1 B D M1. 2 कैके(M1 क)यस्य, M4 कैकेयश्च (for केकयस्य) Ś2 K1 3 V1 B D T2 द्विधा (for ततश्) K1 चक्र, D6 वर्म (for चर्म) — b) Ś2 K1 3 B D T2 तत (for द्विधा) Ś1 K2 पाडव, B4 D8 T G1 M सात्यकि (for सात्वत) V1 तच्चिच्छेदाथ सात्वत — Ś1 K2 om (hapl) 29cd

चर्म च्छित्त्वा तु कैकेयस्तारागणशतैर्वृतम् ।
चचार मण्डलान्येव गतप्रत्यागतानि च ॥ ३०
तं चरन्तं महारङ्गे निस्त्रिंशवरधारिणम् ।
अपहस्तेन चिच्छेद शैनेयस्त्वरयान्वितः ॥ ३१
सवर्मा केकयो राजन्द्विधा छिन्नो महाहवे ।
निपपात महेष्वासो वज्रनुन्न इवाचलः ॥ ३२
तं निहत्य रणे शूरः शैनेयो रथसत्तमः ।
युधामन्यो रथं तूर्णमारुरोह परंतपः ॥ ३३
ततोऽन्यं रथमास्थाय विधिवत्कल्पितं पुनः ।
केकयानां महत्सैन्यं व्यधमत्सात्यकिः शरैः ॥ ३४
सा वध्यमाना समरे केकयस्य महाचमूः ।
तमुत्सृज्य रथं शत्रुं प्रदुद्राव दिशो दश ॥ ३५ C 8 525 B 8 13 38 K 8 10 38

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

— c) K4 सात्यकिस् (for केशू) K4 B (except B1) D3 4 6 7 तु (for च) — d) D2 6 वर्म, (G2 om) द्विधा (for चर्म) K4 पार्थिव, B2 सात्वत (for पार्थिव)

30 G2 om 30 (cf v l 24) — a) D6 वर्म (for चर्म) Ś2 T2 भित्त्वा (for छित्त्वा) Da1 D1 च (for तु) K3 कैकेय, B3 शैनेयस् (for कैकेयस्) T1 3 G1 3 M शैनेयश्चर्म भित्त्वा (M2-4 हित्वा) तु — b) V1 D2 T2 ताराचन्द्रशतैर्वृत, T1 G1 तारागणशतैश्चित

31 G2 om 31 (cf v l 24) — a) D5 om तं B2 T1 M1 चरत तं (by transp), T3 G1 3 केकय तु B3 महाबाहुर् (for रङ्गे) — b) K3 Dn1 D3 निस्तृ(Dn1 स्त्र)श D1 5 धारिणी (D5 णी) — c) K3 अपकहस्तेन, B3 पृष्ठ हस्तेन, T2 सोसिहस्तेन, Co अप (as in text) — d) V1 B1 सैनेयस्, S (except T2, G2 om) सात्यकिस् (for शैनेयस्) T2 त्वरय हत (for यान्वित)

32 G2 om 32 (cf v l 24) — a) K1 सर्वोर्मा (sic), V1 सवर्म, B2 D6 सचर्मा, Dn1 T2 सुवर्मा (for सवर्मा) K1 3 V1 B D (except D2) M1 कैक(V1 के)यो (for केकयो) Dn1 T1 राजा (for राजन्) M2-4 सछिन्नवर्मा कैकेयो — b) B2 छित्वा (for छिन्नो) Ś2 महार्णवे, K1 3 V1 B Da1 D1-7 M रणे, Dn1 T2 सिना, D3 त्मना (for हवे) — c) D6 निष्पपात, T2 स पपात (for निप) B3 महाराज (for महेष्वासो) — d) V1 D2 6 वज्रभिन्न, B Da1 D1 3-5 7 वज्राहत (for वज्रनुन्न)

33 G om 33 (cf v l 24) — a) T1 वीर, M वीर (for शूर) — b) K3 V1 B1 सैनेयो (for शैनेयो) D6 रथसत्तम, D3 T1 रथिसत्तम (for रथ) — c) B (except B1) Da1 D1-5 7 T1 M3 4 युधामन्यु (for मन्यो) — d) K4 V1 परंतप, Da1 D1 5 महाबल (D5 ल) (for परंतप)

34 G2 om 34 (cf v l 24) — a) Ś1 (sup lin as in text) ततोन्यद् (for ततोऽन्य) S (G2 om) आरुह्य (for आस्थाय) — b) K3 कथित (for कल्पित) — c) K1 3 4 V1 B (except B3) D कैके(K4 क)याना (for केकयाना) V1 B4 T2 महासैन्य — d) D6 T3 G3 व्यधमत् (for व्यध) V1 B1 D2 6 सायकै, M1 सात्यकिं V1 B1 D2 6 शितै, B5 तत D3 शनै (for शरै)

35 G2 om 35 (cf v l 24) — b) K1 3 V1 B1 D2 3 कैकेयस्य, B2 5 Dn1 D1.6 7 कैकेयाना, B3 4 D3.4 S (G2 om) के(B4 कै)कयाना (for केकयस्य) K3 महाचमू — c) V1 S (G2 om) समुत्सृज्य, B5 तमुत्सृष्ट (for तमुत्सृज्य) K3 तत, V1 B D S (G2 om) रणे (for रथ) T1 शीघ्र, T2 3 G3 M शस्त्र (M1 स्त्र), G1 शस्त्रान् (for शत्रु) — d) D2 प्राद्रवस्त (sic), D3 दुद्राव च (for प्रदुद्राव)

Colophon om in G2 (cf v l 24) — *Adhy name* K3 कैकेयवध, B2 4 Da1 Dn1 D3 4 7 T1 2 M2-4 विंदानुविंदवध, D1 5 बिंदानुबिंदवध — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K1 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 9 (as in text), B1 4 5 D6 3 (*sec m*) 13, D4 (*sec m*) 14, T1 3 G1 3 M 10, T2 12

१०

C 8 526
B 8 14 1
K 8 11 1

संजय उवाच ।
श्रुतकर्मा महाराज चित्रसेनं महीपतिम् ।
आजघ्ने समरे क्रुद्धः पञ्चाशद्भिः शिलीमुखैः ॥ १
अभिसारस्तु तं राजा नवभिर्निशितैः शरैः ।
श्रुतकर्माणमाहत्य सूत विव्याध पञ्चभिः ॥ २
श्रुतकर्मा ततः क्रुद्धश्चित्रसेनं चमूमुखे ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन मर्मदेशे समर्दयत् ॥ ३
एतस्मिन्नन्तरे चैनं श्रुतकीर्तिर्महायशाः ।
नवत्या जगतीपाल छादयामास पत्रिभिः ॥ ४
प्रतिलभ्य ततः संज्ञां चित्रसेनो महारथः ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन तं च विव्याध सप्तभिः ॥ ५
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय वेगघ्नं रुक्मभूषणम् ।
चित्ररूपतरं चक्रे चित्रसेनं शरोर्मिभिः ॥ ६
स शरैश्चित्रितो राजंश्चित्रमाल्यधरो युवा ।

10

1 G2 om 1–8 (cf v 1 8 9 24) G1 om the ref — a) Ś1 K1 3 B1–3 5 D2–4 T2 G2 श्रुतवर्मा, K2 वन्मा, Da1 D1 5 धर्मा, Cc श्रुतिवर्मा V1 B (except B1) Da1 D1 3–5 7 ततो राजन् (for महाराज) — b) T2 om (hapl) from महीपतिम् up to चित्रसेन (in 3b) V1 B1 D2 6 चमूमुखे (for महीपतिम्) — c) B1 अजघ्ने K1 आजघ्नुमसमरे क्रुद्ध (sic), K3 पचाशता रणे क्रुद्ध S (T2 G2 om) आजघान रणे क्रुद्ध — d) K3 समाजघ्ने, V1 B1 D2 M पंचाशी(M1 श)त्या (for पञ्चाशद्भि)

2 T2 G2 om 2 (cf v 1 1) — a) K3 4 B2 4 5 Da1 D1 3–7 त राजन्, T3 G3 राजेंद्र (for त राजा) B1 T1 G1 M चित्रसेनस्तु राजेंद्र (B1 त राजन्), D2 अभि शारद्वत राजन् — b) B1 बहुभिर् (for नवभिर्) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 नतपर्वभि (for निशितै शरै) — Ś K2 have a lacuna for 2c — c) Some MSS श्रुतवर्माणम् K1 चित्रसेमहाघ्नान (sic) — d) Ś2 K1 सुत K1 पचपचभि (for पञ्चभि)

3 G om 3, T2 om up to चित्रसेन in 3b (cf v 1 1) — a) Some MSS श्रुतवर्मा K1 तत क्रुद्धा, B1 ततो राजन्, B4 [अ]पि सक्रुद्ध, B5 [अ]पि त क्रुद्ध (for तत क्रुद्ध) — b) K4 चमूमुखै, D8 महारथ, T2 च सयुगे (for चमूमुखे) — c) D4 नाराचेण — d) K1 मर्मभेदो, Dn1 S (G2 om) शखदेशे (for मर्म) S1 B (except B1) D2–5 7 समार्पयत्, K1 Da1 D1 6 T3 G1 3 M समर्पयत्, K3 D8 (before corr) समार्दयत्, Dn1 T2 व्यताडयत् (for समर्द) — After 3, K3 4 V1 B D S (G2 om) ins

85* सोऽतिविद्धो महाराज नाराचेन महात्मना ।
मूर्छामभिययौ वीर कश्मल चाविवेश ह ।

[(L 1) D2 महातेन (for महाराज) V1 तदानेन, Dn1 D2 3 T G3 M तदा (T1 2 था) तेन (for नाराचेन) — (L 2) D6 अवययौ, T3 G3 अपि ययौ (for अभियया) K3 V1 B5 Dn1 D2 3 T1 2 G1 M मूछामभि(D2 धि T2 था G1 पि)जगामाशु (T1 M श) Cc cites मूर्छाम् and कश्मल as above K3 V1 B5 Dn1 D2 6 8 S (G2 om) च समाविशत् (for चाविवेश ह)]

4 G2 om 4 (cf v 1 1) Dn1 transp 4 and 5 — a) K1 स तस्मिन् (for एतस्मिन्) K3 D8 T3 G1 3 M चैव, T1 राजन् (for चैन) — b) Dn1 T2 श्रुतवर्मा, T1 3 G1 3 M कर्मा (for कीर्तिर्) K4 महायशा, B2 महारथा, T1 रथ — c) T1 त्वरया (for नवत्या) T2 जगतीपाल — d) M2 वै शरै M3 त शरै, M4 ताञ्छरै (for पत्रिभि) Dn1 T3 G1 3 M1 छादयन्नत(T3 यानत)पर्वभि

5 G2 om 5 (cf v 1 1) Dn1 transp 4 and 5 — b) Da1 D1 5 S (except T2, G2 om) महाबल (for रथ) — c) K1 बल्लेन, G1 फल्लेन (for भल्लेन) — d) D6 T3 G3 विव्याथ T2 पचभि (for सप्तभि)

6 G2 om 6 (cf v 1 1) — b) K3 वेगवां, B3 वेगब्द, D6 वैरिघ्न, T1 सारवद् (for वेगघ्न) B (except B1) Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T G1 3 रुक्म(Da1 D1 5 वसु) भूषित, M1 रुग्मभूषण — c) K1 चित्रभूपतत (sic), K3 4 V1 B D (except Dn1 D8) T2 चित्ररूपधर (for तर) T1 3 G1 3 M चित्रसेन शरैश्चित्रै (G1 रसैस्तीक्ष्णै) — d) D6 चित्रसेन, S (G2 om) चित्ररूप Ś2 K1 शरोर्मभि, V1 B1 Da1 D1 5 शरैस्त्रिभि, B3 त्रिभि शरै, T1 3 G1 3 M अथाकरोत् (for शरोर्मिभि)

7 G2 om 7 (cf v 1 1) — a) B2 शद्वैश्र (for शरैश्र) K1 राजाश्र, B Da1 D1 3–5 7 T1 3 G1 3 M राजा (for राजश्र) D6 समरैश्चित्रितो क्रूर (sic) — b) K1

युवेव समशोभत्स गोष्ठीमध्ये स्वलकृतः ॥ ७
श्रुतकर्माणमथ वै नाराचेन स्तनान्तरे ।
बिभेद समरे क्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ८
श्रुतकर्मापि समरे नाराचेन समर्दितः ।
सुस्राव रुधिरं भूरि गैरिकाम्भ इवाचलः ॥ ९
ततः स रुधिराक्ताङ्गो रुधिरेण कृतच्छविः ।
रराज समरे राजन्सपुष्प इव किंशुकः ॥ १०
श्रुतकर्मा ततो राजञ्शत्रूणा समभिद्रुतः ।
शत्रुसंवरणं कृत्वा द्विधा चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ११
अथैनं छिन्नधन्वानं नाराचानां त्रिभिः शतैः ।
विव्याध भरतश्रेष्ठ श्रुतकर्मा महायशाः ॥ १२
ततोऽपरेण भल्लेन भृशं तीक्ष्णेन सत्वरः ।
जहार सशिरस्त्राणं शिरस्तस्य महात्मनः ॥ १३
तच्छिरो न्यपतद्भूमौ सुमहच्चित्रवर्मणः ।
यदृच्छया यथा चन्द्रश्च्युतः स्वर्गान्महीतले ॥ १४
राजानं निहतं दृष्ट्वा अभिसारं च मारिष ।　U 8 541 B 8 14 16 K 8 11 16

चित्रामाल्याधरो, D8 चित्ररूपधरो, G1 माल्यरथो B3 यथा, T1 2 युधि (for युवा) D8 m श्वाविच्छललतो यथा (cf v 1 7[d]) — [c]) B3 D8 युद्धे च (for युवेव) B2 3 5 Da1 D1 3–5 7 समरेशोभत् (for समशोभत्स) V1 B1 4 Dn1 D2 6 T2 अशोभत महाराज, T1 3 G1 3 M अशोभत महारगे (T1 युवारण्ये) — [d]) K3 D8 गोष्ठ(K3 ष्ट)मध्ये, B3 धोम्यौ मध्ये V1 B1 4 Dn1 D2 6 T G1 3 M1 श्वाविच्छललतो (V1 त्सलिलतो Dn1 छललितो, T1 द्छललितो, T2 च्छलच्चितो, M1 द्रूशललितो) यथा M2–4 नग पुष्पचितो यथा

8 G2 om 8 (cf v 1 1) D8 writes 8 on marg — [a]) Some MSS श्रुतवर्माणम् B3 अपि (for अथ) Dn1 S (G2 om) राजा तु श्रुतकर्माण (Dn1 वर्मा तु, T2 वर्माण, G1 कर्माणा) — [b]) D5 स्तनातरै, M3 स्तनातर — [c]) B3 वीरस्, B5 शूरस्, D2 क्रुद्ध, T2 क्रूरस् (for क्रुद्ध) B2 4 Da1 D1 3–5 7 बिभेद तरसा शूर

9 [a]) Some MSS श्रुतवर्मा V1 D2 6 च, Dn1 S (except T G3) तु (for [अ]पि) D8 राज्ञा तु श्रुतकर्मापि — [b]) V1 B2–5 Da1 Dn1 D1–7 S (except T1) सम(D5 7 मा)र्पित, B1 D8 (before corr) समार्दित — [c]) K3 Da1 D1 4 5 सुश्राव, K4 सस्राव B1 शश्राव Dn1 D3 शुश्राव, D8 श्रुश्राव G2 रुचिर (for रुधिर) K3 भूमि, V1 B D S तत्र (for भूरि) — [d]) K3 D2 गैरिकाभ, V1 D3 कास्त, B4 कार्द्र D6 काभ्र, S काबु (M1 काबुम्) T2 G M2–4 यथाचल, T3 यदाचल (for इवाचल) K4 गैरिकाभद्रचाचल (sic), B3 गैरिकानि यथाचल

10 [a]) K3 रुधिराक्रातो, B2 रक्ता (sic) (for क्ताङ्गो) T3 G2 3 ततो रुधिरसिक्तागो — [b]) K1 कृतश्छवि, B1 परिश्रुत, B3 परिप्लुत T1 3 G3 M1 रुधिरार्द्रो(T1 M1 र्द्रं, T3 G3 द्री)कृतच्छवि Cc cites कृतच्छवि (as in text) — [c]) V1 Dn1 D6 8 T2 शूर, B Da1 D1–5 7 T1 M वीर (for राजन्) T1 सफल्ल, T2 M1 सफुल्ल, T3 G2 3 M2–4 सुफुल्ल G1 स्वफुल्ल (for सपुष्प)

11 [a]) Some MSS श्रुतवर्मा K1 3 B2 3 5 D3 तदा (for ततो) Dn1 ततो राजा, S (except T2) महाराज (for ततो राजन्) — [b]) K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S (except G1) शत्रुणा, K4 शत्रुणा K4 शमभिद्रुत, D8 समभिप्लुत, G1 समचित्रित — [c]) K3 V1 B (except B5) Dn1 D3 4 7 G1 M1 शत्रुसवारण, T1 सगाद्रणे, T2 सदारणे, M2 3 सवारण, M4 सबारण Ś K B1 2 4 5 D3 4 7 8 S क्रुद्धो (D8 m त्वा) B3 शत्रो (for कृत्वा) Ca शत्रुसवरण क्रुद्ध (marg *sec m* कृत्वा) — [d]) D5 (by corr) चिच्छदे (for चिच्छेद)

12 [a]) D8 तथैन — [b]) K1 3 B2 5 Da1 D1 3–5 7 S शतै(M1 रै)स्त्रिभि (by transp) Ś2 K4 शितै, B1 D6 शरै, D2 शत (for शतै) D8 शरवर्षेण सर्वत — Ś K om 12[cd] — [c]) T3 G3 विव्याथ V1 B D छादयन्समरे राजन् — [d]) Some MSS श्रुतवर्मा V1 B Da1 D1 3–5 7 विव्याध च सुपत्रिभि (V1 शतैस्त्रिभि B2 सपत्रिभि), Dn1 D2 6 विव्याध (D6 थ) निशितैस्त्रिभि, D8 विव्याध स शितै शरै — After 12, T3 G ins

86* नवत्या जगतीपाल छादयन्नतपर्वभि ।

13 [a]) T3 G पीतेन (for ऽपरेण) G1 फलेन (for भल्लेन) — [b]) Ś2 B4 m M2–4 भृशतीक्ष्णेन D6 विव्याथ (for तीक्ष्णेन) K4 D8 T1 सत्वर B1 Da1 D1 5 सुतीक्ष्णेन शितेन च B2– D3 4 7 तीक्ष्णेन (B3 सुतीक्ष्ण) निशितेन च — [c]) K1 सशिरास्त्राण

14 [b]) B2 3 सुसमच् (for सुमहच्) V1 B5 D S चित्रसेनस्य दीप्तिमत् — [d]) T2 चद्रान् (for स्वर्गान्) B2 4 5 D (except D6 8) महीतल

15 [a]) S2 निहित — [b]) K4 V1 B Da1 D1–5 7 तेभिसार, Dn1 D6 G2 अभिसार, D8 ह्यभिसार, T1 तस्य

C 8 541 B 8 14 16 K 8 11 16 अभ्यद्रवन्त वेगेन चित्रसेनस्य सैनिकाः ॥ १५
ततः क्रुद्धो महेष्वासस्तत्सैन्यं प्राद्रवच्छरैः ।
अन्तकाले यथा क्रुद्धः सर्वभूतानि प्रेतराट् ।
द्रावयन्निषुभिस्तूर्णं श्रुतकर्मा व्यरोचत ॥ १६
प्रतिविन्ध्यस्ततश्चित्रं भित्त्वा पञ्चभिराशुगैः ।
सारथिं त्रिभिरानर्च्छद्ध्वजमेकेषुणा ततः ॥ १७
तं चित्रो नवभिर्भल्लैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ।
स्वर्णपुङ्खैः शिलाधौतैः कङ्कबर्हिणवाजितैः ॥ १८
प्रतिविन्ध्यो धनुस्तस्य छित्त्वा भारत सायकैः ।
पञ्चभिर्निशितैर्बाणैरथैनं संप्रजघ्निवान् ॥ १९
ततः शक्तिं महाराज हेमदण्डां दुरासदाम् ।
प्राहिणोत्तव पुत्राय घोरामग्निशिखामिव ॥ २०
तामापतन्तीं सहसा शक्तिमुल्कामिवाम्बरात् ।
द्विधा चिच्छेद समरे प्रतिविन्ध्यो हसन्निव ॥ २१
सा पपात तदा छिन्ना प्रतिविन्ध्यशरैः शितैः ।
युगान्ते सर्वभूतानि त्रासयन्ती यथाशनिः ॥ २२

सेनास्, T2 3 G1 3 M अभिसारा , Ca अभिसार (as in text) V1 B D (except D6 8) S तु (for च) K3 मारिष D1 मारिषि — c) D6 G2 अभ्यद्रवत — d) K4 शैनिका (for सैनिका) Dn1 D6 S श्रुतक(Dn1 D6 T2 व)र्माणमाहवे

16 b) Ś2 प्राहरच्छरैः, D1 प्रावदृछैर (sic), S समभिद्रवत् (T2 द्रावयच्छरै) — d) S चातन्क (M4 क), Cc प्रेतराट् (as in text) — After 16cd, G2 ins an addl colophon K4 V1 B D S ins after 16cd (G2 after the addl colophon)

87* ते वध्यमाना समरे तव पौत्रेण धन्विना ।
व्यद्रवन्त दिशस्तूर्णं दावदग्धा इव द्विपा ।
तास्तु विद्रवतो दृष्ट्वा निरुत्साहान्द्विषज्जये ।

[Before line 1, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — (L 1) Da1 D1 वध्यमाना B4 G2 पुत्रेण (for पौ) — (L 2) K4 विद्रवत, V1 व्यद्रवति M2–4 सवा (for तूर्णं) S मृगा व्याघ्रार्दिता (T1 व्याघ्रहता) इव (for the post half) Cc cites दाव — (L 3) D1 तास्तु T1 तांश्च (for तास्तु) K4 विद्रुवतो Dn1 तांस्त्वरी द्रवतो दृष्ट्वा (for the prior half) T2 निरुत्साहा, G1 त्साहम् (for त्साहान्)]

— e) V1 दारयन् (for द्रावयन्) B Da1 D1 3 4 7 तीक्ष्णै (for तूर्णं) — f) Some MSS श्रुतवर्मा B1 व्यरोचयत् V1 D2 6 श्रुतकीर्तिरशोभत

17 a) K3 तु त, D6 तत्र (for ततश्) — b) K3 B3 छित्वा, T1 G1 2 M विद्ध्वा (for भित्त्वा) Da1 D1 5 [आ]शुभि, G1 2 M [आ]यसै (for [आ]शुगै) — c) K1 [आ]नर्चद्, K4 Dn1 D2 G1 2 M1 3 [आ]नर्छे (for [आ]नर्च्छद्) V1 सारथिं (marg तु) त्रिभिरानर्च्छे, B Da1 D1 3–5 7 सारथि च त्रिभिर्विद्ध्वा (B1 भित्त्वा) — d) K2 B Da1 D1 3–5 7 [अ]पि च, K3 V1 पुन, Dn1 D2 6 [अ]हनत् (for तत) D8 T2 भुजमेकेषुणापि च (T2 °णा पुन), T1 3 G M ध्वजमेकेन पत्रिणा

18 a) G2 ता (for त) Ś2 B1 3 D8 T3 G बाणैर्, B2 भिन्नैर् (for भल्लैर्) — b) K1 B Da1 D1–3 –7 S चार्पयत् Dn1 वार्प (for चार्द) — c) D2 स्वर्णपुषै, D8 पुखै (for पुङ्खै) B1–3 5 Da1 D1 3–5 7 प्रसन्नाग्रै , T1 शिलाधृतै , G2 यत्तै (for धौतै) B4 सुवर्णपुखैः सन्नाग्रै — d) Ś K2 4 T2 ककबर्हिणराजितै , K1 V1 बर्हिणराजतै , B1 बर्हिणवाससै , D2 बर्हिनवाजितै , T1 बर्हभिराजितै

19 a) K3 प्रतिविध्य, Dn1 T1 विध्यो S2 B Da1 D1 3–5 7 छित्त्वा, D6 तत्र, T1 M1 चित्र (for तस्य) — b) K4 D6 T3 भित्त्वा, B Da1 D1 3–5 7 तस्य (for छित्त्वा) M2 भरत B1–3 शायकै Ś2 सायकैस्तस्य भारत — d) K3 B1 रथिन, G1 [अ]थेन K1 सप्रजिघ्नवान्, V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 सम(B2 4 D3 7 स हि, D4 स ह) जघ्निवान्, B2 5 स(B5 स)निजघ्नि , D6 निजमघ्नि (sic), D8 S अभिजघ्नि

20 b) K1 हेमदड, K3 महादडा, V1 Dn1 D6 T2 स्वर्णदडा, B Da1 D1 3–5 7 स्वर्णघटां, D2 हैमदडा — c) Ś2 K4 पुत्रार्थं, K3 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1–4 6–8 T2 पौत्राय, B3 पुत्रोय D5 बाहिणोत्तव पौगाय (sic), T1 3 G M प्राहिणोत्प्रतिविध्याय — d) S (except T2) विचिन्वती मसूनिव

21 b) Ś K1 2 शक्तिं मुक्ताम्, K4 शक्तमुक्ताम्, Dn1 D2 M1 श(Dn1 स)क्तिमुक्ताम् (for शक्तिमुल्काम्) D8 [अ]परा (for [अ]म्बरात्) B Da1 D1 3–5 7 महोल्काप्रतिमा तदा (B1 था) T1 शुक्तामथाबरात् (submetric) — c) V1 B (except B2) D (except D3 4 7) S त्रिधा (for द्विधा)

22 a) K1 स (for सा) K3 B2 D7 द्विधा, V1 B1 3–5 Da1 D1 –5 त्रिधा, T1 3 तथा (for तदा) — b) T1 प्रतिविंध्य (for विन्ध्य) K1 शतै , V1 Dn1 D2 6 8 m S त्रिभि (for शितै) B1 D4 प्रतिविंध्यशितै शरै — K3 om 22cd — c) K1 युगातै — d) D6 प्राग्रसन्त्व, G2 प्रासयती (for त्रास) Dn1 यथाशनै, D5 यथाशानि, T2

शक्तिं तां प्रहतां दृष्ट्वा चित्रो गृह्य महागदाम् ।
प्रतिविन्ध्याय चिक्षेप रुक्मजालविभूषिताम् ॥ २३
सा जघान हयांस्तस्य सारथिं च महारणे ।
रथं प्रमृद्य वेगेन धरणीमन्वपद्यत ॥ २४
एतस्मिन्नेव काले तु रथादाप्लुत्य भारत ।
शक्तिं चिक्षेप चित्राय स्वर्णघण्टामलंकृताम् ॥ २५
तामापतन्तीं जग्राह चित्रो राजन्महामनाः ।
ततस्तामेव चिक्षेप प्रतिविन्ध्याय भारत ॥ २६
समासाद्य रणे शूरं प्रतिविन्ध्यं महाप्रभा ।
निर्भिद्य दक्षिणं बाहुं निपपात महीतले ।
पतिताभासयच्चैव तं देशमशनिर्यथा ॥ २७
प्रतिविन्ध्यस्ततो राजंस्तोमरं हेमभूषितम् ।
प्रेषयामास संक्रुद्धश्चित्रस्य वधकाम्यया ॥ २८
स तस्य देहावरणं भित्त्वा हृदयमेव च ।
जगाम धरणीं तूर्णं महोरग इवाशयम् ॥ २९
स पपात तदा राजंस्तोमरेण समाहतः ।
प्रसार्य विपुलौ बाहू पीनौ परिघसंनिभौ ॥ ३०
चित्रं संप्रेक्ष्य निहतं तावका रणशोभिनः ।
अभ्यद्रवन्त वेगेन प्रतिविन्ध्यं समन्ततः ॥ ३१
सृजन्तो विविधान्बाणाञ्शतघ्नीश्च सकिङ्किणीः । C 8 560 B 8 14 35 K 8 11 35

(before corr) तथाशनि (*sup lin* as in text), M$_4$ यथाशनी

23 ^{a}) B$_1$ transp शक्ति and ता V$_1$ D$_2$ ता प्रहिता, B$_3$ ता निहता, T$_{1\ 3}$ G M विनिहतां (G$_1$ हतन् M$_1$ हंता), T$_2$ ता पतिता (for ता प्रहता) K$_3$ शक्ति विक्षेप चित्रास (sic) — ^{b}) Ś$_1$ K$_{1\ 2}$ D$_6$ T$_2$ चित्रा K$_3$ प्रगृह्य महतीं गदा — ^{c}) Da$_1$ प्रतिविध्याय चिछेप, D$_1$ विव्याध चिछेद, D$_4$ चिक्षेप समरे शूर — ^{d}) K$_3$ M$_{2-4}$ रुक्मपृष्ठ(M$_{2-4}$ वज्र)विभूषिता, V$_1$ Dn$_1$ D$_{2\ 6}$ T$_{1\ 2}$ M$_1$ रुक्म(M$_1$ ग्म) पट्ट , D$_4$ प्रतिविंध्याय भारत, T$_3$ G रुक्मपट्टैर्विभूषिता

24 ^{a}) Ś$_1$ K$_{1\ 2}$ D$_6$ स, K$_4$ शा (for सा) V$_1$ अस्य, Da$_1$ D$_{1\ 5}$ तत्र (for तस्य) T$_{1\ 3}$ G M सा हत्वा सहसा सूत, T$_2$ आजघान हयानस्य — ^{b}) V$_1$ Dn$_1$ D$_{2\ 6}$ T$_2$ महाहवे (for रणे) T$_{1\ 3}$ G M गदा तस्य महात्मन — ^{c}) K$_3$ T$_{1\ 2}$ प्रमथ्य, K$_4$ Dn$_1$ B$_{1\ 3}$ D$_{2\ 6}$ Cc प्रगृह्य, D$_1$ प्रमद्य, D$_4$ (by corr) $_8$ प्रमृज्य (for प्रमृद्य) — ^{d}) D$_8$ धरिणीं Ś K$_{1\ 2\ 4}$ समपद्यत (for अन्व)

25 ^{a}) V$_1$ Dn$_1$ D$_{2\ 6\ 8}$ S प्रतिविध्यस्तत क्रुद्धो, B$_2$ प्रतिविध्यतथालेतु (sic) — ^{b}) K$_1$ रथादाद्रुत्य — ^{c}) Dn$_1$ विक्षेप (for चिक्षेप) G$_2$ transp चिक्षेप and चित्राय K$_1$ चित्रा च (for चित्राय) — ^{d}) V$_1$ B$_1$ D (except D$_{3\ 4}$) S स्वर्णदण्डाम्, Cc घटाम् (as in text)

26 ^{a}) K$_{1\ 4}$ Dn$_1$ D$_{1\ 4\ 5}$ तामापतती (D$_4$ ता) — ^{b}) B$_{2\ 5}$ Da$_1$ D$_{1\ 3\ 5}$ राजा (for राजन्) D $_8$ महामना, G$_1$ मन, G$_2$ त्मन — ^{d}) Da$_1$ प्रतिविध्याय V$_1$ Dn$_1$ D$_{2\ 6}$ S (except T$_2$) पार्थिव (D$_2$ व) (for भारत)

27 ^{a}) K$_1$ D$_2$ शूर , B$_1$ सूर (for शूरं) S सा स(T$_3$ G$_3$ त)मासाद्य त शूर — ^{b}) D$_1$ प्रतिविध्य K$_1$ D$_3$ (before corr) महाप्रभो, V$_1$ भुज, D$_1$ प्रभा, D$_2$ प्रभा, T$_2$ G$_2$ प्रभ — ^{e}) Ś G$_2$ पातिता (for पतिता) K$_1$ भासयश्चैव, B$_1$ भासयस्तैव, D$_4$ भीषयच्चैव, T$_1$ M$_{2-4}$ भासयामास, G$_2$ सादहच्चैव (for [अ]भासयच्चैव) T$_2$ चैन (for चैव) — ^{f}) T$_2$ भूदेशम् (for तं देशम्)

28 ^{a}) V$_1$ तथा (for ततो) D$_{1\ 3}$ राज (for राजन्) — ^{b}) V$_1$ D$_{2\ 6}$ स्वर्णभूषण, Dn$_1$ D$_8$ S स्वर्णभूषित (for हेम) — ^{d}) K$_3$ चित्रस्य च प्रकाम्यया, V$_1$ B Dn$_1$ D$_{2\ 3\ 4}$ (by corr)$_{6\ 7}$ S स्य वधकाक्षया

29 ^{a}) K$_3$ तत्, D$_5$ (before corr) सा (for स) K$_3$ B$_{1\ 3}$ Da$_1$ D$_{1\ 3-5\ 7}$ Ca cp वर्मावरण, V$_1$ B$_{2\ 4}$ Dn$_1$ D$_{2\ 6}$ T$_2$ Cc गात्रा (for देहा) — ^{b}) G$_2$ भित्वावरणमेव च — ^{c}) K$_1$ धरणीन्, B$_1$ धरणिं K$_1$ कर्णं (for तूर्णं) — ^{d}) T$_3$ G$_{1\ 3}$ महानाग (for महोरग) Ś K$_{1\ 2\ 4}$ B$_5$ इवालय, B$_{1\ 3}$ इवापर , D$_2$ इव श्वसन् (for इवाशयम्) महोरगमिवाचल

30 ^{a}) Ś K$_{1\ 2}$ तदादाय, K$_{3\ 4}$ V$_1$ B$_{2-4}$ Da$_1$ D$_{1\ 3-5\ 7}$ तदा राजा, B$_1$ महाराजा, B$_5$ M ततो राजा, Dn$_1$ D$_6$ महाराजस्, T$_1$ हतो राजा, T$_{2\ 3}$ G महाराज (for तदा राजस्) — ^{b}) Ś$_2$ समाहता — ^{c}) B$_1$ विसार्य D$_1$ प्राप्तार्य (sic) (for प्रसार्य) — ^{d}) K$_3$ पादौ, S महा (for पीनौ)

31 ^{a}) T$_2$ समीक्ष्य (for संप्रेक्ष्य) — ^{b}) K$_1$ भावका (for तावका) V$_1$ Dn$_1$ T$_{2\ 3}$ G$_3$ M$_1$ (before corr) रणशोभित, B$_5$ T$_1$ G$_{1\ 2}$ M$_1$ (by corr) $_{-4}$ शोभिन, D$_6$ शोभना — ^{c}) K$_1$ अभ्यद्रवत, D$_2$ अभिद्रवत, S (except T$_2$) अभ्यधाव(G$_2$ M$_{2\ 4}$ व)त

32 ^{a}) D$_5$ सृजते, D$_6$ सजतो (for सृजन्तो) Ś$_2$ बाणा — ^{b}) K$_4$ सकिंकिणी, Dn$_1$ सकिंकणी , M$_1$ सककिणी K$_3$ शतघ्नींश्चारुकिंकिणीं — ^{c}) K$_{1\ 4}$ तपन, K$_3$ पृषत, V$_1$ B$_1$ Da$_1$ D$_{1\ 5\ 8}$ S तमेक, B$_4$ तमेव, D$_2$ पतन (for त एन) B$_{2\ 5}$ D$_{3\ 4\ 7}$ तमवच्छादयामासु — ^{d}) T$_{1\ 2}$ यथा (for इव)

C 8 561 B 8 14 35 K 8 11 35 त एन छादयामासुः सूर्यमभ्रगणा इव ॥ ३२
तानपास्य महाबाहुः शरजालेन संयुगे ।
व्यद्रावयत्तव चमूं वज्रहस्त इवासुरीम् ॥ ३३
ते वध्यमानाः समरे तावकाः पाण्डवैर्नृप ।
विप्रकीर्यन्त सहसा वातनुन्ना घना इव ॥ ३४
विप्रद्रुते बले तस्मिन्वध्यमाने समन्ततः ।
द्रौणिरेकोऽभ्ययात्तूर्णं भीमसेनं महाबलम् ॥ ३५
ततः समागमो घोरो बभूव सहसा तयोः ।
यथा देवासुरे युद्धे वृत्रवासवयोरभूत् ॥ ३६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

११

संजय उवाच ।
भीमसेनं ततो द्रौणी राजन्विव्याध पत्रिणा ।
त्वरया परया युक्तो दर्शयन्नस्त्रलाघवम् ॥ १
अथैनं पुनराजघ्ने नवत्या निशितैः शरैः ।
सर्वमर्माणि संप्रेक्ष्य मर्मज्ञो लघुहस्तवत् ॥ २
भीमसेनः समाकीर्णो द्रौणिना निशितैः शरैः ।

K_1 सूर्यमभ्रगण इव, K_3 सूर्यं चन्द्रगणा इव, K_4 सूर्यं मन्त्रगणा इव, G_1 मभ्रगदा इव

33 [a]) K_1 तान्विधास्य, K_3 तान्विविध्य, V_1 B Dn_1 $D_{2-4\,8}$ M_1 तान्विधम्य (B_4 स्य), Da_1 $D_{1\,5}$ त(D_1 ता) श्विधम्य, D_6 तान्विध्यत, D_7 तान्विध्वस्य, T_1 G_1 तान्प्रमथ्य, $T_{2\,3}$ $G_{2\,3}$ तान्विव्याथ (T_2 ध), M_{2-4} तद्विधम्य (for तानपास्य) — [b]) V_1 Dn_1 $D_{2\,6}$ वीर्यवान् (for सयुगे) S शरजालैर् (M_{2-4} शस्त्रजाल) महाहवे — [c]) V_1 व्यद्रारयत्, D_6 स व्यद्रवत्, D_8 (before corr) G_1 विद्रावयन् (G_1 यत्), T_1 व्यद्रावय — [d]) B_3 शक्रवज्र, T_3 G वज्रपाणिर् (for हस्त) K_1 इवाश्वरी, V_1 S (except T_2) इवासुरान्, D_1 इवासुरी

34 [b]) K_2 तावक· K_1 D_5 पांडवे (for पाण्डवैर्) — G_2 M_1 om 34^c–36^b — [c]) $Ś_2$ K_4 T_1 विप्राकीर्यंत, K_1 विप्रकीर्यंत, Cc कीर्यंत (as in text) — [d]) $Ś_2$ तावनुन्ना, B_2 वातच्छन्ना, T_2 हतनुन्ना (for वातनुन्ना)

35 G_2 M_1 om 35 (cf v l 34) B_3 partly damaged — [a]) Dn_1 D_8 विद्रुते च, S (G_2 M_1 om) विद्रुते तु, D_6 विप्रद्रुत· (for द्रुते) — [b]) D_6 मध्यमाने, T_1 मध्य (for वध्य) — [c]) K_3 [ए]वाभ्ययात्, V_1 [ए]कोभ्यगात्, T_3 $G_{1\,3}$ कोद्रवत् K_1 द्रौणिरेकोद्यभूयात्पूर्णं (sic) — [d]) Da_1 $D_{1\,5}$ भीमसेन(D_1 न)महाबल·

36 G_2 M_1 om 36 (cf v l 34) — [a]) $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M_{2-4} तयो· (for तत·) K_1 घोरे, D_6 भूयो (for घोरो) — [b]) Dn_1 D_8 (m as in text) बलवत्, G_1 समरे (for सहसा) K_3 V_1 $D_{2\,6}$ S (G_2 M_1 om) नृप (for तयो·) — [c]) T_2 पुरा (for यथा) — [d]) V_1 $B_{1\,3\,5}$ $D_{3\,4\,6\,7}$ $T_{2\,3}$ G [इ]व, T_1 M पुरा (for [अ]भूत्)

Colophon om in K_3 — *Adhy name* Da_1 Dn_1 $D_{1\,5}$ चित्रवध, T_1 चित्रसेनचित्रवधो, T_2 चित्रसेनविचित्रवध·, M_{2-4} चित्रसेनवध — *Day of Karṇa's Generalship* $Ś_2$ प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ 10 (as in text), $B_{1\,4\,5}$ $D_{6\,8}$ (*sec m*) 14, D_4 (*sec m*) 15, $T_{1\,3}$ G M 11, T_2 13

11

1 $M_{2\,4}$ om the ref Ś K_{1-3} om 1^a–2^b — [ab]) D_4 तथा (for ततो) K_4 T_2 द्रौणि $T_{1\,3}$ G M राजन्द्रौणिर् (by transp) Dn_1 पत्रिभि (for पत्रिणा) — [c]) K_4 V_1 B Da_1 $D_{1\,3-7}$ transp त्वरया and परया — [d]) Da_1 $D_{1\,5\,6}$ पाणिलाघवं (for अस्त्र)

2 Ś K_{1-3} om 2^{ab} (cf v l 1) — [a]) B_3 तथैव; D_8 तथैन — $D_{6\,8}$ T_1 om (hapl) 2^c–3^b — [c]) K_3 D_2 सर्वकर्माणि K_3 संप्रेक्ष्य — [d]) B_1 Dn_1 D_2 T_2 हस्तवान्

3 $D_{6\,8}$ T_1 om 3^{ab} (cf v l 2) — [a]) B_2 भीमसेन — [d]) $B_{1-3\,5}$ D_4 $T_{2\,3}$ $G_{2\,3}$ $M_{1\,3\,4}$ रश्मिमान् $Ś_2$ इह (for इव)

रराज समरे राजन्रश्मिवानिव भास्करः ॥ ३
ततः शरसहस्रेण सुप्रयुक्तेन पाण्डवः ।
द्रोणपुत्रमवच्छाद्य सिंहनादममुञ्चत ॥ ४
शरैः शरांस्ततो द्रौणिः संवार्य युधि पाण्डवम् ।
ललाटेऽभ्यहनद्राजन्नाराचेन स्मयन्निव ॥ ५
ललाटस्थं ततो बाणं धारयामास पाण्डवः ।
यथा शृङ्गं वने दृप्तः खड्गो धारयते नृप ॥ ६
ततो द्रौणिं रणे भीमो यतमानं पराक्रमी ।
त्रिभिर्विव्याध नाराचैर्ललाटे विस्मयन्निव ॥ ७
ललाटस्थैस्ततो बाणैर्ब्राह्मणः स व्यरोचत ।
प्रावृषीव यथा सिक्तस्त्रिशृङ्गः पर्वतोत्तमः ॥ ८
ततः शरशतैर्द्रौणिमर्दयामास पाण्डवः ।
न चैनं कम्पयामास मातरिश्वेव पर्वतम् ॥ ९
तथैव पाण्डवं युद्धे द्रौणिः शरशतैः शितैः ।
नाकम्पयत संहृष्टो वार्योघ इव पर्वतम् ॥ १०
तावन्योन्यं शरैर्घोरैश्छादयानौ महारथौ ।
रथचर्यागतौ शूरौ शुशुभाते रणोत्कटौ ॥ ११
आदित्याविव संदीप्तौ लोकक्षयकरावुभौ ।
स्वरश्मिभिरिवान्योन्यं तापयन्तौ शरोत्तमैः ॥ १२
कृतप्रतिकृते यत्तं कुर्वाणौ च महारणे । C 8 578 B 8 15 13 K 8 12 13

---

4 a) B2 3 D3 8 शतसहस्रेण (D8 स्राणि) — b) D8 सम्प्रयुक्ते च, T3 G2 3 सम्प्रयुक्तेन (for सुप्र) — After 4^{ab}, M4 reads (hapl) 5^{c}–6^{b}, repeating it in its proper place — c) K1 अनाच्छाद्य, Dn1 समाच्छाद्य, D6 अवेक्ष्याद्य — d) V1 B1 Dn1 D2 6 S (except M4) अथानदत्, D8 ननाद ह, Co अनानदत् (for अमुञ्चत) K4 सिंहना * मुमूचत॰ (sic)

5 a) K1 शनै॰ (for शरै॰) Dn1 स सवृतो (for शरांस्ततो) D6 T2 3 G तथा (for ततो) — b) T1 सछाद्य (for संवार्य) D4 पाडव — D4 reads (sec m) 5^{cd} in marg — c) B1 ललाटेथ हनद्, B2 3 Da1 D1 3–5 टेभ्योहनद्, G2 टे ह्यहनद्, M1 टे न्यहनद् — d) Ś K2 4 शिक्षा सदर्शयन्निव, K1 जन्मदर्शनयन्निव (sic), G2 नाराचैर्विस्मयन्निव

6 D8 om (hapl) 6–7 — b) B2 कारयामास — G2 om 6^{c}–7^{b} — c) B2 स्वने (for वने) M1 (*sup lin* as in text) तृप्त॰ (for दृप्त॰) — d) K4 खड्ग, V1 Dn1 T2 खड्गी, Ca. c खड्गो (as in text)

7 D8 om 7, G2 om 7^{ab} (cf v 1 6) — b) D6 G1 यतमान॰ V1 B2 5 पराक्रम, S (except G1, G2 om) पराक्रमे — G2 reads 7^{cd} after 9 — cd) Dn1 T2 वै स्मयन्, T1 3 G1 3 M प्रस्मयन् (for विस्म) G2 ललाटे ह्यहनद्राजन्नाराचैर्विस्मयन्निव (cf 5^{cd})

8 G2 om 8^{a}–9^{b} — a) Da1 Dn1 D1 5 S (G2 om) त्रिभिर् (for ततो) — b) V1 Dn1 D2 6 8 S (G2 om) अश्वत्थामा, B Da1 D1 3–5 7 ब्राह्मणोसौ (for ब्राह्मण॰ स) V1 B1 D2 6 व्यराजत, B2–5 Da1 D1 3–5 7 T3 G1 3 M1 व्यशोभत, Dn1 विदीपत॰ — c) K4 शक्तिस् (for सिक्तस्) S (G2 om) प्रावृष्यंबुपरिक्षिप्तस् (T2 प्रावृष्यां पयसा सिक्तस्) — d) K4 त्रिशृगै॰, Dn1 सशृग , T3 G3 त्रिश्रिंग (sic) (for त्रिशृङ्ग॰) V1 B1 D2 6 S (G2 om) इव पर्वत (for पर्वतोत्तम)

9 G2 om 9^{ab} (cf v 1 8) — a) T1 शतशरैर् (for शरशतैर्) V1 B (except B2) Dn1 D2–4 6–8 T2 M2 द्रौणिर् — b) K4 D6 T1 3 G3 M2 4 मर्दयामास (for अर्द) Ś2 V1 B D (except D1 2) T2 M2 4 पाडव — c) D4 वैन (for चैन) D2 वारयामास, Co कम्प (as in text) — d) S (except T2) महावात इवाचल (T1 °ल॰) — After 9, G2 reads 7^{cd}

10 Ś K1 2 Dn1 om (hapl) 10 — a) K3 4 V1 B (except B2) D2–4 7 8 T2 M2–4 पाडवो — b) K4 V1 B (except B2) D2–4 7 8 T2 M द्रौणिं G2 शरशितै॰ (for शतै) D5 om (hapl) शितै K4 G2 शतै , M1 शिखै (for शितै॰) — c) T2 न कपयत V1 D2 6 सक्रुद्धो, T1 सहृष्ट — d) K3 V1 B2 4 Da1 D1 3–7 T2 3 G2 3 M वार्यौघ (Da1 घा), T1 जलौघा (for वार्योघ) G1 पर्वत॰

11 a) V1 शरौघैस्तु, M1 शरैर्घोरश्च् (for शरैर्घोरैश्छ्) — b) K1 छादयानो, K3 Dn1 S छादयतौ, K4 V1 B1 छाद (V1 द्य)मानौ T1 M1 3 4 महारणे (for रथौ) D2 छादयामास तौ रथौ (sic) — c) N (except Dn1 D8) T3 G3 रथवर्य(D6 रथोपरि)गतौ V1 B D S वीरौ (V1 र) (for शूरौ) — d) K1 3 V1 B Da1 D1 3–8 बलोत्कटौ, K2 रणोत्कटे, Dn1 नरोत्तमौ, D2 कलोत्कटौ, S नरषभौ (for रणोत्कटौ)

12 b) K1 लोके क्षयकरावुभौ (sic) — d) Dn1 D8 भासयतौ, T1 छाद (for ताप) Dn1 वरोत्तमौ, D2 6 शरोर्मिभि

13 a) Ś K B1 3 6 D2–4 6 7 तत॰ प्रतिकृ(Ś1 K2 क्ष) ते, Dn1 कृते प्रति — V1 om (hapl) 13^{bc} — b)

C 8 578 B 8 15 13 K 8 12 13 कृतप्रतिकृते यत्नं चक्राते तावभीतवत् ॥ १३
व्याघ्राविव च संग्रामे चेरतुस्तौ महारथौ ।
शरदंष्ट्रौ दुराधर्षौ चापव्यात्तौ भयानकौ ॥ १४
अभूतां तावदृश्यौ च शरजालैः समन्ततः ।
मेघजालैरिव च्छन्नौ गगने चन्द्रभास्करौ ॥ १५
प्रकाशौ च मुहूर्तेन तत्रैवास्तामरिंदमौ ।
विमुक्तौ मेघजालेन शशिसूर्यौ यथा दिवि ॥ १६
अपसव्यं ततश्चक्रे द्रौणिस्तत्र वृकोदरम् ।
किरञ्शरशतैरुग्रैर्धाराभिरिव पर्वतम् ॥ १७
न तु तन्ममृषे भीमः शत्रोर्विजयलक्षणम् ।
प्रतिचक्रे च तं राजन्पाण्डवोऽप्यपसव्यतः ॥ १८
मण्डलानां विभागेषु गतप्रत्यागतेषु च ।
बभूव तुमुलं युद्धं तयोस्तत्र महामृधे ॥ १९
चरित्वा विविधान्मार्गान्मण्डलं स्थानमेव च ।
शरैः पूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २०
अन्योन्यस्य वधे यत्नं चक्रतुस्तौ महारथौ ।
ईषतुर्विरथं चैव कर्तुमन्योन्यमाहवे ॥ २१
ततो द्रौणिर्महास्त्राणि प्रादुश्चक्रे महारथः ।
तान्यस्त्रैरेव समरे प्रतिजघ्नेऽस्य पाण्डवः ॥ २२
ततो घोरं महाराज अस्त्रयुद्धमवर्तत ।

Ś K2 4 B (B3 damaged) Da1 D1 3–5 7 T3 G तौ (for च) B3 5 Dn1 D8 T2 3 G M3 महारथौ (for महारणे) D6 कुर्वाणौ वनहारणे (sic) — B1 T1 om (hapl) 13^{cd} — c) K4 कृतप्रति**, B1 कृत प्रतिकृते, T3 G1 3 कृतप्रतिकृतौ K1 B2 3 5 Da1 D1–5 7 यत्तौ, T3 G M2–4 चैव, Cc यत्न (as in text) Dn1 D8 T2 कृतात् (D8 कृत, T2 कृते) कृत प्रचक्राते, M1 कृतप्रतिकृत चक्रु — d) B2 3 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S शरसंघैरभीतवत्, D2 चक्राते भावतीतवत्

14 a) S (except T2) संरब्धौ (for संग्रामे) — b) K1 नरर्षभौ, K3 V1 B2 3 5 D S (except M2) नरोत्तमौ, B4 महारणौ (for रथौ) — c) T1 शरदुष्ट्रा (sic), G1 दंष्ट्रा — d) Ś K2–4 D8 (m as in text) चापव्यासौ, K1 वृत्तौ, V1 B1 4 5 Da1 D1 3 4 6 7 वक्त्रौ, B2 3 S हस्तौ, Dn1 वतौ, D5 वक्त्रै (for व्यात्तौ) V1 B D S भयकरौ (B4 सुदारुणौ) (for भयानकौ) Cc cites चापव्यात्ताननौ

15 a) T1 M अदृश्यौ तु (T1 M1 च) मुहूर्तेन, T3 G तावदृश्यौ मुहूर्तेन — b) S (except T2) शरजालैर्बभूवतु — c) T1 परिच्छन्नौ G1 2 M प्रतिच्छन्नौ (for इव च्छन्नौ) — d) S (except T2) सूर्या(T1 M2 4 र्यं)चन्द्रमसाविव

16 a) B2 3 D3 4 7 चकाशेते (for प्रकाशौ च) — b) M1 तत्रैव G2 [आ]स्थाम् B2–5 Da1 D1 3–5 7 ततस्तावप्य रिंदमौ — c) D8 M1 वियुक्तौ B2–5 Da1 D1 3–5 7 अभ्रजालेन, D2 शर (for मेघ) — d) Dn1 D8 चन्द्रसूर्यौ (for शशि) B3–5 Da1 D1 3–5 7 अंगारकबुधाविव — After 16, K4 V1 Da1 D1–7 ins

88* अथ तत्रैव संग्रामे वर्तमाने सुदारुणे ।

17 K2 om 17^{ab} — c) B3 किरञ्शरसहस्रेन

18 a) M2–4 च (for तु) — b) B1 विजयकांक्षित (for लक्षणम्) — c) K2 स त, B1–3 6 Da1 D1–5 7 S ततो (for च त)

19 a) S (except T2) विभागेन — b) T1 3 G1 3 M गतप्रत्यागतेन च, G2 सूर्यं प्रत्यागतानि च — c) D1 3 तुमल G1 शब्द (for युद्ध) — d) V1 B1 T1 3 G महाहवे, D8 विशां पते (for महामृधे) B2–5 Da1 D1 3–5 7 तयो पुरुषसिंहयो

20 a) Ś K2 4 त्रिविधान् (for विविधान्) B3 चरन्बहुविधान्मार्गान् — b) N (except Da1 D1 5) S (except T3 G3) मंडल, Cc cites मण्डल — d) M3 (inf lin as in text) अभिजग्मतु

21 a) K2 B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 S (except T2) चैव (for यत्न) — b) B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 चक्रतुर्यत्नमुत्तम, B3 damaged, S (except T2) तुर्यत्नमाहवे — c) K1 ईषितुर्, K3 ईषतु, Cc ईषतुर् (as in text) –T1 transp विरथ and चैव Ś K2 4 विजय, B5 द्वैरथ, D6 विरथौ (for विरथ) D2 ऐषतुर्विविध चैव, T2 3 G M इये(M4 ए)षतुश्च विरथ

22 b) K3 महारथं, V1 B1 D2 T2 महास्त्रवित् (for रथ) — c) Ś2 K4 D6 8 तान्यस्त्रेणैव — d) B3 अभिजघ्ने K3 T2 3 G स, B1 2 5 D3 4 7 [ऽ]थ (for [ऽ]स्य)

23 a) Ś2 K4 V1 T3 G महाराजन्, B4 महद्राजन्, Dn1 D8 T2 तयो राजन्, M तदा राजन् (for महाराज) T1 ततो घोरतर राजन् — B2 om 23^{b}–25^{a} — b) Ś1 K1 2 त्वस्त्रयुद्ध (for अस्त्र) M3 (inf lin) अवर्धत — c) K3 T1 महाघोर, B5 तथा घोर, Dn1 महाराज (for यथा घोर) — d) Ś2 प्रजामेहरणे (sic), K4 संहारणे, D4 संहरण, G2 संग्रहणे Ś K1 2 4 V1 B (B2 om) Da1 D1–8 M ह्यभूत्,

ग्रहयुद्धं यथा घोरं प्रजासंहरणे *अभूत् ॥ २३
ते बाणाः समसज्जन्त क्षिप्तास्ताभ्यां तु भारत ।
द्योतयन्तो दिशः सर्वास्तच्च सैन्यं समन्ततः ॥ २४
बाणसंघावृतं घोरमाकाशं समपद्यत ।
उल्कापातकृतं यद्वत्प्रजानां संक्षये नृप ॥ २५
बाणाभिघातात्संजज्ञे तत्र भारत पावकः ।
सविस्फुलिङ्गो दीप्तार्चिः सोऽदहद्वाहिनीद्वयम् ॥ २६
तत्र सिद्धा महाराज संपतन्तोऽब्रुवन्वचः ।
अति युद्धानि सर्वाणि युद्धमेतत्ततोऽधिकम् ॥ २७
सर्वयुद्धानि चैतस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ।
नैतादृशं पुनर्युद्धं न भूतं न भविष्यति ॥ २८
अहो ज्ञानेन संयुक्तावुभौ चोग्रपराक्रमौ ।
अहो भीमे बलं भीममेतयोश्च कृतास्त्रता ॥ २९
अहो वीर्यस्य सारत्वमहो सौष्ठवमेतयोः ।
स्थितावेतौ हि समरे कालान्तकयमोपमौ ॥ ३०
रुद्रौ द्वाविव संभूतौ यथा द्वाविव भास्करौ ।
यमौ वा पुरुषव्याघ्रौ घोररूपाविमौ रणे ॥ ३१
श्रूयन्ते स्म तदा वाचः सिद्धानां वै मुहुर्मुहुः । C 8. 596 B 8. 15. 33 K 8. 12. 33

K3 [ऽ]स्यभूत् (sic), Dn1 स्वभूत्, D8 (marg) भवेत्, T1 यथा G [ऽ]प्यभूत् (for *अभूत्) T2 3 प्रजासहरणेष्वभूत्

24 B2 om 24 (cf v l 23) — a) D8 समसृज्यत, T1 G2 सज्यत — b) B3–5 Da1 D1 3–5 7 मुक्तास् (for क्षिप्तास्) V1 B1 D2 6 T2 महाहवे, Dn1 D8 महारणे (for तु भारत) K3 क्षिप्तास्तावनु भारत, T1 ताभ्या क्षिप्ता समतत, T3 G M ताभ्या क्षिप्ता इ(M1 य)यस्तत — c) T1 द्योतयतौ — d) K3 B1 3–5 Dn1 D3 4 6 7 तव (for तच्च) Da1 D1 5 transp च and सैन्य

25 B2 om 25^{a} (cf v l 23) — a) Ś K3 D8 बाणसघवृत, B1 सहावृत, B3–5 Da1 D1 3 4 (marg) 5–7 T3 सघैर्वृत, D4 सहैर्वृत S (except T2 G3) सर्वम् (for घोरम्) — c) K3 B2–5 D T G1 3 M2–4 उल्कापातावृत, V1 पातान्वित, B1 पातादिक, G2 महोत्पातावृत, M1 उक्तापातावृत Cc cites उल्काघात B2 3 D2 3 6 7 युद्ध, B5 घोर, D4 शुद्ध, G2 सर्व (for यद्वत्) — d) D4 सजये (for सक्षये) T3 G प्रजासहरणे नृप

26 a) V1 B1 बाणपाताच्च, B2 बाणाभिपातात्, Dn1 D6 T2 बाणाघाताच्च — c) G2 M सविष्फुलिंगो K1 दीप्ताग्नि (for दीप्तार्चि) — d) V1 B D S यो (for सो) K1 [ऽ]दह्यद्, T2 [ऽ]वहद्, G1 दहेद्, Cc [ऽ]दहद् (as in text)

27 a) B2 विद्धा (for सिद्धा) — b) Ś K1 2 4 सपश्यतो, D8 ह्यततो हि, Cc सपतन्तो (as in text) T2 सुप्रतीता वचोब्रुवन् — V1 B1 read 27^{cd} (with v l) twice — cd) K3 (*sup lin* as in text) कृतोधिक, S अवर्तत (for ततोऽधिक) V1 B (V1 B1 second time) Da1 D1 3–5 7 युद्धानामति सर्वेषा युद्धमेतदिति प्रभो Cc cites अति

28 a) K3 वित्तस्य, K4 D6 वै तस्य (for चैतस्य) — b) T1 G1 कळा Ś K1 2 4 ना(K1 न)र्हति, T2 G1, 2 M1 नार्हति D1 षोडशी — c) B2–5 Da1 D1 3–5 7 ने(D1 नि)दृश च (for नैतादृश) — d) K3 V1 B D S भविष्यति कदाचन

29 a) V1 B (except B1) Da1 D1 3–5 7 S (except T2) सपन्नौ (for सयुक्तौ) — b) K4 [उ]भौ वोग्रपराक्रमौ, B1 Dn1 D2 6 T2 [उ]भावुग्र, B2–5 Da1 D1 3–5 7 8 [उ]भौ ब्राह्मणक्षत्रियौ (D8 पाडवौ) — After 29^{ab}, N (except D8) ins

89* अहो शौर्येण सपन्नावुभौ ब्राह्मणपाण्डवौ ।

[K3 T2 धैर्येण (for शौर्येण) Ś K Da1 Dn1 D1 2 T2 सयुक्तौ (for सपन्नौ) K1 युतौ (for [उ]भा) D3–6 Da1 D1 3–7 चोग्रपराक्रमौ (for ब्राह्मणपाण्डवौ)]

— B2 om 29^{c}–31^{b} — c) K1 3 भीमबल, K4 भीमबलो, Dn1 D8 युद्धे बल (D8 ली) (for भीमे बल) V1 B1 D2 6 S अहोन(T1 2 अहो त)योर्बल युद्धे, B3–5 Da1 D1 3–5 7 अहो भीमबलो भीम (B3 भीम) — d) B3 कृत गच (sic); B4 5 Da1 D1 3–5 7 एतस्य च (for एतयोश्च) K3 अमतस्य कृताश्रता (sic), V1 B1 D2 6 T1 3 G M अहो चाति(T1 M1 वापि, T3 G M2–4 चापि)कृतास्त्रता T2 अहो अपि कृतास्रता (sic)

30 B2 om 30 (cf v l 29) — a) K3 वीर्यत्व, B3 वीरस्य (for वीर्यस्य) V1 B1 Dn1 D2 6 T2 Cc सामर्थ्यम् (for सारत्वम्) T1 3 G M अहो ज्ञानस्य सपच्च — b) K3 सौनृतम्, Cc सौष्ठवम् (as in text) S (except T2) एव च (for एतयो॰) — d) Ś2 यमोपम (for ॰यमोपमौ)

31 B2 om 31^{ab} (cf v l 29) — a) K3 सशतौ (sic), B सप्राप्तौ (for सभूतौ) G2 रुद्रेंद्राविव भूतौ तौ — b) Da1 D1 S (except T2) तथा (for यथा) — c) K3 च (for वा) S (except T2) यमा(G2 माया)विव नरव्याघ्रौ — d) K4 V1 B Da1 D1 3–5 7 [उ]भौ (for [इ]मौ) D2 घोररूपानिभौ इमे (sic)

C 8 396 B 8 15 33 K 8 12 33 सिंहनादश्च संजज्ञे समेतानां दिवौकसाम् ।
अद्भुतं चाप्यचिन्त्यं च दृष्ट्वा कर्म तयोर्मृधे ॥ ३२
तौ शूरौ समरे राजन्परस्परकृतागसौ ।
परस्परमुदैक्षेतां क्रोधादुद्वृत्य चक्षुषी ॥ ३३
क्रोधरक्तेक्षणौ तौ तु क्रोधात्प्रस्फुरिताधरौ ।
क्रोधात्सदष्टदशनौ सदष्टदशनच्छदौ ॥ ३४
अन्योन्यं छादयन्तौ स्म शरवृष्ट्या महारथौ ।
शराम्बुधारौ समरे शस्त्रविद्युत्प्रकाशिनौ ॥ ३५
तावन्योन्यं ध्वजौ विद्ध्वा सारथी च महारथौ ।
अन्योन्यस्य हयान्विद्ध्वा बिभिदाते परस्परम् ॥ ३६
ततः क्रुद्धौ महाराज बाणौ गृह्य महाहवे ।
उभौ चिक्षिपतुस्तूर्णमन्योन्यस्य वधैषिणौ ॥ ३७
तौ सायकौ महाराज द्योतमानौ चमूमुखे ।
आजघ्नाते समासाद्य वज्रवेगौ दुरासदौ ॥ ३८
तौ परस्परवेगाच्च शराभ्यां च भृशाहतौ ।
निपेततुर्महावीरौ स्वरथोपस्थयोस्तदा ॥ ३९

---

32 ^{a}) Ś K1 2 4 V1 B1 च, K3 स (for स्म) B2–5 Da1 D1 3–5 7 इति वाच स्म श्रूयते, T1 3 G M इति स्म वाच (G1 2 च) श्रूयते, T1 श्रूयतेति तथा वाच — ^{b}) K4 स्निग्धाना वै, T1 3 G M2–4 सपतत्यो (G2 द्यो), M1 सभ्रमतौ (for सिद्धाना वै) K3 तैर्, D8 च (for वै) — ^{c}) D8 (*sup lin* as in text) सिंहनादस्य D6 सजज्ञिरे सिंहनादा, S (except T2 3) सिहनादाश्च सजज्ञु — ^{d}) B4 महात्मनां (for दिवौकसाम्) — D6 om 32^{ef} — ^{e}) V1 तु, D8 वा (for second च) — ^{f}) B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 रणे (for मृधे) S (except T2) दृष्ट्वा युद्ध महारणे — After 32, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins

90* सिद्धचारणसघाना विस्मय समपद्यत ।
प्रशसन्ति तदा देवा सिद्धाश्च परमर्षय ।
साधु द्रौणे महाबाहो साधु भीमेति चाब्रुवन् ।

[(L 1) D1 विस्मय — (L 2) K4 प्रहसति, B4 प्रशासतस् D5 देवी B2 षंमा — (L 3) Da1 D1 5 द्रौणि K4 महाबाहु D8 वाब्रुवन्]

33 ^{b}) K3 कृतागमौ, D2 कृत्तागतौ — ^{c}) K3 V1 B D T2 M उदीक्षे(Da1 D1 5 क्ष्ये)ता, T1 अवेक्षेता — ^{d}) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D3 4 7 T2 3 G3 M2 उद्धृत्य (for उद्वृत्य) K3 चक्षुषा, Da1 चक्षुषौ D1 क्रोधादुद्धृत्तचक्षुषौ, D2 6 क्रोधदीधि(D6 पि)तचक्षुषी, T1 क्रोधाद्व्यावृत्तचक्षुषी

34 ^{a}) K4 तौ (for तु) — ^{b}) T1 क्रोध — ^{cd}) D8 has lacuna Ś सुतौ च महत क्रोधात्, K4 अन्योन्य तु तदा क्रोधात्, B4 क्रोधात्सदष्टदशनैस्, Dn1 क्रोधात्सदश्यमानौ तु, T1 3 G M क्रोधात्सदश्य (M1 दश्यै) दशनैस्, T2 क्रोधसदष्टदशनौ (for ^{c}) K4 सदष्ट , V1 B Da1 Dn1 D1 7 S तथैव (for सदष्ट) D2 दशनच्छदै Ś1 क्रोधात्सदष्ट******दशनच्छदौ, K1 2 ******क्रोधात्स च(K1 *sup lin* द)ष्टदशनच्छदौ (for ^{cd}) Cc cites संदष्टदशनौ and दशनच्छदौ (as in text)

35 ^{a}) B3 च (for स्म) S (except T2) छादयामासतु रुभौ (T3 G तु क्रुद्धौ) — ^{b}) S (except T2) तावन्योन्य रणे शरै — Ś1 K1 2 4 D8 T2 om 35^{c}–36^{b} — ^{c}) B1 शरायुधारौ (sic), G1 शराबुधरौ, G3 धारा — ^{d}) K2 अस्त्र , D1 शास्त्र (for शस्त्र) K3 V1 B1 Dn1 G2 विद्युत्प्रकाशितौ

36 Ś1 K1 2 4 D8 T2 om 36^{ab} (cf v 1 35) — ^{a}) M2–4 अन्योन्यस्य (for तावन्योन्य) V1 B Da1 D2–7 M3 ध्वज, G2 ध्वजे B1 Dn1 छित्त्वा, T1 भित्त्वा (for विद्ध्वा) — ^{b}) K3 B2–5 Da1 D2 4 6 7 सारथिं, D3 सारथीश्च K3 B2–5 Da1 D1 3–5 7 महारणे, M1 रथी B1 विविधाते परस्पर — B1 om 36^{cd} — ^{c}) T1 3 G M हया(G2 ता)श्चापि (for हयान्विद्ध्वा) D6 अन्योन्य स्म हय विद्ध्वा, T2 अन्योन्य च हयाश्चापि — ^{d}) Da1 D1 5 विविधाते, D2 विचिराते, D4 विभिंदाते, D6 अभीक्षेते, T2 बबाथाते (sic) (for बिभिदाते) T1, 3 G M सायकैर्निर्बि(G2 र्भि)भेदतु

37 D8 om (hapl) 37^{b}–38^{a} — ^{b}) Ś K2 4 महामृधे (for हवे) K3 बाणौ सगृह्य सयुगे — ^{c}) K3 विक्षिपतस्, T1 3 G2 3 चिक्षेपतुस् (for चिक्षि) — ^{d}) Dn1 अन्योन्य च (for न्यस्य)

38 D8 om 38^{a} (cf v 1 37) — ^{a}) K3 V1 B4 5 Da1 D1 3–7 सायकैर्, B1 2 शायकैर् D2 तौ शायकौ महावीरौ — ^{b}) T3 G द्योतयानौ (for मानौ) D8 चमूमुख — ^{c}) V1 B1 2 D2–4 6 7 S (except T2) आजघ्नतु , B5 प्रजघ्नाते — ^{d}) G2 वज्रवेगदुरासदौ

39 ^{a}) K1 4 परस्परवेगाश्च, S (except T2) वेगेन — ^{b}) K4 Dn1 भृश हतौ (for भृशाहतौ) S (except T2) शराभ्यामाहतौ भृश — ^{c}) K1 3 V1 B D T2 G2 M महावीर्यौ (D1 वीर्यौ, D6 राज्ञा), T3 G1 3 समासाद्य (for महावीरौ) — ^{d}) Dn1 तयो , T1 2 G2 तथा (for तदा) K1 सुरथस्थौपयोस्तदा (sic), V1 M2 स्वरथोपस्तयोस्तदा, B Da1 D1–5 7 रथोपस्थे तयोस्तदा, D8 स्वरथोपस्थका(marg के)त्तदा

ततस्तु सारथिर्ज्ञात्वा द्रोणपुत्रमचेतनम् ।
अपोवाह रणाद्राजन्सर्वक्षत्रस्य पश्यतः ॥ ४०

तथैव पाण्डवं राजन्विह्वलन्तं मुहुर्मुहुः ।
अपोवाह रथेनाजौ सारथिः शत्रुतापनम् ॥ ४१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

१२

धृतराष्ट्र उवाच ।
यथा संशप्तकैः सार्धमर्जुनस्याभवद्रणः ।
अन्येषां च मदीयानां पाण्डवैस्तद्ब्रवीहि मे ॥ १
संजय उवाच ।
शृणु राजन्यथावृत्तं संग्रामं ब्रुवतो मम ।

वीराणां शत्रुभिः सार्धं देहपाप्मप्रणाशनम् ॥ २
पार्थः संशप्तकगणं प्रविश्यार्णवसंनिभम् ।
व्यक्षोभयदमित्रघ्नो महावात इवार्णवम् ॥ ३
शिरांस्युन्मथ्य वीराणां शितैर्भल्लैर्धनंजयः ।
पूर्णचन्द्राभवक्त्राणि स्वक्षिभ्रूदशनानि च । C 8 614 B 8 16 5 K 8 32 5

40 ^{a}) D2 6 क्रुद्धो (for ज्ञात्वा) — ^{c}) K3 अपोवाहद् K1 Dn1 रणे, D2 रथाद् (for रणाद्) — K1 om 40^{d}–41^{c} — ^{d}) Ś1 (*sup lin* as in text) स ह क्षत्रस्य, B Da1 D1 3–5 7 सर्वसैन्यस्य

41 K1 om 41^{abc} (cf v l 40) — ^{a}) B3 तत्रैव, D4 तथैव (for तथैव) — ^{b}) M (except M1) अचेतनं (for मुहुर्मुहु) — D2 om 40^{cd} — ^{c}) V1 B1 Dn1 D6 T1 3 G रणाद्राजन् (for रथेनाजौ) — ^{d}) K3 सारथी, S (except T2) विशोक (for सारथि) V1 T1 G शत्रुतापन

Colophon — *Adhy name* K3 भीमाश्वत्थामयोर्युद्ध B2 अश्वत्थामभीमसेनयोर्युद्ध, B1 4 भीमाश्वत्थामयुद्ध, Dn1 द्रोणभीमसेनयोर्युद्धे, Da1 D1 5 T1 अश्वत्थामभीमसंग्रामे (T1 युद्धं), D3 4 7 अश्वत्थामभीमयोर्द्वैरथ — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 T1 G M 12, Ś2 11 (as in text), B1 2 4 5 Da1 D5 6 8 15, D4 16, T2 14

☞ T1 G1 2 M2–4 ins after the colophon, while T2 3 G3 M1 ins after 8 17 29 an addl adhy given in App I (No 1)

12

☞ S reads 8 12 1–32 after the addl colophon following 8 40 111

1 After the ref, Ś2 ins ॐ — ^{a}) T1 3 G2 3 कथं (for यथा) K1 2 4 B1 2 D संसप्तकै — ^{b}) D2 भवेद् (for [अ]भवद्) D3 4 T3 G2 3 M1 रणं (for रण) — After 1^{ab}, S ins

91* सूतपुत्रस्य पाञ्चालैः कथं युद्धं प्रवर्तितम् ।
[T3 पांचाल्यै M1 ल]

S cont V1 B3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins after 1 B1 after 1^{ab}

92* अश्वत्थाम्नस्तु यद्युद्धमर्जुनस्य च संजय ।
[V1 B1 4 5 Da1 D1 5 G2 अश्वत्थाम्ना S च (for तु), B1 [अ]भवद् (for तु यद्) G2 M2–4 तद् (for यद्) B3 तु पांडव (for च संजय)]

— V1 B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 repeat (with v l) 1^{cd}, after 92* — ^{c}) Ś2 मदीयाणां, K2 V1 B D (except Dn1 D8) महीपानां, T2 मदीय्यानां — ^{d}) K3 वदस्व (for ब्रवीहि) B2 Da1 D1 5 (all second time) S सह पार्थैर्ब्रवीहि तत् (B2 Da1 D1 5 मे), D6 पांडवैस्त्वं ब्रवीत तत्

2 ^{b}) B3 D8 संग्रामे K1 भवतो (for ब्रुवतो) D2 संसप्तकै भवेद्रण (sic) — ^{c}) V1 B1 D2 6 वीरैः संसप्तकैः सार्धं — ^{d}) K4 V1 B1 D6 देहपापप्रणाश(K4 स)नं, B2–5 Da1 D1–5 7 Ca पाप्मासु(B5 शु, D2 प्र)नाशनं, Dn1 देहप्राणविनाश (submetric), S देहपाप्म(T1 सर्वं, T2 प्राण)विनाशन

3 ^{a}) Some MSS संसप्तक V1 B Da1 Dn1 D1–7 S (except T2) बल (for गण) D8 संसप्तकगणं वीर — B3 om 3^{cd} — ^{c}) K1 व्यक्ष्यतो यद् (sic), V1 अक्षोभयद्, M1 व्याक्षोभ — ^{d}) M1 इवार्णव

4 S transp 4^{ab} and 4^{cd} — ^{a}) K4 [उ]त्तम (for [उ]न्मथ्य) — ^{b}) Dn1 D1 8 सितैर्, D4 शीतैर् (for शितैर्) K1 बल्लैर्, Dn1 बाणैर् (for भल्लैर्) — ^{d}) Ś2

C 8 615 B. 8 16 6 K 8 52 5 संतस्तार क्षितिं क्षिप्रं विनालैर्नलिनैरिव ॥ ४
सुवृत्तानायतान्पुष्टाश्चन्दनागुरुभूषितान् ।
सायुधान्सतनुत्राणान्पञ्चास्योरगसंनिभान् ।
बाहून्क्षुरैरमित्राणां विचकर्तार्जुनो रणे ॥ ५
धुर्यान्धुर्यतरान्सूतान्ध्वजांश्चापानि सायकान् ।
पाणीनरत्नीनसकृद्भल्लैश्चिच्छेद पाण्डवः ॥ ६
द्विपान्हयान्रथांश्चैव सारोहानर्जुनो रणे ।
शरैरनेकसाहस्रै राजन्निन्ये यमक्षयम् ॥ ७
तं प्रवीराः प्रतीयाता नर्दमाना इवर्षभाः ।
वाशितार्थमभिक्रुद्धा हुंकृत्वा चाभिदुद्रुवुः ।
निघ्नन्तमभिजघ्नुस्ते शरैः शृङ्गैरिवर्षभाः ॥ ८ ॥
तस्य तेषां च तद्युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।
त्रैलोक्यविजये यादृग्दैत्यानां सह वज्रिणा ॥ ९
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य द्विषतां सर्वतोऽर्जुनः ।
इषुभिर्बहुभिस्तूर्णं विद्ध्वा प्राणान्ररास सः ॥ १०
छिन्नत्रिवेणुचक्राक्षान्हतयोधाश्वसारथीन् ।

Da1 D5 M2–4 स्वक्षिभ्रुदशनानि, K3 स्वक्षभ्रू , K4 स्वक्षिभू — e) Ś1 (*sup lin*) सततार, K4 सस्तस्तार, M1 सत्रस्तार Dn1 क्षावि क्षिप्रे (sic) (for क्षितिं क्षिप्रं) K3 सितर तारय क्षिप्र (sic), D6 सस्मरन्क्षितिगन्क्षिप्र (sic) — f) K1 विरालैर्, K3 D8 विमलैर्, D6 मृणालैर् (for विनालैर्) K1 नयनैर्, K3 निर्मलैर्, B1–3 Da1 नलिनीर्, Dn1 नलनैर्, T3 G3 नालिनीम् (for नलिनैर्)

5 a) K4 सुव्रतान् Ca सुवृत्तान् (as in text) D6 पृष्टान् (for पुष्टान्) — D6 om (? hapl) 5^{b}–6^{a} — b) K1 V1 B2 5 D3 M3 चदनागुरुरूषितान्, Da1 D1 5 7 T G गरुरूषितान्, Dn1 D2 M1 2 4 गरुभूषितान् — c) K3 B Da1 Dn1 D1 2 5 8 S (except G2) सतलत्राणान्, D3 4 7 सतलत्राश्च (for सतनुत्राणान्) B2 कटकागदशो भाढ्यान् — d) S (except T3 G3) पचास्यानिव पन्नगान् — e) K2 बाहू (for बाहून्) T1 क्षीरैर् (for क्षुरैर्) K3 बाहून्नक्षुरमित्राणाम् (sic) — f) K2 विशकर्तार्जुनो, K3 Dn1 D8 निचकर्तार्जुनो, S (except T2) उच्चकर्तार्जुनो V1 B Da1 D1–5 7 चिच्छेद समरेर्जुन

6 D6 om 6^{a} (cf v 1 5) — a) B1 धुन्वान्, Co धुर्यान् (as in text) Ś2 धुहतरान्, K3 धुर्यवरान्, B1–3 5 D3 7 8 T G1 3 M2 4 धुर्येतरान्, M1 धुर्येतुरान्, Cc धुर्यगतान् (for धुर्यतरान्) K3 क्रुसान्, B2 शूरान्, G1 2 सूत (for सूतान्) V1 D2 धुन्वन्नथगतान्सूतान्, G2 युद्धान्युध्येतरान्सू (sic) — b) V1 ध्वजांश्चापान्ससायकान्, D6 सचापाश्च ससा , D8 ध्वजांश्चान्योन्यसा , T1 ध्वजांश्च कवचायुधान्, M2 4 ध्वजांश्चापासिसायकान् — c) K2 पाणीरनत्रीनसकृत्, V1 B D2 4 6 7 पाणीन्स(B2 श्च)रत्ना(D4 त्नी)नसकृत्, D3 पाणी सेरत्नींनसकृत्, T1 पाणीनरत्नीन्निशितै, T2 M पाणी नरत्नींश्च शि(M2 सि)तै , T3 G पाणीन्नितातनिशितै Cc cites पाणीन् and अरत्नीन् (both as in text), Ca cites अरत्नि — d) B2 भल्लैश्चिच्छेद पाडुनदन (hypermetric), Dn1 भल्लैश्चिच्छेद युधि पाडव (hypermetric)

7 a) K3 V1 B1 Dn1 D2 T2 द्विपान्रथान्हयांश्चैव, B2 5 D3 4 7 रथान्द्विपान्हयांश्चैव, B3 रथान्हयान्द्विपाश्चैव, B4 Da1 D1 5 रथान्द्विपान्नरांश्चैव — b) B2–5 D (except D2 6) S युधि (for रणे) — d) B D (except D2 6 8) S transp राजन् and निन्ये M1 जनक्षय (for यम)

8 a) B3 4 प्रवीरा K3 प्रजानश्च (for प्रतीयाता) V1 त प्रवीरा सुसनद्धा B1 2 5 Dn1 D2 3 6 7 S त (S ते) प्रवीरा सुसरब्धा (M1 क्रुद्धा), Da1 D1 5 त प्रवीरा प्रतीयता, D4 ते च वीरा सुसरब्धा, D5 प्रतिप्रयातास्ते वीर — M1 om (hapl) 8^{bc} — b) D6 मर्दमाना (for नर्द) K3 V1 B1 Dn1 नरषभा (for इवर्षभा) — Ś K1 2 Dn1 T1 om 8^{cdef} — c) K4 V1 B D (Dn1 om , D1 both times) Cc वासितार्थम् (B3 र्थं) K4 D2–4 7 इव क्रुद्धम्, V1 अभिक्रुद्धम्, B1 इति क्रुद्धम्, B3–5 Da1 D1 (both times) 5 इव क्रुद्धा, D6 अपि क्रुद्धा, M3 अभिक्रुद्ध (for अभिक्रुद्धा) — d) K4 V1 B1 D2–4 6 7 S (T1 om) अभिद्रुत्य मदोत्कटा (B1 ट) — e) K3 अभिनिघ्नत , Da1 D1 इति निघ्नत , D5 अतिनिघ्नत, D8 प्रतिजघ्नुस्त B3 अर्जुन ते विनिघ्नत — After 8, D1 repeats 8^{cd}

9 a) D1 युद्धस्तम् (for तद्युद्धम्) — b) S (except T3 G3) रोमहर्षण — c) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T3 G यद्वद् (for यादृग्) — d) D8 वज्रिण

10 a) Ś2 शरैर्, K4 शस्त्रैर् (for अस्त्रैर्) B2 3 अग्रत पृष्ठतश्चैव — c) K3 वसुभिस् (for बहुभिस्) — d) D8 निघ्नन् (for विद्ध्वा) K3 D3 T1 M2–4 निरास, V1 B1 Dn1 D2 T2 निनाय, B2–5 Da1 D1 3–5 7 T3 G3 जहार (for ररास) G1 2 निरासदत्, M1 निरासव (for ररास स) D6 विद्युत्प्राणौ निराकृता

11 a) Ś2 भिन्नत्रिवेणु Da1 छिन्नत्रिवेणु (for त्रिवेणु) K1 चक्राक्षा, K3 चक्राक्षा, K4 चक्रांश्च, V1 चक्राख्यान् — b) K1 हतयोधश्च, K3 4 V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T3 G M3 योधांश्च, B3 सुतयोधाश्च , B5 D2 6 T1 2 हतयोधान्स , M1 यौधाश्च , M2 4 यौधांश्च (for

विध्वस्तायुधतूणीरान्समुन्मथितकेतनान् ॥ ११
संछिन्नयोक्त्ररश्मीकान्वित्रिवेणून्विकूबरान् ।
विध्वस्तबन्धुरयुगान्विशस्तायुधमण्डलान् ।
रथान्विशकलीकुर्वन्महाभ्राणीव मारुतः ॥ १२
विस्मापयन्प्रेक्षणीयं द्विषतां भयवर्धनम् ।
महारथसहस्रस्य सम कर्मार्जुनोऽकरोत् ॥ १३
सिद्धदेवर्षिसंघाश्च चारणाश्चैव तुष्टुवुः ।
देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पवर्षाणि चापतन् ।
केशवार्जुनयोर्मूर्ध्नि प्राह वाक्काशरीरिणी ॥ १४
चन्द्रार्कानिलवह्नीनां कान्तिदीप्तिबलद्युतीः ।
यौ सदा बिभ्रतुर्वीरौ ताविमौ केशवार्जुनौ ॥ १५
ब्रह्मेशानाविवाजय्यौ वीरावेकरथे स्थितौ ।
सर्वभूतवरौ वीरौ नरनारायणावुभौ ॥ १६
इत्येतन्महदाश्चर्यं दृष्ट्वा श्रुत्वा च भारत ।
अश्वत्थामा सुसंयत्तः कृष्णावभ्यद्रवद्रणे ॥ १७
अथ पाण्डवमस्यन्तं यमकालान्तकाञ्शरान् । C 8 630 B 8 16 21 K 8 52 21

योधाश्च) — c) M1 तूणीरा॰ B2 विस्रस्तायुध , G1 2 विध्वस्तायत — d) G2 तोमरान्, M4 तोरणान् (for केतनान्)

12 a) K3 सछिन्नयोक्ररश्मींश्च, B1 3 4 रश्मीशान्, B5 Da1 D1 5 T G1 3 M रश्मीषान्, G2 रश्मीवान् Co cites योक्त्र and रश्मय॰ — b) K3 विन्निवेणु , K4 चित्ररूथान् (sic), V1 B2 5 Da1 D1, 3 5 7 वि(V1 om वि)वरूथान्, T2 छिन्नवेणून्, G1 चित्रवेणून् (for वित्रि) B1 विवरूथानरिकूबरान् (hypermetric), D2 विवरूथामपि कुजरान् (hypermetric), D6 छिन्नवेणूंश्चिकुजरान्, D8 त्रिवेणून्विद्धकूबरान्, T3 G3 छिन्नवेणूद्विकू , G2 चित्रवेणीद्विकू Co cites त्रिवेणु and Ca कूबर॰ — c) Ś K2 4 विध्वस्तबधुयुगलान्, K1 विशस्तबधयुगलान्, K3 विशस्त्रबधुरयुगान्, B Da1 Dn1 D1–5 7 विस्रस्त , D8 विश्रस्त , S विशस्या (T2 शस्य , M3 शव्या) Co cites बधुर — d) K4 विस्रस्तायुधमडलान्, V1 B4m विश्र(B4m स्र)स्ताक्षोरु , B1 3 विध्वस्ताक्षप्र (sic), B2 विश्रस्ताक्षेप , B4 5 D2–4 7 विस्रस्ताक्षप्र , Da1 D1 5 विध्वस्तत्सरु , Dn1 विस्रस्ताक्षिप्त , D6 विस्रस्तान्क्षिप्र , D8 विशस्त्राक्षिप्त , T1 3 विजंघाजानु , T2 G M विजघाजानु — K1 om 12e–13b — e) K3 रथान्विशकलान्कुर्वन्, D6 T2 रथांश्च शकलीकुर्वन् Ca c cite विशकली (as in text) — f) K3 भारत॰ (for मारुत)

13 K1 om 13ab (cf v l 12) — a) K3 विस्मापयत्त (hypermetric), Dn1 D3 G1 M2–4 विस्मापन, T2 विस्मापक (for विस्मापयन्) B2 3 क्षेपणीय Da1 D1 5 G2 M1 प्रेक्षणीयान्, T1 2 M2–4 प्रेक्षकाणा, G1 प्रेक्षमाणा — b) M1 भयवर्धन॰ Da1 D1 5 द्विषतस्तापयद्बलं — d) B3 T2 सम॰ (for सम) G1, 2 कर्णार्जुनो (sic) (for कर्मार्जुनो) Da1 D1, 3–5 7 [अ]करोज्ज(D5 ज)य (for [अ]र्जुनोऽकरोत्)

14 a) B2–4 D4 सिद्धा, G1 विद्ध (for सिद्ध) G1 2 तु, M तच्च (for च) Dn1 सिद्धदेवर्षसघश्च, T1 देवर्षिसिद्ध॰सघास्तु — b) D6 G2 चाराणा K1 3 B1 2 4 5 T1 3 G3 चापि, B3 T2 G1 M चाभि , G2 अपि (for चैव) — T2 reads 14cd twice — d) T2 (both times) चास्रवान्, G2 चापतत्, M1 चापदत् (for चापतन्) — f) K4 वाग्वाश , B3 Da1 Dn1 D1 5 वाचाश , B4 5 D6 8 T2 3 G वागश , M1 वाक्याश

15 a) V1 B1 D2 6 चद्रार्कानलवायूना, B2–5 Da1 D1 4 5 7 चद्रा(B4m वज्रा)ग्न्यनिलसूर्याणा, G1 चद्रार्ककालवह्नीना, G2 चद्रार्काविव वह्नीव (sic) — b) Ś2 कार्ति (for कान्ति) K1 कांतिदीप्तिबलिद्युती, K3 D3 T1 2 G1 2 M1 बलद्युति॰ (K3 ति), K4 M4 कातिदीप्त॰बलद्युती, B3 दीप्तिवपुद्युती॰, Da1 कातिदीप्त , D2 M3 बलद्युती, D6 चलद्युति, T3 चलद्युती ❀Co चद्रादीना कात्यादि यथासख्य❀ — Ś2 om 15c–16d — c) B5 T2 बिभ्रतौ, Dn1 G2 M2–4 बिभ्रतो, T1 बिभ्यतो, G1 बिभृतो, M1 विभ्रतौ B3 देवौ, D8 शूरौ, M1 वीरा (for वीरौ) K1 यौ सदीर्धंभ्रतुर्वीरौ (sic) — e) K3 V1 B (except B3) D (except D1 6) T G M2–4 transp तौ and इमौ, M1 त्विमौ तौ (for ताविमौ)

16 Ś2 om 16 (cf v l 15) K1 om 16–17 — a) T2 ब्रह्मेशानाम् K2 [अ]जह्यौ V1 Dn1 D6 T2 3 [अ]जेयौ, T1 G1 2 M पुरा (for [अ]जय्यौ) — b) Ś1 K2 4 V1 [ए]करथस्थितौ, — c) M1 सर्वभूतधरौ, M3 तौ सद्भूतवरौ, D8 om वीरौ — d) D1 नरयानायतौ (sic), M1 नारायणनराव् B2–5 Da1 D1 3–5 7 S [इ]मौ (for [उ]भौ)

17 K1 om 17 (cf v l 16) D2 om 17a — c) B3 स्वयं यत्त , Dn1 D8 सुसरब्ध , S सुसं(M1 om सं) क्रुद्ध (for सयत्त) — d) G1 2 कृष्णम् (for कृष्णाव्) Ś K2 4 [अ]भ्याद्रवद् (for [अ]भ्य)

18 a) D4 अत्यंत (for अस्यन्त) — b) V1 B1 2 Da1 Dn1 D1 2 5 6 8 S अमित्रात(B2 त)कराञ्शरान्, B3–5 D3 4 7 अमित्रघ्नक(B3 ॰च)राञ्शरान् — c) T1 सेवुनाः

C 8 631 B 8 16 22 K 8 52 21 सेषुणा पाणिनाहूय हसन्द्रौणिरथाब्रवीत् ॥ १८
यदि मां मन्यसे वीर प्राप्तमर्हमिवातिथिम् ।
ततः सर्वात्मनाद्य त्व युद्धातिथ्यं प्रयच्छ मे ॥ १९
एवमाचार्यपुत्रेण समाहूतो युयुत्सया ।
बहु मेनेऽर्जुनोऽऽत्मानमिदं चाह जनार्दनम् ॥ २०
संशप्तकाश्च मे वध्या द्रौणिराह्वयते च माम् ।
यदत्रानन्तरं प्राप्तं प्रशाधि त्वं महाभुज ॥ २१
एवमुक्तोऽवहत्पार्थं कृष्णो द्रोणात्मजान्तिकम् ।
जैत्रेण विधिनाहूत वायुरिन्द्रमिवाध्वरे ॥ २२
तमामन्त्र्यैकमनसा केशवो द्रौणिमब्रवीत् ।
अश्वत्थामन्स्थिरो भूत्वा प्रहराशु सहस्व च ॥ २३
निर्वेष्टु भर्तृपिण्डं हि कालोऽयमुपजीविनाम् ।
सूक्ष्मो विवादो विप्राणा स्थूलौ क्षात्रौ जयाजयौ ॥ २४
यां न संक्षमसे मोहाद्दिव्या पार्थस्य सत्क्रियाम् ।
तामाप्तुमिच्छन्युध्यस्व स्थिरो भूत्वाद्य पाण्डवम् ॥ २५
इत्युक्तो वासुदेवेन तथेत्युक्त्वा द्विजोत्तमः ।
विव्याध केशव षष्ट्या नाराचैरर्जुन त्रिभिः ॥ २६
तस्यार्जुनः सुसंक्रुद्धस्त्रिभिर्भल्लैः शरासनम् ।
चिच्छेदाथान्यदादत्त द्रौणिर्घोरतर धनुः ॥ २७
सज्य कृत्वा निमेषात्तद्विव्याधार्जुनकेशवौ ।

G1 सेष्मणा (for सेषुणा) V1 पाणिनावार्य, Da1 D1 5 याह्वयन्, T1 2 G2 M1 ना भूय — d) V1 B D S प्रहसन्द्रौणिरब्रवीत्

19 a) M1 मा (for मा) — b) Da1 D1 5 [अ]तिथि V1 B3 4 D6 प्राप्तमर्हसि वातिथि, B1 Dn1 D2 प्राप्त(B1 प्तु) मर्हसि चातिथिं B5 D3 4 7 मर्हमिहातिथिं, T3 माद्यमिवा तिथिं, G M1 मार्य(M1 [sec m] र्ह)मिवातिथिं — Ca c cite प्राप्तम् (as in text) Cc cites अर्हम् (as in text) — c) Ś K B2–4 Da1 D1 4 5 7 त्वद्य, B5 [अ]त्यर्थं, D2 युद्ध, D6 यत्नाद् (for [अ]द्य त्व) — d) K3 युद्धो नित्य (sic)

20 b) K3 धनजय, V1 युयुत्सता, D2 त्सव, D6 त्सुना (for युयुत्सया) — c) K1 [ऽ]र्जुन मान, K3 स्वमात्मान (for ऽर्जुनोऽऽत्मानम्) — d) B2 Da1 D1 3–5 7 इति, M2 इम (for इद) D6 आह (for चाह)

21 a) Some MSS ससप्तकाश्च — b) D5 आह्वयत, D6 आहूयते T2 हि (for च) — c) V1 Da1 Dn1 D1 2 कार्यं (for प्राप्त) — d) K1 प्रशाधितु, V1 Dn1 D2 6 S तत्प्रशा(D2 सा)धि (for प्रशाधि त्व) K3 महाभुज B Da1 D1 3–5 7 शस मे (B3 स मा, D3 श मे) तद्धि माधव — After 21, V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins

93* आतिथ्यकर्माभ्युत्थाय दीयता यदि मन्यसे ।

[B1 आतिथ्यकर्मण्यतिभये (hypermetric), Da1 D1 5 कर्मण्युत्थाय (for the prior half) Cc cites अभ्युत्थाय (as above) Dn1 रोचते (for मन्यसे)]

22 a) Ś K2 4 [ऽ]नयत्, K1 महत् G1 बहून्, G2 M2 [ऽ]वहन् (for ऽवहत्) — b) B2 4 D3 4 7 द्रोणात्मजातिके — c) K2 जेत्रेण, K3 सत्रेण, K4 यंत्रेण, B3 ह्याद्य, D2 क्षात्रेण, T भैक्षेण, G M शैक्षे(M1 क्ष्ये)ण (for जैत्रेण) Ś K2 विधिना हव्य, B3 नाभूतो, Dn1 नाहूय, D3 नाहूता — d) Ś K2 4 हुत (K2 तो) वायुर्, V1 D3 4 G2 वायुमिंद्रम् (for वायुरिन्द्रम्) D5 इवाध्वर, D8 इवाबरे

23 a) V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S तमा(B3 दा) मन्त्र्यै(G2 त्रै)कमनस, D2 तमामन्त्रैकविधिना — b) V1 B1 Dn1 D2 6 कृष्णो द्रौणिमथाब्रवीत् — c) M1 अश्वत्थाम्नं — d) B2 5 D6 प्रहरस्व B2 महत्सु च, T3 G सहस्रश (for सहस्व च)

24 a) K3 Dn1 निवेष्टु, K4 निर्विष्टु, D6 निवर्त्य, T1 सर्वेषु, Cc निर्वेष्टु (as in text) D8 भर्तु (for भर्तृ-) — b) K3 उपजातिमा (for उपजीविनाम्) — c) G1 2 सूक्ष्मौ विवादौ Cc cites सूक्ष्मो (as in text) — d) S सूक्ष्मौ (for स्थूलौ) K3 V1 B2 क्षत्रौ (for क्षात्रौ) Dn1 स्थूलौ जयपराजयौ, D8 स्फुट क्षात्रो जयोजय

25 a) T1 G2 येन, T3 न च, G3 न हि, M यो न (for या न) V1 D8 T2 यदि (D8 या त्व) न क्षमसे मोहाद्, B Da1 D1–7 या(D6 त्व)मभ्यर्थयसे मो , G1 नेहि सूक्ष्मयसे मो (sic) — b) B3 हते दिव्या **** Cc cites दिव्या (as in text) — c) K3 T2 तमाप्तुम्, G1 3 M2–4 समाप्तिम्, D8 ता हर्तुम्, T1 G2 M1 समाप्तुम् Cc cites आप्तुम् (as in text) D4 इच्छत् (for इच्छन्) — d) D8 स्थिरी , G1 वीरो (for स्थिरो) K1 पाडवान्

26 a) Ś2 इत्युक्ते — d) B3 प्रति (for त्रिभि)

27 Dn1 om 27a — a) Ś K1 2 4 तु (for सु) — b) B Da1 D1 3–5 7 बाणै (for भल्लै) — c) V1 B D (except Dn1 D8) च (for [अ]थ) G1 चिच्छेदाथान्यथादत्त — d) Dn1 दीर्घतर, D6 घोरतम, D8 दिव्य ततो (for घोरतर)

28 a) D2 6–8 सज्ज D3 सय्य (for सज्य) B निषेधाच्च, Dn1 T2 [अ]थ समरे, D2 6 निमेषार्धं; M1

त्रिभिः शरैर्वासुदेवं सहस्रेण च पाण्डवम् ॥ २८
ततः शरसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
ससृजे द्रौणिरायस्तः संस्तभ्य च रणेऽर्जुनम् ॥ २९
इषुधेर्धनुषो ज्याया अङ्गुलीभ्यश्च मारिष ।
बाह्वोः कराभ्यामुरसो वदनघ्राणनेत्रतः ॥ ३०
कर्णाभ्यां शिरसोऽङ्गेभ्यो लोमवर्मभ्य एव च ।
रथध्वजेभ्यश्च शरा निष्पेतुर्ब्रह्मवादिनः ॥ ३१
शरजालेन महता विद्ध्वा केशवपाण्डवौ ।
ननाद मुदितो द्रौणिर्महामेघौघनिस्वनः ॥ ३२
तस्य नानदतः श्रुत्वा पाण्डवोऽच्युतमब्रवीत् ।
पश्य माधव दौरात्म्यं द्रोणपुत्रस्य मां प्रति ॥ ३३
वधप्राप्तौ मन्यते नौ प्रवेश्य शरवेश्मनि ।
एषोऽस्य हन्मि संकल्पं शिक्षया च बलेन च ॥ ३४
अश्वत्थाम्नः शरानस्तांश्छित्त्वैकैकं त्रिधा त्रिधा ।
व्यधमद्भरतश्रेष्ठो नीहारमिव मारुतः ॥ ३५
ततः संशप्तकान्भूयः साश्वसूतरथद्विपान् । C 8 649 B 8 16 40 K 8 52 56

निमेषार्धात् (for पश्चाद्) V1 D8 स, B1 2 4 Da1 D1 3-5 7 च, T3 G1 3 तौ (for तद्) — [b]) D2 [अ]र्जुनमाहवे (for केशवौ) — [cd]) Ś2 K1 V1 B D3 4 7 शतैर्, K3 शितैर् (for शरैर्) V1 D6 T2 फा(T2 फ)ल्गुन (for पाण्डवम्) D2 वासुदेव सहस्रेण फाल्गुन च तत पर

29 [a]) K3 B2 Da1 D1 G2 M2-4 शतसहस्राणि — [b]) Ś2 K1 4 प्रयतानि, V1 अयुतानि Ś K1 2 [अ]र्बुधानि (for [अ]र्बुदानि) — [c]) Ś K2 4 व्यसृजद् (for ससृजे) V1 D2 6 पाडवे राजन्, T G द्रौणिरायत्त (for रायस्त) Cc cites आयस्त (as in text) K1 ससृज द्रौणिरायस्थ (sic) — [d]) Ś K2 4 D4 सस्तम्य, K1 सस्तम्य, Cc संस्तभ्य (as in text) V1 D2 व्यस्तापयत चार्जुन (D2 पाडव), Dn1 D3 S स्तभयामास चार्जुन, D6 स्तापयन्निव चा

30 [a]) D6 8 T2 इषुध्योर् Cc इषुधौ, Cp इषुधेर् (as in text) T3 G3 धनुष K3 ज्येया, V1 B2 D2-4 7 चैव (for ज्याया) — [b]) V1 B2 D2-4 6 7 ज्या(D3 द्या)-याश्चैवाथ (D2 6 व तु), B1 3-5 Da1 D1 5 8 T2 अगुलिभ्यश्च, T1 3 G M त्वगुली(T3 G1 3 लि)भ्यश्च — [d]) D2 वदने, M वदनाद् (for वदन) Dn1 D3 T1 3 G3 वदनाद्घ्रा (Dn1 नघ्रा)णनेत्रयो, D6 G1 2 वदनाघ्राणनेत्रत

31 [a]) G2 शिरसागेभ्यो — [b]) Ś K2-4 B2 T1 G1 M1 लोमच(K3 म)र्मभ्य, K1 V1 B1 3-5 Dn1 D2-4 6 7 T2 3 G2 3 M2-4 Cc लोमवर्मभ्य — [c]) Da1 D1 5 रथात् (for रथ) D3 S (except T3 G3) ध्वजाभ्या च M1 शरान् — [d]) K3 Da1 Dn1 D1 2 5 6 8 निपेतुर्, V1 नि पेतुर्

32 [b]) K1 3 D3 S (except T2) बद्ध्वा (for विद्ध्वा) B1 5 Da1 D1 5 पाडवमाधवौ, B2-4 D3 4 7 माधवपाडवौ (for केशव) — G2 om (? hapl) 32[c]-33[b] — [c]) K2 ननादामुदितो — [d]) B1 5 Dn1 D1-4 7 8 नि° (D3 8 नि)स्वन, D5 °निःस्वनी, M1 नस्विन V1 महामेघो घनस्वन° — After 32, T G2 3 M ins 8 40 112-124

33 T G2 3 M1, 3 4 om 33[ab] (for G2, cf v 1 32) G1 om 33-54 — [a]) D5 om तस्य B Da1 D1-5 7 M2 त निनद, D6 8 चानदत (for नानदत) K3 तस्य नीनदत शुभ (sic) — [b]) Ś1 (before corr) केशवोर्जुन° मब्रवीत् — Before 33[cd] T1 G2 M1 3 4 ins अर्जुन° —[d]) B (except B2) Da1 D1 3-5 7 T1 M गुरुपुत्रस्य (for द्रोण) K3 मानिन, B3 सप्रति (for मा प्रति)

34 G1 om 34 (cf v 1 33) — [a]) K1 B D (except D2-4) T G2 3 M3 वध (for वध) K3 मन्यते — [b]) V1 प्राविश्य, B1 D2 प्रविश्य, B2 4 5 Da1 D3 4 6 7 T3 G3 प्रावेश्य, B3 Dn1 D8 T1 G2 M प्रावृत्य K3 श्र*वेश्मनि, G2 M1 शरवेश्मना, M2-4 शरवर्त्मना — [c]) Ś1 V1 B2 3 D2-4 6 7 एषोस्मि (for एषोऽस्य) G2 पार्थ° (for हन्मि) K3 सवर्यं (sic), T1 सकल्प्य, G2 M1 सकल्प° — [d]) K3 शिष्यया, D2 शिष्याया — After 34, S (G1 om) ins

94* एवमुक्त्वास्य चिच्छेद भल्लै सनतपर्वभि ।
धनुश्छित्र पताका च रथ शक्तिं गदा शुभाम् ।

[(L 1) T1 2 स (for [अ]स्य) T3 G3 भल्लै कर्मारमार्जितै, G2 भल्लेन नतपर्वणा (for the post half) — (L 2) = var 8 40 125[ef] T2 तनुच्छद, M धनुश्छत्र T2 M1 पताक T G2 3 M2-4 रथशक्ति T2 3 G3 वरां (for शुभाम्)]

35 G1 om 35 (cf v 1 33) — [a]) M अश्वत्थाम्ना K1 अस्त्र, K3 आशाश्च, K4 असाश्च, V1 तास्तु, Dn1 उग्राश्च, D2 तीक्ष्णाश्च, D6 ताश्च, T2 G2 अस्त्राश्च, T3 G3 अश्वाश्च, Cc अस्ताश्च (as in text) — [b]) D2 छित्त्वैकैक B1 4 5 Da1 D1 5 T1 3 G2 3 त्रिभिस्त्रिभि, B2 M1 द्विधा त्रिधा, B3 पत्रिभिस्त्रिभि (hypermetric), D2 त्रिभि स्त्रिधा — [c]) D6 T3 व्यथमद् T1 3 भारतश्रेष्ठ G3 व्यथमद्भ्रातर श्रेष्ठ — [d]) V1 B Da1 D1 2 5 8 T2 M2-4 भास्कर° (for मारुत)

36 G1 om 36 (cf v 1 33) — [a]) Some MSS ससप्तकान् — [b]) D3 हयद्विपान् (for रथद्विपान्) — [c]) Dn1 ध्वज, D1 ध्वजान् (for ध्वज) K3 ध्वजयन्त्रिगणान्

C 8 649 B 8 16 40 K 8 52 56

ध्वजपत्तिगणानुग्रैर्बाणैर्विव्याध पाण्डवः ॥ ३६
ये ये ददृशिरे तत्र यद्यद्रूपं यथा यथा ।
ते ते तत्तच्छरैर्व्याप्तं मेनिरेऽऽत्मानमेव च ॥ ३७
ते गाण्डीवप्रणुदिता नानारूपाः पतत्रिणः ।
क्रोशे साग्रे स्थितान्घ्नन्ति द्विपाश्च पुरुषान्रणे ॥ ३८
भल्लैश्छिन्नाः कराः पेतुः करिणां मदकर्षिणाम् ।
छिन्ना यथा परशुभिः प्रवृद्धाः शरदि द्रुमाः ॥ ३९
पश्चात्तु शैलवत्पेतुस्ते गजाः सह सादिभिः ।
वज्रिवज्रप्रमथिता यथैवाद्रिचयास्तथा ॥ ४०
गन्धर्वनगराकारान्विधिवत्कल्पितान्रथान् ।
विनीतजवनान्युक्तानास्थितान्युद्धदुर्मदान् ॥ ४१
शरैर्विशकलीकुर्वन्नमित्रानभ्यवीवृषत् ।
अलंकृतानश्वसादीन्पत्तींश्चाहन्धनंजयः ॥ ४२
धनंजययुगान्तार्कः संशप्तकमहार्णवम् ।
व्यशोषयत दुःशोषं तीव्रैः शरगभस्तिभिः ॥ ४३
पुनर्द्रौणिमहाशैलं नाराचैः सूर्यसंनिभैः ।

V1 °यष्टिगणान्, B1 3 D7 पत्ति गुणान्, B5 पत्तिरथान्, Da1 ध्वजान्पत्तिगुणान् D5 ध्वजान्पत्रिगणान् S (except T2, G1 om) सपदातिगणान्

37 G1 om 37 (cf v l 33) — ^{b}) B1 3 5 Da1 D1 3–5 7 यद्यद्रूपा°, Dn1 यद्यद्रूय° (for यद्यद्रूप) V1 B Da1 Dn1 D1–7 S (G1 om) तदा (Da1 D1 5 T1 था) जना° (for यथा यथा) D8 m याहग्रूप यदा यदा — ^{c}) B1 3–5 Da1 Dn1 D1–5 7 तत्र, B2 तत्तु, D6 वैतच् (for तत्तच्) — ^{d}) B Da1 D1 3–5 7 [ऽऽ]त्मानमात्मना, D6 ह्यात्मानमेव च (hypermetric) (for ऽऽत्मानमेव च)

38 G1 om 38 (cf v l 33) — ^{a}) K3 गाडीव प्रमुदिता, V1 Dn1 D1 °प्रयुक्तास्तु, B Da1 D3–7 T2 प्रमुक्तास्तु, D2 प्रयुक्ताश्च, T3 G3 प्रच्युता वै, M प्रचुदिता T1 G2 गाडीवेन प्रमुदिता — ^{c}) T2 क्रोधेनाग्रे (for क्रोशे साग्रे) Ś2 K1 2 4 चाग्रे, T1 साग्र, Co साग्रे (as in text) G2 तथा, M1 स्थिता (for स्थितान्) B3 हृति, D6 S (G1 om) जघ्नु° (for घ्नन्ति) — ^{d}) K1 Da1 (by corr) D1 5 G2 M1 द्विपाश्च, B2 4 5 Da1 (before corr) D7 T3 G3 द्विपाश्च (for द्विपाश्च) V1 B2 D2 6 T2 रथान् (for रणे)

39 G1 om 39 (cf v l 33) T2 om (hapl) 39^{a}–41^{b} — ^{a}) K3 करे (for कराः) — ^{b}) T1 G2 द्विपाना (for करिणा) K1 V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 2 4–8 S (T2 G1 om) मदवर्षिणा (K1 ण), B2 दर्षिणा, D3 कर्षिणीं — ^{c}) V1 D2 6 वने, B2 द्वित्वा (sic) S (T2 G1 om) तथा (for छिन्ना) B1 3 5 Da1 D1 3–5 7 यथा वने (for छिन्ना यथा) — ^{d}) Dn1 D3 सवृद्धा, M प्रकृत्ता (for प्रवृद्धा) B2 शवतद्रुमा° K3 प्रव्लतार विडद्रुम° (sic), V1 निकृत्ता° सवन, B1 4 5 Da1 D1–7 निकृत्ता सुमहा (D6 सरल), B3 निकृताश्च महा, T1 प्रकृत्ताश्च गिरौ द्रुमा°, T3 G3 प्रकृत्ता शल्मलि, G2 प्रनृत्ता शल्मलि

40 T2 G1 om 40 (cf v l 39, 33) B3 om 40^{a} — ^{a}) B2 पश्चात् (submetric), B5 D6 पश्चाच्च (for पश्चात्तु) Ś K1 2 शरवत्, B2 श्येनवत् (for शैल) K4 पश्चात्ते सरवा पेतु, V1 ये चात्र बलत पेतु, D2 भल्लै छिन्नकरा पेतु — K1 om 40^{c}–42^{b} — ^{c}) B2 वज्रिवज्र-प्रमृदिता, D2 वज्र वज्रे प्रमथिता, D5 वज्रिवज्रा, G2 वज्री — ^{d}) K2 [अ]द्रिशयास् (for [अ]द्रिचयास्)

41 K1 G1 om 41 (cf v l 40, 33) T2 om 41^{ab} (cf v l 39) — ^{b}) B (except B2) Da1 D1 3–5 7 रथांश्चापि (D3 4 7 श्चैव) सुकल्पितान् — ^{c}) B Da1 Dn1 D2–8 S (G1 om) विनीतैर्जै (B5 तैर्यै, D9 ताश्च) वनैर्युक्तान्, V1 विनीतान्यवसयुक्तान्, D1 निनीतैर्जुनवोर्युक्तान् (sic) — ^{d}) B D S (except T1, G1 om) युद्धदुर्मदै°

42 G1 om 42 (cf v l 33) K1 om 42^{ab} (cf v l 40) — ^{a}) Da1 D1 5 विशकलान् (for विशकली) — ^{b}) Ś K2 4 अमितान् (for अमित्रान्) K3 अभ्यवावृषत् K4 अभिवीवृषत्, Dn1 अवधीत्तदा, D3 अभ्यवीवृषन्, T2 अवधींस्तदा — After 42^{ab}, M2–4 ins

95* ते शरा सूर्यसकाशा पतन्त° सर्वतोदिशम् ।

— ^{c}) K2 अलगतान्, K3 B D S (G1 om) स्व (Dn1 सा)लकृतान् — ^{d}) K3 Da1 D1 5 पत्तीश् (for पत्तींश्) K1–3 चाह (K2 ह), V1 B2 D3 चाघ्नन्, D6 T2 3 G3 निघ्नन्, M जघ्नुर् (for चाहन्) Co cites अहन् D8 M महारणे, T G3 रणाजिरे (for धनजय) Dn1 पदातींश्च महारणे

43 G1 om 43 (cf v l 33) — ^{a}) Ś2 युगाताकौं — ^{b}) Some MSS ससप्तक B3 -महारथ, Da1 D1 5 महार्णव — ^{c}) K3 दु शाम्य; V1 सुशोष, D3 दु शेष, D6 T2 नि शेष; T1 G2 दु शोष्य, M दु शाम्य (for दु शोष) Ś1 K2 व्यशोषय*दु*स्तस्, Ś2 यदुरैशस्तस्, K1 विशोषय स्पुदुष्पारं (sic), K4 यदुप्रतरैस् — ^{d}) K1 3 4 V1 B D T2 तीक्ष्णै° (Dn1 °क्ष्णै), T1 सितै°, T3 G2 3 M तिग्मै° (for

निर्बिभेद महावेगैस्त्वरन्वज्रीव पर्वतम् ॥ ४४
तमाचार्यसुतः क्रुद्धः साश्वयन्तारमाशुगैः ।
युयुत्सुर्नाशकद्योद्धुं पार्थस्तानन्तराच्छिनत् ॥ ४५
ततः परमसंक्रुद्धः काण्डकोशानवासृजत् ।
अश्वत्थामाभिरूपाय गृहानतिथये यथा ॥ ४६
अथ संशप्तकांस्त्यक्त्वा पाण्डवो द्रौणिमभ्ययात् ।
अपाङ्क्तेयमिव त्यक्त्वा दाता पाङ्क्तेयमर्थिनम् ॥ ४७

ततः समभवद्युद्धं शुक्राङ्गिरसवर्चसोः ।
नक्षत्रमभितो व्योम्नि शुक्राङ्गिरसयोरिव ॥ ४८
संतापयन्तावन्योन्यं दीप्तैः शरगभस्तिभिः ।
लोकत्रासकरावास्तां विमार्गस्थौ ग्रहाविव ॥ ४९
ततोऽविध्यद्भ्रुवोर्मध्ये नाराचेनार्जुनो भृशम् ।
स तेन विबभौ द्रौणिरूर्ध्वरश्मिर्यथा रविः ॥ ५०
अथ कृष्णौ शरशतैरश्वत्थामार्दितौ भृशम् । C 8 664 B 8 17 4 K 8 52 4

तीव्रैः) Ś2 शरगमाशुचिº (sic)

44 G1 om 44 (cf v l 33) — ^{a}) T1 3 G2 3 M त च (for पुनर्) V1 B D (except D1 3) T2 द्रौणिं (for द्रौणि) B3 महासेन, D6 समासाद्य, D8 महाराज (for महाशैल) Cc cites द्रौणिमहाशैलम् (as in text) — ^{b}) Ś2 V1 B1 4 D2-4 6 7 T2 वज्रसंनिभैः, B2 शूलैः, B3 रवि (for सूर्यं)

45 G1 om 45 (cf v l 33) D8 om (hapl) 45^{b}-46^{a} — ^{c}) K1 युयुत्सो, V1 युयुत्सोर्, D6 T2 युयुत्सु, T1 3 G3 M3 4 बीभत्सु, G2 विशिखैर्, M1 विध्यत, M2 विव्याध V1 B1 2 5 Da1 D1 3-5 7 Cc आगमत्, B3 आगतो, D2 नाशकन् (for नाशकत्) Ca cites अशकत् (as in text) K1 M4 योद्धु, K3 D6 वेद्धु, B1 युद्ध, Da1 D1 5 क्रुद्ध, B4 T3 G2 वेद्धुं Dn1 D2 द्रष्टु, T2 वेगं, G3 सोढुं (for योद्धुं) — ^{d}) K1 B1 3 5 Da1 D1-5 7 पार्थस्तानच्छिनच्छरान् Ca cites पार्थस्तान् and अच्छिनत् (as in text)

46 G1 om 46 (cf v l 33) D8 om 46^{a} (cf v l 45) Dn1 om 46^{a}-47^{a} — ^{b}) V1 शराञ्शीघ्रान्, B1 Ca काडपृष्ठान्, B2-4 D3 4 7 कोषान् (B3 दृ), Da1 D1 5 कोष्टान्, D2 शरकोपान्, D6 सनकोपाद्, D8 शर कोदम् (sic), T1 3 G2 3 M काडकोशम्, Cc कातकोषान् (for काण्डकोशान्) K3 काड कोशा*वाव्वजत् (sic), B3 पाडवेष्वाण्यवासृजत्, T2 श***निवासृजत् — ^{c}) Ś2 K2 अश्वत्थामाविरूपाय, T1 माभिरूपाय, M2-4 ऽभिरूपाय Ca c cite अभिरूपाय (as is text) — ^{d}) Ś1 G2 गृहानतिथयो, K1 हानभि यथा, K2 हानतियथो, V1 D6 हावतिथये, D8 पूजामतिथये, T2 गृहानातिथये, M1 हादतिथये Ca cites गृहान् (as in text)

47 G1 om 47 (cf v l 33) Dn1 om, 47^{a} (cf v l 46) — ^{a}) Some MSS ससप्तकास् — ^{b}) V1 अभ्यगात् — M1 om 47^{cd} — ^{c}) K1 अपातेयम्, K3 अपाक्तेयम्, K4 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1-5 7 8 अपाक्तेयान्, B3 T2 अपा(T2 प)त्रेयान्, Cc अपक्तीयान् (for अपाङ्क्तेयम्) D6 अपाक्तेयानि संत्यक्त्वा — ^{d}) K4 दत्वा, D6 दीना, T1 तथा, G2 M2-4 तदा (for दाता) B3 पात्रेयम् (for पाङ्क्तेयम्) K3 अर्थित, Da1 D1 5 अर्थिनं, D4 अर्थित — After 47, T G2 3 ins

96* स्थिता संशप्तका राजन्द्रष्टुं युद्धं महात्मनोः ।
[T1 3 G3 महात्मन]

— K4 V1 B D M ins an addl colophon after 47 T2 G2 3 ins it after 96* [*Adhy name* Dn1 संसप्तकगणायुद्ध, T1 M1 अर्जुनाश्वत्थामयुद्धे (M1 द्ध) *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 4 5 Da1 D2 16, D1 14, T1 3 G2 3 57, T2 M 56]

48 G1 om 48 (cf v l 33) K4 V1 B D S (G1 om) ins संजय उवाच before 48 Before the ref, G2 adds श्रीकृष्णाय नमः B2 om 48^{b}-49^{a} — ^{b}) K1 शक्रागिरस , K3 V1 D2 शुक्रागिरसवर्चस (K3 सा), Dn1 रिसवर्चसो Cc cites आगिरस — ^{d}) Dn1 शुक्रागिरिसयोर् Ca cites आगिरस

49 G1 om 49 (cf v l 33) B2 om 49^{a} (cf v l 48) — ^{b}) T3 तौ दीप्तैº (hypermetric) (for दीप्तैः) T1 G2 3 M तौ दीप्तैः (G2 सौ, M1 स) शररश्मिभिº — ^{c}) Dn1 लोकताप (for लोकत्रास) — ^{d}) B2 विमानस्थौ, B3 विमर्दंतौ, Ca c विमार्गस्थौ (as in text) S (except T2, G1 om) transp ग्रहौ and इव

50 G1 om 50 (cf v l 33) — ^{a}) V1 D2 6 T2 तमविध्यद् (for ततोऽवि) K4 ध्रुवोर् (for भ्रुवोर्) — ^{b}) K1 T3 नाराचैरर्जुनो (for नाराचेनार्जुनो) D2 द्विजं (for भृशम्) — ^{c}) Ś1 K2 विक्षतो, T1 G2 [अ] पि बभौ (for विबभौ)

51 G1 om 51 (cf v l 33) — ^{a}) K3 Dn1 कृष्णो K3 शरप्रातैर्, Dn1 व्रातैर् (for शतैर्) — ^{b}) Ś2 K3 4 B3 M1 अश्वत्थामा , D3 त्याम्नो K1 [अ]र्दितो, B3 [अ]र्पितैर्, T1 G2 3 M [अ]र्पि(T1 M1 पि)तौ (for [अ]र्दितौ) D6 रणे (for भृशम्) — ^{c}) K1 3 V1 B D S स्वरश्मिजालविकचौ (K3 B3 Dn1 निकरै, D6 विकरौ)

C 8 664
B 8 17 4
K 8 53 4

सरश्मिजालनिकरौ युगान्तार्काविवासतुः ॥ ५१

ततोऽर्जुनः सर्वतोधारमस्त्र-
मवासृजद्वासुदेवाभिगुप्तः ।
द्रौणायनिं चाभ्यहनत्पृषत्कै-
र्वज्राग्निवैवस्वतदण्डकल्पैः ॥ ५२

स केशवं चार्जुनं चातितेजा
विव्याध मर्मस्वतिरौद्रकर्मा ।
बाणैः सुमुक्तैरतितीव्रवेगै-
र्यैराहतो मृत्युरपि व्यथेत ॥ ५३

द्रौणेरिषूनर्जुनः संनिवार्य
व्यायच्छतस्तद्विगुणैः सुपुङ्खैः ।
तं साश्वसूतध्वजमेकवीर-
मावृत्य संशप्तकसैन्यमार्छत् ॥ ५४

धनूंषि बाणानिषुधीर्धनुर्ज्याः
पाणीन्भुजान्पाणिगतं च शस्त्रम् ।
छत्राणि केतूंस्तुरगानथैषां
वस्त्राणि माल्यान्यथ भूषणानि ॥ ५५

चर्माणि वर्माणि मनोरथांश्च
प्रियाणि सर्वाणि शिरांसि चैव ।
चिच्छेद पार्थो द्विषतां प्रमुक्तै-
र्बाणैः स्थितानामपराङ्मुखानाम् ॥ ५६

सुकल्पिताः स्यन्दनवाजिनागाः

— d) K1 [इ]वाश(*sup lin* क)तु, K4 [इ] वासुत॰, G2 [इ]वासत॰ (for [इ]वासतु॰) D1 युताकाविवाससतु (sic)

52 G1 om 52 (cf v l 33) — a) Ś2 K4 सर्वतो द्वारमस्त्रम्, K3 सचातीवारमस्त्रम्, Dn1 सर्वतोसह्यमस्त्रम्, D4 6 सर्वतोवा(D6 वि)रमस्त्रम्, D8 (*sup lin* as in text) सर्वतश्चारमस्त्रम्, T1 सर्वत शस्त्रवृष्टिम्, T2 सर्वतो दारमस्त्रम्, M4 सर्वभूतोधारमस्त्रम् Ca cites सर्वतोवारम् — b) Ś1 वासुदेवाभितप्त, K1 देवातितूर्णं, K3 V1 B D S (G1 om) वासुदेवे(Dn1 वो, D2 वा)भिभूते (for देवाभिगुप्त॰) — c) D6 T2 द्रौणायनिश्च, G2 द्रोणायन, M द्रोणायनिं Dn1 T1 2 M चाप्यहनत्, G2 चाप्य सृजत् Ś2 पृषक्टैर्, K3 D1 4 5 8 पृषत्कैर् — d) K3 धनूंषि वैवस्वत, B3 वज्राग्निवैवस्वतवज्र, G2 विषाग्निवैवस्वत, M4 वज्राग्निवैवस्वतदडकल्पो Cc cites [वै]वस्वतदडकल्पै

53 G1 om 53 (cf v l 33) — a) K3 पाडव, D4 वार्जुन K3 चार्जवेन, B5 Da1 D1 5 चाभितेजा, D4 वातितेजा, T2 चामितौजा, G2 चातितेजसा, M4 चातितेजो (for चातितेजा) — b) V1 Dn1 D6 मर्मस्वपि रौद्रकर्मा, D1 धर्मस्वति, D8 मर्मस्त्वति, S (except T2, G1 om) मर्मस्वतितीव्र — c) Ś K सुवृत्तैर्, V1 Dn1 D2 सुघोरैर्, B1–4 D3 4 6 7 T3 सुयुक्तैर्, T1 M3 स्वमुक्तैर् (for सुमुक्तैर्) K1 अभितीव्रवेगैर्, V1 अतिरौद्र, D2 अपि तीव्र — d) D6 वराहतो (for यैराहतो) Ś2 मन्युर् (for मृत्युर्) B2 अति (अपि)

54 G1 om 54 (cf v l 33) — a) K3 D1 द्रौणे रिपून्, D6 द्रौणिं रिपून् (for णेरिषून्) K3 om, T1 3 G2 3 इषुभि (for अर्जुन) — b) B2 3 स्वर्णपुखै, Dn1 सपुखै, M2–4 पृषत्कै (for सुपुङ्खै) K3 व्यचच्छत शुद्धिगुणै सपुखै (sic) — c) M1 साश्वसूत — d) V1 B3 आहत्य (for आवृत्य) Some MSS ससप्तक B3 आर्जत्, D8 (*sup lin* as in text) आस्थत् (for आर्छत्) T2 आवृत्य सशप्तकसाल्वमुख्यान् (*sup lin* सैन्यान्), G2 आवृत्तसवर्त्तकसैन्यमार्छत् Cc cites आर्छत् (as in text)

55 a) Ś2 K2 4 Dn1 D1 5 6 G1 2 M1 इषुधी, K3 इषुधान् (for इषुधीर्) T3 धनुष्या, G1 3 धनुर्ज्या — b) K2 पाणीभुंजान्, D4 रुजन्भुजान्, D8 G T1 3 पाणींस्तथा, T2 पाणीन्ध्वजान् (for पाणीन्भुजान्) K3 पाणिगता, B2 पाणीगत, D3 पाणिगत, D8 सर्वगत (for पाणि) — D8 om (hapl) from गत in 55b up to सर्वाणि in 56b — c) D4 T1 G1 2 केतु (for केतूंस्) D3 7 तु रथान् (for तुरगान्) K1 D2 4 T1 G1 M2–4 रथेषा, K2 4 B1 4 तथै(B4 थे)षां, V1 Da1 D1 5 M1 रथेषा, B3 रथेशा, B5 तथैव, Dn1 D3 7 T3 G2 3 रथैषा, D6 रथैव, T2 अशेषान् (for अथैषा) — d) M2–4 अस्त्राणि (for वस्त्राणि) B3–5 Da1 Dn1 D1 5 माल्यानि च, D6 माल्यानथ

56 D8 om up to सर्वाणि in 56b (cf v l 55) — a) V1 B1 4 5 Da1 D1 5 T2 M2–4 transp चर्माणि and वर्माणि D4 7 मर्माणि (for चर्माणि) D4 चर्माणि, G1 ममाणि (for वर्माणि) Ś2 K4 महारथाश्च, V1 B1 2 T1 3 G M1 2 4 मनोहराणि, B3 5 D (D8 om) T2 M3 °रमाणि (for रथाश्च) — b) V1 सर्वाणि तेषा स, S (except T2) प्रसह्य तेषा स (for प्रियाणि सर्वाणि) — c) Ś1 प्रसक्तैर्, K3 B2 5 D6 8 T2 M3 सुमुक्तैर्, B1 3 4 Dn1 D3 4.7 सुयुक्तैर्, D1 प्रयुक्तैर्, D2 M1 2 4 समुक्तैर्, T1 3 G विमुक्तैर् (for प्रमुक्तैर्) — d) K3 चितानाम् (for स्थितानाम्) D6 नपराङ्मुखाना

समास्थिताः कृतयत्नैर्नृवीरैः ।
पार्थेरितैर्बाणगणैर्निरस्ता-
स्तैरेव सार्धं नृवरैर्निपेतुः ॥ ५७
पद्मार्कपूर्णेन्दुसमाननानि
किरीटमालामुकुटोत्कटानि ।
भल्लार्धचन्द्रक्षुरहिंसितानि
प्रपेतुरुर्व्यां नृशिरांस्यजस्रम् ॥ ५८
अथ द्विपैर्देवपतिद्विपाभै-
र्देवारिदर्पोल्बणमन्युदर्पैः ।
कलिङ्गवङ्गाङ्गनिषादवीरा
जिघांसवः पाण्डवमभ्यधावन् ॥ ५९
तेषां द्विपाना विचकर्त पार्थो
वर्माणि मर्माणि करान्नियन्तॄन् ।
ध्वजाः पताकाश्च ततः प्रपेतु-
र्वज्राहतानीव गिरेः शिरांसि ॥ ६०
तेषु प्ररुग्णेषु गुरोस्तनूजं
बाणैः किरीटी नवसूर्यवर्णैः ।
प्रच्छादयामास महाभ्रजालै-
र्वायुः समुद्युक्तमिवांशुमन्तम् ॥ ६१
ततोऽर्जुनेषूनिषुभिर्निरस्य
द्रौणिः शरैरर्जुनवासुदेवौ ।
प्रच्छादयित्वा दिवि चन्द्रसूर्यौ
ननाद सोऽम्भोद इवातपान्ते ॥ ६२
तमर्जुनस्तांश्च पुनस्त्वदीया-
नभ्यर्दितस्तैरविकृत्तशस्त्रैः । C. 8. 675 B 8. 17 16 K 8. 53 16

57 a) K1 स्वकल्पिता, K3 सक, B1 3 5 सुकल्पित, G1, 2 सुकल्पिता, Ca ता (as in text) — b) Ś2 क्षतयत्नैर्, K1 कृतशस्त्रैर्, B (except B2) D3 4 7 यत्नकृतैर्, Dn1 कृतशिरैर्, D6 कृत्यपरैर् (for कृतयत्नैर्) D2 नृधीरैः (for °वीरैः) — c) V1 B D (except D8) बाणशतैर् (for गणैर्) — d) Da1 D1 5 तेनैव (for तैरेव) B1 3 D3 4 7 नृवरा निपेतु, D6 S नृवरैर्विनेशुः (G1 वरै जिरेजु [sic], G2 वरैर्विरेजु)

58 a) V1 B (except B2) D (except Dn1 D8) T3 G3 M निभाननानि, T2 °समानकानि — b) K3 किरीट-मालामुकुटोत्कचानि, V1 D2–7 माल्याभरणो(V1 णे)ज्ज्वलानि, Dn1 किरीटिमालीमुकुटोत्कटानि, Da1 D1 किरीट-मालामुकुटोज्ज्वलानि, S माली(T2 ला)मकुटोत्कटानि — c) K3 Dn1 भल्लार्धं(Dn1 र्थं)चद्रक्षुराहिंसतानि, K4 भल्लार्ध-चद्रा, V1 D2 6 भल्लार्ध(D6 फालार्धं)चद्रक्षुरकल्पितानि, D3 4 7 क्षुरकर्त्तितानि, T1, 3 G M क्षुरसन्निकृत्तानि (T3 G3 °कर्त्तानि) S (except T2) [अ]पातयच्छत्रुशिरास्यजस्र

59 a) G2 रथद्विपैर् V1 B2–4 Da1 D1 5 6 8 m S Co दैत्यरिपुद्वि(G2 पुर्द्वि)पा, B1 5 D2–4 7 देवरिपु, Dn1 दैत्यरिपुद्वयाभैर् (sic), D8 देवद्विपानिवोग्रैर् — b) K4 दैवारिदर्पोल्बणमन्युदर्पा, V1 B Da1 D1–5 7 दर्पाप (V1 °द)हमन्युदग्र (D2 5 °ग्रै), Dn1 D8 T2 दर्पापहमन्युदग्रै (Dn1 कैः) D6 दैव्योर्बलमन्युदर्पैः, D8m वर्योल्बणमन्युदर्पां, T1 G2 कल्पबलमन्युदर्पा, T3 G1 3 M2–4 कल्पा बलमन्युदर्पैः (T3 G3 र्पा) M1 (before corr) मन्युकल्पैः — c) K3 °निखादवारा, G कलिंगवकाकनिषाद — d) D2 6 फाल्गुनम् (for पाण्डवम्) Da1 अध्यधावन् M1 अभ्यधावत्

60 a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 S निचकर्त्त D6 तेषा द्विपानामिव कर्णपार्थौ — b) Dn1 D7 8 T G M1 चर्माणि, D1 वराणि (for वर्माणि) K1 D8 T G वर्माणि, K3 B3 D2 3 चर्माणि, B1 कर्माणि (for मर्माणि) D4 कराङ्नयत्तॄन् (sic), D6 करान्नियच्छन् T1 करानकृतत्, T2 कराश्च जन्तून्, Ca करान्नियन्तॄन् (as in text) — c) B1 4 Da1 D2 3 6 7 T1 3 M ध्वजान् M1 4 पताकाश्च — d) K3 वज्राहताना च, D3 4 7 हतान्येव S तटानि (for शिरांसि)

61 a) K3 प्रभिन्नेषु, V1 प्रणूनेषु, B1 2 4 Dn1 D1 2 4 6–8 S (except T1) प्रभग्नेषु, B4 प्ररूढेषु, D3 भग्नेषु (submetric) (for प्ररुग्णेषु) T1 गुरोस्तमात्मज (for गुरोस्तनूज) — b) G2 किरीटीन् (for किरीटी) K3 नवसूर्यबाणै, M वर्णं — c) D4 प्राच्छादयामास M3 महास्त्रजालैर् — d) K3 V1 B D S समुद्यतम् (for द्युक्तम्)

62 D6 om 62a–70b — a) K4 नियस्य, Da1 नीरस्य (for निरस्य) — b) V1 द्रौणे B1 शतैर्, D2–5 T2 शितैर् (for शरैर्) — c) K4 प्राच्छादयित्वा K1 प्रश्छद-भित्वा दिवचद्र (sic) G2 प्रच्छादय * * * श्चद्र — d) K1 नानाश (sic), K2 ननाश (for ननाद) K3 खेभोद, B2 Dn1 M3 साभोद (for सोऽम्भोद)

63 D6 om 63 (cf v 1 62) — a) D8 (*sup lin* as in text) G1 2 ततोर्जुनस्तांश्च, M4 तमर्जुनस्थाश्च K3 तमर्जुनश्च पुनस्तदा रथीन् — b) K2 अभ्यर्चितस्, D8 अभ्यर्दयत्, G2 अभ्युच्छ्रितैस् (fcr अभ्यर्दितस्) Ś1 K1–3 B Da1 D1 3–5 7 8 T1 3 G M अभिसृत्य, Ś2 K4 अभिमृद्य,

C 8 675
B 8 17 16
K 8 53 16

बाणान्धकार सहसैव कृत्वा
विव्याध सर्वानिषुभिः सुपुङ्खैः ॥ ६३
नाप्याददत्संदधन्नैव मुञ्च-
न्बाणान्रणेऽदृश्यत सव्यसाची ।
हताश्व नागास्तुरगान्पदाती-
न्संस्यूतदेहान्ददृशू रथाश्च ॥ ६४
संधाय नाराचवरान्दशाशु
द्रौणिस्त्वरन्नेकमिवोत्ससर्ज ।
तेषा च पञ्चार्जुनमभ्यविध्य-
न्पञ्चाच्युतं निर्बिभिदुः सुमुक्ताः ॥ ६५

तैराहतौ सर्वमनुष्यमुख्या-
वसृक्क्षरन्तौ धनदेन्द्रकल्पौ ।
समाप्तविद्येन यथाभिभूतौ
हतौ स्विदेतौ किमु मेनिरेऽन्ये ॥ ६६
अथार्जुनं प्राह दशार्हनाथः
प्रमाद्यसे किं जहि योधमेतम् ।
कुर्याद्धि दोषं समुपेक्षितोऽसौ
कष्टो भवेद्व्याधिरिवाक्रियावान् ॥ ६७
तथेति चोक्त्वाच्युतमप्रमादी
द्रौणिं प्रयत्नादिषुभिस्ततक्ष ।

Dn1 अविकृत , D2 कृत , T2 अभिपत्य (for अविकृत्त) — c) K3 तन्वन् (for कृत्वा) — d) D2 सर्वाण्यषुभि (for सर्वानिषुभि) D1 सपुखै T1 3 G विव्याध पार्थो वरहेमपुखै

64 D6 om 64 (cf v 1 62) — a) K3 तदाददत्, V1 T1 3 G1 3 M2 न ह्याददत्, B3 D7 नाप्याददन्, D1 5 नाप्यादधत्, D8 तथादधत्, G2 M3 4 न ह्यादधत्, M1 न ह्यददत् (for नाप्याददत्) K3 4 T1 सदधन्न(K4 नै)व, B2 सधनुषैव, G2 सदधत्वेनेव (for सदधन्नैव) — b) B3 4 D4 7 T1 रथे, Dn1 न वा (for रणे) B1 Da1 D1 5 M2–4 दृश्यते (for ऽदृश्यत) — c) V1 B4 D2 4 7 T1 रथाश्व, B2 हतास्तु, Dn1 D8 T2 3 G3 M रथान्स, G1 2 रथास्तु (for हतांश्च) T2 पदाती, G1 पदातान् (for पदातीन्) — d) B3 सहत्य देहान्, D2 संस्यूतदेहा, T3 G3 ससक्तदेहान्, G2 ससूतदेहां (sic) D2 om from ददृशू in 64[d] up to 65[c] Ś K1 2 4 G1 2 हयाश्च, V1 B3 4 Dn1 D4 7 8 T G3 M हताश्च (for रथाश्च)

65 D6 om 65 (cf v 1 62), D2 om 65[abc] (cf v 1 64) — a) K3 सताप (for सधाय) K3 पृषत्कान्, M1 तदाशु (for दशाशु) — b) Ś K1 2 4 त्वरन्नेक ए(K1 इ)व, Dn1 T3 G2 3 स्म(Dn1 च)रन्नेकमिव, G1 M1 त्वरन्नैकमिव G1 ससर्जे — c) D1 ते पच (for तेषां च) B1 4 5 Dn1 T G M तु (for च) Ś K1 2 4 अन्वविध्यन्, K3 D4 अभ्यविध्यत्, B2 धावन् (for विध्यन्) — d) K1 पचाच्युते, D2 पचामुत, T1 G2 पचार्जुन (for च्युत) K1 निष्टिभिदु, Da1 D1 2 5 निर्विविधु B2 Dn1 D3 4 7 8 T3 G3 M सु(B2 D7 स)पुखा , D2 समुक्ता

66 D6 om 66 (cf v 1 62) — a) D2 तैराहितौ, T2 M2 3 तावाहतौ, G2 तैराहता, M1 तान्हतौ (sub metric), M4 तवाहतौ (for तैराहतौ) D1 5 मुख्यौ, T1 3 G1 3 वीराव् (for मुख्याव्) — b) B1 2 D3 4 7 स्रवतौ, Dn1 किरतौ K4 धनुर्देन्द्रकल्पौ, D1 धनदडकल्पौ D8 S (except T2) असृक्क्षरौ वैश्रवणेंद्र — c) V1 B D (D6 om) S तथा (for यथा) G2 विभूतान् (for [अ]भिभूतौ) Co cites यथाभिभूतौ (as in text) — d) K1 om , G1 हितौ, G2 हता (for हतौ) K3 V1 Dn1 D8 T G M2–4 स्वि(G2 स्व)देताविति, B Da1 D1–5 7 रणे ताविति, M1 स्वदेहताविति (sic) (for स्विदेतौ किमु) D8 जना (for ऽन्ये)

67 D6 om 67 (cf v 1 62) — a) D2 तथा; T1 3 G ततो (for अथ) B4 दशार्हमुख्य — b) G1 प्रमाथसेमे (for प्रमाद्यसे) K4 योधमेतत्, Dn1 D8 T3 G3 मेन, T2 शत्रुमेन, G1 M यौधमेन, G2 योधनाथ — c) K4 M1 विदोष (for हि दोष) B (except B2) Da1 D1–5 7 [ऽ]य, Dn1 [ऽ]रि (for ऽसौ) — d) T1 G1 2 महान्, T3 G3 महा (for भवेद्) Da1 Dn1 D1 5 [अ]क्रियाणा, T2 क्रियावान्, Co अक्रियावान् (as in text)

68 D6 om 68 (cf v 1 62) — a) K3 B2 Dn1 तथैव (for तथेति) T2 द्रुतम् (for [अ]च्युतम्) K3 D3 अप्रमादाद्, T2 अप्रमेय D8 तथा स उक्तो हरिणा प्रमादी — b) K3 [अ]कृत (for ततक्ष) Dn1 S द्रौणेर् (Dn1 T2 णिं, M4 णो) प्रसह्या(M ह्या)शु किरीटमाली — After 68[ab], K4 V1 B D (D6 om) S ins

97* भुजौ वरौ चन्दनसारदिग्धौ
वक्ष शिरोऽथाप्रतिमौ तथोरू ।
गाण्डीवमुक्तै कुपितो विकर्णै
द्रौणि शरै सयति निर्बिभेद ॥

[(L 1) K4 दग्धौ — (L 2) B2 वक्ष शिरश्च, T2 वक्षस्थलं

छित्त्वाश्वरश्मीस्तुरगानविध्य-
चे त रणादूहुरतीव दूरम् ॥ ६८
आवृत्य नेयेष पुनस्तु युद्धं
पार्थेन सार्धं मतिमान्विमृश्य ।
जानञ्जयं नियतं वृष्णिवीरे
धनजये चाङ्गिरसा वरिष्ठः ॥ ६९
प्रतीपकाये तु रणादश्वत्थाम्नि हृते हयैः ।
मन्त्रौषधिक्रियादानैर्व्याधौ देहादिवाहृते ॥ ७०
संशप्तकानभिमुखौ प्रयातौ केशवार्जुनौ ।
वातोद्धूतपताकेन स्यन्दनेनौघनादिना ॥ ७१ C 8 686 B 8 17 26 K 8 53 26

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वादशोऽध्याय. ॥ १२ ॥

च B3 T2 3 G3 [अ]प्रतिम , Dn1 T1 G1 2 प्रतिम B3 तथेको, T2 3 G3 महात्मा, G2 ततोरू (for तथोरू) — (L 3) Dn1 T2 M कुपिताहिकल्पैर्, T1 3 G कुपितोग्निकल्पैर् (for कुपितो विकर्णैर्) Ca विकर्णैं (as above) — (L 4) K4 B5 G1 2 M द्रैाणे , Dn1 T2 भृश (for द्रौणिं)]

— c) Ś2 भित्त्वाश्व , K1 छित्त्वाश्म , K3 V1 B2 छित्त्वास्य, K4 छित्त्वाशु, B1 3–5 Da1 D1–5 7 G M3 छित्त्वा तु, Dn1 T1 3 M1 2 4 छित्त्वा च, T2 छित्त्वा स (for छित्त्वाश्व) Da1 D1 5 रष्मीस् D8 छित्त्वा रश्मीस्तुरगानभ्यविध्यत् — d) K3 क्षेत रणादुद्रुवे च दूरात् (sic), B4 तत सारथिं तूर्णमतीव दूर (sic), D8 ते त रणादूरमूहुस्तदानीं — After 68, Dn1 D4 7 8 S ins

98* स तैर्हतो वातजवैस्तुरगै
द्रौणिर्दृढ पार्थशराभिभूत ।

[(L 1) D8 T2 वातरयैस् (for जवैस्) — (L 2) D8 भृश (for दृढ)]

69 D6 om 69 (cf v 1 62) — a) Ś आवृत्य चैनान्, K4 त्य वैनान्, V1 B1 2 D3 इयेष चावृत्य, B3 इत्येव चावृत्य, B4 5 नेयेष व्या(B5 चा)वृत्य, Da1 Dn1 D1 4 5 7 8 इयेष नावृत्य, D2 आवृत्य वेयेष, T1 G1 2 M3 त्य येनै (G1 ने)ष, M1 आप्लुत्य नेयेष, M2 आवृत्य नेयेषु, M4 आवर्तनेयेषु (for आवृत्य नेयेष) Cc cites नेयेष (as in text) Ś K4 एव, Dn1 स, D8 S स (for तु) K1 2 वृद्धिं, K3 V1 B (except B5) D (except D2, D6 om) T1 2 G1 2 M Cc योद्धु, Cop योक्तु (for युद्ध) T3 G3 आवृत्य नैव व्यपहृत्स योद्धु — b) Ś2 K4 B2 5 Da1 D1 5 8 S विमृश्य — c) Ś2 K3 धनजय (K3 ये) (for जानञ्जय) Dn1 निहत, Ca c नियत (as in text) K1 वृष्णिवीर — d) K3 धनजय, Dn1 जये जय K1 चागिरस, K4 वागिरसा, G1 2 सोंगिरसा Cc cites आगिरसा — After 69, Dn1 D8 T2 3 G3 M ins

99* विवेश कर्णस्य बल तरस्वी
भग्नोत्साह क्षीणबाणास्त्रयोग ।

[(L 2) T2 क्षीणोत्साह (for भग्नो)]

Dn1 T2 G3 cont Ś K V1 B Da1 D1–5 7 T1 G1, 2 ins after 69

100* नियम्य तु हयान्द्रौणि समाश्वस्य च मारिष ।
रथाश्वनरसबाध कर्णस्य प्राविशद्बलम् ।

[(L 1) B1 D3 स, T1 च (for तु) Ś2 K4 V1 B3 D1 3–5 T1 2 G समाश्वास्य B2 G2 तु (for च) — (L 2) K3 -रथ (for नर)]

70 D6 om 70^{ab} (cf v 1 62), T1 G1 2 om 70 — a) K1 प्रतीपकार्यें तु, K4 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 5 8 T3 G3 कामे तु, V1 B4m D3 4 7 T2 Ca का(T2 चा)रिणि, D2 कामैस्तु, M प्रतीतकामे तु B2 प्राप्तावकाशे तु रणाद् — b) K3 4 B1 Dn1 D3 T2 हृते, D4 हिते, D8 क्षते, M4 सुते (for हृते) K3 ययु, D8 परै, M4 हये (for हयै) — D2 om 70^{cd} — c) V1 B Dn1 D3–7 S (T1 G1 2 om) मन्त्रौषधि(M2–4 ध)क्रियायोगैर्, Da1 D1 क्रियायोगाद् — d) K3 Dn1 इवाहते, T2 3 G3 M इवोद्धृते (M1 त)

71 a) Some MSS ससप्तकान्, K3 ससप्तक — b) T1 G1 2 ययतु (for प्रयातौ) — c) G1 2 वातोद्धत — d) K1 G3 M1 स्यदनेनोघनादिना, V1 नेनोपयायिना, Da1 D6 7 नेनोपपादिना, Dn1 T2 नेनाशुगामिना, D2 नेचोग्रयायिना, D3 4 T3 G2 नेनोपना(T3 वा)दिना, D8 नेनोग्रवाहिना, T1 नेनौघघातिना Cc cites ओघनादिना (as in text)

Colophon — *Adhy name* B5 अश्वत्थामयुद्ध, Da1 D1 5 अश्वत्थामार्जुनयुद्ध, Dn1 ससप्तकाना युद्धे, T1 M1 अश्वत्थामपराजय — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 13, Ś2 12 (as in text), B1 2 5 Da1 D5 6 8 17, D4 18, T1 3 G 58, T2 M 57 — *Śloka no* Dn1 28, D1 15

१३

C 8 686
B 8 13 1
K 8 54 1

संजय उवाच ।
अथोत्तरेण पाण्डूना सेनायां ध्वनिरुत्थितः ।
रथनागाश्वपत्तीनां दण्डधारेण वध्यताम् ॥ १
निवर्तयित्वा तु रथ केशवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
वाहयन्नेव तुरगान्गरुडानिलरंहसः ॥ २
मागधोऽथाप्यतिक्रान्तो द्विरदेन प्रमाथिना ।
भगदत्तादनवरः शिक्षया च बलेन च ॥ ३
एनं हत्वा निहन्तासि पुनः संशप्तकानिति ।
वाक्यान्ते प्रापयत्पार्थं दण्डधारान्तिक प्रति ॥ ४

स मागधाना प्रवरोऽङ्कुशग्रहो
ग्रहेष्वसह्यो विकचो यथा ग्रहः ।
सपत्नसेनां प्रममाथ दारुणो
मही समग्रां विकचो यथा ग्रहः ॥ ५
सुकल्पितं दानवनागसनिभं
महाभ्रसंह्रादममित्रमर्दनम् ।
रथाश्वमातङ्गगणान्सहस्रशः
समास्थितो हन्ति शरैर्द्विपानपि ॥ ६
रथानधिष्ठाय सवाजिसारथी-

13

1 After the ref, Ś2 ins ॐ — a) B1 4 अथातरे च (B4 तु), B3 5 Da1 D1 5 अथातरेण (for अथोत्तरेण) Cc cites अतरेण V1 अथोत्तरे पाडवाना — b) K1 D3 T2 सेनाया, K3 D6 सेनयोर्, B2 T1 सेनया G1 सेनाना (for सेनाया) — c) Ś2 K2 4 M1 रथानागाश्व (K4 स्व)पत्तीना, D1 श्वपत्तिना — d) G2 दडसारेण (for धारेण)

2 a) K1 निवृत्तयित्वा (for निवर्त) K3 om तु T1 [अ]थ — c) D6 वाहयते च (for यन्नेव) Ca cites वाहयन् (as in text) — d) V1 गरुडानिलरघस, B3 निव रहस, D2 गरुडानलरहस

3 a) D3m मागध (for मागधो) V1 B4 समति, B1 3 D2-4 7 [ऽ]प्यतिवि, B2 D3m समभि, B5 Da1 D1 5 Cc [ऽ]प्रतिवि, D6 [ऽ]यमति, T1.3 G M [ऽ]सावति (for [ऽ]थाप्यति) Dn1 D3 T2 मागध प्रति(D3 वि)विक्रातो Ca cites अतिविक्रातो — c) D6 अवरज, S अनवम, Ca c वर (as in text) — d) K4 शिक्षया (for शिक्षया)

4 a) Ś2 T1 एव, B3 इम, B5 एत (for एन) K1 निहर्तासि (for निहन्तासि) — b) Some MSS ससप्तकान्, B2 पुन ससप्तकानि च, B3 ससप्तगणा* ति — c) Ś K1 2 वाक्यार्थे (for वाक्यान्ते) K1 2 4 प्रापयन्, G2 प्राह यत् (for प्रापयत्) G1 क्षिप्र (for पार्थं) M1 वाक्याते प्रापयित्वाश्वान् — d) Ś1 (m as in text) K2 दडधारपुर, Ś2 धारपथ, K4 G2 धाररथ, Dn1 D3 T2 धारद्विप, T3 G3 M धारगज (for धारान्तिक)

5 a) B1 D1 2 5 प्रवरोकुशग्रहे, B2 रोंकुशाग्रे, Dn1 T2 रो धनुर्धरो, T1 रोकुशग्राहो, T3 रो यशश्च (for रोऽङ्कुशग्रहो) Ca cites अकुशग्रह, Cc ग्रहे — b) Ś2 ग्रसेहसह्यो (sic), K4 ग्रहे प्रसह्यो, V1 ग्रहेष्वसज्जो, B2 D4 7 ग्रहेषु सह्यो, Da1 D1 5 ग्रहेषु सज्यो (for ग्रहेष्वसह्यो) Cc cites अप्रसह्यो K2 विकरो, D5 विकचौ, Ca विकचो (as in text) K3 ग्रह Dn1 T2 गजाधिरूढो बल(T2 गज)वीर्यशाली, D3 T1 3 G M महाबल शौर्यगुणै (D3 शूरगणै, T1 * * गुणै M1 योधगुणै, M2-4 यौधगणै) समन्वित — V1 reads 5cd on marg — c) D3 सपक्षसेना (for सपत्न) B2 प्रममथ्य (for माथ) — d) B3 विकटो, T2 3 G3 M बलवान्, G1 2 भगवान् (for विकचो) T2 3 G3 इव, Cc यथा (as in text) T1 ग्रह, Cc ग्रह (as in text)

6 a) Da1 स्व, G3 स (for सु) Cc cites सुकल्पित (as in text) D2 6 दानवराजकल्पितं (for नागसनिभ) Ca as in text — b) Ś K2 महाभ्रसनादम्, K4 महा प्रसन्नादम्, B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 T2 महाभ्र(T2 श)निह्रादम् (for भ्रसह्रादम्) Da1 D1 5 6 दर्शन (for मर्दनम्) T1 3 G M महाभ्रनिर्ह्रादसमस्वन रणे — B4 repeats 6cd — c) K3 गणा (for गणान्) S (except T2) समास्थितो (M2 4 त) नागवर नरेश्वरो — d) K2 द्विपानसि, K3 निति, V1 द्विपेवच (sic); B (B4 both times) Da1 D1-7 नरानपि (for द्विपा) S (except T2) नराश्वमातगरथ(T3 रथे, M1 2 4 नर) प्रमाथिन

त्रथांश्च पङ्क्तिस्त्वरितो व्यपोथयत् ।
द्विपांश्च पद्भ्यां चरणैः करेण च
द्विपास्थितो हन्ति स कालचक्रवत् ॥ ७
नरांश्च कार्ष्णायसवर्मभूषणा-
न्निपात्य साश्वानपि पत्तिभिः सह ।
व्यपोथयद्दन्तिवरेण शुष्मिणा
सशब्दवत्स्थूलनडान्यथा तथा ॥ ८
अथार्जुनो ज्यातलनेमिनिस्वने
मृदङ्गभेरीबहुशङ्खनादिते ।
नराश्वमातङ्गसहस्रनादितै
रथोत्तमेनाभ्यपतद्द्विपोत्तमम् ॥ ९
ततोऽर्जुनं द्वादशभिः शरोत्तमै-
र्जनार्दनं षोडशभिः समार्दयत् ।
स दण्डधारस्तुरगांस्त्रिभिस्त्रिभि-
स्ततो ननाद प्रजहास चासकृत् ॥ १०
ततोऽस्य पार्थः सगुणेषुकार्मुकं
चकर्त भल्लैर्ध्वजमप्यलंकृतम् ।
पुनर्नियन्तॄन्सह पादगोप्तृभि- C 8 696 B 8 13 11 K 8 54 11

7 T2 om 7[ab] — [a]) B2 च (for स) K1 D7 सवाजिसारथी (for सारथीन्) — [b]) D8 नराश्च (for रथाश्च) K3 रथाश्वपत्तींस्त्वरितो, V1 नराश्च पत्तीन्द्विरदो, B1 4 5 Da1 D1–5 7 नराश्च पादैर्द्वि(Da1 धि)रदो, B2 चराश्च पत्तींस्त्वरितो, D6 नुदश्च पादैर्द्विरदो (sic) (for रथाश्च पङ्क्तिस्त्वरितो) K2 व्यपोहयत्, D6 थयन् (for थयत्) B3 नराश्च बाणैर्द्विदानोपथयत् (sic) — [c]) B2 द्विपान्पदाभ्या, Da1 D1 8 द्विपान्रथाभ्या, D5 द्विपान्नारथाभ्या (sic) (for द्विपांश्च पद्भ्या) K2 शरणै, K3 चरणौ (for चरणै) V1 स रणे करेण, B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 समृदे करेण, B2 च तथा करेण (for चरणै करेण च) K4 हि (for च) D8 द्विपान्रथान्वाजिगणान्करेण T2 द्विपान्रथाश्चाश्चरणै करेण — [d]) K1 3 4 D8 द्विपस्थि(K4 स्त)तो हति च, V1 B Da1 Dn1 D1–7 द्विपोत्तमो हति च (for द्विपास्थितो हन्ति स) T2 च (for स) — For 7, T1 3 G M subst

101* स नागयन्तॄन्समरे महारथा
न्सपत्तिसंघास्तुरगान्ससादिन ।
द्विपाश्च बाणैर्निजघान वीर्यवा
न्समन्ततो घ्नन्निव कालचक्रवत् ।

[(L 1) M4 वाजि (for नाग) G1 2 महारथ — (L ₀) M3 हि जघान (for निज)]

8 [a]) Ś1 B5 D2 4 7 नरास्तु, M1 नागाश्च (for नराश्च) Ś1 K2 B3 D2 कार्ष्णायसचर्म(B3 मर्म, D2 °चित्र)भूषणान्, K3 कार्णायसवर्णस्रक्वणान् (sic), B2 समर्मभूषणान्, Dn1 T1 3 G M कास्यायस (Dn1 कृष्णोयिस) वर्म (for कार्ष्णायसवर्म) — [b]) K3 चाश्वानपि, K4 शाखानपि, D2 6 सादीनपि (for साश्वा) K3 पत्तयस्तथा, D8 निपात्य तेनैव रथाश्च पार्थिव, T1 G1 निपात्य तेनैव च पार्थिवो न(G1 वोन्म)दन्, T2 रथाश्च साश्वानिभपत्तिभि सह, T3 G3 M निपात्य पत्तीनपि (M2 3 न्रथि, M4 °रथि) वाजिभि सह, G2 निपात्य तेनैव स पार्थिवोनदत् — [c]) Ś1 K2 व्यपोहयद्, D6 8 G1 अपोथयद्, G2 न्यपो (for -यपो) Ś2 रभिवरेण (sic) (for दन्ति) — [d]) K1 स्थूलननान् (sic), K2 कुलनडान् K3 स्थूलमृदून् K4 स्थूलतन, V1 नभ, B1 4 5 D3 4 7 नल, B3 सुरेतरून् (sic), Da1 D1 5 ज्वलनभ (sic), Dn1 T1 3 G M स्थूलनलान् D2 तरान्, D6 जटान्, D8 शूरगणान् T2 स्थूलतटान् (for नडान्) K4 यथातथ, V1 D2 T2 यथा गज (V1 जा), D6 यथा गजान् (for यथा तथा) B2 सशब्दवत्स्तुमुलोभवत्तदा (sic)

9 [a]) Ś2 K1 4 निःस्वनैर्, Dn1 निःस्वनो (for निस्वने) — [b]) Ś K1 2 4 D2 T2 -शखनादिते (T2 नि), K3 B2 Da1 D1 5 -शब्दनादिते (D1 त) (for -शङ्खनादिते) — [c]) V1 B D (except Dn1 D8) T3 G3 M2–4 रथा (V1 D6 वरा)श्व- (for नराश्व) K1 3 D8 T1 3 G M नादिते V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T2 सकुले, B2 -घातिना (for नादितै) — [d]) D8 रणे रथेन (for रथोत्तमेन) Ś2 [अ]भ्यपतेद् (for पतद्) Ś1 K1 2 D4 द्विजोत्तम (D4 म), Ś1m द्विपोत्तम, D8 द्विद्वित्तम (sic) (for द्विपोत्तमम्) G1 2 नरोत्तमो ह्यभ्यपतद्द्विपोत्तमात् (G2 म)

10 [b]) K3 V1 समर्दयत्, B Da1 D1–5 7 8 M3 समार्पयत्, Dn1 T G2 3 M1 2 4 समर्पयत्, D6 समर्पयन्, G1 समर्पियत् (for समार्दयत्) — [c]) Ś1 K2 दृढधारास्, K1 धारास् (for धारस्) Ś K2 तु रथास् (for तुरगास्) — [d]) B3 सहस्रकृत् (sic) (for चासकृत्)

11 [a]) D8 तथोथ (for ततोऽस्य) — [b]) K2 बल्लैर् (for भल्लैर्) Da1 ऋजुम्, D1 5 सज्जुम् (sic) (for ध्वजम्) D6 ध्वजसरयलकृत (sic) — [c]) B2 नियच्छेन् (for नियन्तॄन्) B2 वह, B3 अथ (for सह) T1 3 G3 सहसाथ (T1 भि) गोप्तृभिस् (for सह पाद) K3 सादिभिर्नृभि, K4 पादगोपभि (sic), V1 B (except B2) Da1

C 8 696
B 8 16 11
K 8 54 11

स्ततस्तु चुक्रोध गिरिव्रजेश्वरः ॥ ११

ततोऽर्जुनं भिन्नकटेन दन्तिना
घनाघनेनानिलतुल्यरंहसा ।
अतीव चुक्षोभयिषुर्जनार्दनं
धनंजयं चाभिजघान तोमरैः ॥ १२

अथास्य बाहू द्विपहस्तसंनिभौ
शिरश्च पूर्णेन्दुनिभाननं त्रिभिः ।
क्षुरैः प्रचिच्छेद सहैव पाण्डव-
स्ततो द्विपं बाणशतैः समार्दयत् ॥ १३

स पार्थबाणैस्तपनीयभूषणैः
समारुचत्काञ्चनवर्मभृद्द्विपः ।
तथा चकाशे निशि पर्वतो यथा
दवाग्निना प्रज्वलितौषधिद्रुमः ॥ १४

स वेदनार्तोऽम्बुदनिस्वनो नदं-
श्चलन्भ्रमन्प्रस्खलितोऽऽतुरो द्रवन् ।
पपात रुग्णः सनियन्तृकस्तथा
यथा गिरिर्वज्रनिपातचूर्णितः ॥ १५

हिमावदातेन सुवर्णमालिना
हिमाद्रिकूटप्रतिमेन दन्तिना ।
हते रणे भ्रातरि दण्ड आव्रज-
ञ्जिघांसुरिन्द्रावरजं धनंजयम् ॥ १६

स तोमरैरर्ककरप्रभैस्त्रिभि-

D1 4 5 7 गोसृन्, D3 गोदश (sic) (for गोसृभिस्) — d) V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 तत स (for ततस्तु) D2 प्रहृष्टो च, D6 प्रचुक्रोध (for तु चुक्रोध) B3 करिव्रजेश्वर, M1 गिरिप्रजेश्वर

12 a) S1 K2 भिन्नघटेन K1 तटेन B3 भग्नकटेन, D2 भिन्नकरेण (for कटेन) — b) B1 4 5 D7 घनोपमेन, B2 विनह्य तेन (sic), B3 घनाबुना च, D6 जघान तेन, G1 घटो घटान्, G2 घनाजवेन, Cc घनाघनेन (as in text) D3 4 7 अनिलतुल्यवर्चसा, D6 रूपरंहसा (for तुल्यरंहसा) V1 हनन्घनेनेव च वातरंहसा — c) T1 G1 2 M अतील्य (M3 त) (for अतीव) V1 विक्षोभयितु, Dn1 D4 8 Cc विक्षोभयिषुर्, D6 चिक्षोभयितु, T2 धी क्षोभयितु, M1 चुक्षोभयितु, M2–4 चुक्रोधयिषुर्, Ca चुक्षोभ (as in text) — d) K3 जनादन (for धनंजय) B3 चापि विभेद, Dn1 S (except T2) चापि जघान (for चाभि)

13 a) T2 हस्तौ (for बाहू) K1 2 द्विपहस्तिसंनिभौ, G1 हस्तसंनिधौ — b) T1 G1 2 M पूर्णेंदुसमानन (for निभानन) — c) Ś2 क्षुर, G1 om (for क्षुरैः) D3 प्रतिच्छेद, M स चिच्छेद (for प्रचि) V1 Dn1 T2 शितैः स, D6 शितैश्च (for सहैव) — d) D2 बाणवरैः (for शतैः) K2 3 V1 D8 समर्दयत्, B (except B) Da1 D1 3–5 7 समार्पयत्, Dn1 D2 6 S समर्पयत् (for समार्दयत्)

14 b) Ś1 समानचत् (sic), K1 चिपत् (sic), K3 B4 Da1 D3 4 7 8 T2 समाचित, V1 हित, B1–3 5 Dn1 D1 5 T1 3 G3 M वृत, D2 G1 2 हतं, D6 हृत (for °रुचत्) — c) Ś1 K2 रथश् Dn1 D8 S भृश (for तथा) K3 तपातिकाशे (for तथा चकाशे) V1 पर्वतोत्तमो, M4 पर्वतौ** — d) Ś2 K1 4 B Da1 Dn1 D1–5 7 दावाग्निना, V1 D6 यथाग्निना (for दवा) D4 प्रज्वलितौषधिर्द्रुमः

15 a) G2 वेदनार्तांबुद D1 T3 G1 नदत् (for नदंश्) — b) D5 om चलन् B1 5 D2 3 7 चरन्, D4 त्वरन्, Cc चलन् (as in text) Dn1 D8 T3 G2 3 M1 2 4 भ्रमश्चलन् (by transp), T1 G1 M3 भ्रमश्चरन्, T2 भृशश्चलन् (sic) Cc cites भ्रमन् (as in text) Ś1 K1 4 B1 2 4 D2 प्रस्खलितातरो, Ś2 Dn1 D4 8 T1 G3 M1 प्रस्खलितातुरो, K2 तातुनो, K3 प्रस्ख*तो रुरौ (sic), V1 प्रस्फुरितातरो, B3 नभाग्निभातरो, B5 Da1 D1 5 प्रस्खलितोत्तरो, D3 (orig) प्रस्खलिक्ष (sup lin लिन्त)-तरो (sic), D6 लित्तानतो, D7 लितोक्षरो, T2 लितो यथा, T3 लितातुरे, G1 2 °लितोतिरौ (sic) (for लितोऽऽतुरो) Cc cites [आ]तुरो (as in text) Ś K (except K1) V1 B1 Dn1 D2–5 7 8 S [ऽ]द्रवत्, D6 [ऽ]द्रुवत् (for द्रवन्) — c) K3 D1 रुग्र°, Da1 रुग्ल , D3 भुग्ण , D6 8 (sup lin as in text) भग्न (for रुग्ण) B3 प्रपतन्वृकस्, Cc सनियन्तृकस् (as in text) K3 B (except B2) D6 तदा (for तथा) — d) G1 3 गिरिर्यथा (by transp) B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 वज्रविदारितस्तथा (B5 दा), T1 3 G M वज्रवि(T3 नि)घूर्णित पुरा

16 a) D8 T1 हेमावदातेन, M1 हिमाव*तन D5 सुवर्णमानिना (for मालिना) — b) K4 Da1 हिमाद्रिकूटे (Da1 र) प्रतिमेन, G2 महात्रिकूट (for हिमाद्रिकूट) K2 (orig) चूर्णित (sup lin) दतिन°, B1 नदिना, T3 दतिना (for दन्तिना) — c) Dn1 हिते (for हते) K2 4 चड (for दण्ड) V1 T2 आपतद्, D2 आहवे, D6 आव्रजन् (for आव्रजञ्) — d) D8 T1 3 G M सहार्जुन (for धनंजयम्) V1 B2 Dn1 D6 T2 जिघांसुरिंद्रावरजार्जुनौ त्वरन् (Dn1 रणे), D2 वरजाजनार्दनौ

जनार्दनं पञ्चभिरेव चार्जुनम् ।
समर्पयित्वा विननाद चार्दय-
स्ततोऽस्य बाहू विचकर्त पाण्डवः ॥ १७
क्षुरप्रकृत्तौ सुभृश सतोमरौ
च्युताङ्गदौ चन्दनरूषितौ भुजौ ।
गजात्पतन्तौ युगपद्विरेजतु-
र्यथाद्रिशृङ्गात्पतितौ महोरगौ ॥ १८
अथार्धचन्द्रेण हृत किरीटिना
पपात दण्डस्य शिरः क्षितिं द्विपात् ।
तच्छोणिताभं निपतद्विरेजे
दिवाकरोऽस्तादिव पश्चिमां दिशम् ॥ १९
अथ द्विप श्वेतनगाग्रसंनिभ
दिवाकरांशुप्रतिमैः शरोत्तमैः ।
बिभेद पार्थः स पपात नानद-
न्हिमाद्रिकूटः कुलिशाहतो यथा ॥ २०
ततोऽपरे तत्प्रतिमा गजोत्तमा
जिगीषवः संयति सव्यसाचिनम् ।
तथा कृतास्तेन यथैव तौ द्विपौ
ततः प्रभग्न सुमहद्रिपोर्बलम् ॥ २१
गजा रथाश्वाः पुरुषाश्च संघशः C 8 707 B 8 18 22 K 8 54 22

17 [a]) V1 D6 T2 अर्कसमप्रभैस् (for करप्रभैस्) — [b]) B1 3 5 D3 4 7 अर्जुन शितै B4 Da1 D1 5 अर्जुन शतै, D6 अर्जुन च (for एव चार्जुनम्) — [c]) Ś2 K3 4 D8 समर्दयित्वा, B2 विदार्य वीरो (for समर्पयित्वा) D6 च ननाद (for विन) K1 चातृपन्, B1 3–5 Dn1 D3 4 7 नर्दयन् B2 विस्मयन्, Da1 D1 5 गर्हयन्, D2 चाजौ, T1 वार्दयन् T2 चार्पयन् (for चार्द) — [d]) K1 om बाहू K3 4 V1 B (except B3) D T1 3 G3 M निचकर्त (for विचकर्त)

18 [a]) K1–3 T2 क्षुरप्रवृत्तौ, K4 B2 D2 7 प्रकृतौ, B3 प्रहृत्तौ, M3 प्रकर्तौ (for प्रकृत्तौ) B3 सुदृशौ, Dn1 सुभुजौ, D8 T3 G1. 2 तु भृश, T1 तु भुजौ, T2 विपुलौ, M पृथुलौ (for सुभृश) K4 सुत्तोमरौ, B3 समग्र, D2 सुमाशल्यौ D6 सुमगलौ, T1 ह तोमरौ, T3 स तोमरे (for सतोमरौ) — [b]) K1 3 V1 B D S शुभागदौ (for च्युता) K1 3 Dn1 D2 6 8 चदनभूषितौ, K2 शङ्खनरूषितौ (sic), M4 चदनदूषितौ (for रूषितौ) Dn1 शुभौ, T1 उभौ, G1 भृश (for भुजौ) — [c]) D4 समापततौ (for गजात्प) T2 युगपच्च रेजतुर् (for युगपद्वि) — [d]) Ś2 यथा त्रिशृगात्, K2 यथा श्रि (for यथाद्रि) K3 प्रपतन्, B Da1 D1 3–5 7 रुचिरौ (for पतितौ) K2 महारथौ, B5 भुजगमौ (for महोरगौ) D8 S (except T2) यथोरगौ पर्वतशृगतो महीं

19 [a]) V1 B1 3–5 Da1 D1–7 T2-3 तथा, B2 Dn1 यथा (for अथ) K3 Dn1 हृते, V1 B Da1 D1–8 T2 G2 हत (for हृत) — [b]) K4 चद्रस्य (for दण्डस्य) K3 धर, Da1 D1 शिरा (for शिर) B3 D6 T1 2 G1. 2 क्षितौ (for क्षिति) — [c]) B3 4 Da1 D1 5 स(B4 स्व) शोणिताद्रं (for तच्छोणिताभ) K3 D6 सशोणिताद्रं(D6 °द्रं)व्युपशाततेजसो, V1 सशोणिताद्रं न्यपतद्विरेजे, B1 5 स(B5 स्व)शोणिताद्रं निपतद्विराजते, B2 D3 4 7 स(B2 तत्)शोणिताद्रौं निपतन्विरेजे, Dn1 D8 स(D8 तत् by corr)शोणिताक्त व्य(D8 व्यु)पशाततैजस, D2 तत शोणिताद्रं व्युपशाततेजा (hypermetric) T1 सशोणिताद्रं न्यपतद्रणाजिरे, T2 स्वशोणिताद्रं व्युपशाततेजो, T3 G3 स (G3 स्व)शोणिताद्रं ह्युपशाततेजसा, G1 स्वशोणिताद्रं निपतद्राज तत् G2 सशोणिताद्रं निपतद्राज M1 स्वशोणिताद्रं ह्युपशाम्य तेजसा, M2–4 स्वशोणिताद्रं व्युपशाततेजसा — [d]) K3 D8 दिवाकरोभ्रादिव, B2 Da1 D1 5 करास्तादिव (for करोऽस्तादिव) Co cites अस्ताद् (as in text)

20 [a]) K4 B4 5 D3 4 7 श्वेतवराभ्र, B1 नगाभ्र, B2 नगाश्व, B3 हयोपमन्निभ (sic), D6 नगागसन्निभ, T1 नगाद्रि, M2 4 नगात्र — [c]) T3 चिच्छेद (for बिभेद) K1 2 पार्थो Ś1 नानदन्, K1 नानद, V1 T2 नागो, B Da1 D1–5 7 8 नादयन् (D4 यत्) (for नानदन्) — [d]) K1 हिमाद्रकूलं (sup lin ट) (for द्रिकूट) K3 B (except B2) D S हिमाद्रिकूट कुलिशाहत यथा Co cites कूट

21 [a]) T1 3 G3 M2–4 तथापरे, G1 2 तथेतरे (for ततोऽपरे) — [b]) D6 सप्रति, Ca सयति (as in text) K3 B3 5 Da1 Dn1 D1 3 4 7 सव्यसाचिना (for साचिनम्) — [c]) K3 द्विपा, B3 damaged, D2 हतास्, D6 T3 G3 हतास्, G1 2 जितास् (for कृतास्) V1 कृतातेन (for कृतास्तेन) B2 5 D3–5 7 ते च, B3 ते तु, S तेपि (for तेन) B3 यथा कृतौ, B4 यथा च तौ (for यथैव तौ) G2 तद्विपौ (for तौ द्विपौ) ❀ Co तथैव कृता यथा तौ द्विपा इत्यर्थ । ❀ — [d]) K1 D1 5 प्रभग्ने (for प्रभग्न) T1 समभूद् (for सुमहद्) K3 द्वयोर्, B3 प्रभोर् (for रिपोर्)

C 8 707
B 8 18 22
K 8 54 22

परस्परघ्नाः परिपेतुराहवे ।
परस्परप्रस्खलिताः समाहता
भृशं च तत्तत्कुलभाषिणो हताः ॥ २२
अथार्जुनं स्वे परिवार्य सैनिकाः
पुरंदरं देवगणा इवाब्रुवन् ।
अभैष्म यस्मान्मरणादिव प्रजाः
स वीर दिष्ट्या निहतस्त्वया रिपुः ॥ २३
न चेत्परित्रास्य इमाञ्जनान्भया-
द्द्विषद्भिरेवं बलिभिः प्रपीडितान् ।
तथाभविष्यद्द्विषतां प्रमोदनं
यथा हतेष्वेष्विह नोऽरिषु त्वया ॥ २४
इतीव भूयश्च सुहृद्भिरीरिता
निशम्य वाचः सुमनास्ततोऽर्जुनः ।
यथानुरूपं प्रतिपूज्य तं जनं
जगाम संशप्तकसंघहा पुनः ॥ २५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

22 a) T3 G3 रथा गजाश्वा॰, G2 रथो गजाश्वा (for गजा रथाश्वा) K2 रथाश्व॰ (for रथाश्वा॰) B3 रहस, D2 सहश (for सघश) — b) D2 6 परस्य भग्ना (D6 घ्ना) (for स्परघ्ना॰) — c) K1–3 V1 B D T2 3 G1 3 M3 4 परस्पर (K2 रा) प्रस्खलिता॰, G2 परस्परप्रज्वलिता॰ (for परस्परप्र) B2–4 (m as in text) 5 Da1 D1 3–5, 7 T3 समाहिता, D3 गता, M2–4 व्रणातुरा (for समाहता) — d) V1 भृश निपेतत्तद्बहुभाषिणो रणे (sic), B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 भृश निपेतुर्बहुभाषिणो ह(Dn1 णोदि)ता, B2 D2 T2 तथैव तत्तद्बहुभाषिणो हता (B2 रणे), B4m D6 तथैव तद्बद्बहुभाषिणोपरे (D6 णो हता), D3 भृश च तत्तत्कटुभाषिणो हता, T1 भृश च तत्तद्बहुभाषिणो नरा॰, T3 भृश च तत्तद्बहुभाषितो हता, G M भृश च तत्तद्बहु (M4 परि)भाषिणो हता॰ Cc cites बहुभाषिण

23 a) B1 2 Dn1 D6 T2 सपरि (for स्वे परि) — c) K3 भैष्मा, K4 अभीष्म, V1 B5m M1 अभैष्ट, Ca अभैष्म (as in text) — d) K3 विद्या Dn1 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या) T2 रणे (for रिपु॰)

24 B2 om 24 25 B3 partly damaged — a) K1 परिभ्राम्य (for परित्रास्य) K3 न चेक्ष्वमत्रास्य इमा क्षताद्भयात् (sic), V1 न चेत्परिभ्राम्यदिम जन भवान्, B1 4 5 Da1 D1 3–5 7 न चेदरक्षिष्य इम जन (B1, 4 इमाञ्जनान्) भयात्, Dn1 D3 न चेत्परि(D3 र)त्रास्यदितो भयाद्भवान्, D2 न चेत्पपित्रासि इम जन भयात्, D6 तत परित्रासि इम जन भयात्, T1 न चेत्परित्रस्यति ते जनान्भवान्, T2 3 G M1 न चेत्परित्रास्यदिमाञ्जनान् (T2 म जन) भवान्, M2–4 न चेत्परित्रास्यदिमा जनाद्भवान् (M3 यात्) — b) V1 Da1 D1–7 T2 प्रपीडित, G1 डनात् (for डितान्) — c) T2 ततो (for तथा) B4m प्रसाधन, D2 6 प्रमाथि(D6 थ)न, T2 प्रयोजन (for प्रमोदन) — d) Ś1 K2 B2 इष्टिह (sic), Ś2 [अ]स्ति ह, K4 [ए]व हि, Dn1 [इ]ष्विव (for [ए]ष्विह) K4 [ऽ]रिमर्दन, B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 [ऽ]रिसूदन, Dn1 रिपुस्त्वया (for नोऽरिषु त्वया) K3 यथा हतेष्वेष्विहतोदिषु त्वया (sic), V1 D2 6 यथा हतानेक महारथा(D6 थ)स्त्वया, B4m यथा हतारैकमहारथास्त्वया, T1 यथा हतास्माकमिहेरितस्त्वया, T2 3 G M यथा हतास्माक मिहा(G2 हे)रयस्त्वया

25 B2 om 25 (cf v l 24) — a) D2 वाच * (for भूयश्च) K4 B3 ईडितो, D7 ईडिता, M1 ईरितान् (for ईरिता) — b) Dn1 D3 S तदा (T1 2 था) (for ततो) — c) Dn1 तथानुरूप, G2 यथात्मरूप, Cc नुरूप (as in text) V1 B3 Da1 D1 5 6 प्रतिगृह्य त, B4 पूजित (for पूज्य त) M3 तज्जन (for त जन) — d) Some MSS ससक

Colophon — *Adhy name* K3 V1 B4 T2 M1 दण्डधारवध, Da1 Dn1 D1 5 T1 दण्डधा(D5 ध)रदण्डवध॰ — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 13 (as in text), B1 5 Da1 D3 18, B2 D4 19, D1 16, T1 3 G 59, T2 M 58

१४

संजय उवाच ।
प्रत्यागत्य पुनर्जिष्णुरहन्संशप्तकान् बहून् ।
वक्रानुवक्रगमनादङ्गारक इव ग्रहः ॥ १
पार्थबाणहता राजन्नराश्वरथकुञ्जराः ।
विचेलुर्बभ्रमुर्नेदुः पेतुर्मम्लुश्च मारिष ॥ २
धुर्यं धुर्यतरान्सूतान्रथांश्च परिसंक्षिपन् ।
पाणीन्पाणिगतं शस्त्रं बाहूनपि शिरांसि च ॥ ३
भल्लैः क्षुरैरर्धचन्द्रैर्वत्सदन्तैश्च पाण्डवः ।
चिच्छेदामित्रवीराणां समरे प्रतियुध्यताम् ॥ ४
वाशितार्थे युयुत्सन्तो वृषभा वृषभं यथा ।
आपतन्त्यर्जुनं शूराः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५
तेषां तस्य च तद्युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।
त्रैलोक्यविजये यादृग्दैत्यानां सह वज्रिणा ॥ ६
तमविध्यत्त्रिभिर्बाणैर्दन्दशूकैरिवाहिभिः । C 8 717 B 8 19 7 K 8 55 7

14

☞ In T2, the portion from सजय उवाच (in 1) up to शुभ(in 39^{b}) is lost on missing folios The MS is mostly ignored up to 39

1 After the ref, Ś2 reads ॐ — ^{a}) V1 D1 5 प्रत्यागम्य, B2 D8 गत , S (T2 missing) प्रत्येत्याथ (for प्रत्यागत्य) K4 जिष्णुम् — ^{b}) V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1–3 5 7 8 T1 जघ्ने, B3 M हत्वा, D4 युद्धे, D6 जयेत्, T3 G जित्वा (for अहन्) Some MSS ससप्तकान् T1 3 G3 M2–4 बभौ (for बहून्) — ^{c}) K4 वक्रानवक्रगमनाद्, V1 वक्राभिवक्र , B5 D3 4 6 7 वक्रातिवक्रगमनाद् (D4 न्), G2 चक्रानुचक्र , M1 वक्रानुवक्रगमनान्

2 ^{a}) K3 पार्थिवाश्च (for पार्थबाण) K1 -हतान् (for हता) T1 G1 2 ते ये, T3 G3 M तेथ (for राजन्) — ^{b}) B3 T1 G1 2 रथाश्वनरकुजरा — ^{c}) V1 Dn1 D2 6 8 M1 विचेरुर्, Da1 D1 5 वित्रेसुर् (for विचेलुर्) M1 विभ्रमुर् (for बभ्रमुर्) V1 B (except B2) D (except D6) नेशु (for नेदु') — ^{d}) V1 D8 T1 G2 M1 मम्रुश्च, G1 मृत्युश्च, M4 वव्रुश्च (for मम्लुश्च) V1 B2 4 5 D2–4 6 7 भारत (for मारिष) K3 सप्रपेतुश्च मारिष

3 B3 partly damaged — ^{ab}) Ś2 धुर्यं , K3 T1 धुर्यां , K4 आर्यं , B1 5 D T3 G M Co धुर्यान् (for धुर्यं) K1 Dn1 D8 S (T2 missing) धुर्यें(T3 G3 ये)तरान्, K2 धुर्यवतान्, Da1 D1–7 गतान् (for तरान्) B1 4 5 शूरान् (for सूतान्) V1 B2 4m रथधुर्यगतान्सूता(B2 न्शूरा)न् (for ^{a}) K3 ध्वजाश्चापि निसक्षिपन्, V1 ध्वजाश्चै वास्ति (marg श्चापानि) सायकान्, B2 4m 5 Da1 D1–5 7 G3 ध्वजाश्चापानि सा(B2 शा)यकान्, B1 4 Dn1 D8 ध्व(B1 भु)जाश्चापानि सक्षिपन् (D8 पत्), D6 T1 3 ध्वजांश्चापाणि (T1 पाश्च, T3 पार्थं) सायकान् G1 2 M ध्वजाश्चापासि सायकान् (for ^{b}) Co cites रथान् (as in text) — ^{c}) Dn1 पाणीन्पाणिगतान्शस्त्रान् — ^{d}) K1 3 बहूनपि, V1 B2 महाबाहून् (for बाहूनपि) B1 Da1 D1 5 शिरास्यपि, B4 शिरास्यथ (for सि च)

4 ^{a}) D3 खुरैर् D4 कुतैर्, D8 क्षुरप्रैर् (hypermetric) (for क्षुरैर्) — ^{b}) Ś2 मारिष, K3 पाडव, B3 भारत, Dn1 पाडव, M2–4 पार्थिव — ^{c}) K3 चिच्छेद गात्र वीराणा, B3 दामितवीर्याणा — After 4 S (T2 missing) ins

101* त प्रवीरास्त्वदीयाना नर्दमानाभिदुद्रुवु ।
[T1 ते M2–4 स (for त) T1 नर्दमानाश्च दुद्रुवु M विनदतोभि (for the posterior half)]

5 ^{a}) K3 V1 B D T1 वासितार्थे (V1 D6 र्थं) T3 G M वाशितार्थं (for तार्थे) T1 प्रयुक्ताना, T3 G1 3 M1 प्रयुद्धाना, M2–4 प्रयुध्यंत (for युयुत्सन्तो) — ^{b}) V1 Dn1 वृषभान्वृषभा (Dn1 भो), D2 वृषभा वृषभो T3 G3 वृषाणा वृषभ, M1 वृषभाणा वृषा, M2–4 वृषभं वृषभा (by transp) — Ś K1 2 Dn1 D6 om 5^{cd} — ^{c}) K4 B1 3 D3 4 7 निपतत्यर्जुन, Da1 D5 अपतत्यर्जुन, D1 अपतत्यर्जुन, D2 3 आपतन्नर्जुन K4 B2 4 वीरा (for शूरा)

6 ^{a}) Da1 D1 5 महद् (for च तद्) — ^{b}) Dn1 S (T2 missing) रोमहर्षण (for लोम) — ^{c}) D3 यद्वद् (for यादृग्) G त्रैलोक्यविजयादुग्धै (sic) — ^{d}) T3 G इव (for सह) Ś1 K1 2 वज्रिना (for वज्रिणा)

7 ^{a}) Dn1 S (T2 missing) अथावि(M1 न्वि)ध्यत् (for तमवि) Co cites अविध्यत् (as in text) — ^{b}) G1 2 दतशूकैर्, Co दन्द (as in text) — ^{c}) B1 4 5 Da1 D2–4 7 Co उग्रायुधसु(D2 श)तस्, B3 उग्रसुसुतस्,

C 8 717 B 8 19 7 K 8 55 7 उग्रायुधस्ततस्तस्य शिरः कायादपाहरत् ॥ ७
तेऽर्जुनं सर्वतः क्रुद्धा नानाशस्त्रैरवीवृषन् ।
मरुद्भिः प्रेषिता मेघा हिमवन्तमिवोष्णगे ॥ ८
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य द्विषता सर्वतोऽर्जुनः ।
सम्यगस्तैः शरैः सर्वान्सहितानहनद्बहून् ॥ ९
छिन्नत्रिवेणुजङ्घेषान्निहतपार्ष्णिसारथीन् ।
संछिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्व्यनुकर्षयुगान्रथान् ।
विध्वस्तसर्वसंनाहान्बाणैश्चक्रेऽर्जुनस्त्वरन् ॥ १०
ते रथास्तत्र विध्वस्ताः परार्ध्या भान्त्यनेकशः ।
धनिनामिव वेश्मानि हतान्यग्न्यनिलाम्बुभिः ॥ ११
द्विपाः संभिन्नमर्माणो वज्राशनिसमैः शरैः ।
पेतुर्गिर्यग्रवेश्मानि वज्रवाताग्निभिर्यथा ॥ १२
सारोहास्तुरगाः पेतुर्बहवोऽर्जुनताडिताः ।
निर्जिह्वान्त्राः क्षितौ क्षीणा रुधिरार्द्राः सुदुर्दृशः ॥ १३
नराश्वनागा नाराचैः संस्यूताः सव्यसाचिना ।
बभ्रमुश्चस्खलुः पेतुर्नेदुर्मम्लुश्च मारिष ॥ १४

T3 उग्रायुधस्यतस् (sic) (for °युधस्ततस्) G2 तेषा (for तस्य) M उग्रायुधस्य तजिष्णु

8 B3 partly damaged — a) D2 तेर्जुन° (for तेऽर्जुन) S (T2 missing) ततस्ते सर्वत° पार्थं — b) K3 अवावृषन्, V1 इवार्दयन्, D6 अवीविषन् (for अवीवृ°) D7 नाराचैर भ्यवीवृषन् — c) K1 B1 2 4 5 D (except Dn1 D8) M2-4 प्रेरिता, V1 प्रहिता, G2 प्रेक्षिता (for प्रेषिता) — d) S2 K4 इवोष्णगौ, D8 इवाप्लवे (*sup lin* इवोत्कटा) (for इवोष्णगे)

9 b) K3 निशितान् (for द्विषता) — c) K1 V1 D6 G1 2 M1 सम्यगस्त्रै, K3 सम्यगास्तै° (sic) (for °गस्तै) Cc cites अस्तै (as in text) — d) V1 B D (except D6) T1 G3 M अहितान् (for सहि°) Ś1 K1 अहरद्, K3 अवधीद् (for अहनद्) T3 G3 बलात् (for बहून्)

10 a) Ś2 K4 T1 3 G3 भिन्नत्रिवेणुजंघेषा(T1 °षू)न्, K1 छिन्नत्रिवेणुजघेषा, K3 D6 छिन्नत्रिवेणुसघोषान्, V1 त्रिवेणुसघौघान्, B Da1 D1 3-5 7 त्रिवेणुसघातान्, Dn1 हतत्रिवेणुजघैषा, G1 2 भिन्नत्रिवेणुजघोषा(G1 °षा)न्, M1 2 4 छिन्नत्रिवेणुजघो(M1 °घै)षान् Ca cites ईषा — b) Ś1 विहतप्राष्टिसारथीन्, Ś2 निहत पार्ष्णि°, K2 विहतान्प्राष्टि°, V1 D6 हतपार्ष्णीन्ससारथीन्, B1 3 4 Da1 D3-5 7 8 हताश्व(D4 °श्र)पार्ष्णि°, B2 हयपार्ष्णान्ससारथीन्, B5 Dn1 हताश्वान्पार्ष्णि°, D1 हताश्वपार्ष्णिसारथी, T1 3 G3 हताश्वान्हत°, G1 2 M हताश्वप्राष्टि(M2-4 °ष्ठि)सारथीन् — After 10^{ab}, N (except D2) ins

102* विध्वस्तायुधतूणीरान्विचक्ररथकेतनान्।
[K3 विध्वम्तायततूणीरान्, D3 4 7 विस्रस्तहस्त (for the prior half) K1 विचक्रु रथकेतनाम्, B2 4 विचक्ररथकूवरान् (for the posterior half)]

— c) Ś2 K4 सभिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्, B3 सछिन्नरश्मयोक्त्रा°, B4 सछिन्नरश्मियोक्रेशान् (sic), Dn1 रश्मियोक्त्राख्यान् — d) B3 आचकर्षयुगान्, Dn1 D8 सानुकर्ष°, D2 वानुकर्ष°, T1 G अनुकर्षायुधा(T1 °गा)न्, M3 व्यनुकर्षायुधान् (for °र्षयुगान्) D7 व्यनुकर्षद्रथान्रथीन्, M1 2 व्यनुकर्षायुधानपि, M4 °र्षांबुधानपि — e) D6 विध्वस्तान्, G1 स विध्वा, M4 विध्वस्थ — f) D2 चक्रेर्जुनोस्, B1 3 4 Da1 D1 3-5 7 तदा, B5 तथा (for त्वरन्)

11 a) B2 तव (for तत्र) M4 विध्वस्था° — b) D1 पतर्ध्या (for परार्ध्या) — c) B2 धन्विनाम् (for धनिनाम्) — D8 om (hapl) 11^{d}–12^{c} — d) Ś K1 2 हतान्यग्न्यनिलोष्मभि°, K3 हताग्रान्यग्न्यनिलादिभि (corrupt), K4 हतान्यग्न्यबिलाम्बुभि°, B2 निहताग्न्यनिला°, D2 हतान्यग्न्यानिला°, D6 हतान्यश्मानिलाम्बुभि°, G2 निहतान्यनिलाम्बुभि

12 D8 om 12^{abc} (cf v l 11) — a) Ś2 K3 Dn1 D6 G M1 सभि(G2 °छि)न्नवर्माणो, K4 वर्त्माणो, M2-4 वर्ष्माणो (for मर्माणो) — b) S (T2 missing) वज्राशनिनिभै° (T1 °भि°), Cc °शनिसमै (as in text) — K1 om 12^{c}–13^{d} — c) K3 पेतुरग्नियंग्रवेश्मानि (corrupt), B2 पेतुर्दिव्यग्रवेश्मानि, B4 पेतुर्गिव्यग्र°, D2 पेतुर्गिर्यग्रशृङ्गानि — d) B (except B2) Da1 Dn1 D1 3-5 7 T1 G1 2 M1 4 वज्रपा(Dn1 °घा)ताग्नि(D6 °द्रि)भिर्यथा — After 12, T3 G3 read 15

13 K1 om 13 (cf v l 12) — b) B5 पातिता°, T1 3 G पीडिता (for ताडिता) — c) K2 निर्जिह्वाता°, K3 निजिह्वान्त्रा°, V1 निर्जिह्वाक्षा°, B2 निर्जित्वाख्या°, Da1 D1 निर्जित्वान्त्रा°, D2 विजिह्वान्त्रा°, D6 विजिह्वाक्षा, T3 G निर्गतान्त्रा°, Ca c निर्जिह्वान्त्रा (as in text) B3 निजिह्वाक्षण तौ क्षीणा (corrupt) — d) B2 सुदुर्भृश°, D8 सुदुर्दशा°, T1 सुधारुणा°, G1 सुदर्शना°, G2 3 M2 सुदुर्दृशा (for °दृश°) K3 रुचिरार्द्रा°, D1 रुधिरार्द्राश्च (hypermetric)

14 a) V1 B2 3 Da1 D1 5 6 कुजराश्चैव (for नराश्वनागा) — b) B3 संवृता°, G1 सहता°, G2 सुहता (for संस्यूता°) D8 सव्यसाचिन° — K3 om 14^{cd} — c) D6 च रणे,

अणकैश्च शिलाधौतैर्वज्राशनिविषोपमैः ।
शरैर्निजघ्निवान्पार्थो महेन्द्र इव दानवान् ॥ १५
महार्हवर्माभरणा नानारूपाम्बरायुधाः ।
सरथाः सध्वजा वीरा हताः पार्थेन शेरते ॥ १६
विजिताः पुण्यकर्माणो विशिष्टाभिजनश्रुताः ।
गताः शरीरैर्वसुधामूर्जितैः कर्मभिर्दिवम् ॥ १७
अथार्जुनरथं वीरास्त्वदीयाः समुपाद्रवन् ।
नानाजनपदाध्यक्षाः सगणा जातमन्यवः ॥ १८
उह्यमाना रथाश्वैस्ते पत्तयश्च जिघांसवः ।
समभ्यधावन्नस्यन्तो विविधं क्षिप्रमायुधम् ॥ १९
तदायुधमहावर्षं क्षिप्तं योधमहाम्बुदैः ।
व्यधमन्निशितैर्बाणैः क्षिप्रमर्जुनमारुतः ॥ २०
साश्वपत्तिद्विपरथं महाशस्त्रौघमप्लवम् ।
सहसा सतितीर्षन्तं पार्थं शस्त्रास्त्रसेतुना ॥ २१
अथाब्रवीद्वासुदेवः पार्थं किं क्रीडसेऽनघ ।
संशप्तकान्प्रमथ्यैतांस्ततः कर्णवधे त्वर ॥ २२
तथेत्युक्त्वार्जुनः क्षिप्रं शिष्टान्संशप्तकांस्तदा ।
आक्षिप्य शस्त्रेण बलाद्दैत्यानिन्द्र इवावधीत् ॥ २३ C 8 734 B 8 19 24 K 8 55 24

G1 चस्खली (for चस्खलु) S (T2 missing) नेदुर् (for पेतुर्) — d) T3 G3 पेतुर्मम्लुश्च, G1 पेतुर्मग्नश्च (sic), G2 M पेतुर्मग्नुश्च (for नेदुर्मम्लुश्च) K4 मारिष, B2 3 भारत

15 T3 G3 read 15 after 12 V1 reads 15ab on marg — a) Ś1 (marg) अरकैश्च, Ś2 K4 रणकैश्च, K3 V1 B D T1 3 G1 3 M अनेकैश्च, G2 ताननेकै (for अणकैश्च) — b) B1 वज्रासनिविशोपमै, Dn1 T1 3 G1 3 M वज्रान (T1 G1 3 नि)लविषो, D6 वज्राशनिशिखो, G2 वज्रा ननविषो — c) K4 निजिघ्निवान्, D6 विजघ्नि (for निजघ्नि) — d) B5 transp इव and दानवान्

16 a) T3 G3 अनेकवर्मा, G1 2 महार्हवणा — b) K3 V1 B1 4 5 Da1 Dn1 D1 6 8 नानारूपा (D6 प) वरायुधा, M नानारूपधरा युधि — c) Dn1 D8 सरथा श्वगजा, D2 6 सगजाश्वा रथा, S (T2 missing) सरथाश्व (G2 3 M1 2 4 श्व)द्विपा D1 सुध्वजा (for सध्वजा)

17 a) V1 निर्भिन्ना, B2 निर्जिता, D2 6 S (T missing) निर्भया (for विजिता) — b) Dn1 विशिष्टा भिजनप्रिया, G1 विनिशिष्टाभिजनता (corrupt) — c) K1 G1 वसुधा, Dn1 D4 बहुधाम् (for वसुधाम्) D6 गता शरैर्हताश्चैवम्, T1 गता शरैस्ते वसुधाम्, M शरीरैर्वसुधा जग्मुर् — d) Ś2 K1 2 4 T2 पूजितै, Da1 D1 5 ऊर्जित, T1 ऊर्छितै, M2–4 आर्जिनै, Cc ऊर्जितै (as in text) G1 जग्मूपार्जितै कर्मभिर्दिव (hypermetric)

18 a) K1 D2 6 अथार्जुन रथ वीरा, B1 5 Da1 D1 3–5 7 अथार्जुन (D1 5 न) रथवर, B4 अर्जुनस्य रथवर — b) Ś2 समुपाद्रवत्, V1 B1 2 4 5 D S (T2 missing) समभिद्रवन्, B3 समभिद्रुता (for समुपाद्रवन्)

19 a) K3 जह्यमाना, Da1 D5 मुह्य, Dn1 D2 6 G1 3 M (except M3) ऊह्य, D1 गुह्य (for उह्य) K3 V1 B1–4 Dn1 D3 4 7 8 T3 G2 3 M रथाश्वेभै (K3 भा), B5 रथश्रेष्ठै, Da1 D1 5 रथाश्वेतै, D2 श्वैश्च, D6 श्वेते, T1 श्वैस्तै (for श्वैस्ते) — c) Da1 D5 समभ्यधावन्नश्यतो

20 a) K3 तदायुद्धमहा, D4 तदायुधमहावर्यं, G1 तथायुद्धिमहावर्षं (sic) — b) V1 B3 D4 मुक्त, B1 2 4 5 Da1 D1 3 5 7 T3 युक्त, D6 क्षिप्र, M1 om (for क्षिप्त) K4 योधमहाबुद, B2 महाबुधे, G3 M योधमहाबुदै K3 क्षिप्रयोधमहाबुधे — c) M4 दिशि तैर् (for निशितैर्) — d) D6 क्षिप्रमर्जुनमातुरा

21 b) V1 महदस्त्रौघसप्लव, B1–3 4m 5 D (except D8) T1 महाशस्त्रौघस(B3 T1 वि)प्लव, T3 G3 समहास्त्रौ घविप्लव, G1 2 महास्त्रौघासि(G2 घ स)विप्लव Cc cites अप्लवम् (as in text) — c) Ś K1 2 4 B5 सतितीर्षंत (K1 ता), B3 4 Da1 D1 4 5 तत्र विक्षिप्त, G2 सनिकर्षंतं, G3 तत्तितीर्षंत (for सतितीर्षन्त) D2 प्रसरतमवेक्षते, D6 महाशामतितीर्षंत — d) Ś1 K1 2 4 B3 5 Da1 Dn1 D1 4 M1 पार्थं (for पार्थं) K3 पार्थं शस्त्रास्त्रसकुल, D2M3 पार्थं शस्त्रार्थ(M3 णि)सेतुना, D6 पार्थं सहास्त्रसे, G1 पार्थं शस्त्रास्त्रतेजसा

22 a) Ś2 G1 तथा (for अथ) — b) K1 B2–5 D (except D8) T1 M पार्थ (for पार्थं) D2 कि क्रीडिसे, T3 G3 क्रीडयसे (for किं क्रीडसे) D6 [ऽ]नया (for [ऽ]नघ) — After 22ab, G1 2 ins

104* एते बलाधिका प्राप्ता पार्थ किं क्रीडसेऽनघ ।

[G2 हते (for एते) G1 व्याप्ता (for प्राप्ता) G2 पार्थ किं क्रियतेनघ (for the posterior half)]

— c) Some MSS ससप्तकान् K1 प्रमुच्यैतास्, K3 B1 4 Da1 Dn1 D1 2 4 5 T1 G1 3 M प्रमथ्यैनास्, B3 प्रमाथ्यैव, D3 7 प्रमथ्येनास्, T3 G2 थ्यैना (for थ्यैतास्) — d) K4 तुर, B2 त्वरन् (for त्वर)

23 a) K3 V1 B D S (except M1, T2 missing) कृष्ण (M4 ष्णान्) (for क्षिप्र) — b) Some MSS ससप्तकान् K1 Dn1 तथा, V1 D6 S (T2 missing) अथ, B2 हि (submetric) (for तदा) — c) D6 शस्त्रौघ

C 8 735 B 8 19 25 K 8 55 25

आदधत्संदधच्चेषून्दृष्टः कैश्चिद्रणेऽर्जुनः ।
विमुञ्चन्वा शराञ्शीघ्रं दृश्यते स्म हि कैरपि ॥ २४
आश्चर्यमिति गोविन्दो ब्रुवन्नश्वानचोदयत् ।
हंसांसगौरास्ते सेना हंसाः सर इवाविशन् ॥ २५
ततः संग्रामभूमिं तां वर्तमाने जनक्षये ।
अवेक्षमाणो गोविन्दः सव्यसाचिनमब्रवीत् ॥ २६
एष पार्थ महारौद्रो वर्तते भरतक्षयः ।
पृथिव्यां पार्थिवानां वै दुर्योधनकृते महान् ॥ २७
पश्य भारत चापानि रुक्मपृष्ठानि धन्विनाम् ।
महतामपविद्धानि कलापानिषुधीस्तथा ॥ २८

(for शास्त्रेण) K8 आक्षिप्तशास्त्रेण जलाद्, T1 M क्षपयिष्यञ्च शास्त्रेण, T3 G क्षपयिष्यस्तदा (G1 2 था) बाणैः — d) D6 8 इवाब्रवीत् (for इवावधीत्)

24 For 24, cf 8 12 64 — a) K8 नानध(*inf lin* द)त्, V1 B1 4 Da1 Dn1 D2 4 7 आददन्, B2 अधत्स्व, B3 5 आददत् (for आदधत्) B5 सदधद्देषून्, D8 सदध च्चिषून् (for धच्चेषून्) D6 आदद सदधन्येषून्, T1 M नानदत्सदधश्चै(M1 धश्चै)व, T3 G3 नादधत्मदध(G3 धा) श्चैव, G1 2 नादय(G2 द)त्सदधश्चैव — b) K1 सृष्ट (for दृष्ट) M1 कश्चिद् (for कैश्चिद्) G2 जनेर्जुनौ (for रणेऽर्जुन) V1 न दृष्ट कैश्चिदर्जुन — c) Dn1 विमुचन्वा, D2 विमुन्वन्वै (for विमुञ्चन्वा) S (T2 missing) घोरान् (for शीघ्र) — d) K3 4 D1 वा, D वै (for स्म) K1 V1 Dn1 D3 4 6 7 दृश्यतेव हि तैरपि, B1 दृश्यते वाहितैरहि (corrupt), B2 दृश्योन्यैर्वाहितैरपि B3 दृश्यते वापि तैरपि, B4 Da1 D5 8 दृश्यते वाहितैरपि, B5 दृश्यते चाहितैरपि, T1 G1 2 दृश्य(G2 श्य)ते वै हता नरा, T3 G3 दृश्य(G3 °श्य)ते वै नरा हता, M दृश्यते चाहिता हता

25 a) K1 अपि (for इति) — K1 om (hapl) 25^{b}-26^{a} — b) D2 अयोजयत्, D6 अनोदयत् (for अचोद) Ś K2-4 B3 4 (m as in text) Da1 D1 3-5 7 8 सम(D8 by corr तदा)मन्यत भारत (D8 ती) — c) Ś2 हसा स गौरास (sic) K4 B1 3 4 D8 हसाशु, V1 D3 4 7 T3 M2-4 हसांग, B2 हसा सगौ, Dn1 हसाभ°, D2 हसांश्च गौरास् (sic) D6 धर्मांशु, Cc हसास (as in text) B4 सैन्य M1 सेना K3 हसासगोणसूसेना (corrupt), B5 हसांश(marg शु)गौरास्तत्सैन्य, T1 G1 2 हसागवर्ण(T1 र्णा)गौरास्ते G3 हसागगौरवर्णास्ते — d) K3 इवावसन्, V1 D1 M1 इवावगत् (for इवाविशन्) — For 25^{cd} D3 subst

105* ततस्ते हससदृशास्तुरगा वातरहस ।
तां सेनां विविशुर्हृष्टा हसा इव महत्सर ।

26 In N 8 14 26-50 is repeated in continuation of App I, No 16, after adhy 40 — a) G2 सग्रामभूम्या K4 B1 3 5 Da1 D1 3-5 7 (all first time) च, G1 2 तु (for ता) D2 (second time) आससाद च तां भूमिं — b) B3 (first time) यमक्षये, D6 (first time) धनजये (for जनक्षये) — c) Ś1 K2 (both first time) अवेक्षमानो, K3 (first time) आचक्ष्यमाणो, K3 (second time) 4 (first time) B2 Dn1 (both first time) D2-4 (all second time) 6 (both times) 7 (first time) 8 (both times) अवेक्ष्य Da1 D1 5 (all second time) आवेक्ष (Da1 क्ष्य), T3 विप्रेक्ष, G3 विप्रेक्ष्य (for अवेक्ष)

27 a) N (second time, but K3 both times) पश्य (for एष) D2 (first time) G2 पार्थौ Ś K D6 8 (all second time) यथा रौद्रो, B3 (first time) महाघोरो, T1 महान्रौद्रो — b) K3 (first time) जनसक्षय, K3 (second time) B3 D3 (both first time) T3 G1 2 भारत — c) Ś K2 4 (all first time) पृथिव्या N (second time) क्षत्रियाणा (for पार्थिवाना) Ś K1-3 (all second time) V1 (first time) B5 (second time) Dn1 D2 6 (all both times) 8 (second time) S (T2 missing) च, K4 (second time) हि, B2 (first time) तु (for वै) Da1 D1 5 (all first time) पार्थिवेंद्राणा (for वाना वै) — d) K4 V1 B1 Da1 D1 2 5 6 (all first time, but K4 B1 D2 6 second time) दुर्योधनकृतो

28 After 28^{ab}, D4 (marg) 7 (both first time) read 30^{ab} repeating it in its proper place T1 G2 om 28^{cd} — c) Ś K1 2 4 D3 (all second time) पृ(D8 मृ)तनाम्, K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 (all second time) मृ(B2 सु)तानाम्, Dn1 D3 (both first time) T G1 3 M हतानाम् (for महताम्) Ś2 (second time) उप, K1 D2 (both first time) 6 7 (both second time) अपि, K4 (first time) अप्य, B3 5 Da1 D3-5 7 (all first time) चाप (for अप) V1 B1 2 4 D2 6 (all first time) आह(D6 हृ)तान्यपविद्धानि — d) Ś1 (first time, *sup lin* as in text) कपालानिषुधीन्, Ś2 V1 B1 2 4 D3 4 7 (all first time) T3 G1 3 M3 कलापानि(B2 नी)षुधीन्, K3 (first time) कलापानि षुधास् Ca c cite कलापान् (as in text) M1 (before corr) तदा (for तथा) Ś K V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 (all second time) कलापाश्च महाधनान्, D6 (second time) कलापाश्च महाहवे

जातरूपमयैः पुङ्खैः शरांश्च नतपर्वणः ।
तैलधौताश्च नाराचान्निर्मुक्तानिव पन्नगान् ॥ २९
हस्तिदन्तत्सरून्खड्गाञ्जातरूपपरिष्कृतान् ।
आकीर्णांस्तोमरांश्चापांश्चित्रान्हेमविभूषितान् ॥ ३०

वर्माणि चापविद्धानि रुक्मपृष्ठानि भारत ।
सुवर्णविकृतान्प्रासाञ्शक्तीः कनकभूषिताः ॥ ३१
जाम्बूनदमयैः पट्टैर्बद्धाश्च विपुला गदाः ।
जातरूपमयीश्चर्ष्टीः पट्टिशान्हेममभूषितान् ॥ ३२ C 8 743 B 8 19 33 K 8 55 33

---

29 D2 (second time) om 29–30 — ^{a}) B2 (second time) शरैः (for पुङ्खैः) — ^{b}) Ś2 (first time) शरश्च, K1 D5 (both first time) G2 शराश्च K8 V1 (both both times) B D (all second time D2 second time missing but D4 both times and D6 first time) चानतपर्वण B1 (first time) च नतपूर्वण (sic), Da1 D2 (both first time) च नतपर्वभि, D1 5 (both first time) चानतपर्वभि (for च नतपर्वण) — ^{c}) K4 (first time) तैलाधौताश्च D6 (second time) तैलाधौतान्वि निर्मुक्तान् — ^{d}) V1 (first time) विषक्तान्, B1–3 D2–4 6–8 (all first time, but B2 second time) T3 विमुक्तान्, D6 (second time) पतितान् (for निर्मुक्तान्) Ca cites विमुक्तान् Ś1 K2 (both second time) पतगानिव, Ś2 K1 3 4 V1 B D (all second time, D2 om) पन्नगानिव (by transp)

30 D2 (second time) om 30 (cf v 1 29) — ^{a}) Ś K2 (all second time) हस्तिदतान् (K2 ता) त्सरून्, K3 (second time) हस्ति दडत्सरून् K4 B2 (both second time) हस्तिदन्तान्सरून्, V1 B3 (both second time) हस्तिदत्सरु, Dn1 D8 (both second time) दंतिदतत्सरून् V1 (second time) खड्ग, B3 (second time) दिव्य, Da1 D1 5 (all second time) खड्गा — ^{b}) Ś1 K2 4 (all second time) परिच्छदान् K3 Da1 Dn1 D1 3 5 8 (all second time) परिस्कृतान्, V1 B3 (both second time) परिष्कृत — N (second time but Ś2 K4 both first time) om 30^{cd} — ^{c}) K3 (first time) चासीश्च, V1 B D (all first time) चापि (for चापान्) T1 M2–4 आकीर्णांस्तोमरावापान्, T2 G3 M1 आकीर्णतोमरान्वाहान् Cc cites आकीर्णान् (as in text) — ^{d}) V1 (first time) चित्रान्हेमविभूषणान् B1–4 Da1 D1 3–7 (all first time) विचित्रान्हेमभूषितान्, Dn1 (first time) चित्रान्रुक्म, D8 (first time) चित्रहेम — After 30, Ś1 K1 (both first time) read 33^{cd}, repeating it in its proper place While, T3 G3 M ins after 30 G1 after 28

106* दण्डान्कनकचित्रांश्च सवृत्ता रणभूमयः ।
[Posterior half = 38^{d} T3 G1 3 रणभूमिं च सवृतान् (for the posterior half)]

31 Ś1 (second time) 2 K2 4 B2 (all both times) 3 4 (both first time) Da1 Dn1 (both second time) D1 (both times) 2 4 (both first time) 5 (second time) 7 (first time) T2 3 M चर्माणि, K1 (second time) चद्राणि, B1 (second time) धर्माणि (for वर्माणि) K1 (first time) चापद्विद्वानि D2 (second time) पश्य वर्माणि चापानि — ^{b}) N (all except B D2 6 second time) रुक्मगर्भाणि (K4 नि), T1 G1 2 हेमपृष्ठानि (for रुक्म) Ś1 K1 (both first time) निमुक्तानिव पन्नगान्, B2 (first time) कलापानिषुधींस्तथा, T G3 M तोमरांश्च बहूत्रणे — K2 (first time) om 31^{c}–32^{b} — ^{c}) V1 K1 (second time) 4 (first time) स्वर्णविकृ(K4 क्र)तान् V1 (first time) B3 5 (both second time) D1 (first time) प्राशान्, Da1 (first time) पाशान्, M3 वासान् (for प्रासान्) D8 (first time) सुवर्णचित्रितप्रासान् — ^{d}) T3 शक्तिं N (second time) M2–4 कनकभूषणा (M3 ण), K4 (first time) भूषितान् B4 (first time) भूषिणा, M1 भूषणान् (for भूषिता)

32 Ś K1 (all first time) 2 (both times) 4 (first time) om 32^{ab} — ^{b}) Da1 D1 5 (all second time) नद्धाश्च (for बद्धाश्च) B1 4 (both first time) तु, B2 (first time) D6 (second time) सु- (for च) D2 (second time) M3 विपुला, T3 G3 विविधा Da1 (second time) गदा, (D2 second time) गदा — ^{c}) Ś (both second time) Da1 Dn1 D1 5 (all first time) जातरूपमयाश्चर्ष्टी (D1 5 ष्टी), K1 (second time) मया श्चाक्षी K2 (second time) मयाचर्ष्टी K3 (first time) मयाश्वृष्टि, K4 (second time) मयाश्चार्ष्टी, V1 (first time) मयेर्यष्टी, V1 (second time) मयारिष्टी, B1 (first time) 2 (second time) 3 (first time) मयीर्यष्टी, B5 (second time) सर्वायसमयीर्यष्टीं, Dn1 (second time) सधाय * समारिष्टि, D2 (first time) मयै पृष्टान्, D6 (first time) मयीत्रेष्टी, D6 (second time) मयीर्यष्टीं, D8 (first time) मया यष्टी, D8 (second time) मयारुष्टी, T1 3 G मयाश्चाड्या(G3 श्रा)न् (for मयीश्चर्ष्टीं) — ^{d}) K1 2 (both second time) V1 (both times) पट्टिसान्, T G3 M पट्टसान् D2 (second time) om from हेमभूषितान् up to विद्धानि in 34^{c} B2 Da1 D1 5 7 (all

C 8 743 B 8 19 33 K 8 55 33 दण्डैः कनकचित्रैश्च विप्रविद्धान्परश्वधान् ।
अयस्कुशान्तान्पतितान्मुसलानि गुरूणि च ॥ ३३
शतघ्नीः पश्य चित्राश्च विपुलान्परिघास्तथा ।
चक्राणि चापविद्धानि मुद्गराश्च बहूनरणे ॥ ३४
नानाविधानि शस्त्राणि प्रगृह्य जयगृद्धिनः ।
जीवन्त इव लक्ष्यन्ते गतसत्त्वास्तरस्विनः ॥ ३५
गदाविमथितैर्गात्रैर्मुसलैर्भिन्नमस्तकान् ।
गजवाजिरथक्षुण्णान्पश्य योधान्सहस्रशः ॥ ३६

second time) T3 G3 हेमभूषणान् (for भूषितान्) G1 2 पट्टान्हेमविभूषणान्

33 D2 om 33 (cf v l 32), T1 G2 om 33^{ab} — ^{a}) M2–4 तत कनकचित्राश्च — ^{b}) K1 (first time) विषविद्धान्, K1 (second time) विप्रविद्धा, B2 (second time) हेमविद्धान्, D6 (first time) प्रति (for विप्र) Dn1 (first time) om परश्वधान् K3 (second time) 4 B1 (both first time) D1 (both times) 3 (first time) 5 (second time) 8 (first time) परस्वधान्, D6 (second time) परश्वथान् — After 33^{ab}, Ś V1 B D (all first time) T1 3 G ins

107* परिघान्भिण्डिपालाश्च मुशुण्डी कुणपानपि ।

[V1 B1 3 4 Da1 D1–3 5 भिंदिपालाश्च, D6 8 भिंडिमा T3 G3 भिंडिपालाश्च खड्गाश्च (for the prior half) K2 मुसुडी, K3 D1 मुशडी B3 मुषडी Da1 मुशुठी, D8 मुषढी T1 G2 मुसुढी G1 सुवर्ण (for मुशुण्डी) Ś K2 B5 D3 कनया(D3 पा)नपि K1 B4 D7 कणपा, K3 कृपणा V1 कणपानि च, B2 कलयन्त्यपि Da1 D5 8 कणयानपि, D1 कणयोरपि D2 करणानि च, D4 कषणानपि, D6 कनकाचिना, T1 G1 2 कवचानपि (for कुणपानपि) T3 G3 मुसुडी कवचानि च (for the posterior half)]

— Ś2 K1 (both second time) om 33^{c}–34^{d} — ^{c}) Ś1 K2–4 (all second time) V1 (both times) B1 (second time) 2 (both times) 3 4 (both second time) 5 (both times) Da1 (second time) Dn1 (both times) D1 (second time) 2 (first time) 3 4 (both both times) 5 6 (both second time) 7 8 (both both times) अय कुताश्च, Ś2 (first time) अयोस्कुशातान्, K1 (first time) अयस्थलानि, K2 (first time) अयस्थशातान् K3 (first time) अयस्तुताश्च, B1 4 Da1 D1 5 6 (all first time) स्तुडाश्च, B3 (first time) अय:पूणाश्च, T1 अयस्कुभाश्च, T3 G1 3 M स्कधा(T3 धा)श्च G2 रथस्कधाश्च, M2–4 हयस्कधाश्च (for अयस्कुशान्तान्) — ^{d}) Ś K1 2 (all first time, but Ś1 K2 both times) मुसुलानि, K3 (first time) 4 Da1 Dn1 D1 4 5 8 (all second time, but Dn1 D4 8 both times) मुशलानि, B1 (second time) 2 5 (both first time) मुषलानि (for मुसलानि) D4 (second time) वा (for च) Ś1 K1 2 (all first time) गुरूनि च

34 Ś2 K1 (both second time) om 34 (cf v l 33) D2 (second time) om 34^{abc} (cf v l 32) — ^{a}) D6 (second time) T3 G2 3 चित्राश्च — ^{b}) K2 (second time) T3 विपुला, T1 G विपुला T1 G1 2 परिघास् D3 (second time) अथ, M अपि (for तथा) — T1 3 G om 34^{cd} — ^{d}) N (Ś2 K1 om second time) M1 तोमराश्च (for मुद्गराश्च) Ś1 K3 V1 B D (except Dn1) (all second time) महारणे, K2 4 (both second time) परश्वधान् (for बहूनरणे)

35 ^{a}) Ś2 K1 2 4 (all first time) नानायुधानि (for विधानि) D2 6 (both second time) दिव्यानि, D4 (first time) शस्त्रानि — ^{b}) Ś1 K3 (both first time, K3 *sup lin* as in text) जयगृद्धिण Ś K2 4 (all both times, but Ś1 second time) गृध्रिण, D6 (first time) कृद्धिन, D3 (first time) शरगृध्रिन (for जयगृद्धिन) — After 35^{ab}, G1 2 read 42^{a}–45^{b} G1 2 om 35^{c}–37^{b} — ^{c}) Dn1 (first time) द्रवत (for जीवन्त) N (second time, but B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 all both times) T1 3 G3 M दृश्यते, V1 D2 3 (all first time) लक्षते — ^{d}) K3 (first time) गतसारास् (for सत्त्वास्) D1 (first time) तरश्विन, D6 (first time) स्वन, G3 स्विनी (for स्विन)

36 G1 2 om 36 (cf v l 35) K4 (first time) om 36 — ^{a}) B2 (first time) गदानिमथितैर् and (second time) विमर्दिभिर् D2 (first time) विमथिता, D3 (second time) प्रमथितैर्, M1 गजावमथितैर् (for गदावि) — ^{b}) S (both both times) K1 (first time) 2 (both times) 4 (first time) मुसुलै, K3 (first time) Da1 (second time) Dn1 (both times) D1 (second time) 2 (first time) 4 (first time, second time before corr) 8 (both times) मुशलैर्, B1–4 (all both times but B3 second time) D6 (second time) मुषलै Ś2 (first time) G3 छिन्नमस्तकान्, V1 B5 (both second time) M3 भिन्नमस्तका, B4 (first time) भग्नमस्तकान् (for भिन्न) — ^{c}) V1 (first time) गजवाजिनरक्षुण्णान्, B (except B2) Da1 D1 3–5 7 (all first time) रथै क्षुण्णान्, D2 (first time) रथक्षुद्रान्, D6 (first time) रथच्छिन्नान्, T1 रथाकीर्णान् — ^{d}) M1 3 यौधान् Dn1 (second time) योजान्सहस्रस

मनुष्यगजवाजीनां शरशक्त्यृष्टितोमरैः ।
निस्त्रिंशैः पट्टिशैः प्रासैर्नखरैर्लगुडैरपि ॥ ३७
शरीरैर्बहुधा भिन्नैः शोणितौघपरिप्लुतैः ।
गतासुभिरमित्रघ्न संवृता रणभूमयः ॥ ३८
बाहुभिश्चन्दनादिग्धैः साङ्गदैः शुभभूषणैः ।
सतलत्रैः सकेयूरैर्भाति भारत मेदिनी ॥ ३९
साङ्गुलित्रैर्भुजाग्रैश्च विप्रविद्धैरलंकृतैः ।
हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरूरुभिश्च तरस्विनाम् ॥ ४०
बद्धचूडामणिवरैः शिरोभिश्च सकुण्डलैः ।
निकृत्तैर्वृषभाक्षाणां विराजति वसुंधरा ॥ ४१
कबन्धैः शोणितादिग्धैश्छिन्नगात्रशिरोधरैः ।
भूर्भाति भरतश्रेष्ठ शान्तार्चिर्भिरिवाग्निभिः ॥ ४२ C 8 2881 B 8 58 25 K 8 55 42

37 G1 2 om 37^{ab} (cf v l 35) K1 om 37^{abc} T3 G3 repeat 37^{ab} after 41 — ^{a}) N (second time, K1 om) T3 G3 M मनुष्यहयनागानां, K1 (first time) गणराजीनां, V1 B2 Da1 Dn1 D1 2 5 6 (all first time) T1 गजवाजिमनुष्याणां (B2 नां) — ^{b}) K3 B4 (both first time) शक्त्यृष्टियष्टि(B4 शर)तोमरैः K4 (first time) शरशक्तिष्टितोमरैः V1 B1–4 D3 4 7 (all second time) शरशक्त्यृष्टिपट्टिशैः (V1 सैः), Dn1 (first time) सक्त्यृष्टितोमरैः, D3 (first time) T1 3 शरशक्त(T1 क्ता, T3 क्त्य)ष्टि — After 37^{ab}, T1 reads 42 — ^{c}) K3 (second time) निस्त्रसैः K1 2 V1 (all first time) पट्टिसैः, V1 B2 3 D3 4 (all second time) परिघैः (for पट्टिशैः) V1 D2–4 (all first time, but D2 second time) प्राशैर्, B2 3 (both second time) D3 (both times) पाशैर्, Dn1 (second time) प्राशोर् (for प्रासैर्) D6 7 (both second time) परिघैरायसैर्घोरैः — ^{d}) B2 (first time) मुखैरैर्, B3 (first time) मुषलैर्, T1 मुसलैर्, Co नखरैर् (as in text) V1 (first time) लगुलैरपि, M2–4 लकुटैः (for लगुडैः) Ś K1 2 V1 B D2 3 6 8 (all second time) अयस्कुतैः परश्वधैः, K3 4 Da1 Dn1 D1 4 5 (all second time) अयस्कुतैः(K3 त)परस्वधैः Dn1 (first time) मुद्गरैर्लकुटैरपि, D2 (first time) नाराचैर्गुडैरपि, D7 (second time) अप्रवृत्तैः परश्वधैः, T3 G3 रथस्कधैः परश्वथैः M1 अयस्कधैः परश्वधैः

38 ^{a}) Ś K V1 B1–4 D2–4 6–8 (all second time) बहुभिः (for बहुधा) Ś K1 2 (all second time) 3 (both times) 4 (second time) V1 B D (all both times, but D4 second time) S (except T1, T2 missing) छिन्नैः (for भिन्नैः) — D2 (second time) om 38^{b}–39^{c} — ^{b}) Ś K2 4 (all second time) परिप्लुतैः, D4 (second time) परिष्कृतैः — ^{c}) S1 K2 (both second time) सुतासुभिर्, K1 (first time) B2 (second time) गदा (for गता) G1 अमित्रघ्न — ^{d}) D6 (second time) सम्भृता (for संवृता) Ś1 K1 2 (all first time) रथभूमयः (for रण)

39 D2 om 39^{abc} (cf v l 38) T2 missing up to शुभ in 39^{b} — ^{a}) B2 (second time) M1 बहुभिस् D6 (second time) चदनालिप्तैः — ^{b}) Ś K Dn1 D2–4 6 7 (all second time) हेमभूषणैः, Ś2 (*sup lin* as in text) K1 B5 D3 (all first time) शुभलक्षणैः, V1 B1 2 4 D3 (all second time) हेमभूषितैः, B5 Da1 D1 5 (all second time) भूषणोज्वलैः, Da1 D1 5 (all first time) शुभ्रभूषणैः, D6 (first time) गुरु, T1 3 G M लब (for शुभ) B3 (second time) चित्रगात्रशिरोधरैः — ^{c}) Ś K2 (all first time) V1 (both times) सतनुत्रैः, K1 (first time) सूतपुत्रैः, K3 Da1 D1 5 (all first time) सकलत्रैः (for सतलत्रैः)

40 ^{a}) B3 (first time) सागुल्युद्ध (sic), Dn1 (second time) लिभिर्, T1 अगुलित्रैर् (for साङ्गु) D7 (second time) भुजाग्र्यैश्च K3 (first time) सागुलित्रैर्जि*ग्रैश्च — ^{b}) Dn1 (first time) अलकृता — ^{c}) Dn1 (first time) हस्तिहस्तोपमौ, D6 (first time) हस्तहस्तोपमैस् (for हस्तिहस्तो) G1 छन्नैर् K3 (second time) हस्तिहस्तोपरि छन्नैः — ^{d}) K3 (second time) रुद्रभिश्च, D6 (second time) बाहुभिश्च (for ऊरु) B3 (first time) Da1 D1 5 (all second time) तरस्विन, B5 (econd time) तरस्विनां, Dn1 (first time) T2 यशस्विनां B4 (second time) शोणितौघपरिप्लुतैः

41 ^{a}) K1 (first time) D3 (second time) M बद्धचूडा(M2 4 ळा)मणिधरैः, B2 (first time) वरचूडामणिवरैः — ^{b}) M चारुकुडलैः (for च सकुण्डलैः) — N (first time) om 41^{c}–42^{d} — ^{c}) Ś K वर्जितैर्, V1 B (except B5) D2–4 7 पतितैर्, D5 निकृतैर्, D8 ऊर्जितैर् (for निकृत्तैर्) K3 वृषभेंद्राणां, V1 इषभाक्षाणां, G1 2 वृत्त(G2 क्ष)पाषाणैर् (for वृषभाक्षाणां) D6 नक्षत्रैर्द्यौरिवा भाति — ^{d}) D6 मेदिनी भरतर्षभ — After 41, T3 G3 repeat (with var) 37^{ab}

42 N T2 om 42 (For N, cf v l 41) Fo- sequence in G1 2, cf v l 35 T1 reads 42 after 37^{ab} — ^{a}) T1 कवचैश् (for कबन्धैश्) K3 शोणितोद्गन्धैश्,

C 8 751 B 8 19 41 K 8 55 42 रथान्बहुविधान्भग्नान्हेमकिङ्किणिनः शुभान् ।
अश्वांश्च बहुधा पश्य शोणितेन परिप्लुतान् ॥ ४३
योधाना च महाशङ्खान्पाण्डुराश्च प्रकीर्णकान् ।
निरस्तजिह्वान्मातङ्गाञ्शयानान्पर्वतोपमान् ॥ ४४
वैजयन्तीविचित्रांश्च हतांश्च गजयोधिनः ।
वारणाना परिस्तोमान्सुयुक्ताम्बरकम्बलान् ॥ ४५

K4 शोणितादिग्धौ — b) K3 Dn1 M1 छिन्नगात्रै , M2-4 भिन्नगात्रै (for छिन्नगात्र) — c) T1 G1 2 आभाति (for भूर्भाति) V1 D7 G1 2 भारतश्रेष्ठ Ś K Dn1 D2 6 8 भूर्विभा(D2 मिना , D6 नै भा)ति नरश्रेष्ठ — d) Ś2 K1 B1 D3 4 6-8 शातार्चिभिर्, T1 G3 श(G शा)ताग्निभिर्, G2 शतार्चिभिर्, M1 सहार्चिभिर् (for शान्ता) D2 6 इवानले (D6 ल), T1 र्चिभि , G1 निभि (for ग्निभि)

43 For sequence in G1 2, cf v 1 35 — a) N (second time but V1 B Da1 D1-5 7 8 first time) T1 2 G1 2 M रथाश्च बहुधा भग्ना(G1 2 छिन्ना)न्, Ś K1 (all first time) रथान्बहुधा भग्नान् (submetric), K3 (first time) T3 G3 रथान्बहुविधान्पश्चा(T3 G3 छिन्ना)न्, Dn1 (first time) रथाश्वान्बहुधा भग्नान् — b) K3 (first time) हैमकिंकिणिन , K4 (first time) हेमकिंकिणने, Da1 D1 5 (all first time) किंकिणकान् (for किङ्किणिन) K2 (first time) शुभा T1 G1 M2-4 हेमकिंकिणिभूषितान्, T किंकिणिसयुतान्, T3 G2 3 कङ्कणभूषितान् — B2 (first time) om 43c 44d T2 reads 43^{cd} after 44 — c) T2 विविधान् (for बहुधा) Ś K V1 B1-4 D2-8 (all second time) T1 3 G M वाजिनश्च हतान्पश्य, V1 D6 (both first time) अश्वान्बहुविधान्पश्य, B5 Da1 Dn1 D1 (all second time) वाजिन पतितान्पश्य — d) B1 (first time) शोणिते च, D6 (first time) शोणितौघ (for तेन) Ś K2-4 (all second time) निष्कीर्णाश्वाञ्शराहतान्, K1 3 Da1 D2-7 (all second time) निष्कीर्णांत्राञ्शराहतान्, V1 B (all second time) विनिकीर्णाञ्शराहतान्, Dn1 D1 3 (all second time) नि(D3 वि)कीर्णांत्राञ्शराहतान्, T1 विकीर्णाञ्शतशो रणे, T3 निष्कीर्णात्रांश्च छरार्दितान् (hypermetric), G1 2 निष्कीर्णाञ्शतशो हतान्, G3 निष्कीर्णात्रांछ्छिराशितान्, M निष्कीर्णांत्रा(M1 स्त्रा)ञ्शरातुरान् — After 43, N (both times, but B3 second time) T G ins

108 * अनुकर्षानुपासङ्गान्पताका विविधान्ध्वजान् ।

[K4 (first time) अनुषगान् V1 (first time) अर्थगमान् (for अनु) Ś2 (first time) उपासगा Ś2 K4 (both second time) °सघान् D6 (first time) रथासगान् Cc उपा (as above) Ś2 (second time) पातिकान्, K3 (first time) Dn1 (both times) T3 G3 पताकान् (for पताका) K3 (second time) विविधाद्विजान् B1 2 4 D2-4 6 7 (all second time) विविधध्वजान्, Da1 D1 5 (all first time) T1 C विविधा (T1 G2 ध) ध्वजान्]

44 B2 (first time) om 44 (cf v 1 43) D2 6 (both second time) om 44^{ab} For sequence in G1 2, cf v 1 35 — b) Ś K1 2 4 (all second time) रथिनश्, K3 V1 B D (D2 6 om all second time) S रथि(B2 था)ना (for योधाना) K1 (second time) महाशख, Dn1 (first time) D3 (second time) सखान्, D3 (first time) शंघान्, D3 (second time) शषान्, G2 सघान् (for शङ्खान्) — b) Ś2 (second time) पांडुरश्च V1 (second time) T3 G M पाडराश्च, D3 (first time) पाडुराश्च — K2 (second time) om 44^{cd} — c) Da1 D1 5 (all second time) मातगा Ś2 (first time) निरस्तजिह्वामातगाञ्, K1 (first time) दार्तगोन्, D1 (first time) कठाना, G1 2 जिह्वान्मातंगान् — d) K1 (first time) शयन्, D1 (first time) पतमानान् G1 2 रथाना (for शयानान्) D3 (first time) शय नानिव पर्वतान्

45 T2 om 45 For sequence of 45^{ab} in G1 2, cf v 1 35 — a) Ś1 (both times) 2 (second time) K2 (both times) 3 (second time) V1 B1 (both times) 2 3 (both second time) 4 5 (both both times) Da1 D1 (both second time) 2 (both times) 3 (second time) 4 (both times) 5 (second time) 6-8 (all both times) T1 3 G3 M1 3 वैजयतीविंचित्राश्च, Ś2 K1 D3 (all first time) वैजयती विचित्राश्च, K4 (second time) B2 3 Da1 Dn1 (all first time) G1 M2 4 वैजयती विचित्राश्च Cc cites वैजयती — b) Ś2 (second time) हताश्वान्, K1 V1 D4 6 (all first time) 3 (second time) M1 हताश्च (for हताश्च) V1 B2 (both first time) गजयोधिना, V1 B D6 4 7 (all second time) वाजिन (for योधिन) K1 4 (both second time) हताश्वा गजयोधिन (K4 ना) Da1 D1 5 (all second time) हताश्वगजयोधिना, T3 G हस्ताश्च गजयोधिना — c) K4 (second time) वारिणाना V1 (second time) परिष्टोमान् D6 (first time) वारणान्परितस्तोमान्, Ca वारणपरिस्तोमान् (submetric) Cc cites परिस्तोमान् (as in text) — d) N (second time) तथैवाजिनकबलान्, Ś1 K2 (both first time) सुयुक्तारभकब(K2 भ)लान्, K1 (first time) सुयुक्तायुधमुकबलान्, K3 (first time) युक्तानगक , K4 (first time) सयुक्तांबरकं , V1 (first time) सुसुक्ताने-

विपाटिता विचित्राश्च रूपचित्राः कुथास्तथा ।
भिन्नाश्च बहुधा घण्टाः पतद्भिश्चूर्णिता गजैः ॥ ४६

वैडूर्यमणिदण्डाश्च पतितानङ्कुशान्भुवि ।
बद्धाः सादिध्वजाग्रेषु सुवर्णविकृताः कशाः ॥ ४७ C 8.757 B 8.19 47 K 8.55 48

कक , B1 2 4 D2-4 7 (all first time) स(D3 4 सु) युक्तानेकक , B3 (first time) प्रयुक्तानथक , B5 (first time) सयुक्तानेककुध्लान्, Da1 D5 (both first time) सुयुक्ताश्यगकबलान्, Dn1 (first time) सुयुक्तान्रक्त , D1 (first time) सुयुक्ताश्यव , D6 (first time) स्वमुक्तानेक D8 (first time) सयुक्तानगकोमलान्, T1 G1 2 सुरक्तान्नल(G1 क्त)कवळान् T3 G3 M त(T3 स)थैवाजिनकबलान्

46 [a]) K3 (first time) विचित्राश्च, B1 4 (both first time) विचित्रा वै (for त्राश्च) Ś K (all second time) B2 (first time) Da1 Dn1 D1 (all second time) 2-4 (all first time) 5 (second time) 7 (first time) 8 (second time) T1 3 G1 विपा(B2 घा)टितविचित्राश्च, V1 B (all second time, but B3 both times) Dn1 (first time) D2-4 6 7 (all second time) 8 (first time) G2 3 M1 विपाटितविचित्राश्च, V1 (first time) T2 M2-4 विपाटितान्विचित्रांश्च, D6 (first time) विघट्टितान्विचित्राश्च — [b]) Ś K2 4 (all first time) चित्ररूपा', B3 Dn1 (both first time) T1 2 G M रूप(T2 M प्य)चित्रान्, B5 (first time) रुक्मचित्रा , D7 (first time) रूपचित्रा', Cc चित्रा (as in text) B3 (first time) T2 G2 कुथास्तथा, T1 कुथास्तथा, G1 3 कुशास्तथा M रथान्शुभान् (for कुथास्तथा) Ś K1 2 4 (all second time) चित्ररूपा कुथा (K1 क्ताथ) शुभा', K3 Da1 Dn1 D1 5 8 (all second time) रूप(K3 प्य)चित्रा कुथा शुभा', V1 (second time) जातरूपान्कुथाञ्शुभान् B1 3 (both second time) रूप्यचित्रा कुशाञ्शुभान्, B2 (second time) रूप्यचित्रान्कुथा' शुभा', B4 (second time) रूप्यचित्रा न्कुथाञ्शुभान्, B5 D4 7 (all second time) रूप्यचित्रा न्कुथाकुशान्, D2 (second time) रूपचित्रा कथास्तथा, D3 (second time) जातरूपपरिष्कृतान्, D6 (first time) रूपचित्रकृतींस्तथा, and (second time) रूप्यचित्रान्कुथास्तथा — D (second time) om 46[c]-48[b] — [c]) B2 (first time) 5 (second time) M1 छिन्नाश्च, T2 भिन्नाश्च T1 कर्णान् (for घण्टा) G1 2 भिन्नाश्च बहुधाकीर्णान् — [d]) N (second time) महद्भि' पतितै' (for पतद्भिश्चूर्णिता) Dn1 (first time) चूर्णता, D1 (first time) चूर्णितै, T3 G1 3 M1 ताडिता, G2 ताडितान् (for चूर्णिता) K1 (first time) गणै (for गजै') D8 (first time) पतत्रिश्चूर्णिता गजै' (sic), T1 पत्तिभिस्ताडितान्गजान्, M2-4 पतद्भिस्तु महागजै'

47 D3 om 47 (cf v l 46). — [a]) N (second time, D8 om) वैडू(V1 B D2 6 7 दू)र्यदडाश्च शुभान्, V1 B D4-7 (all first time) T3 G3 वैडूर्यमणिदडा(D4 डा)श्च — [b]) B (except B2) Da1 D1-5 7 (all first time) चाङ्कुशान्, Da1 D1 5 (all second time) अकुरान्, G2 अकुशैर् V1 B3 Dn1 D2 6 (all first time) T G2 3 अपि (for भुवि) T3 पतितानकुशानपि G1 पतितानाकुशैरपि, M3 पतितोत्नुकुशान्भुवि — After 47[ab], N (first time) T G ins

109* अश्वाना च युगापीडान्रत्नचित्रानुरच्छदान् ।

[D1 चायुगापीडान् K1 युगा कारान्, K3 युगाया * न्, D5 युगापीड , T1 G3 युगानीषान् T3 निष्कान्, G1 2 नीषा, Cc पीडानि Ca पीडान् (as above) Ś K2 4 रक्तचित्रानुरश्छदान् K1 रक्ताश्चित्रानु , B3 रत्नचित्रावरश्छदान्, Da1 D1 5 रत्नचित्रा वरच्छदान् Dn1 चित्रानुरच्छदान्, D3 रत्नश्चिनानुरश्छदान्, T1 रत्नच्छन्नपरिच्छदान् T2 नानाचित्रानुरश्छदान् T3 G1 2 रत्नचित्रपरिच्छदान् G3 रक्तचित्रपरिच्छदान् (for the posterior half)]

— [c]) Ś2 (first time) V1 (second time) D2-4 (all first time) 6 (both times) 7 (first time) विद्धा', B3 (first time) Dn1 D3 (both second time) बद्धान् Ś K1, 2 (all second time) सादिभुजाग्रेषु, K3 4 V1 (all second time) B1 2 (both both times) 3 (second time) 4 (both times) 5 Da1 D1 (all second time) 2 (both times) 3 (first time) 4 (both second time) 6 (both times) 7 8 (both second time) सादिभुजाग्रेषु, B3 (first time) गदाग्रेषु, B5 (first time) ध्वजाश्वेषु, Dn1 (second time) कुशाग्रेषु (for ध्वजाग्रेषु) S (except T2) पश्य सादिभुजाग्रेषु Cc cites सादिध्वजाग्रेषु (as in text) — [d]) K3 Dn1 D3 (all second time) सुवर्णविकृतान् Ś1 K1-3 (all first time) 4 (second time) B4 D (all first time) कुथा , Ś K2 (all second time) कचा , K3 Dn1 D3 (all second time) तथा, B2 (second time) 3 (both times) Da1 D1 5 (all second time) कषा', D2 (second time) ध्वजा , D7 (second time) कृशा , T1 G1 (sup lin कृशा') कृता (for कशा) Ś2 (first time) सुवणविकृत कथ' Ca cites सुवर्ण (as in text)

48 D3 om 48[ab] (cf v l 46), D2 6 (both second time) om 48 — [a]) N (D2 3 6 om , second time) विचित्रमणिचित्राश्च, Ś1 K2 3 (all first time) विचित्रानविचित्राश्च, Ś2 (first time) विचित्रानि विचित्रांश्च, K1 4 (both first time) विचित्रनवचित्राश्च, D6 (first time)

C 8 757 B 8 19 47 K 8 55 48 विचित्रान्मणिचित्रांश्च जातरूपपरिष्कृतान् ।
अश्वास्तरपरिस्तोमाश्राङ्कवान्पतितान्भुवि ॥ ४८
चूडामणीन्नरेन्द्राणां विचित्राः काञ्चनस्रजः ।
छत्राणि चापविद्धानि चामरव्यजनानि च ॥ ४९
चन्द्रनक्षत्रभासैश्च वदनैश्चारुकुण्डलैः ।
कॢप्तश्मश्रुभिरत्यर्थं वीराणां समलंकृतैः ।
वदनैः पश्य संछन्नां महीं शोणितकर्दमाम् ॥ ५०
सजीवांश्च नरान्पश्य कूजमानान्समन्ततः ।
उपास्यमानान्बहुभिर्न्यस्तशस्त्रैर्विशां पते ॥ ५१
ज्ञातिभिः सहितैस्तत्र रोदमानैर्मुहुर्मुहुः ।
व्युत्क्रान्तानपरान्योधाश्छादयित्वा तरस्विनः ।
पुनर्युद्धाय गच्छन्ति जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ५२

विचित्रान्मणिमात्राश्च, D8 (first time) विचित्रानर्धचद्राश्च, G1 2 M1 विचित्रा(G2 त्रा, M1 त्र)मणिचित्राश्च — b) Ś2 (first time) जातरूपपरिष्कृत K3 (both times) Da1 (second time) Dn1 D1 (both both times) 4 (first time) 5 8 (both both times) परिस्कृतान् — c) K3 (first time) अश्वास्तर परिस्तोमान्, V1 (first time) अश्वास्तरणपरि (hypermetric), Dn1 (first time) अश्वात्वरपरि, D6 (first time) रथाश्वाबुपरि, M कुथास्तर(M3 रि)परि, Ca c as in text — d) K1 (first time) राककान्, K3 (first time) शकवान्, B2 (second time) वन्हिवान्, Dn1 (first time) नाराचान्, D6 (first time) राङ्कवान् T1 द्रावकान्, T2 बहुधा, T3 G3 सौवर्णान्, M1 राकवान् (for राङ्कवान्) T3 G1 2 अपि (for भुवि)

49 a) K3 D6 (both first time) चूडामणि, V1 (second time) T1 M1 मणिर्, B1 (first time) मणीर्, D1 2 7 (all second time) मणी, D4 (second time) माणिं, M2 चूणामणीन्, M3 4 चूळा (for चूडा) — b) K3 (first time) B4 (second time) Dn1 (first time) T3 G3 कनकस्रज, T2 काचनस्रजा G1 2 चित्रा वनकसृजय (G2 या) — c) K2 (first time) वृत्राणि, D2 6 (both second time) T1 M3 चित्राणि, D4 (first time) छत्रानि (for छत्राणि) — d) Da1 D5 (both second time) चमर, D6 (first time) चामरैर् (for चामर)

50 a) Dn1 (first time) चद्रभासैश्च वदनैश्, T1 चित्रनक्षत्रभासैश्च, T2 वक्षोनक्षत्रहारैश्च — b) Dn1 (first time) चारुकर्णैं सकुडलै — c) T1 कॢप्त (for कॢप्त) Da1 D1 (second time) क्लिसश्मश्रुभिर्, D6 (first time) क्षिप्त, D8 (first time) कृष्णश्म and (second time) कॢप्तस्म N (first time) T2 आकीर्णां (D1 T2 र्णा) (for अत्यर्थं) T3 कॢप्तश्मश्रुभिरमित्यर्थं (sic), G2 कॢप्ताश्मश्रुभिरत्यर्थं — d) N (first time) T2 पूर्णचद्रनिभैर्महीम् — T3 om 50ef — e) K4 (second time) सच्छन्ना — f) Ś2 B1 (both second time) शोणितकर्दमान् (B1 मै) — After 50, N T2 ins

110* कुमुदोत्पलपत्राणा षण्डै फुल्लैर्यथा सर ।
तथा महीभृता वक्त्रै कुमुदोत्पलसनिभै ।
तारागणविचित्रस्य निर्मलेन्दुद्युतित्विष ।
पश्य गा नभसस्तुल्या ग्रहनक्षत्रमालिन ।

[(L 1) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D1–3 6–8 T2 कुमुदोत्पल पद्मा(D6 न्ना)ना, D5 कुर्मेदोत्पलपद्माना (for the prior half) K3 खडै, V1 B1 4 5 Dn1 D2 3 6 7 Co खडै (for षण्डै) K2 फल्लैर् B1 4 5 Da1 D1–3 5 7 फुल्ल, B3 पूर्णै (for फुल्लैर्) Ś2 यथामरै (for यथा सर) — Ś K1–3 B3 D8 om lines 2–3 — (L 2) B1 यथा T2 तदा (for तथा) V1 B4 5 Da1 D1 4 5 7 महीस्तृता, B1 Dn1 सृता T2 विमिश्रिता (for महीभृता) K4 चक्रै (for वक्त्रै) — (L 3) K4 निर्मलेंदुद्युतित्वय, D3 4 (sup lin) 7 द्युतिद्विष D5 निर्मलेंदुद्युतित्विष, D6 निर्मलेंदुद्युतित्विषै (for the posterior half) — (L 4) K4 D6 पश्यता V1 पश्येतां B (except B2) Da1 D1–5 7 पश्येमा Dn1 T2 पश्यैना (for पश्य गा) Cc cites इमा D6 नभसस्तुल्य (for सस्तुल्या) K1 B3 शरन(B3 न्न)क्षत्रमालिन, K3 B1 2 4 5 Dn1 D2 3 7 8 शरन्न(K3 न)क्षत्रमालिनी V1 Da1 D1 5 6 शिरोनक्षत्रमालिना (D1 5 नी) D4 शरन्नक्षत्रमालिन, T2 शिवा नक्षत्रमालिनी (for the posterior half)]

☞ N reads st 51–57 after the second occurrence of st 26–50, i e after App I, No 16

51 a) K3 B (except B5) D2–4 6 7 [अ]परान् (for नरान्) — b) B2 क्रममानान्, M1 रुद (for कूज) — c) K2 तपास्यमानान्, D8 उपास्य K3 V1 B D बहुशो, S (except T2) च बहून् (for बहुभिर्) — d) D2 6 स्वबाधवै, D8 च बधुभि (for विशा पते) T3 G3 न्यस्तशस्त्राश्च भूपते

52 M4 om 52a–53b — a) K3 सहसा, V1 B D (except Dn1) सहितान् (V1 तास्) (for सहितैस्) Ś K1 2 4 चैव, D2 पश्य (for तत्र) T1 3 G ज्ञातिभिश्च जलक्लिन्नान् — b) K2 रोधमानैर्, K3 B3 D8 रोदमानान्, D2 प्रपतद्भिर्, D6 प्ररुदद्भिर् B5 पुन पुन (for मुहुर्मुहु) — c) B3 व्यूहक्राततान्परान्, B5 व्युत्क्रातनयनान्, Dn1 व्युत्क्रोशतो परान्, D2 चुक्रोशतान्पश्य, D8 विक्रातानपरान् (for °युत्क्रा ता) G2 क्रोधान्, M1 योधान्, M2 3 अन्ये

अपरे तत्र तत्रैव परिधावन्ति मानिनः ।
ज्ञातिभिः पतितैः शूरैर्याच्यमानास्तथोदकम् ॥ ५३
जलार्थं च गताः केचिन्निष्प्राणा बहवोऽर्जुन ।
संनिवृत्ताश्च ते शूरास्तान्दृष्ट्वैव विचेतसः ॥ ५४
जलं दृष्ट्वा प्रधावन्ति क्रोशमानाः परस्परम् ।
जलं पीत्वा मृतान्पश्य पिबतोऽन्यांश्च भारत ॥ ५५
परित्यज्य प्रियानन्ये बान्धवान्बान्धवप्रिय ।
व्युत्क्रान्ताः समदृश्यन्त तत्र तत्र महारणे ॥ ५६
पश्यापरान्नरश्रेष्ठ संदष्टौष्ठपुटान्पुनः ।
भ्रुकुटीकुटिलैर्वक्त्रैः प्रेक्षमाणान्समन्ततः ॥ ५७
एतत्तवैवानुरूपं कर्मार्जुन महाहवे ।
दिवि वा देवराजस्य त्वया यत्कृतमाहवे ॥ ५८
एवं तां दर्शयन्कृष्णो युद्धभूमिं किरीटिने ।
गच्छन्नेवाशृणोच्छब्दं दुर्योधनबले महत् ॥ ५९
शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषान्भेरीपणवमिश्रितान् ।
रथाश्वगजनादांश्च शस्त्रशब्दांश्च दारुणान् ॥ ६० C 8. 765 B 8 19 55 K 8 58 59

(for योधान्) — f) Ś K2 जयगृद्धा, T1 M1–3 जये (M1 3 यो) लुब्धा, T3 G3 जये लब्धा°, G1 2 जये यत्त B3 प्रहारिण°, Dn1 समन्यव° (for प्रस°)

53 M4 om 53ab (cf v l 52) — b) K3 B5 Dn1 D2–4 6 7 S (except T2, M4 om) मानवा°, V1 B1 2 4 पंडिता°, B3 Da1 D1 5 पिंडिता°, D8 पीडिता° (for मानिन°) — c) B2 पडितै°, B3 पतिता° — d) Ś2 K1 4 याचमानास्, B1 D3 4 7 याच्यमानैस्, T1 याच्य मानान्, G या(G3 वा)चमाना (for याच्य°) B3 तथोरण, D2 T2 तदोदकं, T1 3 G3 जल तथा, G1 बल तदा, G2 M जलं तदा (for तथोदकम्)

54 a) D2 जलार्थे K3 [आ]गता°, B1 D3 7 T1 G2 M गतैं (for गता) D2 6 तत्र, T1 G2 M केश्चिन् B5 केचिजलार्थं त्वरित, G1 अजार्थं च गजा° केचित् — b) B2 निष्ठाणा, B4 निष्प्राणै°, B5 गताश्च, Da1 D1 5 निष्प्राणान् B2 [ऽ]र्जुनं, Dn1 D2 6 जना° S (except T2) मृता वै बहवो जना° (T3 G2 3 नरा) — c) Dn1 सनिवृत्तास् B5 Dn1 तत (for च ते) D8 वीरा (for शूरा) — d) N (except Dn1) तान्वै दृष्ट्वा, M1 दुष्टवत, M2–4 दृष्टवंत° (for तान्दृष्ट्वैव) T1 G2 दृष्ट्वा वै तानचेतस, T3 G3 दृष्ट्वा चैतानि चेतस°, G1 दृष्ट्वा शूरानचेतस°

55 V1 om 55ab — a) K3 B D S (except T2) त्यक्त्वा (for दृष्ट्वा) D8 [अ]भिधावति (for प्रधा) — b) S (except T2) क्रोधमाना° (for क्रोश) — c) D6 पीत्वा गतान्, T1 पीतावमृतान् (hypermetric) (for पीत्वा मृतान्) Ś1 Dn1 D1 3 यस्य (for पश्य) — d) V1 B2 5 D2 3 7 पिबतोन्यांश्च, T1 पश्यत्यन्ये च, T3 G M पिबत्यन्ये च V1 B (except B5) D3 4 7 मारिष (for भारत)

56 a) S (except T2) परिष्वज्य (for °त्यज्य) — b) Ś1 K2 Da1 D1 5 बाधवा K1 3 4 B D M बाधवप्रिया° (K4 °य°), T1 3 G बधुवत्सला° — c) K4 व्युत्तक्रात° D6 सम्प्रदृश्यते (for समदृश्यन्त) S (except T2) विसंज्ञा समरे यो(T1 G2 M1 3 यौ)धा° — d) M तत्रै (for the first तत्र) T1 G2 महाहवे (for रणे)

57 B3 om 57 — a) B1 4 D3 4 7 तथा (for पश्य) T1 नरश्रेष्ठान् — b) V1 मुहु° (for पुन°) D6 T3 G3 सदष्टोष्ठपुटान्पुन°, T1 G1 2 M सदष्टोष्ठान्पुन° पुन° — c) Da1 D2–5 भ्रूकुटीकुटिलैर् — d) Ś2 D3 4 6 8 G2 M प्रेक्ष्यमाणान्, K3 प्रेक्ष्य, T1 3 G1 प्रेक्षमाणा (T3 °ना) Dn1 परस्परं, T1 G2 3 महारण, T2 3 महारणे, G1 M महारथान् (for समन्तत) — After 57, N (except V1 B3) ins

111* एवं ब्रुवंस्तदा कृष्णो ययौ येन युधिष्ठिर° ।
अर्जुनश्चापि नृपतेर्दर्शनार्थं महारणे ।

[Before line 1, Ś K1 2 4 ins सजय उवाच — (L 1) D3 कृष्णौ B2 5 Dn1 D2–4 6–8 यत्र (for येन) — (L 2) K1 4 V1 नृपते, Dn1 नृपतिर्]

K4 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1–7 cont B3 ins after 57

112* याहि याहीति गोविन्द मुहुर्मुहुरचोदयत् ।
[D6 अचिंतयत् (for अचोदयत्)]

K4 V1 B Da1 Dn1 D1–7 cont Ś K1–3 D8 cont after 111*

113* तां युद्धभूमिं पार्थस्य दर्शयित्वा च माधव ।
[K3 Dn1 D6 8 स (for च)]

58 a) D6 एतत्तत्रानुरूपं च — b) Ś K1 2 Da1 D1 2 5 6 T1 G1 कर्णार्जुन (for कर्मा) — c) D6 देवरूपस्य (for राजस्य) — d) D8 T1 3 G M अद्य वै (for आहवे)

59 a) K3 B D4 6 7 T2 3 G1 3 M1 तान् (for तां) Ś दर्शयत् (for यन्) — b) S (except T2 3) रणभूमिं (for युद्ध°) D6 श्रेष्ठ (for शब्द) — d) M2 दुर्योधनबलं (for बले) Dn1 G2 महान् (for महत्)

60 a) V1 Da1 Dn1 D1–5 7 8 S °निर्घोष, D6 °निर्घोषै° (for निर्घोषान्) — b) Ś2 भेरीपणवमिश्रतान्, K1 °पाणवमिश्रितान्, V1 B2 Dn1 D2 6 8 S पणव(T2 पटह) मिश्रित, B1 3–5 Da1 D3–5 7 °पणवनि(B3–5 Da1 D7 °नि°)

C 8 763 B 8.19 55 K 8 56 60 प्रविश्य तद्बलं कृष्णस्तुरगैर्वातवेगिभिः ।
पाण्ड्येनाभ्यर्दितां सेनां त्वदीयां वीक्ष्य धिष्ठितः ॥६१
स हि नानाविधैर्बाणैरिष्वासप्रवरो युधि ।
न्यहनद्द्विषतां व्रातान्गतासूनन्तको यथा ॥ ६२

गजवाजिमनुष्याणां शरीराणि शितैः शरैः ।
भित्त्वा प्रहरतां श्रेष्ठो विदेहासूंश्चकार सः ॥ ६३
शत्रुप्रवीरैरस्तानि नानाशस्त्राणि सायकैः ।
भित्त्वा तानहनत्पाण्ड्यः शत्रूञ्शक्र इवासुरान् ॥ ६४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्दशोऽध्याय ॥ १४ ॥

१५

धृतराष्ट्र उवाच ।
प्रोक्तस्त्वया पूर्वमेव प्रवीरो लोकविश्रुतः ।
न त्वस्य कर्म संग्रामे त्वया संजय कीर्तितम् ॥ १
तस्य विस्तरतो ब्रूहि प्रवीरस्याद्य विक्रमम् ।

स्वन[न] — ^{c}) D2 गजाश्वरथनादाश्च, T1 रथाश्वनरनागानां, T3 G नराश्वरथनागाना, M2 रथाश्वगणनादांश्च — ^{d}) K3 पत्तिशब्दाश्च, D3 शस्त्रसघाश्च, T1 3 G2 3 पद , G1 पाद , M4 शब्द (for शस्त्र) B2 शस्त्रशब्दान्यदारुणान् (sic)

61 ^{a}) T2 प्रविशत् (for प्रविश्य) — ^{b}) K3 B D S वातवेगितै (for वेगिभि) — ^{c}) K4 पाडेन (for पाण्ड्येन) K1 [अ]भ्यर्थिता सेनां, B (except B2) Da1 Dn1 D1 3–5 7 [अ]भ्यर्दित (Dn1 त-) सैन्य, M1 [अ]भ्यर्दिता सेना (for [अ]भ्यर्दिता सेना) D6 पार्थेनाभ्यर्दितामेता — ^{d}) B2 T1 3 G1 M2–4 विष्ठित , D6 इष्टित , G3 विसर्जित , M1 विष्ठिता (for धिष्ठित) B1 4 5 त्वदीय वीक्ष्य विष्ठित, B3 Da1 D1.5 त्वदीय इश्य(B3 ष्ट) विष्ठित , Dn1 तदीयं वीक्ष्य विस्मिता, D2 त्वदीया वेक्ष्य वेष्टिता, D3 4 7 त्वदीयं वीक्ष्य विस्मित , T2 त्वदीय्या वीक्ष्य विस्मि(before corr ष्ठि)तं , G2 त्वदीयान्वीक्ष्य विष्ठित

62 M1 om 51^{a}–52^{c} — ^{a}) Dn1 om स Da1 नानायुद्धैर्, D1.5 युधैर् (for विधैर्) T1 3 G शस्त्रैर् (for बाणैर्) — ^{b}) V1 B1 2 5 Dn1 D2–4 7 T2 3 G2 3 M2–4 इष्वस्त्रप्रवरो, B3 विध्वा स प्रवरो, Da1 D1 5 विश्वासं प्रवरो, D6 दृष्ट्वा स प्रवरो, T1 G1 2 इष्वस्त्रप्रवरान् (for इष्वासप्रवरो) — ^{c}) K3 न्यवधीद् (for न्यहनद्) B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 पूगान्, B4 पूतान् (for व्रातान्) D2 निघ्नतो द्विषतो व्रातान्, D6 निघ्नतो द्विषता हता — ^{d}) K1 गतासू वर्तको यथा, D3m सुसक्रुद्धांत Cc cites गतासून् (as in text)

63 M1 om 52^{abc} (cf v 1 51) — ^{b}) B2 शरीरा निश्चितै शरै (sic) — ^{c}) D3 7 जित्वा, T3 G2 3 हत्वा, G1 दृष्ट्वा (for भित्त्वा) — ^{d}) V1 B2 5 Dn1 D3 T G M1 अथाकरोत्, B1 3 4 Da1 D1 3–5 7 अपातयत्, D2 तथाकरोत् (for चकार स) K1 विदेहासूनथाचयत्, K3 विदेहस्त्रानथाकरोत्, D3 M2–4 विगता(D3 before corr देहा)सूनथाकरोत् Cc cites विदेहासव

64 G2 om 64^{ab} — ^{a}) K1 D1 अस्त्रानि, K3 अम्लानि, V1 B D2–4 6 G1 अस्त्राणि, M1 मुक्तानि (for अस्तानि) — ^{b}) Ś2 नानाशास्त्राणि, K1 तात शस्त्राणि, G1 महाशस्त्राणि (for नाना) B1–3 शायकै (for सायकै) K4 नानासस्त्राणि शायकै — ^{c}) V1 छित्त्वा (for भित्त्वा) Ś1 तानहरत्, T1 तान्यहनत्, T2 तानवधीत् (for तानहनत्) K2 पाडु (for पाण्ड्य) K1 भित्त्वा तानहरत्पाण्ड्यान्, K3 D3 T3 G3 M छित्त्वा तानवधीत्पाण्ड्य , B1 4.5 Da1 D1.3–5 7 छित्त्वा तान(Da1 D1 5 न्य)वधीच्छत्रून्; B3 छित्त्वा तानप्रवीरक्रुद्ध, Dn1 छित्त्वा तानवधीत्पार्थ, D2 छित्त्वा तान्यहनत्पाड्य; D6 छित्त्वा तान्पातयन्पार्थ; G1 छित्त्वा तान्यहनत्पाड, G2 हित्वान्योन्यहनत्पाड्य — ^{d}) B (except B2) Da1 D1 3–5 7 पांड्य (for शत्रून्) G1 [अ]सुरा (for [अ]सुरान्) T1 G2 शत्रूञ्शक्र इवापर

Colophon — *Adhy name* K3 ससप्तकवध, Dn1 T2 युद्धभूमिवर्णन, M1 रणभूमिवर्णन — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 14 (as in text), B1 3 5 D3 19, D1 17, T2 M 59, T3 G 60

15

1 ^{a}) T2 M1 2 त्वय (for त्वया) K3 च मे विप्र (for पूर्वमेव) — ^{b}) K3 वीरो लोकैकविश्रुत Cc cites प्रवीरो (as in text) — ^{c}) T1 M1 तस्य (for त्वस्य) T3 शर्म, G2 पूर्व (for कर्म) — ^{d}) Ś K2 4 सूचित, K3 कीर्तित (for कीर्तितम्)

2 ^{a}) S1 B1 3 5 Da1 D1 3 5 विस्तरशो (B1 सो) (for रतो) — ^{b}) B3 4 Da1 D1.3 प्रवीरस्यात्र, S (except T2 G3) प्रवरस्यास्य (for प्रवीरस्याद्य) — ^{c}) Ś2

शिक्षां प्रभावं वीर्यं च प्रमाणं दर्पमेव च ॥ २
संजय उवाच ।
द्रोणभीष्मकृपद्रौणिकर्णार्जुनजनार्दनान् ।
समाप्तविद्यान्धनुषि श्रेष्ठान्यान्मन्यसे युधि ॥ ३
तुल्यता कर्णभीष्माभ्यामात्मनो येन दृश्यते ।
वासुदेवार्जुनाभ्यां च न्यूनतां नात्मनीच्छति ॥ ४
स पाण्ड्यो नृपतिश्रेष्ठः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
कर्णस्यानीकमवधीत्परिभूत इवान्तकः ॥ ५
तदुदीर्णरथाश्वं च पत्तिप्रवरकुञ्जरम् ।
कुलालचक्रवद्भ्रान्तं पाण्ड्येनाधिष्ठितं बलम् ॥ ६
व्यश्वसूतध्वजरथान्विप्रविद्धायुधान्रिपून् ।
सम्यगस्तैः शरैः पाण्ड्यो वायुर्मेघानिवाक्षिपत् ॥ ७
द्विरदान्प्रहतप्रोथान्विपताकध्वजायुधान् ।
सपादरक्षानवधीद्वज्रेणारीनिवारिहा ॥ ८ C 8 778 B 8 20 9 K 8 36 9

K1 T2 शिक्षा (for शिक्षां) B2 वीर्यस्य (for वीर्यं च) K3 D4 शिक्षा प्रभाववीर्यं च, T1 3 G शिक्षा वीर्यं च मान च Co cites प्रभाव° — d) T1 3 G प्रभावं, M2–4 प्रतापं (for प्रमाण) D6 वीर्यस् (for दर्पम्)

3 a) K2 4 B Da1 D3–5 7 भीष्मद्रोण (for द्रोणभीष्म-) D6 कृत (for -कृप) — b) K1 2 -कर्णार्जुनजनार्दनं (K2 नां), K4 M1 -कर्णार्जुनजनार्दना°, D8 -कर्णाजुनजनार्दनान् — c) D4 समानविद्यान् (for समाप्त) G1 धनुषी — d) Ś2 श्रेष्ठान्यान्मनुसे, K1 न्यापयसे, D3 श्रेष्ठा श्रा(sup lin था)न्मन्यसे, T2 श्रेष्ठास्तान्मन्यसे (for श्रेष्ठान्यान्म) B (except B2) Da1 D1 4 5 7 T3 G रथान् (for युधि) T1 श्रेष्ठान्विद्धि महारथ, M श्रेष्ठान्यान्सह मन्यसे Co cites यन्मन्यसे — After 3, Dn1 D4 (marg) 7 8 T2 ins

114* यो ह्याक्षिपति वीर्येण सर्वानेतान्महारथान्।
न मेने चात्मना तुल्यं कंचिदेव नरेश्वरम्।

[(L 1) T2 स ह्याक्षिपति (for यो ह्याक्षि) — (L 2) Dn1 T2 चात्मनस् (for चात्मना)]

4 a) K3 B2 5 Da1 D1 5 M तुल्यता (for तुल्यता) V1 B1 Dn1 D2 4. 6 7 T G द्रोणभीष्माभ्या, B4 कर्णभीमाभ्या, B4 D8 भीष्मकर्णाभ्यां — b) K3 V1 B D S आत्मनो यो न मृष्यते (V1 ति) — d) K3 (marg) नात्मनाछेति, B1 Da1 D1 3 नैच्छतात्मनि, B2–4 T2 3 नैच्छदात्मनि, B5 D7 M4 नैच्छतेत्मनि, D2 नेच्छते सदा, D3 4 M1–3 नेच्छतेत्मनि; D5 नेच्छतात्मनि, D6 G3 नेच्छदात्मनि, T1 नेच्छ नेच्छति, G1 चापि नेच्छति, G2 चात्मनीच्छति (for नात्मनी)

5 a) K1 पाडो (for पाण्ड्यो) K4 V1 G1 2 नृपति श्रेष्ठ, Dn1 D1 नृपति° श्रेष्ठ° T2 स पाड्यो नरवरश्रेष्ठः (hypermetric), M1 स पाड्योर्थपतिश्रेष्ठ° — b) D3 शर्वे शस्त्रभृता (for सर्वशस्त्र°) — c) V1 B D S अहनत् (D5 नन्) (for अवधीत्) — d) B D (except D2 6) पराभूत, T1 पराहत, T2 परिभ्रात, T3 G पाशहस्त, M पराभूतम् (for परिभूत) Co cites पराभूत°

6 a) B2 त्वदीर्यं तु, B3 मह्यदीर्णं, D6 ते तु दीर्णं (for तदुदीर्णं) D6 रथाश्वैव, D8 रथाश्वौघ, S रथा(M1 -नरा)श्वेभ (for रथाश्व च) — b) D4 पत्त्यश्वरथ (for पत्तिप्रवर) K3 -कुजल, B (except B2) Da1 Dn1 D1. 3–5 T1 2 G1 2 M सकुल (for कुञ्जरम्) — d) B1 पाड्यो न (for पाण्ड्येन) K3 [अ]भ्यहृत, V1 B1 D2 T2 3 G3 M [अ]भ्यर्दित, B1 [अ]भ्याहनद्, B2 3 5 Da1 D1 3–7 [अ]भ्याहृत, Dn1 [आ]भर्दितं, D8 [अ]भिहत, T1 प्रहृत, G1 2 प्रहत (for [अ]धिष्ठित) B5 D3 4 7 बलात्

7 a) Ś2 व्यश्व, B3 व्यग्र (for व्यश्व) V1 B5 Dn1 D1 2 5 6 T2 रथ, G1 नरान्, M1 च्छत्रान्, M2–4 रथीन् (for रथान्) — b) Ś1 K2 विप्रयुक्तायुधारि(K2 त्रि)पून्, K1 विप्रविद्धाध्वजाध्वजान्, K3 B2 D3. 4 विद्धायुधद्विपान्; K4 विद्धाग्निपून्बहून्, V1 D2 6 प्रतिवि(D6 यु)द्धायुधद्विप, B1 D7 विप्रयुक्तायुधद्विपान्, B3 मुक्तायुधद्विपान्, B4 विद्धायुधध्वजान्, B5 Da1 Dn1 D1 5 T2 वि(Da1 यु)द्धायुधद्विप, D8 विप्रविद्धशरासनान्, T1 G1 2 युक्तायुधान्रथान्, T3 G3 M विप्रयु(T3 G3 मु)क्तयुगान्रथान् — K3 om (hapl) 7c–8b — c) B2 सोस्मानुगै, B5 D6 T2 G2 सम्यगस्तै° (for °गस्तै) D3 पांडो (for पाण्ड्यो) — d) K1 B4 M1 [आ]क्षिपन् (for पत्) T2 वायुर्मेघानिव क्षिपत्, T3 G3 बल तस्मिरवाक्षिपत्

8 K3 om 8ab (cf v 1 7) — a) Ś2 प्रहतप्रेषान्, V1 तु हतारोहान्, B2 D2 6 8 T2 M1 प्रहतारोहान्; B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 द्विरदारोहान् (B1 द्वा), T3 G प्रवरारोहान्, M2–4 च हतारोहान् (for प्रहतप्रोथान्) — b) Ś1 विपताकान्ध्वजायुधान्, K1 विपराकाध्वजा°, K2 विपताकाध्वजा, K4 विपताकध्वजान्रथान्, B1 3–5 Da1 D1 2 4–7 T1 G M विपताकायुध(G2 त)ध्वजान्, B2 विपताकध्वजावरान्, Dn1 द्विपताकध्वजायुधान्, D8 हयन्विपताकायुधध्वजान् (sic), T3 सपताकायुधध्वजान् — c) Ś1 K1. 2 सपातरक्षान् (for सपाद) Ś2 K1 4 अवधीन्, V1 B Da1 Dn1 D2–5 7 8 T2 अहनद्, D1 हत्वैत्र, D6 अह*त (for अवधीद्) T1 3 G M सपादरक्षा(T1 G1 क्ष्या)न्यहनद् — d) K3 V1 B3 Dn1 D4 [अ]द्रीन् (for [अ]रीन्)

C. 8 779 B. 8 20 10 K. 8. 36 10 सशक्तिप्रासतूणीरानश्वारोहान्हयानपि ।
पुलिन्दखशबाह्लीकान्निषादान्ध्रकतङ्गणान् ॥ ९
दाक्षिणात्यांश्च भोजांश्च क्रूरान्संग्रामकर्कशान् ।
विशस्त्रकवचान्बाणैः कृत्वा पाण्ड्योऽकरोद्व्यसून् ॥१०
चतुरङ्गं बलं बाणैर्निघ्नन्तं पाण्ड्यमाहवे ।
दृष्ट्वा द्रौणिरसंभ्रान्तमसंभ्रान्ततरोऽभ्ययात् ॥ ११

आभाष्य चैनं मधुरमभि नृत्यन्नभीतवत् ।
प्राह प्रहरतां श्रेष्ठः स्मितपूर्वं समाह्वयन् ॥ १२
राजन्कमलपत्राक्ष प्रधानायुधवाहन ।
वज्रसंहननप्रख्य प्रधानबलपौरुष ॥ १३
मुष्टिश्लिष्टायुधाभ्यां च व्यायताभ्यां महद्धनुः ।
दोर्भ्यां विस्फारयन्भासि महाजलदवद्भृशम् ॥ १४

Ś1 K2 इह (for इव) K1 वज्रेणारीनिहारिहा (sic), B1 4 5 Da1 D1-3 5-8 वज्रेणाद्रीनिवाद्रिहा, T1 वज्री ह्यद्री निवारिहा, T2 3 G3 M1 2 4 वज्रेणेंद्रो नगानिव, G1 2 वज्रीवाद्रींस्तदा रणे, M3 वज्रेणेंद्रेणगानिव (sic)

9 T1 3 G1 2 om 9ab — a) V1 D2 3 सशक्तिप्रा(D3 पा)शतूणीरान्, Dn1 ससक्तिप्रास , G3 सशक्तिप्रासयष्टिं च, M प्रासचापर्ष्टीन् — b) G3 हयारोहान् (for अश्वा) B3 सारोहास्तुरगानपि — c) Ś1 K4 B5 D5 M2 3 पुलिंदख-स(M2 3 ष)बाह्लीकान् K3 पुलिंदानेव बाह्लीक , V1 पुलिंदाश्च सबाह्लीक , B1 2 D2-4 7 8 पुलिंदखस(B2 श)बाह्लीक , B3 प्रसबाल्हीक , B4 खसबाल्हीका , Dn1 सार्णबाल्हीक , D6 पुलिंदाश्च सबाह्लीकान्, T1 पुलिंदकर्षबाह्लीक , T2 पुलिंद सिबाह्लीकान् (submetric), T3 G1 3 पुलिंदकष (G1 र्ष), G2 पुलिंदखर्जे , M1 पुलिंदकष , M4 पुलिंदखङ्ग — d) Ś2 K4 निषादा(K4 दा)धकतगणान्, V1 निखादार्धकट गणान्, B1 D7 निषादाध्रककुतलान्, B2 -निषादान्वंगढक लान्, B3 निषादाधकतगणान्, Da1 D1 निषादान्वककोंकणान्, Dn1 निषादान्ध्रककुकुणान् D2 निषादावकटांगणान्, D3 निषाद ध्रकतकुणान्, D5 निषादान्वककोकणान्, D6 शकटाश्चैव तगणान्, D8 निषादानथ वगकान्, T1 निषादान्ध्रक ककणान्, T2 G2 3 निषादान्ध्रकत(T2 क)कणान्, T3 M निषादाधकत(M2 क)कणान्, G1 निषादाधसतकणान्

10 a) K1 2 दाक्षिणाभ्याश्च, K4 दाक्षिण्यात्यांश्च, G2 दक्षिणान्वै च (for दाक्षिणात्यांश्च) D1 भोरांश्च (for भोजांश्च) G1 दाक्षिणात्यैश्च भोज्याश्च — b) Ś2 क्रूरा, B1 सुरान्, B2 4 5 Da1 Dn1 D1-5 7 M शूरान् (for क्रूरान्) D2 6 सग्रामकर्षितान् (for कर्कशान्) B3 शूरान्समरकर्कषान् — c) Dn1 विध्वस्तकवचान्, D3 T2 3 G3 M विस्रस्त , G2 विशस्त (for विशस्त्र) B2 विश्वस्तकवचान्प्राचै — d) D6 कृती (for कृत्वा) B2 4-6 Da1 D1 3-5 7 चैव (for पाण्ड्यो)

11 a) M2 चातुरग (for चतु) K1 बलैर् (for बल) K2 4 B2 4 5 Da1 D1 3-7 T G3 M1 चतुरग , M2 चातुरग (for चतु) K1 बलैर् (for बल) T1 G1 2 राजन् (for बाणैर्) — b) K3 निहतं (for निघ्नन्त) Ś K2 आदधे, K1 एव च — c) Ś K2-4 असंभ्रात (for भ्रान्तम्) — d) Ś1 स सभ्रातस्ततो, K1 अशभ्रातस्तो, K2 सशस्त्रातत्तरो, K3 महावेगतरो, K4 स सम्रातत्तरो, B Dn1 D1-5 7 G1 असम्भ्रांत स्ततो, Dn1 असभ्रातबलो (for असभ्रान्ततरो) B3 [ऽ]भ्यगात्, T1 3 G1 3 ययौ (for ऽभ्ययात्)

12 a) V1 D2 6 चैव (for चैन) — b) K4 V1 D2-4 7 अभि(D2 भी)तस्तम्, B2 आनृत्यतम्, B4 अभिवृत्तम्, B5 अभीत तम्, Da1 D1 5 अभिनदन्, Dn1 अभिसृत्य, D3 रणे नृत्यन् (for अभि नृत्यन्) K1 अभिनृत्यमभीतरत् (sic), B2 अभिनदत्स्वभीतवत्, D6 अभीतस्तव भीतवत् (sic), T2 अभिसृत्य ह्यभीतवत्, T3 G2 3 अनुसृत्य (G3 ज्य) ह्यभीतवत्, G1 अभिनृत्यन्तभीतवत्, M1 2 4 अभिसृत्य व्यभीतवत्, M3 अभिसृत्य व्यभीभवत् Cc cites अभिवृत्तम् — c) G1 M3 प्राहरता (for प्रह) K1 श्रेष्ठा , Da1 श्रेष्ठ — d) D6 स्मितपूर्वैं Ś2 K1 3 B5 D1-7 T1 3 G M समाह्वयत्, T2 समह्वयन् (for समा)

13 b) Ś1 Dn1 D6 प्रधानायुधवाहन (D6 न), B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 विशिष्टाभिजनश्रुत (B1 त), Cc विशिष्टे [अ]भिचनश्रुते (sic) — c) K1 वज्रसहनदप्रख्य, K3 सहननप्रक्ष, D1 6 सहननप्रख्या (D6 ख्य), T1 संहनना चित्र, T2 M सहननाचित्य , T3 G सहननस्त्व (G3 स्त्वां) हि — d) Ś1 K1 2 प्रधानबलपौरुष , B1 T3 G प्रख्यातबल-पौरुष (G3 ष), B3-5 Da1 D3-5 7 T1 प्ररयातबलपौरुष, D1 तव लाघवपौरुष, D6 यथा न बलपौरुष

14 a) K1 3 B2 5 D2 3 मुष्टि(D3 मुधि)श्लिष्टायताभ्या च, V1 पुष्टशिष्टायताभ्यां च, B1 3 4 Da1 Dn1 D1 4 5 मुष्टि(Da D1 5 पुष्ट)श्लिष्टायतज्य च, D3 मुष्टिश्लिष्टायतर्ज्ञं च, D6 मुष्टिस्तुष्टायताभ्यां च, D7 मुष्टिश्लिष्टायतज्यश्च, T G मुष्टिक्लि(T2 स्प , T3 G1 3 श्लि , G2 शि)ष्टांगुलीभ्यां च, M1 मुष्टिं श्लिष्टाह्यायता च, M2-4 मुष्टिश्लिष्टायुताभ्या च Ca cites मुष्टिश्लिष्टायतज्य — b) Ś2 व्यायत्ताभ्यां, B1 सहत्ताभ्या, Dn1 व्ययताभ्या, T1 व्यातताभ्या, Ca c व्याय (as in text), B4 दधद्धनु , D3 महाधनु (for महद्धनु) — c) K1 विस्फालयन्, K4 विस्फार्यन्, V1 विस्तारयन्, T2 G1 2 M विष्फारयन् (for विस्फा) B3 चापि, D6

शरवर्षैर्महावेगैरमित्रानभिवर्षतः ।
मदन्यं नानुपश्यामि प्रतिवीर तवाहवे ॥ १५
रथद्विरदपत्त्यश्वानेकः प्रमथसे बहून् ।
मृगसंघानिवारण्ये विभीर्भीमबलो हरिः ॥ १६
महता रथघोषेण दिवं भूमिं च नादयन् ।
वर्षान्ते सस्यहा *पीथो भाभिरापूरयन्निव ॥ १७
संस्पृशानः शरांस्तीक्ष्णांस्तूणादाशीविषोपमान् ।
मयैवैकेन युध्यस्व त्र्यम्बकेणान्धको यथा ॥ १८

एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा प्रहरेति च ताडितः ।
कर्णिना द्रोणतनय विव्याध मलयध्वजः ॥ १९
मर्मभेदिभिरत्युग्रैर्बाणैरग्निशिखोपमैः ।
स्मयन्नभ्यहनद्द्रौणिः पाण्ड्यमाचार्यसत्तमः ॥ २०
ततो नवापरांस्तीक्ष्णान्नाराचान्कङ्कवाससः ।
गत्या दशम्या संयुक्तानश्वत्थामा व्यवासृजत् ॥ २१
तेषां पञ्चाच्छिनत्पाण्ड्यः पञ्चभिर्निशितैः शरैः ।
चत्वारोऽभ्याहनन्वाहानाशु ते व्यसवोऽभवन् ॥२२ C 8. 792 B 8 20 2c K 8 26 23

तत्र (for भासि) K_3 दोर्भ्यां विस्फारयनसि, D_2 दोर्भ्यां विस्फारयत च — d) T_1 महाज्वलदवक्रश

15 a) D_6 शरवर्षै°, T_3 G शरवज्रैर् (for वर्षैर्) — b) Da_1 D_1 नमित्रान् (for अमि) K_3 अभ्यवर्षत, V_1 $T_{1\ 3}$ G अभिवर्षसि, D_6 अभ्यवर्षत (for अभिवर्षत) — c) K_1 मदन्य , Da_1 D_1 यदन्य, D_5 यदर्थं, D_6 त्वदन्य (for मदन्य) B_4 नात्र पश्यामि (for नानु) B_2 यदन्यद्वान्व पश्यामि — d) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ प्रतिवीर्यं, B_5 वीर (for वीर) B_3 Dn_1 D_6 T_2 महाहवे, G_3 तमा (for तवा)

16 a) K_1 रथद्विर*पत्याश्वन् (sic) — b) $Ś_2$ K_4 प्रथमसे, V_1 प्रथयसे, Dn_1 प्रथमयद्, T_2 प्रमथयेद् (for °थसे) K_3 corrupt — c) V_1 मृगसिंहानिवारण्यान् — d) K_3 विना, $T_{1\ 3}$ G नखैर् (for विभीर्) D_5 om हरि° Ca c cite हरि° (as in text)

17 In T_2, the portion from st 17 up to the end of the adhy is lost on a missing folio B_3 om 17^{ab} — a) $G_{1\ 2}$ महारथौघघोषेण — b) Dn_1 भूम च, D_3 भूमिंश्च (for भूमिं च) — c) M_1 वर्षांत (for वर्षान्ते) $Ś_2$ सस्यगासिभ्यो (sic), K_4 सस्यगादित्यो, D_2 शश्यहा मेघो, T_3 $G_{2\ 3}$ सस्यगा सूर्यो, $M_{3\ 4}$ सस्वनो मेघो (for सस्यहा *पीथो) $Ś_1$ K_2 पीघो, K_1 पीठो, K_3 मेघद् (sic), V_1 घर्मो, B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5\ 7}$ G_1 $M_{1\ 2}$ मेघो, D_6 घर्मे, D_3 T_1 सूर्यो (for *पीथो) — d) K_3 अभोभि पूरयन्निव, K_4 भारती पूरयन्निव, V_1 Dn_1 D_3 $T_{1\ 3}$ G M_1 भाभिरा(M_1 भिह्रा)दीपयन्निव (G_2 यज्जगत्), B (except B_2) Da_1 $D_{1-5\ 7}$ भासि ह्रादीव पार्थिव, D_6 प्रभाभिर्दीपयन्निव, M_{2-4} नभसि ह्रादयन्निव

18 T_2 missing — a) $Ś_1$ $K_{1\ 3}$ सस्पृशत°, $Ś_2$ सस्पृशत°, K_4 सस्पृशस्त्वं, V_1 सस्पृशाण°, G_2 निस्पृशान° (for सस्पृशान°) T_1 शरै° पूर्ण, T_3 G शरै पूर्णौ, M शरै° पूर्णै(M_1 णै)स् (for शरास्तीक्ष्णास्) — b) $K_{3\ 4}$ तूणादासी विषोपमान्, V_1 तूणादासीविषानिव, B_3 तूणानाशीविषोपमान्, D_4 तूणादाशीविशो , D_5 तूणदाशीविषो , $T_{1\ 3}$ $M_{1\ 4}$ तूणी (T_1 र्णी) चाशीविषोपमै , $G_{1\ 2}$ तूणी चाश्मी(G_2 श्नि)विषोपमै°, G_3 तूणी चाशीविषोपमान्, M_2 तूष्णीवाशीविषोपमै°, M_3 तूणीदाशीविषोपमै° — c) D_6 M मयैकेनैव — d) Some MSS त्र्यबकेन, K_2 तृभकेन T_3 G M_{2-4} [अ] तक्को (for [अ]न्धको)

19 T_2 missing — b) Dn_1 S (T_2 missing) प्रमथ्यै (Dn_1 हस्यै)न स पार्थिव , $D_{2\ 6}$ प्रहसन्निव ताडित (D_6 ता°) Co cites ताडित° (as in text) — c) K_1 द्रोणतनयो (for तनय) B_3 कर्णिनास्त्रविशेषेण — d) D_2 मलयेश्वर , Ca c मलयध्वज° (as in text)

20 T_2 missing — a) K_3 ममीतादिभिर् (sic) (for मर्मभेदिभिर्) $M_{2\ 3}$ अजोगैर्, M_4 अज्ञोगैर् (for अत्युग्रैर्) Da_1 तं मर्मभेदिभिस्तीक्ष्णैर् — b) D_2 अग्निविषोपमै° — c) K_4 स्मयन्नभिहनद्, B_1 समन्नभ्यहसद् (sic), Da_1 D_1 स्वय न भ्यहनद् $D_{2\ 6}$ स्वय चाभ्य(D_6 प्य)हनद्, S (T_2 missing) मर्म(G_1 मम)स्वभ्य(G_2 भि)हनद् (for स्मयन्नभ्य) K_3 स्मयन्नवधीद्द्रौणि (submetric) — d) T_3 G आचार्यनंदन , M_1 सत्तम (for सत्तम)

21 T_2 missing — a) V_1 [ऽ]परान्नरान्, B_2 नवान्शरास्, D_6 [ऽ]परान्नवास्, D_3 नव परास् (for नवापरांस्) M तूर्णं (for तीक्ष्णान्) $B_{1\ 3-5}$ Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ ततोपरान्सुती(Da_1 वी)क्ष्णाग्रान्, Dn_1 ततोन्यानपरान्पच, T_1 तत क्रुद्धोपरास्तूर्णं, T_3 G_3 ततो परान्नवास्तूर्णं, $G_{1.2}$ ततो नवनवास्तूर्णं — b) $B_{1\ 4\ 5}$ $D_{3\ 4\ 7}$ मर्मभेदिन , Da_1 $D_{1\ 5}$ मर्मभेदिभि°, Dn_1 गार्ध्रवासस°, D_3 गार्ध (for कङ्क°) — c) K_3 मत्या, D_1 तत्या (sic), D_6 शरान्, T_1 गत्वा, Co गत्या (as in text) K_1 दशस्य, T_1 दशम्या, Ca दशम्या (as in text) B_2 तमादिश्य च ससक्तान्, B_3 दश सयम्य सयुक्तान् — d) $B_{1\ 2}$ Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ $G_{1.2}$ M_1 [अ]प्यवासृजत्, D_3 [अ]भ्यवा , T_1 [अ]प्यपा , T_3 न्यवा° (for व्यवा)

22 T_2 missing — a) K_3 तेषा यताछिनत्पाड्य, B (except B_2) Da_1 D_{1-7} तान्श(D_1 ताछ)रानच्छिन

C 8 793 B 8 20 24 K 8 56, 24

अथ द्रोणसुतस्येषूंस्ताश्छित्त्वा निशितैः शरैः ।
धनुर्ज्यां वितता पाण्ड्यश्चिच्छेदादित्यवर्चसः ॥ २३
विज्यं धनुरथाधिज्यं कृत्वा द्रौणिरमित्रहा ।
ततः शरसहस्राणि प्रेषयामास पाण्ड्यतः ।
इषुसंबाधमाकाशमकरोद्दिश एव च ॥ २४
ततस्तानस्यतः सर्वान्द्रौणेर्बाणान्महात्मनः ।
जानानोऽप्यक्षयान्पाण्ड्योऽशातयत्पुरुषर्षभः ॥ २५
प्रहितास्तान्प्रयत्नेन छित्त्वा द्रौणेरिषूनरिः ।
चक्ररक्षौ ततस्तस्य प्राणुदन्निशितैः शरैः ॥ २६
अथारेर्लाघवं दृष्ट्वा मण्डलीकृतकार्मुकः ।

स्पाड्य°, T3 G1 3 तानच्छिनत्तथा (G1 दा) पाड्य — G2 om (hapl) 22^{b}–23^{c} — ^{b}) B (except B2) Da1 D1 3–5 7 नवभिर् (for पञ्चभिर्) T3 G1 3 चतुर्भि(G1 भि)रपरै° शरै° — Ś K1 2 4 om (hapl) 22^{c}–23^{b} D3 reads 22^{c}–23^{b} on marg — ^{c}) K3 चतुरोस्यावधीदश्वान्, V1 D6 चतुरोस्याहनच्च(V1 द्)श्वान्, B1 4 5 D3–5 7 8 चतुर्भिरर्दयच्चा(D8 यित्वा)श्वान्, B2 चतुरोस्यान्ये तु हयान्, B3 Da1 D1 चतुर्भिरार्दयच्चा(D1 न्वा)श्वान्, D2 6 चतुरो (D2 रा)स्याहनन्नश्वान् T1 चत्वारोश्वानवधिषुर्, T3 G1 3 M1 चतुरोभ्यहनच्चाश्वा(G3 पा)न्, M2–4 चत्वारोभ्यहनश्चाश्वान् Ca cites चतुरोऽश्वानघ्नत् — ^{d}) B3 ततोस्ते, M2–4 न च ते (for आशु ते) B3 Da1 Dn1 D1 5 8 व्यसवोपतन् (D1 त्) (for व्यसवोऽभवन्) B2 विभिदुश्च शरोत्करा

23 T2 missing Ś K1 2 4 om 23^{ab}, G2 om 23^{abc}, D3 reads 23^{ab} on marg (cf v l 22) — ^{a}) K3 द्रोणसुतस्येष्टान्, B2 सुत° श्रेष्ठास्, Dn1 द्रौणसुतस्येषूस्, D8 द्रोणसुतस्यास्त्रान् (for सुतस्येषूस्) — ^{b}) K3 अश्वाश्छित्त्वा शितै शरै, D8 छित्त्वा सुनिशितै° शरै, T1 3 G1 3 ह(T1 छि)त्वा छित्त्वा शितै° शरै, M अस्तां(M4 °त्वा)श्छित्त्वा शितै° शरै — ^{c}) G1 तु ततां (for वितता) K4 om पाड्यश्, Da1 D1 पाड्योश् — ^{d}) V1 B1 4 5 D2–4.7 8 T1 3 G1 3 M3 4 [आ]दित्यते जस°, M2 (before corr) सन्निभ and (by corr) तेजस (for °वर्चस°) D6 चिच्छेदादित्यतेजस°, G2 धनुश्चा दित्यतेजस°

24 T2 missing — ^{a}) K3 B1 5 Dn1 D3 4 6 7 दिव्य, D2 सज्यं, Ca c विज्य (as in text) S (T2 missing) अथाधिज्य महत्कृत्वा Ca cites अधिज्य — ^{b}) D5 छत्वा (sic), S (T2 missing) धनुर् (for कृत्वा) B3 द्रौणिरमित्रह, D5 G1 द्रौणिर(G1 म)मित्रह — After 24^{ab}, N ins

115* प्रेक्ष्य चाशु रथे युक्तान्नरैरन्यान्हयोत्तमान् ।

[Dn1 क्षिप्र (for प्रेक्ष्य) Ś K रणे (for रथे) V1 प्रेक्षाविध्यद्रथे मुक्तान् (sic), D2 6 प्रेक्ष्य(D2 क्ष)न्निरथैर्युक्तान् (for the prior half) Ś K1, 2 4 V1 शरैर्, K3 शरान् (for नरैर्) Da1 D1 5 अश्वान् (for अन्यान्) K4 रथोत्तमान् (for हयो) B2 हतान्यान्यैर्हयोत्तमान् (for the posterior half)]

— ^{c}) B2 शतसहस्राणि (for शर) — ^{d}) K3 पांडव, V1 ब्राह्मण, B1 3 4 (m as in text) 5 Da1 D1 3–5 7 8 वै द्विज°, D2 त द्विज, S (T2 missing) स द्विज° (for पाण्ड्यत°) — ^{f}) M प्रकुर्वन् (for अकरोद्) K4 दिस, B1 इशम्, D6 भृशम् (for दिश)

25 T2 missing — ^{a}) K3 अस्यत, K4 अश्यत°, B5 अभ्यत (for अस्यत°) K3 बाणान्, T1 चैव, G2 तांस्तु (for सर्वान्) — ^{b}) Da1 D1 5 6 द्रौणिर् B2 समात्मन° (for महा) K1 द्रौणिरिषूनणेन्महात्मन (sic); Dn1 द्रौणिर्बाणानमित्रहा, G1 द्रोणबाण महात्मन — ^{c}) K3 जातान, K4 जानान्यो, V1 Da1 D1 2 5 जानतो (for जानानो) B2 [ऽ]नक्षयान् (for ऽप्यक्ष) Dn1 जानन्नप्यक्षया पाड्यो, D6 8 T1 3 G3 M जानन्न(M1 न्य)प्यक्ष यान्पाड्य°, G1 2 राजन्विव्याध तान्पांड्य° — ^{d}) D2 [ऽ]सतायत्, D4 T1 G3 शातयन् (for [ऽ]शातयत्) K4 Da1 D1 5 पुरुषर्षभ B1 3.4 M न संभ्र(M1 °भ्रा)मति [त?]शातयन्, G1 2 शरान्सत्पुरुषर्षभ (G2 भा) Co cites नासभ्रमत

26 T2 missing — ^{a}) K1 प्रयातांस्, K3 प्रपन्नांस्, V1 B1 3 5 Dn1 D2–4 6 7 T1 G3 Ca cp प्रयुक्तांस्, D3 प्रयत्नात्, T3 G1 2 प्रसक्तास् (for प्रहितास्) B4 Da1 D1, 5 M Co प्रयत्नास्तान् (for प्रहितास्तान्) B2 प्रयुक्तांस्तेन प्रयत्नेन (hypermetric) — ^{b}) K1 Dn1 D6 द्रौणिर् (for द्रौणेर्) B2 द्रौणेरसूनरि, B3 G2 रिषूनरे°, D2 रिपून्रणे, D6 द्रौणिरिषून्रणे, G1 द्रौणेरिषून्शरै° (for रिषूनरि) D3 (before corr as in text) शरै° (for अरि) K3 छित्त्वा द्रौणिरिपूनरीन् — ^{c}) Ś1 K1 2 चक्ररक्ष्यौ, D1 °रक्षो, T1 रक्षास् (for रक्षौ) Ś2 K4 तथा, K3 V1 B1 3–5 Da1 D1–7 रणे (for ततस्) — ^{d}) K1, 4 D6 प्रणुदन्, V1 प्राहरन्, Dn1 G प्राणदन् (for प्राणुदन्)

27 T2 missing — ^{a}) Dn1 तथारेर्, D2 अथ वै; D6 अथ वा, T1 3 G3 अथ तल (for अथारेर्) — ^{b}) K3 मडल नतकामुर्के°, B1 M1 मडलीकृतकार्मुक. — T1 3 om 27^{cd} — ^{c}) D1 प्रास्य (for प्रास्यद्) K1 बाणा

प्राप्य द्रोणसुतो बाणान्वृष्टिं पूषानुजो यथा ॥ २७
अष्टावष्टगवान्यूहुः शकटानि यदायुधम् ।
अह्नस्तदष्टभागेन द्रौणिश्चिक्षेप मारिष ॥ २८
तमन्तकमिव क्रुद्धमन्तकालान्तकोपमम् ।
ये ये ददृशिरे तत्र विसंज्ञाः प्रायशोऽभवन् ॥ २९
पर्जन्य इव घर्मान्ते वृष्ट्या साद्रिद्रुमां महीम् ।
आचार्यपुत्रस्तां सेनां बाणवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ ३०
द्रौणिपर्जन्यमुक्तां तां बाणवृष्टिं सुदुःसहाम् ।
वायव्यास्त्रेण स क्षिप्रं रुद्ध्वा पाण्ड्यानिलोऽनदत् ॥ ३१
तस्य नानदतः केतुं चन्दनागुरुभूषितम् ।
मलयप्रतिमं द्रौणिश्छित्त्वाश्वांश्चतुरोऽहनत् ॥ ३२
सूतमेकेषुणा हत्वा महाजलदनिस्वनम् ।
धनुश्छित्त्वार्धचन्द्रेण व्यधमत्तिलशो रथम् ॥ ३३ C 8 805 B 8 30.36 K 8 36 36
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य छित्त्वा सर्वायुधानि च ।

(for बाणान्) K3 D6 प्राप्य (D6 तस्य) द्रोणसुतो बाण, Dn1 D2 प्रास्य (D2 तस्य) द्रोणात्मजो बाणान् — d) B3 वृष्टी, D1 5 मुष्टिं, M1 इष्टिं (for वृष्टिं) K3 पूषाब्वजो (sic), K4 पूषोनुजो, B2 3 D4 7 पूषात्मजो, G1 पूर्वानुगो, G2 पूषागरेर्, Ca c नुजो (as in text)

28 T2 missing Ca cites the whole st as in text — a) K1 4 अष्टावा(K4 व)ष्टगवान्यूह, K3 अष्टावष्टौ गवा व्यूहु, V1 B3 Dn1 D2 G1 2 M2–4 अष्टावष्ट(V1 D2 ष्टौ)शतान्यूहु, B1 D1 गवान्याहु, D6 अष्टावष्टौ बहून्बाणान्, T1 3 M1 वष्टशतान्याहु Cc cites अष्टगवानि (as in text) — b) K4 सकटानि (for शकटानि) K1 2 युधायुध, V1 Dn1 महा, D2 ग्रहा, D4 पदा, D6 G2 यथा (for यदा) — c) D3 युक्तस् (for अह्नस्) B1 G1 2 तदष्टमे भागे, D5 तदष्ट भागेन, G3 तदर्थभागेन (for तदष्ट) B3 अर्कतदष्टभागेन Cc cites अह्न and अष्टभागेन (as in text) — d) D6 7 T1 चिच्छेद (for चिक्षेप) K2 मारिष

29 T2 missing — b) K3 V1 B Da1 Dn1 D2–8 अतकस्या(Da1 D5 श्वा)तकोपम, D1 अतक चातकोपम, T1 कालातकयमोपम, M1 अतकालेंतकोपम — c) D6 एत (*sup lin* इत) (for ये ये) D5 तेत्र, D8 T3 G M ते ते (for तत्र) T1 ये ये ददृशु राजान — d) D4 8 प्रायसो (for प्रायशो) K3 विसज्ञा प्राप्तल*वन्, T1 ते विसज्ञा प्रपेदिरे

30 T2 missing T3 G M transp 30ab and 30cd — a) B2 पर्जन्यमिव मेघाते — b) D8 साद्रिमिमां, T1 साद्रि द्रुमां (for साद्रिद्रुमां) D6 दृष्ट्वा साद्रिद्रुमान्नदत् — D6 om (hapl) 30c–31d — c) B3 आचार्यस्तां तथा सेना — d) K3 [अ]भ्यवावृषत्, V1 B (except B4) D3 7 T1 व्यवीवृषत्, Dn1 (with hiatus) अवीवृषत्, D4 [अ]प्यवीवृषत्, T3 G M1 ह्यवीवृषत् (M1 षन्), Ca अत्यवीवृषत् (for [अ]भ्यवी)

31 T2 missing, D6 om 31 (cf v l 30) — a) Ś1 Dn1 द्रौणपर्जन्यमुक्ता, K1 द्रौणिपर्जन्यमुक्तास्, B1 पर्ज्यै न्यमुक्तां, B2 °द्रौणिपर्यन्य°, B3 4 D1 5 T1 3 G M1 4 द्रौणिपर्जन्यसृष्टा (D1 ष्टा), M3 द्रौणिपर्जन्यदृष्टा (for पर्जन्यमुक्तां) K4 T1, 3 G2 3 तु (for तां) Da1 द्रौणिपर्जन्यसृष्टाना — b) Ś2 सुदुःसहात्, K4 सह, T1 3 G M1 3 4 दुरासदा (for सुदुःसहाम्) — c) Ś1 K1 T1 सक्षिप्र, K4 स क्षिप्त, V1 सा क्षिप्र, B D (D6 om) M2 Cc सक्षिप्य, M3 4 सुक्षिप्र (for स क्षिप्र) — d) K4 रुध्य, B (except B2) Da1 D1–5 7 M2 मुदा, Dn1 D8 तदा, T1 3 G विध्वा, M1 3, 4 हत्वा (for रुद्ध्वा) K3 पाड्योनिलो, D2 पाड्यानलो (for निलो) K1 [ऽ]वदत्, B2 3 M2 [ऽ]नुदत्, B4 [ऽ]दहत्, D1 M1 नदन्, D8 [ऽ]क्षिपत् (for ऽनदत्)

32 T2 missing — a) B2 वै नदत, D1 ताश्नदत D8 चानदत, M1 नानदतु, Cc दत (as in text) Dn1 G2 केतु, D1 केतु (for केतु) — b) K4 V1 B Da1 D1 3 5 7 चदनागुरुरूषित, S (T2 missing) गरु-रू(M भू)षित — c) B2 D1 मलयप्रतिमा, Cc प्रतिमं (as in text) K4 द्रौणिं K1 मलय प्रति प्रतिमां द्रौणि (sic) — d) Dn1 D1 [अ]श्वाश् (for [अ]श्वाश्) Ś K1 2 [ऽ]हरत्, T3 हयान् (for ऽहनत्) K3 क्षिभ्याश्वाश्वतरो वधीत् (sic), T1 G छित्त्वा बाणैस्तथा हयान्

33 T2 missing — a) K3 केतुम् (marg रथम्) (for सूतम्) — b) Some MSS निःस्वन, Dn1 नि स्वन — d) D6 व्यथमत्, T1 व्यधमस् (for मत्) B (except B2) D1–4 7 transp व्यधमत् and तिलशो

34 T2 missing — b) K1 चित्वा (for छित्त्वा) — c) V1 B (except B4) Da1 D1 5–7 T3 G3 M1 प्राप्यम् (for प्रासम्) K1 प्रासमप्याहित, K प्राप्यमर्यादता (sic), K4 प्रासमप्यहिते, T1 प्राप्यमप्यहन (for प्रासमप्यहित) K4 D6 द्रौणिं, G1 द्रोणिर् — d) K3 जघान न (by transp), V1 नाजघान B1 3 4 रणेच्छया, D6 रणे त्वजन् (for रणेप्सया) T1 3 G नाहनद्युद्धतृष्णया — After 34, K4 V1 B D (except Dn1 D8) ins

116* एतस्मिन्नन्तरे कर्णो गजानीकमुपाद्रवत् ।
द्रावयामास स तदा पाण्डवाना महद्बलम् ।

C 8 603 B 8 20 36 K 8 56 36 प्राप्तमप्यहितं द्रौणिर्न जघान रणेप्सया ॥ ३४
हतेश्वरो दन्तिवरः सुकल्पित-
स्त्वराभिसृष्टः प्रतिशर्मगो बली ।
तमभ्यतिष्ठन्मलयेश्वरो महा-
न्यथाद्रिशृङ्गं हरिरुन्नदंस्तथा ॥ ३५
स तोमरं भास्कररश्मिसंनिभं
बलास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिः ।
ससर्ज शीघ्रं प्रतिपीडयन्गजं
गुरोः सुतायाद्रिपतीश्वरो नदन् ॥ ३६
मणिप्रतानोत्तमवज्रहाटकै-
रलंकृतं चांशुकमाल्यमौक्तिकैः ।
हतोऽस्यसावित्यसकृन्मुदा नद-

विरथान्रथिनश्चक्रे गजानश्वांश्च भारत ।
गजान्बहुभिरानर्छच्छरैः सनतपर्वभिः ।
अथ द्रौणिर्महेष्वासः पाण्ड्यं शत्रुनिबर्हणम् । [5]
विरथं रथिनां श्रेष्ठं नाहनद्युद्धकाङ्क्षया ।

[Before line 1, K4 reads line 6 — (L 1) V1 उपाद्रवन् (for द्रवत्) — (L 2) V1 B1–3 च (for स) B3 D2 महाबल (for महद्बलम्) — (L 3) K4 रथिनांश्च (for रथिनश्च) — (L 4) Da1 D1 5 योधान्, D6 महान् (for गजान्) B3 Da1 D1. 5 बहुविधाना(B3 न)र्छच् K4 सनतपर्वणि (for पर्वभिः) — (L 5) K4 द्रोणिर्, D1 द्रौणि (for द्रौणिर्) — (L 6) B4 Da1 D1 5 6 श्रेष्ठो]

35 T2 missing D3 reads 35ab on marg — a) K4 तथेश्वरो (for हते) K1 स्वक , V1 प्रक (for सुक) Dn1 तत समारुह्य गज सुकल्पित, D6 हरेश्वरो हति वर प्रकल्पित (sic) S (T2 missing) हतेश्वर (T3 G3 °री, G1.2 M1 र) द्विरदवर सुकल्पित — b) K1 4 B2 त्वराभिसृष्ट, K3 त्वरातिपृष्ट , D6 त्वरानिसृष्ट , D3 स्वर्णाभसृष्ट (sic), T1 M1 शराभिसृष्ट , T3 G3 पराभिसृष्ट , G1 2 शराभिसृष्ट, M2–4 शराभिवृष्ट (for त्वराभिसृष्ट) K3 V1 B D T1 3 G M प्रतिशब्दगो (K3 गौ, T1 को, M2 4 ग, M3 क) B4 वशी, G2 बलं (for बली) — After 35ab, N ins

117* तमाद्रवद्द्रौणिशराहतस्त्वर
स्रवेन कृत्वा प्रतिहस्तिगर्जितम् ।
त वारण वारणयुद्धकोविदो
द्विपोत्तम पर्वतसानुसंनिभम् ।

[(L 1) D3 reads line 1 on marg K3 नेमा इव (for तमाद्रवद्) Ś K D6 द्रौ(K4 द्रो)णिशरासनस्वन, D1.5 द्रौणिशराहततत्स्वर (D5 ,र), D2 शराहतस्वन (for शराहतास्त्वरम्) Co cites द्रौणिशराहत — (L 2) V1 Da1 D1 गत्वा, B2 हत्वा, B3 तद्वा, D6 मत्वा (for कृत्वा) V1 प्रतिशब्दगर्जित, B3 D1 प्रतिहति (for प्रतिहस्ति) — (L 3) Ś K1–3 V1 B1 2 4 Dn1 D2 6 3 तमागत K4 तथागत, B3 Da1 D1 5 समागत (for त वारण) Ś1 K1 2 V1 B1 3 Da1 D1 5 युद्धकोविद]

— c) Ś K4 समभ्यतिष्ठन् (for तमभ्य) K1 समत्यतिष्ठमे- घेश्वरस्पथ (sic), K2 3 Dn1 D6 3 समभ्य(D6 समेत्य)तिष्ठ- न्मलयेश्वरस्त्वरन्, B1–3 Da1 D1 T3 G3 तमभ्य(B2 भ्य , B3 व्य)तिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्, B4 5 D2–4 7 समभ्य तिष्ठन्मलयध्वज(D3 ज)स्त्वरन्, D5 तमभ्यनिष्ठान्लयध्वज- स्त्वरन् (sic), T1 M तदा(T1 था)भ्यतिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्, G1 2 तदाध्य(G2 तमद्य)तिष्ठन्मलयध्वजस्पुरन् Co cites अभ्यतिष्ठत् — d) V1 अथाद्रिशृग (for यथा) B2 हरिरुद, Dn1 च हरिर्नदस, T1 3 G1 2 हरिरुन्नत (for रुन्नदंस्) V1 तदा (for तथा)

36 T2 missing — a) Dn1 तोमरे (for तोमरं) V1 B Da1 D1–3 5–7 T3 G M भास्कररश्मिवर्चस, Dn1 D3 T1 तुल्यवर्चस (for रश्मिसनिभ) — b) K3 बलात्प्रमो- चयन्नमन्युभि (sic), V1 Da1 D1 5 बलास्त्रसर्गोत्तमयत्र(V1 रत्न)मन्युभि , Dn1 बलात्समप्रोत्तमयत्न , D2 5 3 (sup lin) बलाभिसर्गोत्तमयत्न , D3 बलायुसर्गोत्तमयत्न , T1 बला- स्त्रसक्तस्तमयत्न , G1 2 बलास्त्रसक्तोसमयत्न (G2 क्तसमयत्न) मन्युभि (sic) Co cites अस्त्रोत्सर्ग , उत्तमयत्न and मन्यु — c) Ś1 K2 B (except B2) Da1 D1–5 7 Co परिपीडयन्, V1 प्रतिगर्जयन्, D6 प्रतिगर्जितं (पीडयन्) B3 द्विज (for गज) K3 ससर्ज शीघ्र प्रतिपीडनार्जं (sic) — d) Ś K2 [ऽ]नदत्, D3 सुदन् (for नदन्) K3 सुरो सुतायाद्रिपतिश्वरोमदन् (sic), K4 गुरो सुतायाद्रिप- तेश्वरो नदत्, V1 गुरो सुता यत्र विलेश्वरो नदन् (sic), D6 गुरो सुतायाद्रिविडेश्वरो नदन्, T1 3 G1 M गुरो सुताय द्रमिडे(T1 ते , M ळे)श्वरो नदन् (M2 4 त्)

37 T2 missing — a) K3 V1 B D S (T2 missing) मणिप्रवेकोत्तमवज्र(T3 G कोज्वलरत्न)हाटकैर् Ca c cite मणिप्रवेक — b) M1 अलंकृत Da1 °मौक्तिकौ — c) Ś2 नदत् (for नदन्) K3 Dn1 D3 m T1 3 G हतो मयासी- त्यसकृन्मुदा न(K3 Dn1 D3 m त्समुद्य)दन्, V1 हतो हतोसीत्यसकृत्तदा नदन्, B1 4 5 D2–4 6 7 M हतो हतोसी त्यसकृन्मुदा वदन् (B1 4.5 D3 7 नदन्, D4 नदत्) B2 Da1 D1 5 हतो ह्यसावित्यसकृन्मुदा न(B2 व)दन्, B3 ततो हतोसीत्यसकृद्वदन्नदन्, D3 हतोममासीत्यसकृत्समुन्नदन् Ca

न्पराभिनद्द्रौणिवराङ्गभूषणम् ॥ ३७
तदर्कचन्द्रग्रहपावकत्विष
भृशाभिघातात्पतितं विचूर्णितम् ।
महेन्द्रवज्राभिहतं महावनं
यथाद्रिशृङ्गं धरणीतले तथा ॥ ३८
ततः प्रजज्वाल परेण मन्युना
पदाहतो नागपतिर्यथा तथा ।
समादधे चान्तकदण्डसंनिभा-
निषूनमित्रान्तकराश्चतुर्दश ॥ ३९
पस्य पादाग्रकरान्स पञ्चभि-
र्नृपस्य बाहू च शिरोऽथ च त्रिभिः ।
जघान षड्भिः षडृतूसमत्विषः
स पाण्ड्यराजानुचरान्महारथान् ॥ ४०
सुदीर्घवृत्तौ वरचन्दनोक्षितौ
सुवर्णमुक्तामणिवज्रभूषितौ ।
भुजौ धराया पतितौ नृपस्य तौ
विवेष्टतुस्तार्क्ष्यहताविवोरगौ ॥ ४१
शिरश्च तत्पूर्णशशिप्रभाननं
सरोषताम्रायतनेत्रमुन्नसम् ।
क्षितौ विबभ्राज पततसकुण्डल C 8 817 B 8 20 48 K 8 56 45

---

cites असौ हतोसीति — d) Ś K1 2 4 पराभवद् B1 D3 4 T3 पराहनद्, B3 पराभिदद् (for भिनद्) T1 रौद्रवराग भूषण (for द्रौणिवराङ्ग) Ca c cite वराङ्ग (as in text)

38 T2 missing — a) K1 Da1 D1 5 उदर्क (for तदर्क) V1 B3 ग्रहपावकद्विष, D2 6 ग्रहपावकार्चिष, T1 3 G ग्रहवैद्युतत्विष (T3 G3 प्रभ) Cc cites ग्रहा and त्विषम् — b) V1 B1 2 5 D3 4 7 भृशातिपातात्, Dn1 शराभिघातात्, T1 भृशाभिभूतात् (for घातात्) T3 त्वरितो, G1 2 परितो, G3 पतितो (for पतित) K3 V1 D1 T1 3 G विघूर्णित (G2 त) (for विचू) D3 भृशाभिपा(sup lin घा)तोत्पतित विचूर्णित — c) V1 महाचल, B1 3–5 D (except D6) S (T2 missing) स्वन, B2 बल (for वन) K3 महेंद्रवज्राभिहित महास्वन — d) B2 तथा (for यथा) K1 2 धरणीतल (for तले) B2 M1 यथा, T1 पुरा, T3 यदा (for तथा)

39 T2 missing G1 om 39^{ab} — a) V1 तथा (for ततः) K3 पजालेप (sic) (for प्रजज्वाल) K1 मृत्युना (for मन्युना) — b) Ś K2 पराहतो, B1 5 D3 पादाहतो (for पदा) T3 तदा (for तथा) — c) K1 3 V1 B D S (T2 missing) समाददे (for दधे) K1 शातकदंडसनिभान्, T3 G चातकदूत(G1 2 सूर्य)सनिभान् — d) K1 इष्टान् (for इषून्) B D3–5 7 अमित्रार्त्तिकराश्च (for न्तकराश्च)

40 T2 missing — a) M4 द्विपद (for द्विपस्य) D6 पादाग्रकराश्च; T3 G1 3 M1 कर स, G2 सर स (for करान्स) Cc cites पादाग्रकरान् (as in text) — b) K2 द्विपस्य (for नृपस्य) V1 B2 शिरोस्य, D2 शिरासि (for शिरोऽथ) K3 T3 G1 3 M2–4 पत्रिभि, D2 पचभि (for च त्रिभि) B3 नृपस्य बाहू शिरसा स ह त्रिभि, D4 नृपस्य बाहूञ्शिरोथ पत्रिभि, D6 नृपस्य बाहूरुशिरासि च त्रिभि, T1 नृपस्य बाहू च शिरोधरा त्रिभि — c) Ś1 K1 षडृतूत्तम द्विष, K3 षड्डुरुत्तमत्विष, K4 स ऋतूत्तम, V1 B1 3 5 Dn1 D2–4 6–8 m षडनुत्तमत्वि(V1 द्वि)ष, B3 च षडुत्तम, B4 D1 3 T3 G1 2 M2 3 षडृतूपमत्वि(D1 3 द्वि)ष, Da1 षडनूपम T1 त्वथ चोपलत्विष, G3 षडनुपम, M1 षड्भिरूपम (sic), M4 षडृतूपम त्विष (for त्तमत्विष) — d) D5 सा (for स) D3 सपीड्य (for स पाण्ड्य) K2 पाड्यराजाङ्गशरान् K3 राजानिचरान् D3 राजा तु वरान् (for राजानुचरान्)

41 T2 missing — a) Ś2 K1 4 स दीर्घवृत्तौ (K1 त्तो), B1 वरचद्रमोक्षितौ, Da1 D1 चदनक्षितौ, M1 चदनौ क्षितौ (for चदनो) — b) B1 4 5 Da1 D3 4 7 मणि वज्र(Da1 चद्र)भूषणौ, D1 5 वर(D5 च)चद्रभूषणौ, T1 3 G मणिवज्र(T1 रत्न)चित्रितौ — c) S K1 2 4 धराया (for धराया) K3 D3 om तौ — d) K1 4 V1 B D S (except M1 3, T2 missing) विचेष्टतुस्, K विचेष्टतस् (for विवेष्टतुस्) D3 ताक्षहताविव (for तार्क्ष्य)

42 T2 missing — a) K3 शिरोस्य (for शिरश्च) G2 तत्पूर्वशशिप्रभानन, M1 तद्वर्णशशि (for तत्पूर्णशशि) K1 शिरन्यस्तत्पूर्णशशिप्रभानन (sic) — b) K3 उन्नश्च K4 Dn1 D1 4 6 उत्तम, B1 उत्वसन (sic), G1 उन्नत (for उन्नसम्) — c) D6 पत (for पतत्) K सुकुडल (for सकुण्डल) B (except B4) Da1 D1–5 7 क्षि(B2 क्ष)तावपि भ्राजति तत्सकुडल, T1 G M क्षितावपि (G2 व) भ्राजति (T G 3 त) दीप्त — d) K1 शची, K2 शशीर् (for शशी) Ś2 तथा (for यथा) — After 42, K4 V1 B D (except D3) ins

118* स तु द्विप पञ्चभिरुत्तमेषुभि
कृत षडशश्चतुरो नृपस्त्रिभि ।

C 8 817
B 8 20 48
K 8 56 45

विशाखयोर्मध्यगतः शशी यथा ॥ ४२
समाप्तविद्यं तु गुरोः सुत नृप·
समाप्तकर्माणमुपेत्य ते सुतः ।
सुहृद्वृतोऽत्यर्थमपूजयन्मुदा
जिते बलौ विष्णुमिवामरेश्वरः ॥ ४३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चदशोऽध्याय· ॥ १५ ॥

१६

धृतराष्ट्र उवाच ।
पाण्ड्ये हते किमकरोदर्जुनो युधि संजय ।
एकवीरेण कर्णेन द्रावितेषु परेषु च ॥ १
समाप्तविद्यो बलवान्युक्तो वीरश्च पाण्डवः ।
सर्वभूतेष्वनुज्ञातः शंकरेण महात्मना ॥ २
तस्मान्महद्भयं तीव्रममित्रघ्नाद्धनजयात् ।

कृतो दशांश कुशलेन युध्यता
यथा हविस्तद्दशदैवत तथा।
स पादशो राक्षसभोजनान्बहू·
न्प्रदाय पाण्ड्योऽश्वमनुष्यकुञ्जरान् ।
स्वधामिवाप्य ज्वलन पितृप्रिय·
स्तत प्रशान्त सलिलप्रवाहत ।

[D2 transp lines 1–4 and 5–8 — (L 1) K4 मत्तद्विप , D4 स तु द्विपान् (for स तु द्विप) B5 [आ]यतेषुभि — (L 2) D4 कृत्त (for कृत) K4 खडगश्चतुरा, V1 षडगश्चतुरो, B8 श्वपग (sic), B5 दगाश D6 षडशश्च तथा (for श्चतुरो) B2 कृत षडगश्च नृपस्तथा त्रिभि — (L 3) K4 दशांशो, B2 दशाग , Da1 D1 5 दशांशै (for दशाश) K4 युध्यत (for युध्यता) — (L 4) V1 B2 Dn1 हविर्यथा (by transp) B8 दिशस्, D1 5 हरिस् (for हविस्) D1 ताद्दृशदैवत, D4 त दश (for तद्दश) — (L 5) D5 सा (for स) Dn1 पार्थिवो, D6 पादपान् (for पादशो) K4 राक्षसभोजन (for भोजनान्) — (L 6) B8 प्रहार्य, D4 प्रदह्य (for प्रदाय) K4 Da1 D1 4–6 पाड्या(K4 ड्य , D6 ड्यान्)श्वमनुष्यकुजरान्, B8 पांड्योथ मनुष्य (for पाण्ड्योऽश्वमनुष्य) — (L 7) V1 B1 स्वधामवाप्य, B2 ममप्य (sic), Da1 D1 5 स्वधामिवेच्छन् (for मिवाप्य) B3 सुधामिव प्राप्य निलप्रिया प्रिया (sic), Dn1 स्वधामिव प्रज्वलन पितृप्रिय — (L 8) V1 B3 4 Dn1 स शात (for प्रशान्त) B Da1 D1 5 7 सलिलप्रवाहित (for प्रवाहत)]

43 T2 missing — [a]) Ś2 स्मृत (for सुत) K8 नृप — [c]) D6 तदद्भुतो (sic) (for सुहृद्वृतो) V1 [ऽ]त्यतम् (for ऽत्यर्थम्) K4 Da1 D1 5 सदा (for मुदा) — [d]) K4 बले (for बलौ) K3 B1 [अ]मरेश्वरा (for श्वर·) Ś1 K1 2 जिते बले विष्णुमिवाचलेश्वर , T3 G3 हते बलौ(G3 ले) विष्णुरिवामरेश्वर

Colophon — *Adhy name* Ś K2–4 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 5 T1 M1 पाड्यवध·, D3 4 7 प्रवीरवध· — *Day of Karna s Generalship* Ś2 K4 प्रथमयुद्धदिवसे —*Adhy no* (figures, words or both) Ś2 15 (as in text), B1 5 Da1 20, T1 G 61, T3 59, M 60

16

1 [a]) K3 B1 Dn1 M2–4 transp पाण्ड्ये and हते — [b]) K4 Dn1 सजय — Ś2 om 1^{c}–3^{b} — [d]) V1 जनेषु (for परेषु) B2 Dn1 D2 6 S (except T2) द्राविते च युधिष्ठिरे (D6 र)

2 S2 om 2 (cf v l 1) — [b]) B5 Da1 (m as in text) मुक्तो Dn1 युक्त (for युक्तो) K3 वीरस्य, K4 B1 3–5 Da1 D1–5 7 T2 वीर· (K4 र) स, V1 B2 D6 वीरैश्च, G1 वीर्यैश्च (for वीरश्च) — [d]) Dn1 D6 महारथ·, S (except T2) च धीमता (for महात्मना)

3 Ś2 om 3^{ab} (cf v l 1) — [a]) G3 अस्मान् (for तस्मान्) K3 V1 B2 4 D (except D3 4 7) S (except T1 2) मम (for महद्) B2 जातम् (for तीव्रम्) — [b]) B2 अर्जुनेन महात्मना, D6 अमित्रघ्न धनजय — B2 repeats 3 after 3^{ab} B8 om 3^{cd} — [c]) M1 यस् (for यत्) V1 किंस्विदप्यागतो पार्थस्, B2 स्वय यदकरोत्पार्थस्, D6 किंस्विदद्याक

स यत्तत्राकरोत्पार्थस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ३

सजय उवाच ।

हते पाण्ड्येऽर्जुनं कृष्णस्त्वरन्नाह वचो हितम् ।
पश्यातिमान्यं राजानमपयाताश्च पाण्डवान् ॥ ४
अश्वत्थाम्नश्च संकल्पाद्धताः कर्णेन सृञ्जयाः ।
तथाश्वनरनागानां कृतं च कदनं महत् ।
इत्याचष्ट सुदुर्धर्षो वासुदेवः किरीटिने ॥ ५
एतच्छ्रुत्वा च दृष्ट्वा च भ्रातुर्घोरं महद्भयम् ।
वाहयाश्वान्हृषीकेश क्षिप्रमित्याह पाण्डवः ॥ ६
ततः प्रायाद्धृषीकेशो रथेनाप्रतियोधिना ।
दारुणश्च पुनस्तत्र प्रादुरासीत्समागमः ॥ ७
ततः प्रववृते भूयः सग्रामो राजसत्तम ।
कर्णस्य पाण्डवाना च यमराष्ट्रविवर्धनः ॥ ८
धनूंषि बाणान्परिघानसितोमरपट्टिशान् । C 8.3.31 B 8.21.11 K 8.59.2

---

4 K1 om the ref — a) Ś2 transp हते and पाण्ड्ये K1 [ऽ]र्जुनं — b) V1 त्वरन्प्राह K3 V1 Dn1 D2 6 T2 शुभ वच, T1 3 G वचस्तदा, M वच शुभ (for वचो हितम्) — c) Ś2 पश्यातिमन्या राजानम् K1 पश्यति मान्य रा, K3 पश्यत्विमान्त्रा (submetric), K4 पश्याम्नि(before corr न्न)नाह रा (sic), V1 Da1 Dn1 D1 2 5 6 हत पश्य रणे पाड्यम्, B1 3–5 D3 4 7 पश्यामि नाह (B3 न्य) रा, B2 पश्यामि पतित पाड्यम्, D8 T2 पश्यावमानित (T2 न) ज्येष्ठम् T1 3 G M हत पश्यस्व राजानम् — d) K3 अपायाताश् — After 4, N reads 8 41 3[ef], repeating it in its proper place On the other hand, T G1 3 M read 8 41 2–5 and G2 reads 8 41 2–7 after 4

5 T2 reads 5[abcd] after 8 41 4[ab] and G1 2 M1 read it after 8 41 5 — a) K4 B3 सकल्पा V1 Da1 D1 5 6 अश्वत्थाम्ना च (V1 तु) पाचाला (D6 ल्य) T1 G3 त्थाम्ना हता सख्ये, T2 त्थामेन पाचाला G1 त्थामहत सख्ये — b) K1 हताद्, K4 धृता, B3 कृता (for हता) K1 सजय, K2 M1 सजया, K3 सजयात्, B2 D1 सजया, B3 om (for सृञ्जया) T1 3 G1 सर्वे कौंतेय सजया — c) Ś2 तथाश्वनरनामाणा, K3 B1 3–5 D तथाश्वरथनागाना, V1 B2 S (G2 om) रथाश्वनर — G2 om 5[e]–8[d] Before 5[e], T2 ins वैशपायन — e) B5 D2–4 6 7 T2 सर्वमाख्यात वान्वीरो, T1 3 G1 3 इत्येतत्सर्वमाचष्ट — f) Ś2 K2 किरीटिनी (sic)

6 G om 6 (cf v 1 5) T1 3 G1 3 M read 6[a]–7[b] followed by 119* and T2 reads 6–7 followed by 119* after 8 41 6 — a) Da1 D1 2 5 transp श्रुत्वा and दृष्ट्वा D3 एतच्छ्रुत्वा तु वचन — b) V1 तत्र घोर, D2 भ्रातुर्वैर, M भ्रातृणां च (for भ्रातुर्घोर) D3 कृष्णस्यामिततेजस, T G1 3 भ्रातृणा व्यसन महत् — c) K1 हृषीकेश, B3 केशो — B3 om (hapl) 6[d]–7[a]

7 G2 om 7 (cf v 1 5), B3 om 7[a] (cf v 1 6) — a) K4 तत प्रयाद्, Ca अनुप्रायाद्, Cc अभिप्रा — b) K3 Dn1 D3 रथेनाप्रतिमौजसा, K4 रथेन प्रतियोधिना, B3 रथिना प्रति, T1 रथेन प्रथिमान्युधि (sic), T3 G1 3 M रथेनाप्रतिमो युधि — T1 3 G1 3 M ins after 7[ab] T2 ins after 7

119* तदा रेणु समभवत्पुनस्तत्र महारणे ।,

which is followed by 8 41 6[c]–7[d], in T G1 3 M — S (except T2) om 7[cd] — c) B3 च ततस् D3 चाहवस् (for च पुनस्) — d) T2 पुनरासीत् Ś2 समागत, K3 समतत, D3 समागमे — N ins after 7 M2 4 after 8

120* तत पुन समाजग्मुरभीता कुरुपाण्डवा ।
भीमसेनमुखा पार्था सूतपुत्रमुखा वयम् ।

[=8 32 82 — (L 1) B2 अतीता D1 अभीता, T2 अभित S (except T2) कुरुसृजया (for पाण्डवा) — (L 2) K4 भीमसेन, T1 युधिष्ठिर (for भीमसेन) T1 G1 2 वैकर्तन (for सूतपुत्र) K4 मुख वय, D2 मुखा वय]

8 Before 8, S (except M4) ins सजय — a) Ś2 प्रववृत्ते T1 M2–4 युद्ध (for भूय) — b) K4 राजसत्तम, B1–4 Da1 D15 लोमहर्षण, D3 G2 राजसत्तम T1 M2–4 घोररूप विशा पते — c) D6 कर्णश्च T2 पाडवै राजन् D3 पाडवाना परेषा च — d) K2 यमराष्ट्रविवर्धना, D1 परराष्ट्रविवर्धन, T1 M यमराष्ट्रविवधन — After 8, T G M1 3 read adhy 42, while M2 4 read 120*, followed by adhy 42

9 b) K1 2 T1 3 G M असितोमरपट्ट(K1 2 ट्टि)सान्, V1 B2 D2–4 6 7 असि(D3 खड्ग)पट्टिश(V1 स)तोमरान्, T2 असीन्पट्टिसतोमरान् — c) Ś K1 2 मुसुलानि, K3 V1 Dn1 D1–4 3 मुशलानि, B1 मूष, B2 मुष, Da1 मुसनानि, D5 मुसजानि (for मुसलानि) Ś2 मुशंडी च, K1 2 B4 G3 मुसु(B4 ष)ढीश्च, K3 भुषढीश्च, Da1 मुसुटीश्च, D3 मुषढीश्च, T1 G1 2 मुसुठीश्च T2 मुसुठीनि, T3 M3 मुसुडीश्च, M1 मुसुठींश्च, M2 4 मुसुठीश्च (for भुशुण्डीश्च) — d) Ś1 K1 2 शक्तिवृष्टिपरश्वधान्, K3 V1 B1 2 4 5 Da1 D1–5 7 3 T2 M सशक्त्यृष्टिपरश्व(some

C. 8 831 B 8 21 11 K 8 59 2 मुसलानि भुशुण्डीश्च शक्तिऋष्टिपरश्वधान् ॥ ९
गदाः प्रासानसीन्कुन्तान्भिण्डिपालान्महाङ्कुशान् ।
प्रगृह्य क्षिप्रमापेतुः परस्परजिगीषया ॥ १०
बाणज्यातलशब्देन द्यां दिशः प्रदिशो वियत् ।
पृथिवीं नेमिघोषेण नादयन्तोऽभ्ययुः परान् ॥ ११
तेन शब्देन महता संहृष्टाश्चक्रुराहवम् ।
वीरा वीरैर्महाघोरं कलहान्तं तितीर्षवः ॥ १२
ज्यातलत्रधनुःशब्दाः कुञ्जराणां च बृंहितम् ।
ताडितानां च पततां निनादः सुमहानभूत् ॥ १३
बाणशब्दांश्च विविधाञ्शूराणामभिगर्जताम् ।
श्रुत्वा शब्दं भृशं त्रेसुर्जघ्नुर्मम्लुश्च भारत ॥ १४
तेषां नानद्यतां चैव शस्त्रवृष्टिं च मुञ्चताम् ।
बहूनाधिरथिः कर्णः प्रममाथ रणेषुभिः ॥ १५
पञ्च पाञ्चालवीराणां रथान्दश च पञ्च च ।

MSS स्व)धान् K4 शक्तिरिष्टिपरस्वधान्, B8 T3 G शक्तिय(G1 2 यै)ष्टि, Dn1 सशक्त्याष्टिपरिश्वधान्, T1 शक्तिश्चापि परश्व

10 a) K3 Dn1 M1 गदा K1 4 प्रसान् V1 D2 प्राशान्, D4 प्रशान् (for प्रासान्) D6 प्राससितान्, M1 प्रासान्वितान् (for प्रासानसीन्) K3 Dn1 D8 सितान् B1 5 D2–4 7 S शितान्, B3 रणे (for असीन्) K1 क्राता, B4 कुता, Dn1 कुभान् (for कुन्तान्) — b) K1 दिंडिपालान्, V1 B Da1 D1 3 5–7 T3 G3 भिंदिपालान्, D8 भिंडिमालान् (for पालान्) K3 B1 3 4 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 तथाकुशान् B5 सहाकुशान्, D6 सिताकुशान् — c) B5 आपेदु, M4 आनेतु (for आपेतु) — d) K3 V1 B D T2 M परस्परजिघांसया; T1 3 G परवीरजिघांसया (T1 व°)

11 a) K1 4 (sup lin) बाणद्यातलशब्देन T1 3 G धनुर्ज्यातल — b) Dn1 गा, T1 3 G M ते, T2 ज्या, Ca c द्या (as in text) G1 दिशा K1 वय, Ca वियत् (as in text) B2 द्या दिश पत्तिगौरिय (sic) — c) K4 D5 पृथिवी K2 नौमिघोषेण — d) M4 पुरात् (for परान्) K3 नादयन्वै ययु° परान्, B1 3 4 Da1 D1 5 यत परस्पर (Da1 रे), T1 परिपूर्याभ्ययु परान्, T2 नादयत्यो त्विनु° प (sic)

12 G2 om 12 — a) S (except T2, G2 om) बहव° (for महता) — b) T3 G3 सुहृष्टाश् V1 च महाहवे, Da1 D1 चक्रुराहवे — c) K1 धीरैर् (for वीरैर्) K2 घोरा, K3 घोरै, D8 घोरै — d) K1 कलह त, K2 कलहा तु (sic) Da1 D1 5 जिहीर्षव°, T1 3 G (G2 om) M अभीप्सव (for तितीर्षव) T2 कलह सतितीर्षव

13 a) Ś K1 तनुत्र (for तलत्र) Ś2 V1 Dn1 D2 8 T2 धनु शब्द, K2–4 B1 3 4 Da1 D1 5 6 T1 3 G M धनु शब्दान् (K3 M1 ब्द) — b) Ś2 B4, 5 Dn1 D3 4 7 बृहता, K3 बृहिता, B3 Da1 D1 5 6 बृंहितान् T1 3 G M शस्त्राणा (T1 शत्रूणा, G1 M2 3 शास्त्राणा, M1, 4 छत्राणा) च निपात्यता — c) V1 T2 पदाताना, B2 3 5 D2–4 7 पादाताना, G1 तडिताना (for ताडि) K3 Dn1 D8 समरे, M4 पतिता (for पतता) K4 नादिताना च पत्तीना, D6 पदातीना च पतन — d) K3 Dn1 D8 नृणा शब्दो महानभूत्, V1 B5 D2–4 6 7 T2 नृणा नादो महा, T1 3 G M2–4 निनादा(T3 निनाद, G2 M2 4 निनदा)श्चैव दतिना, M1 निनादाश्चैव पत्तिना

14 a) B3–5 D6 7 तालशब्दांश्च, D8 वालशब्दाश्च (for बाणशब्दाश्च) K3 बाणशब्दाश्च विविधा, D1 बाणाश्च विविधान्मार्गान् G1 2 बाणशब्द च विविध — b) S2 K3 B2 अपि गर्जता (B2 र्जितान्), V1 चातिगर्जित, B1 3–5 Da1 D1–7 G1 2 चाभिगर्जता (B4 र्जितं, D6 र्जितान्), Dn1 D8 T2 M1 2 4 चापि गर्जता, T1 M3 चापि गर्जित, T3 G3 चैव गर्जता (for अभिगर्जताम्) — c) K3 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 5 8 T1 G1 2 शब्दान्, V1 B3 5 D2–4 6 7 T2 तत्र, T3 G3 M2–4 गजा (for शब्द) Da1 D1 5 T1 3 G3 M2–4 नेदु, D6 प्रेतु, T2 मत्रु, G2 त्रस्तैर् (for त्रेसुर्) M1 श्रुत्वा भृश गजा नेदु° — d) K3 V1 B3 5 Da1 Dn1 D1–7 T G3 M पेतुर्, D8 जग्मुर् (for जघ्नुर्) K3 Dn1 T2 नेदुश्च, B3 मदाश्च, M मत्रुश्च (for मम्लुश्च) K3 Dn1 D8 M2 (before corr as in text) 3 4 मारिष, V1 B2 4 5 D2–4 6 7 T2 सैनिका°, T1 भीरव (for भारत) K1 जग्मु*मुश्च भारत, G1 2 जग्मुश्च भृशभीरव

15 a) K3 Dn1 D8 प्रणदता, V1 D2 6 आनर्दता, B1–4 Da1 D1 3–5 7 निनद(D4 7 र्द)ता, B5 च नर्दता, T1 3 G आपतता, T2 M नानदता (for नानद्यता) — b) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 S शस्त्रवर्षं, D8 शरवृष्टिं (for शस्त्र) T1 वर्षिणा, T3 G M वर्षता (for मुञ्चताम्) — c) D2 आधिरथ, T2 G1 अतिरथ, T3 G2 3 अ(G2 आ)तिरथि (for आधिरथि°) B5 D3 4 7 वीर° (for कर्ण) — d) V1 (marg) B2 D8 T1 3 G M रथेषुभि, B1 3–5 Da1 D1–5 7 [इ]षुभि परान्, D6 तथेषुभि, T2 रणे रिपून् (for रणेषुभि)

16 a) Some MSS पचालवीराणा, T2 पचप्रवीराणा — b) B3 4m 5 Da1 D1 5 गजान् (for रथान्) K4 च दश (by transp), D6 दश स V1 B D6 M सप्त

साश्वसूतध्वजान्कर्णः शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १६
योधमुख्या महावीर्याः पाण्डूना कर्णमाहवे ।
शीघ्रास्त्रा दिवमावृत्य परिवव्रः समन्ततः ॥ १७
ततः कर्णो द्विषत्सेना शरवर्षैर्विलोडयन् ।
विजगाहेऽण्डजापूर्णा पद्मिनीमिव यूथपः ॥ १८
द्विषन्मध्यमवस्कन्द्य राधेयो धनुरुत्तमम् ।
विधुन्वानः शितैर्बाणैः शिरास्युन्मथ्य पातयत् ॥ १९
चर्मवर्माणि संछिन्द्य निर्वापमिव देहिनाम् ।
विषेहुर्नास्य संपर्कं द्वितीयस्य पतत्रिणः ॥ २०
वर्मदेहासुमथनैर्धनुषः प्रच्युतैः शरैः ।
मौर्व्या तलत्रैर्न्यवधीत्कशया वाजिनो यथा ॥ २१
पाण्डुसृञ्जयपाञ्चालाञ्शरगोचरमानयत् ।
ममर्द कर्णस्तरसा सिंहो मृगगणानिव ॥ २२
ततः पाञ्चालपुत्राश्च द्रौपदेयाश्च मारिष । C 8 845 B 8 21 25 K 8 59 17

(for पञ्च) K3 Dn1 T G रथाना दश सप्त च — c) V1 गणान्, S (except T2) रथान् (for ध्वजान्)

17 a) S (except T1 2) यौधमुख्या T1 3 G महावेगा — b) T1 3 G अभ्ययु (for आहवे) — c) B1 2 D7 शीघ्रास्त्राद् K3 V1 Dn1 D2 6 8 तूर्णम् (for दिवम्) K1 आन्यत्य (sic), D8 आगत्य (for आवृत्य) T1 3 G दीर्घमवरमावृत्य, M शिक्षितास्तद्(M1 म)भिद्रुत्य — d) K1 परिवव्रु, K3 चक्रु K2 समन्वत (for न्तत) T1 3 G वाता पूर्वापरा इव

18 a) Da1 om तत M3 सेना — b) Dn1 D6 8 T2 M बाणवर्षैर्, T1 3 G बाणवृष्ट्या (for शरवर्षैर्) K1 (sup lin as in text) विलोकयन्, K3 Dn1 D8 T1 व्यलोडयन् (K3 त्), T2 व्यलोभयन्, T3 G M वि(G1 2 व्य)लोळयन् (G2 यत्) — D6 om (hapl) 18c–19d — c) K3 V1 B1 2 4 5 Dn1 D2–4 7 8 T2 3 G3 विजगाह (for गाहे) K3 V1 B1 2 4 5 Dn1 D1–5 7 8 T1 3 G [अ]डजाकीर्णा, T2 [अ]बुजाकीर्णा, M गजापूर्णा (for ऽण्डजा) K4 निजगाहाडजापूर्णा, B3 विजगाह भुजाकीर्णा — d) B3 इव कुजर, G1 गजयूथप (for इव यू)

19 D6 om 19 (cf v l 18) — a) Ś1 K1 2 न्मत्स्यम्, T3 G1 2 त्सैन्यम्, G3 त्सेनाम्, M1 न्मध्याद् (for न्मध्यम्) Da1 D4 अवस्कध Dn1 स्कध, D1 स्कद, Cc स्कन्द्य (as in text) — b) Ś2 धनुमुत्तम, K3 धनुषोत्तम, B1–4 Da1 D1 5 8 रथसत्तम (D8 मान्) — c) Ś K1 2 4 B1–4 Da1 D1 5 7 8 विदुद्राव, T2 विधून्वान (for विधुन्वान) Ś2 शतैर् K1 3 [अ]सितैर्, D8 सितैर् (for शितैर्) Dn1 विधुन्वन्निशितैर्बाणै, D2 विधुन्वानोत्तमैर्बाणै, T1 3 G M विदु(T1 द)धावामितैर्बाणै — d) M1 शरासि S K1 2 4 B1 3 4 Da1 D7 8 G1 M2 पातयन् — After 19, T1 3 G M1 3 4 ins

121* हस्तिन सुमहामात्रान्साश्वारोहान्हयानपि ।
रथिनोऽप्येकबाणेन भ्रमतश्चावपातयत् ।
[(L 2) T1 M1 3 4 हि (for ऽपि)]

20 ab) K1 चर्मवर्माणि सञ्छिद्य निर्वापमिव देहिनं, K3 Dn1 वर्मणा वर्मणासृत्य योधास्तत्र न लिल्हिरे (Dn1 निलिल्यिरे), K4 चर्मवर्माणि सछिद्य निपतन्भुवि देहिना, V1 B D3 7 चर्मवर्माणि (B2 3 वर्मचर्माणि) सछि(V1 छ)न्नान्यपतन्भुवि दे, Da1 D1 2 5 चर्मवर्षा(D2 5 र्मा)णि सछिन्नान्यपतत्सर्वदे, D4 चर्मवर्मणि सछित्यान्यपतद्भुवि दे, D6 वर्मचर्माणि सछिद्य निर्व्याधमिव दे, D8 चर्मवर्माणि सछिन्नान्यावापमपि दे, T1 चर्म वा वर्म वाश्रित्य निपातमपि देहिन, T3 चर्मणी वर्मणी वृत्य योधास्तत्र निलिल्यिरे, T3 G1 3 M वर्म वा चर्म वा (G1 चा)श्रित्य निवा(G3 पा)तमपि देहिन — c) K1 विषहन्नास्य, K3 G3 विषेदुर्नास्य, M1 विषेहेन्नास्य, M2–4 विषह ते न K3 V1 B Dn1 D2–4 6–8 S Ca सस्पर्श (G2 र्शा), Da1 D1 5 सपन्न (for सपर्कं) — d) K4 द्विपस्येव, B2 अग्नेरिव (for द्वितीयस्य) Da1 D1 5 पतगिन (for पतत्रिण)

21 a) K3 वर्मदेहास्त्रमथनैर्, V1 वेर्मदेहाप्र, B2 देहास्त्र, Dn1 देहास्त्र, D4 देहासुमथनाद्, D8 (marg sec m) च(sup lin व)र्मदेहेसुमथाने, T1 3 G M2–4 वर्मयुक्तेषु देहेषु, M1 युक्तश्च राधयो — b) Dn1 धनुषा प्रच्युतै शरै, T1 षा ह्याक्षिपच्छरान्, T3 G1 M2 4 व्यास्य (G1 व्यस्यन्, M2 4 षास्य) शिताञ्शरान् G2 षास्याच्छिनच्छरान् G3 षा ह्यचिताञ्शरान्, M1 धनुषोस्य शिताञ्छरान् M3 व्यासञ्शिछताश्छरान् — c) K3 V1 B Da1 D1 2 5 6 8 T1 M2 3 तलत्रेभ्य(V1 B1 M2 3 त्रेय, B3 D2 T1 त्रेन्य) हनत्, D 4 7 त्रेषु (D4 7 त्रेऽत्र) हनत्, T3 G3 M1 4 त्र व्यहनत्, G1 2 त्रान्यहनत् (for त्रैर्न्यवधीत्) T2 सुतेजितैश्च न्यहनत् — d) Some MSS कषया, D1 कषाया, D8 कसया T1 ताडितो यथा, T3 वाजिन यथा, M वाजिनामिव

22 b) K3 4 V1 B D T G1 3 M आगतान् (for आनयत्) G2 शूरगोचरमागधान् — c) K1 समद्, K2 ममद (for ममर्द) V1 B1 5 D3 4 6 7 S तरसा कर्णं (by transp), B2 कर्णस्त्वरसा, B3 कर्ण सहसा — d) Ś2 इह (for इव)

23 a) Some MSS पचाल V1 B5 D2–4, 6 7 M1

C 8 845 B 8 21 25 K 8 59 17 यमौ च युयुधानश्च सहिताः कर्णमभ्ययुः ॥ २३
व्यायच्छमानाः सुभृश कुरुपाण्डवसृञ्जयाः ।
प्रियानसूत्रणे त्यक्त्वा योधा जग्मुः परस्परम् ॥ २४
सुसंनद्धाः कवचिनः सशिरस्त्राणभूषणाः ।
गदाभिर्मुसलैश्चान्ये परिघैश्च महारथाः ॥ २५
समभ्यधावन्त भृशं देवा दण्डैरिवोद्यतैः ।
नदन्तश्चाह्वयन्तश्च प्रवल्गन्तश्च मारिष ॥ २६
ततो निजघ्नुरन्योन्यं पेतुश्चाहवताडिताः ।
वमन्तो रुधिर गात्रैर्विमस्तिष्केक्षणा युधि ॥ २७
दन्तपूर्णैः सरुधिरैर्वक्त्रैर्दाडिमसंनिभैः ।
जीवन्त इव चाप्येते तस्थुः शस्त्रोपबृंहिताः ॥ २८
परस्पर चाप्यपरे पट्टिशैरसिभिस्तथा ।
शक्तिभिर्भिण्डिपालैश्च नखरप्रासतोमरैः ॥ २९
ततश्चुश्चिच्छिदुश्चान्ये विभिदुश्चिक्षिपुस्तथा ।
संचकर्तुश्च जघ्नुश्च क्रुद्धा निर्बिभिदुश्च ह ॥ ३०
पेतुरन्योन्यनिहता व्यसवो रुधिरोक्षिताः ।

पाचालराजश्च, B2 T2 पचालपुत्रश्च — c) K3 योगो, B2 ययौ (for यमौ) — d) S (except T2) त्वरिता (for सहिता)

24 a) V1 B1 3 D3 4 6 7 S तेषु व्यायच्छमानेषु — b) K3 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 5 8 T1 3 G M कुरुपा(B4 D1 प)चालपाडवा, V1 B1 3 D2–4 6 7 T2 पा(D4 प)चाल पाडुषु — c) B5 प्राणान् (for असून्) D6 ततस्त्यक्त्वा, T3 G3 M2–4 परित्यज्य (for रणे त्यक्त्वा) — d) K1 योधौ, M2 यौधा, M4 यौधान् Ś2 (*sup lin*) K3 V1 B1 3 4 D (except D8) T2 3 G3 M3 जघ्नु B2 जघ्नुर्यौधा परस्पर, T1 G1 2 M1 यौ(T1 यो)धा ह्यतीतरेतर

25 T1 G2 om 25^{ab} — a) D8 समुन्नद्धा — b) Dn1 सशिरस्त्रा सुभूषणा, T3 G1 3 M शिरस्त्राण विभूषिता — K4 om 25^{cd} — c) Ś K1 2 मुसुलैश्, K3 Dn1 D1 3 4 8 मुशलैश् B1 2 5 मुषलैश् K3 B2 3 Dn1 T1 2 चान्यै (for चान्ये) — d) K1 3 V1 B D T2 M2–4 महाबला (for रथा)

26 a) K3 T2 स(T2 त)मभ्यधावन्सुभृश, T1 समभ्य धावन्नन्योन्य, T3 G M1 धावस्त्वन्योन्य, M2–4 धावश्चान्योन्य — b) Ś2 S (except T2) देव, B Da1 D1 3–7 काल- (for देवा) Ca cites देवदण्डा D8 कुरुपांचालपांडवा — c) K3 4 B Da1 D1–3 5–8 T3 G3 नर्दंतश्, D4 नर्द्दतश् (for नदन्तश्) V1 [आ]क्षिपतश् (for आह्वयन्तश्) T1 G1 2 नर्दमानाह्वयानाश्च, M1 नर्दमानाश्च याताश्च — d) K2 प्रवर्गतश्, K4 Dn1 D4 प्रचलतश्, B1 प्रचरतश्, B2 परासत B3 प्रविशतश्, D6 प्लुवल्यतश् (for प्रवल्गन्तश्)

27 a) K3 Dn1 D8 रणे (for ततो) K1 निजग्मुर् (for निजघ्नुर्) — b) K1 3 V1 Da1 D3–5 7 8 T2 M चान्योन्य(Da1 न्य)ताडिता K4 चाहततताडिता, D1 2 6 चान्योन्यपी(D1 प)डिता, T1 3 G अन्योन्यपातिता K3 पत्तेश्चाहवताडिता (sic) — T1 G2 om 27^{cd} — c) K4 नमतो (for वमन्तो) D2 om रुधिर गात्रैर् G1 M1 वक्त्रैर् (for गात्रैर्) — d) B3 विमस्तिष्कायुता, D1 स्तिष्केक्षण, D2 corrupt K3 V1 विमस्तिष्के(K3 स्तस्कौ)-क्षणायुधै, K4 B1 D3 4 7 T3 G1 3 M विमस्तिष्के(G1 स्मिष्त्र)क्षणायुधा, M1 भीमतीक्ष्णेक्षणायुधा

28 a) K1 क्षसपूर्णैं (sic), K4 दड, B2 सुदतिस्तै (sic), T1 3 G M पूर्णदतै, T2 तथा पूर्णै (for दन्त) Ś2 B2 D7 सुरुधिरै, K4 च सुचिरै, B5 Da1 D1 5 6 सुरुचिरै (for सरुधिरै) — b) K4 चक्रुर्, S (except T1 2) आस्यैर् (for वक्त्रैर्) — c) K3 V1 B D T2 चाप्येके, K4 T1 3 G M चाप्यन्ये (for चाप्येते) — d) V1 खड्गोप, T1 शस्त्रौघपीडिता, T3 G3 M2–4 शस्त्रौघबृंहिता, G1 2 शस्त्रौ विभूषिता (sic), M1 शस्त्रोपभूषिता Ca cites उपबृंहिता

29 a) K1 परस्परै, K3 V1 B D S परश्वधै (T3 G3 थै) (for स्पर) T3 G तोमरैश्च (for चाप्यपरे) — b) S पट्टसैर् (for पट्टिशैर्) — K1 om (hapl) 29^{c}–30^{b} — c) V1 B Da1 D1–5 M3 भिंदि, D8 भिंडिमालैश् — d) K3 Dn1 T2 मुद्गरप्रासतोमरै, K4 D2 नखरप्राश Ca cites नखर, Cc रै

30 K1 om 30^{ab} (cf v l 29) — a) D6 T2 ततश्च (for ततश्चुश्) Ca c cite ततश्चु B3 चिक्षिपुश्, D4 (marg sec m) चिक्षिदुश् (for चिच्छिदुश्) Cc cites चिच्छिदु T2 चान्या (for चान्ये) T1 3 G M1 ततश्चुर्बिभिदुश्चैव — b) T1 G2 चिच्छिदुश्, G3 चिक्षिदुश्, Cc बिभिदुश् (as in text) K4 चाक्षिपुस्, B3 D4 चिच्छि-(D4 छि)दुस् (for चिक्षिपुस्) M1 चिच्छेदु प्राप्य पादयुक — After 30^{ab}, D5 repeats 26^{cd} — c) K3 सचकर्षुश्, B1 3–5 D3 4 7 सचस्खलुश्, T2 निचकर्तुश्, Cc सच° (as in text) — d) B1 4 सह, B2 Dn1 तथा (for च ह) K3 क्रुद्धा भिविभिदुस्तथा (sic), V1 B5 D4 6 7 T2 द्धा रणमहार्णवे, T3 G3 M2–4 राजन्यौ(T3 G3 न्यो)धा महारणे Cc cites निर्बिभिदुश्च (as in text)

क्षरन्तः स्वरसं रक्तं प्रस्रुताश्चन्दना इव ॥ ३१
रथै रथा विनिहता हस्तिनश्चापि हस्तिभिः ।
नरा नरवरैः पेतुरश्वाश्चाश्वैः सहस्रशः ॥ ३२
ध्वजाः शिरांसि च्छत्राणि द्विपहस्ता नृणां भुजाः ।
क्षुरैर्भल्लार्धचन्द्रैश्च छिन्नाः शस्त्राणि तत्यजुः ॥ ३३
नरांश्च नागांश्च रथान्हयान्ममृदुराहवे ।
अश्वारोहैर्हताः शूराश्छिन्नहस्ताश्च दन्तिनः ॥ ३४
सपताका ध्वजाः पेतुर्विशीर्णा इव पर्वताः ।
पत्तिभिश्च समाप्लुत्य द्विरदाः स्यन्दनास्तथा ॥ ३५
प्रहता हन्यमानाश्च पतिताश्चैव सर्वशः ।
अश्वारोहाः समासाद्य त्वरिताः पत्तिभिर्हताः ।
सादिभिः पत्तिसंघाश्च निहता युधि शेरते ॥ ३६ C 8 659 B 8 21 39 K 8 59 32

---

31 B3 partly damaged — a) K3 अन्योन्यविहता, Dn1 D8 (marg as in text) G2 विहिता, D6 महता, T2 माहत्य (for निहता) — K4 om (hapl) 31^{b}–32^{a} — b) T1 G1 2 M1 रद्रवा — c) K3 रक्षत, M1 स्फुरति (for क्षरन्त) Ś K2 B2 Cc सरस, K1 सरसां, V1 B1 3–5 D3 4 7 T1 सुरस, D6 T2 च रस (for स्वरस) D6 युक्तान् G2 सक्त, G3 युक्त, M1 युक्ता (for रक्त) — d) K3 प्रकृताश्च, D2 प्रकृता, M1 प्रहिता (for प्रस्रुताश्च) T1 च रदा, M1 स्यदना, Ca c चन्दना (as in text)

32 K4 om 32^{a} (cf v l 31) — a) V1 D2 रथा रथैर् (by transp) — b) B1 3–5 Da1 D1 3 5 7 हस्तिभिश्चापि हस्तिन, B2 दतिनश्चापि दतिभि — c) T1 3 M2–4 नरैर्हता (for नरवरै) M1 अश्वा (for पेतुर्) B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 नरैर्नरा हता पेतु — d) K3 V1 Da1 Dn1 D1 2 5 6 8 T2 3 G M2–4 अश्वैरश्वा (for अश्वाश्चाश्वै) M1 द्विपा पत्तिरथैरपि

33 a) G1 2 शस्त्राणि (for च्छत्राणि) — b) Dn1 ध्वजा , T2 प्रजा, G3 भुजान् (for भुजा) K3 द्विषहस्ता द्विषा भुजा — M1 om 33^{cd} — c) B3 क्षुरैर्भिन्ना र्धचद्रैश्च, M2–4 क्षुरैर्भल्लैरर्धचद्रैश्च — d) Ś2 भिन्ना (for छिन्ना) T1 चोभाश्च, T3 G2 3 शोभां न, G1 शोभा च (for शस्त्राणि) K3 V1 B (except B1, 4) Dn1 D2–4 6 7 T2 श्छिन्ना पेतुर्महीतले, D8 छिन्ना शोभा च तत्यजु — After 33, T G M1 ins

122* वध्यता दारुण शब्द पतता स्तनतामपि ।
नराश्वेभरथाना हि नराश्वेभरथैस्तदा ।

[(L 2) T1 G1 2 नराश्वेभनराणां हि T2 भनरैस्तथा, M1 भरथानागान् (for the prior half) M1 विषाणैर्जह्रुरजसा (for the posterior half)]

34 a) Ś2 K4 च हयान्, K1 च रथा, K3 Dn1 D8 सहयान् V1 च नरान्, B3 D7 सरथान्, D2 च नरा (for च रथान्) B1 4 5 Da1 D1 3–5 नरा(B1 4 5 रा)श्च नागा सरथान्, B2 नराश्वनागान्सरथान्, D6 रथा नागाश्च सहिता, T G3 M1 नराश्वनागां(T1 2 गा)श्च रथा G1 नराश्च नागाश्च रथा , M2–4 रथा नागा हन्यमाना — b) Ś2 K3 4 Dn1 D8 रथान्, V1 D6 हतान्, D2 om , T1 3 G3 पत्तिर्, T2 पत्तीन् G1 2 पत्तीर्, M2–4 नरान् (for हयान्) K1 (*sup lin* as in text) ममृथुर् (for ममृदुर्) — After 34^{ab}, T1 3 G ins

123* तथा हता रथा पेतुरश्वारोहै सहस्रश ।
[T1 G1 transp हता and रथा]

— T1 G2 om 34^{cd} — c) B2 अश्वारूढैर् (for अश्वारोहैर्) V1 D6 T3 G1 3 M हता(M1 या)रोहा, Dn1 हता सख्ये, D2 हतारौघा , T2 रथारोहै (for हता शूरा) — d) K2 छिन्नहस्ताच्, D2 6 8 T2 दताश्च, T3 G1 3 M1 गात्राश्च (for हस्ताश्च) B4 सादिन, D6 वाधिन (sic), T3 G1 3 M हस्तिन (for दन्तिन)

35 a) B2 Dn1 D8 T G M1 सपताक , D1 सपताका — b) K3 Dn1 विकीर्णा B3 transp इव and पर्वता T1 3 G M1 निकृत्ता इव शाखिन (T1 वाजिन) — After 35^{ab}, T1 3 G M1 read 36^{ef} — c) K3 पत्रिभिश्च, M1 पक्षवद्भि (for पत्तिभिश्च) G1 2 तु (for च) B4 समाहत्य, D8 पेतुर्, T2 हत्य, M1 वृत्य — d) T1 द्विरद- G2 स्यंदनास् B2 स्यदनानि च (for नास्तथा) D3 (marg *sec m* as in text) इव, M स्थिता (for तथा)

36 B3 partly damaged D2 6 om 36^{abcd} — a) K3 V1 B (B3 damaged) D (D2 6 om) हताश्च, T2 हयाश्च (for प्रहता) T1 3 G M1 3 4 हस्त्यारोहा(G2 हां)श्च रथिनो (M1 भि), M2 हस्त्यारोहा रथिनश्च — b) T1 3 G M2–4 हता प्रासासितोमरै (M2–4 पट्टसै), M1 हता हि प्रासतोमरै — c) D5 अश्वारोह — d) T1 3 G M1 सहसा, M2–4 त्वरित (for त्वरिता) — T1, 3 G M1 read 36^{ef} after 35^{ab} — e) V1 B2 3 Da1 D1 2 5 6 सादिन (for सादिभि) K4 पतिसघाश्च, B2 पत्तिसघैश्च, D5 सघश्च, M1 हस्तिसघाश्च B4 तु (for च) — f) T1 G1, 2 M1 प्रहता (for निहता)

C 8 859 B 8 21 39 K 8 59 33 मृदितानीव पद्मानि प्रम्लाना इव च स्रजः ।
हतानां वदनान्यासन्गात्राणि च महामते ॥ ३७
रूपाण्यत्यर्थकाम्यानि द्विरदाश्वनृणां नृप ।
समुन्नानीव वस्त्राणि प्रापुर्दुर्दर्शतां परम् ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

१७

संजय उवाच ।
हस्तिभिस्तु महामात्रास्तव पुत्रेण चोदिताः ।
धृष्टद्युम्नं जिघांसन्तः क्रुद्धाः पार्षतमभ्ययुः ॥ १
प्राच्याश्च दाक्षिणात्याश्च प्रवीरा गजयोधिनः ।
अङ्गा वङ्गाश्च पुण्ड्राश्च मागधास्ताम्रलिप्तकाः ॥ २
मेकलाः कोशला मद्रा दशार्णा निषधास्तथा ।

---

37 a) Ś2 मृदितानेव, K3 M3 निव, Da1 D1 5 सूदितानी(D1 नि)व K3 पद्माना, M2–4 पक्वानि (for पद्मानि) — b) K2 प्रम्लान, Dn1 विम्लाना, T2 पद्मानाम् D3 सु- (for च) K1 T2 स्रजा, K4 प्रजा, D2 सृजा (for स्रजः) — c) D1 च हतानि (for वदनानि) — d) K3 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 महाहवे, V1 D2 6 T1 3 G3 M2–4 नृणां रणे, T2 नृणात(Sup lin क)रे, G1 2 नृणां वर, M1 नृणां रथै (for महामते)

38 D3 om (hapl) 38 and 8 17 1–4 Ś2 B3 partly damaged — a) Ś1 K1 2 [अ]त्यर्थका(K1 क)मानि, V1 B D (D3 om) T2 M कातानि, T3 G कातीनि K4 रुसानित्यर्थकामानि (sic), T1 रूपाण्यनर्थकारीणि — b) K3 द्विरदाश्व, K4 D2 M4 दाश्च (for दाश्व) K4 तथा, M पुरा (for नृप) Ś1 K2 दिरदाश्च ***च, Ś2 श्च नृपाणय, K3 श्च नृणां नृप, T1 3 G द्विरदानां रणे नृप — c) K2 4 वक्त्राणि K1 सुस्रैर्नारीव वक्षाणि (sic), K3 समुन्नानि च शस्त्राणि, D2 सपन्नानीव वासांसि, D6 समुत्क्लिन्नानि वासांसि, T1 विकीर्णानि विरोधानि, T2 समुद्राणीव चारूणि, T3 G1 3 M वि(G1 व)शीर्णानीव रोधांसि (M1 सी), G2 विशीर्णानि स रो*सि Ca c cite समुन्नानि (as in text) — d) B D1 3 5 7 ययुर् (for प्रापुर्) Ś1 दुर्दशतां, D1 5 दुर्लभतां, T2 दुर्दशनां K3 परान्, V1 B (except B3) Dn1 D2–7 T2 परां, K4 प्रायर्दुर्दशतां पर, Da1 ययुर्दर्शभतां परां (sic), T1 3 G M नदीनां भरतर्षभ — After 38, Ś K1 4 ins

124* तथैव सुखवर्णश्च केषांचित्तत्र दृश्यते ।
मदादिव प्रसुप्ताना विक्षिप्ताभरणस्रजाम् ।

[(L 1) Ś2 सुखवर्णाश्च, K1 वर्णास्तु — (L 2) Ś2 °भरणाप्रजाम्, K1 भरणस्रजम्]

Colophon om in D3 — *Adhy name* T2 सैन्ययुद्ध, M1 कर्णपाण्डवयुद्ध — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 16 (as in text), B1 2 4 5 Da1 D5 6 21, D1 18, D4 22, T1 3 G M1 64, T2 M2–4 63 — *Śloka no* Dn1 41

17

1 D3 om 1–4 (cf v l 8 16 38) Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — a) T2 3 G3 हस्तिनस्तु, G1 2 हस्तिस्थिता, M2–4 हस्तिभिश्च T1 सहामात्रास् (for महा) — b) D4 नोदिता, D6 नोदिन, Ca चोदितान् — c) T1 3 G3 M2–4 घ्नतेत्याशु, G1 2 M1 हतेत्याशु (for जिघांसन्त) — d) T1 G1 2 क्रूरा K1 अत्ययु (for अभ्ययु)

2 D3 om 2 (cf v l 1) B3 partly damaged — a) K3 दक्षिणात्याश्च — b) K3 V1 B (B3 damaged) D (D3 om) S प्रवरा D6 गजयोत्थित — c) G1 2 अकवका(G2 का)श्च G3 अगा वकाश्च, M1 अगवगाश्च Ś2 G3 पा(G3 पौं)ड्राश्च, Da1 D1 5 पौड्रा(D1 5 ड्रा)श्च, M3 पुट्राश्च — d) B4 M तामलिप्तका, Dn1 चाम्रसप्तका (for ताम्रलिप्तका)

3 D3 om 3 (cf v l 1) — a) K1 सकेला, V1 मेलका, Dn1 मेकला, T1 G कौसला T2 केकया, T3 M कोसला (for मेकला) Ś1 K2 D6 T2 कोसला, K1 कोमला, B1 कोषला, T1 G2 M1 मेकला, T3 M2–4 मेखला, G1 3 मेघला (for कोशला) Dn1 मौण्ड्रा, T1 G1 2 सिंहा, T3 G3 M सुह्मा (for मद्रा) — b) K4 T3 दाशार्णा, T2 M1 दशार्ण Ś1 K1 2 निषदा(K1 द)स V1 D2 6 T2 च ये

गजयुद्धेषु कुशलाः कलिङ्गैः सह भारत ॥ ३
शरतोमरनाराचैर्वृष्टिमन्त इवाम्बुदाः ।
सिषिचुस्ते ततः सर्वे पाञ्चालाचलमाहवे ॥ ४
तान्संमिमर्दिषुर्नागान्पार्ष्ण्यङ्गुष्ठाङ्कुशैर्भृशम् ।
पोथितान्पार्षतो बाणैर्नाराचैश्चाभ्यवीवृषत् ॥ ५
एकैकं दशभिः षड्भिरष्टाभिरपि भारत ।
द्विरदानभिविव्याध क्षिप्तैर्गिरिनिभाञ्शरैः ।
प्रच्छाद्यमानो द्विरदैर्मेघैरिव दिवाकरः ॥ ६

पर्यासुः पाण्डुपाञ्चाला नदन्तो निशितायुधाः ।
तान्नागानभिवर्षन्तो ज्यातन्त्रीशरनादितैः ॥ ७
नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
सात्यकिश्च शिखण्डी च चेकितानश्च वीर्यवान् ॥ ८
ते म्लेच्छैः प्रेषिता नागा नरानश्वान्रथानपि ।
हस्तैराक्षिप्य ममृदुः पद्भिश्चाप्यतिमन्यवः ॥ ९
बिभिदुश्च विषाणाग्रैः समाक्षिप्य च चिक्षिपुः ।
विषाणलग्नैश्चाप्यन्ये परिपेतुर्विभीषणाः ॥ १० C 8 873 B 8 22 11 K 8 60 11

(for तथा) — c) T2 गजयुद्धेन, T3 G युद्धे च, M गदायुद्धेषु (for गज) Da1 D1 5 T2 कुशलै — d) T1 3 G M1 कलिंगा

4 D8 om 4 (cf v l 1) — b) K3 वृष्टिमंतम् K1 D1 इवाबुद — B3 om 4cd — c) K3 शिषिचुस्ते V1 तदा (for तत) — d) K3 T2 पाचाल्या(T2 ला)द्रि महाहवे, V1 D2 6 पाचाला(D6 ला)श्च महा , B Da1 D3 4 7 पा(B1 प)चालबलमाहवे, Dn1 पाचाल्या हि महाहवे, M2–4 पाचालान्युद्धदुर्मदान्

5 B3 partly damaged — a) Ś1 V1 B D2–4 7 समिमर्दि(Ś1 र्षि)षून्, K2 समिमर्षिषुर्, Da1 Dn1 D1 5 सिमर्दयिषुर्, D6 ममर्द इषून् (sic), T1 3 G M अभिद्रवतो, T2 विमर्दयिषून् (for समिमर्दिषुर्) M2–4 वेगान् (for नागान्) K3 तान्मर्दयञ्शत्रुगणान्, D8 तान्ममर्दयिषून्नागा — b) K2 Da1 D3 4 6 पार्ष्ण्यां(Da1 र्ष्णं , D3 ष्ण्या , D6 र्ष्ण्यैं)गुष्ठाकुशैर्भृश, K3 यष्ट्या मुष्ट्याकुशैर्भृश, T1 G M सपक्षानिव पर्वतान्, T3 मदवेगसमुद्धतान् Co cites पार्ष्णि and अङ्गुष्ठ — c) Ś2 K3 V1 B Da1 Dn1 D1–3 5 7 8 T2 चोदितान्, K1 पोच्चितान्, D4 नोदिता, D6 नोदितान् (for पोथितान्) T1 3 G विपाठै(T3 तै)श्चैव नाराचैर्, M विपाठक्षुरनाराचैर् — d) Ś2 B Da1 D1–5 7 अभ्यवीवृषत्; K3 V1 Dn1 D6 8 T2 चाप्यवी (for चाभ्य) T1 3 G1 3 M धृष्टद्युम्नो ह्य(T3 M1 भ्य)वीवृषत्, G2 धृष्टद्युम्नोऽब्रवीद्बली

6 a) Da1 एकैक — b) K3 V1 Dn1 D2 T1 3 G M1 अष्टाभिरपि (K3 T1 रथ, D2 G2 रभि) पार्षत , D6 अष्टाभिरभिवर्षत , T2 रपि पार्थिव — c) K3 Dn1 T2 G2 अपि (for अभि) G3 द्विरदाना हि विव्याथ — d) V1 D6 T2 तीक्ष्णैर्, D8 क्षिप्रैर्, T1 3 G M क्षिप्र (for क्षिप्तैर्) — e) K3 V1 B D S प्रच्छाद्यमान — f) D8 घनैर् (for मेघैर्) K1 3 V1 B D S (except M1) दिवाकर, K2 करा

7 a) Ś1 K2 B2 पर्यां(Ś1 m यै)यु, K1 पर्यसा, K3 B3 D6 T G3 M3 4 पर्ययु , V1 परीयु, B1 4 5 Da1 Dn1 D1–5 7 M2 प्रययु , D8 पर्यायु , G1 2 निर्ययु , M1 पय्युयु (sic) (for पर्यासु) — b) K1 निंदतो, K3 Dn1 T2 3 G3 M2 4 नर्दंतो M1 नदत्यो (for नदन्तो) Ś2 K1 निशितायुध , S (except T2) ह्यात्तकार्मुका — c) G2 अपि (for अभि) — d) K3 V1 Dn1 D2 6 ज्यातन्त्रीतलनादिन (V1 D2 त), B1 2 4 5 D3 4 7 ज्यातन्त्री(B1 द्रि)तलनादितै (B2 दत), D8 ज्यातन्त्री शत , T1 3 G ज्यातलतन्त्रविनादिन (T1 ता), T2 ज्यातन्त्री तलवादिन, M1 रवनादिन, M2–4 महाजलदनादिन (M3 तै) Co as in text — After 7, K3 4 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 5 ins

125* वीरनृत्य प्रनृत्यन्त शूरतालप्रचोदितै ।

[Dn1 वीरनृत्त K4 प्रभृत्यत K3 तत्र तालप्रनादितै , K4 तल तालप्रनोदतै (sic), V1 B2 5 तलतालप्रणादितै , B4 तलताल निना , Da1 D1 5 तलतालप्रचो , Dn1 शूलतालप्रणादनै (for the posterior half) Co cites तलतालै]

8 After 8, N T2 ins

126* समन्तात्सिषिचुर्वीरा मेघास्तोयैरिवाचलान् ।

[K3 Dn1 D1 4 5 8 समस्तान् K3 Dn1 वीरान्, D6 घोरा (for वीरा) T2 समन्तात्सिन्धुसौवीरान् (for the prior half) T2 मेघांस् K1 तोयान् (for तोयैर्) B1 2 4 Da1 D1 5 इवाचल]

9 a) B2 त, Da1 तैर् (for ते) B1 म्लेच्छै (for म्लेच्छै) D2 तेच्छत (sic) (for ते म्लेच्छै) K3 प्रेरिता, T2 प्रेषितान् Ś2 नागैर्, K4 T2 नागान् — b) T2 रथान् (for नरान्) D3 रथयूथपान् (hypermetric) (for रथानपि) — c) T1 G2 मृद्गति, G1 द्रक्ष्यति (for ममृदु) — d) K3 V1 Dn1 D6 चाप्यु(V1 त्यु)ग्रमन्यव T1 3 G M1 पद्भि(T1 षड्भि)स्तूर्णं मदो(M1 द्दो)त्कटा , T2 पश्यश्चानुग्रथ न्विन, M2 4 पद्भिश्चाप्युपमथ्य च, M3 पद्भिश्चाप्यवमथ्य च

10 b) V1 B4 T2 समाकृष्य, T1 G M2–4 समुत्क्षिप्य, T3 M1 समुक्षिप्य, Co समा (as in text) T1 विचिक्षिपु , G2 च विक्षिपु (for च चिक्षिपु) — e) K3 विषाणमार्गैश्च,

C 8 873 B 8 22 12 K 8 60 12 प्रमुखे वर्तमानं तु द्विपं वङ्गस्य सात्यकिः ।
नाराचेनोग्रवेगेन भित्त्वा मर्माण्यपातयत् ॥ ११
तस्यावर्जितनागस्य द्विरदादुत्पतिष्यतः ।
नाराचेनाभिनद्वक्षः सोऽपतद्भुवि सात्यकेः ॥ १२
पुण्ड्रस्यापततो नाग चलन्तमिव पर्वतम् ।
सहदेवः प्रयत्नात्तैर्नाराचैर्व्यहनत्त्रिभिः ॥ १३
विपताकं वियन्तारं विवर्मध्वजजीवितम् ।
तं कृत्वा द्विरदं भूयः सहदेवोऽङ्गमभ्यगात् ॥ १४
सहदेवं तु नकुलो वारयित्वाङ्गमार्दयत् ।
नाराचैर्यमदण्डाभैस्त्रिभिर्नागं शतेन च ॥ १५
दिवाकरकरप्रख्यानङ्गश्चिक्षेप तोमरान् ।
नकुलाय शतान्यष्टौ त्रिधैकैकं तु सोऽच्छिनत् ॥ १६
तथार्धचन्द्रेण शिरस्तस्य चिच्छेद पाण्डवः ।
स पपात हतो म्लेच्छस्तेनैव सह दन्तिना ॥ १७
आचार्यपुत्रे निहते हस्तिशिक्षाविशारदे ।
अङ्गाः क्रुद्धा महामात्रा नागैर्नकुलमभ्ययुः ॥ १८
चलत्पताकैः प्रमुखैर्हेमकक्ष्यातनुच्छदैः ।
मिमर्दिषन्तस्त्वरिताः प्रदीप्तैरिव पर्वतैः ॥ १९

V1 B1 4 5 D (except D8) T2 लग्नाश्, B3 भग्नाश्, T1 3 G M1 भिन्नाश् (for लग्नैश्) Ś2 K4 D8 M2 3 चाप्यन्यै, K1 चाप्यते, V1 D6 चान्योन्य (for चाप्यन्ये) — d) D6 तदा (for परि) M1 बिभीषण

11 a) B2 T3 G3 M1 वर्तमानस्य (M1 नस्तु) (for मानं तु) Da1 D1. 2 5 च (for तु) — b) V1 B1 3 4 D2–4 7 अगस्य, B2 D8 चागस्य, T3 G1 3 वकस्य (for वङ्गस्य) Ś2 सात्त्विकि° — c) V1 D2 6 T2 नाराचेनोग्रवीर्येण, B2 चेनैव वेगेन G2 चैरुग्रवेगेन — d) Ś K1 3 B3 5 Dn1 D2 4 6–8 T G M1 मर्माणि T3 G M1 (sup lin) [अ]ताडयत् (for [अ]पातयत्)

12 a) T1 अस्य (for तस्य) K3 4 V1 B (except B2) T2 M कायस्य (for नागस्य) T3 G तस्य वर्जितनागस्य — b) Ś1 (m as in text) V1 T2 प्रपतिष्यत, D2 6 प्रतियास्यत° (for उत्पतिष्यत) — c) K4 B1 2 4 5 Da1 D1 3–5 7 T3 G3 [अ]हनद्, B3 T2 M [अ]च्छिनद् (for [अ]भि) — d) K3 4 V1 B D T G1 3 M सात्यकि सोपतद्भुवि (D6 T1 G1 तद्भुत), G2 सात्यकेनापतत्यध°

13 a) K2 (by corr) 3 V1 Dn1 D2 6 S पौंड्रस्य, D1 5 पुड्रस्य, D8 पुद्रस्य B2 पततो (for [आ]पततो) — c) K3 B1 3–5 Dn1 D2 3 7 8 T2 M2–4 प्रयत्नास्तैर् (K3 °स्ते), V1 D1 4 प्रपन्नास्तै(D1 °स्न, D4 °स्ते)र्, T1 3 G प्रसन्नात्रैर् (for प्रयत्नात्तैर्) B2 सहदेवप्रयत्नात्त — d) K1 न्यहनत् K2 व्यहरत्, K3 V1 B1 3 5 Da1 D1–5 7 8 T G1 3 अहनत्, B4 Dn1 D6 आहनत्, M न्यवधीत् (for व्यहनत्)

14 a) D2 निपताक, D6 निष्पताक (for विपताक) V1 D2 6 निर्यंतार (for वियन्तार) — b) K1 विधर्मध्वज, K2 विनर्मध्वज, D2 विधर्मे गत, D6 निचर्मध्वज, T2 त्रिचर्मध्वज° — c) K1 ते, K3 तत् (for त) D2 त्यक्त्वा, D6 हत्वा (for कृत्वा) — d) Ś K2 4 ईयिवान् K1 3 V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T M अभ्य(Dn1 °स्य)यात्, B2 अभ्ययु, D8 अर्दयत् (for अभ्यगात्)

15 b) Ś2 K3 V1 B5 Dn1 D2 4 6 8 अर्दयत् (D4 °यन्), K4 आर्दयन्, B1 4 आद्रवत् — d) K3 त्रिभिर्नाग°, B3 त्रिभिर्बाण, G विभिन्नाग (G1 °ग) (for त्रिभिर्नाग) B2 त, T1 ह (for च)

16 a) K3 प्रक्षान् (for प्रख्यान्) — c) S (except T2) नकुलस्तु ततो हृष्टस् (T1 G1 हृष्टस्, G2 हृष्ट्वा) — d) K3 Dn1 D2 6 8 T2 च सोच्छिनत्, V1 स चा, T1 3 G M अथा (for तु सो)

17 a) D2 T1 3 G अथ (for तथा) V1 D6 अर्धचंद्रेण च शिर°, M अथान्येनार्धचंद्रेण — b) M शिरश् (for तस्य) B4 चिच्छेदास्य च पाडव° — c) T1 ततो (for हतो) B1 म्लेंछस् — d) D1 तानेव सह, D2 T2 M1 सह तेनैव, D6 सहितश्चैव (for तेनैव सह)

18 a) B Da1 D1 3–5 7 अ(B2 त)थागपुत्रे, D8 (marg) म्लेच्छराजेथ Cc आचार्यपुत्रे (as in text) Ś2 निहिते, V1 S सर्वेषा (for निहते) ❀ Ca हस्तिशिक्षाया आचार्यस्य कस्यचिद्गराजस्य । ❀ — b) K3 गजशिक्षा विशारदे, V1 T2 3 G2 3 M हस्तिशिक्षाविदा (G2 °दा) हते, T1 हस्तिशिक्षाविगाहते, G1 शिक्षाविदा वरे — c) S (except T2) अन्ये (for अङ्गा) K4 अग क्रुद्धो महामात्रैर् — After 18, K1 repeats 17^{cd}

19 a) D5 चलत्पताके V1 B1 3 5 Dn1 D2 3 5–7 T2 सु(Dn1 स)मुखै°, G1 प्रमुखे, Cc °खै (as in text) B2 चलत्पताकोग्रमुखैर् — b) K1 3 V1 B D T3 G3 M1 हेमकक्षा(K1 M1 °क्ष्य, D6 °क्ष)तनुच्छदै°, T2 कक्ष्यातनुच्छिदै — c) K3 मिमर्दयतस्, V1 ममर्दिषतस्, B2 Dn1 D1 2 4 S विमर्दिष(D4 °र्दिष्य, T2 °र्दय)तस्, Da1 D8

मेकलोत्कलकालिङ्गा निषादास्ताम्रलिप्तकाः ।
शरतोमरवर्षाणि विमुञ्चन्तो जिघांसवः ॥ २०
तैश्छाद्यमानं नकुलं दिवाकरमिवाम्बुदैः ।
परि पेतुः सुसंरब्धाः पाण्डुपाञ्चालसोमकाः ॥ २१
ततस्तदभवद्युद्धं रथिनां हस्तिभिः सह ।
सृजतां शरवर्षाणि तोमरांश्च सहस्रशः ॥ २२
नागानां प्रस्फुटुः कुम्भा मर्माणि विविधानि च ।
दन्ताश्चैवातिविद्धाना नाराचैर्भूषणानि च ॥ २३
तेषामष्टौ महानागांश्चतुःषष्ट्या सुतेजनैः ।
सहदेवो जघानाशु ते पेतुः सह सादिभिः ॥ २४
अञ्जोगतिभिरायम्य प्रयत्नाद्धनुरुत्तमम् ।
नाराचैरहनन्नागान्नकुलः कुरुनन्दन ॥ २५
ततः शैनेयपाञ्चाल्यौ द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
शिखण्डी च महानागान्सिषिचुः शरवृष्टिभिः ॥ २६
ते पाण्डुयोधाम्बुधरैः शत्रुद्विरदपर्वताः ।
बाणवर्षैर्हताः पेतुर्वज्रवर्षैरिवाचलाः ॥ २७
एवं हत्वा तव गजांस्ते पाण्डुनरकुञ्जराः ।
द्रुतं सेनामवैक्षन्त भिन्नकूलामिवापगाम् ॥ २८ C 8 891 B 8 22 28 K 8 60 29

मिमर्दिषतु(D5 मु)स K3 D8 तरसा (foi त्वरिता) — d) B2 प्रपातैर् T1 सुतीक्ष्णैर्, T3 G2 3 सुदीप्तैर् (for प्रदीप्तैर्) D5 पर्वत

20 a) K1 मेलकोत्कल, K4 मेकलोत्कलि, V1 तेल कोल्कल, B2 मेढतोत्कल (s1c), T G2 3 M2–4 मेखलो त्कल, G1 मागधोत्कलि — b) Ś2 विषादास्, K3 V1 B D T1 निषधास्, T3 G M नैषधास् B1 4 M ताम D8 तम, T2 तन्त्र (for ताम्र) — c) M1 शततोमर — d) S (except T2) प्रमुचतो (for विमुञ्चन्तो)

21 a) Da1 D1 5 6 ते (for तैश्) V1 छाद्यमान, B3 ताड्य (for छाद्य) — b) V1 D2 S (except G3) निशाकरम् (for दिवा) — c) B3 सुसभ्राता (for सुसरब्धा) V1 D6 Γ1 2 G1 2 पर्यं(V1 प्रय)युस्त्वरिता वीरा — d) K2 पाड्या पाचाल, K3 पाचाला सैनिका स्तत, V1 Dn1 D2 6 T2 पाडुपाचालसात्वता, D8 सैनिका, T1 3 G M सा(G2 M1 2 स)त्यका Cc c1tes सैनिका

22 a) K4 तदाभवद्, Da1 D1 5 तत्राभवद्, D6 T G3 समभवद् (for तदभवद्) — b) K3 V1 Dn1 D2 6 8 S रथिना हस्ति(K3 D8 रथ, T1 रथि)योधिभि, B2 कुरूणा कुतिभि सह, Da1 D1 5 रथिना रथिभि सह — d) T1 3 G M3 क्षिपता तोमराणि च, M1 2 4 क्षिप(M1 सृज)न्निस्तो मराणि च

23 a) K3 सस्यदु (s1c), V1 B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 T2 प्रा(V1 T2 प्र)स्फुटन्, B2 M3 प्रा(M3 प्र)स्फुट, Dn1 प्रास्फुटु, D2 प्रस्फुरन् D6 अस्फुटन्, T1 G1 प्र(G2 प्रा)स्फुरत्, M1 पुस्फुरत्, M2 4 पुस्फुटु D3 G2 3 कुभान् M1 कुभो — b) Dn1 वर्माणि (for मर्माणि) S (except T2) मर्माणि च नखानि च — Ś2 B3 om (hapl) 23cd — c) D6 पत्तीना चातिवृद्धाना, T1 विषाणान्यपविद्धानि, T2 दताश्चैवाभिविद्धानि, T3 G3 विषाणै(G3 णा)श्चापविद्धाश्च, G1.2 विषाणांश्चापि(G2 प) विद्धाना, M विषाणानि च विद्धाना — d) V1 Dn1 D2 6 S हेमभूषितै (T3 G3 भूषणै) (for भूषणानि च)

24 a) Ś1 K1 2 4 B1 2 Dn1 D1 6 G2 महानागाश् — b) K1 ततो जनै (s1c), D6 G1 स (G1 तु) तेजनै (for सुतेजनै) — K4 om 24cd — c) S (except T2) नाराचै सहदेवस्तान् — d) B1 3–5 D3 7 तेपतन्, D8 निपेतु (for ते पेतु) S (except T2) पातयामास सादिभि

25 T1 om (hapl) 25–26 — a) D2 अतो (for अञ्जो) K3 आयच्छत् (for आयम्य) D6 अयोगतिभि रुद्यम्य, Ca as 1n text — b) K3 उत्तमा — c) K1 3 अहरन्, S (except T2, T1 om) अवधीन् (for अहनन्) Dn1 सुनाराचैरहन्नागान् — d) Ś2 K4 D2 G2 कुरुनदन, K1 कुरचदन (s1c), K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 T2 3 G1 3 M कुलनदन

26 T1 om. 26 (cf v 1 25) — a) V1 पाचाल सैनेय, B5 पाचाल्यशैनेयौ, D2–4 7 T2 पाचालशै(D2 3 सै) नेयौ, D6 पाचालसैन्येन, T3 G शैनेयपाचाला — c) Ś1 महानाग, K2 om, K4 महाभाग, D3 महानाषि (s1c), M1 महानासीत् (for नागान्) — d) K3 4 D8 शिषिचु, V1 खिषिचु, G1 विषिचु (for सिषिचु)

27 a) B2 पृश्च (s1c) (for पाण्डु) K3 ते पाडुयोधा (before ιorr धां) तुरगै, M1 ते पाडुयाधाबुधरै — b) K3 शरद्विरदपर्वता, V1 शत्रुद्विरददर्पिता, D6 पर्वत, G1 2 भूधरा — d) K4 वज्रधर्षैर्, Dn1 T2 वेगैर् (for वर्षैर्) D1 4 इवाचल, T1 G1 2 इवाद्रय

28 a) Ś2 हता (for हत्वा) Ś2 K2 B1 तव गजास्; K3 D6 नवगजास्, T1 गजास्ते वै, T3 G तु वेगेन (for तव गजास्) — b) K3 B (except B2) D3 4 7 ते पाडुरथ (K3 नृप)कुजरा, D8 ते पाडुतनयद्विपा, T1 पांडवा रथि कुजरा, T3 G गजास्ते पाडुनदना — c) Ś1 श्रुतां, K1.3 V1 B Dn1 D2–4 7 3 T1 3 G1 3 M1 द्रुतां, D6 T2 द्रुतां;

C 8 891 B 8 22 30 K 8 60 30

ते तां सेनामवालोक्य पाण्डुपुत्रस्य सैनिकाः ।
विक्षोभयित्वा च पुनः कर्णमेवाभिदुद्रुवुः ॥ २९
सहदेवं ततः क्रुद्धं दहन्तं तव वाहिनीम् ।
दुःशासनो महाराज भ्राता भ्रातरमभ्ययात् ॥ ३०
तौ समेतौ महायुद्धे दृष्ट्वा तत्र नराधिपाः ।
सिंहनादरवांश्चक्रुर्वासांस्यादुधुवुश्च ह ॥ ३१
ततो भारत क्रुद्धेन तव पुत्रेण धन्विना ।
पाण्डुपुत्रस्त्रिभिर्बाणैर्वक्षस्यभिहतो बली ॥ ३२
सहदेवस्ततो राजन्नाराचेन तवात्मजम् ।
विद्ध्वा विव्याध सप्तत्या सारथिं च त्रिभिस्त्रिभिः॥३३
दुःशासनस्तदा राजंश्छित्त्वा चापं महाहवे ।
सहदेवं त्रिसप्तत्या बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ३४
सहदेवस्ततः क्रुद्धः खड्गं गृह्य महाहवे ।
व्याविध्यत युधां श्रेष्ठः श्रीमांस्तव सुतं प्रति ॥ ३५
समार्गणगणं चाप छित्त्वा तस्य महानसिः ।
निपपात ततो भूमौ च्युतः सर्प इवाम्बरात् ॥ ३६

M2-4 द्रुता (for द्रुत) K3 अवेक्षत, T1 3 G च वर्षंतो, M अवेक्षतो (for अवैक्षन्त) — d) T1 3 G भिन्नरोधाम् (for °कूलाम्) D2 इवापगा° K1 भिन्नकूलमिवापद

29 a) K3 Da1 D1 5 ततो, B1 4 5 Dn1 D3 4 7 8 M तां ते (by transp) K1 M1 इवालोक्य (M1 ड्य), K3 4 D8 समालोक्य, V1 B1 D2-4 6 7 T2 M2-4 समालोड्य (M4 क्य), Da1 Dn1 D1 5 समासाद्य (for अवालोक्य) T1 3 G2 3 तास्ते सलोड(T3 सलोळ°, G2 सुलोळ)यति स्म, G1 तां सेना लोळयंति स्म — b) T1 द्विरदाना बलानि च, T3 G3 द्विरदा नड्वलानिव (G3 नि च), G1 M द्विरदा नळिनीमिव, G2 द्विरदा नुड्वलानिव — c) M विक्षोभ्य च (M1 विपक्षोभ्य [sic]) पुनर्वीरा — d) K1 3 B D S कर्णं समभिदुद्रुवु° — After 29, K3 V1 B D S ins an addl colophon [*Adhy name* K3 अगवगवध, T2 जनयुद्ध, M1 हस्तियुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 4 5 D3 6 22, D1 19, D4 23, T1 3 G M1 65, T2 M2-4 64] — After the addl colophon, T2 3 G3 M1 ins an addl adhy given in App I (No 1), for the same passage in T1 G1 2 M2-4, cf v l 8 11 40

30 Before 30, K3 V1 B D S (G1 om) ins संजय उवाच (preceded by श्रीकृष्णाय नम in G2) G1 om 30a–31a — a) K3 V1 B Da1 D1-3 T G2 3 M1' तथा, Dn1 M2-4 तदा (for तत) — b) S (G1 om) विघ्नत (for दहन्त) V1 D3 इव वाहिनीं, B3 वाहिनीं तव (by transp), T1 अरिवाहिनीं — d) K3 अन्वयात्, G2 अभ्यगात् (for यात्)

31 G1 om 31a (cf v l 30) — a) T1 2 G3 M महारणे, T2 राज (for युद्धे) — b) K3 B1, 4 5 D2-4 7 T1 3 G3 M महारथा°, D6 नरा नृपा, G1 2 समागता° (for नराधिपा) — c) T2 G2 सिंहनाद ततश्चक्रु° — d) Ś2 K4 आदुद्रुवुश्च, K2 3 T1 आदुद्रु°, Ga c आदुधु (as in text) B3 सह, T3 G च वै (for च ह) K4 D8 वासासि (D6 श्च) दुद्रुवुश्च ह

32 a) V1 D6 रणेति (for भारत) B2 युद्धेन (for क्रुद्धेन) S तत्र (G1 तस्य) भारत रुष्टेन — b) D5 धान्विना, T3 धन्विना — c) K4 पाडुपुत्रैस्, V1 पुत्रास्, Da1 D1 5 M3 °पुत्रं M2-4 ततो (for त्रिभिर्) — d) Ś2 वक्षसिभिहितो (sic), K3 वक्षसि नि, D2 T1 वक्षस्याभि B3 S भृश (for बली)

33 b) D1 5 नाराचेनस् (sic), S नाराचैस्तु K1 तवात्मजान्, M1 तवात्मज — c) T1 3 G M विव्याधो-रसि सप्तत्या, T2 विव्याधाथ त्रिसप्तत्या — K3 om (hapl) 33d–34c — d) V1 D2 शरैस्त्रिभि, B1 3-5 Da1 Dn1 D1 3-5 T2 त्रिभि° शरै, T1 3 G M [इ]षुभिस्त्रिभि° (for त्रिभिस्त्रिभि°)

34 K3 om 34abc (cf v l 33) — a) V1 B D T1 2 G2 M ततश्चा(D8 तस्य चा)प, T3 तथा राजंश्च (for तदा राजंश्च) — b) K1 transp छित्त्वा and चापं K2m V1 B D (D8 marg) G2 M राजन्, D8 (before corr) T2 तस्य, T1 चाशु (for चाप) — D8 writes 34cd in marg — c) B2 सहदेवस् G1 त्रिभि° (hypermetric) (for त्रि) — d) K3 चोदरे, B D S चार्पयत् (for चार्द)

35 a) T2 सहदेव K3 V1 B D T2 तु (B2 T2 सु) संक्रुद्ध° (for तत° क्रुद्ध°) — b) T1 3 G M1 खड्ग मुद्यम्य (M1 मुद्गृह्य) मारिष — c) B2 आविध्यथ (for व्याविध्यत) V1 B1 3 4 (m as in text) D (except D8) S आविध्य प्रा(T1 सो, T2 3 G2 3 M2 4 व्य, G1 M1 वि, M3 प्र)सृजत्तूर्णं — d) K3 V1 B (B4m as in text) D S तव पुत्ररथ प्रति

36 a) V1 B D S (except T1) समार्गणगुण (B2 णश्च) — b) S द्विधा कृत्वा (for छित्त्वा तस्य) K3 महानसिं, D2 हसन्निव — c) V1 निपपात K3 Dn1 D4 3 T2 तदा, T1 हतो (for ततो)

अथान्यद्धनुरादाय सहदेवः प्रतापवान् ।
दुःशासनाय चिक्षेप बाणमन्तकरं ततः ॥ ३७
तमापतन्तं विशिखं यमदण्डोपमत्विषम् ।
खड्गेन शितधारेण द्विधा चिच्छेद कौरवः ॥ ३८
तमापतन्तं सहसा निस्त्रिंशं निशितैः शरैः ।
पातयामास समरे सहदेवो हसन्निव ॥ ३९
ततो बाणांश्चतुःषष्टिं तव पुत्रो महारणे ।
सहदेवरथे तूर्णं पातयामास भारत ॥ ४०
ताञ्शरान्समरे राजन्वेगेनापततो बहून् ।
एकैकं पञ्चभिर्बाणैः सहदेवो न्यकृन्तत ॥ ४१
स निवार्य महाबाणांस्तव पुत्रेण प्रेषितान् ।
अथास्मै सुबहून्बाणान्माद्रीपुत्रः समाचिनोत् ॥ ४२
ततः क्रुद्धो महाराज सहदेवः प्रतापवान् ।
समाधत्त शरं घोरं मृत्युकालान्तकोपमम् ।
विकृष्य बलवच्चापं तव पुत्राय सोऽसृजत् ॥ ४३
स तं निर्भिद्य वेगेन भित्त्वा च कवचं महत् ।
प्राविशद्धरणीं राजन्वल्मीकमिव पन्नगः ।
ततः स मुमुहे राजंस्तव पुत्रो महारथः ॥ ४४
C 8 911
B 8. 23 19
K. 8. 14 19

37 [b]) S माद्रेय क्रोधमूर्छित — D8 writes 37[c]–38[b] in marg (*sec m*) — [c]) T3 चिक्षेपे — [d]) T3 बाणमकधर (sic) D2 पुन, S (except T2) परं (for तत)

38 Ś K1 2 4 om (hapl) 38 D8 reads 38 on marg — [a]) S (except T2) वेगेन (for विशिखं) — [b]) V1 D2 6 यमदडोपम महत्, B3 Da1 D1 5 डोपमद्वि(B3 °म वि, D1 म द्वि)ष, S (except T2) डमिवापर — [c]) T2 G1 खड्गेण D8 सितधारेण — After 38, K3 V1 B D S ins

127* ततस्त निशित खड्गमाविध्य युधि सत्वर ।
धनुश्चान्यत्समादाय शर जग्राह वीर्यवान् ।

[(L 1) T2 सु (for त) K3 V1 B3 Da1 Dn1 D5 8 प्राविध्य, B2 D1 T G1 3 M1 प्राविध्यत्, D2 व्याविध्य, D6 बिभिदे, G2 प्राविश्यत, M2–4 प्राहिणोत् (for आविध्य) T1 3 G M तस्य (for युधि) D8 (marg *sec m*) व्याक्षिपत्त्वरन् (for युधि सत्वर) K3 Da1 Dn1 D1 8 (before corr) T2 3 G M सत्वरं (M1 रन्) — (L 2) Da1 Dn1 D1 5 8 धनुरन्यत् (for श्चान्यत्)]

39 [a]) S (except T2) वेगेन (for सहसा) — [c]) V1 D2 6 T2 न्य (T2 व्य)पातयद्रणे हृष्ट, T1 समरे हितयदृष्ट्वा (sic), T3 G M समरे पातयद्धृष्ट — [d]) K4 तव पुत्रो (for सहदेवो)

40 [a]) K3 चतु षष्टि, K4 षष्ट्या, Da1 D1 5 षष्टिस् — [b]) S (except T2) महारथ (for रणे) — [c]) K3 सहदेवरथो, K3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1. 5 6 8 T1 M रथ; K4 रणे — [d]) K1 3 V1 B D S (except G2) प्रेषयामास (for पात°) B2 भारत

41 [ab]) D4 बाणान् (for शरान्) B4 शतशो (for समरे) K4 वेगेन पततो, D8 नापतितान् B3 रणे, B4 भुवि (for बहून्) T1. 3 G M शरानापाततस्तस्य (T1 M स्तूर्णं) समरे तान्सुवेगिन (T1 त, M1 तै) — [c]) D2 6 च त्रिभिर् (for पञ्चभिर्) — [d]) D2 व्यकृंतत, S (except T2) समाच्छिन्त्

42 [a]) K3 B3–5 Da1 D1 2 5–8 T2 (*sup lin*) संनिवार्य, B2 T2 तं निवार्य B1 ततो बाणास् (for महाबाणास्) T1 3 G M तान्निवार्य ततो बाणैस् — [b]) T2 चोदितान् T1 3 G M सहदेव प्रतापवान् (G2 येत्) — [c]) T1 3 G M शतसङ्ख्यांस्ततो बाणान्, T2 अथ तस्मै बहून्बाणान् — After 42[c], K3 V1 B D S ins

128* प्रेषयामास संयुगे ।
तान्बाणांस्तव पुत्रोऽपि छित्त्वैकैक त्रिभि शरै ।
ननाद सुमहानाद दारयाणो वसुधराम् ।
ततो दुःशासनो राजन्विद्धा पाण्डुसुत रणे ।
सारथिं नवभिर्बाणैर्

[(L 2) B2–4 Da1 Dn1 D1 5 8 तु (for [अ]पि) B3 भित्त्वैकैक, D6 छित्त्वैक च (for छित्त्वैकैक) B3 S त्रिभि (for शरै) — (L 3) K3 D8 नादयन्वै, V1 Dn1 D3 7 दारयानो, B2 दारयन्स, B3 Da1 D1 4 5 S नादयानो, D2 पूरयानो, D6 धारयानो (for धारयाणो) — (L 4) T1 अथ (for ततो) D6 दु शामन B1 भित्त्वा (for विद्धा) S द्वाभ्या पांडुसुत तु (G2 सुतस्य) वै]

— [d]) K1 3 V1 B D S माद्रेयस्य (for माद्रीपुत्र) B1 4 5 Da1 Dn1 D1 4 5 7 समार्पयत्, T1 समर्दयत्, G2 समाच्छिनत् (for चिनोत्)

43 [c]) Ś2 K1 V1 B2 4 D6 समादत्त (for धत्त) — [e]) B3 बलवा चाप

44 [a]) G2 तस्मिन् (for स त) — [c]) S (except T2) तूर्णं (for राजन्) — [d]) K2 वाल्मीकम् D8 पन्नगा — D2 om 44[ef] — [e]) K4 स (for स) D6 समुत्सहे (for स मुमुहे) Da1 (also as in text) D1 5 (m as in text) मुमुचे (for मुमुहे) S (except) T2

C 8 912 B 8 23 20 K 6 14 20 मूढं चैनं समालक्ष्य सारथिस्त्वरितो रथम् ।
अपोवाह भृशं त्रस्तो वध्यमानं शितैः शरैः ॥ ४५
पराजित्य रणे त तु पाण्डवः पाण्डुपूर्वज ।
दुर्योधनबलं हृष्टः प्रामथद्वै समन्ततः ॥ ४६
पिपीलिकापुट राजन्यथामृद्नान्नरो रुषा ।
तथा सा कौरवी सेना मृदिता तेन भारत ॥ ४७
नकुलं रभस युद्धे दारयन्तं वरूथिनीम् ।
कर्णो वैकर्तनो राजन्वारयामास वै तदा ॥ ४८
नकुलश्च तदा कर्णं प्रहसन्निदमब्रवीत् ।
चिरस्य बत दृष्टोऽहं दैवतैः सौम्यचक्षुषा ॥ ४९
यस्य मे त्व रणे पाप चक्षुर्विषयमागतः ।
त्वं हि मूलमनर्थानां वैरस्य कलहस्य च ॥ ५०
त्वद्दोषात्कुरवः क्षीणाः समासाद्य परस्परम् ।
त्वामद्य समरे हत्वा कृतकृत्योऽस्मि विज्वरः ॥ ५१
एवमुक्तः प्रत्युवाच नकुलं सूतनन्दनः ।
सदृशं राजपुत्रस्य धन्विनश्च विशेषतः ॥ ५२
प्रहरस्व रणे बाल पश्यामस्तव पौरुषम् ।
कर्म कृत्वा रणे शूर ततः कत्थितुमर्हसि ॥ ५३

स मुमोह तत पुत्र — ^{f}) S (except T2) राजन् (for पुत्रो) K3 V1 B Dn1 D6 8 S महाबल (for रथ)

45 ^{a}) D1 मूढचेत K3 D8 परिज्ञाय, V1 B D2-4 6 7 समालोक्य (for लक्ष्य) — ^{b}) K3 V1 B Dn1 D6 8 S रणात् (for रथम्) — ^{c}) T3 G1 3 स सत्रस्तो, G2 सुत त्रस्तो (for भृश त्रस्तो) K3 तस्थौ (for त्रस्तो) — ^{d}) K1 बध्यमान, K3 B Da1 D1-5 7 8 M2-4 वध्यमान, V1 Dn1 D6 T2 हन्यमान, T1 मथ्यमान K3 (before corr as in text) शतै (for शितै) — After 45, D8 ins

129* नादस्तु सुमहानासीन्नादयन्वै वसुधराम् ।

46 ^{a}) T2 विजित्य समरे त तु — ^{b}) V1 B Da1 D1 3 4 7 कौरव्य (for पाण्डव) Ś K1 2 B2 D2 6 G1 2 M1 पाडुपूर्वज, K3 पूर्वज, V1 B1 3-5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 पांडुनदन (for पूर्वज) — ^{c}) Ś K2 4 दुर्योधन तु त (sic) (for बल) Ś K1 2 4 B D2-4 7 दृष्ट्वा, K3 हृष्ट, S (except T2) बाणै (for हृष्ट) — ^{d}) B D (except Dn1 D3) प्रममाथ, T1 व्यधमद्वै, G1 3 प्राथमद्वै, G2 प्रमाथद्वै (for प्रामथद्वै)

47 ^{a}) Ś1 K2 पिपीलिकपुटो, Ś2 K1 लकपटो (K1 रो), K4 B D T2 M1 लिकपुट, V1 डिकापुट, T1 लिका पुटा Cc cites पिपीलिका[ना] पुट — ^{b}) Ś1 K2 अथाम्रद्नान्, Ś2 B1 3-5 Da1 D1-5 7 T1 2 G2 यथा मृद्नन्, K1 नु प्रामृदुन् (sic), K4 अथामृथ्नान्, D3 (marg sec m) यथा मृद्या न्, M1 यथामृद्नान् (for यथामृद्नान्) K3 D8 सुख, T1 वृषा, G2 यथा (for रुषा) B2 यथामृत्स्यतुषो रुषा (sic), D6 यथामृततरेषु च (sic) — ^{c}) K3 का, B2 हि, D2 स, T2 M2-4 [अ]सौ (for सा) — ^{d}) B4 मृद्दता (sic), Da1 D1 सूदिता (for मृदिता) M2-4 मृदिता ते नरर्षभ — After 47, K3 V1 B D S ins an addl colophon [*Adhy name* T1 2 दु शासनपराजय — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 4 5 D6 23, D4 24, T1 3 G M 14, T2 16]

48 Before 48, K3 V1 B D S ins सजय उ॰ (preceded by श्रीकृष्णाय नम in G2) — ^{a}) D2 6 च भृश, T1 रभसा, Ca c रभस (as in text) D2 क्रुद्ध, M1 युद्ध (for युद्धे) — B3 om 48^{b}-50^{c} — ^{b}) V1 B1 4 5 D1-5 7 8 T2 द्रावयत, D6 प्राद्रवत (for दारयन्त), T1 3 G M तपत तव वाहिनीं — ^{c}) K3 विकर्तनो — ^{d}) B (B3 om) Da1 D1-5 7 S रुषा (for तदा)

49 B3 om 49 (cf v l 48) — ^{a}) K3 V1 B D S नकुलस्तु तत (D6 दा) कर्णं — ^{c}) B2 चिराय (for चिरस्य) V1 भव, B2 4 D2 3 6 तव, G2 मम (for बत) T G M1 दृष्टोसि, M2-4 दृष्टोस्मि — ^{d}) D5 देवतै, D6 कौरवै K2 M2 सोम्य T1 मम (for सौम्य)

50 B3 om 50^{abc} (cf v l 48) — ^{a}) B1 D6 पश्य मे, D3 4 7 पश्य मा (for यस्य मे) Ś K1 2 पार्थ, K4 कर्ण; D4 पार्थ, D5 T2 G2 पाप॰ (for पाप) — ^{b}) D3 4 7 आगत

51 ^{a}) M1 त्वद्दोषा D5 कुरव, S (except T2) कौरवा (for कुरव) G2 क्षीबा — ^{b}) K4 समापाद्य (for साद्य) — ^{c}) D6 कृत्वा (for हत्वा) — ^{d}) T1 3 G M1 सत्वर (for विज्वर)

52 Before 52^{c}, G2 ins कर्ण — ^{c}) B4 सदृशो, T2 नकुल (for सदृश) — ^{d}) S (except T2) विशेषेण धनुष्मत

53 ^{a}) B5 D3 4 7 च मे (for रणे) V1 Dn1 D2 6 8 पार्थ B Da1 D1 3-5 7 T G1 3 M वीर, G2 शूर (for बाल) — T2 reads 53^{bc} twice — ^{b}) T1 पश्यामि K3 B1-3 Da1 D1 5 8 पौरुष तव (by transp), S (except T) पुरुषो भव — ^{c}) K4 रण (for रणे) B2 D2 6 T2 G1 वीर, D8 शूर (for शूर) G2 तत॰ कृत्वा च शौर्यं त्वं — ^{d}) B3 रणे (for तत) K4 B2 Dn1 D2 6 T2 3 G M4 कथितुम्, M1 कल्पितुम् K1 अर्हति (for अर्हसि)

अनुक्त्वा समरे तात शूरा युध्यन्ति शक्तितः ।
स युध्यस्व मया शक्त्या विनेष्ये दर्पमद्य ते ॥ ५४
इत्युक्त्वा प्राहरत्तूर्णं पाण्डुपुत्राय सूतजः ।
विव्याध चैनं समरे त्रिसप्तत्या शिलीमुखैः ॥ ५५
नकुलस्तु ततो विद्धः सूतपुत्रेण भारत ।
अशीत्याशीविषप्रख्यैः सूतपुत्रमविध्यत ॥ ५६
तस्य कर्णो धनुश्छित्त्वा स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ।
त्रिंशता परमेष्वासः शरैः पाण्डवमार्दयत् ॥ ५७
ते तस्य कवचं भित्त्वा पपुः शोणितमाहवे ।
आशीविषा यथा नागा भित्त्वा गां सलिलं पपुः ॥५८
अथान्यद्धनुरादाय हेमपृष्ठं दुरासदम् ।
कर्णं विव्याध विंशत्या सारथिं च त्रिभिः शरैः ॥५९
ततः क्रुद्धो महाराज नकुलः परवीरहा ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कर्णस्य धनुरच्छिनत् ॥ ६०
अथैनं छिन्नधन्वानं सायकानां शतैस्त्रिभिः ।
आजघ्ने प्रहसन्वीरः सर्वलोकमहारथम् ॥ ६१
कर्णमभ्यर्दितं दृष्ट्वा पाण्डुपुत्रेण मारिष ।
विस्मयं परमं जग्मू रथिनः सह दैवतैः ॥ ६२
अथान्यद्धनुरादाय कर्णो वैकर्तनस्तदा ।
नकुलं पञ्चभिर्बाणैर्जत्रुदेशे समार्दयत् ॥ ६३
उरःस्थैरथ तैर्बाणैर्माद्रीपुत्रो व्यरोचत ।
स्वरश्मिभिरिवादित्यो भुवने विसृजन्प्रभाम् ॥ ६४ C 8 930 B 8 24 17 K 8 15 17

54 ^{a}) K4 अनुक्ता, B3 अन्वयु॰ (for अनुक्त्वा) Dn1 समर G2 तत्र (for तात) — ^{b}) Ś2 M1 शूर, D1 सुरा (for शूरा) — ^{c}) Ś1 K D6 सयुध्यस्व, Ś2 V1 B D3 4 7 प्रयुध्यस्व, D8 युध्यस्व त्व (for स युध्यस्व) V1 D6 मह्य, D2 रणे (for मया) S (except T2) युध्यस्व समरे शक्त्या — ^{d}) B1 3–5 D3 4 7 हनिष्ये (for विनेष्ये) K3 B D (except D2) एव (for अद्य) D6 च (for ते) Ś K1, 2 4 विनश्येद्दर्पमेव तु, S (except T2) प्रतियोत्स्यामि ते (G2 स्यतो) रणे

55 ^{a}) D6 प्रहसन्, T1 प्रहरत् T2 स रणे, G2 प्राह त (for प्राहरत्) K1 कर्णं (for तूर्णं) — ^{b}) V1 D2 6 T2 नकुल सूतनंदन, Dn1 पांडुपुत्र स सूतज — ^{c}) Dn1 समरे तूर्णं, G2 3 समरे चैन (by transp) — ^{d}) Da1 D1 5 द्विसप्तत्या

56 ^{a}) D6 M2–4 क्रुद्ध (for विद्ध) — ^{b}) K3 D8 सायकै॰, D2 सयुगे G2 मारिष (for भारत) — ^{c}) Ś2 [आ]शीविषमुख्यै॰, B3 विशिखप्रख्यै॰ (for [आ]शीविष प्रख्यै) — ^{d}) K3 Dn1 अवध्यत

57 ^{b}) D1 5 रुक्मपुखै (for स्वर्ण) Ś2 शिलाशतै, K4 Da1 Dn1 D1 5 7 8 सितै, T2 शिलीमुखै T1 3 G M स्वर्णपुखाञ्शिलाशितान् — ^{c}) Ś2 K1 त्रिंशत, K3 D8 त्रिंशत्या, B2 विंशता, Da1 D1 5 त्रिशता (D1 ता), D6 त्रिंशतै॰ (for त्रिंशता) T1 3 G M त्रि(G1 M2–4 त्रि)शत प्रेषयामास — ^{d}) K1 अर्दयान् (sic), K3 B1 D2–4 8 T2 अर्दयत्, V1 Dn1 D6 अर्पयत् T1 3 G M शरानाशीविषोपमान्

58 ^{a}) V1 D2 6 तस्य ते (by transp), G2 M ते चास्य K1 छित्त्वा (for भित्त्वा) — ^{c}) S (except T2) राजन् (for नागा) — ^{d}) Ś2 K4 वपु, K3 D3 पुन, D6 7 ययु, T3 G1 3 भृश (for पपु) G2 गा भित्त्वा सदृशो भृश Co cites गा

59 ^{a}) K4 अथान्य — ^{b}) S (except T2 G2) दुरानम — ^{c}) V1 B1 5 Dn1 D2–4 6 7 S सप्तत्या (for विंशत्या) — ^{d}) K1 त्रिभि (for शरै॰)

60 K1 om (hapl) 60^{a}–61^{b} — ^{b}) Da1 D1 5 पांडव, M1 नकुल (for नकुल) — ^{c}) K4 क्षुरप्रेन — D8 om (hapl) 60^{d}–61^{d} — ^{d}) K3 4 B Da1 Dn1 D1 2 5–8 G1 M1 4 आच्छिनत्

61 K1 om 61^{ab}, D3 om 61 (cf v l 60) — ^{b}) T1 सायकैश्च (for सायकानां) B2 त्रिभि शितै, D6 T1 3 G M1 3 त्रिभि शतै॰ (by transp), M2 4 त्रिभि शरै॰ — ^{c}) K4 स हसन्, V1 प्रहरन् (for प्रहसन्) K3 G1 वीर — ^{d}) B4 T1 महारथ

62 ^{a}) Da1 D1 5 M1 अत्यर्दित (for अभ्य) — ^{d}) B3 आत्मन, S ऋषय (for रथिन) D1 2 5 T2 3 G3 सह देवतै, G2 सर्वदेवता

63 ^{a}) K4 D1 अन्य (for अन्यद्) — ^{b}) K3 B4 (marg) D1 तथा (for तदा) — ^{d}) D2 जतु, T1 जत्, Co जत्रु (as in text) Ś1 K4 T1 समर्दयत् (K4 न्), K3 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–8 समापयत्, V1 B2 D2 T2 3 G M समर्पयत्

64 ^{a}) K3 Dn1 D3 जत्रुस्थैर्, V1 B1 2 4 5 (marg as in text) Da1 D1 3–5 7 तत्रस्थैर्, B3 भिन्नस्थैर् (for उर स्थैर्) K3 B2 4 5 Da1 D1 5 8 S (except T2) बाणैस्तैर् (by transp), B3 बाणैश्च D6 तत्रस्थैस्तदा बाणैर्, — ^{b}) Ś2 D3 7 व्यरोचयत्, K3 [ऽ]प्यशोभत, K4

C-8 931 B 6 24 18 K 8 15 18 नकुलस्तु ततः कर्णं विद्ध्वा सप्तभिरायसैः ।
अथास्य धनुषः कोटिं पुनश्चिच्छेद मारिष ॥ ६५
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय समरे वेगवत्तरम् ।
नकुलस्य ततो बाणैः सर्वतोऽवारयद्दिशः ॥ ६६
सछाद्यमानः सहसा कर्णचापच्युतैः शरैः ।
चिच्छेद स शरांस्तूर्णं शरैरेव महारथः ॥ ६७
ततो बाणमयं जालं विततं व्योम्न्यदृश्यत ।
खद्योतानां गणैरेव संपतद्भिर्यथा नभः ॥ ६८
तैर्विमुक्तैः शरशतैश्छादितं गगनं तदा ।
शलभानां यथा व्रातैस्तद्वदासीत्समाकुलम् ॥ ६९
ते शरा हेमविकृताः संपतन्तो मुहुर्मुहुः ।
श्रेणीकृता अभासन्त हंसाः श्रेणीगता इव ॥ ७०
बाणजालावृते व्योम्नि छादिते च दिवाकरे ।
समसर्पत्ततो भूतं किंचिदेव विशां पते ॥ ७१
निरुद्धे तत्र मार्गे तु शरसंघैः समन्ततः ।
व्यरोचतां महाभागौ बालसूर्याविवोदितौ ॥ ७२
कर्णचापच्युतैर्बाणैर्वध्यमानास्तु सोमकाः ।
अवालीयन्त राजेन्द्र वेदनार्ताः शरार्दिताः ॥ ७३

व्यरोचते, B1 2 4 5 D8 व्यशोभत, B3 T2 व्यराजत (for व्यरोचत) — c) T3 G1 3 यथा भानुद्, G2 यथा सूर्यौ (for इवादित्यौ) — d) Ś1 K2 भुवन T1 transp भुवने and विसृजन् D2 M1 3 विसृज(M3 जे)त् (for विसृजन्) T3 G प्रभा

65 a) K3 Dn1 D8 नकुलोपि B1 3 4 D1 5 तदा (for तत) K1 तूर्णं (for कर्णं) — b) K3 V1 भित्त्वा (for विद्ध्वा) K3 Dn1 D8 पञ्चभिर् (for सप्तभिर्) K3 V1 B D S आशुगै (for आयसै) — c) Da1 D1 5 तथास्य, M3 अथान्यद् (for अथास्य) G2 धनुषा — d) K3 4 मारिष

66 G2 om 66a–67b — c) V1 M2 नकुलस्तु — d) K3 सविता (for सर्वतो) V1 B1 Dn1 D3 4 7 समताच्छादयद्दि(V1 Dn1 न्दि)श , B2–5 Da1 D1 5 S समताद्वारयद्दि (M1 न्दि)श , D2 6 समरे छादयन्दिश

67 G2 om. 67ab (cf v l 66) — a) K3 D8 प्रच्छाद्यमान , Dn1 D2 6 स छाद्य S (except T2, G2 om) समरे (for सहसा) — b) T1 कर्णचापच्युत॰ — c) S तान् (for स) — d) G1 एव S महायशा (for रथ)

68 b) T2 वितत्य (for वितत) Ś2 K4 G2 व्योम्नि दृश्यत, B D2–4 6 7 व्योम्नि दृश्यते — c) K3 B3 Da1 D1 5 8 शतैरेव, V1 B1 2 4 5 Dn1 D2–4 6 7 S इव व्रातै (for गणैरेव) — d) K3 प्रपतद्भिर् (for सप)

69 a) B5 प्रमुक्तै (for विमुक्तै) D2 शरव्रातैश् (for शतैश्) — b) Dn1 गगने K3 B1 4 D8 तथा, S (except T2) महत् (for तदा) — c) K1 B2 तथा, V1 S (except T2) इव (for यथा) — d) T1 तद्यथासीत्, T3 G1 2 तद्धि ह्या (for तद्वदासीत्) K3 V1 B D S विशां पते (for समाकुलम्)

70 c) B2 4 Dn1 D8 श्रेणीभूता, Cc कृता (as in text) K3 Dn1 प्रकाशत, V1 B3–5 Da1 D1. 3–7 व्यकाशत, B1 व्यकाषत , B2 व्यमुचत, D2 8 प्रकाशते, S व्यरोचत (for अभासन्त) — d) K1 3 V1 B D S क्रौंचा (for हंसा) Ś2 K4 V1 B D S श्रेणी(B1 णि)कृता (for गता)

71 a) Ś K1 2 4 B1 5 D2–4 7 8 T1 बाणजालवृते, K3 जालवृतो, B3 जालीकृते, D6 जालाचिते — b) D2 om., M2–4 तु (for च) — c) Ś1 K2 सम**ततो, K3 तस्य सपतते, K4 ससर्ज च ततो, V1 B Da1 Dn1 D2–8 T G1 3 M न स्म संपतते, D1 तस्मासपतते (sic), G2 तस्मिन्न-पतिते (for समसर्पत्ततो) V1 B1 3–5 D2–4 7 भूम्या, B2 दूत, Dn1 भूतिं, D6 भूमिं (for भूत) — d) V1 B D (except D8) S किंचिदप्यतरि(V1 B1–4 री)क्षग (B3 ग)

72 a) K4 मार्गं K1 B1 5 D1–4 6 7 च (for तु) — b) K1 शरसगै , B2 शरसहै (for संघै) — c) K3 V1 B D (except D8) T1 3 G3 M व्य(T3 वि)रोचेता, G2 व्यरोचैता (for चता) K1 3 V1 B D S महात्मानौ (for भागौ) — d) K3 V1 B D T1 2 M कालसूर्यौ (for बाल) V1 D2 इवोद्यतौ Ca cites काल ❀Cc कालसूर्यं प्रलयकालिकार्कौ सूर्याविव वैकल्पिकोवलोप ।❀

73 K1 om (hapl) 73b–74a — b) Ś2 वश्यमानास्तु, T1 बाध्यमानाश्च (for वध्यमानास्तु) V1 सायकैः B1 सैनिका (for सोमका) — c) K3 D2 अथालीयत; S (except T1) अवलीयत, Ca c अवा (as in text). — d) Ś2 शिरार्दिता, K3 V1 B5 D (except Da1 D1 5) S भृशार्दिता, B2 परार्दिता (for शरा॰)

नकुलस्य तथा बाणैर्वध्यमाना चमूस्तव ।
व्यशीर्यत दिशो राजन्वातनुन्ना इवाम्बुदाः ॥ ७४
ते सेने वध्यमाने तु ताभ्यां दिव्यैर्महाशरैः ।
शरपातमपक्रम्य ततः प्रेक्षकवत्स्थिते ॥ ७५
प्रोत्सारिते जने तस्मिन्कर्णपाण्डवयोः शरैः ।
विव्याधाते महात्मानावन्योन्यं शरवृष्टिभिः ॥ ७६
निदर्शयन्तौ त्वस्त्राणि दिव्यानि रणमूर्धनि ।
छादयन्तौ च सहसा परस्परवधैषिणौ ॥ ७७
नकुलेन शरा मुक्ताः कङ्कबर्हिणवाससः ।
ते तु कर्णमवच्छाद्य व्यतिष्ठन्त यथा परे ॥ ७८
शरवेश्मप्रविष्टौ तौ ददृशाते न कैश्चन ।
चन्द्रसूर्यौ यथा राजंश्छाद्यमानौ जलागमे ॥ ७९
ततः क्रुद्धो रणे कर्णः कृत्वा घोरतरं वपुः ।
पाण्डवं छादयामास समन्ताच्छरवृष्टिभिः ॥ ८०
स च्छाद्यमानः समरे सूतपुत्रेण पाण्डवः ।
न चकार व्यथां राजन्भास्करो जलदैर्यथा ॥ ८१ C 8 948 B 8 24 35 K 8 15 35

74 K_1 om 74^a (cf v l 73) — ^{a}) D_2 नकुलस्तु K_3 B_{2-4} D_8 तदा, $D_{2\,6}$ ततो (for तथा) — ^{b}) Ś$_1$ $B_{4\,5}$ D_{2-7} T_2 हन्यमाना, B_2 वध्यमानश्च् Da_1 D_1 M_1 चमू — ^{c}) Ś$_1$ (before corr) विशीर्यत, B_1 Da_1 $D_{1\,5}$ S (except T_2) व्यदी(T_1 की, T_3 धी)र्यंत, B_2 व्यतीर्यंत, D_6 व्यशीर्यंत S (except T_2) ततो (for दिशो) — ^{d}) $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ वातनुन्न इवाबुद

75 ^{a}) V_1 B_5 D_{2-7} हन्यमाने (for वध्य) — ^{b}) K_1 महागदै॰, T_1 शरोत्तमै॰ (for महाशरै) — ^{c}) K_3 D_8 शरवर्षम्, T_1 पातैर्, T_2 पातान् (for पातम्) K_3 अवाक्रम्य, K_4 अयक्रम्य (sic), V_1 $B_{3\,5}$ D_7 अपाक्रम्य, D_4 अभिक्रम्य, D_8 Ca अवक्रम्य, S अतिक्रम्य, Cc अपक्रम्य (as in text) B_1 शरपत्रेण पत्रस्य — ^{d}) K_3 B_2 D_8 तस्थतु प्रे(K_3 प्र)क्षके इव, V_1 तस्थतु॰ प्रेक्ष(before corr क्षि)तेस्तदा, V_1m Da_1 $D_{1\,5}$ T_3 G_3 तस्थतु प्रेक्षकाविव, $B_{1\,3\,4}$ Dn_1 $D_{2-4\,7}$ तस्थतु प्रेक्षिके (B_1 क्षके, Dn_1 क्ष्यके, D_2 क्षकस्) तदा, B_5 D_6 तस्थतु प्रेक्षि(D_6 क्ष्य)ते तदा, $T_{1\,2}$ $G_{1\,2}$ M तस्थतु प्रेक्षका इव (M जना)

76 ^{a}) K_3 प्रोच्छादिते, B_1 प्रोषारित, B_2 आच्छादिते, $B_{3\,5}$ Da_1 $D_{1\,5\,7}$ प्रोत्सारित, B_4 प्रोत्सादित, D_8 प्रोत्सा हि(marg *sec m* रि)त (for प्रोत्सारिते) V_1 बले (for जने) — ^{c}) K_1 विव्यध्वस्तो (sic), K_2 विव्यधाते, K_3 D_8 अवध्येता $B_{1\,3-5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-5\,7}$ अ($D_{1\,5}$ आ)विध्येता, $T_{1\,3}$ G M जघ्नतुस्तौ, T_2 निजघ्नतुर् (for विव्याधाते) V_1 B_2 $D_{2\,6}$ तावन्योन्य विद(V_1 व्य)धतुर् — ^{d}) K_1 $D_{1\,5}$ M_1 अन्योन्य, V_1 B_2 $D_{2\,6}$ अत्युग्र॰ ($D_{2\,6}$ ग्र), B_4 अन्योन्ये (for अन्योन्य)

77 ^{a}) $K_{2\,4}$ निर्दर्श(K_4 om. र्शं)यतौ, K_3 V_1 B D S विदर्शयतौ (for निदर्श) K_3 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-5\,7\,8}$ दिव्यानि, V_1 $D_{2\,6}$ T G M_1 शस्त्राणि, M_{2-4} चास्त्राणि (for त्वस्त्राणि) — ^{b}) K_3 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-5\,7\,8}$ शस्त्राणि (for दिव्यानि) V_1 B_1 $D_{3\,7}$ बलमूर्धनि (for रण) — ^{c}) Dn_1 D_8 तु (for च) — ^{d}) M_4 परस्परजयैषिणौ

78 ^{a}) K_1 परासूक्ता (sic) (for शरा मुक्ता) — ^{b}) K_1 ककबर्हिणवायस॰, K_3 Da_1 $D_{1\,5\,8}$ बर्हिणवासस — ^{c}) K_1 सुताकृतिम् (sic), K_3 V_1 B D S सूतपुत्रम् (for ते तु कर्णम्) B_3 समासाद्य (for अवच्छाद्य) — ^{d}) B_2 खेतिष्ठत, D_4 व्यतितिष्ठन्, G_2 व्यतिष्ठतम् K_3 B $D_{3\,4\,7\,8}$ T_2 यथाबरे, V_1 Da_1 $D_{1\,2\,5}$ T_3 G M इवाबरे, Dn_1 D_6 तदाबरे, T_1 तथाबरे — After 79, K_3 V_1m B D S ins

130* तथैव सूतपुत्रेण प्रेषिता परमाहवे ।
पाण्डुपुत्रमवच्छाद्य व्यतिष्ठन्ताम्बरे शरा ।

[(L 1) D_5 प्रोषिता T_1 परमेषव — (L 2) K_3 D_8 व्यतिष्ठन्नबरे शरा, B_1 Da_1 $D_{1\,5}$ $T_{1\,3}$ G M_1 व्यतिष्ठत इवाबरे (T_1 तथाबरे G_1 इवाबर) B_2 खे तिष्ठति तथापरे, B_3 व्यतितिच इवाबरे (sic) (for the posterior half)]

79 ^{a}) K_4 परिवेश्मप्रविष्टौ, G_2 शरवेष्ट K_3 T_2 तु (for तौ) D_6 शरवेश्मप्रतिच्छन्नौ — ^{b}) Ś$_2$ ददृशेत, M_1 ददर्शांते (for ददृशाते) K_4 Dn_1 $D_{2\,6}$ कश्चन K_3 D_8 ददृशे नैव कश्चन, T G M_{2-4} न दृश्येते कथचन — K_4 om 79^{cd} — ^{c}) K_3 G_1 तथा (for यथा) V_1 B (except B_2) Da_1 $D_{1\,3-7}$ T_2 सूर्यां(T_2 र्यं)चन्द्रमसौ राजन्, D सूर्यचन्द्रसमौ रा — G_1 om (hapl) 79^d–81^c — ^{d}) $B_{3\,4}$ Da_1 $D_{1\,5}$ प्रतिच्छन्नौ (for छाद्यमानौ) V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7} T_2 घनैरिव (for जलागमे)

80 G_1 om 80 (cf v l 79) — ^{a}) B_3 तत कर्णेन रणे क्रुद्ध (hypermetric) — ^{b}) T_2 घोरेतर G_2 व्रजेत् (for वपु॰) — ^{c}) K_1 पाडवा (sic) K_4 छादयामासु

81 G_1 om 81^{abc} (cf v l 79) — ^{a}) $K_{1\,3}$ B_{1-4} Da_1 $D_{1\,5\,8}$ प्र, K_4 V_1 D_2 S (except T_2) स (for स) B_5 $D_{3\,4\,7}$ सोति(B_5 भि)च्छन्नो महाराज — ^{c}) T_1 न चकाशे तदा राजन् — ^{d}) G_2 जलधैर् (for जलदैर्) B_{1-4} Da_1 $D_{1\,5}$ परम धैर्य(B_4 धर्म)मास्थित

C 8 849
B 8 24 36
K 8 15 36

ततः प्रहस्याधिरथिः शरजालानि मारिष ।
प्रेषयामास समरे शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ८२
एकच्छायमभूत्सर्वं तस्य बाणैर्महात्मनः ।
अभ्रच्छायेव सजज्ञे सपतद्भिः शरोत्तमैः ॥ ८३
ततः कर्णो महाराज धनुश्छित्त्वा महात्मनः ।
सारथिं पातयामास रथनीडाद्धसन्निव ॥ ८४
तथाश्वांश्चतुरश्चास्य चतुर्भिर्निशितैः शरैः ।
यमस्य सदनं तूर्णं प्रेषयामास भारत ॥ ८५
अथास्य त रथं तूर्णं तिलशो व्यधमच्छरैः ।
पताका चक्ररक्षौ च ध्वज खड्गं च मारिष ।
शतचन्द्रं ततश्चर्म सर्वोपकरणानि च ॥ ८६
हताश्वो विरथश्चैव विवर्मा च विशां पते ।
अवतीर्य रथात्तूर्णं परिघं गृह्य विष्ठितः ॥ ८७
तमुद्यत महाघोर परिघ तस्य सूतजः ।
व्यहनत्सायकै राजञ्शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ८८
व्यायुध चैनमालक्ष्य शरैः सनतपर्वभिः ।
आर्दयद्बहुशः कर्णो न चैनं समपीडयत् ॥ ८९
स वध्यमानः समरे कृतास्त्रेण बलीयसा ।
प्राद्रवत्सहसा राजन्नकुलो व्याकुलेन्द्रियः ॥ ९०
तमभिद्रुत्य राधेयः प्रहसन्वै पुनः पुनः ।
सज्यमस्य धनुः कण्ठे सोऽवासृजत भारत ॥ ९१
ततः स शुशुभे राजन्कण्ठासक्तमहाधनुः ।

82 ^{a}) D2 [अ]धिपति, G1 2 [अ]ति(G1 स्ति)रथि° — ^{b}) B3 शरवर्षाणि (for जालानि) K3 मारिष — ^{c}) K1 स शरै (for समरे)

83 ^{a}) K3 D3 S (except T2 G3) एकबाणम्, Dn1 एकार्णवम्, Co एकच्छायम् (as in text) — ^{c}) K1 अत्रच्छायेव, G2 M3 अभूच्छायेव (for अभ्रच्छायेव) K3 सजज्ञे, V1 D2 सयज्ञे

84 ^{a}) D2 6 तत्र (for तत) — ^{c}) T1 प्रेषयामास (for पातया) — ^{d}) V1 रथानीडाद्, T1 3 G1 M रथ नीळाद् (for नीडाद्) G2 रथनीळाद्धहानिव (sic)

85 ^{a}) V1 B1 4 5 D2–4 6 7 ततो, B3 Da1 D1 5 अथा (for तथा) K1 चतुरोचास्य (sic), S चतुरस्तस्य (T2 रोप्यस्य) — ^{c}) V1 B5 D2–4 6 7 T1 M भवन, B1 दशन (for सदन)

86 ^{a}) Dn1 तथास्य B2 Da1 D1 5 तु रथ, B3 4 तुरग (for त रथ) Ś2 K1 3 V1 B (except B4) D T G M1 दिव्य (for तूर्णं) — ^{b}) K3 शतशो (for तिलशो) — ^{c}) D6 पदाताश् (for पताका) V1 B1 5 D2–4 6 7 चक्ररक्षाश् B2 Dn1 M1 तु (for च) — ^{d}) V1 B1, 5 T G3 M2–4 गदा, G1 2 M1 गदा (for ध्वज) T2 चक्र (for खड्ग) K3 मारिष — ^{e}) K1 तत शङ्ख, K3 च तद्धर्मं V1 B D S च तच्चर्मं (D1 र्मं) (for ततश्चर्मं) — After 86, S ins

131* सुवर्णविकृत तच्च धनु सशरमाहवे।

87 ^{b}) K3 V1 T2 G1 2 M1 विच(G2 श)र्मा च, B2 छिन्नचर्मा, T1 च्छिन्नकेतुर् (for विवर्मा च) — ^{c}) B2 अवतुर्य (sic) V1 Dn1 D2 6 T2 भूमौ (for तूर्णं) — ^{d}) B1 परिसं (for परिघ) Ś K2–4 B3 Dn1 D2–4 6–8 धिष्ठित°, B4 रिष्ठित°, M1 तिष्ठत (for विष्ठित°)

88 ^{a}) K1 B1 तमुद्यत-, K3 Da1 Dn1 D1 5 8 तमुद्यत, D4 T1 3 G M1 समुद्य(T1 द्य)त, M3 4 तमुद्धृतं T1 यथा (for महा) — ^{c}) B1 Dn1 S व्यधमत्, B2 व्यहरत् (for व्यहनत्) S तूर्णं (for राजञ्) — ^{d}) V1 B D (except D8) सुतीक्ष्णैर्भीरसाधनै, S तदद्भुतमिवाभवत्

89 ^{a}) K1 व्यायुन (sic), M2 व्यायुद्ध B1 2 4 Da1 D1 5 चैन(D1 व)मालोक्य, B3 च समालोक्य, B5 चैवमालक्ष्य, S च स(T1 M1 त)मालक्ष्य (for चैनमा) — ^{c}) K1 आददद्, V1 B1 2 5 Dn1 T3 G2 3 अर्दयद्, B3 Da1 D1, 5 T1 G1 M अर्दयन्, B4 अर्धयन्, D2 3 6 अर्पयत्, D7 अपयन्, T2 आर्दयन्, Bomb Ed आर्पयत् K3 4 V1 B5 Dn1 D2–4 6–8 बहुभि (for बहुश)

90 ^{a}) V1 B5 Dn1 D2–4, 6 7 T2 हन्यमान (for वध्य) — ^{b}) Ś2 बलीयमी, T2 ययसा (sic) — ^{c}) M1 प्राद्रवन् — M1 om (hapl) 90^d–92^a

91 M1 om 91 (cf v l 90) — ^{a}) K3 तमनिहत्य, T1 3 G M2–4 अभिद्रुत्य च, T2 तमनुद्रुत्य (for तमभि) — ^{b}) D6 हसन्नेव (for प्रहसन्वै) — D6 T3 om (hapl) 91^c–93^d — ^{c}) K1 Dn1 सज्जमस्य (sic), G1 3 स सज्य च, G2 सहस्य च (sic) (for सज्यमस्य) G1 2 कर्णो, G3 कठो (for कण्ठे) — ^{d}) V1 B1 5 D2–5 7 T1 2 ह्यवासृजत, Da1 सोवासज्जत D8 [ऽ]सावासृजत, G विससर्ज च (for सोऽवासृजत) V1 सूतज, D1 भारत (for भारत) Co cites अवासज्जत

92 D6 T3 om 92 (cf v l 91) M1 om 92^a (cf v l 90) — ^{a}) Dn1 तत्तस्य (for तत स) — ^{b}) S1 K1 3 4 V1 B1 3 4 D2–5 7 कठासक्तमहद्धनु°, Ś2 D5 कठासक्त महद्धनु°, B5 Dn1 कठासक्तो (Dn1 क्त) महाधनु°, T1 2

परिवेषमनुप्राप्तो यथा स्याद्व्योम्नि चन्द्रमाः ।
यथैव च सितो मेघः शक्रचापेन शोभित ॥ ९२
तमब्रवीत्तदा कर्णो व्यर्थं व्याहृतवानसि ।
वदेदानीं पुनर्हृष्टो वध्य मां त्वं पुनः पुनः ॥ ९३
मा योत्सीर्गुरुभिः सार्धं बलवद्भिश्च पाण्डव ।
सदृशैस्तात युध्यस्व व्रीडां मा कुरु पाण्डव ।
गृहं वा गच्छ माद्रेय यत्र वा कृष्णफल्गुनौ ॥ ९४
एवमुक्त्वा महाराज व्यसर्जयत त ततः ।
वधप्राप्त तु त राजन्नावधीत्सूतनन्दनः ।
स्मृत्वा कुन्त्या वचो राजंस्तत एनं व्यसर्जयत् ॥ ९५
विसृष्टः पाण्डवो राजन्सूतपुत्रेण धन्विना ।
व्रीडन्निव जगामाथ युधिष्ठिररथं प्रति ॥ ९६
आरुरोह रथं चापि सूतपुत्रप्रतापितः ।
निःश्वसन्दुःखसतप्तः कुम्भे क्षिप्त इवोरगः ॥ ९७
त विसृज्य रणे कर्णः पाञ्चालांस्त्वरितो ययौ ।
रथेनातिपताकेन चन्द्रवर्णहयेन च ॥ ९८
तत्राक्रन्दो महानासीत्पाण्डवाना विशा पते ।
दृष्ट्वा सेनापतिं यान्त पाञ्चालाना रथव्रजान् ॥ ९९ C 8 968 B 8 24 55 K 8 15 56

M कठसक्तमहाधनु, G1 2 कर्णसक्त(G2 कर्ण सक्त)महाधनु — c) S K1 2 4 V1 B1 4 D3 परिवेशम्, Cc वेषम् (as in text) B1 अनुप्राप्य, B3 D7 प्राप्ते — K4 om 92^{d}–93^{a} — d) S (except T2 T3 om) नभसीव तमोनुद — e) B4 यथा वा (for यथैव) K1 B Da1 D1–3 5 7 चासितो, K3 भासते, V1 D4 वासितो, Dn1 D8 भासितो (for च सितो) K3 मेघ (for मेघ) S (T3 om) यथा चैवासि(T1 वाशि, G2 व सि)तो मेघ — f) T3 G शोभते — After 92, T1 2 G M1 3 ins

132* अशोभत महाराज पाण्डुपुत्रस्तथा रणे।

93 D6 T3 om 93 (cf v l 91), K4 om 93^{a} (cf v l 92) — a) V1 B1 5 D2–4 7 S (T3 om) तत (for तदा) K1 कर्ण, K3 कर्ण, G2 क्रुद्धो (for कर्णो) — b) Ś2 K2 व्यक्त (for व्यर्थं) K4 यथास्याहूतवानसि (sic) — c) G2 पुर (for पुन) B3 जुष्टो, T1 दृष्टो; G1 2 पृष्टो (for हृष्टो) — d) S2 K1 4 वध्य मा त्व, K3 वध मा त्व, V1 वाच्य मा त्व, B Da1 D1–5 7 वध्यमान, Dn1 वध्य मा त्व, S (T3 om) वध्यो मे त्व (for वध्य मा त्व)

94 a) B5 यौत्सी, Da1 D1 5 युध्य, G2 योत्सि (for योत्सी) K4 पुरुषै, V1 B1 5 Dn1 D2–4 6 7 T1 कुरुभि (for गुरुभि) — b) V1 D8 पाडव, D5 पाडवे, G3 पाडव, M2–4 मारिष (for पाण्डव) — S K1 2 om (hapl) 94^{cd} — d) B2 मा व्रीडा (by transp), T2 3 G1 2 व्रीळा मा, M व्रीळा (M3 ळ) वा T1 M कौरव (M1 व), G2 कैतव (for पाण्डव) — e) M2–4 कौंतेय (for माद्रेय) — f) B2 (marg) यत्रास्त (for यत्र वा) Ś2 K3(marg) 4 V1 B D T2 कृष्णफाल्गुनौ, K3 पाडवौ, T1 3 G M केशवार्जुनौ

95 a) K4 एवमुक्ता S K2 तदा (Ś2 तो) राजन्, Dn1 च राजेंद्र (for महाराज) — b) S (except T2) विससर्ज स (T1 च) (for व्यसर्जयत) D4 तत् (for तं) K1 3 V1 B D T3 G M तदा, T1 तथा (for तत) — c) G1 वध, G2 वध (for वध) K3 Dn1 D8 च त, B5 तत (for तु त) K3 Dn1 D8 शूर, V1 B1 5 D2–4 7 शूरो, D6 सूतो, S शत्रु (for राजन्) — d) Ś K2 4 V1 B5 D3 4 6 7 नाहन(Ś2 K4 ना)त्, B2 वाहनत्, D5 नुवधीत् (sic) (for नावधीत्) V1 B5 D3 4 6 7 धर्मवि(D6 व)त्तदा, B3 नृपनंदन (for सूतनन्दन) — D5 reads 95^{ef} twice — e) G2 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) Dn1 कुती, S मातुर् (for कुन्त्या) — f) K3 सूत (for तत) M1 विसर्जय, M3 व्यसर्जयन्

96 a) B2 विसृष्ट — c) G M2–4 व्रीळन्निव Dn1 जगामाशु, T1 महाराज (for जगामाथ)

97 a) K3 वापि (for चापि) — b) K1 सूतपुत्राप्रतापित, K3 पुत्रेण तापित, B3 पुत्रप्रतापवान्, S धर्मराजस्य पांडव — c) Some MSS निश्वसन्, Ś2 नि श्वासन् K1 सुखसतप्त, D8 दुःखसकल्प (for सतप्त) T1 दुःख निश्वाससंतप्त — d) B1–4 S कुंभ- (for कुम्भे) K4 क्षिप्तम्, D5 क्षिप्ता Ś1 K2 कुभे क्षि *****, V1 B5 D2–4 6 7 कुभस्थ इव पन्नग

98 a) M1 तद् (for त) K3 V1 B D S विजित्य (D2 त्वा) (for विसृज्य) V1 B5 D2 4 6 7 [अ]थ कर्णोपि (for रणे कर्ण) — b) Ś2 पाचाल, K1 Da1 D1 4 5 पचालास्, K3 पचालास् K1 यथा (for ययौ) — d) K1 चद्रकर्णहयेन च, Dn1 वर्णैर्हयोत्तमै

99 a) K1 D6 तत्राक्रातो, K2 तवाक्रदो, K3.4 तत्र क्रदो B1 तत्राक्राता (sic) (for तत्राक्रन्दो) Ca c cite आक्रद (as in text) — c) D1 यांति (for यान्त) — d) Some MSS पचालाना K2 रथध्वजान्, K4 व्रजात्, D2 6 रथ प्रति (for रथव्रजान्) — After 99, T2 reads 102, repeating it in its proper place

C 8 969 / B 8 24 56 / K 8 15 57

तत्राकरोन्महाराज कदनं सूतनन्दनः ।
मध्यं गते दिनकरे चक्रवत्प्रचरन्प्रभुः ॥ १००
भग्नचक्रै रथैः केचिच्छिन्नध्वजपताकिभिः ।
ससूतैर्हतसूतैश्च भग्नाक्षैश्चैव मारिष ।
ह्रियमाणानपश्याम पाञ्चालानां रथव्रजान् ॥ १०१
तत्र तत्र च सम्भ्रान्ता विचेरुर्मत्तकुञ्जराः ।
दवाग्निना परीताङ्गा यथैव स्युर्महावने ॥ १०२

भिन्नकुम्भा विरुधिराश्छिन्नहस्ताश्च वारणाः ।
भिन्नगात्रवराश्चैव च्छिन्नवालाश्च मारिष ।
छिन्नाभ्राणीव संपेतुर्वध्यमाना महात्मना ॥ १०३
अपरे त्रासिता नागा नाराचशततोमरैः ।
तमेवाभिमुखा यान्ति शलभा इव पावकम् ॥ १०४
अपरे निष्टनन्तः स्म व्यदृश्यन्त महाद्विपाः ।
क्षरन्तः शोणितं गात्रैर्नगा इव जलप्लवम् ॥ १०५

---

100 G2 om (hapl) 100–101 — a) Ś1 K2 4 तथा (for तत्र) — c) K3 मध्यकरे, K4 मध्ये गते, V1 B D (except D8) ऽ मध्य प्राप्ते (for मध्यं गते) — d) K2 क्रुद्ध, K3 V1 Dn1 D6 8 शक्र, B3 वज्र (for चक्र) V1 Da1 T2 विचरन् (Da1 रत्), B1 2 4 5 D1 3–7 हि चरन्, B3 विकिरन् Dn1 T3 G1 M2–4 व्यचरत्, D2 G3 M1 व्यचरन् (for प्रच) K4 मद्दु (sic) (for प्रभु)

101 G2 om 101 (cf v l 100) T1 om 101[abcd] — a) K भग्नचक्र V1 भिन्नचक्रै V1 B D (except D2 8) कैश्चित्, G1 M2–4 काश्चित् (for केचित्) — b) B3 स्रस्त, B4 नष्ट, Da1 D1 5 भिन्न (for छिन्न) D2 6 पताकिन (D6 ना) — c) B2 5 D3 4 7 हताश्वैर्, B3 सवृतैर् (for ससूतैर्) K4 हयसूतैश्च, D2 क्षतसूतैश्च, T2 चाथ भग्नाक्षैर् — d) T3 G1 3 M2–4 चापि (for चैव) K3 भग्नैश्चैव हि मारिष V1 भग्नाक्षैश्चैर्महारथै (sic), B5 D3 6 7 प्रभग्नाक्षैश्च मारिष, D2 प्रभग्नाश्चैव भारत, D4 भग्नाक्षैश्च मारिष (submetric), T2 हतसूतैश्च मा, M1 भग्नाक्षैश्चापि भारत — e) Ś2 K2 4 ह्रियमाणम्, B1 क्रियमाणान्, G1 ह्रीय (for ह्रिय) V1 G3 M1 2 अपश्याम, D6 हि पश्याम (for अपश्याम) K1 ह्रियमाणा स पश्याम (sic), K3 रूपमाणाञ्च पश्याम (sic), Dn1 ह्रियमाणा न पश्याम, D8 ह्रीयमाणा न (marg न्न) पश्यामि, T1 प्रीय्यमाणान्न पश्याम, M4 ध्रियमाणो न पश्याम — f) Some MSS पचालाना Ś K 4 रथव्रजम्, K1 ध्वजम्, M1 रथ व्रजान्

102 T2 reads (for the first time) 102 after 99 — a) M2 तु (for च) G2 तत्र प्रहारसभ्राता — b) K2 विचेतुर्, V1 Da1 D5 विचेरूर् V1 B1 2 4 5 Da1 D1–4 6 7 अथ, B3 S (except T2) तत्र (for मत्त) — c) K1 4 दावाग्निना, K3 B2 8 Da1 D1 5 दावाग्निभि, B1 वाराग्निभि (sic) V1 B4 5 Dn1 D2–4 6 7 T1 2 दावाग्निपरिदग्धा(Dn1 दिग्धां ; T1 पीतां)गा, D8 T3 G M दा(G2 M2 द)वाग्न्यभिपरीतागा — d) K4 Dn1 महाहवे, D4 बले (for वने) K1 B1 यथै(B1 स्यै)व स्युर्महावनै

103 a) M1 भिन्नकठा (for कुम्भा) S सरुधिराश् (T1 राचू) (for विरुधिराश्) V1 B Da1 D1–5 7 भिन्नकुम्भार्द्र(D2 भि)रुधिरा — b) M3 4 भारत (for वारणा) — c) K2 छिन्नगात्रविरश् (sic), K3 D8 T1 गात्रा परे, K4 भिन्नगात्रवराश् V1 B Da1 D1 3 5 7 T2 M2–4 छि(M3 4 भि)न्नगात्रावराश्, Dn1 गात्रधराश्, D2 मात्रोधराश् (sic), D4 गात्रा वराश् (sic), D6 गात्रा रथाश्, T3 G1 3 M1 भिन्नगात्रापराश् G2 भिन्नगात्रा परैश्चापि ❀Ca आवर आवारणम् । यद्वा अपर पूर्वभाग अवर पश्चाद्भाग ।❀ Cc cites गात्र and अपरम् — d) K3 Dn1 D2 6 छिन्नबाणाश्च, V1 पुच्छाश्च, B2 वालश्च T1 मारिष D3 4 7 छिन्नवालधयोऽपरे Cc cites वाला — e) D4 छिन्नाभ्राणा च, D6 T1 भ्रा इव, T3 M भिन्नाभ्राणीव, G2 छिन्नाभ्राणि च — f) K4 V1 B (except B2 3) D2–7 T2 हन्यमाना (for वध्य)

104 a) V1 T2 भ्रामिता, M2–4 पीडिता (for त्रासिता) — b) V1 Dn1 D2–4 6 7 8 (*sup lin* as in text) T3 G1 3 M नाराच(D4 चै)शरतोमरै, B Da1 D1 5 राधेयशर° — c) V1 B5 D2–4 6 7 T2 [अ]भिमुख V1 B5 D2 4 6 7 S जग्मु (for यान्ति) — d) B1 पावका

105 a) V1 नि स्वनंत स्म, B2 T1 निश्वसत स्म, Da1 Dn1 D1 5 नि श्वसतश्च, D6 8 निस्वनतश्च (for निष्टनन्त स्म) B1 3–5 D2–4 7 च, T3 G तु (for स्म) — b) D8 व्यादृश्यंत D2 इव द्विपा, T3 G2 3 महात्मना, M1 महाद्विपत् (sic) (for द्विपा) — c) Ś2 रक्षत, Da1 D1 5 क्षरं(D1 र)ता K4 त्रागैर् (sic), G2 गात्रान् (for गात्रैर्) — d) Ś1 K2 B1 D1 5 T G1 3 नागा (for नगा) K3 Dn1 D4 8 G3 जलश्रवा, V1 Da1 D1 5 स्रव, B D3 7 T2 3 G1 2 M °स्रवा, D2 जलेश्वरा (for जलप्लवम्)

उरश्छदैर्विमुक्ताश्च वालबन्धैश्च वाजिनः ।
राजतैश्च तथा कांस्यैः सौवर्णैश्चैव भूषणैः ॥ १०६
हीना *आस्तरणैश्चैव खलीनैश्च विवर्जिताः ।
चामरैश्च कुथाभिश्च तूणीरैः पतितैरपि ॥ १०७
निहतैः सादिभिश्चैव शूरैराहवशोभिभिः ।
अपश्याम रणे तत्र भ्राम्यमाणान्हयोत्तमान् ॥ १०८
प्रासैः खड्गैश्च सस्यूतानृष्टिभिश्च नराधिप ।
हययोधानपश्याम कञ्चुकोष्णीषधारिणः ॥ १०९
रथान्हेमपरिष्कारान्सुयुक्ताञ्जवनैर्हयैः ।
भ्रममाणानपश्याम हतेषु रथिषु द्रुतम् ॥ ११०
भग्नाक्षकूबरान्कांश्चिच्छिन्नचक्रांश्च मारिष ।
विपताकाध्वजांश्चान्याञ्छिन्नेषायुगबन्धुरान् ॥ १११ C 8 982 B 8 24 69 K 8 15 69

106 a) K4 Da1 D1 4-6 T1 2 G1 2 M1 उर(D6 रु)च्छदैर् (for उरश्छदैर्) B1 3-5 Da1 D1 4 5 8 विमुक्ताश्च, D2 3 युक्तांश्च D7 युक्ताश्च — b) K3 बाल्वधैश्च, D5 वाल बधैश्च, T1 वालवालैश्च, G1 बालबधैश्च, G2 बालबधाश्च, M1 पालबधैश्च Ca c वाल (as in text) — d) D2 च विभूषिता, T2 चैव भूषिते (for चैव भूषणै) K3 V1 D6 T1 3 G M सौवर्णैश्च विभूषणै

107 a) Ś K1 2 S हीना ह्या(T1 स्वा)स्तरणैश्च K3 5 B D2-4 7 8 हीना(D3 ना)श्चाभर K4 हीनायास्तरणीश्च, V1 Dn1 D6 हीना ह्याभरणैश्च, B1 4 हीनान्ह्याभर, B2 D5 हीना(D5 ना)श्चास्तर, Da1 D1 हीनान्स्वास्तर B3 हीना ज्यातलशब्दैश्च — K3 om (hapl) 107b–108a — b) V1 विसर्जिता, B1 -5 Da1 D1-5 7 विवर्जितान्, G1 विवर्जिते K1 Dn1 D3 खलीनैश्चैव वर्जितान् (K1 ता), B2 सलिलैश्चैव वर्जितान् Ca c cite खलीनै (as in text) — c) B3 कुठारैश्च, D3 T1 कुथैश्चैव (for कुथाभिश्च) — d) K1 भूणीरै (sic) (for तूणीरै) D3 पातितैरपि

108 K3 om 108a (cf v l 107) — a) D3 निहितै B4 Da1 D1 5 M1 चापि (for चैव) — M1 om 108b–109d — b) B1 4 Da1 D1 3-7 आहवशोभितै G3 शोभित — After 108ab T1 3 G2 3 ins G1 subst for 108cd

133* वातायमानान्सहसा प्रपश्याम हयोत्तमान् ।
— d) K1 भ्राम्यमानार् (sic), K4 भ्रममाणान्, B1 ग्रस्यमानान् (sic), D1 5 भ्राम्यमानान् B1 4 हयोत्तमै, Da1 D1 5 नृपोत्तमान् (for हयो)

109 M1 om 109 (cf v l 108) — a) D2 3 प्राशै (for प्रासै) D2 खड्गै* (for खड्गैश्च) B1 D3 7 रहितान्, D1 3 सस्यूताम्, D T3 G3 सस्यूता, D4 निहतान् (for सस्यूतान्) — b) K1 ह्रष्टिभिश्च K2 T2 ऋषि, Dn1 T1 3 G1 यष्टि, D2 वृष्टि (for ऋष्टि) K1 3 V1 B D S (M1 om) चापि (V1 Dn1 D2 6 T3 G चैव) भारत (for च नराधिप) — After 109ab, K3 ins 135* — c) K1 हयगोधान्, V1 B1 Dn1 D2-4 6 7 सादीन्, B3 हये योधान् T3 G3 M2-4 हययौधान् K3 T3 G3 अपश्याम, D1 5 आपश्याम, D3m प्रपश्याम T1 हययोधाश्च पश्याम — K1 om (hapl) 109d–114c — d) V1 D2 6 S (M1 om) कचुकोष्णीषवेष्टि(D2 भूषि)तान् Da1 D1 5 कुजरोष्णीषधारिण, Dn1 कचुकौष्णी, D3 कञ्चुकौष्णी Cc cites कचुक and उष्णीष — Ś K2-4 V1 B D T2 3 G1 2 M1 ins after 109 G3 after 111ab

134* निहतान्वध्यमानाश्च वेपमानाश्च भारत ।
[M1 om the prior half B3 4 निकृत्ता, D2 निहितान्, D3 T3 निहता Ś1 द्रवमाणाश्च Ś2 K2 4 रवमाणाश्च K3 B1 4 Da1 D1 5 8 T3 G धावमानाश्च V1 वार्यमाणाश्च B3 om (for वध्यमानाश्च) Ś K2 V1 Da1 T2 G M1 वेष्टमानाश्च K3 [आ]वेष्टयाना च (sic), K4 B2 D5 8 चेष्टमानांश्च, D1 om T3 चेष्टमान च (for वेपमानाश्च) V1 D2 6 T2 मारिष (for भारत)] V1 B D T2 M1 cont K3 ins after 109ab T1 ins after 114 T3 G ins after 114ab

135* नानाङ्गावयवैर्हीनास्तत्र तत्रैव भारत ।
[D2 भिन्नागा, D3 नागागा T1 G1 2 M1 नागान Cc cites अगावयवै B3 हीनास, M1 हीना D3 च भारत, T1 वितिष्ठत G1 2 विनिष्ठितान् M1 स तिष्ठन (for [प्]त्र भारत)]
On the other hand, T1 ins after 109

136* विहयान्सहयाश्चापि वेष्टमानास्ततस्तत ।

110 K1 om 110 (cf v l 109) — a) K3 Dn1 D1 4 5 8 हेमपरिस्कारान् B2 परिष्कारा, Da1 परिस्कान्सु — b) K2 सयुक्ता, K4 Dn1 सयुक्तान् Da1 D2-4 6 7 T2 3 G2 3 M1 सयुक्तान्, T1 सुव्यक्तान् V1 D2 यवनैर् — c) K3 4 B4 5 D3 4 7 8 G1 भ्राम्यमाणान्, B1 **मानान्, Dn1 भ्राम्यमाणाम्, D6 द्रवमाणान्, T1 रम (for भ्रम) Dn1 D3 T G2 3 अपश्यामो — d) B3 हताना, G2 हयेषु (for हतेषु) Ś1 (sup lin as in text) श्रुत K3 द्रुता, V1 Dn1 D2 3 T G M1 द्रुतान् (for द्रुतम्)

111 K1 om 111 (cf v l 109) —a) B2 (marg as in text) भक्षाक्षकूबरान्, D6 भग्नानाहूय तान्, D3 भग्नाक्षिकूबरान्, T3 G हताक्ष T2 चापि (for कांश्चित्) — b) V1 B D S भग्नचक्रा(D3 चक्रा, G2 दर्पा)श्च

C. 8 983
B. 8 24 70
K. 8 15 70

विहीनान्रथिनस्तत्र धावमानान्समन्ततः ।
सूर्यपुत्रशरैस्त्रस्तानपश्याम विशां पते ॥ ११२
विशस्त्राश्च तथैवान्यान्सशस्त्रांश्च बहून्हतान् ।
तावकाञ्जालसछन्नानुरोघण्टाविभूषितान् ॥ ११३

नानावर्णविचित्राभिः पताकाभिरलंकृतान् ।
पदातीनन्वपश्याम धावमानान्समन्ततः ॥ ११४
शिरांसि बाहूनूरूंश्च छिन्नानन्यांस्तथा युधि ।
कर्णचापच्युतैर्बाणैरपश्याम विनाकृतान् ॥ ११५

(for छिन्नचक्राश्च) K3 V1 B5 Dn1 D2-4 6-8 S भारत (T2 कूबरान्) (for मारिष) — After 111^ab, G3 ins 135* — ^c) K3 4 V1 B1 4 5 T1 3 G2 3 M1 विपताक ध्वजान्, B2 ताक ध्वजाश्च, D4 8 T2 ताकध्वजाश्च, M3 ताका ध्वजाश्च K3 4 Da1 D1 5 चान्या, V1 D6 काश्चित्, G1 2 चापि (for चान्यान्) — ^d) K3 छिन्नैष*ङबधनान्, K4 छिन्नैषायुगबधुरान्, V1 B1 2 4 5 Da1 D1 3-7 न्नेषा(D1 षा, D3 शा)दड B3 शादडकूबरान् Dn1 D8 षादड बधनात् D2 षादडवद्धरान्, T1 षान्दडबधुरान्

112 K1 om 112 (cf v l 109) Before 112, D2 reads ॐ नमो भगवते रुद्राय — ^a) K3 विहतान्, B1 विहीना, Dn1 विहितान्, T1 रहितान् (for विहीनान्) B2 रश्मिभिस्, S रथिभिस् (for रथिनस्) — ^b) V1 D2-4 6 7 S ततस्तत (for समन्तत) D1 धावमानावितस्तत, D5 (also as in text) मानावितस्तते (sic) — T1 3 G ins after 112^ab M ins after 114^ab

137* रथास्तु तत्र विच्छिन्नास्तिलश कर्णविक्रमै ।

[T1 सभिन्नास् M सछिन्नास् (for विच्छिन्नास्) T1 कर्णविक्रमान् G2 M1 विक्रमात् M2-4 सायकै]

— After the above, T1 reads 114^cd (repeating it in its proper place) followed by 135* (cf v l 109) — ^c) V1 B Da1 D1-7 S सूतपुत्रशरै(G2 तै)स् (for सूर्य) B1 4 Da1 D1 5 S त्रस्तान् B5 D3 4 7 तीक्ष्णै (for त्रस्तान्) K3 Dn1 D8 सूतपुत्रशरत्रस्तान्, K4 सूर्यपुत्राशरौ श्रस्तान् (sic) — ^d) K3 न पश्यामि B1 4 पश्यमानान्, B5 D3 4 7 हन्यमानान्, Dn1 अपश्यामो D2 पश्यामश्च, D6 प्रपश्याम, D8 आपश्याम — D3 om (hapl) from विशा पते up to घण्टा (in 113^d) S (except T2) जगत्पते (for विशा पते)

113 K1 om 113 (cf v l 109) D3 om up to घण्टा (cf v l 112) T3 G read 113^ab after 114 — ^a) K3 विशस्त्राश्च, G2 विशस्त्रा स, M4 विशस्त्रश्च — ^b) B3 सशस्त्रैश्च, T2 प्रशस्ताश्च (for सशस्त्राश्च) K3 B3 5 Da1 Dn1 D1.4 5 7 8 हतान्बहून् (by transp), V1 B2 D2 [अ]परान्बहून्, B1.4 तथा बहून्, D6 परान्बहून् — ^c) Ś1 K2 तावका*कस(K2 स)छन्नान्, Ś2 K3 V1 B D S तारकाजालसछ(K3 T1 3 जलसछ, G1 जालसप)न्नान्; K4 तावकान्गालसछन्नान् (sic) Ca cites तारकाजालम्. — ^d) Ś2 हेमघटा, K2 न*घटा, K3 4 उरुघटा, B5 वरघटा, Dn1 उरोघट (for उरोघण्टा) V1 B4 D7 वरघटावि(D7 न्वि)शोभितान्, B1 उरुघ्नानिव शोभितान्, B2 वरघटोपशोभि, B3 Da1 D1 2 4 5 उरु(B3 चारु, D2 उरो, D4 अनु)घटाविशोभितान्, D6 उरोघटाभिशोभि T1 उरुकर्णाभिशोभि T2 3 G1 3 उरुघटोपशोभि, G2 उरुबधोप शोभि, M उरुघटाभिशोभिन (M1 तान्) Cc cites उरुघटा ※Ca वरघटान् महतीघटायुक्तान्।※

114 K1 om 114^abc (cf v l 109) T1 om (hapl) 114^ab — ^b) S (T1 om) कदलीभिर् (for पताकाभिर्). — After 114^ab, T3 G ins 135* (cf v l 109), and M ins 137* (cf v l 112) — ^c) K3 V1 B1 3-5 D वारणान् (for पदातीन्) B1 अनुपश्यामि, B3-5 Da1 D1-3 T3 अनुपश्याम, Dn1 T2 अन्वपश्याम T1 अपि पश्यामि, G1 M अप्यपश्याम, G2 3 अपि पश्याम (for अन्वपश्याम) B2 वारणास्तानपश्याम — ^d) B1 M1 धावमाना — After 114, D2 6 ins 138*, T1 ins 135* while T3 G read 113^ab

115 B1 om 115^a-116^b — ^a) K3 Dn1 D3 T2 3 G शिरोभिर्बाहुभिर्वीरा (T2 र्हीना, T3 G र्हीनान्) — ^b) B5 D3 4 7 तथैव च (for तथा युधि) K3 पचालाना रथव्रजा, Dn1 D8 पाचालाना महारथा, T1 M निकृत्तान्वसुधातले, T2 3 G भि(T2 छि)न्नैरूरुभिरेव च — V1 ins after 115^ab D2 6 ins after 114

138* छिन्नाञ्शरैस्तथा बाहूनूरूश्चापाञ्जनाधिप ।

[V1 छिन्नशिरसस् (hypermetric), D2 छिन्नशिरस् (for छिन्नाञ्शरैस्) V1 चान्ये, D2 चा यां (for चापान्)]

On the other hand, B2 ins after 115^ab

139* शिरोभिर्बाहुभिश्छिन्नैश्छिन्नैरूरुभिरेव च ।

— ^d) K3 V1 Dn1 D8 अ(B1 आ)युध्यत, K4 B2 अविध्यत, D2 नायुध्य*, D6 न युध्यति, T2 3 G M नाद(T2 स्यद्द, M1 नाप)श्यत (for अपश्याम) V1 विताडिता, B2-5 Da1 D1 3-5 7 समतत, Dn1 विदारिता, D2 6 विभीषिता, D8 T2 3 G M विनाकृता, T1 तथा कृतान् (for विनाकृतान्)

महान्व्यतिकरो रौद्रो योधानामन्वदृश्यत ।
कर्णसायकनुन्नाना हताना निशितैः शरैः ॥ ११६
ते वध्यमानाः समरे सूतपुत्रेण सृञ्जयाः ।
तमेवाभिमुखा यान्ति पतंगा इव पावकम् ॥ ११७
तं दहन्तमनीकानि तत्र तत्र महारथम् ।
क्षत्रिया वर्जयामासुर्युगान्ताग्निमिवोल्बणम् ॥ ११८
हतशेषास्तु ये वीराः पाञ्चालानां महारथाः ।
तान्प्रभग्नान्द्रुतान्कर्णः पृष्ठतो विकिरञ्छरैः ।
अभ्यधावत तेजस्वी विशीर्णकवचध्वजान् ॥ ११९
तापयामास तान्बाणैः सूतपुत्रो महारथः ।
मध्यंदिनमनुप्राप्तो भूतानीव तमोनुदः ॥ १२०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तदशोऽध्याय ॥ १७ ॥

१८

संजय उवाच ।
युयुत्सुं तव पुत्रं तु प्राद्रवन्त महद्बलम् ।
उलूकोऽभ्यपतत्तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ १
युयुत्सुस्तु ततो राजञ्शितधारेण पत्रिणा । C 8 894 B 8 25 2 K 8 16 2

116 B1 om 116[ab] (cf v l 115) — [a]) Ś2 Da1 D1.5 महा (for महान्) — [b]) M यौधानाम् K3 B4 5 Dn1 D2–4 7 8 अन्वपद्यत, V1 समपद्यत, B3 तत्र भारत, Da1 D1 5 अनुदृश्यते, D6 अनुपद्यत (for अन्वदृश्यत) — [c]) B2 कर्णसायकन्वन्याना (sic) — [d]) K3 V1 B1–3 Dn1 D1 5 6 8 T2 3 G M वध्यता, B4 5 Da1 D2–4 7 T1 युध्यता (for हताना) V1 B (except B2) Da1 D1–5 7 च शितै (for निशितै)

117 [b]) K1 D1 G1 सजया — [c]) K3 B D3 4 6–8 [अ]भिमुख — [d]) B2 पतगम्

118 [b]) K3 B2 Dn1 महारथान् D8 रथा — [c]) K3 Dn1 D3 S अपरे, B1 क्षितिमा (for क्षत्रिया) Da1 तर्जयामासुर् — [d]) K3 D2 T2 युगाताग्निर् D2 इवोज्वलन्, D6 इवोज्वल Ca cites उल्बणम् (as in text)

119 [a]) B1 तत शेषास्तु, D5 हतशेषासु (sic) (for °शेषास्तु) G2 च (for तु) V1 ते (for ये) — [b]) A few MSS पचालाना B1 महारथ, D5 रथ, S रथव्रजा (M1 रथ व्रजान्) (for महारथा) — [c]) K1 तु तान्, V1 Dn1 D2 6 द्रुत, Da1 D1 5 हयान् (for द्रुतान्) Ś K2 4 वीरान्, K1 वीरा , B1 2 4 5 Da1 D1 3–7 वीर (for कर्ण) B3 तान्प्रभग्नहयान्वीरान् — [d]) Ś K2 V1 Dn1 व्यकिरत्, K4 व्यकिरन् (sic), D1 3 विकिरत्, T1 विकिर (for व्यकिरत्) S शरान् (for शरै) — [e]) V1 S अभ्यद्रवत (T2 पद्यत), D6 द्रवत — [f]) K3 B3 S (except G3) विकीर्णकवचध्वजान्

120 [a]) V1 Dn1 D6 पातयामास, B2 अर्पयामास (for ताप) K3 बाणान् S (except T2) तापयन्स(M1–3 न्त)मरे बाणै — [b]) V1 B5 D2–4.6 7 महाबल (for रथ) — [c]) K4 मध्यमदिनमनुप्राप्तो (hypermetric) — [d]) Ś2 K2 4 भीतानिव, M3 भूतानिव K3 ग्रीष्मकाले यथा रवि

Colophon — *Adhy name* T1 2 नकुलपराजय — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 प्रथम(K4 मे)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 (marg) 18, Ś2 T2 17 (as in text), B1 2 4 5 Da1 D3 5 6 24, D4 (*sec m*) 25, T1 3 G M 15

18

1 Before the ref G2 ins श्रीकृष्णाय नम — [a]) B2 D4 6 युयुत्सुस् (for युयुत्सु) B1 2 4 Da1 D1 3–5.7 G2 पुत्रस्, D3 पुत्र च (for पुत्र तु) — [b]) K3 4 V1 B D T2 G3 M द्रावयत, T1 वारयत, T3 G1 तापयत, G2 धावयत (for प्राद्रवन्त) K3 Da1 Dn1 D1.5 8 T2 महाबल, B5 D3 4 6 7 बल महत् (by transp), T1 3 G M वरूथिनीं — [c]) Ś K4 V1 B1 5 D2–4 6 7 न्यपतत्, K1 [ऽ]भ्यमृतत् (sic), K3 व्यपतत्, B3 [ऽ]प्यपतत् (for ऽभ्यपतत्) T1 उलूको वारयामास — [d]) D5 om the first तिष्ठ

2 Ś K1 2 4 om (? hapl) 2 — [a]) V1 B2 5 D2–4 7 च (for तु) Dn1 त्वरितो (for तु ततो) T2 M2–4 तदा, M1 तथा (for ततो) V1 राजा — [b]) V1 G2 शतधारेण,

C 8 994 B 8 25 2 K 8 16 2 उलूकं ताडयामास वज्रेणेन्द्र इवाचलम् ॥ २
उलूकस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रस्य संयुगे ।
क्षुरप्रेण धनुश्छित्त्वा ताडयामास कर्णिना ॥ ३
तदपास्य धनुश्छिन्नं युयुत्सुर्वेगवत्तरम् ।
अन्यदादत्त सुमहच्चापं संरक्तलोचनः ॥ ४
शकुनिं च ततः षष्ट्या विव्याध भरतर्षभ ।
सारथिं त्रिभिरानर्छत्तं च भूयो व्यविध्यत ॥ ५
उलूकस्तं तु विंशत्या विद्ध्वा हेमविभूषितैः ।
अथास्य समरे क्रुद्धो ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ६
स च्छिन्नयष्टिः सुमहाञ्शीर्यमाणो महाध्वजः ।
पपात प्रमुखे राजन्युयुत्सोः काञ्चनोज्ज्वलः ॥ ७
ध्वजमुन्मथितं दृष्ट्वा युयुत्सुः क्रोधमूर्छितः ।
उलूकं पञ्चभिर्बाणैराजघान स्तनान्तरे ॥ ८
उलूकस्तस्य भल्लेन तैलधौतेन मारिष ।
शिरश्चिच्छेद सहसा यन्तुर्भरतसत्तम ॥ ९
जघान चतुरोऽश्वांश्च तं च विव्याध पञ्चभिः ।
सोऽतिविद्धो बलवता प्रत्यपायाद्रथान्तरम् ॥ १०
तं निर्जित्य रणे राजन्नुलूकस्त्वरितो ययौ ।

D3 सित (for शित) — c) T3 G तापयामास (for ताड) — d) Da1 D1 इवाचल K3 D8 वज्रेणेव शतक्रतु, V1 B1 3 Dn1 D3 6 णे(D6 णै)व महाबल, B4 5 D2 4 7 S णेव महाचल (T3 बल)

3 b) T3 G मारिष (for संयुगे) — c) S (except T2) सुतीक्ष्णेन (for धनुश्छित्त्वा) — d) T1 3 G M धनुश्चिच्छेद संयुगे (T1 M मारिष)

4 K1 om 4a–5a — a) M3 तदापास्य — b) B3 बलवत्तर, T1 वेगवत्तर — c) Da1 D1 अन्यदादाय, G2 थादत्त (for दादत्त) D6 सुमहा (for सुमहच्च) — d) B3 कोप (for चाप)

5 K1 om 5a (cf v 1 4) — a) V1 उलूकस्, B4 5 D2 6 उलूक, T1 शकुनीं, G2 शकुनि V1 B (except B2) D S तु (for च) B2 T3 G चतु षष्ट्या (for तत षष्ट्या) — b) K3 Dn1 D3 पुरुषर्षभ, B1 G1 भरतर्षभ — d) T3 G1 3 तु (for च) Ś2 [ऽ]भ्यविध्यत, Ś2 (sup lin) K4 D3 4 7 न्यवि, K3 व्यवध्यत, V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 2 5 6 T3 G3 M1 [ऽ]प्यवि, B3 [ऽ]भ्यधावत T1 M2–4 ह्यविध्यत, T2 [ऽ]प्यतिष्ठत, G2 [ऽ]प्ययुध्यत (for व्यविध्यत) B1 त भूयोप्यविविध्यत (sic)

6 a) K3 स तु, B3 तेक (sic), T3 G पञ्च, M1 तत्तु (for त तु) — b) S2 हेम*भूषितै, K1 हेम ** षितै, V1 स्वर्णविभूषणै, B1 5 D2–4 6 7 S स्वर्ण(T1 3 G M रुक्म)विभूषितैः — c) T2 राजन् (for क्रुद्धो) G2 तथा युयुत्सो समरे — d) D1 ध्वजश्च (for ध्वज)

7 a) T G स(G1 वि)च्छिन्नयष्टि Da1 D1, 5 सुमहत् (for सुमहान्) — b) T1 छिद्यमाणो (for शीर्यमाणो) — c) K1 समरे, T3 G1 2 प्राङ्मुखो (for प्रमुखे) — d) Dn1 युयुत्सो (sic), T1 युत्सु K4 काचनो ज्वलन्, B1 3–5 D2, 4, 7 T2 नध्वज, B2 D2 6 नप्रभ, T1, 3 G M विश्रुतो रथात् (for काञ्चनोज्ज्वल)

8 d) T2 निजघान (for आज) Ś2 स्तनातरै, K2 स्तनातुरे (sic)

9 For the repetition of 9 in D2, see below — a) Ś K1 2 4 B Da1 D1 3–5 7 समरे, D6 फल्लेन (for भल्लेन) — b) V1 तिलधौतेन K3 मारिष, T1 भारत — V1m T2 repeat 9cd, after 140* — c) Da1 D1 5 धनुश्च (for शिरश्च) K4 B5 D3 4 7 भल्लेन, B2 D2 (both times) S (T2 second time) समरे (for सहसा) K3 V1 (first time) Dn1 D6 8 धनुश्चिच्छेद समरे — d) V1 (second time) जतुर्, B1 3 यातुर् (for यन्तुर्) K1 T3 G3 M3 भारतसत्तम K3 D8 शरै क्रोधसमन्वित, V1 (first time) Da1 Dn1 D1 2 (both times) 5 6 T2 (first time) स्वर्णपुङ्खेन राजता — After 9, V1 B (except B3) D (except D8) T2 ins

140* तच्छिन्नमपतद्भूमौ युयुत्सो सारथेस्तदा ।
तारारूप यथा चित्र निपपात महीतले ।

[(L 1) V1 Da1 Dn1 D1 2 5 6 धनुरुत्तम (for सारथेस्तदा) — After line 1, D repeats stanza 9 — (L 2) V1 तथा (for यथा)]

Dn1 cont

141* यन्तुश्चिच्छेद समरे शिर क्रोधसमन्वित ।

10 a) T1 चतुरश्चाश्वास्, G2 चतुरोस्याश्वास् — b) B1 तथा (for त च) K3 D8 पत्रिभि, B2 D1 सप्तभि (for पञ्चभि) — c) D8 सोपि विद्धो — d) Da1 D1 5 प्रत्युपायाद् Ś1 K2 रथतर

11 a) S (except T2) transp त and निर्जित्य — b) S2 K1 2 4 T3 G3 त्वरित — c) A few MSS. पञ्चालान् — d) T1 विसृजन्, T3 G M विकिरन् (for विनिघ्नन्) K1 विनिघ्नंति शितै शरै

पाञ्चालान्सृञ्जयांश्चैव विनिघ्नन्निशितैः शरैः ॥ ११
शतानीकं महाराज श्रुतकर्मा सुतस्तव ।
व्यश्वसूतरथं चक्रे निमेषार्धादसंभ्रमम् ॥ १२
हताश्वे तु रथे तिष्ठञ्शतानीको महाबलः ।
गदां चिक्षेप संक्रुद्धस्तव पुत्रस्य मारिष ॥ १३
सा कृत्वा स्यन्दनं भस्म हयांश्चैव ससारथीन् ।
पपात धरणीं तूर्णं दारयन्तीव भारत ॥ १४
तावुभौ विरथौ वीरौ कुरूणां कीर्तिवर्धनौ ।
अपाक्रमेतां युद्धार्तौ प्रेक्षमाणौ परस्परम् ॥ १५
पुत्रस्तु तव संभ्रान्तो विवित्सो रथमाविशत् ।
शतानीकोऽपि त्वरितः प्रतिविन्ध्यरथं गतः ॥ १६
सुतसोमस्तु शकुनिं विव्याध निशितैः शरैः ।
नाकम्पयत संरब्धो वार्योघ इव पर्वतम् ॥ १७
सुतसोमस्तु तं दृष्ट्वा पितुरत्यन्तवैरिणम् ।
शरैरनेकसाहस्रैश्छादयामास भारत ॥ १८
ताञ्शराञ्शकुनिस्तूर्णं चिच्छेदान्यैः पतत्रिभिः ।
लघ्वस्त्रश्चित्रयोधी च जितकाशी च संयुगे ॥ १९
निवार्य समरे चापि शरांस्तान्निशितैः शरैः ।
आजघान सुसंक्रुद्धः सुतसोमं त्रिभिः शरैः ॥ २०
तस्याश्वान्केतनं सूतं तिलशो व्यधमच्छरैः ।
स्यालस्तव महावीर्यस्ततस्ते चुक्रुशुर्जनाः ॥ २१
हताश्वो विरथश्चैव छिन्नधन्वा च मारिष । C 8 1015 B 8 25 23 K 8 16 23

---

12 b) B3 श्रुतवर्म , Dn1 D6 T1 M वर्मा, T2 शितवर्मा K4 ततस्, M1 श्रुतस् (for सुतस्) — c) T1 व्यश्वसूतं (for सूत) — d) V1 D2 6 असभ्रमात् B Da1 Dn1 D1 3–5 7 S भ्रम

13 a) D2 हताश्वेति (for श्वे तु) G1 रथो D6 [ऽ]निच्छन् (sic), T2 (before corr) तस्मिन् (for तिष्ठन्) — b) Ś2 शतानेको, K1 नीक V1 B5 D2–4 6 7 S महारथ (for बल) — d) B3 D6 T2 पुत्राय, D1 पुत्रश्च (for पुत्रस्य) B3 भारत (for मारिष)

14 a) B2 G1 M1 स, T2 सो (for सा) V1 B2 3 5m D6 हत्वा (for कृत्वा), and तस्य (for भस्म) — b) S (except T2) हयान्सारथिमेव च — cd) Ś K1 2 D3 दारयती च (for यन्तीव) S (except T2) ध्वज चैव पताकां च (G2 कश्च) मेदिनीमन्वपद्यत

15 a) V1 शूरौ (for वीरौ) D6 तावुभौ भरतौस्तौ तौ (sic) — c) Ś2 K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T2 व्यपाक्रमे(D1 म)ता, K1 अपक्रमेता, T1 3 G M व्यपक्रमेता Ś K1 2 4 Dn1 D2 6 युद्धाय, K3 V1 B1 2 4 D3 4 7 8 S द्धात्तु, B3 द्धास्तु, B5 m द्धात्तौ — d) Ś2 प्रेक्षमानौ, Da1 Dn1 D1 5 6 प्रेक्ष्यमाणौ, T2 वीक्ष

16 Da1 D1 5 om 16^{ab} — b) Ś2 K3 4 V1 B2 G1 3 विवत्सो, K1 विवित्स-, B1 3–5 Dn1 D2–4 6 7 विविंशो, T1 विदित्सो, T2 विरथो, G2 M2–4 युयुत्सो V1 Dn1 D3 4 6 7 T2 आरुहत्, D2 आरुहे T1 3 G M आव्रजत् (for आविशत्) — c) D3 त्वरित, S (except T2) राजेंद्र (for त्वरित) — d) D3 प्रतिवध्य , G2 प्रत्य विंध्य (for प्रतिविन्ध्य)

17 a) K3 D2 6 T1 G2 श्रुतसोम तु (D6 मश्च), K4 स्तुतसौमस्तु, V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T2 3 G1 3 M सु(B1 सू)तसोम तु (V1 च) K3 V1 B (except B3) D S शकुनिर् (for शकुनिं) — b) V1 T3 G3 विद्ध्वा तु, B5 Dn1 D3 4 7 T1, 2 G1 2 M विद्ध्वा सु , D2 6 विद्ध्वा त (for विव्याध) — T3 G1 3 repeat 17^{cd} after 20 — c) D6 नाकपत सु , G2 नाकपयच्च (for यत) Ś2 K4 B1 5 D3–5 7 T1 3 G M2–4 सक्रुद्धो, Da1 D1 संरब्धौ, M1 सहृष्टो (for सरब्धो) — d) Ś K3 V1 B1 3 5 Da1 D1–6 T2 G2 3 M वार्यौघ, B4 वार्यौघैर्, T1 वाय्वोघ (for वार्योघ) K3 पर्वतान्

18 a) K3 स्तुत , D6 8 T1 G2 श्रुत (for सुत)

19 a) S तस्य (for तूर्णं) — b) D3 चिच्छेदान्य S (M1 partly damaged) तूर्णं चिच्छेद (T3 G विव्याध) पत्रिभि — c) K3 लघ्वस्त्र Da1 D1 5 T1 3 G लघुहस्त श्चि(Da1 चि)त्रयोधी

20 a) D3 वापि (for चापि) — b) Da1 शराद्यान्, D5 शरास्तन्, T1 शराश्च (for शरांस्तान्) — D3 T1 om (hapl) 20^{cd} — c) D2 व्याजघान (for आज) S (T1 om) तत क्रुद्ध (for सुसक्रुद्ध) — d) K3 Dn1 D6 श्रुतसोम — After 20, T3 G1 3 repeat 17^{cd}

21 a) S स्यदन केतु (for केतन सूत) — c) K3 D3 शालस् V1 B1–4 Da1 D1 3 7 श्यालस्, G2 तस्यास् (for स्यालस्) K1 तत्र (for तव) Ś K1 2 B1 5 D3 4, 6 7 महाराज, T2 वीरस् (for वीर्यस्) — d) B2 (marg) तव (for ततस्) K1 3 V1 B D S उच्चु(M1 च्च)क्रुशुर् (for ते चुक्रुशुर्)

C. 8 1015 B. 8 25 23 K. 8 16 23

धन्वी धनुर्वरं गृह्य रथाद्भूमावतिष्ठत ।
व्यसृजत्सायकांश्चैव स्वर्णपुङ्खाञ्शिलाशितान् ॥ २२
छादयामासुरथ ते तत्र स्यालस्य त रथम् ।
पतंगानामिव व्राताः शरव्राता महारथम् ॥ २३
रथोपस्थान्समीक्ष्यापि विव्यथे नैव सौबलः ।
प्रमृद्नंश्च शरास्तांस्ताञ्शरव्रातैर्महायशाः ॥ २४
तत्रातुष्यन्त योधाश्च सिद्धाश्चापि दिवि स्थिताः ।
सुतसोमस्य तत्कर्म दृष्ट्वाश्रद्धेयमद्भुतम् ।
रथस्थं नृपतिं त तु पदातिः सन्नयोधयत् ॥ २५
तस्य तीक्ष्णैर्महावेगैर्भल्लैः संनतपर्वभिः ।
व्यहनत्कार्मुकं राजा तूणीरं चैव सर्वशः ॥ २६
स च्छिन्नधन्वा समरे खड्गमुद्यम्य नानदन् ।
वैडूर्योत्पलवर्णाभं हस्तिदन्तमयत्सरुम् ॥ २७
भ्राम्यमाणं ततस्तं तु विमलाम्बरवर्चसम् ।

---

22 D1 om (? hapl) 22^{b}–24^{a} — b) V1 B5 (m as in text) D2–7 S छिन्नकेतुश् (for धन्वा) K3 मरिष — c) Ś2 धन्ववर Da1 D6 धनुर्धर (for वरं) Ś1 ग्राह्य (for गृह्य) — d) K3 B1–4 Dn1 D8 ततो (for रथाद्) D4 S व्यतिष्ठत (for अतिष्ठत) D2 6 सरथाद(D6 दि) वतिष्ठत — e) K3 B1 T1 2 व्यसृजन् Da1 D5 विसृजत् Ś2 सायक्श्, B1 शायकाश्, M1 सायकाश् M2–4 चापि (for चैव) — f) Ś2 D8 शिलासितान्

23 D1 om 23 (cf v l 22) — a) V1 B Da1 Dn1 D2–7 छादयामास समरे (V1 च रथ, B3 4 Da1 D5 स रथ) — b) Some MSS श्या(or शा)लस्य K1 ते रथ, V1 B1 3 Da1 D5 चाहवे, B4 सयुगे (for त रथम्) — T3 om 23^{c}–24^{d} — c) V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 T2 शल भानाम् (for पतगानाम्) K3 V1 B D (except D6, D1 om) व्रातान्, G2 M4 व्रात (for व्राता) — d) K3 D2 शरव्रातान् D महारथ, T2 महात्मन॰, M3 महारथा K3 V1 B Da1 Dn1 D3 4 7 8 श(B2 शू)रव्रातान्महारथ॰

24 T3 om 24 (cf v l 23) D1 om 24^{a} (cf v l 22) — a) Ś2 K4 हस्तोपस्थान् K1 3 V1 B D (D1 om) रथोपगान् (for रथोपस्थान्) K3 समीक्ष्याथ, B1 क्ष्येव, B3 5 D3 4 7 क्ष्यैव, B4 Da1 D5 क्ष्यैव, D2 समासाद्य, D8 समीक्ष्यारिर् (for क्ष्यापि) S (T3 om) सछाद्यमानोपि दृढ — b) Da1 D1 5 T2 विव्यधे V1 विव्याधैन च सौबल — c) K1 प्रमुद्यश्च, K3 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T2 प्रममाथ (B4 मथे), K4 प्रमथ्नश्च, D6 प्रमृद्यतु, T1 M प्रामर्दत (M1 प्रमर्दत), G1 प्राज्ञमर्द, G2 3 प्रममर्द (for द्नश्च) G1 3 नरास्तत्र, G2 नरास्त्रस्तान् (for शरास्तांस्तान्) K3 ता तु, V1 B1 2 5 D3 4 6 7 तस्य, B3 4 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 तास्तु, T1 सर्वान्, M1 अस्त्रान् (for तांस्तान्) D2 प्रमृज्याशुशरास्तस्य — d) S (except T2, T3 om.) शरजालैर्महारथ॰

25 a) V1 ततस्त्रास्यत, B3 तत्र तस्यात, D5 G2 तत्र तुष्य (G2 °ष्यं)त T3 G2 3 M यौधाश्च — b) T3 G चैव (for चापि) — c) Ś1 (*sup lin* as in text) K3 B2 D2 6 8 T1 श्रुत(B2 सूत)सोमस्य G2 यत् (for तत्) — d) G1 दृष्ट्वाश्रेयमद्भुतम् (submetric) — e) B5 D2–4 7 शकुनिं, D6 शकुनिर्, T1 तु नृप, G2 नृपतिस् (for नृपतिं) K3 D8 यत्तु नृपतिं (for नृपतिं त तु) V1 Dn1 D2 6 7 T1 2 यस्तु, B1 4 यात, B2 3 5 यत्त Da1 D1 5 सत, D3 4 G1 3 M यत्तु- (for त तु) — f) K1 B1 पदातिं, D2 पदात॰ K1 सत्र योधयत् (sic), K3 B5 Dn1 D3 4 6–8 T1 G समयोधयत् (D6 यन्), K4 M2–4 स न्ययोधयत्, B1 सयुयोधयत्, D2 समपोथयत् (for सन्नयोधयत्)

26 a) D6 नृप (for तस्य) B3 भल्लैर्, T1 तीव्रैर् (for तीक्ष्णैर्) — b) B3 तीक्ष्णै (for भल्लै॰) — c) K1 3 व्यहरत्, V1 D2 व्याहन(D2 र)त्, S (except G3) व्यधमत् (for व्यहनत्) K3 चैव, V1 B D T2 3 G1 2 M2 राजन्, M4 राज (for राजा) — d) K3 V1 B D S तूणीराश् (for तूणीर) B2 चापि (for चैव) G1 तूणीराश्च सर्वश (submetric)

27 a) T1 3 G1 2 M1 3 स (for स) B1 5 D3 4 7 विरथ (for समरे) — b) K3 खड्गप्रछस्य (sic), M2–4 मुद्गृह्य (for मुद्यम्य) K1 नानदम्, K3 4 नानदत्, V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1–7 T2 चानदत्, B3 नादयन्, D8 G2 नादयत् (for नानदन्) — c) Ś1 B D3 4 6 7 वैदूर्योत्पलवर्णाभ, V1 D1 2 T1 3 G M वैडूर्योत्पलपत्राभ (D2 वर्णाभ, T1 M2 4 पत्राभ, G3 पत्राग), Da1 वैदूर्योत्पाल पत्राभ — d) Ś2 Dn1 हस्तिदतमय त्सरू (Ś2 द), K3 दडमेय सरु, V1 B1 5 D2–4 7 S दतिदतमय(D3 य)त्सरु (D2 शुभ), Da1 D1 5 हस्तिदतसमत्सरु (Da1 D5 र), D8 हस्तीदतमयत्सरु

28 a) Ś K2 4 भ्राम्यमानस्, K1 त्रास्यमाण, B1 भ्राम्यमान, Da1 D1 5 M3 माणस्, Dn1 मान (for माण) B5 Da1 D1 5 तूर्णं (for त तु) — b) Ś2 विमलादित्य वर्चस, K1 विलरस्वर (sic), Da1 विमलाबरवर्चसा, S (except T2) बर(G2 बुद)दर्शन — c) S तदा (for

कालोपम ततो मेने सुतसोमस्य धीमतः ॥ २८
सोऽचरत्सहसा खड्गी मण्डलानि सहस्रशः ।
चतुर्विंशन्महाराज शिक्षाबलसमन्वितः ॥ २९
सौबलस्तु ततस्तस्य शरांश्चिक्षेप वीर्यवान् ।
तानापतत एवाशु चिच्छेद परमासिना ॥ ३०
ततः क्रुद्धो महाराज सौबलः परवीरहा ।
प्राहिणोत्सुतसोमस्य शरानाशीविषोपमान् ॥ ३१
चिच्छेद तांश्च खड्गेन शिक्षया च बलेन च ।
दर्शयँल्लाघवं युद्धे तार्क्ष्यवीर्यसमद्युतिः ॥ ३२
तस्य संचरतो राजन्मण्डलावर्तने तदा ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन खड्गं चिच्छेद सुप्रभम् ॥ ३३
स च्छिन्नः सहसा भूमौ निपपात महानसिः ।
अवशस्य स्थित हस्ते त खड्ग सत्सरु तदा ॥ ३४
छिन्नमाज्ञाय निस्त्रिंशमवप्लुत्य पदानि षट् ।
प्राविध्यत ततः शेष सुतसोमो महारथः ॥ ३५
स च्छित्त्वा सगुणं चाप रणे तस्य महात्मनः ।
पपात धरणीं तूर्णं स्वर्णवज्रविभूषितः ।
सुतसोमस्ततोऽगच्छच्छ्रुतकीर्तेर्महारथम् ॥ ३६ C 8. 1032 B 8 25 40 K 8 16 39

ततो) K3 V1 B D (except D2) कालदण्डोपम मेने — ^{d}) K3 Dn1 D6 T1 श्रुतसोमस्य, D1 सूत (for सुत)

29 ^{a}) K3 D8 सोचरन् T1 खड्गो (for खड्गी) — ^{b}) K3 B1–4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 समतत (for सहस्रश) — ^{c}) V1 B1 3–5 Da1 D1–5 7 G1 2 चतुर्दश, B2 विंश Dn1 D6 T G3 M द्विश (for विंशन्) D6 समुद्दिश्य (for महाराज) — After 29, V1 B D (except D6 8) ins

142* भ्रान्तमुद्भ्रान्तमाविद्धमाप्लुत विप्लुत सृतम् ।
सपात समुदीर्यं च दर्शयामास सयुगे ।

[Cf 6 50 45 — (L 1) B1 आवृत्तम् (for उद्भ्रान्तम्) V1 आधूद्धम् (sic), B3 Da1 D1 2 5 आधूतम्, B5 आवृत्तम्, Dn1 आभूतम् (for आविद्धम्) B2 आधूत (for आप्लुत) V1 B4 Dn1 D2 प्लुतनि (Dn1 D2 नि)सृत Da1 D1 5 द्रुतनि सृत (for विप्लुत सृतम्) B1 स्मृत, B2 सुत, B5 तथा (for सृतम्) ❀Cc भ्रातादय परिभाषिना ।❀ — (L 2) B4m समुदीष, Ccp दीक्ष्य (for दीय) D2 सपातसमुदीज्य च (for the prior half)]

30 ^{a}) V1 D2 सौबलस्य — D8 om 30^{cd}

31 D3 erroneously, reads 31^{a}-53^{b} after अशीत्या (in 67^{c}) — ^{b}) V1 D2–4 7 पुनरेव च (D2 हि) (for परवीरहा) — ^{c}) K3 D6 T1 श्रुतसोमास्य, V1 B1 5 D2–4 7 M2–4 सुतसोमाय, Dn1 श्रुतसेनाय (for सुतसोमस्य) — ^{d}) Ś1(*sup lin* as in text) 2 K1 2 4 राजन्नाशीविषोपमान्

32 For sequence in D3, cf v 1 31 — ^{a}) Dn1 विछेद (for चिच्छेद) V1 B (except B2 3) Dn1 D2 4 6 7 S तास्तु (for तांश्च) Ś1 भल्लेन, K2 बल्लेन (for खड्गेन) — ^{c}) D1 युद्ध — ^{d}) K1 तार्क्ष्यवीर्यसमच्युति°, K3 D6 8 तार्क्ष(D6 क्ष्य)वीर्यपराक्रम°, V1 B2 4 Dn1 D2–4 7 S तार्क्ष्य(M1 क्ष)तुल्यपराक्रम°

33 For sequence in D3, cf v 1 31 — ^{a}) T3 G3 राजा (for राजन्) — ^{b}) Ś K2 4 मडले वर्तने, K3 D1 5 मड(K3 ग)लावर्तते (for मण्डलावर्तने) Ś K1 2 4 T1 तथा (for तदा) T2 मडलानि ततस्तत — ^{c}) V1 क्षुराग्रेण (for क्षुरप्रेण) — ^{d}) M1 चिक्षेप (for चिच्छेद) T3 सप्रभ

34 For sequence in D3, cf v 1 31 — ^{a}) K3 G1 2 M सच्छिन्न (for स च्छिन्न) — ^{b}) B3 महाद्युति° — ^{c}) K3 B3 D1 5 8 अर्धमन्यत्, V1 B1 4 5 D2–4 7 S अर्धमस्य, B2 Da1 D6 अर्धमन्य , Dn1 अर्द्ध तस्य (for अवशस्य) K4 अवसपस्थिते हस्ते (sic) — ^{d}) K4 स्रत्सरु K1 मत्सरु त च भारत, K3 B2–5 Dn1 D3 4 7 8 सु(K3 B2 D8 स)त्सरोस्तस्य (B2 5 D4 7 त्र) भारत, V1 D2 6 स (D2 त)त्सरु तस्य भारत, B1 युयुत्सोस्तस्य भारत, Da1 D1 T2 सत्सरुस्तस्य (Da1 त्र) भारत D5 सुशरस्तस्य भारत, T1 G1 यत्तु सत्सरु भारत, T3 M स(M4 त)त्सरु यत्तु भारत, G2 सत्सरु यन्नु भारत, G3 सुत्सरु यत्तु भारत

35 For sequence in D3, cf v 1 31 — ^{a}) Ś2 K1 2 4 B3 आदाय (for आज्ञाय) — After 35^{ab}, D2 ins

143* सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सुदृढ वेगवत्तरम् ।

— ^{c}) K3 प्राविध्यच्च Cc ध्यत (as in text) D2 तूर्ण (for शेष) D8 प्राविध्य कृतमशेष (sic), T1 2 G1 2 M प्राविध्यतासेस्त(T2 G1 2 तासै त)च्छेष — ^{d}) Ś2 सुतसोम , K3 Dn1 D6 श्रुतसोमो V1 D2 S (except T2) महाबल (for रथ) B1 सुतसोम तथा रथ

36 For sequence in D3, cf v 1 31 — ^{a}) D4 सछित्त्वा, T2 G1 M2–4 तच्छित्त्वा, T3 G2 3 स च्छित्त्व (for स च्छित्त्वा) — S (except T2) transp 36^{b} and 36^{d} — ^{c}) D4 तत्र (for तूर्णं) — ^{d}) K2 4 स्वर्णवर्णविभूषित°, K3 सुवर्णवज्रभू , V1 B D S स्वर्णवज्र विभूषित — ^{e}) K3 B2 Dn1 D6 T1 श्रुत (for सुत) T1 तथा (for ततो) K3 गत्वा, Dn1 [ऽ]गच्छन्, S

C 8 1032 B 8 25 40 K 8 16 40 सौबलोऽपि धनुर्गृह्य घोरमन्यत्सुदुःसहम् ।
अभ्ययात्पाण्डवानीकं निघ्नञ्शत्रुगणान्बहून् ॥ ३७
तत्र नादो महानासीत्पाण्डवानां विशां पते ।
सौबलं समरे दृष्ट्वा विचरन्तमभीतवत् ॥ ३८
तान्यनीकानि दृप्तानि शस्त्रवन्ति महान्ति च ।
द्राव्यमाणान्यदृश्यन्त सौबलेन महात्मना ॥ ३९
यथा दैत्यचमूं राजन्देवराजो ममर्द ह ।
तथैव पाण्डवीं सेनां सौबलेयो व्यनाशयत् ॥ ४०
धृष्टद्युम्नं कृपो राजन्वारयामास संयुगे ।
यथा दृप्तं वने नागं शरभो वारयेद्युधि ॥ ४१
निरुद्धः पार्षतस्तेन गौतमेन बलीयसा ।
पदात्पदं विचलितुं नाशक्नोत्तत्र भारत ॥ ४२
गौतमस्य वपुर्दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नरथं प्रति ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि क्षयं प्राप्तं च मेनिरे ॥ ४३
तत्रावोचन्विमनसो रथिनः सादिनस्तथा ।
द्रोणस्य निधने नूनं संक्रुद्धो द्विपदां वरः ॥ ४४
शारद्वतो महातेजा दिव्यास्त्रविदुदारधीः ।
अपि स्वस्ति भवेदद्य धृष्टद्युम्नस्य गौतमात् ॥ ४५
अपीयं वाहिनी कृत्स्ना मुच्येत महतो भयात् ।
अप्ययं ब्राह्मणः सर्वान्न नो हन्यात्समागतान् ॥ ४६

(except T2) राजन् (for [ऽ]गच्छत्) — [f]) K1 om from कीर्तें up to शस्त्र (in 39[b]) Dn1 D1 कीर्तिर् (for कीर्तेर्) S (except T2) श्रुतकीर्तिरथ गत

37 For sequence in D3, cf v l 31 K1 om 37 (cf v l 36) — [b]) T3 G3 अन्य (for अन्यत्) V1 B5 D2–4 7 सुदुर्जय, B1 सुदुष्कर, Dn1 स दु सह, T1 3 G M महाबल T सुदर्शन (for सुदु सहम्) — [c]) B3 4 Da1 D1 5 पाडवी सेना (for पाण्डवानीक)

38 For sequence in D3, cf v l 31 K1 om 38 (cf v l 36) — [a]) B1 ततो (for तत्र) — [c]) K3 सौबलस्य रथ दृष्ट्वा — [d]) B1 विचरन् ** भीतवत्

39 For sequence in D3, cf v l 31 K1 om up to शस्त्र (in [b]) (cf v l 36) — [a]) Ś2 तान्यनेकानि Da1 D1 5 तृप्तानि, Dn1 दृष्टानि, T2 त्रस्तानि (for दृप्तानि) — [b]) Ś K2 4 शत्रुवति, D1 शस्त्रदति (for वन्ति) B3 महात्यपि — [c]) B1 G1 द्र॰यमाणानि, D4 6 द्राव्यमानानि, G2 द्रवमाणानि K4 द्राव्यमानानि दृश्यत

40 For sequence in D3, cf v l 31 — [a]) Da1 D1 5 अथ (for यथा) B3 दैत्यबल, D8 चमु — [c]) T3 G1 पाडवानीक (for पाण्डवीं सेना) — [d]) B3 सौबलोपि, D1 सौबलेन D2 व्यदहत् (sic), T3 G1 2 व्यनीनशत्, M1 [ऽ]प्यनाशयत् (for व्यनाश) — V1 repeats 40[cd] — K3 4 V1 B D S ins after 40 (K4 after 42) an addl colophon [*Adhy name* T1 2 शकुनिश्रुत(T2 सुत)सोमयुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) B1 4 5 D6 25, D4 26, T1 3 G M 16, T2 18] — After the colophon, G3 ins श्रीकृष्णाय नम

41 For sequence in D3, cf v l 31 Before 41, K3 4 V1 B D S (except C3) ins सजय उवाच — [a]) Dn1 T2 G2 ततो (for कृपो) — [c]) D3–5 7 दृष्ट्वा (for दृप्त) K3 D8 महा, D1 च ते (for वने) B2 5 D2–4 7 T2 सिंह (for नाग) — [d]) V1 D4 सरभो, D2 शलभो (for शरभो) Ś1 [ऽ]पारयद्, S2 K4 [ऽ]धारयद्, K1 2 D2 T2 [ऽ]वारयद् (for वारयेद्)

42 For sequence in D3 cf v l 31 — [a]) B5 विरुद्ध G2 पार्षदस् K1 विरुद्धा पर्वतस्तेन (sic) — [b]) B1 3 4 Da1 D1 5 महात्मना (for बलीयसा) — [c]) V1 प्रचलितु (for विच) — [d]) K3 B5 Dn1 D2–4 6–8 T1 2 G1 M नाशकत् (for नाशक्नोत्) G1 पार्षत (for भारत) T3 G2 3 न शक्नोत्यत्र भारत — After 42, K4 ins an addl colophon (cf v l 40)

43 For sequence in D3, cf v l 31 Before 43, K4 ins सजय उवाच — [a]) V1 B D2–4 7 T2 3 G2 3 रथ, Da1 D1 5 धनुर् (for वपुर्) D6 च दुर्दृष्ट्वो (for वपुदृष्ट्वा) — [b]) Ś2 धृष्टद्युम्न, D6 गौतमस्य (for धृष्टद्युम्न) — [c]) B1 4 वित्रेशु , Dn1 विनेशु (for वित्रेसु) — [d]) T2 भय, Cc क्षय (as in text)

44 For sequence in D3, cf v l 31 — [a]) K1 Da1 D1 5 तत्राब्रुवन्, B1, 3 4 त(B4 अ)थाब्रुवन् (for तत्रावोचन्) S (except T2) तत्र जल्पति पाडूनां — [b]) T2 तदा (for तथा) — [c]) Ś2 K4 T1 G2 निधन, V1 B1 4 5 D T2 3 G1 3 M निधनात् (for निधने) Ś2 K4 श्रुत्वा, V1 B5 Da1 तूर्णं (for नून) — [d]) K1 सक्रुद्धं Ś1 K2 वर

45 For sequence in D3, cf v l 31 — [a]) K1 शरद्वतो, K2 नार , M1 शारद्वतो Dn1 महाराज (for महातेजा) — [b]) G2 दिव्यास्त्रविदुषो युधि — [c]) K4 अपस्वस्ति Cc cites अपि (as in text) D1 भव (for भवेद्) K1, 2 4 B3 D7 T2 G1 2 अस्य, D1 एव (for अद्य)

46 For sequence in D3, cf v l 31 — [b]) Ś2 K1 3

यादृशं दृश्यते रूपमन्तकप्रतिमं भृशम् ।
गमिष्यत्यद्य पदवीं भारद्वाजस्य संयुगे ॥ ४७
आचार्यः क्षिप्रहस्तश्च विजयी च सदा युधि ।
अस्त्रवान्वीर्यसंपन्नः क्रोधेन च समन्वितः ॥ ४८
पार्षतश्च भृश युद्धे विमुखोऽद्यापि लक्ष्यते ।
इत्येव विविधा वाचस्तावकाना परैः सह ॥ ४९
विनिःश्वस्य ततः क्रुद्धः कृपः शारद्वतो नृप ।
पार्षतं छादयामास निश्चेष्ट सर्वमर्मसु ॥ ५०
स वध्यमानः समरे गौतमेन महात्मना ।
कर्तव्य न प्रजानाति मोहितः परमाहवे ॥ ५१
तमब्रवीत्ततो यन्ता कच्चित्क्षेम नु पार्षत ।
ईदृशं व्यसनं युद्धे न ते दृष्ट कदाचन ॥ ५२
दैवयोगात्तु ते बाणा नातरन्मर्मभेदिनः ।
प्रेषिता द्विजमुख्येन मर्माण्युद्दिश्य सर्वशः ॥ ५३
व्यावर्तये तत्र रथ नदीवेगमिवार्णवात् ।
अवध्यं ब्राह्मण मन्ये येन ते विक्रमो हतः ॥ ५४ C 8 1051 B 8 26 15 K 8 17 14

मुच्यते (for मुच्येत) D1 भवान् (for भयात्) — M1 om (hapl) 46^{cd} — c) Ś2 अपीय, D4 अद्याय, M2–4 अय तु (for अप्यय) M2 ब्राह्मणान् (for ब्राह्मण) — d) Ś K1 2 4 नून, G2 नागान् (for न नो)

47 For sequence in D8, cf v l 31 — a) G2 नूनम् (for रूपम्) — b) S रणे (for भृशम्) — c) B2 पृथिवीं, Da1 पदवी, Ca ० वीं (as in text) — d) T1 भरद्वाजस्य, Ca भार (as in text) K3 V1 B5 D (except Da1 D1 5) S गौतम (for सयुगे)

48 For sequence in D8, cf v l 31 — b) K1 विजयीव M3 4 -युध (for युधि) — c) T1 3 G M शस्त्र(G1 श्रुत)सपन्न

49 For sequence in D8, cf v l 31 — a) K1 पादतश्च, K3 पार्षतस्य, B1 2 S तस्तु (for तश्च) B5 D2–4 7 T1 3 G2 3 M महा, G1 समो (for भृश) — b) M हि (for [अ]पि) Da1 D1 5 M2–4 दृश्यते (for लक्ष्यते) B1–3 Dn1 D3 4 7 T1 विमुखोद्या(Dn स्या) भिल, D8 विमुख्य सोभिल — c) G1 विहिता (for विविधा) G2 तस्य (for वाचस्) — d) K1 तथकाना (for तावकाना) S व्यश्रूयत (G2 न श्रूयते) महारणे (T1 हवे) — After 49, K4 V1 B Da1 D1 3–7 ins

144* व्यश्रूयन्त महाराज तयोस्तत्र समागमे ।
[K4 ययोस् (for तयोस्) D1 समागम]

On the other hand, Dn1 D2 ins after 49

145* विचेरुस्तत्र समरे गौतमाद्भयशसका ।
[D2 गौतमा भावसमता (for the posterior half)]

50 For sequence in D8, cf v l 31 — a) Some MSS विनिश्वस्य, B1 3 4 D1 5 विनिश्चित्य K2 (before corr) V1 B D2–4 6 7 S क्रोधात् (G2 कोपात्) (for क्रुद्ध) — b) D4 तथा, G2 नृप, M2–4 युधि (for नृप) — c) G1 2 पार्षद K3 D8 ताडयामास, V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 चार्द (for छाद) — d) B1 Dn1 सर्वकर्मसु, S शरवृष्टिभि (for सर्वमर्मसु)

51 For sequence in D8, cf v l 31 — a) V1 B2 5 Dn1 D2–4 6 7 T2 हन्यमान (for वध्य) — c) K3 B1 4 Dn1 D8 नाभिजानाति, V1 B2 3 5 D2–4 6 7 न स जानाति, S नाभि(M3 धि)जज्ञे वै (for न प्रजानाति) — d) K3 V1 B2 5 D (except Da1 D1 5) S मोहेन महता (K3 तमसा) वृत

52 For sequence in D8, cf v l 31 — b) Da1 M3 कच्चित्, D8 कथ (for कच्चित्) Ś K1 2 4 V1 B (except B4) D2–4 6 T2 G1 2 M तु, Co नु (as in text) K3 Dn1 D8 तवारिहन् (for नु पार्षत) K2 पार्षत, D2 8 S मारिष (for पार्षत) — c) B2 सदृश (for ईदृश) — d) Ś2 ते न (by transp) K3 B3 Dn1 D8 S (except M2–4) मे दृष्ट, K4 दृष्ट ते (by transp) D2–4 7 मया क्वचित् (for कदाचन)

53 For sequence of 53^{ab} in D8, cf v l 31 — a) Ś K1 2 4 देवयुद्धात्, G1 देवयोगात् (for दैव) K3 D8 च ते, D4 हि ते, T1 ततो, T2 3 G इमे (for तु ते) G2 M1 बाणान् (for बाणा) — b) K3 Dn1 D8 व्यपतन्, V1 D6 T2 नाभवन्, B Da1 D1–5 7 नापतन् (for नातरन्) K2 (before corr) ममभेदिनि T1 3 G M न जघ्नु(G2 निजघ्नु-, M1 जघ्नतु)मर्म (T1 र्मम) चाहवे — d) K1 3 B1 3–5 D (except D2 6 8) सर्वत, M2–4 वै शरा (for सर्वश)

54 a) K4 व्यावर्त्तते, B3 D3 6 व्यावर्त्तय, D8 व्यवर्त्तये, Cc व्यावर्तये (as in text) K3 V1 Dn1 D2 8 T2 3 G M तव रथ, B1 3–5 Da1 D1 3–7 रथ तूर्णं, T1 रथमिम (for तत्र रथ) B2 व्यावर्त्तयेत रथ च — b) K3 D8 इवाणव, T1 2 G1 3 M इवाहवात्, T3 G2 3 इवांभसा — c) B3 असाध्य (for अवध्य) K3 D4 8 (marg sec m as in text) मेने (for मन्ये) — d) K1 विक्रमे T1 3 G2 3 M1 (sup lin) 2–4 हृत (for हत)

C. 8 1051 B 8 26 15 K 8 17 15 धृष्टद्युम्नस्ततो राजञ्शनकैरब्रवीद्वचः ।
मुह्यते मे मनस्तात गात्रे स्वेदश्च जायते ॥ ५५
वेपथुं च शरीरे मे रोमहर्षं च पश्य वै ।
वर्जयन्ब्राह्मण युद्धे शनैर्याहि यतोऽच्युतः ॥ ५६
अर्जुनं भीमसेनं वा समरे प्राप्य सारथे ।
क्षेममद्य भवेद्यन्तरिति मे नैष्ठिकी मतिः ॥ ५७
ततः प्रायान्महाराज सारथिस्त्वरयन्हयान् ।
यतो भीमो महेष्वासो युयुधे तव सैनिकैः ॥ ५८
प्रद्रुतं तु रथं दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नस्य मारिष ।
किरञ्शरशतान्येव गौतमोऽनुययौ तदा ॥ ५९
शङ्खं च पूरयामास मुहुर्मुहुररिंदमः ।
पार्षतं प्राद्रवद्यन्तं महेन्द्र इव शम्बरम् ॥ ६०
शिखण्डिनं तु समरे भीष्ममृत्युं दुरासदम् ।
हार्दिक्यो वारयामास स्मयन्निव मुहुर्मुहुः ॥ ६१
शिखण्डी च समासाद्य हृदिकानां महारथम् ।
पञ्चभिर्निशितैर्भल्लैर्जत्रुदेशे समार्दयत् ॥ ६२
कृतवर्मा तु संक्रुद्धो भित्त्वा षष्टिभिराशुगैः ।
धनुरेकेन चिच्छेद हसन्राजन्महारथः ॥ ६३
अथान्यद्धनुरादाय द्रुपदस्यात्मजो बली ।
तिष्ठ तिष्ठेति संक्रुद्धो हार्दिक्यं प्रत्यभाषत ॥ ६४
ततोऽस्य नवतिं बाणान्रुक्मपुङ्खान्सुतेजनान् ।
प्रेषयामास राजेन्द्र तेऽस्याभ्रश्यन्त वर्मणः ॥ ६५

---

55 [b]) K_3 अवोचच्छनकैर्वचं — [d]) $K_{1\ 3}$ V_1 B D (except Da_1 $D_{1\ 5}$) $T_{2\ 3}$ $G_{1\ 3}$ M गात्र , T_1 गात्रात् (for गात्रे) K_3 श्वेदश्च, K_4 खेदश्च

56 G_2 om (hapl) 56^{ab} — [a]) K_3 V_1 B D S वेपथु $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ M क्लमथुश्चैव (for च शरीरे मे) — [b]) K_3 Dn_1 D_8 रोमहर्षस्तथा ह्यभूत्, V_1 B_{1-3} $D_{1\ 2\ 5\ 6}$ S (G_2 om) र्षश्च जायते, $B_{4\ 5}$ Da_1 $D_{3\ 4\ 7}$ र्षश्च सारथे — [c]) T_1 अजेयो ब्राह्मणो युद्धे, G_2 ब्राह्मण वजयन्युद्धे — [d]) K_1 याति (for याहि) K_4 S (except T_2) [ऽ]च्युतौ, $B_{3\ 5}$ $D_{3\ 4\ 6\ 7}$ [ऽ]र्जुनं (for ऽच्युत)

57 [a]) $B_{1\ 3\ 4}$ Da_1 $D_{1\ 5\ 8}$ च (for वा) — [b]) K_1 समर — [c]) $B_{1\ 3\ 4}$ एव (B_3 व) (for अद्य) M_3 भये (for भवेद्) Da_1 $D_{1\ 5}$ भवेयु(D_1 द्यु)स्तर् (sic) (for भवेद्यन्तर्) V_1 B_2 Dn_1 S मह्यम्, B_5 $D_{3\ 4\ 7}$ एवम्, D_2 एकम् (for यन्तर्) D_6 क्षममद्यतरिति मे (sic) — [d]) B_5 $D_{2-4,\ 7}$ एषा (for इति) B_6 वै (for मे) K_3 नैष्टिका, K_4 नेष्ठिकी, D_2 नैष्टकी, Ca नैष्ठिका

58 [b]) $D_{2\ 5}$ G_2 त्वरया (for त्वरयन्) Da_1 om हयान् — [c]) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ Dn_1 ततो, $B_{1\ 3\ 4}$ Da_1 $D_{1,\ 5\ 6}$ यत्र (for यतो) $Ś_2$ भीम Dn_1 $G_{1\ 2}$ महाराज (for महेष्वासो) — [d]) K_1 D_8 युयुद्धे (for युयुधे)

59 [a]) K_1 प्राद्रुत V_1 $B_{2\ 3,\ 5}$ $D_{2\ 4\ 6\ 7}$ च (for तु) — [b]) $K_{3\ 4}$ मारिष — [c]) B_1 शत (for शर) — [d]) V_1 T_2 रणे, D_2 रणात्, M_1 तदौ, M_{2-4} द्रुतं (for तदा)

60 K_1 reads 60^{bc} in marg *sec m* — [b]) K_1 भार्विंद्मम्, $D_{1\ 3}$ M_2 अरिदम — [c]) $Ś_1$ प्रद्रवत्यतो, $Ś_2$ $K_{2\ 4}$ प्रद्रवन्यत्तो (K_4 तो), K_3 D_8 द्रावयन्यांत, V_1 $B_{2\ 5}$ Dn_1 $D_{3\ 6}$ T_2 द्रावयामास, $B_{1\ 3,\ 4}$ Da_1 $D_{1\ 5}$ T_1 G_2 M द्रावयन्म(T_1 G_2 M न्य)त्तो, $D_{3\ 4\ 7}$ त्रासयामास, T_3 $G_{1\ 3}$ द्रावयन्हसो (for प्राद्रवद्यन्त) — [d]) V_1 $B_{2\ 5}$ $D_{2-4\ 7}$ महेंद्रो नमुचिं यथा

61 G_2 om 61^a–62^b — [a]) K_1 शिखडिना — [b]) K_1 दुरासन (for दुरासदम्)

62 G_2 om 62^{ab} (cf v l 61) — [a]) $Ś_1$ $K_{3\ 4}$ V_1 B (except B_2) Da_1 D_{2-8} शिख(D_3 ष)डी तु, D_1 शिखडिन (for डी च) $Ś_1$ (before corr) समारुह्य, $Ś_2$ K_4 समाश्वास्य (for साद्य) — [b]) T_1 हार्दिक्यानां, G_1 हृदीकाना — [c]) K_3 Dn_1 $D_{6\ 8}$ T_2 G_2 बाणैर् (for भल्लैर्) — [d]) K_1 शत्रुदेशे, K_3 जतु (for जत्रु) K_1 समासदत्, K_3 Dn_1 S समर्पयत्, V_1 B_5 $D_{3\ 4\ 6\ 7}$ समाहनत्, B_{1-4} Da_1 $D_{1\ 2\ 5\ 8}$ समापयत् (for र्दयत्)

63 [a]) V_1 हार्दिक्यो, B_2 हार्दिक्य, G_5 सरब्धो (for संक्रुद्धो) — D_1 repeats 63^{bc} after 68^a — [b]) B_2 हत्वा, S विद्ध्वा (for भित्त्वा) K_3 Dn_1 $D_{3\ 7\ 8}$ षष्ठ्या पतत्रिभिः, K_4 षष्टिभिराहतै, V_1 B_2 D_6 द्वात्रिंशता शरैः, $B_{1\ 3\ 4}$ पञ्चभिराशुगैः, B_5 षष्ठ्याभिराशुगैः (sic), D_2 षष्ठ्या तदाशुगैः, G_2 चाष्टभिराशुगैः (for षष्टिभिरा) — [c]) $B_{1\ 3}$ स चैकेन धनुश्छित्त्वा — [d]) $T_{1\ 3}$ G M स्मयन्निव, T_2 हसन्नाजौ (for न्राजन्) K_1 महारथा, D_2 रथ

64 [c]) V_1 चाक्रुद्धो, S (except T_2) हार्दिक्य (for संक्रुद्धो) — [d]) D_2 प्रहसन्वाक्यमब्रवीत्, S (except T_2) संक्रुद्धः समपद्यत

65 [a]) D_2 नवभिर्, D_6 M_1 नवतिर्, G_1 $M_{3\ 4}$ नवतीं D_1 बाणा — [b]) M_1 रुक्मपुङ्खान् K_3 D_8 T_1 सुतेजस, B_2 स्वतेजसा, T_2 सुतेजितान् (for जनान्) — [c]) T_3 G समरे (for राजेन्द्र) — [d]) $Ś_2$ $D_{1\ 5\ 6}$ T_2 $G_{1\ 2}$ तस्य, B_1 ते च

वितथांस्तान्समालक्ष्य पतिताश्च महीतले ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कार्मुकं चिच्छिदे बली ॥ ६६
अथैनं छिन्नधन्वानं भग्नशृङ्गमिवर्षभम् ।
अशीत्या मार्गणैः क्रुद्धो बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ६७
कृतवर्मा तु सक्रुद्धो मार्गणैः कृतविक्षतः ।
धनुरन्यत्समादाय समार्गणगणं प्रभो ।
शिखण्डिनं बाणवरैः स्कन्धदेशेऽभ्यताडयत् ॥ ६८
स्कन्धदेशे स्थितैर्बाणैः शिखण्डी च रराज ह ।
शाखाप्रतानैर्विमलैः सुमहान्स यथा द्रुमः ॥ ६९
तावन्योन्यं भृशं विद्धा रुधिरेण समुक्षितौ । C 8 1068 B 8 26 32 K 8 17 32

(for तेऽस्य) Ś2 [अ]भृश्यत, K1 [अ]त्रश्यत, G1 2 अश्यत (for [अ]श्रयन्त) Dn1 D1 2 3 वर्मणि, T2 वाजिन, M2 वर्मणा (for वर्मण)

66 [a]) K4 वितथास्, D4 G2 विरथास्, D8 विततास्, T1 वतथास्, T2 व्यथितास् (for वितथास्) B2 समालोक्य (for लक्ष्य) — [c]) G1 स तीक्ष्णेन — [d]) S सोच्छिनद् (for चिच्छिदे) K1 3 V1 B D T1 M भृशं, B4 m पुन, T2 3 G1 3 दृढ G2 रथ (for बली)

67 [a]) K1 भिन्नधन्वान — [b]) T3 G2 3 भग्नदपम्, M2–4 भिन्नशृगम् (for भग्न) M1 इवाषभम् — [c]) D2 अतीत्या, D8 आशीत्या After अशीत्या, D8 erroneous ly reads 31[a]–53[b] (cf v 1 31) B4 माकुलै (for मार्गणै) T1 क्रोधाद् (for क्रुद्धो) — [d]) K3 V1 B D (except D8) S चार्पयत् (for चार्द)

68 [a]) K1 3 Dn1 D8 T2 च (for तु) T1 M सात्व तस्तु रणे क्रुद्धो, T3 G3 सात्वत तु सुसक्रुद्धो, G1 सात्वतस्तु सुस, G2 सात्यकिस्तु सुस — After 68[a], D1 repeats 63[bc] — [b]) Ś1 2 (*sup lin* as in text) K1 B D (except D6) M1 Ccp क्षतविक्षत, Ś2 (*sup lin* and also marg) विक्षित कृत, K3 क्षतविक्षित, K4 क्षत विक्षत, T1 भृशविक्षित, T2 3 G क्षतविग्रह, M2 कृतवि क्षति, M3 विक्षित, Cc विक्षत (as in text) — After 68[ab], K3 4 V1 B D S ins

146* ववाम रुधिर गात्रै कुम्भवक्रादिवोदकम्।
रुधिरेण परिक्लिन्न कृतवर्मा त्वराजत।
वर्षेण क्लेदितो राजन्यथा गैरिकपर्वत ।

[(L 1) K3 चकार K4 विक्षर V1 व्यक्षरद्, B2 T2 विक्षरन्, Da1 D1 5 8 चक्षार, Dn1 सुस्राव D2 विचरन् D6 व्यक्षरन् (sic), T1 3 G2 3 M2–4 व्यसृजद् G1 विसृज, M1 विसृजन् (for ववाम) D2 विविवेर् (for रुधिर) K3 B3 4 Dn1 D5 T1 गात्रात् M1 (before corr) गात्र (for गात्रै) S (except T2) मुखात्कुभ (for कुम्भवक्राद्) — (L 2) G2 इव (for परि) K3 तवमन्ये (for कृतवमा) K2 V1 D6 व्यराजत, B2 5 D2–4 7 त्वराजत (for व्यरोचत) — (L 3) Dn1 प्लावितो (for क्लेदितो) B1 D6 गैरिक (D6 का) पर्वतो यथा (for the posterior half)]

— [e]) K2 भानुर् (for धनुर्) K3 V1 B D S अथान्यद्ध नुरादाय — [d]) V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 M समार्गणगुण (for गण) K3 4 V1 B D T2 प्रभु, T1 3 G M तत (for प्रभो) — [e]) K3 Dn1 D8 T2 बाणशतै, V1 B2 5 D2–4 6 7 गणै, T1 3 G M त्रिभिर्बाणै (for बाणवरै) — [f]) S (except T2) शखदेशे (for स्कन्ध) K3 4 V1 B D व्यताडयत् T1 ह्यताडयत् (for ऽभ्यताड)

69 [a]) K3 V1 B D (except D3) T2 स्कधदेश (D1 शा), T1 3 शखदेश, M शखदेशे (for स्कन्धदेशे) — [b]) K1 3 V1 B D T2 तु, T1 न T3 G2 3 M स (for च) V1 B2 4 5 D2–4 6 7 T2 3 G3 व्यराजत T1 G2 M व्यरोचत (for रराज ह) G1 स शिखडी व्यराजत — [c]) B1–4 Da1 D1 2 5 विपुलै (for विमलै) K3 B5 D3 4 7 शाखाप्रशा खविपुल (K3 ततो), V1 D6 वितानैर्वितत (D6 पुलै), Dn1 D8 प्रशाखैर्विततो, T1 3 G M2–4 प्रशाखैर्विपुलै (T3 G मलै), M1 प्रशाखै सुविपुलै (hypermetric) — [d]) T1 स महान् (for सुमहान्) B1 4 Da1 D1 5 च, B2 स्म, B3 तु, T1 3 G M वै (for स) B2 द्रुमो यथा (by transp), M2–4 वनस्पति K3 Dn1 D8 महास्कध इव द्रुम, V1 B5 D2–4 6 7 T2 सुमहान्पादपो यथा

70 [a]) K3 च सक्रुद्धौ, V1 D6 भृश विद्धौ, T1 G1 2 M रणे विद्धा (for भृश विद्धा) — [b]) Da1 D1 5 समुक्षित, T2 G2 समुत्क्षितौ — After 70[ab], S ins

147* पोप्लूयमानौ हि यथा महान्तौ शोणितहृदे।
तद्वद्विरेजतुर्वीरौ शोणितेन परिप्लुतौ।
यथा च किंशुकौ फुल्लौ पुष्पमासेऽभ्युपागतौ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गौ रक्तचन्दनरूषितौ।
भुजगाविव सक्रुद्धौ रेजतुस्तौ नरोत्तमौ। [5]
तावुभौ शरलुप्ताङ्गौ परस्परशरक्षतौ।

[(L 1) T3 G3 पोप्लूयमाना T1 शोभमानौ यथा भूमौ (for the prior half) G2 महात (for महा तौ) T1 शोणितौ ह्रदौ — (L 3) G2 यथा हि किंशुके फुल्ले (for the prior half) T2 [ऽ]प्युपागतै, T3 G समागते (for ऽभ्युपा°) — (L 6) T1 भृश (for शर) T1 2 M1 शरक्षते, M2–4 कृतक्षतौ]

— [c]) D1 शृंगाभिहतो — K2 om (? hapl) 70[d]–71[b].

C 8 1069 B 8 26 33 K 8 17 34 अन्योन्यशृङ्गाभिहतौ रेजतुर्वृषभाविव ॥ ७०
अन्योन्यस्य वधे यत्नं कुर्वाणौ तौ महारथौ ।
रथाभ्यां चेरतुस्तत्र मण्डलानि सहस्रशः ॥ ७१
कृतवर्मा महाराज पार्षतं निशितैः शरैः ।
रणे विव्याध सप्तत्या स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ॥ ७२
ततोऽस्य समरे बाणं भोजः प्रहरतां वरः ।
जीवितान्तकरं घोरं व्यसृजत्त्वरयान्वितः ॥ ७३
स तेनाभिहतो राजन्मूर्छामाशु समाविशत् ।
ध्वजयष्टिं च सहसा शिश्रिये कश्मलावृतः ॥ ७४
अपोवाह रणात्तं तु सारथी रथिनां वरम् ।
हार्दिक्यशरसंतप्तं निःश्वसन्तं पुनः पुनः ॥ ७५
पराजिते ततः शूरे द्रुपदस्य सुते प्रभो ।
प्राद्रवत्पाण्डवी सेना वध्यमाना समन्ततः ॥ ७६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

१९

संजय उवाच ।
श्वेताश्वोऽपि महाराज व्यधमत्तावकं बलम् ।
यथा वायुः समासाद्य तूलराशिं समन्ततः ॥ १
प्रत्युद्ययुस्त्रिगर्तास्तं शिबयः कौरवैः सह ।
शाल्वाः संशप्तकाश्चैव नारायणबलं च यत् ॥ २
सत्यसेनः सत्यकीर्तिर्मित्रदेवः श्रुतंजयः ।

— ^{d}) D_8 राजतुर् (for रेजतुर्) K_3 वृषलाविव, D_2 वृषभा इव (for भाविव)

71 K_2 om 71^{ab} (cf v l 70) — ^{a}) G_2 अन्योन्य तु वधे यत्तौ — ^{c}) K_4 D_2 रथाना (for रथाभ्या) T_2 रेजतुस्, M_1 चतुरस् (sic) (for चेरतुस्)

72 ^{b}) K_3 नवभि (for निशितै) — ^{d}) K_2 $D_{7\ 8}$ शिलासितै

73 ^{a}) K_3 राजन्, T_1 M बाणान् (for बाणं) — ^{b}) G_2 तेन (for भोज) — ^{c}) K_3 T_1 M जीवितान्तकरान्घोरान् — ^{d}) K_3 त्वरयान्वितान्

74 ^{a}) $Ś_2$ शेते नाभिहतो, K_3 स तैरभिहतो G_2 राजा (for राजन्) — ^{b}) S (except T_2) मूर्छयाभिपरिप्लुत — ^{d}) M_1 सश्रयात्, Ca शिश्रिये (as in text) $D_{2\ 7}$ कश्मलान्वित, G_1 °लाश्रित (for लावृत)

75 ^{a}) K_3 $D_{2\ 8}$ रथात्, T_3 G रणे (रणात्) V_1 $B_{2\ 3\ 5}$ D (except Dn_1 D_8) तूर्णं (for त तु) — ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ सारथिं T_2 वर — T_3 om 75^{cd} — ^{c}) K_3 हार्दिक्य (for हार्दिक्य) — ^{d}) $Ś_2$ K_1 निश्वरत, some MSS. निश्वसंत B_3 Dn मुहुर्मुहु (for पुन पुन)

76 ^{a}) T_3 $G_{1\ 3}$ तत्र (for तत) T_1 सूनौ (for शूरे) — ^{b}) K_3 सुतै, V_1 B_5 $D_{2-4\ 6.7}$ T_2 [आ]त्मजे; T_1 रणे, G_2 शूरे (for सुते) B $_3$ विभो, D_8 प्रभौ, G_2 सुते (for प्रभो) — ^{c}) K_1 प्राद्रवीत्, V_1 B_5 D_{1-7} T_3 G_3 M_3 व्यद्रवत् (for प्राद्रवत्) K_3 कौरवी (for पाण्डवी) — ^{d}) V_1 $D_{2\ 6}$ T_2 हन्यमाना, B_5 व्यध, Dn_1 पीड्य° (for वध्य) V_1 परंतप (for समन्तत)

Colophon — *Adhy name* $T_{1\ 2}$ शिखंडिपराजय — *Day of Karna's Generalship* $Ś_2$ प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ 19, $B_{1.\ 2\ 4}$ Da $D_{2\ 3\ 5\ 6}$ 26, D_1 20, D_4 27, $T_{1\ 3}$ G M 17, T_2 19

19

1 Before the ref, G_2 reads श्रीकृष्णाय नम, D_8 om the ref — ^{a}) B_5 $D_{2-4\ 7}$ श्वेताश्वोथ (for श्वोऽपि) — ^{d}) K_3 वृक्षराशीं, K_4 तूलराशीं, Dn_1 राशि (for राशिं)

2 ^{a}) Da_1 $D_{1\ 5}$ तु, M_1 ते (for त) G_2 प्रत्यद्युतित्रिगर्तांस्तान् (sic) — ^{b}) D_8 (m as in text) विशय (for शिबय) S (except T_2) transp कौरवै and सह D_8 om from सह up to 3^{b} — ^{c}) $Ś_2$ K_1 साल्व, $K_{2\ 4}$ साल्वा Some MSS ससप्तकाश् S (except T_2) वसातयोथ साल्वा(T_1 ल्व)श्च — ^{d}) V_1 B (except B_5) Dn $D_{4\ 8}$ T_2 (*sup lin* as in text) तत् (for यत्) $T_{1\ 3}$ G M गोपालाश्च यशस्विन

3 D_8 om 3^{ab} (cf v l. 2) — ^{a}) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ V_1 Dn_1 $D_{2\ 6}$ $T_{2\ 3}$ G M_1 सत्यदेव (for सेन) B Da_1 $D_{1\ 4\ 5\ 7}$ चन्द्रदेवो — ^{b}) T_1 M_{2-4} मित्रसेन (for देव)

सौश्रुतिश्चित्रसेनश्च मित्रवर्मा च भारत ॥ ३
त्रिगर्तराजः समरे भ्रातृभिः परिवारितः ।
पुत्रैश्चैव महेष्वासैर्नानाशस्त्रधरैर्युधि ॥ ४
ते सृजन्तः शरव्रातान्किरन्तोऽर्जुनमाहवे ।
अभ्यद्रवन्त समरे वार्योघा इव सागरम् ॥ ५
ते त्वर्जुनं समासाद्य योधाः शतसहस्रशः ।
अगच्छन्विलयं सर्वे तार्क्ष्यं दृष्ट्वेव पन्नगाः ॥ ६
ते वध्यमानाः समरे नाजहुः पाण्डवं तदा ।
दह्यमाना यथा राजञ्शलभा इव पावकम् ॥ ७
सत्यसेनस्त्रिभिर्बाणैर्विव्याध युधि पाण्डवम् ।
मित्रदेवस्त्रिषष्ट्या च चन्द्रदेवश्च सप्तभिः ॥ ८
मित्रवर्मा त्रिसप्तत्या सौश्रुतिश्चापि पञ्चभिः । C 8 1084 B 8 27 9 K 8 18 9

B_5 $D_{2\ 4\ 6\ 7}$ T_3 सुतजय°, D_8 श्रुतिं, T_2 शत (for श्रुत) — ^{c}) K_4 सौश्रुतश्च, D_6 सश्रुतिश्च, G_2 सोशतिश्च (for सौश्रुतिश्च) V_1 S चद्रदेवश्च, Dn_1 चद्रसेनश्च, D_6 चैद्र (for चित्र) — ^{d}) Ś $K_{2\ 4}$ V_1 $B_{1\ 5}$ G_3 चित्रवर्मा, K_3 मित्रकर्मा, G_2 देवश्च (for वर्मा) — After 3, Dn_1 ins

148* सुशर्मा च सुधर्मा च सुवर्मा चैव भारत।

4 ^{a}) Ś $K_{2\ 4}$ त्रिगर्तश्चैव, Cc त्रिगर्तराज (as in text) K_1 त्रिगतुस्समरे तत्र (sic) — ^{b}) K_1 परिवर्तित (for °वारित) — ^{c}) T_1 एव (for चैव) — ^{d}) D_8 नानायुधधरैर् T_1 G_1 शस्त्ररथैर्, T_3 G_3 शस्त्रसहैर्, G_2 शास्त्रधरैर् (for शस्त्रधरैर्) V_1 $B_{4\ 5}$ $D_{2-4\ 6\ 7}$ T_2 नानाश(T_2 शा)स्त्रविशारदै

5 ^{a}) K_3 V_1 विसृजत, $B_{1\ 5}$ $D_{3\ 4\ 6\ 7}$ व्यसृजत B_{2-4} D_5 T_2 तेसृजत, D_1 ते स्रजत, D_2 विसृजत, T_1 M_1 ते किरत°, $M_{2\ 4}$ ते क्षिपत°, M_3 तेक्षिपत (for ते सृजन्त) K_1 शरव्राता, B_4 शरशत, Dn_1 D_8 (before corr as in text) शरशतान्, T_3 G शरान्घोरान् (for शरव्रातान्) — ^{b}) T_1 क्रुद्धा ह्यर्जुनम् (for किरन्तो) Cc cites किरन्त (as in text) — ^{c}) K_1 अद्य वर्तत (sic), K_3 B_5 Da_1 Dn_1 D_1 अभ्यवर्षंत V_1 B_{1-4} $D_{2-4\ 6\ 8}$ S वर्तत, D_5 °वर्धत (for द्रवन्त) $K_{3\ 4}$ $B_{1-3\ 5}$ Dn_1 $D_{2-4\ 7\ 8}$ S सहसा, V_1 सरिता, B_4 Da_1 $D_{1\ 5}$ सहिता (for समरे) — ^{d}) $Ś_2$ $K_{3\ 4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-5}$ M_1 वार्यौघा, K_1 M_4 वार्योघ D_6 G_2 वार्यौघ (for वार्योघा) D_1 सागरे, G_2 सागरौ (for सागरम्)

6 $Ś_1$ K_2 om (hapl) 6 — ^{a}) K_3 D_3 तेर्जुन तु — ^{b}) $M_{1\ 3\ 4}$ यौधा (for योधा°) $K_{1\ 3\ 4}$ V_1 B_5 $D_{2\ 6}$ सरित सागर यथा — ^{c}) K_4 Da_1 D_1 आगच्छन् B_4 Da_1 $D_{1\ 4\ 5}$ निलय (for विलय) $Ś_2$ $K_{1\ 3}$ प्रनष्टास्त($Ś_2$ ष्ट त)त्र दृश्यते — ^{d}) Dn_1 D_3 प्राप्येव, T_2 $G_{1\ 2}$ दृष्ट्वैव (for दृष्ट्वेव) $Ś_2$ $K_{1\ 3}$ वार्यौ(K_1 र्यै)घा इव सागर (K_3 रे) (=5^d)

7 ^{a}) K_3 V_1 B_5 $D_{2-4\ 6\ 7}$ हन्यमाना (for वध्यमाना) — ^{b}) Ś $K_{2\ 4}$ D_1 नाजग्हु°, D_3 $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ M न जहु, T_2 निजघ्नु (for नाजहु) K_3 M_4 पाडवास् (for पाण्डव) V_1 B_5 Dn_1 $D_{2-4\ 6\ 7}$ T_2 रणे; T_1 तथा (for तदा) G_2 त जहु पाडुनदन — ^{c}) K_3 दग्धपादा, $B_{2\ 5}$ $D_{3\ 4\ 7}$ हन्यमाना (for दह्य) V_1 B_5 D_5 महाराज, B_{1-4} तथा ($B_{3\ 4}$ दा) राजन् — ^{d}) M_4 शलका (for शलभा)

8 ^{a}) V_1 G_1 सत्यदेवस् G_2 देव (for सेनस्) — After 8^{ab}, D_2 reads 149* and G_2, 151* — ^{c}) B_2 चित्रदेवस्, B_3 चित्रसेनस् (for मित्रदेवस्) V_1 तु षष्ट्या (for त्रिषष्ट्या) V_1 $B_{2\ 5}$ $D_{2-4\ 6\ 7}$ T_2 तु (for च) — ^{d}) V_1 B_5 Dn_1 $D_{1-4\ 6\ 7}$ चद्रसेनस्तु (Dn_1 D_1 श्च) (for देवश्च)

9 D_2 G_2 M_1 om (hapl) 9^{ab} — ^{a}) K_3 चित्रधर्मा D_6 मित्रधर्मा (for वर्मा) M_4 त्रिसहयासौ (sic) (for त्रिसप्तत्या) — ^{b}) K_4 T_3 G_3 सौश्रुतश्च (for सौश्रुतिश्च) V_1 B Dn_1 $D_{3-5\ 7\ 8}$ T_2 सप्तभि, Da_1 D_1 सप्तति° (for पञ्चभि) M_4 श्रुतिश्चापि च पचभि — After 9^{ab}, M_{2-4} ins 153*, 154* — ^{c}) V_1 $B_{1\ 4}$ D_6 T_3 $G_{1\ 3}$ M_1 श्रुतजयश्च, B_3 धन (for शत्रु) $B_{1\ 2\ 5}$ $D_{3\ 4\ 6\ 7}$ T_2 तु (for च) G_1 सप्तत्या (for विंशत्या) — ^{d}) K_1 स्वशर्मा, K_3 $T_{1\ 2}$ M_1 सुवर्मा, V_1 D_6 त्रिगर्तो (for सुशर्मा) B_1 सप्तभि B_3 चद्रदेव तथाष्टभि — Ś K V_1 $B_{1\ 2\ 4}$ D T $G_{1\ 3}$ ins after 9 (D_2, after 8^{ab})

149* स विद्धो बहुभि सत्ये प्रतिविव्याध तान्नृपान्।
[T_2 बहुधा (for बहुभि) Ś $K_{2\ 4}$ युद्धे, Dn_1 T_2 बाणै, D_2 शूरै T_1 G_3 सखे (for सत्ये) $Ś_1$ प्रतिविध्नत्तु $Ś_2$ विध्य तु K_1 विध्य स, K_2 विवृतु (sic) K_4 विध्यत (for विव्याध)]

Ś K V_1 $B_{1\ 2\ 4}$ D (except D_6) T_2 cont

150* सौश्रुतिं सप्तभिर्विद्ध्वा सत्यसेन त्रिभि शरै ।
[D_2 सौस्तुति, D_8 सौश्रुत (for सौश्रुतिं) K_1 सप्तभिविद्धा, V_1 Dn_1 D_2 T_2 पचविंशत्या]

On the other hand, D_6 $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ ins after 149* G_2, after 8^{ab}

151* सौश्रुतिं पञ्चविंशत्या चन्द्रदेवं तथाष्टभि ।
[G_2 मौश्रुति, G_3 त D_6 चद्रसेन G_2 चद्रदेवस्]

K_3 V_1 $B_{1\ 2\ 4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7\ 8}$ ins after 150*

152* शत्रुजय च विंशत्या चन्द्रदेवं तथाष्टभि°।
[V_1 $B_{1\ 4}$ श्रुतजय (for शत्रु°) Da_1 $D_{1\ 5}$ तु (for च) V_1 Dn_1 D_2 चद्रसेने (for चन्द्रदेवं)]

C 8 1065 B 8 27 9 K 8 18 9 शत्रुंजयश्च विंशत्या सुशर्मा नवभिः शरैः ॥ ९
शत्रुंजयं च राजानं हत्वा तत्र शिलाशितैः ।
सौश्रुतेः सशिरस्त्राणं शिरः कायादपाहरत् ।
त्वरितश्चन्द्रदेवं च शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १०
अथेतरान्महाराज यतमानान्महारथान् ।
पञ्चभिः पञ्चभिर्बाणैरेकैकं प्रत्यवारयत् ॥ ११
सत्यसेनस्तु संक्रुद्धस्तोमरं व्यसृजन्महत् ।
समुद्दिश्य रणे कृष्णं सिंहनादं ननाद च ॥ १२
स निर्भिद्य भुजं सव्यं माधवस्य महात्मनः ।
अयस्मयो महाचण्डो जगाम धरणीं तदा ॥ १३
माधवस्य तु विद्धस्य तोमरेण महारणे ।
प्रतोदः प्रापतद्धस्ताद्रश्मयश्च विशां पते ॥ १४
स प्रतोदं पुनर्गृह्य रश्मींश्चैव महायशाः ।
वाहयामास तानश्वान्सत्यसेनरथं प्रति ॥ १५

K3 V1 B1 4 Da1 Dn1 D1-5 7 8 cont B3 ins after 9 M2-4 ins after 9^ab D6 T1 3 G ins after 150*

153* मित्रदेवं शतेनैव श्रुतसेनं त्रिभिः शरैः ।

[K3 मित्रवधं (for देवं) K3 Da1 Dn1 D1 5 8 M2 4 चित्रसेनं V1 सत्यकीर्तिं D6 सत्यकीर्तिं, T1 M3 मित्रसेनं T3 G सत्यदेवं (for श्रुतसेनं)]

K3 V1 B1 4 D T1 3 G M2-4 cont Ś T2 ins after 150*, M1 ins after 9

154* नवभिर्मित्रवर्माणं सुशर्माणं तथाष्टभिः ।

[T1 M1 अष्टभिर् G1 2 M2-4 अष्टाशिर् (for नवभिर्) Dn1 विव्याध च, T1 चित्रवर्माणं, T2 M सुवर्माणं (for सुशर्माणं) S तथैव च (for तथाष्टभिः)]

Dn1 cont.

155* सुवर्माणं शतेनाजौ सुशर्माणं च पञ्चभिः ।
भूयश्चैव सुशर्माणं सुवर्माणं तथाष्टभिः ।

10 ^a) B1 4 T3 G2 3 श्रुतंजयं, M1 श्रुतंजयश्च (for शत्रुंजयं) D5 शत्रुंजयं अथेतरान्महाराजान् (sic) (for ^a) — ^b) K1 शिवानितैः (sic), D7 8 शिलासितैः, T2 शिलीमुखैः (for शिलाशितैः) — ^c) D1 सौश्रुतैः, D2 सौस्तुतैः (for सौश्रुतेः) K1 सौश्रुति स्सशरस्त्राणं (sic) — ^e) Ś2 त्वरिता D1 T G त्वरितं (for त्वरितश्च) V1 Dn1 चन्द्रसेनं, T2 चित्रसेनं (for चन्द्रदेवं)

11 ^a) B2 D3 4 6 8 T3 तथेतरान् (for अथे°) — ^b) T2 युध्यमानान् (for यत°) — ^c) Dn1 om the first पञ्चभिर् — ^d) Dn1 प्रत्यधारयत्, D3 वायत् (sic), T1 पीडयत्, T3 G M2-4 ताडयत्, M1 डारयत् (sic) (for °वारयत्)

12 ^a) G1 2 सत्यदेवस् (for सेनस्) — ^b) K4 D8 विसृजन्महत् (D8 °हान्) S (except T2) ससृजे शितं (for व्यसृजन्महत्) — ^c) K4 तमुद्दिश्य (for समु°) — ^d) B1 ह (for च)

13 ^a) Ś1 K1 2 Dn1 T2 अयोमयो, Ś2 K4 अयोमुखो (for अयस्मयो) Ś1 K1 B2 महादण्डो, K3 V1 B1 3-5 D हेमदण्डो, K4 महाचन्द्रो, S स्वर्णदण्डो (for महाचण्डो) — ^d) S धरणीतलं (for धरणीं तदा)

14 ^a) B3 च, Da1 तु (for तु) K3 विध्वस्य, D3 (m as in text) विप्रस्य (for विद्धस्य) — ^b) Da1 D1 5 महाहवे, Dn1 D2 °मना, T1 °मनः (for °रणे) — ^c) K3 प्राद्रवद् G1 न्यपतद् (for प्रापतद्) T G2 3 M प्रतोदमपतद्धस्ताद् — ^d) D4 तु (for च) — K3 Dn1 D4 m 7 8 ins after 14 T2 G1 after 15 T3 G3 M2 3 after 16^ab

156* वासुदेवं विभिन्नाङ्गं दृष्ट्वा पार्थो धनंजयः ।
क्रोधमाहारयत्तीव्रं कृष्णं चेदमुवाच ह ।
प्रापयाश्वान्महाबाहो सत्यसेनं प्रति प्रभो ।

[T3 G3 M2 3 om line 1 — (L 1) = (var) 16^ab K3 तु निभिन्नं, D3 सुनिर्भिन्नं (for विभिन्नाङ्गं) T2 G1 विष्वक्सेनं सुनिर्विद्धं (for the prior half) D3 मेदं (for पार्थो) — (L 2) G1 आहारयस्, T2 3 G3 वाक्यं (for कृष्णं) — (L 3) Dn1 प्रापयासान् D3 प्रापयस्व T2 3 G1 3 M2 3 चोदयाश्वान् (for प्रापया°) K3 T2 3 G1 3 M2 3 सत्यसेन रथं प्रति (for the posterior half)]

K3 Dn1 D4 m 7 8 cont

157* यावदेनं शरैस्तीक्ष्णैर्नयामि यमसादनम् ।

while M2 3 ins after 156*

158* ततः सचोदयामास सत्यसेनरथं प्रति ।

M2 3 cont T3 G3 ins after 156*

159* अथ दिव्यास्त्रविच्छूरो जातमन्युर्धनंजयः ।

15 ^a) K1 3 B2 D3 स तु प्रतोदं गृह्याशु, V1 Dn1 D3 4 6 7 S प्रतोदं गृह्य सोऽन्यं तु (D3 4 6 7 T2 3 G M1, 3 न्यस्तु), B1 2-5 Da1 D1 5 स प्रतोदं प्रगृह्याशु, D2 प्रतोदं गृह्य सौ तथा (sic) — ^b) K1 3 B1 3-5 Da1 D1 5 8 तथा रश्मीन्म(K1 D8 °श्मीर्मं)हायशाः, V1 Dn1 D2-4 6 7 रश्मीनपि यथा पुरा, B2 रथरश्मीन्महायशाः, S रश्मीन्संगृह्य च द्रुतं (M स्वयं) — ^c) B1 अस्वान् (for अश्वान्) — ^d) T2 3 G1 3 सत्यदेवरथं प्रति

विष्वक्सेनं तु निर्भिन्नं प्रेक्ष्य पार्थो धनंजयः ।
सत्यसेन शरैस्तीक्ष्णैर्दारयित्वा महाबलः ॥ १६
ततः सुनिशितैर्बाणै राज्ञस्तस्य महच्छिरः ।
कुण्डलोपचित कायाचकर्त पृतनान्तरे ॥ १७
त निहत्य शितैर्बाणैर्मित्रवर्माणमाक्षिपत् ।
वत्सदन्तेन तीक्ष्णेन सारथिं चास्य मारिष ॥ १८
ततः शरशतैर्भूयः सशप्तकगणान्वशी ।
पातयामास सक्रुद्धः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १९
ततो रजतपुङ्खेन राज्ञः शीर्षं महात्मनः ।
मित्रदेवस्य चिच्छेद क्षुरप्रेण महायशाः ।
सुशर्माणं च संक्रुद्धो जत्रुदेशे समार्दयत् ॥ २०
ततः संशप्तकाः सर्वे परिवार्य धनंजयम् ।
शस्त्रौघैर्ममृदुः क्रुद्धा नादयन्तो दिशो दश ॥ २१
अभ्यर्दितस्तु तैर्जिष्णुः शक्रतुल्यपराक्रमः ।
ऐन्द्रमस्त्रममेयात्मा प्रादुश्चक्रे महारथः ।
ततः शरसहस्राणि प्रादुरासन्विशा पते ॥ २२
ध्वजानां छिद्यमानाना कार्मुकाणा च संयुगे ।
रथाना सपताकानां तूणीराणां शरैः सह ॥ २३ C 8 1106 B 8 27 29 K 8 16 29

16 K4 reads 16^{ab} twice consecutively — a) Ś1 K1 2 B8 विश्वक्सेन, K4 (second time) चित्त्सेन (sic) B3 om from निर्भिन्न (in 16^{a}) up to 17^{d} D2 T1 3 G3 M2–4 सुनिर्विद्ध (for तु निर्भिन्न) K4 (first time) Dn1 D8 T2 G1 M1 अथ दिव्यास्त्रविच्छूरो — b) K4 (first time) Dn1 D8 जातामर्षो, V1 प्रेक्षयत्नो, B1 2 5 D2–4 7 T1. 3 G2 3 M2–4 दृष्ट्वा पार्थो, B4 वीक्ष्य पार्थो, T2 G1 M1 जातमन्युर् (for प्रेक्ष्य पार्थो) — d) V1 B (B3 om) Dn1 D2–4 6–8 S वारयित्वा (for दार) V1 D3 6 T2 महारथ, B1 4 Da1 D1 5 बल, B2 5 Dn1 D3 4 7 T1 रथ', T3 G3 बली (for बल)

17 B3 om 17 (cf v l 16) — a) D6 M2–4 स, G1 तु (for सु-) — G2 om (hapl.) from बाणै (in 17^{a}) up to शतैर् (in 19^{a}) K1 om (hapl.) 17^{b}–18^{a} — b) Dn1 D6 8 राजस् (for राज्ञस्) S (G2 om) राजस्तस्य महात्मन — c) T G1 3 M1 3 कुडलोपहित Cc cites उपचित — d) K3 भृशमुत्तर V1 B2 5 Dn1 D2 6 पृतनामुखे, D1 पृष्ट स्तनातरे (sic), T1 प्रहसन्निव T2 3 G1 3 M प्रहसञ्छिर (for पृतनान्तरे)

18 G2 om 18 K1 om 18^{a} (cf v l 17) — a) V1 B4 5 D2–4 6 7 निकृत्य (for निहत्य) — b) Ś K चित्रवर्माणम् K3 T1 G1 M आहवे, V1 आक्षिणोत्, D6 अक्षिणोत्, T3 G3 एव च, Cc आक्षिपत् (as in text) — c) S (G2 om) हत्वा च (for तीक्ष्णेन) — d) K3 Dn1 मारिष'

19 G2 om तत शरशतैर् (cf v l 17) — a) D8 शरै' शत (before corr शत शरैर्) K3 om भूय' — b) Some MSS ससप्तक V1 T2 3 G M1 बहून्, B Dn1 D2–4. 7 बली (for वशी) — c) Ś K1 2 4 वै, D6 तान् (for स)

20 a) K1 V1 B2 3 5 D6 T G M1 राजतपुखेन — b) V1 B5 D2–4 7 राजन्, Dn1 राज , D6 शिरस् (for राज्ञ) D6 तस्य (for शीर्षं) B2 महारथ (for त्मन) — c) B2 4 Da1 D2–4 7 S मित्रसेनस्य, B3 चित्रदेवस्य, B5 चित्रसेनस्य (for मित्रदेवस्य) — d) B5 D2–4 6 7 महारथ', M3 4 त्मना (for यशा) — e) K1 स्वशर्माण, K3 T2 सुवर्माण (for सुशर्माण) K1 च सत्क्रुद्धो, V1 B2 5 D3 4 6–8 T2 सुसक्रुद्धो, D2 तु सक्रुद्धो, T1 3 G M तत क्रुद्धो (for च सक्रुद्धो) — f) K1 B3 समाहरत्, K3 V1 B2 5 D T1 M हनत्, B4 T2 3 G सम(B4 मा)र्पयत् (for समार्दयत्) — After 20, S ins

160* नाराचेन सुतीक्ष्णेन सुमुक्तेन महायशा ।

21 a) Some MSS ससप्तका' B4 सशप्तकगणा' सर्वे — b) K4 धनजय (for जयम्) — c) Dn1 शरौघैर्, G2 शस्त्रैर्वै (for शस्त्रौघैर्) Ś K1 2 4 ममृषु', D8 (m as in text) ममृहु', T2 बहुभि (for ममृदु) M4 क्रुद्धो (for क्रुद्धा)

22 a) K3 अत्यर्दितस्, D6 अभ्यर्दितैस् (for र्दितस्) B2 5 तज्जिष्णु' (for तैर्जिष्णु') S स तैरभ्यर्दितो जिष्णु — b) K1 D5 G2 पराक्रमै (D5 मा') — c) T2 इन्द्रम् (for ऐन्द्रम्) K3 अभेद्यात्मा (for अमेयात्मा) — e) K1 शत (for शर) — f) M1 प्रादुरासीद् (for °रासन्) — After 22, S ins

161* कार्मुकात्पाण्डुपुत्रस्य पार्थस्यामिततेजस ।

23 a) T1 M4 ततस्ते, T2 3 G ततस्तु, M1 3 ततस्तैश् (for ध्वजानां) — b) K1 3 4 Da1 Dn1 D1 3–5 कार्मुकानां V1 B2 4 5 D2–4 6 7 मारिष (for सयुगे) S ध्वजाना धनुषा तथा — K3 om (hapl.) 23^{c}–24^{d} B3 om 23^{cd} — c) Da1 D1 5 च, D2 सु (for स) — d) T2 तूणीरानां K1 शतै , B (B3 om) D S युगै (for शरै)

C 8 1105
B 8 27 30
K 8 18 30

अक्षाणामथ योक्त्राणां चक्राणां रश्मिभिः सह ।
कूबराणां वरूथानां पृषत्कानां च संयुगे ॥ २४
अश्मनां पततां चैव प्रासानामृष्टिभिः सह ।
गदानां परिघाणां च शक्तीनां तोमरैः सह ॥ २५
शतघ्नीनां सचक्राणां भुजानामूरुभिः सह ।
कण्ठसूत्राङ्गदानां च केयूराणां च मारिष ॥ २६
हाराणामथ निष्काणां तनुत्राणां च भारत ।
छत्राणां व्यजनानां च शिरसां मुकुटैः सह ।
अश्रूयत महाञ्शब्दस्तत्र तत्र विशां पते ॥ २७
सकुण्डलानि स्रक्षीणि पूर्णचन्द्रनिभानि च ।
शिरांस्युर्व्यामदृश्यन्त तारागण इवाम्बरे ॥ २८
सुस्रग्वीणि सुवासांसि चन्दनेनोक्षितानि च ।
शरीराणि व्यदृश्यन्त हतानां च महीतले ।
गन्धर्वनगराकारं घोरमायोधनं तदा ॥ २९
निहतै राजपुत्रैश्च क्षत्रियैश्च महाबलैः ।
हस्तिभिः पतितैश्चैव तुरगैश्चाभवन्मही ।
अगम्यमार्गा समरे विशीर्णैरिव पर्वतैः ॥ ३०
नासीच्चक्रपथश्चैव पाण्डवस्य महात्मनः ।

24 K_3 om 24 (cf v l 23) K_4 om (hapl) 24^{ab} — ^{a}) G_2 च स (for अथ) V_1 B D (except Dn_1 D_8) S (except G_2) चक्राणा (for योक्त्राणा) — ^{b}) V_1 B $D_{2-4\ 6\ 7}$ T $G_{1\ 3}$ M योक्त्रा(B_1 M_{2-4} क्तृ)णा, Da_1 $D_{1\ 5}$ युगाना (for चक्राणा) V_1 M_{2-4} रथिभि (for रश्मिभि) T_2 om सह G_2 रश्मिभि सहसा तदा — $Ś_2$ om (hapl) 24^{c}–25^{d} — ^{c}) Dn_1 कूबराना — ^{d}) K_1 पृषट्काना, V_1 B_2 T_2 आकर्णागा, Dn_1 आकर्णाना, D_2 मार्गणाना, G_1 वषट्काणा G_2 पृषत्काणा (for त्काना) V_1 D_6 भारत, B_1 सयुगै, B_2 D_2 सर्वश (for सयुगे)

25 $Ś_2$ om 25 (cf v l 24) — ^{a}) K_1 अश्मान, V_1 B_2 रश्मीना $B_{1\ 3-5}$ Da_1 $D_{1\ 3-7}$ $T_{1\ 2}$ M अश्वाना, D_2 अस्माना, T_3 G हयानां (for अश्मना) V_1 पतति (for पतता) $L_{1\ 3-5}$ Da_1 $D_{1\ 3-5}$ $T_{2\ 3}$ G M चापि, D_7 वापि, T_1 चासि (for चैव) — ^{b}) K_3 प्रास्मादाम्, B_3 युगानाम् (for प्रासानाम्) T_1 $G_{2\ 3}$ M_{2-4} असिकर्प(T_1 मं)णै, T_3 अपि कर्पणै, G_1 असिचर्मणा, M_1 असिकर्पणे (for ऋष्टिभि सह) Da_1 $D_{1\ 5}$ पाशाना च(D_5 स)ष्टिभि सह, D_4 गजानामृषिभि सह — ^{c}) $Ś_1$ K B D (except Dn_1 D_8) $T_{2\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M_2 परिघाना, T_1 परिपूर्णांश् — ^{d}) K_4 V_1 B D (except Dn_1 D_8) शक्तितोमरपट्टिशै (B_1 ट्टिसै) Cc cites पट्टिशै, adding सहेत्यनुयुज्यते

26 ^{a}) K_3 च वक्त्राणां, $B_{1\ 3}$ च शस्त्राणा, Da_1 $D_{1\ 5}$ च सर्वांणां, Dn_1 $D_{2\ 3}$ च चक्राणा, T_2 सुचक्राणा (for सच) — ^{b}) $K_{1\ 3}$ V_1 B D T G M_{2-4} चोरुभि, M_1 चारिभि (for ऊरुभि) — K_3 om (hapl) 26^{c}–27^{d} — ^{c}) $T_{2\ 3}$ G कर्णसूत्रांगदाना च Cc cites अङ्गदाना — ^{d}) K_1 D_5 सकेयूराणा (hypermetric), Cc केयूराणा (as in text) K_4 मारिष

27 K_3 om 27^{abcd} (cf v l 26) — ^{a}) $Ś_1$ $K_{1\ 2}$ Dn_1 D_8 निस्काना, V_1 नि कागा (for निष्काणा) S हाराणा श्रोणि($T_{2\ 3}$ G हेम)सूत्राणा — ^{b}) K_1 तद्वत्राणा (sic), Dn_1 D_8 T_1 M तलत्राणा, T_2 G कटकाना (for तनुत्राणा) — ^{d}) T_2 मकुटै D_2 शिराणा कुडलै सह, $T_{1\ 3}$ G M मकुटाना महात्मना — ^{ef}) K_3 स्वश्रूयत (sic) (for अश्रूयत) $Ś_2$ V_1 B_3 महाशब्दस्, D_6 महाराजन् (for महाञ्शब्दस्) K_1 ततस्, D_6 शब्दस् (for the first तत्र) Dn_1 D_8 S राशयश्चात्र (Dn_1 D_8 य सत्र, T_1 यस्तत्र, M_1 य स्त्र प्र, M_{2-4} य स्तात्र) दृश्यते पतिताना महीतले

28 G_3 om (hapl) 28^{a}–29^{d} — ^{a}) K_3 Da_1 $D_{5\ 8}$ सुकुडलानि S (G_2 om) स्रग्वीणि (for स्रक्षीणि) — Ś $K_{1\ 2}$ D_7 om (hapl) 28^{c}–29^{b} — ^{c}) V_1 [ऊ]र्व्यांस् (for [उ]र्व्याम्) B_3 स्म दृश्यते (for अदृश्यन्त) — ^{d}) K_4 V_1 $B_{1\ 4\ 5}$ $D_{2-4\ 6}$ T_2 ताराजालम् (for गण)

29 G_2 om 29^{abcd}, Ś $K_{1\ 2}$ D_7 om 29^{ab} (cf v l 28) — ^{a}) K_3 सुस्रग्त्रीणा (sic), K_4 D_4 सुस्रग्वीनि, B_3 सुभ्रीवाणि, Dn_1 सुस्रग्गीण, D_8 सुस्रग्वीणि, S (except T_2, G_2 om) सुखार्हाणि (for सुस्रग्वीणि) K_3 सुवासासी, B_1 सुवासानि V_1 शुभ्राणि शुभवासासि — ^{c}) D_6 न्यदृश्यत, M_1 प्रदृ (for व्यदृ) — ^{d}) K_3 V_1 B_{2-5} D S (G_2 om) निहताना (for हताना च) B_1 निहता महतीतले — ^{e}) S रुद्रस्याक्रीडसदृश

30 ^{b}) T_2 महाखलै (for बलै) — After 30^{ab}, S ins

162* अर्जुनेन महाराज तत्र तत्र महारणे ।
[M महाहवे (for रणे)]

— ^{c}) V_1 अस्तिभि (for हस्तिभि) K_3 G_2 पत्तिभिश्, D_6 पातितैश् (for पतितैश्) B_1 रणे विचरतस्तस्य — ^{d}) Some MSS तुरगैश् — ^{e}) V_1 B_5 $D_{2-4,\ 6\ 7}$ S अगम्यरूपा (for मार्गा) — ^{f}) $T_{2\ 3}$ $G_{2\ 3}$ विस्तीर्णैर्, G_1 विकीर्णैर् (for विशीर्णैर्)

निघ्नतः शात्रवान्भल्लैर्हस्त्यश्वं चामितं महत् ॥ ३१
आ *तुम्बादवसीदन्ति रथचक्राणि मारिष ।
रणे विचरतस्तस्य तस्मिँल्लोहितकर्दमे ॥ ३२
सीदमानानि चक्राणि समूहुस्तुरगा भृशम् ।
श्रमेण महता युक्ता मनोमारुतरंहसः ॥ ३३
वध्यमानं तु तत्सैन्यं पाण्डुपुत्रेण धन्विना ।
प्रायशो विमुखं सर्वं नावतिष्ठत संयुगे ॥ ३४
ताञ्जित्वा समरे जिष्णुः संशप्तकगणान्बहून् ।
रराज स महाराज विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ३५
युधिष्ठिरं महाराज विसृजन्तं शरान्बहून् ।
स्वयं दुर्योधनो राजा प्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ ३६
तमापतन्तं सहसा तव पुत्रं महाबलम् ।
धर्मराजो द्रुतं विद्ध्वा तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ३७
स च तं प्रतिविव्याध नवभिर्निशितैः शरैः ।
सारथिं चास्य भल्लेन भृशं क्रुद्धोऽभ्यताडयत् ॥ ३८
ततो युधिष्ठिरो राजा हेमपुङ्खाञ्शिलीमुखान् । C 8 1122 B 8 28 4 K 8 19 4

31 ᵃ) T2 3 आसीद् (for नासीच्) K3 चक्रपथाश्च, V1 रथस्, T1 रथगतिस्, T2 3 G M रथपथस् (for चक्र) V1 B4 5 D3 4 7 T2 तत्र, Dn1 D5 T1 3 G M तस्य (for चैव) D2 नासीद्यथा च राजेंद्र — ᶜ) D2 om निघ्नत D6 निघ्नते K4 शत्रवान् V1 D6 शात्रव, B4 शीघ्रवद् (for शात्रवान्) — ᵈ) Ś1 चासित, V1 B1 2 5 D2–4 7 चास्यतो, B4 Da1 Dn1 D1 5 6 चापि तन् (for चामित) K3 हस्त्यश्वैर्वापि तन्मही D3 हस्त्यश्वरथसत्तमान्, T2 (*sup lin* as in text) हस्त्यश्व चामितौजस

32 ᵃ) Ś2 आ तुडाद्, K3 तद्रथाश्च, K4 आर्तवच्च, V1 आतका, B1 Da1 D1 3 5 Co आ तुगाद्, B3 मातगा, B4 स्वातुगाद्, B4m स्वागुरफाद् B5 स्वातुगा, D7 स्यातुगा (sic) (for आ*तुम्बाद्) V1 B3 5 D7 इव (for अव) Ś1 आत्त*दवसीदति, K1 आर्तस्यादव (sic), K2 आतु* दव, B2 मातगाश्चापि सीदति, Dn1 D3 आर्तवत्तत्र (Dn1 व तत्र) सीदंति, D2 प्रयातु न व्यवस्यति, D4 मातगास्तत्र सीदति, D6 अतकादेव सीदति —For 32ᵃᵇ, S subst (G1 ins after 32ᵃᵇ)

163* आसादितस्ततो राजन्रथचक्र विशा पते।

[T1 आच्छादित, G2 आसीदितस् (for आसादितस्) T2 अभवत्तत्र सीदति, M आ तुवाभ्या हि चक्रे ते (for the prior half) G1 2 रथचक्रे, M सीदन स (for रथचक्र)]
— ᶜ) D2 विषणे (sic) (for रणे) K2 रणे विशरतस्तत्र, V1 B5 D3 4 6 7 T2 चरतस्तस्य सग्रामे

33 ᵃ) S सीदमाने तु (G2 नो स) चक्रे ते (M1 तु) — ᵇ) Ś2 D4 समुहुस्, K1 सहस्तस्, K3 समुद्रस्, M1 समूहस् (for समूहुस्) B1 3 Da1 D1 5 तथा, B4 तदा (for भृशम्) — ᶜ) B1 भ्रमेण (for श्रमेण) B4 Da1 D1 5 परमायु(Da1 सु)क्ता (for महता युक्ता) — ᵈ) D2 रहसा

34 ᵃ) K4 Dn1 च (for तु) — ᵇ) B5 D2 T2 G श्रीमता (for धन्विना) — ᶜ) K4 D1 3 प्रायसो, D2 प्रायसा (for प्रायशो) B4m Dn1 D2 6 8 [ऽ]भिमुखे (for विमुख) K1 शर्वा G2 सैन्य (for सर्वं) K3 प्रायश्च विमुखा[ ] सर्वे — ᵈ) S1 K2 नावातिष्ठत, K3 B1 3 D3 T2 G2 नावतिष्ठ(K3 ष्ठ)ति (for नावतिष्ठत) B5 D2–4 6 7 भारत, D3 समरे (for संयुगे)

35 ᵃ) K3 हत्वा, G2 M2 छित्वा (for जित्वा) — ᵇ) Some MSS ससप्तक — Ś K1 2 om (hapl) 35ᶜ—36ᵇ — ᶜ) K3 Dn1 स महाबाहुर्, B1 3 4 Da1 D1 5 सहसा राजन् (for स महाराज) K4 V1 B5 D2–4 6 7 विरराज तदा पार्थो, B2 विरराज महाराज — ᵈ) K3 B1 [उ]ज्वल (for ज्वलन्) — After 35 K3 4 V1 B D S ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 ससप्तक युद्ध T1 अर्जुनपराक्रमो, T2 संशप्तकवधो — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 D3 6 27, D4 28, T1 3 G M 18, T2 20]

36 Ś1 K1 2 om 36ᵃᵇ (cf v 1 35) Before 36 K3 4 V1 B D S (G2 preceded by श्रीकृष्णाय नमः), ins संजय उवाच — ᵇ) B1 3 4 D3 प्रवपत, B2 प्रवर्षंत (for विसृजन्त) B1 4 बहून्शरान् (by transp) Da1 D1 5 प्रवपत मुहु शरान् — ᶜ) K1 दुर्योधन

37 ᵇ) K3 V1 D2–4 6 महारथ (for महाबलम्) — ᶜ) M1 बध्वा (for विद्ध्वा)

38 ᵃ) K3 V1 B (except B3) D S तु (for च). K2 गत (for च त) — ᵈ) V1 T1 व्यताडयत्, G3 ह्यना (for ऽभ्यता)

39 ᵃ) K1 दुर्योधनो (for युधिष्ठिरो) K3 V1 B2 5 D2 3 6 7 T3 राजन् (for राजा) K2 युधिष्ठिकपरो राजा (sic) — After 39ᵃ, B3 ins

164* प्रत्यगृह्णादभीतवत्।
त्वरया परया युक्तो

— ᵇ) K3 V1 B2 5 D2–4 6 7 S स्वर्णपुङ्खान् (for हेम) B3 D2 T1 3 G2 3 M शिलाशितान्, D1 शिलिमुखान्, D3

C 8 1122 B 8 20 4 K 8 19 4 दुर्योधनाय चिक्षेप त्रयोदश शिलाशितान् ॥ ३९
चतुर्भिश्चतुरो वाहांस्तस्य हत्वा महारथः ।
पञ्चमेन शिरः कायात्सारथेस्तु समाक्षिपत् ॥ ४०
षष्ठेन च ध्वजं राज्ञः सप्तमेन च कार्मुकम् ।
अष्टमेन तथा खड्गं पातयामास भूतले ।
पञ्चभिर्नृपतिं चापि धर्मराजोऽर्दयद्भृशम् ॥ ४१
हताश्वात्तु रथात्तस्मादवप्लुत्य सुतस्तव ।
उत्तमं व्यसनं प्राप्तो भूमावेव व्यतिष्ठत ॥ ४२
तं तु कृच्छ्रगतं दृष्ट्वा कर्णद्रौणिकृपादयः ।
अभ्यवर्तन्त सहिताः परीप्सन्तो नराधिपम् ॥ ४३
अथ पाण्डुसुताः सर्वे परिवार्य युधिष्ठिरम् ।
अभ्ययुः समरे राजस्ततो युद्धमवर्तत ॥ ४४
अथ तूर्यसहस्राणि प्रावाद्यन्त महामृधे ।
क्ष्वेडाः किलकिलाशब्दाः प्रादुरासन्महीपते ।
यदभ्यगच्छन्समरे पाञ्चालाः कौरवैः सह ॥ ४५
नरा नरैः समाजग्मुर्वारणा वरवारणैः ।
रथाश्च रथिभिः सार्धं हयाश्च हयसादिभिः ॥ ४६
द्वन्द्वान्यासन्महाराज प्रेक्षणीयानि संयुगे ।

शल्ौ, G1 शिला चितान् — B1 om (hapl) 39^cd — ^d) Ś1 K2 हेमपुखान्, Ś2 K4 हेमचित्रान् T2 चतुर्दश (for त्रयोदश) Ś1 K2 B2 D7 8 शिलासितान्, B3 T2 G M शिताञ्शरान् D2 शिलीमुखान्, T1 महाशरान् (for शिलाशितान्)

40 ^b) G2 भित्वा (for हत्वा) Ś K2 4 महाबल (for रथ) — ^d) V1 B2 D2–4 7 8 च (for तु) K1 समक्षिपत्, T1 समाच्छिनत् (for क्षिपत्)

41 ^a) G2 अष्टमेन (for षष्ठेन च) K3 V1 B D (except D8) T G1 M तु (for च) — ^b) B2 सप्तकेन (for सप्तमेन) K3 B D (except D2 6) S तु (for च) — ^c) K3 तु तथा (hypermetric), T1 G1 तदा (for तथा) — ^e) B2 चास्य (for चापि) — ^f) D1 [ऽ]र्दयन् (for ऽर्दयद्)

42 ^a) M1 हत्वाश्वात् (for हता) B1 तुरगात् (for तु रथात्) — ^b) K2 अवप्लुत्य (for प्लुत्य) T2 3 G1 3 तवात्मज, G2 स्थितस्तव (for सुत) — ^c) Da1 उत्तम, Dn1 उत्तम (for उत्तम) B2–4 D1 5 प्राप्य (for प्राप्तो) — ^d) K3 V1 B2–5 Dn1 D2–4 6–8 T1 2 M [अ]वतिष्ठत (M1 त), B1 [अ]य (for व्यति)

43 ^b) K1 4 द्रोणि Dn1 द्रोण (for द्रौणि) G2 कर्णद्रौणि पदातय — ^c) K3 V1 अभ्यधावत (for °वर्तन्त) Ś K V1 B1 5 D2–4 6–8 T1 3 G सहसा (for सहिता) — ^d) D8 परीप्स्यते (for प्सन्तो) K3 V1 D2 6 नरेश्वरं (D2 र), B3 नृप तदा, B4 S (except T3) जनाधिप, D1 नराधिप, D4 धिप (for धिपम्)

44 ^a) S (except T2 M1) तत (for अथ) — ^b) T1 M1 परिवव्रुर् (for वार्य) — ^c) Ś1 K2–4 V1 B5 D2–4, 6, 7 अन्वयु; Ś2 अनुय (sic), K1 अन्वय (for अभ्ययु)

45 ^a) K3 V1 B (except B2 3) D2–4 7 ततस् (for अथ) — ^b) K1 3 4 T2 M1 प्रवाद्यत (K3 ते) (for प्रावा) Da1 D1 5 महाहवे, T1 महीतले (for महामृधे). — ^c) K2 3 D2 क्ष्वेला, K4 क्ष्वाडा, B Da1 D1 3–7 तत, S क्ष्वेळा (M1 ळा) (for क्ष्वेडा) K1 किलकिला शब्दा, K3 Da1 D1 5 किलकिलाशब्द Dn1 S किलि(T1 ल)-किलाशब्दा — ^d) K3 प्रादुरास, B3 D1–5 रासीन्, T3 रासद् (for रासन्) Ś K1 2 4 महीतले, K3 V D2 T2 3 G M1 विशा पते, T1 महाद्युते, M2–4 अनेकश (for महीपते) — ^e) K1 यदन्यगच्छन् (sic), K2 यदत्य, K3 Dn1 समभ्यगच्छन्, V1 D8 M2–4 यदाभ्य, Da1 D1 5 तमभ्य, D2–4 7 यत्राभ्ये, D6 T2 यथाभ्य, T3 G ये येभ्य (for यदभ्य) — ^f) Some MSS पचाला G1 2 M2–4 केकयै (for कौरवै) — After 45, S ins

165* ते शूरा समरे सर्वे प्राक्षीयन्त ततस्तत ।

[G2 प्राक्षिपत M1 प्रक्षीयत T1 प्रेक्षयत समतत, M2–4 प्रक्षीयत समतत (for the posterior half)]

46 ^a) Ś K1 2 नरैर्नरा (by transp), K4 नरैर्नरान् G2 समाजग्मुर् (for जग्मुर्) — ^b) Ś2 वारवारणै, B1 2 S वारणै सह (M1 णैरपि), Dn1 चापि वारणै (for वरवारणै) — ^c) S (except G1) रथिनो (for रथाश्च) — ^d) M1 हयाश्च V1 D8 सह सादिभि (for हय) — After 46, T2 ins 166*

47 ^a) B5 युद्धानि (for द्वन्द्वानि) K4 सहस्राणि, D8 महाराजन् — ^b) S (except T2) [अ]नेकश (for संयुगे) — S ins after 47^ab (T2 after 46)

166* तावकाना परेषा च चित्राणि च गुरूणि च ।

— Ś K1, 2 4 read 47^cd after 48 — ^c) K3 V1 Dn1 D1 5 8 विस्मायनानि, K4 पत्नानि, B1 4 5 D3 4 7 विविधान्यपि; B2 विस्मापनीयानि (hypermetric), Da1 D2

विस्मापनान्यचिन्त्यानि शस्त्रवन्त्युत्तमानि च ॥ ४७
अयुध्यन्त महावेगाः परस्परवधैषिणः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुर्योधव्रतमनुष्ठिताः ।
न हि ते समरं चक्रुः पृष्ठतो वै कथचन ॥ ४८
मुहूर्तमेव तद्युद्धमासीन्मधुरदर्शनम् ।
तत उन्मत्तवद्राजन्निर्मर्यादमवर्तत ॥ ४९
रथी नागं समासाद्य विचरन्रणमूर्धनि ।
प्रेषयामास कालाय शरैः संनतपर्वभिः ॥ ५०
नागा हयान्समासाद्य विक्षिपन्तो बहूनथ ।
द्रावयामासुरत्युग्रास्तत्र तत्र तदा तदा ॥ ५१
विद्राव्य च बहूनश्वान्नागा राजन्बलोत्कटाः ।
विषाणैश्चापरे जघ्नुर्ममृदुश्चापरे भृशम् ॥ ५२ C 8 1139 B 8 28 21 K 8 19 21

विस्मापय(D2 या)नि (sic), T3 G1 3 विस्मापकानि (for पनानि) K2 [अ]चित्रानि, T1 3 G [अ]नीकानि, T2 M2-4 [अ]निकानि (for [अ]चिन्त्यानि) — d) Da1 D1 5 शब्द (for शस्त्र) K1 4 शस्त्रवद्यु(K4 द्यु)त्तमानि च (sic), S (except T2) शस्त्रास्त्रगुरुसपदा — After 47, N T2 ins

167* ते शूरा समरे सर्वे चित्र लघु च सुष्ठु च ।

[D8 ततस्ते (for ते शूरा) T2 तत्र शूरास्तत सर्वे (for the prior half)]

48 a) K1 अबुध्यत (for अयु) S (except T2) युद्धानि चक्रिरे राजन् — b) S (except T2) परस्परजिगीषया — c) Ś1 K1 2 4 जग्मुर्, G2 राजन्, M2-4 योधा (for जघ्नुर्) — d) M यौधव्रतम् (for योध) V1 अधिष्ठिता, T1 M2-4 अनुव्रता (for ष्ठिता) G2 जघ्नुर्योधा प्रतिष्ठिता — After 48cd D8 reads 50ab, repeating it with v 1 in its proper place — e) K1 B1 समरे चक्रु, T1 3 G1 3 M प्रहरति स्म G2 प्रहरति स्म समरे — f) K8 पृष्ठजोधै (sic) (for पृष्ठतो वै) S पृष्ठतो नाप्यनायुध (G2 द्रवत्, M2-4 युधान्) — After 48, Ś K1 2 4 read 47cd

49 a) K3 Dn1 D8 S मुहूर्तमिव (for मेव) — c) K8 उन्यत्तवत्कृतो, B2 Dn1 D8 उन्मत्तवत्ततो (by transp), B3 Da1 D1 5 उन्मत्तग(B3 गा)वद्

50 D8 reads 50cd (for the first time) after 48ab a) V1 रथनाग, Da1 T1 रथिनाग, D8 (first time) ततो नाग, T2 3 G M1 रथी (G2 थ) पत्तिं, M2-4 रथी पत्तीन् (for रथी नाग) — b) K3 B Da1 D1 3-7 दा(K3 वा) रयन्, V1 व्यद्रवद्, Dn1 D2 T2 व्यचरद् T1 3 G M समरे (for विचरन्) Ś K B D (except Dn1 D2 3) T1 3 G M निशितै शरै (for रणमूर्धनि) — c) D8 द्रावयामास (for प्रेष) V1 Dn1 D2 T2 प्रेषयन्प(Dn1 त्प)रलोकाय, T1 3 G M प्राहिणोत्पर(T3 G °यम)लोकाय — d) S (except T2) कश्चि(M1 कचि-, M3 किंचि)देव पराक्रमात्

51 T1 om 51ab — a) K3 B3 D8 T2 नागान्हयान्; T3 G M नागानन्य Dn1 समादाय (for साद्य) — b) V1 रणे बहून् (for बहूनथ) K1 रथे, B D रणे, T2 शरान् (for अथ) T3 G M बहुधा विकिरञ्शरान् (M1 2 श्रगे, M4 श्रथे) — c) B1 4 5 Dn1 D3 4 6 7 दा(D6 द्रा)रयामासुर् (for द्राव) K1 अभ्यग्रास्, K3 अभ्यग्रास्, V1 B1 5 D3 4 6 7 T2 अत्युग्र (for ग्रास्) D2 T1 3 G M द्राव(T3 G3 दार)यामास समरे — d) B1 ततस् (for the first तत्र) — After 51, N T2 ins

168* हयारोहाश्च बहव परिवार्य गजोत्तमान् ।
तलशब्दरवाश्चक्रु सपतन्तस्ततस्तत ।
धावमानास्ततस्तास्तु द्रवमाणान्महागजान् ।
पार्श्वत पृष्ठतश्चैव निजघ्नुर्हयसादिन ।

[(L 1) B1 हयारोहाश्च, D1 5 तथारोहाश्च (for हया) B5 D2-4 7 हयोत्तमान्, D6 गजोत्तम — (L 2) V1 ततु शब्दरवाश्चक्रु (for the prior half) Ś1 K V1 D3 सस्पृशतस्, B3 सद्धनस् (for सपत तस्) Da1 D1 5 समनत (for ततस्तत) — (L 3) K1 धावमान, K4 माणास् B1 2 Da1 Dn1 D1 5 8 वध्य(B1 -य)मानास् B3 युध्यमानास् B4 वल्गमानास् (sic), D6 धावमानास् K3 धावतानाग्रतस्तास्तु (sic) (for the prior half) Ś1 K1 2 4 V1 द्रावमाणान् B2 द्रुवमाणान्, Da1 D1 4 5 द्रवमानान् (for माणान्) B3 तथा (for महा) — (L 4) B1 पार्श्वेन D3 पृष्ठनस् (for पृष्ठतस्) B3 repeats from हय परिवार्य in line 1 up to पृष्ठतश्चैव in line 4 B3 गजसादिन (for हय)]

T3 G3 read 54-55 after 51

52 T1 G1 2 M read 52-53 after 56 — a) V1 तु (for च) B1 अश्वान् B3 नागान्, G2 आवान् (for अश्वान्) — b) B3 G° नागराजा, Dn1 T2 गजा राजन्, D6 T3 G3 नागा राजान् (sic), T1 G1 नागराजान्, M1 नागराजन् (for नागा राजन्) V1 B5 D2-4 6 7 T2 3 G M मदोत्कटा B1 बलोत्कटान्, T1 मदोत्कटान् (for बलोत्कटा) K3 नागान्युजन्बलोत्कटान् — c) Omitting च, V1 D2 अपि निर्जघ्नुर्, Da1 D1 5 अपरे जग्मुर्, S (except T2) अभि(T1 ति)निर्जघ्नुर् — d) D3 मुमृदुश्, G2 ममृतुश्, T3 G1 3 च परस्पर, M1 चापरैर्भृश

C 8 1140 B 8 28 22 K 8 19 22 साश्वारोहांश्च तुरगान्विषाणैर्बिभिदू रणे ।
अपरांश्चिक्षिपुर्वेगात्प्रगृह्यातिबलास्तथा ॥ ५३
पादातैराहता नागा विवरेषु समन्ततः ।
चक्रुरार्तस्वरं घोरं व्यद्रवन्त दिशो दश ॥ ५४
पदातीनां तु सहसा प्रद्रुतानां महामृधे ।
उत्सृज्याभरणं तूर्णमवप्लुत्य रणाजिरे ॥ ५५
निमित्तं मन्यमानास्तु परिणम्य महागजाः ।
जगृहुर्बिभिदुश्चैव चित्राण्याभरणानि च ॥ ५६

53 For sequence in T1 G1 2 M (cf v l 52) — a) K1 3 साश्वरोहाश्च, B3 अश्वा Dn1 साश्वारोहास्तु — b) K1 विविदुरुषा (sic), V1 D6 विध्य मारिष, B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 विव्यधू रुषा, D2 ममृदू रणे, S (except T2) ममृदू रुषा (for बिभिदू रणे) — c) Ś2 V1 B (except B2) Da1 D1 3-7 अपरे (for अपरांश्च) D4 M1 वेगान् (for वेगात्) — d) B3 प्रसह्य, D4 विगृह्य K4 Dn1 D8 [अ]तिबलास् (for बलास्) K1 V1 B D2-4 6 7 तदा (for तथा) S (except T2) प्रगृह्य तु (T3 G च) दिशो दश

54 a) K1 4 D2 3 G1 पदातैर् V1 अहता, D2 अहिता (for आहता) — b) K1 विचरेषु (sic), K3 Dn1 D8 T2 विचरत Co विवरेषु (as in text) — c) S (except T2) राजन् (for घोरं) — d) K3 व्यनदत, K4 विद्रवत V1 B1 3-5 Da1 D1 2 4-7 T2 दु(B5 प्र)द्रुवुश्च, B2 Dn व्यद्रवश्च, D3 प्रदुद्रुवुर्, M2-4 द्रवति च (for व्यद्रवन्त) T1 G M1 सपततस्त(G1 द्यत त)तस्तत

55 a) K3 V1 Dn1 D5 8 च (for तु) D8 साहस्रा (for सहसा) T1 3 G M पदातयश्च नागाना, T2 पदातिनश्च सहसा — b) B1 Dn1 विद्रुताना, T2 प्रद्रुतास्तान्, G2 महाराजन् (for प्रद्रुताना) B D (except D2 6) T2 महाहवे (for मृधे) — c) K2 B4 Da1 D1 5 M2 4 उत्सृज्यावरण (M2 4 णास्), V1 D6 उत्सृष्टा(D6 ष्ट)वरण, Dn1 D8 उत्सृज्य च रण, D3 4 उत्सृष्टाभरण, T G M1 उत्सृज्य वारणास् (G1 2 णास्) Co cites आवरण — d) Ś2 अवाप्लुत्य, K2 अवप्रुत्य, K3 परिवव्रू, B5 Da1 D1 3-5 7 अववव्रू, Dn1 जघ्नू, D2 द्रुत्य, D8 पुप्रू, T2 अपसस्रू (for अवप्लुत्य) T1 3 G M अपसस्रुर्भयार्दिता

56 ~ K1 2 om 56 — a) K3 मन्यमानास्ति (sic), D8 मानास्तु, S (except T2) मानाश्च (for मानास्तु) — b) K4 B5 Dn1 D1. 2 T G1 3 परिणाम्य, B4 M1 क्रम्य, B3 शाम्य, Ca c णम्य (as in text) B3 Da1 Dn1 D5 महागजान्, D1 मते (for °गजा) Ca cites गजान् — c) K4 बिभिदुर्जगृहुश्च (by transp), B3 विव्यधुर्जगृहुश्च M1 विव्यधुश्च (for बिभिदुश्च) Co cites जगृहु and Ca बिभिदु — d) T2 G1 2 छत्राणि (for चित्राणि)
— After 56, N T2 ins

169* तास्तु तत्र प्रसक्तान्वै परिवार्य पदातय ।
हस्त्यारोहान्निजघ्नुस्ते महावेगा बलोत्कटा ।
अपरे हस्तिभिर्हस्तै ख विक्षिप्ता महामृधे ।
निपतन्तो विषाणाग्रैर्भृशं विद्धा सुशिक्षितै ।
अपरे सहसा गृह्य विषाणैरेव सूदिता ।
सेनान्तर समासाद्य केचित्तत्र महागजै ।
क्षुण्णगात्रा महाराज विक्षिप्य च पुन पुन ।
अपरे व्यजनानीव विभ्राम्य निहता मृधे ।
पुर सराश्च नागानामपरेषा विशां पते ।
शरीराण्यतिविद्धानि तत्र तत्र रणाजिरे ।

[L 1) D8 च (for तु) T2 प्रसक्तासन् (for °क्तान्वै) —(L 2) T2 अश्वारोहान् (for हस्त्या°) K3 विजघ्नुस् (for निजघ्नुस्) B1 3 4 Da1 D1 5 हस्त्यारोहवराञ्जघ्नुर् (for the prior half) V1 D2 6 मदोत्कटा Da1 D5 °त्करा, D8 महाबला (for बलोत्कटा) — (L 3) Ś1 m लब्धा, Ś2 K4 D8 लब्ध्वा K2 लग्ना, B1 लब्धा B3 भिन्ना, Da1 D1 5 लुब्धा (for हस्तै) Ś1 m 2 K B4 Da1 D1 5 ख चाक्षिप्ता, Dn1 खे विक्षिप्ता, D2 अवमुक्ता, D6 विक्षिप्ताश्च, D8 सचाक्षिप्ता (for ख विक्षिप्ता) Co cites ख and आक्षिप्ता B2 5 D3 4 7 T2 महाहवे (for मृधे) — (L 4) K1 विषाणारैर् (for °णाग्रैर्) — K1 om lines 5-7 — (L 5) Ś K4 अवसादिता, K2 3 इव सू(K2 सा)दिता, B1 D3 एव सूदिता B5 अवसूदिता (for एव सूदिता) — T2 om lines 6-10 — (L 6) K2 सेनातुर Co सेना तर (as above) D8 (sup lin) तव (for तत्र) — (L 7) Ś K2 4 D6 क्षुण्ण(K2 D6 °ण्णा) गात्रैर् V1 स्विन्ना गात्रैर् Da1 D1 5 क्षुरगात्रा, Dn1 D2 4 क्षुन्नगात्रा (D2 °त्रैर्), D3 क्षणगात्रा (for क्षुण्ण°) K3 निक्षिप्य, Dn1 विक्षिपुश्च (for विक्षिप्य) — (L 8) K1 व्यजनाश्चैव Dn1 व्यजनानीव, D2 विधूता (for व्यजना°) Ś K Dn1 D2 3 विक्षिप्ता (for विभ्राम्य) Ś K V1 B Dn1 D2 6 8 भुवि, V1 B3 Da1 D1 5 युधि B5 रणे (for मृधे) — (L 9) S K1 2 4 B3 4 Da1 D1 5 पुरो(B3 °रा)नखैश्च K3 पुरोगापे-तु (sic) B1 नखा नखैश्च, Dn1 परस्पर च D8 पुरोगमैश्च (for पुर सराश्च) Ca c cite पुरोनखै — K4 om line 10, D8 reads it on marg — (L 10) Ś2 K3 V1 Dn D5 8 अप(D8 °पि)विद्धानि, B4 अभि (for अति) D2 महाजिरे, D8 विशा पते (for रणाजिरे)]
— Afte 56, T1 G1 2 M read 52-53

प्रतिमानेषु कुम्भेषु दन्तवेष्टेषु चापरे ।
निगृहीता भृशं नागाः प्रासतोमरशक्तिभिः ॥ ५७
निगृह्य च गदाः केचित्पार्श्वस्थैर्भृशदारुणैः ।
रथाश्वसादिभिस्तत्र संभिन्ना न्यपतन्भुवि ॥ ५८
सरथं सादिनं तत्र अपरे तु महागजाः ।
भूमावमृद्नन्वेगेन सवर्माणं पताकिनम् ॥ ५९
रथं नागाः समासाद्य धुरि गृह्य च मारिष ।
व्याक्षिपन्सहसा तत्र घोररूपे महामृधे ॥ ६०
नाराचैर्निहतश्चापि निपपात महागजः ।
पर्वतस्येव शिखरं वज्रभग्नं महीतले ॥ ६१
योधा योधान्समासाद्य मुष्टिभिर्व्यहनन्युधि ।
केशेष्वन्योन्यमाक्षिप्य चिच्छिदुर्बिभिदुः सह ॥६२ C 8 1156 B 8 28 37 K 8 19 36

57 ^{a}) Ś1 K1 2 प्रतिपानेषु, Ś2 पादेषु, Da1 D1 5 प्र(D5 प्रि)तिमाणेषु, D6 °नागेषु, T1 G1 2 प्रथिमानेषु, Ca c प्रति मानेषु (as in text) D4 कृतेषु (sic) (for कुम्भेषु) — ^{b}) D7 दतवेषेषु, Ca वेष्टेषु (as in text) — ^{c}) K3 D3 m विनिर्भिन्ना M1 पर नागात् (for भृशं नागा) — ^{d}) K3 B1 प्राश , T1 पास (for प्रास)

58 ^{a}) K3 D2 3 विगृह्य, V1 विसृज्य (for निगृह्य) K3 गदा, V1 D2 गदान्, B Da1 D1 3-7 गजा°, D8 रथा° (for गदा) S निगृहीता हयाश्चान्ये (T3 G3 न्यै°) — ^{b}) T1 पार्श्वस्थास् (for स्थैर्) V1 भृशदारिता°, Dn1 D2 दारितै°, S तत्र भारत (for भृशदारुणै°) — After 58^{ab}, S (except T2) ins

170* नागाश्च शतशो राजन्निर्भिन्ना भूमिमाविशन् ।
[G2 M2-4 निर्भिण्णा (for निर्भिन्ना)]

G2 om 58^{cd} T G1 3 M read 58^{cd} after 59 — ^{c}) D4 रथाश्वसादिनस्, D8 तथाश्वसादिभिस्, T2 (sup lin) नागाश्च (for रथाश्च) T1 2 G1 M केचित्, T3 G1.3 कैश्चित् (for तत्र) — ^{d}) T G1 3 M1.3 सच्छिन्ना (for संभिन्ना) K1 3 V1 Da1 Dn1 D1 5 T2 (before corr) न्यपतद्, B4 [अ]भ्यपतद् (for न्यपतन्) — After 58, T G1 3 M1 ins 171*

59 ^{a}) T1 सहार्थ, T2 G1 M सहय (for सरथ) V1 B2 5 D2-4 7 सहया (B5 सा) सादिनस्तत्र, D6 सहया सादिभि , T3 G3 सह(G3 हा)य सादिन — ^{b}) K3 B1 3 4 Da1 Dn1 D1.5 8 मत्ता (K3 त्ता) कोपान्, K4 अपरे ते, V1 B2 5 D2-4 6 7 S तोमरेण (for अपरे तु) V1 B2 5 D2-4 6 7 T3 महामृधे, T1 2 G1 3 महागज , M महागजी (for महागजा°) — B3 om (hapl) 59^{c}–61^{b} — ^{c}) K1 4 [अ]वमृद्नन्, D4 मृदन् (for °मृद्नन्) T1 भूमौ समनुमथिते, T3 G3 भूमौ सममथ्नीत (submetric), G1 भूमौ सममममथ्नीत, G2 भूमौ समनुजन्त्यन्ये, M भूमौ समनुमथ्नी(M1 °ज्ञी)ते — ^{d}) Ś2 सवर्माणं, K4 B1 4 5 D2 3.5 T2 G1 सचर्माणं, T3 G2 3 सुवर्माग K3 V1 B (B3 om) D (except D4) T2 पदातिनं, T1.3 G M विशां पते (for पताकिनम्) — After 59, T G1.3 M read

58^{cd} N (B3 om) ins after 59 T G1.3 M1, after 58

171* तथा सावरणान्कांश्चित्तत्र तत्र विशां पते ।

[D8 रथात् (for तथा) Ś K B1 Dn1 D6 8 सावरण , B1 4 स्यदनगा(B4 पा)न् Ś K1 2 4 कचित्, K3 Dn1 केचित्, V1 D3 किंचिर् D6 कश्चित् (for कांश्चित्) D2 तथा सारबलं किंचित् T G1 3 तथा साश्वान् पदातां(T2 ता)श्च, M1 तथासाश्वरथ कश्चित् (for the prior half)]

60 K3 B3 om 60 (for B3, cf v 1, 59) — ^{a}) K4 V1 B1 5 D (except Dn1 D8) S रथान् B2 रथ (for रथं) B1 5 D7 8 नाग , B4 T1 नागान् (for नागा) — ^{b}) Ś K1 2 4 धुरि सगृह्य, V1 B (except B4, B3 om) D (except D8) S परिगृह्य च (for धुरि गृह्य च) Co cites धुरि (as in text) D8 मारिष — ^{c}) B1 4 5 D4 व्यक्षिपन् (D4 त्), D2 साक्षिपत् D8 व्याक्षिपत् — ^{d}) V1 B (B3 om) Dn1 D2-4 6-8 भयानके (for महामृधे) Da1 D1.5 घोररूपभयानके, S घोररूपा भयानका

61 B3 om 61^{ab} (cf v 1 59) — ^{a}) Ś2 K1 3 (before corr) B2 5 D2-4 7 S निह(T1 हि)तास्, V1 निशितास्, D8 विहतश् (for निहतश्) — ^{b}) B1 महा-गजा° (for गज°) V1 न्यपतत महागजा , B5 D2-4 7 गजा° पेतुर्महाबला°, S निपतंति महागजा° — ^{c}) S गिरीणां शिखराणीव — ^{d}) K1 वज्रगृण्ह (sic), K3 B3 D8 °भिन्नं; V1 B1 5 D2-4 7 रुग्ण (D3 ग्नं), Dn1 भग्ने (for भग्न) S वज्ररुग्णानि भूतले (T2 before corr भारत)

62 K3 om (hapl) 62^{a}–63^{b} — ^{a}) Ś1 योधा योधा°, B5 D6 योधान्योधा (by transp), G2 M यौ(G2 यो)धा यौधान् — ^{b}) K1 व्यहरन्, V1 न्यपतन् (sic), Da1 D 5 नाहनन्; Dn1 न हन्यन् (sic), D4 व्यहनद् , D8 तेहनद्, T G M1 न्यहन्यन्, M2-4 न्यपतद् (for व्यहनन्) V1 S भुवि (for युधि) — ^{d}) Ś1 K2 lacuna, Ś2 चिच्छुदुर्, K1 निश्छर्दु (sic), K4 V1 B Da1 D1-7 T2 M2 3 चिक्षिपुर्, D8 विच्छिदुर् (for चिच्छिदुर्) K4 बिभदुश्, M2-4 मम्दुश् (for बिभिदु°) K4 B Da1 D1 3-5 7 8 T1 M च ह, V1 Dn1 D6 T2 च ते, D2 च ये (for सह) T3 G चिक्षिपुश्चैव भारत

C 8 1155
B 8 28 37
K 8 19 37

उद्यम्य च भुजावन्यो निक्षिप्य च महीतले ।
पदा चोरः समाक्रम्य स्फुरतो व्यहनच्छिरः ॥ ६३
मृतमन्यो महाराज पद्भ्या ताडितवांस्तदा ।
जीवतश्च तथैवान्यः शस्त्रं काये न्यमज्जयत् ॥ ६४
मुष्टियुद्धं महच्चासीद्योधाना तत्र भारत ।
तथा केशग्रहश्चोग्रो बाहुयुद्धं च केवलम् ॥ ६५
समासक्तस्य चान्येन अविज्ञातस्तथापरः ।
जहार समरे प्राणान्नानाशस्त्रैरनेकधा ॥ ६६
संसक्तेषु च योधेषु वर्तमाने च संकुले ।
कबन्धान्युत्थितानि स्म शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ६७
लोहितैः सिच्यमानानि शस्त्राणि कवचानि च ।
महारङ्गानुरक्तानि वस्त्राणीव चकाशिरे ॥ ६८
एवमेतन्महायुद्धं दारुणं भृशसंकुलम् ।
उन्मत्तरङ्गप्रतिमं शब्देनापूरयज्जगत् ॥ ६९
नैव स्वे न परे राजन्विज्ञायन्ते शरातुराः ।
योद्धव्यमिति युध्यन्ते राजानो जयगृद्धिनः ॥ ७०

---

63 K3 om 63^{ab} (cf v l 62) — ^{a}) K1 उद्यस्य, D8 उत्पाद्य (for उद्यम्य) K1 B2-4 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 G1 च भुजैरन्ये (Da1 D1 5 G1 न्यैर्), K4 V1 B1 5 D2-4 6 7 च भुजानन्ये, T1 3 G2 3 M तुरगैर(M2-4 °गान)न्ये (for च भुजावन्यो) — ^{b}) V1 नि पीड्य (for निक्षिप्य) — ^{c}) B1 चेरु (for चोर) K3 V1 B3 Da1 D1 5 M2-4 पदा चोरसि चा(B3 मा)क्रम्य, Dn1 D8 T2 पादेनोरसि चा, T1 3 G2 3 शिरस्युरसि चा, G1 पदा चोरसि चाक्षिप्य, M1 शिरस्युरसि निक्षिप्य — ^{d}) T2 स्फुरता, Cc तो (as in text) K3 D8 M3 4 [ऽ]भ्याहरत्, V1 B2 Da1 न्यहरन्, B1 3 5 D1 5 T1 3 G न्यहनत्, B5 D6 [ऽ]पाहरत्, Dn1 D2-4 7 [ऽ]पहरत्, T2 [ऽ]पहरन्, M1 2 [ऽ]न्योहरत् (for व्यहनत्)

64 ^{a}) V1 मृतमन्ये, B1-3 Da1 D1 5 सूतमन्ये (B1 Da1 D1 5 न्यो) (for मृतमन्यो) — ^{b}) T1 3 G M पदा (for पद्भ्या) Dn1 तथा (for तदा) — B5 D3 4 7 subst for 64^{ab} B4 ins after 64^{ab} B1 after 64

172* पततश्चापरो राजन्विजहारासिना शिर ।

[B4 5 यततश् (for पततश्) D4 चापरे (for चापरो)] — ^{c}) K1 3 V1 D1 5 6 जीवितश्च, B2 जीवित तु, Dn1 जीवंतश्च, T2 जीवत च K4 B2 Dn1 D3 G2 तथैवान्ये (D3 G2 न्या), D6 रथैवान्य, T1 तथैवान्यान्, M1 तथा चान्य (for तथैवान्य) — ^{d}) V1 न्यवेशयत्, D3 न्यमज्जयन् (for जयत्) D6 अस्त्रमस्त्र व्यसर्जयत्

65 ^{a}) Da1 D1 5 महाश्च, G1 2 ततश्च (for महच्च) — ^{b}) M1-3 यौधाना — ^{c}) K1 चोग्रं (for चोग्रो) B1 3 4 Da1 D1 4 S तथा केशग्रहाश्चोग्रा (D4 हश्चक्रे) — ^{d}) V1 B5 D2-4 6 7 T2 भैरव; T1 3 G M दारुण (for केवलम्)

66 ^{a}) G2 समासक्तश्च चान्योन्य — ^{b}) Ś2 K4 B1 T1 2 अविज्ञातं (T1 न), K3 अवज्ञात (sic), T3 G1 3 त्वविज्ञातस्, M3 अविज्ञातं (for °ज्ञातस्) — ^{c}) B2 M2-4 जग्राह (for जहार) — ^{d}) D2 S अनेकश (for धा)

67 ^{a}) D6 असक्तेषु (for संस) D8 च योद्धेषु, M तु यौधेषु K3 ससक्तेषु वर्तमानेषु (hypermetric) — ^{b}) K1 वर्धमाने च, V1 M4 वर्तमाने तु, B1 3 D2 6 T2 वर्तमानेषु (for माने च) K3 सकुले प्रवरेषु च — ^{c}) B2 3 5 D2-4 7 उत्थितानि स्यु, T1 न्यासन् (for तानि स्म) K3 कवचान्युत्थितान्यस्य, V1 D6 उत्थितान्यगणेयानि — ^{d}) V1 D6 कबधानि (for शतशोऽथ)

68 ^{a}) V1 B5 D2-4 6 7 S शोणितै (for लोहितै) — ^{c}) K1 महारक्तानुरक्तानि, K3 महारजकरगात्तु, K4 महारगानुशक्तानि, V1 Da1 D5 महारजनरक्तानि, B D3 4 7 T1 2 M1 महारागानुरक्तानि, Dn1 महारगेन रक्तानि, D1 6 T3 G M2-4 महारा(D1 T3 G3 M3 र)जतरक्ता(G2 ला)नि, D2 महारभानुरक्तानि Ca c cite महारजन — ^{d}) Ś1 2 (*sup lin*) K1.2 शस्त्राणीव, K4 शास्त्राणीव, T2 G2 वस्त्राणि च (for णीव)

69 ^{a}) T1 M एव (for एतन्) V1 B D2-4.7 T2 महद्युद्ध, T1 3 G M तदा (T1 था) युद्ध (for महा°) — ^{b}) K1 3 V1 B D T2 शस्त्रसकुल, K4 च भृश कुल (for भृशस) T1 M तत्राभूद्दारुण महत्, T3 G तत्राभूद्रोमहर्षण — ^{c}) Ś1 K1 2 4 B1 5 Dn1 D1-3 8 S उन्मत्तगंगाप्रतिम, V1 B2-4 Da1 D4-7 Ca ग(B3 गा)गप्रतिम — ^{d}) Ś2 K3 पूरयज्, K4 [आ]पूरयेज्, Dn1 [आ]पूरयन्, M1 [आ]चूरयन् (for [आ]पूरयज्) S (except T2) दिश (for जगत्)

70 ^{a}) T1 नैवास्मान्न परान्राजन् — ^{b}) V1 D3 6 T3 G1.3 M व्य(D3 वि)ज्ञायत, T1 विज्ञानत (sic), T2 G2 न ज्ञायत (for विज्ञायन्ते) Dn1 महारणे (for शरातुरा) K3 युद्धति (sic), Dn1 D8 T1 2 G1 M2-4 [अ]युध्यत, D5 M1 युध्यत (for युध्यन्ते) T3 G2 3 योधास्ते ह्यभ्ययुध्यत — ^{d}) Ś K2 4 जयगृद्धिण, T1 गृध्नव, G2 3 गर्धिन, M1 राजगृद्धिन (for जय)

खान्खे जग्मुर्महाराज परांश्चैव समागतान् ।
उभयोः सेनयोर्वीरैर्व्याकुलं समपद्यत ॥ ७१
रथैर्भग्नैर्महाराज वारणैश्च निपातितैः ।
हयैश्च पतितैस्तत्र नरैश्च विनिपातितैः ॥ ७२
अगम्यरूपा पृथिवी मांसशोणितकर्दमा ।
क्षणेनासीन्महाराज क्षतजौघप्रवर्तिनी ॥ ७३
पाञ्चालानवधीत्कर्णस्त्रिगर्तांश्च धनंजयः ।
भीमसेनः कुरून्राजन्हस्त्यनीकं च सर्वशः ॥ ७४
एवमेष क्षयो वृत्तः कुरुपाण्डवसेनयोः ।
अपराह्णे महाराज काङ्क्षन्त्योर्विपुलं जयम् ॥ ७५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

२०

धृतराष्ट्र उवाच ।
अतितीव्राणि दुःखानि दुःसहानि बहूनि च ।
तवाहं संजयाश्रौषं पुत्राणां मम संक्षयम् ॥ १
तथा तु मे कथयसे यथा युद्धं तु वर्तते ।
न सन्ति सूत कौरव्या इति मे नैष्ठिकी मतिः ॥ २
दुर्योधनस्तु विरथः कृतस्तत्र महारणे । C 8 1171 B 8 29 3 K 8 20 3

---

71 ᵃ) K8 खांखे, V1 खान्वै, D8 खा खे (sic), M2–4 खे खान् (by transp) — ᵇ) D6 समांश्चैव (for परांश्चैव) K1 सदागतान्, T1 समागता (for गतान्) — ᶜ) V1 D2 6 T2 राजन्, T1 G1 M वीरा, T3 G2 3 वीर (for वीरैर्) — ᵈ) S (except T2) व्याकुले तु रणे सति

72 ᵇ) D4 तोमरैश् (for वारणैश्) Da1 D1 5 चैव पातितै (for च निपा) — Ś K1 2 V1 B2 D2 3 T1,2 om (hapl) 72ᶜᵈ — ᶜ) B1 हयाश्च K3 तेन (for तत्र) — ᵈ) T3 G नागै(G1 नरै)श्चैव निपातितै

73 ᵃ) B2 पृथ्वी (submetric) — ᵇ) K1 मांसशोणितकर्मसा (sic), V1 D3 4 6 क्षणेन समपद्यत — ᶜ) G2 क्षणैरासीन् V1 B5 D2–4 6 महीपाल (for महाराज) — ᵈ) V1 प्रवर्षिणी, Dn1 D3 T3 G1 3 प्रवाहिनी (D3 णी), T2 प्रवर्तनी (for प्रवर्तिनी) — After 73, S (except T2) ins

173* शूराणां हर्षजननी भीरूणां भयवर्धिनी ।
[T1 भयवर्धनी]

74 ᵃ) Some MSS पचालान् V1 B2 5 D2–4 6 7 T2 अहनत् (for अवधीत्) — ᶜ) K3 आजौ, S (except T2) सर्वान् (for राजन्) — ᵈ) T1 हस्त्यनीकानि, T2 नीकांश्च (for नीकं च) D4 सर्वत (for शः)

75 ᵃ) G2 एवमेव, M2 4 एवमेतत् (for एवमेष) — ᶜ) B2 3 5 D2–4 गते सूर्ये (for महाराज) V1 D6 अपराह्ण (D6 ह्न-) गते सूर्ये — ᵈ) Ś1 (m as in text) K1 2 4 B Dn1 D2–4 7 कांक्षतां, K3 T1 काक्षतोर्, V1 कांक्षतो, D6 कांक्षतो, M1 काक्षतौ (for काङ्क्षन्त्योर्) V1 B D2–4 7 S (except T1) यशः (for जयम्) Ś2 कांक्षतां विपुले जयत् (sic)

Colophon — *Adhy name* K3 सकुलयुद्धे, T1 2 सकुलयुद्ध — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 प्रथम(K4 मे)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 20, B1 Da1 D4 6 28, B2 29, D1 22, T1 3 G M 19 (as in text), T2 21

20

1 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — M2 om the ref — ᵃ) Ś2 K2 3 D3 अतितीवानि S (except T2) युद्धानि (for दु खानि) — ᵇ) T1 3 G M सुमहांति (G2 नति) (for दु सहानि) Dn1 T2 महांति (for बहूनि) D4 दु खानि सुबहूनि च — ᶜ) K3 तत्तेह, K4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 त्वत्तोह, D6 तदाह (for तवाह) T1 3 G M तत्र (M1 त) सजय चाश्रौष — ᵈ) K3 V1 B D T2 चैव, T3 G M इह (for मम)

2 B3 om 2ᵃᵇ — ᵃ) K1 3 V1 B (B3 om) Da1 Dn1 D1,2–8 S यथा (for तथा) B1 4 5 D3 4 7 त्वं, B2 च, Dn1 D3 T2 तु (for तु) B2 त्वं (for मे) S कथयसि D2 तथा मे कथयेचे त्वं (sic) — ᵇ) B2 युक्त (for युद्ध) V1 B5 D2–4 6 7 T2 अवर्तत (B5 ते), B1,4 Da1 D1 5 च वर्तते, B2 T1 3 G M प्रवर्तते (for तु वर्तते) K3 Dn1 D3 त्वमिम युद्धसकुल — ᶜ) K3 सूत कौरव्यः Dn1 कौरवा सूत — ᵈ) K4 ते (for मे) S1 2 (*sup lin* as in text) K1 2 4 B5 D2–4 7 निश्चिता, Co नैष्ठिकी (as in text)

C 8 1171 B 8 20 3 K 8 20 3

धर्मपुत्रः कथं चक्रे तस्मिन्वा नृपतिः कथम् ॥ ३
अपराह्णे कथं युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।
तन्ममाचक्ष्व तत्त्वेन कुशलो ह्यसि संजय ॥ ४
संजय उवाच ।
संसक्तेषु च सैन्येषु युध्यमानेषु भागशः ।
रथमन्यं समास्थाय पुत्रस्तव विशां पते ॥ ५
क्रोधेन महताविष्टः सविषो भुजगो यथा ।
दुर्योधनस्तु दृष्ट्वा वै धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
उवाच सूत त्वरितं याहि याहीति भारत ॥ ६
अत्र मां प्रापय क्षिप्रं सारथे यत्र पाण्डवः ।
ध्रियमाणेन छत्रेण राजा राजति दंशितः ॥ ७
स सूतश्चोदितो राज्ञा राज्ञः स्यन्दनमुत्तमम् ।
युधिष्ठिरस्याभिमुखं प्रेषयामास संयुगे ॥ ८
ततो युधिष्ठिरः क्रुद्धः प्रमत्त इव सद्गवः ।
सारथिं चोदयामास याहि यत्र सुयोधनः ॥ ९
तौ समाजग्मतुर्वीरौ भ्रातरौ रथसत्तमौ ।
समेत्य च महावीर्यौ संनद्धौ युद्धदुर्मदौ ।
ततक्षतुर्महेष्वासौ शरैरन्योन्यमाहवे ॥ १०
ततो दुर्योधनो राजा धर्मशीलस्य मारिष ।
शिलाशितेन भल्लेन धनुश्चिच्छेद संयुगे ।
तं नामृष्यत संक्रुद्धो व्यवसाय युधिष्ठिरः ॥ ११
अपविध्य धनुश्छिन्नं क्रोधसंरक्तलोचनः ।

---

3 a) V1 B5 D2–4 6 7 च (for तु) — b) V1 B5 D3 4 6 7 महारथ, D1 रथ, D2 रथै, D5 रथे (for रणे) — c) K3 धर्मपुत्र, B4 Da1 Dn1 D1 5 8 धर्मपुत्रे — d) B1 5 D2–4 6 7 तस्य (for तस्मिन्)

4 a) K3 4 V1 Dn1 D2–4 8 अपराह्ने — b) S रोमहर्षणम् (for लोम°) — d) K4 D8 सजय

5 a) Da1 सूसक्तेषु तु (sic), D2 T3 G संश(D2 स)क्तेषु, M4 स संसक्तेषु (for संसक्तेषु च) B3–5 Da1 D1 3–5 M1 3 तु (for च) M2–4 यौधेषु (for सैन्येषु) — b) V1 B5 Da1 D2–4 6 7 T1 3 G M वध्य(G2 M1 र्त)मानेषु (for युध्य°) Da1 D1 भारत (for भागश°) — c) G2 अन्यत् (for अन्यं)

6 a) K1 3 V1 B D युक्त (for [आ]विष्ट) — After 6ab, S ins

174* सर्वसैन्यमुदीक्ष्यैव क्रोधादुद्वृत्तलोचन ।
दृष्ट्वा धर्मसुतं चापि सैन्यमध्ये व्यवस्थितम् ।
श्रिया ज्वलन्त कौन्तेय यथा वज्रधर युधि ।

[(L 1) M1 सर्व (for सर्व) T2 उन्मेक्ष्यैव — (L 2) M –4 चैव (for चापि) — (L 3) G2 चक्रतर (for वज्रधर) T1 M तथा (for युधि)]

M2–4 om 6cd — c) V1 B D –4 6 7 T2 समालक्ष्य (for तु दृष्ट्वा वै) T1 3 G M1 [ए]व (for वै) — d) B4 D7 T1 3 G M1 धर्मपुत्रं (for °राज) — e) V1 D2–4 6 7 T3 G3 प्रोवाच (for उवाच) K3 V1 B D S सूत (for सूत) Ś2 K3 4 V1 B D S त्व(M1 च)रितो (for त्वरित)

7 a) K3 V1 B D (except Dn1) T G तत्र (for अत्र) K1 D1 8 मा (for मां) — b) K3 सारथिर् (for सारथे) D5 पांडव — c) Ś2 श्रिय (for ध्रिय-) V1 B5 D2–4 6 7 T2 ध्रि(B1 धृ, T2 श्री)यमाणातपत्रेण, T1 3 G M छत्रेण ध्रिय(T1 श्रीय्य)माणेन — d) S तिष्ठति (for राजति) K4 S (except T1) दसित, B5 दाक्षक (for दशित) Da1 D1 5 रराजातीव दशित

8 V1 om 8 — a) D8 सूतश्च (for स सूतश्च) K3 D8 नोदितो (for चोदितो) D6 स्वत संदेशितो राज्ञो — c) Ś2 [अ]रिमुखे (for [अ]भि)

9 a) M1 क्रुद्धन् (sic) (for क्रुद्ध°) — b) D8 सहत (for सद्गव) V1 B Da1 D1–7, प्रभि(Da1 D1 5 तु)न्न इव कुंजर, Dn1 S प्रणु(T1 नु, G1 M तु)न्न इव पन्नग Co cites प्रनुन्न — c) D8 नोदयामास (for चोद°) — d) K4 सुयोधन

10 V1 om (hapl ?) 10bc — b) K3 D8 राजानौ (for भ्रातरौ) T2 3 G राजसत्तमौ (for रथ°) — c) Ś K1 2 4 B2 5 D2–4 6 7 महावीरौ — d) V1 B1 3–5 Da1 D1–5 7 S संरब्धौ (G1 द्धौ), D6 भ्रातरौ (for संनद्धौ) B2 सुसंरब्धौ सुदुर्मदौ — e) K2 ततक्षत, V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 S ववर्षतुर् (for ततक्षतुर्) G2 महावीर्यौ (for महेष्वासौ) — f) D8 शरैरन्योन्यमहाहवे (hypermetric)

11 b) B1 3 4 Da1 D1 5 6 धर्मराजस्य, B2 पुत्रस्य (for शीलस्य) K3 मारिष — M4 om 11cdef — c) K4 Dn1 D8 शिलासितेन Da1 D1 5 बाणेन (for भल्लेन) — e) Ś K2–4 Da1 Dn1 D1 4 5 M2 तन्नामृष्यत, K1 तान्नामृ° (for त नामृष्यत) — f) K3 V1 B D T2 व्यवसान (for व्यवसाय) Da1 युधिष्ठिर T1 M (M4 om) धनुश्छेदनमाहवे, T3 G धनुश्छेद महारणे (G1 °हवे) — After 11, S (except T2, M4 om) ins

अन्यत्कार्मुकमादाय धर्मपुत्रश्चमूमुखे ॥ १२
दुर्योधनस्य चिच्छेद ध्वजं कार्मुकमेव च ।
अथान्यद्धनुरादाय प्रत्यविध्यत पाण्डवम् ॥ १३
तावन्योन्यं सुसंरब्धौ शरवर्षाण्यमुञ्चताम् ।
सिंहाविव सुसंक्रुद्धौ परस्परजिगीषया ॥ १४
अन्योन्यं जघ्नतुश्चैव नर्दमानौ वृषाविव ।
अन्योन्यं प्रेक्षमाणौ च चेरतुस्तौ महारथौ ॥ १५
ततः पूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्य सुकृतव्रणौ ।
विरेजतुर्महाराज पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ १६

ततो राजन्प्रतिभयान्सिंहनादान्मुहुर्मुहुः ।
तलयोश्च तथा शब्दान्धनुषोश्च महाहवे ॥ १७
शङ्खशब्दरवांश्चैव चक्रतुस्तौ रथोत्तमौ ।
अन्योन्यं च महाराज पीडयाचक्रतुर्भृशम् ॥ १८
ततो युधिष्ठिरो राजा तव पुत्रं त्रिभिः शरैः ।
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रवेगो दुरासदः ॥ १९
प्रतिविव्याध तं तूर्णं तव पुत्रो महीपतिम् ।
पञ्चभिर्निशितैर्बाणैर्हेमपुङ्खैः शिलाशितैः ॥ २०
ततो दुर्योधनो राजा शक्तिं चिक्षेप भारत । C 8 1190 B 8 29 22 K 8 20 22

175* दुर्योधनस्य कौरव्य तव पुत्रस्य मारिष।

12 a) G2 अप्रवृत्य, Ca अपविध्य (as in text) T1 समुच्छिन्न (for धनुश्छिन्न) — b) G2 क्रोधनो रक्त , M2–4 क्रोधात्स(M3 धास)रक्त — d) D6 S (except T2 M1) धर्मराजश्च (for पुत्रश्च) T2 च सयुगे (for चमूमुखे)

13 b) T1 आहवे (for एव च) — d) D8 (sup lin as in text) प्रतिविध्यत (for प्रत्य) B5 D2–4 6 7 प्रत्य विध्यद्युधिष्ठिरं, S (except T2) पुत्रस्ते भरतर्षभ, Bom Ed प्राविध्यत युधिष्ठिर — After 13, S (except T2) ins

176* युधिष्ठिरस्य चिक्षेप शरान्कनकभूषणान्।
रुक्मपुङ्खान्प्रसन्नाग्रान्सविषानिव पन्नगान्।

[(L 1) G2 चिच्छेद (for चिक्षेप) T1 G2 काचन (for कनक)]

14 a) K1 सुसरब्ध, V1 B1 2 5 D2–4 6–8 T1 क्रुद्धौ (for रब्धौ) — D8 om (hapl) 14bc — b) K1 4 V1 B D (D8 om) S शस्त्रवर्षाणि (for शर) K4 D7 मुचताम् (for [अ]मुञ्चताम्) — c) V1 B Da1 D1–3 5–7 सुसंरब्धौ, Dn1 T2 बलोन्मत्तौ, T1 3 G M बलोद्धृत्तौ (for सुसंक्रुद्धौ) — d) B2 यतमानौ जिगीषया

15 a) K3 B1–4 Da1 D1 4 5 8 तौ तु (for चैव) V1 B5 Dn1 D2 3 6 , T2 जघ्नतुस्तौ रणे(Dn1 तदा , T2 तथा) न्योन्यं, T1 3 G M जघ्नतुश्च (T1 निजघ्नतू) रणेन्योन्य — b) K1 2 नदमानौ (for नर्द) S (except T2) नर्दंतौ (T3 G3 दंता) वृषभाविव — c) Ś2 (sup lin) मर्दमाणौ, K4 वार्य (for प्रेक्ष) K3 अंतरौ मार्गमाणौ तौ, V1 M4 अन्तरं मार्गमाणौ, B D T G M1–3 अंतर मार्गमाणौ च (B3 4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 तु) Ca c cite अतरं, Ca cites मार्गमाणौ also — d) Ś2 चेरतस्तु, K1 चरेतुस्तौ, K3 चेरतुश्च, T1 G2 रेज(G2 च)तुस्तौ — After 15, D8 ins

177* अन्तरं नागमत्तत्र राजा नैव सुयोधन ।

16 K3 om 16 — b) K1 V1 B D S शरैस्तौ (for अन्योन्य) V1 B Dn1 D2–4 6 7 T2 3 G M2–4 तु (B1 च) कृतव्रणौ, D8 (m as in text) सुकृतजणौ (sic) — c) Ś2 K4 D8 विचेर(K4 चरे)तुर् (for विरेज) — d) B5 D2–4 6 7 किंशुकाविव पुष्पितौ

17 a) Ś K1 2 4 B3 Da1 Dn1 D1 5 8 G2 M1 2 4 प्रति भयात्, V1 B1 2 5 D2–4 6 7 विमुचतौ (for प्रतिभयान्) — b) V1 सिंहनादं — c) Da1 D1 5 उभयोश्च (for तल) Ś1 K1 2 तथा शब्दाद्, Dn1 तत शब्दान्, S महाशब्दं (T2 ब्दान्, G2 ब्दो) (for तथा शब्दान्) — d) K4 V1 B D (except D8) T2 3 G धनुषश्च Dn1 महाहव

18 a) Da1 D1 5 चापि (for चैव) K3 शेषशब्द रवांश्चैव, V1 B D6 7 शंखशब्दवराश्चैव, S शब्द (M3 चक्रं) तथा चोग्र Ca cites शंखशब्दरवान् (as in text) — b) G2 च (for तौ) K1 शरोत्तमौ (sic), K3 D8 G1 नरोत्तमौ, V1 रणेश्वरौ, B Da1 Dn1 D1–7 T G2 3 M नरेश्वरौ (for रथोत्तमौ) — c) K1 3 V1 B D T2 तौ (for च) — d) S (except T2) पीडयामासतुर्भृश

19 a) T1 राजस् (for राजा) — b) K1 3 B (except B4) D transp तव and पुत्र V1 B5 Dn1 D3 4 6 7 transp त्रिभि and शरै — c) Ś2 आजिगानो रसि — d) K3 4 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1, 3, 5–8 S वज्रवेगै र्दुरासदै (K4 D8 °द°), B5 D2 4 पचभिर्मर्मभेदिभि°

20 a) G2 तत् (for त) — b) K3 B4 5 Da1 D1 3–7 T1 M1–3 महीपति°, T3 G महारथ (for महीप तिम्) — c) K2 भाणैर् (for बाणैर्) — d) V1 B1 5 D2–4 6 7 S स्वर्णपुखै° (for हेम°) K3 D7 8 शिलासितै

21 b) T3 G मारिष (for भारत) — c) K1 सव पापवर्तीं, K2 पारगवीं, K3 °पारसवर्तीं (hypermetric), K4 V1 B (except B4) D2–5 7 T2 M1 पारसवीं; Da1 D8

C 8 1191 B 8 20 23 K 8 20 23

सर्वपारशवीं तीक्ष्णां महोल्काप्रतिमां तदा ॥ २१
तामापतन्तीं सहसा धर्मराजः शिलाशितैः ।
त्रिभिश्चिच्छेद सहसा तं च विव्याध सप्तभिः ॥२२
निपपात ततः साथ हेमदण्डा महाघना ।
निपतन्ती महोल्केव व्यराजच्छिखिसंनिभा ॥ २३
शक्तिं विनिहतां दृष्ट्वा पुत्रस्तव विशां पते ।
नवभिर्निशितैर्भल्लैर्निजघान युधिष्ठिरम् ॥ २४
सोऽतिविद्धो बलवतामग्रणीः शत्रुतापनः ।
दुर्योधनं समुद्दिश्य बाणं जग्राह सत्वरः ॥ २५
समाधत्त च तं बाणं धनुष्युग्रं महाबलः ।
चिक्षेप च ततो राजा राज्ञः क्रुद्धः पराक्रमी ॥ २६
स तु बाणः समासाद्य तव पुत्रं महारथम् ।
व्यमोहयत राजानं धरणीं च जगाम ह ॥ २७
ततो दुर्योधनः क्रुद्धो गदामुद्यम्य वेगितः ।
विधित्सुः कलहस्यान्तमभिदुद्राव पाण्डवम् ॥ २८
तमालक्ष्योद्यतगदं दण्डहस्तमिवान्तकम् ।
धर्मराजो महाशक्तिं प्राहिणोत्तव सूनवे ।
दीप्यमानां महावेगां महोल्कां ज्वलितामिव ॥ २९
रथस्थः स तया विद्धो वर्म भित्त्वा महाहवे ।
भृशं संविग्नहृदयः पपात च मुमोह च ॥ ३०

पारसवी, Dn1 पारशव, D1 पारसव (sic), D6 पारस्वता, Ca o शर्वीं (as in text) K4 Da1 D5 तीक्ष्ण, B4 धीरां, T1 M राजन्, T3 G गुर्वीं (for तीक्ष्णां) — d) T1 महोल्कप्रतिमा, D1 5 प्रतिमं B3 इव, T2 तथा (for तदा)

22 a) Dn1 तामापतंती, D1 तमापतंती, D8 (by corr) नभोपततीं — b) Ś1 K3 V1 B (except B2) D2-4 6 7 T2 शितैः शरैः, D8 (marg) शिलासितैः (for शितैः) — c) D2 समरे (for सहसा) S त्रिभिः प्रहस्य (T2 G1 M1 3 सह्य) चिच्छेद — d) K1 तां (for तं) K1.3 V1 B D S (except T3 G1.3) पंचभिः (for सप्तभिः)

23 a) T1 तदा (for ततः) Da1 D5 सोथ, D1 प्रोथ्य, T1 3 G M2-4 सा तु, T2 सा च, M1 पातु (for साथ) — b) V1 B1 5 Da1 Dn1 D2-4 6 7 S स्वर्णदंडा, D1 5 हेमदंडो (for हेमदण्डा) V1 B D (except D8) महास्वना (D2 M1 ना) (for घना) — c) K1 निपततीं S (except T2) दीपयती महोल्का(M1 ल्का)भा — d) V1 रराज, D8 विराजत् (for व्यराजत्) B1 3 4 सूर्यसनिभा, Dn1 शशि, Co शिखि (as in text) T1 M राजयती दिशो दश, T2 व्यराजत शशिप्रभा, T3 G राजन्दीप्तिर्दिशो दश

24 a) D1 विनिहता, D2 4 विनिहिता — b) K4 Da1 D1 5 S (except T2) transp पुत्रः and तव — c) Ś2 V1 बाणैर्, D4 7 तीक्ष्णैर् (for भल्लैर्) — d) K1 विजघान, V1 Dn1 D8 S आ(M अ)जघान (for निजघान) D8 स्तनांतरे (for युधिष्ठिरम्)

25 ab) K3 V1 B D S बलवता शत्रुणा (T1 कौंतेयः) (for वतामग्रणीः) S (except T2) शत्रुकर्शनः (for तापनः) — c) D8 समुद्यम्य (for द्दिश्य) — d) G2 बाणान् (for बाणं) K3 Dn1 T1 सत्वर

26 a) D2 संदधे तु, D8 T3 G3 M समधत्त, T1 समादत्त, T2 धत्त, G2 सयम्य च (for समाधत्त) Ś2 K4 शित K1 2 शत, Da1 D1 5 तु त, D2 ततो, G2 स त (for च त) — b) K3 V1 B D S धनुर्मध्ये (for ष्युग्रं) D2 6 महाबल — c) V1 B2 5 D2-4 6 7 T1 2 महाराज (for ततो राजा) — d) V1 B2 5 D2-4 6 7 तत (for राज्ञः)

27 a) K1 M1 बाण — b) V1 transp तव and पुत्रं B2 महाबल (for रथम्) — c) K3 D3 व्यामोहयच्च, V1 Dn1 D2-4.6 7 T2 व्यामोहयत (for व्यमो) T1 3 G M व्यामोहयन्नृश राजन् — d) T2 तु (for च) B2 4 (m as in text) D3 4 6 7 ददार (for जगाम)

28 b) Ś K2 4 गदामादाय (for मुद्यम्य) K3 T3 G3 वेगतः — c) B3 विधत्सुः, D2 4 विवित्सु, D6 विविद्सु (sic), M1 दिधित्स (sic) (for विधित्सु) — d) M1 पाडवः V1 B5 Dn1 D2-4 6.7 T2 धर्मराजमुपाद्रवत्

29 a) Ś K1 2 4 B1 4 आलोक्य, K3 अवेक्ष्य (for आलक्ष्य) Ś K2 4 [उ]द्धृतगद, T1 कर, T2 [उ]पात्तगदं B5 D3 4 6 7 तमुद्यतगद दृष्ट्वा — b) D8 दडपाणिम् (for हस्तम्) — d) S (except T2) पुत्राय प्राहिणोत्तव — e) T3 G महाराज (for वेगा) — f) T1 3 G1 3 उज्वलाम्, G2 M ज्वलतीम् (for ज्वलिताम्) — After 29, S (except T2) ins

178* यमदण्डनिभा घोरा कालरात्रिमिवापराम् ।

30 a) B3 अथ तस्य (for रथस्थ स) K1 Dn1 D4 तथा, T2 तदा (for तया) — b) V1 B2 Da1 D1 5 8 मर्म भित्त्वा, S (except T2) तव पुत्रः (for वर्म भित्त्वा) K3 V1 B5 Dn1 D2-4 6-8 S स्तनांतरे (Dn1 D8 र), B4 महीतले (for महाहवे) — c) K1 सविग्नहृदयः, V1 उद्विग्न, B3 उद्विग्न, D8 T1 2 G1 सभिन्न (for संविग्न) — d) B1 3 4 Da1 D1 5 transp पपात and मुमोह K1

ततस्त्वरितमागत्य कृतवर्मा तवात्मजम् ।
प्रत्यपद्यत राजानं मग्नं वै व्यसनार्णवे ॥ ३१
भीमोऽपि महतीं गृह्य गदां हेमपरिष्कृताम् ।
अभिदुद्राव वेगेन कृतवर्माणमाहवे ।
एवं तदभवद्युद्धं त्वदीयानां परैः सह ॥ ३२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

२१

संजय उवाच ।
ततः कर्णं पुरस्कृत्य त्वदीया युद्धदुर्मदाः ।
पुनरावृत्य संग्रामं चक्रुर्देवासुरोपमम् ॥ १
द्विरदरथनराश्वशङ्खशब्दैः
परिहृषिता विविधैश्च शस्त्रपातैः ।
द्विरदरथपदातिसार्थवाहाः
परिपतिताभिमुखाः प्रजह्रिरे ते ॥ २
शरपरशुवरासिपट्टिशै-
रिषुभिरनेकविधैश्च सादिताः ।
द्विरदरथहया महाहवे C 8. 1207 B 8 30 3 K 8 21 3

मुमोच ह (for मुमोह च) — After 30, K4 Dn1 D4 (marg) 7 8 T2 ins

179* भीमस्तमाह च ततः प्रतिज्ञामनुचिन्तयन् ।
नाय वध्यस्तव नृप इत्युक्त्वा स न्यवर्तत ।

[(L 1) Dn1 नभस्ताम् D4 नभस्ताम् (भीमस्तम्) T2 आहुनभस्ताश्च तत (for the prior half) T2 अनुचिंतय — (L 2) T2 om नृप T2 सर्वचित्तम (for स न्यवर्तत)]

31 a) K3 B D (except D2) S आगम्य (for आगत्य) — b) V1 प्रत्युमुद्यत (sic), G1 प्रत्यपद्य च (sic) (for पद्यत) — d) V1 B2 3.5 D2-4 6 7 S निमग्नं (for मग्नं वै)

32 ab) K3 Da1 Dn1 D1 5 8 हेमपरिस्कृ(D5 स्तु)ता B5 D2-4 7 गदामादाय भीमोपि हेमपट्टपरिष्कृ(D2 स्कृ)ता — c) V1 प्राभि (for अभि) — After 32cd, T1 ins

180* दुर्योधनः समादाय पलायनपरोऽभवत् ।

— e) D3 एतत् (for एव) — After 32, K3 Dn1 D8 T2 ins

181* क्रुद्धाना पुरुषव्याघ्र निघ्नतामितरेतरम् ।

[D8 निघ्नतां च परस्पर (for the posterior half)]

On the other hand, K4 B Da1 D1 3-5 7 ins after 32

182* अपराह्णे महाराज काङ्क्षता विजय युधि ।
[Dn1 अपराह्ने K4 कांक्षिता]

Finally, V1 D2 6 ins after 32

183* अथ नराश्वनागाना, यमराष्ट्रविवर्धनम् ।

Colophon — *Adhy name* T1 M1 युधिष्ठिरदुर्योधनयुद्ध, T2 G1 दुर्योधनपराजय (G1 यं) — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 T1 2 G M 20 (as in text), B1 2 D3 6 29, Da 39, D4 30, T2 22

21

1 T3 G2 3 om 1–14 M2 4 om the ref — b) G1 प्रतीयुद्ध (for त्वदीया) — c) Dn1 पुनरावर्त्य K1 4 संग्रामे

2 T3 G2 3 om. 2 (of v 1 1) T2 om (hapl) 2ab — a) K1 द्विरदनराश्वशंखशब्दैः (submetric), K4 B Dn1 D2-4 7 M नररथाश्वशंखशब्दै ; V1 °रथरथाश्व , D3 रथनराश्र शखपत्रै, T1 G1 रथनराश्व(T1 °श्र)संघशब्दैः — b) V1 परिष्कृता, B5 परिकुषिता, Dn1 °तूषिता (for हृषिता) T1 योधशब्दैः, G1 शब्दपातैः (for शस्त्र) — c) B2 नर- (for रथ) Ś1 सार्थवाहैः, K3 B Da1 D1 3-8 T2 सादिसघा , V1 -सातिसघा ; Dn1 D2 -सादिसहा', T1 वाजिसघा', G1 वाजसघा', M -सादिन' (for सार्थवाहा) — d) K1 प*प*ताभिमुखा', K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T1 M परिकुपिताभिमुखा K3 V1 B1 3 5 Da1 Dn1 D1-5 7 8 T1 M प्रजघ्निरे, B2 प्रतिजघ्निरे (for प्रजह्रिरे) Dn1 T1 G1 M om ते D8 परिकुपिता विमुखा प्रजह्रुरेव

3 T3 G 3 om 3 (of v 1 1) — a) K3 शितयाशुवरासिपट्टिशैद् (sic), V1 Da1 Dn1 D1, 2 5 6 8 T2 G1 शितपरशुवरासिपट्टिशै(V1 T2 G1 सै)र्, T1 शितपरशुहासिपट्टसैर्, M सितपरशुवरासिपट्टसैर् — b) Dn1 °वरैश्च

C 8 1207
B 8 30 3
K 8 21 3

वरपुरुषैः पुरुषाश्च वाहनैः ॥ ३
कमलदिनकरेन्दुसंनिभैः
सितदशनैः सुमुखाक्षिनासिकैः ।
रुचिरमुकुटकुण्डलैर्मही
पुरुषशिरोभिरवस्तृता बभौ ॥ ४
परिघमुसलशक्तितोमरै-
र्नखरभुशुण्डिगदाशतैर्द्रुताः ।
द्विरदनरहयाः सहस्रशो
रुधिरनदीप्रवहास्तदाभवन् ॥ ५
प्रहतनररथाश्वकुञ्जर
प्रतिभयदर्शनमुल्बणं तदा ।
तदहितनिहतं बभौ बलं
पितृपतिराष्ट्रमिव प्रजाक्षये ॥ ६
अथ तव नरदेव सैनिका-
स्तव च सुताः सुरसूनुसंनिभाः ।
अमितबलपुरःसरा रणे
कुरुवृषभाः शिनिपुत्रमभ्ययुः ॥ ७
तदतिरुचिरभीममाबभौ
पुरुषवराश्वरथद्विपाकुलम् ।
लवणजलसमुद्धतस्वनं

(for विधैश्च) K1 साधिता॰, V1 B2 3 5 D2–4. 6–8 सूदिता, T1 पातित, T2 मर्दिता॰, M1 सादिन (for सादिता॰) Cc cites अवसादिता॰ — c) B2 नरहया, T2 रथवरा (for रथहया) K1 महाहवे हे (sic), B3 च आहवे, Dn1 D3 T2 महाहवे ते (for महाहवे) — d) T1 M2–4 पुरुषवरै, G1 पुरुषहरा (for वरपुरुषै) Dn1 D1 5 पुरुषाश्च-, G1 पुरुषैश्च (for पुरुषाश्च) K3 चाहतै, M ते हता॰ (for वाहनै॰) T2 परवपुषायुतवाहनैश्च

4 T3 G2 3 om 4 (cf v l 1) — a) K2 °दिनकमलेंदु (for दिनकरेन्दु-) Dn1 T2 -सनिभैस्तै (for सनिभै॰) — b) K4 D2 शितदशनै॰, V1 शत (for सित॰) T2 नासिकैश्च (for नासिकै॰) — c) T1 2 G1 M मकुट (for मुकुट) — d) K1 3 B3 Da1 D1 6 8 इवास्तृता, K4 B2 D7 उप, B1 4 अवस्थिता, B5 Dn1 D5 T1 M1 2. 4 अवास्तृता, G1 M3 अपा (for अव)

5 T3 G2 3 om 5 (cf v l 1) — a) Ś1 K2 -मुसुल-, Ś2 मसुल, K3 V1 Da1 D1. 2 5 मुशल-, B (except B5) मुषल K4 परिघशक्तिमुसलतोमरैर् — b) Ś2 नखमुशुंडिपराशतैर् (sic), K1. 2 नखरमुसुंडिगदा, D2 भुशंडिगता, D3 मुषठिगदासिभिर्, T1 लगुडमुसुंठिगदाशतैर्, T2 नखरमुसुठिहुला, G1 मुसुंडिगदा, M1 मुसंठिगदा, M2–4 मुसठि(M3 सुंढि)गदाशरैर् K3 D2–4 6–8 हता॰, V1 भृशं; Da1 Dn1 D1 5 हत (for द्रुता॰) K4 नखरभुसुंडिशतैर्हुतास्तत (sic) — c) D6 T1 द्विरदहयनरा — d) K3 D7 प्रवाहास्, V1 प्रवाहस्; G1 M प्रसवास् (for °प्रवहास्) D1 तदाभवत्

6 T3 G2. 3 om. 6 (cf v l 1) — a) K1 प्रहरनररथाश्व, K4 B4 5 D3 4 7 T1 M1 प्रहृ(T1 पा)तरथनराश्व, D3 (marg) प्रतिहतनररथाश्व, T2 प्रहतनरवराश्व॰ — b) K1 partly damaged K3 D3 भृशं, V1 D6 रणे, B1 व्रण, B3 T1 G1 M2–4 बभौ, T2 तथा (for तदा) Ś2 (sup lin) मुल्बणान्सतापं, K4 B2 4 5 D7 मुल्बणव्रण, Da1 D1 मुल्बणरण, M1 मुह्यते रण — c) Ś2 निहितं (for निहत) K1 तदहितहत बभौ बल, K3 V1 B D T1 2 हितहतमाबभौ (T1 हवे) बलं, G1 तदभिहतमहाहवे बलं, M तदभिहतनर ब(M1 नरमाब)भौ बल

7 T3 G2 3 om 7 (cf v l 1) — a) Ś K1 2 4 इति (for अथ) K3 भव, D6 T2 ते (for तव) M1 नरवरदेव (for तव नर) Dn1 D3 (marg) सैनिकास्ते (for सैनिकास्) — b) K3 D6 om च — c) Dn1 T2 द्रविडबलपुरःसरा, M द्रमिळबलपुरःसर D3 m रणेषु (for रणे) T1 अमितबलपुर सारणै (sic) — d) G1 कुरुपुत्रा (for वृषभा॰) K3 V1 Da1 Dn1 D1 5 8 T1. 2 शिनिपौत्रम् (for पुत्रम्)

8 T3 G2 3 om 8 (cf v l 1) — a) K1 तदिति, K2 उदति, K3 B1. 4. 5 D3 तदभि (for तदति) K3 V1 B3 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 G1 M1 रुचिरभीमम् (for रुधिर) T1 तदभिरुचिरमाहवे बभौ, M2–4 तदतिरुचिर माबभौ रणे — b) Ś1 प्रनसमुद्धतरद्विपाकुल (sic), Ś2 प्रधनसमुद्धतनरद्विपा, K1 प्रतिभदयिषद्विपाकुल (sic), K2 प्र * * * * * * * द्विपा, K3 पुरुषवरारथाश्वद्विपा (sic) — c) K1 3 4 समुद्धतस्वरं (K3 स्तन K4 सुन), B3 समुद्रवद्धतं, T2 समुद्रनिस्वन, M समुद्रवस्वन Cc as in text — d) Ś K1 2 4 B2 असुरासुरसैन्यसंनिभ, K3 Dn1 D3 अ(K3 स)मराधिपसैन्य; V1 अवरासुरसैन्यसप्रभं, B1 3. 4 Da1 D1 5 G1 असुरामर(B3 सुरसुरा)सैन्यसंनिभं; B5 D2–4 6 7 असुरामरसैन्यस(D6 सु)प्रभ, T2 M अमरासुर(T2 धिप)सैन्यसप्रभं (M3 भौ)

बलममरासुरसैन्यसंनिभम् ॥ ८
सुरपतिसमविक्रमस्तत-
त्रिदशवरावरजोपमं युधि ।
दिनकरकिरणप्रभैः पृषत्कै
रवितनयोऽभ्यहनच्छिनिप्रवीरम् ॥ ९
तमपि सरथवाजिसारथिं
शिनिवृषभो विविधैः शरैस्त्वरन् ।
भुजगविषसमप्रभै रणे
पुरुषवर समवास्तृणोत्तदा ॥ १०
शिनिवृषभशरप्रपीडित
तव सुहृदो वसुषेणमभ्ययुः ।
त्वरितमतिरथा रथर्षभं
द्विरदरथाश्वपदातिभिः सह ॥ ११
तमुदधिनिभमाद्रवद्बली
त्वरिततरैः समभिद्रुतं परैः ।
द्रुपदसुतसखस्तदाकरो-
त्पुरुषरथाश्वगजक्षयं महत् ॥ १२
अथ पुरुषवरौ कृताह्निकौ
भवमभिपूज्य यथाविधि प्रभुम् ।
अरिवधकृतनिश्चयौ द्रुतं
तव बलमर्जुनकेशवौ सृतौ ॥ १३
जलदनिनदनिस्वनं रथं
पवनविधूतपताककेतनम् ।
सितहयमुपयान्तमन्तिक C 8 1218 B 8 30 14 K 8 21 14

9 T_3 $G_{2\,3}$ om 9 (cf v l 1) — ^{a}) Ś $K_{2\,4}$ विक्रमस्तदा, K_3 विक्रमद्युतिस्, T_2 M_1 विक्रम तव (M_1 ततस्) — ^{b}) $Ś_1$ $K_{1\,2}$ त्रि ******, K_3 त्रिदश समानरज, Co वरावरजोपम (as in text) Ca cites त्रिदशवर and अवरज —K_3 om from -वरजोपम up to वृषभो (in 10^{b}) — ^{c}) $Ś_2$ K_1 पृषट्कै, K_4 प्रषत्कै, T_1 पृषत्की, M शरै (for पृषत्कै) — ^{d}) G_1 तपनसुतो (for रवितनयो) Ś $K_{1\,2\,4}$ व्यहनत्, D_3 ह्यवधीत्, M_{2-4} ह्यहनत् (for ऽभ्यहनत्) K_2 शनिप्रवीर, K_4 G_1 शिने प्रवीर, M शिने सुत (for शिनिप्रवीरम्)

10 T_3 $G_{2\,3}$ om 10 (cf v l 1) K_3 om up to वृषभो (cf v l 9) — ^{a}) $Ś_1$ K_2 तमसि (for तमपि) D_3 सरथिवाजि, D_6 सरथवाज, T_1 रथवाजि (for सरथवाजि-) — ^{b}) Da_1 $D_{1\,5}$ शिनिवृषभौ (D_1 भे), D_3 शनिवृषभो $Ś_1$ K_4 रवितनयो (K_4 य) निशितै शरैस्त्वरन्, $Ś_2$ रवितनयो निशतै शरैस्त्वरम् (sic), K_1 शिनि ह पतविधै शरैस्त्व (sic), K_2 शित ****** शरैस्त्व — ^{c}) T_2 विषम (for विष) T_1 G_1 भुजगविषनिभै शरोत्तमै — ^{d}) V_1 तदानीं (for तदा) T_2 त पुरुषवर स समावृणोत्तदा

11 T_3 $G_{2\,3}$ om 11 (cf v l 1) — ^{a}) D_3 शनि (for शिनि) B_3 Da_1 Dn_1 $D_{1\,2\,5\,6}$ T_2 M_1 -शरप्रपीडितास्, G_1 -शराभिप्रपीडितास् K_1 शिनिवृषभेण शतप्रसीडित (sic) — ^{b}) $Ś_2$ तमु (for तव) K_1 सुहृदौ, K_3 सुहृद, G_1 सुहृतो K_1 वपुषेणम्, K_3 च सुखेणम् B_1 Co वसुसेनम्, T_1 धनुषीणम् (for वसुषेणम्) — ^{d}) B_4 $D_{3\,4}$ पत्तिभि सह, M °पदातिसादिभि॰

12 T_3 $G_{2\,3}$ om 12 (cf v l 1) — ^{a}) $Ś_1$ $K_{3\,4}$ V_1 B D (except D_2) S (T_3 $G_{2\,3}$ om) तद् (for तम्) G_1 निभमात्रवद् M_1 निभप्रमाद्रवद् V_1 B D (except D_2) S (T_3 $G_{2\,3}$ om) बल (for बली) $Ś_2$ त्वमुदधिनिभमाद्र(*sup lin* भद्रमाद्र)वद्बली — K_1 om 12^{b}–13^{b} — ^{b}) $Ś_2$ (*sup lin*) B_2 त्वरितवरै, K_3 तर, T_1 G_1 बलै, M_{2-4} नरै (for तरै) M बलै (for परै) — ^{c}) K_3 V_1 B D M द्रुपदसुतमुखैस्, T_1 G_1 वरस् (for सखस्) Da_1 $D_{1\,5}$ M ततो (for तदा) V_1 B D (except Dn_1 D_3) T_2 M [अ]भवत् (for [अ]करोत्) — G_1 om 12^{d}–14^{b} — ^{d}) K_3 Dn_1 महात, T_1 महान् (for महत्) V_1 B (except B_2) Da_1 $D_{1\,3-7}$ T_2 M पुरुषरथाश्वगज(Da_1 D_1 M गजाश्वरथ)क्षयो महान्

13 T_3 G om 13 (cf v l 1, 12) K_1 om 13^{ab} — ^{a}) D_3 पुरुषतरौ D_3 T_2 महाबलौ, Ca कृताह्निकौ (as in text) — ^{b}) $D_{1\,5}$ प्रभु (for प्रभुम्) D_3 T_2 युधि सं-(T_2 श)सक्तसैन्यमुल्बण — ^{c}) T_1 ध्रुव (for द्रुतं) Dn_1 (also as in text) D_3 T_2 प्रसभमभिनिहत्य सत्वरौ — ^{d}) K_3 D_3 गतौ, B_1 D_6 श्रितौ, B_2 स्मृतौ, Da_1 $D_{1\,5}$ उभौ, T_1 श्रुतौ, T_2 समेतौ; Co सुतौ (for सृतौ) D_2 तव केशवमर्जुनौ स्थितौ

14 T_3 $G_{2\,3}$ om 14 (cf v l 1), G_1 om 14^{ab} (cf v l 12) — ^{a}) Some MSS नि स्वन, D_2 निस्वनौ K_3 Dn_1 D_3 T_2 महत् (for रथं) Ś $K_{1\,2\,4}$ जलदनिन(K_1 रु)दनिस्वनीकृत (K_4 °ते) — ^{b}) M नर्तनं (for केतनम्) — ^{c}) T_1 शित (for सित) $Ś_2$ $K_{1\,4}$ उपयातम्, K_2 यातिम् (for यान्तम्) K_3 V_1 D_6 T_2

C 8 1218
B 8 30 14
K 8 21 14

हृतमनसो ददृशुस्तदारयः ॥ १४
अथ विस्फार्य गाण्डीवं रणे नृत्यन्निवार्जुनः ।
शरसंबाधमकरोत्ख दिशः प्रदिशस्तथा ॥ १५
रथान्विमानप्रतिमान्सज्जयन्त्रायुधध्वजान् ।
ससारथींस्तदा बाणैरप्राणीवानिलोऽवधीत् ॥ १६
गजान्गजप्रयन्तॄंश्च वैजयन्त्यायुधध्वजान् ।
सादिनोऽश्वांश्च पत्तींश्च शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १७
तमन्तकमिव क्रुद्धमनिवार्यं महारथम् ।
दुर्योधनोऽभ्ययादेको निघ्नन्बाणैः पृथग्विधैः ॥ १८
तस्यार्जुनो धनुः सूत केतुमश्वांश्च सायकैः ।
हत्वा सप्तभिरेकैकं छत्रं चिच्छेद पत्रिणा ॥ १९
नवमं च समासाद्य व्यसृजत्प्रतिघातिनम् ।
दुर्योधनायेषुवरं तं द्रौणिः सप्तधाच्छिनत् ॥ २०
ततो द्रौणेर्धनुश्छित्त्वा हत्वा चाश्ववराञ्शरैः ।
कृपस्यापि तथात्युग्रं धनुश्चिच्छेद पाण्डवः ॥ २१
हार्दिक्यस्य धनुश्छित्त्वा ध्वजं चाश्वं तथावधीत् ।

अतिके (for अन्तिक) — ^{d}) K3 वृतमनसो, K4 D6 हृत, V1 B (except B5) Da1 D1-5 7 8 कृत, T[?] हृद (for हृत) T2 तदा रथा॰ (for तदारय) — After 14, T1 G1 M ins

184* हस्तेन हस्तिपतिहस्तसमानहस्त
स्तूणीमुखादथ शरान्मुहुराददान॰ ।
वज्रीव दानवचमूं प्रगृहीतचापो
भीमानुजस्तव नरेन्द्र चमूं जगाहे ।

[(L 1) T1 हस्तपतिहस्ति, G1 हस्तीव (submetric) (for हस्तिपतिहस्त) — (L 2) T1 तु (for अथ) G1 बहुधादधान (for मुहुराददान)]

15 Before 15, T1 G1 2 ins सजय॰ — ^{a}) K2 विस्फट, S विष्फार्य (for विस्फार्य) K1 अथ विप्र **** — ^{b}) K1 om रणे K3 B D (except D2 6) S (except T1) रथे (for रणे) — ^{c}) T1 सशर बाधमकरोत् — ^{d}) G1 प्रदिशास् K1 T2 M1 (before corr) तदा (for तथा)

16 ^{a}) K3 D8 तेषा, D6 om (for रथान्) — ^{b}) S2 K1 4 D6 म(D6 स)ज्जयन्नायुधध्वजान्, K3 सहयाश्च महारथान्, V1 सर्जयन्नायुधध्वजान्, B D2-4 7 8 मज्ज(D8 भंज)यन्त्यायुध, T1 2 M1.3 सज(T2 सज्य, M3 सर्जे) यंत्रायुध॰, T3 G सज्जा(G2 ज्या)निंद्रायुध — Ś K1 2 4 om (hapl) 16^c-17^b — ^{c}) V1 D1 ससारथिस्, B1 5 सारथिं, D2 सारथिस् D6 तथा (for तदा) S (except T2) सयोधान् (G1 योव, M योध) सारथीन्बाणैर् — ^{d}) D1 [ऽ]वसत् (for ऽवधीत्)

17 Ś K1 2 4 om 17^{ab} (cf v 1 16) — ^{a}) V1 गज (for गज) B2 4 5 Da1 D1 5 6 गजनियत्(B4 यस्त्)श्च, Dn1 S प्रणेतृ(T स्था, G2 त्रा)श्च K3 D8 गजाश्च गजयोधाश्च, D2 गजान्नागजनियतीशु (sic) — ^{b}) K3 B1.2.4 वैजयतीं शुभा गदा (K3 ध्वजान्), D3 G2 M1 ॰यंतीशुभ(D3 भा)ध्वजा॰, T1 3 G1 3 M2-4 यती शुभ ध्वजान् (T1 शुभां द्विजान्, M2-4 शुभान्ध्वजान्), T2 यती-शुभध्वजान् Ca cites वैजयती — ^{c}) K1 सचिरोश्वाश्च (sic), K3 सावितोश्वाश्च D8 पत्तीश्च, T1 पत्तिश्च — ^{d}) G2 बाणैर् (for शरैर्) T1 3 G1 3 M निन्ये बाणैर् (for शरैर्निन्ये)

18 ^{a}) K1 तमतिक्रमविक्रुद्धम् — ^{b}) K4 Da1 Dn1 D1 5 8 अनिवार्य, D4 वीर्य (for वार्य) — ^{c}) K4 [ऽ]न्ययादेको — ^{d}) K2 निघ्नो (for निघ्नन्) Ś K2 बाणान् (for बाणै) B2 5 D3 4 7 अजिह्मगै (for पृथग्विधैः)

19 ^{a}) K3 ध्वज (for धनु) V1 D2 6 S (except T2) केतु (for सूत) — ^{b}) K3 अश्वकेतु, V1 D2 T1 3 G M अश्वान्सूत B Da1 Dn1 D1 3-8 T2 अश्वान्केतु (by transp) K3 तु (for च) — ^{c}) K1 एकैके, V1 B1 3 5 D3 4.6 7 T2 3 G एकेन (for एकैक) — ^{d}) G2 धनुश् (for छत्रं)

20 ^{a}) B2 अनतर, B4 अतर च, T1 नवम्यं च, T2 तत॰ शार, T3 G शरमन्य, M नवमन्य (for नवम च) V1 Dn1 D3 4 7 T3 G3 M समाधाय, D2 स्थाय, D6 स सधाय, D8 T1 2 G1 2 समादाय (for साद्य) — ^{b}) Dn1 विसृजत् (for व्यसृजत्) K1 3 V1 B D S प्राण(G1 णि)घातिन (for प्रति) — ^{d}) Dn1 द्रौण, D3 G1 द्रोणि॰ B3 om. from सप्तधा up to हत्वा (in 21^b) K1 [अ]च्छिनोत्, D4 [अ]क्षिणत् (for [अ]च्छिनत्)

21 B3 om up to हत्वा (cf v 1 20) — ^{a}) D6 तथा (for ततो) Ś2 द्रोण, K3 द्रौणि, K4 Dn1 G1 द्रोणेर् D3 ततो द्रौणिधनु स्थित्वा — ^{b}) D2 om (hapl) from चाश्व up to ध्वजं (in 22^b) K3 [अ]-श्वाग्रणे, B3 5 D3 4.7 [अ]श्वरथान्, D6 [अ]स्य शरान्, T3 G तुरगान् (for [अ]श्ववरान्) K3 तदा, D3 रणे, T1 शुभान् (for शरै) — ^{c}) K3 D6 T2 G1 [अ]थ, T3 तत्, G2 च (for [अ]पि) K2 3 V1 B D (D2 om) तद(V1 D6 दा)त्युग्र, T2 तद्युग्रो, T3 G महात्युग्र (for तथात्युग्रं) T1 M कृपस्याततमत्युग्र

दुःशासनस्येषुवरं छित्त्वा राधेयमभ्ययात् ॥ २२
अथ सात्यकिमुत्सृज्य त्वरन्कर्णोऽर्जुनं त्रिभिः ।
विद्ध्वा विव्याध विंशत्या कृष्णं पार्थं पुनस्त्रिभिः ॥२३
अथ सात्यकिरागत्य कर्णं विद्ध्वा शितैः शरैः ।
नवत्या नवभिश्चोग्रैः शतेन पुनरार्दयत् ॥ २४
ततः प्रवीराः पाण्डूनां सर्वे कर्णमपीडयन् ।
युधामन्युः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ॥ २५
उत्तमौजा युयुत्सुश्च यमौ पार्षत एव च ।
चेदिकारूषमत्स्यानां केकयानां च यद्बलम् ।
चेकितानश्च बलवान्धर्मराजश्च सुव्रतः ॥ २६
एते रथाश्वद्विरदैः पत्तिभिश्चोग्रविक्रमैः ।
परिवार्य रणे कर्णं नानाशस्त्रैरवाकिरन् ।
भाषन्तो वाग्भिरुग्राभिः सर्वे कर्णवधे वृताः ॥ २७
ता शस्त्रवृष्टिं बहुधा छित्त्वा कर्णः शितैः शरैः ।
अपोवाह स्म तान्सर्वान्द्रुमान्भङ्क्त्वेव मारुतः ॥ २८
रथिनः समहामात्रान्गजानश्वान्ससादिनः । C 8 1235 B 8 30 31 K 8 21 31

22 D2 om up to ध्वज (cf v 1 21) — [a]) K1 हार्दिक्यस्य, Dn1 कस्य — [b]) D8 ध्वजश्च (for ध्वज) K3 4 V1 B D S चाश्वास् (for चाश्व) V1 B (except B1) Dn1 D2 3 6 7 तदा, S (except T2) अथ (for तथा) K3 [अ]ब्रवीत् (for [अ]वधीत्) — [c]) K3 4 B Da1 Dn1 D1–7 T1 2 M [इ]ष्वसन, D8 (m as in text) पुर (submetric), T3 G1 3 चेष्वास, G2 च धनुश्च (for [इ]षुवर) — [d]) Ś K2 4 हत्वा, K1 हित्वा (for छित्त्वा) K3 G2 अभ्यगात् (for यात्)

23 Ś K1 2 om (hapl) 23 — [b]) K3 V1 Da1 Dn1 D1 2 5 T2 प्रति, D8 शरै (for त्रिभि) — [c]) T2 गत्वा (for विद्ध्वा) K3 B1–4 Da1 Dn1 D1 5 T2 सप्तत्या (for विंशत्या) D8 विव्याध सप्तसप्तत्या — [d]) K4 D3 4 7 पुन (for त्रिभि) — K3 4 V1 B D T2 ins after 23 D8 (for the second time) T1 G1 2 M ins after 29

185* न ग्लानिरासीत्कर्णस्य क्षिपत सायकान्बहून् ।
रणे विनिघ्नत शत्रून्क्रुद्धस्येव शतक्रतो ।

[(L 1) D6 गात्राणि (for कर्णस्य) B3 ग्लानिरासीन्न कर्णस्य (for the prior half) D6 8 (second time) T1 G1 2 M प्रास्य(D6 स्य)त (for क्षिपत) — (L 2) Om in K3 B1 3 D3 (first time) Da1 D1 5 च निघ्नत (for विनि) D6 8 (second time) शत्रु (for शत्रून्) Da1 D1 5 कर्णस्य (for क्रुद्धस्य)]

K3 B1 3–5 Da1 D1 5 8 T2 cont (om line 1) T1 3 G M ins after 23

186* कर्णस्य स्फुरदत्यर्थं प्रास्यत सायकान्धनु ।
ननाद त्रासजननं भूतानामहितान्तकम् ।

[(L 1) G2 स्फुरदप्यर्थं T1 अस्यत, T3 G3 प्रसृत (for प्रास्यत) T3 G1 3 सशर, G2 साल्वकान् (for सायकान्) — (L 2) K3 तदभूत्, B1 तदा तत्, B3–5 Da1 D1, 5 तदति-, D8 नदतस् (for ननाद) K3 अहिंसात्मक B3–5 T2 अहितात्मनां, Da1 D1 5 अकृतात्मनां, D8 अहिंसात्मक (for अहिता तकम्)]

24 [a]) B3 4 अभ्येत्य, T1 G1 M2–4 आगम्य (for आगत्य) — [b]) Dn1 सितै (for शितै) — [c]) T1 बाणै (for चोग्रै) — [d]) D6 स तेन (for शतेन) K3 B1–4 D आर्प(Dn1 र्थ)यत्, V1 T2 अर्द, T1 3 G M अर्प (for आर्द)

25 [a]) K3 V1 B D S पार्थाना (for पाण्डूना) — [b]) Dn1 D1 T2 G1 M1 अपीडयत् — [d]) K2 प्रतद्रका (sic) (for प्रभ)

26 [a]) T1 G1 2 उत्तमोजा — [b]) G2 पार्षद — [c]) K3 कारूषमत्साना, S कारूशमत्स्यानां — G1 om 26[de] — [d]) K3 D1 3 4 कैकयाना, K4 केनयाना (sic), D7 8 कैकेयाना K3 G3 च तद्, B3 4 Da1 D1 5 T3 महद् (for च यद्) — [e]) K1 चेकितानाश्च, T1 चेदिराजश्च — [f]) G1 धर्मराजस्य (for राजश्च) V1 T3 G3 सुव्रत

27 [b]) T1 चाप्र्यविक्रमै, T3 G M चोग्रविक्रमा — [c]) G1 परिचार्य Dn1 कर्णं, D5 कर्णं — [d]) Ś1 K1 2 नाराचास्त्रै (K1 स्त्रै)र्, Ś2 K4 नाराचैस्तम् (for नानाशस्त्रैर्) Ś1 K2 M1 अवाकिरत् — [f]) K1 G1 कर्णवधावृ(G1 धृ)ता, T3 G3 वधाद्वता (for वधे वृता) Ś1 (sup lin) K4 G2 रता, Ś2 रत, V1 D6 तदा, B Da1 D2–5 7 T2 M धृता; D1 व्रता, T1 द्रुता (for वृता)

28 [a]) G1 2 M2–4 ता शस्त्रवृष्टीर्बहुधा, M1 शस्त्रवृष्टिर्बहुविधा — [b]) K3 कर्णं छित्त्वा, V1 B D S कर्णश्छित्त्वा (by transp) B4 transp शितै and शरै — [c]) K1 [अ]श्ववान्सर्वान् K3 V1 B D S [अ]स्त्रवीर्येण, K4 स तान्सर्वान् (for स्म तान्सर्वान्) — [d]) K3 पुमान्, B Da1 D1 3–5 7 द्रुम (for द्रुमान्) K3 4 भुक्तेव, V1 G2 भक्त्वैव, G1 भक्ते च (for भङ्क्त्वेव)

29 [a]) K2 समहामात्रां, K3 G2 सुमहामात्रान्, V1 सहसा मात्रा — [b]) K3 राजन् (for गजान्) V1 अश्वांश्च (for अश्वान्स-) B1 ससादिभि (for दिन) — [c]) Ś2

C 8 1235 B 8 30 31 K 8 21 31 शरव्रातांश्च संक्रुद्धो निघ्नन्कर्णो व्यदृश्यत ॥ २९
तद्वध्यमानं पाण्डूना बलं कर्णास्त्रतेजसा ।
विशस्त्रक्षतदेहं च प्राय आसीत्पराङ्मुखम् ॥ ३०
अथ कर्णास्त्रमस्त्रेण प्रतिहत्यार्जुनः स्वयम् ।
दिशः खं चैव भूमिं च प्रावृणोच्छरवृष्टिभिः ॥ ३१
मुसलानीव निष्पेतुः परिघा इव चेषवः ।
शतघ्न्य इव चाप्यन्ये वज्राण्युग्राणि वापरे ॥ ३२
तैर्वध्यमानं तत्सैन्यं सपत्त्यश्वरथद्विपम् ।
निमीलिताक्षमत्यर्थमुदभ्राम्यत्समन्ततः ॥
निष्कवल्यं तदा युद्धं प्रापुरश्वनरद्विपाः ।
वध्यमानाः शरैरन्ये तदा भीताः प्रदुद्रुवुः ॥ ३४
एवं तेषां तदा युद्धे संसक्तानां जयैषिणाम् ।
गिरिमस्तं समासाद्य प्रत्यपद्यत भानुमान् ॥ ३५
तमसा च महाराज रजसा च विशेषतः ।
न किंचित्प्रत्यपश्याम शुभं वा यदि वाशुभम् ॥३६
ते त्रसन्तो महेष्वासा रात्रियुद्धस्य भारत ।

शरव्राताश्च, K1 व्रताश्च, K3 पत्तीव्रतान्, K4 शरव्रातैश्च, V1 B D S पत्तिव्राताश्च (D8 °त) (for शर°) K3 Dn1 D8 T2 सु (for च) V1 व्यदृश्यते, T2 [ऽ]द्यदृश्यत (before corr °ते), G1 ह्यदृश्यत, G2 [ऽ]भ्यदृ°, M1 [ऽ]प्यदृ° — After 29, D8 T1 G1 2 M read 185* (D8 for the first time after 23) (cf v 1 23)

30 c) B2 त, B3–5 तु (for च) K3 Dn1 D8 विशस्त्रपत्रदेहाश्च, K4 V1 B (except B1) क्षतदेहं च, D4 (marg as in text) G2 पत्रदेहास्तु, T1 विशस्त्र पत्रदेहेषु, T2 विशस्तपत्र देहं तु Ca c cite पत्र — d) T3 G तत, M1 यत्र (sic), Cc प्राय (as in text) T1 प्रत्ययासीत्, T2 प्रायेणासीत् (for प्राय आसीत्) Ś K2 4 ह्यासीत् (for आसीत्) B5 G2 पराङ्मुख K1 प्रायश्चोपत्पराङ्मुख (sic)

31 a) K3 पश्चात् (for अथ) Ś2 Da1 D1 5 T1 कर्णास्त्रमन्त्रेण — b) Ś2 K2 4 Da1 D1 प्रतिहन्य (for हत्य) T1 [अ]र्जुन Da1 om स्वय K3 B Dn1 D1 3–5 7 8 G M स्मयन्, D2 त्वरन् T1 स्मरन् (for स्वयम्) — c) B (except B2) D2–4 7 दिश — d) M2–4 प्राहिणोच् (for प्रावृ°)

32 a) Ś K1, 2 4 मुसुलानीव, K3 मुशलानि च, B1 3 4 मुषलानीव, Dn1 D1 2 4. 8 मुशलानीव, T G मुसला इव Ś2 निष्पेत्ति (sic), B5 D2–4 7 संपेतु — b) T2 om from चेषव° up to °ण्युग्राणि (in d) G2 यष्टय (for चेषव°) — c) V1 D2 8 शतघ्न्या (D2 °घ्नी, D8 °घ्न), G2 शतघ्नीर् K1 चाप्यंते, K3 चापे तु (for चाप्यन्ये) — d) K1 3 4 V1 B (except B3) D (except Da1) चापरे T1 3 G M वज्रा हु(T3 G उ)ग्रा इवापरे

33 a) S (except T2) वध्यमान च (for तैर्वध्यमानं) — b) Da1 D1, 5 सहस्त्य(D1 om °स्त्य)श्वरथध्वज, G2 सपत्त्यश्वरथं प्रति — c) K2 निमीलोभाक्षम् (sic), K4 विमीलिताक्ष्यम् (for निमीलिताक्षम्) B1–4 D8 अत्यत (for अत्यर्थम्) — d) Ś2 उदभ्रामत्, K3 उत्क्राम्यत, V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1–7 S बभ्राम च, B1 सन्त्रास्यत, B3 उदत्रास्यत्, D8 m समुत्क्रात (for उदभ्राम्यत्) V1 B4m 5 Da1 Dn1 D1–7 T G M1 ननाद च, M2–4 रुरोद ह (for समन्तत) D8 उत्क्राम्य तमसा तत (sic)

34 a) Cc नैष्कैवल्य, Ca निष्कैवल्य (as in text) T1 G यथा, M यदा (for तदा) S (except T2) दु ख (G2 पुख) (for युद्ध) Cv as in text — Ś K1 2 om (? hapl) 34b–35a — b) K4 संसक्ताना जयैषिणां (=35b), V1 Dn1 D2 6 T2 M2–4 प्रापुरश्वरथद्विपा (D2 °प), B3 प्राप्नुवन्सरथद्विपा°, Cv as in text — c) K4 V1 B2 4 5 D2–4 6 7 T2 हन्यमाना°, G1 वध्यमान K3 परैर् (for शरैर्) K4 V1 B1 4 5 Dn1 D2–4 6 7 S आर्ता (for अन्ये) — d) K3 T1 तथा (for तदा) D6 नीता° (for भीता)

35 S K1 2 om 35a (cf v 1 34) — a) K3 4 V1 B D (except Dn1 D8) त्वदीयानां, T1 M1 2 4 तेषां त्वेवं (M2 °व), T2 एवंविधे, T3 G M3 तेषां चैव (for एवं तेषा) T1 युद्ध — c) K3 अस्ताचल, Dn1 D8 T2 अस्त गिरिं (by transp) T2 अनुप्राप्य (for समासाद्य) — d) M2–4 प्रत्यदृश्यत, Cc पद्यत (as in text)

36 a) K1 4 तपसा, T3 G1 3 रजसा (for तमसा) — b) T3 G1 3 तमसा (for रजसा) — c) Ś2 प्रतिपश्याम; V1 Dn1 D8 T1 M1 प्रत्यपश्याम°, M2–4 दृश्याम (M4 °म°)

37 a) K3 तत्र श्रातो, K4 V1 B2 5 D (except Da1 D1 5) T2 G3 ते त्रस्यतो, B3 T3 तत्र सतो (for ते त्रसन्तो) D6 महेष्वास, G2 महाराज (for महेष्वासा) — b) Ś K1 2 4 रात्रियुद्धात्तु (K1 °स्तु) (for °युद्धस्य) — c) S अप(T2 °व)हार (for अपयान) — d) K3 सर्वराजभि°,

अपयानं ततश्चक्रुः सहिताः सर्ववाजिभिः ॥ ३७
कौरवेषु च यातेषु तदा राजन्दिनक्षये ।
जयं सुमनसः प्राप्य पार्थाः स्वशिबिरं ययुः ॥ ३८
वादित्रशब्दैर्विविधैः सिंहनादैश्च नर्दितैः ।
परानवहसन्तश्च स्तुवन्तश्चाच्युतार्जुनौ ॥ ३९
कृतेऽवहारे तैर्वीरैः सैनिकाः सर्व एव ते ।
आशिषः पाण्डवेयेषु प्रायुज्यन्त नरेश्वराः ॥ ४०
ततः कृतेऽवहारे च प्रहृष्टाः कुरुपाण्डवाः ।
निशायां शिबिरं गत्वा न्यविशन्त नरेश्वराः ॥ ४१
यक्षरक्षःपिशाचाश्च श्वापदानि च संघशः ।
जग्मुरायोधनं घोरं रुद्रस्यानर्तनोपमम् ॥ ४२ C 8 1248 B 8 30 44 K 8 21 44

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

V1 B Da D1–7 सर्व(B5 ह)योधिभि॰, Dn1 D8 योधिन॰, S (except T2) सर्वसैनिका (T3 G3 कै) (for वाजिभि॰)

38 [a]) K3 B Dn1 D2–4 6–8 T2 3 G M [अ]पयातेषु, V1 T1 प्रयातेषु, Da1 D1 5 [उ]पयातेषु (for च यातेषु) — [b]) S (except T2) ततो (for तदा) Ś1 K1 2 दिनद्वये (for क्षये) — [c]) Ś1 K1 2 B5 सुमनस G2 प्राप्ता (for प्राप्य) Dn1 जय सुमन *** — [d]) K3 पुन॰ (for पार्था) S2 सु, T2 च (for स्व) T3 G पार्था शिबिरमाययु॰

39 [b]) K3 V1 B2 च नर्दितै, B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–8 T2 स(D8 स्व)गर्जितै, D2 सुनादितै॰, T1 3 G M1 (sup lin) 2 4 सनर्तनै (G2 र्दनै, M1 र्तकै॰) (for च नर्तितै) — [c]) K3 S परानपहसतश्च, V1 D6 नगणयतश्च, B Da1 D1–5 7 नुपहसतश्च — [d]) G2 स्तुवद्भिश् (for न्तश्) Da1 D1 5 केशवार्जुनौ, T1 3 G2 चार्जुनाच्युतौ (for चाच्युतार्जुनौ)

40 [a]) K1 कृतेवराहे (metathesis), D4 कृतोवहारस्, T1 कृतोपहारैस्, G M3 कृतेपहारे (for कृतेऽवहारे) K3 कृतेवहारितेर्वीरै॰ (sic), V1 D2 6 कृतावहारास्ते वीरा — [b]) D2 T1 हि (for ते) — [c]) Ś2 आषित॰, K1 आशिषा V1 B5 D2–4 6 7 आशीर्वा(D6 र्वै)च पांडवेषु, Dn1 आशि*च पांडवेषु — [d]) K3 प्रयुजतो, V1 प्रायुज्यत, B1 3 Da1 Dn1 D1 3–7 S प्रा(T1 प्र)युंजत, D8 प्रायुजाना K1 नरेश्वर॰, B3 नराधिपा॰, S (except T2 3 G3) नरेश्वर

41 K3 om (hapl) 41 — [a]) Ś2 कृष्णे (for कृते) K1 कृतेवराहे (metathesis), T1 G M3 तेपहारे, T2 तावहारे B3 तु (for च) — [b]) B (except B4) Da1 D1 3–5 7 तत्र (for कुरु) — Ś1 K2 4 om 41[cd] — [c]) S निशि स्वशिबिर गत्वा — [d]) B1 3. 5 D2–4 7 8 न्यवसत, B4 प्राविसत (for न्यविशन्त) G3 नरेश्वर Ś2 K1 न्यविशन्भरतर्षभ (K1 भा) — After 41, S (except T2) ins

187* रणे प्रवृत्तान्यहनि कथयन्त सुख तथा।
[T1 M तदा (for तथा)]

42 [a]) B2 यक्षो, B5 D2–4 7 S (except T2) ततो (for यक्ष) K1 रक्षा, K3 रक्ष (for रक्ष) — [b]) K3 Dn1 D8 T2 श्वापदाश्चापि, B5 D2–4 6 7 दाश्चैव (for दानि च) K4 सशय॰, Dn1 G2 M2–4 सर्वश॰ (for संघश) V1 B1–4 Da1 D1 श्वापदाश्च वयांसि च (V1 सहस्रश॰) — D8 om 42[cd] — [c]) Ś2 अयोधनं, Ca आयो (as in text) — [d]) Ś K2 4 रुद्रस्याप्यं(Ś2 K2 न)तकोपम, V1 B5 Dn1 D2–4. 6 7 T2 स्याक्रीडसनिभ, T1 3 G M स्याक्रीडनोपमं Ca cites रुद्रस्याक्रीड, Co cites आनर्तन

Colophon om in D8 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K3 4 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 4 5 7 प्रथमयुद्धदिवस — *Adhy name* T1 सेनापहार॰; T2 सकुलयुद्ध T1 3 G M2–4 कर्णस्य प्रथमाह्निकं समासं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 22, B1 2 D8 30, Da1 D5 40, D4 31, T1 3 G M 21 (as in text); T2 23

२२

C 8 1249 B 8. 21 1 K 8 22 1

धृतराष्ट्र उवाच ।

स्वेन च्छन्देन नः सर्वान्नावधीद्व्यक्तमर्जुनः ।
न ह्यस्य समरे मुच्येतान्तकोऽप्याततायिनः ॥ १
पार्थो ह्येकोऽहरद्भद्रामेकश्चाग्निमतर्पयत् ।
एकश्चेमां महीं जित्वा चक्रे बलिभृतो नृपान् ॥ २
एको निवातकवचानवधीद्दिव्यकार्मुकः ।
एकः किरातरूपेण स्थितं शर्वमयोधयत् ॥ ३
एकोऽभ्यरक्षद्भरतानेको भवमतोषयत् ।
तेनैकेन जिताः सर्वे मदीया *उग्रतेजसः ।
ते न निन्द्याः प्रशस्याश्च यत्ते चक्रुर्ब्रवीहि तत् ॥ ४

संजय उवाच ।

हतप्रहतविध्वस्ता विवर्मायुधवाहनाः ।
दीनस्वरा दूयमाना मानिनः शत्रुभिर्जिताः ॥ ५
शिबिरस्थाः पुनर्मन्त्रं मन्त्रयन्ति स्म कौरवाः ।
भग्नदंष्ट्रा हतविषाः पदाक्रान्ता इवोरगाः ॥ ६
तानब्रवीत्ततः कर्णः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ।

22

1 a) K3 B4 Dn1 D8 S (except T2 3) व (for न) Ca as in text — b) K3 V1 B D T1. 3 अवधीद् (for नात्र) — cd) Ś2 K4 B Dn1 D2–4 6 7 S मुच्येदतको, K1 च्येतार्तांको (sic), K3 च्येश्चातको, V1 युध्यदतको, D8 मुह्येदतको (for मुच्येतान्तको)

2 a) For the event, cf 1 211–212 B2 5 D3 4 7 8 च (for हि) K1 हरेद्, K3 हरन् (for ऽहरद्) K3 सर्वान् (for भद्राम्) — b) For the event, cf 1 214–219 K4 [अ]ङ्ग्यम् (for [अ]ग्निम्) — For the event, cf 2 23–29 — d) K1 बलवतो, K2 4 D1 5 G2 बलभृतो, T1 बलिहृतो, Cc भृतो (as in text) K1 नृप; K3 महान् (for नृपान्) M1 चक्रे बलिभृतोपमान्

3 For the event, cf 3 165–171 — b) K1 V1 B Da1 Dn1 D1–6 T2 अहनद्, D8 अदहद् (for अवधीद्) — For 3ab, S (except T2) subst

188* निवातकवचाना च तिस्र कोटीर्जघान ह ।

For the event, cf 3 13–42 — c) Dn1 T2 कैरातरूपेण, T3 G किरातवेषेण — d) Ś1 K V1 (before corr) B2 5 6 D2 8 सर्वम्, Ca c शर्वम् (as in text) G2 अतोषयद् (for अयोधयत्)

4 K3 T2 om. (hapl) 4ab — a) For the event, cf 3 225–243 Ś2 K4 [ऽ]भ्यरक्षद्, V1 B D (except D2) T1 G1 2 ह्यरक्षद् (for [ऽ]भ्यरक्षद्) T1 भरताम्; M1 भरता — b) For the event, cf 3 13–42. T3 G1. 3 शर्वम्, G2 सर्वम् (for भवम्) — c) Ś2 जित; K3 रथा (for जिता) — d) B D (except D5. 8) T2 महीपा (for मदीया) Ś K1 2 4 B Dn1 D3 4 7 T1 G2 M1 ह्यु(K1 ह्य)ग्रतेजसा, V1 उग्रतेजसा, Da1 D1 2 5 6 8 T2 3 G1 3 M2–4 ह्युग्रतेजस (for *उग्र) K3 मदीयाप्युग्रचेतस — e) B (except B1) Da1 D1–5 7 न ते (by transp), D6 एते Cc cites ते (as in text) Ś1 D1 विद्या, K4 नीषा (for निन्द्या) Ś K1 प्रशाम्या (Ś2 म्य), K2 4 प्रशास्या, Da1 D1 2 5 प्रश(D2 स)स्या, G1 2 M प्रहा(G2 M1 ह)स्या (for प्रशस्या) Ś K V1 B2 5 D2–4 6 7 ते, T1 3 G1 3 M1 तु (for च) T2 ते निर्जिता दुष्प्रसहा — f) K3 यत्र (for यत्ते) Ś K1 2 चक्रे, Da1 सूत (for चक्रुर्) K2 ब्रवेहि, S (except T2) प्रचक्ष्व (for ब्रवीहि) Ś K1 2 त, K3 तान् (for तत्) — After 4, V1 B D (except D6 8) ins

189* ततो दुर्योधन सूत पश्चात्किमकरोत्तदा ।

5 a) K3 तत प्रवीरा, D2 8 T2 हतप्रवीर(D8 °रा) (for हतप्रहत) K1 B1 2 4 Dn1 D3 7 विध्वस्त (for -विध्वस्ता) Ca c as in text — b) K3 विविधायुध°, K4 विवभौ युध (sic), B4 विवर्मायुधभूषणा, Dn1 विवर्मायुद्धवाहव (sic), T2 विचर्मायुधवाहना (before corr मानवा), G2 विचर्माढ्ढ — c) Ś2 V1 दीयमाना (V1 ना), G2 दीनमना (for दूयमाना) K3 हीनस्वरा रूपमाना — d) V1 B D S (except M1) शत्रुनि(D8 व)र्जिता Ś2 मानिना शत्रुभिर्जित

6 b) K2 स- (for स्म) — c) M2 हतद्विषा — d) Ś2 पदक्राता, K1–3 B D (except D7) T2 G2 M3 4 पादा, V1 पादाक्रात

7 ab) M2–4 transp कर्ण and क्रुद्ध K1 क्रुद्धा (for क्रुद्ध) — c) K3 B1 2 5 Dn1 D3 4 6 7 T2 G1 2

कर करेणाभिपीड्य प्रेक्षमाणस्तवात्मजम् ॥ ७
यत्तो दृढश्च दक्षश्च धृतिमानर्जुनः सदा ।
स बोधयति चाप्येन प्राप्तकालमधोक्षजः ॥ ८
सहसास्त्रविसर्गेण वय तेनाद्य वञ्चिताः ।
श्वस्त्वह तस्य संकल्प सर्वं हन्ता महीपते ॥ ९
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा सोऽनुजज्ञे नृपोत्तमान् ।
सुखोषितास्ते रजनीं हृष्टा युद्धाय निर्ययुः ॥ १०
तेऽपश्यन्विहित व्यूह धर्मराजेन दुर्जयम् ।
प्रयत्नात्कुरुमुख्येन बृहस्पत्युशनोमतात् ॥ ११
अथ प्रतीपकर्तार सततं विजितात्मनाम् ।
ससार वृषभस्कन्धं कर्णं दुर्योधनस्तदा ॥ १२
पुरदरसमं युद्धे मरुद्गणसम बले ।
कार्तवीर्यसमं वीर्ये कर्णं राज्ञोऽगमन्मनः ।
सूतपुत्रं महेष्वास बन्धुमात्ययिकेष्विव ॥ १३

धृतराष्ट्र उवाच ।

यद्वोऽगमन्मनो मन्दाः कर्णं वैकर्तनं तदा । C 8 1265 B 8 32 16 K 8 22 16

निष्पीड्य, V_1 D_2 सपीड्य, B_4 [अ]वपीड्य, D_8 [अ]निपीड्य, $T_{1\,3}$ G_3 M निष्पिष्य (for [अ]भिपीड्य) — ^{d}) $K_{1\,4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1\,5-7}$ प्रेक्ष्य (for प्रेक्ष) D_1 [आ]त्मज

8 V_1 reads 8 on marg — ^{a}) $Ś_1$ $K_{1\,2}$ यत्ते, K_3 यत्नो, K_4 यता, B_3 मत्तो, Ca c यत्तो (as in text) T_1 घृतश्च (for दृढश्च) D_5 दृष्टश्च (for दक्षश्च) Ca c cite दृढ and दक्ष (as in text) — ^{b}) S (except T_1) स्मृतिमान् (for धृति) D_8 $T_{1\,3}$ G_3 M चार्जुन (for अर्जुन) V_1 $B_{3\,5}$ Dn_1 M_1 तदा, D_8 $T_{1\,2}$ तथा (for सदा) K_3 धृतिमानसुतै सह (sic) — ^{c}) $K_{2\,4}$ B D S सबोधयति G_2 चात्मान (for चाप्येन) — ^{d}) V_1 B (except B_2) $D_{3\,4\,7}$ यथाकालम्, Ca c प्राप्त (as in text) V_1 अधोक्षजं

9 ^{a}) Da_1 D_5 सहसास्त्रविमर्दैन, D_1 सहस्त्रविमर्दैन (sic), S सहस्त्राक्षविसर्गैण (T_1 निसर्गैण, T_2 G_1 विसृष्टेन, T_3 G_3 निसृष्ट्या च), Ca सहसास्त्रप्रयोगेण Cc cites सहसा — ^{b}) K_4 वर्यस्तेनाभ्यवर्जित (sic), S शक्त्या तेन स्म वञ्चित (T_1 सचित, M वचिता) — ^{c}) Da_1 $D_{1,5}$ सोह श्वस्, T_1 विद्धाह, T_2 यस्त्वह (for श्वस्त्वह) Dn_1 तव (for तस्य) — ^{d}) Da_1 सर्वैं (for सर्वं) Dn_1 कर्ता (for हन्ता) S (except T_2) विशा पते (for महीपते) B_3 सर्वं हतास्मि भूपते

10 ^{b}) V_1 सोनुयज्ञे K_3 नृपाश्रिमान्; $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M नृपो नृपान्, G_2 नृपैर्नृप (for नृपोत्तमान्) — After 10^{ab}, K_3 V_1 B D S ins

190* तेऽनुज्ञाता नृपा सर्वे स्वानि वेश्मानि भेजिरे ।

[K_3 Dn_1 D_8 S तेन (for सर्वे) S (except T_2) स्वान्निवासा स (T_1 G_2 साश्च) भेजिरे (for the posterior half)]
— ^{c}) $Ś_1$ K_2 सुखोचितास्, G_1 सुखोषिता, G_2 सुघोषितास्, M_1 सुखोषिताश् (for षितास्) $B_{1\,4\,5}$ Dn_1 $D_{2-4\,7\,8}$ ता, T_3 G_3 M च, G_1 स्म (for ते) Ca सुखोपविष्टा (for सुखोषितास्ते) — ^{d}) S (except T_2) पुनर् (for हृष्टा)

11 ^{b}) G_2 सारामजनदुर्जय (sic) — ^{cd}) K_3 प्रपन्ना, G_1 प्रयत्तान् (for प्रयत्नात्) $Ś_1$ $K_{2\,3}$ [उ]शनोमहान्, $B_{1\,3-5}$ Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ नोमत, B_2 D_2 नोमते, M नोमैवात् (for नोमतात्) V_1 D_6 प्रयत्नात्तु महाराज गुप्त भीमार्जुनादिभि

12 ^{a}) S तत (for अथ) T_1 प्रतीपवक्तार, G_2 कर्तार, Ca c कर्तार (as in text) B_3 अभीषा प्रतिकर्तार, D_2 शस्त्रप्रदीपकर्तार Cv as in text — ^{b}) Cv सन्तर्त K_3 प्रियमात्मन, Da_1 विहितात्मना, Dn_1 D_8 S विदिता, Cv विजयात्मन, Cc विजिता (as in text) B_5 $D_{2-4\,6\,7}$ प्रवीर परवीरहा — ^{c}) Dn_1 संस्मरन् (for ससार) — ^{d}) K_4 कर्णं (for कर्णं) Da_1 $D_{1\,5}$ कर्ण(Da_1 र्णं)दुर्योधन

13 ^{ab}) S वीर्ये (for युद्धे), and प्रभजन (for मरुद्गण) — ^{c}) K_1 कार्तिवीर्यसमी, B_3 पुरदरसम $Ś_1$ m वीर, S युद्धे, Cc वीर्ये (as in text) — ^{d}) $Ś_2$ राज्ञे (for राज्ञो) G_2 महात्मन (for ऽगमन्मन) — After 13^{cd}, K_3 V_1 B D S ins

191* सर्वेषां चैव सैन्यानां कर्णमेवागमन्मन ।

[Dn_1 $M_{3\,4}$ एव (for चैव) S यौ(T G_1 यो)धानां (for सैन्यानां) G_1 [अ]नुगन् (for [अ]गमन्)]
— ^{f}) V_1 D_3 आत्यायिकेषु, Dn_1 आत्ययिकेपि, D_1 G_3 आत्य(G_2 न्य)धिकेषु, T_1 आर्यं जनेषु, Ca c आत्ययिकेषु (as in text) B_2 [अ]पि, Dn_1 च (for [इ]व). D_2 बधुमा सोदर यथा (sic) — After 13, D_6 ins an addl. colophon [*Adhy no* 13]

14 K_3 om 14^{ab} with the ref After the ref, D_6 reads 17^{ab}, repeating it in its proper place, while D_7 repeats 189* — ^{a}) D_1 यद्धो (sic) (for यद्वो) T_1 M यद्वो मनोगमत्सूत (T_1 त, M_1 त), T_2 G यद्वै मनोगमत्सु (T_3 G_3 त सू)त — ^{b}) V_1 B D प्रति, G_2 सदा (for तदा) — ^{c}) K_3 B_3 Da_1 $D_{1\,5\,8}$ T_3 $G_{1\,3}$ M अप्य(D_1 थ)द्राक्षु सूत(K_3 क्षुसुत)पुत्र, V_1 अद्राक्षच्च सूतपुत्रं;

G 8 1266 अप्यद्राक्षत तं यूयं शीतार्ता इव भास्करम् ॥ १४
B 8 32 17
K 8 22 17 कृतेऽवहारे सैन्यानां प्रवृत्ते च रणे पुनः ।
कथं वैकर्तनः कर्णस्तत्रायुध्यत संजय ।
कथं च पाण्डवाः सर्वे युयुधुस्तत्र सूतजम् ॥ १५
कर्णो ह्येको महाबाहुर्हन्यात्पार्थान्ससोमकान् ।
कर्णस्य भुजयोर्वीर्यं शक्रविष्णुसमं मतम् ।
तथास्त्राणि सुघोराणि विक्रमश्च महात्मनः ॥ १६
दुर्योधनं तदा दृष्ट्वा पाण्डवेन भृशार्दितम् ।
पराक्रान्तान्पाण्डुसुतान्दृष्ट्वा चापि महाहवे ॥ १७
कर्णमाश्रित्य संग्रामे दर्पो दुर्योधने पुनः ।
जेतुमुत्सहते पार्थान्सपुत्रान्सहकेशवान् ॥ १८
अहो बत महद्दुःखं यत्र पाण्डुसुतान्रणे ।

B1 2 4 5 D3 4 7 अप्यपश्यत राधेय, Dn1 अथ द्राक्ष्य सूतपुत्र, D2 T1 अप्य(T1 प्र)द्राक्षीत्सूतपुत्र, D6 अभ्यद्रवन्सूतपुत्र, T2 G2 अद्राक्षीत्त सूतपुत्र (G2 त्सूतपुत्र त) Co cites अपि (as in text) — ^{d}) Ś2 K3 4 B Da1 D2–5 7 T2 M1 शीतार्ते, K1 2 शीताता (K2 त), T3 शीतार्को (for शीतार्ता) Dn1 पावक (for भास्करम्)

☞ The sequence of stanzas 15–22 in T1 3 G M is so complicated that it is given in a tabular statement below

Tabular conspectus of the sequence of stanzas 15–22 in T1 3 G M

T1	T3	G1 2	G3 M
15^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	15^{ab}
17	17	17	17
15^{cdef}	15^{cdef}	15^{cdef}	15^{cdef}
18	18	18	18
192*		192*	
21	21	21	21
194*	194*	194*	194*
	193*		
16	16	16	16
	192*		
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}
	19^{ab}	19^{ab}	19^{ab}
22^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	22^{ab}
20	20	20	20
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}

15 Before 15, K3 ins धृतराष्ट्र उवाच — ^{a}) D6 कृता· (for कृते) T1 3 G [ऽ]पहारे (for ऽवहारे) — ^{b}) G1 प्रयत्ते (for प्रवृत्ते) — T2 om 15^{c}–16^{f} — ^{c}) Ś2 (*sup lin.*) वै हत न, D1 वैकर्तन — ^{d}) V1 D5 G2 युध्यत (for [अ]युध्यत) T3 G सयुगे (for संजय) — ^{e}) T1 तु (for च) — ^{f}) G2 युयुत्सु (for युयुधुस्)

16 T2 om. 16 (cf v l 15) For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement, above Before 16, K3 ins कर्ण उवाच — ^{a}) S (T2 om) वि(T3 स)जेष्यति (G1 ते) रणे कर्ण — ^{b}) S (T2 om) एक (for हन्यात्) V1 B5 D2–4 6 7 ससृजयान् (for ससोमकान्) K3 पार्थांश्च सहसोमका — ^{c}) K3 पश्य मे (for कर्णस्य) — ^{d}) D1 M1 जिष्णु (for विष्णु) Ś2 K3 तत, K1 मृत, V1 B5 D (except D8) S (T2 om) युधि (for मतम्) — ^{e}) T1 3 G1 3 M च (for सु) V1 Dn1 D6 G2 तथा श(G2 चा)स्त्राणि घोराणि, B5 D2–4 7 तस्य शस्त्राणि घो — ^{f}) K3 T3 G1 3 विक्रम (for विक्रमश्) D2 महोत्सवा (for महात्मन) — After 16, B2 4 D3 4 7 read 18^{ab}, repeating it in its proper place — T3 G3 M ins after 16 T1 G1 2 after 18

192* मम चैव सदा मन्द शंसते नित्यमग्रत ।
कर्णश्च तान्महेष्वासान्पाण्डुपुत्रान्महारथान् ।

17 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement in the left column — ^{a}) K3 D8 दुर्योधनस् K3 D6 तथा, B1 3–5 Da1 D1–5 7 ततो, D8 तु त (for तदा) B2 ततो दुर्योधन दृष्ट्वा S दुर्योधन च दृष्ट्वाजौ (T3 G ग्रे) — ^{b}) G2 पार्थिवेन, Ca पाण्डवेन (as in text) T1 पराजित (for भृशार्दितम्) — ^{c}) V1 D6 पराक्रांतं पांडुसुत, D8 क्रांतं महायुद्धे — ^{d}) K4 सृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) T3 G2 3 transp च and अपि B2–5 Da1 D1 3–5 7 महारथ, Dn1 रथान्, S रणे (for हवे) D8 पराक्रम्य महौजसा

18 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement, in the left column — ^{a}) S (except T2) हि सदा (for सग्रामे) — ^{b}) V1 B D T2 मदो (T2 द) दुर्योधन पुन, T1 3 G M मदबुद्धि सुयोधन — K4 om 18^{c}–19^{b} — ^{d}) K3 सोमकान् (for °केशवान्) Dn1 सपुत्राश्च ससोमकान्, D6 S सह(D6 सम)पुत्रान्सकेशवान् — After 18, T1 G1 2 ins 192* (cf v l 16)

19 D8 om 19 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement in the left column K1 4 T1 om 19^{ab} (for K4, cf v l 18) T3 G

नातरद्रभसः कर्णो दैव नूनं परायणम् ।
अहो द्यूतस्य निष्ठेय घोरा संप्रति वर्तते ॥ १९
अहो दुःखानि तीव्राणि दुर्योधनकृतान्यहम् ।
सहिष्यामि सुघोराणि शल्यभूतानि संजय ॥ २०
सौबल च तथा तात नीतिमानिति मन्यते ॥ २१
युद्धेषु नाम दिव्येषु वर्तमानेषु संजय ।
अश्रौषं निहतान्पुत्रान्नित्यमेव च निर्जितान् ॥ २२
न पाण्डवाना समरे कश्चिदस्ति निवारकः ।
स्त्रीमध्यमिव गाहन्ति दैवं हि बलवत्तरम् ॥ २३

संजय उवाच ।

अतिक्रान्तं हि यत्कार्यं पश्चाच्चिन्तयतीति च ।
तच्चास्य न भवेत्कार्यं चिन्तया च विनश्यति ॥ २४
तदिदं तव कार्यं तु दूरप्राप्तं विजानता ।
न कृतं यत्त्वया पूर्वं प्राप्ताप्राप्तविचारणे ॥ २५
उक्तोऽसि बहुधा राजन्मा युध्यस्वेति पाण्डवैः ।
गृह्णीषे न च तन्मोहात्पाण्डवेषु विशा पते ॥ २६ C 8 1231 B 8 31 31 K 8 22 5

M transp 19^{ab} and 19^{cd} — ^{a}) K8 महा (for महद्) — ^{b}) B4 यत्तु (for यत्र) K8 सुत (for सुतान्) S (except T2, T1 om) प्राप्तो दैववशादह — ^{c}) V1 नाहनद्, B8 नाभवद् (for नातरद्) V1 रभस, T1 सहसा, T2 3 G3 रभसा, G1 2 रभसात् T1 3 G M सूत (G3 त, M1 तो) (for कर्णो) D2 नावधीत्परमेष्वासो — ^{d}) V1 Dn1 T2 transp दैव and नून D2 अत्र (for नून) — ^{f}) Da1 D1 5 T3 G सपरिवर्तते

20 G2 om 20 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement on page 168 — ^{a}) V1 B5 D2-4 6 7 T2 transp दुःखानि and तीव्राणि — ^{c}) K3 सप्रक्षामि (sic), B1 अशक्यानि, B3 प्रसहामि, B4 Da1 Dn1 D1 5 8 प्रज्ञ(Dn1 D3 स)क्ष्यामि, D2 प्रवक्षामि (for सहिष्यामि) V1 मोहाद्घोराणिव जय (sic), B5 D3 4 6 7 सोढा घोराणि बहुश , S (G2 om) कथ शक्ष्यामि ससोढु — ^{d}) D3 शल्यरूपाणि

21 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement on page 168 — ^{a}) D7 सौबलश्च, T3 G य (G2 यत्) सौबल (for सौबल च) K3 B Da1 D1 3-5 7 तदा, M2-4 सदा (for तथा) — ^{b}) K4 मति (for नीति) V1 इव (for इति) K4 मन्यत — N ins after 21 T3 after 194*

193* कर्णश्च रभसो नित्य राजान चाप्यनुव्रत ।

[K4 D3 (m as above) कर्णस्य, B3 कर्ण सु B Da1 D3 7 राजा त (for राजान) B2 [अ]न्वब्रवीत्, Da1 Dn1 D1 5 [अ]नुद्रु(Dn1 वृ)त , Ca व्रत (as above) K3 राजानश्चाश्चनुव्रन (sic)]

On the other hand, S ins after 21 (T2 line 1 only)

194* कर्णं चाप्रतिम युद्धे देवैरपि दुरुत्सहम् ।
मन्यतेऽभ्यधिक पार्थाद्दैव चास्य हृदि स्थितम् ।

[(L 1) T1 सुदुरसह (for दुरुत्सहम्) — (L 5) T1 G1 3 पार्थादेव (for दैव) G2 दिवि (for हृदि)]

22 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement on page 168 — ^{ab}) K3 परम (hyper metric) (for नाम) B5 D2-4 6 7 S (except T2) यदेव (T1 3 G M दह) वर्तमानेषु महायुद्धेषु सजय — G2 om 22^{c}–23^{b} — ^{c}) Ś2 निहितान्, K4 निर्जि Ś2 K1 2 पार्थान् (for पुत्रान्) — ^{d}) K3 B3 5 Dn1 D2 3 T1 2 विनि र्जितान् (for च नि)

23 G2 om 23^{ab} (cf v l 22) — ^{b}) V1 (by corr) कश्चिदास्ते K4 [इ]ति वारक, Dn1 न वा , S (G2 om) इत किल (for निवारक) — ^{c}) Dn1 श्रीमध्यम् T1 M स्त्रीमध्य (for मध्यम्) K3 V1 B Da1 D1 3-8 T G गाहते D2 अस्त्रमध्यधिगाहते — ^{d}) K1 3 V1 B D T G तु, M तु (for हि) D2 बलवत्तर

24 After the ref, K4 V1 B (except B3) D (except Dn1 D3) ins

195* राजन्पूर्वनिमित्तानि धर्मिष्ठानि विचिन्तय ।
[Co cites पूर्वनिमित्तानि and धर्मिष्ठानि]

— ^{a}) Dn1 D3 तु, G2 स (for हि) K3 य (for यत्) D5 om कार्यं — ^{b}) K3 V1 B D T G1 3 M पश्चाचि (B3 चे)तयते नर (K3 पुन), G2 क्लिश्यत्यथेतरत् — ^{c}) B3 न (for तच्च) M2-4 transp तच्चास्य and न — ^{d}) K3 चिंतया स, V1 B4 यानो (B4 नश्य), M4 या न (for या च) K4 विनस्यति, B4 च नश्यति (for विन)

25 ^{a}) K3 नहित्त (for तदिद) Dn1 कार्यं च, M2-4 यत्कार्यं (for कार्यं तु) — ^{b}) Ś2 K4 दूरे, B5 दूर (for दूर) Co cites दूरप्राप्त (as in text) G2 जय तदा, M4 विजानत — ^{c}) B1 3 4 D1 5 कृता (for कृत) — ^{d}) Ś K1 2 प्राप्ताप्राप्त, T1 M3 प्राप्त प्राप्त K3 4 V1 B2 5 D2-4 6 7 विचारण, B1 3 4 Da1 D1 5 विचारणा T3 G अप्राप्तं (G2 स ताम) प्राप्तवान्त्रणे

26 ^{a}) G2 M2 हि (for ऽसि) T1 3 G M बहुसो (G2 ना) (for °धा) — ^{b}) S (except T2) मा युद्धमिति

C 8 1281 B. 8 31 32 K 8 22 36 त्वया पापानि घोराणि समाचीर्णानि पाण्डुषु ।
त्वत्कृते वर्तते घोरः पार्थिवानां जनक्षयः ॥ २७
तत्त्विदानीमतिक्रम्य मा शुचो भरतर्षभ ।
शृणु सर्वं यथावृत्त घोर वैशसमच्युत ॥ २८
प्रभाताया रजन्या तु कर्णो राजानमभ्ययात् ।
समेत्य च महाबाहुर्दुर्योधनमभाषत ॥ २९
अद्य राजन्समेष्यामि पाण्डवेन यशस्विना ।
हनिष्यामि च तं वीर स वा मां निहनिष्यति ॥ ३०
बहुत्वान्मम कार्याणा तथा पार्थस्य पार्थिव ।
नाभूत्समागमो राजन्मम चैवार्जुनस्य च ॥ ३१
इदं तु मे यथाप्रज्ञ शृणु वाक्य विशां पते ।
अनिहत्य रणे पार्थं नाहमेष्यामि भारत ॥ ३२
हतप्रवीरे सैन्येऽस्मिन्मयि चैव स्थिते युधि ।
अभियास्यति मा पार्थः शक्रशक्त्या विनाकृतम् ॥ ३३
ततः श्रेयस्कर यत्ते तन्निबोध जनेश्वर ।
आयुधानां च यद्वीर्यं द्रव्याणामर्जुनस्य च ॥ ३४
कायस्य महतो भेदे लाघवे दूरपातने ।
सौष्ठवे चास्त्रयोगे च सव्यसाची न मत्समः ॥ ३५

सर्वंश' — c) K3 गृहीषे, K4 गृह्णीष्वे, D4 गृह्णाषि V1 रोषात्, D6 दोषात्, D8 द्रोहात् (for मोहात्) S न च (T1 हि) तत्त्वग्रहीद्द्वेषा(T1 मौंहा, T2 न्मोहा, M द्रोहा)त् — d) V1 Dn1 D2 6 पाडवाना, B Da1 D1 3-5 7 वचन तु (B1 त्व, B2 तद्, B5 D3 4 7 च) (for पाण्डवेषु) K3 वचन वै विनश्यति

27 a) D8 transp पापानि and घोराणि S कर्माणि (for घोराणि) B1 तया प्राप्तानि घो — b) K1 समशीर्णानि, T1 G2 समाचीनानि D2 पाडवै (for पाण्डुषु) — c) B1 T2 घोर K3 अद्य तत्क्र[रिक्र]यते घोर — d) Ś2 K2-4 V1 M2 (*sup lin* as in text) 3 4 पाडवा(K3 वे)नां, D8 पाडवेभ्यो T3 G कौरवाणा (for पार्थिवाना) D2 धनजय', T1 च न क्षय', T2 G2 जनक्षय

28 a) K3 M4 त्व त्विदानीम्, B1 T1 3 G तदिदा (for तत्त्विदा) K3 परिश्रुत्य, V1 B D S अतिक्रात (D1 M1 त) (for अतिक्रम्य) — b) K3 शोच — c) G2 M1 तत्त्व (for सर्वं) T1 3 G -तत्त्व, M1 सर्वं (for वृत्त) — d) S2 वैशसमप्युत, K3 सन महत् B1 समच्युत, B3 समेव च, D2 वैरसमुद्भव, T2 3 G1 3 वैशसमुच्यते Ca cites वैशसम् G2 सर्वं चैव समुच्यते

29 a) T3 G तु शर्वर्यां (for रजन्या तु) — b) G2 अभ्यगात् — c) B4 स (for च) K3 सामात्य तु महाबाहु — d) K3 V1 B5 D2-4 6 7 S अथाब्रवीत् (for अभाषत)

30 S transp 30 and 31 Before 30, all MSS (except K3 T2 G2) ins कर्ण उवाच — a) K3 D1 6 अथ, T3 G3 यदि (for अद्य) — c) V1 B D S निहनिष्यामि (for हनिष्यामि च) — d) S transp वा and मा

31 S transp 30 and 31 — a) T1 कार्येस्य, Ca कार्योणां (as in text) — b) V1 B5 D2-4 6 7 भारत, B3 स्लाघवात्, D8 पार्थिव' (for पार्थिव) — c) D8 T3 G2 3 M2-4 मा भूत् (for नाभूत्)

32 K1 om (hapl) 32-34 S transp 32ab and 32cd — a) Da1 D1 5 इम (for इद) K3 यथाप्राज्ञं, Dn1 T3 G1 3 महाप्राज्ञ (G1 ज्ञ), T1 2 यथासत्य (T2 *sup lin* त्व), G2 महाराज, M यथातत्त्व (M1 वृत्त) (for प्रज्ञ) — b) D8 (marg as in text) वाच (for वाक्य) T1 2 M महारथ, T3 G नराधिप (for विशा पते) — c) T2 G2 M1 पार्थान् — d) S पार्थिव (for भारत)

33 K1 om 33 (cf v l 32) — a) G2 हतप्रवीर — b) G2 मम (for मयि) V1 चापि, Dn1 D8 चैव (for चैव) B1 5 D2-4 6 7 S चावस्थिते (for चैव स्थिते) B4 व्यवस्थिते (for स्थिते युधि) — c) V1 चेत्, M1 2 4 मा (for मा) — d) V1 B1 5 D2-4 6 7 शक्रशक्ति (for शक्त्या) Ś2 विनाशक्रत् (for विनाकृतम्) S शक्रशक्ति र्गता हि सा

34 K1 om 34 (cf v l 32) — a) B1 3 4 तदा, Da1 D1 तथा, S तत्र (for तत') B1 2 5 D3 4 6 7 यच्च, S यत्तु (for यत्ते) — b) K4 जनेश्वर, Dn1 श्वर — c) K4 B1 2 5 D2-4 6 7 S मे वीर्यं, B3 सचार्यं (for यद्वीर्यं) — d) K4 V1 B (except B3) D (except D8) S दिव्या (G2 जीवा)नाम् (for द्रव्याणाम्) K3 मम तस्य (for अर्जुनस्य)

35 a) S K3 V1 B2 3 5 Dn1 D3, 4 7 कार्येस्य (for कायस्य) G2 महते Dn1 भेदो — b) T2 पूर (for दूर) — c) K1 4 M2 3 शा(K4 श)स्त्रयोगे, V1 D2 चास्त्रवीर्ये, B (except B3) D3 4 7 चास्त्रपाते — d) K3 मे सम', B3 मत्पर', D2 मत्क्षम — After 35, K4 V1 B (except B3) D S ins

196* प्राणे शौर्ये च विज्ञाने विक्रमे चापि भारत।
निमित्तज्ञानयोगे च सव्यसाची न मत्सम ।

[(L 1) T G1 3 M प्राणे (T1 2 G1 ण) स्थैर्ये, Ca c

सर्वायुधमहामात्र विजय नाम तद्धनुः ।
इन्द्रार्थमभिकामेन निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ ३६
येन दैत्यगणान्राजञ्जितवान्वै शतक्रतुः ।
यस्य घोषेण दैत्यानां विमुह्यन्ति दिशो दश ।
तद्भार्गवाय प्रायच्छच्छक्रः परमसंमतम् ॥ ३७
तद्दिव्यं भार्गवो मह्यमददाद्धनुरुत्तमम् ।
येन योत्स्ये महाबाहुमर्जुनं जयतां वरम् ।
यथेन्द्रः समरे सर्वान्दैतेयान्वै समागतान् ॥ ३८
धनुर्घोरं रामदत्तं गाण्डीवात्तद्विशिष्यते ।
त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवी धनुषा तेन निर्जिता ॥ ३९
धनुषो यस्य कर्माणि दिव्यानि प्राह भार्गवः ।
तद्रामो ह्यददान्मह्यं येन योत्स्यामि पाण्डवम् ॥ ४०
अद्य दुर्योधनाहं त्वा नन्दयिष्ये सबान्धवम् ।
निहत्य समरे वीरमर्जुनं जयतां वरम् ॥ ४१
सपर्वतवनद्वीपा हतद्विड्भूः ससागरा ।
पुत्रपौत्रप्रतिष्ठा ते भविष्यत्यद्य पार्थिव ॥ ४२
नासाध्यं विद्यते मेऽद्य त्वत्प्रियार्थं विशेषतः ।
सम्यग्धर्मानुरक्तस्य सिद्धिरात्मवतो यथा ॥ ४३
न हि मां समरे सोढुं स शक्तोऽग्निं तरुर्यथा ।
अवश्यं तु मया वाच्यं येन हीनोऽसि फल्गुनात् ॥ ४४ C 8 1301 B 8 31 51 K 8 22 55

प्राणेशौर्यै (as above) K4 B5 D2–5 [s]थ (for च) B2 ज्ञाने च T1 M शौर्ये च T2 3 G1 3 वीर्ये च, Ca विज्ञाने (as above) G2 प्राणिस्थैर्येण राजा च (for the prior half) — (L 2) K4 निमित्तज्ञानयोगेन M1 ज्ञाने च योगे च (hypermetric) (for the prior half) D8 (m as above) सव्यसाची नमस्कृत]

36 a) T1 आयुधाना महामात्र, T2 सर्वायुध महा, G2 युधमहोरात्र Ca cites महामात्र — b) K4 D4 मे धनु B2 यद्धनु, D2 मेधस, T1 G1 3 मद्धनु (for तद्धनु) G2 मयन्नाम महद्धनु (sic) — c) K4 इदार्थम् (for इन्द्रार्थम्) B1 4 5 Dn1 D2–4 6–8 प्रियकामेन (for अभि)

37 For the event, cf B 12 2–3 — a) S दैत्यान्पुरा (T2 त्यासुरा) (for दैत्यगणान्) — b) K8 क्षतवान् (for जित) — c) B2 यस्य घोरेण, G2 न ह्यघोषेण (for यस्य घोषेण) — d) K1 विमुह्यत, V1 B Dn1 D2–4 6–8 व्यामुह्यत, Da1 D1 5 T1 M1 व्यमुह्यत, T2 3 G मुह्यति च, M2–4 व्यामुह्यति K4 दिशो दिश — Ś K1 2 om 37ef — e) K4 प्रादाच्च, M2–4 प्रददौ (for प्रायच्छत्) — f) B3 परमसपद, T1 G2 M2–4 समत, G1 सत्तम

38 a) K4 om तत् K3 मेद्य (for मह्यम्) — b) Ś1 K1, 2 V1 B D अ(K1 आ)ददद्, K3 प्रददद् (for अददाद्) — c) B5 D (except Dn1 D8) S तेन (for येन) G2 योग (for योत्स्ये) Dn1 महाबाहुर् T2 महत्सैन्यम्, M2–4 महाबुद्धिम् — e) Ś K1 2 4 सैन्यान्, G1 सर्वा (for सर्वान्) — f) Ś2 K4 D8 दैत्येयान् B2 समुपागतान्, D2 सुसमागतान् (for वै समा) — After 38, S ins

197* त्रिजवान तथा सर्वांञ्जेष्यामि युधि पाण्डवान्।

39 a) B1 4 धनुर्घोरतम दत्त — b) K4 गांडीवां; D8 गांजीवात् V1 B2 3 तु, D6 वै (for तद्) K1 विजि, G1 वशि (for विशि) — c) V1 त्रिःसप्तकृत्वा तु (hypermetric) (for कृत्व) V1 B2 D2 6 वसुधा (for पृथिवी) Dn1 त्रि सप्तकृत्वा पृथवी — d) D om षा तेन Ś K1 2 4 V1 B (except B1) Dn1 D2–4 6 7 T1 येन (for तेन) K1 3 निर्जिता, D2 गर्जित

40 a) Ś2 धनुषे V1 B Dn1 D2–4 7 8 S ह्यस्य (for यस्य) — b) K4 भार्गव — c) Ś1 K1–3 V1 B1 3 5 ह्यददन्, B प्रददन् — d) Ś2 यो न, K1 3 V1 B (except B4) D (except D6) तेन (for येन) S ते(T1 M1 ये)न योत्स्ये धनजय

41 K3 om 41 — a) D8 अथ, T1 अह (for अद्य) B3 T1 M1 दुर्योधन B2 ह्यह, D2 स्वाह, T1 M1 वीर T2 3 G1 3 M2–4 त्वा तु (for [अ]ह त्वा) G2 अद्य दुर्योधनार्थं तु — d) M1 रथिना (for जयता)

42 a) Ś2 B5 नव (for वन) — b) K3 हतद्विष, B (except B2) D2–5 7 Ca वीरा (for द्विड्भू) Dn1 समागम, G1 3 ससागरा (G3 र) T2 हतद्विड्सागरावरा — d) Dn1 T2 मेदिनी (for पार्थिव)

43 G2 om 43 — a) Ś2 नामाद्य, K1 4 नासाच, K3 B3 4 Da1 Dn1 D1 5 8 S (G2 om) नासह्य, V1 B1 2 5 D2–4 6 7 नाशक्य K3 T1 3 G1 3 M2–4 मह्य, B नोद्य (for मेऽद्य) — d) K3 आत्मवचो

44 V1 reads 44ab on marg — a) S मे विक्रम (for मा समरे) G सोथ (for सोढु) — b) K1 सांसक्तो, K3 स शक्ता, K4 स सक्ता, V1 B1 3– Da1 D2 3 7 G1 M –4 सशक्तो, B2 D6 शक्त सो (by transp), D4 ससक्तो, T1 2 (sup lin) न शक्तो T2 3 G2 3 तनुर् (for तरुर्) M3 वृथा (for यथा) — c) K4 अवाच्य (for अवश्य) Da1 D1 6 हि (for तु) K3 च मयोच्येत,

C 8 1302 B 8 31 52 K 8 22 56 ज्या तस्य धनुषो दिव्या तथाक्षय्यौ महेषुधी ।
तस्य दिव्यं धनुः श्रेष्ठं गाण्डीवमजरं युधि ॥ ४५
विजयं च महद्दिव्यं ममापि धनुरुत्तमम् ।
तत्राहमधिकः पार्थाद्धनुषा तेन पार्थिव ॥ ४६
मया चाभ्यधिको वीरः पाण्डवस्तन्निबोध मे ।
रश्मिग्राहश्च दाशार्हः सर्वलोकनमस्कृतः ॥ ४७
अग्निदत्तश्च वै दिव्यो रथः काञ्चनभूषणः ।
अच्छेद्यः सर्वतो वीर वाजिनश्च मनोजवाः ।
ध्वजश्च दिव्यो द्युतिमान्वानरो विस्मयकरः ॥ ४८
कृष्णश्च स्रष्टा जगतो रथं तमभिरक्षति ।
एभिर्द्रव्यैरहं हीनो योद्धुमिच्छामि पाण्डवम् ॥ ४९
अयं तु सदृशो वीरः शल्यः समितिशोभनः ।
सारथ्यं यदि मे कुर्याद्ध्रुवस्ते विजयो भवेत् ॥ ५०
तस्य मे सारथिः शल्यो भवत्वसुकरः परैः ।
नाराचान्गार्ध्रपत्रांश्च शकटानि वहन्तु मे ॥ ५१
रथाश्च मुख्या राजेन्द्र युक्ता वाजिभिरुत्तमैः ।
आयान्तु पश्चात्सततं मामेव भरतर्षभ ॥ ५२
एवमभ्यधिकः पार्थाद्भविष्यामि गुणैरहम् ।

T1 हतुमायाव (for तु मया वाच्य) D6 वाक्य (for वाच्य) — d) Some MSS फल्गुनात्

45 a) G2 दिव्यौ — b) K1 [अ]जय्यौ, K4 च क्षय्यौ (hypermetric), V1 B1 5 D2-4 7 T1 2 [अ]क्षय्ये, B2 D8 [अ]क्षय्यो G2 महेष्वधी — After 45ab, K4 V1 B D (except Dn1 D8) ins

198* सारथिस्तस्य गोविन्दो मम तादृङ् न विद्यते ।

[K4 सारथी V1 न तादृग्विद्यते भुवि (for the posterior half)]

— c) S (except T1) तच्च (for तस्य) — d) T2 om अजर V1 B2 5 Dn1 D2-4 6 7 अजित (for अजर)

46 a) K4 तन् (for च) K8 महादिव्य — c) Ś1 K1-3 तव (for तत्र) T3 G2 3 माम् (for [अ]हम्) D2 धनुष, T3 G2 3 अधिक Ś1 K2 पार्थ (for पार्थाद्) Ś2 K4 तथा मदधिक पार्थो — D8 om 46d-47a — d) D2 अधिकस् (for धनुषा) S [ए]के(G2 ते)न (for तेन) K B1 2 5 Da1 D1 5 S (except T2 M1) भारत (for पार्थिव)

47 D8 om 47a (cf v 1 46) — a) K3 V1 B D (D8 om) T1 2 M येन (for मया) K3 वा, T1 2 M तु (for च) Ś1 K1-3 B (except B4) D (except Dn1, D8 om) [त्व]भ्यधिको Da1 M2-4 वीर, D5 धीर (for वीर) T3 G वै समभ्यधिको वीर — b) M2-4 पाडव T2 त्व (for तन्) — c) K1 रश्मिग्राहेश्च, T1 M -4 ग्राहोस्य, T2 3 G1 3 ग्रहोस्य, G2 M1 ग्राहस्य Ca c cite रश्मिग्राह K3 शार्दूल (for दाशार्ह) — d) D8 सुरासुरनमस्कृत, S मम तादृङ् (G2 सन्मतोत्र न) विद्यते

48 For the event, cf 1 216 8-15 — a) D8 (marg as in text) अग्निदिव्यश्च K4 चैव, Da1 D1 5 तथा (for च वै) — b) K2 om रथ Dn1 काचनभूषित — c) K4 अच्छेद्या, Dn1 D8 T1 G1, 3 M2-4 अभेद्य (G1 3 द्या), D1 अछिद्य D8 सरथो, T1 2 G M सर्वथा (G1 दा) (for सर्वतो) K3 वीर — e) Da1 D5 नित्यो (for दिव्यो) — f) B3 विस्मय गत V1 B2 T2 3 G M1 वानरोपि (V1 B2 श्च, G2 रेण) भयकर

49 a) V1 B2 D6 G2 तु (for च) K4 सृष्टा, Dn1 D8 गोप्ता (for स्रष्टा) V1 B2 D2 6 T2 3 G M जगत स्रष्टा (by transp), D2 जगत श्रेष्ठो, T1 जगता नाथो — b) T3 G1 3 यता (for रथ) K3 समधिगच्छति, D6 तमधिरक्षति, D8 अस्माभि G2 रथयता मम त्रिभि — c) Ś K1 2 4 B (except B3) D2-4 7 एतैर्, D6 एतद् (for एभिर्) V1 D7 T1 दिव्यैर्, T2 3 G त्रिभिर् (for द्रव्यैर्) T1 om हीनो

50 a) B2 अह तु B5 अनन्य, D6 अग्र तु (for अय तु) K2 सयशो (for सदृशो) K1 वीरा, K3 V1 B D T1 2 G1 M शौरे (for वीर) — b) D6 (before corr) शल्ये B1 समति (for समिति) — c) K4 सारथिं T1 न (for मे) — d) K3 ध्रुव से, D6 बुधस्ते, T1 ध्रुवश्च

51 b) K2 [अ]सूकर, K3 [आ]सुतर, D3 [अ]सुतर D6 [S]भवद्वाक्यकर परै — c) Ś K4 गार्ध्रपक्षाश्च, K1 गाध्रपत्राश्च, K2 गाध्रपक्षाश्च, Dn1 गार्ध्रपात्राश्च, D1 गार्धपत्राश्च, T1 गृध्रपक्षा, T3 G3 गृध्रपत्राश्च

52 a) Dn1 मुख्यान् M1 राजेंद्रा — b) Dn1 युक्तान्, G2 M1 युक्त T1 G2 M1 अग्रगे, T2 3 G1 3 उग्रगै, M2-4 अग्रियै (for उत्तमै) — c) T1 जयस्तु (for आयान्तु) V1 transp पश्चात् and सतत S सग्रामे (for सतत) — d) V1 M2-4 ममैव, D6 T3 G मम वै, T1 ममैष, T2 मम ये, M1 समेव (for मामेव) D8 भरतर्षभ

53 a) K4 एवमेभ्यधिक, Da1 D1 5 एवमप्य K3 पार्थ — b) K3 सगौरव, Dn1 रणे ह्यह (for गुणैरहम्) — c)

शल्यो ह्यभ्यधिकः कृष्णादर्जुनादधिको ह्यहम् ॥ ५३
यथाश्वहृदयं वेद दाशार्हः परवीरहा ।
तथा शल्योऽपि जानीते हयानां वै महारथः ॥ ५४
बाहुवीर्ये समो नास्ति मद्रराजस्य कश्चन ।
तथास्त्रैर्मत्समो नास्ति कश्चिदेव धनुर्धरः ॥ ५५
तथा शल्यसमो नास्ति हययाने ह कश्चन ।
सोऽयमभ्यधिकः पार्थाद्भविष्यति रथो मम ॥ ५६
एतत्कृतं महाराज त्वयेच्छामि परंतप ।
एवं कृते कृतं मह्यं सर्वकामैर्भविष्यति ॥ ५७
ततो द्रष्टासि समरे यत्करिष्यामि भारत । C 8 1318 B 8 31 68 K 8 22 72

K1 ह्यभिधिक॰, K3 चाप्यधिक॰, V1 B D (except D2) [ऽ]प्यभ्य D6 स शल्योप्यधिक॰ कृष्णाद् — ^{d}) K3 अति चाप्यह, V1 B5 Da1 Dn1 D1–7 8 (marg) T1 M अपि चाप्यह B3 वा समोप्यह, B4 च तथाप्यह (for अधिको ह्यहम्) T2 3 G पार्थादर्जुनतो ह्यह (G2 य) — After 53, S reads 55^{cd}, 55^{ab}, 56^{ab}, 54 and 56^{cd}

54 For sequence in S, cf v l 53 — ^{a}) K1 यथा सुहृदय, K3 यथा स्वहृदया, B1 रथाश्वहृदय G2 M2–4 वीर, M1 वेद (for वेद्) — ^{b}) D8 केशव॰ (for दाशार्ह॰) — ^{c}) K3 [ऽ]पि वा जाने, V1 B D (except D8) विजानीते, S वि(T1 [ऽ]भि)जानाति (for ऽपि जानीते) — ^{d}) V1 B2 D6 हयचित्त, B5 Dn1 D2–4 7 S हयज्ञान (G2 नान्), Da1 तज्ज्ञान वै (for हयाना वै) — After 54 T1 ins 199*

55 For sequence in S, cf v l 53 — ^{a}) Ś2 K1 बाहुवीर्यं, K4 वीर्य T1 नात्मनो बाहुवीर्येण, T2 बाहुवीर्या त्सम नाह, T3 G वीर्यान्मया (G1 हा) ह्यद्य, M वीर्येत्म(M1 र्यैम)नो नाह — B3 om (hapl) 55^{bc} — ^{b}) V1 मद्रराजश्च T1 2 M मन्ये तुल्य (T2 य वै) कथचन, T3 G न मे (G1 तु) तुल्य कथचन — ^{c}) K3 D3 6 8 T2 त(D4 य)थास्त्रे, M2–4 शस्त्रास्त्रैर् (for तथास्त्रैर्) Ś K1 2 6 तथास्य सदृशो नास्ति — D8 om (hapl) 55^{d}–56^{a} — ^{d}) Da1 D1 5 एव, S अन्यो (for एव)

56 For sequence in S, cf v l 53 D8 om 56^{a} (cf v l 55) — ^{a}) S राजन् (for नास्ति) — ^{b}) Ś K3 V1 B1 2 5 Da1 Dn1 D2–4 7 हयज्ञाने S B D3 4 7 हि (for ह) S रथयाने (T2 कथ याने, M2–4 रथयोगे) न विद्यते — T2 3 G M ins after 56^{ab} T1 after 54

199* वीर्येत सारतश्चैव योगत कर्मतोऽर्थत ।
[G2 [ऽ]र्थिन (for [ऽ]र्थेत)]

— K4 reads 56^{cd} after 201* — ^{c}) K3 S अहम्, V1 D8 सोहम्, D8 (marg) एवम् (for सोऽयम्) K3 Da1 D1 5 अप्यधिक, D8 अत्य (for अभ्य) V1 B D2–4, 6 7 कृष्णाद् (for पार्थाद्) — ^{d}) K3 S भविष्यामि (for ष्यति) K3 D1 रथोत्तम (D1 म), V1 यथोत्तम, B4 रथे मम, T1 रथी तथा, T2 M2–4 रथी (T2 थे) तव, T3 G न सशय, M1 रथस्तव (for रथो मम) — Ś K B2 3 5 D8 ins after 56 V1 B4 Da1 Dn1 D1–3 5 7 after 201* D6 after 57

200* समुद्यातु न शक्ष्यन्ति देवा अपि सवासवा ।
[Ś K2 4 D6 मामुद्यत K1 समुद्यत, V1 द्यतु B2 न हि युक्ते B3 सयु यत, B5 समुत्थातु, Da1 D1 द्यांन D2 मामभ्येतु D5 8 समुद्यान Ś1 D2 B2 न शक्यति K3 अशक्ष्यति, B1 न शक्य हि, D6 न सजति (for न शक्ष्यति) Ś K V1 त्रिदशाश्च, B2 Da1 Dn1 D1 2 5 8 त्रिदशापि (for देवा अपि) K3 सवागत (sic), V1 महारथा (for सवासवा) D6 त्रिदशा सहवासवा (for the posterior half)]

On the other hand, V1 B4 Da1 Dn1 D1–3 5 7 ins after 56 K4 after 56^{ab} B1 after 57^{ab} B2 5 after 200*

201* एव कृते रथस्थोऽह गुणैरभ्यधिकोऽर्जुनात् ।
भवे युधि जयेय च फाल्गुन कुरुसत्तम ।
[(L 1) K4 Da1 Dn1 D1 6 अप्यधिको (for अभ्य) — (L 2) V1 Cnp भवेद् (for भवे) Da1 D1 5 भवेय विजयेय च (for the prior half)]

On the other hand, S ins after 56 (cf line 2 of 201*)

202* विजयेयमह सख्ये फल्गुन कुरुनन्दन ।

57 ^{a}) B5 एवं (for एतत्) Ś K1 2 B5 कृते, T1 कर्म (for कृत) — ^{b}) S K2 त्वामिच्छामि, K1 4 त्वमिच्छसि, D8 (m as in text) स्वयेच्छामि (sic) — After 57^{ab}, K4 V1 B2 4 5 D (except Dn1 D8) S ins

203* क्रियतामेष कामो मे मा व कालोऽत्यगादयम् ।
[T2 एव (for एष) V1 Da1 D1 5 सप्राप्तो B4 मे कामो (by transp), T1 कामेव G2 कामो नु V1 Da1 D1 5 मा च, T1 हत्वा T2 मात्र, T3 G 3 रानन्, G1 मा त्वां, M मा त्वा (for मा व) B [ऽ]त्यगादयत् G1 [ऽ]तिगादय, G2 [ऽ]भ्य Cc cites काल, मा चात्यगात्]

— After 57^{ab}, B1 reads 201* — ^{c}) T2 transp कृते and कृत Da1 D1 5 साह्य, Dn1 D3 7 Cc सह्य, D2 मन्ये (for मह्य) — ^{d}) K3 सर्वकामो, V1 B2 D2 6 सर्वे(D6

C 8 1318 B 8 31 68 K 8 22 72 सर्वथा पाण्डवान्सर्वाञ्जेष्याम्यद्य समागतान् ॥ ५८

दुर्योधन उवाच ।

सर्वमेतत्करिष्यामि यथा त्वं कर्ण मन्यसे ।
सोपासङ्गा रथाः साश्वा अनुयास्यन्ति सूतज ॥ ५९
नाराचान्गार्ध्रपक्षांश्च शकटानि वहन्तु ते ।
अनुयास्याम कर्ण त्वा वयं सर्वे च पार्थिवाः ॥ ६०

संजय उवाच ।

एवमुक्त्वा महाराज तव पुत्रः प्रतापवान् ।
अभिगम्याब्रवीद्राजा मद्रराजमिदं वचः ॥ ६१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २२ ॥

२३

संजय उवाच ।

पुत्रस्तव महाराज मद्रराजमिदं वचः ।
विनयेनोपसंगम्य प्रणयाद्वाक्यमब्रवीत् ॥ १
सत्यव्रत महाभाग द्विषतामघवर्धन ।

र्वं)कार्यं, D8 (before corr as in text) सर्वमेव, S त्वया सर्वं (for सर्वकामैर्) — After 57, D8 reads 200* (cf v l 56)

58 [a]) B1 अथ, B3 यथा, B4 Da1 D1 5 तथा (for ततो) Ś2 द्रष्टस्य (sic), V1 B1 2 5 D3 4 6–8 द्रक्ष्यसि, D गच्छामि, T1 दृष्टोसि (for द्रष्टासि) B4 om समरे V1 B1 2 5 D2–7 सङ्ग्रामे (for समरे) — [c]) K3 ससैन्यान् (for सर्वथा) V1 B1 2 5 D2–4 6 7 सङ्ख्ये, G2 M सङ्खे, G3 सङ्घे (for सर्वान्) — [d]) V1 B1 2 5 D2–4 6 7 विजेष्ये वै (for जेष्याम्यद्य) — After 58 K4 V1 D (except Dn1 D2 3) S ins

201* न हि मे समरे शक्ता समुद्यातु सुरासुरा ।
किमु पाण्डुसुता राजन्रणे मानुषयोनय ।
संजय उवाच।
एवमुक्तस्तव सुत कर्णेनाहवशोभिना।
संपूज्य संप्रहृष्टात्मा ततो राधेयमब्रवीत्।

[(L 1) K4 सक्ता (for शक्ता) S एव युक्त न मा शक्ता (for the prior half) D6 पुर स्थातु, S अपि (M2 4 व) जेतु (for समुद्यातु) — (L 2) V1 पाडुसुतान् — (L 3) T 3 G om the ref — (L 4) D3 स प्र (for संप्र) S संपूज्यैनं प्रहृष्टात्मा (for the prior half)]

59 M1 om 59–61 T2 3 G M2–4 om the ref — [a]) K3 V1 B D S (M1 om) एवम् (for सर्वम्) — [b]) Dn1 D8 भाषसे (for मन्यसे) — Da1 D1 5 om 59[cd] — [c]) T3 G2 3 सोपसङ्गा K2 सोपसङ्गरथा साश्वास् — [d]) K3 त्वानुयास्यति, B1 D2 3 7 त्वनु, T1 ह्यनु, G2 ह्यनुयास्यामि V1 B2 5 D2–4 6 7 संयुगे, B1 3 4 S (M1 om) तेनघ (for सूतज)

60 M1 om 60 (cf v l 59) — [a]) Ś1 K4 गार्द्धपक्षाश्च, K1 गाध्रपक्षाश्च, K2 गाङ्घ्रपक्षाश्च, K3 V1 B Dn1 D1–4 6–8 T2 गार्द्धपत्राश्च, Da1 गर्द्धपत्राश्च, D5 आर्द्धपत्राश्च (sic), T3 G2 3 गृध्रपक्षाश्च, G1 गृध्रपत्राश्च, M2–4 गाध्रपत्राश्च — [b]) Dn1 सकटानि V1 वहति S (M1 om) व(G2 र)क्ष्यति शकटानि ते (T1 3 G3 च) — G2 om 60[c]–61[d] — [c]) K1 अनुयास्यति, D2 3 8 यास्यामि S (G2 M1 om) वयं च त्वा(T2 चान्य)नुयास्याम — [d]) S (G2 M1 om) कर्ण (for वयं) B3 महारथा (for च पार्थिवाः)

61 S om 61 (for G2 M1, cf v l 60, 59) — [a]) K4 Dn1 उक्ता — [c]) Ś2 K3 Dn1 राजन् (for राजा)

Colophon — *Adhy name* Dn1 T2 कर्णवाक्य — *Day of Karna s Generalship* Ś2 K3 द्वितीययुद्ध दिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 K2 23, Ś2 T1 3 G M 22 (as in text), B1 2 D3 4 31, D6 32, T2 24

23

1 D8 T1 2 G1 2 M1 3 om the ref — [a]) D1 दुर्योधनो (for पुत्रस्तव) — [b]) V1 B D महारथ (V1 B3 थं) (for इदं वचः) — For 1[ab], S subst

205* एवमुक्तो महाराज तव पुत्र प्रतापवान्।
मद्रेश्वरं प्रति रणे परसैन्यभयंकरम्।
सर्वं तथाकरोत्तूर्णं राधेयस्तद्यदब्रवीत्।
मद्रराजं च समरे प्रणम्य च महारथम्।

[(L 1)=(var) 8 22 61[ab] — (L 2)=(var)

मद्रेश्वर रणे शूर परसैन्यभयंकर ॥ २
श्रुतवानसि कर्णस्य ब्रुवतो वदता वर ।
यथा नृपतिसिंहानां मध्ये त्वां वरयत्ययम् ॥ ३
तस्मात्पार्थविनाशार्थं हितार्थं मम चैव हि ।
सारथ्यं रथिना श्रेष्ठ सुमनाः कर्तुमर्हसि ॥ ४
अस्याभीशुग्रहो लोके नान्योऽस्ति भवता समः ।
स पातु सर्वतः कर्णं भवान्ब्रह्मेव शंकरम् ॥ ५
पार्थस्य सचिवः कृष्णो यथाभीशुग्रहो वरः ।
तथा त्वमपि राधेयं सर्वतः परिपालय ॥ ६
भीष्मो द्रोणः कृपः कर्णो भवान्भोजश्च वीर्यवान् ।
शकुनिः सौबलो द्रौणिरहमेव च नो बलम् ।
एषामेव कृतो भागो नवधा पृतनापते ॥ ७ C 8 1333 B 8 32 10 K 8 23 11

2^cd T3 G3 मद्रराज (for मद्रेश्वर) T3 G3 सुरसैन्य — (L 3) T2 यद्यद्, G3 त यद् (for तद्यद्)]
— ^d) K3 विनयाद् (for प्रण)
2 ^a) T2 (*sup lin* as in text) महाराज (for °भाग) Dn1 सत्यव्रत महाभाग Ca cites सत्यव्रत (as in text) — ^b) K3 Dn1 D6 T2 3 G भयवर्धन (K3 G1 न, Dn1 न), B D3 4-7 ताप, D2 लोमहर्षण, M3 4 अन्यवर्धन (sic) (for अघ) — After 2^ab, S reads 4^ab S om 2^cd — ^d) D3 नर (for पर) K1 3 4 भयकर (K1 र) (for भयकर)
3 ^a) K1 अपि (for असि) — ^b) K4 वर — ^c) T1 G1 M2-4 तथा, T2 3 G2 3 तदा (for यथा) — ^d) K1 Da1 D3 M त्वा (for त्वा) S2 K1 वारयत्य(K1 न्य)य, K3 Dn1 D3 S वरयाम्यह, B2 याचयत्यय, D2 3 7 वरये स्वय (for वरयत्ययम्) D6 मध्ये त्व रथमध्यम — After 3, K4 V1 B Da1 D1 3 7 S ins

206* तस्त्वामप्रतिवीर्याद्य शत्रुपक्षक्षयावह।
मद्रेश्वर प्रयाचेऽहं शिरसा विनयेन च।

[(L 1) B1 T1 2 G2 3 M1 स त्वम्, B3 Da1 D1 5 6 T3 G1 M2-4 स त्वाम् D6 अप्रतिवीयाय T1 वीर्योघ (for वीर्याद्य) B2 मत्वा मत्प्रतिम वीर्ये (for the prior half) V1 B1-3 Da1 D1 5 क्षयाय च T3 G भयावह M3 प्रतिपक्षक्षयापह (for the posterior half) — (L 2) D3 यथा नृप D7 महेश्वर (for मद्रे) T G3 विनयान्वित, G1 2 M यानत (for येन च)]
S cont (of 5^cd)

207* त्व पाहि सर्वत कर्ण भव ब्रह्मेव सुव्रत।

[M1 पासि (for पाहि) G2 सतत (for सर्वत) T1 शर्वे (for भव)]
4 S reads 4^ab, after 2^ab — ^a) D3 तथा (for तस्मात्) D2 पार्थविना सर्व (sic) (for विनाशार्थं) S मत्प्रियार्थं (T2 प्रियार्थं च) हितार्थं च — ^b) B2 हितार्थी S तथा पार्थवधाय (G2 हिताय) च — ^c) K4 सारथिं — ^d) V1 B1 4 5 Dn1 D2-4 6-8 प्रणयात्; B3 Da1 D1.5 सुमहत्, Ca सुमना (as in text) — After 4, V1 B D (D3 marg *sec m*) S ins

208* त्वयि यन्तरि राधेयो विद्विषो मे विजेष्यते।
अभीपूगा हि कर्णस्य ग्रहीतान्यो न विद्यते।

[(L 1) D6 मा (for मे) V1 B1 3 D1 3 विजेष्यति, B5 जयिष्यति, D6 विजिष्यते S विने यति ममाहितान् (for the posterior half) Cc cites विद्वेषो and विशेष्यते — V1 B3 D1 5 6 om line 2 — (L 2) B2 अभिच्यूणा S अभी शूना Dn1 D3 G2 3 M1 2 गृहीता(M1 2 तो)-यो]
5 S om 5 B5 D2-4 7 om 5^ab — ^a) V1 D1 अस्याभिशु, B2 3 तस्याभीशु, Dn1 यदभीष, D3 अद्याभीशु Ca c cite अभीशु (as in text) B4 लोक — V1 B D (D3 marg *sec m*) ins after 5^ab S after 208*

209* ऋते हि त्वा महाभाग वासुदेवसम युधि।

[V1 D6 S त्वत्तो Dn1 त्वा न्गे D2 तव (for हि त्वा) V1 D2 T1 2 M वासुदेवसमो, D6 T3 G समाद् B1-3 4 (marg as in text) Da1 D1 5 6 भुवि D2 ह्यसि (for युधि)]
— K1 om 5^c-6^d — ^c) K3 स याहि, B D (except D6) स (D1 त्व) पाहि D3 ममाहि (sic) (for स पातु) B Da1 D1 3-5 7 सर्वथा (for सर्वत) D5 कण — ^d) D2 ब्रह्मैव K2 (before corr.) V1 D2 6 सुव्रत (D2 6 त) (for शंकरम्) B Da1 D1 3-5 7 यथा ब्रह्मा महेश्वर
6 K1 om 6 (of v l 5) — ^b) Ś K2-4 D3 यथाभीशुवरग्रह — ^d) V1 परिरक्षतु (for पालय) — V1 D ins after 6 B1 4 5 Da1 D1 3-7 S subst for 6 B2 ins after 208*

210* यथा च सर्वथापत्सु वार्ष्णेय पाति पाण्डवम्।
तथा मद्रेश्वराद्य त्व राधेय प्रतिपालय।

[(L 1) B2 D6 यथा सर्वास्ववस्थासु B3 Da1 D1 5 यथा हि सर्वथापत्सु, S यथा हि सर्वास्वापत्सु (for the posterior half) — (L 2) B2 D6 भवानपि तथा पातु, S तथा भवानिम पातु (for the prior half) B2 D6 S कर्णं वैकर्तन रणे (for the posterior half)]
7 ^a) Ś2 D2 T1 G1 2 भीष्म, M1 भीष्मे (for भीष्मो) D2 द्रोण, G1.2 -द्रोणौ (for द्रोण) G2 कर्णौ K1 स पातु सर्वत कर्णं (=5^c) — ^b) K3 V1 B D (except D3) S

C 8 1133 B 8 32 10 K 8 23 11 नैव भागोऽत्र भीष्मस्य द्रोणस्य च महात्मनः ।
ताभ्यामतीत्य तौ भागौ निहता मम शत्रवः ॥ ८
वृद्धौ हि तौ नरव्याघ्रौ छलेन निहतौ च तौ ।
कृत्वा नसुकर कर्म गतौ स्वर्गमितोऽनघ ॥ ९
तथान्ये पुरुषव्याघ्राः परैर्विनिहता युधि ।
असमदीयाश्च बहवः स्वर्गायोपगता रणे ।
त्यक्त्वा प्राणान्यथाशक्ति चेष्टाः कृत्वा च पुष्कलाः १०
कर्णो ह्येको महाबाहुरस्मत्प्रियहिते रतः ।
भवांश्च पुरुषव्याघ्र सर्वलोकमहारथः ।
तस्मिञ्जयाशा विपुला मम मद्रजनाधिप ॥ ११
पार्थस्य समरे कृष्णो यथाभीशुवरग्रहः ।
तेन युक्तो रणे पार्थो रक्ष्यमाणश्च पार्थिव ।

एवमेष (K3 G2 व) (for एषामेव) — f) T1 न वधो (for नवधा) Ś1 (*sup lin* as in text) K2 V1 B Da1 Dn1 D1–7 S पृथिवीपते, K3 पृतनामुखे

8 a) Ś K2 D6 नव, K1 4 V1 B D न च, K3 तव (for नैव) Da1 D1 5 T1 भागोस्य — c) K3 अतीव, Da1 D1 5 अतीतौ (for त्य) D1 भागो — d) K1 D2 निहिता K2 शत्रुत (for शत्रव)

9 a) K3 बुद्धौ, K4 वृद्ध (sic) Ś K तौ हि (by transp), D3 तौ च, S च तौ V1 D2–4 6 7 महेष्वासौ, Dn1 महाभागौ (for नरव्याघ्रौ) — b) K3 B2 रणे, V1 B1 4 5 D2–4 7 8 युधि B3 Da1 D1 5 उभौ, D6 स्तुतौ (for च तौ) Ś2 कालेन निहितौ च तौ, Dn1 छलेन निहतो युधि, T1 3 छलेन विनि(T1 युधि)पातितौ T2 छलेन च निपातितौ — T1 om 9^{cd} — c) M1 कृता (for कृत्वा) K1 न सुकरौ K3 4 D2 T3 G कृत्वाप्य(K4 D2 G2 त्वात्व, T3 G1 त्वा चा)सुकर कर्म — d) S (T1 om) स्वर्गलोकमितो गतौ

10 a) S ततो (for तथा) K1 पूरुषव्याघ्रा, Da1 D1 5 पुरुषव्याघ्रै, G2 व्याघ्र — b) Da1 D1 5 परे वि, S (except T) परेषा (for परैर्वि) — B3 om 10^{cd} — d) B1 4 Da1 D1 5 प्रहिता, B2 गमिता (for [उ]पगता) S स्वर्गाय गमिता परै — e) G3 कृत्वा (for त्यक्त्वा) T2 G1 यथाशक्त्या (G2 क्त) — f) K3 V1 B1 2 4 Dn1 D –4 6–8 T1 2 M चेष्टा (K3 ष्टा) कृत्वा, B3 5 Da1 D1 5 इष्टिं कृत्वा, T3 G कृत्वा चेष्टा Cc cites इष्टि V1 B D2–4 6 m S पुष्कला — After 10, V1 B D S ins

211* तदिद हतभूयिष्ठ बल मम नराधिप।
पूर्वमप्यल्पकै पार्थैर्हत किमुत साम्प्रतम्।
बलवन्तो महात्मान कौन्तेया सत्यविक्रमा ।
बल शेष न हन्युर्मे यथा तत्कुरु पार्थिव।

[(L 1) T1 मम भूयिष्ठ T1 बल मद्र, T3 G2 3 मम सैन्य (for बल मम) V1 S जनाधिप, Dn1 नराधिप — (L 2) T1 2 G2 पूर्वेश्वर् (पूर्वमपि) B2 [अ]परै, G2 [अ]ल्पक B2 हतु कर्णं विना बल, T1 हत किंत्वथ विद्रुत, T2 हत किंचिद्यतिश्चुत (sic), T3 G M हत किं त्वद्य विद्रु(G2 M1 श्रु)त (for the posterior half) — (L 3) D1 कौंतेय सत्यविक्रम (for the posterior half) — (L 4) B1 2 4 Da1 Dn1 D5 S (except M1) बलशेष, B3 शेष बल (by transp) B2 तस्मात्तत्, Da1 D1 5 तथा तत्, D2 T3 G2 3 य(G2 त)थावत्; M2 4 यथा त T1 पाडव (for पार्थिव)]

V1 B2 4 D cont Ś K ins after 10

212* हतवीरमिद सैन्य पाण्डवै समरे विभो।
[B2 प्रभो (for विभो)]

11 a) D3 ह्येष D4 महाबाहोर् — c) D6 स भवान्, G2 क्षण च Ś2 K1 2 D1 5 G1 पुरुषव्याघ्र — After 11^{cd}, N ins

213* शल्य कर्णोऽर्जुनेनाद्य योद्धुमिच्छति सयुगे।
[V1 [ऽ]र्जुनो नाद्य Ś2 इच्छति]

— e) T G1 3 M तस्मिस्त्वयि च मद्रेश, G2 तस्मिंश्च त्वयि मद्रेश — f) B4 Dn1 D3 मद्रराज नराधिप, S जयाशा विपुला मम — After 11 N ins

214* तस्याभीषुग्रहवरो नान्योऽस्ति भुवि कश्चन।
[Ś K1 3 D3 तस्याभीशु]

— On the other hand, S ins after 11

215* तस्माज्जयाय मे वीर सारथ्य कर्तुमर्हसि।

12 12^{ab}=(var) 6^{ab} — a) K1 कृष्ण — b) Ś K [अ]भीशुवरग्रह V1 B Dn1 D2–4 6 7 [अ]भीषुग्रहो वर, D3 S [अ]भीशुग्रहो (D3 हे, T1 ही) वर — After 12^{ab}, K4 V1 B (except B3) Dn1 D2–4 6 7 S ins

216* तथा कर्णरथे राजस्त्वमभीषुग्रहो भव।

[B2 तथा कर्णस्य समरे, B5 Dn1 D3 तथा त्वमपि कर्णस्य S तथा कर्णस्य राजस्त्व (M1 जन्वा) (for the prior half) B5 Dn1 D3 रथेभीषुग्रहो (for त्वमभी) V1 B2 (marg as above) D2 वर (B2 र) (for भव) T G अभीशुग्राहको भव, M1 अभीशुग्रहधरो नृप (hypermetric), M2–4 भवाभीशुग्रहो नृप (for the posterior half)]

— d) K1 3 4 B1 2 D2–6 T3 रक्षमाणश्च B2–5 Da1 D1 5 8 T1 2 G3 M मारिष, T3 G1 3 मद्रप (for पार्थिव).

यानि कर्माणि कुरुते प्रत्यक्षाणि तथैव ते ॥ १२
पूर्वं न समरे ह्येवमवधीदर्जुनो रिपून् ।
अहन्यहनि मद्रेश द्रावयन्दृश्यते युधि ॥ १३
भागोऽवशिष्टः कर्णस्य तव चैव महाद्युते ।
त भागं सह कर्णेन युगपन्नाशयाहवे ॥ १४
सूर्यारुणौ यथा दृष्ट्वा तमो नश्यति मारिष ।
तथा नश्यन्तु कौन्तेयाः सपाञ्चालाःससृञ्जयाः ॥१५
रथानां प्रवरः कर्णो यन्तॄणां प्रवरो भवान् ।
संनिपातः समो लोके भवतोर्नास्ति कश्चन ॥ १६
यथा सर्वास्ववस्थासु वार्ष्णेयः पाति पाण्डवम् ।
तथा भवान्परित्रातु कर्णं वैकर्तनं रणे ॥ १७
त्वया सारथिना ह्येष अप्रधृष्यो भविष्यति ।
देवतानामपि रणे सशक्राणां महीपते ।
किं पुनः पाण्डवेयानां मातिशङ्कीर्वचो मम ॥ १८
दुर्योधनवचः श्रुत्वा शल्यः क्रोधसमन्वितः ।
त्रिशिखां भ्रुकुटीं कृत्वा धुन्वन्हस्तौ पुनः पुनः ॥ १९ C 8 1354 B 8 32 30 K 8 23 33

— f) K3 D8 S तथै(M1 वै)व च, B D4 7 तथै(B1 5 वै)व तत्, Da1 D1 2 5 6 च (D2 हि, D6 [इ]ह) तानि ते, D3 तथैव तु (for तथैव ते)

13 a) T2 पुनर्, M2-4 पूर्वं V1 B Da1 Dn1 D1 5 7 G3 न, D2 तु, M2-4 स (for न) — b) T2 M1 आवधीद् — After 13ab, N T2 ins

217* इदानीं विक्रमो ह्यस्य कृष्णेन सहितस्य च।
कृष्णेन सहित पार्थो धार्तराष्ट्रीं महाचमूम्।

[(L 1) Ś K1 2 4 D3 T2 ह्येष (for ह्यस्य) D2 सहितेन Ś K1.2 D8 हि, B1 3 Da1 D1.5 ह्, D2 तु (for च)]
— c) Ś K2 मद्रेंद्र — d) V1 D2-4 7 प्रमथन्, B2 अवघ्नन् (sic), D6 प्रथम, G2 द्रवयन् D3 S transp दृश्यते and युधि

14 a) B1 [ऽ]विशिष्ट — b) K2 महाच्युते, K3 रथ, D5 द्युति — c) B4 m D2-4 7 तौ भागौ (D2 3ग) G2 युधि (for सह) — d) Ś1 K B3 Da1 D1 2 5 T2 M1 (sup lin as in text) नाशयाव(B3 T म)हे, Dn1 D3 याव हि (for याहवे) — After 14, K3 4 V1 B D S ins

218* अरुणेन यथा सार्धं तम सूर्यो व्यपोहति।
तथा कर्णेन सहितो जहि पार्थं महाहवे।

[(L 1) D6 यथा सार्धं K3 D3 सहायेन, B2 यथा सर्वं (for तम सूर्यो) B1 निहति हि (for व्यपोहति) — (L 2) K3 D2 6 8 पार्थान् D1 M3 पार्थ K4 T3 G M महारणे, D2 T2 रथ (D2 °थ), T1 हुते (for हवे)]
K3 4 V1 B D cont Ś K1 2 ins after 14

219* उद्यन्तौ च यथा सूर्यौ बालसूर्यसमप्रभौ।
कर्णशल्यौ रणे दृष्ट्वा विद्रवन्तु महारथा।

[D3 om line 1 — (L 1) Ś K D2 उद्यन्निव, D1 7 उद्यतौ च Ś K Dn1 सूर्यो, B1 शूरौ Ś1 बालसूर्ये (for सूर्ये) Cv cites line 1 as above — (L 2) Ś K2 4 शल्यकर्णौ D3 रथे (for रणे) Da1 D5 महायशा D1 हुते (for रथा)]

15 b) K4 मारिष, T3 G3 मद्रप — c) T1 तदा (for तथा) K4 D1 T G नश्य(D1 श्य)ति, B3 नश्यं च (sic) — d) V1 B2 पाचालाश्च, B5 सपचाला G3 पाचाला सहसृंजया

16 a) V1 B D S रथिनां — b) B2 योतॄणा (sic), Da1 यन्तृणा, D3 नृणा तु — After 16ab, B2 4 (marg) ins 220* — c) B1 2 m 3-5 Dn1 D3 सनिपाते D3 यमो (sic) (for समो) — d) Dn1 भवत्त्या (for भवतोर्) S भविता नास्ति नाप्य(M3 स्त्य)भूत् — B2 4 (marg) ins after 16ab Da1 D1-7 subst for 16cd

220* सयोगो युवयोर्लोके नाभून्न च भविष्यति।

[D2 रणे तु (for सयोगो) D6 नैव (for न च)]
— After 16, T1 ins 221*

17 T1 om 17 — b) D6 पाडवान् (for पाण्डवम्) Ś1 वार्ष्णेय प्रतिमडल, Dn1 वार्ष्णेया सति पाडवान् — c) Dn1 D6 परित्रातु, D7 अपि त्रातु (for परित्रातु) — d) B5 D2 युधि (for रणे) — T2 3 G ins after 17 T1, after 16

221* सारथ्य क्रियतां तस्य युध्यमानस्य सयुगे।
यथा च समरे कृष्णो रक्षते सर्वतोऽर्जुनम्।
तथा त्वमपि राधेय रक्षस्व च महारणे।

[(L 1) G2 अस्य (for तस्य) — (L 2) G2 हि (for च)]

18 a) G2 [अ]प्येष — b) Ś1 K4 T1 ह्यप्रधृष्यो; K3 D3 नप्र, V1 प्रधृष्यो न — c) K1 दैवतानाम् S देवानामपि सग्रामे — f) S न (for मा) V1 B D विशङ्कीर्

19 Before 19, all MSS ins सजय उवाच — M om 19ab — b) V1 क्रोधेन मूर्छित, T2 क्रोधवशं गत (for क्रोधसमन्वित) G2 क्रोधामर्षसमन्वित — T G ins after 19ab M after the ref

222* धार्तराष्ट्रमथोवाच सृक्किणी परिलेलिहन्।
एवमुक्तस्तु स क्रोधात्पदा स्पृष्ट इवोरग।

C 8 1355
B 8 22 31
K 8 23 33

क्रोधरक्ते महानेत्रे परिवर्त्य महाभुजः ।
कुलैश्वर्यश्रुतिबलैर्दृप्तः शल्योऽब्रवीदिदम् ॥ २०
अवमन्यसे मा गान्धारे ध्रुव मां परिशङ्कसे ।
यन्मा ब्रवीषि विस्रब्ध सारथ्य क्रियतामिति ॥ २१
असत्तोऽभ्यधिक कर्णं मन्यमानः प्रशससि ।
न चाहं युधि राधेय गणये तुल्यमात्मना ॥ २२
आदिश्यतामभ्यधिको ममाशः पृथिवीपते ।
तमहं समरे हत्वा गमिष्यामि यथागतम् ॥ २३
अथ वाप्येक एवाह योत्स्यामि कुरुनन्दन ।
पश्य वीर्यं ममाद्य त्व संग्रामे दहतो रिपून् ॥ २४
न चाभिकामान्कौरव्य विधाय हृदये पुमान् ।
अस्मद्विधः प्रवर्तेत मा मा त्वमतिशङ्किथाः ॥ २५
युधि चाप्यवमानो मे न कर्तव्यः कथंचन ।
पश्य ह्रीमौ मम भुजौ वज्रसंहननोपमौ ॥ २६
धनुः पश्य च मे चित्रं शरांश्चाशीविषोपमान् ।
रथं पश्य च मे क्लृप्तं सदश्वैर्वातवेगितैः ।
गदां च पश्य गान्धारे हेमपट्टविभूषिताम् ॥ २७
दारयेयं महीं क्रुद्धो विकिरेयं च पर्वतान् ।

[(L 1) T_2 अथोद्वीक्ष्य (for वाच) T_3 G_2 सृक्कणी — (L 2) T_2 G_3 सक्रोधात्, G_1 सक्रुद्ध , G_2 विक्रोशात्] — [c]) K_3 Dn_1 त्रिशाखां (for त्रिशिखा) $Ś_2$ K_3 Dn_1 भ्र(K_3 भ्रू)कुटीं, V_1 B Da_1 $D_{3\,7\,8}$ भ्रुकुटिं — [d]) K_1 भ्रुव, T_1 G_2 M_{2-4} धून्वन् S (except T_3) हस्त

20 D_1 om 20^{ab} — [a]) D_6 क्रोधरक्तो महानेत्रो — [b]) B (except B_4) $D_{2-4\,6\,7}$ T परिवृत्य T_1 महारथ — [c]) K_3 V_1 B D $T_{2\,3}$ G M श्रुत(K_3 द्युति) बलैर् Ca cites श्रुतं — After 20, S reads 30–38

21 Before 21, all MSS (except D_8 T_1 M_1) ins शल्य उवाच — [a]) Hypermetric K_3 Dn_1 D_8 अवजानासि, $B_{1\,4\,5}$ $D_{2-4\,6\,7}$ अवमन्यसि (D_{2-4} से), B_2 मावमन्यत, T_1 G_2 असमन्यसे मा, M_2 अशकसे मा, $M_{3\,4}$ अतिशकसे मा (for अवमन्यसे मा) M_1 मा (for मा) — [b]) K_4 ध्रुवश्च B_2 यत्कर्ण, D_6 वचनं, T_1 ध्रुवश्च (for ध्रुव मा) $K_{1.3}$ V_1 $B_{3\,5}$ Dn_1 $D_{2-4\,7\,8}$ $T_{2\,3}$ G M च, $B_{1\,4}$ Da_1 $D_{1\,5}$ वा (for मा) K_3 परिकेशवे, B_2 कत्थसि, D_8 शकसि, T G M_1 [अ]प्यतिशकसे, M_{2-4} [अ]प्यवमन्यसे — [c]) K_1 यन्मा, V_1 S यस्माद् T_1 ब्रवीषे Some MSS विश्रब्ध, D_2 विद्विष्टं, T $G_{1\,3}$ M विस्तब्ध , G_2 सरब्ध॰, Ca विश्रब्ध — [d]) K_4 सारथिं च क्रियामिति

22 [a]) $Ś_1$ K_2 असत्तोप्यधिक, G_1 दभ्यधिक Dn_1 कर्णौ — [b]) T $G_{1\,3}$ M मन्वानस्त (T_1 स्त्व), G_2 आराधस्त (for मन्यमान॰) — [c]) M_1 चेय (for चाह) — [d]) K_2 Da_1 गणयेत् $K_{2\,3}$ V_1 $B_{2\,3}$ Dn_1 $D_{2-4\,6\,7}$ $T_{2\,3}$ $G_{1\,3}$ $M_{2\,3}$ आत्मन

23 [a]) D_8 सदिश्यताम् B_3 मदधिको, Da_1 $D_{1.5}$ भ्यधिको, G_2 अभ्यधिके — [b]) $Ś_2$ K_1 समाश॰, T_1 यो मम (for ममांश॰) Ca cites अंश॰ K_4 पृथिवीपते , G_3 मादृश॰ पते — [c]) K_3 तमरिं (for तमह) $B_{1\,2}$ $D_{7\,8}$ (*sup lin* as in text) जित्वा, D_4 भित्त्वा (for हत्वा)

24 [a]) D_8 हि (for [अ]पि) Da_1 D_1 एकम् (for एक) — [b]) D_8 कुलनंदन, S तव शत्रुभि॰ — [c]) K_3 धैर्यं (for वीर्यं) D_8 ममात्यत — [d]) $K_{1\,2}$ वहतो, V_1 सहतो, G_2 निहतान् (for दहतो)

25 [a]) K_3 न वाप्यकाम, V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1\,5}$ S न (D_1 त) चापि कामान् (D_5 मात्), $B_{1\,5}$ $D_{4\,6}$ न चाभिमान (D_4 नात्), B_{2-4} $D_{3\,7}$ यथाभिमान (D_3 मानान्) D_2 न चातिकामान्, D_8 ब्रूते न कामान् (marg न चातिकामं) (for न चाभि) Ca cites अभिमानात् Cv तवातिकाम कौरव्य — [b]) K_1 V_1 B D S निधाय — [d]) V_1 B_{1-4} D (except D_4) मा मा, T_2 G_2 ममा (for मा मा) K_3 V_1 B Da_1 D_{1-7} अभिशकिथा॰ (K_3 त), Dn_1 अपि शकिथा॰, D_8 G_2 इति शकि(G_2 क)था , $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M अति(M_3 वि)शकया॰, T_2 अभिशंकय (for अतिशङ्किथा)

26 [a]) B_2 युद्धे, T_3 $G_{1\,3}$ अपि, G_2 अधि (for युधि) K_1 V_1 B_5 $D_{3\,4\,6\,7}$ T_2 M_1 वा (for च) D_6 [अ]थ मानो (for [अ]वमानो) — [b]) V_1 कदाचन (for कथचन) — [c]) K_3 V_1 B_5 Dn_1 $D_{2-4\,6\,7}$ पीनौ, D_8 S भीमौ (for ह्रीमौ) — [d]) S वज्रसहननौ दृढौ

27 [a]) K_3 चतु॰ (sic) (for धनु) Da_1 D_1 G_2 पश्यत (for पश्य च) K_1 om (hapl) from चित्र up to मे (in [c]) B_2 सित्र, D_8 भिन्न, D_8 (marg *sec m*) दिव्यं (for चित्र) — [c]) $D_{1\,5}$ कथ (for रथ) $Ś_2$ K_4 Dn_1 च पश्य (by transp), Da_1 $D_{1\,5}$ पश्यत K_3 युक्त, $T_{2\,3}$ G चित्र (for क्लृप्त) — [d]) K_3 अतिवेगितै , D_8 वातवेगिभि॰, T_2 वायुवेगितै (for वात) — [e]) K_3 transp च and पश्य — [f]) S हेमपट्ट(T_1 दंड)परिष्कृतां

28 [a]) K_1 $D_{1\,5}$ धारयेय K_3 V_1 B_1 Dn_1 $D_{2-4\,6}$ कृत्स्ना (for क्रुद्धो) — [b]) M_1 विकिरेयश्च (sic) — [c])

शोषयेयं समुद्रांश्च तेजसा स्वेन पार्थिव ॥ २८
तन्मामेवंविधं जानन्समर्थमरिनिग्रहे ।
कस्माद्युनक्षि सारथ्ये न्यूनस्याधिरथेर्नृप ॥ २९
न नाम धुरि राजेन्द्र प्रयोक्तुं त्वमिहार्हसि ।
न हि पापीयसः श्रेयान्भूत्वा प्रेष्यत्वमुत्सहे ॥ ३०
यो ह्यभ्युपगतं प्रीत्या गरीयासं वशे स्थितम् ।
वशे पापीयसो धत्ते तत्पापमधरोत्तरम् ॥ ३१

ब्राह्मणा ब्रह्मणा सृष्टा मुखात्क्षत्रमथोरसः ।
ऊरुभ्यामसृजद्वैश्याञ्शूद्रान्पद्भ्यामिति श्रुतिः ।
तेभ्यो वर्णविशेषाश्च प्रतिलोमानुलोमजाः ॥ ३२
अथान्योन्यस्य संयोगाच्चातुर्वर्ण्यस्य भारत ।
गोप्तारः संग्रहीतारो दातारः क्षत्रियाः स्मृताः ॥ ३३
याजनाध्यापनैर्विप्रा विशुद्धैश्च प्रतिग्रहैः ।
लोकस्यानुग्रहार्थाय स्थापिता ब्रह्मणा भुवि ॥ ३४ C 8 1370 B 8 32 46 K 8 23 39

K_{3} समुद्र — [d]) S पातयेय च भास्कर

29 [a]) K_{1} $B_{1\,3-5}$ Da_{1} Dn_{1} $D_{1-3\,5\,7\,8}$ $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M त, B_{2} तस्मान् (hypermetric), D_{4} त्व (for तन्) M_{1} एवविधा $K_{1\,3}$ V_{1} B S (except T_{1} M_{2}) राजन् (for जानन्) — [b]) $Ś_{2}$ अरिविग्रहे, K_{1} परिनिग्रहे, B_{2} पर (for अरि) — [c]) V_{1} $G_{2\,3}$ M_{1} तस्मात्, B_{1} अस्माद् V_{1} प्रवक्षि, $B_{1\,3}$ D_{2} युनक्ति, Dn_{1} $D_{3\,4\,6\,7}$ T_{3} G M युनक्षि, T_{1} यूनेहि (sic), T_{2} नियुक्षे (for युनक्षि) — [d]) V_{1} B_{4} (m as in text) $_{5}$ $D_{2-4\,6\,7}$ नीचस्य, Da_{1} $D_{1\,5}$ $T_{2\,3}$ G M सूतस्य (for न्यूनस्य) $T_{2\,3}$ G [अ]तिरथेर् K_{1} स्मृत, V_{1} $D_{3\,4\,6\,7}$ रणे, $B_{1\,4}$ Dn_{1} D_{2} T_{2} रथे, $B_{2\,3\,4}$ m $_{5}$ Da_{1} $D_{1\,5\,8}$ सत, T_{3} G M तु मा (for नृप) K_{3} सूतस्यापि रथे पुन॰, T_{1} सूतस्य योक्तुमिच्छसि — After 29, S ins

223* न चापि मम राधेय॰ कलामर्हति षोडशीम्।
सकर्णा ये त्रयो लोका सार्जुना॰ सजनार्दना ।
निबद्धांस्तान्रणे राजन्न मुच्येय कथचन।
तथापि शक्त कौरव्य विहाय हृदयेन माम्।
न चाह प्राकृत॰ कश्चिन्न चाप्यधिगत॰ स्वयम्। [5]

[(L 1) G_{2} त (for [अ]पि) G_{2} नार्हति — (L 3) $T_{1\,2}$ M नाह गणयेय, G_{1} राजन्न गणेय (for राजन्न मुच्येय) — (L 4) Om in T_{2} G_{1} शक्त, G_{2} M_{1} शक्ति T_{1} न चापि शक्ति कौरव्य, M_{2-4} तथा हि शक्ति कौरव्य (for the prior half) T_{1} G_{2} विधाय (for विहाय) G_{1} M_{2-4} हृदये पुमान्, M_{1} हृदयोपमान् (for येन माम्) — (L 5) T_{1} M_{2-4} चासि, T_{2} G_{1} M_{1} चास्ति]

T_{3} G_{3} cont

224* अय चाप्यवमानो मे न कर्तव्य कथचन ।

30 S reads 30–38 after 20 — [a]) $Ś_{2}$ K_{2} ना नाम धुरि; $K_{1\,4}$ V_{1} $B_{1\,3-5}$ D न मामधुरि, K_{3} न मा किं धुरि, B_{2} न मामिदानीं, S न मामर्हसि (for न नाम धुरि) Ca c cite अधुरि — [b]) K_{3} V_{1} B D नियोक्तु॰ S नियोक्तु कर्मणीदृशे — [c]) T_{1} G_{2} पापीयसे (G_{2} सि) V_{1} श्रेयो — [d]) Da_{1} $D_{1\,5}$ कृत्वा (for भूत्वा) K_{3} प्रेक्षत्वम् $T_{1\,2}$ M प्रेष्यतां कर्तुमर्हसि (T_{1} $M_{1.3}$ ॰ति), T_{3} G प्रेष्यत्व कर्तुमर्हति ($G_{1\,3}$ सि)

31 For sequence in S, cf v l 30 — [a]) Ś K_{2} [अ]भ्युपगति (sic), B_{4} [अ]प्युपगत, Dn_{1} D_{3} पागत G_{2} पेत मा (for पगतं) D_{6} रीत्या, D_{8} S मित्र (for प्रीत्या) — [b]) T_{1} $M_{1\,3\,4}$ वरीयास $B_{3\,4}$ रणे स्थित, S विशेषत — [c]) K_{1} वशी, K_{3} चक्रे (for वशे) K_{3} $T_{1\,2}$ दत्ते, D_{2} यत्ते (for धत्ते) G_{2} विवशे पायसो यत्ते (sic) — [d]) T G कार्यम् (for पापम्) K_{4} D_{6} अधु(D_{6} ध)रोत्तम, Ca c अधरोत्तर (as in text)

32 For sequence in S, cf v l 30 — [a]) K_{1} ब्रह्मणा ब्रह्मण, K_{3} ब्राह्मणो ब्रह्मणा, V_{1} $D_{2\,3\,6\,7}$ M_{2-4} ब्रह्मणा ब्राह्मणा (by transp), Dn_{1} ब्राह्मणो ब्रह्मण॰, T_{1} M_{1} ब्रह्मणो ब्राह्मणा Dn_{1} सृष्टो B Da_{1} $D_{1\,5}$ ब्रह्मासृज-न्मुखाद्वि($B_{2\,3\,5}$ Da_{1} D_{5} खे वि, D_{1} ख वि)प्रान् — [b]) K_{2} Dn_{1} क्षत्ररथोरस (sic), K_{3} मनोरम॰, $D_{3\,4\,7}$ क्षत्रं च बाहुत, T_{2} क्षत्र तथोरस (for क्षत्रमथोरस) B Da_{1} $D_{1\,5}$ क्षत्रियानपि बाहुत — [c]) $K_{3\,4}$ Dn_{1} D_{3} ऊरुभ्याम् S अथ वैश्या (T_{1} श्यो) वै (for असृजद्वैश्याञ्) — [d]) K_{1} S शूद्रा॰ (K_{1} T_{1} G_{2} द्र॰) B_{2-4} Da_{1} $D_{1\,5}$ transp शूद्रान् and पद्भ्याम् $B_{1\,3\,5}$ Da_{1} $D_{1\,5}$ स्थिति (for श्रुति॰) — [e]) K_{3} ताभ्या, B_{2} तस्माद् (for तेभ्यो) K_{2} वर्णविशेषाच्च, K_{3} Dn_{1} D_{4} विशेषाश्च Cc cites वर्णविशेषा॰ (as in text) Cv as in text — [f]) K_{3} लोमत, Dn_{1} लोमजान् Cv as in text

33 For sequence in S, cf v l 30 — [a]) S अन्योन्यस्य च (T_{1} तु) सयोगाच् — [b]) K_{1} चतुर्वर्ण्यस्य, $K_{2\,4}$ D_{1} T_{1} G_{1} $M_{1.3}$ चातुर्वर्णस्य — [c]) N (except D_{1}) T G M_{1} Ca v सगृहीतारो, Ca c as in text — [d]) D_{3} (before corr) तथा (for स्मृता)

34 For sequence in S, cf v l 30 — [a]) K_{3} V_{1} याजनाध्यापने (V_{1} ध्यायिनो), T_{2} यजनाध्यपनैर्, G_{2} यजनयाजनापनैर् (sic) T_{2} युक्ता (for विप्रा) — [b]) K_{3} विशुद्धिर्, G_{2} शुद्धाश्च (submetric) Cc विशुद्धै॰ (as in text) — [d]) G_{1} स्थावरा, G_{2} स्थापित्व (sic) (for

C 8 1371 B 8 32 47 K 8 23 40
कृषिश्च पाशुपाल्यं च विशां दानं च सर्वशः ।
ब्रह्मक्षत्रविशा शूद्रा विहिताः परिचारकाः ॥ ३५
ब्रह्मक्षत्रस्य विहिताः सूता वै परिचारकाः ।
न विट्शूद्रस्य तत्रैव शृणु वाक्यं ममानघ ॥ ३६
सोऽहं मूर्धावसिक्तः सन्राजर्षिकुलसंभवः ।
महारथः समाख्यातः सेव्यः स्तव्यश्च बन्दिनाम् ३७
सोऽहमेतादृशो भूत्वा नेहारिकुलमर्दन ।
सूतपुत्रस्य संग्रामे सारथ्यं कर्तुमुत्सहे ॥ ३८
अवमानमहं प्राप्य न योत्स्यामि कथंचन ।
आपृच्छ्य त्वाद्य गान्धारे गमिष्यामि यथागतम् ३९
एवमुक्त्वा नरव्याघ्रः शल्यः समितिशोभनः ।
उत्थाय प्रययौ तूर्णं राजमध्यादमर्षितः ॥ ४०
प्रणयाद्बहुमानाच्च तं निगृह्य सुतस्तव ।
अब्रवीन्मधुरं वाक्यं साम सर्वार्थसाधकम् ॥ ४१
यथा शल्य त्वमात्थेदमेवमेतदसंशयम् ।
अभिप्रायस्तु मे कश्चित्तं निबोध जनेश्वर ॥ ४२
न कर्णोऽभ्यधिकस्त्वत्तः शङ्के नैव कथंचन ।
न हि मद्रेश्वरो राजा कुर्याद्यदनृतं भवेत् ॥ ४३

स्थापिता) Some MSS ब्राह्मणा — After 34, B2 Da1 D1 5 ins

225* प्रजाना रक्षण दान युद्ध क्षत्रस्य निर्मितम्।

35 For sequence in S, cf v l 30 — a) K4 कृष्यश्च, G2 ऋष्यश्च Ś2 K1 4 G1 2 M2-4 पशुपाल्य च (K4 ल्श्च, G2 ल्यश्च), T1 पाशुपाल्यश्च — b) D5 तथा, Cc विशा (as in text) G2 चैवात्र (for दान च) B3 सर्वश, B4 D2-4 6 7 T1 3 G M धर्मत T2 विशा धर्मश्च कीर्तित — c) G1 ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रा, M1 क्षत्रविदा शूद्रा — d) Dn1 D4 परिवारका, D2 T1 चारिका

36 T1 om 36 For sequence in S, cf v l 30 Ś K1-3 Dn1 D2 om. (hapl) 36^{ab} — a) D6 तथा (for ब्रह्म) V1 B Da1 D1 5 8 तथा वै क्षत्रियाणां च — b) B2 शूद्रा (for सूता) D8 हि, T2 3 G च, M तु (for वै) D4 परिवारका, T2 वेषका — K4 reads 36^{cd} twice (with v l) — c) K3 वश्चैव, S (T1 om) सयोग (for तत्रैव) K4 (first time) V1 B Da1 Dn1 D1 3-8 न क्षत्रियो (V1 Da1 Dn1 D1 5 6 8 या) वै सूतानां — d) T2 3 G3 M चान्यन्, G1 चान्य, G2 वान्य (for वाक्यं) K4 (first time) D3 6 7 शृणुयाश्च (D6 स्त्व) कथचन, Dn1 शृणु चेद् वचो मम

37 For sequence in S, cf v l 30 — a) B Da1 D1 2 5 T2 3 G M1 Cc मूर्धाभिषिक्त (for वसिक्त) B1 Da1 D1 5 T1 च, B3-5 D8 हि (for सन्) V1 D3 4 6 7 अहं मूर्धाभिषिक्तो हि (D6 °क्तोसि) — b) V1 D2-4 6 7 S राजर्षिकुलजो नृप (D3 4, 6 7 T1 3 G1 3 प) — c) Ś2 D7 T3 G M महारथ (for महारथ) — d) K3 Dn1 T2 G1 M1 2 4 सेव्य, D8 श्रेष्ठः Ś1 K4 शुद्धश्च, V1 B2 3 Dn1 D2-4, 6 7 स्तुत्यश्च (for स्तव्यश्च) Ś2 मदिनां, K2 वर्दिनां; T2 बदिन G2 तप्यस्तप्याश्च वादिन

38 For sequence in S, cf. v l. 30 — b) Ś G2 नेहारिकुलमर्दन, K1 B Da1 D1 5 7 नेहा(Da1 D1 ता)-रिबलसूदन (K1 B D5 न), K3 V1 Dn1 D2 6 T1 M नेहारिबलमर्दन (V1 D6 M1 न), D8 नैवारिकुलमर्दन — c) K3 स च सूतस्य (for सूतपुत्रस्य) — d) Ś2 सारथ

39 T3 G3 om 39^{ab} — a) S (T3 G3 om) अयं (G2 कथ) चाप्यवमानो मे — b) S (T3 G3 om) कर्तव्य (for योत्स्यामि) — c) K1 3 V1 B D (except D6) S आपृच्छे K1 त्वाधि, V1 D6 वाद्य, T3 G3 त्वद्य — d) B Da1 Dn1 D1-5 7 8 गृहाय वै (for यथागतम्) V1 D6 प्रयास्यामि गृहानित (D6 ग्रहाणि च), S यास्यामि विषयं प्रति — After 39, S ins

226* न चाह सूतपुत्रस्य सारथ्यमुपजग्मिवान्।

40 Before 40, all MSS (except Ś K1. 2) ins सजय (B5 सूत) उवाच — a) V1 B2-4 D2-4 6 7 S महाराज (for नरव्याघ्र) — d) T2 अमर्षत

41 a) K1 4 बहुमाना(K4 न)श्च Cc cites बहुमानाद् (as in text) — b) T1 परिगृह्य, T2 3 G M स (T2 स-) नि (for त नि) — c) K3 स पुनर् (for मधुर) — d) V1 B Dn1 D3 4 6 7 S Cc साम्ना, D2 सात्व (for साम) Da1 D1 5 सात्वपूर्वार्थसाधकम्

42 a) G1 यदा (for यथा) V1 B1 Dn1 D2-4 6 7 विजानीषे, B2-5 त्वमात्थेत्थम्, M3 त्वमाह्येदम् (sic) (for त्थेदम्) — b) T1 एव (for एतद्) Da1 D1 5 S न सशय (M3 य) — c) B2 D2 6 8 च (for तु) — d) K4 जनेश्वर, T2 नरेश्वर, G2 ममेश्वर

43 b) V1 B1, 3-5 Da1 Dn1 D1 3-7 न शक्ते (Dn1 से) त्वा च (B1 4 त्वार्यं) पार्थिव, S न चान्ये चैव (T1 तापि [sic], T3 G3 नैव, G2 वै न, M2 वै हि) पार्थिवा — c) T2 च (for हि) S (except T2) न च मद्रेश्वर त्वां (M1 त्व) हि — d) K3 D8 ब्रूयाद् (for कुर्याद्) S (except T2) कर्णं सोढुं न (T2 G2 3 च) शक्ष्यति (M2-4 त)

ऋतमेव हि पूर्वास्ते वहन्ति पुरुषोत्तमाः ।
तस्मादार्तायनिः प्रोक्तो भवानिति मतिर्मम ॥ ४४
शल्यभूतश्च शत्रूणां यस्मात्त्वं भुवि मानद ।
तस्माच्छल्येति ते नाम कथ्यते पृथिवीपते ॥ ४५
यदेव व्याहृतं पूर्वं भवता भूरिदक्षिण ।
तदेव कुरु धर्मज्ञ मदर्थं यद्यदुच्यसे ॥ ४६
न च त्वत्तो हि राधेयो न चाहमपि वीर्यवान् ।
वृणीमस्त्वां हयाग्र्याणां यन्तारमिति संयुगे ॥ ४७
यथा ह्यभ्यधिकं कर्णं गुणैस्तात धनंजयात् ।
वासुदेवादपि त्वां च लोकोऽयमिति मन्यते ॥ ४८
कर्णो ह्यभ्यधिकः पार्थादस्त्रैरेव नरर्षभ ।
भवानप्यधिकः कृष्णादश्वयाने बले तथा ॥ ४९
यथाश्वहृदयं वेद वासुदेवो महामनाः ।
द्विगुणं त्वं तथा वेत्थ मद्रराज न संशयः ॥ ५०

शल्य उवाच ।

यन्मा ब्रवीषि गान्धारे मध्ये सैन्यस्य कौरव ।
विशिष्टं देवकीपुत्रात्प्रीतिमानस्म्यहं त्वयि ॥ ५१
एष सारथ्यमातिष्ठे राधेयस्य यशस्विनः ।
युध्यतः पाण्डवाग्र्येण यथा त्वं वीर मन्यसे ॥ ५२
समयश्च हि मे वीर कश्चिद्वैकर्तनं प्रति ।
उत्सृजेय यथाश्रद्धमहं वाचोऽस्य संनिधौ ॥ ५३ C 8 1339 B 8 32 65 K 8 23 71

---

44 a) K3 Dn1 D1 कृतम्, D2 सत्यम्, T1 यतम्, G2 श्रुतम्, M3 द्दुतम्, Cc ऋतम् (as in text) Ś2 B2 पूर्वें ते, K4 V1 B1 D2 T1 2 G2 M पूर्वं ते, Dn1 पूज्यास्ते, T3 G1 3 पूर्णं ते (for पूर्वास्ते) Ca c cite पूर्वा° (as in text) — b) K3 V1 B D वदति (for वहन्ति) T G2 3 M वच° पुरुषसत्तम, G1 वर्त्तं राजर्षिसत्तम — After 44ab, G3 ins
227* ज्ञातमेव हि पूर्वं ते वर्त्म राजर्षिसत्तम ।
— c) Ś2 K4 आर्नायणि, Da1 आर्तायानि°, T1 यन, T2 आस्नायनि, Ca c आर्ता (as in text)

45 a) V1 B1 3 5 Dn1 D3 4 6–8 S तु (for च) K3 शल्य सप्रेक्ष्य शत्रूणा — b) Dn1 यतस् (for यस्मात्) K3 त्वा, D8 च (for त्व) V1 B2 3 D2–4 6 7 युधि (for भुवि) K1 4 मानद — c) Ś2 B (except B5) D2–4 7 शल्यो हि, K3 शल्येन (for शल्येति) M1 मे (for ते) — d) V1 B D (except D8) पृथिवीतले

46 a) V1 तद् (for यद्) Ś2 K3 V1 D2–4 6 7 T1 2 M एतद्, K4 एव (for एव) D8 यदि वा व्याकृत पूर्वं, T3 G यत्तु सव्याहृतं पूर्वं — b) K1 4 D1 T1 G2 M1 भूरिद° क्षिणा (K1 णे, K4 M1 ण) — d) Da1 D1 5 मदर्थें, G2 तदर्थं D2 यदि, T1 यत्तद् (for यद्यद्) K4 B1–3 5 Da1 Dn1 D1 4 5 8 S उच्यते, D2 मन्यसे (for उच्यसे)

47 a) Dn1 न हि, D8 गुणैस् (for न च) D8 न, T1 [ऽ]पि (for हि) — b) D8 [अ]यमिति (for [अ]हमपि) — c) K2 गृणीमस्, V1 B3 4m Dn1 D2–4 7 वृणोह, Co वृणीमस् (as in text) G1 श्रीष्णिमत्वा (sic) M त्वा K3 D1–3 6 ह्(D2 ज)याग्राणां — d) V1 B D2–4 6 7 S इह, Da1 D1 5 अपि (for इति)

48 a) K3 B Da1 D1 5 8 यथा ह्यभ्य(B1 3 व)धिक° कर्णो (K3 पार्थाद्), V1 Dn1 D2–4 6 7 मन्ये चा(D4 वा)-भ्यधिक शल्य — b) Dn1 सदा (for गुणैस्) V1 B4 Dn1 D2–4 6 7 कर्ण (for तात)

☞ B3 damaged for the portion from 8 23 48cd up to 8 24 102

— c) T3 G1 M अति, G3 इति (for अपि) K3 Da1 D1.5 8 स्व (for त्वा) V1 D2–4 6 7 भवत वासुदेवाच्च, G2 पादाति त्व च *** — d) T1 अपि (for इति)

49 B3 damaged — a) K1 अप्यधिक°, D2 त्वभ्य, D6 ह्यप्य (for ह्यभ्य) — b) T1.3 G M सर्वास्त्रे(G2 र्थैं)षु, T2 शस्त्रास्त्रेषु (for अस्त्रैरेव) K3 4 G1 नरर्षभ — c) K1 3 V1 B (B3 damaged) D (except D6) S अभ्यधिक° — d) V1 B (B3 damaged) D अश्वज्ञाने V1 बलेन च, B1 4 5 Da1 D1 5 तथा बले (by transp)

50 B3 damaged — c) Ś2 त, K4 ते, V1 T1 3 G तु, D6 तत् (for त्वं) B1 2 4 5 D2–4 7 8 वेत्सि; Dn1 M वेद, D1 विल्थ (for वेत्थ) — d) G2 मद्रराजा Ś K V1 B2 D2–4 7 8 मद्रराजेश्वरात्मज (Ś2 न°, K3 4 ज°), Dn1 राजो धनाधिप°

51 B3 damaged — a) K1 3 4 B (B3 damaged) D (except D1) T G1 3 M1 यन्मां, G2 तन्मां (for यन्मा) — b) K4 कौरव°, T3 G मारिष° — d) S अस्म्य(G3 °प्य)तस् (for अस्म्यहं) Ś K1 2 4 तव (for त्वयि)

52 B3 damaged — a) K3 एक, T2 अहं (for एष) — c) M4 बुध्यत° (for युध्यत°) K1 पाडवाग्र्याणां, V1 D2 G1 वाग्रेण, T2 वेयेन, G2 वेयस्य (for °वाग्र्येण) — K3 lacuna from ग्र्येण up to वाचो (in 53d) — d) S य(G2 न)स्त्व मा (for यथा त्व)

53 B3 damaged. K3 lacuna (cf v l. 52) — a) T3 G2 3 तदलं, Ca c समयश् (as in text) T1

C 8 1290
B 8 32 66
K 8 23 72

संजय उवाच ।
तथेति राजन्पुत्रस्ते सह कर्णेन भारत ।
अब्रवीन्मद्रराजस्य सुतं भरतसत्तम ॥ ५४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

२४

दुर्योधन उवाच ।
भूय एव तु मद्रेश यत्ते वक्ष्यामि तच्छृणु ।
यथा पुरा वृत्तमिदं युद्धे देवासुरे विभो ॥ १
यदुक्तवान्पितुर्मह्यं मार्कण्डेयो महानृषिः ।
तदशेषेण ब्रुवतो मम राजर्षिसत्तम ।
त्वं निबोध न चाप्यत्र कर्तव्या ते विचारणा ॥ २
देवानामसुराणां च महानासीत्समागमः ।
बभूव प्रथमो राजन्संग्रामस्तारकामयः ।
निर्जिताश्च तदा दैत्या दैवतैरिति नः श्रुतम् ॥ ३
निर्जितेषु च दैत्येषु तारकस्य सुतास्त्रयः ।

G_1 M त्वयि कौरव्य, $T_{2\,3}$ $G_{2\,3}$ स्व(T_3 त्व)स्ति कौरव्य (for च हि मे वीर) — ^{b}) G_2 कच्चिद् — ^{c}) T_1 यथाक्रुद्धम्, T_2 श्राव्यम् Ca श्रद्धम् (as in text) Dn_1 अश्रद्धेय भयाच्योन्या (sic) — ^{d}) Da_1 $D_{1\,5}$ वाचा K_1 सविधौ Dn_1 अन्येनार्जुनसनिधौ

54 B_8 damaged K_3 Dn_1 T_2 om the ref — ^{a}) T_2 राजपुत्रस् — ^{b}) Ś transp सह and कर्णेन B_4 T_1 M_1 मारिष, M_{2-4} वीर्यवान् (for भारत) — ^{c}) V_1 यब्रवीन् (sic) S (except T_2) मद्रराज च (for राजस्य) — ^{d}) K_3 सुतो, $B_{1\,5}$ $D_{2-4\,7}$ मत (for सुतं) K_1 D_6 भारतसत्तम S (except T_2) सुतस्ते भरतर्षभ

Colophon damaged in B_8 — *Day of Karṇa's Generalship* $Ś_2$ द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy° name* Dn_1 दुर्योधनवाक्य, $T_{1\,2}$ शल्यसारथ्या(T_1 थ्य)भ्युपगम (T_2 म°), M_1 सारथ्यभ्युपम° — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ $T_{1\,3}$ G M 23 (as in text), $B_{1\,2}$ D_8 32, D_1 26, D_4 (*sec m*) $_8$ 33, T_2 25

24

☞ The portion of the text from st 8 24 1 up to 8 24 102 is damaged in B_8 (cf v l 8 23 48), the MS is mostly ignored in the sequel up to 102

1 ^{a}) K_1 मद्रेय (for मद्रेश) — ^{b}) B_1 Da_1 Dn_1 $D_{1\,5\,8}$ $T_{1,2}$ यत्त्वा, T_3 $G_{1\,3}$ M यत्त्वा, G_2 यस्त्वा (for यत्ते) K_1 यसुवेक्ष्यामि (sic) (for यत्ते वक्ष्यामि). — ^{c}) T_1 कृतम् (for वृत्तम्) — ^{d}) B (B_8 damaged) Dn_1 $D_{2,5,8}$ S प्रभो; D_8 विभो° (for विभो)

2 ^{b}) Ś $K_{1\,2}$ मार्कंडेयो S महातपा° (for नृषि°) — ^{c}) Dn_1 अशेष* (for अशेषेण) Dn_1 वदतो (for ब्रुवतो) S ब्रुवतस्तद(T_1 स्तद्वि°, G_1 स्तव)शेषेण — ^{d}) T_2 मया (for मम) $K_{3\,4}$ राजर्षिसत्तम — ^{e}) K_3 $B_{1,2\,4}$ तन् (for त्व) V_1 B_5 $D_{2-4\,6\,7}$ S निबोध मनसा चात्र (D_6 राजन्) — ^{f}) V_1 B_5 $D_{2-4\,6\,7}$ S न ते कार्या (G_2 चेत्कार्य) विचारणा Cc cites विचारणा — After 2, S ins

228* समुत्पन्ना हि राजान प्रमोह इति निश्चय° ।
कृत्वा चैव व्यवस्यन्ति सर्वे धर्मार्थनिश्चयान् ।

[(L 1) T_1 समुत्पन्नो T_1 राजान — (L 2) M_1 श्रुत्वा (for कृत्वा) T_1 M न ये T_2 न चेद् (for चैव) T_1 धर्मार्थनिश्चयात्]

3 ^{b}) V_1 B_5 Dn_1 $D_{3\,4\,6\,7}$ परस्परजिगीषया, $B_{1\,2\,4}$ Da_1 $D_{1\,2\,5\,8}$ परस्परजयैषिणां, S महानासीत्समुच्छ्रय° (T_1 °च्चय°) — After 3^{ab}, S ins

229* सैंहिकेयास्तदोद्वृत्ता विबुधानवसूदयन् ।
ते निरस्ता° कृता देवैर्दानवा बलगर्विता ।

[(L 1) T_1 ततो वृत्ता (for तदोद्वृत्ता) T_2 सैंहिकेयस्ततो वृत्त (for the prior half) T_1 M विबुधानवधूनयन्, G_2 विबोध नवसूदयन् (sic) (for the posterior half)]

— For 3^c–4^d, Ś K subst 231* — ^{c}) S तत्रासीत् (for बभूव) $B_{1\,2}$ Da_1 $D_{1\,5}$ परमो (for प्रथमो) — ^{d}) D_2 तारकामये, G_1 कायम (sic) — Dn_1 om 3^{ef} — ^{e}) B_5 अर्दिता, Da_1 $D_{1\,5}$ मर्दिता (for निर्जिता) $T_{1\,2}$ तथा, T_3 G ततो (for तदा) D_5 om दैत्या — ^{f}) Da_1 $D_{1\,5}$ देवानाम् (for दैवतैर्) $G_{1\,2}$ M_1 न (for न°) T_3 G श्रुति° (for श्रुतम्) T_2 दैवैरिति च न श्रुत — After 3, S ins

230* भग्नदर्पा निरुत्साहा° पाताल विविशुस्तदा ।
[G_1 भग्नदर्भा]

ताराक्षः कमलाक्षश्च विद्युन्माली च पार्थिव ॥ ४
तप उग्रं समास्थाय नियमे परमे स्थिताः ।
तपसा कर्शयामासुर्देहान्स्वाञ्शत्रुतापन ॥ ५
दमेन तपसा चैव नियमेन च पार्थिव ।
तेषां पितामहः प्रीतो वरदः प्रददौ वरान् ॥ ६
अवध्यत्वं च ते राजन्सर्वभूतेषु सर्वदा ।
सहिता वरयामासुः सर्वलोकपितामहम् ॥ ७
तानब्रवीत्तदा देवो लोकानां प्रभुरीश्वरः ।
नास्ति सर्वामरत्वं हि निवर्तध्वमतोऽसुराः ।
वरमन्यं वृणीध्वं वै यादृशं संप्ररोचते ॥ ८
ततस्ते सहिता राजन्संप्रधार्यासकृद्बहु ।
सर्वलोकेश्वरं वाक्यं प्रणम्यैनमथाब्रुवन् ॥ ९
अस्माकं त्वं वरं देव प्रयच्छेमं पितामह ।
वयं पुराणि त्रीण्येव समास्थाय महीमिमाम् । C 8 1402 B 8 33 12 K 8 24 13

4 a) Da1 D5 T2 om च M तु (for च) Da1 D1 5 सैन्येषु (for दैत्येषु) T3 G निर्जितेष्वसुरेष्वेषु — c) V1 D6 तारकाक्ष कमलाक्षो, Dn1 कमलाक्षस्तारकाक्षो, S विद्युन्माली तारकाक्ष — d) T G1 3 M कमलाक्षश्च (T2 क्षोथ), G2 नरकाक्षश्च (for विद्युन्माली च) T1 M वीर्यवान् (for पार्थिव) — After 4 Dn1 D2 ins Ś K subst 3c–4d

231* कश्चित्प्रजापतिर्घोरस्तेन सार्धं महात्मना।
युद्धमासीन्महाघोरं दैवतैर्न इति श्रुतिः।
पराबभूवुरसुरा दानवैः सह संयुगे।
देवैर्निरस्ता ह्यसुरा निःश्वस्यामर्षितास्तत ।

[K3 om line 1 — (L 1) Dn1 पूर्वं (for कश्चित्) Cv as in text Dn1 D2 Cv दुरात्मना (for महा) — (L 2) K1 3 4 Dn1 D2 श्रुत (for श्रुति) Cv देवानामिति न श्रुत (for the posterior half) — (L 3) Dn1 D2 दैवतै (for दानवै) — (L 4) Ś K1 2 देवैर्निरस्तानसुरान् (for the prior half) K4 तदा (for तत) Ś K1 2 निशम्यामर्षितोशय (K1 नघ , K2 मय), K3 निश्वस्ता मर्दितास्तत (for the posterior half)]

5 a) T2 त्रय (for उग्र) Ś K1 2 4 समादाय, D8 धाय — b) B1.4 Da1 D1 5 M2–4 परमे नियमे (by transp) Ś K1 2 स्थित D6 T3 G नियम परमास्थिता — c) Some MSS कर्षयामासुर्, K4 कीर्णे — d) K3.4 देवास्ते, V1 B4 5 Da1 Dn1 D1 5 6 8 देहास्ते (for देहान्स्वान्) V1 Dn1 D8 शत्रुतापना, D6 नाशन, T1 M कर्शन, T2 G2 कर्शना T3 G1 3 कर्शिन

6 a) T2 मदेन (for दमेन) — b) V1 B4 (m as in text) D2–4 6 7 समाधिना (for च पार्थिव) — d) K2 4 V1 B2 4 D2–4 6 7 S वर (for वरान्)

7 a) B2 महा , M2 च मे (for च ते) S सर्वे (for राजन्) — b) V1 B1 D2–4 6 7 सर्वभूतस्य Dn1 सर्वद — c) Ś1 K1 2 वर्तयामासु , Ś2 T3 G2 3 वारयामासु

8 a) Dn1 ततो (for तदा) — b) S सर्वलोकगुरुः प्रभु (M1 रु प्रभु) — c) K3 V1 Dn1 D4 8 T2 3 G हि (for वै) — d) K3 विवर्तध्व, G3 न वर्तध्वम् (for निवर्त) K3 V1 Dn1 D2 4 6 महासुरा, B (B3 damaged) D3 7 T2 3 G इतोसुरा (for अतोऽसुरा) — e) K1.3 V1 B1 2 4 5 D S transp वर and अन्य K1 वृणीष्वेव (sic) — f) Ś1 K1 2 4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 यादृश Ś K2 4 B2 Dn1 D8 सप्रवर्तते (for रोचते) K3 यूयमिच्छत यादृश , S रोचते यादृशो (G2 यादृशो रोचते) हि व

9 K3 om 9 — b) T2 G2 सप्रसाद्य (for संप्रधार्य) D1 6 G2 सकृद् (for [अ]सकृद्) Ś1 K4 गुरु, Ś2 K1 2 (by corr sec m) गुरु, K2 (before corr) वसु, B4 D2–4 7 G2 प्रभुं, Da1 D1 5 वर, D6 T1 बहु (for बहु) B2 संप्रधार्य सबान्धवा, D8 यं मुहुर्मुहु Cc cites संप्रधार्य (as in text) — c) Dn1 देव (for वाक्य) V1 B1 4 D प्रणम्येदम् (for म्यैनम्) B2 यथा (for अथ) G1 [अ]ब्रवीत् (for [अ]ब्रुवन्) — After 9 S ins

232* वयमिच्छाम नगरं कर्तुं कामगमं शुभम्।
सर्वकामसमृद्धार्थमवध्यं देवदानवैः ।
यक्षरक्षोरगगणैर्नानाजातिभिरेव च।
न कृत्याभिर्न शस्त्रैश्च न शापैर्ब्रह्मवादिनाम्।
वध्येत त्रिपुरं देव प्रसन्ने त्वयि सादरम्।

[(L 1) T3 G2 वस्तुम्, M1 ऋचुर्, M2–4 पृथग् (for वयम्). T1 M2–4 विभो (for शुभम्) — (L 2) T1 सर्वलोकसमृद्धार्थम्, M3 कामसमृद्ध्यर्थम् — (L 3) G2 वा (for च) — (L 5) Om in G2 T2 देह्येत (sic), T3 G3 अवध्य (for वध्येत) T1 बध्य पुरत्रय देव (for the prior half) T2 सामर, G1 M2 सासुर (for सादरम्)]

10 T3 G3 om 10ab — a) B2 D2 4 अस्मभ्य, D3 7 M1 अस्मभ्यस् (for अस्माक) Ś2 तु (for त्व) D8 वीर (for देव) G2 मध्ये तत्रिपुर देव — b) K3 प्रयच्छसे, D2–4 7 सप्रयच्छ, T2 प्रयच्छैन, G1 च्छेतं; G2 च्छैतत् (for च्छेम) — d) K4 पितामह (for महीमिमाम्) — e) K4 Da1 D1 5 विचरिष्यामि S लोकेश (T2 G2 3 पु) (for लोकेऽस्मिंस्) — f) Da1 D1 5 T3 G3 त्वत्प्रसादात्पुरस्कृता (T3 G3 °र स्थिता)

C 8 1402 B 8 23 12 K 8 24 15 विचरिष्याम लोकेऽस्मिंस्त्वत्प्रसादपुरस्कृताः ॥ १०
ततो वर्षसहस्रे तु समेष्यामः परस्परम् ।
एकीभावं गमिष्यन्ति पुराण्येतानि चानघ ॥ ११
समागतानि चैतानि यो हन्याद्भगवंस्तदा ।
एकेषुणा देववरः स नो मृत्युर्भविष्यति ।
एवमस्त्विति तान्देवः प्रत्युक्त्वा प्राविशद्दिवम् ॥१२
ते तु लब्धवराः प्रीताः संप्रधार्य परस्परम् ।
पुरत्रयविसृष्ट्यर्थं मय वव्रुर्महासुरम् ।
विश्वकर्माणमजरं दैत्यदानवपूजितम् ॥ १३
ततो मयः स्वतपसा चक्रे धीमान्पुराणि ह ।
त्रीणि काञ्चनमेकं तु रौप्यं कार्ष्णायसं तथा ॥ १४
काञ्चनं दिवि तत्रासीदन्तरिक्षे च राजतम् ।
आयसं चाभवद्भूमौ चक्रस्थं पृथिवीपते ॥ १५
एकैकं योजनशतं विस्तारायामसमितम् ।
गृहाट्टाट्टालकयुतं बृहत्प्राकारतोरणम् ॥ १६
गुणप्रसवसंबाधमसंबाधमनामयम् ।
प्रासादैर्विविधैश्चैव द्वारैश्चाप्युपशोभितम् ॥ १७
पुरेषु चाभवन्राजन्राजानो वै पृथक्पृथक् ।

11 ^{a}) T G2 3 M1 यथा, G1 तथा, M2–4 पूर्णे (for ततो) B2 वर्षसहस्राते, D4 T G M1 सहस्रेषु — ^{b}) K3 समेष्याम — After 11^{ab}, S ins

233 * ब्रह्मोवाच ।
विलय' समयस्यान्ते मरणं जीवितस्य च ।
इति चिन्त्य वधोपाय कश्चिदेव निशामय ।

[(L 1) T1 M1 समयस्यातो T2 विलय समयास्यते, G2 विलायार्जीवितस्याते (sic) (for the prior half) M2–4 वा (for च) — (L. 2) T1 2 G1 M2–4 वित्त, M1 चैव (for चि त्य) T2 तथोपाय (for वधो) T1 G2 M किंचिदेव T1 3 G1 3 निशामये, G2 मया, M1 मय , M3 निशम्यतां, M3 4 निशाम्यतां (for मय)]
Before 11^{c}, S ins असुरा' (T2 दैत्या') — ^{c}) D3 एक भाव, T1 एकीभागं (for एकीभाव) G2 गमिष्यामि

12 ^{a}) D8 यमागतानि B1 5 Da1 D1 5 चैकत्वं (for चैतानि) — ^{b}) Ś1 K1 2 4 D4 8 M4 भगवास् (for भगवस्) S नर' (for तदा) — ^{c}) S देवो वा (T2 क्यो वा, T3 G2 3 वोपि) द्विपदां श्रेष्ठ' (G1 2 M1.3 ष्ठ) — ^{d}) K3 V1 B1.4 Da1 D1 5 6 8 भवेदिति (D1 द्यदि) — After 12^{cd}, S ins

234* तेषा तद्वचन श्रुत्वा दानवानां महायशा' ।
— ^{e}) Da1 एकम् (for एवम्) — ^{f}) Ś2 K1 4 प्रविशद् B2 गिरिं (for दिवम्)

13 ^{a}) K1 तत्ते; Da1 ते नु, G2 तेन (for ते तु) D2 3 लब्ध्वा (for लब्ध-) D1 om प्रीता K4 पीना (for प्रीता) — ^{c}) T2 पुरस् (for पुर) Ś2 विसृष्टार्थं- — ^{d}) T1 वर (for मय) K1 ब्रुवन्, K3 जग्मुर् (for वव्रुर्) Da1 D1.5.8 T1 2(*sup lin*) 3 G M1 महासुरा'; T2 महायशा' (for सुरम्) — ^{e}) D6 अजयं, G2 अजितं (for अजरं)

14 G2 om. (hapl.) 14^{a}–15^{b} — ^{a}) B1 2 4 D3.7 8 सुतपसा — ^{b}) K1 चक्रु (sic) T1 2 G1 M1 3 वीर , T3 G3 M2 4 धीर (for धीमान्) B2 5 D3 4.7 च, D2 8 हि, S (G2 om) [अ]थ (for ह) — ^{c}) V1 B1 2 4 5 D (except Dn1 D8) S (G2 om) वै (for तु) — ^{d}) Ś2 Da1 D1 5 6 रौप्य- (for रौप्य) Dn1 कालायसं, T1 कृष्णायस, G1 कार्ष्णं (for कार्ष्णा) T1 तदा (for तथा)

15 G2 om 15^{ab} (cf v l 14) — ^{a}) K3 काचनं हि विनत्रासीद् (sic) — ^{b}) D1 राजते (for राजतम्) T1 दृक्षरिक्षे च राजितम् (sic) — ^{c}) Da1 D1 5 आयस्थ (for आयसं) G2 [अ]पतद् (for [अ]भवद्) Ś K1 2 4 V1 B (B3 damaged) D (except D8) T1 Co भौमं (for भूमौ) — ^{d}) V1 चक्रुस्तं, Dn2 चक्रुस्ते, D7 Cnp तृतीय, Ca c चक्रस्थ (as in text) V1 Da1 Dn1 D1 2 5 पृथिवी तले (for पते) S (except T1) तदा (T2 था) तेषा परतप

16 ^{b}) D8 सवृत (for समितम्) K1 विस्तारय सम स्थित (sic), K3 V1 B2 Dn1 D2–4 6 7 रायामत समं, B5 र यतसंमितं; S विस्तृतं तावदायत (G2 दानवायुत) Co cites समितं (as in text) — ^{c}) K3 अट्टाट्टालकसयुक्त, V1 B1 2 4 D गृहा(Da1 D1.5 शृगा)ट्टालकसयुक्त, B5 शृगा स्तालकसयुक्त, S इढ चाट्टालकयुत Ca cites गृहाट्टालं; Co शृगाणि and अट्टालक — ^{d}) V1 B (B3 damaged) D2–4 6 7 बहु (for बृहत्)

17 ^{a}) K4 V1 B2–5 D S Ca गृह(D8 गुण , G1 बृहत्) प्रव(D2 का)रसबाधम् Co cites गुणप्रवर — ^{b}) K3 om from अनामयम् up to वै (in 18^{b}) K1 4 B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1 2 5–8 T1 3 G M असबाधमहापथ (K1 ग), V1 T2 बाध महारथ, D3 4 बाध इवापर Ca cites असबाध — ^{c}) T3 G विमलैश् (for विविधैश्) V1 B1 4 Dn1 D2–4 7 T1 चापि (for चैव) — ^{d}) D1 om द्वारै T2 om च V1 D2–4 6 7 चैव (for चापि)

18 K3 om up to वै (cf v l 17) — ^{a}) Dn1 D8

काञ्चन तारकाक्षस्य चित्रमासीन्महात्मनः ।
राजतं कमलाक्षस्य विद्युन्मालिन आयसम् ॥ १८
त्रयस्ते दैत्यराजानस्त्रींल्लोकानाशु तेजसा ।
आक्रम्य तस्थुर्वर्षाणा पूगान्नाम प्रजापतिः ॥ १९
तेषा दानवमुख्यानां प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
कोट्यश्चाप्रतिवीराणा समाजग्मुस्ततस्ततः ।
महदैश्वर्यमिच्छन्तस्त्रिपुर दुर्गमाश्रिताः ॥ २०
सर्वेषां च पुनस्तेषा सर्वयोगवहो मयः ।
तमाश्रित्य हि ते सर्वे अवर्तन्ताकुतोभयाः ॥ २१
यो हि यं मनसा कामं दध्यौ त्रिपुरसंश्रयः ।
तस्मै कामं मयस्तं तं विदधे मायया तदा ॥ २२
तारकाक्षसुतश्चासीद्धरिर्नाम महाबलः ।
तपस्तेपे परमक येनातुष्यत्पितामहः ॥ २३
स तुष्टमवृणोदेव वापी भवतु नः पुरे ।
शस्त्रैर्विनिहता यत्र क्षिप्ताः स्युर्बलवत्तराः ॥ २४
स तु लब्ध्वा वर वीरस्तारकाक्षसुतो हरिः ।
ससृजे तत्र वापीं ता मृताना जीवनीं प्रभो ॥ २५
येन रूपेण दैत्यस्तु येन वेषेण चैव ह । C 8 1420 B 8 33 30 K 8 24 34

वा (for च) Ś V1 B1 Da1 Dn1 D1 5 [अ]भवद् (for [अ]भवन्) S त्रिपुर (T2 पुरेषु) तेषु चाप्यासन् — b) V1 D8 राजा चैव (for राजानो वै) B5 वा (for वै) D5 om one पृथक् — After 18ab, S ins

235* दिव्यमाल्याम्बरधरा दैतेया राजसत्तम ।

— c) Ś2 तारकाप्यस्य, K1 3 Dn1 G2 काख्यस्य — d) S दिव्यम् (for चित्रम्) B4 विशां पते (for महात्मन) — e) K1 3 Dn1 कमलाख्यस्य, G2 कनकाख्यस्य — f) S विद्युन्मालेस्तथायस

19 a) M2 त्रयश्च K1 दैत्यराजानां V1 B1 2 D2–4 6 7 अस्य, Dn1 उग्र, D8 अपि (for आशु) — c) K3 Dn1 D8 S दुर्धर्षा, V1 B (B3 damaged) Da1 D1–7 ऊचुश्च (for वर्षाणा) — K4 om (hapl) 19d–20c — d) Ś1 K2 **नाप, K1 3 V1 B (B3 damaged) Da1 D1–7 T2 3 GM कश्च नाम, D8 कश्चनाभू (for पूगान्नाम) Dn1 कश्चित्तानि प्रवर्तत, T1 वरदानात्प्रजापते

20 K4 om 20abc (cf v l 19) — a) S तेषु (for तेषा) — b) Ś2 K1 प्रयुतान्युर्बुधानि च — c) S कोट्यश्चापि (T2 3 G2 3 श्चासन्) प्रवीराणा — d) S समतत (for ततस्तत) — After 20cd, N T2 ins

236* मासाशना सुदृप्ताश्च सुरैर्विनिकृतास्तथा ।

[K3 4 मांसासना, V1 B2 D2–4 6 7 मासाशिन B1 4 5 Da1 D1 5 °दाश्च B2 Da1 D1 3 5 सुतृप्ताश्च, D6 हृष्टाश्च V1 B (B3 damaged) D पुरा (for तथा)]

— e) B1 2 4 Da1 D1 5 इच्छति (for इच्छन्तस्) — f) K3 B1 Dn1 G1 2 M1 आस्थिता (for आश्रिता)

21 a) V1 B5 D2–4 6 7 चैषा (for तेषा) — b) Ś2 सर्वयोगमहो, K1 योगवहा, B2 D2 योगमयो, G2 भोगावहो (for योगवहो) B5 सर्वयोगमहोदय ❀Cc महोदय इति वा पाठ ।❀ — c) V1 समास्थित्य, B1 4 (marg as in text) Da1 D1. 5 M2–4 समाश्रित्य, D2 तमाहित्य (for तमाश्रित्य) Da1 D1 5 सर्व (for सर्वे) — d) K3 B (B3 damaged) Dn1 D3 4 7 वर्तयते (Dn1 D4 तो), Da1 D1 2 5 6 3 S वर्तयति (for अवर्तन्त) K1 [अ]कुतोभय, Ca भया (as in text) V1 [ऽ]वर्तत अकुतोभया

22 a) V1 B (B3 damaged) D2–4 7 G2 M2–4 यन् (for य) — b) V1 B4 Da1 D1 3–5 Ca दध्यात्, B5 दध्यास्, (for दध्यौ) K3 समत, D8 (before corr) सश्रयात् T2 3 G1 3 सश्रित (for सश्रय) — c) K1 कामो, S त(M2 क)स्मै (for काम) B2 D2 त तु, D8 तात, T2 तत्र (for त त) — d) T1 तथा (for तदा)

23 a) B2 तारकाख्य (for काक्ष) V1 D6 स्वासीत्, B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1–5 7 8 वीरो (for चासीद्) — b) K3 वटो, Da1 (before corr) हनिर्, Dn1 दुनुर् (for हरिर्) Da1 D1 5 T2 महासुर (for बल) — c) T2 तु परम (for परमक) — d) S तेन (for येन) Ś2 [अ]तृष्यत् (for [अ]तुष्यत्) K4 पितामह

24 Ś K1 2 om (? hapl) 24 — a) K4 V1 B (B3 damaged) Da1 D1–3 5 8 T1 G2 स, D4 त (for स) G2 दैव (for देव) — b) B4 मे (for न) Da1 D1 कुले, D6 पुर, G2 प्रभो (for पुरे) — c) Dn1 येत्र (for यत्र)

25 a) V1 त (for तु) Dn1 लब्धवरो (for लब्ध्वा वर) V1 D1 5 वीर (for वीरस्) — b) T1 [ऽ]सुर (for हरि) — c) D8 ता वापीं (by transp) — d) V1 Da1 D1 5 S मृतसजीवनी (D1 वा, T1 G1 विनी) (for मृताना जीवनी) S1 K3 B1 5 D 7 जीविनी V1 विभो, S प्रभु (for प्रभो) — After 25, S ins

237* पूर्णां दिव्यस्य तोयस्य पीयूषप्रतिमस्य वै ।

26 a) Ś2 रूपेन, K3 वेषेण, B2 दर्पेण (for रूपेण) K3 दैत्यश्च, B4 Da1 D1 5 दैत्यास्तु S यो (T2 G2 वै) दैत्यो — b) ŚK1. 2 4 B1 D3 4 वेशेन, K3 Da1 D1 5 T3 G2 3 रूपेण, B2 वेशेण (for वेषेण) V1 B2 Dn1 D1 6 8 चैव हि,

C 8 1421 / B 8 33 31 / K 8 24 34

मृतस्तस्यां परिक्षिप्तस्तादृशेनैव जज्ञिवान् ॥ २६
तां प्राप्य *त्रैपुरस्थास्तु सर्वांल्लोकान्बबाधिरे ।
महता तपसा सिद्धाः सुराणां भयवर्धनाः ।
न तेषामभवद्राजन्क्षयो युद्धे कथंचन ॥ २७
ततस्ते लोभमोहाभ्यामभिभूता विचेतसः ।
निर्ह्रीकाः संस्थितिं सर्वे स्थापितां समलूलुपन् ॥२८
विद्राव्य सगणान्देवांस्तत्र तत्र तदा तदा ।
विचेरुः स्वेन कामेन वरदानेन दर्पिताः ॥ २९
देवारण्यानि सर्वाणि प्रियाणि च दिवौकसाम् ।
ऋषीणामाश्रमान्पुण्यान्यूपाञ्जनपदांस्तथा ।
व्यनाशयन्त मर्यादा दानवा दुष्टचारिणः ॥ ३०
ते देवाः सहिताः सर्वे पितामहमरिंदम ।

S चाप्यथ — c) Da1 D1 5 मृता त(Da1 स्त)स्या K4 परिक्षिप्तास्, Da1 D5 क्षिप्तास्, D8 विनिक्षिप्तस् (for परि) S क्षिप्यते (T1 G2 M3 तो) निहतो (G2 ते) वाप्या — d) Ś2 D5 तादृशेनेव K3 Dn1 जज्ञि(Dn1 ग्मि)वान्, B1 4 5 Da1 D1 5 जज्ञिरे, S जायते (for जज्ञिवान्) — After 26, S ins

238* सपूर्णबलवीर्यैस्तु राजञ्शौर्यसमन्वित ।
एव वीर्येण सयुक्ता कृतास्तेन महात्मना ।
[(L 1) T3 G3 बलवतस्तु and समन्विता — (L 2) T1 3 G संयुक्त]

27 a) V1 त Dn1 D8 स , D2 ते (for ता) Ś K1 2 4 ते पुरस्तात्तु, K3 B1 ते पुरस्तास्तु (B1 स्ते), V1 B4 5 Da1 Dn1 D1 3–8 ते पुनस्तास्तु (D8 स्तासु), B2 ते पुनर्वापी, D2 त्रैपुर त तु, S त्रैपुरा (T1 त्रैपुर, T3 G3 ते परा) वापीं (G2 वापि) (for *त्रैपुरस्थास्तु) — b) K3 V1 B (B3 damaged) D (except D2) T G M1 लोकान्सर्वान् (by transp), K4 D8 सर्वैंल्लोकान् B2 नराधिप (for बबाधिरे) — After 27ab, B2 ins

239* वरलोकेऽवसत्सोऽपि हरि परमतेजसा ।
विधाय सर्वलोकाना हित पथ्य विधाय च ।
तत परमनिर्विघ्नो हितकारी तावकात्मसु ।
[(L 3) Posterior half, hypermetric]

— c) K1 महतस् (for महता) T3 G युक्ता ; M1 सिद्धा — d) M1 पुराणा (for सुराणा) — After 27cd, S ins

240* एकस्मिन्निहते दैत्ये सृजन्ति स्म दशासुरान् ।
[G1 निहिते M दशापरान्]

— ef) S विद्यते (for अभवद्) S transp राजन् and युद्धे K3 V1 B1 5 Dn1 D2–4 6 7 कदाचन (for कथंचन)

28 a) M4 लोह (for लोभ) — c) Ś2 नह्रीका , T2 निस्सृता , T3 G M1 निर्भीता (G1 M1 °का) (for निर्ह्रीका) K3 V1 B1 4 D2 3 7 संस्थिता , T2 3 G M सहिता , Ca सच्छिती (sic), Cc संस्थितिं (as in text) D4 (by corr) पूर्वै (for सर्वे) B2 तव प्रस्थापिता सर्वे T1 निश्रीकांश्चासरान्सर्वे — d) K3 V1 B1,4 D2 3 7 T2,3 G स्थापिता (K3 °ता); B2 मर्यादा , M स्थापना (for स्थापिता) B1 समलूपम (sic), D1 5 ललुपन्, D2 T2 लोलुपन्, G1 लोलुपा , G2 सर्वलोलुपा (for समलूलुपन्) T1 स्थापितान्स्वर्गलोलुपान्

29 a) Da1 D1 5 विभ्राम्य (for विद्राव्य) Da1 D1 G1 देवास् (for देवास्) — c) V1 सर्वं (for स्वेन) — d) K1 दक्षिता , K3 तर्पिता (for दर्पिता) — After 29, K4 B D (D8 marg sec m) ins 242*

30 a) V1 B1 2 Dn1 D3 4 6 7 देवोद्यानानि (for देवारण्यानि) Dn1 S रम्याणि (G2 नि) (for सर्वाणि) — b) D2 गृहाणि, S स्थानानि (for प्रियाणि) D1 om च K3 दिवौकस , D8 स — c) B5 रम्यान्, Da1 D1 5 दिव्यान् (for पुण्यान्) — d) K3 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4 T2 रम्याञ्, B5 Da1 D1 5 पुण्याञ् D6 T1 3 G M धर्म्यांञ् (D6 T3 G2 3 र्मांञ्) (for यूपाञ्) K3 जनपदान्वितान् (for पदांस्तथा) D7 T1 M2–4 तदा (for तथा) — e) K2 विनाशयत, V1 व्यनाशयश्च, Da1 D1 5 व्य(D1 व्या)नामयत, D2 8 विनाशयतो (for व्यनाशयन्त) Ś K4 सर्वत्र, K2 damaged, B1 4 Dn1 D6 7 मर्यादा K3 B2 D3 4 व्यनाशयन्नमर्यादा, S उत्साद(T3 G3 त्पाट , G2 त्पाद)यत्यमर्यादा — f) K4 युद्धचारिण , B5 Da1 D1 5 दुष्टचेतस — After 30, S ins

241* निस्थानाश्च कृता देवा ऋषय पितृभि सह ।
दैत्यैस्त्रिभिस्त्रयो लोका ह्याक्रान्तास्तै सुरेतरै ।
[(L 2) M1 ते (for तै)]

S (except G3) cont K4 B (B3 damaged) D (D8 marg sec m) ins after 29

242* पीड्यमानेषु लोकेषु तत शक्रो मरुद्वृत ।
पुराण्यायोधयाचक्रे वज्रपातै समन्तत ।
नाशकत्तान्यभेद्यानि यदा भेत्तु पुरदर ।
पुराणि वरदत्तानि धात्रा तेन नराधिप ।
तदा भीत सुरपतिर्मुक्त्वा तानि पुराण्यथ । [5]

[(L 1) D7 सर्वेषु (for लोकेषु) — (L 2) D2 पुराणां योधनं चक्रे D5 6 8 T2 पुराण्य(D6 णि)योधयां चक्रे D8 वज्रपात , S (G3 om) हस्त (for पातै) — (L 3) S (except T2, G3 om.) नाशक्नोत् D1 om यदा D4 T1

अभिजग्मुस्तदाख्यातुं विप्रकारं सुरेतरैः ॥ ३१
ते तत्त्वं सर्वमाख्याय शिरसाभिप्रणम्य च ।
वधोपायमपृच्छन्त भगवन्तं पितामहम् ॥ ३२
श्रुत्वा तद्भगवान्देवो देवानिदमुवाच ह ।
असुराश्च दुरात्मानस्ते चापि विबुधद्विषः ।
अपराध्यन्ति सततं ये युष्मान्पीडयन्त्युत ॥ ३३

अहं हि तुल्यः सर्वेषां भूतानां नात्र संशयः ।
अधार्मिकास्तु हन्तव्या इत्यहं प्रब्रवीमि वः ॥ ३४
ते यूयं स्थाणुमीशानं जिष्णुमक्लिष्टकारिणम् ।
योद्धारं वृणुतादित्याः स तान्हन्ता सुरेतरान् ॥ ३५
इति तस्य वचः श्रुत्वा देवाः शक्रपुरोगमाः ।
ब्रह्माणमग्रतः कृत्वा वृषाङ्कं शरणं ययुः ॥ ३६ C 8 1436 B 8 33 46 K 8 24 51

यथा, T2 तदा (for यदा) — (L 4) K4 च न, D8 तेय (sic) (for तेन) — (L 5) T1 2 M1 पुराण्युत (for ण्यथ)]

31 G3 om (hapl) 31 V1 reads 31 twice (with v 1) — a) V1 (first time) B1 4 5 Da1 Dn1 D1–5 7 S (G3 om) तैरेव विबु(Da1 D1 2 5 वि)धैः सार्धं, V1 (second time) D6 तदा देवगणाः सर्वे B2 तैर्देवा विबुधाः सर्वे — b) V1 (second time) Dn1 D2 6 उपागमत् (V1 D6 गमन्, D2 गता), B4 अरिंदम (for अरिंदमः) S (G3 om) ब्रह्माणं परमेश्वरं — c) V1 (first time) B1 4 5 Da1 D1 3–5 7 S (G3 om) जगामाथ (for अभि जग्मुस्) K3 समाख्यातु (for तदा) V1 (second time) Dn1 D2 6 आख्यातु (D2 तं) विप्रकारं तम् (D2 6 तु) Ca c cite विप्रकारं — d) B2 सुरस्तदा Ca सुरेतरैः (as in text) V1 (second time) Dn1 D2 6 असुरेभ्यः परंतप

32 a) K4 ततस्त, Dn1 ते तु तं, D4 तत्त्वं ते (marg ते हि तं) (for ते तत्त्वं) S ते सर्वमभि(T1 पि)विख्या(T1 2 M2 4 ज्ञा)प्य — b) V1 B2 D6 प्रणिपत्य (for [अ]भिप्रणम्य) B1 4 5 Da1 Dn1 D1–5 7 8 शिरोभिः सम्प्रणम्य च — cd) S तद्वधोपायमाचक्ष्व भगवन्निति चाब्रुवन्

33 a) Da1 D1 5 S तु, D6 [अ]थ (for तद्) V1 D2 6 ब्रह्मा (for देवो) — After 33ab, N ins

243* ममापि सोऽपराध्नोति यो युष्माकमसौम्यकृत् ।

[K3 [अ]सि (for [अ]पि) K1 [ऽ]पराप्नोति K3 4 राधोस्ति, D8 राध्येति Ś K2 4 यो न युष्मासु सौम्यकृत्, K1 B5 Da1 Dn1 D1 5 यो युष्मासु न सौम्यकृत, K3 यो युष्मांस्तु न सौख्यकृत् (for the posterior half)]

On the other hand, S ins after 33ab

244* श्रूयतां त्रिदशाः सर्वे यथेदं वाक्यगौरवम् ।

[T1 यथैव (for यथेदं)]

— c) V1 B1 5 D2–4 6 7 हि, B4 Da1 D1 5 ते (for च) S दुरात्मानोसुरा नित्यं (T1 त्या) — d) D8 ते वापि, M3–4 ये हतु (for ते चापि) Cc cites चापि (as in text) S विबुधा मम (for विबुधद्विषः) V1 B1. 2 D2–4 6 7 सर्व एव (D2 वैदेव) सुरद्विषः — e) K4 अपराध्यत, Cc ध्यन्ति (as in text) S न शक्नुवन्ति ये (T1 M1 2 ते) सर्वे — f) D2 युष्माकं, T1 M युष्मान्ये (for ये युष्मान्) K3 भीषयन्पुनः (for पीडयन्त्युत) B2 युष्मान्सभीषयन्त्युत, T2 3 G युष्मान्वै पीडयन्ति ते (T2 वै) Cc cites उत (as in text) — After 33, D2 ins

245* न त्वास्तु तानहं मन्ये ये वै युष्मानपीडयन् ।

34 a) V1 D6 काम, B5 अय (for अहं) K3 तुल्योस्मि, D2 हि धाता, T1 3 GM समस्तु (for हि तुल्य) T2 अहं समोस्मि भूतानां — b) V1 D2 6 अहमच्युत, B2 च प्रकाशकं (for नात्र संशयः) — c) Dn1 D8 अधर्मिष्ठा (D8 का)स्तु V1 D2 6 निग्राह्या (for हन्तव्या) S अविनीता निहन्तव्या — d) B2 D8 S इत्येव (D8 व) (for इत्यहं) B1 4 तद् (for प्र) V1 D3 4 6 7 इति मे व्रतमाहितं, D2 इति मे वर्तते मतिः Cc cites इति and प्रब्रवीमि (as in text) — After 34, V1 B1 2 4 5 D (except D8) S ins

246* एकेषुणा विभेद्यानि तानि दुर्गाणि नान्यथा ।
न च स्थाणुमृते शक्तो भेत्तुमेकेषुणा पुरः ।

[(L 1) G2 [अ]भिभिद्यानि M भि (M1 नि) भेद्यानि (for विभे) — (L 2) V1 B4 Da1 Dn D1 5 पुरं, D2 पुरे (for पुरः) S शक्तस्तु तानि बाणेन भेत्तुं कामं त्रिलोचन]

35 a) M1 om ते यूयं D1 ये (for ते) T1 वयं (for यूयं) T3 G तपसा स्थाणु (for स्थाणुमीशानं) — b) Ś1 K1 2 कार्मुकं, Da1 D1 5 कारिणा (for कारिणम्) — c) K1 शृणुतादित्या, Da1 D1 5 वृणुता दिव्या (sic), Dn1 तं देवा, D8 तोदित्या, S वृणुत (T1 म) क्षिप्रं (for तादित्याः) Ca c cite आदित्याः (as in text) — d) B2 D7 हत्वा (for हन्ता) D8 रणेसुरान्, T1 सुरोपमान् (for सुरेतरान्)

36 a) Dn1 इत्येतस्य, D8 तस्य चाथ (for इति तस्य) — For 36ab, S subst

247* ते देवास्तेन वाक्येन चोदिताः प्रणताः स्थिताः ।
दिव्यं वर्षसहस्रं वै तपस्तप्त्वा सुरर्षभाः ।
शुभात्मानो महात्मानो जग्मुर्वै वृषभध्वजम् ।

[(L 3) M शुद्धात्मानो (for शुभा)]

— c) K1. 4 ब्राह्मणम् — d) S शरण्यं शरणं गताः

C 8 1437 B 8 33 47 K 8 24 51 तपः पर समातस्थुर्गृणन्तो ब्रह्म शाश्वतम् ।
ऋषिभिः सह धर्मज्ञा भवं सर्वात्मना गताः ॥ ३७
तुष्टुवुर्वाग्भिरर्थ्याभिर्भयेष्वभयकृत्तमम् ।
सर्वात्मानं महात्मानं येनाप्तं सर्वमात्मना ॥ ३८
तपोविशेषैर्बहुभिर्योगं यो वेद चात्मनः ।
यः सांख्यमात्मनो वेद यस्य चात्मा वशे सदा ॥ ३९
ते तं ददृशुरीशानं तेजोराशिमुमापतिम् ।
अनन्यसदृशं लोके व्रतवन्तमकल्मषम् ॥ ४०
एकं च भगवन्तं ते नानारूपमकल्पयन् ।
आत्मनः प्रतिरूपाणि रूपाण्यथ महात्मनि ।
परस्परस्य चापश्यन्सर्वे परमविस्मिताः ॥ ४१
सर्वभूतमयं चेशं तमजं जगतः पतिम् ।
देवा ब्रह्मर्षयश्चैव शिरोभिर्धरणीं गताः ॥ ४२
तान्स्वस्तिवाक्येनाभ्यर्च्य समुत्थाप्य च शंकरः ।
ब्रूत ब्रूतेति भगवान्स्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ ४३
त्र्यम्बकेणाभ्यनुज्ञातास्ततस्तेऽस्वस्थचेतसः ।
नमो नमस्तेऽस्तु विभो तत इत्यब्रुवन्भवम् ॥ ४४
नमो देवातिदेवाय धन्विने चातिमन्यवे ।

---

37 a) K1 समातस्थौ, T3 G समाजग्मुर् (for तस्थुर्) V1 B1 D3 4 6 7 तपो(D4 6 तो)नियममास्थाय, D2 ततो नियममासाद्य — D4 (marg as in text) सर्वे (for सह) Cc cites ऋषिभि सह (as in text) K1 धर्मज्ञ, Dn1 D8 सर्वज्ञ (for धर्मज्ञा) S अनगमथन (T2 अनन्य मनस॰, T3 G कदर्पवैरिण) सर्वे — After 37, S (except T2) ins

248* देवदेव पर स्थाणु वरद त्र्यम्बक शिवम्।
शर्वमीड्यमज रुद्र शशाङ्काङ्कितमूर्धजम्।

[(L 1) T3 G2 प(G2 व)रेशान, M2-4 हर स्थाणु (for पर स्थाणु) — (L. 2) G2 सर्वेश्वरम् (for शर्वमीड्यम्)]

38 T2 om 38a-39b — a) K3 Dn1 D 4 8 इष्टाभिर्, V1 B (B3 damaged) Da1 D1 3 5-7 Cc उग्राभिर्, S (T2 om) अग्र्याभिर् (for अर्थ्याभिर्) — b) K3 भयेपि (for भयेषु) B1 2 4 5 Da1 D1 3-5 7 [अ]भयद नृप, T1 M भयमुत्तम, T3 G भयमच्युत (for भयकृत्तमम्) — d) T1 M विश्वम् (for सर्वम्)

39 T2 om 39ab (cf v 1 38) — a) K3 विशेष (for विशेषैर्) V1 Dn1 D2-4 6 7 T3 G M विविधैर्, T1 त्रिविधैर् (for बहुभिर्) — b) Ś K1 2 चात्मना (for चात्मन) — c) K1 असरया, T1 यस्याशम् (for य सांख्यम्) Ś सख्यम्, K2 4 Da1 D1 5 सख्याम्, Ca सांख्यम् (as in text) V1 B1 5 D2-4 6 7 वेत्ति (for वेद) — d) D3 भवेत् (for वशे) K1 स च, D2 T2 G1 तदा (for सदा)

40 a) K4 V1 B1 2 4 5 D T G1 3 M तं ते (by transp), G2 ततो K3 B1 2 4 Dn1 D8 आसीन (for ईशान) — After 40ab, S ins

249* परेण यत्नेन भवं त्रिदशा शर्वमीश्वरम् ।

— c) S देवं (T1 वा॰) (for लोके) — d) K3 V1 Dn1 D8 (marg sec. m) S प्रतपतम्, K4 B3 D2-4 7 भगवतम्, B1 4 प्रभमतम् (sic), D6 [ऽ]प्रतिम तम्, D8 प्रपश्यतम् (for व्रतवन्तम्)

41 a) K3 B2 एव (for एक) M त (for ते) T G एकश्च भगवांस्त(G2 वान)त्र — b) M2-4 नाम्ना (for नाना) Ca cites नानारूप (as in text) D1 T1 3 G2 3 अकल्पयत्, D8 अकल्मष (for अकल्पयन्) — d) D2 रूपाण्यपि, G2 ण्येव V1 महाति च, T G2 3 महामति , G1 M1 पति M2-4 त्मन (for त्मनि) — e) T2 परस्पर तु (for रस्य) M2-4 [अ]प्यासन् (for [अ]पश्यन्) — f) K1 सस्मिता (for विस्मिता)

42 a) D8 (marg as in text) मह (for मय) Ś2 देश, K1 ईश, K3 V1 B1 2 4.5 D S दृष्ट्वा (for चेश) — b) K3 ईश (for अज) D8 जगता T1 प्रभु (for पतिम्) — c) K1 ब्रह्मादयश्, T1 ब्रह्महया (for र्षयश्) K3 S सर्वे, Dn1 D8 चापि (for चैव) — d) B5 S अवनी (M1-3 निं) (for धरणीं)

43 a) K3 वाच्येन, B1 2 4 5 D2 4 7 वादेन, Da1 D1 5 T2 वाचेन (for वाक्येन) T1 3 GM तान्स्वस्ति वाच्य चाभ्यर्च्य — b) D4 समुत्थाय (for त्थाप्य) — c) K4 भगवन् — d) K2 स्तूयमानो (for स्मय)

44 a) Some MSS त्र्यबकेन M2 त्र्यबकेशाभ्यनुज्ञातास् — b) K3 ते सर्वे (for ततस्ते) B1 2 5 सुस्थचेतस , Da1 D स्वस्थतेजस , S त्रस्तचेतस — c) K1 T2 प्रभो (for विभो) K3 V1 B1 2 4 5 T1 3 G M नमो नमो नमस्तेस्तु — d) K1 T2 नमो (sic), K3 V1 B1 2 4 5 D S प्रभो (D6 भोर्) (for तत) B1 4 D2-4 7 वच॰, T1 प्रभु (for भवम्)

45 a) Ś2 K3 4 B2 4 D2 6 8 S देवाधि(S दि)देवाय B1 नमोतिदेवदेवाय Ca cites आदिदेव — b) Ś1 K1 2 Dn1 धन्वने, Ca c धन्विने (as in text) V1 Dn1 D1 5 6 [अ]थ (for च) B1 4.5 [ऽ]थाभिमन्यवे;

प्रजापतिमखघ्नाय प्रजापतिभिरीड्यसे ॥ ४५
नमः स्तुताय स्तुत्याय स्तूयमानाय मृत्यवे ।
विलोहिताय रुद्राय नीलग्रीवाय शूलिने ॥ ४६
अमोघाय मृगाक्षाय प्रवरायुधयोधिने ।
दुर्वारणाय शुक्राय ब्रह्मणे ब्रह्मचारिणे ॥ ४७
ईशानायाप्रमेयाय नियन्त्रे चर्मवाससे ।
तपोनित्याय पिङ्गाय व्रतिने कृत्तिवाससे ॥ ४८

कुमारपित्रे त्र्यक्षाय प्रवरायुधधारिणे ।
प्रपन्नार्तिविनाशाय ब्रह्मद्विट्संघघातिने ॥ ४९
वनस्पतीनां पतये नराणां पतये नमः ।
गवां च पतये नित्यं यज्ञानां पतये नमः ॥ ५०
नमोऽस्तु ते ससैन्याय त्र्यम्बकायोग्रतेजसे ।
मनोवाक्कर्मभिर्देव त्वां प्रपन्नान्भजस्व नः ॥ ५१
ततः प्रसन्नो भगवान्स्वागतेनाभिनन्द्य तान् । C 8 1453 B 8 33 63 K 8 24 67

B2 D2 4 बलशालिने, D3 7 वनमालिने (for चातिमन्यवे) Ca अति , Cc अभिमन्यवे S प्रियधाम्नेति म — G2 om 45^{cd} Da1 reads 45^{cd} twice — ^{d}) B4 D1 5 ईडुषे, Da1 (both times) ईडुषे, D4 7 ईज्यसे, S (G2 om) ईडित (T1 3 ते, G1 त) (for ईड्यसे) ❀Ca ईड्यसे इति लेखकप्रमादात् ।❀

46 B2 om 46^{a}–47^{b} — ^{a}) T2 G1 2 M1 नमस्कृताय (for नम स्तु) — ^{b}) B4 5 Dn1 D2–4 6 7 शम्भवे, T1 2 M शकृते, Ca c मृत्यवे (as in text) — ^{c}) B1 4 5 चोग्राय, S धूम्रा(M1 मा)य, Cc उग्राय (for रुद्राय) Da1 D1 5 विलोहिताख्यायोग्राय Cc cites विलोहिताय (as in text) — ^{d}) K3 नीलरुद्राय, B4 कठाय (for ग्रीवाय) G2 शंभवे (for शूलिने)

47 B2 om 47^{ab} (cf v l 46) — ^{a}) T2 G शकराय, Cc अमोघाय (as in text) D3 T3 G1 3 M [अ]सृगक्षाय, T1 त्र्ययक्षाय (sic), T2 [अ]सृगक्ष्णाय, G2 दृगाक्षाय (for मृगाक्षाय) — ^{b}) Ś2 प्रहरायुधयोधिने, K3 (before corr) प्रकृतायुध D3 4 7 T1 M1 क्षमा(M1 या)य क्र(T1 क)थनाय च, D6 T3 G M2–4 क्षमाय क्रोधनाय च, T2 सूक्ष्माय सुधनाय च, Cc प्रवरायोप्रयोधिने — ŚK V1 B1 4 5 D (except D6) ins after 47^{ab} B2 after 45

250* अर्हाय चैव शुद्धाय क्षयाय क्रथनाय च ।

[Ś K1 2 4 अर्हे चै विशुद्धाय, Dn1 अहाय वै वि , D2 अर्हां ❀ वै मृगाक्षाय (for the prior half) For the posterior half, cf v l 47^{b} Ś1 K4 क्षपाय, Ś2 K1 2 क्षपतै, K3 V1 क्षमाय, Cc [अ]क्षयाय (for क्षयाय) Da1 D1 5 क्रथ° (for क्रथ)] — ^{c}) V1 D2–4 7 क्राथाय, B1 शुद्धाय, B5 T2 शुक्राय, Da1 D1 5 शुभ्राय, Ca शुक्राय (as in text) — ^{d}) V1 ब्रह्मवादिने, Cc चारिणे (as in text)

48 ^{a}) K3 ईश्वराय, Da1 D1 5 कुमाराय, Cc ईशानाय (as in text) Ś2 K1 2 4 प्रमेयाय (for [अ]प्रमेयाय) — ^{b}) T1, 3 G M1 4 निहत्रे (M1 ते), Cc नियन्त्रे (as in text) K3 (before corr as in text) धर्मवाससे, B2 4 (marg as in text) 5 Da1 D1 5 Cc चीरवाससे; Ca चर्म (as in text) — K3 G2 om 48^{cd} T1 reads 48^{cd} after 51^{ab} — ^{c}) B2 D2–4 7 तपोरताय, M1 ततो नित्याय (for तपोनि) B5 Da1 D1 5 T2 M2 लिंगाय (for पिङ्गाय) — ^{d}) B1 कीर्ति , Ca कृत्ति (as in text)

49 ^{a}) K1 3 4 कुमा(K1 री)रपित्र्ये — ^{b}) Cf 47^{b} Ś1 K2 4 विविधायुध , V1 D3 4 7 S प्रव(T वी)रायुधयो धिने; B1 4 5 पाणये, B2 पालिने, Da1 D1 5 6 पाणिने, D3 सर्वाशापरिपूरिणे — ^{c}) G2 प्रपन्नाय (for ार्ति) — ^{d}) Ś2 Da1 D5 G1 ब्रह्मविद्संघ , K1 ब्रह्मद्विजाग , K3 ब्रह्मर्षिद्विड्घातिने (submetric), D3 G2 ब्रह्मद्विट्प्र(G2 सर्वे)घा , T2 ब्रह्मविध्वस — After 49, K4 reads 51^{ab}

50 ^{b}) D6 भूतानां, T G वनानां, M च(M1 व)राणां (for नराणां) — Ś K2 transp 50^{cd} and 51^{a} — ^{c}) D3 गवाश्वपतये (for गवां च प) — ^{d}) V1 प्रजानां, D3 T2 यज्वनां, T1 ज्ञानिनां, M ज्ञानानां (for यज्ञानां)

51 K4 reads 51^{ab} after 49 Ś K2 transp 50^{cd} and 51^{ab} B2 transp 51^{ab} and 51^{cd} — ^{a}) V1 सह सैन्याय, D2 ते सेनापत्ये (for ते ससैन्याय) Ca cites ससैन्याय (as in text) S नमो नमोऽस्तु (T3 G मस्ते) सौम्याय — ^{b}) V1 B1 2 4 D2–4 7 त्र्यम्बकायामितौजसे Ca c cite त्र्यम्बकाय — After 51^{ab}, T1 reads 48^{cd} — ^{cd}) Ś2 K1 2 V1 Dn1 G1 नमो वा (for मनोवा) V1 Da1 D1 5 प्रपन्ना D3 मनोवाक्कायकर्माद्रिरूपिणे परमात्मने

52 Before 52, T2 ins दुर्योधन — ^{a}) G1 प्रपन्नो — ^{b}) K1 [अ]भिनिर्दिताम् (sic), K3 °वाच्य तान् V1 भज्य तान्, D2 नदितान् (for °नन्द्य तान्) B D3 4 7 च (for तान्) — ^{c}) T2 च्येति, G1 चेतु, G2 M1–3 च्येतु, M4 चैतु (for च्येतु) D2 युष्माक, T1 वक्ष्यामि (for वक्ष्यसे) — After 52, S ins

251* देवा शर्वस्य वचनं श्रुत्वा हर्षमुपागताः ।

[M2–4 हर्षसमन्विता]

— K3 4 V1 B (B3 damaged) D ins an addl colophon after 52, S after 251* [*Adhy name* B4

C 8 1453 B 8 33 63 K 8 24 67 प्रोवाच व्येतु वस्त्रासो ब्रूत किं करवाणि वः ॥ ५२
पितृदेवर्षिसंघेभ्यो वरे दत्ते महात्मना ।
सत्कृत्य शंकरं प्राह ब्रह्मा लोकहितं वचः ॥ ५३
तवातिसर्गाद्देवेश प्राजापत्यमिदं पदम् ।
मयाधितिष्ठता दत्तो दानवेभ्यो महान्वरः ॥ ५४
तानतिक्रान्तमर्यादान्नान्यः संहर्तुमर्हति ।
त्वामृते भूतभव्येश त्वं ह्येषां प्रत्यरिर्वधे ॥ ५५
स त्वं देव प्रपन्नानां याचतां च दिवौकसाम् ।
कुरु प्रसादं देवेश दानवाञ्जहि शूलभृत् ॥ ५६
श्रीभगवानुवाच ।
हन्तव्याः शत्रवः सर्वे युष्माकमिति मे मतिः ।
न त्वेकोऽहं वधे तेषां समर्थो वै सुरद्विषाम् ॥ ५७
ते यूयं सहिताः सर्वे मदीयेनास्त्रतेजसा ।
जयध्व युधि ताञ्शत्रून्संघातो हि महाबलः ॥ ५८

त्रिपुरवध, B5 Da1 D1 5 त्रिपुरवधोपाख्यान, T1 त्रिपुर निर्माण, T2 त्रिपुरदहन — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 D3 33, Da1 43, D4 6 34, T1 3 G M 24, T2 26]

53 Before 53, MSS ins दुर्योधन उवाच — b) K1 वरदत्ते, K3 वरदते, V1 B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1 3–5 7 [ऽ]भये (V1 B1 य) दत्ते, D2 वरो दत्तो Ś2 K3 महात्मन — c) D2 सपूज्य (for सत्कृत्य) T1 प्राप्य (for प्राह) — d) D2 T2 3 G ब्रह्मा लोकपितामह — After 53 S ins

252* इमान्यसुरदुर्गाणि लोकाञ्चीनाक्रमन्ति च ।
कश्च प्रजापतिर्घोरास्तान्सर्वाञ्जहि माचिरम् ।

[(L 1) T1 न (for च) — (L 2) T1 देवदैत्यवरा घोरान् (for the prior half) T3 G1 3 ता-सर्वान्, G2 तानाह (for ता सवान्) G2 स हि (for जहि) T3 G3 मातर (sic) (for माचिरम्)]

54 Before 54, B2 ins ब्रह्मोवाच — a) B2 4 5 तवाति(B5 भि)सगात्, T1 G2 तवा(G2 मया)दिसर्गाद्, T2 वराति, G1 तपोति, M1 तद्वाति Ca cites अतिसर्गात् (as in text), Cc अतिसग्रहात् (sic) K1 3 4 B2 5 Da1 Dn1 D1 5 8 सर्वेश, K2 सर्वे च (for देवेश) — b) Ś2 Da1 प्रजा K1 इम (for इद) K2 Dn1 T2 M1 (*sup lin* as in text) परं, B2 शुभ, G2 पुर (for पदम्) — c) S2 यमाधितिष्ठता, V1 मया विति K3 हतो, V1 मत्तो, G2 देयो (for दत्तो) — d) K3 वल, T1 नर (for वर) — After 54, T G ins

253* नास्त्यन्यो युधि तेषा वै निह ता इति न श्रुतम् ।
[T2 निहतेतीह (for निह ता इति)]

55 a) D8 अपक्रांत (for अतिक्रान्त) — b) D8 (marg *sec m* as in text) इच्छति (for अर्हति) — c) T2 त्वदते (for त्वामृते) K3 न भवेदीश, D8 भवभव्येश, S (except T2) सर्वभूतेश — d) K4 त्वमेषा (for त्व ह्येषां) Ś2 प्रत्ययो वधे; K3 च परायण, K4 प्रतिनिर्वधे, B2 प्रत्यरिर्भव, B4 रिर्महान्, D8 प्रकृतिर्वधे (marg प्रतिषेधक) Ca.c cite प्रत्यरि (as in text)

56 a) G2 तु (for त्व) K4 स त्व देव्हप्रसन्नानां — b) Ś2 याचतामदिवौकस (sic), G2 आशासाना दिवौकसा — c) T1 3 G M1 वरद, M2–4 अस्माक (for देवेश) — d) Ś1 K1 2 शूलधृत्, K4 B (B3 damaged) Da1 D1 5 धृक्, V1 Dn1 D2–4 6 7 शकर, S (except T2) सयुगे (for शूलभृत्) — After 56, K3 4 V1 B D (except D8) S ins

254* त्वत्प्रसादाज्जगत्सर्वं सुखमैधत मानद ।
शरण्यस्त्व हि लोकेश ते वय शरण गता ।

[(L 1) M1 त्वत्प्रसाद G2 वय सर्वे (for जगत्सर्वं) K3 4 V1 T3 GM सुखमेधे(V1 ध)त, B (B3 damaged) Da1 D1 6 7 T1 2 मेधतु, Dn1 माप्नोति D2 मादत्त, D8 मेधत, D4 5 मैधतु — (L 2) G2 शरण्य K3 B2 लोकेषु, S देवाना (for लोकेश) B4 त्वा वय, Dn1 वय ते (by transp), S वय त्वा V1 Da1 D1 5 वय शरणमा(V1 तां) गता]

57 T3 om the ref V1 B5 D3 4 6 7 स्थाणुरुवाच, D2 8 श्री(D2 om श्री)महादेव उवाच (for श्रीभगवानुवाच) — ab) Ś2 K1 D2 हतव्य, B2 वध्यास्ते, G2 अवध्या (for हन्तव्या) S2 शात्रवा, K1 शत्रुव, G1 शस्त्रव Dn1 सर्वं B1 4 वध्यास्ते सर्वत्त पापा ये युष्मान (B4 स्व)पराधिन (=var 60ab) — c) Ś K2 4 वै, Da1 D1 5 हि (for ऽह) V1 D2–4 6 7 T G M1 2 न त्वेक उ(T G M1 2 त्वेकश्चो)त्सहे हतु, M2(*sup lin*) 3 4 न त्वह चोत्सहे हतु — d) Ś K2 4 [ऽ]ह (for वै) V1 D3 4 6 7 M बलस्था (M1 लिशो, M2–4 लिनो) हि सुरद्विष T G बलिन- सुरविद्विष

58 a) D2 वय (for यूय) Bomb Ed सहता Dn1 सर्वं — b) Ś2 [अ]स्त्रतेजस, K3 T3 G [अ]पि तेजसा, V1 B1 2 5 D T1 2 M [अ]र्धे(D8 श्रु)तेजसा; D8 (marg *sec. m*) [आ]शु तेजसा B4 मदीयार्धेन तेजसा — c) Ś2 B5 यदि तान्, K3 Dn1 D8 T2 सहिता (D8 °ताम्) (for युधि तान्) T1 G1 2 M सर्वान् (for शत्रून्) — d) B2

देवा ऊचुः ।
असत्तेजोबल यावत्तावद्द्विगुणमेव च ।
तेषामिति ह मन्यामो दृष्टतेजोबला हि ते ॥ ५९
भगवानुवाच ।
वध्यास्ते सर्वतः पापा ये युष्मास्वपराधिनः ।
मम तेजोबलार्धेन सर्वांस्तान्घ्नत शात्रवान् ॥ ६०
देवा ऊचुः ।
बिभर्तुं तेजसोऽर्धं ते न शक्ष्यामो महेश्वर ।
सर्वेषा नो बलार्धेन त्वमेव जहि शात्रवान् ॥ ६१

दुर्योधन उवाच ।
ततस्तथेति देवेशस्तैरुक्तो राजसत्तम ।
अर्धमादाय सर्वेभ्यस्तेजसाभ्यधिकोऽभवत् ॥ ६२
स तु देवो बलेनासीत्सर्वेभ्यो बलवत्तरः ।
महादेव इति ख्यातस्तदाप्रभृति शकरः ॥ ६३
ततोऽब्रवीन्महादेवो धनुर्बाणधरस्त्वहम् ।
हनिष्यामि रथेनाजौ तान्रिपून्वै दिवौकसः ॥ ६४
ते यूय मे रथं चैव धनुर्बाणं तथैव च ।
पश्यध्वं यावदद्यैतान्पातयामि महीतले ॥ ६५ C 8 1468 B 8 34 15 K 8 25 subst

सहता, B_5 D_6 सघाते, D_4 सहिता, D_7 सघतो (for सघातो) K_1 महायशा, K_3 B_2 $D_{4\,6\,7}$ बला, Da_1 $D_{1\,5}$ बल D_2 सहितान्सुमहाबलान्, $T_{1\,3}$ G M_1 सघातेन महाबलान् (T_1 G_1 M_1 ला)

59 M सुरा (for देवा) — [b]) V_1 $D_{2-4\,7}$ M_{2-4} आहवे (for एव च) T_1 हि, T_3 $G_{1\,2}$ वा M_1 ह (for च) G_2 तत्तावद्गुणमेव वा — [c]) $Ś_1$ $K_{1\,2}$ V_1 B (B_3 damaged) Dn_1 $D_{2\,6}$ T_2 इति हि (D_6 तु), Da_1 $D_{1\,5\,8}$ इतीह D_6 मन्यस्व (for मन्यामो) $T_{1\,3}$ G M तत्तेषामिति मन्यामो — [d]) $Ś_2$ B_2 नष्ट(B_2 दृप्त)तेजोबला, Dn_1 दृष्ट तेजोबल G_2 भद्र तेजोबला हि ते

60 K_3 om 60 T_3 G ईश्वर (for भगवान्) — [a]) S सर्वथा (T_2 तो) D_6 आज्ञसा सर्वदा ते मे — [b]) D_6 युष्माक ये (for ये युष्मासु) D_2 ये युष्मान्सपराधिन — [c]) T_1 G_1 तेजोबलार्थेन — [d]) T_3 G_3 सर्वें (for सर्वान्) K_4 तान्घ्नत, V_1 B (B_3 damaged) Da_1 $D_{1-5\,7}$ निघ्नत, D_6 निहत, S (except T_2) मृद्न(T_1 G_1 $M_{1\,3}$ द्नी)त $Ś_2$ D_8 शत्रवान्, V_1 दानवान्

61 K_3 om the ref T_1 M सुरा (for देवा) — [a]) T_1 विधर्तुं (for बिभर्तुं) K_3 B_4 Dn_1 $D_{1\,2\,5\,6\,8}$ S तव तेजो(K_3 जा)र्धं, V_1 $B_{1\,2\,5}$ Da_1 $D_{3\,4\,7}$ भवतोर्धं तु (for तेजसोऽर्धं ते) — [b]) $K_{1\,3}$ B_2 $D_{2\,4}$ शक्यामो (D_2 मि), T_3 G_3 शक्ष्याम S (except T_2) सुरेश्वर — [d]) T_1 M जहि त्र्यबक, G_2 सर्वान्मृद्नीही (for त्वमेव जहि) — After 61, T G M_1 ins

255* वय च सर्वथा देव रक्षणीयास्तथैव च ।
स नो रक्ष महादेव त्वमेव जहि शात्रवान् ।

[(L 1) T_2 तु (for च) T_1 स यथा, G_2 सर्वदा T_2 सदैव हि (for तथैव च) T_1 हि (for च) — (L 2) M_1 सर्वथा (for त्वमेव)]

— T G cont N ins after 61

256* श्रीभगवानुवाच ।
यदि शक्तिर्न व काचिद्बिभर्तुं मामक बलम् ।
अहमेतान्हनिष्यामि युष्मत्तेजोर्धबृहित ।

[T_1 ईश्वर (for श्रीभगवान्) — (L 1) K_3 वा (for व) $T_{1\,3}$ G मम तेजो न शक्ता (G_2 क्त) हि सर्वे धारयितु यदि — (L 2) Ś $K_{2\,4}$ एव $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ एनान् (for एतान्) $T_{1\,3}$ G वधिष्यामि (for हनि) Ś $K_{1\,2\,4}$ T_2 (*inf lin*) तेजोधसहित K_3 V_1 Dn_1 $D_{7\,8}$ सवृत $B_{1\,4}$ (marg as above) $_5$ Da_1 $D_{1\,5\,6}$ $T_{1\,3}$ G धसयुत, T_2 र्धसं मित (for र्धबृहित)]

62 For 62^{a}–64^{b}, S subst a passage given in App I (No 2) Ś $K_{1\,2\,4}$ $D_{-1\,6\,7}$ om the ref — [b]) K_3 राजसत्तम — [c]) V_1 $B_{1\,4}$ $D_{2-4,\,6\,7}$ सर्वेषा (for सर्वेभ्यस्) — [d]) Dn_1 तेजसो

63 For S, cf v l 62 K_1 om 63 — [b]) K_4 बलवत्तम — [c]) V_1 बलाबल, D_6 महाबल, Co देव (as in text) — [d]) K_3 $B_{1\,2\,4}$ Dn_1 $D_{3\,4\,7\,8}$ तत प्र (for तदा प्र)

64 For S cf v l 62 K_1 om 64^{ab} — [b]) D_8 (before corr) धनुःपाणिधरोस्म् V_1 $B_{1\,5}$ Dn_1 $D_{2-4\,6\,7}$ ह्यह, B_2 त्वरन्, D_8 स्वय (for त्वहम्) — [c]) D_8 रणेन (for रथेन) — [d]) V_1 $B_{1\,2\,4}$ $D_{3\,4}$ वो (for वै) K_3 Dn_1 $D_{2\,6\,8}$ दिवौकसा

65 For S cf v l 62 — [a]) D_2 रथे दिव्ये, D_8 (marg as in text) यथा चैव — [b]) $B_{1\,2\,4}$ धनुर्बाणांस् — [c]) D_8 भवध्व (for पश्यध्व) K_3 D_8 अद्ये(D_8 द्यै)तान्, B_2 एतान्वै, Da_1 Dn_1 $D_{1\,5}$ अद्यैतत् (Dn_1 व) (for तान्) — [d]) K_4 पातयाम K_3 महीपते (for तले)

C 8 1469
B 8 34 16
K 8 25 subst

देवा ऊचुः ।

मूर्तिसर्वस्वमादाय त्रैलोक्यस्य ततस्ततः ।
रथ ते कल्पयिष्याम देवेश्वर महौजसम् ॥ ६६
तथैव बुद्ध्या विहित विश्वकर्मकृतं शुभम् ।
ततो विबुधशार्दूलास्तं रथं समकल्पयन् ॥ ६७
वन्धुर पृथिवीं देवी विशालपुरमालिनीम् ।
सपर्वतवनद्वीपां चक्रुर्भूतधरां तदा ॥ ६८
मन्दर पर्वत चाक्षं जङ्घास्तस्य महानदीः ।
दिशश्च प्रदिशश्चैव परिवार रथस्य हि ॥ ६९
अनुकर्षान्ग्रहान्दीप्तान्वरूथं चापि तारकाः ।
धर्मार्थकामसंयुक्त त्रिवेणु चापि बन्धुरम् ।
ओषधीर्विविधास्तत्र नानापुष्पफलोद्गमाः ॥ ७०

---

66 For S, cf v 1 62 — ^{a}) Ś1 K2 मूर्ति (for मूर्तिं) K3 सर्वेश सर्वेश मया, V1 B1 2 4 D (except D8) मूर्तीं सर्वा समाधा(Dn1 D6 दा)य, B5 मूर्तीं सर्वा समाधाय Ca cites मूर्तीं सर्वां and Cc समाधाय — K4 om 66^{bcd} — ^{c}) K1 3 V1 B (B3 damaged) Dn1 D2–4 6–8 कल्पयिष्यामो — ^{d}) Ś2 V1 Dn1 D2–4 6 7 सुवर्चस, K3 B5 महौजसा (B5 स), B2 महाजवं

67 For S, cf v 1 62 — ^{a}) Ś K1 2 B4 Dn1 D1 5 तवैव — ^{b}) B (B3 damaged) Da1 D1 5 महत् (for शुभम्) Ś K1–3 D8 (marg as in text) विश्वकर्मन्सु(K3 D8 र्मसु)वर्चस — D2 om (hapl) 67^{cd} — ^{d}) K4 B1 ते (for त) — K4 V1 B (B3 damaged) Dn1 D2–4 6 7 ins after 67 B1 4 5 repeat lines 2 and 3, and B2 line 2, after 84^{ab} Da1 D1 5 after 84^{ab}

257* विष्णु सोम हुताश च तस्येषु समकल्पयन् ।
शृङ्गमग्निर्बभूवास्य भल्ल' सोमो विशा पते ।
कुड्मलश्चाभवद्विष्णुस्तस्मिन्निषुवरे तदा ।

[(L 1) B2 कविकल्पयन् (for समक) — (L 2) B (first time) मह्गमग्निर्बहुधा (sic) (for the prior half) B2 (first time) भम्न D2 भव (for भल्ल) Cv cites line 2 as above — (L 3) K4 B1 (second time) 2 4 5 Da1 Dn1 D1 2 4 6 कुड्मल K4 विष्णु Cv cites line 3 as above]

68 For S, cf v 1 62 B1 2 read 68^{a}–69^{b} after 258* — ^{a}) B1 Dn1 D3 4 6 7 रथ वसुंधरा (for वन्धुर पृथिवीं) Ca cites बधुर पृथिवीं, Cc बधुर V1 D1 5 पृथिवी Ś2 D1 5 देवी, D8 सर्वां (for देवी) — ^{b}) Ś2 K1 2 4 विशाल(Ś2 र , K1 ला)पुरशालिनी (K4 नी) — ^{d}) D2 चक्रे (for चक्रुर्) K4 भूतधरास K3 D8 (marg) रथं, D8 धरा (for तदा)

69 For sequence in B1 2, cf v 1 68 V1 om 69 — ^{a}) B1 D2–4 7 8 मदर' (D8 र) पर्वत' K1 चाभ (sic) (for चाक्ष) — ^{b}) K4 B1 2 5 D2 3 4 (marg as in text) 7 जघा, D4 ध्वजा Ś D8 तास्ता, K1 2 अस्ता, K3 D6 तात; D2 श्रोता (for तस्य) K1 4 B1 2 5 D3 4 7 महानद्यो; K3 °धर्मी, D2 6 °पगा (D6 °गा') — D3 4 7 om. 69^{cd} — ^{c}) D2 विदिशश्च — ^{d}) B1 2 D2 8 परिवारो, Ca c वार (as in text) K3 B4 5 Da1 Dn1 D1 2 5 8 ह, B1 2 तु, D6 च (for हि) — K4 V1 B1 2 4 Dn1 D2 6 ins after 69 D3 4 7 (which om 69^{cd}) after 69^{ab}

258* ईषा नक्षत्रवशश्च युग कृतयुगोऽभवत् ।
कूबरश्च रथस्यासीद्वासुकिर्भुजगोत्तम ।
अपस्करमधिष्ठाने हिमवान्विन्ध्यपर्वत' ।
उदयास्तावधिष्ठाने गिरी चक्रु' सुरोत्तमा' ।
समुद्रमक्षमसृजन्दानवालयमुत्तमम् । [5]
सप्तर्षिमण्डल चैव रथस्यासीत्परिष्कर' ।
गङ्गा सरस्वती सिन्धुर्धुरमाकाशमेव च ।
उपस्करो रथस्यासन्नाप सर्वाश्च निम्नगा' ।
अहोरात्रा' कलाश्चैव काष्ठाश्च ऋतवस्तथा ।

[(L 1) K4 रेषा B2 D2 3 ईशा Dn1 युग — (L 2) K4 V1 B1 4 D3 4 7 तु (for च) K4 वासिकिर् — (L 3) K4 आपस्करम्, D6 उप , D7 अव Dn1 D6 अधिष्ठान V1 रथस्यांग ध्वजपताका (hypermetric) (for the prior half) — (L 4) D2 तजयास्ताम् (sic) (for उदयास्तौ) D2 वक्ष (for चक्रु) — (L 5) K4 असृजत् V1 Dn1 D2 6 अन्यय, B1 अर्चयन् (for उत्तमम्) — (L 6) D6 सप्तर्षि मडल D4 परिश्रुत (for ष्कर) — (L 7) Dn1 सिंधु D6 दूरम् (for धुरम्) — B2 om lines 8–9 — (L 8) Dn1 उपस्कारो Dn1 D6 आसीद् (for आसन्)]

— After the above, B1 2 read 68^{a}–69^{b}

70 For S, cf v 1 62 V1 reads 70^{ab} after 71^{ab} D2 6 transp 70^{ab} and 70^{ef} — ^{a}) K3 V1 B (B3 damaged) D (except Dn1) Ca c अनु(B2 न्व)कर्ष K3 B1 4 5 Da1 D1 5 ग्रहा, D3 4 7 रथा, D8 गृहान्, Cc ग्रहान् (as in text) K3 B1 4 5 Da1 D1 3–5 7 दीप्ता, V1 D2 सप्त; B2 D6 सर्वान् (for दीप्तान्) — ^{b}) K3 अकर्ष, Cc वारुध (sic) (for वरूथ) Ca cites वरूथ D6 वापि — K1 V1 om 70^{cd} — ^{c}) D2 6 धर्मकामार्थसयुक्त — ^{d}) K3 वा बि (sic), B1 4 5 Da1 D1–5 7 दारु, B2 Dn1 चारु, D6 ऋतु (for चापि) B2 वचन, B5 Da1 D1 3–5 7 बधन, Ca बधुरम् (as in text) Cc cites दारुबंधनं — ^{e}) K3 औषधी, Ca c ओषधी (as in text) K3 V1

सूर्याचन्द्रमसौ कृत्वा चक्रे रथवरोत्तमे ।
पक्षौ पूर्वापरौ तत्र कृते रात्र्यहनी शुभे ॥ ७१
दश नागपतीनीषां धृतराष्ट्रमुखान्दृढाम् ।
द्यां युगं युगचर्माणि संवर्तकवलाहकान् ॥ ७२
शम्यां धृतिं च मेधां च स्थितिं संनतिमेव च ।
ग्रहनक्षत्रताराभिश्चर्म चित्रं नभस्तलम् ॥ ७३

सुराम्बुप्रेतवित्तानां पतींल्लोकेश्वरान्हयान् ।
सिनीवालीमनुमतिं कुहूं राकां च सुव्रताम् ।
योक्त्राणि चक्रुर्वाहानां रोहकांश्चापि कण्ठकम् ॥ ७४
कर्म सत्यं तपोऽर्थश्च विहितास्तत्र रश्मयः ।
अधिष्ठानं मनस्त्वासीत्परिरथ्या सरस्वती ॥ ७५
नानावर्णाश्च चित्राश्च पताकाः पवनेरिताः । C 8 1488 B 8 .4 34 K 8 26 19

B1 Dn1 D2-4 6-8 वीरुधस् (for विविधास्) V1 B1 D2-4 6 7 चैव (for तत्र) — f) K3 Dn1 D8 घटाजाल सुभा(Dn1 ला शुभा, D8 ल सुसा)नुमत्, V1 B1 2 D3 4 6 7 घटा' पुष्पफलोपगा (B2 त्तमा), B4 5 Da1 D1 2 5 नानापुष्पफलोपगा (Da1 D1 5 पमा, D2 त्तमा)

71 For S cf v l 62 — a) V1 Dn1 D6 द्वे च, D8 तत्र (for कृत्वा) K3 सूर्यचंद्रमसौ चक्रे — b) D8 चक्रौ Ś K2 चक्रवरोत्तमे, K1 lacuna, V1 Dn1 D2 6 चक्रुर्मे(D2 तत्र म)हारथे D7 रथचक्रे वरोत्तमे — After 71[ab] V1 reads 70[ab] — c) K1 यज्ञौ, Ca c पक्षौ (as in text) — d) Ś1 K2 कृतो, D8 कृतौ (for कृते) K1 रात्र्यहते (s c) D6 तथा, D8 m उभे (for शुभे)

72 For S, cf v l 62 — a) K3 नागवतीन् Ś2 एषा, K3 D8 नाह, V1 B1 4 Dn1 D3 ईशा, B2 ईशान्, Ca ईषा (as in text) Cc cites ईशा D2 दृढनागायतीन्भीषान् (sic), D6 दश नागपतीना हि — b) D8 (marg as in text) धृतराष्ट्रसुतान्, Ca c मुखान् (as in text) Ś2 दृढ, K3 B1 4 5 Da1 D1 5 8 दृढान्, V1 Dn1 D2 6 तथा, B2 D3 4 7 तदा (for दृढाम्) — After 72[ab], K4 reads 260* — V1 B1 2 4 Dn1 D3 4 6-8 ins after 72[ab] K4 after 72

259* योक्त्राणि चक्रुर्नागाश्च निःश्वसन्तो महोरगान् ।
[B1 वाहांश् (for नागांश्)]

After the above, the sequence in Dn1 D8 is as follows 260*, 261*, lines 1-8 of 262*, 72[c]-76[d], lines 9-11 of 262* V1 B1 D2 6 om 72[cd] K4 reads 72[cd] after 260* — c) K3 D1 5 ज्या, Dn1 D8 द्यौर्, Ca द्यां (as in text) K3 D4, 8 (marg sec m) युगवर्माणि, B2 योक्त्राणि, D3 वर्त्माणि, Ca c चर्माणि (as in text) — d) Ś K1 2 संवर्तकवलाहका, Ca c हकान् (as in text) — K4 ins after 72[ab] B4 Dn1 D3 4, 7 8 after 72 V1 B1 D2 6 after 259*

260* कालपृष्ठोऽथ नहुषः कर्कोटकधनंजयौ ।
इतरे चाभवन्नागा हयानां वालबन्धनाः ।
दिशश्च प्रदिशश्चैव रश्मयो रथवाजिनाम् ।

[(L 1) D3 4 च (for ऽथ) B1 कार्कोटक (for कर्कोटक) — (L 2) Dn1 वा (for च) V1 कीलबधना (for वाल) — (L 3) Om in V1 Prior half = 69[c]]

— Dn1 D6 8 cont

261* अश्वाश्च वेदाश्चत्वारः पुराणाद्विभूषिताः ।

73 For S cf v l 62 V1 D6 om 73-76 D2 om 73[a]-74[d] — a) K2 शम्य, K3 शय्या, K4 B1 4 5 सध्या, B2 सत्य, Dn1 साम्य, D8 सत्या (for शम्या) K3 वृत्तिं, D3 धृतिश् (for धृतिं) — b) Ś सन्नति धृतिम् K1 2 4 सन्नतिं स्थितिम् (by transp), K3 स्थितिसततिम्, B5 स्थितिं समितिम् — d) Dn1 वर्म चित्र, D8 वसवश्च (for चर्म चित्र) Ca as in text

74 For S, cf v l 62 V1 D6 om 74 D2 om 74[abcd] (cf v l 73) — a) K3 सुरा सुखेन वित्ताना (sic) — b) K3 पतीन् — c) K3 B1 4 D8 शिनी वालीम्, D1 सिली, Ca c सिनी (as in text) Dn1 D8 अनुमतीं Ca c मतिं (as in text) — d) K3 4 D1 कुहू, D5 कुजा, Ca c कुहू (as in text) — e) Ś2 K2 चक्र (for चक्रुर्) — f) Ś2 रोमकाश्, K3 राहकांश्, D2 राशयश्, D8 कुहकांस्; Cc गेहकान्, Ca रोहकान् (as in text) B1 4 5 Da1 D1 3-5 7 तत्र (for चापि) K3 4 B (B3 damaged) D (D6 om) Ca कट(D3 ड)कान्

75 For S, cf v l 62 V1 D6 om 75 (cf v l 73) D2 om 75[a]-76[b] — a) B2 4 (marg as in text) Dn1 D4 7 8 धर्म (for कर्म) Ś2 B2 4 Da1 D1 5 तपोर्थं — b) K3 हयाना चैव (for विहितास्तत्र) Ś2 शर्मय', Ca रश्मय' (as in text) — c) K2 अधिष्ठाना, Ca ष्ठानं (as in text) B (B3 damaged) D (D2 6 om) च (for तु) — d) B (B3 damaged) D (D2 6 om) Ca परि(Dn1 D8 ति)रथ्या

76 For S, cf v l 62 V1 D6 om 76 (cf. v l 73) D2 om 76[ab] (cf v l 75) — a) Dn1 D8 विचित्राश्च (D8 स्तु) — D2 reads 76[cd] after line 3 of 262* — c) K3 केतु; B1 वज्र, Dn1 D8 दीप्त (for नद्ध) D2 सिंधुदिव्यधनुर्नद्ध — d) B1 5 Da1 Dn1 D2 3, 8 ध्वदी

C 8 1488 B 8 34 35 K 8 26 19 विद्युदिन्द्रधनुर्नद्धं रथं दीप्तं व्यदीपयत् ॥ ७६

एवं तस्मिन्महाराज कल्पिते रथसत्तमे ।
देवैर्मनुजशार्दूल द्विषतामभिमर्दने ॥ ७७

स्वान्यायुधानि मुख्यानि न्यदधाच्छंकरो रथे ।
रथयष्टिं वियत्कृत्वा स्थापयामास गोवृषम् ॥ ७८

ब्रह्मदण्डः कालदण्डो रुद्रदण्डस्तथा ज्वरः ।
परिस्कन्दा रथस्यास्य सर्वतोदिशमुद्यताः ॥ ७९

अथर्वाङ्गिरसावास्तां चक्ररक्षौ महात्मनः ।
ऋग्वेदः सामवेदश्च पुराणं च पुरःसराः ॥ ८०

इतिहासयजुर्वेदौ पृष्ठरक्षौ बभूवतुः ।
दिव्या वाचश्च विद्याश्च परिपार्श्वचराः कृताः ॥ ८१

तोत्त्रादयश्च राजेन्द्र वषट्कारस्तथैव च ।
ॐकारश्च मुखे राजन्नतिशोभाकरोऽभवत् ॥ ८२

विचित्रमृतुभिः षड्भिः कृत्वा संवत्सरं धनुः ।

पयत् — K4 V1 B2 4 D2–4 7 ins after 76 Dn1 D6 8, after 261*

262* वषट्कार प्रतोदोऽभूद्गायत्री शीर्षबन्धना ।
यो यज्ञे विहित पूर्वमीशानस्य महात्मन ।
सवत्सरो धनुस्तद्वै सावित्री ज्या महास्वना ।
दिव्य च वर्म विहित महार्हं रत्नभूषितम् ।
अभेद्य विरजस्क वै कालचक्रबहिष्कृतम् ।
ध्वजयष्टिरभून्मेरु श्रीमान्कनकपर्वत ।
पताकाश्चाभवन्मेघास्तडिद्भि समलङ्कृता ।
रेजुरध्वर्युमध्यस्था ज्वलन्त इव पावका ।
क्लृप्त तु त रथ दृष्ट्वा विस्मिता देवताभवन् ।
सर्वलोकस्य तेजासि दृष्ट्वैकस्थानि मारिष ।
युक्त निवेदयामासुर्देवास्तस्मै महात्मने ।

[V1 om line 1 — (L 1) K4 Dn1 शीर्षबधन — (L 2) K4 विहित D8 m ईशानश्च — (L 3) B4 महात्मना (for स्वना) — After line 3, D2 reads 76^{cd} — (L 4) K4 चर्म (for वर्म) D8 विमल (for विहित) V1 D2 मणि(D2 हा)रत्नविभूषित (for the posterior half) — (L 5) V1 D6 कालचक्र (for कालचक्र) D8 कालचक्र विनिर्मित (for the posterior half) — (L 6) B2 अभवन् (for अभून्) V1 B4 Dn1 D8 4 7 8 (before corr) ध्वजयष्ट्यभव मेरु (Dn1 D4 रु), D6 ध्वजमप्यभव मेरु — (L 8) K4 Dn1 अध्वर्यमध्यस्था B2 विन्चेरुरध्वर्युमध्यस्था (hypermetric) (for the prior half) D8 पावक — After line 8, Dn1 D8 read 72^{c}–76^{d} — (L 9) D2 कल्पित तु रथ, D8 विस्मित सुरथ (for क्लृप्त तु त रथ) D6 [अ]ब्रुवन् (for [अ]भवन्) — Dn1 om line 11 — (L 11) D8 महारथ (for त्मने)]

77 For S, cf v 1 62 — ^{a}) D8 एवं तत्र महाभाग — ^{d}) B5 द्युषदाम् K4 B5 Dn1 अरिमर्दने (B5 नै), V1 Da1 D1 5 6 अघवर्धने (V1 न), D2 अरिवर्धन, D8 (marg as in text) अपि मर्दिन (sic)

78 For S, cf v 1 62 — ^{a}) Da1 D1 5 दिव्यानि (for मुख्यानि) — ^{b}) K1 3 B2 व्यदधाच्च, V1 Da1 Dn1 D1 5 6 व्य(Da1 D1 5 न्य)दधच्च V1 B2 रणे (for रथे) — V1 D2 om 78^{cd} — ^{c}) K3 B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 ध्वजयष्टिं (K3 Dn1 ष्टि) (for रथ) Ś1 वियत्पष्ठा, K1 त्कृष्टा, K3 त्कृत्य, B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 त्कृत्वा (for त्कृष्टा) D6 रथसृष्टि विजयकृत् — ^{d}) Da1 D1 5 गोवृष, Ca वृषम् (as in text)

79 For S, cf v 1 62 — ^{a}) Ś2 K3 ब्रह्मदड Ś1 K1 2 कलादडो, K3 कालदडौ, D5 फल दडो — ^{b}) D1 5 वज्रदडस् (for रुद्र) B2 D8 पर, D6 [उ]ज्वला (for ज्वर) — ^{c}) Ś2 K2 3 Dn1 D6 8 Cc परिस्कधा, Ca स्कन्दा (as in text) K3 V1 B (B3 damaged) D [आ]सन् (for [अ]स्य) — ^{d}) K3 सरतो (for सर्वतो) Ś2 उद्यत

80 For S, cf v 1 62 — ^{a}) K3 अथर्वाङ्गिरसावाणा (sic) — ^{c}) D1 ऋग्वेदे — ^{d}) D8 वै (for च) B1 पुरस्वरा

81 For S, cf v 1 62 — ^{a}) Dn1 D4 इतिहासयजुर्वेदो (D4 दा) Cc cits इतिहास — ^{c}) K1 दिव्यवाचश्च, V1 Dn1 D6 दिव्या (V1 व्य) गाथाश्च, D8 विद्यावादश्च Ca cites दिव्या (as in text) K3 विप्राश्च D1 5 (marg as in text) वेदाश्च (for विद्याश्च) Cc cites विद्या (as in text) — ^{d}) B2 Dn1 परिपार्श्वे च(Dn1 र्श्वध)रा B1 5 D3 5 स्थिता, D6 तथा (for कृता)

82 For S, cf v 1 62 — ^{a}) K1 4 V1 B (B3 damaged) Dn1 D1–8 स्तोत्रादयश्च (for तोत्त्रा) Cc cites स्तोत्र — ^{b}) Ś1 K2 4 वषट्कारास् — ^{c}) Dn1 ॐकारस्य D3 मुखो — ^{d}) Dn1 प्रतोदस्य करोज्ञव

83 For S, cf v 1 62 — After 83^{ab}, K3 4 V1 B1 2 4 5 D ins

263* छायामेवात्मनश्चक्रे धनुर्ज्यामक्षया रणे ।
कालो हि भगवान्रुद्रस्तस्य सवत्सरो धनु ।

[(L 1) V1 स्वयम् (for छायाम्) D8 धनुर्ज्या महतीं रणे (sic) (for the posterior half) — (L 2) K3 (*sup lin*) [ऽ]भवत् (for धनु)]

Dn1 D8 om 83^{cd} — ^{c}) V1 D2 तस्य (for तस्मान्)

तस्मान्नृणां कालरात्रिर्ज्या कृता धनुषोऽजरा ॥ ८३
इषुश्चाप्यभवद्विष्णुर्ज्वलनः सोम एव च ।
अग्नीषोमौ जगत्कृत्स्नं वैष्णवं चोच्यते जगत् ॥ ८४
विष्णुश्चात्मा भगवतो भवस्यामिततेजसः ।
तस्माद्धनुर्ज्यासंस्पर्शं न विषेहुर्हरस्य ते ॥ ८५
तस्मिञ्शरे तिग्ममन्युर्मुमोचाविषहं प्रभुः ।
भृग्वङ्गिरोमन्युभवं क्रोधाग्निमतिदुःसहम् ॥ ८६
स नीललोहितो धूम्रः कृत्तिवासा भयंकरः ।
आदित्यायुतसंकाशस्तेजोज्वालावृतो ज्वलन् ॥ ८७
दुश्च्यावश्च्यावनो जेता हन्ता ब्रह्मद्विषां हरः ।
नित्यं त्राता च हन्ता च धर्माधर्माश्रिताञ्जनान् ॥ ८८
प्रमाथिभिर्घोररूपैर्भीमोदग्रैर्गणैर्वृतः । C 8 1507 B 8 34 54 K 8 26 om

---

V1 D2 [अ]रीणा, B (B3 damaged) Da1 D1 3–5 7 Co रौद्री (B2 द्र) (for नृणा) Da1 D1 5 7 कालरात्री, Co रात्रि (as in text) — d) K3 या कृता, D6 ज्याकृतो (for ज्या कृता)

84 For 84ab in S, cf v 1 62 — a) B4, 5 Da1 चास्य (for चापि) — Da1 D1 5 read 257*, B1 4 5 read lines 2–3 and B2 line 2 of 257* (second time) after 84ab — c) K3 B1 2 4 Da1 D1, 5 अग्नीषो(B1 Da1 D1, 5 सो)म, B5 अग्निषोम, D3 अग्नीसोमौ D8 अग्नीषोममयं सर्वं, S अग्नीषोमात्मकं कृत्स्नं (T1 विश्व) — d) K3 वैष्णवो K3 व्यथते, B2 च ततो, B4 D2 रोच्यते (for चोच्यते) D1 वय° (for जगत्) S उच्यते (G1 अच्युत) वैष्णवं जगत् Ca c cite आत्मा

85 a) Da1 D5 T1 3 G आत्मा (for चात्मा) D1 आत्मा परमात्मा भागवतो (hypermetric) — b) Dn1 D8 रुद्रस्य, D4 तस्यापि (for भवस्य) Ś K1 2 4 विष्णो रमिततेजस, V1 भविष्यत्यतितेजस — c) K3 धनुषा, M धनुर्ज्या (for धनुर्ज्या) Dn1 D8 तस्मादेकस्य सस्पर्शो Ca as in text — d) K3 S (except T2) स विषे(K3 षा)हे, B1 न विशेषैर्, Dn1 D8 विशेषेण B1 Dn1 D8 M भवस्य वै (B1 ते, D8 हि), T1 G1 2 शरस्य वै, T3 G3 महेश्वर° (for हरस्य ते) K3 वै, Co ते (as in text) B4 भूविसह्य भवत्युत

86 a) Ś1 K2 4 शर, K1 ज्वर K3 B1 2 4 D2–4 7 तिग्ममन्यु, V1 D3 तेजे (D3 जा), Dn1 D6 S तीक्ष्ण-मन्यु, Co तिग्म (as in text) — b) T1, 3 G M2–4 अमु(M2–4 मु)चद् (for मुमोच) B1 विसह; B2 [अ]पि महत्, B4 5 [अ]रिषहं, Dn1 [अ]विषह, T1 3 G M2 दुष(T1 स)ह, M3 4 विषह T2 G1 M1–4 भूगु (for प्रभु) M1 अमरद्विषह प्रभु — c) Ś2 Da1 भृग्वागिरो, D6 भग्नगिरो (sic) K1 S (except T2) -मन्युभव, K4 -मनुभव, D3 -मन्युभवा (for -मन्युभव) Ca as in text — d) S (except T2) क्रोधाग्निर् K1 T1 इति दु सह, T3 G3 अपि दुषह°, G1 M2–4 अतिदुषह°, G2 अभिदुष्सह° (for अतिदु सहम्) Dn1 D8 सोमविष्णव ग्निसभव (D3 वे) — After 86, Dn1 D8 read 92

87 a) D6 धूम्र Co भूत्वा लोहितमाश्चेव — b) K2 कृत्तिवास, T2 वास D2 6 S भयानक (for भयकर) Co पुनर्नीलो [ह्य]भूत्तदा — Dn1 om (hapl) 87c–88b — c) Ś2 K4 D1 आदित्यायुतसकाशे (D1 श्च) — d) B1 5 [ऽ]ज्वलत्, D2 भवेत्, D6 [ऽ]भवत्, S भव (for ज्वलन्)

88 D1 om 88a–90b G2 om 88 Dn1 om 88ab (cf v 1 87) — a) Ś1 K1 2 दु शाव्य शावया, Ś2 दुश्च्याव्यच्यावया, K3 T2 दुर्दैत्यद्रावको, K4 V1 B5 D3 5 दुश्च्याव° श्र्या(V1 वश्च्ये, B5 D3 वच्या, D5 वश्चा)वनो, B1 दु सहश्च्यावनो, Da1 दुश्च्याव**नो, D2 दुख्याव्यरया वनो, D6 lacuna, D8 मुरयाव्यश्वाचनो (sic), T1 3 G3 दुश्चर्या(T1 रा)च्यावको, G1 दुश्च्यावश्च्यावको, M च्यश्च्या (M1 श्चा)वनो (for वश्च्यावनो) V1 जाते, Da1 D5 जातो, D3 हेतो (for जेता) — b) K1 हत्वा, D3 जता (for हन्ता) K1 3 D3 G1 M1 (sup lin as in text) वर° (D3 र) (for हर) — c) D6 transp त्राता and हता T1 हर्ता (for हन्ता) K3 नित्यशतावहता च — d) D2–4 6 7 नरान् (for जनान्) V1 B1 4 Da1 D5 T1 धर्माधर्माश्रित जन (T1 गत्) Co cites श्रित — After 88, V1 B1 ins

264* प्रमाथिभिर्बल लेभे सर्वैर्गणैर्दमने द्युत ।
[B1 सर्वैद्रागमिभिर्वृत]

89 D1 om 89 (cf v 1 88) — a) D2–4, 6 7 भीमबलैर् (for घोररूपैर्) K1 प्रमाथिर्घरो भूपै° (sic), S प्रमथाना गणैश्चैव Ca as in text — b) V1 B (B3 damaged) Da1 D5 भीमोदग्रगणैर् K3 गुणैर् (for गणैर्) B1 युत°, D3 वृत — Ś K1 2 om (hapl) 89cd — c) T2 विबभो (for विभाति) — d) K3 V1 B5 Da1 D5 D3 स्वैरेव, T1 3 G1 3 M अतीव, G2 अथिरवा (sic) (for तैरेव) B1 [अ]त्र गुणैर्, T1 3 G1 3 M1 [आ]त्मगणैर्; Co गुणैर् (as in text) T2 अजितात्मा गुणैर्वृ(before corr र्वृ)त

C 8 1508 B 8 34 54 K 8 26 om

विभाति भगवान्स्थाणुस्तैरेवात्मगुणैर्वृतः ॥ ८९
तस्याङ्गानि समाश्रित्य स्थितं विश्वमिदं जगत् ।
जङ्गमाजङ्गमं राजञ्शुशुभेऽद्भुतदर्शनम् ॥ ९०
दृष्ट्वा तु तं रथं दिव्यं कवची स शरासनी ।
*बाणमादत्त तं दिव्यं सोमविष्ण्वग्निसंभवम् ॥ ९१
तस्य वाजास्ततो देवाः कल्पयांचक्रिरे विभोः ।
पुण्यगन्धवहं राजञ्श्वसनं राजसत्तम ॥ ९२
तमास्थाय महादेवस्त्रासयन्दैवतान्यपि ।
आरुरोह तदा यत्तः कम्पयन्निव रोदसी ॥ ९३
स शोभमानो वरदः खड्गी बाणी शरासनी ।
हसन्निवाब्रवीद्देवो सारथिः को भविष्यति ॥ ९४
तमब्रुवन्देवगणा यं भवान्संनियोक्ष्यते ।
स भविष्यति देवेश सारथिस्ते न संशयः ॥ ९५
तानब्रवीत्पुनर्देवो मत्तः श्रेष्ठतरो हि यः ।
तं सारथिं कुरुध्वं मे स्वयं संचिन्त्य माचिरम् ॥ ९६
एतच्छ्रुत्वा ततो देवा वाक्यमुक्तं महात्मना ।

---

90 D1 om 90^{ab} (cf v l 88) — ^{a}) D6 हि संश्रित्य (for समा) — ^{b}) B श्रित (for स्थित) M3 सर्वम्, Co विश्वम् (as in text) — ^{d}) G2 [ऽ]द्भुतदर्शनं

91 V1 repeats 91^{ab} after 94^{ab} — ^{a}) D8 तु ते, M2-4 कृत (for तु त) K1 3 V1 (first time) B (B3 damaged) D युक्त (for दिव्य) T2 रथ दृष्ट्वा कृत दिव्य — ^{b}) K3 शराञ्शातान्, D6 सशरासन V1 (second time) Dn1 D8 तैर्हैये(D8 वैडूर्यै)र्मंत्रसभवै — Dn1 D8 om 91^{cd} — ^{c}) N (B3 damaged, Dn1 D8 om) आदाय (for *आदत्त) S आददे तमिषु (T1 3 G1 3 सशर) दिव्य (T2 देव) — ^{d}) K3 सोमविश्वाग्निसभव, D2 S सोमविष्ण्वग्निवातज (D2 सन्निभ)

92 For S, cf lines 103–104 of App I (No 2) Dn1 D8 read 92 after 86 — ^{a}) B1 2 अस्य (for तस्य) K3 वार्तास्, K4 V1 B1 2 5 D3 4 7 राजस्, Da1 D1 पक्ष, Dn1 D8 वाचं, D2 वाद्यास्, D6 वार्जीस (for वाजास्) B1 4 5 Da1 D1-5 7 तदा (for ततो) — ^{b}) K3 Dn1 विभो, V1 B (B3 damaged) D2-4 7 8 प्रभो (D8 भो) — ^{c}) D6 पुण्यगधवहो, Ca वह (as in text) K3 तत्र (for राजन्) — ^{d}) B1 4 5 Da1 D1 3-5 7 देवसत्तम (D5 °म°), B2 D2 राजसत्तम K3 वाजाश्च राजसत्तम, D6 श्वसनो विधिजोभवत्

93 ^{a}) B1 अवस्थाय, B2 समास्थाय, D6 समर्थयन्, T1 3 G तमादाय (for स्थाय) T2 रथ देवस् (for महादेवस्) — ^{b}) K3 त्रीमया (sic) (for त्रासयन्) D2 6 S दैत्य(G2 सर्वे)दानवान्, D8 दैवतैरपि — ^{c}) T1 रथं, M1 यदा (for तदा) Ś2 यातु, K1 यतु° (sic), D8 यंतु, T1 दिव्य, G2 यत्तत्, Ca यत्त° (as in text) — ^{d}) V1 B (B3 damaged) Da1 D1-7 मेदिनीं, D8 रोदसीं, T2 शोभसा; Ca रोदसी (as in text) — After 93, N (except D2) ins

265* समारुरुक्षु देवेश तुष्टुवु° परमर्षय° ।
गन्धर्वा देवसंघाश्च तथैवाप्सरसां गणा ।

[(L 1) Ś K1 2 4 समारुरुक्षु K3 तमारुक्षतु (sic), B5 रुरुक्षुर् — (L 2) K1 4 D5 गधर्वं (for गन्धर्वा) Da1 गुणा (for गणा)]

D8 cont D2 S ins after 93

266* महर्षिभि स्तूयमानो वन्द्यमानश्च बन्दिभि° ।
उपनृत्तश्चाप्सरसां गणैर्नृत्तविशारदै ।

[(L 1) D2 6 ब्रह्मर्षिभिस् (for मह) — (L 2) G1 उपानृत्तश्च (for उप) D2 6 तथैवाप्सरसा वृन्दैर्नृत्यद्भिर्नृत्य कोविदै]

94 ^{a}) V1 M2-4 सशोभमानो D2 6 अशोभत महा- (D6 तदा) देव — ^{b}) T2 M1 4 बाण (for बाणी) M2 3 खड्गबाणशरासनी — After 94^{ab}, V1 repeats 91^{ab} — ^{c}) Ś1 K2 4 Dn1 D8 [ए]व (for [इ]व) K3 4 V1 B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1-5 7 T1 2 M देवान्, T3 G शभु (for देवो) D6 ततो ब्रवीत्तथा देवान् — Ś K1 2 om (hapl) 94^{d}–96^{a} — ^{d}) S भवेदिति (for भविष्यति) — After 94, S ins an addl colophon [*Adhy name* T1 2 G1 M1 त्रिपुरदहने (T1 न) रथकल्पन — *Adhy no* T1 3 G M 26, T2 28]

95 Ś K1 2 om 95 (cf v l 94) Before 95, [illegible] ins दुर्योधन — ^{b}) K3 D8 संनियोक्ष्य(D8 क्ष्य)से — ^{c}) K4 G2 देवेश — ^{d}) D8 चान्यथा (for संशय)

96 Ś1 K1 2 om 96^{a} (cf v l 94) — ^{a}) S महादेवो (for पुनर्देवो) — ^{b}) D2 भवेत्, G2 M1 हि स (for हि य) K3 सत्यश्रेष्ठतरो भुवि — ^{c}) K3 V1 Dn1 D2 6 8 S वै (for मे) — ^{d}) D8 यूय (for स्वय)

97 ^{a}) S वचो (for ततो) — ^{b}) S सर्वे गत्वा पितामह — ^{c}) B (B3 damaged) Da1 D1 3-5 7 देवा (for देव) K3 गत्वापि त महादेव, S प्रणिपत्योचुरेकाग्रा (G1 2 M2 ग्र्या) — ^{d}) K3 प्रणम्य, D8 अपद्य (for प्रसाद्य) K4 [ए]व, V1 Dn1 D6 [ए]तद्, B1 2 4 Da1 D1-5 7 8 [इ]द, B5 S

गत्वा पितामहं देवं प्रसाद्यैवं वचोऽब्रुवन् ॥ ९७
देव त्वयेदं कथितं त्रिदशारिनिबर्हणम् ।
तथा च कृतमस्माभिः प्रसन्नो वृषभध्वजः ॥ ९८
रथश्च विहितोऽस्माभिर्विचित्रायुधसंवृतः ।
सारथिं तु न जानीमः कः स्यात्तस्मिन्रथोत्तमे ॥ ९९
तस्माद्विधीयतां कश्चित्सारथिर्देवसत्तम ।
सफलां तां गिरं देव कर्तुमर्हसि नो विभो ॥ १००
एवमस्मासु हि पुरा भगवन्नुक्तवानसि ।
हितं कर्तास्मि भवतामिति तत्कर्तुमर्हसि ॥ १०१
स देव युक्तो रथसत्तमो नो
दुरावरो द्रावणः शात्रवाणाम् ।
पिनाकपाणिर्विहितोऽत्र योद्धा
विभीषयन्दानवानुद्यतोऽसौ ॥ १०२
तथैव वेदाश्चतुरो हयाग्र्या
धरा सशैला च रथो महात्मन् ।
नक्षत्रवंशोऽनुगतो वरूथे
यस्मिन्योद्धा सारथिनाभिरक्ष्यः ॥ १०३
तत्र सारथिरेष्टव्यः सर्वैरेतैर्विशेषवान् ।
तत्प्रतिष्ठो रथो देव हया योद्धा तथैव च ।
कवचानि च शस्त्राणि कार्मुकं च पितामह ॥ १०४
त्वामृते सारथिं तत्र नान्यं पश्यामहे वयम् ।
त्वं हि सर्वैर्गुणैर्युक्तो देवताभ्योऽधिकः प्रभो । C 8 1527 B 34 73 K 8 27 11

[ए]न (for [ए]व) S महर्षिभि (for वचोऽब्रुवन्)

98 Before 98, D8 ins देवा ऊचु — a) K3 [ए]व, V1 Dn1 D6 यत् (for [इ]द) B1 4 5 Da1 D1 3–5 7 S यथा त्व(S त्वया य)त्कथित देव (T1 पूर्व), D2 देवेश यत्त्वा कथित — b) Ś2 B1 4 5 Da1 D1 3–5 7 विनिग्रहे, K3 V1 B2 Dn1 D2 8 S निबर्हणे (K3 M1 2 ण) (for निबर्हणम्) — c) K3 V1 B2 D6 8 S तत् (for च) — d) K3 V1 B (B3 damaged) D S नो (K3 Dn1 D8 गो, V1 D6 वै, D2 S च) वृषध्वज (for वृषभ)

99 a) M1 रथ — b) B2 विचित्राबरसवृत, Dn1 D2 T1 विचित्रायुधसम्भृत (D2 निभ, T1 युत) — c) B2 सारथिस्, D6 सारथी B1 4 5 Da1 D1 3–5 7 S (except T1) च (for तु) — d) G2 कस्मात् (for क स्यात्) T1 अस्मिन्, G2 तस्माद् (for तस्मिन्) K3 कस्य कस्मिन्रथोत्तम°, T2 तस्मिन्रथवरोत्तमे

100 a) G2 कामाद् (for तस्माद्) — b) B5 देव सत्तम°, T1 सुरसत्तम G2 तव पुत्रस्य सत्तम — c) B1 सफलिता (for सफलां ता) T1 हि (for ता) D8 चार्थित, T3 G2 3 स्वाशिष (for तां गिर) — d) K3 M2 (before corr) 3 4 ते (for नो) D2 8 प्रभो (for विभो)

101 T3 G2 3 om 101[ab] — a) D6 अस्मानपि (for °सु हि) Dn1 रिपुहा (for हि पुरा) — b) D8 M2–4 भगवान् K4 वक्तुवान् (for उक्तवान्) Ś2 अपि (for असि) — c) B2 4 Dn1 D3 7 हित, S एव (for हित)

102 a) K3 Da1 D1 5 8 रथसत्तमेन, Dn1 सत्तमश्च, D2 सत्तमो वो, S सत्तमो वै — b) Ś2 दुरायरो, K3 T1 °रोहो, V1 B4 m D2 6 T2 °सदो, B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 Cc धरो, B2 T3 G धर्षो, M3 फरो (for वरो) — c) S पिनाकधन्वा (for पाणिर्) — d) B2 om (hapl) from विभीषयन् up to योद्धा (in 103[d]) K2 मानवानुद्यतो, T1 दानवानंदतो (for नुद्यतो)

103 B2 om up to योद्धा (in 103[d]) (cf v 1 102) — a) V1 D1 5 T2 G1 देवाश्, D8 वेदास् S च रथे (for चतुरो) Cc cites चतुर D8 हयाग्र्यान् G1 ग्रा, G2 भयाग्र्या — b) K3 V1 B1 4 5 D T G1 3 M महात्म (T2 स्व)न° G2 धरा सशैलश्च यमो महात्मन — c) K1 3 4 V1 B1 4 5 D S Ca नक्षत्रवशा(K4 शे)नुगतो (D3 7 नुरथो, D4 न्नुरथो) वरूथी — d) K3 B1 4 5 Da1 Dn1 D1–7 हरो, D8 हारो हि (for यस्मिन्) Ś1 K2 4 V1 B (B3 damaged) D T3 G3 सारथिनां ❀Cc ना पुमान् ।❀ K3 4 B1 4 Da1 Dn1 D1–7 T3 G3 अभिलक्ष्य° (K4 D2 Ca c क्ष), V1 अति लक्ष्य, B5 अभिदृश्य, D8 अस्ति लक्ष्य°, G2 अभिरथ्या (for रक्ष्य)

104 a) K1 तथा (for तत्र) Ś K2 इष्टव्य, Cc दृष्टव्य° (as in text) — b) V1 एव (for एतैर्) Ś2 B5 विशेषयन्, K3 षत, Ca c वान् (as in text) — c) Ś2 K1 4 तत्प्रविष्टो, K3 तत्प्रतिष्ठौ, Cc ष्ठो (as in text) V1 B4 D6 त प्रतिष्ठरथ देव, Da1 D1 5 तत्प्रतिष्ठरथं देव, D8 प्रतिष्ठितो रथो देव, S तं (M4 स) प्रविष्टा रथं देवा (T1 G2 M3 व, M4 वं) — d) K1 हत, B5 हरो (for हया) K3 योधा V1 B1 4 Da1 D1 2 5 6 T2 हयान् (D2 हया) योद्धारमेव च, T1 3 G M रथयोद्धारमेव च — e) Ś K2 4 समस्तानि, K1 3 B (B3 damaged) Da1 D1 3–5 7 सशस्त्राणि (for च शस्त्राणि) — f) K3 पितामह°; B2 D1 महं

105 G2 om 105[abcd] — b) K3 नाम्य° (for नान्य) — c) Ś1 K2 4 V1 B (B3 damaged) Da1 D1–7 T1 3 G2 3 सर्वगुणैर् — d) K1 3 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4 6 7 दैवतेभ्योधिक°, B5 दैवेभ्योप्यधिक°, Da1 D1 5 देवेभ्यो

C 8 1527 B 8 34 73 K 8 27 om सारथ्ये तूर्णमारोह संयच्छ परमान्हयान् ॥ १०५
इति ते शिरसा नत्वा त्रिलोकेश पितामहम् ।
देवाः प्रसादयामासुः सारथ्यायेति नः श्रुतम् ॥१०६
ब्रह्मोवाच ।
नात्र किंचिन्मृषा वाक्यं यदुक्तं वो दिवौकसः ।
संयच्छामि हयानेष युध्यतो वै कपर्दिनः ॥ १०७
ततः स भगवान्देवो लोकस्रष्टा पितामहः ।
सारथ्ये कल्पितो देवैरीशानस्य महात्मनः ॥ १०८
तस्मिन्नारोहति क्षिप्रं स्यन्दनं लोकपूजिते ।
शिरोभिरगमंस्तूर्णं ते हया वातरंहसः ॥ १०९

भ्यधिक', T2 M देवताभ्यधिक' — After 105cd, S (G2 om lines 1–6, M1 om lines 10–12) ins

267* त्व देव शक्तो लोकेऽस्मिन्नियन्तु प्रद्रुतानिमान् ।
वेदाश्चान्सोपनिषद सारथिर्भव न स्वयम् ।
योद्धु बलेन सत्त्वेन वयसा विनयेन च ।
अधिक सारथि कार्यो नास्ति चान्योऽधिको भवान् ।
स भवास्तारयत्वस्मान्कुरु सारथ्यमव्यय । [5]
भवानभ्यधिकस्त्वत्तो नान्योऽस्ति भविता त्विह ।
त्व हि देवेश सर्वैस्तु विशिष्टो वदता वर ।
त रथ त्व समारुह्य सयच्छ परमान्हयान् ।
तव प्रसादाद्वध्येयुर्देव दैवतकण्टका ।
स नो रक्ष महाबाहो दैत्येभ्यो महतो भयात् । [10]
त्व हि नो गतिरव्यग्र त्व नो गोप्ता महाव्रत ।
त्वत्प्रसादात्सुरा सर्वे पूज्यन्ते त्रिदिवे प्रभो ।

[(L 1) T2 M1 लोकेश (for केऽस्मिन्) — (L 2) T G3 M1 वेदांश्च (for वेदाश्चान्) M2–4 सोपनिषद्रान् — (L 3) T1 G1 M2–4 योद्धुर् T2 M1 वीर्येण सत्त्वेन M2–4 सत्त्वेन वीर्येण (for सत्त्वेन वयसा) — (L 4) T3 G3 को वा (for कार्यो) M2–4 भवेत् (for भवान्) — (L 5) T1 तापयतु T2 G3 तारयित्वा (for यतु) — (L 6) G1 भवादभ्यधिकस् T1 M2–4 [इ]ह पितामह (for भविता त्विह) — (L 7) T1 वर — (L 8) Cf 105ef M1 त्वत् (for त्व) G2 समवायवला हयान् (for the posterior half) — (L 9) G1 वध्येरन् T1 G2 M3 देवतकटका (G2 कान्), M1 देव कर्वे प्रभो — (L 10) M2–4 महादेव (for बाहो) — (L 11) T1 G1 अव्यग्रा, M2–4 अप्यग्रा (for अव्यग्र)]

— S om 105ef, K3 om 105e — e) Ś1 सरथ्ये, K1 सारथि, V1 B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1–7 स रथ, D3 सारथ्य (for सारथ्ये) V1 B2 5 D2–4 6 7 आरुह्य (for आरोह) — After 105, N ins

268* जयाय त्रिदिवेशानां वधाय त्रिदशद्विषाम् ।

[B1.4 Da1 D1.5 त्रिदशेनानां (for त्रिदिवे°) K3 D3 त्रिदिवद्विषां]

106 a) B4 तरसा, Co शिरसा (as in text) K3 B1 4 D (except D6) T2 M गत्वा, T3 G2 3 गच्छन् (for नत्वा) — b) B2 D1 3 त्रैलोक्ये(D3 के)श, T2 त्रिदशास्त B1 पितामह' — After 106, V1 Da1 D1 5 ins an addl colophon [*Adhy name* Da1 D1 5 त्रिपुरवधोपाख्यान]

107 K3 B (B3 damaged) Da1 D1 5 8 भगवान्, Dn1 D2–4 6 7 पितामह (for ब्रह्मा) — After the ref, S ins

269* एवमेतत्सुरास्तथ्य नान्यस्त्वभ्यधिको भवान् ।
सारथित्व करिष्यामि शकरस्य महात्मन ।
सर्वथा रथिन श्रेयान्कर्तव्यो रथसारथि ।
तस्मादेतद्यथातत्त्व ज्ञात्वा युष्माश्च सगतान् ।
सगच्छामि हयानेष विबुधा कालमर्दिने । [5]

[(L 1) T3 G2 3 तस्य (for तथ्य) T2 M1 भवात्, G1 M2–4 भवेत् (for भवान्)]

— a) D3 मुषा (for मृषा) D2 वाच्यं (for वाक्य) — b) K3 V1 Da1 Dn1 D1 3 वै, B1 2 4 D3 4 6 7 त्रि (for वो) — c) Da1 D1 5 महान् (for हयान्) K3 एव, Co एष (as in text) — d) D6 Co [अ]हं (for वै) — For 107, S subst

दुर्योधन' ।
270* एवमुक्त्वा जटाभार सयम्य प्रपितामह ।
परिधायाजिन गाढ सन्यस्य च कमण्डलुम् ।
प्रतोदपाणिर्भगवानारुरोह रथ तदा ।

[(L 2) G3 कमडुलू — (L 3) T1 G2 तथा (for तदा)]

108 b) D2 लोकश्रेष्ठो (for स्रष्टा) — c) V1 [अ]कल्पयन्, T2 G1 2 M1 कल्पिते (M1 ता), Co त' (as in text)

109 a) Ś रथ (for क्षिप्र) — b) Ś2 V1 B2 4 Dn1 D3 4 6–8 स्यदने K3 B1 5 Da1 D1 5 लोकपूजितं S कल्पित लोकसभृ(T2 भृ)तं — c) S पतिता (for अगमन्) V1 B (B3 damaged) D (except Dn1 D3) S भूमिं (T3 G1 3 मौ) (for तूर्णं) — d) S तुरगा वेदसभवा' — V1 B1,4 Dn1 D2–8 ins after 109 Ś1 B5 Da1 D1 after 111

271* आरुह्य भगवान्देवो दीप्यमान स्वतेजसा ।

महेश्वरे त्वारुहति जानुभ्यामगमन्महीम् ॥ ११०
अभीशून्हि त्रिलोकेशः सगृह्य प्रपितामहः ।
तानश्वाश्चोदयामास मनोमारुतरंहसः ॥ १११
ततोऽधिरूढे वरदे प्रयाते चासुरान्प्रति ।
साधु साध्विति विश्वेशः स्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ ११२
याहि देव यतो दैत्याश्चोदयाश्वानतन्द्रित ।
पश्य बाह्वोर्बलं मेऽद्य निघ्नतः शात्रवान्रणे ॥ ११३
ततस्तांश्चोदयामास वायुवेगसमाञ्जवे ।
येन तत्त्रिपुरं राजन्दैत्यदानवरक्षितम् ॥ ११४
अथाधिज्यं धनुः कृत्वा शर्वः संधाय तं शरम् ।
युक्त्वा पाशुपतास्त्रेण त्रिपुरं समचिन्तयत् ॥ ११५
तस्मिन्स्थिते तदा राजन्क्रुद्धे विधूतकार्मुके । C 8 1563 B 8 34 107 K 8 27 30

[D8 प्रारोहद् (for आरुह्य)]
B1 4 D cont V1 ins after 111 B2 after 110

272* अभीषून्हि प्रतोद च सजग्राह पितामह ।

[D2 6 असीष (D6 षु), D8 अभिशु, Ca षून् (as above) D2 6 8 च (for हि) D2 प्रनोदे, Ca द (as above)]

110 K1 B1 4 D2–8 T G M1 om 110 V1 reads (in marg) 110 after 271* Dn1 reads 110–111 after line 4 of App I (No 3) — [a]) V1 रोहयति, B2 5 Da1 D1 त्वारोहति — For 110, T G M1 subst

273* उभाभ्यां लोकनाथाभ्यामास्थित रथसत्तमम् ।
वोढु न शक्ता वेदाश्वा जानुभ्यामपतन्महीम् ।

[(L 2) T8 G3 वेदाश्व (for श्वा) G2 सोढु न शक्ता वेदाश्व (for the prior half) T1 अगमन् (for अपतन्)]

111 Ś2 K1 B1 4 Dn1 D2–4 6 7 om (? hapl) 111 B2 om 111[ab] V1 reads 111 in marg D8 reads 111 after line 4 of App I (No 3) — [a]) K2 V1 B3 5 Da1 D1 5 8 S अभीषून् Ś1 K4 अपि लोकेश, K8 त्रिदिवेशेश॰, B5 हि त्रिलोकेश — [b]) D8 सयम्य (for सगृह्य) Ś1 K4 तु (for प्र) — For 111, S subst

274* अभीशुभिस्तु भगवानुद्यम्य च हयान्विभु ।
अस्तु वीर्यं च शौर्यं च वेदाश्वानामिति प्रभु ।
रथ सचोदयामास देवाना प्रभुरव्यय ।

[(L 1) T1 8 G3 च, G2 स (for तु) — (L 3) G2 वेदानां (for देवानां)]

— After 111, K4 V1 B1 4 5 D ins a passage given in App I (No 3)

112 [a]) B1 M1 विरूढे (for ऽधिरूढे) — [b]) T2 सन्नद्धे (for प्रयाते) T1 8 G M रथ पशुपति(M1 ते)स्तदा — [c]) K3 Da1 D1 2 5 G2 M1 देवेश (D2 G2 M1 श), K4 विश्वेश, T8 G1 8 M2–4 देवेश — [d]) Ś2 K4 स्तूयमानो (for स्मय॰)

113 [a]) K8 T2 दैत्यांस् — [b]) B1 [अ]स्मान् (for [अ]श्वान्) T1 8 G अरिंदम (G1 2 म॰); M अतन्द्रिय॰ (for अतन्द्रित॰) — [d]) K8 निघ्नत॰ (for निघ्नत) D8 शात्रव

114 B3 resumes — [a]) K3 V1 B D3 4 6–8 S ततोश्वाश्, D2 ततस्ते (for स्तांस्) D2 8 नोदयामास (for चोद) — [b]) K8 V1 B D S मनोमारुत(M1 मानस)रंहस — After 114[ab], T2 8 G1 8 M ins

275* पुराण्युद्दिश्य खस्थानि दानवाना तरस्विनाम् ।

— [c]) D3 यत् D4 त (for तत्) Da1 D1 5 वै तत्पुर (for तत्त्रिपुर) K3 जघ्ने (for राजन्) — [d]) B5 Da1 D1 5 दैत्यदानवपूजित — For 114[cd], S (except T2) subst

276* ततस्ते सहसोत्पत्य वेदाख्या रथवाजिन ।
क्षणेन तानि दैत्याना पुराणि प्रापयन्प्रभुम् ।

[(L 1) T1 G1 2 M2–4 तरसा (for सहसा) T1 8 G3 M2–4 रथमादाय वाजिन (for the posterior half) — (L 2) T2 M1 तेन (for तानि) T2 M1 हर (for प्रभुम्)]

— After the above, S reads 80[ab] (with v l)
— After 114, Ś K V1m B2 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 ins

277* पिबद्भिरिव चाकाश तैर्हयैर्लोकपूजितै ।
जगाम भगवान्क्षिप्र जयाय त्रिदिवौकसाम् ।

[(L 1) Ś K1 2 4 Dn1 B2 लोकपूजित]

— After 277*, K3 4 V1 B (except B2) D (except D8) T2 ins a passage given in App I (No 4)

115 [a]) B2 अथासज्य (for धिज्य) K8 स्वधनु॰ (hypermetric) (for धनु॰) — [b]) B3 सर्वांयस (for सधाय त) K8 समारोप्य च त शर — [c]) B1 3 4 G1 युक्त, D4 मुक्त्वा, D6 T2 युक्त्वा D8 पाशुपतास्त्राणि, G2 पदास्त्रेण — [d]) T1 ते पुर (for त्रिपुरं) G2 स तु चिंतयन् (for समचिन्तयत्)

116 [a]) G1 अस्मिन् B2 हि ते (for स्थिते) T8 G ततो (for तदा) V1 B D2–4 6 7 T1 M2 महाराज (B2 जन्) (for तदा राजन्) — [b]) K8 V1 B D S रुद्रे (for क्रुद्धे) Ś K1 2 विद्रु(Ś1 श्रु, Ś2 द्रु)तकार्मुक॰, K3 च धृतकार्मुके, Dn1 S वितत॰ (for विधूत) — [c]) K4 पुराणे V1 त्रीणि, Da1 D1 5 S (except T2) तेन (for तानि) — [d]) Ś K3 4 B1–3, 5 Dn1 D2–4, 7 पु(Ś2 K4 चै)वैकतां; K1 D8 एकत्रतां, B4 एकत्वतीं, B4m एकैकता, Da1 D1, 5

C 8 1563 B 8 34 108 K 8 27 30

पुराणि तानि कालेन जग्मुरेकत्वतां तदा ॥ ११६
एकीभावं गते चैव त्रिपुरे समुपागते ।
बभूव तुमुलो हर्षो दैवतानां महात्मनाम् ॥ ११७
ततो देवगणाः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ।
जयेति वाचो मुमुचुः संस्तुवन्तो मुदान्विताः ॥ ११८
ततोऽग्रतः प्रादुरभूत्त्रिपुरं जघ्नुषोऽसुरान् ।
अनिर्देश्योग्रवपुषो देवस्यासह्यतेजसः ॥ ११९
स तद्विकृष्य भगवान्दिव्यं लोकेश्वरो धनुः ।
त्रैलोक्यसारं तमिषुं मुमोच त्रिपुरं प्रति ।
तत्सासुरगणं दग्ध्वा प्राक्षिपत्पश्चिमार्णवे ॥ १२०
एवं तत्त्रिपुरं दग्धं दानवाश्चाप्यशेषतः ।
महेश्वरेण क्रुद्धेन त्रैलोक्यस्य हितैषिणा ॥ १२१
स चात्मक्रोधजो वह्निर्हाहेत्युक्त्वा निवारितः ।
मा कार्षीर्भस्मसाल्लोकानिति त्र्यक्षोऽब्रवीच्च तम् १२२

Co एकात्मता, Ca एकत्वता (as in text) V1 D6 S जग्मुरेकत्वमाशु वै (V1 D6 मप्यथ)

117 [a]) B1 एकीभाग (for भाव) — [b]) K3 4 V1 B D S त्रिपुरत्वमुपागते (D2 त्वमुपागमे, D8 त्व समागते) — [c]) Some MSS तुमलो D8 बभूव त्रिषु लोकेषु — [d]) K V1 B3–5 Da1 Dn1 D1 2 4 S देवताना D8 हर्षो मनसि सर्वत

118 [d]) D8 सतुष्टास्ते (for सस्तुवन्तो) K3 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S महेश्वर, V1 D2 6 मुदायुता (for न्विता)

119 [a]) Ś K1 2 4 भव, G2 [अ]ग्रश्च (for ऽग्रत) B2 ते सुरास्त्रिदिव जग्मु, D8 ततो दृष्टिपथ प्राप्त — [b]) K2 जघ्नु*, K3 जग्मुषो, B3 D2–4 7 8 (marg sec m) निघ्नतो (for जघ्नुषो) V1 D6 पुर, B4 असुरा, Dn1 धनु, T2 पर, G2 पुरा (for ऽसुरान्) Ś1 त्रिपुर जघ्नुरासुरान्, Ś2 K4 जघ्नि(K4 घ्नि)वास्त्रिपुरासुरान् (sic), B2 प्रादुरासस्ततोग्रत — [c]) K3 (before corr as in text) अनिर्दिश्य च धनुषो V1 S दैश्याग्र(T1 श्य, T2 M2–4 श्य)वपुषो Ca c cite अनिर्देश्य — [d]) T1 महता (for देवस्य) K4 [अ]सह्यतेजस्विता (sic), B2 [अ]मिततेजस, Dn1 [अ]सह्यते धनु (sic), T1 [अ]सय्यतेजसा (sic) — After 119, S ins

278* त्रीणि दृष्ट्वैकसस्थानि पुराण्यथ पिनाकधृक् ।

[T1 तृणे (for त्रीणि) T2 दृष्ट्वा च स्वस्थानि G2 दृष्ट्वैव स (for दृष्ट्वैकसस्थानि) T2 पुराण्येव (for ण्यथ)]

120 [b]) G2 लोकेश्वर — [c]) D1 5 त्रिलोकसार — After 120^{cd}, K4 V1 B Dn1 D1 3–7 T2 ins

279* उत्सृष्टे वै महाभाग तस्मिंस्त्रिपुरवरे तदा ।
महानार्तस्वरो ह्यासीत्पुराणां पतता भुवि ।

[(L 1) B2 उत्सृज्य (for उत्सृष्टे) V1 D8 च (for वै) V1 B4 5 Da1 Dn1 D1 महाभागे — (L 2) Dn1 नादो स्थिरो (for आर्तस्वरो) B1 नासीत् (for ह्या) B4 आर्तनाद महानासीत् (for the prior half) V1 पतत (for पतता)] T2 (om line 4) cont T1 3 G M ins after 120^{cd}

280* एकबाणेन तद्देवस्त्रिपुर परमेश्वर ।
निजघ्ने सासुरगण देवदेवो महेश्वर ।
बाणतेजोऽग्निदग्धे तत्प्रविशीर्णं सहस्रधा ।
महदार्तस्वर कृत्वा नावशेषमुपागतम् ।

[(L 1) T3 G3 त (for तद्) — (L 2) G2 सासुरगणान् — (L 3) T3 G3 प्रविकीर्णं (for प्रविशीण)]

— [c]) K4 V1 B1 Da1 Dn1 D1–7 T2 तान्सोसुरगणान् (D1 गुणान्, T2 गुण), B2 तच्चासुरगण, B3 4 त सोसुरगण, B5 ततोसुरगण V1 D6 दग्धान् (for दग्ध्वा) Ś K1 2 तस्मात्सुरगण दृष्ट्वा, T1 3 G M मद्रेश सासुरगण — [f]) K1 प्राक्षिपन्, T1 3 G M1–3 प्रापतत्, M4 प्राविशत् Da1 D1 5 (marg as in text) पश्चिमान्भुवि (for मार्णवे)

121 [a]) K3 V1 B2 3 D2–4 7 तु, B1 4 त, T1 G हि (for तत्) T2 दग्ध्वा (for दग्ध) — [b]) Dn1 T2 दानवाश्च K3 Dn1 T2 विशेषत, B (except B2) [अ]प्यशेषिता, Co अपोशिता (for शेषत) D8 दानवाना दुरात्मना — [c]) Dn1 महेश्वरस्य (for श्वरेण)

122 [a]) K3 चात्मको ध्वजो, V1 Dn1 D2 6 क्रोधजं V1 D2 6 वह्नि — [b]) D3 दाहेत्युक्त्वा, D6 हा ते, S दहे (T1 ह)त्युक्तो (for हाहेत्युक्त्वा) Ca cites हा हा (as in text) V1 Dn1 D2 6 निवार्य च, D3 [अ]भिवारित, G2 [अ]स्ति शरत (for निवारित) — After 122^{ab}, S ins

281* त्रैलोक्यमवशेषेण पुनर्दग्धु प्रचक्रमे ।
कालाग्निमिव निर्दग्धुमुत्थित तं पुन पुन ।

[(L 1) T3 G1 3 अविशेषेण G2 अपि नो यस्य T2 पुर, G2 ताप (for पुनर्) — (L 2) T2 कालाग्निर् G2 दग्ध तम् (for निर्दग्धुम्) T1 तु, M2–4 नत् (for त)]

— [c]) K3 G2 कार्षीद् Ś K2 4 लोक, D5 लोकाद् (for लोकान्) — [d]) K3 द्रुत, B5 Da1 Dn1 D1 5 S वच (for च तम्)

123 [b]) D4 6 T1 G1 देवलोकास् K1 3 V1 B Da1 D1–5 7 T2 3 G3 M2–4 स्त्वथर्षय, D2 स्त्वधर्षभा, D8 महर्षय,

ततः प्रकृतिमापन्ना देवा लोकास्तथर्षयः ।
तुष्टुवुर्वाग्भिरर्ध्याभिः स्थाणुमप्रतिमौजसम् ॥ १२३
तेऽनुज्ञाता भगवता जग्मुः सर्वे यथागतम् ।
कृतकामाः प्रसन्नेन प्रजापतिमुखाः सुराः ॥ १२४
यथैव भगवान्ब्रह्मा लोकधाता पितामहः ।
सयच्छ त्व हयानस्य राधेयस्य महात्मनः ॥ १२५
त्वं हि कृष्णाच्च कर्णाच्च फल्गुनाच्च विशेषतः ।
विशिष्टो राजशार्दूल नास्ति तत्र विचारणा ॥ १२६
युद्धे ह्ययं रुद्रकल्पस्त्वं च ब्रह्मसमोऽनघ ।
तस्माच्छक्तौ युवां जेतुं मच्छत्रूंस्ताविवासुरान् ॥ १२७
यथा शल्याद्य कर्णोऽयं श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।
प्रमथ्य हन्यात्कौन्तेय तथा शीघ्र विधीयताम् । C 8 1579 B 8 34 123 K 8 27 45

D8 ऋषीश्वर , M1 तथार्षय — c) K1 अष्टाभि°, K8 D8 इष्टाभि°, V1 Da1 D1 5 उग्राभि , B Dn1 D2-4 6 7 S अर्ध्या (G1 ग्रा)भि° (for अर्ध्याभि) — d) Ś K2 4 शम्भुम् (for स्थाणुम्) T3 G त्रिपुरवैरिण (for अप्रतिमौजसम्)

124 a) K8 तेनाहुता , V1 अनुज्ञाता (for तेऽनु) — b) S (except T2) transp जग्मु and सर्वे — c) B Da1 D1 3-8 प्रयत्नेन, T2 प्रसन्नास्ते (for न्नेन) K8 कृत कामप्रयत्नेन — After 124, N (D1, the prior half of line 1 only) T2 ins

282* एव स भगवान्देवो लोकस्रष्टा महेश्वर ।
देवासुरगणाध्यक्षो लोकाना निदधे शिवम् ।

[(L 1) S2 भगवन् Ś2 V1 लोके स्रष्टा, D8 लोककर्ता — (L 2) T2 देव (for देवा) K8 शिव , C0 शिवम् (as above)]

125 D1 om 125ab — a) Ś1 K V1 तथैव D8 धाता (for ब्रह्मा) S (except T2) एव रुद्र(T3 ईश)स्य कृतवान् — b) D8 (marg as in text) लोकब्रह्मा, T2 हेतो (for धाता) S (except T2) सारथ्य प्र(T3 G1 3 तु)पितामह — After 125ab, K8 V1 B D (D1 om) T2 M ins

283* सारथ्यमकरोत्तत्र रुद्रस्य परमोऽव्यय ।
तथा भवानपि क्षिप्र रुद्रस्येव पितामह ।

[(L 1) K8 D8 (before corr) परमाव्यय D8 (*sup lin*) माधव — For line 1, M subst

284* स्व लोकनाथ स्रष्टा लोकाना हितकाम्यया ।

— (L 2) K3 तथापि भगवान्क्षिप्र (for the prior half) K8 रुद्रस्यैव]

— c) S2 K1 3 V1 B D T2 सयच्छतु हयान्, T1 3 G M सयच्छ तुरगान्

126 a) Ś2 कृष्णश्च कर्णश्च, K1 कृष्णाच्च कर्णाच्च T2 पार्थे कृष्णो यथा पाति — b) K3 4 V1 B D (except D5) फाल्गुनाच्च (K3 °नस्य, K4 नश्च), T2 त्व हि कर्णे T1 3 G M गुणाधिक , C0 विशेषत° (as in text) — After 126ab, S (except T2, G1 M om line 2) ins (cf 287*)

285* बलतो रूपतो योगादब्रसपद एव च ।
समासक्त महीपाल कुरु मे हितमीप्सितम् ।

— S (except T2) om 126cd — d) V1 Dn1 D6 T2 मेत्र, Da1 D1 5 तेत्र (for तत्र)

127 a) D8 रुद्रसमस् V1 Dn1 D2 6 T2 युद्धे रुद्रसम° कर्णे — b) B1 नय , B2-5 Da1 D1 3-5 7 T3 G M नये (for ऽनघ) — c) Ś K1 2 4 V1 B (except B5) Dn1 D2-4 6 7 T2 शक्तो भवान्, D8 शक्तौ युधा (for शक्तौ युवा) — d) D8 मच्छत्रु N (except K3 D8) T3 G3 M1 तानिव, T2 स इव (for ताविव) T1 शत्रूंस्ताविव चासुरान् G2 शत्रूश्चापिवचासुरान् (sic)

128 a) T1 3 G M स यथा शल्य कर्णोय T2 यथा शल्य स कर्णोय — c) T2 शीघ्र हन्याच्च कौंतेय — d) S (except T1) नीतिर् (for शीघ्र) — After 128cd, V1 B Dn1 D2 6 T2 ins

286* त्वयि मद्रेश राज्याशा जीविताशा तथैव च ।
विजयश्च तथैवाद्य कर्णसाचिव्यकारित ।

[(L 2) T2 विजयस्य Dn1 D2 कर्णसारथ्य(D थि) कारित — After line 2, T ins an addl colophon for which see below]

On the other hand, T1 3 G M ins after 128cd

287* त्वया राज्य सुख चैव जीवित जयमेव च ।
समासक्त महीपाल कुरु मे हितमीप्सितम् ।
सयच्छास्य हयान्राजन्मत्प्रियार्थं परंतप ।

Colophon

[(L 1) G1 M1 2 4 त्वयि (for त्वया) G1 2 M जय (for जयम्) — (L 3) G1 परतप — (Colophon) T ins it after 286* — *Adhy nam* T1 M1 त्रिपुरदहन — *Adhy no* T1 3 G M 27, T 29]

— T1 3 G M om 128ef — e) B2 कर्णे च, D2 कर्णस्य, T कर्णे च — After 128, N T2 ins

288* विजयश्चैव संग्रामे सयच्छाश्व हयोत्तमान् ।

[T2 विजयस्य Ś K2 4 तव, D2 चास्य, T2 एव (for चैव) V1 सयम्य (for संयच्छ) K2-4 V1 B3 4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 [अ]स्य (for [अ]श्व)]

C 8 1579 B 8 34 124 K 8 27 46 त्वयि कर्णश्च राज्यं च जय चैव प्रतिष्ठिताः ॥ १२८
इमं चाप्यपरं भूयः इतिहासं निबोध मे ।
पितुर्मम सकाशे यं ब्राह्मणः प्राह धर्मवित् ॥ १२९
श्रुत्वा चैतद्वचश्चित्रं हेतुकार्यार्थसंहितम् ।
कुरु शल्य विनिश्चित्य मा भूदत्र विचारणा ॥ १३०
भार्गवाणां कुले जातो जमदग्निर्महातपाः ।
तस्य रामेति विख्यातः पुत्रस्तेजोगुणान्वितः ॥ १३१
स तीव्रं तप आस्थाय प्रसादयितवान्भवम् ।
अस्त्रहेतोः प्रसन्नात्मा नियतः संयतेन्द्रियः ॥ १३२
तस्य तुष्टो महादेवो भक्त्या च प्रशमेन च ।
हृद्गतं चास्य विज्ञाय दर्शयामास शंकरः ॥ १३३
ईश्वर उवाच ।
राम तुष्टोऽस्मि भद्रं ते विदितं मे तवेप्सितम् ।
कुरुष्व पूतमात्मानं सर्वमेतदवाप्स्यसि ॥ १३४
दास्यामि ते तदास्त्राणि यदा पूतो भविष्यसि ।
अपात्रमसमर्थं च दहन्त्यस्त्राणि भार्गव ॥ १३५
इत्युक्तो जामदग्न्यस्तु देवदेवेन शूलिना ।
प्रत्युवाच महात्मानं शिरसावनतः प्रभुम् ॥ १३६
यदा जानासि देवेश पात्रं माममस्त्रधारणे ।
तदा शुश्रूषतेऽस्त्राणि भवान्मे दातुमर्हति ॥ १३७
दुर्योधन उवाच ।
ततः स तपसा चैव दमेन नियमेन च ।
पूजोपहारबलिभिर्होममन्त्रपुरस्कृतैः ॥ १३८
आराधयितवाञ्शर्वं बहून्वर्षगणांस्तदा ।
प्रसन्नश्च महादेवो भार्गवस्य महात्मनः ॥ १३९
अब्रवीत्तस्य बहुशो गुणान्देव्याः समीपतः ।

---

129 Before 129, S ins दुर्योधन उवाच — a) K4 Dn1 T3 G3 इद (for इम) D3 4 7 प्राप्य पर, D8 चापि पर T2 अपर तु प्रवक्ष्यामि — b) T2 पुरातन (for निबोध मे) — c) G2 सकाशेन K3 V1 B2 3 5 Dn1 D2–4 7 T2 यद्, M3 त्व (for य)

130 a) M4 कृत्वा (for श्रुत्वा) Dn1 D4 वैतद्, D8 [ए]तच्च (by transp) K3 वच (for वचश्) G2 श्रुत्वा (for चित्र) — T2 om 130[bc] — b) S (T2 om) हेतुकार्यार्थ(G2 र्यं च)तत्त्ववित्, Co as in text — d) Ś2 D4 8 तत्र, V1 D2 6 काचिद्, B2 तस्य (for अत्र)

131 b) K1 जामदग्निर् B2 3 D3 4 7 महायशा (for तपा) — c) V1 D6 तस्य राम इति ख्यात — d) B2 बलान्वित (for गुणा)

132 a) Ś2 स तीव्र, V1 सुतीव्र D8 व्रतम् (for तप) — b) K1 भवान्, D8 प्रभु V1 D2 6 प्रसादयति शकर, T2 3 G1.3 सप्रसादिनान्भव (sic) — c) G2 प्रसक्तानि (for आत्मा) — d) M1 नियत K3 D2 8 स(K3 स)जितें द्रिय, G2 समि, M1 सर्व (sic)

133 b) B3 भक्त्या प्रशर्मनेन च — c) T2 विचित्र चास्य विजयं — After 133, S (except T1) ins

289* प्रत्यक्षेण महादेव स्वां तनु सर्वशकर ।

134 G1 2 M2–4 om the ref K3 B1 3 4 Da1 Dn1 D1–7 महेश्वर, V1 B2 5 T1 3 शकर, D8 रुद्र, T2 देव (for ईश्वर) — a) K1 नाम (for राम) — b) V1 च (for मे) D5 मे तवेषित, T1 3 G तव चेप्सि(T3 G3 ष्टि)त — Ś1 reads 134[cd] on marg — c) T1 च वचो मह्य, M1 धूतपाप्मान (for पूतमात्मान) G2 कुरुष्व मे तदात्मान (sic) — d) D8 भविष्यति (for अवाप्स्यसि)

135 a) K2 4 T1 3 तदस्त्राणि, V1 Da1 D1 5 6 महा, G1 ममा — b) T1 G2 भूतो (for पूतो) B2 Dn1 D4 भविष्यति — c) K3 अद्य त्वाम्, K4 अपूतम्, B2 अपारम् (for अपात्रम्)

136 ab) V1 [अ]सौ, B1 च (for तु) B3 D2 6 transp जामदग्न्यस्तु and देवदेवेन — d) T1 वद्य तं (for [अ]वनत) D1 प्रभु, M2–4 प्रभो (for प्रभुम्)

137 Before 137, G1 ins राम — a) K1 2 जानासि, B (except B2) Da1 D1 3–5 7 जानाति B1 4 7 Da1 D1 3–5 7 देवेश, B3 [अ]पात्र मा, Dn1 मा देव — b) Ś K B2 प्राप्त, Ca c पात्र (as in text) D8 यम् (for माम्) K4 T1 अस्त्रधारिणे B3 शस्त्रास्त्रधारणे तदा, Dn1 प्राप्तमस्त्रविधारणे — c) T1 तथा (for तदा) K3 V1 B2 Dn1 D2 T1 शुश्रूषवे K4 यते, D6 न्य च, M2–4 षतो, Co षते (as in text) B3 शुश्रूषते मे शस्त्राणि — d) V1 D6 भगवन्, B3 भवान्वै (for भवान्मे) K1 3 4 V1 B1 Da1 D2 6 8 T2 G2 M2–4 अर्हसि

138 S (except T2) om the ref — b) V1 शमेन, T1 3 G M व्रतेन (for दमेन) T2 शमेन च दमेन च — c) V1 D6 जपो (for पूजो) Ca as in text — d) K2 होममन्त्रै (for होममन्त्र) K3 परिस्कृतै, B2 4 पुरस्कृत

139 a) K4 आधारयतवान्, T3 G1 3 समाराधितवान् V1 D2 6 आराधयति (D2 यति, D6 यत) देवेश, T2 आराध

भक्तिमानेष सततं मयि रामो दृढव्रतः ॥ १४०
एवं तस्य गुणान्प्रीतो बहुशोऽकथयत्प्रभुः ।
देवतानां पितॄणां च समक्षमरिसूदनः ॥ १४१
एतस्मिन्नेव काले तु दैत्या *आसन्महाबलाः ।
तैस्तदा दर्पमोहान्धैरबाध्यन्त दिवौकसः ॥ १४२
ततः संभूय विबुधास्तान्हन्तुं कृतनिश्चयाः ।
चक्रुः शत्रुवधे यत्नं न शेकुर्जेतुमेव ते ॥ १४३
अभिगम्य ततो देवा महेश्वरमथाब्रुवन् ।
प्रसादयन्तस्तं भक्त्या जहि शत्रुगणानिति ॥ १४४
प्रतिज्ञाय ततो देवो देवतानां रिपुक्षयम् ।
रामं भार्गवमाहूय सोऽभ्यभाषत शंकरः ॥ १४५
रिपून्भार्गव देवानां जहि सर्वान्समागतान् ।
लोकानां हितकामार्थं मत्प्रीत्यर्थं तथैव च ॥ १४६

राम उवाच ।

अकृतास्त्रस्य देवेश का शक्तिर्मे महेश्वर ।
निहन्तुं दानवान्सर्वान्कृतास्त्रान्युद्धदुर्मदान् ॥ १४७

ईश्वर उवाच ।

गच्छ त्वं मदनुध्यानान्निहनिष्यसि दानवान् । C 8 1602 B 8 34 144 K 8 28 20

ज्यित्वा शर्वं हि — [b]) M2–4 सवत्सरान् (for वर्षगणान्) K8 T2 तथा — [c]) V1 B8 स (for च) Ś K2 4 तदा देवो (for महादेवो)

140 [a]) K1 च तथा (for बहुशो) S (except T2) असकृच्चाब्रवीत्तस्य — Ś K1 2 om (hapl) 140[b]–141[a] — [b]) K8 समतत, T8 G1 8 सकाशत M4 सदीपत (for समी) — [d]) K4 मम (for मयि) V1 वीरो (for रामो)

141 Ś K1 2 om 141[a] (cf v l 140) — [a]) S (except T2) अस्य D8 गुणै (for गुणान्) T1 वीरो, T8 G1 8 देवो (for प्रीतो) — [b]) Ś2 प्रहसन् (for बहुशो) Ś K2 कथयन् T8 G विभु (for प्रभु) T1 बहुशोक भयाद्विभु — [d]) K1 4 V1 B (except B5) D (except Dn1 D8) T1 2 G1 M अरिसूदन

142 Before 142, T1 8 G2 8 ins दुर्योधन — [a]) K8 च (for तु) B8 एतत्त्वेव तदा काले — [b]) Ś K V1 B1 8–5 D S ह्या(Ś2 ह्रा, B8 Dn1 T2 चा)सन्, B2 ह्यान्यान् (for *आसन्) — [c]) K8 ते (for तैस्) K8 D8 T2 8 G M दर्पमोहाद्वै, B2 D2 मोहाद्यैर् (D2 द्यै), Dn1 T1 मोहाभ्या, (for मोहान्धैर्) D6 तैस्तु दर्पममोहाधै (sic) — [d]) V1 Dn1 D6 प्राबा(D6 व)ध्यत, B1 2 D8 अव ध्यत, D2 प्रबाध्यते, D4 अबध्यते, T2 प्रबोध्यत (for अबा)

143 [a]) G1 तत्र (for तत) B2 सस्तूय (for सभूय) K4 विबुधान्, B2 विविधान्, G2 बहुलास् V1 Dn1 D2 6 T2 ततस्ते विबुधा सर्वे — [b]) B2 हत ते (for तान्हन्तु) — [c]) Ś K1 2 4 शक्रवधे (for शत्रु) G2 शक्र शक्रवशो यत्नं (sic) — [d]) K1 शक्नेर् (for शेकुर्) B2 D6 हतुम् (for जेतुम्) K8 V1 B D (except D8) तान् (for ते) S (except T2) न च जेतुमशक्नुवन्

144 [a]) K8 अभितप्य, B2 अभ्यगच्छन् (for अभिगम्य) — [b]) T1 महादेवम् (for महेश्वरम्) V1 B D (except D8) S उमापतिं (for अथाब्रुवन्) — [c]) K1 8 B2 4 D8 प्र(D8 प्रा)सादयतस्ते, V1 B1 Dn1 D2–4 6 7 S प्र(D2 G1 प्रा)सादयस्तदा (T2 था) B8 5 Da1 D1 5 प्रासादयत ते (for प्रसादयन्तस्त)

145 [a]) K1 परिज्ञाय Dn1 तदा (for ततो) Ś2 देव — [b]) B2 रिपुक्षये T1 देवाना रिपुसक्षयं — [c]) Dn1 आसीन, G2 आयाय (for आहूय) — [d]) Dn1 T2 प्रत्यभाषत T1 सोह्या, G2 अभ्य (for सोऽभ्य)

146 Before 146, Da1 D1 5 ins रुद्र उवाच — [b]) B2 4 D6 8 शत्रून् (for सर्वान्) — [c]) T1 M2–4 हितकास्यार्थं — [d]) V1 न प्रीत्यर्थं, B2 प्रीत्यर्थं च, T1 2 G1 2 M मत्प्रियार्थं — After 146, V1 B (except B8) Da1 D1–7 ins

290* एवमुक्त प्रत्युवाच त्र्यम्बक वरद प्रभुम् ।

While, Dn1 T2 ins after 146

291* एवमुक्तस्तु देवेन भार्गव सुमहायशा ।
प्रत्युवाचाथ देवेश शकर स कृताञ्जलि ।

[(L 1) T2 तु (for स) — (L 2) T2 च (for [अ]थ)]

147 D8 om (hapl) 147, along with the ref — [a]) Ś1 K1 2 V1 D2 अकृतार्थस्य, B (except B2) Da1 D1 8–5 7 S (except T2) का शक्तिर्मम — [b]) K8 V1 B2 Dn1 D2 6 T2 मम सयुगे (for मे महेश्वर) B1 8 4 5 Da1 D1 8–5 7 T1 8 G M अ(T1 ह्य)कृतास्त्रस्य (T1 सत्र) सयुगे — [c]) K1 निहर्तुं

148 D8 om. the ref. Ś1 K1–8 V1 B D (except D8) महेश्वर, Ś2 श्रीमहादेव, T1 8 M देव; T2 शकर, G2 भव (for ईश्वर) — [a]) M1 गच्छध्व B Da1 D1 5, 7 मदनुज्ञातो (for °ध्यानान्) — [b]) B2 निहनिष्यति, Da1

C 8 1602 B 8 34 145 K 8 28 20 विजित्य च रिपून्सर्वान्गुणान्प्राप्स्यसि पुष्कलान् ॥

दुर्योधन उवाच ।

एतच्छ्रुत्वा च वचन प्रतिगृह्य च सर्वशः ।
रामः कृतस्वस्त्ययनः प्रययौ दानवान्प्रति ॥ १४९
अवधीद्देवशत्रूंस्तान्मददर्पबलान्वितान् ।
वज्राशनिसमस्पर्शैः प्रहारैरेव भार्गवः ॥ १५०
स दानवैः क्षततनुर्जामदग्न्यो द्विजोत्तमः ।
संस्पृष्टः स्थाणुना सद्यो निर्व्रणः समजायत ॥ १५१
प्रीतश्च भगवान्देवः कर्मणा तेन तस्य वै ।
वरान्प्रादाद्ब्रह्मविदे भार्गवाय महात्मने ॥ १५२
उक्तश्च देवदेवेन प्रीतियुक्तेन शूलिना ।
निपातात्तव शस्त्राणां शरीरे याभवद्रुजा ॥ १५३
तया ते मानुषं कर्म व्यपोढं भृगुनन्दन ।
गृहाणास्त्राणि दिव्यानि मत्सकाशाद्यथेप्सितम् ॥
ततोऽस्त्राणि समस्तानि वरांश्च मनसेप्सितान् ।
लब्ध्वा बहुविधान्रामः प्रणम्य शिरसा शिवम् १५५
अनुज्ञां प्राप्य देवेशाज्जगाम स महातपाः ।
एवमेतत्पुरावृत्तं तदा कथितवानृषिः ॥ १५६
भार्गवोऽप्यददात्सर्वं धनुर्वेदं महात्मने ।
कर्णाय पुरुषव्याघ्र सुप्रीतेनान्तरात्मना ॥ १५७

D1 5 निष्यामि K3 V1 B D S शात्रवान् (for दानवान्) — c) K1 विचित्य T1 हि (for च) B1 पुन॰ (for रिपून्) — d) K4 प्राश्यसि, V1 आप्स्यसि (for प्राप्स्यसि)

149 Ś K (except K3) V1 B D (except D3) om the ref — a) K1 3 V1 B D (except D6) T1 G1 2 M तु (for च) — b) B4 तु (for च) K1 वर्चस, K3 Dn1 D3 T2 सत्वर॰ (K3 ॰र) (for सर्वश)

150 a) K1 V1 B D (except D3) अब्रवीद् (for अवधीद्) S (except T2) ततोवधीद्देवशत्रून् — b) Ś1 K2 दमदर्पबलान्वितान्, Ś2 ददर्श (sic), K3 Dn1 D3 T2 मददर्पसमन्वितान्, D1 4 T1 मददर्थ(T1 हर्ष)बलान्वितान् — After 150ab, V1 B D (except D3) ins

292* मम युद्ध प्रयच्छध्व दैत्या युद्धमदोत्कटा ।
प्रेषितो देवदेवेन वो विजेतु महासुरा ।
इत्युक्ता भार्गवेणाथ दैत्या युद्ध प्रचक्रमु ।
स तान्निहत्य समरे दैत्यान्भार्गवनन्दन ।

[(L 1) B4 युद्धबलोत्कटा D6 युद्धे मदो — B2 repeats lines 2–4 followed by 8 24 151–8 25 2 after 8 25 6 — (L 2) B5 महासुरान् — (L 3) Da1 D1 योद्धु (for युद्ध) — (L 4) B2 निजघ्ने (for निहत्य)] — c) K1 B2 3 Dn1 D6 3 वज्रा(B शक्रा)शनिसमप्रख्यै, K3 विज्ञातानि समप्रख्यै

151 Ś K1 2 4 om 151ab — a) Da1 D1 5 क्षततनूर्, D4 3 कृत्ततनुर् — b) S (except T2) नृपोत्तम (for द्विजोत्तम) — c) K1 4 स स्पृष्ट, K2 सस्पृष्टा, B2 सप्रष्ट G2 सहृष्ट स्थाणुमासाद्य — d) Dn1 निर्विण॰, D3 T2 निर्घृण, G2 निपुण (for निर्व्रण॰) M2–4 समपद्यत (for ॰जायत).

152 a) K3 प्रीत स; T2 प्रीततो (sic) K4 एव (for देव) — b) V1 T2 transp तेन and तस्य — c) Ś2 ब्रह्मविदो, K1 विदा, K2 ब्रह्मावि*, K3 V1 B D S बहुविधान्

153 a) G2 उक्त च S (except T2) प्रीतियुक्तेन (for देवदेवेन) — b) T1 3 G M देवदेवेन, T2 प्रतियुक्तेन — c) Ś K1 2 4 विपाका(Ś2 *sup lin* ता)त्, T1 विहितात्, Ca निपातात् (as in text) Ś2 K4 D3 (marg as in text) शत्रूणा, K1 शास्त्राणा D2 निपातास्त्रविशि*णा (sic) — d) K3 मा भवद्रुजा

154 a) K3 T2 G2 3 तथा ते, B2 तयाति, D1 तमाते, D2 तथा त्व, G1 मया ते Ś K1 2 4 नानुरूपस्य, Ca मानुष कर्म (as in text) — b) Ś K1 2 4 T1 G2 Co व्यपोह, K3 व्यापाद्ध (sic), Da1 D1 व्यापोढ, D7 व्यपोद्ध D3 (marg as in text) व्यशोढ, T2 नापोहद्, T3 G3 M1 व्यपोहे (M1 हद्), Ca व्यपोढ (as in text) — d) K1 Dn1 यथेप्सितान्

155 Before 155, N T2 ins दुर्योधन उवाच — a) S (except T2 G2) समग्राणि — b) K1 समरेप्सितान्, B5 Da1 D1 5 मनस प्रियान् (for मनसेप्सितान्) — c) Ś2 राज (for राम) — d) T1 बहुधा (for शिरसा) V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 भव (for शिवम्)

156 a) T2 देवेश — b) T2 सुमहातपा — c) B3 एव (for एतद्) — d) B1 पुरा, T3 G M तथा (for तदा) D6 तदाह भगवानृषि

157 a) K3 B4 5 Da1 Dn1 D1 5 [अ]ददत्, T1 3 G M ददौ V1 B1 D2–4 6 7 ददौ दिव्य (V1 ॰व्या), B2 [अ]ददद्दिव्य (for [अ]ददात्सर्वं) — b) V1 महास्त्राणि (for धनुर्वेद) — D3 om 157c–159a — c) G1 M2–4 पुरुषव्याघ्र (M3 ॰घ्रे)

वृजिनं हि भवेत्किंचिद्यदि कर्णस्य पार्थिव ।
नास्मै ह्यस्त्राणि दिव्यानि प्रादास्यद्भृगुनन्दनः ॥ १५८
नापि सूतकुले जातं कर्णं मन्ये कथंचन ।
देवपुत्रमहं मन्ये क्षत्रियाणां कुलोद्भवम् ॥ १५९
सकुण्डलं सकवचं दीर्घबाहुं महारथम् ।
कथमादित्यसदृशं मृगी व्याघ्रं जनिष्यति ॥ १६०
पश्य ह्यस्य भुजौ पीनौ नागराजकरोपमौ ।
वक्षः पश्य विशालं च सर्वशत्रुनिबर्हणम् ॥ १६१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

२५

दुर्योधन उवाच ।
एवं स भगवान्देवः सर्वलोकपितामहः ।
सारथ्यमकरोत्तत्र यत्र रुद्रोऽभवद्रथी ॥ १
रथिनाभ्यधिको वीरः कर्तव्यो रथसारथिः । C 8 1621 B 8 35 2 K 8 29 2

158 D_8 om 158 (cf v l 157) — [a]) K_3 D_8 M_1 व्रजिनं T_3 $G_{2\,3}$ M_{2-4} न (for हि) T_1 किं वा, M_1 कश्चिद् (for किंचिद्) — [b]) $T_{1\,3}$ G $M_{1\,3}$ अस्य (for यदि) B_4 मारिष (for पार्थिव) — [c]) V_1 $D_{2\,6}$ सोऽस्मै (for नास्मै) — [d]) D_{n1} प्रादाच्चेद्, $D_{6\,8}$ ना(D_8 प्र)दास्यद् — For 158[cd], S (except T_2) subst

293* सूतेन वर्धितो नित्यं न शूद्रो नृप एव सः ।
विशुद्धयोनिं विज्ञाय दिव्यान्यस्त्राण्यदात्प्रभुः ।

[(L 1) G_1 M_{2-4} विद्वा(G_1 द्व)न् (for नित्यं) G_1 M न (M_1 अ)सूतो (for न शूद्रो) T_1 न सूतो नापि चाविद्वान् G_2 सूतो न विद्वान्वैश्यो न (for the prior half) — (L 2) M ज्ञात्वा तु (for विज्ञाय) T_1 $G_{1\,2}$ भृगुः (for प्रभुः)]

159 D_3 om 159[a] (cf v l 157) — [a]) K_1 सूतकुलं — [b]) S (except T_2) transp कर्णं and मन्ये — [c]) V_1 D_6 देवपुत्रसमं (for महं) — After 159, K_3 V_1 B D S ins

294* विशिष्टमवबोधार्थं कुलस्येति मतिर्मम ।
सर्वथा न ह्ययं शल्य कर्णः सूतकुलोद्भवः ।

[(L 1) K_3 $B_{1\,4\,5}$ D (except D_8) $T_{1\,3}$ G $M_{1\,3}$ विसृष्टम् Ca विशिष्टम् (as above) V_1 ज्ववबोधस्त्र B_2 क्षत्रियाणां च D_{a1} $D_{1\,5}$ T_3 $G_{1\,3}$ Co अविरो(T_3 $G_{1\,3}$ बो)धार्थं, D_{n1} D_8 m T_2 महतो गो(T_2 गा)त्राद्, D_8 च महादेवाद्, T_1 अपि पार्थस्य G_2 अपिबोधत्वं M_{2-4} नावबोधार्थं (for अव) D_{n1} D_3 T_2 इति मे नैष्ठिकी मतिः (for the posterior half) — (L 2) S (except T_2) हि मे (for ह्ययं) B_3 $T_{1\,3}$ G transp शल्य and कर्णः D_{n1} सर्वथा न ह्यसवर्णः (for the prior half) Co cites सर्वथा (as above) K_3 कर्ण (for कर्णः) K_8 सूतकुलोद्भव]

160 =(var) 1 127 15 — [b]) G_1 दिव्यबाहुम् (for दीर्घं) V_1 B_1 D_2 महाबलं, D_6 भुजं, T_3 $G_{1\,3}$ अरिंदम (for महारथम्) — [c]) K_1 कर्णम् T_1 रथम् (for कथम्) V_1 $D_{4\,6}$ S (except T_2) आदित्यसंकाशं (for सदृशं) — [d]) V_1 $D_{2\,6}$ प्रसूयते (D_2 ति) (for जनिष्यति) S (except T_2) मृगी (G_2 गः) सिंहं प्रसूयते Ca as in text

161 [a]) $B_{1\,2\,4}$ $D_{3\,4\,7}$ T_3 G_3 यथा (for पश्य) T_1 पश्यस्यच्च Ś $K_{1\,2\,4}$ यस्य, V_1 त्वस्य, G_2 ह्यद्य (for ह्यस्य) K_1 यत्तौ, D_8 दिव्यौ, T_3 G एतौ (for पीनौ) — [c]) Ś K_4 D_8 (marg as in text) चक्षुः (for वक्षः) — [d]) $Ś_2$ K_4 सर्वशत्रुनिबर्हण $T_{1\,3}$ G M सर्वशस्त्रसहं रणे, T_2 ब्रुवतो मम सुप्रभो — After 161, $K_{3\,4}$ V_1 B D S ins

295* न त्वेष प्राकृतः कश्चित्कर्णो वैकर्तनो वृष ।
महात्मा ह्येष राजेन्द्र रामशिष्यः प्रतापवान् ।

[(L 1) D_{a1} $D_{1\,5}$ T $G_{1\,2}$ M_{1-3} त्वेवं, D_6 त्वेव, G_3 त्वयं M_4 त्वेह (for त्वेष) Co cites प्राकृत (as above) $B_{1\,5}$ नृप , D_{a1} $D_{1\,5}$ नृप, S वृषा]

Colophon om in D_8 — *Adhy name* Ś $K_{2\,4}$ B_2 त्रिपुरवध, $K_{1\,3}$ V_1 $B_{1\,4}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1\,3-5\,7}$ त्रिपुरवधोपाख्यान, T_2 कर्णमाहात्म्य, M_1 कर्णमाहात्म्यकथन — *Adhy no* (figures words or both) $Ś_2$ 24 (as in text), $B_{1\,2}$ D_{n1} D_3 34, B_5 $D_{4\,5}$ 35, D_{a1} 45, D_1 $T_{1\,3}$ G M 28, T_2 30

25

1 D_8 om 1[ab] with the ref B_5 om the ref — [a]) M_1 भवेत् (for एवं) — [b]) T_3 G ब्रह्मा(for सर्व) — [c]) B_3 ब्रह्मा (for तत्र) — [d]) K_2 $B_{1\,3\,4}$ $D_{3\,4\,7}$ ब्रह्मा (for यत्र) K_3 भवेद् (for ऽभवद्) S (except T_1) रथे (for रथी)

2 [a]) V_1 B D $T_{2\,3}$ G रथिनोऽभ्य(D_{a1} $D_{1\,5}$ G_2 नो

C 8 1621 B 8 35 2 K 8 29 2 तस्मात्त्वं पुरुषव्याघ्र नियच्छ तुरगान्युधि ॥ २

संजय उवाच ।

ततः शल्यः परिष्वज्य सुतं ते वाक्यमब्रवीत् ।
दुर्योधनममित्रघ्नः प्रीतो मद्राधिपस्तदा ॥ ३
एवं चेन्मन्यसे राजन्गान्धारे प्रियदर्शन ।
तस्मात्ते यत्प्रियं किंचित्तत्सर्वं करवाण्यहम् ॥ ४
यत्रास्मि भरतश्रेष्ठ योग्यः कर्मणि कर्हिचित् ।
तत्र सर्वात्मना युक्तो वक्ष्ये कार्यधुरं तव ॥ ५
यत्तु कर्णमहं ब्रूयां हितकामः प्रियाप्रियम् ।
मम तत्क्षमतां सर्वं भवान्कर्णश्च सर्वशः ॥ ६

कर्ण उवाच ।

ईशानस्य यथा ब्रह्मा यथा पार्थस्य केशवः ।
तथा नित्यं हिते युक्तो मद्रराज भजस्व नः ॥ ७

शल्य उवाच ।

आत्मनिन्दात्मपूजा च परनिन्दा परस्तवः ।
अनाचरितमार्याणां वृत्तमेतच्चतुर्विधम् ॥ ८
यत्तु विद्वन्प्रवक्ष्यामि प्रत्ययार्थमहं तव ।
आत्मनः स्तवसंयुक्तं तन्निबोध यथातथम् ॥ ९
अहं शक्रस्य सारथ्ये योग्यो मातलिवत्प्रभो ।
अप्रमादप्रयोगाच्च ज्ञानविद्याचिकित्सितैः ॥ १०

ह्य)धिको, T1 रथिना ह्यधिको Ś1 K3 4 V1 B Dn1 D2-4 6 7 M2-4 वीर, K1 वीर, T2 वात्र (for वीर) — b) K1 कर्तव्य, T2 तुल्यो वा (for कर्तव्यो) — V1 B1 5 Dn1 D6 T2 om 2cd B2 reads 2cd after line 4 of App I (No 5) Da1 D1 5 repeat 2cd at the end of App I (No 5) After 2, K4 V1 B D T2 ins a passage given in App I (No 5)

3 K1 3 D6 T1 om the ref T2 reads 3–6 for the first time after line 57 of App I (No 5) — ab) K1 कथम् (for वाक्यम्) V1 D6 स शल्य' प्राजलिर्भूत्वा परिष्वज्य च पार्थिव — c) K3 V1 B D S अमित्रघ्न (Da1 D1 5 घ्न) — d) D4 T1 तथा (for तदा) V1 D6 मद्राधिपतिरब्रवीत्

4 Before 4, N (except D6) ins शल्य उवाच — a) B2 D6 यन् (for चेन्) Ś K2 उच्यसे, K1 वक्ष्मि ते (sic), K4 उच्यते (for मन्यसे) — b) Ś K2 G3 प्रियदर्शन — c) V1 D6 एष (for तस्मात्) — d) G2 प्रिय (for सर्वं) B2 करवाणि वै (for वाण्यहम्)

5 a) K3 D6 यत्रास्मिन्, B5 तत्रास्मि T2 तत्तोस्मि, T3 G1 3 तास्मिस्तु (for यत्रास्मि) Da1 D1 5 भारतश्रेष्ठ — b) B1 3 4 D6 योग्य (for योग्य) Da1 D1 5 M4 कर्माणि (for कर्मणि) K1 कर्हिचित् (for कर्हि) — c) T2 तथा (for तत्र) D1 5 M1 सर्वात्मनो (for त्मना) — d) K 3 वक्षे, B5 रक्ष्ये, T1 रक्षे; G2 यक्ष्ये, Ca ० वक्ष्ये (as in text) B5 Da1 D1 2 5 6 8 G2 कार्यं धुरं (D6 ध्रुव), T2 कार्यांतर (for कार्यधुर) K2 वक्ष्ये कार्यधुरधर, V1 वाक्ये कार्यं वर वर, V1m वक्ष्ये कार्यस्य सभव'; B1-3 Dn1 D3 4 7 M1 वक्ष्ये कार्यं परतप — After 5, V1 reads (on marg) 7cd, repeating it in its proper place

6 a) T1 2 G2 M2-4 यत्तत्, T3 G1 3 यद्यत्, M1 यत् (submetric) (for यत्तु) B1 कर्मम् (for कर्णम्) K1 D1 ब्रूया D6 यत्तु ब्रूयामह कर्मा — b) K3 G3 हितकाम, D1 हित काम, T2 हित काम K4 V1 B (except B3 5) Dn1 D3 4 7 प्रियाप्रिये (K4 यौ), T3 G2 3 प्रियवद (G2 द्) — c) K3 मे स (for मम) Dn1 D3 तु (for तत्) Ś2 K4 B5 Da1 D1 4 5 T3 G3 क्षम्यता, T1 क्रमता (for क्षमता) — d) B1 कर्णस्य (for कर्णश्च) D3 सर्वथा, Cc सर्वश (as in text) — After 6 B2 repeats lines 2–4 of 292* followed by 8 24 151–8 25 2

7 V1 reads 7cd for the first time after 5 — c) K1 युक्ते, Cc युक्तो (as in text) — d) K1 मद्रराजा; M4 भद्रराज (for मद्र) V1 B D T1 3 G1 3 M भवस्व, T2 भरस्व, G2 भवास्य (for भजस्व) B5 Da1 D1 5 S (except T2) मे (for न)

8 T1 om the ref — a) K1 3 B4 G1 2 आत्मनिंदा च (G1 दाश्च) पूजा च (G2 जाश्च) — b) S2 K4 परस्तुति; B1 स्तप, T1 M1 स्तव, T2 स्तव, T3 G3 [आ]त्मन स्तव Ca cites स्तव — d) V1 एव (for एतत्) V1 Dn1 D6 S चतुष्टय (for विधम्)

9 Before 9, T1 ins शल्य — a) V1 D2 यत्ते, B2 बहु, B3 वर, Da1 D1 5 यस्तु, Dn1 य तु (for यत्तु) K3 यत्तु विद्वत्प्रविष्यामि, T2 चतुर्विधं प्रवक्ष्यामि — b) T2 3 G1 3 इद (for अह) B1 (marg as in text) पुन (for तव) B3 प्रयत्नाच्च महत्तर — c) K4 आत्मानं; M4 आत्मान' T2 स्तवयुक्त त — d) T2 निबोधय (for तन्निबोध)

10 b) K2 योगो (for योग्यो) D6 प्रभो' — c) Ś K1 2 4 अप्रयासप्रयोगाच्च (Ś2 K1 गश्च, K4 गाश्च),

ततः पार्थेन संग्रामे युध्यमानस्य तेऽनघ ।
वाहयिष्यामि तुरगान्विज्वरो भव सूतज ॥ ११

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

२६

दुर्योधन उवाच ।

अयं ते कर्ण सारथ्यं मद्रराजः करिष्यति ।
कृष्णादभ्यधिको यन्ता देवेन्द्रस्येव मातलिः ॥ १
यथा हरिहयैर्युक्तं संगृह्णाति स मातलिः ।
शल्यस्तव तथाद्यायं संयन्ता रथवाजिनाम् ॥ २
योधे त्वयि रथस्थे च मद्रराजे च सारथौ ।
रथश्रेष्ठो ध्रुवं संख्ये पार्थो नाभिभविष्यति ॥ ३

संजय उवाच ।

ततो दुर्योधनो भूयो मद्रराज तरस्विनम् ।
उवाच राजन्संग्रामे संयच्छन्त हयोत्तमान् ॥ ४
त्वयाभिगुप्तो राधेयो विजेष्यति धनंजयम् ।
इत्युक्तो रथमास्थाय तथेति प्राह भारत ॥ ५
शल्येऽभ्युपगते कर्णः सारथिं सुमनोऽब्रवीत् ।
स्वं सूत स्यन्दनं मह्यं कल्पयेत्यसकृत्स्मरन् ॥ ६ C 8 1676 B 8 36 7 K 8 30 7

B2 अप्रमत्तप्र , D2 8 T1 3 G अप्रमादात्प्र Ca c cite अप्रमाद, and प्रयोग — d) K1 V1 ज्ञानविद्याचिकित्सनै°

11 a) K3 Dn1 D8 S तस्मात्, D6 तथा (for तत) D6 G2 पार्थस्य (for पार्थेन) D1 तत प्रार्थितसग्रामे — c) M4 वहयिष्यामि (for वाह) G3 वाहयिष्ये रथवर — d) त्वं धीरो, M1 निर्ज्वरो (for विज्वरो) Dn1 M1 सूतज

Colophon om in S (except T2) — *Day of Karna's Generalship* Ś2 द्वितीययुद्धदिवसे, K4 प्रथम — *Adhy name* Dn1 शल्यसारथ्य, T2 शल्यसारथ्याभ्युपगम° — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 25 (as in text), B1 D3 5 35, B2 65, Da1 46, D1 29, D4 6 36, T2 31

26

1 c) D1 8 अप्यधिको (for अभ्य) T1 [ऽ]यं वा, T2 यत्नाद् (for यन्ता) — K3 om 1^{d}–3^{c} — d) K1 V1 B D T2 देवेशस्य, T1 3 G M वासवस्य (for देवेन्द्रस्य) D2 च (for [इ]व) G2 सारथि (for मातलि)

2 K3 om 2 (cf v l 1) D8 G2 om (hapl) 2^{ab} — b) B1 च (for स) T1 G1 2 M रथ (M1 तथा) गृह्णाति मातलि, T2 सगृह्णातीह मातलि — c) V1 B D S transp तव and तथा — d) D8 स यता (for सयन्ता) K1 रथवाजिन, Dn1 सारथि , T1 मुत्तम (for °वाजिनाम्)

3 K3 om 3^{abc} (cf v l 1) — a) D8 योधयित्वा, G2 M2–4 यौधे त्वयि V1 Ca बलस्थे (for रथस्थे) Da1 चा (for च) T1 योधे त्वयिरथस्थे च — b) T1 3 G M1 महारथे (M1 थ), M2–4 च यतरि (for च सारथौ) — c) K2 Dn1 रथश्रेष्ठौ, T3 G1 3 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठो) ❀Cc अथ श्रेष्ठ इति वा पाठ ।❀ V1 (marg as in text) लेख्ये, M1 सखौ, M2–4 सखे (for सख्ये) — d) K3 B1 3–5 Da1 D1–3 5–7 पार्थानभिभविष्यति, V1 पार्थो वै न भविष्यति, B2 Dn1 D4 8 T2 कृष्णावभिभविष्यति (Dn1 थ, T2 थ°), M1 पार्थोपि*भविष्यति, M2–4 पार्थं ह्यभिभविष्यति Cc cites अभिभविष्यति (as in text)

4 K3 om (hapl°) 4^{b}–5^{a} — b) Dn1 T1 2 यशस्विन (for तर) — After 4^{abc}, Ś1 K4 V1 B D S ins

296* ऽभ्युषिते पर्युपस्थिते ।
कर्णस्य यच्छ सग्रामे

[Ś1 om line 1 — (L 1) B3–5 Da1 Dn1 D1 5 °युषिते, D2 युधि ते, D6 मयि ते, T2 [ऽ]प्युषिते (for ऽभ्युषिते) T1 3 G M प्रश्रि(G2 ती)तो मधुर वच — (L 2) T2 यच्च (for यच्छ)]

— d) K1 V1 B D S मद्रराज (G2 जन्) (for सयच्छन्त) D8 सुरोत्तमान् (for हयो) D8 (marg *sec m*) मद्रेश तुरगोत्तमान्

5 K3 om 5^{a} (cf v l 4) — a) K1 [अ]तिगुप्तो, D8 [अ]भियुक्तो, G3 (before corr) हि गुप्तो (for [अ]भि) — b) T1 विशेष्यति (for विजे) — c) K3 इत्युक्त्वा (for क्तो) Dn1 D8 T2 आस्थातु (for आस्थाय)

6 T3 om 6^{ab} — a) M1 शल्यो (for शल्ये) K1 2 M1 [ऽ]प्युपगते, K3 [ऽ]भ्युपा (for [ऽ]भ्युप) T1 G2 शल्याभ्युपगमे कर्णं — b) D8 सारथ्य (for सारथिं) K3 V1 B D Cc सुमना (for सुमनो) S सारथ्याय त(M1 कु)तो ब्रवीत् — c) Ś1 K3 B D त्व सूत, V1 S स्व

C 8 1676 B 8 36 7 K 8 30 8

ततो जैत्रं रथवरं गन्धर्वनगरोपमम् ।
विधिवत्कल्पितं भर्त्रे जयेत्युक्त्वा न्यवेदयत् ॥ ७
तं रथं रथिनां श्रेष्ठः कर्णोऽभ्यर्च्य यथाविधि ।
संपादितं ब्रह्मविदा पूर्वमेव पुरोधसा ॥ ८
कृत्वा प्रदक्षिणं यत्नादुपस्थाय च भास्करम् ।
समीपस्थं मद्रराजं समारोपयदग्रतः ॥ ९
ततः कर्णस्य दुर्धर्षं स्यन्दनप्रवरं महत् ।
आरुरोह महातेजाः शल्यः सिंह इवाचलम् ॥ १०
ततः शल्यास्थितं राजन्कर्णः स्वरथमुत्तमम् ।
अध्यतिष्ठद्यथाम्भोदं विद्युत्वन्तं दिवाकरः ॥ ११
तावेकरथमारूढावादित्याग्निसमत्विषौ ।
व्यभ्राजेतां यथा मेघं सूर्याग्नी सहितौ दिवि ॥ १२
संस्तूयमानौ तौ वीरौ तदास्तां द्युतिमत्तरौ ।
ऋत्विक्सदस्यैरिन्द्राग्नी हूयमानाविवाध्वरे ॥ १३
स शल्यसंगृहीताश्वे रथे कर्णः स्थितोऽभवत् ।
धनुर्विस्फारयन्घोरं परिवेषीव भास्करः ॥ १४
आस्थितः स रथश्रेष्ठं कर्णः शरगभस्तिमान् ।
प्रबभौ पुरुषव्याघ्रो मन्दरस्थ इवांशुमान् ॥ १५
तं रथस्थं महावीरं यान्तं चामिततेजसम् ।
दुर्योधनः स राधेयमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १६

(V1 T2 M3 4 स्व, G2 सु)सूत (for स्व सूत) — d) K3 त्वर (for त्वरन्) K4 कल्पयाद्य सकृत्त्वरन्, D2 कल्पये त्व सरत्वर (sic), T1 कल्पये त सकृत्त्वरन्

7 a) Ś2 जैतु (sic) (for जैत्र) — c) K4 G1 M1 भद्रे, V1 B D (except Dn1 D6) M3 4 भद्र (D5 8 M3 4 द्र), T2 सर्वे (for भर्त्रे) — d) K1 T2 न्यवेदयन्

8 a) Ś2 रथिन (for रथिना) K3 4 श्रेष्ठ, V1 Da1 D1 2 5 T2 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठ) — b) B2 [ऽ]भ्येत्य (for ऽभ्यर्च्य) — c) Ś K1 3 4 सपादितो, T2 सस्कारित, Cc संपादित (as in text)

9 a) T1 यत्तो (for यत्नाद्) — b) T1 ह्युपस्थाय D8 भास्करि — c) Ś2 मद्रराज, S (except T2) पति (for राज) — d) D6 अग्रज (for अग्रत) V1 B D3 4 7 आरोह त्व(V1 हितु)मथाब्रवीत्, Da1 D1 5 आरोहेति तमब्रवीत्, S (except T2) समारोहेत्यथाब्रवीत्

10 a) K3 दुर्योध, K4 Dn1 T2 G2 दुर्धर्ष, G1 M1 दुर्धर्ष — b) K4 D6 G2 स्यन्दन — c) Ś2 महातेज — K1 om 10d — d) T2 शल्य सिंहा यथाचल

11 a) Ś K4 D5 8 शल्यस्थित, V1 B (except B5) D 7 शल्याश्रित, Dn1 D6 शल्ये स्थिते, D1 T1 2 G1 2 शल्य स्थित, D2 शल्योस्थितो, Cc शल्यास्थित (as in text) B Da1 D1 3-5 दृष्ट्वा (for राजन्) K3 तत कृत्वा स्थित राजन् (sic) — b) B D8 स्वं रथम्, G2 स रथम् (for स्व) — c) Ś1 K2 4 V1 B Dn1 D8 M3 अभ्य (K4 त्य)तिष्ठद् (for अध्य) D8 (marg as in text) यथाभोधि (for म्भोद) Ś2 अभितिष्ठ यथाभोदा (sic) — d) Ś2 K1 Da1 D1 5 T2 G M2-4 विद्युद्वत्तं, K3 विधूर्तं च; B1 T1 विद्युत त (for विद्युत्वन्त) K1 3 G1 दिवाकर (for कर)

12 K1 damaged — b) D2 समत्विषै, S (except T2) द्युती (T3 G3 तिं) — c) V1 D2-4 7 अभ्राजेता (for व्यभ्रा) K4 मेघौ, T1 G1 M1 3 4 मेघे, T3 सरये, G2 सखे, G3 सघे (for मेघ) — d) T1 सहितौ चन्द्रभास्करौ Ca as in text

13 b) Ś2 द्युतिमत्तरा, V1 उग्रवत्तरौ, B2 T1 द्युतिसत्तमौ, B3 5 D3 4 7 मत्तमौ (for मत्तरौ) — c) D2 8 T2 रि(D8 रु)त्विक्सदस्यैर्, M2 ऋत्युक्सदस्यैर् (for ऋत्विक्स) Cc cites ऋत्विज and सदस्या V1 ऐन्द्राग्नी T1 इन्द्राग्नि — d) Ś2 K3 V1 B (except B5) D S स्तूयमानौ (for हूय)

14 a) D8 सग्रहीताश्वे — b) B1 2 Dn1 D2 3 6 T3 G M बभौ (for ऽभवत्) V1 रथे कर्ण स्थितौ बभौ, T1 रथे तिष्ठन्महाबल — c) K1 घोष (for घोर) — d) Ś2 K1 2 4 B1 3 5 D3 7 परिवेशीव, G1 परीवेषीव (for परि) Cc cites परिवेषी (as in text)

15 a) D5 8 T1 आश्रित, M3 आस्थिते (for आस्थित) D1 5 स रथ श्रेष्ठ, G2 सुरथश्रेष्ठ — b) Da1 D1 शरगभस्थिमान्, T1 चरगभस्तिमान्, T2 शत — V1 om (hapl) 15cd — c) K3 प्रबलो (for प्रबभौ) M2 पुरुषव्याघ्र

16 a) S (except T2) प्रयांत (for रथस्थ) K1 महात्मान, K3 V1 B D S बाहु (Dn1 हो) (for वीर) — b) S lacuna for यान्त चा K3 V1 B2 4 5 D S युद्धाय (for यान्त च) D3 [अ]मिततेजसा B3 योद्धारमतिविक्रम — c) K च, V1 B1 - D T2 तु, B2 स, T1 3 G M [अ]थ (for स) — After 16, S (except T2) ins an addl colophon [*Adhy name* T1 M1 शल्यरथारोहण, G1 शल्यसारथिरोहण — *Adhy no* (figures, words or both) S (except T2) 29]

अकृतं द्रोणभीष्माभ्यां दुष्करं कर्म संयुगे ।
कुरुष्वाधिरथे वीर मिषतां सर्वधन्विनाम् ॥ १७
मनोगतं मम ह्यासीद्भीष्मद्रोणौ महारथौ ।
अर्जुनं भीमसेनं च निहन्ताराविति ध्रुवम् ॥ १८
ताभ्यां यदकृतं वीर वीरकर्म महामृधे ।
तत्कर्म कुरु राधेय वज्रपाणिरिवापरः ॥ १९
गृहाण धर्मराजं वा जहि वा त्वं धनंजयम् ।
भीमसेनं च राधेय माद्रीपुत्रौ यमावपि ॥ २०
जयश्च तेऽस्तु भद्रं च प्रयाहि पुरुषर्षभ ।
पाण्डुपुत्रस्य सैन्यानि कुरु सर्वाणि भस्मसात् ॥ २१
ततस्तूर्यसहस्राणि भेरीणामयुतानि च ।
वाद्यमानान्यरोचन्त मेघशब्दा यथा दिवि ॥ २२
प्रतिगृह्य तु तद्वाक्यं रथस्थो रथसत्तमः ।
अभ्यभाषत राधेयः शल्यं युद्धविशारदम् ॥ २३
चोदयाश्वान्महाबाहो यावद्धन्मि धनंजयम् ।
भीमसेनं यमौ चोभौ राजानं च युधिष्ठिरम् ॥ २४
अद्य पश्यतु मे शल्य बाहुवीर्यं धनंजयः ।
अस्यतः कङ्कपत्राणां सहस्राणि शतानि च ॥ २५
अद्य क्षेप्स्याम्यहं शल्य शरान्परमतेजनान् ।
पाण्डवानां विनाशाय दुर्योधनजयाय च ॥ २६

शल्य उवाच ।

सूतपुत्र कथं नु त्वं पाण्डवानवमन्यसे । C 8 1697 B 8 36 27 K 8 30 28

---

17 Before 17, S (except T_2) ins दुर्योधन — [a]) K_3 D_4 यत्कृत (for अकृत) V_1 भीष्मद्रोणाभ्या — [b]) D_6 दुष्कृत (for दुष्कर) S (except T_2) आहवे कर्म दुष्कर — [c]) T G [अ]तिरथे (G_2 थो) (for [आ]धि)

18 [a]) K_3 महदासीद्, K_4 M_{2-4} ममाद्यासीद् — [c]) Da_1 $D_{1\ 5}$ वा (for च) — [d]) K_3 निर्यंतारा व्, G_1 न हतारावू (for निह) Da_1 $D_{1\ 5}$ प्रभो (for ध्रुवम्)

19 [a]) B_1 आभ्या (for ताभ्या) K_4 यद्यत्कृत, G_2 यत्तत्कृत (for यदकृत) — G_2 om 19^{b}–21^{a} — [b]) D_8 धीरकर्म, T_1 क्रूर कर्म, T_2 कुरु कर्म, T_3 $G_{1\ 3}$ कर्म कर्ण (for वीरकर्म) V_1 $B_{1\ 4}$ Dn_1 $D_{2\ 6}$ S महाहवे (for मृधे) — [c]) V_1 G_1 तत्कुरुष्वाद्य (G_1 ष्व च) राधेय — $Ś_1$ $K_{1,2}$ om (hapl) 19^{d}–20^{c} — [d]) D_2 इवारिषु (for पर)

20 G_2 om 20 (cf v l 19) Ś $K_{1\ 2}$ om 20^{abc} (cf v l 19) — [a]) T_1 च (for वा) — [b]) Dn_1 त्व वा (by transp), D_6 त्व वै, $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ पार्थ — [c]) V_1 $D_{2\ 6}$ S (except T_2, G_2 om) कौंतेय (D_2 M_2 य), Dn_1 राधेय

21 G_2 om 21^{a} (cf v l 19) — [a]) V_1 B_5 $D_{2\ 8}$ तु (for च) D_6 सुरेंद्र (for ऽस्तु भद्र) V_1 B D (except Dn_1) S (except T_2, G_2 om) ते (for च) — [b]) K_4 पुरुषर्षभ°, D_6 नरवर्षभ, S (except T_2) त्व नरर्षभ (for पुरुष) — [cd]) S (except T_2) पांडवेयानि (for पाण्डुपुत्रस्य) T_3 G transp सैन्यानि and सर्वाणि

22 [b]) V_1 अयुधानि (for तानि) — [c]) T_1 वार्यमाणानि $T_{1\ 3}$ G M [अ]शोभत (for [अ]रोचन्त) — [d]) $K_{1\ 3}$ V_1 B (except B_5) Dn_1 $D_{2-4,6\ 7}$ M मेघशब्दो (for शब्दा) T_1 यथा भुवि, M_1 यथाध्वनि

23 [a]) V_1 D_6 प्रगृह्य स (for प्रतिगृह्य) — [b]) B_2 D_8 रथिसत्तम (D_8 म) — [d]) B_2 शैल्य (for शल्यं) K_3 B_2 T_3 G M_1 युद्धविशारद

24 [a]) Da_1 $D_{1\ 5}$ वाहय, $D_{6\ 8}$ नोदय (for चोदय) K_4 [अ]स्वान्, B_3 [अ]स्मान् S (except T_2) महेष्वास (for महाबाहो) — [b]) $K_{1\ 2}$ G_2 यावद्धर्मि, T_1 द्धन्ति, G_1 द्धन्वी (for द्धन्मि) — [c]) $Ś_2$ भीमसेनो, K_1 Dn_1 M_1 सेन, V_1 सेनौ (for सेन) D_8 तथा, T_1 यम (for यमौ) D_6 चैव (for चोभौ)

25 [a]) K_1 अत्र (for अद्य) D_6 पश्यतु — [b]) K_3 T_1 G_2 धनजये (K_3 य), $D_{2\ 6}$ परे जना — [c]) B_3 पश्यत°, D_1 अस्यत B_4 ककपत्राणि (for पत्राणा)

26 [a]) K_4 प्रेष्यामि, D_5 क्ष्येस्यामि (sic), D_8 क्षेप्सामि, T_1 जेष्यामि, T_2 क्षिपामि, T_3 क्षेत्स्यामि (sic) (for क्षेप्स्यामि) V_1 $D_{2\ 6}$ शत्रौ, G_1 शल्य — After 26^{a}, T_1 ins

297* पाण्डवान्सजनार्दनान् ।
सयोक्ष्यामि रणे शल्य

— [b]) V_1 D_2 परमतेजसान्, $B_{1\ 2}$ Dn_1 तेजस, D_8 तापनान् K_8 स शल्यामिततेजसा — [c]) Dn_1 पचालाना (for पाण्डवानां) M विनाशार्थं (for शाय) — [d]) D_8 दुर्योधनहिताय च, T_2 अस्माक विजयाय च — After 26, S ins

298* सजय उवाच ।
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य शल्य कर्णं वचोऽब्रवीत् ।
[T_2 om the ref]

27 S om the ref — [a]) K_3 सूर्यपुत्र (for सूत°) K_3 Dn_1 तु, T_2 भो (for नु) $T_{1\ 3}$ G M कथं नु

C 8 1697 B 8 36 28 K 8 30 28 सर्वांस्त्वन्यान्महेष्वासान्सर्वानेव महारथान् ॥ २७
अनिवर्तिनो महाभागानजेयान्सत्यविक्रमान् ।
अपि संजनयेयुर्ये भयं साक्षाच्छतक्रतोः ॥ २८
यदा श्रोष्यसि निर्घोषं विस्फूर्जितमिवाशनेः ।
राधेय गाण्डिवस्याजौ तदा नैवं वदिष्यसि ॥ २९

संजय उवाच ।

अनादृत्य तु तद्वाक्यं मद्रराजेन भाषितम् ।
दक्ष्यस्यद्येत्यवोचद्वै शल्यं कर्णो नरेश्वर ॥ ३०
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं युयुत्सुं समवस्थितम् ।
चुक्रुशुः कुरवः सर्वे हृष्टरूपाः परंतप ॥ ३१
ततो दुन्दुभिघोषेण भेरीणां निनदेन च ।
बाणशब्दैश्च विविधैर्गर्जितैश्च तरस्विनाम् ।
निर्ययुस्तावका युद्धे मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ३२
प्रयाते तु ततः कर्णे योधेषु मुदितेषु च ।

(T1 3 G3 तु) तान्महावीर्यान्, Ca as in text — b) T1 G2 इति मन्यसे, M अतिमन्यते (M1 से) — c) G1 सर्वांस्त्वत्वान् K4 महाष्वासान् (sic) (for महे) B2 सर्वानस्त्रविदा श्रेष्ठान् — d) B (except B2) Da1 D1 3-5 7 महाबलान् (for रथान्)

28 a) Hypermetric V1 D6 अनिवर्त्यान्, D8 अनुवर्तिनो, T2 अनिवर्तितान् (for वर्तिनो) — b) B (except B2) D3 4 7 अजय्यान्, D6 अक्षय्यान्, D8 अजेया (for अजेयान्) D6 सत्वविक्रमान्, D8 सद्य (for सत्य) — c) D8 (marg sec m as in text) संजननेयुर् (for नयेयुर्) T1 3 G M1 2 4 ते (for ये) K4 अपि संजयेयुर्युद्धेन (hypermetric), M3 अपि संजनये युद्धे — d) K4 देव (for भय) B1 साख्यात् (for साक्षात्) Ś2 शतक्रतु, K4 क्रतु (for क्रतो)

29 a) Ś2 K4 यथा (for यदा) T1 3 G1 3 M श्रोतासि (for श्रोष्यसि) G2 यदा श्रोता विनिर्घोषं — b) K4 इवासने, Da1 D8 शनै (for शने·) — c) Ś1 K1 2 4 पाण्डवस्याजौ, D8 गाजिव, S (except T2) पार्थधनुष· — d) D5 नैव (for नैव) M2-4 भविष्यसि (for वदि) — After 29, K3 4 V1 B D T2 3 G M ins

299* यदा द्रक्ष्यसि भीमेन कुञ्जरानीकमाहवे ।
विशीर्णदन्तं निहतं तदा नैवं वदिष्यसि ।
यदा द्रक्ष्यसि संग्रामे धर्मपुत्रं यमौ तथा ।
शितैः पृषत्कैः कुर्वाणानभ्रच्छायामिवाम्बरे ।
अस्यतः क्षिण्वतश्चारीन्लघुहस्तान्दुरासदान् । [5]
पार्थिवानपि चान्यांस्त्वं तदा नैवं वदिष्यसि ।

[B2 transp lines 1–2 and 3–4 D8 reads line 1 on marg sec m — (L 1) T3 G M द्रष्टासि (for द्रक्ष्यसि) — (L 2) K3 G2 विशीर्णदत्त K4 विशीर्णं तदत्त, T2 विशीर्णतुण्ड (for दन्त) G1 2 नैव (for नैवं) D9 वधिष्यसि (for वदि) — M om lines 3–6 — (L. 3) K4 द्रक्षसि, D8 पश्यसि (for द्रक्ष्यसि) T2 संग्रामे धर्मपुत्र च, T3 G यदा ज्येष्ठं पांडवेयं (for the prior half) V1 D6 महाराज, T2 भीमं चापि (for धर्मपुत्र) B4 D3 4 7 तदा (for तथा) T3 G माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ (for the posterior half) — (L 4) Om in G1 K3 पृषक्तै, Dn1 पृषद्भिः (for पृषत्कै) K3 D8 कुर्वाणौ (for णान्) Da1 D5 अभ्रच्छायम् B3 D8 इवाम्बर, T3 G अथायसै — (L 5) V1 क्षण्वतश् Da1 D1 5 क्षिणुतश् D8 T2 क्षिपतश् (for क्षिण्वतश्) T3 G द्रष्टासि लघुचित्रास्त्रैर् (G1 वित्रस्तैर्) (for the prior half) Dn1 D8 दुराधरान् (for सदान्) K3 लघुहस्ताद्दुरासदात्, T3 G1 3 निघ्नतोरीन्सहस्रश , G2 घ्नतोनीकान्सहस्रश (for the posterior half) — (L 6) T3 G अथ (for अपि) G2 वा (for च) T2 नैन (for नैव)]

30 D8 T3 om 30 Ś K2-4 om the ref — c) K3 Da1 हि (for [इ]ति) S (except T2, T3 om) त (for वै) B Da1 D1-4 7 याहीत्येवाब्रवीत्कर्णो — d) G2 शल्य· Ś2 Dn1 कर्णं Ś2 K3 D5 T2 नरेश्वर, K4 V1 Dn1 D6 श्वर, G M जनेश्वर (G1 र·) Da1 D1-4 7 मद्रराज तरस्विन — After 30, K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 ins an addl colophon [Adhy name K3 कर्णसंवाद , Da1 D3 4 कर्णशल्यसंवाद·, Dn1 D1 5 शल्यसंवाद , T2 शल्यवाक्यं — Adhy no (figures, words or both) B1 4 36, B5 D6 37, Da1 47, D1 30, D4 27, T2 32]

31 Before 31, N T2 ins संजय उवाच — a) S (except T2) महावीर्यं (for महेष्वास) — b) Ś2 K1 युयुत्स S (except T2) समुपस्थित (for समव) — d) K2 3 हृष्टरूप , M2-4 हृष्टरूपा· K3 B2 T1 3 G M परंतपा (K3 प), V1 B1 3-5 D T2 समंतत·

32 a) K3 B D (except D6) T2 दुंदुभिनिर्घोषैर् (for घोषेण) — b) V1 D6 S (except T2) शङ्खाना (G1 णां) (for भेरीणा) B3 D2 T3 G M निस्वनेन (for निनदेन) — c) Dn1 T2 शङ्खशब्दैश् (for बाण) — e) T3 G सर्वे (for युद्धे) — f) D8 मृत्यो· कृत्वातिसत्तम, Ca as in text Cc cites निवर्तनम्

33 a) Da1 D1, 5 प्रयातेषु, T3 G ते च (for ते तु) — b) M यौधेषु B2 हृदितेषु, T1 2 विविधेषु (for

चचाल पृथिवी राजन्ररास च सुविस्वरम् ॥ ३३
निश्चरन्तो व्यदृश्यन्त सूर्यात्सप्त महाग्रहाः ।
उल्कापातश्च सजज्ञे दिशां दाहस्तथैव च ।
तथाशन्यश्च संपेतुर्ववुर्वाताश्च दारुणाः ॥ ३४
मृगपक्षिगणाश्चैव बहुशः पृतनां तव ।
अपसव्यं तदा चक्रुर्वेदयन्तो महद्भयम् ॥ ३५
प्रस्थितस्य च कर्णस्य निपेतुस्तुरगा भुवि ।
अस्थिवर्षं च पतितमन्तरिक्षाद्भयानकम् ॥ ३६
जज्वलुश्चैव शस्त्राणि ध्वजाश्चैव चकम्पिरे ।
अश्रूणि च व्यमुञ्चन्त वाहनानि विशां पते ॥ ३७
एते चान्ये च बहव उत्पातास्तत्र मारिष ।
समुत्पेतुर्विनाशाय कौरवाणां सुदारुणाः ॥ ३८
न च तान्गणयामासुः सर्वे ते दैवमोहिताः ।
प्रस्थितं सूतपुत्रं च जयेत्यूचुर्नरा भुवि ।
निर्जितान्पाण्डवांश्चैव मेनिरे तत्र कौरवाः ॥ ३९
ततो रथस्थः परवीरहन्ता
भीष्मद्रोणावात्तवीर्यौ निरीक्ष्य ।
समज्वलद्भारत पावकाभो C 8 1718 B 8 37 11 K 0 31 12

सुदितेषु) Ś2 ह (for च) — c) Ś K2 4 B8 वसुधा (for पृथिवी) T8 G चचाल च मही सर्वा Ca cites चचाल (as in text) — d) K1 2 D4 रराम, V1 ननाद, B5 ववास, Bom Ed Cn ववाश, Cnp रराम (as in text) Ś K B1 8 D1 3-6 8 T2 M1 सुविस्वर, V1 सुविश्रव, Dn1 सुनिष्ठुर, T8 G2 8 सविस्वर, G1 विवस्वर (for सुवि) D2 ररास बहुविस्तर

34 a) Ś2 K8 B1 8 5 D2-5 7 8 T1 नि स(D8 स्त) रतो, T2 विच (for (निश्च) Da1 D1 5 व्यदृश्यते, G1 2 [s]प्य(G2 भ्य)दृश्यत — b) D8 तस (for सप्त) B8 भयावहा (for महाग्रहा) Ca cites सप्त महा (as in text) K8 सूर्ये क्षत्त महाग्रजा (sic) — c) K1 3 B D S उल्का(T1 ल्क)पाताश्च K1 सयज्ञे, K8 B D2 8 7 8 S (except T2) सजज्ञुर्, Da1 D1 4 5 सजग्मुर् (for सजज्ञे) — d) V1 Dn1 दिशो (for दिशा) K8 B D2 8 5-7 T2 दाहास् T1 8 G M दिग्दाहाश्चाति(T1 ह्यति, T8 G श्च सु)दारुणा — e) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8-5 7 T2 शुष्काश(D4 म)न्यश्च, D2 निर्वाताश्च, D6 तथा शल्यश्च, D8 (marg as in text) सुधाशन्यश्च, T1 शथाशन्यश्च (sic), G2 अथा (for तथा) Dn1 तु, D2 [ए]त्र (for च) — f) Da1 D1 5 सु (for च) K1 8 V1 B D T2 भैरवा, T1 8 G M भैरव (for दारुणा)

35 a) T1 मृगपक्षिगणाश्च — b) K1 8 B D S पृतनां बहुशस् (by transp), V1 पृतनासु शलस् K8 V1 B5 D4 तथा (for तव) — c) K4 तथा, S (except T2) ततश्च (for तदा) — d) Ś2 वेदयत, K4 देवयतो B5 Da1 D1 8 5 7 T2 महाभय

36 a) B5 D6 7 T8 G8 प्रथितस्य (for प्रस्थि) Dn1 T1 2 तु (for च) — c) T2 अश्मवर्षं, G2 अस्त्र (for अस्थि) G2 सततम् (for पतितम्) — d) B8 भयावहं, T2 भयकर (for भयानकम्)

37 a) S (except T2) चापि (for चैव) K1 शास्त्राणि K8 जज्वलुश्चेलुरस्त्राणि — b) D8 च प्र, T1 चापि, T8 G1 8 चास्य, G2 च तु (for चैव) D2 चकपिता, T2 पतति हि — c) Ś1 K2 व्यमुच्यत विमुचति K8 अश्रूणि तान्यमुचत — d) K1 वाहनाश्च

38 b) Dn1 D2 T2 च वै, D6 तव (for तत्र) B Da1 D1 8-5 7 दारुणा (for मारिष) — d) K2 सुदारुण, B2 च मारिष, M2-4 सुदारुण

39 a) T1 गणयामास — b) Ś2 G1 ते देव, K1 8 4 B D (except D6) T2 Ca दैवेन — c) Dn1 T2 8 G तु (for च) — d) T1 [आ]ह (for [ऊ]चुर्) B Da1 D1 8 4 7 8 T1 नराधिपा (T1 प), D5 नरा द्विपा (for नरा भुवि) — After 39cd, S (except M1) ins

300* शल्येन सहितं दृष्ट्वा कर्णमाहवशोभिनम् ।

— e) K8 निर्जितान्पाण्डुपुत्राश्च

40 a) K1 2 रथस्था (K2 स्था), G2 रहस्ये — b) K8 B4 Da1 D1 5 अस्तवीर्यौ, K4 B1 3 5 Dn1 D8 4 7 अति, V1 निहतौ, B2 चास्तवीर्यौ, D2 चाति, D6 सनिहतौ, T2 G1 M1 क्षातवीर्यौ, G2 अथ वीर्यौ (sic), Ca आत्तवीर्यौ (as in text) B1 3 4 Da1 D1 3-5 7 S (except G2) समीक्ष्य (for निरीक्ष्य) Cv भीष्मद्रोणावसुवीर्यौ निरीक्ष्य — c) Ś K1 2 4 V1 B (except B4) Dn1 D8 4 6 7 S समुज्वलन् (Ś K2 4 B2 Dn1 T2 द्), K8 समुज्वलौ, D2 ससज्वलद्; Cc सम (as in text) K1 3 B1 3-5 D T G M2-4 भास्कर(G1 र, G2 रि)पावकाभो (B1 द्भौ), K3 भास्करपावकावुभौ, K4 भास्वरपावकौर (sic), V1 B2 पावकभास्कराभो, M1 भास्करपावकोपमो — d) K8 विवर्तत, B5 Dn1 D5 7 वैकर्तनौ (D5 ने), D8 (marg as in text) वैवर्तनो Dn1 D2 नरकुञ्जरो, T1 G1 रथि (for

C 8 1715 B 8 37 11 K 8 31 12 वैकर्तनोऽसौ रथकुञ्जरो वृषः ॥ ४०

स शल्यमाभाष्य जगाद वाक्यं
पार्थस्य कर्माप्रतिमं च दृष्ट्वा ।
मानेन दर्पेण च दह्यमानः
क्रोधेन दीप्यन्निव निःश्वसित्वा ॥ ४१
नाहं महेन्द्रादपि वज्रपाणेः
क्रुद्धाद्बिभेम्यात्तधनू रथस्थः ।
दृष्ट्वा तु भीष्मप्रमुखाञ्शयाना-
न्न त्वेव मा स्थिरता संजहाति ॥ ४२
महेन्द्रविष्णुप्रतिमावनिन्दितौ
रथाश्वनागप्रवरप्रमाथिनौ ।
अवध्यकल्पौ निहतौ यदा परै-
स्ततो ममाद्यापि रणेऽस्ति साध्वसम् ॥ ४३
समीक्ष्य संख्येऽतिबलान्नराधिपै-
र्नराश्वमातङ्गरथाञ्शरैर्हतान् ।
कथं न सर्वानहितान्रणेऽवधी-
न्महास्त्रविद्ब्राह्मणपुंगवो गुरुः ॥ ४४
स संस्मरन्द्रोणहवं महाहवे
ब्रवीमि सत्यं कुरवो निबोधत ।
न वो मदन्यः प्रसहेद्रणेऽर्जुनं
क्रमागतं मृत्युमिवोग्ररूपिणम् ॥ ४५

रथ) B D3 4 7 नृप, Da1 D1 5 तदा, Dn1 T2 रुषा, D2 तथा; T1 3 G M वृषा (M1 षा)

41 [a]) B2 सैल्यम् K1 B1 आभास्य, T3 G आसाद्य — [b]) Ś2 धर्म (for कर्म) B (except B2) Da1 D1 3–5 7 कर्मातिशय विचिंत्य, T3 G दृष्ट्वाप्रतिम च कर्म — [c]) G2 दर्भेण, G3 (before corr) दृष्टेन, Ca दर्पेण (as in text) B (except B2) D2–4 7 विदह्यमान (for च दह्य) — [d]) K3 धक्ष्यन् (for दीप्यन्) Ś K2 4 T2 नि श्वसन्वा (K4 T2 त्वा), K1 3 D3 T1 3 G1 3 M2–4 निश्वसित्वा, V1 B1 2 4 5 Da1 D1 3–7 नि (D3 नि)श्वसश्च B3 दीप्यश्च कोपेन च निश्वसश्च, D2 क्रोधेन निस्व च दीप्यमान , G2 पार्थप्रभावासह मानचेता

42 G2 om 42[ab] Before 42, D3 ins कर्ण उवाच — [b]) K1 B5 D2–4 6 7 आयु(K1 भु)धवान् Dn1 T2 क्रुद्धाद्बिभेष्यामि (T2 म्येव) न चक्रपाणे — [c]) K1 B D (except D6) हि, K S [अ]पि (for तु) Ś1 K2 भीमप्रमुखान्, G2 भीष्मप्रतिमाश् (for भीष्मप्रमुखान्) K3 प्रयातान्, G2 चयाना, M1 जयानान् — [d]) B (except B4) Da1 D1–5, 7 अतीव मां, Dn1 नत्वेव सा V1 B Dn1 D2, 4 7 T G1 3 M ह्य(V1 T2 स , Dn1 मा, T1 सु , T3 G1 3 M सा)स्थिरता जहाति, Da1 D1 3 5 ह्य(D1 5 सु) स्थिरता जहाति K3 न त्वेकमद्य स्थिरता कदेति (sic), D6 अतीव माद्य स्थिरता जहाति, D3 नन्वेवमद्य स्थिरता जहेति, G2 नत्वेसमां सास्थिवरा जहाति (sic)

43 [a]) K1 प्रतिमावनिर्मितौ, K2 वनिर्दितौ, K3 वनिर्हतौ, V1 वनदितौ, M2–4 -प्रतिमानवीर्यौ — [b]) Dn1 S (except T2) रथाश्वनागारि(Dn1 न्न , T1 दि-, G1 नि) वरप्रमाथिनौ — [c]) K4 अवध्यकल्पैर्; G2 अवार्यकल्पा T1 G1, 3 यथा; T2 युधां (for यदा) K3 परि (for परैस्) — [d]) G2 तथा (for ततो) K1 समासाद्यपि, K3 ममासाद्य, V1 B3–5 Da D1 5 6 ममाप्य(D5 प्या)स्ति, B1 2 D3 4 7 न मेप्यस्ति, D2 ममेद्यास्ति, D3 ममाप्यद्य, T1 3 G M [अ]पि मे नास्ति (T1 M1–3 द्य) (for ममाद्यापि) V1 B Da1 D1 3–5 7 T3 G M4 [ऽ]द्य, D2 T1 [ऽ]पि, D6 न (for ऽस्ति) G2 सोवध (for साध्वसम्) Dn1 T2 ततो (T2 था) ममाप्यस्ति न साध्वस रणे

44 [a]) Ś2 समेक्ष्य, K2 4 समेति G2 M संखे, G3 सखे (for संख्ये) Dn1 D6 T2 M2–4 [ऽ]तिबलैर् (for बलान्) B Da1 D1 3–5 7 नराधिपान् (for धिपैर्) — [b]) K3 नराश्च, V1 वराश्व , B Da1 D1 3–5 7 ससूत (for नराश्व) K3 B Da1 D1–5 7 S परैर् (for शरैर्) — [c]) K3 T2 हि, T3 G3 M2–4 नु, G1 2 तु (for न) K1 सर्वौं (for सर्वान्) K2 3 अवधीर्

45 = (var) 71* — [a]) K3 य सस्मरन्, B3 तत स्मरन्, B4 ससज्वर, Da1 D5 सम स्म(D5 ज्व)रन्, D1 समज्वर, D6 स च स्मरन्, G2 समत्वरन्, T3 G3 सुसस्मरन् Ś2 K4 द्रोणरण, K1 3 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T3 G M द्रोणमह, V1 D2 6 T1 2 वध (for हव) B3 महारणे (for हवे) Ca तमज्वर द्रोणमह महाहवे — [b]) D2 ब्रवीषि Da1 D1 5 सर्वं, D3 सर्वं (for सत्य) K3 Dn1 निबोधत Ca ब्रवीमि सर्वं कुरवो निबोधत — [c]) V1 D6 न त, D2 T2 न वै, D4 T1 G1 नरो (for न वो), G2 न वेदमन्य (for न वो मदन्य) V1 प्रहरेद्, D6 सहते, G2 प्रसभद् (for हेद्) Ca न वा मदन्य प्रसहेद्रणेऽर्जुन — [d]) Ś K1, 2 4 V1 B1–3 4m 5 Dn1 D2–4 6 7 T2 G1 M2–4 समागत (for क्रमा) B2 मृत्युर् K3 4 om (half) from मृत्यु up to स चेद्गतान् (in 46[c]) B4 M2 (*inf lin* as in text) 4 [उ]त्तमामृतान्, T1 [आ]त्तशस्त्र, T3 G [उ]त्तमावृतं (for [उ]ग्ररूपिणम्) Ca क्रमागत मृत्युमिवो त्तमामृतात् ❀ Ca अथ श्लोकः कर्णाभिषेकात्पूर्वं कुत्रचिद् दृश्यते । ❀

शिक्षा प्रसादश्च बलं धृतिश्च
द्रोणे महास्त्राणि च संनतिश्च ।
स चेदगान्मृत्युवशं महात्मा
सर्वानन्यानातुरानद्य मन्ये ॥ ४६

नेह ध्रुवं किंचिदपि प्रचिन्त्यं
विदुर्लोके कर्मणोऽनित्ययोगात् ।
सूर्योदये को हि विमुक्तसंशयो
गर्वं कुर्वीताद्य गुरौ निपातिते ॥ ४७

न नूनमस्त्राणि बलं पराक्रमः
क्रिया सुनीतं परमायुधानि वा ।
अलं मनुष्यस्य सुखाय वर्तितुं
तथा हि युद्धे निहतः परैर्गुरुः ॥ ४८

हुताशनादित्यसमानतेजसं
पराक्रमे विष्णुपुरंदरोपमम् ।
नये बृहस्पत्युशनःसमं सदा
न चैनमस्त्रं तदपात्सुदुःसहम् ॥ ४९

संप्रक्रुष्टे रुदितस्त्रीकुमारे
पराभूते पौरुषे धार्तराष्ट्रे ।
मया कृत्यमिति जानामि शल्य
प्रयाहि तस्माद्द्विषतामनीकम् ॥ ५० C 8 1727 B 8 37 21 K 8 31 22

---

46 K3 4 om up to स चेदगान् (in 46c) (cf v l 45) — a) Ś2 शिखा, D8 (marg as in text) शय्या (for शिक्षा) K1 प्रसादाश्च, K2 D8 T2 G1 M Ca op [अ]प्रमादश्च, D1 प्रवासश्च, D4 (marg as in text) क्षमा दश्च, T1 प्रयागश्च, T3 G2 3 प्रदानं च V1 D6 transp बलं and धृतिश्च Ca cites बलं and धृति (as in text) — b) D1 5 T1 सततिश्च (for संनतिश्च) Ca c cite संनति (as in text) — c) K1 देवनागान् (for चेद) G2 स चो गदा मृत्युवश महात्मन — d) Ś2 आतुराव् Ca आतुरान् (as in text) K3 अर्धमाना, B4 T2 एव मन्ये D8 (marg as in text) अन्यमन्ये G2 सर्वाननन्यानचिराद्य मन्ये (sic)

47 a) K3 G3 M1 नाह, D1 निरह (sic), D2 नैव, D8 नेद, G2 अहो (for नेह) K3 ध्रुव (for ध्रुवं) K3 B1 3 4 Dn1 D8 T2 प्राचिंत्य, B2 5 Da1 D1–5 7 T1 3 G M प्रचितयन् V1 D6 नैव ध्रुव च न जातु विद्यते — b) Ś2 विद्वन्, K1 विधुर्, K3 धिया, B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 विद्या, T3 G वदामि, M विंदामि (for विदुर्) Ś2 (marg sup lin) विदुल्लोल (for र्लोके) Ś2 कार्मणो, B4 कर्मणा Ca cites कर्मणो दैवयोगात् Co नित्ययोगात् (as in text) V1 D6 निदामि नित्य कर्मणो (D6 णा) दैवयोगात्, T1 विंदामि वो कर्मणि नित्ययोगात् — c) G2 अपि (for हि) K3 विमुक्तशस Dn1 ससयो, Co वियुक्तसशय Cv as in text — d) K1 3 V1 B D1 S Ca c भा(G2 ए-, M1 भ)व (for गर्वं) G2 परौ (for गुरौ)

48 a) D8 (sup lin as in text) तन् (for न) K3 तेमनस्त्राणि (sic), T1 सक्षम (for नूनम°) Ca c cite नूनम् (as in text) G2 पराक्रम, Ca c म° (as in text) — b) Ś2 V1 B2 3 5 D (except D6 8) S (except T2) Ca क्रिया, Co क्रिया (as in text). K3 सुनितं, V1 D6 सुधैर्यं, B3 T1 सुनीता, Dn1 T1 सुनीति, D8 स्व(sup lin च)नीतिं, T3 G M सुनीता (G1 ता-), Ca c नीत (as in text) V1 B3 D3 6 8 T1 G2 च, Da1 Dn1 D1 T2 om, D4 व (for वा) — c) K3 4 मुखाय (for सुखाय) Ś1 K2 वर्तितुस्, G2 वचित — d) V1 B3 Dn1 D6 T2 यथा (for तथा) T3 G3 M1 [अ]पि (for हि)

49 a) K1 समानतेजसा, B4 वर्चस — b) D2 विष्णुपुरदरो यथा — c) B1 2 4 D3 4 7 M बृहस्पत्युश(B1 स)नो, Da1 D1 5 शनन्, G2 शना B1 2 (before corr) D3 4 7 M सदा सम (by transp) K4 सम, D8 यदा, T2 तदा (for सदा) — d) B2 पश्य, D6 8 न वा (for न च) V1 D6 [ए]तद्, T1 [ए]वम् (for [ए]नम्) K3 अस्त्रे K1 B3 5 Da1 D1–5 7 तदु(B3 द)पास्त दु सह, K3 D6 ब्यदधात्सु , V1 B1 तदवाप्य दु सह, B2 तमाशुच दु , D8 तदध्मह्य (sic), T1 3 निजघान दु सह, M न जघान दु सह (for तदपात्सुदु) Ca (corrupt) आवणराक्षवत् Co cites अपात् (as in text) Dn1 दृष्ट्वा हत भीष्मपितामह रणे, T2 दृष्ट्वा हत भीमरणे पितामह, G2 न चैवमस्त्राणि जघान दु षह, Cv न चैनमस्त्र तदुपास्त दु सहं

50 a) Ś1 K1 2 4 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 2 4 5 7 8 Ca सम्प्राक्रु(D8 घ्रा)ष्टे, K3 सेन्द्राकुवेरा, D6 असहृष्टे, D8 m सम्प्राकृष्टे, T1 अह प्रहृष्टे, T2 M1 Co सम्प्रकृष्टे, T3 G2 समं प्रक्रु-(G2 कृ)ष्टे, G1 ससम्प्रहृष्टे (for सम्प्रक्रुष्टे) K3 (before corr) रुदिति , V1 Dn1 D8 M रुदिते, G2 रुदित (for रुदित-) Cv सम्प्राक्रुष्टे रुदितस्त्रीकुमारे — b) K3 पराभूतो, V1 D6 पराभिभूते, S जिते (for भूते) K3 पौरुषो. Ca c as in text — c) B1 महाकृत्यम्, S (except T2) कृत्यं (G1 तिं) मया (by transp) Ca मया कृत्य (as in text) Co cites कृत (sic) T1 G1. 2 M1 नाद्य, T3 G3 M2–4 ह्यद्य (for इति) Dn1 जानासि — d) G1 M अनीकिनीं (for अनीकम्)

C 8 1728
B 8 37 22
K 8 31 23

यत्र राजा पाण्डवः सत्यसंधो
व्यवस्थितो भीमसेनार्जुनौ च ।
वासुदेवः सृञ्जयाः सात्यकिश्च
यमौ च कस्तौ विषहेन्मदन्यः ॥ ५१
तस्मात्क्षिप्रं मद्रपते प्रयाहि
रणे पाञ्चालान्पाण्डवान्सृञ्जयांश्च ।
तान्वा हनिष्यामि समेत्य संख्ये
यास्यामि वा द्रोणमुखाय मन्ये ॥ ५२
न त्वेवाहं न गमिष्यामि मध्यं
तेषां शूराणामिति मा शल्य विद्धि ।
मित्रद्रोहो मर्षणीयो न मेऽयं
त्यक्त्वा प्राणाननुयास्यामि द्रोणम् ॥ ५३
प्राज्ञस्य मूढस्य च जीवितान्ते
प्राणप्रमोक्षोऽन्तकवक्त्रगस्य ।
अतो विद्वन्नभियास्यामि पार्थं
दिष्टं न शक्यं व्यतिवर्तितुं वै ॥ ५४
कल्याणवृत्तः सततं हि राज-
न्वैचित्रवीर्यस्य सुतो ममासीत् ।
तस्यार्थसिद्ध्यर्थमहं त्यजामि
प्रियान्भोगान्दुस्त्यजं जीवितं च ॥ ५५
वैयाघ्रचर्माणमकूजनाक्षं
हैमत्रिकोशं रजतत्रिवेणुम् ।

---

51 [a]) B1 सत्यसेनो M1 सधौ (for सधो) — [b]) K3 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 7 8 T3 G M1 व्यवस्थितौ (for स्थितो) T1 भीमसेनोर्जुनश्च, G1 सेनार्जुने G1 स (for च) — [c]) V1 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 धृ(T2 द)ष्टद्युम्न, T3 G3 सवासुदेव K1 सजय (for सृञ्जया) K3 T1 M1 सात्यकिसृजयाश्च, B D S सात्यकिः सृजयाश्च (by transp) — [d]) Ś2 K1 कस्थौ, K3 D3 कस्तद् V1 B Da1 Dn1 D1-7 S कस्तान् (for कस्तौ) K1 G2 M1 4 विषहे मदन्य, B2 विषहेत्सदन्य Ca cites मदन्य (as in text)

52 B3 om 52[ab] — [a]) T2 शीघ्र (for क्षिप्र) — [b]) D3 T2 om रणे Some MSS पचालान्, T3 G2 बालान्, G3 ज्वालान् (for पाञ्चालान्) V1 transp पाञ्चालान् and पाण्डवान् Da1 D1 5 मद्रपान्, T तान्पा ण्डवान् (for पाण्डवान्) — [c]) K3 हत्वा, B1 Da1 D1 5 तथा (for तान्वा) Cc cites तान् (as in text) M3 हविष्यामि (for हनि) K4 हतोद्य, V1 समवेत्य, B1 समित्य (for समेत्य) G2 M1 2 4 सख्ये, G3 M3 सवे (for सख्ये) — [d]) M4 योत्स्यामि (for यास्यामि) K1 B1 5 Da1 Dn1 D1 2 5 8 T2 3 G M द्रोणमुखो (B1 मुखा, Dn1 °मुखे) यमाय, K2 द्रोणसुखाय मन्ये; K3 सुखोपमाय, V1 B4 भीष्मपथा (B4 मुखो) यमाय, B2 D3 4 7 द्रोणपथा यमाय, B3 द्रोणपथ पणाय, D6 भीष्मपथो यमाय, T1 द्रोण गत च मार्गं (for मुखाय मन्ये) Ca c cite द्रोणमुख

53 D6 om. 53 — [a]) V1 D1-3 8 M1 नन्वेवाह (for न त्वेवाहं) K1 B5 Da1 D1 3-5 गमिष्यामि, K4 Dn1 D2 G1 नाग°, B3 सग (for न ग) Ca cites न त्वेवाह न गमिष्यामि (as in text) D2 om (hapl.) from मध्य up to अनुयास्यामि (in 53[d]) B2 D4. 8 T2 मध्ये (for मध्य) ❀Cc नैव शब्दो भिन्नक्रमो द्वौ नञौ विध्यर्थे।❀ — [b]) Ś1 K2 ते, Ś2 त्व, K1 त (for तेषा) T1 कुरूणाम् (for शूराणाम्) B3 D3 T2 G1 M1 om मा K3 V1 B1 4. 5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 मा शल्य, B2 मा स, T1 3 G2 3 M2-4 शल्याद्य (for मा शल्य) Ca cites मा (as in text) — [c]) Ś2 मित्रो द्रोहो, T1 मित्रद्रोही (for द्रोहो) V1 B4 T1 2 मेद्य, T3 G1 3 चाह, G2 वाह (for मेऽय) — [d]) K3 प्राणा (for प्राणान्) K3 न तु, M3 न तु (for अनु)

54 [a]) Ś K1 2 4 G2 जीवितातो (K1 त), Ca c तान्ते (as in text) — [b]) Ś K2 मानप्रमोक्षो, K4 B D S नास्ति प्रमोक्षो (G2 क्षो) (for प्राणप्र) Ca c cite प्रमोक्ष Dn1 S सनिभ(G1 ह)स्य, B Da1 D1-5 7 Cc स(B3 सा)त्कृतस्य, D8 चक्रकस्य (for वक्त्रगस्य) K3 V1 नास्ति प्रमोक्षातकवक्त्रस्य (V1 सनिभस्य) — [c]) B1 T1 ततो, Dn1 अतो हि (for अतो) Da1 D1 5 विद्वान् S (except T2) अभियोत्स्यामि (for यास्यामि) K3 पार्थौ, V1 B1 2 4 5 D (except D2) T2 पार्थान्, G1 पार्थं B3 ततो विद्वाननुयास्यामि पार्थान् — [d]) D2 om (? hapl) from दिष्ट (in 54[d]) up to सिद्ध्यर्थं (in 55[c]) K1 दिष्टे, Cc दिष्ट (as in text) K3 अतिवर्तितु, Dn1 D6 T3 G2 3 वि(G2 द्य)नि, D3 त्वति, T1 व्यतिवर्तेततु (corrupt), T2 ह्यतिवर्तितु, G1 व्यतिवार्तित्व (for वर्तितु) S (except T2) हि, Cc वै (as in text)

55 D2 om up to सिद्ध्यर्थं (in 55[c]) (cf v 1 54) — [a]) B5 कल्याणवृत्ति (for वृत्त) Ś2 वि, V1 स (for हि) K3 V1 B Dn1 D3 4 6-8 S राजा (T3 ज्ञो) (for राजन्) — [b]) Ś2 वैचित्तवीर्यस्य, Da1 वैचित्र्य (for वैचित्र) K1 समास्तौ, M2-4 समाभूत् (for ममासीत्) — [c]) B2 तस्यानुसिद्ध्यर्थमह, T1 तस्यार्थसिद्धौ प्रसभ — [d]) K1 स्वस्त्यज, K3 पुष्कल, K4 सुस्त्यज

56 [a]) S K2 T1 M1 वैया(M1 वय्या)घ्रवर्माणम्, Da1 D1 5 वैयाक्षचर्माणम्, Ca c वैयाघ्र (as in text) B1 अकूजनोक्ष, B3 अभजनाक्ष, B4 अकूजनार्थं, D6 S

रथप्रबर्हं तुरगप्रबर्है-
र्युक्तं प्रादान्मह्यमिदं हि रामः ॥ ५६
धनूंषि चित्राणि निरीक्ष्य शल्य
ध्वजं गदां सायकांश्चोग्ररूपान् ।
असिं च दीप्तं परमायुधं च
शङ्खं च शुभ्रं स्वनवन्तमुग्रम् ॥ ५७
पताकिनं वज्रनिपातनिस्वनं
सिताश्वयुक्तं शुभतूणशोभितम् ।
इमं समास्थाय रथं रथर्षभं
रणे हनिष्याम्यहमर्जुनं बलात् ॥ ५८

तं चेन्मृत्युः सर्वहरोऽभिरक्षते
सदाप्रमत्तः समरे पाण्डुपुत्रम् ।
तं वा हनिष्यामि समेत्य युद्धे
यास्यामि वा भीष्ममुखो यमाय ॥ ५९
यमवरुणकुबेरवासवा वा
यदि युगपत्सगणा महाहवे ।
जुगुपिषव इहैत्य पाण्डवं
किमु बहुना सह तैर्जयामि तम् ॥ ६०
इति रणरभसस्य कत्थत-
स्तदुपनिशम्य वचः स मद्रराट् । C 8 1738 B 8 37 32 K 8 31 33

अकूजिताक्ष (G2 क्षा), D8 जनाख्य, Ca o जनाक्ष (as in text) — b) K1 B2–5 Dn1 D2 4 6 7 हेमत्रिकोश (B4 D4 ष), K3 Da1 D1 5 8 T1 3 G M1 हैम त्रिकोष (K3 D8 T1 M1 श, T3 G ण), V1 हेमप्रकाश, B1 हेमाद्रिकोष, D3 हेमत्रिकेर्षि, Ca o हैमत्रिकोश (as in text) K1 रजतत्रि वोना (sic), V1 रजताद्रिवेणु, Da1 Dn1 D1 5 G M1 रजत त्रिवेणु, T1 2 M4 रजि(M4 ण)तत्रि, Ca o रजतत्रि (as in text) — c) B3 G2 रथप्रवाह, G1 रथस्वबर्हं, Ca o प्रबर्हं (as in text) K4 तुरगै प्रबर्हैर्, V1 D6 तुरगैर्नि (D6 र्हि)युक्त, B3 तुरगप्रवाहैर्, G प्रवीरैर् (for प्रबर्हैर्) — d) Ś K1 2 4 युद्ध (for युक्त) K3 D8 प्रदान्, G1 प्रादामि K3 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T1 2 G1 M1 इम (for इद) Dn1 T2 च (for हि) K3 M1 राम, T1 2 G2 राजा (for राम) V1 D6 प्रा(D6 प्र)दादसौ मह्यमिम च राम'

57 a) V1 D6 शस्त्राणि, Da1 D5 चित्राण, S (except T2 G1) जैत्राणि D7 शल्य — b) B Da1 D2–4 7 8 ध्वजान्, T3 G गदा (for ध्वजं) D1 5 ध्वजानादा (D5 दा) (for ध्वज गदा) K3 Da1 गदा, B1 सदा, B2–5 D2–4 7 M2–4 गदा ; T3 G घोरा (for गदां) Ś2 सायक, B3 4 शायकाश्, D8 सायकश् — c) K3 इस, D6 दत्त (for दीप्त) S (except T2) असींश्च दीप्तान्परमायुधांश्च (T1 °धानि) — d) T3 G हि (for च) D2 om स्वनवन्तमुग्रम् K1 स्वरवतम्, K2 स्वनवर्तम्, B3 प्ररणतम्, T2 स्वनदतम् (for वन्तम्) — After 57, T3 G ins

301* अस्त्राणि दिव्यान्यददान्महात्मा
[G1 ददान्, G2 [अ] दहन् (for दान्)]

58 a) D1 पताकिनीं — b) B3 4 T1 2 शि(T2 श्वे)ताश्वयुक्त, M2–4 शुभाश्व (for सिताश्व) Ś K1 2 4 शुभतूणभूषित, K3 D6 तूर्णशोभित, B5 T1 तूणशोभिन; T2 रूपशोभितं, T3 G2 वेणुशोभित (G2 °शोभ) — After 58ab, T3 G ins

302* रथप्रबर्हं पुरुषप्रबर्हं ।
[G2 तुरगप्रबर्हं (for पुरुष)]

— c) V1 इद, T1 रथ (for इम) D5 समासूय (sic) (for स्थाय) K3 रथ रथर्षी, D1 5 रथ नरर्षभ, T3 G रथर्षभ रणे — d) T3 G इह (for रणे) Ś2 बल (for बलात्)

59 a) G2 तच् (for त) K3 V1 B D T1 2 G1 2 M अभि(M2–4 ति)रक्षेत्, T3 G3 हि रक्षेत (for ऽभिरक्षते) — b) V1 T1 सदाप्रमत्त, G1 2 तदाप्रमत्त, G3 सदाप्रवृत्त G1 पांडुपुत्र (for पुत्रम्) — c) K1 त वै, M2–4 तथा (for त वा) T1 जयिष्यामि, G2 गमिष्यामि (for हनि) B1 3 D3 4 7 रणे समेत्य, S (except T2) समेत्य संख्ये (G2 M1 3 4 खे, G3 घे) (for समेत्य युद्धे) — d) K3 वो (for वा) V1 D6 S (except T2) द्रोणमुखो (G2 खे), B2 भीष्मपथा (for मुखो)

60 a) D6 वासवाद्या, T1 वासवाय Ś2 K1 4 V1 B (except B1) Dn1 D5 7 T2 3 G1 3 M om (hapl) वा — b) V1 महाहवेषु T1 वियुगपत्सगुणा मैहाहवे (sic), G2 यदि युगपत्सहसा समाहवे — c) B1 4 जुगुप्स(B4 प्सि)व, B5 पिरिव, Cap o गिषव (as in text) ❀ Ca जुगुपु रक्षेयुरित्यर्थे छान्दस । ❀ B1 4 Da1 D1 3–5 इहेत्य (D3 च्य), B2 3 Da1 D7 इहाद्य K3 Dn1 D8 इहोपयांति ते, V1 (marg as in text) इहेषुरस्थिर मे (sic) (for इहैत्य पाण्डव) S जुगुपुरिह समेत्य फल्गुन — d) K1 V1 B1 2 5 Dn1 D2–5 7 किं, Cc किमु (as in text) Da1 सहितैर्, D3 सह तौ (for सह तैर्) V1 D6 T2 3 G2 3 [अ]ह, Da1 D1 5 [अ]ह त (for तम्)

61 Before 61, V1 B D (except D2 3) ins सजय उवाच — a) K4 Da1 कत्थ्य(Dn1 थ)तस्, V1 B5 Da1 D1 6 T1 कत्थि(B5 थि)तं, D2 कथितस्, Ca कत्थतस् (as in text) ❀ Cc कर्णत (sic) इति षष्ठ्यर्थे तसिल् । ❀ T2 इति रणरभसमस्य कथयतस् Ca. o cite रणरभसस्य (as

C 8 1738
B 8 37 32
K 8 31 33

अवहसदवमन्य वीर्यवा-
न्प्रतिषिषिधे च जगाद चोत्तरम् ॥ ६१
विरम विरम कर्ण कत्थना-
दतिरभसोऽस्यति चाप्ययुक्तवाक् ।
क्व च हि नरवरो धनंजयः
क्व पुनरिह त्वमुपारमाबुध ॥ ६२
यदुसदनमुपेन्द्रपालित
त्रिदिवमिवामरराजरक्षितम् ।
प्रसभमिह विलोक्य को हरे-
त्पुरुषवरावरजामृतेऽर्जुनात् ॥ ६३

त्रिभुवनसृजमीश्वरेश्वर
क इह पुमान्भवमाह्वयेद्युधि ।
मृगवधकलहे ऋतेऽर्जुना-
त्सुरपतिवीर्यसमप्रभावतः ॥ ६४
असुरसुरमहोरगान्नरा-
न्गरुडपिशाचसयक्षराक्षसान् ।
इषुभिरजयदग्निगौरवा-
त्स्वभिलषितं च हविर्ददौ जयः ॥ ६५
स्मरसि ननु यदा परैर्हृतः
स च धृतराष्ट्रसुतो विमोक्षितः ।

---

in text) — b) D8 G1 M1 तदुत निशम्य, T1 तत्समुप, T2 तमुप, G2 तदुपरि (for तदुप) V1 D6 वचोस्य, G2 स वच स (for वच स) — c) B8 समहसद्, Dn1 D6 TG M1 अप, Ca अव (as in text) K8 इव मन्यु, S अवमत्य (for मन्य) — d) D6 प्रतिषिद्धे च, T2 M1 सिषिधे च, G2 निदधे च, M8 षिषेध च (for षिषिधे च) Dn1 सोत्तर (for चोत्तरम्)

62 Before 62 N T1 ins शल्य उवाच — a) D2 कर्णे D2 कलनाद् (for कत्थ) — b) K1 अभिरभसो, B4 अतिरभषो (for अतिरभसो) Ś2 K1 D4 5 7 T3 G [ऽ]पि (for ऽसि) K3 [अ]निर्वाच्यमुक्तवान्, V1 D4 5 7 [अ]तिवाच्य(D5 7 च)मुक्तवान्, B1 [अ]भिचाप्यनुरक्त वादी, B2 5 D8 [अ]ति चाप्ययुक्तवादी, B4 T1 G2 [अ]ति (G2 पि) चाप्ययुक्तवान्, Dn1 [अ]तिवाचप्रयुक्तवान्, D2 वाचमुक्तवादी, D8 [अ]प्यतिवाप्ययुक्तवान्, D6 T3 G3 [अ]विचार्य चो(D6 यु)क्तवान् K4 अतिरभसोस्यतवाप्य युक्तवाक् (sic), B3 अतिरभसेनत्तिचाप्युक्तवान् (sic) T2 अभिरसस्य***त्वयुक्तवाक्य — c) Dn1 कथ (for क्व च) V1 B2 D6 क्व नु (B2 न्व-) स्समरवरो, D8 क्व च हि नरवरो हि, G2 क्व च*नृवरो — d) D6 असि (for इह) Ś2 क्वप्दा [?] रिह त्वमुपारम बुध, K8 पुनरिह त्वमुपारमाद्य युद्धात्, K4 V1 B1-3 4m 5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 क्व पुनरहो (K4 रिह, Dn1 रसि हो) पुरुषाधमो भवान्, D2 T1 3 G1 3 M क्व पुनरिह त्वमहो नराधम॰ (D2 M2-4 म), D8m क्व च पुनरिह चमुपारमधमो भवान् (sic) T2 G2 क्व पुनरसि (G2 रिह) त्वमहो वरायुध॰ ❀Co अहो धिगर्थे।❀

63 For the event, cf 1 211-212 — a) B8 सत्वतसदचम् (sic), Co यदुस (as in text) — b) B2 (before corr) 5 D8 4 7 त्रिदशम् (for त्रिदिवम्) — c) K1 प्रसतम् (for प्रसभम्) Ś2 Dn1 T2 इव, K8 एव; V1 T1 3 G M Co अभि, B Da1 D1-7 अति, D8 अथ (for इह) K1 3 V1 B D (except D2 6 8) T3 G1 3 M2-4 Co विलोड्य (K3 य), T1 विलोभ्य, M1 विलोप्य (for विलोक्य) T1 [ऽ]हरत्, Co हरेत् (as in text) — d) K2 3 D6 8 T G1 3 M3 4 पुरुषवरावरजाद् (K3 न्), G2 वरादपराद्, Ca c वरजाम् (as in text)

64 For the event, cf 3 13-42 — a) B8 त्रिभुवनसुतम्, D3 4 त्रिभुवन**, D7 विभुम् (for सृजम्) — b) Ś K1 2 भवान्पुनर्, K3 पुमान्नवम्, K4 भव पुनर् (for पुमान्भवम्) V1 D6 प्रभु (for युधि) — c) D1 वर, Ca मृग (as in text) V1 T1 रिते (for ऋते) K3 D8 T2 3 G [ऽ]र्जुनादृते (by transp) — d) K3 B8 सुरपतिवीर्यसम पुत्रवत (sic) B1 4 D3 सुरपतिवीर्यसम प्रभावात्, T1 3 G समात्प्रभावत

65 For the event, cf 1 214-219 — a) K3 D8 स, V1 च, Dn1 मृगान् (for नरान्) T G M2-4 असुरसुरनरोरगान्मृगान्, M1 गणान्सहोरगान् — b) B1 राक्षसाश्च K3 D8 T2 ग(T2 सग)रुडयक्षपिशाचराक्षसान् — d) K3 D8 स्वभिलिखित, B5 अभिलषित, Ca स्वभि (as in text) K1 हर्वि, Da1 D1 हरिर्, T2 तदा, G2 महद्, Ca c हविर् (as in text) D2 धनजय, D8 बिडौजा॰, T1 च य, T2 जय, G2 बलं, Ca जय॰ (as in text)

66 For the event, cf 3 225-243 — a) K3 D1 4 5 न तु (for ननु) D3 यदा हि, D4 यदि, T1 यथा (for यदा) K2 परैर्हृता, K3 [अ]मरैर्हृती (sic), V1 D6 हृत॰ परै॰ (by transp), Dn1 D8 [अ]मरैर्हृत, Co परै॰ क्षित — b) S (except T2) ह (for च) Ś K1 2 4 [ऽ]पि रक्षित, V1 B D (except Dn1 D6) T2 M1 3 4 [ऽ]पि (D2 च) मोक्षित (for विमो) K3 स च

दिनकरज नरोत्तमैर्यदा
मरुषु बहून्विनिहत्य तानरीन् ॥ ६६
प्रथममपि पलायिते त्वयि
प्रियकलहा धृतराष्ट्रसूनवः ।
स्मरसि ननु यदा प्रमोचिताः
खचरगणानवजित्य पाण्डवैः ॥ ६७
समुदितबलवाहनाः पुनः
पुरुषवरेण जिताः स्थ गोग्रहे ।
सगुरुगुरुसुताः सभीष्मकाः
किमु न जितः स तदा त्वयार्जुनः ॥ ६८
इदमपरमुपस्थितं पुन-
स्तव निधनाय सुयुद्धमद्य वै ।
यदि न रिपुभयात्पलायसे
समरगतोऽद्य हतोऽसि सूतज ॥ ६९

संजय उवाच ।

इति बहुपरुषं प्रभाषति
प्रमनसि मद्रपतौ रिपुस्तवम् ।
भृशमतिरुषितः पर वृषः
कुरुपृतनापतिराह मद्रपम् ॥ ७०
भवतु भवतु किं विकत्थसे
ननु मम तस्य च युद्धमुद्यतम् ।
यदि स जयति मा महाहवे
तत इदमस्तु सुकत्थितं तव ॥ ७१ C 8 1748 B 8 37 42 K 8 31 43

धृतराष्ट्रकसुतो विमोक्षित — [c]) K_3 D_8 युधा (for यदा) K_4 दिनकरतुल्यशरोत्तमैर्यदा, V_1 B Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ दिनकरसदृशै शरोत्तमैर्, Dn_1 $T_{2\ 3}$ G M अधि($T_{2\ 3}$ G ति)रथज नरोत्तमैर्युधा (M र्युधाम्), D_2 दिनकरज न नरोत्तमो युवा, D_6 दिनकरसदृश करै शरोत्तमैर्, T_1 अतिरथगजनरोत्तमैर्युतान् — [d]) $K_{1\ 3\ 4}$ V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-5\ 7\ 8}$ $T_{1\ 2}$ G_1 M_1 कुरुषु, M_{2-4} अरिषु (for मरुषु) $D_{2\ 8}$m पुरुषवरो, D_6 पुरुषेण (for मरुषु बहून्) G_2 मरिषुभिर्बद्धविन्नित्यतानरीन् (sic)

67 For the event, cf 3 225–243 — [a]) K_4 वलायते (sic) — [b]) K_3 प्रेक्ष्य कलहे, B_5 D_2 प्रियकलहे, T_2 कलहात् (for कलहा) — [c]) K_3 G_2 न तु (for ननु) Dn_1 T_1 यथा (for यदा) K_3 [अ]मरैर्धृता, V_1 प्रमोहिता, B_2 Dn_1 $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ M प्रमोक्षिता (B_2 त, T_1 तान्), T_2 विमोक्षिता, G_2 प्रविमोक्षिता (for प्रमोचिता) — [d]) M_2 om खचरगणानवजित्य D_6 खचरजनान्, S खगमगणान् (for खचर) V_1 विजित्य, B_2 विनि D_6 अवि, T_3 G अतिपात्य (for अवजित्य) V_1 B_2 Da_1 $D_{1.5}$ पाडवेयै, Dn_1 T_2 जिष्णुना (for पाण्डवै) K_3 सचरगणानवनित्य पाडवेयै (sic)

68 For the event, cf 4 24–62 — [a]) K_4 B_3 समुद्य(B_3 ति)त, T_3 G M_{2-4} प्रमुदित (for समुदित) D_6 पुरा (for पुन) — [b]) S (except T_2) कुरुवृषभेण (G_2 न) (for पुरुषवरेण) D_6 T_2 च, $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ M तु, G_2 स्म (for स्थ) D_8 गोगृहे, G_1 गोगृहो (sic), G_2 ते गृहे — [c]) V_1 सगुरुकुरुसुता, D_1 स्वगुरुगुरु G_2 सभीष्मको — [d]) V_1 M_1 किमुत (for किमु न) Co cites किमु (as in text) V_1 D_6 [अ]र्जुनस्त्वया (by transp)

69 [a]) T_1 अपि समुपस्थित (अपरमुप) — [b]) D_8 निधनाय च D_8 M_3 युद्धन्, T_3 $G_{2\ 3}$ नियुद्धम् (for सुयुद्धम्) — [c]) Dn_1 T_2 न यदि (by transp) D_1 विप्रभयात् (for रिपु) G_2 यदि पुनरिह यत्पलायसे — [d]) D_5 ननु समरगतो (for समर) V_1 [ऽ]पि (for ऽद्य) $Ś_2$ $K_{1\ 4}$ मृतोसि (for हतोऽसि) K_4 Dn_1 T_1 M_4 सूतज, D_2 सूतपुत्र

70 [a]) K_4 बहुपुरुषं, T_1 च बहुविध $Ś_2$ प्रभाषिति, K_3 Co षते, D_6 G_1 षित (G_1 त) T_1 षती, T_2 वच प्रभाषति (for प्रभाषति) — [b]) T_1 रुद्र (for मद्र) D_6 रिपु स्तुवन् (for रिपुस्तवम्) — [c]) K_3 V_1 B D (except Da_1 D_1) $T_{1\ 3}$ G M_1 अभि(T_3 $G_{1\ 3}$ पि)रुषित (for अति) K_3 V_1 B D S परंतप (for पर वृष) K_1 भृषमतिरुषिता परे वृष (sic) — [d]) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ मद्रराज (for मद्रपम्) G_2 कुरुपृतानता आह मद्राप (sic) Co cites कुरुपृतना (as in text)

71 Before 71, $Ś_1$ K B D $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ ins कर्ण उवाच — [a]) M_1 विकित्थसे — [b]) D_1 न तु (for ननु) K_1 V_1 B_1 $D_{4\ 5\ 8}$ हि, $D_{2\ 3\ 7}$ om (for च) K_3 वधम्, T_2 योद्धुम् (for युद्धम्) Da_1 $D_{1\ 5}$ $T_{1\ 2}$ M अद्य तत्, D_2 T_3 G अद्य वै, D_8 उत्थित (for उद्यतम्) D_6 ननु मत्तस्य च युद्धमद्य वै — [c]) K_3 स हति, V_1 Dn_1 D_6 S जयति स (by transp) B D (except Dn_1 D_6) S इहाहवे (for महा) — [d]) V_1 B_1 तत्, G_2 स, M_1 सफलम् (for तत) T G M_1 विकत्थित (for सुक) K_3 न च इदमसुकरकत्थित तव, M_{2-4} सफलतम तु विकत्थन तव

C 8 1749
B 8 37 43
K 8. 31 44

एवमस्त्विति मद्रेश उक्त्वा नोत्तरमुक्तवान् ।
याहि मद्रेश चाप्येन कर्णः प्राह युयुत्सया ॥ ७२
स रथः प्रययौ शत्रूञ्श्वेताश्वः शल्यसारथिः ।
निघ्नन्नमित्रान्समरे तमो घ्नन्सविता यथा ॥ ७३

ततः प्रायात्प्रीतिमान्वै रथेन
वैयाघ्रेण श्वेतयुजाथ कर्णः ।
स चालोक्य ध्वजिनीं पाण्डवानां
धनंजयं त्वरया पर्यपृच्छत् ॥ ७४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

२७

संजय उवाच ।
प्रयानेव तदा कर्णो हर्षयन्वाहिनीं तव ।
एकैकं समरे दृष्ट्वा पाण्डवं पर्यपृच्छत ॥ १
यो ममाद्य महात्मानं दर्शयेच्छ्वेतवाहनम् ।
तस्मै दद्यामभिप्रेतं वरं यं मनसेच्छति ॥ २
स चेत्तदभिमन्येत तस्मै दद्यामहं पुनः ।
शकटं रत्नसंपूर्णं यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ॥ ३
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

72 Before 72, N T1 2 ins संजय उवाच — a) K3 T2 G2 मद्रेश B4 मद्रेण (for मद्रेश) — c) V1 B D S शल्येति (for मद्रेश) — d) D4 सुदुर्मना (for युयुत्सया)

73 a) Dn1 प्रयतौ (for ययौ) K1 शत्रू, Dn1 D6 T2 तूर्णं (for शत्रून्) — b) D6 श्वेताश्व, T1 निहतु, T3 G M निघ्नत (for श्वेताश्व) Ś2 शलिसारथि — d) K3 Dn1 T3 G M तमोघ्न॰ (for तमो घ्नन्) D2 T2 M सवितुर् (for सविता) G1 तथा (for यथा)

74 a) T2 प्राह (for प्रायाद्) T1 3 G1 3 M द्युतिमान्, G2 उद्यतो (for प्रीतिमान्) T1 M2 द्वैरथेन for वै रथेन) — b) Da1 D1 5 वै(D1 चे)याघ्रेण, M वैयाघ्रवत्, Ca घ्रेण (as in text) Ś2 G1 श्वेतयुजता (sic), K3 युजाय, V1 D6 युजा स, B2 राजात्स, T1 युजाद्ध (for युजाथ) Ca c cite श्वेतयुजा (as in text) — c) K4 स चालोक्य, V1 Dn1 T2 अथालोक्य, D6 अथावलोक्य, T1 3 G M आलोकयन् (for स चालोक्य) Ś2 ध्वजन, T2 ध्वजिन (for ध्वजिनीं) — d) T3 G धनंजय च त्वरया ह्यपृच्छत् Ca cites पर्य (as in text)

Colophon — *Adhy name* Dn1 शल्यकर्णसंवाद, T1 शल्यकर्णविवादे अर्जुनकीर्तन, T2 शल्यसंवाद, M1 शल्यसंवादे अर्जुनविक्रम — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 26 (as in text), K1 27, B1 2 D3 37, B5 D6 38, Da1 48, D4 28, T1 3 G M 30, T2 33

27

1 a) Ś2 V1 प्रायादेव, K1 Dn1 D6 Cop प्रया(K1 या)ते च, K3 4 B Da1 D1–5 7 प्रयाणे च, D8 तत्र, T1 3 G1 3 M प्रयतेन, T2 प्रयातोथ, G2 स प्रयत्तो (for प्रयानेव) V1 B D तत, T2 तथा (for तदा) — b) T3 G तव वाहिनीं (by transp) — c) Ś2 समर (for समरे) — d) B1 3 5 D3 4 7 पाडवान्, Ca पाण्डव (as in text) G3 पर्यपृच्छते

2 a) V1 B (except B2) D (except Dn1 D6) G1 माम् (for मम) — D1 om 2b — b) T1 M पाडव युधि (for श्वेतवाहनम्) T3 G पाडव दर्शयेद्युधि — c) M2–4 ददामि (for दद्याम्) Ś1 (by corr) K1 2 अभिप्रीत, D2 प्रेत, T2 मत (for प्रेत) — d) B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 8 धन (for वर) K1 V1 B1 3–5 D S (except T2 G1) यन् (for य) B2 यद्वर (for वर य) K3 मनसि स्थित, D2 मनसेयसि (sic), D3m T1 मनसेप्सित (for सेच्छति)

3 a) K4 V1 Dn1 D6 7 न (for स) — c) B3–5 Da1 D1 शकट रत्नपूर्णं च — For 3, S (except T2) subst

303* अथ वा शकटं पूर्णं रत्नानां पञ्चवायुतम् ।
धुरि क्षमैर्बृहद्भिश्च गोभिर्युक्तमकालिकम् ।

[(L 1) M3 शताना (for रत्नानां) — (L 2) T1 अलकृत (for अकालिकम्)]

4 B2 repeats 4 after 11 — a) V1 Da1 Dn1 D2 3 6 7 (*sup lin*) T1 न (for स) Ca as in text — b) G1 वपुषो (for पुरुषो) Ś2 [ऽ]र्जुनदर्शवान्, K3

अन्यं तस्मै पुनर्दद्यां सौवर्णं हस्तिषड्गवम् ॥ ४
तथा तस्मै पुनर्दद्यां स्त्रीणां शतमलंकृतम् ।
श्यामानां निष्ककण्ठीनां गीतवाद्यविपश्चिताम् ॥ ५ C 8 1760
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् । B 8 38 8 K 8 32 8

T2 दर्शनात् — After 4^{ab}, Ś2 K4 read 6^c–8^d and V1 B D (except Dn1 D2) S (except T2) ins

304* शतं दद्यां गवां तस्मै नैत्यकं कांस्यदोहनम् ।

[Ca cites शत दद्या (as above) V1 D6 दद्या तस्मै शत गावो S (except T2) दद्यामस्मै गवामेक (T1 च गामेकां) (for the prior half) B2 नित्यक, Ca नैत्यका, Co नैत्यक (as above) V1 कास्यदोहना, B1 3 काश्यदोहन (for कांस्य) Da1 D1 5 नैत्यका कास्यदोहना, D6 नित्यक कुभदोहना, D8 नीचका (marg नैत्यक्य) कामदोहना, S (except T2) शत द्रोणदुहामह (T1 धाहन) (for the posterior half)]

V1 B1 3 4 D8 4 6 7 cont

305* शतं ग्रामवराश्चैव दद्यामर्जुनदर्शिने ।

[V1 अश्ववरान्, B3 वाम, D6 ग्रामपरान् (for वरान्) V1 अर्जुनदर्शनात्, D6 दर्शवान् (for दर्शिने)]

V1 B1 3 4 D3 4 6 7 cont B2 5 Da1 D1 5 8 S (except T2) ins after 304*

306* तथा तस्मै पुनर्दद्यां श्वेतमश्वतरीरथम् ।
युक्तमञ्जनकेशीभिर्यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।

[(L 1) V1 B5 D6 T1 3 G M अथ वा(D6 चा)सै (for तथा तस्मै) T1 श्वेनारश्वतरीरथ (sic), T3 G3 श्वेतैरश्वैर्युत रथ, G2 श्वेतमश्वतर रथ (for the posterior half) Co cites अश्व (as above) — (L 2) T1 3 G M युक्त श्यामकर्णी (T1 3 र्णा)भि (for the prior half) Ca c cites अञ्जन (as above) Prior half in Cv as above M1 ब्रूयाच्च (for मे ब्रूयाद्)]

S (except T2) cont

307* अथ वास्मै पुनर्दद्यां वरमन्यद्यथेप्सितम् ।
युक्तं हयवरैर्जैत्रं काम्बोजैरभिनिष्ठितम् ।

[(L 1) T1 वरमन्य T3 G रथमन्य (for वरमन्यद्) — (L 2) M रथवरैर् (for हय) T1 3 G3 कांभोजैर् G2 अभिनिष्कित (sic) (for निष्ठितम्)]

S (except T2) cont V1 B1 4 D8 4 6 7 ins after 306*

308* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[D6 7 T1 G1 न (for स) G2 तम् (for तद्)]

Ś1 K2 om 4^c–6^b, K3 M2 om 4^{cd}, Dn1 D2 6 om 4^c–5^d — ^{c}) Ś2 B1 3 4 Da1 D1 5 T2 अन्यत्तस्मै K4 अन्यच्चास्मै, D3 4 7 अन्यं वास्मै, T1 3 G M (M2 om) अन्यमस्मै (for अन्य तस्मै) V1 T1 3 G M3 4 वर (for पुनर्) — Da1 D1 5 om (hapl) 4^d–5^a — ^{d}) Ś2 K1 हस्तिखड्गक; K4 षड्डुल, T2 G2 हस्ति(G2 स्त)षड्गव, T3 G3 षड्शत, Ca c षड्गवम् (as in text) Cv सौवर्ण हस्तिषड्गतम्

5 Ś1 K2 Dn1 D2 6 T3 om 5 (for Ś1 K2 Dn1 D2 6, cf v 1 4) Da1 D1 5 om 5^a (cf v 1 4) M1 om 5^a–6^b — ^{a}) K3 अन्यत्तस्मै, V1 B D3 4 7 8 तथाप्यस्मै, T1 G2 3 अथ वास्मै, G1 अथास्मै च, M2–4 अन्यमस्मै (for तथा तस्मै) — ^{b}) T2 कन्याशतम् (for स्त्रीणां शतम्) K4 अलङ्कृता, D1 5 कृता — After 5^{ab}, M2 ins 311* S (except T2) om 5^{cd} — ^{c}) K1 विटकठीना, Ca निष्क (as in text) — Ś2 K1 3 4 V1 B Da1 D1 3–5 7 8 T2 ins after 5 Dn1 D2 after 4^{ab} D6 after 307*

309* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।
तस्मै दद्यां शतं नागाञ्शतं ग्रामाञ्शतं रथान् ।
सुवर्णस्य च मुख्यस्य हयाग्र्याणां शतं शतान् ।
ऋद्ध्या गुणैः सुदान्तांश्च धुर्यवाहान्सुशिक्षितान् ।
तथा सुवर्णशृङ्गीणां गोधेनूनां चतुःशतम् । [5]
दद्यां तस्मै सवत्सानां यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।

[(L 1) Om in K1 Dn1 D1 2 K4 B5 D8 4 7 (sup lin) न (for स) K3 T2 [ऽ]र्जुनदर्शनात् (for दर्शिवान्) B2 यो मे ब्रूयाद्धनजय (for the posterior half) — (L 2) B5 दद्या तस्मै (by transp), D8 तस्मै दद्यान् Ś2 K1 3 V1 Dn1 D8 T2 नागशत, K4 शत ग्रामाञ्, D2 6 निष्कशत (for शत नागाञ्) K4 नागाञ् D8 दद्यां (for ग्रामाञ्) Ś2 रथ (for रथान्) D2 ग्रामाश्चैव रथोत्तमान् (for the posterior half) — (L 3) Ś2 सौवर्णस्य K1 सवर्णस्य (for सु) Ś2 मुखस्य Dn1 om (for मुख्यस्य) B3 शत शत, B4 शताधिकान् Ś2 अस्य कोटिरश्वशत (sic), K1 कोटिरश्वशत शतान्, K3 मुख्यानश्वाञ्शत समान्, V1 B2 Dn1 D6 T2 मुख्यानश्वाञ्शत शत (B2 D6 शतान् T2 रणे) (for the posterior half) Ca c cite शत शतान् (as above) — (L 4) Om in D2 K3 V1 Dn1 D3 ऋ(K3 रु)द्धान्, T2 सितान्, Co ऋध्या (as above) K4 D3 सुदांताश्च Ś2 K1 ऋद्धा गु(K1 द्धा गु)णान्सुदताश्च D6 ऋद्धा गुणै सुदीप्तांश्च (for the prior half) B5 गुरुयवाहान् D6 धुर्यान्वाहान्, D3 धुर्यं वाहान्, T2 धुयानश्वान् Co धुर्यवाहान् (as above) K3 तु शक्षितान् (for सुशि) — (L 5) V1 तदा (for तथा) Ś2 K1 Dn1 सुवर्णशृगीना B3 D1 6 शृगाणा (D6 नां) Dn1 T2 धेनूना च तत (T2 शत) शत (for the posterior half) — (L 6) K3 B2 तस्मै दद्यां (by transp) D7 सुवत्साना]

6 M2 om 6–7 Ś1 K2 T3 G3 om 6^{ab} (for Ś1 K2, cf v 1 4) — ^{a}) K4 B3 Dn1 D4–7 T1 M1 न (for स)

C 8 1764 B 8 38 12 K 8 32 11 अन्यं तस्मै वर दद्यां श्वेतान्पञ्चशतान्हयान् ॥ ६
हेमभाण्डपरिच्छन्नान्सुमृष्टमणिकुण्डलान् ।
सुदान्तानपि चैवाह दद्यामष्टशतान्परान् ॥ ७
रथ च शुभ्र सौवर्णं दद्यां तस्मै स्वलकृतम् ।
युक्तं परमकाम्बोजैर्यो मे ब्रूयाद्धनजयम् ॥ ८
अन्य तस्मै वर दद्यां कुञ्जराणां शतानि षट् ।
काञ्चनैर्विविधैर्भाण्डैराच्छन्नान्हेममालिनः ।
उत्पन्नानपरान्तेषु विनीतान्हस्तिशिक्षकैः ॥ ९
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

— ^{b}) K3 T2 [ऽ]र्जुनदर्शनात् (for दर्शिवान्) — Ś2 K4 read 6^c–8^d after 4^{ab} K1 Da1 Dn1 D1 5 om (hapl) 6^c–8^d Om 6^c–7^d, M3 ins after 6^{ab}, 311* — ^{c}) Ś2 अन्ये तस्मै, B1 3 4 D3 4 7 T2 अन्यदस्मै, T1 3 G M1 4 अन्य मस्मै (for अन्य तस्मै) D2 प्रादात् (for दद्या) — ^{d}) V1 D2 श्वेताश्वानां (D2 ना च) शत, D6 T1 G1 श्वेतान्प(G1 प)चशत, D8 श्वेतश्च च शश, T3 G2 श्वेतान्पचदशान् (शो)

7 K1 Da1 Dn1 D1 5 M2 3 om 7 (cf v 1 6) — ^{a}) K3 हेमभाडो B2 हेमदड (for भाण्ड) — ^{b}) V1 प्रमृष्ट (for सु) K3 भूषितान्, B D2–4 6–8 भूषणान् (for -कुण्डलान्) — ^{c}) K2 B2 T2 सुदतानपि — ^{d}) V1 पशून् (for परान्) B1 3–5 D3, 4 6 7 दद्यामष्टादशा प(D6 न्प)रान्, B2 D2 दद्यामष्टशत व(D2 प)रान्, D8 दद्याम्यष्टशत परान् — For 7, S (except T2, M2 3 om) subst

310* अथ वास्मै विचित्राङ्गान्विचित्रमणिमण्डितान् ।
रथाश्चालैर्हयैर्युक्तान्दद्यामष्टादशैव तान् ।

[(L 1) M1 वा मे (for वास्मै) G2 विचित्रासन् (for °श्राङ्गान्) G2 विचित्रा हयमडितान्, M1 चित्रा मडनमडितान्, M4 मडनाभिश्च मडितान् (for the posterior half) — (L 2) M1 अष्टौ शतैव (for अष्टादशैव)]

T1 3 G M1 4 cont M2 ins after 5 M3 after 6^{ab}

311* अन्यमस्मै वर दद्या धुर्यान्दान्ताश्चतु शतम् ।
रोहिणी रूपसपन्ना हेमशृङ्गीश्चतु शतम् ।
दद्यामस्मै पयस्विन्यो यो मे ब्रूयाद्धनजयम् ।

[(L 2) G2 रूपद्रुसा वा, M सत्या वा (for °सपन्ना) T3 G3 हैमशृगी (for हेम) M1 चतु शता — (L 3) T1 वा (for मे)]

8 K1 Da1 Dn1 D1 5 T1 om 8 (for K1 Da1 Dn1 D1 5, cf v 1 6) — ^{a}) V1 D6 च जैत्र, B1 च सूत्र, B2 सार च; B3 च तस्मै, D2 राजत (for च शुभ्र) K3 सुदद्या (for सौवर्णं) — ^{b}) B3 शुभ्र, T3 G M अस्मै (for तस्मै) K3 तस्मै वलैरलकृत (sic) — ^{c}) K4 युक्त च (hypermetric) (for युक्त) Ś K2 4 T2 -काभोजैर् (for -काम्बोजैर्) T3 G M हयानष्टौ च काभो(G1 2 M2 4 बो) जान् — After 8, Ś1 K2–4 V1 B D2–4, 6–8 T2 ins

312* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[K4 D2 6 7 न (for स) K3 T2 [ऽ]र्जुनदर्शनान् (for दर्शिवान्)]

9 K3 T2 om (hapl) 9^a–10^b — ^{a}) B1 3 D2–4 7 अन्यदस्मै, T1 G1 3 M अन्यमस्मै, T3 दद्यामस्मै, G2 अथ वान्य (for अन्य तस्मै) — ^{b}) S (T2 om) कुजरान्दश शोभनान् (T3 G3 शोभितान्, G2 भोजनान्) — ^{c}) G2 काचनान् (for नैर्) — ^{d}) B1 अच्छिन्नान्, Da1 D1 सछ, D3 तुरगान् T1 G1 आजानान् (for आच्छन्नान्) — ^{e}) Dn1 उन्मत्तान् (for उत्पन्नान्) K4 उपरांतेषु, D6 अपरान्नेषु, Ca c रान्तेषु (as in text) — ^{f}) Ś2 विनीता V1 D6 हस्तिशिक्षया, T3 G3 शिक्षितै°, G2 हस्तशिक्षकै

10 K3 T2 3 G3 om 10^{ab} (for K3 T2, cf v 1 9) — ^{a}) Ś1 K2 4 Dn1 D6 7 T1 न (for स) G2 तम् (for तद्) — After 10^{ab}, T1 G1 (om lines 2–5) M2–4 ins

313* दद्या वर्णस्य वर्णस्य हयाग्र्याणा शत शतम् ।
धुर्याणा साधुदान्ताना शिक्षिताना नरोत्तमै° ।
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।
तस्मै दद्या ग्रामशत शत हस्तीन्शत हयान् ।
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् । [5]

[(L 1) T1 पर्णस्य (for the first वर्णस्य) — (L 2) T1 दाल्यानां — (L 3) T1 न (for स) — (L 4) T1 हस्तिशत — (L 5) T1 न (for स)]

T1 G1 M2–4 cont K1 (om lines 1, 2, 4, 5) 4 V1 B D T3 G3 M1 ins after 10^{ab}

314* अन्य तस्मै वर दद्या वैश्यग्रामाश्चतुर्दश ।
सुस्फीतान्धनसयुक्तान्प्रत्यासन्नवनोदकान् ।
अकुतोभयान्सुसपन्नान्राजभोज्याश्चतुर्दश ।
दासीना निष्ककण्ठीना मागधीना शत तथा ।
प्रत्यग्रवयसा दद्या यो मे ब्रूयाद्धनजयम् । [5]
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[(L 1) K4 B3–5 D2–5 7 8 अन्यद(D3 त्त)स्मै, S (T2 G2 om) अन्यमस्मै (for अन्य तस्मै) D1 वैश्यायामाश्, G1 वैश्याग्रामाश् V1 D2 6 चतु शतान्, C0 दशान् (for चतुर्दश) — (L 2) D3 reads line 2 on marg K4 धनसपन्नान्, B3 धान्याढ्यै (for सयुक्तान्) V1 D6 स्फी(D6 प्री)ता धनसमायुक्तान्, T1 3 G1 3 M प्रकृष्टसीमान्सस्याढ्यान् (for

अन्य तस्मै वरं दद्यां यमसौ कामयेत्स्वयम् ॥ १०
पुत्रदारान्विहारांश्च यदन्यद्वित्तमस्ति मे ।
तच्च तस्मै पुनर्दद्यां यद्यत्स मनसेच्छति ॥ ११
हत्वा च सहितौ कृष्णौ तयोर्वित्तानि सर्वशः ।
तस्मै दद्यामहं यो मे प्रब्रूयात्केशवार्जुनौ ॥ १२
एता वाचः सुबहुशः कर्ण उच्चारयन्युधि ।
दध्मौ सागरसंभूतं सुस्वनं शङ्खमुत्तमम् ॥ १३
ता वाचः सूतपुत्रस्य तथा युक्ता निशम्य तु ।
दुर्योधनो महाराज प्रहृष्टः सानुगोऽभवत् ॥ १४
ततो दुन्दुभिनिर्घोषो मृदङ्गानां च सर्वशः ।
सिंहनादः सवादित्रः कुञ्जराणां च निस्वनः ॥ १५
प्रादुरासीत्तदा राजंस्त्वत्सैन्ये भरतर्षभ ।
योधानां संप्रहृष्टानां तथा समभवत्स्वनः ॥ १६
तथा प्रहृष्टे सैन्ये तु प्लवमानं महारथम् ।
विकत्थमानं समरे राधेयमरिकर्शनम् ।
मद्रराजः प्रहस्येदं वचनं प्रत्यभाषत ॥ १७
मा सूतपुत्र मानेन सौवर्णं हस्तिषड्गवम् । C 8 1781 B 8 39 1 K 8 33. 1

the prior half) K4 प्रत्याशन्नदशोदकान् Dn1 D2 प्रत्यामन्नधनो, D6 तेव मोदकान्, D8 m प्रत्यासन्न **कमान् (for the posterior half) — D8 reads line 3 on marg — (L 3) K4 राज्यभोज्यान्, D राजयोज्यान् V1 D6 राजभोगाश्च सवश,, D2 राजभोग्यान्सुवचस D8 राजभोज्यानल कृतान् (for the posterior half) T1 3 G1 3 M आत्तो (T3 G1 3 तो)दयान्पशुमत उपभोग्याञ्जनायुतान् — (L 4) B1.3 मागधाना (for धीना) T1 तदा (for तथा) — (L 6) K4 D6 7 T1 M1 न (for स)]

— c) S (except T2) अस्मै (for तस्मै) G2 दद्याद् (for दद्या) — After 10c, M3 repeats from the posterior half of line 4 up to the end of line 6 of 314* and 10abc K3 om (hapl) 10d–11a — d) Da1 D1 5 ये (D1 य) मत्त, D2 योसौ, T3 मयासौ, G2 यमौसौ (for यमसौ) B2 गमयेत् (for कामयेत्)

11 K3 om 11abc (of v l 10) — a) V1 D6 पुत्रदार, B4 पुत्रान्दारान् (for पुत्रदारान्) T2 3 G विहायैव, M2–4 विहायासै (for विहाराश्च) Cc cites विहारान् (as in text) — b) V1 चान्यद् (for अ) G2 यदस्यद्वित्तमस्विति (sic) — c) B2 Da1 D1 वर (for पुनद्) — d) K1 B Da1 D1–3 5–8 S यद्यच्च, K3 यद्यस्य, V1 D4 यो यच्च (for यद्यत्स) D2 G2 [ई]प्सति, D3 [ई]प्सित (for [इ]च्छति) — After 11 B2 repeats 4

12 a) D3 प्र, M2–4 वा (for च) — b) T1 सर्वत

13 Before 13, Ś K2–4 D6 T1 3 G1 3 ins सजय उवाच — a) K1 एता, T3 ये ता T3 तु बहुश (for सुब) — d) K4 T1 3 G1 स(T1 स्व)स्वन, V1 B1 2 5 D3.4 7 T2 सु(T2 स)स्वर

14 a) K1 उवाच, D6 नावाच (for ता वाच) — b) Ś K2 4 तथायु(Ś2 श)क्त्या, K1 तया युक्त्या, D3 4 तथा मुक्ता, G1 तथा शक्त, Cc युक्ता (as in text) Dn1 G2 निशाम्य D2 तत्, T1 च (for तु) — c) T1 निशम्याथ, T2 महाराज — d) K1 3 V1 B D S सहृष्ट (for प्र) Dn1 S सानुजो (for गो)

15 a) Dn1 गतो (for ततो) D6 निर्घोष — c) G2 सिंहनादा K3 B2 D1 सुवादित्र (K3 त्रै), K4 B1 सवादित्र, G2 दित्रा, B4 सुवपुष, T1 च वादित्र — d) Some MSS नि स्वन

16 K3 D3 om (hapl) 16 — a) D4 प्रादुरासन् (for रासीत्) B2 3 महाराजन् (B3 ज) (for तदा राजन्) — b) K1 Da1 D1 स्व(D1 स)सैन्ये, B2 4 तत्सैन्ये, B3 सैन्येषु (for त्वत्सैन्ये) V1 B2 4 Da1 Dn1 D1 6 पुरुषर्षभ (for भरत) B1 5 D2–5 सैन्येषु पुरुषर्षभ — G2 om 16c–17f — c) M2–4 यौधाना T1 3 G1 3 M2–4 च प्रहृष्टाना (for संप्र) — D1 om 16d — d) V1 Dn1 D6 T3 G1 3 M3 4 तदा, B2 सदा (for तथा)

17 G2 om 17 (of v l 16) — a) D6 G1 तदा, M1 तत (for तथा) K3 T1 3 G3 प्रहृष्ट (for हृष्टे) D2 सैन्यस्, T3 G3 सैन्य (for सैन्ये) T1 त, T3 G3 तत् (for (for तु) — b) K3 प्रवमान, Dn1 T2 स्तूय, D2 लब, D6 पूज्य, G1 प्लवमाना, Cc मान (as in text) — c) K3 V1 B D S (G2 om) च तदा (K3 T1 M2–4 था) (for समरे) — d) Ś K1 2 4 B D2–4 7 अरि(K2 नि) कर्षण, K3 परकर्शन, Da1 Dn1 D1 5 अरिमर्दन, D6 सूदन — e) K3 T1 M3 मद्रराज (M3 जा) Dn1 S (except T2, G2 om) प्रहस्यैन — After 17, K4 V1 B D T2 ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 कर्णनिर्याणे कर्णवाक्य, T2 कर्णनिर्याण — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 4 D3 38, B5 D6 39, Da1 49, D1 32, D4 29]

18 Before 18, N T1 2 M ins शल्य उवाच — a) K3 मा मैव, B Da1 D1 3 5 7 दानेन, T1 3 G मन्येथा (T3 G3 त), M माचैतत् (for मानेन) — b) Ś2 K4 G2 सु (G2 स)वर्ण Ś2 K1 4 त्यज षड्गव, B3 Dn1 D4 हस्तिपुगव, T2 षड्गव, T3 G3 षड्गत (for षड्गवम्) — c) D3

C 8 1781 B 8 39 1 K 8 32 1 प्रयच्छ पुरुषायाद्य द्रक्ष्यसि त्वं धनंजयम् ॥ १८
बाल्यादिव त्वं त्यजसि वसु वैश्रवणो यथा ।
अयत्नेनैव राधेय द्रष्टास्यद्य धनंजयम् ॥ १९
परासृजसि मिथ्या किं किं च त्वं बहु मूढवत् ।
अपात्रदाने ये दोषास्तान्मोहान्नावबुध्यसे ॥ २०
यत्प्रवेदयसे वित्तं बहुत्वेन खलु त्वया ।
शक्यं बहुविधैर्यज्ञैर्यष्टुं सूत यजस्व तैः ॥ २१
यच्च प्रार्थयसे हन्तुं कृष्णौ मोहान्मृषैव तत् ।
न हि शुश्रुम संमर्दे क्रोष्ट्रा सिंहौ निपातितौ ॥ २२
अप्रार्थितं प्रार्थयसे सुहृदो न हि सन्ति ते ।
ये त्वां न वारयन्त्याशु प्रपतन्तं हुताशने ॥ २३
कालकार्यं न जानीषे कालपक्वोऽस्यसंशयम् ।
बह्वबद्धमकर्णीयं को हि ब्रूयाज्जिजीविषुः ॥ २४
समुद्रतरणं दोर्भ्यां कण्ठे बद्ध्वा यथा शिलाम् ।
गिर्यग्राद्वा निपतनं तादृक्तव चिकीर्षितम् ॥ २५
सहितः सर्वयोधैस्त्वं व्यूढानीकैः सुरक्षितः ।
धनंजयेन युध्यस्व श्रेयश्चेत्प्राप्तुमिच्छसि ॥ २६
हितार्थं धार्तराष्ट्रस्य ब्रवीमि त्वा न हिंसया ।

पुरुषव्याघ्र (for षायाद्य) S (except T2) प्रयच्छसि सुधे(T1 मृषे, G2 सुदै)व त्व — d) Ś2 द्रक्ष्यस्य त्व (corrupt), D2 8 द्रक्षसि त्व, S (except T2) द्रक्ष्यस्यद्य

19 M1 om (hapl) 19 — a) K3 4 V1 B1 2 4 5 D बाल्यादिह त्व, S (M1 om) बलेन मत्तस् T1 सृजसे, T3 G3 त्यजति (for सि) B3 न त्विह त्व सत्यजसि — c) D3 प्रयत्नेनैव, G2 जय शत्रून्हि — d) K3 Dn1 S (M1 om) द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि)

20 a) K3 T3 G पुरा सृ(K3 त्य)जसि, T1 M1 वरान्सृजसि, Ca c परा (as in text) K3 4 B1, 3–5 Dn1 D2–4 7 8 T2 य(K3 T2 त)द्वित्त, V1 Da1 D1 5 6 T1 3 G M यच्चापि, B2 यद्वृत्त (for मिथ्या किं) — b) K3 B D2–4 7 8 किंचित्त्व, V1 Da1 D1 5 6 T1 3 M वित्त त्व, Dn1 T2 किं वै त्व (for किं च त्व) K3 बहुमूर्खवत् G वित्त बहु विमूढवत् — c) T3 G अपात्रदानाद् (for दाने) G2 यो (for ये) — d) Ś2 K3 तन् (for तान्) K3 नावमुच्यसे, D3 न च बुध्यसे T2 नावबुध्यसि, M2–4 नानुबुध्यसे

21 a) Ś1 K2 प्र*रयस, Ś2 K1 प्रवेरयसे, K3 B1 4, 5 D त्व (B4 तु, Da1 D1 तत्, Dn1 च) प्रेरयसे, V1 त्व प्रयच्छसे, B2 प्रकीर्तयसे, B3 पुनर्ध्यायसे, T2 च वेदयसे, T3 G प्रचोदयसे (for प्रवे) Ca c cite प्रेरयसे K4 यद्यत्प्रयय स वित्त (sic) — b) V1 B D3 6 7 S (except T2) बहु तेन D6 त्विह (for त्वया) — c) Ś2 K2 lacuna, K4 तस्माद् (for शक्य) G2 यत्नैर् (for यज्ञैर्) V1 शक्य बहुविधैर्यष्टु — d) K1 द्रष्टु (for यष्टु) V1 सूतपुत्र (पुत्र on marg) यजस्व तै

22 a) K2 वत (sic), D6 S (except T2) कृष्णौ (for हन्तु) D8 तच्च यत्प्रार्थय हेतु — b) D6 हतु मोहान्, S (except T2) मोहाद्धतु (M1 तुं), D8 कृष्ण हन्मि (for कृष्णौ मोहान्) B D2–4 7 वृथैव, Da1 D1 5 तथैव (for मृषैव) T1 तु (for तत्) — c) T1 शुश्रुवु (sic) T2 सक्रुद्धौ Co ससर्गे, Ca समर्दे (as in text) — d) K4 M3 क्रोष्टा, G2 क्रोष्टो, Co क्रोष्ट्रा (as in text) D8 सिंह, G2 सिंहा (for सिंहौ) D8 निपातित

23 a) D6 अप्रार्थय, T2 अप्राप्य त्व (for र्थित) — b) G4 transp न and हि — c) G2 स (for ये) V1 D1 6 8 G1 त्वा, T2 तु (for त्वा) Ś1 (before corr) 2 K B (except B4) Da1 D1–7 T1 3 M3 4 नि(M4 ना) वारयति, D8 [अ]तिवार, T2 त्वा वार (for न वार) K3 [ए]ते, T3 G [अ]द्य (for [आ]शु) — d) G3 विनाशन (for हुताशने)

24 a) K3 V1 B Da1 D1–8 S कार्या(D2 र्य)कार्य, Dn1 कार्याकार्ये (for कालकार्यं) — b) Ś2 कालपक्वस्य, D8 दृष्टोसि (for पक्वोसि) G2 M1 [अ]संशय K3 काल' कोत्र प्रभाषणे — c) Ś2 K3 Dn1 G1 बहुबद्धम्, D2 बह्वमद्यम्, (for बद्धम्) Ca c cite अबद्धम् (as in text) Ś2 K3 T1 अकर्णीय, V1 इद कर्ण, Dn1 अकल्याण, D8 m च कर्णाय, T2 समाकर्ण्य, G1 तु कर्णेद (for इद कर्ण) K4 बह्वनर्थमृते कर्णात्, T3 G3 बह्वनर्थकर यन्मे, G2 बह्वर्थैकतर मन्ये — d) T1 G1 M न हि, G2 प्रति (for को हि) Ś2 D6 जिजीविष (D6 षु), K1 जिगीविषु

25 Ś2 om. 25^{a}–26^{b} — a) B2 T3 G2 3 समुद्रतरणे — b) Da1 Dn1 D1 2 5 T2 महाशिला, T1 3 G M2–4 शिला यथा (by transp) — c) D8 तिर्यग्राहो (sic), T2 निर्यग्राद्वा Dn1 [अ]भिपतन (for निप)

26 Ś2 om 26^{ab} (cf v l 25) — a) D7 सर्वत (for सहित) M2–4 यौधै T1 3 G तु (for त्वं) — b) Dn1 S (except T2) व्यूढानीक (for नीकै) Ś1 K2 सुशिक्षितै, K1 D2 6 सुरक्षितै — c) T1 युद्धस्व (for युध्यस्व) — d) T3 G जय (for श्रेयस्) K4 प्राप्तुमिह, D8 चेद्दातुम् (for चेत्प्राप्तुम्)

27 a) K3 D6 धार्तराष्ट्राणा (for °राष्ट्रस्य) Cv as in

श्रद्धत्स्वैतन्मया प्रोक्तं यदि तेऽस्ति जिजीविषा ॥२७

कर्ण उवाच ।

स्ववीर्येऽहं पराश्वस्य प्रार्थयाम्यर्जुनं रणे ।
त्वं तु मित्रमुखः शत्रुर्मां भीषयितुमिच्छसि ॥ २८
न मामस्मादभिप्रायात्कश्चिदद्य निवर्तयेत् ।
अपीन्द्रो वज्रमुद्यम्य किं नु मर्त्यः करिष्यति ॥२९

संजय उवाच ।

इति कर्णस्य वाक्यान्ते शल्यः प्राहोत्तरं वचः ।
चुकोपयिषुरत्यर्थं कर्णं मद्रेश्वरः पुनः ॥ ३०
यदा वै त्वा फल्गुनवेगनुन्ना
ज्याचोदिता हस्तवता विसृष्टाः ।
अन्वेतारः कङ्कपत्राः शिताग्रा-
स्तदा तप्स्यस्यर्जुनस्याभियोगात् ॥ ३१
यदा दिव्यं धनुरादाय पार्थः
प्रभासयन्पृतनां सव्यसाची ।
त्वामर्दयेत निशितैः पृषत्कै-
स्तदा पश्चात्तप्स्यसे सूतपुत्र ॥ ३२
बालश्चन्द्रं मातुरङ्के शयानो
यथा कश्चित्प्रार्थयतेऽपहर्तुम् ।
तद्वन्मोहाद्यतमानो रथस्थ-　　C 8 1796 B 8 39 16 K 8 33 17

text — [b]) K2 4 V1 B D T G त्वा (for स्वा) Ś1 सशय', D2 कुत्सया T2 हेलया, G2 चेर्ष्यया (for हिंसया) Cv ब्रवीमि त्वा न हिंसया — [c]) K3 V1 B D [ए]व (Dn1 न, D1 3 व), T G [इ]द (for [ए]तन्) K4 पूर्वं, D6 प्रोक्तो (for प्रोक्त) M श्रद्दधेद् (M1 य, M3 म) मया प्रोक्त Ca c cites श्रद्धत्स्व (as in text) — [d]) G2 तेज (for तेऽस्ति) K3 M1 जिजीविषा (M1 षा) — After 27, D6 ins an addl colophon [*Adhy no* 40]

28 [a]) B1 स्ववीर्येण, B3 D2 T3 G र्येण, T2 र्यं वै (for र्येऽह) K3 पुराश्वस्य, B2 D3 पराक्रम्य, B3 श्वेस्य, D2 रिपु शल्य, T1 M पराश्वस्त', T2 मृद्दय, T3 G [अ]द्दमा(G2 बवा)श्वस्त (for पराश्वस्य) K4 B5 D3 4 5 7 स्वबाहुवीर्यमा श्रित्य — [b]) K3 Dn1 D3 T2 धनजय (for [अ]र्जुन रणे) — [c]) K3 मित्रमुख K4 शत्रून्, T3 G3 M1 शत्रु (for शत्रुर्) — [d]) T1 विभीषयितुम्, M4 मा भीष

29 [a]) G2 न स मा (for न माम्) D4 अस्मा- दभिप्रायाद् — [b]) K3 Dn1 D3 T2 जातु, Da1 D1 5 अन्यो, G2 यदि (for अद्य) — [c]) D2 उपेन्द्रो (for अपीन्द्रो) — [d]) K1 3 D3 किं तु, V1 B Da1 Dn1 D1–3 5–7 S किमु (for किं नु) B (except B2) Da1 D1 3–5 7 S (except T2) कथचन (for करिष्यति) — After 29, S (except T2) ins an addl colophon [*Adhy name* T1 M1 कर्णशल्यविवादे कर्णश्लाघन (M1 न), M3 कर्णशल्यविवाद , M4 शल्यविवाद — *Adhy no* (figures, words, or both) T1 G M 31, T3 29]

30 [a]) Dn1 तत (for इति) — [c]) K3 विकोप यिषुर्, D3 m चुकोपयितुम् (for यिषुर्) — [d]) K3 माहेश्वर (for मद्रेश्वर)

31 [a]) Ś2 T1 M2–4 वै त्वा, V1 त्व वै, Dn1 D2 6 त्वा वै (by transp) K1 3 4 V1 Dn1 D2 फाल्गुनवेगनुन्ना, B Da1 D1 3–5 7 8 फाल्गुनवेगयु(Da1 D1 5 मु)क्ता, S फल्गुन(M3 नाद्)बाहुवेगाज् (T2 नुन्ना) (for वेगनुन्ना) — [b]) D2 स्वर्णार्चिता, D4 चापोदिता, D8 ज्यानोदिता (for चोदिता) V1 D6 आहवे ते (D6 वै) निसृष्टा, B5 हस्तिवता विसृष्टा , S (except T2) वेगव(G1 वेगय , M4 वेदव)तोग्निकल्पा — [c]) V1 D6 अर्दितार , Dn1 अथेतरा , G2 अन्वैतार K4 शिताग्र्यास्, Dn1 सिताग्रस्, D8 शरीरे (for शिताग्रास्) — [d]) Ś2 तप्स्ये, K3 तस्य, V1 तप्स्यसे, Dn1 तिष्ठसि, T2 [अ]वाप्स्यसि (for तप्स्यसि) K1 3 V1 B4 5 Da1 Dn1 D1–3 5–8 T2 Ca c [अ]नुयोगात् (T2 ग), D4 [आ]स्म (for [अ]भि) S (except T2) लक्ष्यलेखा त्वा तदा कर्ण बुद्धि

32 [a]) D6 यदि, T1 यथा, G2 यद्वा (for यदा) Ś K1 2 4 कर्णं (for पार्थ) — [b]) V1 B Da1 Dn1 D1–7 S प्रतापयन् (V1 B2 येत्, Dn1 M1 वद्), D8 सुतापयन् (for प्रभास) T1 सव्यसाचि — [c]) K1 त्वां मद येन, K3 B3 5 Dn1 D2 3 8 T2 त्वां (Dn1 आ) मर्दयिष्यन्, V1 T1 3 G M त्वा (T3 G1 3 M1 त्वा) मर्दयिष्यति, B1 2 4 Da1 D1 4–7 त्वा मर्दयिष्यन् (for येत) D3 निशिवे , S (except T2) असुखै (for निशितै) Ś2 पृषट्कैस्, K3 Dn1 कैस् (for त्कैस्) — [d]) K3 तप्यसे, Dn1 तप्स्यसि S तदा पृच्छा (T1 G2 प्राणास्) लक्ष्यसे पाडवस्य

33 [a]) T1 बालं — [b]) K3 प्रार्थयसे, D6 S (except T2 G2) येत (for यते) V1 प्रहर्तुं, Dn1 चाप , D1 [अ]हर्तु, T2 G2 हि (G2 वि) हर्तुं (for [ऽ]प) — [c]) B2 तत्त्व (for तद्वन्) Ś1 K1–3 V1 B D S द्यो(Ś1 K1 2 य) तमान (for यतमानो) K3 V1 B D S रथस्त (for स्थस्) — [d]) K3 त, V1 B1 4 5 Da1 Dn1 D2–5 7 8 स (for स्व) K3 नेतुमद्य, V1 B D जेतुमद्य (by transp) S (except T2) जे(M1 जय)तु पार्थं काङ्क्षसे सूतपुत्र — After 33, S (except G2) ins

C 8 1796
B 8 39 16
K 8 33 17

स्त्वं प्रार्थयस्यर्जुनमद्य जेतुम् ॥ ३३

त्रिशूलमाश्लिष्य सुतीक्ष्णधारं
सर्वाणि गात्राणि निघर्षसि त्वम् ।
सुतीक्ष्णधारोपमकर्मणा त्वं
युयुत्ससे योऽर्जुनेनाद्य कर्ण ॥ ३४

सिद्धं सिंहं केसरिणं बृहन्तं
बालो मूढः क्षुद्रमृगस्तरस्वी ।
समाह्वयेत्तद्वदेतत्तवाद्य
समाह्वानं सूतपुत्रार्जुनस्य ॥ ३५

मा सूतपुत्राह्वय राजपुत्रं
महावीर्यं केसरिणं यथैव ।
वने सृगालः पिशितस्य तृप्तो
मा पार्थमासाद्य विनङ्क्ष्यसि त्वम् ॥ ३६

ईषादन्तं महानागं प्रभिन्नकरटामुखम् ।
शशकाह्वयसे युद्धे कर्ण पार्थं धनंजयम् ॥ ३७

बिलस्थं कृष्णसर्पं त्वं बाल्यात्काष्ठेन विध्यसि ।
महाविषं पूर्णकोशं यत्पार्थं योद्धुमिच्छसि ॥ ३८

सिंहं केसरिणं क्रुद्धमतिक्रम्याभिनर्दसि ।

315* खन्यादर्सिं तीक्ष्णधारं यथाश्व
सुतेजनं निहितं वै पृथिव्याम् ।
तथा खनस्यद्य शितान्पृषत्का
न्य' प्रार्थयस्यर्जुनेनेह युद्धम् ।

[Cf 2 59 8, Edgerton, JAOS 59 366ff — (L 1) T2 हन्यादस्त्र (for खन्यादर्सिं) अज (for अश्व) in some unused MSS — (L 2) T2 सुनेजस (for जनं) — (L 3) T1 2 [अ]शितान् (for [अ]द्य शितान्) — (L 4) T1 यत् (for य) T3 G3 यथाथयसि (for य प्राथयसि) T2 योद्धुं (for युद्धम्)]

34 a) V1 B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 आश्रित्य, B2 आसाद्य, B5 उद्यम्य, T2 आराध्य (for आश्लिष्य) Ś2 K1 M1 सुतीक्ष्णधार (K1 रा, M1 र') G2 हरेदस्त्र तीक्ष्णधारं यथाद्य — b) D2 महार्थं (for गात्राणि) K3 च कर्षसि, D3 सिद्धये, D4 हि घर्षसि, T3 G नि(G1 2 वि)कर्षसि, M कृषस्युत, Bomb Ed विघर्षसि (for निघर्षसि) — c) Ś1 K2 सुतीक्ष्णधारो मम (for धारोपम) Dn1 च (for त्वं) T1 3 G1 3 M सुतीक्ष्णशस्त्रोपमकर्मणेह (T1 य), G2 शस्त्रापगवर्मणेह — d) B3 om from युयुत्ससे up to समाह्वान (in 35d) K4 योर्जुनम्, Dn1 युयुत्सते, S (except T2) फल्गुनेन (for योऽर्जुनेन) K3 [अ]थ (for [अ]द्य) M1 कर्णं

35 B3 om up to समाह्वान (cf v l 34) — a) K1 सिद्धिं K3 रुद्र, K4 V1 B1 2 5 D S क्रुद्ध, B4 सिंह (for सिद्ध) B4 क्रुद्ध (for सिंह) K1 केसरिणे, B4 Dn1 D2 4 Ca केश(D2 शि)रिण, [illegible] (as in text) — b) S (except T2) भूत्वा (for मूढ) V1 D6 तरस्विन — c) V1 B4 एव, D6 एन (for एतद्) K3 तवापि, D6.7 त्वयाद्य, T2 त्वयापि (for तवाद्य) T1 3 G M समाह्वयेद्धृष्ट(T1 ह्वेष्टु)मुपेत्य योद्धु — d) T1 M तथा त्वमप्याह्वयसेद्य पार्थं, T3 G त(T3 G3 य)था त्वमद्याह्वयसेद्य (G2 ह) पार्थं

36 a) Da1 D [आ]ह्वये — b) Da1 D1 महासिंह (for वीर्यं) Some MSS केशरिणं S (except T2) यथा वै (for यथैव) — c) Some MSS शृगाल K3 4 V1 B2 5 Dn1 D2–4 6–8 T2 पिशितेन, T1 3 G M ताभि (for तस्य) K2 B1 3 Da1 Dn1 D1 5 6 दृप्त, T2 हृष्टो (for तृप्तो) — d) K1 स (for मा) T1 3 G M पार्थं समासाद्य (for मा पार्थमा) Ś2 K3 विन(K3 न)क्षसि, V1 T3 G विनक्ष्यसे, T1 विनक्ष्यसि

37 a) K3 ईश्वर्दित (sic), B1 4 ईशादत, D3 लौह , D6 ईशादंत्त T1 G2 महाराग (for नाग) — b) T1 G2 कटकामुख, Ca करटामुखम् (as in text) — c) K1 3 4 V1 B1 3 Dn1 D4 8 T2 शशकोह्वयसे (K3 ते) T1 3 G M शशोभूवाह्व(G2 सु)यस्यद्य Ca cites शशक (as in text) — d) Dn1 पार्थें (for पार्थं) T1 3 G M युद्धे कर्णं (for कर्ण पार्थं)

38 a) Ś2 बलिस्थं T2 च (for त्वं) — b) Ś1 K2 lacuna, Ś2 K4 दडेन, K1 इव हि (for काष्ठेन) B2 विध्यसे T1 3 G M प्र(T3 G स)बोधयितुमिच्छसि — c) Ś1 (marg as in text) K4 B1 2 5 Dn1 D1–4 6 7 T2 Ca c पूर्णकोप, V1 B4 Da1 D5 कोष, B3 कुम्भ, T1 3 G M कर्णं मोहाद् (for पूर्णकोश) — d) Dn1 पार्थें K3 योद्धुमिच्छसि सूतज, T1 3 G M योद्धाह्वयसि फल्गुन

39 T2 om 39ab — a) B (except B5) D3 4 केशरिण Dn1 मत्तम् (for क्रुद्धम्) — b) B1 Da1 T3 G M2–4 अभिक्रम्य, T1 अवलिप्तो (for अतिक्रम्य) Ś2 [अ]भिनन्यसि, K3 4 B Dn1 नदसि, V1 मर्दसि, B1 3 4 Da1 D1–5 7 T3 G1 3 M नर्दसे, B2 विनर्दसि, D6 [अ]भिमर्हसि, T1 हि नर्दसे, G2 [अ]भिनद्यसे K3 आक्रातमभिवाचसि — c) Some MSS शृगाल K3 मूर्ख त्व, V1

सृगाल इव मूढत्वान्नृसिंहं कर्ण पाण्डवम् ॥ ३९
सुपर्णं पतगश्रेष्ठं वैनतेयं तरस्विनम् ।
लट्वेवाह्वयसे पाते कर्ण पार्थं धनजयम् ॥ ४०
सर्वाम्भोनिलयं भीममूर्मिमन्तं झषायुतम् ।
चन्द्रोदये विवर्तन्तमप्लवः संतितीर्षसि ॥ ४१
ऋषभं दुन्दुभिग्रीवं तीक्ष्णशृङ्गं प्रहारिणम् ।
वत्स आह्वयसे युद्धे कर्ण पार्थं धनंजयम् ॥ ४२
महाघोष महामेघ दर्दुरः प्रतिनर्दसि ।
कामतोयप्रदं लोके नरपर्जन्यमर्जुनम् ॥ ४३
यथा च स्वगृहस्थः श्वा व्याघ्रं वनगतं भषेत् ।
तथा त्वं भषसे कर्ण नरव्याघ्रं धनंजयम् ॥ ४४
सृगालोऽपि वने कर्ण शशैः परिवृतो वसन् ।
मन्यते सिंहमात्मानं यावत्सिंहं न पश्यति ॥ ४५
तथा त्वमपि राधेय सिंहमात्मानमिच्छसि ।
अपश्यञ्शत्रुदमनं नरव्याघ्रं धनंजयम् ॥ ४६
व्याघ्रं त्वं मन्यसेऽऽत्मानं यावत्कृष्णौ न पश्यसि ।
समास्थितावेकरथे सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ४७ C 8. 1610 B 8 28 30 K 8 22 2

B D2-4 7 8 T2 3 G M2-4 मूढस्त्व, Da1 Dn1 D1 5 6 T1 M1 मूढ ्त्व (D5 ढत्वे) (for मूढत्वान्) — d) G2 स सिंह

40 T2 om 40ab — a) K2 सुपर्णं G2 पन्नग (for पतग) Ś K1 2 सुपर्णमृत(Ś1 K2 मृ*, K1 मृभ) वश्रेष्ठ — b) K2 तरस्विना — c) Ś1 K2 ल*वाह्वयसे, Ś2 केटावदाह्वयसे (sic), K1 केटवाटाह्वयसे (sic), K3 उरगो, K4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 भोगीवा, D6 काको वा, D8 लाघवा, T1 3 G2 नागो वा, T2 G3 M लध्वेवा, G1 खट्वेवा (for लट्वेवा) Ca cites लट्वा, Cc भोगी K3 Dn1 युद्धे, T1 3 GM पार्थं, Cc पाके (for पाते) T2 त बलाह्रियसे वीर — d) T1 पीतकर्णं, T2 G तथा कर्ण, M2-4 पा(M4 वा)ते कर्णं (for कर्ण पार्थं)

41 K3 D2 om (hapl) 41–42 Dn1 reads 41–42 after 44 — a) B1 शश्वदम्भोनिधिं, B2-5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 T2 3 G सर्वाम्भसां निधिं, T1 सर्वम्भोनिधिं, M सर्वां(M1 भा)भोनिधिन (for निलय) Ca cites अम्भसां निधिं V1 D6 शश्व(D6 शख)दम्भोनिधान च — K1 om 41b–42a — b) Ś K2 4 5 V1 B2 4 5 Dn1 D2-8 T1 मूर्तिमत (for ऊर्मिमन्त) K4 Dn1 D3 रुषायुत; V1 झखागण, B1 3 4 झषान्वित, D6 8 S झषा(D8 जला) कुल (for युतम्) — c) V1 वर्धयत, B D (D2 om) S विवर्धतम् (Dn1 र्धताम्) — d) K4 B D3-8 T3 G M1 2 4 स(T3 G त्व)स्तितीर्षसि (for संतिती)

42 K3 D2 om 42, K1 om 42a (cf v l 41) — a) D8 वृषभ D8 (marg as in text) डुडुभिग्रीव Ca c as in text — b) K4 तीक्ष्ण (for तीक्ष्ण) D5 प्रहारिणीं — c) V1 आह्वयते — For 42, S (except T2) subst

316* यथा वत्सतरो भूत्वा जातस्कन्धेन शुष्मिणा।
युद्धमिच्छेद्गोपतिना तथेच्छसि किरीटिना।

[(L 1) M शुष्मिण — (L 2) T1 G1 योद्धुम् (for युद्धम्)]

43 V1 D2 6 read 43–44 after 47 — a) V1 BD S महामेघ (D2 वै) (for घोष) K3 Dn1 D2 6 8 T1 3 GM महाघोष (D2 षैर्), V1 B Da1 D1 3-5 7 T2 घोर (for मेघ) — b) K3 Dn1 दुर्द्दुर (Dn1 र), D2 G1 M3 दर्दुर, Ca र (as in text) K1 3 D8 प्रतिनदसि, D2 T1 3 GM नर्दसे (T1 ति) — c) T2 बाणतोयप्रद, Ca c काम (as in text) V1 B5 D6 S काले (for लोके) — d) K1 4 नै(K4 न)व प (for नरप) D8 उत्तम (for अर्जुनम्)

44 a) B3 यथावत् (for यथा च) Ś2 K1 B2 सुगृहस्थ श्वा, B5 S श्वा गृहस्थस्तु (B5 T2 स्थ सन्), D8 (marg as in text) स्वगृहस्थश्च — b) K3 Dn1 D6 T1 भवेत्, K4 B1 5 Da1 D1 5 भसेत्, B2 ह्वयेत् (for भषेत्) — c) K3 V1 Dn1 D2 6 T G2 M2 भाषसे, Da1 D1 5 भससे, Ca भषसे (as in text) — After 44, Dn1 reads 41–42

45 D8 om (hapl) 45–46 — a) Some MSS शृगालो T G M2-4 हि, M1 [ऽ]सि (for ऽपि) D4 कर्णं — b) V1 शनै, B3 शकै, Da1 D1 5 गणै, D8 शलै, T1 शतै (for शशै) T1 [ऽ]पि सन्, T2 M2-4 वसेत् (for वसन्) — c) D1 M1 मन्यसे B2 आत्मान मन्यते सिंह

46 D8 om 46 (cf v l 45) — a) T1 असि (for अपि) — b) B4 Dn1 नर(Dn1 नित्य)सिंहायसेधुना — c) T2 नापश्यन् T1 शत्रुदशन, T2 दहन (for दमन) — d) S (except T2) नरसिंह रणेर्जुन

47 a) Ś K2 4 व्याघ्र तु, K3 D6 व्याघ्र त्व, G2 व्याघ्र च Ś K1 2 4 ्त्व त्व, T1 त्व च (for ऽऽत्मानं) Dn1 आत्मान मन्यसे व्याघ्र — b) S K1-3 G2 कृष्ण, M1 कृष्णे (for कृष्णौ) Dn1 पश्यति — c) Ś K1-3 एकरथ (for °रथे) — d) M1 4 सूर्यचन्द्रमसाव् — After 47, V1 D2 6 read 43–44

C 8 1811
B 8 39 31
K 8 33 34

यावद्गाण्डीवनिर्घोषं न शृणोषि महाहवे ।
तावदेव त्वया कर्ण शक्यं वक्तुं यथेच्छसि ॥ ४८
रथशब्दधनुःशब्दैर्नादयन्तं दिशो दश ।
नर्दन्तमिव शार्दूलं दृष्ट्वा क्रोष्टा भविष्यसि ॥ ४९
नित्यमेव सृगालस्त्वं नित्यं सिंहो धनंजयः ।
वीरप्रद्वेषणान्मूढ नित्यं क्रोष्टेव लक्ष्यसे ॥ ५०
यथाखुः स्याद्बिडालश्च श्वा व्याघ्रश्च बलाबले ।
यथा सृगालः सिंहश्च यथा च शशकुञ्जरौ ॥ ५१
यथानृतं च सत्यं च यथा चापि विषामृते ।
तथा त्वमपि पार्थश्च प्रख्यातावात्मकर्मभिः ॥ ५२

संजय उवाच ।

अधिक्षिप्तस्तु राधेयः शल्येनामिततेजसा ।
शल्यमाह सुसंक्रुद्धो वाक्शल्यमवधारयन् ॥ ५३
गुणान्गुणवतः शल्य गुणवान्वेत्ति नागुणः ।
त्वं तु नित्यं गुणैर्हीनः किं ज्ञास्यस्यगुणो गुणान् ॥ ५४
अर्जुनस्य महास्त्राणि क्रोधं वीर्यं धनुः शरान् ।

---

48 a) D_8 गाजीव K_3 Da_1 D_{1-5} $_7$ T_1 M घोष त्व, $B_{1\ 3\ 4}$ T_3 G घोष च (for निर्घोष) — b) $T_{1\ 3}$ G महामृधे (for हवे) — c) $M_{1\ 2}$ तावदेव G_2 यथा (for त्वया) — d) K_4 शक्य कर्तुं, $D_{2\ 7}$ शक्यमुक्त, D_6 शक्तिं वक्तु, T_3 G वक्तु शक्य (by transp) B_2 यथेच्छक, D_6 यदिच्छसि, S (except T_2) यथेष्टत (for च्छसि)

49 a) S (except T_2) रथशखधनु शब्दैर् — b) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ पूरयत, $B_{2\ 3}$ नर्दं, M_1 नादयतो (for यन्त) — c) $K_{1\ 3}$ $D_{4\ 6}$ न(K1 न)दतम् — d) D_6 यदा (for दृष्ट्वा) G_2 दृष्ट्वा कोष्टेव लक्ष्यसे — After 49, G_2 reads 51–52

50 a) Some MSS शृगालस् — b) D_2 नित्य (for नित्य) S (except T_2) कपिध्वज (for धनजय) — c) $Ś_1$ $K_{2\ 3}$ वीरप्रद्वेषनान् (K_3 षणो), K_1 प्रदोषणान्, $B_{1\ 3}$ वीर्यप्रधर्षय(B_3 णा)न्, $D_{2\ 6}$ T_1 वीरविद्वे(D_2 द्वि)षणान् (for प्रद्वेषणान्) Cc cites वीरयुद्धेषणात् V_1 G_1 मूढ — d) K_3 V_1 B D S तस्मात् (for नित्य) K_3 क्रोष्ट च, M_3 क्रोष्टैव K_3 लज्जसे, V_1 लक्षसे, D_2 लप्स्यसे

51 a) K_2 यथाखू, D_8 यदाखु $K_{3\ 4}$ D_8 बिडालस्य, T_3 बिलारश्च, $G_{1\ 3}$ M बिलाळ(M_1 ल)श्च, G_2 बिडाळश्च — b) K_3 श्वा व्याघ्रस्य, D_8 व्याघ्रस्य श्वा, T_1 श्वा व्याघ्राश्च, G_3 व्याघ्राघूश्च K_3 यथा बल, D_6 बले यथा, D_8 T_3 $G_{2\ 3}$ बलाबलौ (D_8 ल) (for बले) — cd) Some MSS शृगाल Dn_1 om सिंहश्च यथा च K_1 सिंहाश्च, $K_{3\ 4}$ D_8 सिंहस्य D_8 T_2 यथा शशककुजरौ

52 a) $Ś_2$ तथानृत्त, T_1 यथाश्रुत (for नृत) — b) K_4 वसु, D_2 वस्त, D_6 $T_{1\ 2}$ M_{2-4} वापि (for चापि) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ विशा पते (K_4 ती), D_2 महावृषौ (for विषामृते) — c) M_1 यथा (for तथा) Da_1 $D_{1\ 5}$ त्वयापि, T_1 त्वमसि (for त्वमपि) G_2 पार्थं च K_4 प्रख्यातश्च (for °ताव्) T_3 G आत्मकीर्तिभि (for कर्मभि) K_1 प्रख्याता वत्स कर्मभि — After 52, $Ś_2$ $K_{3\ 4}$ V_1 B D S ins. an addl colophon. — [*Adhy name* V_1 m कर्णतेजोवधे, B_4 शल्यकर्णसवादे, Dn_1 कर्णशल्यसवादे शल्य वाक्य, $D_{3\ 4\ 7}$ कर्णशल्यसवादे, T_1 कर्णाधिक्षेपो, T_2 कर्णार्जुन निंदाप्रशसा, M_1 शल्यविवादे कर्णाधिक्षेपो — *Day of Karna's Generalship* $Ś_2$ द्वितीययुद्धदिवसे, K_3 द्वितीये — *Adhy no* (figures, words or both) V_1 m B_1 D_8 39, B_5 40, Da_1 50, D_1 33, D_4 30, D_8 41, $T_{1\ 3}$ G M 32, T_2 35]

53 a) V_1 अवक्षिप्तस्, G_1 अभि (for अधि) Dn_1 च (for तु) — b) K_4 [अ]मितितेजसा — c) K_2 स्वसंक्रुद्धो, K_3 स स S (except T_2) प्रत्यब्रवीन्महाराज — d) K_3 T_2 अभि(T_2 थ)धारयन्, $T_{1\ 3}$ G M अविचारयन्

54 Before 54, N ins कर्ण उवाच — a) V_1 B D (except D_6) S गुणवतां (for वत) — b) Dn_1 नागुणी — c) T_1 हि (for तु) B $D_{3\ 4\ 7\ 8}$ शल्य, Da_1 $D_{1\ 5}$ सर्वैर्, D_8 m सर्वं (for नित्य) — d) K_3 V_1 $B_{4\ 5}$ D_8 S (except T_2) गुणा(V_1 णो)गुणान्, B_{1-3} Da_1 $D_{1-5\ 7}$ गुणागुण, D_6 [अ]र्जुने गुणान् (for [अ]गुणो गुणान्)

55 b) G_3 कार्यं (for क्रोध) K_3 धैर्यं (for वीर्यं) — c) V_1 तम् (for शल्य) B_5 M_2 विजानामि (for [अ]भि) T_3 $G_{1\ 3}$ M_{1-3} (all second time, see below) पाडवस्याभिजानामि — $K_{3\ 4}$ B D T_2 ins after 55c T_3 $G_{1\ 3}$ M_{1-3}, after a repetition of 55c (cf 56)

317* विक्रम च महात्मन ।
तथा कृष्णस्य माहात्म्यमृषभस्य महीक्षिताम् ।
यथाह शल्य जानामि

[(L 1) D_4 महामना (for त्मन) — (L 2) K_4 Da_1 $D_{1\ 5}$ यथा (for तथा) T_2 वृषभस्य, Cc ऋष (as above) V_1 समीक्षित, T_3 $G_{1\ 3}$ M_{1-3} महात्मन (for महीक्षिताम्) — (L 3) K_4 $M_{2\ 3}$ अह शल्य वि(K_4 त्याभि)जानामि] — d) T_2 त्व न (by transp) K_3 तत्तदा, Dn_1 $D_{2\ 4\ 7}$ T_1 M_1 (first time) त तथा, G_2 $M_{2\ 3}$ (M_3 both

अहं शल्याभिजानामि न त्वं जानासि तत्तथा ॥ ५५
एवमेवात्मनो वीर्यमहं वीर्यं च पाण्डवे ।
जानन्नेवाह्वये युद्धे शल्य नाग्निं पतंगवत् ॥ ५६
अस्ति चायमिषुः शल्य सुपुङ्खो रक्तभोजनः ।
एकतूणीशयः पत्री सुधौतः समलंकृतः ॥ ५७
शेते चन्दनपूर्णेन पूजितो बहुलाः समाः ।
आहेयो विषवानुग्रो नराश्वद्विपसंघहा ॥ ५८
एकवीरो महारौद्रस्तनुत्रास्थिविदारणः ।
निर्भिन्द्यां येन रुष्टोऽहमपि मेरुं महागिरिम् ॥ ५९
तमहं जातु नासेयमन्यस्मिन्फल्गुनादृते ।
कृष्णाद्वा देवकीपुत्रात्सत्यं चात्र शृणुष्व मे ॥ ६०
तेनाहमिषुणा शल्य वासुदेवधनंजयौ ।
योत्स्ये परमसंक्रुद्धस्तत्कर्म सदृशं मम ॥ ६१
सर्वेषां वासुदेवानां कृष्णे लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ।
सर्वेषां पाण्डुपुत्राणां जयः पार्थे प्रतिष्ठितः ।
उभयं तत्समासाद्य कोऽतिवर्तितुमर्हति ॥ ६२
तावेतौ पुरुषव्याघ्रौ समेतौ स्यन्दने स्थितौ ।
मामेकमभिसंयातौ सुजातं शल्य पश्य मे ॥ ६३ C 8 1828 B 8 14 13 K 8 34 12

---

times) 4 तत्त्वत॰ (for तत्तथा) T3 G1 3 M1 (all second time) मूढ शल्य न जानसे

56 a) T3 G1 3 M1 (all second time) अहम् (for एवम्) — b) T2 महावीर्यं, T3 G1 3 M2 3 (all first time) महद्वैर (G3 र्यं), T3 G3 M2 3 (all second time) महद्वीर्यं T3 (second time) G2 (first time) 3 (second time) M1 (first time) 2 3 (both second time) महद्वीर्यं (for अहं वीर्यं) T1 कृष्णयो, T3 G1 3 M2 3 (all first time) पाडवै (for वे) D2 6 बीभत्सोर्वीर्यमेव च (D6 माहवे) — After 56ab, T3 G1 3 M1-3 repeat 55a followed by 317* and repeat after that 55c–56b — cd) B1 इव, S (except T2) तौ (for एव) K3 शल्य पते (for युद्धे शल्य) G1 नाग्नि (for नाग्निं) B1 5 D2–4 7 शल्य गाडीवधारिण, Dn1 शल्याग्निं पतगो यथा, T2 शल्याग्निपतग यथा (for d)

57 a) V1 D4 3 वायम्, Dn1 D7 चापम् (for यम्) K3 आस्तेन्ययमीषु शल्य (sic) — b) K3 सपुखो, V1 B3–5 Da1 D1 5 S (except T2) सुमुखो (for सुपुङ्खो) — c) V1 T2 3 G एकस्तूणीशय, Da1 D1 5 एकतूणीमय, D3 रथ (for शय॰) — d) D3 सधौत

58 a) T2 श्वेत- (for शेते) Ś2 K1 4 चदनपूर्णोपि, K3 T2 G2 चूर्णेन, V1 B D (except D2) T1 M चू(B1 D3 M1 पू)र्णेषु (for पूर्णेन) — K1 om 58c–59d — c) K3 अहो यो, D2 T2 3 G M1 आहवे, Ca आहेयो (as in text) Dn1 विषवात्युग्रो, T2 विषमो ह्युग्रो, G2 यानुग्रो (for वानुग्रो) — d) K3 नराश्व द्विपसकुलान्, V1 B2 3 D2 नराश्वद्विपसहहा (B2 ता)

59 K1 om 59 (cf v l 58) — a) K3 एको बाणो, B (except B2) Da1 D1–5 7 घोररूपो, S एकरूपो (for वीरो) Da1 D1 5 S महानुग्रस् (for रौद्रस्) — b) T2 तनुस्थास्थि (for तनुत्रास्थि) D6 विदारक, D3 प्रदारण, M1 विदारण — c) Ś2 K4 V1 T1 2 M1 निर्भि(V1 र्नि)द्या, Dn1 निर्भिदे K3 वै कृत्य, V1 Dn1 D2 क्रुद्धोहम् D3 T1 तुष्टोहम्, D4 3 हृष्टोहम् (for रुष्टोऽहम्) D6 सक्रुद्धो येन निर्भिद्या — d) K2 ह्यपि (for अपि) Ś1 (marg as in text) K2 4 विंध्य, B5 मेरु (for मेरु)

60 a) K3 मुच्येय, K4 V1 B1 नास्येहम्, Dn1 मद्रेश, D6 यास्येहम् Ca नासेयम् (as in text) — b) K3 Dn1 नान्यस्मिन् (for अन्य) Some MSS फाल्गुनाद् — d) D3 सत्या वाच, G2 सत्यमात्र (for सत्य चात्र) B1 2 5 Da1 D3 4 7 चापि, Dn1 T2 एतत् T3 G1 3 अत्र M2 अस्य (for चात्र)

61 a) B1 येना (for तेना) K4 शल्य — c) K3 Dn1 योत्स्ये T1 3 G2 3 सरब्धौ (T1 ब्धे, G2 ब्ध), G1 M -संक्रुद्धौ (for संक्रुद्धस्) — d) S (except T2) त(T1 स)त्कर्तुं (for तत्कर्म)

62 a) K1 D3 सर्वेषां च हि (D3 एव) देवाना, K3 V1 B Da1 D1–7 S (except M1) सर्वेषा वृष्णिवीराणा Ca cites वासु (as in text) — b) Ś2 K1 3 Dn1 D3 G2 लक्ष्मी — e) B1 4 D2–5 7 तु, Dn1 M1 त (for तत्) — f) K1 3 4 V1 B Dn1 D1–4 6 7 T1 2 M को नि(Dn1 वि)वर्तितुम् (for कोऽति) D3 को निवर्तयितु क्षम

63 b) K3 S (except T2) समाने (K3 नौ) (for समेतौ) Dn1 स्यदिने स्थितौ, M1 स्यदनास्थितौ — c) G1 तान्, Ca माम् (as in text) D4 अभिसजातौ, T1 3 G M1 अभि (T3 G पि)सयुक्तौ, Ca सयातौ (as in text) — d) B5 सुयात, Ca c सुजात (as in text) Ś2 (sup lin) शल्य मन्य, K4 शल्यमद्य, K3 B (except B1) Da1 D1 2 4 5 8 T3 G पश्य शल्य (by transp), D3 यस्य शल्य, T1 M वत शल्य

C 8 1229 B 8 40 13 K 8 34 12 पितृष्वसामातुलजौ भ्रातरावपराजितौ ।
मणी सूत्र इव प्रोतौ द्रष्टासि निहतौ मया ॥ ६४
अर्जुने गाण्डिव,कृष्णे चक्र तार्क्ष्यकपिध्वजौ ।
भीरूणा त्रासजननौ, शल्य हर्षकरौ मम ॥ ६५
त्वं तु दुष्प्रकृतिर्मूढो महायुद्धेष्वकोविदः ।
भयावतीर्णः सत्रासादनद्ध बहु भाषसे ॥ ६६
सस्तौषि त्व तु केनापि हेतुना तौ कुदेशज ।
तौ हत्वा समरे हन्ता त्वामद्धा सहबान्धवम् ॥ ६७

पापदेशज दुर्बुद्धे क्षुद्र क्षत्रियपासन ।
सुहृद्भूत्वा रिपुः कि मां कृष्णाभ्या भीषयन्नसि ॥ ६८
तौ वा ममाद्य हन्तारौ हन्तासि समरे स्थितौ ।
नाहं बिभेमि कृष्णाभ्यां विजानन्नात्मनो बलम् ॥ ६९
वासुदेवसहस्रं वा फल्गुनाना शतानि च ।
अहमेको हनिष्यामि जोषमास्स्व कुदेशज ॥ ७०
स्त्रियो बालाश्च वृद्धाश्च प्रायः क्रीडागता जनाः ।
या गाथाः संप्रगायन्ति कुर्वन्तोऽध्ययन यथा ।

---

64 a) Ś2 B1 पितृस्वसा ; B2 पितु स्वजा (for पितृष्वसा) K8 मातुलेयौ, G2 मातुल्जा — c) V1 T1 2 G1 2 मणिसूत्र Ś2 प्रोता, K1 प्रोतो, K4 प्रेतौ Ca c प्रोतौ (as in text) D6 भूमणी सूत्र इव तौ — d) T1 द्दष्टासे (for द्रष्टासि) Ś2 निहितौ

65 ab) B4 Da1 Dn1 D1 5 अर्जुनो, D8 G1 2 M1 अर्जुन B4 Da1 Dn1 D1 5 8 G1 2 कृष्णस् (G1 2 ष्ण) (for कृष्णे) K8 गाडीव चार्जुन कृष्ण , D2 सगाडीवोर्जुन कृष्णो (for a) M1 चक्रे (for चक्र) B1 तार्क्ष्यकपिध्वजे, B5 Da1 D1 S तार्क्ष्य(Da1 D1 र्क्ष)कपी ध्वजौ B2 कृष्णार्जुनौ च गाडीवचक्रौ तार्क्ष्यकपिध्वजौ — c) V1 D8 त्रासकरणौ, B (except B2) Da1 D1 3–5 7 Co जनन (for -जननौ) — d) B5 शल्य (for शल्य) B (except B2) Da1 D1 3–5 7 8 हर्षकर (for करौ) K1 मम हर्षकरावुभौ

66 a) V1 D2 चात्र दुर्मते (D2 ति), D6 चातिदुर्मतिर् (for तु दुष्प्रकृतिर्) K3 मूर्षौ (for मूढो) B2 त्व तु दुष्प्रकृतद्वेषी — b) K4 V1 अकोविद, B1 कोविद D8 महायुद्धेष्वकोविद — c) K1 3 V1 B D M2–4 भयाव(K3 त)दीर्ण , T1 भूयावतीर्ण , T2 भयादुदीर्ण, G2 द्वितीक्ष्ण , M1 भावतीर्ण (submetric) (for भयाव) K3 स त्रस्तो, T2 सत्रासो (for सत्रासाद्) — d) T2 ह्यबद्ध, Ca अबद्धं (as in text) K1 वन्हि (sic) (for बहु) K3 विरुद्ध बहु भाषणं

67 a) D1 त स्तौषि T2 अस्तौषीस् K3 V1 B1– 5 D S तौ (for त्व) K1 सस्तौषिष (sic) D8 न, T1 त्व (for तु) Ś1 K2 तु केनासि, K3 कुरूनपि (for तु के) K1 सस्तौषिष तु केनापि, B4 तपजप्तोसि केनाद्य — b) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T2 3 G M त्व, D8 T1 तु (for तौ) K3 D1 कुदेशज (D1 त), G2 कुचेतस — c) K3 हता (for हत्वा) K2 हतौ, K3 ज्ञात्वा, D6 शल्य (for हन्ता) D2 त कुदेशज तौ हत्वा — d) K3 प्रमथ्य, V1 B Da1 D1–3 त्वामद्य, Dn1 T2 त्वामह (for त्वामद्धा) K3 सहबाधवौ, T1 3 G M त्वामप्यद्य सबाधव

68 a) G2 देश च (for देशज) — b) K3 क्षत्रिय पासन , B1 3 D4 पाशन , D6 पाशुल (for पांसन) — c) K3 सुहृद्भूत्वात् (sic), Dn1 D6 T 3 G M2–4 द्रूपो, T1 सुहृद्यापि, M1 सुहृद्रिपो (for सुहृद्भूत्वा) B4 काम (for किं मा) — d) K2 कृष्णा त्वा K1 om (hapl) from भीषयन्नसि (in 68d) up to कृष्णाभ्या (in 69c) K3 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S भीषयिष्यसि, D2 6 यस्यल

69 K1 om up to कृष्णाभ्या (in 69c) (cf v l 68) — a) M1 ते (for तौ) D8 च (for वा) K2 मामथ, V1 B Da1 D1–7 G1 मामद्य, Dn1 D8 [अ]हमद्य, T1 माप्र* (for ममाद्य) Ś1 K3 **तौ, B2 Dn1 D8 वा मा (B1 मा) तौ (for हन्तारौ) — b) V1m B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 हनिष्ये वापि तावह B2 अवधिष्टाबलक्षितौ, Dn1 D8 अवधिष्टां रणे स्थितौ, D2 हन्या वा तावह रणे, D6 हनिष्ये तावह रणे, T1 3 G M हनिष्ये तौ न (T1 ताव , G2 ते न) सशय , T2 हनिष्ये वा रणे स्थितौ — c) Dn1 बिभेम, G1 भवेमि — d) K2 विजनन् V1 D6 विजानामि

70 a) B2 च (for वा) Da1 D1 5 वासुदेवाना सहस्र वा (hypermetric) — b) Some MSS फाल्गुनाना V1 B4 5 Da1 Dn1 D3 4 7 8 S (except T3) वा (for च) — d) V1 Co जोषमास्थ, Da1 D मास्स, Dn1 T2 चोदयाश्वान्, D6 G2 जोषमास (G2 स्व), T3 G1 3 तूष्णीमास्स्व (for जोष) Ca cites जोष (as in text) G2 [अ]ज्ञदेशज (for कु)

71 a) D8 स्त्रियो वा बालवृद्धाश्च — b) V1 पीडागता, T2 क्रीडा , Co क्रीड्डा (as in text) ❀Co क्रमशो (sic) गता इति वा पाठः❀ — c) Dn1 T2 या गाथा, T1 या गता (for या गाथा) — d) S K3 V1 B2 4 Dn1 D2– 7 8 T2 कुर्वतो D1 [ऽ]ध्यापन, T2 [ऽ]ध्ययन (for ऽध्य) Ś2 K3 Dn1 D3 T2 तथा, D2 द्विजाः (for यथा) — e) Dn1 T2 ता गाथा, D om (for ता गाथाः) B4 वै (for

ता गाथाः शृणु मे शल्य मद्रकेषु दुरात्मसु ॥ ७१ ॥
ब्राह्मणैः कथिताः पूर्वं यथावद्राजसंनिधौ ।
श्रुत्वा चैकमना मूढ क्षम वा ब्रूहि वोत्तरम् ॥ ७२ ॥
मित्रध्रुङ्मद्रको नित्यं यो नो द्वेष्टि स मद्रकः ।
मद्रके संगतं नास्ति क्षुद्रवाक्ये नराधमे ॥ ७३ ॥
दुरात्मा मद्रको नित्यं नित्यं चानृतिकोऽनृजुः ।
यावदन्त हि दौरात्म्यं मद्रकेष्विति नः श्रुतम् ॥ ७४ ॥
पिता माता च पुत्रश्च श्वश्रूश्वशुरमातुलाः ।
जामाता दुहिता भ्राता नप्ता ते ते च बान्धवाः ॥ ७५ ॥
वयस्याभ्यागताश्चान्ये दासीदासं च संगतम् ।
पुंभिर्विमिश्रा नार्यश्च ज्ञाताज्ञाताः स्वयेच्छया ॥ ७६ ॥
येषां गृहेषु शिष्टानां सक्तुमन्थाशिनां सदा ।
पीत्वा सीधु सगोमांसं नर्दन्ति च हसन्ति च ॥ ७७ ॥
यानि चैवाप्यबद्धानि प्रवर्तन्ते च कामतः ।
कामप्रलापिनोऽन्योन्यं तेषु धर्मः कथं भवेत् ॥ ७८ ॥
मद्रकेषु विलुप्तेषु प्रख्याताशुभकर्मसु । C 8 1844 B 8 40 29 K 8 34 29

मे) — f) D6 दुरात्मना (for त्मसु)

72 a) K1 कथित , K5 D6 कथिता, T कथित — b) K3 यथा यद् (for यथावद्) — c) Dn1 [अ]थ विमना, D1 वैकमना (for चैक) K3 T3 G M1 2 4 मूर्खं (for मूढ) — d) T1 मम (for क्षम) K3 D6 T2 क्षमा(K3 म)वान्, B5 क्षमस्व, T3 G मम वा (for क्षम वा) T1 प्रब्रूहि (for वा ब्रूहि) Ś2 K1 3 4 V1 B1–3 D (except Da1) S चोत्तर

73 a) D3 M1 मित्रद्र(M1 द्रु)ङ्, G1 2 मित्र(G2 त्र)धृङ् (for ध्रुङ्) K3 मित्रहा, G2 मनिको (for मद्रको) — K3 om (hapl) 73b–74a — b) B4 यो मा, Dn1 यान्यो, D6 यो मे, D3 ये नो (for यो नो) D1 समद्रका°, G2 स मद्रक Ca as in text — c) V1 D6 सगतिर्, T1 शपद, G2 शपथ Co सगत (as in text) — d) G2 क्षुद्रसत्वे, Co क्षौद्रे वाक्ये Ś K2 4 नराधम

74 K3 om 74a (cf v 1 73) — b) K1 चाहंनिको, K4 चानृतको, V1 BDS आनृतिको (for चानृ) Ca c cites आनृतिक K3 नित्यमात्यतिकौ तुज° (sic) — c) K3 V1 B1 5 Da1 Dn1 D1–5 7 यावदत्य हि, D6 प्रवदत हि, T1 3 G M यच्चान्यदपि, T2 यावदत्यत (for दन्त हि) Ca cites यावदत (as in text), Co यावदत्य — d) Ś2 मद्रकेष्ठिनित श्रुत (sic)

75 a) K3 V1 B (except B4) D T2 transp माता and पुत्र Ś2 त्राता, K1 4 भ्राता, T1 3 G1 3 M पुत्राश् — b) Some MSS स्वसुर D3 स्नुषाश्वश्रूश्च मातुला — c) T3 G भगिनी (for जामाता) Ś2 K1 4 पुत्रो, M1 माता (for भ्राता) — d) K3 नृप्ता (for नप्ता) Dn1 नप्तारो ये (for नप्ता ते ते) K4 T2 येन्ये, B1 चैते, B2 वै ते, B3 damaged, D1 ते न, D2 4 [अ]न्ये ते, D6 नैके, D3 [अ]न्ये ये, T1 3 GM चान्ये (for ते ते) T2 [ऽ]पि (for च) Ś2 K1.3 बाधव°, M1 पाडवा

76 a) T1 चान्या (for चान्ये) K1 वयस्यात्यागता श्चान्ये, T2 वयश्चाभ्या — b) K1 दामी दासी च, D2 7 S (except T2) दासा(D7 G2 स)श्च, D3 दासदासीव D6 स्व (for च) B5 D2 T1 3 G1 3 M सगता , G2 बाधवा (for सगतम्) — c) B5 Da1 D1 5 तु (for च) B3 S पुभिर्वि(G2 श्च)मिश्रिता नार्यो Co cites पुभि°, Ca c cite विमिश्रा (as in text) — d) K3 भ्राता ज्ञाता°, D3 ज्ञातो , T1 ज्ञाताज्ञा वै, Co ज्ञाताज्ञाता (as in text) V1 D3 T2 च स्वे(D3 ये)च्छया, B2 D2 यथे D6 स्वपेद्यथा (for स्वयेच्छया) Ca cites स्वया (as in text)

77 a) B5 तेषा, T1 G2 एषां (for येषा) Ś1 K1 3 V1 B (except B2) Dn1 D2–5 7 8 S Co [अ]शिष्टाना — b) Ś K2 स(K2 श)क्तुमथाशिना, K1 B Da1 Dn1 D1 3–5 8 Co सक्तु(B2 शक्र , B4 D3 शक्तु , D1 5 शल्क) मत्स्याशिना, K3 शक्रमथासिन, K4 V1 शक्तुमत्स्या सिना (V1 शिन°), D2 सक्तुमासाशिना, D6 शक्तुमिच्छसि न°, D7 (before corr) सक्तन्मत्स्याशिना T1 3 G M सक्तु(T1 क्ता)मद्याशि(M1 जि)ना, T2 वस्तुमद्यामिष B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 तथा (for सदा) — c) K1 सीध्व, K2 T3 G M शीधु, K3 BD (except D6 8) सीधु , K4 शीघ्र (for सीधु) T2 मधूनि (for सीधु स) Cv as in text — d) K1 2 4 नदति, K3 क्रुद्धति, V1 B1 3–5 D2–7 S (except T2) क्रदति, B2 कुर्वंति, Da1 D1 8 कु(D8 कू)र्दंति (for नर्दन्ति) D8 प्रहंसति, G2 च समति (for च हसन्ति) Cv क्रन्दन्ति च हसंन्ति च

78 a) K3 V1 BD T2 गायति चा(Dn1 वा)पि, T1 G2 गायति च हि (G2 चैव), T G3 M गाति चैव हि (M वापि) (for यानि चैवापि) Ca cites गायति G2 बद्धानि — b) M3 प्रवर्धंते T1 कामित — c) D1 काम प्रलापितो, D3 कामप्रलपिनो Ś1 [ऽ]न्योन्ये, K1 [ऽ]न्येन्ये — d) D1 नृषु; T3 G एष (G1 षु) (for तेषु)

79 a) K3 V1 B D S Ca [अ]व(K3 वि)लिप्तेषु (for विलु) — b) K4 पुरयातासर्वकर्मसु (sic), M4

C 8 1844 B 8 40 29 K 8 34 29 नापि वैरं न सौहार्दं मद्रकेषु समाचरेत् ॥ ७९
मद्रके संगतं नास्ति मद्रको हि सचापलः ।
मद्रकेषु च दुःस्पर्शं शौचं गान्धारकेषु च ॥ ८०
राजयाजकयाज्येन नष्टं दत्तं हविर्भवेत् ॥ ८१
शूद्रसंस्कारको विप्रो यथा याति पराभवम् ।
तथा ब्रह्मद्विषो नित्यं गच्छन्तीह पराभवम् ॥ ८२
मद्रके संगतं नास्ति हतं वृश्चिकतो विषम् ।
आथर्वणेन मन्त्रेण सर्वा शान्तिः कृता भवेत् ॥ ८३
इति वृश्चिकदष्टस्य नानाविषहतस्य च ।
कुर्वन्ति भेषजं प्राज्ञाः सत्यं तच्चापि दृश्यते ।
एवं विद्वञ्जोषमास्स्व शृणु चात्रोत्तरं वचः ॥ ८४
वासास्युत्सृज्य नृत्यन्ति स्त्रियो या मद्यमोहिताः ।
मिथुनेऽसंयताश्चापि यथाकामचराश्च ताः ।

प्रख्याताशुभ्र — ^{c}) T_1 नापि शौच, G_2 नातिवैरा (for नापि वैर) M_3 नापि वै रणसौहार्दं — ^{d}) $Ś_1$ $K_{1\ 2}$ B_3 D_4 T_2 $M_{1\ 3}$ मद्रकेण, $Ś_2$ $K_{3\ 4}$ $D_{3\ 6\ 7}$ $M_{2\ 4}$ के न, V_1 के च (for केषु)

80 ^{a}) V_1 सगतिर् — ^{b}) K_3 D_8 मद्रका (D_8 के) हि, D_{n1} D_6 T_2 म(D_6 मा)द्रकेषु (for को हि) $K_{1\ 3}$ V_1 B D $T_{2\ 3}$ G M सदा मल (K_3 ला, V_1 B_4 D_6 T_2 ल), K_4 सुचापल, T_1 सदा चल (for सचापल') — ^{c}) T_1 न (for च) $Ś_1$ K_2 सस्पर्शं, K_3 सश्लेषो, V_1 B D $T_{1\ 2}$ ससृ(T_1 द)ष्ट, T_3 G सभ्र(G_1 भृ, G_2 हृ)ष्ट, M_1 C_a सस्पृष्ट, M_{2-4} सघु(M_2 घृ)ष्ट (for दुःस्पर्शं) — ^{d}) K_3 शौर्यं, G_2 शोचन् (for शौच) $K_{3\ 4}$ D_{n1} D_8 गधारकेषु

81 ^{a}) K_2 राजयाजनयाज्येन, V_1 B_2 D_{a1} D_{n1} D_1 M_1 C_a याजकयाज्येषु, $B_{1\ 3-5}$ D_{2-3} या (D_2 रा)जकयाज्ये च, $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ M_{2-4} याजकया(T_1 रा)ज्ये हि, T_2 शूद्रयाजनयाज्ये च, G_2 राजयाजनयाज्याभ्या — ^{b}) S (except T_2) यथा (for नष्ट) K_3 भुवि, G_2 अह (for हविर्) B_2 D_{a1} $D_{1\ 5}$ यथा, T_1 सुखै, T_3 G M नशेत् (for भवेत्)

82 ^{a}) T_1 G_2 M_{2-4} शूद्रसकरको, C_c स्कारको (as in text) — After 82^{ab}, T_3 G_3 read (for the first time) 319* repeating it after 82 T_2 G_2 om (hapl) 82^{cd} — ^{c}) Ś K B D_{a1} $D_{1-3\ 5\ 8}$ T_3 $G_{1\ 3}$ यथा (for तथा) Ś $K_{1\ 2}$ ब्रह्मद्रुहो (for द्विषो) T_1 G_1 M [ऽ]त्यत (for नित्य) — ^{d}) D_{n1} गच्छती हि, T_1 गच्छति हि — After 82, K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 3-5\ 7}$ ins

318* तथैव सगत कृत्वा नर पतति मद्रकै ।
[B_1 $D_{1\ 3-5}$ यथैव D_{n1} सशक (for सगत)]

On the other hand, T_1 $G_{1\ 2}$ M ins after 82 T_3 G_3 (repeating after 82), after 82^{ab}

319* न तथा सगत चापि मद्रकेष्विह विद्यते ।

[T_3 (first time) $G_{1\ 3}$ (first time) तत् (for न) G_3 सगतश्, M_{2-4} अपि (for इह) G_2 दुरात्मसु (for [इ]ह विद्यते)]

83 ^{a}) D_{n1} C_a मद्रकै, D_2 मद्रके $T_{1\ 3}$ G M_1 बालेष्वपि सदा न स्म (M_1 तदा तस्माद्), M_{2-4} बालेष्वपि (M_3 ष्विव) च दष्ट्रेषु, C_c as in text — ^{b}) $T_{1\ 3}$ G धन, M_1 हृतो, M_{2-4} वध्रे (for हत) K_3 V_1 (before corr) $B_{4\ 5}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1-5\ 8}$ C_a वृश्चिक ते C_v हत वृश्चिकृ ते विषम् — ^{c}) V_1 B_2 D_{a1} $D_{6\ 7}$ T_3 $G_{2\ 3}$ अथर्वणेन, C_c आथ (as in text) C_v as in text — ^{d}) Ś K V_1 B (except B_5) D_{n1} $D_{2-4\ 7\ 8}$ T_2 यथा शाति, D_6 $T_{1\ 3}$ G सर्वशाति (T_1 शाक्ति') D_2 कृतो Ś K_{1-3} V_1 B D_{a1} $D_{1\ 3-7}$ S (except T_2) मया (for भवेत्) C_v यथा शान्ति' कृता मया

84 ^{a}) $Ś_2$ K_3 वृश्चिकदष्ट(K_3 ष्ट्र)स्य C_v as in text — ^{b}) B_2 $D_{3\ 4\ 7}$ C_v विषवेगहतस्य (for नानाविष) — ^{c}) K_4 कुर्वंत $B_{2\ 5}$ D_{a1} $D_{1\ 3\ 5}$ भैषज, $C_{a\ c}$ भेषज (as in text) C_v कुर्वंति भैषज्य प्राज्ञा — ^{d}) $Ś_2$ सत्यतश्चापि, $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M सद्यस्त(T_1 स)च्चापि, G_1 समस्तश्चापि, C_v सत्य त (as in text) D_8 लक्ष्यते, C_v दृश्यते (as in text) C_v as is text — ^{e}) M_1 भाव (for एव) G_2 विद्वान् B_2 आशु तोष B_3 आत्मदोष, B_4 D_{a1} $D_{1\ 5}$ T_1 M आस्स्व जोष (by transp), D_6 जोषमान D_{n1} T_2 एव विदित्वा स(T_2 स्व)दोष D_8 एवविधेत्र स्वे जोष (sic) T_3 $G_{1\ 3}$ भूयस्त्व शृणु मे वाचो — ^{f}) T_1 शृणुष्व (for शृणु च) K_3 $B_{1\ 5}$ वाचोत्तर, K_4 वै चोत्तर, B_4 रात्रोत्तर (sic), T_2 चैवो D_8 शृणु चोत्तरमत्र च, T_3 $G_{1\ 3}$ ब्रूहि तत्रोत्तर वच

85 ^{a}) K_4 सवासासि (hypermetric) D_8 नर्तंते (for नृत्यन्ति) — ^{b}) D_{n1} [ऽ]पि, T_2 वा, M_4 य (for या) K_3 स्त्रियो मद्याद्विमोहिता, D_2 स्त्रियो मद्येन मो, D_6 या स्त्रियो मदमोहिता, D_8 स्त्रियो वापि प्रमो, $T_{1\ 3}$ G स्त्रियो मद्यविमो — ^{c}) $K_{1\ 3}$ V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5\ 7\ 8}$ S मैथुने (B_5 G_1 न) Ś K_{1-3} सयुताश्, B_5 D_{n1} T_2 सगताश्, D_8 [अ]ससुताश्, C_c असयता (as in text) V_1 चैव D_6 मैथुनासयताश्चापि, $T_{1\ 3}$ G M मिथुने सगताया(T_1 सा)श्च — ^{d}) K_4 (marg as in text) B_1 $D_{1\ 8}$ यथाकामवराश्, S (except T_2) कराश् (for चराश्) B_3 तथा, B_4 D_6 च

तासां पुत्रः कथं धर्मं मद्रको वक्तुमर्हति ॥ ८५
यास्तिष्ठन्त्यः प्रमेहन्ति यथैवोष्ट्रीदशेरके ।
तासां विभ्रष्टलज्जाना निर्लज्जानां ततस्ततः ।
त्वं पुत्रस्तादृशीनां हि धर्मं वक्तुमिहेच्छसि ॥ ८६
सुवीरकं याच्यमाना मद्रका कषति स्फिजौ ।
अदातुकामा वचनमिदं वदति दारुणम् ॥ ८७
मा मा सुवीरकं कश्चिद्याचता दयितो मम ।
पुत्रं दद्या प्रतिपदं न तु दद्यां सुवीरकम् ॥ ८८
नार्यो बृहत्यो निर्ह्रीका मद्रकाः कम्बलावृताः ।
घस्मरा नष्टशौचाश्च प्राय इत्यनुशुश्रुम ॥ ८९
एवमादि मयान्यैर्वा शक्य वक्तुं भवेद्बहु । C 8 1856 B 8 40 41 K 0 34 40

या° T1 2 G M च ह (T2 हि) (for च ता) V1 यथाकाम वराश्रया — e) K4 पुत्र — f) K4 मद्रुको, T3 G2 3 अत्र नो T1 M2–4 वेत्तुम्, T3 G बोद्धुम् (for वक्तुम्) K3 4 B1 D2 7 अर्हसि

86 a) T1 प्रमोहति, Cc प्रमे (as in text) Cv as in text — b) Ś K2 D6 यथैवोष्ट्रो (K2 ष्ट्यो) दशेरके, K1 वोष्ट्री दशेरकी K3 4 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 4 5 7 M1 यथैवोष्ट्र(K3 वाद्यो, K4 वोष्ट्या V1 कोष्ट्रया Dn1 वाष्ट्र, M1 वाष्टा)देशरका°, B3 वो**केरव, D2 वोष्ट्रदशेरिके, D3 वोष्ट्रदशोरक, D8 पथिष्वेव हि शेरते T1 यथैवोष्ट्री यथा खरा, T2 वोष्ट्रे यथा मृगा, T3 G M2–4 यथैवोष्ट्रा यथैळ (M2–4 योरु)का° Cc cites दसेरका Cv यथैवोष्ट्रीदाशेरकी — c) K1 V1 B1–4 D2–7 T1 3 G2 3 M विभ्र(T1 G2 स्र)ष्टधर्माणा, K3 बिभ्रदशौचाना, Dn1 D8 T2 विभ्र (D8 स्र)ष्टशौचाना, G1 एवोष्ट्रधर्माणा (for विभ्रष्टलज्जाना) — d) G2 निमज्जतस्, Ca निर्लज्जाना (as in text) G2 तव (for the second तत°) Cc cites ततस्तत (as in text) — e) T2 G2 M1 तादृशाना Dn1 T2 च (for हि) — f) Dn1 यथा, D6 T2 तथा (for धर्मं) K3 त्यक्तुम् (for वक्तुम्) D2 यथावद्वक्तुमर्हसि, T1 धर्मं किं वेत्तुमर्हसि

87 a) B2 Dn1 D2 3 8 Cc सौवीरक, Ca सुवी (as in text) Ś1 K2 याच्यमानौ, T1 G1 2 माना (G1 न), M1 मानानां (hypermetric) K3 शौवीर याच्यमाना च Cv as in text — b) Ś2 K1 3 B Da1 D1–5 7 M2–4 Ca मद्रिका, Dn1 मद्रकी, T1 मद्रका Ś2 K1 3 V1 B D T1 M Ca c कर्षति, T2 G1 कषती K1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 (before corr) Ca c स्फिचौ K3 स्पजौ, K4 स्फिटौ, V1 स्फचौ, D2 स्वजौ, D6 [ई]प्सित, T1 स्विजै, T2 शुचा, G1 स्रजौ (for स्फिजौ) T3 G2 3 मद्रका (G2 क) कष्टमीप्सित Cv मद्रिका प्रातिवेश्मिकै, Cvp मद्रिका कृषती स्फिजौ — c) Ś1 अदातुकाम, Ś2 अधातुकामा, K1 2 4 अदातकाम (K1 मो), K3 B5 D2 5 T1 2 आदातुकामा, V1 प्रदातु (for अदातु) — d) D8 इम (for इद) D2 वचन (for वदति) S (except T2) इदमाह (T3 G3 हु°) सुदारुण

88 a) K3 V1 B Dn1 D2–8 T1 Ca मा मा, G1 न मा, G2 इम (for मा मा) K1 4 Dn1 D8 S सौ(K4 शु)वीरक K4 कश्चिद् Cv as in text — b) S (except T2) याचे(M1 च्ये)त (for याचता) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 T G1 3 M दयित D2 याचेद्प्रीतज गम (sic), G2 याचेतावो मतिर्मम (sic) — c) K3 V1 B D S (M3 damaged) पतिं दद्या (for प्रतिपद्) — d) K3 D5 न नु, T3 G3 न तद्, G2 नैव (for न तु) T1 न तु सौवीरक क्वचित्

89 a) K1 3 V1 B D T3 G1 3 M गौर्यो, T1 गौवा, T2 चौर्यो (for नार्यो) Dn1 D4 6 T1 M1 बृहत्यो, M2–4 महत्यो Da1 D1 5 दुर्ह्रिका, T2 निर्भीका, T3 G3 माद्यस्ता, Ca निर्ह्रीका (as in text) G2 गौर्यो ब्रह्महत्यकामा (sic) — b) N म(D6 मा)द्रिका Ś2 कमुलावृता, K1 हस्वलावृत°, Cc कम्बलावृता (as in text) T3 G1 3 मत्ता कबलवासस° — c) D3 T1 M1 सस्मरा, T2 कश्मरा, G2 विस्मरा, Ca c घस्मरा (as in text) — d) Dn1 प्रायवति (for प्राय इति) K3 4 B Dn1 D1 2 6 8 T G2 3 M1 [अ]नुशुश्रुम° — After 89, S ins

320* प्रमेहित्वा स्फिजा भूमिं कर्षन्त्यो हीनशोधना ।
स्पृष्ट्वा वाग्भिर्न मृद्भिश्च नित्योच्छिष्टा भवन्ति हि ।

[(L 1) Cf 86a and 87b T3 G2 प्रमोहित्वा (G2 ता) (for प्रमे) T1 2 G2 स्त्रियो, T3 G3 [अ]प्सु वा G1 प्सिजौ (for स्फिजा) G2 भूतिं M1 भूमि T3 G1 3 घर्षंत्यो, M1 कर्षंतो T1 न तु शोभना M भिन्नशोधना (for हीन) G2 वर्षंयत्यो विषोधना (for the posterior half) — (L 2) T1 सृष्टाश् T3 G3 दृष्टास्, G1 स्पृष्टा G3 दृष्टा, M2–4 सृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा) T1 चाब्धिर्, T2 पद्भिर् T3 त्वद्भिर्, G2 सद्भिर्, G3 त्वग्भिर् M1 वा भिन्न (for वाग्भिर्) T1 अमृद्भिश्च G1 मृदद्भिश्च; G2 नमद्भिश्च (for न मृ) T2 G1 M3 4 नित्योत्सृष्टा (for च्छिष्टा) T1 पिशाचिका M1 [अ]पचारका M2–4 [अ]वचारिका (for भवन्ति हि)]

90 a) T2 तु या (for मया) K3 नैव, K4 यैर्वा, M2–4 [अ]न्ये ता (for [अ]न्यैर्वा) — b) M2–4 शक्या K2 युक्त (for वक्तु) K3 बहु — c) K3 T G2 3 M आकेशातान् (for शाग्रान्) Ś1 K2–4 T1 नखाग्रै (K3 T1 ग्रा)श्च (for ग्राश्च) G1 आकाशादानखग्राश्च

C 8 1857 B 8 40 42 K 8 34 42 आ केशाग्रान्नखाग्राच्च वक्तव्येषु कुवर्त्मसु ॥ ९०
मद्रकाः सिन्धुसौवीरा धर्मं विद्युः कथं त्विह ।
पापदेशोद्भवा म्लेच्छा धर्माणामविचक्षणाः ॥ ९१
एष मुख्यतमो धर्मः क्षत्रियस्येति नः श्रुतम् ।
यदाजौ निहतः शेते सद्भिः समभिपूजितः ॥ ९२
आयुधानां संपराये यन्मुच्येयमहं ततः ।
न मे स प्रथमः कल्पो निधने स्वर्गमिच्छतः ॥ ९३
सोऽहं प्रियः सखा चास्मि धार्तराष्ट्रस्य धीमतः ।
तदर्थे हि मम प्राणा यच्च मे विद्यते वसु ॥ ९४
व्यक्तं त्वमप्युपहितः पाण्डवैः पापदेशज ।
यथा ह्यमित्रवत्सर्वं त्वमस्मासु प्रवर्तसे ॥ ९५
कामं न खलु शक्योऽहं त्वद्विधानां शतैरपि ।
संग्रामाद्विमुखः कर्तुं धर्मज्ञ इव नास्तिकैः ॥ ९६
सारङ्ग इव घर्मार्तः कामं विलप शुष्य च ।
नाहं भीषयितुं शक्यः क्षत्रवृत्ते व्यवस्थितः ॥ ९७
तनुत्यजां नृसिंहानामाहवेष्वनिवर्तिनाम् ।
या गतिर्गुरुणा प्राङ्मे प्रोक्ता रामेण तां स्मर ॥ ९८
स्वेषां त्राणार्थमुद्युक्तं वधाय द्विषतामपि ।

— d) T2 कर्तव्येषु, Cc वक्तव्येषु (as in text) K1 कुवत्सुसु, V1 B1 4 5 Dn1 D2 3 कुकर्मसु, B2 3 M1 च (B2 सु) कर्मसु, Da1 D1 5 Cop कुजन्मसु, G2 सुवर्त्मसु, M2 विवर्त्मसु (for कु) K2 4 वक्तव्ये मुक्तवर्त्मसु ❀ Cc आकेशाग्रादि अभिव्यासा। ❀

91 a) K2 मुद्रका K3 वर्त्मयुग्म (sic) (for मद्रका) — b) Ś2 K1 धर्मं विदु, K3 धर्मे विष्णु (sic), T2 धर्मवित्ता (for धर्मं विद्यु) T3 G2 3 धर्मंत्कथयति हि — c) D6 देशोद्भवान्, D8 देशभवा (for देशोद्भवा) D6 म्लेच्छान् — d) Dn1 कर्मलोपविचक्षणा

92 a) K3 T2 3 G2 3 एव (for एष) — c) T1 3 G3 यथाजौ

93 a) Some MSS सांपराये, K3 परसधेय (sic), B5 संप्रहारे, D8 सराधेय, Cc सपराये (as in text) — b) K4 यत्स्वपेयम्, V1 यन्मुच्येहम् Dn1 यान्युध्येयम्, D2 य मन्येह, T2 विमुचेयम्, G1 मन्मुचेयम् G2 न मुचेयम् (for यन्मुच्येयम्) B4 T3 G1 3 अहं तनु (T3 G3 नु), D2 महत्तम, G2 अहं तव (for अहं तत) — c) V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 ममैष, D2 एष मे, T G M1 य एष, M2–4 एष वै (for न मे स) — d) T1 M प्रधान (T1 न) स्वर्गगामिना, T2 प्रदान स्वर्गकामिना, T3 G स एव स्वर्गवासिना

94 a) Da1 D3 6 T2 सोय K3 G3 प्रियसखा, V1 विप्रसखश्च, D6 प्रिय सखश्च V1 D6 S (except T2) चैव (for चास्मि) — c) V1 D2 6 T3 G M तदर्थां, B2 D1 3 T1 2 तदर्थं (for र्थे) T1 च (for हि) T1 महाप्राणा (for मम प्राणा)

95 a) Ś1 K2 वक्तु (for व्यक्त) K3 त्वमस्युषित, B1 प्युपहतः, T1 त्वयापि सहित, T2 3 G त्व(G2 स)मस्युपहित, M1 त्वमपि सहितः, M2 त्वं हि प्युपहित, M3 4 एवाभिसहित (for त्वमप्युप°) Ca c cite उप (as in text) — b) K3 4 T3 G3 पापदेशज — c) K V1 B2 D6 S (except T2) तथा (for यथा) K1 G2 हि मित्रवत्, K3 Da1 D1 5 त्वमित्र, B1 3 4 Dn1 D3 4 7 T3 G3 चामित्र (for ह्यमित्र) D2 सख्ये (for सर्वं) — d) V1 अस्मासु त्व (by transp), B3 त्वमप्याशु G2 (inf lin) प्रवर्तते

96 a) G2 खलु न (by transp), M3 नु खलु — b) K3 त्वद्विधैश्च, M1 तद्विधाना (for त्वद्वि) M2 शरैरपि (for शतै) — c) G2 समरे (for सग्रामाद्) B2 S विमुखी (B2 T1 ख) — d) T1 G2 3 M2–4 स(T1 स्व) धर्मं, T2 3 G1 M1 सद्धर्मं (for धर्मज्ञ) K4 G3 इति (for इव)

97 a) K4 V1 B1 4 5 शारग (V1 ग), Ca सारगा, Cc ग (as in text) K2–4 D8 T2 G2 घर्माते (K2 त, K4 तै), Dn1 वर्मात (for घर्मार्तं) Cv सारङ्ग इव घर्मान्ते — b) Da1 D5 विलप्य B3 शुष्मिवान्, Dn1 मुष्य च, T2 इष्यसि, M3 तुष्य च, Ca शुष्य च (as in text) B1 4 वा (for च) T1 काम विलपसि ब्रुवन् — c) B1 नाय — d) K2 क्षत्रवृत्ते K3 दृक्षे, B3 D8 T2 G धर्मे, T1 2 वृत्तौ (for वृत्ते)

98 a) B1 अनुत्यजा (for तनु) — b) D6 [अ]पलायिनां, G1 [अ]नुवर्तिना Ś2 महादेवेषु वर्तिना (sic) — c) K3 प्राप्ता, V1 B D (except D8) T2 3 G प्रोक्ता, T1 M प्रेम्णा (for प्राङ्मे) — d) V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 पुरा, D6 तदा, T2 3 G प्रेम्णा (for प्रोक्ता) B3 तत्, D8 M1 स- (for ता) K3 T1 स्मरेत् V1 D2 स्मरन्, B Da1 Dn1 D1 3–8 T2 3 G M स्म(G1 त्र)रे (for स्मर)

99 a) Ś K1 2 4 B (except B2) D2–4 7 8 T G2 ते(G3 ये)षां (for स्वेषा) K4 बाणार्थम्, V1 त्राणाय, T2 सुखार्थम् (for त्राणा) Ś2 अत्युक्त, K3 उमुक्ष (sic), V1 यद्युक्त, B1–3 D (except D6 8) उद्यत, B5 अप्युक्त

विद्धि मामास्थितं वृत्तं पौरूरवसमुत्तमम् ॥ ९९
न तद्भूत प्रपश्यामि त्रिषु लोकेषु मद्रक ।
यो मामस्मादभिप्रायाद्वारयेदिति मे मतिः ॥ १००
एवं विद्वञ्जोषमास्स्व त्रासात्किं बहु भाषसे ।
मा त्वा हत्वा प्रदास्यामि क्रव्याद्भ्यो मद्रकाधम ॥१०१
मित्रप्रतीक्षया शल्य धार्तराष्ट्रस्य चोभयोः ।
अपवादतितिक्षाभिस्त्रिभिरेतैर्हि जीवसि ॥ १०२
पुनश्चेदीदृशं वाक्यं मद्रराज वदिष्यसि ।
शिरस्ते पातयिष्यामि गदया वज्रकल्पया ॥ १०३
श्रोतारस्त्विदमद्येह द्रष्टारो वा कुदेशज ।
कर्णं वा जघ्नतुः कृष्णौ कर्णो वापि जघान तौ ॥१०४
एवमुक्त्वा तु राधेयः पुनरेव विशां पते ।
अब्रवीन्मद्रराजानं याहि याहीत्यसंभ्रमम् ॥ १०५ C 8 1872 B 8 40 56 K 8 34 57

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

(for उद्युक्त) — b) K1 3 V1 B D S वधार्थं (for वधाय) — c) Ś2 विद्धं, G1 वृद्धिं (for विद्धि) B3 स्वमास्थित, D6 मावस्थित (for मामा) B1 5 D7 8 वृत्ते D2 विद्धिनारासन वृत्त (sic) — d) B3 पौरुषेणास***, D2 पौरुष वा समुद्भव, D6 पौरवशसमुद्भव, D8 पुरूरवसमुत्तम, T1 पौरूरवससत्तम Ca c cite पौरूरवसम् (as in text)

100 a) V1 तद्भूत न (by transp), D5 6 न तद्भव (D6 थ), S (except T2) न त भू(G2 श्रु)त Ca cites भूत (as in text) — b) K1 मद्रह, B D (except D2 6) S मद्रप — d) V1 वारयेच्च मतिर्मम

101 T2 om 101^{ab} — a) S1 K2 Da1 D1 4 5 8 T1 3 G Ca विद्वान्, K4 विद्धिञ् (sic) B1 जोषमास्थ, Da1 D1 जोषमा'स्स, D6 मास, T3 G M2–4 आस्स्व जोष (by transp) — b) D8 पुन किं, S (T2 om) किं त्रासाद् (by transp) Dn1 इह (for बहु) — c) Ś2 मत्वा, K4 B1 3–5 Da1 D1 5 मा त्वा, B2 Dn1 D2–4 7 न त्वा, T1 हत्वा (for मा त्वा) K3 त्वा हत्वाद्य प्रदास्यामि, V1 त्वा हत्वा न प्र, D6 साध्वह त्वा प्र, D8 हत्वाह त्वा प्र — d) K1 क्रव्याद्भ्या, K3 क्रव्येभ्यो, G1 क्रव्यादे (for क्रव्याद्भ्यो) D6 T2 3 G मद्रकाधिप M2–4 क्रव्यादेभ्यो नराधम

102 a) D8 मम (for मित्र) G2 ,समत्रिव्रक्षिधार्शल्य (sic) Cv as in text — b) Ś1 K2 **राष्ट्रस्य, Ś2 K4 तथा राष्ट्रस्य, K1 B1 2 D3 4 7 T1, 3 G1 3 M Ca धृतराष्ट्रस्य, B5 Da1 D1 2 5 6 धार्त(D6 धृत)राष्ट्रानुरोधत Cv as in text — c) D6 तितिक्षाया, D3 T2 Cv तिति(T2 °ती)क्षाभ्या (for तितिक्षाभिस्) T1 G2 अपराध तितिक्षामि Ca as in text — d) V1 B5 Da1 D1 तु, D6 च (for हि) V1 जीवति G2 त्रिभिरेव जिजीवसि Ca c cite त्रिभिरेतैर् (as in text) Cv as in text

103 Ś K1 2 om (hapl) 103^{ab} — a) T1 ते दिदृशुर् (sic) (for चेदीदृश) — b) D1 चरिष्यसि, T1 वधि (for वदि) — c) D1 शिरसा (for स्ते) D8 शातयिष्यामि, G1 पाद, M2–4 पोथ (for पात)

104 a) B4 स्त्वेवमद्येह, B5 त्विदमन्येह, Dn1 D1 मध्ये (Dn1 न्ये) ह, D6 त्विदमन्येपि, T1 त्वेथमध्ये ह (sic), T2 G1 2 त्विति (G1 द) मन्ये हि, T3 G3 त्विति मन्येह (for त्विदमद्येह) D2 श्रोतारमिदमन्ये वै Cv as in text — b) B5 वा कुदेशज, D6 बहुदेशज, G2 वाङ्गदेशज — c) Ś K2 4 वीरौ (for कृष्णौ) — d) K3 V1 B D S नि(M2–4 [अ]भि)जघान (for [अ]पि ज)

105 c) T1 राज त (for राजान) — d) Ś K2 सभ्रम, K3 [अ]सशय, D2 [अ]सभ्रमात्, T1 3 G सभ्रमात्, T2 [अ]सभ्रम', M2–4 [अ]सभ्रमन् (for भ्रमम्)

Colophon — *Adhy name* Ś2 शल्यविवाद, B5 कर्णवाक्य, Da1 शल्यकर्णसवाद, Dn1 D5 कर्णशल्यसवाद, D1 शल्यसवाद, D3 7 मद्राधिपसवाद', T1 शल्यविवादे मद्र कुत्सकथन T2 शल्यदूषक, M1 कर्णशल्यसवादे मद्रककुत्सन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 27 (as in text), B1 2 D3 7 40, B5 41 D6 42, T1 3 G M 33 T2 36

२८

C 8 1673
B 8 41 1
K 8 35 1

संजय उवाच ।
मारिषाधिरथेः श्रुत्वा वचो युद्धाभिनन्दिनः ।
शल्योऽब्रवीत्पुनः कर्णं निदर्शनमुदाहरन् ॥ १
यथैव मत्तो मद्येन त्वं तथा न च वा तथा ।
तथाहं त्वां प्रमाद्यन्तं चिकित्सामि सुहृत्तया ॥ २
इमां काकोपमां कर्ण प्रोच्यमानां निबोध मे ।
श्रुत्वा यथेष्टं कुर्यास्त्वं विहीन कुलपांसन ॥ ३
नाहमात्मनि किंचिद्वै किल्बिषं कर्ण संस्मरे ।
येन त्वं मां महाबाहो हन्तुमिच्छस्यनागसम् ॥ ४
अवश्यं तु मया वाच्यं बुध्यतां यदि ते हितम् ।
विशेषतो रथस्थेन राज्ञश्चैव हितैषिणा ॥ ५
समं च विषमं चैव रथिनश्च बलाबलम् ।
श्रमः खेदश्च सततं हयानां रथिनां सह ॥ ६
आयुधस्य परिज्ञानं रुतं च मृगपक्षिणाम् ।

28

1 [a]) K1 D1 6 मारिषाधिरथे, K3 V1 धिपते, T G तिरथे — [b]) K3 B D (except Da1 D1) T2 वाचो K3 युद्धाभिमर्दिन· — [c]) S (except T2) कर्णमिदं (for पुन कर्णं) — Ś2 reads 1^d–3^b on marg — [d]) Dn1 D2–4 6 7 इदं वच, D1 T3 G2 3 M2–4 उदा(G2 पा)हरत् — V1 B (except B3) D (D3 marg) ins after 1 K3 after 2

321* जातोऽहं यज्वनां वंशे संग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ।
राज्ञां मूर्धाभिषिक्तानां स्वयं धर्मपरायणः ।

[Before line 1, B4 ins शल्य उवाच — (L 1) K3 D3 बलिना, B1 यदुना Da1 D1 5 यज्विना (for यज्वना) Dn1 संग्रामेस्व निवर्तिना (for the posterior half) — (L 2) K3 मूर्धाभिषक्तानां D3 वसिक्तानां, Co भिषिक्तानां (as above)]

2 [a]) B· यथैकं S2 मत्त, K4 मत्तौ, B3 मत्त्यौं, T1 G1 2 मुक्तो (for मत्तो) G3 मद्यत्वे (for मद्येन) — [b]) K3 D3 त्वं तथा वा न चान्यथा, V1 B1 2 4 D3 6 7 त्वं तथा ल(B2 र)क्ष्यसे वृष, B3 त्वं तथा लक्ष्यसे नृप, B5 Da1 Dn1 D1 4 5 त्वं (Dn1 त्वां) तथा लक्ष्यसे वृष·, D2 तथैव त्वं नराधम, T1 त तथा वा नरो यथा, T2 त्वं तथैव च नान्यथा, T3 G1 3 M2–4 त्वं तथा पानपो यथा, G2 तथा वै पवनो यथा, M1 त्वं तथा वा न वा तथा ❀Co वृषेति बलीवर्दाभिप्रायेण।❀ — K3 reads 2^{cd} twice — [c]) K3 B3 5 Da1 Dn1 D1 2 5 T3 G1 3 तथापि, V1 D6 8 ततोहं, B1. 2 4 D3 4 7 तथाद्य, T1 तमहं, T2 यथापि (for तथाहं) Ca cites तथा (as in text) Ś2 K4 G2 M1 त्वा, T2 ता (sic) (for त्वां) Dn1 प्रसुह्यन्त, T2 प्रमाद्यत — [d]) K3 चिकित्सेहं, V1 B D S चिकित्सेय (D3 विचिकित्से) (for चिकित्सामि). — After 2, K3 reads 321*

3 [a]) T2 M1 एको (for काको) K3 तूर्णं (for कर्णं) — [c]) K3 कुर्यास्त्वा, T1 कुर्यात्स्व — [d]) K3 विहने, K4 B D नि(Dn1 न, D6 ह्री)हीन, T1 विहीन (for विहीन) B5 पाशन, M4 पासने

4 [a]) T1 वा (for वै) — [b]) K4 किल्बिषै, T1 कल्मष Dn1 समनुस्मरे, D6 T1 कर्म संस्मरे, G2 कर्णं संस्मरेत् — [c]) T1 एक मा त्व (sic) (for येन त्वं मां) B (except B3) Da1 D3 4 7 T3 G M मां त्वं (by transp), T2 त्वा मा — [d]) D6 [अ]नागत (for गस)

5 [a]) T1 अपश्यात् (sic) (for अवश्यं) D2 वाक्य. — [b]) K3 V1 B1 3 4 Da1 D1 3–5 7 8 बुध्यता, K4 युध्यता, D2 बुद्धिता (for बुध्यता) K3 विदिताहितं (sic), V1 B1 3–5 Da1 D1–5 7 8 त्वद्धिताहित (for यदि ते हितम्) B2 बुध्यते हुतिताहित (sic), D6 युध्यतस्ते हिताहित, T1 3 G M बुद्ध्वा तव हिताहित, T2 उक्तेनाप्यहित त्वया — [d]) K3 चैव, B2 तस्य (for चैव) S (except T2) राज्ञश्चापि हितार्थिना

6 [a]) M1 समश्च Ca cites समं च विषमं (as in text) — [c]) K1 शम· खेदश्च, K3 श्रमखेद च, K4 श्रम· खेदस्य, B3 (also as in text) श्रमखेदौ च, T1 श्रम खेदश्च, G2 श्रमखेद च ❀Ca श्रमखेदौ क्रियाबाहुल्यात्।❀ — [d]) K1 2 4 G2 रथिना, D6 रथिन

7 [a]) S आयुधानां V1 D6 T1 2 G1 2 M परीमाण, T3 G3 परी(T3 रि)णाहं, Co प्रतिज्ञानं (for परिज्ञानं) Ca as in text — [b]) K3 हतं च, D4 रुतस्य, D3 T2 ऋतं च (for रुतं च) Ca as in text — [c]) B5 भावश्चाप्यतिवरश्च (sic), D3 भारश्चाप्रतिभारश्च, T1 3 G M

भारश्चाप्यतिभारश्च शल्याना च प्रतिक्रिया ॥ ७
अस्त्रयोगश्च युद्ध च निमित्तानि तथैव च ।
सर्वमेतन्मया ज्ञेयं रथस्यास्य कुटुम्बिना ।
अतस्त्वां कथये कर्ण निदर्शनमिद पुनः ॥ ८
वैश्यः किल समुद्रान्ते प्रभूतधनधान्यवान् ।
यज्वा दानपतिः क्षान्तः स्वकर्मस्थोऽभवच्छुचिः ॥९
बहुपुत्रः प्रियापत्यः सर्वभूतानुकम्पकः ।
राज्ञो धर्मप्रधानस्य राष्ट्रे वसति निर्भयः ॥ १०
पुत्राणा तस्य बालानां कुमाराणां यशस्विनाम् ।
काको बहूनामभवदुच्छिष्टकृतभोजनः ॥ ११
तस्मै सदा प्रयच्छन्ति वैश्यपुत्राः कुमारकाः ।
मांसोदनं दधि क्षीरं पायसं मधुसर्पिषी ॥ १२
स चोच्छिष्टभृतः काको वैश्यपुत्रैः कुमारकैः ।
सदृशान्पक्षिणो दृप्तः श्रेयसश्चावमन्यते ॥ १३
अथ हंसाः समुद्रान्ते कदाचिदभिपातिनः ।
गरुडस्य गतौ तुल्याश्चक्राङ्गा हृष्टचेतसः ॥ १४
कुमारकास्ततो हंसान्दृष्ट्वा काकमथाब्रुवन् ।
भवानेव विशिष्टो हि पतत्रिभ्यो विहंगम ॥ १५ C 8 1669 B 8 41 17 K 8 35 16

सारं चैवाप्यसार च, T2 भार चाप्यतिभार च Ca cites भार and अतिभार (as in text) — d) Ś K2 4 शस्त्राणा (for शल्याना) Dn1 T1 प्रतिक्रिया (T1 या)

8 a) K3 4 B1 3 D3 T3 G M1 अस्त्रयोग, Ca योग B4 तु, D6 वा (for च) — b) B4 तु (for च) — c) K1 ज्ञेया — d) K3 4 B5 D1 3 कुटबिना, T2 कुटुबिनी, G2 बिता, M2-4 कुडुबिना, Ca कुटु (as in text) — e) V1 B5 D2 6 T2 अत्र, B3 Da1 D1 5 ततस् (for अतस्) Ś K1 2 M त्वा, V1 B5 D2 4 6 8 T2 ते (for त्वा) T2 कथयिष्यामि, G2 दर्शये कर्ण — f) S (except T2) दर्शयामि पुन पुन

9 a) D1 4 वैश्य — b) K2 धान्यवत् — c) K3 क्षांत, K3 T2 3 G शात, Dn1 श्रात (for क्षान्त) — d) K3 स्वधर्मज्ञो (for कर्मस्थो) Dn1 [ऽ]वसच्छुचि, D3 [ऽ]भवच्छुवि T2 3 G स्वधर्मनिरत शुचि

10 a) G1 बहुपुत्र K3 प्रिया यस्य, D3 प्रियाप्रत्यु — b) D1 सर्वभूतानुकपकै, D2 कामक, T G कपन — c) S (except T2) राष्ट्रे (T1 ष्ट्र) (for राज्ञो) — d) K3 राज्ये, S (except T2) राज्ञो (for राष्ट्रे) T1 वदसि (for वसति) G2 नित्यश (for निर्भय)

11 a) B2 अपि (for तस्य) — b) Dn1 यशस्वना, S (except T2) तु (T1 च) धीमत (for यशस्विनाम्)

12 a) D3 G2 M3 तदा (for सदा) — b) Da1 D1 5 वैश्यपुत्र- Ś2 कुमारक, K1 कै — K1 om (hapl) 12c-13b — c) K3 Da1 D3-6 8 (before corr) मासौदन; T2 मांसोदन — d) K2 D2 5 6 द् (D5 म) धिसर्पिषी (D2 षं), K3 Dn1 मधुसर्पिषं, T1 3 G M सर्पिषा (G2 का) सह, T2 मधुसर्पिषा

13 K1 om. 13b (cf v 1 12) — a) K3 वचोच्छिष्टकृतं, K4 सदोच्छिष्टभृत, V1 D3 स चोच्छिष्टजभु, B2 पृष्टोच्छिष्टभृत, T1 3 G M ततो (G1 थो, G2 त्रो) च्छिष्टभृत (for स चो) — b) Ś2 कुमारक — c) K1 सदृश K2 दक्षिणो, V1 पक्षिगणो (hypermetric) (for पक्षिणो) K3 B2 D2 6 दृष्ट्वा, T3 भर्तुं, G3 हर्तुं (for दृप्त) Dn1 सदृशान्पक्षिणोदय — d) Ś1 K2 चान्वमन्यत, Ś2 K1 B2 4 चावमन्यत, K4 स्वान्वमन्यत (sic), B1 Dn1 D3 7 8 चाधिचिक्षिपे, B3 चाभ्यमन्यत, T2 चापमन्यते, G1 2 चावमन्यसे D2 सेयसो नाभ्यमन्यत

14 a) V1 सघा (for हंसा) T3 G1 3 समुद्रात — b) T1.3 G M प्रजग्मुर् (for कदाचिद्) K4 T2 अभिपातिता, V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 T1 3 G M अतिपातिन (Dn1 ना, D1 त G2 ता), D6 दूर — c) G2 ततस् (for गतौ) Cv as in text — d) Ś1 K2 4 D3 (*sup lin* as in text) M2-4 वक्रागा, T1 शुभ्रगा, Ca c चक्राङ्गा (as in text) Da1 D5 कृष्टचेतस Dn1 हृष्टमानसा, D2 तेजस B3 त देश समुपागमन्, Cv as in text

15 a) Dn1 ते ततो (hypermetric), D3-5 . तदा (for ततो) D1 हंसा, T3 G दृष्ट्वा (for हंसान्) — b) D5 ऋष्ट्वा, T3 G हंसान् (for दृष्ट्वा) G1 कामम् (for काकम्) — c) K4 इह (for एव) Ś2 विविष्टो, K1 विशिष्ट T1 3 G M1 [ऽ]सि, T2 न (for हि) — d) Ś K2 4 T3 G पत्रिभ्योपि (Ś2 K4 भ्यो हि), Co पतत्रिभ्यो (as in text) K2 Dn1 D1 2 3 M1. 2 4 विहगम — After 15, S ins

322* एते निपातिन पश्य सहितान्वियदाश्रितान् ।
एभिस्त्वमभिशक्नोषि कस्मान्न प्रापितस्त्वया ।

[(L 1) T3 G3 [ऽ]तिपातिन (for नि) T3 G विहगान् (for सहितान्) — (L 2) T3 M1 असि, G M2-4 अपि (for अभि-) T2 3 G शक्तो हि (for शक्नोषि) T3 G पतित, M1 प्रापतस् (for प्रापि) M1 तदा (for त्वया)]

C. 8 1269 B 8 41 17 K 8 5 18

प्रतार्यमाणस्तु स तैरल्पबुद्धिभिरण्डजः ।
तद्वचः सत्यमित्येव मौर्ख्याद्दर्पाच्च मन्यते ॥ १६
तान्सोऽभिपत्य जिज्ञासुः क एषां श्रेष्ठभागिति ।
उच्छिष्टदर्पितः काको बहूनां दूरपातिनाम् ॥ १७
तेषां य प्रवरं मेने हंसानां दूरपातिनाम् ।
तमाह्वयत दुर्बुद्धिः पताम इति पक्षिणम् ॥ १८
तच्छ्रुत्वा प्राहसन्हंसा ये तत्रासन्समागताः ।
भाषतो बहु काकस्य बलिनः पततां वराः ।
इदमूचुश्च चक्राङ्गा वचः काकं विहंगमाः ॥ १९
वयं हंसाश्चरामेमां पृथिवीं मानसौकसः ।
पक्षिणां च वयं नित्यं दूरपातेन पूजिताः ॥ २०
कथं नु हंसं बलिनं वज्राङ्गं दूरपातिनम् ।
काको भूत्वा निपतने समाह्वयसि दुर्मते ।
कथं त्वं पतनं काक सहास्माभिर्ब्रवीषि तत् ॥ २१
अथ हंसवचो मूढः कुत्सयित्वा पुनः पुनः ।
प्रजगादोत्तरं काकः कत्थनो जातिलाघवात् ॥ २२

---

16 a) T3 M1 प्रसार्य , G3 प्रातार्य , Cc प्रतार्य (as in text) B1 3 4 Dn1 D3 4 7 तै सर्वैर्, B2 तु शतैर्, D8 [अ]पि स तैर् (for तु स तैर्) Ś1 2 (sup lin as in text) K4 भाष्य(Ś1 पत्य)माणस्तु स च तैर्, K2 **यमाणस्तु स च तैर् K3 Da1 D1 5 प्रतार्यमानस्तु स तैर्, V1 D2 6 स तै प्रशस्यमानस्तु, B5 स तै प्रतार्यमानस्तु T2 प्रशस्यमानस्तु स तैर् — b) M1 अध (for अल्प) G1 2 अडज (G2 जा) V1 D T2 मद(T अल्प)बुद्धिरथाडज , D6 तान्प्रोवाच रथाडज — c) K3 एवासौ, B2 M2–4 इत्येव (for इत्येव) — d) T1 3 G2 3 मौढ्याद् (for मौर्ख्याद्) B1 दर्पाच्च, Dn1 दर्प्याच्च, T1 गर्हाच्च, G2 3 दर्पाश्च D1 मन्यसे, T1 जग्मिवान्, T3 G M जज्ञिवान् (for मन्यते)

17 a) S (except T2 M1) [ऽ]तिपत्य (for ऽभि) D8 तान्सोभ्येत्य विजिज्ञासु — K1 om 17^b–18^a — b) G2 ख (for क) D6 एष Ś K4 श्रेष्ठयभागिति, K श्रेष्ठ , G2 श्रेष्ठभागिने Cc cites श्रेष्ठभाक् (as in text) — c) S2 उच्छिष्टतर्पित , K उच्छिष्ट**त, T2 उच्छिष्टदर्पत , G2 उत्तष्टदर्पित (sic) — d) K2 बाहूना S (except T2) एकपातिना

18 K1 om 18^{abc} (cf v l 17) Ś K2 3 D2 T2 om (hapl) 19^{ab} — a) T1 M4 य (for य) K4 मन्ये (for मेने) — c) K2 समाह्वयाते, B3 तमाह्वयत्सु , B Da1 D1 3 तमाह्वयति, T2 तानाह्वयति K4 दुर्बुद्धि — d) B2 पतावहेति (sic) K3 पतने, V1 B1 4 5 D T3 G M –4 Cc पताव (D2 व), B2 प्रतार, T1 प्रताप, M1 प्रपात (for पताम) K4 T1 2 M2 4 पक्षिण, B1 3 Dn1 D1 6 M1 णा

19 a) B5 D6 तु ततो D2 प्रसहन्, T1 त्वहसन्, G2 प्रहसन् (for प्राहसन्) V1 एतच्छ्रुत्वा ततो हसा — b) M1 समागतान् — c) K2 बाषतो, B1 D6 M1 भाषतो, G1 भाषते, M2–4 सषतो — d) T3 G M बालिश्या(G2 शा)त् (for बलिन) D2 पतिता स्वर (sic), D6 पतिता वरा T1 बालस्योत्पतता वर — e) V1 स, B1 4 Da1 Dn1 D1 3–7 T2 स्म, B3 D2 8 सु , T1 3 G M तु (for च) Ś K1 2 4 D8 (sup lin as in text) M3 4 वक्रांगा, B2 चक्रागी T1 शुक्लागा — f) V1 T3 G1 3 M1 वाच

20 Before 20, N ins हसा ऊचु — a) K3 चरामेत्थ, D2 चरामो गा, T2 चरामैता — b) Ś2 K4 D1 पृथिवी , K3 पृथिव्या T1 पृथ्वीं च — c) Dn1 D6 बल (for वय) — d) T1 दूरापातेन, Cc दूर (as in text) D6 पूजित

21 a) K3 त्व, D2 6–8 T1 3 G3 तु, T2 न (for नु). B3 T3 G transp हस and बलिन B2 हस कथ नु बलिन — S (except T2) transp 21^b and 21^d — b) Ś2 K4 D8 M3 वक्राग, K1 3 V1 B D (D8 sup lin) T1 2 G1 M1 2 4 चक्राग (for वज्राङ्ग) T3 G3 चक्रांगान्दूरपातिन , G2 कामगा दूरपातिन — c) G2 हि त्वा (for भूत्वा). K1 निपातेन, K3 निपाताय, K4 निपतते, G2 निपतिते — d) K4 समहूयसि (sic) D1 दुर्मते — e) K3 V1 B D T2 Ca c पतिता, S (except T2) पतसे (for पतन). Ś2 काका, Dn1 D8 G1 काक Cv कथ त्व पतिता काक — f) V1 B D T2 ब्रवीहि, T1 3 G M प्रचक्ष्व (for ब्रवीषि) K1 त (for तत्)

22 a) D8 कथ (for अथ) K3 मूर्खं (for मूढ). — b) Dn1 कत्सयित्वा — c) S (except T2) प्राहोत्तर वच काक (G3 तात) — d) K1 ककुनो, K2 कत्थो न, K3 कुच्छ्(व)नो, B3 कत्थने, Dn1 T1 M2–4 कथन , T3 G3 कथन, Ca c कत्थनो (as in text) K1 D2 जातिलाघव (D2 व), B3 D1 नालि , T1 सोपि वायस, T2 3 G M2–4 सोतिलाघवात् B1 स्वनो यातिश्च लाघवात् (sic), B2 स्वच्छदगतिला

शतमेकं च पातानां पतितास्मि न संशयः ।
शतयोजनमेकैकं विचित्रं विविधं तथा ॥ २३
उड्डीनमवडीनं च प्रडीनं डीनमेव च ।
निडीनमथ संडीनं तिर्यक्कातिगतानि च ॥ २४
विडीनं परिडीनं च पराडीनं सुडीनकम् ।
अतिडीनं महाडीनं निडीनं परिडीनकम् ॥ २५
गतागतप्रतिगता बह्वीश्च निकुडीनिकाः ।

C 8 1902
B 8 41 29
K 8 35 29

23 Before 23, N T M1 ins काक (K3 कर्ण) उवाच — a) K1 शतमेके Cv as in text — b) B2 पतता च, D2 G2 पतितोस्मि Co cites पतिता (as in text) Cv as in text — d) D2 विविधानय (sic), D3 ध तव, T1 ध यथा T3 G1 3 ध तदा

24 a) Da1 Dn1 उडीनम्, T1 ओड्डीनम् (for उ) K3 उड्यनमवड्डीन च, D1 उड्डनपवडीन च, D2 उड्डीनववडीन च Ca c cite उड्डीनम् and अवडीनम् (as in text) Cv as in text K3 प्रड्डीन, D3 (sup lin as in text) अडीन (for प्र) G2 प्रडीनड्डीनमेव च Ca c cite प्रडीनम् and डीनम् (as in text) T1 om (? hapl) 24c–25d T3 om (hapl) 24cd — c) K1 नडीन, K3 M2-4 निड्डीन, Ca c निडीन (as in text) D1 सनीडीन (sic), Ca c सडीन (as in text) T2 निडीनमवसडीन — d) K3 तिर्यक्चाभिगतानि च, V1 Dn1 D2 6 T2 G M तिरश्चीन(Dn1 श्चोति-, D2 श्चानि, D6 श्चीन)गतानि च, B1 3 डीनडीन, B2 5 D3 4 7 तिर्यग्डीनगतानि च B4 तिर्यं-डीन तथैव च, Da1 D1 5 तिर्यक्डी(D5 दी)नातिडीनि च Ca c cite तिर्यग्डीन, Ca (also) cites तिडीन

25 D3 T1 om 25 (for T1, cf v 1 24) — a) K3 विड्डीन, T3 G1 3 M आडीन, G2 आसीन, Ca विडीन (as in text) K3 परिड्डीन, D6 T3 G2 3 परडीन, Ca परि (as in text) — b) T2 पराडीन, Ca पराड्डीन K1 सुदीनक, K3 उडी, K4 सडी (for सुडी) — T2 om 25cd — c) Ś K1 V1 B4 Da1 Dn1 D1 2 5 M3 Ca अभिडीन (Dn1 न) (for अति) K3 महाडीन, B2 सुडीन च, Ca महाडीन (as in text) — d) K1 निडीन, K3 निड्डीन, K4 नेडीन, V1 B2 T3 G M वि(M1 वि)डीन, B4 5 निर्ड्डीन, Dn1 D3 4 6 7 खडीन (D4 6 न), Ca निडीन (as in text) B5 प्लवडीनक, D4 अतिडी, D6 च प्रडी, T3 G M उपडी (for परिडी) Ś K1 2 4 D6 3 T2 ins after 25 K3 V1 B1 3-5 Da1 Dn1 D1-5 7 after 325* B2 after 324*

323* सपात समुदीष च ततोन्यद्व्यतिरिक्तकम् ।

[V1 संपतो B1 समुदीन, B2 Dn1 दीर्णं, B3 दार्यं B5 दीर्णां, D3 दीय D4 °दाय, D7 सतदीष (for समु) Ś K1 2 4 समातिम्मडीन च K3 समुपात समुदीष्ट च (hypermetric), D3 सपाता यनुडीन च, D5 संपते मनुडीन च, T2 सयाता यनुडीन च (for the prior half) Ś K1 2 4 ततो यद्व्यतिरिच्छक, K3 ततो य द्व्यतिरिच्छक, V1 नथान्यद्व्यतिरिक्तक Da1 D1 5 ततो यद्व्यतिरेचक D6 ततो विप्रातिरिक्तर T2 ततो य व्यति (for the posterior half)]

K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 T3 G M ins after 25

324* अवडीन प्रडीन च सडीन डीनडीनकम् ।

[T3 G M प्रतिडीन (for अव) K3 प्रड्डीन D प्रलीन T3 च डीन G1 अडीन G2 3 M निडीन (for प्रडीन) K3 om च D1 प्रडीन (for सडीन) K3 V1 D2 डीनमेव च, D4 डीनदीनक (for डीनडी) T3 G2 3 [अ]व्यनु(G न)डीन कुडीनक, G1 M अनुडीन कुडीनक (for the post half) — After the above, B2 ins 325*]

K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1-5 cont

325* संडीनोड्डीनडीन च पुनर्डीनविडीनकम् ।

[K3 Dn1 D1 सडीनोडीनडीन च, V1 D3 7 विडानोड्डीन सडीन, B4m विडीनोड्डीनडीन च (for the prior half) K3 B1 3-5 Da1 Dn1 D1 पुनडीनाव(B5 वि Dn1 प्र)डीनक, V1 विडडीन विडीनक D 7 पुनडान वि (for the post half) — This is followed by 323*]

26 a) K1 4 D3 गतागत(K4 ति)प्रतिगता, K3 D1 गति गता(D1 ती)बह्वीश्च, V1 B1-3 D4 7 T2 गत प्रतिगत (V1 गतीर्), B4 गत स्वतिगता Da1 Dn1 D3 5 G2 M3 गतप्रतिगतैर् (Dn1 तीं, D G2 त M3 ता), G1 गतगतप्रतिगता Ca cite प्रतिगत — b) Ś K2 निकु* धिका, S2 K1 [अ]निकुलीनिका, K3 V1 निकुलीकृता, K4 निकुरबिका, B1 2 D2-4 6 7 नि(D6 न)कुनका, Da1 D5 निकुचीनका, Dn1 निकुलानिका B3 बह्वश्च निर्गमीनकान्, D1 चानिर्गत्य कुचीगाका, S बह्वीश्चैव (G1 श्चीन, M1-3 श्च न, M4 नश्च) कुली(T2 3 G1 3 डी)नका — c) D6 चाद्य (for वोऽद्य) — d) B1 यतो, S (except T2) नून (for ततो) Ś K B1 द्रक्ष्यत (K1 ति) — After 26 N T2 ins

326* तेषामन्यतमेनाह पतिष्यामि विहायसम् ।
प्रदिशध्व यथान्याय केन हसा पताम्यहम् ।

[(L 1) Ś K B2 एषा, B3 दिा (for तेषाम्) B1 [इ]ह (for [अ]ह) K3 Dn1 D3 T2 विहायसा (K3 सि) — (L 2) Ś K2 D6 प्रतिष्ठध्व, K1 प्रतिश्यध्व, K3 प्रदिरयध्व, K4 प्रतिष्ठ त्वा, V1 D (sup lin as above) प्रतिनाधव Ś K2 4 B1 यथा न्याय्य Ś K1 2 4 Dn1 येन, V1 तेन (for केन) Ś2 हम, Da1 D1 5 हमान् K3 पताम्यट]

C 8 1903 B 8 41 30 K 8 35 29

कर्तास्मि मिषता वोऽद्य ततो द्रक्ष्यथ मे बलम् ॥ २६
एवमुक्ते तु काकेन प्रहस्यैको विहंगमः ।
उवाच हंसस्तं काकं वचनं तन्निबोध मे ॥ २७
शतमेकं च पातानां त्वं काक पतिता ध्रुवम् ।
एकमेव तु ये पातं विदुः सर्वे विहंगमाः ॥ २८
तमहं पतिता काक नान्यं जानामि कंचन ।
पत त्वमपि रक्ताक्ष येन वा तेन मन्यसे ॥ २९
अथ काकाः प्रजहसुर्ये तत्रासन्समागताः ।
कथमेकेन पातेन हंसः पातशतं जयेत् ॥ ३०
एकेनैव शतस्यैकं पातेनाभिभविष्यति ।
हंसस्य पतितं काको बलवानाशुविक्रमः ॥ ३१
प्रपेततुः स्पर्धयाथ ततस्तौ हंसवायसौ ।

K4 V1 B (except B3) D (except D8) cont T1 3 G M ins after 26

327* ते वै ध्रुवं विनिश्चित्य पतध्वं न मया सह ।
पातैरेभिः खलु खगा पतितुं खे निराश्रये ।

[(L 1) V1 Da1 D1 5 6 त, B5 T1 3 G M तत् (for ते) D6 वै ध्रुवन्, T1 त्वत्रस्य, T3 G धावध्वं, M त्वरध्वं (for वै ध्रुवं) B5 विनिश्चित्य Da1 D1 5 पतस्व (for पतध्वं) V1 D6 च, B2 नु B5 om, Da1 D1 5 त्वं, Dn1 D4 तु (for न) Cnp संपतध्वम् (for पतध्वं न) T1 3 G M कुरुध्वं स (M1 स)हिता खगा (for the posterior half) — (L 2) V1 B1 4 5 Da1 D1 5 6 T1 3 G M एतै (for एभिः) T1 3 G M सह मया (for खलु खगा) K4 पतिते, B5 पतता, G1 पतित (for पतितुं) K4 वै (for खे) B4 D2 चराश्रये (for निरा॰) V1 खे पततु निराश्रये (for the posterior half)]

27 ^{a}) B5 G2 उक्तस्तु, D2 T2 उक्तेन, D6 उक्तोथ (for उक्ते तु) — ^{b}) B3 D2 6 S (except T2) तेषाम् (for प्रहस्य॰) — ^{c}) Ś1 काक, K1 काकं K2 उवाच हंस***, K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T2 उवाच काकं राधेय, D2 6 S (except T2) प्रहसन्नब्रवीत्काकं — ^{d}) D2 6 S (except T2) इदं राधेय तच्छृणु

28 Before 28, Ś K V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 ins हंस उवाच, D2 हंसा ऊचु — ^{a}) Da1 D1 5 तु, D2 नि (for च) — ^{b}) D2 S (except T2) transp त्वं and काक T1 पंडिता (for पतिता) K3 त्वं कथं पतिताध्रुवं (sic), D6 काक खं प्रतिता ध्रुवं — ^{c}) K3 एवम्, Cc एकम् (as in text) V1 B5 Dn1 D6 T2 हि (for तु) K1 B1 4 Da1 D1 3–5 7 8 य पातं, K3 य पापं, K4 थे यातं, V1 B5 Dn1 मे नित्यं, B2 3 D6 सपातं, D2 पाताना, T2 नो नित्यं (for ये पातं) T1 3 G M एकमेव पतंति स्म Cv एक एव तु य पातं — ^{d}) B2 सार्वे (for सर्वे) V1 B5 Dn1 T2 पतितं ज्ञातयो विदुः, D6 विदुः सर्वेपि पक्षिण, T1 3 G M2–4 पातं सर्वं(T3 G र्वे)पतत्रिण॰, M1 पातं सर्वत्र पक्षिण॰

29 ^{a}) D2 6 M तेनाहं (for तमहं) Ś2 पतितं V1 B5 येन काक पति(B5 गमि)ष्यामि, Dn1 येन काके गमि**, T1 3 G एकेनाहं पते काक — ^{b}) M1 नाद्य (for नान्यं) K3 V1 B2 3 5 D2 6 T1 3 G1 3 M1 किंचन, D1 कच्चन (for कंचन) — Before 29^{cd}, T1 3 G3 ins काक॰ — ^{c}) Ś1 2 (sup lin as in text) K2 4 निपतत्य(K4 त्व)पि, B2 D6 पत त्वमति, T2 एकत्वमपि D3 4 7 ताम्राक्ष, D8 एकाक्ष, S (except T2) तत्राशु (for रक्ताक्ष) — ^{d}) K1 3 V1 B D5 पातेन (for वा तेन)

30 Before 30, B5 ins शल्य उवाच D2 om 30^{a}–31^{b} — ^{a}) V1 B5 D6 तत (for अथ) V1 B5 D6 transp काका and प्रजहसु Dn1 T1 3 G M1 काक — ^{b}) G2 ते (for ये) V1 D6 च ये (D6 वै) तत्र समागता — ^{c}) D8 M1 काकम् (for कथम्) V1 B5 चैकेन Cc एकेन (as in text) — ^{d}) K1 हंसा॰ V1 B5 D6 T1 3 G1 3 M जयेत (B5 यस्त्व, D6 यसे, T1 3 G1 3 येस) शतपातिन (T1 न) T2 G2 शतयोजनपातन (G2 तित)

31 D2 om 31^{ab} (cf v l 30) — ^{a}) K1 B4 Da1 D1 3 5 समस्यैक (D1 क), K3 शतैकैकं, V1 B5 Dn1 D6 च हंस त्वं, B1 D7 8 शतस्यैष (for स्यैकं) B2 एकेनैकसम चैकं, B3 एकेनैचैष च स्यैकं (sic), T1 नैवानुदास्येन, T2 न वरयात्वेन (sic), T3 G3 नापि स यात्वै(G3 त्वे)न, G1 न वा स यात्वैनं, G2 न वायसास्त्वेन, M1 न वायस ह्येन, M2–4 नैव तु यात्वैन, Cv नैव सताप्येष — ^{b}) B2 शतेन (for पातेन) V1 केनेह प्रपतिष्यसि, B4 Da1 D1 3–5 7 Cv पातेनाभिपतिष्यति, B5 Dn1 पातेनेह पतिष्यसि, D6 पाते निष्पतिभाष्यति (sic), T3 पातेनाभिभविष्यसि, G2 नापि भविष्यति — After 31^{ab}, T2 ins

328* काक ।
अहमेकेन पातेन हंस पातशतं जये ।
एकेनैव च हंस त्वं पातेनेह पतिष्यसि ।

— Before 31^{cd}, T3 G ins शल्य॰ — ^{c}) S2 K4 D4 पतिते (D4 तो) V1 B5 D2 6 T2 हंसे चोत्प(T2 त्पा)तिते काकः, T1 3 G M हंसश्चोत्प(G2 त्पा)तितं काको, Cv हंसस्य पतितं काका — ^{d}) V1 B5 D2 6 T2 उत्पपाताशुविक्रम

32 ^{a}) K3 B2–4 D3 4 7 8 स्पर्धया च, V1 B5 D2 6

एकपाती च चक्राङ्गः काकः पातशतेन च ॥ ३२
पेतिवानथ चक्राङ्गः पेतिवानथ वायसः ।
विसिस्मापयिषुः पातैराचक्षाणोऽऽत्मनः क्रियाम् ३३
अथ काकस्य चित्राणि पतितानीतराणि च ।
दृष्ट्वा प्रमुदिताः काका विनेदुरथ तैः स्वरैः ॥ ३४
हंसाश्चावहसन्ति स्म प्रावदन्नप्रियाणि च ।
उत्पत्योत्पत्य च प्राहुर्मुहूर्तमिति चेति च ॥ ३५
वृक्षाग्रेभ्यः स्थलेभ्यश्च निपतन्त्युत्पतन्ति च ।
कुर्वाणा विविधान्रावानाशंसन्तस्तदा जयम् ॥ ३६
हंसस्तु मृदुकेनैव विक्रान्तुमुपचक्रमे । C 8 1916 B 8 41 42 K 8 35 38

स्पर्धमानौ, S (except T2) तथेत्युक्त्वा (for स्पर्धयाथ) — ^{b}) B पततौ, D6 नमस्तौ (sic), S (except T2) तावुभौ (for ततस्तौ) — After 32^{ab}, S (except M1) reads 39^{cd}, repeating it in its proper place — ^{c}) K3 Dn1 D6 3 T2 एकपातेन (for पाती च) Ś K2 4 D1 8 वक्राग T1 3 G M हसस्त्वे(M स ए)केन पातेन — Da1 D1 5 om (hapl) 32^{d}–33^{a} — ^{d}) T3 पातगतेन, G1 पाते शतेन — After 32 S (except T2) ins

329* स्पर्धिनौ सहितौ तूर्णं खमास्थाय तरस्विनौ ।
[T1 G2 स्पर्धिना T1 पतितौ (for सहितौ) G2 कर्णं (for तूर्ण)]
After the above, S (except T2) reads (repeating it in its proper place) 37^{ab}, followed by

330* पूर्वमेव तु वै काकस्तूर्णं गन्तु प्रचक्रमे ।
[M2–4 मे (for वै) M2–4 तूर्णात् (for तूर्णं) T1 3 G2 3 M2–4 तूर्णं (for गन्तु)]
Thereafter, S reads 37^{cd}, followed by

331* काकोऽथ हस चापल्याच्छीघ्रता प्रतिदर्शयन् ।
वेगेनातीत्य तरसा पुनरेति मुहुर्मुहु ।
तुण्डेनाभ्यहनच्चैत कुर्वन्नामापसव्यत ।
रोरूयन्निति चाप्येत समाह्वयति वै मुहु ।
[(L 1) T2 3 G2 3 [ऽ]पि (for [ऽ]थ) T G3 हस T1 प्रवि, T3 G3 च प्र, M2–4 हि प्र (for प्रति) — (L 3) T1 [ए]का (for [ए]न) T1 विनेदुरधिकै स्वरै, G2 उद्य मानस्य सव्यत (for the posterior half) — T2 om the post half of line 3 and the prior half of line 4 T1 om line 4 — (L 4) G1 2 इव (for इति) T3 G3 रोरूयवन्निवाप्येन (for the prior half)]

33 Da1 D1 5 om 33^{a} (cf v l 32) T1 om 33—34 T3 G M1 3 om 33^{ab} — ^{a}) K3 पतितान्, B1 3 4 D2–4 M2 4 पतिता वा, B2 पेतिता वा, D6 पेतितान्, D5 पतिवान्, (for पेतिवान्) Ś K2 4 D8 वक्राग Dn1 T2 मृदुपाती च (T2 तेन) चक्राग — ^{b}) K1 प्रीतिवानाथ (sic), K3 पतितानथ, V1 पतिष्यन्नपि, B1 3 4 D3 4 7 M2 4 पतिता वाथ, B2 D1 5 पेतिता वाथ, B5 पेतिसश्चापि (sic), Dn1 पातनश्चाति, D2 T2 पतितश्चापि D8 पतवायेन वायस (sic) — ^{c}) B2 विषिस्मापयिषु, B3 4 T2 3 G2 3 M1 विसिष्मा, Dn1 विसस्मा D3 विसिस्मा, D8 विशिस्मापयितु Cv as in text — ^{d}) K3 Da1 D1 5 आचक्षाणा B1 3 क्षाणा, T 3 G M दर्शयन् (for आचक्षाणो) Ś K (except K3) निज, B1 3–5 D2 स्वकां (D2 का), D6 [ऽ]थन (for [आ]त्मन) K3 B2 Da1 D1–7 8 T2 क्रिया (K3 या)

34 T1 om 34 (cf v l 33) — ^{a}) G अथ तानि विचित्राणि — ^{b}) B1 3 4 Da1 D1–5 7 मुहुर्मुहु (for [इ]तराणि च) — K1 3 om (hapl) 34^{c}–35^{b} — ^{d}) Ś K2 4 निनेदुर् (for वि) V1 B D S (T1 om) अधिकै (B2 Dn1 क G2 क) (for अथ तै) D om स्वरै

35 K1 3 om 35^{ab} (cf v l 34) — ^{a}) Ś K2 Dn1 T3 G3 हसाश्च (for हसाश्च) Da1 D1 [अ]वाहसति, B5 D8 विह, S (except M1 3) [अ]पहसति (for [अ]वह) — ^{b}) Ś K2 4 प्रा(Ś2 प्र)द्रवत (K4 त) प्रियाणि च B2 प्राप्नुवन्नप्रि, B3 प्रावदन्सुप्रि Da1 D1 5 प्राब्रुवन्नप्रि, D6 प्रावदताप्रि, S प्र(M3 प्रा)वदतोप्रि — After 35^{ab} V1 (marg) D6 T1 G1 2 M read 36^{cd} repeating it in its proper place V1 repeats on marg 35^{cd} D2 reads 35^{cd} after 36 — ^{c}) Ś2 B D5 मुहुर् (for प्राहुर्) K3 B3 अपि B4 अति (for इति) B3 चैव G2 वेति (for चेति) Cv cites मुहूर्तमिति च (as in text) B3 तु (for च)

36 V1m D6 T1 G1 2 M read 36^{cd} for the first time after 35^{ab} — ^{c}) Da1 D1 3 5 6 (first time) T2 नादान्, G2 (second time) रूपान् (for रावान्) K3 कुर्वाणा विविधोडीना, T1 (both times) गान्वितथा ज्ञात्वा — ^{d}) K3 (marg) प्रशसतस्, Da1 D1 घोषयतस् (D1 त) (for आशसन्तस्) K3 B1 2 4 D1 तथा जय Da1 ततो जय, D3 4 7 जय तथा (for तदा जयम्) V1 B5 Dn1 D2 3 T2 आशसन्ना(Dn1 ता, D2 त्या)त्मनो जय, D6 प्रशसत्यात्मनो जय (second time व), T1 (both times) 3 G M (G1 2 M both times) इ(T1 [अ]नि)च्छतो जयमात्मन — After 36, D2 reads 35^{cd}

37 D2 reads 37^{ab} twice — ^{a}) Da1 हसस्य, T1 हसस्त K3 4 V1 B D S मृदुनैके(Dn1 वै)न Cv मृदुनैकेन हसस्तु — ^{b}) Da1 D1 5 त्रिक्रातम् G2 अपचक्रमे — After the

C 8 1916 B 8 41 43 K 8 35 39 प्रत्यहीयत काकाच्च मुहूर्तमिव मारिष ॥ ३७
अवमन्य रय हंसानिदं वचनमब्रवीत् ।
योऽसावुत्पतितो हंसः सोऽसावेव प्रहीयते ॥ ३८
अथ हंसः स तच्छ्रुत्वा प्रापतत्पश्चिमां दिशम् ।
उपर्युपरि वेगेन सागरं वरुणालयम् ॥ ३९
ततो भीः प्राविशत्काकं तदा तत्र विचेतसम् ।
द्वीपद्रुमानपश्यन्तं निपतन्तं श्रमान्वितम् ।
निपतेयं क्व नु श्रान्त इति तस्मिञ्जलार्णवे ॥ ४०
अविषह्यः समुद्रो हि बहुसत्त्वगणालयः ।
महाभूतशतोद्भासी नभसोऽपि विशिष्यते ॥ ४१
गाम्भीर्याद्धि समुद्रस्य न विशेषः कुलाधम ।
दिगम्बराम्भसा कर्ण समुद्रस्था हि दुर्जयाः ।

---

first occurrence of 37^{ab} after 329*, S (except T2) ins 330*, followed by 37^{cd} and 331* — ^{c}) V1 B5 D2 4 पर्यहीयत, T2 प्राक्षीयत च, T3 G1 3 M2 4 नात्यहीयत, G2 न ह्यही , M1 न न्यही , M3 नाथ्यही Ś2 K1 2 4 Dn1 D3 S काकश्च (T2 स्तु), K3 V1 B5 D2 6 हसस्तु (V1 D2 6 श्च) — ^{d}) Dn1 D3 मुहूर्ताद् K1 अपि (for इव) S (except T2) सूतज (for मारिष)

38 ^{a}) K1 अवमन्य च त हस, K3 B2 4 Da1 Dn1 D3–8 M मन्य (M त्य) च हसास्तान्, V1 मन्य च हसास्तु, B1 3 5 D1 2 मन्य च (B3 मन्य तु, D2 मन्यत) हसास्तान्, T G2 3 मत्य च हस त, G1 मत्य तु हसांस्तान् — ^{b}) K3 D2 काको, V1 Dn1 काक, B4 5 D6 काका (for इद) V1 B1 3–5 Dn1 D2–4 6 7 अब्रुवन् (for अब्रवीत्) T1 G1 M2 इद काको वचोऽब्रवीत्, T2 3 G2 3 इद काकोऽब्रवीद्वच , M1 3 4 इद काका वचोऽब्रुवन् — ^{c}) Da1 D5 [उ]त्पतिता — ^{d}) K3 V1 BD (except Dn1 D2) एव, G2 अद्य (for एव)

39 ^{a}) K3 हसस्य, V1 T1 3 GM हसस्तु (for हस स) Dn1 D3 T2 वच (for स तच्) — After 39^{a}, T1 3 GM ins

332*　　भाषित पतता वर ।
विगाह्य हसो विक्षोभ्य
[(L 2) G1 विक्रम्य (for विक्षोभ्य)]

— ^{b}) K1 प्रपतत्, B2 प्रापयन्, D6 प्रायश, T2 प्रयात (for प्रापवत्) — S (except M1) reads 39^{cd} for the first time after 32^{ab} — ^{c}) Cv उपर्युपरि योगेन — ^{d}) D4 सारग , G2 (first time) M2–4 समुद्र (for सागर) V1 B2 3 5 D2–4 6 7 S (except T2) मकरालय (for वरुणा) — T1 G1 2 M ins after 39 T3 G3 after 40^{ab}

333* बहुसत्त्वसमाकीर्णं वीचीभिर्भीमदर्शनम् ।
अथाचिरेण राधेय काको वेगादहीयत ।
ततोऽतीव परिश्रान्त कथचिद्धंसमन्वगात् ।

[(L 1) G2 सता बहु (for बहुसत्त्व) T1 3 G3 वीचिभिर्, M1 वि*भीर् T1 M भयदर्शनम् (for भीम) — (L 2) G2 हसो (for काको) — (L 3) T1 M तदा दीन (for ततोऽतीव) T3 अभ्ययात्, M1 अन्वयात्, M2–4 अन्वियात् (for अन्वगात्) T1 किंचिद्धस समन्वयात् (for the posterior half)]

40 ^{a}) B2 अतो, T2 ततो हि (hypermetric) (for ततो) K3 त च प्रवेशयत्काक, B5 T1 3 G M भीश्चैन(B5 त)माविशत्तीव्रा, D2 ततो भीत्याविशत्काक — ^{b}) K4 तत्र तत्र, B5 S (except T2) काक कर्ण (for तदा तत्र) — After 40^{ab}, T3 G3 ins 333* — ^{c}) द्वीप द्रुमानपश्यत, T1 M2–4 द्वीपान्द्रुमान्वा नापश्यद्, T2 द्वीपद्रुमान्हि पश्यत, T3 द्वीपान्द्रुमान्वितान्पश्यन्, G1 M1 द्वीपान्द्रुमान्वनान्पश्यन्, G2 द्वीपान्द्रुमान्यतान्पश्यन्, G3 द्वीपान्द्वीपान्वितान्पश्यन् — ^{d}) K3 V1 B Da1 D1 3–8 T2 निपातार्थं (B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 र्थे, D6 र्तं), Dn1 सनिपान , T1 3 G M विश्रमार्थं (for निपतन्त) Da1 D1 5 G1 2 M श्रमान्वित , T1 3 G3 तुर D2 निजपातसमन्वित — After 40^{cd}, D6 ins

334* अवेक्षमाणस्त काक विह्वल त मुहुर्मुहु ।

— ^{e}) B2 निपातेय K4 क्व च श्रात, B2 क्वन्वश्रात (sic), D2 त्वनुक्रात (sic), D6 क्व हसाश्च, T1 क्व नु क्रात, G3 क्व निश्रात, Cv क्व नु शात — ^{f}) B2 पतितोस्मिन् (for इति तस्मिन्) K3 Dn1 महार्णवे (for जला) Cv इति तस्मिन्महार्णवे

41 ^{a}) D2 असाध्यह्य (sic), D3 अविसाह्य , T2 गाह्य , G2 अवगाह्य (for अविषह्य) K1 सपुत्रो (for समुद्रो) K3 [ऽ]य, Dn1 ह (for हि) ❀Cv अविषह्य इत्यादि शल्यवचनम् ।❀ — ^{b}) K4 B1 T2 M1 -गुणालय , V1 गणाकुल , G2 गणालय — T1 om 41^{c}–42^{f} — ^{c}) K3 महासूतशतोद्भासी, B1 2 Dn1 D1 4 7 सत्त्वशतो , D3 भूतशतोहासी, T2 चयोद्भासी, T3 G1 3 महान्भूतशतो , G2 महोद्भूत — ^{d}) T3 G2 3 तु (for [अ]पि)

42 T1 om 42 (cf v l 41) — ^{a}) T2 न विशेष (for गाम्भीर्याद्धि) Cc cites गाभीर्यात् (as in text) Cv न विशेष हि सूतज B3 तु (for हि) — ^{b}) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 T2 3 G न विशेष (K4 ष), D6 नाविशेष्य K3 D2–5 7 8 हि सूतज, B1 5 G2 कुलाधम (B5 मे) — ^{c}) Ś2 K1 4 V1 B3 D2 3 6 T2 Cv

विदूरपातात्तोयस्य किं पुनः कर्ण वायसः ॥ ४२
अथ हंसोऽभ्यतिक्रम्य मुहूर्तमिति चेति च ।
अवेक्षमाणस्तं काकं नाशक्नोद्व्यपसर्पितुम् ।
अतिक्रम्य च चक्राङ्गः काकं तं समुदैक्षत ॥ ४३
तं तथा हीयमानं च हंसो दृष्ट्वाब्रवीदिदम् ।
उज्जिहीर्षुर्निमज्जन्तं स्मरन्सत्पुरुषव्रतम् ॥ ४४
बहूनि पतनानि त्वमाचक्षाणो मुहुर्मुहुः ।
पतस्यव्याहरंश्चेद न नो गुह्यं प्रभाषसे ॥ ४५
किं नाम पतनं काक यत्त्वं पतसि सांप्रतम् ।
जलं स्पृशसि पक्षाभ्यां तुण्डेन च पुनः पुनः ॥ ४६
स पक्षाभ्यां स्पृशन्नार्तस्तुण्डेन जलमर्णवे ।
काको दृढं परिश्रान्तः सहसा निपपात ह ॥ ४७ C 8 1933 B 8 41 59 K 8 35 58

दिगंबराभस॰ (K4 Cv सा, B8 स), M दिशश्च नाभसा — d) V1 Dn1 D2 4 6 8 (marg as in text) T2 समुद्रस्य, M3 द्रस्थ K3 V1 B D T2 3 G M विदुर्जना (for हि दुर्जया) — e) V1 B5 Da1 Dn1 D1 2 5 6 T2 3 G1 3 M विपश्चितोप्यपा(Dn1 D2 पि सा, T2 प्यसा)रत्वात् (M1 त्व), G2 विपश्चितोप्यसरत्वात् — f) D6 क॰ (for किं)

43 a) V1 D2 [ऽ]प्युपक्रम्य, B Da1 D1 3–7 M1 2 [ऽ]प्यतिक्रम्य, Dn1 ह्यपक्रम्य, D8 T1 M3 4 ऽव्यतिक्रम्य, T2 3 G [ऽ]प्यतिक्रामन् (for ऽभ्यतिक्रम्य) — b) B2 समुद्र (for मुहूर्त) S इव (for the first इति) Ś K2 4 चेति मे, K1 चेतसि, S दूरत (for चेति च) Cv cites मुहूर्तमिति च (as in text) — After 43ab, S reads 43ef, followed by 336* — c) K1 3 V1 Da1 Dn1 D1 5 8 Cc v अवेक्ष्यमाणस्, B2 D2 अन्वीक्ष, D6 अनीक्ष्य (for अवेक्ष) B3 काको — d) Ś2 K3 V1 B1 4 5 D T2 नाशकद् (for नाशक्नोद्) Dn1 ऽव्यवसर्पितु, T2 ऽव्यपसर्पतु, Cv °सर्पितु (as in text) B3 नाशकन्नुपसार्पितु, T1 प्रत्यगात्य हंसन्निव (sic), T3 G M प्रत्यागम्य (G2 M त्य) हंसन्निव — e) K3 अपक्रम्य, D6 प्रतिक्रम्य K3 स (for च) S K2 4 D8 M2–4 वक्राग, B2 चक्रागी — f) B2 समुदीक्ष्य च, D2 दीक्षत, D8 दीक्ष्यत — After 43 N ins

335* यावद्गत्वा पतत्येष काको मामिति चिन्तयन् ।
तत काको भृशं श्रान्तो हंसमभ्यागमत्तदा ।

[(L 1) Ś1 अभ्यापतत्तु, Ś2 K अभ्या(K1 त्या)पतति, B3 न वा प, B5 न नृपते हि D2 अन्वपतति D3 4 न त्वाप D6 अन्वागतो हि, D8 अन्वापतति (for गत्वा प) Cc cites न त्वा and आपतति K3 V1 [ए]व (for [ए]ष) Da1 D1 5 यावन्नद्धा पतत्येष, Dn1 यावद्गा न पतत्येष (for the prior half) Ś2 K3 चिंतयत्, B1 3 4 Da1 D1 5 6 8 [अ]चिंतयत् (B3 4 D1 5 6 यन्) — (L 2) K3 D8 नैव (for तत) D1 श्रांतो D2 आर्तो (for श्रान्तो) Ś K अभ्यापतत् (for गमत्)]
On the other hand, S ins after 43

336* शनकैः परिहीयन्तं परिश्रान्तमचेतसम् ।
तं प्रहस्य च चक्राङ्ग काकं मन्दगतिं तदा ।

[(L 1) T3 G परिहीनं तं — T2 om line 2 — (L 2) M2–4 वक्राग T1 तथा (for तदा)]

44 a) K3 ततश्च (for तं तथा) K3 B2 तं, V1 B1 3–5 D T2 तु (for च) T1 3 G M हीयमानमथो (T1 न ततो) दृष्ट्वा — b) S (except T2) हंस प्राह यथार्थवत् ❀Cc अब्रवीदिति द्विरुक्ति ।❀ — c) T1 उज्जिहीषुर् Ś K1 2 4 निमग्नं तं (for निमज्जन्तं) — d) K1 Dn1 स (for सत्) G2 निरस्यन्सत्पुरुहंस॰ (sic)

45 Before 45, N T2 G1 ins हंस उवाच D2 om 45ab — a) K1 3 V1 B Da1 D1 3–7 S पतितानि त्व (T1 निश्च), D8 पतिता पातम् Cv बहूनि पतितानि त्वम् — c) Ś K1 2 4 B1–4 D3–5 7 पातस्य, V1 ततस्तु, Dn1 शतं च, D8 पतता, T2 प्रपात (for पतसि) Ś2 Da1 D1 [आ]व्याहरश्चेद, Dn1 ऽव्यहरश्चेद, D2 [आ]व्याहरश्चेव, D6 T3 G2 3 M [अ]व्या(M1 प्या)हरन्खेद (M2–4 दात्), T1 [अ]माहरन्खेद (sic), T2 ऽव्याहरस्येक K3 पतस्यपाहरश्चेद — d) K2 Da1 मनो, K3 न तु, B1–3 Dn1 नाना, D6 न च, T2 न मे, T3 G M ततो (for न नो) K1 प्रशसमे, V1 तु भाषसे (for प्रभाषसे) T1 ततस्तु त्वं प्रभाषसे

46 ab) D8 न मे (for नाम) Ś1 K3 V1 B D (except Dn1) S पतितं (for पतनं) K3 तत्त्व, B1 3 4 Da1 D1 5 यथा, D6 7 य त्व (for यत्त्व) K3 पतति, Da1 D1 5 मज्जसि, M3 4 पयसि (for पतसि) V1 D2–4 6 7 संप्रति, T2 मा प्रति (for सांप्रतम्) Cap किं नाम यमिमं त्वं यत्पतसि क्षिपसीति च — Ś2 om (hapl.) 46d–47a — d) D2 om च — After 46, K4 V1 B D (D8 marg) S ins

337* प्रब्रूहि कतमे तत्र पाते वर्तसि वायस ।
एह्येहि काक शीघ्रं त्वमेष त्वां प्रतिपालये ।

[(L 1) D2 स ब्रूहि (for प्रब्रू) V1 B1 4 5 Dn1 D2 6 8 S कतमो (D2 मा, D8 म) K4 तन्मे V1 B1 4 5 Da1 D1 5 6 8 यत्र S [ऽ]न्ते (M1 यत्ते) (for तत्र) K4 यत्ते, D8 पातै, S पातो (for पाते) T1 वर्तेत, T2 3 G3 M1 वर्तेति, G2 वर्त्तेसि (for वर्तसि) G3 सांप्रतं (for वायस) — After line 1, V1 reads st 47 on marg, repeating it in its proper place — (L 2) B2 3 transp काक and शीघ्रं K4 प्रतिज्ञा, G2 M2–4 एव त्वा (for एष त्वां) K4 प्रतिपालय T G परिपालये]

C 8 1935
B 8 41 61
K. 8 35 60

हंस उवाच ।
शतमेकं च पातानां यत्प्रभाषसि वायस ।
नानाविधानीह पुरा तच्चानृतमिहाद्य ते ॥ ४८

काक उवाच ।
उच्छिष्टदर्पितो हंस मन्येऽऽत्मानं सुपर्णवत् ।
अवमन्य बहूंश्चाह काकानन्यांश्च पक्षिणः ।

47 Ś2 om 47[a] (of v l 46) D6 om 47[ab] Before 47, K3 4 V1 B D (except D2, D6 om) T2 ins शल्य उवाच — [a]) Dn1 आर्तं — [b]) B2 तुष्टेन (for तुण्डेन) Ś K2 4 जलपर्वते (K4 त), K1 मेवते, V1 B2 D2 च महार्णव, B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 S च जल तदा (M2-4 था), Dn1 च जलाणव (for जलमर्णवे) — Ś K V1 B1 2 4 5 D8 4 7 8 T2 ins after 47[ab] Dn1, after line 2 of 342* D6 (om lines 1-3) ins after 342*

338* दृष्टो हसेन दुष्टात्मन्निद हस ततोऽब्रवीत् ।
अपश्यन्नम्भस पार निपतश्च श्रमान्वित ।
पातवेगप्रमथितो हस काकोऽब्रवीदिदम् ।
वय काका कुतो नाम चराम काकपातिकाम् ।
हस प्राणै प्रपद्ये त्वा द्वीपान्त प्रापयस्व माम् । [5]

[V1 D6 om lines 1-3 — (L 1) Ś K Dn1 D3 T2 दुष्टात्मा Ś B2 Dn1 D8 मैव, K3 मैव, K4 स च T2 त्वेव (for इद) K3 B5 हसस् Dn1 हस B5 तदा (for ततो) D8 तमब्रवीत् — (L 2) K3 अभसा Ś1 K2-4 Dn1 निपात वा (Dn1 च) (for निपतश्च) K1 श्रमान्विन — (L 3) S K1 2 4 वातमेघप्रमथितो, K3 वेगप्रव्यथितो (for the prior half) Dn1 हस — V1 reads lines 4-5 after the ref in 49 — (L 4) Ś K1 2 केकाकुता (Ś2 K1 कुत) K4 कोकाकुत, D3 काकाकुनो T2 काककुता (for काका कुतो) V1 कुता K3 D4 7 8 क्षितौ, B1 4 5 कुनो (for कुतो) K3 D4 चराम Ś K1 2 4 काक वातिका (K4 का) K3 वचिका, V1 B1 2 4 5 D7 वाशिका, D8 तान्वया T2 पातिका, Cv काकवाचका — (L 5) Ś2 त्व (for त्वा) K3 द्वीर तु V1 B1 4 5 D8 7 उदकात नयस्व मा (for the posterior half)]

— After the above, Dn1 reads 48 and D2 6 cont with 343*

B1 4 5 D3 4 7 cont D6 ins after 47[ab]

339* स पक्षाभ्या स्पृशन्नार्तस्तुण्डेन च महार्णवम् ।

[Before the above, D6 ins शल्य उवाच D4 महार्णवे]

— Ś K1 2 B2 D3 T2 om 47[cd] K3 om 47[c]-48[d] T1 om 47[c]-48[b] — [c]) K4 V1 B1 4 5 D2-7 दृढ (for दृढ) — [d]) Dn1 निष्पपात (for निपपात) — After 47, K4 B (except B2) D (except Dn1 D3) T3 G M ins

340* सागराम्भसि त दृष्ट्वा पतित दीनचेतसम् ।
म्रियमाणमिद काक हसो वाक्यमुवाच ह ।

[(L 2) V1 मृत्युमाणम् M2-4 हीयमानम् (for म्रियमाणम्) D2 6 T3 G M transp काक and वाक्य]

48 K3 om 48, T1 om 48[ab] (of v l 47) B1 3-5 Da1 D1-7 T2 3 G M om the ref Dn1 reads 48 after 338* — [a]) G1 चैक (for एक) Cv as in text — [b]) K4 B1 3-5 D3 4 7 पातास्यहमनु (B5 मिति) स्वर (K4 रन्), Da1 Dn1 D1 2 5 6 T3 GM पतास्यहमिति स्वय (T3 G M स्म ह) — B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 T1 3 G M ins after 48[ab] K4 B5 after 48

341* श्लाघमानस्त्वमात्मान काक भाषितवानसि ।

[K4 श्लाघमानस् Da1 D1 5 T1 3 G M श्लाघन्नात्मानमद्य त्व (for the prior half) G2 काक हि तनवानसि (sic) (for the posterior half)]

— B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 T1 3 G M om 48[cd] K4 reads 48[cd] after 342* — [c]) K1 V1 B2 5 D2 6 8 T2 [इ]ति (for [इ]ह) — [d]) V1 T2 इहोच्यते (for इहाद्य ते) — K4 B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 S (except T2) cont after 341* V1 B5 D2 6 ins after 48

342* स त्वमेकशत पात पतन्नभ्यधिको मया ।
कथमेव परिश्रान्त पतितोऽसि महार्णवे ।
प्रत्युवाच तत काक सीदमान इद वच ।
उपरिष्ठ तदा हसमभिवीक्ष्य प्रसादयन् ।

[(L 1) K4 सत्यम् (for स त्वम्) Da1 om पात V1 पतन्नभ्यधिक Dn1 D2 पातस्त्वभ्यधिको (sic) — (L 2) D2 कथम् (for कथम्) K4 D2 T1 एव, G2 एक (for एव) — After line 2, Da1 ins 338* and D2 reads st 48 — (L 3) K4 पुन D2 स त D6 इद (for तत) K4 काक, D2 6 हस T1 काक (for काक) K4 V1 D2 सीदमानम् — (L 4) K4 उपविष्ट, B5 Da1 D1 2 5 6 T1 3 G M उपरिस्थ D8 4 विष्ट (for रिष्ठ) K4 यदा, T1 तथा (for तदा) T1 3 G M प्रसमीक्ष्य (for अभिवीक्ष्य)]

— After the above, K4 reads 48[cd] and D6 reads lines 4-5 of 338*

49 D2 3 T1 3 G M1 3 om the ref After the ref, V1 reads lines 4 and 5 of 338* D2 om 49, D6 om 49[ab] — [a]) K3 उच्छिष्टदयितो — [b]) K1 मन्यात्मानं, D3 मान्या — [c]) V1 B4 T2 अवमन्ये, Da1 D1,5 चापि (for चाह) — [d]) V1 काकाश्चान्याश्च. Da1 D1 5 पक्षिणा — [e]) Da1 D1,5 हस (for हस)

प्राणैर्हंस प्रपद्ये त्वां द्वीपान्तं प्रापयस्व माम् ॥ ४९
यद्यहं स्वस्तिमान्हंस स्वदेशं प्राप्नुयां पुनः ।
न कंचिदवमन्येयमापदो मां समुद्धर ॥ ५०
तमेवंवादिनं दीनं विलपन्तमचेतनम् ।
काक काकेति वाशन्तं निमज्जन्तं महार्णवे ॥ ५१
तथैत्य वायसं हंसो जलक्लिन्नं सुदुर्दशम् ।
पद्भ्यामुत्क्षिप्य वेपन्तं पृष्ठमारोपयच्छनैः ॥ ५२
आरोप्य पृष्ठं काकं तं हंसः कर्ण विचेतसम् ।
आजगाम पुनर्द्वीपं स्पर्धया पेततुर्यतः ॥ ५३
संस्थाप्य तं चापि पुनः समाश्वास्य च खेचरम् ।
गतो यथेप्सितं देशं हंसो मन इवाशुगः ॥ ५४
उच्छिष्टभोजनात्काको यथा वैश्यकुले तु सः । C 8 1945 B 8 41 71 K 8 35 71

and त्व (for त्वा) — f) K3 द्वीप तु (for द्वीपान्त) D6 पुनर्द्वीप नयस्व मा — For 49 S (except T2) subst B ins after 49ab D2 6 cont after 338*

343* उच्छिष्टान्नेन पुष्टोऽहं दर्पोत्सिक्तः कुवायसः ।
सुपर्ण इति चात्मानं ज्ञातवान्बुद्धिलाघवात् ।
शरणं त्वां प्रपन्नोऽहमुदकान्तमवाप्नुयाम् ।

[(L 1) D6 T3 G3 च वायस, T1 G1 M कुमत्वक (G1 M1 3 त) G2 कृतस्तत (for कुवायस) — (L 2) B5 D2 सुपर्णमिव, D6 G1 सुपर्ण इव, G2 र्णत्रवम् G2 आत्मान (for चा) — B5 D6 om line 3 — (L 3) G2 उदकात रमाप्नुयाम्, G1 M1 मवाप्नुयात् (for the posterior half)] T1 G1 2 M cont

344* हंसेदानीं परिश्रान्तमापदो मां समुद्धर ।
[T1 आपन्नो (for आपदो)]

50 a) K3 [अ]पि (for [अ]हं) D2 अद्य (for हंस) — b) B Da1 D3 4 7 स्व देशं Ś1 (before corr) K0 B1 3 5 Da1 D1-3 5 7 G1 विभो, K2 विना V1 B2 4 Dn1 D4 6 8 प्रभो (for पुन) — c) Ś2 कथंचिद् (hypermetric), K3 B2 5 Da1 D1 5 T2 किंचिद् (for कंचिद्) V1 B D T2 अवमन्येह (D2 त) C0 cites अवमन्ये — For 50, S (except T2) subst

345* यदि नाम पुनर्जीवन्गच्छेयं स्वं निवेशनम् ।
नैव पुनर्हीनमपि क्षेप्ताहं खेविचारिणम् ।
[(L 2) T1 3 G3 M1 खेविचारण]

51 a) T1 एव, M2-4 एन (for एवं) K1 वादिनि, V1 B2 D2 S (except T2) करुण (for वादिन) — b) B2 Dn1 D6 T2 M1 अचेतस, T1 विचेतन (for अचे) — c) B4 M काका, Dn1 काक (for काक) M1 केकेति (for काकेति) V1 भाषत, T G3 M1 वाश्यत, G1 क्रोशत, G2 वाक्यं त, C0 वासत (for वाशन्त) K3 काकजाके निवास त (sic) — After 51, S (except T2) ins

346* कृपयाभिपरीतो वै कृपां चक्रे दुरात्मनि ।
[T1 G2 M1 कृपया हि (M1 याति) G2 हि (for वै)]

52 a) K3 उत्पत्य, K4 तथैति, V1 तथोक्त्वा, B Da1 D1 5 अनुक्त्वा, Dn1 D6 8 T2 तथोक्ते (D6 क्त) (for तथैत्य) Dn1 वायसे D2-4 7 कृपयादाय हंसस्त S (except T2) अथ त पतित हंसो (G दीन) — b) Ś2 K2 4 Dn1 सुदुर्दश, B4 Da1 D1 5 सु(D1 स) दुर्मेश, T1 3 G2 3 M1 3 4 अचेतस, G1 M2 अचेतन (for सुदुर्दशम्) — c) G2 आरोप्य (for उत्क्षिप्य) Ś1 K1 2 4 वेगेन, Ś2 वेशेन, T1 वेदत, T2 वेगात्त (for वेपन्त) — d) T1 3 G तदा (for शनै)

53 a) K3 V1 B2 Dn1 D2 6 पृष्ठे T1 M transp आरोप्य and पृष्ठ K3 V1 BD T1 2 M हंसस्त (B1 स्तु) (for काक त) T3 G स हंस पृष्ठमारोप्य — b) K3 V1 BDS काक (G2 पाप) (for हंस) B (except B3) D3-5 7 तूर्णं (for कर्ण) B3 Da1 D1 3 5 7 8 विचेतन — After 53ab S (except T2) ins

347* अविस्मयस्तदा कर्ण पुनरेन समानयत् ।
[G2 अविस्मयत् M2 एव (for एन) M1 समापयत्]

— c) S (except T2) तमेव देशं तरसा (G2 श त हंस) — d) G2 यथा, C0 c यत (as in text) D6 स्पर्धयो त्पातितौ यत — After 53, S (except M3) ins

348* उत्सृजञ्श्चाब्रवीन्मैव पुन कार्यं त्वयेति ह ।
[T3 G1 3 उत्सृज्य G1 त्वब्रवीन् T1 नैव (for मैव) M2 4 [अ]नघ (for [इ]ति ह)]

54 M3 om 54 — a) K1 4 स(K4 स)स्थापि (for संस्थाप्य) B4 चैव स Dn1 त वापि, D2 चैन स, D6 त पुनश्च, T2 तच्चापि (for त चापि) D6 चापि (for पुन) T1 3 GM (M3 om) स्थाप्य चैन पुनर्द्वीपे — b) B2 समाश्वस्य B1 खेचर, T3 GM विक्लव (for खेचरम्) — c) Dn1 ततो, D2 ययौ (for गतो) — d) B3 स्थूण, T1 मान (for मन) G1 [अ]शुग (for [आ]शुग) — B2 5 Dn1 D2-4 6 7 S ins after 54 K4, after 55ab

349* एवमुच्छिष्टपुष्ट स काको हंसपराजित ।
बल वीर्यं महत्कर्ण त्यक्त्वा क्षान्तिमुपागत ।

[(L 1) Dn1 च, G1 सन् (for स) Dn1 हम (for हंस) K4 परायते (for पराजित) — (L 2) B2 D4 7 बलवीय B5 T1 मदात्क(T1 द क)र्णे (for महत्कर्णे) Dn1 D2 6 बलवीर्यमदात्कर्णे, T3 G M1 बलवीर्यमद (G1 मिद, G3 मह , M1 पद) कर्ण, M2-4 बलवीर्यमद त्यक्त्वा (for the prior half) M2-4 कर्ण (for त्यक्त्वा) T3 G उपागमत् (for गत) K4 शांति (for क्षान्तिम्)]

55 a) Ś भोजनान्, K3 V1 BD T3 G2 3 भोजन

C 8 1946 B. 8 41 72 K 8 35 71 एवं त्वमुच्छिष्टभृतो धार्तराष्ट्रैर्न संशयः ।
सदृशाञ्श्रेयसश्चापि सर्वान्कर्णातिमन्यसे ॥ ५५
द्रोणद्रौणिकृपैर्गुप्तो भीष्मेणान्यैश्च कौरवैः ।
विराटनगरे पार्थमेकं किं नावधीस्तदा ॥ ५६
यत्र व्यस्ताः समस्ताश्च निर्जिताः स्थ किरीटिना ।
सृगाला इव सिंहेन क्व ते वीर्यमभूत्तदा ॥ ५७
भ्रातरं च हतं दृष्ट्वा निर्जितः सव्यसाचिना ।
पश्यतां कुरुवीराणां प्रथमं त्वं पलायथाः ॥ ५८
तथा द्वैतवने कर्ण गन्धर्वैः समभिद्रुतः ।
कुरून्समग्रानुत्सृज्य प्रथमं त्वं पलायथाः ॥ ५९
हत्वा जित्वा च गन्धर्वांश्चित्रसेनमुखान्रणे ।
कर्ण दुर्योधनं पार्थः सभार्यं सममोचयत् ॥ ६०
पुनः प्रभावः पार्थस्य पुराणः केशवस्य च ।
कथितः कर्ण रामेण सभायां राजसंसदि ॥ ६१
सततं च तदश्रौषीर्वचनं द्रोणभीष्मयोः ।
अवध्यौ वदतोः कृष्णौ संनिधौ वै महीक्षिताम् ॥ ६२
कियन्तं तत्र वक्ष्यामि येन येन धनंजयः ।
त्वत्तोऽतिरिक्तः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो ब्राह्मणो यथा ॥ ६३
इदानीमेव द्रष्टासि प्रधने स्यन्दने स्थितौ ।

(Dn1 G2 न) — ^{b}) Ś2 वैशकुले Ś1 (marg) [ऽ]व सत्, D2–4 6 7 S (except T2) पुरा (for तु स) — After 55^{ab}, K4 ins 349* — ^{e}) T2 तथा (for एव) D6 उच्छिष्टभुजो — ^{d}) T1 धार्तराष्ट्रे — ^{f}) T1 जाधिकाश् (for श्रेयसश्) Cc cites श्रेयस° (as in text) — ^{f}) T1 सदा (for सर्वान्) V1 B Dn1 D1 3 4 6–8 T G M2–4 Ca [अ]वमन्यसे, Da1 [अ]भिवम (hypermetric), D2 Ca [अ]भिमन्यसे (for [अ]ति) D5 सर्वान्कर्ण भिवमन्यसे, M1 सर्वान्कर्ण मावमन्यसे (both hypermetric)

56 ^{a}) Ś1 K2 शस्ते Ś2 (*sup lin* as in text) शप्तो, K4 शूरै (for गुप्तो) — ^{b}) T2 सकौरवै (for च कौरवैः) — ^{d}) K3 D2 3 नावधीत् Ś K2 4 तथा, T1 पुरा (for तदा)

57 ^{a}) G2 समस्ताश्च Ca c cites समस्ता (as in text) — ^{b}) Ś2 K1 4 D8 G1 M1 निर्जिताश्च, V1 B2 T2 °तास्तु Dn1 T1 ता स्स, D4 ता स्थ — ^{c}) Some MSS शृगाला, V1 D1 शृगाल, T G M1 सृगा(G2 का)ल (for सृगाला) — ^{d}) K3 चूते (for क्व ते) B4 D2 वीर्यमगात्तदा, S (except T2) क्व ते (T2 कृते, G2 तव) वीर्यं तदा गत

58 ^{a}) Ś2 चाहत, K1 D2–4 7 S निहतं (for च हतं) — ^{b}) B1 4 5 D2–4 6 7 S (except T2) समरे (for निर्जित°) — ^{c}) D8 सर्ववीराणां (for कुरु) — ^{d}) Ś1 K1 2 Dn1 D8 T1 M1 पलायिथा, K3 V1 B Da1 D2–7 T2 G2 यित°, D1 प्रपलित (for यथा)

59 K3 B5 D8 om (hapl) 59 G2 om 59^{ab} — ^{a}) V1 यथा, Dn1 M1 तदा (for तथा) — ^{b}) S (except T2, G2 om) समभिद्रुतान् — ^{c}) S (except T2) सदारान् (for समग्रान्) V1 कुरून्सर्वान्समुत्सृज्य. — ^{d}) V1 B2 D2 6 S (except T2) त्वमेवाग्रे (for प्रथमं त्व) Ś K1 2 4 T1 3 G3 M1 पलायिथा, V1 B1–4 D (D8 om) T2 G2 यित

60 ^{a}) Ś1 K2 [अ]श (for च) — ^{b}) K3 पुरोगमान्, T2 सुतान्रणे (for मुखा) — ^{c}) Dn1 कर्णे (for कर्ण) K4 कर्ण (for पार्थ) — ^{d}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 सममोक्षयत् D6 तदा सर्वानमोक्षयत्; T1 3 G M सभ्रातृकममोचयत्, T2 सभाया समोयोजयत्

61 ^{a}) K3 D4 पुरा (for पुन) — ^{b}) Ś K1 2 4 B3–5 D2 3 6–8 पौराण (D8 णे), Dn1 T2 पुराणे T1 ह (for च) — ^{d}) K2 सभाया S (except T2) कुरु (for राज)

62 ^{a}) D8 G2 त (sic) (for च) Ś2 K4 तदाश्रौषी°; V1 B D S त्वम (for तद) — ^{b}) V1 भीष्मद्रोणयो (by transp) — K1 om 62^{c}–63^{b} — ^{c}) K1 M3 4 वदतौ, K4 B Da1 Dn1 D1–5 7 T2 M1 वदत — ^{d}) S (except T2) सनिधाने (for संनिधौ वै) V1 B (except B2) Da1 D1–5 7 च (for वै)

63 K1 om 63^{ab} (cf v l 62) — ^{a}) T3 G3 कियता, Cc कियन्त (as in text) K3 कियत्तव प्रवक्ष्यामि, V1 B1 D7 कियत तत्प्र, B2 कियतस्तत्प्र, B3–5 Da1 D1–6 8 कियत्तत्प्र (D8 त्र प्र), T2 कियत तव व, M2–4 कियद्दे यत्र व — ^{b}) Da1 om येन K4 धनजय — ^{cd}) Ś K1 2 तथा (for त्वत्तो) K3 विशिष्ट, K4 [अ]तिरिक्तं T1 3 G transp सर्वेभ्यो and भूतेभ्यो

64 ^{a}) S (except T2) द्रक्ष्यसि त्वमिदानीं तौ — ^{b}) Ś2 प्रधान, K3 प्राधान्ये, V1 B D S (except T2) प्रधाने V1 यथा (for स्थितौ) Ś1 K1 2 प्रधानस्यदनस्थितौ Ca cites स्यंदने (as in text) — After 64^{ab}, T3 G3 ins 354* G2 om 64^{c}–65^{b} — ^{c}) K1 वासुदेवस्य — ^{d}) K3 4 V1 B D S (G2 om) कुंतीपुत्र (for पाण्डव च) K4 B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S (G2 om) च पाडव, V1

पुत्रं च वसुदेवस्य पाण्डवं च धनंजयम् ॥ ६४
देवासुरमनुष्येषु प्रख्यातौ यौ नरर्षभौ ।
प्रकाशेनाभिविख्यातौ त्वं तु खद्योतवन्नृषु ॥ ६५
एवं विद्वान्मावमंस्थाः सूतपुत्राच्युतार्जुनौ ।
नृसिंहौ तौ नरश्वा त्वं जोषमास्स्व विकत्थन ॥ ६६

C 8 1951
B 3 41 87
K 8.35 85

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

B2 5 D2 6 च फा(D6 फ)ल्गुन (for धनंजयम्) — K4 V1 B D ins after 64 T G1 3 M cont after 352*

350* यथाश्रयत चक्राङ्ग वायसो बुद्धिमास्थितः ।
तथाश्रयस्व वार्ष्णेयं पाण्डवं च धनंजयम् ।

[(L 1) K4 [आ]श्रयत, V1 B1-3 5 Da1 D1 5 T2 M1 [अ]शिक्ष(V1 क्ष्य, B1 2 5 M1 क्षि)त, T3 G1 3 M2-4 शिक्षति Dn1 [आ]क्षिपन्, D2 [आ]क्षिप्यत D6 8 (marg) [आ]क्षिपत, D8 [आ]शस्यत, T1 [आ]सिक्षिति (for [आ]श्रयत) V1 B1 3 5 चक्रांगाद् D8 M2-4 वक्राग K4 वायसिं, G1 वायसे B5 D7 T1 3 G3 M3 आश्रित G1 M1 2 4 आश्रित (for आस्थित) — (L 2) K4 त श्रयस्व च (sic), V1 B3 5 Da1 D1 T1 3 G1 3 M तद्वच्छिक्ष(V1 क्ष्य) स्व Dn1 D2 6 8 तद्वत्क्षिप(D2 प्य)सि (D8 स्व), T1 तद्वच्छिक्ष्यसि, T2 तद्वच्छिष्ट स (for तथाश्रयस्व) B5 पांडवाच्च धनजयात् (for the posterior half)]

K4 B2 4 5 D (except D8) cont K3 ins after 64

351* यदा त्वं युधि विक्रान्तौ वासुदेवधनंजयौ ।
द्रष्टास्येकरथे कर्ण तदा नैवं वदिष्यसि ।
यदा शरशतैः पार्थो दर्पं तव वधिष्यति ।
तदा त्वमन्तरं द्रष्टा आत्मनश्चार्जुनस्य च ।

[(L 1) B5 यस्मात् (for यदा) — (L 2) K3 द्रक्षसि, (for द्रष्टासि) B2 कर्णं K3 D1 वदिष्यति — (L 3) K4 यथा (for यदा) K3 शितैः शरैः, D6 शतशरैः (for शरशतैः) D2 दर्पस् (for दर्पं) K3 ते बाधयिष्यति, K4 तव हनिष्यति B2 4 D2 ते नाशयि, Da1 D1 5 ते वारयि, D6 ते पातयि (for तव वधि) — (L 4) Ca cites अन्तर (as above) K3 4 B2 D6 द्रष्टा, B4 द्रष्टासि (for द्रष्टा) Da1 D1 5 आत्मनोथ (for नश्च)]

T1 3 G1 3 M ins after 64

352* त्वं शीघ्रमेव वार्ष्णेयं पाण्डवं च धनंजयम् ।

After 352*, T1 3 G1 3 M cont with 350*

65 G2 om 65ab (of v l 64) — b) V1 B2 विख्यातौ (for प्रख्यातौ) V1 B1 2 5 Dn1 D2-7 T2 3 G1 3 M नरोत्तमौ (for नरर्षभौ) — K3 V1 B D T2 3 G3 ins after 65ab T1 G1 2 M after 65

353* तौ मावमंस्था मौर्ख्यात्त्वं खद्योत इव रोचनौ ।

[Dn1 नावमस्था (for माव) T1 3 G M1 मौढ्यात् M2-4 मूढ त्व (M3 स्त्व) G2 खद्योतम् V1 B2 खेचरौ D3 (marg as in text) निस्वनौ, T1 G1 M लोचने, T3 G3 वै वने G2 चैव न, Cop खे चरन् Ca c रोचनौ (as above)]

K3 V1 B D T2 cont T1 G1 2 M ins after 65ab — T3 G3 after 64ab

354* सूर्याचन्द्रमसौ यद्वत्तद्वद्दर्जुनकेशवौ ।

[B1 T1 सूर्यचंद्र Ca सूर्या (as above) D1 यत्तद्, D3 युद्धे (for यद्वत्) K3 B3 4 Da1 Dn1 D1 5 3 S अच्युतपाडवौ (for अर्जुनकेशवौ)]

— c) K3 V1 B Da1 D1-3 प्राकाश्येन, Dn1 प्रकाश्यात्, T2 प्रकाशौ च (for प्रकाशेन) K3 V1 B4 Da1 D1 4 5 [अ]तिविख्यातौ, T1 3 G M1 [अ]च नि — d) K3 त्वं च, V1 नून (for त्वं तु) V1 खद्योतयन्नृषु Da1 D1 5 तवद्विपु

66 a) K1 3 V1 B D G2 M2 4 Ca विद्वन् M1 मातिमस्था (for माव) — b) Ś2 K4 V1 T1 M1 सूतपुत्रार्जुनाच्युतौ — c) T3 G3 नरसिंहौ, G2 तौ नृसिंहौ (by transp) V1 B Dn1 D2-4 6 7 T2 महात्मानौ, G2 नराश्वाना (for नरश्वा त्वं) T1 नृसिंहौ वरसा हित्वा, G1 द्वौ नरशिवा त्वं तु (sic) — d) V1 जोषमाश्नु, Da1 D1 6 जोषमास्स (D6 स्व), G2 ततो मा त्वं (for जोषमास्स्व) K3 4 V1 B2-5 Da1 D1 5-7 T2 M विकत्थने (D6 त्थिर्ने), B1 D3 T1 त्थसे, Dn1 त्थन, D2 त्थन, G2 त्थथा, Ca त्थन (as in text)

Colophon — *Adhy name* K4 B1 4 Da1 D1 5 8 हंसकाकीय (K4 य), V1 हंसकाकोपाख्यान, B5 कर्णशल्यसवादे हंसकाकीय, Dn1 D6 T2 हंसकाकीयो(D6 T2 काको)पाख्यान, D3 4 7 कर्णशल्यसवादे हंसकाकीयोपाख्यान, T1 कर्णशल्यविवादे हंसकाकसवाद, M1 शल्यविवादे हंसकाकीयं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 28 (as in text), K1 39, B1 45, Da1 52, D1 35, D4 32, D6 43, T1 3 G M 34, T2 37

C 8. 1962
B 8 42.1
K. 8 36 1

२९

संजय उवाच ।
मद्राधिपस्याधिरथिस्तदैवं
वचो निशम्याप्रियमप्रतीतः ।
उवाच शल्यं विदित ममैत-
द्यथाविधावर्जुनवासुदेवौ ॥ १
शौरे रथं वाहयतोऽर्जुनस्य
बलं महास्त्राणि च पाण्डवस्य ।
अहं विजानामि यथावदद्य
परोक्षभूतं तव तत्तु शल्य ॥ २
तौ चाप्रधृष्यौ शस्त्रभृतां वरिष्ठौ
व्यपेतभीर्योधयिष्यामि कृष्णौ ।
संतापयत्यभ्यधिकं तु रामा-
च्छापोऽद्य मा ब्राह्मणसत्तमाच्च ॥ ३
अवात्सं वै ब्राह्मणच्छद्मनाहं
रामे पुरा दिव्यमस्त्रं चिकीर्षुः ।
तत्रापि मे देवराजेन विघ्नो

29

1 [a]) T1 [आ]धिरथेर्, T2 3 G1 3 [अ]तिरथिर्, G2 [अ]धिपतिर् (for रथिस्) Ś तथैव, Ś2 (sup lin) तथोक्त्वा, K1 तथोक्त, K2 lacuna, K3 V1 B D S महात्मा (for तदैव) — [b]) K3 प्रियम् (for [अ]प्रियम्) V1 B5 Da1 D1 4 5 8 अप्रतीत, D2 अब्रवीत्तत Co अप्रमीत, Ca तीत (as in text) — [c]) D1 शल्य — [d]) G1 यथातथाव् (for विधाव्) B1 3 4 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 वासुदेवार्जुनौ तौ

2 [a]) Dn1 D8 शौरी, T2 शौरौ (for शौरे) Ś2 K4 शौरेरह (for शौरे रथ) Ś2 वाह्यतो, Dn1 D8 वाहयते M1 वाहनतो (for यतो) — [b]) T2 वरो (for बल) — [c]) K3 T1 अस्य (for अद्य) — [d]) M1 परोक्षभूतस् B5 भवतस्तु Dn1 T1 2 M तव तत्र (Dn1 च) (for तव तत्तु) G1 शल्य — After 2, D8 ins 355*

3 For the narrative in this chapter, Cf 12 2–3 — D8 om 3[ab] — [a]) K1 तौ चाप्रहृष्यौ, K3 तौ चाप्रधृष्यौ V1 B1 2 4 5 D (D8 om) T1 3 G M Cop तौ चा(B5 M1 वा)प्यह, B3 तावप्यह, T2 तथाप्यथ (for तौ चाप्रधृष्यौ) ❀Co अप्रधृष्यावापीत्यन्वय ।❀ — [b]) K3 यौ धर्षयिष्यामि (for योधयिष्यामि) — After 3[ab], K3 ins 355* — [c]) Da1 D1 5 T2 [अ]भ्यधिकस् Ś1 K1 2 D2–4 8 नु, B4 D7 न, S हि (for तु) — [d]) K3 G2 मा K3 ब्राह्मणसत्तमाश्च, T2 पुगवाच्च — S ins after 3, K3 after 3[ab] D8 after 2

355* पुरा महेन्द्राद्रिवरे समृद्धे
तपस्विनं राममुपेत्य शल्य ।
अस्त्रार्थिनं माद्य शिष्यं गृहाणे-
त्यथाब्रुव ब्राह्मणच्छद्मना च ।
तत्रावस ब्राह्मण इत्यविप्रो
ब्रह्मास्त्रलोभादनृतेन चाहम् ।
तज्जामदग्न्येन पर महास्त्र
समन्त्रयुक्त विहित ममासीत् ।
अस्त्र यदा तद्विदित ममासी
त्तदाब्रवीद्ब्राह्मणो मा महर्षि ।
आपद्गतेनास्त्रमिद प्रयोज्य
त्वया रणे गच्छता साधयेति ।

[(L 1) K3 महेंद्रप्रवरे, D8 G1 द्रेद्रिवरे D8 समृष्टे (for समृद्धे) — K3 D8 om lines 3–4 — (L 3) T2 शस्त्रार्थिन G2 अद्य (for माद्य) T1 शिष्ये — (L 4) T2 M3 [अ]ब्रुवन्, M1 2 4 [अ]ब्रव (M1 वन्) (for [अ]ब्रुव). G2 ब्राह्मणवर्त्मना (for च्छद्मना) T2 [अ]ह (for च). — (L 5) T1 सतापस (sic) (for तत्रावस) K3 अशस्त्रहेतो- र्ह्यवस छद्मनाह D8 अस्त्रस्य हेतोह्यवस छलेन — (L 6) K3 ब्रह्मास्त्रलाभाय च रामपार्श्वे, D8 लाभाय जितारिसघ — (L 7) K3 D8 तज्जामदग्न्य प्रददौ M4 वर (for पर) — (L 8) T1 2 G2 विदित (for विहित) T2 मया (for मम) K3 D8 सुमन्त्रयुक्त मम सप्रयोग — (L 9) K3 D8 G1 तदा, T2 मया (for यदा) T2 G1 यद्विदित T3 G3 तद्वदिम (for तद्विदित) — (L 10) K3 यदाहि, D8 यद् (for तदा) — (L 2) K3 D8 नान्यथा T2 M2 4 गच्छ च (for गच्छता) K3 D8 वै (D8 [ए]व) कदाचित् (for साधयेति)]

4 T1 3 G M om 4[ab] — [a]) Ś K1 2 अथ मा वै, K3 V1 B3–5 D अवस (D8 सन्) वै, K4 अथ वा मा, B2 गृहे वसन्, T2 अटन्स वै (for अवात्स वै as in B1 only) Co ब्राह्मणसत्तमा (for छद्मना) Ś K1 2 4 Co वै (for

हितार्थिना फल्गुनस्यैव शल्य ॥ ४
*कृतोऽवभेदेन ममोरुमेत्य
प्रविश्य कीटस्य तनु विरूपाम् ।
गुरोर्भयाच्चापि न चेलिवानहं
तच्चावबुद्धो ददृशे स विप्रः ॥ ५
पृष्टश्चाह तमवोचं महर्षिं

सूतोऽहमस्मीति स मा शशाप ।
सूतोपधावाप्तमिदं त्वयास्त्रं
न कर्मकाले प्रतिभास्यति त्वाम् ॥ ६
अन्यत्र यस्मात्तव मृत्युकाला-
दब्राह्मणे ब्रह्म न हि ध्रुवं स्यात् ।
तदद्य पर्याप्तमतीव शस्त्र- C 8 1970 B 8 42 9 K 8 36 12

[अ]ह) ❀Cc वैशब्दौ स्मरणपूरणार्थौ ।❀ — ^{b}) B2 पुरा रामो (for रामे पुरा) D2 दिष्टम् (for दिव्यम्) K4 चिकीर्षु, V1 B3 (marg as in text) 5 चिकीर्षन् — ^{c}) D8 तत्रापि देवराजो निदित्वा — ^{d}) Some MSS फाल्गुनस्य D6 T2 3 G2 3 [इ]व (for [ए]व) G2 यस्य (for शल्य)

5 ^{a}) K3 कृतेन भेदेन, V1 B1 3–5 Dn1 D2–4 7 8 T G1 3 M1 कृतो विभेदेन (B3 दैव), Da1 D1 5 कृतो विभि चैव, M2–4 कृतो विभेदैष (for *कृतोऽवभेदेन) Da1 D1 3 5 ममोरुमेद्य, T2 रुणात्र Ś K1 2 4 कृतोवभेदैर्वंच स्रोरु(K1 स तु)पेत्य (sic), B2 कृत्वा बिलं देवगृहादुपेत्य, D6 कृत्य गृह देवगृहादुपेत्य, G2 कृतो विभेदो ममाश्रममेत्य — ^{b}) K1 D4 विरूप, K3 विरूपी — After 5^{ab}, K3 4 V1 B (except B3) D (except D3) ins

356* ममोरुमेत्य प्रविभेद कीट
सुप्ते गुरौ तत्र शिरो निधाय ।
ऊरुप्रभेदाच्च महान्बभूव
शरीरतो मे घनशोणितौघ ।

[V1 reads lines 1–2 on marg — (L 1) K3 4 प्रतिभि(K4 भे)द्य, V1 प्रतिभेद (for प्रवि°) — (L 3) K3 D6 ऊर्वौ(D6 रो)श्च भेदाच् (for ऊरुप्रभेदाच्)]

— ^{c}) M2–4 चैव (for चापि) Ś K2 4 D2 चालिवानह (K2 हन), K3 चोचि, G2 चेल्ल, M1 वालि, M2 चेदि, Cc चेलि (as in text) T1 2 गुरोर्भयाश्चावि(T2 द्विचलि) तवाल्प चाहं — ^{d}) K3 न चापि दु खा, K4 उवाच बुद्धो, V1 B1 5 D2–4 6 7 ततो विबु(D6 रु)द्धो, B2 तच्चावबृद्धो, T1 3 GM तच्चैव बुद्धो, T2 स च प्र (for तच्चाव) B1 4 [ऽ]थ (for स) T2 धैर्यं (for विप्र) — After 5, K4 V1 (marg) B (except B3) D (except D3) S ins

357* स धैर्ययुक्त प्रसमीक्ष्य मा वै
न त्व विप्र कोऽसि सत्य वदेति ।
तस्मै तदात्मानमह यथाव
दाख्यातवान्सूतवदेत्य शल्य ।

[(L 2) Dn1 D2 6 द्विज (for विप्र) B2 सत्य प्रब्रीहि (sic), Dn1 D2 6 वदेति सत्य (by transp) — After line 2, D6 reads 6^{ab}, B1 4 T2 om lines 3–4 — (L 3) T1 तस्मात् (for तस्मै) G1 महात्मानम् (for तदा) — (L 4) K4 सूत वदेत, B2 सूत इतीह, Dn1 मीनवदेव, S (T2 om) सूत इत्येव (for सूतवदेत्य)]

After the above, K4 V1 (marg) D6 cont with 358*

6 B5 om 6^{ab} — ^{a}) K3 तमवोचे K2 महर्षि — ^{b}) K3 भूतोहम् (for सूतो) K2 च (for स) — For 6^{ab}, B2 Dn1 D2–4 7 S (except T2) subst K4 V1 (marg) D6 cont after 357*

358* स मा निशम्याथ महातपस्वी
सशप्तवान्रोषपरीतचेता ।

[(L 1) M मा — (L 2) K Dn1 सशप्तवान् B2 रामपरातुचेता (sic)]

— ^{c}) K3 मूढोपवाप्तमिदम्, D3 सूतोपधानाप्तम्, D6 मूढो यथावाप्तम्, T1 3 G3 सूतोपधाच्चाप्तम्, T2 सूतोपायादाप्तम्, G1 2 सूतोपि (G2 प) याच्चाप्तम्, M2–4 वधाच्चाप्तम्, Ca c पधावाप्तम् (as in text) K3 त्वयास्त्रम्, V1 B (except B5) D (except Dn1 D3) T3 G3 तवास्त्र T1 G1 2 M महास्त्र (for त्वयास्त्र) — ^{d}) S K1 2 4 स्व (for न) B2 D2 प्रतिभाष्य(D2 स्य)ते, G2 प्रीतिहास्यति (sic), Ca प्रतिभास्यति (as in text) Ś K1 2 त्वा, B2 ते, T1 2 GM [इ]ति, T3 त्व

7 ^{a}) G2 अन्ये (for अन्यत्र) K1 V1 B Dn1 D2–4 6–8 T1 2 M तस्मात्, T3 G तु स्यात् (for यस्मात्) T1 अप (for तव) Cv अन्यत्र तस्मात्तव मृत्युकालात् — ^{b}) T2 अब्राह्मणो Dn1 ब्रह्ममिति, D6 T1 ब्राह्मण हि (for ब्रह्म न हि) Cc cites ब्रह्म (as in text) Cv as in text — ^{c}) B1 त्वमद्य, Da1 D1 5 तदत्र, Dn1 तवात्र, G3 तदस्त्र (for तदद्य) K3 पर्याप्तमतीत (sic), T1 M2–4 पर्याप्ततीव (for प्तमतीव) Cc cites पर्याप्तम् (as in text) K4 V1 B1–4 Da1 D1 5 7 8 चास्त्रम् B5 Dn1 D6 T2 3 GM मेस्त्रम् T1 मत्रम् (for शस्त्रम्) — ^{d}) V1 B5 D6 समग्रे (for सग्रामे) K3 तुमले Ca c तुमुले (as in text) K3 नातिभीमे, V1 B5 तु भीमे, B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 [अ]तीव भीमे D2 6 विमर्दे (for तात भीमे) ❀Ca विमर्दो युद्ध ।❀ T1 3 G M उपस्थितेस्मिंस्तुमुले विमर्दे — Ś

C 8 1970
B 8 42 9
K 8 36 12

मस्मिन्संग्रामे तुमुले तात भीमे ॥ ७
अपा पतिर्वेगवानप्रमेयो
निमज्जयिष्यन्निवहान्प्रजानाम् ।
महानगं यः कुरुते समुद्र

K B Dn1 D3 4 7 8 T2 ins after 7 V1 (marg) Da1 D1 5 after 360* D6 after line 2 of 366*

359* योऽस्य शल्य भारतेषूपपन्न
प्रकर्षण सर्वहरोऽतिभीम ।
सोऽभिमन्ये क्षत्रियाणा प्रवीरा
न्प्रतापिता बलवान्वै विमर्दे ।

[(L 1) K8 सोय T2 शक्यो, Ca शल्य (as above) K8 D8 भारतेषु — (L 2) V1 D1 प्रहर्षण , T2 प्रधर्ष , Ca प्रतर्दन , Co प्रकर्षण (as above) Ś K1 2 4 B2 Dn1 D8 T2 तुमुलो (B2 मुल D8 मलो) घोररूप , K8 B1 3 4 Da1 D1 5 6 तुमुलो (K8 मलो, B4 मुल) घोररूप (for सर्वहरोऽति भीम) — (L 3) Da1 D1 5 योभिमन्ये D8 सोति T2 सोय मन्ये (for सोऽभि) V1 T2 प्रवीरा , Dn1 प्रवीर, D6 प्रतापी (for प्रवीरान्) — (L 4) Ś K1 2 4 सतापयिता K8 प्रतापितान्, B2 प्रबाधिता, Co प्रतापिता (as above) V1 B5 T2 बलवतो (for वा°वै) K2 विमद V1 B5 Dn1 T2 विमर्दै D6 प्रतापिता बलवतोरिमर्दे]

K4 B2 4 Dn1 D8 4 6 7 cont V1 (marg) Da1 D1 2 5 ins after 7 T1 3 G, after 362* M, after 363*

360* शल्योऽग्रधन्वानमह वरिष्ठ
तरस्विनं भीममसह्यवीर्यम् ।
सत्यप्रतिज्ञ युधि पाण्डवेय
धनजय मृत्युमुख नयिष्ये ।

[(L 1) G2 प्रवीर (for वरिष्ठ) — (L 2) G2 असह्यवीर्यं — (L 3) Da1 D1 2 6 सत्यप्रतिज्ञो — (L 4) B2 4 D6 T1 3 G M मृत्युवश, Da1 D1 5 पथ (for मुख) — After the above, V1 (marg) Da1 Da1 5 ins 359*]

K4 V1 B2 4 Da1 Dn1 D1 3–7 cont S K1–3 B1 3 5 D8 T2 ins after 359*

361* अद्य हि मे तत्प्रतिपन्नमद्य
येन क्षेप्स्ये समरे शत्रुपूगान् ।
प्रतापिन बलवन्त कृतास्त्र
तमुग्रधन्वानममितौजस च ।
क्रूर शूर रौद्रममित्रसाह
धनजय सयुगेऽद्य हनिष्ये ।

[(L 1) K8 चैतत्, D8 मे सत् (for मे तत्) — (L 2) K8 [आ]क्षिपस्ये (sic), Dn1 प्रक्षेप्स्ये, D6 जेष्ये T2 क्षेप्स्येह (for क्षेप्स्ये) — (L 3) K8 V1 प्रतापित — (L 4) Ś K1 4 गांडीवधन्वानम् (for तमुग्र) K4 अतिमौजसं च B2 अमित्रतापन, T2 अमित्रघातिन (for अमितौजसं च) — (L 5) V1 क्रूरं च; B2 शूर (for क्रूर) B2 रौद्र सर्वम्, D6 T2 रौद्र शूर (by transp) Ś1 K1 2 4 अमित्रमो(K1 म)ह, B2 साधन, Co साह (as above) — (L 6) K1 सयुचे B2 त (for ऽह) Ś1 K1 2 4 सहरिष्ये, Ś2 [s]न ह Da1 D1 5 [s]ह नयिष्ये (for ऽह हनिष्ये)]

On the other hand, T1 3 G M ins after 7

362* ध्रुव कुरूणामयमन्तकालो
महाभय शोणितौघप्रवाही ।
ध्रुव क्षय क्षत्रियपुगवाना
महाभयोऽय समुपस्थितोऽद्य ।
अद्य हि मे न प्रतिभामुपैति
येन क्षय शत्रुगणान्नयिष्ये ।
तस्मात्तमासादय मद्रराज
दिव्य धनुर्यस्य महेषवश्च ।
अस्त्राणि दिव्यानि च सन्ति यस्मि
स्तस्मिन्रथ प्रापय शीघ्रमद्य ।
श्रोष्यन्तीम कथ्यमान विचित्र
यावद्भूमौ भवितारो मनुष्या ।

[(L 2) T3 G3 महाहव (for भय) — (L 3) T3 ध्रुव — (L 4) T3 G3 महाभयौघ (for भयोऽय) M1 यत् (for ऽय) T1 M तत् (for न) G2 प्रतिमम् (for प्रतिभाम्) — (L 7) T3 G2 3 तद् (for तम्) — (L 9) G2 वदति (for च सन्ति) — (L 10) T1 रथ वर (for तस्मि-न्रथ) G2 शीघ्रमस्य — (L 11) G2 श्रोष्यति मा कथमान]

M cont

363* कर्णं कृष्णौ जघ्निवानेकवीर
कृष्णौ कर्णं जघ्निवन्तावथापि ।
[(L 2) M1 कर्णं वा तौ जघ्नतुर्लोकवीरौ]

— After 7, D6 reads lines 1–2 of 366*

8 a) K8 अप्यायति (for अपा पतिर्) — b) K3 निवह, K8 V1 B D S बहुला (T1 ला, M1 ला) (for निवहान्) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T1 2 प्रजाश्च; D2 प्रजाश्चेत्, D6 T3 G प्रजा इव, M1 प्रजा यत्, M2–4 इमाः प्रजा (for प्रजानाम्) — c) K3 B D T2 M2 4 महावेग; V1 बल, T1 G1 वर, T3 G3 M3 रव, G2 रवी, M1 रवं (for नग) Ś K B Da1 Dn1 D5 7 T2 G2 M1 यं (for य) V1 कौंतेय, D2 6 भीमतर, D3 4 M2 4 सकुरुते (for य: कु) K3 B D (except D2 6) S समुद्रो (G3 द्रे) — d) Ś K1 2 4 V1 D2 T1 3 G M वेलेव त, K3 वेलाबल, B1 Dn1 वेला वै त, B3 4 Dn1 D4 7 8 वेला (Dn1 °ले) चैन, B5 D6 वेलेवैत (D6 म), D1 D5 वेलावेत; D8 वेला चैत, T2 बलाबैन (for वेलैव त) Ca c cite वेला-

वेलैव तं वारयत्यप्रमेयम् ॥ ८
प्रमुञ्चन्तं बाणसघानमोघा
न्मर्मच्छिदो वीरहणः सपत्रान् ।
कुन्तीपुत्रं प्रतियोत्स्यामि युद्धे
ज्याकर्षिणामुत्तममद्य लोके ॥ ९
एवं बलेनातिबलं महास्त्रं
समुद्रकल्पं सुदुरापमुग्रम् ।
शरौघिणं पार्थिवान्मज्जयन्तं
वेलेव पार्थमिषुभिः ससहिष्ये ॥ १०
अद्याहवे यस्य न तुल्यमन्यं
मन्ये मनुष्यं धनुराददानम् ।
सुरासुरान्वै युधि यो जयेत
तेनाद्य मे पश्य युद्धं सुघोरम् ॥ ११
अतिमानी पाण्डवो युद्धकामो
*अमानुषैरेष्यति मे महास्त्रैः ।
तस्यास्त्रमस्त्रैरभिहत्य सख्ये
शरोत्तमैः पातयिष्यामि पार्थम् ॥ १२
दिवाकरेणापि समं तपन्तं
समाप्तरश्मिं यशसा ज्वलन्तम् ।
तमोनुदं मेघ इवातिमात्रो
धनंजयं छादयिष्यामि बाणैः ॥ १३

C 8 1980
B 8 42 19
K 8 36 20

K3 B1 3 4 D1 3 4 7 धारयति, V1 धारयिष्ये, B5 D2 6 वारयिष्ये, Dn1 करवाणि (sic), S वारयामि (for यति) T2 3 G3 [अ]प्रमेय

9 [a]) K3 प्रमुचन्, D3 अमुचत T2 प्रमुचन्वै Ś2 बाणसंगान्, T1 सरयान् (for सघान्) K3 अनेकान्, Da1 D1 5 सुघोरान्, D3 4 7 अमेयान् (for अमोघान्) — [b]) Da1 D1 5 मर्मच्छिदा K3 वीरहाण, K4 °हरान्, D2 हन्या (sic) S (except T2) प्रवरान्कंकपत्रान् (for वीरहण सपत्रान्) K3 Da1 D1 5 सु(K3 स)पुखान्, V1 B (except B1) Dn1 D2–4 6–8 सुपत्रान् — [c]) B1 3–5 D2–5 7 यत्र (for प्रति) — [d]) V1 B1 4 5 Dn1 D2–4 6 7 T3 G2 3 ज्या(D6 ह्रा, V1 T3 G2 3 ज्या)कर्षताम्, T2 ज्याकर्षणाम् Ś1 *त्तममध्यलोके, Ś2 K2 4 उत्तम मध्यलोके K1 ममेव लोके, T1 ममन्त्र लोके, G1 2 म मर्त्यलोके (for °ममद्य लोके) B3 ज्याकर्षतो मुमुहुर्मोक्षलोका (sic)

10 [a]) B1 एत (for एव) — [b]) V1 समुद्रकल्पै (for °कल्प) K3 सुदुरासद च, T1 समरापमुग्र (for सुदुरा) G2 समुद्रकल्पस्य दुरापमुग्र — [c]) T2 damaged Ś K2 4 शरौधिन, K1 शरोघाना, G2 ईशप्रिय V1 मज्जयान, B3 संजयंत (for मज्ज) — [d]) B2 बलेन (for वेलेव) B1 पार्थिवम् (for पार्थम्) T1 चेषुभि Ś2 K1 4 B1 2 4 संहनिष्ये, K3 V1 B5 सहिष्ये, Dn1 D3 स्तम्भयिष्ये, D2 6 T1 3 G M वा(D2 धा)रयिष्ये (for ससहि) T2 पार्थं सोहमिषुभि सप्रतीष्ये — After 10, T1 3 G M ins (with v 1) lines 1–2 of 366* for the first time

11 T1 3 G M1 3 om 11[ab] — With 11[ab], cf 17[ab] — [a]) D3 यथा, D3 अथ (for अद्य) T2 तुल्यसत्वम् (for °मन्यम्) — [b]) Ś K1 2 4 D2 आदधान (D2 °न) T2 अन्यमन्ये मुख्या धनुरादधानं — [c]) Ś1 सुरासुरैर् Ś1 V1 B1 2 5 D2–4 7 8 G1 2 M1 युधि वै यो (by transp), K3 B3 4 Dn1 T G3 M2–4 युधि यो वै (by transp) — [d]) B1 om मे D6 सुयुद्धमुग्रम् (for युद्ध सुघोरम्)

12 [a]) K1 अद्य मानी, K3 D3 T1 3 G M अभि(G1 M1 भीर्)मानी, V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T2 अतीव मानी, B2 अय मानी (for अतिमानी) K3 पाडवान्, V1 पाडवेयो M2 योद्धुकामो — [b]) N T1 2 M ह्यमानुषैर् (K3 4 ष्यैर्, T1 षोर्), T3 G1 3 योमानुषैर्, G2 यो मनुष्यैर् T1 3 G M अस्यति, Cc एष्यति (as in text) K3 V1 B2 Da1 Dn1 D1 6 T1 3 G M मा (for मे) T2 ह्यमानुषैरद्य यायान्महास्त्रै — [c]) Ś K1 2 4 त ह्यस्त्रम् (for तस्यास्त्रम्), K1 2 अभिहन्य, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 प्रतिहत्य, T1 3 G M अभिभूय (for हत्य) G2 3 M3 सघे, M1 2 4 सखे (for सख्ये) D6 तान्बाणपूगान्प्रणिहत्य सख्ये — [d]) K3 V1 B D S बाणोत्तमै (for शरो) G2 पश्य हत हि (for पातयिष्यामि)

13 Ś2 om 13 — [a]) B3 5 दिवाकरेन K3 V1 B3 5 Da1 Dn1 D1 2 5 8 T2 [अ]भि (for [अ]पि) S1 K4 वसत, K1 ज्वलत, K2 *वत, K3 V1 B2 Da1 Dn1 D1 2 5 T2 Cc पतत (for तपन्त) — For 13[ab], D3 4 6 7 T1 3 G M subst

364* सहस्ररश्मिप्रतिम ज्वलन्त
दिशश्च सर्वा प्रतपन्तमुग्रम् ।

[(L 2) Om in M3 4 T1 प्रपततम् G2 प्रतिमतम् (for प्रतपन्तम्)]

M3 4 om (hapl) 13[c]–14[a] — [c]) B4 तपोनुद, G2 ततोनुद B4 मेघम् V1 B (except B2) Dn1 D3 4 6 7 T2 [अ]तिमात्र — [d]) After धनजय, T2 reads सयुगेहं हनिष्ये अद्याहवे (cf 16[d] and 17[a])

C 8 1980
B 8 42 19
K 8 36 21

वैश्वानर धूमशिख ज्वलन्तं
तेजस्विन लोकमिमं दहन्तम् ।
मेघो भूत्वा शरवर्षैर्यथाग्निं
तथा पार्थं शमयिष्यामि युद्धे ॥ १४
प्रमाथिनं बलवन्तं प्रहारिणं
प्रभञ्जनं मातरिश्वानमुग्रम् ।
युद्धे सहिष्ये हिमवानिवाचलो
धनजयं क्रुद्धममृष्यमाणम् ॥ १५
विशारद रथमार्गेष्वसक्तं
धुर्यं नित्यं समरेषु प्रवीरम् ।
लोके वर सर्वधनुर्धराणा
धनजय संयुगे ससहिष्ये ॥ १६
अद्याहवे यस्य न तुल्यमन्यं
मध्येमनुष्य धनुराददानम् ।
सर्वामिमा यः पृथिवी सहेत
तथा विद्वान्योत्स्यमानोऽस्मि तेन ॥ १७
यः सर्वभूतानि सदेवकानि
प्रस्थेऽजयत्खाण्डवे सव्यसाची ।

14 M3 4 om 14^{a} (of v 1 13) — ^{a}) T1 3 G M1 2 धूमकेतु (for शिख) — ^{b}) T1 3 G M1–3 नरवीरान् (T3 G3 M3 °र) (for लोकमिम) Ś1 महात (for दहन्तम्) — ^{c}) D3 4 7 S (except T2) पर्जन्यभूत (for मेघो भूत्वा) V1 B5 Da1 D1 5 यथा (for भूत्वा) V1 B5 Da1 D1 5 तथाह, D6 इवाग्निं (for यथाग्निं) — ^{d}) V1 B5 Da1 D1 5 कुतीपुत्र (for तथा पार्थं) D2 6 बाणै (for युद्धे) T1 M निवार(T1 M1 °र्य)यिष्यामि रणेद्य पार्थं, T3 G निर्वा(G2 नवा)पयिष्यामि रणे हि पार्थं — B2 5 Da1 Dn1 D1 3 5 S (except T2) ins after 14 B1 after 15

365* आशीविष दुर्धरमप्रमेय
सुतीक्ष्णदष्ट्र ज्वलनप्रभावम् ।
क्रोधप्रदीप्त त्वहित महान्त
कुन्तीपुत्र शमयिष्यामि भल्लै ।

[(L 1) B5 अविसह्य (for आशीविष) B1 2 5 Da1 D1 5 दुधर वै सुघोर S (except T2) दृष्टिविष (M1 °हण) सुघोर (for दुर्धरमप्रमेय) — (L 3) B1 2 5 Da1 D1 5 अहित दह(B2 °तुद)त (for त्वहित महान्त) S (except T2) क्रोधात्प्रदीप्तान्न ळवद्दहत — (L 4) B1 2 S (except T2) कुतीसुत, Dn1 °पुत्रो B2 पातयिष्यामि (for शम)]

15 T2 om 15^{a} — ^{a}) S (T2 om) प्रवाहिणं (G1 °त) बलवत महौजस — ^{b}) B5 प्रमाथिना, Ca c प्रभञ्जन (as in text) — ^{c}) G2 हिमवानिलाचल V1 युद्धे सहिष्यामि महानिवाचलो — ^{d}) S क्रोधो(G2 °डो)द्धत पार्थम् (for धनजय क्रुद्धम्) B4 Dn1 युद्धम्, D3 क्रुध्यम्, T2 योधम् (for क्रुद्धम्) D6 अमृष्टमान, T1 G1 2 °ष्यमाण°

16 ^{a}) Ś1 K2 4 राजमार्गेषु (for रथमार्गेषु) Ś2 V1 B1–3, 5 D (except D8) शक्त, K1 3 B4 T2 G1 M1 सक्त, K4 [अ]शक्तं, T3 G3 [अ]निज्य, Cc युक्त (for [अ]सक्त) K1 विशारदं रथमार्गे य सक्त (sic) — ^{b}) Ś2 अय, D1, 7 धुर्ये, Cc धूर्यं (for धुर्यं) D6 लिप्त (for नित्य) K3 वा समे (for समरे) D4 [अ]प्रवीर — ^{c}) K3 लोकेश्वर, B5 लोके वध (for लोके वर) — ^{d}) Da1 D1 5 S (except T2) समरे (for सयुगे) K3 B3 D8 सहनिष्ये; B2 शोषयिष्ये, B4 5 Dn1 D7 S [ऽ]ह हनिष्ये, D2 ससयिष्ये, D6 सहरिष्ये (for ससहिष्ये)

17 Cf 11^{ab} — ^{a}) B2 प्रत्याहवे (for अद्या) D2 अन्ये, G1 अद्य (for अन्य) Ś1 K2 अद्याहरेयमूर्ध्वं***तुल्य, Ś2 अद्याहरेयमूर्ध्वरते सुतुल्य, Ś2 (*sup lin*) अद्याहरेयमूर्ध्वर-ते अद्यैवमन्ये (sic), K1 अद्यैवमन्येन हि तुल्यमस्य — ^{b}) K3 4 V1 B D S मन्ये (for मध्ये) Ś K1 2 4 आदधान — ^{c}) T3 सर्वान् K3 transp य° and पृथिवीं K3 सहत्, V1 B2 Dn1 T2 जयेत B3 5 Da1 D1 3–5 7 विजिग्ये, G2 समेत (for सहेत) — ^{d}) V1 तथा विद्वन्, B2 विद्वास्तथाह, Dn1 तथापि विद्वन्, D2 6 तथाविध, D8 तथाविधान् Cc cites तथा (as in text) Ś2 योत्सिमाने (corrupt), D2 यास्यमानो, Cc योत्स्य (as in text) Da1 D1 3–5 7 तेन प्रयोद्धास्मि समेत्य सत्ये, T1 3 G M तथापि ते(M1 विधे)नाद्य रणे समेष्ये, T2 तथाविधेनाद्य जयामि तेन

18 ^{a}) K3 सर्वाणि (for य सर्वं) K3 सुरासुराणि, V1 Dn1 D8 S (except M1) सदै(T1 दे)वतानि, B1 2 D2–4 6 7 सदैवकानि — ^{b}) K3 एको जयस्वी (for प्रस्थेऽजयत्) Ca c cite प्रस्थे (as in text) K2 खडवे, K3 Da1 Dn1 D1 T2 G2 3 पाडवे (K3 °वो), Ca खाण्डवे (as in text) — ^{c}) T2 व्रो जोवीर्यं (sic) (for को जीवित) Ś2 K3 4 B Da1 D3 6 7 T2 रक्ष्यमाणो K3 [अ]पि हि (for हि) — ^{d}) K3 V1 B D T2 युयुत्से-(V1 °त्स्ये-, Da1 D1 5 °त्स)द्धै, T1 3 G M युयुत्सते(T1 °वो)वैर् (for युयुत्सते) K1 सहते मानुष्यो, B1 2 4 Da2 D1–4 6–8 T3 G3 M2–4 मानुषो मामृते (by transp),

को जीवितं रक्षमाणो हि तेन
युयुत्सते मामृते मानुषोऽन्यः ॥ १८
अह तस्य पौरुष पाण्डवस्य
ब्रूया हृष्टः समितौ क्षत्रियाणाम् ।
किं त्व मूर्खः प्रभषन्मूढचेता
मामवोचः पौरुषमर्जुनस्य ॥ १९
अप्रियो यः परुषो निष्ठुरो हि
क्षुद्रः क्षेप्ता क्षमिणश्चाक्षमावान् ।
हन्यामहं तादृशाना शतानि
क्षमामि त्वा क्षमया कालयोगात् ॥ २०
अवोचस्त्व पाण्डवार्थेऽप्रियाणि
प्रधर्षयन्मां मूढवत्पापकर्मन् ।

C 8 1990
B 8 42 29
K 8 36 31

Dn1 D5 G1 2 मानुषैद् (Dn1 D5 षा) मामृते M1 युयुत्सतेक्षैर्मामृतेन्यो मनुष्य — After 18, K4 V1 B Da1 D1-7 S ins

366* मानी कृतास्त्र कृतहस्तयोगो
दिव्यास्त्रविच्छ्वेतहय प्रमाथी ।
तस्याहमद्यातिरथस्य काया
च्छिरो हरिष्यामि शितै पृषत्कै ।
योत्स्याम्येन शल्य धनजय वै [5]
मृत्यु पुरस्कृत्य रणे जय वा ।
अन्यो हि न ह्येकरथेन मर्त्यो
युध्येत य पाण्डवमिन्द्रकल्पम् ।

[D4 om lines 1-2 D6 reads lines 1-2 after st 7, T1 3 G M read them for the first time after 10 — (L 1) T1 (first time) 3 G1 2 (both first time) 3 M (first time) कृती (G2 तो) (for मानी) B5 Da1 D1 2 5 T1 G1 2 M (last seven second time) दृढास्त्र (for कृता) T1 3 G1 2 (first time) 3 (both times) M (first time) दृढ (for कृत) S (T1 3 G M both times) योधी (for योगो) — (L 2) Da1 D1 5 दृढास्त्रविद् (for दिव्या) B2 श्वेतहया हि यस्य (for हय प्रमाथी) — After line 2, D6 reads 359* D6 om lines 3-6 — (L 3) V1 तस्याद्यमद्य, T1 तस्यामवद्य — (L 4) K4 B1 3 G3 हनिष्यामि (for हरि) — (L 5) B3 5 S [अ]हं (for [ए]न) V1 B5 S (except M2) धनजयेन (for जय वै) — (L 6) B5 रणे जयाय, D2 धनजयेन (for रणे जय वा) — D2 om lines 7-8 — (L 7) B1 3-5 Da1 D1 T3 G3 M2-4 नास्त्येक(B1 3 5 °न)रथेन, T2 G1 2 नास्त्ये(G2 वास्त्यै)करथो न (for न ह्येकरथेन) B3 4 5 Da1 D1 T2 3 G M Co मर्त्तो (for मर्त्यो) T1 अन्यो हि नास्त्यैकरथेन मर्त्तो — (L 8) B2 मृत्युकल्प, T3 G3 इद्रपुत्र (for कल्पम्)]

19 a) V1 B5 Dn1 D3 4 7 S तस्याद्यवे (for अह तस्य) — b) K3 ब्रूयाद्, D2 ध्रुव (for ब्रूया) K3 द्रष्टा, B5 जुष्ट , T1 वृद्ध , G1 पृष्ट , G2 इष्ट (for हृष्ट) Ś K1 2 समिति (Ś ति), Dn1 समितौ, T1 सवितौ, T3 G3 समिते, G2 समितै (for समितौ) D2 6 क्षत्रियाणां तु मध्ये (for समितौ क्षत्रियाणाम्) — c) T1 तु त्व (for त्व) Ś K1 2 मूर्खम्, K3 4 V1 B5 T2 3 G3 M2-4 मूर्खे, B2 मृत्यु, B3 4 D6 मूढ, D3 मद्र (for मूर्खं) Ś K1 2 4 ऋषभ, K3 V1 B2 5 Da1 D1 5 G1 M प्रभवन्, B1 3 4 D2-4 6 7 प्रसभं, T1 G2 प्र(G2 प्रा)हसन्, T2 प्रभवो, T3 G3 प्राहस (for प्रभषन्) G2 मूढचेत (for चेता) — d) Ś2 K3 मामेवोच (K3 च), K4 V1 B1 3-5 D2-4 7 8 ममा , B2 Dn1 T2 स मा(Dn1 मे , T2 मा)वोच , Da1 D1 5 मामा , T1 3 G M आख्यासि (M1 हि) मे (for मामवोच) B1 3 4 D3 4 7 फाल्गुनस्य, D3 चार्जुनस्य

20 a) B1 हि य Ś2 K1 3 V1 BD (except Da1) पुरुषो, K3 पौरुषो (for परुषो) D3 हि निष्ठुरो (by transp), T2 निष्ठुरो वै Co cites निष्ठुरो T1 3 G अल्पप्रियो य पुरुषो नीचकमा, M किमप्रिय पौरुष नीचकर्मा (M4 र्मन्) — b) D1 5 Co क्रुद्ध (for क्षुद्र) K3 Dn1 S (except T2) क्षमिणा (M1 णो) Dn1 चाक्षमावान्, S (except T2) अ(M मे)क्षमा (for चा) — c) B3 हन्यामि त (for मह) Ś1 K1 2 तादृशाणा, V1 B1 5 D2-4 6 7 S त्वादृशाना — d) Ś2 क्षमामि य, K3 क्षमितु त्वा, B1 4 5 D2 7 क्षमाम्यह, B3 रक्षाम्यह, D6 क्षमामि ते, T3 G मि च, M1 मितु, M2-4 मि तु (for मि त्वा) T1 3 G M क्षमिणा (T1 M3 मितु, M1 2 मया, M4 मता) काल एष (for क्षमया कालयोगात्) Co cites क्षमामि

21 a) Da1 D1 5 प्रा(Da1 प्र)वोचस् (for अवो) K4 पार्थे पार्थे (for पाण्डवार्थे) — b) G1 प्रधक्षयत् (sic) (for प्रधर्षयन्) Ś K2 मा T1 M om मा T2 मूढ विपाप (for मूढवत्पाप) K3 B1 3-5 Da1 Dn1 D1 5 3 T3 G3 पापकर्मा, K4 T1 G2 कम, B2 चेता (for कर्मन्) — c) Ś2 K1 4 D1 2 4-8 मयार्जवे K3 मया , B2 मय्यार्जव चैव, Dn1 मयार्जुने, D6 मय्यार्जव (for मय्यार्जवे) Co cites आर्जवे K3 B1 3-5 Dn1 D2 3 6 7 S (except T2 G2) जिह्ममतिर्, B2 गतिं (for गतिर्) V1 द्रुतस्, B2 गतस्, G1 ह्यतस्, G3 सतस्, (for हृतस्) Co cites

C 8 1291 B 8 42 30 K 8 36 31 मय्यार्जवे जिह्मगतिर्हतस्त्वं
मित्रद्रोही सप्तपदं हि मित्रम् ॥ २१
कालस्त्वय मृत्युमयोऽतिदारुणो
दुर्योधनो युद्धमुपागमद्यत् ।
तस्यार्थसिद्धिमभिकाङ्क्षमाण-
स्तमभ्येष्ये यत्र नैकान्त्यमस्ति ॥ २२
मित्र मिदेर्नन्दतेः प्रीयतेर्वा
संत्रायतेर्मानद मोदतेर्वा ।
ब्रवीति तच्चामुत विप्रपूर्वा-
त्तच्चापि सर्वं मम दुर्योधनेऽस्ति ॥ २३
शत्रुः शदेः शासतेः शायतेर्वा
शृणातेर्वा श्वयतेर्वापि सर्गे ।

हृत (as in text) — d) D2 मित्रद्रोहो, T2 द्रोहात् (for द्रोही) Ś2 K1 3 4 B Dn1 D3 4 6 7 T3 G M साप्तपद, Cc सप्त (as in text) K3 च (for हि) B1 3–5 D2–4 7 M1 मैत्र

22 a) K3 कालस्त्वा, G1 काल' स्तय (for लस्त्वय) K1 मृत्युदुर्योधनार्थं, K3 V1 B D S प्रत्यु(V1 पर्यु)पयाति दारुणो (for मृत्युमयोऽति) Ca cites प्रत्युपयाति, Cc अत्यपयाति — b) K3 दुर्योधनाद् (for धनो) K4 योद्धुम् (for युद्धम्) K3 उपागमेतत्, K4 गमद्यत', B2 गमत्सुत, B3 गमच्च, T1 गमन्मुदा (for गमद्यत्) — c) V1 B2–4 5 D3 7 अस्या(B3 न्या)र्थसिद्धिम् Ś2 lacuna for सिद्धिमभि K4 अभिकाक्षमाण, B D T3 G3 त्व(D5 त्वा)भिकाक्षमाणस्, G2 महर्ती क्षमाणस् (sic) Cv as in text Cc cites अभिकाक्षमाण (as in text) — d) K4 न मन्यसे, V1 B1 3 D2–4 7 तन्मन्यसे, B2 तमन्योन्यो, B4 T G तमन्वेष्ये (G1 क्ष्ये), B5 त मर्दयिष्ये Da1 D1 5 तमन्विष्ये Dn1 D6 तमाभाष्य (D6 ष्ये) (for तमभ्येष्ये) Ś K1 2 4 B2 3 Da1 D1 5 नैकातम्, K3 M2–4 चैकात्यम्, Dn1 वैकातम्, T1 3 G M1 चैकातम्, T2 वै कार्यम् (for नैकान्त्यम्) T1 अस्मि (for अस्ति) D8 तमभ्येत्य यत्र ते नास्ति मित्र, D8m तमन्विष्ये यत्र नैकात्यमस्ति Cv त्व मन्यसे यत्र नैकान्त्यमस्ति — After 22, T1 3 G ins

367* तथाप्यह पाण्डववासुदेवौ
योत्स्ये रणे मद्विधस्यैव कर्म ।
न प्राकृत' सज्जते वै कदाचि-
द्य प्रत्युदीयात्कृष्णधनजयौ तौ ।

[(L 2) G1 अस्ये (for योत्स्ये) T1 मद्विषयस्यैष धर्मे (for मद्विधस्यैव कर्म) — (L 3) T1 प्राकृत T1 सजय, G2 स च ते (for सज्जते) — (L 4) T1 प्रत्युदीयात्]

23 a) K3 B2 D6 T2 G2 मित्रैर्, V1 विंतेर्, B1 4 5 Dn1 D2 4 7 मिंदेर्, B3 वदेर्, Da1 D1 5 निंदेर्, T1 महेर्; T3 G3 मित्रेर्, G1 मितेर्, M1 मिहेर्, Ca,c मिदेर् (as in text) K2 3 V1 Dn1 D6 3 T2 G2 Cc नदते, K4 न दत्ते' (sic), B2 नदयते, Nilp मदतेर्, T1 om (for नन्दतेर्) Ca cites नन्दतेर् (as in text) K3 V1 D1 5 6 3 T1 2 G2 Cc प्रीयते, B2 प्रियेतेर्, B3 मदतेर्, Ca प्रीयतेर् (as in text) Cv मित्र मित्रे वै नन्दते प्रीयते वा — b) K2 मत्रायतेन् (sic), V1 B5 T1 सत्रायतेर्, B2 om. D1 सत्रा , M4 सत्रासतेर् Ca cites सत्रायते (as in text) K1 त मान् (sic), K3 मानद, V1 मानतो, B1 4 5 Dn1 D3 4 7 M मिनुतेर्, B2 तुष्यते B3 मित्रतेर्, Da1 D1 5 Cc मोदते, T1 3 G मन्य(T1 नु)तेर् (for मानद) Ś2 मोदयेर्, K3 B2 D2 6 T1 2 G2 मोदते, V1 मन्यते, Da1 D1 5 मोचैते (for मोदतेर्) — M2–4 ins after 23^{ab} T1 3 G, after 23

368* प्रमीयते भजतेर्यच्च मित्र
तच्चापि सर्वं मम दुर्योधनेऽस्ति ।

[(L 1) T3 G3 भजते, M2–4 भजते M2–4 पूर्वे (for मित्र) — (L 2) = 23^{d} Om in M2–4]

M2–4 cont (cf 23^{ab})

369* मित्र मित्रैर्नन्द्यते प्रीयते वा
सत्रायते मानद मोदते वा ।

— B1 om (hapl) 23^{c}–24^{b} — c) K3 4 V1 B (B1 om) D T1 3 G M2–4 ब्रवीमि, K2 प्रपीति (for ब्रवीति) T2 अन्यप्रीत्यै (for ब्रवीति तच्) K1 2 तश्च् (corrupt), K4 V1 B (B1 om) D T1 3 G ते (for तच्) K3 4 B (B1 om) D T2 3 G M2–4 सर्वमिद ममास्ति, T1 सत्यमिद ममास्ते (for चामुत विप्रपूर्वात्) M1 प्रमीतिनश्चानुमतेश्च पूर्वं — D2 om from 23^{d} up to यन्म (in 35^{c}) — d) M1 ततश्च (for तच्चापि) K3 4 V1 B2–4 D S (except M1) वेत्ति राजा

24 D2 T1 om 24 (for D2, cf v l 23) B1 om 24^{ab} (cf v l 23) — a) B2 शत्रु, T3 G1 3 M2–4 शाते (M3 दे'), M1 शाते', Ca c शत्रु' (as in text) K3 B5 D4 Cc सदे (K3 दे), B2 शक्र , B3 स्वदे', Dn1 शते , D6 क्षमे, D8 साद , T2 शातै , T3 G1 3 M शत्रु' (for शदे) Ś2 K3 D3 T2 शासते, V1 शास्यते, B2 सीदते , B3 D6 शाम्यतेर् (D6 ते) (for शासते) K1 वाच्यतेर्, K3 D3 T2 शीर्यते, K4 शात्रतेर्, V1 निवार्यते; B2 Dn1 D1 शास्य(B2 स)तेर्, B3–5 Da1 D3–5 7 वा श्यतेर्, D6 वार्यते, T3 G1 3 M1 वा सदे(M1 ते)र्, M2–4 वा शदेर्, Ca c शीयनेर् (for शायतेर्) V1 सन् (for

उपसर्गाद्बहुधा सूदतेश्च
प्रायेण सर्वं त्वयि तच्च मह्यम् ॥ २४
दुर्योधनार्थं तव चाप्रियार्थं
यशोर्थमात्मार्थमपीश्वरार्थम् ।
तस्मादहं पाण्डववासुदेवौ
योत्स्ये यत्नात्कर्म तत्पश्य मेऽद्य ॥ २५

अस्त्राणि पश्याद्य ममोत्तमानि
ब्राह्माणि दिव्यान्यथ मानुषाणि ।
आसादयिष्याम्यहमुग्रवीर्यं
द्विपोत्तमं मत्तमिवाभिमत्तः ॥ २६
अस्त्रं ब्राह्मं मनसा तद्ध्यजय्यं
क्षेप्स्ये पार्थायाप्रतिमं जयाय । C 8 1996 B 8 42 35 K 8 36 38

-वा) G2 शाते शत्रु शास्तेर्वा सुदे वा, Cv शत्रु सदा शातते शासते च — [b]) Ś K2-4 V1 B4 D8 6-8 T8 G2 8 M शृणोतेद्, D1 शृण्वतेद् T2 शृणाति (for शृणातेद्) Ca cites शृणोते D8 अथ (for वा) K8 शसतेद्, K4 B4 5 Da1 Dn1 D1 8-5 7 T2 8 G1 8 M Ca श्वसतेद् (Da1 D1 T2 8 G8 ते), B2 शासतेद्, B8 ग्रसतेद्, D8 वसतेद् (for श्वयतेद्) K8 T2 वापि शल्य, B2 वापि सूत, B8-5 Da1 Dn1 D8-5 7 सीदतेर्वा D1 T8 G1 8 M स्य(D1 T8 G8 स्य)दतेर्वा (for वापि सर्गे) V1 शृणोति सर्वा श्वसते विभूति D6 शृणोति सर्वा श्वसतो विभूती, G2 शृणाते श्वा श्वसन्तसन्दतेव (sic), Cv शृणोति वा शसते वापि शल्य — [c]) Ś2 उपमानाद्, M1 मम स्वर्गाद् Ca c उपसर्गाद् (as in text) K8 D2 D8 सीदतेश्च, B5 सूदतेर्वा, T2 र्निंदते च (for सूदतेश्च) V1 D6 उपसर्गान्बहुविधान्सूदतेश्च (D6 न्वीक्षते च), T8 G1 8 M2-4 शमे (G1 श्रमे, M2-4 श्रम) शुचो बहुश सूदतेश्च — [d]) T2 मह्य (for सर्वं) Ś K2 त्वमितश्च (Ś1 च्च), K4 त्वसितश्च, V1 B5 Dn1 D6 तव तच्च, B2 त्वयि त चापि, B8 त्वयि तत्र (for त्वयि तच्च) K8 सत्य, Dn1 D6 शल्य, T2 सर्वं, Ca c मह्यम् (as in text) — After 24, T1 ins

370* शान्ते शत्रौ शासते कौरवेन्द्रो
भूमिं सर्वां सर्वसपत्नसमृद्धाम् ।
प्रायेण त्व वेत्सि शल्य प्रभाव
दुर्योधनार्थं युध्यतो मे नरेन्द्र ।
यशोर्थमर्थार्थमथेतरार्थं [5]
तस्मादह पाण्डववासुदेवौ ।

25 D2 om 25 (cf v l 23) — [a]) K8 transp तव and च D6 मम (for तव) Ś2 K1 4 B1-4 Da1 Dn1 D1 8-5 7 T2 8 G2 8 च प्रियार्थं, D8 विप्रियार्थं V1 B5 सदावदात मम दुर्योधनार्थं — [b]) V1 आत्मानम्, T1 G1 2 M अर्थार्थम्, Cc आत्मार्थम् (as in text) S (except T2) अथ (for अपि) K8 Ca [ई]श्वरार्थे, V1 [ई]श्वरस्य, B1 [ई]श्वराणां, T2 [इ]ह शल्य B6 यशोधनात्मार्थमनीश्वरस्य (sic) — [c]) M2-4 तस्मादह प्रतियोत्स्यामि पार्थं — [d]) K8 यस्मात्, T2 चाह (for यत्नात्) T1 मे, T8 G8 M1 च (for तत्) T2 पश्य त्वम् (for तत्पश्य मे) T1 शल्य (for मेऽद्य) M2-4 ज्याकर्षिणामुत्तममद्य लोके (= 9[d]) — After 25, T1 ins

371* याहि तत्त्व सगत पाण्डवेन
धनजय मृत्युलोक नयिष्ये ।
तया चाह मृत्युलोक गमिष्ये
यस्मादुपात्त भार्गवादस्त्रवृन्दम् ।
तस्मादस्त्र शत्रुसघे प्रमामि [?] [5]

— After the above, T1 reads 27 (repeating it in its proper place) and cont T8 G8 ins after 26 G1 2 M, after 25

372* शल्याद्याह सगत पाण्डवेन
मुच्येय चेज्जीवमान कथचित् ।
शश्वन्मृत्यो स्यामनाधृष्यरूपो
व्यक्त तस्मात्सयुगाद्विप्रमुक्त ।

[(L 3) G2 स्यामनाधृष्यरूपो — (L 4) T1 सगताद् (for सयुगाद्)]

26 D2 om 26 (cf v l 23) — [a]) M2 अस्त्रेण TG M1 विध्वा (for पश्य) Ś2 K4 [अ]द्य ममोत्तराणि, K8 प्रथमोत्तमानि, T1 8 G M1 समरे गतानि, T2 समसुत्तमानि (for [अ]द्य ममोत्तमानि) — [b]) Ś2 K2 8 T2 ब्रह्माणि (T2 नि), D8 T1 G1 2 ब्राह्मयाणि, M2-4 ब्रह्मादि V1 D6 [अ]ति (for [अ]थ) Da1 मानुष्याणि, D8 मानुषानि, T1 मानुषाणा (for षाणि) — [c]) K8 उग्रतीर्थं (for वीर्यं) — [d]) K1 4 V1 B Da1 Dn1 D1 8-7 T2 द्विपो द्विप, D8 तमर्जुन (for द्विपोत्तम) V1 D6 मत्त (for मत्तम्) Ś1 K1 B1 8 4 D8-5 7 [अ]तिमत्त, V1 B5 D6 [अ]ति(D6 भि)मत्तं (for [अ]भिमत्त) S (except T1) ना(M1 न)गोत्तम नाग इव प्रभि(G1 प)न्न — After 26, S (except T2) ins an addl colophon [*Adhy name* T1 G1 M1 शल्यविवादे (T1 द) — *Adhy no* (figures, words or both) S (except T2) 35]

27 D2 om 27 (cf v l 23) Before 27, S (except T2) ins कर्ण उवाच T1 reads 27, for the first time after 371* — [a]) K8 Dn1 D8 T2

C 8 1997
B 8 42 35
K 8 36 38

तेनापि मे नैव मुच्येत युद्धे
न चेत्पतेद्विषमे मेऽद्य चक्रम् ॥ २७
वैवस्वताद्दण्डहस्ताद्वरुणाद्वापि पाशिनः ।
सगदाद्वा धनपतेः सवज्राद्वापि वासवात् ॥ २८
नान्यस्मादपि कस्माच्चिद्बिभिमो ह्याततायिनः ।
इति शल्य विजानीहि यथा नाहं बिभेम्यभीः ॥ २९
तस्माद्भय न मे पार्थान्नापि चैव जनार्दनात् ।
अद्य युद्ध हि ताभ्या मे संपराये भविष्यति ॥ ३०
श्वभ्रे ते पततां चक्रमिति मे ब्राह्मणोऽवदत् ।
युध्यमानस्य संग्रामे प्राप्तस्यैकायने भयम् ॥ ३१

(second time) ब्राह्य, T1 (first time) बाह्य Ś K1 2 4 T2 यद्यजेय, K8 नैव जय्य, V1 यश्चजय्य, B2 तच्चजेह्य (sic), B5 तज्ञजेय, Dn1 यद्यजय्य D6 तस्वजय्य, D8 तद्विजय्य T1 (first time) य जपिन्नी, T1 (second time) यजपन्वै, T8 G1 8 ध्यायतो वै, G2 M स(M1 य) जपन्वै Bom ed यज्ञजेय (for तज्ञजय्य) — b) K8 जाह्य क्षेप्स्ये प्राह (marg प्राण) (sic) T2 यास्या पार्थ च (for क्षेप्स्ये पार्थाय) K1 8 V1 B D (D2 om) T2 Cc [अ]प्रमेय (for [अ]प्रतिम) T1 (first time) G8 यदास्यते (T1 शस्यत) क्रोधत सव्यसाची T1 (second time) G1 2 M यदा(T1 द)स्यते (M2-4 ति) क्रोधित सव्यसाची — c) K1 सदापि, T1 (both times) M8 4 तथापि, T8 G M2 तदापि, M1 तदाति, Cc तेनापि (as in text) K1 तेनैव (for मे नैव) Ś2 also reads स चापि तेनैव (for तेनापि मे नैव) Ś1 K2 म** Ś2 K1 D8 मुच्यते, K4 विमुच्य, T1 (first time) युध्येत (for मुच्येत) T1(both times) 8 G M पार्थौ (for युद्धे) — d) K8 घातद् Ś1 K2 4 विषम, D6 विपद, Cc विषमे (as in text) Ś2 मेत्य, G2 देव (for मेऽद्य) T8 शास्त्र, Ca c चक्रम् (as in text) T1 (first time) प्रमाण चेन्नागधेय च मेद्य, Cv as in text

28 D2 om 28 (cf v l 23) Before 28 S (except T2) ins कर्ण — a) K8 विवस्वताद्, K4 वैवस्वता (for स्वताद्) — b) T1 चैव पाशिन, T2 वापि वासिन, G2 वा विवासिन — c) Dn1 T2 [अ]पि धनदात् (for धनपते) — d) T1 8 G1 8 M2-4 च सुराधिपात्, G2 च सुरेश्वरात् (for वापि वासवात्)

29 D2 om 29 (cf v l 23) B8 D8 T1 om 29^{ab} — a) K4 नान्य स्याद्, V1 B6 Dn1 D8 अन्यस्माद् (for नान्य) Ś1 K2 lacuna, Ś2 वाद्दै, K1 वीराद्दै, B2 कस्मादेव (for चिद्) S (T1 om) तथान्यस्मादपि सु (T8 G8 व-, M1 न)राद् — b) K1 8 बिभेमि K4 V1 B (B8 om) D (D2 8 om) S (T1 om) अमित्रा दाततायिन Cc cites आततायिन — d) K8 तथा (for यथा) Ś K1 2 B2 नान्याद्, B1 नान्या, B8 वान्य, T G2 8 M [अ]ह न (by transp) G1 तख Ś1 K1 2 B2 ऋते क्षिते (B2 तै-), K8 4 Dn1 D8 4 6-8 T2 G2 बिभेम्य(G2 स्य)त, B1 इते क्षिते, B8 इत क्षितो (sic), T1.8 G1.8 M बिभेम्यु(G1 स्यु)त (for म्यभी) B4 बिभेमीह यथा जिते

30 D2 om 30 (cf v l 23) — a) Ś2 भये (for भय) K8 V1 B1 2 4 5 D (D2 om) S transp भय and न मे B8 भय तस्मान्न मे पार्थान् — b) Da1 D1 5 अपि चैव, S नैव चापि (for नापि चैव) — c) K8 Dn1 D8 T2 बाण(T2 ण)युद्ध V1 B1 8-5 Da1 D1 8-7 T1 8 G M सह युद्ध (T1 द्धे), B2 वाल्युद्ध (for अद्य युद्ध), V1 ममैताभ्या, B1 2 4 D (D2 om) T2 8 G1 8 M1 हि मे ताभ्या, B8 किमेताभ्या, B5 G2 समेताभ्या, T1 न मे ताभ्या, M2-4 इहैताभ्या (for हि ताभ्या मे) — d) V1 B D (D2 om, D8m as in text) सापराये (T1 यो), Ca साम्प्रचाये (sic) (for सपराये) B4 भविष्यसि — After 30, K4 V1 B D (except D8, D2 om) T2 ins

373* कदाचिद्विजयस्याहमस्त्रहेतोरटन्नृप ।
अज्ञानाद्धि क्षिपन्बाणान्घोररूपान्भयानकान् ।

[(L 1) V1 विषयस्याह D6 तु द्विज , T2 द्विजमुख्यस्य (for विजयस्याहम्) Cc cites विजयस्य (as above) V1 योत्स्ये हेतोर् B5 D6 पार्थहेतोर्, Da1 Dn1 D1 5 योग्या(Dn1 ग्य)-हेतोर् (for अस्त्र) Da1 D1 अदन् (for अटन्) T2 ह्याश्रमोपान्तमागमं (for the posterior half) — (L 2) K4 V1 B2 4 Da1 Dn1 D1 6 वै, T2 वि (for हि) D1 क्षपन् B8 भक्षमापन्नान् (for हि क्षिप बाणान्) K4 भयकरान्, D5 दुरासदा (for भयानकान्) V1 B2 4 D4m ब्राह्म(V1 प्राय)णस्यामितौजस (for the posterior half)]

— After the above, V1 B D (except D8, D2 om) read 33 followed by 376*

31 D2 om 31 (cf v l 23) T2 transp 31^{ab} and 31^{cd} — a) K1 श्वत्रे ते, K4 श्वभ्र ते, V1 D6 श्वभ्रे वै, B1 शुभ्रे ते, B2 सुभ्रे ते, B5 श्वद्धे वै, Dn1 युद्धे ते, D4 स्वभ्रे ते, M1 ध्वसते, M2 8 स्रसते M4 त्रसेते (for श्वभ्रे ते) D8 T2 8 G M पतिता (for पतता) K8 T1 श्वभ्रे निपतिता चक्रम् Cv as in text — After 31^{a}, T2 ins 378* and 380* — b) K8 B1-8 Da1 Dn1 D1 8-5 7 8 T G1 8 मा, G2 M मा (for मे) K8 B1-8 Da1 Dn1 D1 8-5 7 8 S [ऽ]ब्रवीत् (for [ऽ]वदत्) V1 B4 5 D6 तस्मात्तव रथस्य ह (B4 5 च) — c) T2 युध्यमानस्तु — d) B4 Ca प्राप्तासि, T2 प्राप्स्यसि K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8-5 7 8 T G [ऐ]कायन; D6 [अ]र्जुनाद्, Ca c [ए]-कायन M [ए]क भवेदिद (for [ऐ]कायने भयम्)

तस्माद्बिभेमि बलवद्ब्राह्मणव्याहृतादहम् ।
एते हि सोमराजान ईश्वराः सुखदुःखयोः ॥ ३२
होमधेन्वा वत्समस्य प्रमत्त इषुणाहनम् ।
चरन्तमजने शल्य ब्राह्मणात्तपसो निधेः ॥ ३३
ईषादन्तान्सप्तशतान्दासीदासशतानि च ।
ददतो द्विजमुख्याय प्रसाद न चकार मे ॥ ३४

C 8 2007 B 8 42 44 K 8 26 53

32 D2 om 32 (cf v 1 23) — a) V1 तथा (for तस्माद्) Da1 बलयद् T2 तस्मादह वै बिभेमि — b) B1 2 M3 ब्राह्मणस्याहृताद् (for व्याहृताद्) T2 अल (for अहम्) — c) K3 भूमिराजान, V1 सर्वे , B4 भौम , D6 भौमा***, T1 सोमसूर्यौद्या, M1 मम राजान, Ca c सोम (as in text) Cv as in text — d) Ś2 ईश्वर , D6 lacuna, D8 ईशते, Ca c ईश्वरा (as in text) Cv as in text — V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 T2 ins after 32 K3 D8 after 33

374* अदा तस्मै गोसहस्र बलीवर्दाश्च षट्शतान् ।
प्रसाद न लभे शल्य ब्राह्मणान्मद्रकेश्वर ।

[(L 1) B3 Dn1 अदात्, T2 अह K3 B2 Da1 D1 4 षट्शत — (L 2) V1 B5 T2 तस्मै विप्राय न च (T2 च न) मे (for the prior half) K3 ब्राह्मणोत्तमसोनिधे (sic), V1 B5 T2 प्रसाद कृतवानसौ, Dn1 D6 ब्राह्मणाद्येतु ते ज्वर , D1 ब्राह्मणात्तपसो निधे (=33d) (for the posterior half)]
While, T1 3 G M ins after 32

375* कदाचिद्ब्राह्मणस्याथ होमधेनोरह नृप ।
अजानन्क्षिप बाण घोररूप भयानकम् ।

[Cf 373* — (L 1) G2 होमहेतोर्, M योग्यहेतोर् (for होमधेनोर्) — (L 2) T1 व्यक्षिप, G1 निक्षिप M1 व्याक्षिपन्, M2–4 अक्षिपन् (for प) T3 G1 3 भयावह (for नकम्)]

33 V1 B D (except D3, D2 om) read 33 after 373* D2 om 33 (cf v 1 23) — a) T1 होमधेनोस्, T3 G M धेन्वास् Ś1 K2 वत्स**, B5 वर वत्स T G M1 2 4 ततो वत्स' (G1 M1 त्स), M3 वत्स ** (for वत्समस्य) — b) Ś2 मायात, K1 मया तम्, K2 **तुम्, K3 Ca प्रमत्तम् (K3 त्ते) K4 प्रमत्तेनेषुणा Ś K D1 6 हत, T1 3 G M हत' (for [अ]हनम्) — c) S (except T2 चरन्वै (for चरन्तम्) K3 निर्जने, V1 B D (except D3, D2 om) S विजने (for अजने) — d) Ś2 K4 निधि' (for निधे) K3 V1 B D (D2 om) S ततो नु(B5 [s]सौ)-व्याजहार मा(T1 ह, T3 G M स') — After, 33, K3 D3 ins 374* and K4 V1 B D (except D3, D2 om) ins ,

376* यस्मात्त्वया प्रमत्तेन होमधेन्वा हत' सुत ।
[B2 तस्मात् D6 श्रुत (for सुत)]

While, S ins after 33

377* यस्माद्वत्स त्वया चात्र होमधेन्वा हत' सुत ।
तस्मात्त्वमपि राधेय वाक्शल्य महदाप्नुहि ।
श्वभ्रे ते पतिता चक्रे

[(L 1) T1 होमधेनोर् (for धेन्वा) T G M1 नृप, M2–4 मम (for सुत) — After line 1, T1 repeats 32ab — (L 2) T1 वाक्छल — (L 3) T1 कृच्छ्रे (for श्वभ्रे) G2 पतित]
T1 3 G M cont T2 ins after 31a

378* युध्यमानस्य शत्रुणा ।
प्राप्त एकायने काले मृत्युसाधारणे त्वयि ।
स्पर्धसे येन सग्रामे यदर्थं घटसेऽनिशम् ।
तत एव ध्रुव मृत्यु सूत प्राप्स्यसि सयुगे ।

[(L 1) G2 सशयिते (for एकायने) T1 मृत्यु शीघ्र मवाप्स्यसि (for the posterior half) — (L 3) G2 वर्धसे (for स्पर्धसे) — (L 4) M1 मिथ्य (for मृत्यु) T1 M1 त्व सूताप्स्यसि सयुगे G2 ध्रुव प्राप्स्यसि स]
T1 3 G M cont

379* अह प्रसादयाचक्रे ब्राह्मण सशितव्रतम् ।
गवां दशशत वित्त बलीवर्दांश्च षट्शतम् ।
प्रयच्छन्नालभ काम ब्राह्मणात्तमह तदा ।
दासीशत निष्ककण्ठ शतमश्वतरीरथान् ।
कन्याना निष्ककण्ठीना सहस्र समलकृतम् ।

[(L 1) T1 M2–4 तमह (hypermetric) (for अह). — (L 2) T1 शततम (for दशशत) T1 बलीवर्दं — (L 3) T1 प्रायच्छन्]
On the other hand, T2 cont after 378*

380* शल्यमुद्धर्तुमायान्तं

34 D2 om 34 (cf v 1 23) — a) K2 D3 ईशादतान्, D8 ईषो हतान् (sic), T1 ईषादडान्, G2 ईहादतान् (for ईषा) Cc cites ईशादता T3 G1 3 नागशतान्, M सप्तशत — After 34a, T1 ins

381* कुञ्जराण्षष्टिहायनान् ।
अश्वाना च सहस्रे द्वे

— b) D6 दासीदासान् (for दास) D8 वा (for च) T3 G दासीर्दश(G2 दास)शतानि च — c) K3 B (except B2) Da1 D1 3–5 7 8 T1 3 G द्विजमुख्यो मे (G2 वै) (for मुख्याय) — d) K3 B1 3 4 Da1 Dn1 D3 4 7 8 M2–4 स , D1 5 सा, T1 ह, T3 G वै (for मे) B2 प्रसादान्न चकार स'

C 8 2007
B 8 42 45
K 8 36 54

कृष्णानां श्वेतवत्सानां सहस्राणि चतुर्दश ।
आहरन्न लभे तस्मात्प्रसादं द्विजसत्तमात् ॥ ३५
ऋद्धं गेह सर्वकामैर्यच्च मे वसु किंचन ।
तत्सर्वमस्मै सत्कृत्य प्रयच्छामि न चेच्छति ॥ ३६
ततोऽब्रवीन्मा याचन्तमपराद्धं प्रयत्नतः ।
व्याहृतं यन्मया सूत तत्तथा न तदन्यथा ॥ ३७
अनृतोक्तं प्रजा हन्यात्ततः पापमवाप्नुयात् ।
तस्माद्धर्माभिरक्षार्थं नानृत वक्तुमुत्सहे ॥ ३८
मा त्वं ब्रह्मगतिं हिंस्याः प्रायश्चित्तं कृत त्वया ।
मद्वाक्य नानृत लोके कश्चित्कुर्यात्समाप्नुहि ॥ ३९

---

35 D_2 om 35 (cf v l 23) — ^{a}) K_1 घृष्टीना, C_o गृष्टाना (sic) (for कृष्णाना) K_4 श्वेतवर्माना, B_2 वर्णाना, T_1 त्वेवत्साना, M_1 श्वेतवासाना (for वत्साना) — ^{b}) S $K_{1\,2\,4}$ सहस्राणा, S (except G_1) गोशतानि — ^{c}) $Ś_1$ K_2 आहा*, $Ś_2$ आहार, $K_{1\,3}$ Dn_1 $D_{1\,4\,5\,8}$ आहर, D_8 (*sup lin*) व्याहर, M_{2-4} ददद्वै (for आहरन्) K_3 लभेत् B_2 लभेय तत् (for लभे तस्मात्) V_1 D_6 न लेभिवानह तस्मात्, B_5 न लेभे चाहरस्तस्मात्, $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M_1 ददन्न लेभे तस्माच्च, G_2 ददन्न च लभेदस्मात् — ^{d}) Dn_1 प्रसादे K_4 द्विजसत्तमान्

36 D_2 om 36 (cf v l 23) — ^{a}) Ś $K_{2\,4}$ भद्र, K_3 D_1 रुद्ध, B_3 युक्त, C_o ऋद्धा, C_a ऋद्ध (as in text) Ś K_2 देह, K_4 देहे V_1 B Da_1 Dn_1 D_{3-7} गृह, D_8 ग्रह (for गृह) K_4 सर्वकाम, D_3 सार्वैर्, D_8 यच्च कामैर् (for सर्वे) — ^{b}) K_2 यश्च K_3 वस्तु (for वसु) — ^{c}) V_1 B_5 Dn_1 D_6 T_2 सत्कृत्य सर्वं प्रायच्छ (Dn_1 च्छन्) K_3 चेच्छसि V_1 B_5 D_6 T_2 न चासावग्रहीद्द्विज (T_2 द्रुच'), Dn_1 न त्वसावगृहीद्द्विज — For 36, $T_{1\,3}$ G M subst

382* यत्किंचि मामक वित्त त्वदधीन करोमि तत् ।
इति मा याचमान वै ब्राह्मण प्रत्यवारयत् ।
क्रोधदीप्तेक्षण. शल्य निर्दहान्निव चक्षुषा ।
[(L 2) G_2 मा — (L 3) T_1 शल्य]

37 D_2 om up to यन्म (in 37^c) (cf v l 23) S (except T_2) om 37^{ab} — ^{a}) K_1 ब्रवीमि (for ऽब्रवीन्) $Ś_1$ K_2 मया व*, $Ś_2$ K_1 मया वृत्तम् (for मा याचन्तम्) D_6 ततो मामब्रवीन्मां त (sic) — ^{b}) $K_{1\,3\,4}$ V_1 B $D_{1,3-5\,7\,8}$ अपराध — ^{c}) S (except T_2) transp व्याहृत and यन्मया V_1 Dn_1 D_8 T_2 पूर्वं (for सूत) — ^{d}) V_1 तथा तन्न (for तत्तथा न)

38 ^{a}) B_4 Da_1 $D_{1\,4,5}$ C_a प्रजां, T_1 तथा, C_o प्रजा (as in text) — ^{b}) D_6 तत्तत् (for तत) K_3 $B_{2\,4\,5}$ $D_{2-5\,7\,8}$ $T_{2\,3}$ G M_1 अवा(G_2 पा)प्नुया, V_1 D_6 समाप्नुयात् (for अवा) — ^{c}) K_3 धर्मार्थसिक्षार्थं (sic) (for भिरक्षार्थं) — ^{d}) D_1 उत्सह

39 ^{a}) K_4 मा त्वा, B_3 यत्त्व, T_2 अस्त्र, M_1 न त्व (for मा त्व) K_1 ब्रह्मगत, B_3 द्रुह, Da_1 वज्रगतिं C_a c cite ब्रह्मगति T_1 G_1 M_3 ब्रा(M_3 ब्र)ह्मणगर्हं स्या, T G_2 ब्राह्मणगर्भं(G_2 गाह्य)स्य, T_3 G_3 $M_{1\,2\,4}$ ब्राह्मणगर्ह्यं स्याः (for ब्रह्मगतिं हिंस्या) K_1 हिंस्यात्, K_4 हिंस्रा C_v as in text Dn_1 मया (for त्वया) — $T_{1\,3}$ G M ins. after 39^{ab} T_2 (om lines 1, 2, 4, 7) after 39

383* नैतद्व्याहृत कुर्यात्सर्वलोकोऽपि सूतज ।
यन्मयोक्त सरोषेण गच्छ सूतज मा चिरम् ।
इति मामसकृत्क्रुद्ध स उवाच द्विजोत्तम ।
एते हि सोमराजान ईश्वरा सुखदु खयो ।
नाह बिभेमि बीभत्सोर्न शल्य मधुसूदनात् । [5]
तस्माद्बिभेम्यह शापात्तेन सत्येन ते शपे ।
सह युद्ध समेताभ्यामद्येद समुपस्थितम् ।
युद्धेऽस्मिञ्जीवित मेऽद्य शल्य सशयमागतम् ।
शक्रोऽप्यमरराट् ताभ्यामुपगम्याहव सह ।
सशय परम गच्छेत्कथ वा मन्यते भवान् । [10]

[(L 1) T_3 $G_{1\,3}$ तदनृत, G_2 तेव्याहृत (for अव्या) G_2 कुर्यां T_1 G_1 M_1 सर्वलोकेपि, G_2 सममेकोपि — (L 2) T_3 $G_{2\,3}$ स्वरोषेण — (L 3) T_1 प्रोवाच (for उवाच), — (L 4) = 32^{cd} T_1 सोमराजानम् — (L 6) T_1 बिभम्यह विप्रशापात् (for the prior half) G_2 तेन वै (for ते शपे) — (L 7) T_1 म येह (for अद्येद) — (L 9) $T_{1\,3}$ G_3 शक्रो ह्यमरराट्, G_2 शक्रो समरराट्]
— S (except T_2) om 39^{cd} — ^{d}) K_4 कच्चित् Ś $K_{2\,4}$ Da_1 D_1 शमाप्नुहि, K_3 त्वमा , $C_{a,o}$ समा (as in text)

इत्येतत्ते मया प्रोक्तं क्षिप्तेनापि सुहृत्तया ।
जानामि त्वाधिक्षिपन्तं जोषमास्स्वोत्तरं शृणु ॥ ४०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥

३०

संजय उवाच ।
ततः पुनर्महाराज मद्रराजमरिंदमम् ।
अभ्यभाषत राधेयः संनिवार्योत्तरं वचः ॥ १
यच्च निदर्शनार्थं मां शल्य जल्पितवानसि ।
नाहं शक्यस्त्वया वाचा विभीषयितुमाहवे ॥ २
यदि मां देवताः सर्वा योधयेयुः सवासवाः ।
तथापि मे भयं न स्यात्किमु पार्थात्सकेशवात् ॥ ३
नाहं भीषयितुं शक्यो वाङ्मात्रेण कथंचन ।
अन्यं जानीहि यः शक्यस्त्वया भीषयितुं रणे ॥ ४
नीचस्य बलमेतावत्पारुष्यं यत्त्वमात्थ माम् ।
अशक्तोऽस्मद्गुणान्प्राप्तुं वल्गसे बहु दुर्मते ॥ ५
न हि कर्णः समुद्भूतो भयार्थमिह मारिष । C 8 2019 B 8 43 6 K 8 37 6

40 ^{a}) S [ए]व (for [ए]तत्) S (except T2) [आ]ख्यात (for प्रोक्त) — ^{b}) V1 T1 3 G1 3 M क्षिप्तेन च (T1 3 G3 न न, M1] हि), D6 हितेन च, G2 शप्त तेन G1 बहुत्तया (sic), M1 [अ]सुहृत्तया — ^{c}) Ś1 K3 V1 B Da1 D1–8 T2 त्वा (Ś1 त्वा) विक्षिपत, K2 त्वाधिक्षिपतु, Dn1 त्वामविक्षिप्त, G2 त्वाधिक्षिप च (for क्षिपन्त) — ^{d}) K3 T2 जोषमाश्वो(T2 स्वो)त्तर, V1 योपमास्वो, B2 जोषमानुत्तर, D6 जोषमासोत्तर, T1 G1 2 दोषमात्म(G2 मस्म)गत, T3 G3 जोषमात्मगत (for मास्स्वोत्तर)

Colophon — *Adhy name* B1 D4 मद्राधिपसंवाद, Da1 D1 7 कर्णशल्यसंवाद, Dn1 कर्णशल्यसंवादे कर्णवाक्य, D3 कर्णमद्राधिपसंवाद, D5 शल्यसंवाद; T1 शल्यविवादे कर्णशापकथन, T2 कर्णवाक्य, G1 शापकथन, M1 शल्यविवादे शापकथन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 29 (as in text), B1 2 42, B5 43, Da1 53, D1 T1 3 G M 36, D4 33, D6 44, T2 38

30

1 ^{b}) Ś K D3 अरिंदम, B3 4 D3 4 6 7 T3 G3 अरिंदम — ^{c}) K3 राधेय

2 ^{a}) D3 निर्दर्शनार्थं, Ca निदर्शं (as in text) Ś2 D6 मे, K3 Dn1 वै (for मां) S (except T2) निदर्शनार्थं यत्तु त्वं (T3 G शल्य त्व, M3 4 यत्तत्त्व) — ^{b}) T1 शब्द; T3 G1 3 यत्तु, G2 कथ (for शल्य) — ^{c}) T1 वा ह (for वाचा) — ^{d}) T2 विभेषयितुम्

3 M3 om 3^{c}–4^{b} — ^{a}) K3 D2 M1 सर्वै — ^{b}) B3 D2 T1 3 G M2 4 समा(M2 भा)गता (for सवासवा) — After 3^{ab}, B2 ins (= var 8 29 29^{ab})

384* नान्यस्मादपि कस्माच्चिदमितादाततायिन ।

— ^{c}) S (except T2, M3 om) ततो (for तथा) — ^{d}) T1 किमु पाडवकेशवौ

4 K3 M3 om 4^{ab} (for M3, cf v 1 3) — ^{a}) T3 G नैव (for नाह) — ^{b}) T2 ब्रह्मास्त्रेण T1 शुद्ध कर्म महाहवे T3 G M1 2 4 शु(M1 यु)द्धकर्मा महा(G1 मां हमा)हवे — ^{c}) T1 3 G अभि (for अन्य) K3 यच्छल्यस्, D2 य शक्य, T1 शक्य ते, T2 G2 शल्य त्व, T3 G1 3 शक्तस्त्वम् (for य शक्यस्) — ^{d}) D4 तया, T1 3 G अ(T1 ह्य)न्य (for त्वया) — After 4, V1 Da1 D1 5 6 ins

385* दन्दह्यमानास्तीक्ष्णेन नीचा परयशोऽग्निना ।
अशक्तास्तत्पद गन्तु ततो निन्दा प्रचक्रिरे ।
[(L 2) D6 त्वत्पद (for तत्पद)]

5 T1 om 5^{ab} — ^{a}) G2 निश्वस्य, Ca नीचस्य (as in text) — ^{b}) Dn1 T2 3 G प(Dn1 G2 पु)रुष K3 यस्, M1 स (for यत्) G2 यत्रमुत्थित (for यत्त्वमात्थ माम्) D6 ह (for माम्) — ^{c}) K4 [ऽ]स्मद्गुणा, B1–4 Da1 Dn1 D1 3 5 मद्गुणान्, S (except T2, T1 om) हि गुणान् (for [ऽ]स्मद्गुणान्) K1 प्राप्तु, K4 ख्यातुं, V1 आप्तुं, B1 3 4 D2–4 7 वक्तु (for प्राप्तु) — ^{d}) V1 वल्गते, Cc सि (for वल्गसे)

6 ^{b}) Da1 D1 5 G2 इति (for इह) V1 माद्रिक, B2 D3 4 6 7 मद्रक, T1 भाषत (for मारिष) — ^{c}) G1 विकृतार्थम्, G2 वित्तमात्म्यम् (sic) (for विक्रमार्थम्) D2 जाने (for जातो) — ^{d}) K3 प्राप्यार्थं (for यशोर्थं) V1 तु (for the first च) Ś1 K2 तथैव ह, B D (except D2 6) T2 तथात्मन; T1 3 G M तथैव हि (for व च) — After 6, K4 V1 B D (except D3) S ins

C 8 2019 B 8 43 6 K 8 37 6 विक्रमार्थमहं जातो यशोर्थं च तथैव च ॥ ६
इदं तु मे त्वमेकाग्रः शृणु मद्रजनाधिप ।
संनिधौ धृतराष्ट्रस्य प्रोच्यमान मया श्रुतम् ॥ ७
देशांश्च विविधांश्चित्रान्पूर्ववृत्तांश्च पार्थिवान् ।
ब्राह्मणाः कथयन्तः स्म धृतराष्ट्रमुपासते ॥ ८
तत्र वृद्धः पुरावृत्ताः कथाः काश्चिद्द्विजोत्तमः ।

386* सखिभावेन सौहार्दान्मित्रभावेन चैव हि ।
कारणैस्त्रिभिरेतैस्त्वं शल्य जीवसि साम्प्रतम् ।
राज्ञश्च धार्तराष्ट्रस्य कार्यं सुमहदुद्यतम् ।
मयि तच्चाहितं शल्य तेन जीवसि मे क्षणम् ।
कृतश्च समयः पूर्वं क्षन्तव्यं विप्रियं तव ।
समयः परिपाल्यो मे तेन जीवसि मद्रक ।
ऋते शल्यसहस्रेण विजयेयमहं परान् ।
मित्रद्रोहस्तु पापीयानिति जीवसि साम्प्रतम् ।
Colophon
शल्य उवाच ।
ननु प्रलापाः कर्णैते यान्ब्रवीषि परान्प्रति ।
ऋते कर्णसहस्रेण शक्या जेतुं परे युधि ।
संजय उवाच ।
तथा ब्रुवन्तं परुषं कर्णो मद्राधिपं तदा ।
परुषं द्विगुणं भूयः प्रोवाचाप्रियदर्शनम् ।

[(L 1) V1 B1 5 Da1 Dn1 D1 5 सहिष्णुत्वेन B3 मित्रभावेन, T1 सखी (for सखि) B3 सानुभावेन (for मित्र) D5 चेव (for चैव) M2-4 ह (for हि) V1 B5 Dn1 D6 मित्रकार्यव्यपेक्षया (for the posterior half) — M1 om lines 3-5 — (L 3) D2 G2 वै, T3 G3 तु (for च) K4 B3-5 D4 7 धृत (for धार्त) S (except T2, M1 om) हि (for तु) D2 सुमहदुस्तर (sic) (for दुद्यतम्) — Dn1 reads lines 4-7 after line 10 — (L 4) K4 V1 B4 D2 6 त्वयि, T1 अथ (for मयि) D1 5 [आ]हृत Cc आहित (as above) D2 तेन (for शल्य) D2 T1 न त्वं (for तेन) Dn1 तेन जानासि मे त्रयम् (for the posterior half) — (L 5) G2 उक्तश्च (for कृतश्च) G2 समये (for समयः) B2 सर्वं (for पूर्वं) G2 यत्तव्य M2-4 क्षतव्यो (for क्षन्तव्य) Dn1 वाप्रिय, D2 चाप्रियो, T3 G2 3 विप्रिये M2-4 विप्रिय (for विप्रियं) V1 B5 Dn1 D2 वच (for तव) — M1 om line 6 — (L 6) B1 D6 वै (for मे) B2 मद्रप, S (M1 om) साम्प्रत (for मद्रक) — B2 reads line 7 twice — (L 7) Dn1 शत D2 अपि D6 काम T3 G3 मृधे, G1 श्रिये (for ऋते) V1 B5 Da1 Dn1 D1 2 5 6 सहस्र तु B2 (second time) महास्त्रेण, T1 -सहायेन (for -सहस्रेण) V1 B Dn1 D2 6 transp अहं and परान् — (L 8) B1 मित्रदोह तु V1 पापीयस् (for यान्) V1 तेन (for इति) V1 Dn1 D2 6 S मद्रक (D2 ज, T1 प, G2 °का°; M2 क) (for साम्प्रतम्) — After line 8, B Da1 D1 3-5 7 ins an addl colophon [*Adhy name* B1 4 Da1 D1 3-5 7 कर्ण(B1 om कर्ण)शल्यमवाद — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 43, B4 45, B5 44, D1 37, D4 34] — (L 9) V1 Dn1 D6 S आतप्रलापान् (V1 प M2-4 पा) (for ननु प्रलापा) Cc cites प्रलापा (as above) V1 D6 कर्णाद्य Dn1 कलहाद् T G M1 त्व कर्णे, M2-4 ते (M4 ता) कर्ण (for कर्णैते) V1 Dn1 यद् (for यान्) K4 ब्रवीमि, M3 ब्रवीहि (for ब्रवीषि) Dn1 अपि (for प्रति) — (L 10) V1 D4 T3 G1 3 M न ते B2 Dn1 D2 6 T1 तेन, T2 G2 नेमे (for ऋते) V1 कर्तुं (for कर्ण) Da1 Dn1 D1 5 शक्य (for शक्या) K4 B2 D3 4 6 7 T2 परा, V1 B5 Da1 D1 5 परान्, Dn1 परै (for परे) V1 Dn1 D6 इह (for युधि) D2 युद्धे य हि समाहित (sic), Cv posterior half as above — D2 6 S (except T3) om the ref — (L 11) K4 Dn1 D1 पुरुष, D2 M2 पारुष्य (for परुष) V1 B5 Dn1 D2 6 S शल्य (G2 कर्णा) वैकर्तन (D2 M2 4 न) (for कर्णो मद्राधिप) D4 T2 तथा (for तदा) — (L 12) Dn1 D2 प्रभाव, T3 G3 परुषाद् (for परुष) K4 प्रियदर्शन, V1 [अ]प्रियभाषिण, B2 5 D2 T1 G1 M [अ]प्रियवादिन, D6 प्रियवादिन, G2 [अ]कृतदर्शन (for [अ]प्रिय)]

7 Before 7, K4 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3-7 ins **कर्ण उवाच** — ᵃ) D3 **च** T2 **तु** (for **तु**) B5 ते (for **मे**) Ś1 K2 lacuna for **तु मे त्वमेकाग्र** K3 4 **त्वमेकाग्र** V1 B3 D6 T1 G1 2 M **इदं त्वमे**(B3 **वै**)**काग्रमना**, B1 Da1 D1 **इदं वचनमेकाग्र** — ᵇ) B3 **मद्रबलाधिप**, D2 T3 G **जनेश्वर**, M1 **जनाधिप** Ś1 K1 2 4 **मद्रराज जनाधिप** — ᶜ) V1 B5 **यन्मया** (for **संनिधौ**) K1 **धार्तराष्ट्रस्य** — ᵈ) Ś1 **प्रोच्यमानो**, K1 **प्रोचमान** V1 **तदा**, B1 T2 **यथा**, B5 **तथा** (for **मया**)

8 B3 om 8 — ᵃ) D6 **देवाश्च** — ᵇ) B5 **पार्थिव** — ᶜ) K3 B1 2 4 D (except Dn1) S **कथ**(G2 **ल्प**)**यति** Dn1 **च** (for **स्म**) — ᵈ) K1 **उपासते**, B1 Da1 D1 5 **गताः** (for **सते**) B5 D3 4 6 7 **धृतराष्ट्रनिवेशने**, S (except T2) **समीपतः**

9 ᵃ) B3 **तत्रावृत्य** (for **तत्र वृद्धः**) K4 **वृद्धा** K1 **परावृत्ता**, G2 **पुरावृत्त** — ᵇ) Ś1 K3 V1 B D (except Da1 D1 5) S (except T2 M1) **कश्चिद्** (for **काश्चिद्**) K2 **द्विजोत्तम** — ᶜ) K3 Dn1 D1 6 T G1 3 M2-4 **वाह्लीक**-(D1 **ह्लीक**)**देशान्**, V1 B1 2 4 5 Da1 D2 5 7 (before corr) 8 **वाह्लीकदेश** (V1 B5 **शान्**), M1 **बह्लीक** (for

बाह्लीकदेशं मद्रांश्च कुत्सयन्वाक्यमब्रवीत् ॥ ९
बहिष्कृता हिमवता गङ्गया च तिरस्कृताः ।
सरस्वत्या यमुनया कुरुक्षेत्रेण चापि ये ॥ १०
पञ्चानां सिन्धुषष्ठानां नदीनां येऽन्तराश्रिताः ।
तान्धर्मबाह्यानशुचीन्बाह्लीकान्परिवर्जयेत् ॥ ११
गोवर्धनो नाम वटः सुभाण्डं नाम चत्वरम् ।
एतद्राजकुलद्वारमाकुमारः स्मराम्यहम् ॥ १२

कार्येणात्यर्थगाढेन बाह्लीकेषूषितं मया ।
तत एषां समाचारः संवासाद्विदितो मम ॥ १३
शाकलं नाम नगरमापगा नाम निम्नगा ।
जर्तिका नाम बाह्लीकास्तेषां वृत्तं सुनिन्दितम् ॥ १४
धानागौडासवे पीत्वा गोमांसं लशुनैः सह ।
अपूपमांसवाट्यानामाशिनः शीलवर्जिताः ॥ १५
हसन्ति गान्ति नृत्यन्ति स्त्रीभिर्मत्ता विवाससः । C 8 2035 B 8 44 12 K 8 37 22

बाह्लीक) D8 मद्राक्ष (for मद्रांश्च) B3 वाहीकान्देश मान्त्राश्च, G2 बाह्लिदेशगमद्राश्च — d) K4 कुत्सयद् Ś2 वन्यम् (for वाक्यम्)

10 b) K1 गगाया, D2 उमया B2 5 D3 6 7 बहिष्कृता (for तिरस्कृता) Da1 D1 5 गगयाभितिरस्कृता, Dn1 गगापाततिर — d) K4 चाप्यये, B5 चापि वा, D8 वापि ते, T2 G2 वापि ये (for चापि ये)

11 a) G2 सिंधुषष्ठाणा — b) B2 3 Da1 D1 5 T2 येंतरास्थिता, D6 येनु चाश्रिता, T1 3 G M अतराश्रिता (T3 G1 3 रास्थिता, G2 राश्रित) (for येऽन्तराश्रिता) — c) B2 धर्मराज्यान्, G2 बाहून् (for बाह्यान्) K3 T1 अशुचि (for चीन्) — d) K1 बाह्लिका K3 स्वाहकान् (sic), V1 B3–5 Da1 D1–3 5 7 (before corr) बाहीकान्, B1 2 D8 वाहिकान्, D4 G2 बाह्लिकान् (for बाह्ली) D3 अपि वर्जयेत् (for परिव)

12 a) T1 G1 2 M गोवर्धन, Ca c न (as in text) Ś2 तट°, K3 नग, B2 वच, T1 पुर, G1 3 M वट, G2 पुट (for वट) — b) K3 सुभड, K4 D2 सुभद्र, Dn1 Co सभाड (for सुभाण्ड) K4 चत्वर, T1 3 G1 3 पट्टणम्, G2 पत्तन, M2–4 वै वन, Co चत्वरम् (as in text) M1 सुराभाडपरिष्कृत — cd) K4 राजा, Da1 D1 5 राजन् (for राज) T1 एतद्राजन्कतिद्वार, T2 द्राजकुल राजन्, Co as in text K3 V1 B1 4 5 D2–4 6 7 G1 2 M2–4 आ कुमारात्(D7 रान्), Dn1 आकुमारा, T1 damaged, T2 3 G3 आकुमार (for मार°) T1 च मद्यप (for स्मराम्यहम्) B2 3 Da1 D1 5 एतद्राजकुलद्वारमार्गमारात्स्मराम्यह

13 a) V1 T1 अत्यत (for अत्यर्थं) B3 5 D2–4 7 T2 -गू(B3 मू)ढेन — b) Ś K1.2 वाह्लीकेषु, K3 वाहि, K4 वाह्लि; B Da1 D1–5 7 T2 वाही, G2 बाह्लि (for बाह्ली) T1 बाह्लीकेप्युषित, G2 बाह्लिके मूषित V1 स्थित, Dn1 श्रुत (for उषित) — c) D8 अत (for तत) K3 B2 5 तेषा, T1 G2 एष (for एषां) V1 समाचारा — d) T1 G1.2 M समासाद् (for संवा) V1 विदिता B2 3 5 D8 S (except M1) मया (for मम)

14 a) V1 शकल, D8 शाकल्य T1 3 G3 शागल, G1 कालश, G2 शकल (for शाकल) G2 नाहार (for नगरम्) — b) K1 अपगा Ś1 K1 2 4 Dn1 G2 M निम्नगा (M3 ह्रा) — c) K1 2 4 जतिका, B1 5 आर्तिका, B2 D6 T2 गर्ति(T2 र्त)का, Dn1 जातिका, D8 कार्तिकी, T1 3 G (G3 damaged) M चडाला (for जर्तिका) Ś K1 2 4 D4 वाह्लीकास्, K3 वाह्लि, V1 B Da1 D1–3 5 7 8 वाही, D6 बाह्लीक्यस् — d) D8 वृत्ति, G1 वित्त, Co वृत्त (as in text) V1 D6 तु, G2 हि (for सु) K1 सुनिर्मित, D8 सुनिंदिता

15 a) B2 धारा, Dn1 सुरा, D2 6 धान्य, D3 T2 सुरा, T1 3 GM पान, Co धानान्, Ca धाना (as in text) K1 3 4 V1 D B T2 Ca गौडा(K3 ड्या)सव, T1 गुडास्व (submetric), T3 G M गुळा(G2 डा)सव (for गौडासवे) — c) Ś2 अपोपमासवाट्यानाम्, K3 Dn1 D4 8 अपूपमासमद्यानाम्, K4 मासवान्यानाम्, V1 मत्स्या वाट्यानाम्, B5 शत्तुवाट्यानाम्, D2 मासवाट्यान्नम्, D6 सक्तुवाट्यानाम्, D7 मासमव्यानाम्, T1 G2 सक्तुमद्यानाम्, T2 सक्तुमद्यान्ना, T3 G3 सक्तुमव्यानाम्, G1 M1 अपूप (M1 प) सक्तुमद्यानाम्, M2–4 अपूपसक्तुमद्यादीन् — d) Ś K1 2 आशिला°, K3 अशिता, B2 Da1 D1 5 T1 3 G2 3 आशिता, Dn1 D8 T2 मद्रका, D2 M अशित्वा, Ca आशिन (as in text) D2 आशिन शीलचिवर्जिता° (hypermetric)

16 a) B4 D3 G2 गायति (hypermetric), Ca c गान्ति (as in text) V1 सह गायति नृत्यति, B1 3 हसति नित्य गायति, B2 स्त्रीभिर्गायति नृत्यति, B5 D3 4 7 गायत्यथ च नृत्यति, Dn1 हसन्गायति नृत्यती, D6 हसति सह नृत्यति, T2 सति गायति नृत्यति — b) B5 D2–4 7 Cop स्त्रियो, Co स्त्रीभिर् (as in text) B2 हसति च (for स्त्रीभिर्मत्ता) — c) B3 नगरानागवप्रेषु, D4 नगराराम, D8 नगरागार मुख्येषु; T1 2 M3 पण(T2 पान)देशेषु, T3 G M1 2 4

C 8 2035 B 8 44 12 K 8 37 22 नगरागारवप्रेषु बहिर्माल्यानुलेपनाः ॥ १६
मत्तावगीतैर्विविधैः खरोष्ट्रनिनदोपमैः ।
आहुरन्योन्यसूक्तानि प्रब्रुवाणा मदोत्कटाः ॥ १७
हा हते हा हतेत्येव स्वामिभर्तृहतेति च ।
आक्रोशन्त्यः प्रनृत्यन्ति मन्दाः पर्वस्वसंयताः ॥ १८
तेषां किलावलिप्ताना निवसन्कुरुजाङ्गले ।
कश्चिद्बाह्लीकमुख्यानां नातिहृष्टमना जगौ ॥ १९
सा नून बृहती गौरी सूक्ष्मकम्बलवासिनी ।
मामनुस्मरती शेते बाह्लीकं कुरुवासिनम् ॥ २०
शतद्रुकनदीं तीर्त्वा ता च रम्यामिरावतीम् ।
गत्वा स्वदेश द्रक्ष्यामि स्थूलशङ्खाः शुभाः स्त्रियः॥२१
मनःशिलोज्ज्वलापाङ्गा गौर्यस्त्रिककुदाञ्जनाः ।

पणवेशेषु Ca cites वप्र , Cc वप्रेषु

17 a) K3 गायनैर्विविधैर्गीतै , V1 B1 5 Da1 Dn1 D1 5 6 8 मत्ताश्च गीतैर्विविधै , B2 बहिर्गीतैश्च विविधै D2 गातारो विविधैर्गीतै , T1 मत्ता प्रहीणविरुतै , T2 partly damaged, T3 G1 3 मत्तापगीतिविरुतै , G2 मत्तावैरिनिरुतै (sic), M मत्तावगीतविरुतै Ca cites अवगीतै (as in text) — After 17ab K4 V1 B (except B3) Dn1 D3 4 6 7 ins

387* अनावृता मैथुने ता कामचाराश्च सर्वश ।

[Cc cites अनावृता (as above) B1 मैथुनिन्य Dn1 °नेषु (for ने ता)]

— c) K1 अन्योन्ययुक्तानि K2 4 B2 4 शु(K4 शू) क्तानि, V1 B1 3 5 Dn1 D3 4 7 सूक्तानि, T2 सयुक्ता T1 3 G M सुरामैरेय(G1 व)पुष्टाश्च Ca cites भुक्तानि, Cc युक्तानि — d) T1 3 G M सर्वे न(M1 3 म)ग्ना, T2 प्रकुर्वाणा, Ca प्रब्रुवाणा (as in text)

18 D2 om 18ab — a) K3 V1 B Da1 D1 3–8 S (except T1) हे (for हा both times) B1 तात, T1 हता (for हते) V1 B Da1 D3–8 S (except M2) एव (for एव) Dn1 गोद्विजाद्यान्हतेत्येव Cv हे हते हे हते त्येवं ❀Ca हे हते हे हते इति क्रीडारमण।, Cc हे हते हे हंतेति हर्षे द्वित्व। यद्वा हता कुत्सिता हताश्चेष्टा यस्य।❀ — b) D1 स्वामी (for स्वामि) Ca cites स्वामी भर्ता ❀Cc तेषु न स्वामीश्वरा। आर्ष एष सधि।❀ M1 [अ]पि (for [इ]ति) V1 स्वामिभर्त्रिहतेति च, D6 भ्रातर्हतेति च — c) B2 आक्रोशति, D6 8 G1 2 शत°, M3 4 शं च, Cc शन्त्य (as in text) — d) K1 मंद , K3 D3 (sup lin) स्त्रिय , V1 वक्रा , B1 2 4 5 D3 4 7 M2 व्रात्या°, Dn1 सदात्, D8 पर्दा (sic) (for मन्दा) Da1 D1 5 पर्वापर्वसु (for मन्दा° पर्वसु) K3 [अ]संवृता , B2 Da1 D1, 3–5 संयता , Cc [अ]स (as in text) B3 चान्या° सर्वे स्वसयता° D2 स्त्रिय सर्वा° स्वसयता , D6 दोषादोषेष्वस , T1 सर्वा° सर्वे मदोत्कटा , T2 सर्वा° सर्वान्स्वय युता , T3 G M1 3 4 सर्वे(G1 व-, M1 3 4 र्वा) सर्वमदोत्कटा°

19 a) V1 येषां, B1 3 5 D3 4 7 M2 तासा, Cc तेषां (as in text) G1 मदावलिप्ताना, G2 बलाव (for किलाव) T2 एषा शीलादलिप्तानां — b) K3 वसति, V1 निवसे , D2 निवास , D6 विवसन्, T1 नास्तिषत् (sic) (for निवसन्) Ś2 कुरुजाघले, K1 Da1 D3 5 7 जगले — c) T1 काचिद् Ś K1 बाह्लीकमुख्याना, K3 4 बाह्लीकदुष्टाना, V1 B D2–4 7 बाही(B1 3 D2 हि)कदुष्टानां Da1 D1 5 बाहीकवाद्याना, Dn1 बाह्लीकपत्तीनां, D6 दीपकवाक्यानि, D8 बाहीकवर्दाना, T1 3 G M बाह्ली(T1 ह्लि)कमत्तानां, T2 पत्नीको Cv कश्चिद्बाह्लीकदुष्टानां Cc cites वाहीकदुष्टा — d) B5 D7 नातिप्रीतमना, T1 अतिहृष्ट , G2 नारीहृत Cv नातिहृष्ट (as in text)

20 b) T1 M रक्तकबलवासिनी, T2 सूक्ष्मकबलधारिणी, T3 G मत्ता कबळवासिनी — c) K B3 M1 3 अनुस्मरते (K3 ति) B3 किं वा, B5 [इ]त्याह (for शेते) — d) T2 बाह्लीका, T2 G बाह्लीकी B3 D1 G2 कुरुवासिनी, D3 7 जगले K3 वाहिकेषु सवासिन

21 a) K4 शतद्रुक्य नदीं, V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1–7 T2 द्रुकां (Dn1 का) नदीं, B1 3 द्रुक नद, D8 द्रुकनदं; T1 द्रुमापगा T3 G द्रू तरसा, M द्रु तु क(M1 त)दा (for द्रुकनदीं) D6 तीव्रा, G2 [अ]तीत्य (for तीर्त्वा) K3 शतद्रुकदनदीनी (sic) — b) D8 [अ]तीव (for तां च) D6 रम्यामरावतीं K3 त्वा चरिण्यामिरावतीं, T3 G1 3 चंद्रभागामि — c) Ś2 सुदेश, T1 तं देश (for स्वदेश) K1 D8 वक्ष्यामि — d) Ś K1 स्थूलशख शुभा , V1 खा निका , B2 मुखा° नखा°, B3 शखाश्च ता , B5 D6 8 शखाला(D6 लि)का° Dn1 शखनखा , S जघा° (G2 वा) शुभा Ca c v cita स्थूलशङ्खा (as in text) ❀Cc का इति पाठे स्थूलशब्दोऽलोकेष्वपि सबध्यते।❀

22 a) K3 तत शिलोज्वालापागा, V1 B Da1 D1–7 मन शिलो(M1 ला)ज्वलापाग्यो, Dn1 सिलोज्जलायोग्या — b) Ś1 2 (also as in text) K2 शौर्यस् (for गौर्यस्) D1 5 त्रि° ककुदाजना , Cv त्रिककु (as in text) K4 गौर्योर्द्वाजितलोचना (sic) B3 4 गौर्यस्त्रिककुर्दजना , Dn1 गौर्यं स्तोकाकुला , D2 गौर्यस्त्रिककुभोजना° (sic), D3 4 7 ककुदोंजना , D6 गौर्यं अर्थाक्षिलोचन , T1 स्ता° काकपिंजला , T2 स्त्वेककुदाजना , T3 G स्ता काककुजका (G1 2 रा°), M

केवलाजिनसंवीताः कूर्दन्त्यः प्रियदर्शनाः ॥ २२
मृदङ्गानकशङ्खाना मर्दलानां च निस्वनैः ।
खरोष्ट्राश्वतरैश्चैव मत्ता यास्यामहे सुखम् ॥ २३
शमीपीलुकरीराणा वनेषु सुखवर्त्मसु ।
अपूपान्सक्तुपिण्डीश्च खादन्तो मथितान्विताः ॥२४
पथिषु प्रबला भूत्वा कदासमृदितेऽध्वनि ।
खलोपहार कुर्वाणास्ताडयिष्याम भूयसः ॥ २५
एवं हीनेषु व्रात्येषु बाह्लीकेषु दुरात्मसु ।
कश्चेतयानो निवसेन्मुहूर्तमपि मानवः ॥ २६
ईदृशा ब्राह्मणेनोक्ता बाह्लीका मोघचारिणः ।
येषां षड्भागहर्ता त्वमुभयोः शुभपापयोः ॥ २७
इत्युक्त्वा ब्राह्मणः साधुरुत्तर पुनरुक्तवान् ।

C 8 2047
B 8 44 24
K 8 37 34

स्तारगुडा(M1 ड)जना ※Cc त्रिषु कूर्देषु चांजन येषा।※ — K1 om 22^{c}–23^{b} — c) K3 4 V1 B D (except D8) S Ca कं(B2 का)बलाजिनसवीता — d) Ś K2 B3 4 D2 3 T2 क्रदत्य , K3 क्रीडत्य , K4 क्रदत्या, B1 8 Da1 D1 5 7 Ca कुर्वत्य', B5 Dn1 D4 6 8 कुर्दत्य , S (except T2) रुदत्य , Cc कूर्दत्य (as in text) V1 क्रदत्योप्रियद र्शना Ca cites प्रिय (as in text)

23 K1 om 23^{ab} (of v l 22) — a) Ś K2 मृदगानकशबूना, B3 मृदगाना सकपाना, D3 4 नकशम्याना, D6 नेकशखाना, T1 नकशब्दाश्च, G2 गनागशखानां Ca cites आनक , Cc मृदगा and आनका — b) Ś मर्दु(Ś2 मुं)काना, K2 B2 D8 म(K2 म)डुकाना, K3 V1 Dn1 D2 6 S पटहानां, K4 मदुल्लानां, B3 5 मर्दना(B5 ता)ना, D5 मद्दलाना, Cc मर्दलाना (as in text) Ca cites मड्डक' Da1 D1 नि स्वना' — c) K4 खरोष्ट्राश्वतरश्चैव, T1 श्वरथाश्चैव, T3 G श्वतरीयानै — B3 om 23^{d} — d) K1 मत्तां, D6 मत्तान्, S (except T2) कथ (for मत्ता) D6 पश्यामहे B2 M4 वय (for सुखम्)

24 a) Da1 Dn1 शमीपा(Dn1 प)लुकरीराणा, T3 G2 3 पीलुकरीरीणा — b) Ś1 K2 नरेषु, Ś2 नगेषु (for वनेषु) B3 खखर्त्मसु (sic), T1 3 G2 3 [अ]शुभवर्त्मसु, G1 M2 4 शुभ , M1 (*sup lin* as in text) शुभकर्मसु — c) K3 दु शपान्, T1 G2 M4 आपू (for अपू) K1 3 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–4 7 8 T G1 3 M सक्तुपिंडाश्च, V1 वाट्याश्च, D6 युक्ताश्च — K1 om. 24^{d} – 25^{c} — d) Ś1 K2 ध्वा **, Ś2 (also as in text) ध्वादतो K2 मषितान्विता' Ca cites मथित K3 प्राश्नीता पथि ताक्षरान्, K4 प्रासतो मथितान्विता', V1 Dn1 प्राशतो (Dn1 त्यो) मथित पिबन्, B Da1 D1–5 7 8 प्राशत्यो (B2 D2–4 7 8 शतो, B4 5 श्नतो) मथितान्वितान् (B3 D8 ता'), D6 प्राश्नते मथित तथा, T G1 3 प्राश्नतो (T2 शत्यो) मदिरान्वितान् G2 प्राशितोन्मथितान्पिबन् M1 प्राशतोन्म थित' पिबन्, M2–4 प्राशतो (M2 त्यो) मथिता(M3 तं)पिबन्

25 K1 om 25^{abc} (of v l 24) — a) B5 D3 4 7 पथि सुप्रबला (for पथिषु प्र) Da1 प्रचला, G2 प्रबलो, Ca प्रबला (as in text) — b) K3 तदा सपततोध्वनि, V1 B1 3–5 Da1 D1–5 7 T G M2–4 कदा(T3 G1 3 वदा, G2 तथा) सपततो(B1 गो)ध्वगान् (D3 गात्), B2 सपतत कदा ध्वनि , Dn1 D8 सपतत्य' (D8 त) कदाध्वगान्, D6 कदा सपततो द्विजान्, M1 मैथुन कुर्वतेधिक Ca c cite सपतत' — c) Ś2 खलोपरमे (sic), K3 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4 6–8 S चे(K5 Dn1 D4 चै)लापहार, B3 बलाप , B5 कास्याप , Da1 D1 5 चेलाप्र (for खलोप) — d) K3 तारयंतीव B3 T1 M2–4 ताडयिष्यामि, G2 संभविष्याम (for ताडयि) B1 2 4 D3 4 7 8 T1 3 G1 3 M1–3 भूयश , B3 भूरिश , G2 भूयसा

26 a) K1 एवविधेषु, K3 V1 B D T2 3 G एवशी(K3 D5 शा)लेषु (for एव हीनेषु) K3 जात्येषु, B1.3 Da1 D1 वृत्तेषु, Dn1 T2 मूढेषु, D5 damaged, D6 प्रासेषु, Ca व्रात्ये (as in text) T1 एव च शीलवृत्तेषु, M एव त्वशीलवृत्तेषु — K3 om (hapl) 26^{b}–27^{a} — b) Ś K1 2 4 वाह्लीकेषु, V1 B Da D1–5 7 8 वाही , Dn1 वाह्लि — c) Ś K1 2 4 कश्चि(K4 च्चि)त्तथा नो निवसेन्, B2 कश्चेतनावा हि वसन्, Dn1 कश्चेतमानो निवसेन्, D8 कश्चे तनावान्निवसेन्

27 K3 om 27^{a} (of v l 26) — b) Ś K1 2 4 Da1 [illegible]का, V1 B Da1 D1–5 7 8 वाहीका, G2 बाह्लिका B2 T2 (*sup lin* as in text) मोघकारिण T1 3 G2 3 M1 मोहचा , G1 मेघचा , Ca मोघ (as in text) — c) K3 T1 तेषा, K4 T2 G1 M2–4 एषां K1 2 षड्भागहता, M4 कर्ता — d) V1 B2 5 D6 पापपुण्ययो , Dn1 S पुण्यपापयो' (for शुभ)

28 c) Ś K1 2 D4 वाह्लीकेषु, K3 B2 वाहि , V1 Da D1–3 5 7 M3 वाही , D8 G2 M2 4 बाह्लि Ś2 K4 Da1 (marg) D1 5 विनीतेषु, K2 [अ]विलिकेषु (sic), B2 विहीनेषु, G2 स नीचेषु, M1[अ]वनीतेषु (for [अ]विनी) Da1 D5 वाह्लीकेय (also षु) विनीतेषु — d) K3 V1 B1 2 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S (except G2) निबोध तत्,

C 8 2048 B 8 44 25 K 8 37 34 बाह्लीकेष्वविनीतेषु प्रोच्यमानं निबोधत ॥ २८
तत्र स्म राक्षसी गाति सदा कृष्णचतुर्दशीम् ।
नगरे शाकले स्फीते आहत्य निशि दुन्दुभिम् ॥ २९
कदा वा घोषिका गाथाः पुनर्गास्यन्ति शाकले ।
गव्यस्य तृप्ता मांसस्य पीत्वा गौड महासवम् ॥ ३०
गौरीभिः सह नारीभिर्बृहतीभिः स्वलंकृताः ।
पलाण्डुगण्डूषयुतान्खादन्ते चैडकान्बहून् ॥ ३१
वाराहं कौक्कुटं मांसं गव्यं गार्दभमौष्ट्रकम् ।
ऐडं च ये न खादन्ति तेषां जन्म निरर्थकम् ॥ ३२
इति गायन्ति ये मत्ताः शीधुना शाकलावतः ।
सबालवृद्धाः कूर्दन्तस्तेषु वृत्त कथं भवेत् ॥ ३३
इति शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।

D2 निबोध मे

29 ab) K1 तत स्म, K3 D5 (also as in text) 8 तत्रस्था (for तत्र स्म) Cc cites अत्र, Ca तत्र (as in text) T1 राक्षसा K3 T1 Cc गाति, B1 गाभि B2 वैति, B3 Dn1 D6 याति, T2 G भाति, Ca गाति (as in text) K3 कृष्णा चतुर्दशीं T3 G2 3 राक्षसी गायति सदा कृष्णपक्षचतुर्दशी — c) V1 D5 नागरे D3 साकल्ये नगरे, T1 G1 शाकले नगरे (by transp), T3 G2 3 M1 2 4 समृद्धे नगरे, M3 समूलेनहरे (sic) B1 साकल, D4 शाकरे (for शाकले) K1 स्फीत — d) K3 अहनि, Dn1 आवाद्य, T2 वाद्यते Cc आहत्य (as in text) K3 B5 D1 निशि दुदुभी (K3 D1 भि) Dn1 दिव्यदुदुभि, D6 निसुदुदुर्भि (sic), T2 दिवि दु (for निशि दुन्दु) G2 आहत्याशनदुदुभि

30 K3 om 30ab — a) B3 कथा, D1 5 (also as in text) गदा, T1 3 G कथ, M2 तदा, M3 4 तथा (for कदा) K1 वाचोधिका, K4 वा घोषका, V1 स्वाहेयिका, B1 2 4 5 D वाहेयि(D4 हेधि, D6 हेलि, D3 हृयि)का, B3 वाहीकिका, T1 यास्तादृशा, T3 G2 3 वस्तादृशा, G1 वा तादृशा, M गेहगता (for वा घोषिका). T2 कदा वै बाह्लिका गाथा, Cv कदा चाहैलिका गाथा Cc cites वाह्लिका — b) V1 B Dn1 (marg) D2 4 6–8 T G3 M1 गास्यामि, Da1 D1 5 G1 2 दा(G2 गौ)स्यामि, Dn1 D3 यास्यामि, M2–4 गायति (for गास्यन्ति) — [illegible] T1 G2 तृ(G2 ह)स- (for तृप्ता) D6 मासेन — [illegible] (sup lin as in text) गौड; B5 गौडा, T1 गाढ, G2 M गौडीं (M1 डिं) (for गौड) K3 B2 5 सु(K3 स)वासव, V1 B1 3 4 Dn1 D1–5 7 3 Ca सुरासव, D6 T1 G1 M वरासव, T2 G2 तथासव, T3 G3 वसा, Cc मुखासुर (sic) (for महा)

31 a) B1 बृहतीभिश्च, D6 सहचारीभि॰ (for सह ना) — b) B1 सखीभिश्च, G2 वसतीभि (for बृह) Dn1 D6 T2 M2 अलकृता — c) K1 D2 पलाडगडूषयुतान्, K3 G2 M1 पलांडुगडूषयुता, T1 पलास्तु गडूषयुतान्, T3 G1 3 M2–4 पलडुगडूषयुतान् (M4 ता॰) ⊛Ca पलांडुर्वालशुनभेदेन । गडूषो मुखपूर ।⊛ Cc पलडूमुखपूरण — d) K2 खदते, K3 V1 B2–5 Da1 D1 3–5 5 7 3 खादती (B3 ति), D6 खादत्यो, T G1 3 M2–4 खादतश्च Ś K1 2 4 चाडकान्, V1 वै जनान्, B2 चेडकान्, D1 वैडकान्, D6 ह्यडकान्, T2 चोष्ट्रकान्, G1 चेळिकान् (for चैडकान्) Ca cites एडकान् (as in text) B1 Dn1 M1 खादयत्येड(B1 ति ड, Dn1 ती ब)कान्बहून्, D2 खादयत्यो ह्यजैडकान्बहून् (hypermetric), G2 कश्चित्खादतश्चेलकान्बहून् (hypermetric)

32 a) V1 B2 D3 T1 3 G3 वराह, Ca वा (as in text) D2 कौच्छक, T2 काकुट, Ccp कौकुर, Ca c कौकुटं (as in text) — b) G2 गर्दभ Ś2 औष्ट्रव, V1 B (except B5) D (except Dn1 D3) M2–4 औष्ट्रिक — c) K3 एव च, K4 एड च, V1 ऐल च, B2 ऐडक, B3 क्रौष्ट्र च, D3 ऐडश्च, D6 ऐव च, T1 पान च, T2 श्वान च, T3 G1 3 धानाश्च, G2 यान च, M धानाश्च (M1 न च) (for ऐड च) Ca c cite ऐड (as in text)

33 a) S (except T2 एव) (for इति) K3 ते (for ये) G2 मर्त्या॰ (for मत्ता) — b) K3 सिंधुना, T1 सेधुना (for शीधुना) K1 शकला च ते, K3 शाकले वने, V1 B2 5 D2 6 3 विह्व(V1 बहु, B2 विकु, D3 विक)लीकृता, B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 शाकलाश्च ये (Dn1 ते), S पीलुकाव-(G2 य)ने (for शाकलावत॰) Cc cites शाकले — c) K1 सबालवृद्धान्, B1 बाला वृद्धा॰* Ś1 K1 2 B3 D2–4 7 T3 G3 M1 क्रदतस्, Ś2 क्रदत, K4 T1 2 क्रदति, V1 D3 कुर्वति, B1 2 Da1 D1 5 कुर्वत्यस्, B4 कुर्दत्यस्, B5 Dn1 D6 कुर्दति, G1 क्रीडतस्, G2 कृतत्यस्, M2–4 नर्दतस् (for कूर्दन्तस्) Ca cites क्रदत — d) T2 G2 तेषा (for तेषु) V1 B D S धर्म (for वृत्त) — After 33, T2 G ins

388* यत्र लोकेश्वर कृष्णो देवदेवो जनार्दन ।
विस्मृत॰ पुरुषैरुग्रैस्तेषा धर्म कथ भवेत् ।

[(L 1) G2 योगीश्वर (for लोके) G1 दीनदेवो, G2 वासु॰ (for देव) — (L 2) G2 विस्तृता (for विस्मृत)]

34 a) K3 तत, V1 Dn1 D6 अत॰, B3 Da1 D1.5 हत, B4 D4 हृत, B5 हत, M1 उत (for इति) — b)

यदन्योऽप्युक्तवानस्मान्ब्राह्मणः कुरुसंसदि ॥ ३४
पञ्च नद्यो वहन्त्येता यत्र पीलुवनान्यपि ।
शतद्रुश्च विपाशा च तृतीयेरावती तथा ।
चन्द्रभागा वितस्ता च सिन्धुषष्ठा बहिर्गताः ॥ ३५
आरट्टा नाम ते देशा नष्टधर्मा न तान्व्रजेत् ।
व्रात्यानां दासमीयानां विदेहानामयज्वनाम् ॥ ३६
न देवाः प्रतिगृह्णन्ति पितरो ब्राह्मणास्तथा ।
तेषां प्रनष्टधर्माणां बाह्लीकानामिति श्रुतिः ॥ ३७

ब्राह्मणेन तथा प्रोक्तं विदुषा साधुसंसदि ।
काष्ठकुण्डेषु बाह्लीका मृण्मयेषु च भुञ्जते ।
सक्तुवाट्यावलिप्तेषु श्वादिलीढेषु निर्घृणाः ॥ ३८
आविकं चौष्ट्रिकं चैव क्षीरं गार्दभमेव च ।
तद्विकारांश्च बाह्लीकाः खादन्ति च पिबन्ति च ॥ ३९
पुत्रसंकरिणो जाल्माः सर्वान्नक्षीरभोजनाः ।
आरट्टा नाम बाह्लीका वर्जनीया विपश्चिता ॥ ४०
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते । C 8 2061 B 8 44 8 K 8 37 49

Da1 D1 5 हत, G2 हित (for हन्त) T2 हत भूयोपि मे शृणु ❀ Co हतेति वाक्यारम्भे । ❀ — T1 3 G2 3 M ins after 34^{ab} and G1 after 34, an addl colophon [*Adhy name* बाह्लीककुत्सन, M1 कर्णशल्यविवादे बाह्लीककुत्सन — *Adhy no* (figures, words or both) T1 3 G M 37] — Before 34^{a}, T3 G2 3 M ins कर्ण — ^{c}) K3 V1 यदान्यो, M3 तदन्यो (for यदन्यो) B5 ब्राह्मण , M1 व्यक्तवास् [ऽ]प्युक्तवान्) B5 कश्चिद्, S (except T2) तत्र (for अस्मान्) — ^{d}) B5 उक्तवान् (for ब्राह्मण)

35 ^{b}) V1 B3 5 D6 पीलुवनाद(B3 व)धि, B4 D3 4 7 T1 3 G1 3 M नान्युत, G2 नान्यता Cv as in text Co cites अधि (for अपि) — ^{c}) Ś2 K4 शतध्रुश्च, Da1 D1 5 8 T1 G1 द्रूश्च, Dn1 M2–4 द्रू च (for द्रुश्च) K1 G1 2 विपाशाश्च Da1 D5 om the second च — ^{d}) Ś K V1 B (except B5) D (except Dn1 D1 3) T2 3 G M1 तृतीयैरावती तथा — ^{e}) Ś1 K2 वितस्था, G2 वितस्त्या T1 M तु (for च) — ^{f}) Ś2 (*sup lin*) सनेर्गता (sic), K4 महागिरे, V1 बहि कृता , B2–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 बहिर्गिरे', D2 वहति ता , S महानदी (T3 दा) (for बहिर्गता') B1 सिंधुषष्ठावगर्हिता , B5 सिंधुषष्ठाद्दिर्गता

36 ^{a}) K3 अरिष्टा, K4 Da1 Dn1 D5 आरदा, B3 आरटा D6 ते देशे, S (except T2) बाह्लीका (for ते देशा) — ^{b}) Ś K1 2 V1 B1 3–5 D2–4 7 नष्टधर्मो(V1 र्मे)न, B2 नष्टधर्मार्थं Ś2 व्रजीत् D6 नष्टदेशा न वान्व्रजेत् (sic), S (except T2) एतेष्वार्यो हि ना(G नो)वसेत् — ^{c}) Ś K B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T3 G1 3 M Co दा(D1 G1 द)शमीयानां, T1 2 G2 दाशनीयाना V1 D6 प्रत्यन्तरदेशा (D6 द्दा)हि Cv as in text — ^{d}) B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 वैदे(D1 दा)हानाम्, Dn1 T2 बाह्लीकानाम्, D2 3 वाहीकानाम्, G2 विदेहायाम्) K3 अयज्विना, Dn1 ज्विना (for ज्वनाम्) B2 विदिहानामगना (sic) Co cites वैदेहिका'

37 ^{b}) M2–4 ब्राह्मणा पितरस् (by transp) K4 Da1 D1 5 ब्राह्मणास् (for णास्) T1 तदा (for तथा) — After 37^{ab} K4 ins

389* श्राद्धतर्पणकर्मेषु ते विप्रा यत्र सस्थिता ।
तत्सर्वं विफलीभूतमिति सत्यवती श्रुति ।

— ^{c}) Some MSS प्रणष्टधर्माणा, T1 प्रनष्टकर्माणा — ^{d}) Ś K1 2 4 D4 बाह्लीकानाम्, K3 B2 वाहि , V1 B1 3–5 Da1 D1–3 5 7 8 वाही , G1 2 बाह्लि

38 ^{a}) T3 G यथा, M तदा (for तथा) K4 चोक्त — ^{b}) Dn1 विदुषा D6 कुरुसंसदि, M साधुसमत (M1 ता) — ^{c}) K3 काष्ठीकुडेषु, T1 काष्ठकुतेषु, G2 कार्णकुडेषु, Co काष्ठ (as in text) Ś K1 2 4 Dn1 बाह्लीका , K3 V1 B1 3–5 Da1 D1–5 7 8 वाहीका, B2 वाहिका, T1 बाह्लिका — ^{d}) Some MSS मृन्मयेषु K1 मुगनेषु (sic), Dn1 मृता येषु Da1 Dn1 D5 om , D8 [अ]पि (for च) — ^{e}) K1–3 V1 Da1 D1 5 6 सक्तुवाद्याव(K1 ज्याव , K2 व्यापि)लिप्तेषु, K4 शक्तुवाग्राव , B1 शुक्तुवाव्याव , B2 3 D3 शक्तुवाव्या(B3 व्या , D3 द्या)व , Dn1 D2 4 7 T2 3 G M Ca सक्तुमद्याव , T1 सक्ता मद्याव D8 सक्तुनाढ(m द्य)वलीढेषु — ^{f}) K3 4 V1 B D S श्वा(G2 शा)वलीढेषु T2 निर्गुणा , Co निर्घृणा (as in text)

39 ^{a}) K1 अविक, K4 आविष्क (for आविक) K4 चोष्ट्रि(T2 ष्टू)क, V1 B4 T1 G चौष्ट्रक, D1 om (for चौष्ट्रिक) B4 वापि, S (except T2) चापि (for चैव) — ^{b}) M1 पीत्वा (for क्षीर) — ^{c}) Ś K1 2 बाह्लीका , K3 V1 B D1–5 7 8 वाहीका

40 ^{a}) K2 4 Da1 D1 5 Ca पुत्रसत्कारिणो, K3 सर्वेसकरिणो, D3 पुत्रासत्कारिणो, S पात्रस(M1 सां)करिणो Ś2 जल्दा (sic), K2 जल्मा , K3 जाल्या, D1 जात्या , D2 जन्मा, Ca c जाल्मा (as in text) — ^{b}) Ś1 सर्वान्नक्षीरभूजन , B3 सर्वासु क्षीरभोजना', D6 सर्वास्ता क्षीर Co as in text — ^{c}) K2 आरद्द , K3 Da1 Dn1 D1 5 आ(K3 अ)रदा, B2 D3 अरट्टा, B3 आरव्या Ś K1 2 Dn1 बाह्लीका, K3 V1 B Da1 D1–5 7 वाहीका — ^{d}) B1 विपश्चित , T3 G M1–3 विपश्चिता (for श्चिता)

41 ^{a}) K3 V1 तत', B1 2 D3 4 7 हृत, B3–5 Da1 D5

C 8 2067 B 8 44 29 K 8 37 49 यदन्योऽप्युक्तवान्सभ्यो ब्राह्मणः कुरुसंसदि ॥ ४१
युगंधरे पयः पीत्वा प्रोष्य चाप्यच्युतस्थले ।
तद्वद्भूतिलये स्नात्वा कथं स्वर्गं गमिष्यति ॥ ४२
पञ्च नद्यो वहन्त्येता यत्र निःसृत्य पर्वतात् ।
आरट्टा नाम बाह्लीका न तेष्वार्यो द्व्यहं वसेत् ॥४३
बहिश्च नाम *ह्लीकश्च विपाशायां पिशाचकौ ।
तयोरपत्यं बाह्लीका नैषा सृष्टिः प्रजापतेः ॥ ४४
कारस्करान्महिषकान्कलिङ्गान्*कीकटाटवीन् ।
कर्कोटकान्वीरकांश्च दुर्धर्मांश्च विवर्जयेत् ॥ ४५
इति तीर्थानुसर्तारं राक्षसी काचिदब्रवीत् ।
एकरात्रा शमीगेहे महोलूखलमेखला ॥ ४६
आरट्टा नाम ते देशा बाह्लीका नाम ते जनाः ।

हत, Dn1 S (except M1) इति, D6 अत (for उत) D1 हतराज्य (for उत शल्य) — c) Dn1 यदा Ś2 K1 4 सत्यो, K3 B2 3 Da1 D1 2 5 सत्य, B1 4 D3 4 7 मद्य, B5 शल्य Dn1 D6 8 S वाक्य (for सभ्यो) V1 यदन्यप्रोक्तवान्शल्य — d) D6 ब्राह्मण

42 a) K4 यगधरे, T1 युगातरे, T2 युगचरे — b) Ś1 (*sup lin*) उष्य, G2 प्रोच्य (for प्रोष्य) Ś2 K1 4 Dn1 G1 वा (for च) K1 om अपि K3 उष्य वाथ व्यवस्थले, V1 प्रोष्य चाप्याविक, D5 प्रोष्य चावयुत, T2 प्रोष्य वाप्यशुचि, T3 G3 प्रोष्य चाप्युच्छ्रित Cc cites अविस्थले — c) B2 तत्तद्भूतमये, B3 यद्वद्भूतिलये, D2 तद्वद्भूमि, D3 M4 भूतलये, T2 भूनिलये, T3 G M1 2 तद्वत्पू(G1 2 द्रू)तिपथे Cc cites भूतिलये (as in text) V1 स्थित्वा (for स्नात्वा) Cv as in text — d) K3 B1 3 Da1 D1 4 5 7 8 गमिष्यसि Cc as text

43 b) T2 यतो (for यत्र) T1 विसृत्य, T2 नि सार्य Ś2 D2 T1 G2 पर्वतान् — c) K2 आरट्ट, K3 Da1 Dn1 D1 5 आ(K3 अ)रद्दा, B2 अरट्टा, D2 आरब्धा (for आरट्टा) Ś K1 2 4 V1 T2 वा(Ś2 व)ह्लीका, K3 B Da1 D1–5 7 M2 4 वाहीका — d) Ś2 K4 [ऽ]न्वह वसेत्, V1 श्यह व, T3 G M [ऽ]तिवहते (M1 ति) (for द्व्यह वसेत्) Cc cites द्व्यह (as in text) K3 न तेषा यो द्व्यह वसेत्, T1 तेष्वार्यो नोपतिष्ठते

44 T2 om 44 — a) K4 वहीश्च, T3 वही च, G1.2 बाह्लीका (for बहिश्च) Ś1 K2 4 नामा, T3 नाम्ना (for नाम) Ś K1.2 4 B3.4 D2–4 8 ह्लीकश्च, B1 बाहीको, B4m श्यातौ तौ, Dn1 हीकश्चि, D7 बाहीक ; T3 बाहिश्च, G1 2 भीकश्च (for *ह्लीकश्च) K3 वह्निनामावलीकश्च, V1 B2 5 Da1 D1 5 वहि(V1 वह्नी D1 बहि)श्चैव व(B2 बा)ह्लीकश्च, D6 वहिश्चरा बाह्लिकाश्च, T1 बाह्लीका नाव हीकश्च (*sic*), G3 बाह्ली नाम च हिमकश्च, M1 वाही च वाहकश्चैव, M2–4 बहिर्नाम बलीकश्च — b) B2 बिल्यावौ च (*sic*), G2 पिशाचाया (for विपाशाया) G1 3 पिशाची च विशाचक, M1 द्वौ पिशाचौ बभूवतु — c) Ś K1 2 4 वाह्लीका, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 वाहीका — d) M1 नैषां K3 नैका सृष्टि प्रजापते (*sic*) — After 44, V1 B D (except D3) S (except T2) ins

390* ते कथ विविधान्धर्मान्ज्ञास्यन्ते हीनयोनय ।

[Da1 D1 तै V1 Da1 D1 5 6 विहितान् G2 विपुलान् (for विविधान्) V1 D3 कमान् B2 3 भावान् B5 ज्ञास्यति]

45 Da1 D1 5 om from 45a up to line 1, of 391* — a) Ś K2 4 करिष्करान्, B5 कारस्करा, D6 T1 स्कारान् Ś1 K1 2 महिषकान्, V1 M2 माहिषी(M2 °षि)कान्, K4 महीष, B5 शाहिष, T1 महिषि B2 कारक्षकामैहिषकान् — b) Ś2 V1 B1 2 4 5 Dn1 D2–4 6 7 कालिंगान्, B3 कुलिंदान्, T1 करभीन् T3 G M2–4 करभान्, M1 कुरडान् (for कलिङ्गान्) Ś K1 2 4 कीटकाटवीं, K3 ऊढ(or वट)कालयान्, V1 B1 4 5 D3 4 6 7 केर(D6 कोस) लास्तथा B2 कीढकीढकान्, B3 कीटकोटरान् Dn1 T1 M2–4 कीटकालि(Dn1 ल)कान्, D2 काठवीन्, D8 M1 काटवीन्, T2 कटकालयान्, T3 G3 किटिलाकिलान्, G1 कीकटाञ्छकान्, G2 करटालिकान् (for *कीकटाटवीन्) — Ś K1 2 4 om 45c–46b — c) K3 केरलान्कीरकाबष्ठान्, V1 कर्कोटकाञ्चीनकांबष्ठान् B2 न्वीरकान्षष्ठयान्, B3 कर्कोटकग्रीवकांश्चस्थान् (*sic*), B4 कर्कोटकान्वीरकाश्च रष्ठान् (*sic*), B5 कोकिलान्वीरकावाष्ठान् (*sic*), Dn1 केरलान्कीकटांबष्ठान्, D2 कर्कैतान्वीरकान्स्वस्थान्, D6 कर्कोटवीरकांबष्ठान्, D8 T2 केरलान्क(T2 न्व)रकाबष्ठान्, T1 कर्कशान्वीतकमातान्, T3 G3 ककराग्निरकान्शाकान्, G1 अर्करान्वीरकाश्यतान्, G2 कर्कराग्निरकिंचाकान्, M1 कर्करान्वीरकाश्च स्थान्, M2–4 कर्करान्वी(M3 शी)रकाश्मातान् — d) K3 T2 दुर्गमांश्च, V1 B2 Dn1 D6 8 दुर्मार्गांश्च, B5 दुश्रमांश्च, D2 दुर्मुखाश्च, T1 सून्मार्गांश्च, T3 G M उन्मार्गांश्च (for दुर्धर्मांश्च) Dn1 वर्जयेत् (submetric), T1 विसर्जयेत्

46 Ś K1 2 4 om 46ab, Da1 D1 5 om 46 (cf v l 45) — a) K3 तीर्थान्यनुचरन्, Dn1 न्सचरन्वै, D3 T2 G1 नुसचारान्, T1 G2 M नुसंचारी, Ca सर्तारं (as in text) — b) K3 D3 T3 G वाक्य (for काचिद्) — c) K1 शमीगेह, K4 शमीयाना (for गेहे) Ś एकरात्रशमीगेहे, K3 त्र समीगेहे, V1 B1 2 4 5 Dn1 D2–4 6 7 रात्रशयी (B2 य, B5 या) गेहे, B3 एतेनानुशयी देशे, T G एकरात्रमुषित्वेह, M1 त्रोषिता गेहे, M2–4 त्रग(M3 क्ष)मी गेहे — d) Ś1 महोलखलु; D6 ततोलूखल, M1 महालूखल- (for महोलूखल-) Ś2 K4 महोलूख(K4 ष)लमेखले, K1 2 महोलखलमेखले, V1 मत्तोदूषणमेखला (*sic*), T G महोलूखलमेखला (T2 लां)

47 Da1 D1 5 om 47ab (cf v l 45) — a) K

वसातिसिन्धुसौवीरा इति प्रायो विकुत्सिताः ॥ ४७
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
उच्यमान मया सम्यक्तदेकाग्रमनाः शृणु ॥ ४८
ब्राह्मणः शिल्पिनो गेहमभ्यगच्छत्पुरातिथिः ।
आचार तत्र सम्प्रेक्ष्य प्रीतः शिल्पिनमब्रवीत् ॥ ४९
मया हिमवतः शृङ्गमेकेनाध्युषित चिरम् ।
दृष्टाश्च बहवो देशा नानाधर्मसमाकुलाः ॥ ५०
न च केन च धर्मेण विरुध्यन्ते प्रजा इमाः ।
सर्वे हि तेऽब्रुवन्धर्मं यथोक्त वेदपारगैः ॥ ५१
अटता तु सदा देशान्नानाधर्मसमाकुलान् । C 8 2075 B 8 45 5 K 8 8 5

B2 अरटा (B2 ट्टा), K4 Dn1 आरदा, B8 आरव्धा (for आरट्टा) M आरट्टानामसौ देशो — ^{b}) K3 T3 G M बाह्लीक (G2 ह्लिका), B D3 4 7 8 वाहीक (B3-5 का), T1 बाह्लीका, Ca बाहीका B2 नामतो जन (for नाम ते जना) B1 3 D3 7 तज्जल, B6 ते गता, D3 S तद्दन (for ते जना) — After 47^{ab}, N T2 ins

391* ब्राह्मणापसदा यत्र तुल्यकाला प्रजापते ।
वेदा न तेषा वेद्य च यज्ञा यजनमेव च ।
व्रात्याना दाशमीयानामन्न देवा न भुञ्जते ।
प्रस्थला मद्रगान्धारा आरट्टा नामत खशा ।

[Da1 D1 5 om line 1 (of v 1 45) — (L 1) T2 ब्राह्मणा पशवो (for णापसदा) D2 तत्र (for यत्र) B3 तुल्यकाल K1 4 D4 प्रजापते, K3 T2 यते D2 6 8 (marg) जायते चाधमात्कुलात्, Ca as above (for the posterior half) — (L 2) D8 देवा, T2 वेदो (for वेदा) B5 नैषा च (for न तेषा) V1 वेद्याश्च, D2 वेद्य य , D8 वेदाश्च, T2 विद्या च (for वेद्य च) Dn1 D3 T2 यज्ञो K3 T2 याजन, V1 B5 Da1 D1 5 6 यतन — (L 3) MSS दासमीयाना T2 दाशनी D6 न विद्यते दुरात्मना (for the post half) — (L 4) B3 अतना (for प्रस्थला) Ś K1 2 4 प्रस्थलापत्यगाधारा , D8 प्रस्थला नाम गधारा (for the prior half) Ś K1 2 4 तरत्वा, K3 अरटा, Da1 Dn1 D1 5 आरदा (for आरट्टा) K3 4 B2 5 D4 8 नायत खसा , V1 B3 Da1 D1 5 6 नाम (B3 ग) तस्करा , B1 T2 नामत खला (for त खशा)]
— ^{c}) B5 Da1 D1 5 वशातिसिंधु , V1 वासतिसिंधु , T3 G3 वसति सिंधु , M वसातिसिंधुसौवीरान् — ^{d}) Ś2 K1 विकुत्सित , K3 स्यु कुत्सिता , D2 विगर्हिता , D3 4 7 T3 G3 [ऽ]ति(T3 G3 भि)कुत्सिता , T1 2 G2 हि कुत्सिता G1 इति प्रायेण कुत्सिता , M योनिं प्राप्नोति कुत्सिता — After 47, K3 4 V1 B D ins an addl colophon [*Adhy name* K3 Dn1 T2 कर्णवाक्य — *Adhy no* (figures, words or both) B2 44, B5 45, Da1 D5 55, D1 38, D4 35, T2 39]

48 Before 48, N (except Ś K1 2) ins कर्ण उवाच — 48^{ab}=41^{ab} — ^{a}) K3 D3 तत , V1 Dn1 D6 S इति, B1 2 5 D1 3 4 7 हत, B3 4 Da1 D5 हत, D2 त्व च (for उत) — ^{d}) K3 एकप्रेममना, V1 D6 एकाग्रो विमना , B2 5 M2-4 स्तमेकाग्रमना , D2 एकाग्राभि , T1 3 G M1 त्व ह्येकाग्रमना

49 ^{a}) K3 V1 B D S किल नो (for शिल्पिनो) D2 गेहे — ^{b}) Ś2 B1 G2 अभ्यगच्छत् K3 V1 B5 Dn1 D6 T1 G1 अभ्या K3 त्वरातिथि , Da1 पुरातिथे , D2 प्रियातिथि — ^{c}) M1 सञ्चिन्त्य (for सम्प्रेक्ष्य) — ^{d}) K3 V1 B D S वचनम् (for शिल्पिनम्)

50 ^{a}) Ś2 हिमवत K1 T2 शृगे — ^{b}) G2 एकदा Ś2 [अ]भ्युषित, K1 ह्युषित, T1 [अ]प्युषित M3 [अ]भ्यु V1 B5 D2 6 G2 पुरा (for चिरम्) — ^{c}) K1 D4 दृष्ट्वा D6 हि (for च) D2 देहा (for देशा) T1 M transp बहवो and देशा — ^{d}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 T G1 3 M नानाधर्मसमावृ(B1 श्रि)ता , D2 वर्णसमाश्रिता , D8 G2 देशसमावृता (G2 कुला)

51 G2 om (hapl) 51^{a}–52^{b} In B3 the sequence of stanzas 51–52 (with repetitions) is as follows – 51, 52^{ab} (r), 51 (r) 52^{cd} 51^{cd} (r), 52 (r) — ^{a}) Ś1 (marg as in text) K1 3 Dn1 D3 4 M1 के चन, D5 क न च (for केन च) V1 Cnp न केनचिद्धर्मेण — ^{b}) B3 (both times) T1 3 G1 3 M1 3 विरुध्यत B3 (both times) D2 3 S (G2 om) transp प्रजा and इमा ❀Co इमा अनुभूतपूर्वा प्रजाश्च धर्मैं सह न विरुध्यते इत्यन्वय । ❀ — ^{c}) K3 V1 B (B3 all times) D (except D8 3) T2 सर्वे K3 मेब्रुव, B3 (first time as in text) ते ध्रुव, Da1 D1 5 प्रब्रुवन् T2 तैर्ध्रुव (for तेऽब्रुवन्) T1 M1 सर्वे चाप्य(M1 भ्य)वदन्धर्मं, T3 G1 3 सर्वाश्चाप्यच (G1 प्याव)न्धर्मं — ^{d}) K3 V1 B (B3 both times) D (except D3) T2 यदुक्त (for यथोक्त)

52 For sequence in B3 cf v 1 51 G2 om 52^{ab} (cf v 1 51) — ^{a}) K3 अटवास्, D1 अटता Dn1 च (for तु) K3 V1 B(B3 first time) D T1 M2-4 ततो, B3 (second and third time) M1 तदा; T2 3 G1 3 मया (for सदा) — ^{b}) V1 नानादेश , B3 (second and third time) नानाधर्मसमावृता — After 52^{ab}, B3 repeats 51 — ^{c}) S मया राजन् (for महाराज)

C 8 2075 P 8.45 5 K 8 32 आगच्छता महाराज बाह्लीकेषु निशामितम् ॥ ५२
तत्रैव ब्राह्मणो भूत्वा ततो भवति क्षत्रियः ।
वैश्यः शूद्रश्च बाह्लीकस्ततो भवति नापितः ॥ ५३
नापितश्च ततो भूत्वा पुनर्भवति ब्राह्मणः ।
द्विजो भूत्वा च तत्रैव पुनर्दासोऽपि जायते ॥ ५४
भवत्येकः कुले विप्रः शिष्टान्ये कामचारिणः ।
गान्धारा मद्रकाश्चैव बाह्लीकाः केऽप्यचेतसः ॥ ५५
एतन्मया श्रुतं तत्र धर्मसंकरकारकम् ।
कृत्स्नमाटित्वा पृथिवीं बाह्लीकेषु विपर्ययः ॥ ५६
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
यदप्यन्योऽब्रवीद्वाक्यं बाह्लीकाना विकुत्सितम् ॥५७
सती पुरा हृता काचिदारट्टा किल दस्युभिः ।
अधर्मतश्चोपयाता सा तानभ्यशपत्ततः ॥ ५८
बालां बन्धुमतीं यन्मामधर्मेणोपगच्छथ ।

— ^{d}) ŚK Dn1 वाह्लीकेषु, V1 B Da1 D1–5 7 8 वाही , G1 2 बाह्लि B8 T2 निशामिता , D2 परिश्रुत, G2 M2 निशामित Cv निशामित (as in text)

53 ^{a}) K8 B D T2 8 G8 तत्र वै (for तत्रैव) — ^{b}) K4 V1 Dn1 D2 6 S पुनर् (for ततो) K1 4 M8 om (hapl) from क्षत्रिय up to भवति (in 54^{b}) — ^{c}) G2 [अ]पि, M1 तु (for च) Ś1 साह्रीकस्, Ś2 K2 शाह्री , K8 Dn1 D8 वाह्नी , V1 B2–5 Da D1– 7 वाही B1 वैश्य शूद्रस्ततो भूत्वा

54 K1 4 M8 om 54^{ab} (cf v l 53) — ^{a}) B4 M2–4 तु (for च) K8 V1 B1 8 4 Da1 D1 पुनर् (for ततो) — ^{b}) K8 B1 8 4 Da1 D1 6 8 ततो (for पुनर्) B8 ततो भवति ब्राह्मणा — ^{c}) K8 B2–4 Da1 Dn1 D1 8–5 7 8 [अ]थ, V1 B1 5 D6 तु, T2 8 G हि (for च) — ^{d}) K8 V1 B D T1 8 G1 8 M [ऽ]भि , T2 G2 हि (for [ऽ]पि)

55 ^{a}) K8 [ए]क कुले, K4 Da1 Dn1 D1 5 [ए]ककुले K8 विप्र B D2–4 6 7 S (except T2) भव(B2 व) त्येक(G1 also व)कुले विप्रा — ^{b}) Ś1 शिष्यान्ये K1 सर्वेन्ये (sic), K8 शेषान्ये, V1 B2 D6 T1 G1 2 M शिष्टा ये, B1 8–5 D2 4 7 प्रसृ(B1 हृ)ष्टा , Dn1 D8 T2 शिष्टोन्ये, G8 श्लिष्टाय (for शिष्टान्ये) T1 कर्म T8 G ब्रह्म K2 शिष्यान्ये कामचकारिण (sic), K4 शिष्याने कामचारिण (sic) — ^{c}) K8 गधारा मद्रकाश्चापि, B1 2 Dn1 D4 7 गाधारमद्रका(B1 क)श्चैव, S (except T2) गाधारका मद्रका(G1 पा)श्च — ^{d}) ŚK1 2 4 Dn1 वाह्लीका , V1 B D2–5 7 8 वाही , D1 वाहि , G2 बाह्लि V1 D6 चाप्यनेकश , B1 8 4 Dn1 D8 4 7 चाल्पचेतस , B2 5 D2 T2 8 G2 8 M चाप्यचेतस , D1 5 8 चाल्प(D8 ल्य)तेजस , T1 पापचेतसा , G1 चाप्यशेषत (for केऽप्यचेतस.) K8 पूर्वभूता विचेतस , Da1 वाही चाल्पकाश्चाल्पतेजस (sic)

56 ^{a}) B2 D6 T G एव (for एतन्) — ^{b}) G1 कर्मसकरकारिणी — ^{d}) ŚK वाह्लीकेषु, V1 B Da1 D1–5 7 8 वाही , Ś1 G2 बाह्लि V1 विपर्यय, G2 येत , Co यय (as in text)

57 57^{ab}=41^{ab} 48^{ab} — ^{a}) S2 K8 V1 B8 Dn1 D6 8 S इति, Ś2 (sup lin) K1 तत्र, B1 हृत , B2 4 5 Da1 D5 हृत, D1–4 7 हृत (for उत) — ^{b}) B5 हृत — ^{c}) K8 यदायन्यो (sic) V1 D6 G1 M2–4 transp अपि and अन्य B5 यदन्योपब्रवीद्वाक्य, M1 यत्तदन्यो ब्रवीद्वाक्य — ^{d}) ŚK वाह्लीकाना, V1 B Da D1–5 7 8 वाही , T1 G2 बाह्लि , M8 बाह्लीकार्थं K8 B (except B5) Da1 D1–5 7 8 च कुत्सित, Dn1 T2 M विकुत्सन

58 ^{a}) B5 पुरा सती (by transp), Dn1 सतपुरा D7 हृतो (for हृता) V1 B2 D8 आनीता ब्राह्मणी काचिद्, D2 सत पुरा धृता का , T1 आनीय्येह क्षता का , T2 8 G M आनीये(M2–4 ते)हाक्ष(G1 क्षि)ता का — ^{b}) K2 D8 m आरूढा, K8 दारदै , K4 Da1 D5 8 आरदा, V1 D6 विरक्ता, B D2–4 7 M1 Ca आरट्टात् Dn1 D1 दारि(D1 र)का D4 (marg) T1 M2–4 आरट्टै , T8 G आरट्टे (for ट्टा) — ^{c}) ŚK2 4 अधर्मजा (for र्मत) ŚK2 4 चोपतापात् Da1 (before corr as in text) चोपजाता, D5 चोपजाया (for तापात्) Ca cites उपजाता K1 अधर्मजालाश्च पतापात् (sic), V1 धर्मतश्चार्प जाता सा, G2 अधर्माचोपयाता सा — ^{d}) G1 स [illegible] D6 T1 तदा (for तत) V1 G2 तानप्यभ्यशपत्त

59 ^{a}) K8 बाला K8 D5 बधुमती B2 ये मा D8 T2 यस्माद् (for यन्माम्) — ^{b}) K1 B4 Dn1 T8 G8 M1 [उ]पगच्छत (B4 M1 त), B8 यच्छथ (B8 त), G2 भुजथ (for गच्छथ) D2 अधर्मेणोप मारिष (sic), T2 अधर्मेण प्रयच्छथ — ^{c}) B8 भवति स्म (for भविष्यन्ति) S तस्मात्कुमार्यं (T1 मत्य M1 मार) स्वैरिण्यो — ^{d}) K8 बधुक्यो, K4 ध्वधुक्यो, Ca बध (as in text) D2 न (for वै) B1 8–5 Da1 D1 8–5 7 कुलस्य K8 4 B8 4 Dn1 D7 T2 च (for व') B2 बधक्योधिकुलेषु व', T1 8 G M भविष्यति कु Cv as in text — ^{e}) B2 न चेत्तस्माद्, B8 न चैव मा, T1 8 G M नैव तस्माद् (for न

तस्मान्नार्यो भविष्यन्ति बन्धक्यो वै कुलेषु वः ।
न चैवास्मात्प्रमोक्ष्यध्व घोरात्पापान्नराधमाः ॥ ५९
कुरवः सहपाञ्चालाः शाल्वा मत्स्याः सनैमिषाः ।
कोसलाः काशयोऽङ्गाश्च कलिङ्गा मगधास्तथा ॥६०
चेदयश्च महाभागा धर्म जानन्ति शाश्वतम् ।
नानादेशेषु सन्तश्च प्रायो बाह्या लयादृते ॥ ६१
आ मत्स्येभ्यः कुरुपाञ्चालदेश्या
आ नैमिषाच्चेदयो ये विशिष्टाः ।
धर्म पुराणमुपजीवन्ति सन्तो
मद्रानृते पञ्चनदाश्च जिह्मान् ॥ ६२
एव विद्वन्धर्मकथाश्च राज-
स्तूष्णीभूतो जडवच्छल्य भूयाः ।
त्व तस्य गोप्ता च जनस्य राजा
षड्भागहर्ता शुभदुष्कृतस्य ॥ ६३
अथ वा दुष्कृतस्य त्व हर्ता तेषामरक्षिता ।
रक्षिता पुण्यभाग्राजा प्रजाना त्व त्वपुण्यभाक् ॥६४
पूज्यमाने पुरा धर्मे सर्वदेशेषु शाश्वते ।
धर्म पाञ्चनद दृष्ट्वा धिगित्याह पितामह• ॥ ६५ C 8 2039 B 8 45 19 K 8 38 19

चैवास्मात्) K3 T1 3 G M विमोक्षध्व, V1 B D प्रमोक्षध्व — f) V1 घोरपातान् B घोर पातान्, D4 मोहात्पापान्, S घोराच्छापान्, Cc घोरपातात् (for घोरात्पापान्) B2 G2 नराधम (G2 म) — After 59, K3 4 V1 BDS ins

392* तस्मात्तेषा भागहरा भागिनेया न सूनव ।

[G1 एषा K3 भागहारा, B2 S (except T2) हर, B5 हरां, Cc हरा (as above) Ca c cites न सूनव (as above) S (except T2) कथ धर्मा वदिष्यसि (T1 से) (for the post half)]

60 a) V1 सहपचाला — b) K4 शाला (for शाल्वा) V1 B1 साल्वमत्स्या Ś2 मत्स्यात् K4 स नैषका, D2 सशैमिका, D8 ससैनिका, T1 3 G M1 3 च नैमिशा (for सनैमिषा) K3 शाल्वा मत्ससनैमिषे, M2 साल्वा मत्स्या नैमिशा (submetric), M4 साल्वमात्स्याश्च नैमिशा — c) K3 कौशला, T3 G कौसला K3 4 D1 3 का(K4 क)शयोगाश्च, Dn1 D2 3 पौंड्राश्च, S काश(G2 कौश, M1 काम)यश्चव (for योऽङ्गाश्च) — d) K3 B D (except Da1 D5) T2 3 G1 3 M2 4 कालिंगा (for कलिङ्गा) K3 V1 BDS (except T1) मागधास्

61 a) D6 महाभाग — b) V1 जानाति — c) K3 नानादेशाश्च Bomb ed नानादेशेष्वसतश्च — d) K4 बाल्या॰ लयाद्, Dn1 वास्वालयाद्, B2 4 D2 वाह्यन, B3 राजन, D6 वै बाष्कलाद्, G1 बाह्लालयाद्, G2 M बाह्या(G2 ल्या)लयान् D8 प्रायो बाह्यालसाद्ने, T1 प्रायशो बाह्लिकादृते, Cv as in text ❀Ca प्रायो बाह्या यथोक्तदेशबहिर्भूता । लयात् मद्रदेशात्। ❀ Ca c cite ऋते (as in text)

62 a) K2 मत्स्येभ्यान्, K3 Da1 T1 मत्सेभ्य' K3 S कुरुपाचालदेशा (G2 साल्वा) — b) T3 G1 3 ते (for आ) Ś2 नैमिष्याच्, K1 2 4 B1 3 4 D4 षास्, B2 D8 नेमिषाच्, S नैमिशाश् (T2 शाच्) (for षाच्) M4 चैदयो G1 यो निविष्टा (for ये वि) Cc cites विशिष्टा (as in text) — c) K3 पुराणा जीवति (for पुराणमुपजी) Cc cites पुराणम् (as in text) V1 Dn1 अनुजीवति (for उप) — d) K1 3 V1 B (except B3) D (except Da1 D1) मद्रादृते (for नृते) K3 D8 पचनदींश्, K4 नद्याश्, V1 B1 5 Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G1 3 M2–4 पाचनदाश्, B3 पाचजनाश्

63 a) K3 B5 Dn1 D1 6 विद्वान् S जानन् (G1 2 जान) (for विद्वन्) K1 धर्मकथा स, K2 कथा स, K3 कथास्तु V1 B4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 S कथासु, B5 कर्मासु T1 3 G M नित्य (for राजस्) K4 एव विद्वन्धमकथा स्मराणा B1–3 D2–4 7 एवविध ध(D4 क) र्मकथासु (B3 नु) राजन् — b) V1 D6 तूष्णीं भूयात्, Da1 D1 5 तूष्णीभूते, Cc तूष्णीं भूतो (as in text) K4 V1 D2 6 8 भूय (for भूया) K3 तूष्णींभूतशल्यवासत्यरूप (sic), T1 3 G2 3 M2–4 भूत शल्य भवेत्स(T3 G3 त्त, M4 स्त)दा त्व T2 तूष्णीभूयो जड शल्याद्य भूय, G1 M1 तूष्णींभूत शल्य भवे स(M1 वत्स)दा त्व — c) V1 B5 D6 T2 राजन् (for राजा) — d) K1 2 षड्भागहता D8 षड्भागहर्ता हि कृतानृतस्य

64 a) K3 om वा T3 G दुष्कृतानि — b) K1 2 4 हता, Da1 D1 5 हत्वा (Da1 र्वा) G2 भर्ता (for हर्ता) B5 अरास्थिता (for अरक्षिता) — c) K3 transp रक्षिता and पुण्यभाग् M1 3 पापपुण्याना (for पुण्यभाग्राजा) — d) K1 तु पुण्यभाक्, K3 4 न पुण्य, V1 B (except B3) D ह्य(D8 अ)पुण्य, S (except T2) तु पाप(M4 द्)भाक्

65 a) B3 रक्ष्यमाणे (for पूज्य) V1 D6 सदा, S (except T2) तथा (M2–4 दा) (for पुरा) B5 पूज्य मानेषु वा धर्मे — b) K3 4 सर्वदेवेषु — c) Ś2 K4 पचानद, B2 पाचा, G1 पच B5 श्रुत्या, Dn1 D6 S श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) Cv as in text — d) Cv as in text — After 65, B2 reads 66ef

C 8 2090 B 8 45 20 K 8 38 20 व्रात्यानां दाशमीयाना कृतेऽप्यशुभकर्मणाम् ।
इति पाञ्चनद् धर्ममवमेने पितामहः ।
स्वधर्मस्थेषु वर्णेषु सोऽप्येतं नाभिपूजयेत् ॥ ६६
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
कल्माषपादः सरसि निमज्जन्राक्षसोऽब्रवीत् ॥ ६७
क्षत्रियस्य मलं भैक्षं ब्राह्मणस्यानृतं मलम् ।
मलं पृथिव्या बाह्लीकाः स्त्रीणां मद्रस्त्रियो मलम् ॥६८
निमज्जमानमुद्धृत्य कश्चिद्राजा निशाचरम् ।
अपृच्छत्तेन चाख्यातं प्रोक्तवान्यन्निबोध तत् ॥६९
मानुषाणां मलं म्लेच्छा म्लेच्छानां मौष्टिका मलम् ।
मौष्टिकानां मल शण्डाः शण्डाना राजयाजकाः ॥७०
राजयाजकयाज्यानां मद्रकाणां च यन्मलम् ।

66 Ś1 K1 2 om (hapl) 66^{abcd} — ^{a}) Ś2 च शमीयाना, K3 वाससीयाना V1 B D3 4 6–8 दासमी, Da1 D1 5 दश मीया ते (Da1 ने), T1 वीर्याणां, G1 2 दर्शनीयाना — ^{b}) D6 T3 G3 कृत्ये, Ca c कृते (as in text) Ś2 [अ]शुभकर्षणान्, K4 शुभकर्मणा, G1 2 [अ]शुभकारिणा T2 भूतेष्वशुभ कर्मणा, Cv कृतेऽप्यशुभकारिणाम् — After 66^{ab}, K3 reads 67^{ab}, repeating it in its proper place while K4 V1 B D (except D2 3) S ins after 66^{ab}

393* ब्रह्मणा निन्दिते धर्मे स त्व लोके किमब्रवी ।

[K4 ब्रह्मणे, D1 ब्राह्मणा B1 D3 4 7 निर्मिते (for निन्दिते) Dn1 धर्मं T1 ब्राह्मणो निंदिता॰धर्मान्, T3 G ब्राह्मणो निंदय (G1 गर्हिता, G2 निंदिता) सर्वान्, M ब्र(M1 ब्रा)ह्मणा निंदिता॰ सर्वे (for the prior half) V1 Dn1 D6 कस् (for स) Da1 त (for त्व) K4 V1 B5 Dn1 D6 Cc अब्रवीत् B1–4 Da1 D1 3–5 7 कस्ताधिकर्तु(Da1 D1 5 किं वक्तु)मर्हति, T1 3 G M कश्चि(G2 कचि)त्सिद्धात्म(T3 G1 3 थै, M1 चिंतात्म) कोऽब्रवीत्, T2 कस्त्वा लौकिकमब्रवीत् (for the posterior half)] — B2 om 66^{cd} D2 om 66^{cdef} D3 reads 66^{cd} on marg — ^{c}) D3 इम T1 G1 2 M इति पाचनदान्धर्मान् — ^{d}) Da1 D1 5 3 अवमन्ये — After 66^{cd}, D3 reads 67^{ab}, repeating it in its proper place B2 reads 66^{ef} after 65 — ^{e}) Ś2 धर्मेषु, K4 वीरेषु, V1 B5 Dn1 T2 लोकेषु (for वर्णेषु) K3 B2 D6 स्वधर्मेषु च धर्मे(B2 रणे, D6 लोके)षु, T1 स्वधर्मस्तेषु सर्वेषु, T3 G1 3 स्वधर्मेषु स्व(G1 स)वर्णेषु, Cc v as in text — ^{f}) Ś1 K2 सा॰तन्, Ś2 मुक्ततन् K1 T2 कोप्येतन्, K3 V1 B1 3–5 Da1 D1 3–8 M1 Cc सोप्येतान्, Dn1 सोपि तान्, T1 3 G M2–4 सोप्येनान् (for सोऽप्येत) K3 [अ]भ्यपूरयेत्, V1 [अ]भ्यपूज, B1 3–5 D T1 3 G2 3 M Cc [अ]भ्य(Da1 D1 G2 त्य, T1 प्य)पूजयत् T2 [अ]नुपू॰ (for [अ]भिपू) K4 न हि तत्राभिपूजयेत्, B2 सोपि तानभ्यपूजयत्

67 K3 reads 67^{ab} for the first time after 66^{ab}, and D3 after 66^{cd} — ^{a}) K1 तत्र, V1 Dn1 T2 तत, B Da1 D1 5 हत, D3 4 7 हृत, D6 अत, T1 3 G M2–4 इति (for उत) — ^{b}) T2 त त (for हन्त) — ^{c}) K3 कल्माषपादो Da1 D5 T1 ॰पाद, Dn1 D3 पाद॰ K4 कल्माष सरसि गत्वा — ^{d}) K3 G2 निमज्जद् Dn1 D3 T2 ब्राह्मणो (for राक्षसो)

68 ^{a}) Ś K1–3 V1 B Dn1 D3 4 6–8 T3 G3 भैक्ष्य, Cc भैक्ष (as in text) — ^{b}) Ś1 (by corr as in text) K2 [अ]वृत K3 4 V1 B D T1 M [अ]व्रत, T3 G [अ]श्रुत (for [अ]नृत) — Ś1 K2 om (hapl) 68^{cd} B5 repeats 68^{cd} after 70 — ^{c}) Ś2 K1 B5 T2 3 G3 M1 पृथिव्या Ś2 मूर्खस्त्व K1 मूर्खास्तु — ^{d}) Dn1 S कौतूहल (for मद्रस्त्रियो) Ś2 K1 ततो वध्या स्त्रि(Ś2 ध्या त्र)यो मल

69 Dn1 transp 69^{cb} and 69^{cd} — ^{a}) D3 निबध्यमानम्, T1 निमज्य D3 उद्यम्य — ^{b}) M1 सरोजात M2–4 स राजान (for कश्चिद्राजा) M2–4 निशाचर — ^{c}) K1 4 Da1 D1 5 अपश्यत्, K3 B D3 4 6 7 T3 G3 आपृच्छत् K2 चारयत, K3 व्याख्यात, G2 तस् (for त) M1 अपृच्छचेन त यत्तत् — ^{d}) B3 प्रोत्तर (for प्रोक्तवान्) B1–3 5 D3 4 7 तन्निबोध मे K5 V1 B4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 S यत्तच्छृणु (T1 G1 2 M तच्छृणुष्व) नराधिप (K3 D3 धम)

70 ^{a}) D3 om म्लेच्छा — ^{b}) Ś K1 2 4 मौष्टिक, B1 3–5 D2–4 7 Ca c औष्ट्रिका, B2 शौंडिका, Da1 D1, मोष्ठिका, Dn1 उष्ट्रिको, D6 औषिका, D3 ओष्ठिका, S मुष्टिका K3 मला V1 तेषां सौराष्ट्रिका मल, Cv म्लेच्छानामौष्ट्रिका मलम् — ^{c}) B1 3–5 D2–4 7 औष्ट्रिकाणा, B2 शौंडिकाणा, Da1 D1 मौष्ट्रिकाणा, Dn1 उष्ट्रिकाणा, D6 S मुष्टिकाना (for मौष्टि) K1 4 शठा, K2 शढा, K3 V1 B1–3 Da1 Dn1 D1–4 7 3 T 3 M षढा, B4 D6 G षडा B5 शल्ढा, D5 om, T1 षड्ड, Ca c शण्डा (as in text) — ^{d}) K1 4 शठाना, K3 V1 B1–3 Da1 Dn1 D1–5 T2 3 M षढाना, B4 D6 7 T1 G षडाना, B5 शल्ढाना S1 (marg) 2 K2 4 राजयाचका (K4 क), Dn1 याजक, D1 राज॰॰का — After 70, B5 repeats 68^{cd}

71 D3 om 71–72 — ^{a}) Ś K1 2 4 G1 राजयाचक॰ (for याजक) K3 षढाना, D3 T2 याज्यस्य, M1 याजानां Cv as in text — ^{b}) D3 यो मल॰ K3

तद्भवेद्वै तव मलं यद्यस्मान्न विमुञ्चसि ॥ ७१
इति रक्षोपसृष्टेषु विषवीर्यहतेषु च ।
राक्षसं भेषजं प्रोक्तं संसिद्धं वचनोत्तरम् ॥ ७२
ब्राह्मं पाञ्चाला कौरवेयाः स्वधर्मः
सत्यं मत्स्याः शूरसेनाश्च यज्ञः ।

प्राच्या दासा वृषला दाक्षिणात्याः
स्तेना बाह्लीकाः संकरा वै सुराष्ट्राः ॥ ७३
कृतघ्नता परवित्तापहारः
सुरापानं गुरुदारावमर्शः ।
येषां धर्मस्तान्प्रति नास्त्यधर्म C 8 2100 B 8 45 30 K 8 38 30

मद्रकाना च*मल॰ Ca cites यत् (as in text) — c) B om वै K3 D3 स भवेद्वै, Da1 D1 5 तत्तावद्वै (for तद्भवेद्वै) Ca cites तत् (as in text) K3 D3 तव मलो, B2 विषमल — d) B2 तु B5 त्व (for न) M1 यद्यन्मा (for यद्यस्मान्) V1 विमुचते B2 चति, B5 न मुचसि, D6 विमुच्यसे Ca as in text

72 D3 om 72 (cf v 1 71) — a) D6 अथ (for इति) K1 रक्षोपसृष्टेषु, K3 राज्ञोप, G1 रक्षोपभृष्टेषु, Ca रक्षोभि, Cc रक्षोप B2 यदिद दोषसृष्टेषु, Cv इति रक्षोविसृष्टेषु — b) B2 सर्वे, Ca v विष (as in text) — c) K3 D3 रक्षसा, V1 B5 Dn1 D6 S विद्भिर्द्, Cc राक्षस (as in text) Ś K1 2 4 B3 4 D1 6-8 T2 भैषज, B5 वचन, Da1 D1 5 भैषण, Ca भेषज (as in text) S (except T2) दृष्ट, Ca प्रोक्त (as in text) Cv रक्षसा भैषज प्रोक्त — d) V1 B1 3-5 Dn1 D2 4 6 7 T3 G2 3 ससिद्ध, B2 शसि त्व, T1 ससिद्धिर्, M1 स विद्ध (for ससिद्ध) Da1 D1 5 T2 3 G3 ससिद्धवचनोत्तम, D3 द्ध च वनोत्तर, Ca as in text, Cv सदिग्ध च न चोत्तर

73 Before 73, K4 ins कर्ण उवाच — a) K4 ब्रह्म, Dn1 ब्राह्मणाया, D3 ब्राह्म्य, D6 ब्राह्मण्य, T1 ब्रह्मा, G2 ब्राह्मणा॰, M2-4 ब्राह्मा॰ Ca c ब्राह्म (as in text) Da1 D1 5 पचाला Cv cites ब्राह्म पाञ्चाला Ś1 K2 केक*या, S2 (sup lin) K4 केकया, B2 कैकेया, D1 कैरवेया (for कौर॰) Ś K2 4 स्व(Ś2 सु)धर्मा, K1 B4 Da1 D1 5 8 स्व(D3 स)धर्मं, V1 B1-3 D6 7 तु धर्म, B5 D3 4 तु धर्म्य, T1 G2 M च धर्म्या (M1 र्म्ये) (for स्वधर्म) K3 ब्राह्म च कौरवेयास्तु धर्म, D2 आपाचाला कौरवेया स्वधर्म, T2 ब्राह्मण पांचाला वै कौरवेयाश्च धर्मा॰, T3 G1 3 ब्रह्मा (G1 ब्राह्मन्) सपाचाला कौरवेयाश्च धर्म्या Ca cites धर्म — b) T2 3 G M सत्या (for सत्य) T3 G1 3 मात्स्या G1 शूरसेनास् Dn1 T2 3 G1 3 M तु (for च) Ś1 Da1 D1 5 M1 यज्ञा॰, K1 3 V1 B D2-4 6-8 यज्ञ, T2 3 G M2-4 याज्या Cv शूरसेनाश्च यज्ञम् T1 मत्स्या सत्या शूरसेनास्तु यास्या (sic) — c) K1 प्राश्य, D3 प्राग्वा, T2 प्रायो, Ca प्राच्या (as in text) Ś K2 4 दास्या, V2 देशा, B2 दाषा, B5 D6 3 Cnp दाशा Cc दासा (as in text) — d) T1 ते, Cc स्तेना (as in text) Ś1 K1 lacuna for बाह्लीका सकरा वै Ś2 K1 3 Dn1 वाह्लीका, K4 V1 B Da D1-5 7 8 वाही, T1 बाह्रि B3 सहकारैश्च राष्ट्रा Dn1 सकरो D6 सकर, Ca c रा (as in text) B2 स्वराष्ट्रा, Dn1 D3 सुराष्ट्र (D3 ष्ट्रा)

74 T2 om 74ab — a) Dn1 कृतघ्नका, S (T2 om) कृतघ्ना वै Dn1 S(T2 om) परवित्तापहारा — b) K3 B1 3 5 Da1 D1-3 मद्यपान, V1 मदिरा, B4 मद्यस्य पान, Dn1 मद्रका नित्य, S (T2 om) मत्ता पाने (T3 G1 3 नै) (for सुरापान) Ś K1 2 4 B3 4 गुरुदारात्मर्ष, K3 मर्श, V1 B5 Da1 D1 3-5 7 मर्द, B1 मार्ग, Dn1 S(T2 om) मर्दा, D2 भिमर्श॰ B2 मद्य पीत्वा गुरापमर्द (sic) — After 74ab K4 V1 B D (except D2 3) ins

394* वाक्पारुष्य गोवधो रात्रिचर्या
बहिर्गेह परवस्त्रोपभोग ।

[(L 1) D5 नो वधो (for गोवधो) — (L 2) B2 बहिर्देश, Dn1 गेहे, D6 योग Cc गेह (as above) K4 परवस्त्रोपमार्ग, B2 स्वपरस्त्रोपभोगा B5 Dn1 D6 परवस्त्रो(B5 स्त्र)पयोग]

— N repeats 74cd after 399* and M3 repeats 74c-75c after शिष्टान् (in 75d) — c) B5 Dn1 (second time) तेषा, T1 G1 3 एषा (for येषा) V1 Dn1 (second time) D3 T1 G1 धर्मास्, T2 धर्मात्, T3 G3 अधर्मास् T2 तत्त्वतो (for तान्प्रति) V1 (second time) [अ]धर्मा, K1 D5 (first time) [अ]धर्मे, T1 नित्य T2 3 G1 3 M धर्म (for [अ]धर्म) Dn1 येषा धर्मश्चापतितो ह्यधर्मो, G2 एषा धर्म्या प्रति नास्ति धर्म — d) Ś K1 B3-5 Da1 D1 3 (all first time) T2 ह्यारट्टकान्, Ś K1 2 4 B1 Da1 D1 5 (all second time) 6 (first time) T3 G3 ह्यारट्टजान्, K2 V1 B1 Dn1 D2-4 7 (all first time) M3 (second time) ह्यारट्टाना, K3 V1 B1-3 Dn1 D2-4 6 7 (all second time) T1 G1 M आरट्टजान्, K4 ह्यारध्वकान् D5 3 ह्या(D3 second time आ)रदकान्, G2 आरट्टानां Ś1 (both times) 2 (second time) K (both times, but K2 first time) B (both times, but B3 second time) D (both times, but Da1 D1 5 second time and Dn1 first time) T2 M1 3

C 8 2100 B 8 45 30 K 8 3 30 आरट्टकान्पाञ्चनदान्धिगस्तु ॥ ७४

आ पाञ्चालेभ्यः कुरवो नैमिषाश्च
मत्स्याश्चैवाप्यथ जानन्ति धर्मम् ।
कलिङ्गकाश्चाङ्गका मागधाश्च
शिष्टान्धर्मानुपजीवन्ति वृद्धाः ॥ ७५

प्राची दिशं श्रिता देवा जातवेदःपुरोगमाः ।
दक्षिणां पितरो गुप्तां यमेन शुभकर्मणा ॥ ७६

प्रतीची वरुणः पाति पालयन्नसुरान्बली ।
उदीची भगवान्सोमो ब्रह्मण्यो ब्राह्मणैः सह ॥ ७७

रक्षःपिशाचान्हिमवान्गुह्यकान्गन्धमादनः ।
ध्रुवः सर्वाणि भूतानि विष्णुर्लोकाञ्जनार्दनः ॥ ७८

इङ्गितज्ञाश्च मगधाः प्रेक्षितज्ञाश्च कोसलाः ।
अर्धोक्ताः कुरुपाञ्चालाः शाल्वाः कृत्स्नानुशासनाः ।
पार्वतीयाश्च विषमा यथैव गिरयस्तथा ॥ ७९

(second time) पचनदान्, G2 जानपदान् Cv आरदे-जान्पाचनदान्धिगस्तु

75 ^{a}) B5 om आ Some MSS पचालेभ्य, B1 3–5 D1 3 7 प(B1 3 5 पा)चाल्येभ्य, D2 जागला, S पांचाला (M1 लान्) (for पाञ्चालेभ्य) D8 कौरवो K3 D8 नैमिषेया, S शाश्च — ^{b}) V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T2 M3 [ए]तेप्यथ B2 [ए]ते प्रति, D8 वैतेप्यथ, G1 M [ए]वाप्यनु, G2 [ए]वानु (for [ए]वाप्यथ) Ś1 K2 मत्स्याश्चेव ******, Ś2 मत्स्याश्चैके पुत्र जानति धर्मं, K1 मत्स्याश्चैकेप्यत्र जा, K3 4 मत्स्याश्चैतेष्वथ जा, D8 मत्स्याद्वैतेप्यथ जा T1 मत्स्याश्च वै ह्यनुजा — ^{c}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G M अ(B1 त)थोदीच्याश्, K4 कालिंगकाश् K3 शृगका, B6 श्वोगणा, Da1 D1 5 चागदा, Dn1 चागक, T1 3 G M चेदयो (for चाङ्गका) D8 अधा(*mf lin* थ)दीच्या मागधाश्चागकाश्च, T2 अतो दिव्यास्त्वागकमागधाश्च — ^{d}) After शिष्टान्, M3 (wrongly) repeats 74^{c}–75^{c} Ś1 K2 शिष्टास्त्वधर्मान्, K3 शिष्टानध, D6 शिष्टा धर्मान् (for न्धर्मान्) Ca cites शिष्टान् (as in text), Cc शिष्टा K3 T2 Ca वृद्धान्, M1 गृध्रान्, Cc वृद्धा (as in text) K4 शिष्टास्त्वेवमनुपजीवति वृद्धा Ca cites उप (as in text)

76 ^{a}) K4 D5 प्राची, B2 प्रतीची (hypermetric), Cc प्राचीम् (as in text) D8 प्राचीसमाश्रिता T1 श्रुता, G2 सृता, Cc श्रिता (as in text) T3 G2 3 [आ]दित्या (for देवा) — ^{b}) B2 जातवेगा (for वेद) — ^{c}) Dn1 पितृभिर्, Cc पितर (as in text) S दृक्षिणा (G2 णा) पितृभिर्गु(G2 भि क्लृ)ह्रा — ^{d}) D1 (also as in text) शुभेन D7 शुभकर्मणा

77 ^{a}) T1 पृथिवीं वारुण T2 पाशी (for पाति) — ^{b}) Dn1 पौलोमान् (for पालयन्) D6 वसुधा, D8 असुराद् (for रान्) S (except T2) बहून् (for बली) K3 V1 B Da1 D1–5 7 पालयान सुरान्बली — ^{d}) K4 ब्राह्मण्यो, B5 ब्रह्मणो, D2 ण्या, D6 ण्यै, S ब्रह्मा च (for ब्रह्मण्यो) B1 3 4 D1 3 4 7 ब्राह्मणै सह रक्षति (D1 पालय), Dn1 ब्रह्मणो स ह ***

78 ^{a}) Ś2 K2 रक्षा पिशाचान् M1 यक्ष पिशा S2 हिमवन् — ^{b}) K1 D2 गुह्यका K2 गुह्यकानां धमादन (sic) — For 78^{ab}, B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 subst

395* तथा रक्ष पिशाचाश्च हिमवन्त नगोत्तमम् ।
गुह्यकाश्च महाराज पर्वत गन्धमादनम् ।

[(L 1) B2 D1 रक्षा (D1 क्ष) Dn1 हि, T2 वै (for च)]

— ^{c}) K4 D2 T1 G1 2 M ध्रुव, Cc ध्रुव (as in text) — ^{d}) K3 श्रील्लोकान् (submetric), V1 B Da1 D1 3–7 T1 3 G M विष्णु पाति, Dn1 विष्णुलोक, D2 लोकान् T2 लोक पाति (for विष्णुर्लोकान्) K3 सनातन, V1 सुनिश्चित, B5 D8 ह्यनिंदित, S (except T2) सुरोत्तम (T1 मान्) (for जनार्दन) — After 78, M2–4 ins

396* नैव पाञ्चनदान्पापान्समदान्पाति कश्चन ।

M2–4 ins after 396*, T1 3 G M1 after 78, an addl colophon [*Adhy name* T1 M2–4 शल्यविवाद — *Adhy no* (figures, words or both) T1 3 G M 38]

79 Before 79 S ins कर्ण उवाच — ^{a}) K2 इगितज्ञश् Ca c cite इङ्गितज्ञा (as in text) T G1 3 M तु (for च) D5 मगधी, M2 मागधा V1 B2 5 Dn1 D6 मा(B2 Dn1 म)गधा इगितज्ञाश्च, G2 भावज्ञा मगधा प्रोक्ता Cv पार्वतेयाश्च विषमा — ^{b}) K2 प्रेक्षितज्ञश्, V1 D6 प्रेषितज्ञाश् G2 इगितज्ञास् (for प्रेक्षितज्ञाश्) S तु (for च) K3 4 V1 B1–3 5 Da1 D1–5 कोश(B1 ष)ला D8 कौशला, G1 कौसला — ^{c}) Ś2 अधोंत्थ, G1 अर्योक्ता Ś2 B2 5 D7 कुरुपचाला — ^{d}) Ś1 K साल्वा (K1 ल्व), D3 शल्या Ś K4 कृष्णा(Ś1 त्स्ना)नुशासिन, K2 3 Da1 D1 5 8 Ca कृष्णानुशासना (K2 सिन), Dn1 कृत्स्नानुशासनात्, D6 शासिन Cc कृत्स्नानुशासना (as in text) S सर्वोक्ता (T1 क्त्या) द(G2 दा)क्षिणापथा — ^{e}) B2 पापतीयास् T1 G1 2 M तु (for च) T1 विज्ञेया (for विषमा) — ^{f}) B5 तथैव, T1 यथा च (for यथैव) Ś K1 2 4 T2 निरयस् (K4 °यास्), V1 D3 4 7 शिवयस् (for गिरयस्)

सर्वज्ञा यवना राजञ्शूराश्चैव विशेषतः ।
म्लेच्छाः स्वसंज्ञानियता नानुक्त इतरो जनः ॥८०
प्रतिरब्धास्तु वाह्लीका न च केचन मद्रकाः ।
स त्वमेतादृशः शल्य नोत्तर वक्तुमर्हसि ॥ ८१
एतज्ज्ञात्वा जोषमास्स्व प्रतीपं मा स्म वै कृथाः ।
स त्वा पूर्वमहं हत्वा हनिष्ये केशवार्जुनौ ॥ ८२

शल्य उवाच ।
आतुराणां परित्यागः स्वदारसुतविक्रयः ।
अङ्गेषु वर्तते कर्ण येषामधिपतिर्भवान् ॥ ८३
रथातिरथसंख्यायां यत्त्वा भीष्मस्तदाब्रवीत् ।
तान्विदित्वात्मनो दोषान्निर्मन्युर्भव मा क्रुधः ॥८४
सर्वत्र ब्राह्मणाः सन्ति सन्ति सर्वत्र क्षत्रियाः ।
वैश्याः शूद्रास्तथा कर्ण स्त्रियः साध्व्यश्च सुव्रताः ॥८५ C 8 2114 B 8 45 42 K 8 38 40

80 ^{a}) D9 (m as in text) याजिवा (for यवना) — ^{c}) B1 म्लेच्छान् K2 B5 Dn1 D2 6 T1 3 G M स्वसंज्ञानिर(K2 य)ता B4 म्लेच्छाश्च सज्ञानियता, T2 म्लेच्छा स्वय ज्ञानरता Ca c cite सज्ञा — ^{d}) S K4 विरक्त, Ś2 (*sup lin*) K1 अनुक्त, K2 ** रक्त (for नानुक्त) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G M नानुक्तमि (K3 B5 Dn1 नुक्त इ, M3 रक्तमि)तरे जना T2 ननु त्वमितरे जना Ca cites नानुक्तम् and इतरे

81 ^{a}) K1 आप्रतिष्ठास्, K4 प्रतिरध्वास, B1 2 4 D3 4 7 रथास्, B3 5 Dn1 D2 ब(D2 न)द्धास्, D6 बुद्धास्, S लब्धास्, Ca रब्धास्, (as in text) K3 B2 Dn1 D2 3 T2 च (for तु) Ś K1 2 4 Dn1 वाह्लीका, K3 V1 B Da1 D1 2 4 5 7 वाही Cv प्रतिरब्धास्तु वाह्लीका (as in text) — ^{b}) K4 B3 केन च, Da1 D1 5 3 केवल (for केचन) — ^{c}) M1 तत् (for स) D6 T1 M1 एतादृश Ś2 D4 शल्य, B2 शल्य — ^{d}) T1 M मा प्रब्रूयास्त्वमुत्तर, T3 G मा ब्रूया वा(G2 द्रा)क्यमुत्तर — After 81, Ś K2–4 V1 B D T2 ins

397* पृथिव्या सवदेशाना मद्रको मलमुच्यते।

[V1 पृथिव्या Ś K1 2 Da1 D1 5 मद्रका K3 B5 D2 6–8 मल (for मलम्) K4 मद्रकौशलमुच्यते (for the posterior half)]

K4 B D cont

398* तथा स्त्रीणा च सर्वासा मद्रिका मल उच्यते ।

[D6 तथैव स्त्रीणा सर्वासां (for the prior half) B1 मल]

K4 B D cont Ś K2 3 V1 ins after 397* K1 after 81

399* सीधो पान गुरुतल्पावमर्दों
भ्रूणहत्या परवित्तापहार ।

[(L 1) K3 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 8 सीधुपान, V1 सीधू K3 Dn1 D2 6 गुरुतल्पावमर्शो (K3 र्शी) — (L 2) Ś K1 2 4 भ्रूणस्य हत्या K4 परवित्तोपहार, Dn1 D2 6 ब्राह्मणस्वा (Dn1 स्वा)प]

— After the above, N repeats 74^{cd}

82 ^{a}) K3 Dn1 T2 एव (for एतज्) B4 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा) V1 जोषमाशु, Dn1 जोषमा स्थ, Ca जोषमास्व D3 तज्ज्ञात्वा जोषमास्स्व (submetric) — ^{b}) K3 प्रतीप मा स्म वक्तव्या, T2 मा स्म चैवोत्तर वद Ca c cite प्रतीप (as in text) — ^{c}) K3 मत्वा, V1 B Dn1 D2–4 7 8 मा त्वा, K1 D6 मा त्वा, Da1 D1 5 मा त्वा, T2 त्वा तु (for स त्वा) — ^{d}) Ś2 न हिष्ये (sic) — For 82 S (except T2) subst

400* एव ज्ञात्वा जोषमास्स्व प्रतीप
मा स्म कुर्य्य पापभृता वरिष्ठ ।
पूर्वं हत्वा त्वा सपुत्र बलैश्च
पश्चाद्धन्ये वासुदेवार्जुनौ च ।

[(L 1) T1 मत्वा (for ज्ञात्वा) T3 G3 प्रतीपे, G2 पो — (L 2) T1 मासान् (for मा स्म) T1 कुर्य्य , T3 G M1 क्रुद्ध , M2–4 कुध (for कुर्य्य) T1 पापभारे G1 M2–4 वरिष्ठ, M1 ष्ठ — (L 4) G1 2 पश्चाद्धसे(G2 स्ये)]

83 S (except T2) transp 83 and 84 G1 om 83^{ab} After the ref, B2 reads 8 36 14^c–21^b — ^{a}) Ś (Ś2 *sup lin* as in text) K2 4 उत्तराणा T3 G3 परित्याग — ^{b}) K1 2 सुदारसुतविक्रय , K4 D3 स्वदारासुत , S (except T , G1 om) स्वदाराणा च विक्रय (T3 G3 य) — ^{c}) Ś K1 2 4 अगेषु विद्यते, V1 B1. 2 4 D3 4 7 अगे प्रवर्तते, D1 षु वर्तत (sic) — ^{d}) T1 2 एषाम् (for येषाम्) T1 अथ (for अधि)

84 For the incident cf 5 165 3–6 S (except T2) transp 83 and 84 — ^{a}) G1 सख्याना — ^{b}) K3 यस्त्वा, V1 B D (except Dn1) T2 3 G3 यत्वा, G2 स तु, M1 यतो (for यत्त्वा) T1 तथा (for तदा) S (except T2) [ऊ]चिवान् (for [अ]ब्रवीत्) — ^{c}) V1 तद् (for तान्) — ^{d}) D6 कुप्य मा, D3 G1 मा क्रुधा (D3 ध), T1 मा कृथा (for मा क्रुध) D2 निर्मन्युर्भवता ध्रुव

85 ^{b}) K3 V1 B Da1 D1–3 S (except T2) क्षत्रिया संति सर्वत (V1 Da1 D1 2 5 8 T3 G श) Dn1 सर्वत्रैव हि क्षत्रिया — ^{c}) D4 वैश्य — ^{d}) T1 सत्वत्र, T3 G M स(M1 स)त्यश्च (for साध्व्यश्च)

C 8 1115
B 8 45 43
K 8 38 41

रमन्ते चोपहासेन पुरुषाः पुरुषैः सह ।
अन्योन्यमवतक्षन्तो देशे देशे समैथुनाः ॥ ८६
परवाच्येषु निपुणः सर्वो भवति सर्वदा ।
आत्मवाच्यं न जानीते जानन्नपि विमुह्यति ॥ ८७

संजय उवाच ।

कर्णोऽपि नोत्तरं प्राह शल्योऽप्यभिमुखः परान् ।
पुनः प्रहस्य राधेयः पुनर्याहीत्यचोदयत् ॥ ८८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिंशत्तमोऽध्याय ॥ ३० ॥

---

86 G_2 om 86–87 — [a]) B_2 रमति, G_1 रण ते (for रमन्ते) K_1 सोपहासेन, D_8 योप , T_1 चोपहाश्चैव, T_3 $G_{1\ 3}$ M हास्येन (M_1 स्यैन) — [b]) $D_{2\ 3}$ m सगता T_1 पुरुषान् — [c]) K_3 अवतोक्षतो, V_1 Dn_1 D_6 T_2 अभिभर्त्स (T2 र्स्य)तो $B_{1\ 3\ 5}$ अवरक्षतो, B_2 अतिभक्षतो, D_8 अवतक्षाते (sic), Cc तक्षन्त (as in text) D_1 (marg) 2 अन्योन्य (D_2 न्य) सर्वत क्षा(D_2 क्ष)ता, $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ अन्योन्येन मदक्षी(T_3 G_3 क्षी)वा, M अन्योन्येन मता क्षाता — [d]) K_4 सुमैथुन $B_{2\ 5}$ समैथुन (B_5 न), Dn_1 $D_{2\ 6}$ S (G_2 om) च मैथुने (D_2 ना, M_1 न) Cv as in text

87 G_2 om 87 (cf v l 86) — [a]) B_3 D_6 परवाक्येषु, Ca c वाच्येषु (as in text) — [c]) B_3 Dn_1 D_2 आत्मवाक्य, B_5 वाचा S (G_2 om) जानाति — [d]) K_1 न स्वह्यति (sic), K_3 विमुच्यति, V_1 Dn_1 D_6 न बुध्यति, B Da_1 $D_{1\ 3-7}$ T_1 च मुह्य(Da_1 $D_{1\ 5}$ च्य)ति, T_2 न वाच्यते, T_3 G M_{2-4} च (T_3 G_3 न) मुह्यते G_1 विमुह्यते M_1 *मुह्यते Co cites मुह्यति — After 87, K_4 V_1 B (except B_3) Da_1 Dn_1 $D_{1\ 4}$ (lines 1–6 on marg) $_{5-7}$ S (T_2 om lines 1–4 and 7) ins

401* सर्वत्र सन्ति राजानः स्वं स्वं धर्ममनुव्रता ।
दुर्मनुष्यान्निगृह्णन्ति सन्ति सर्वत्र धार्मिका ।
न कर्ण देशसामान्यात्सर्वः पापं निषेवते ।
यादृशा स्वस्वभावेन देवा अपि न तादृशा ।
सजय उवाच ।
ततो दुर्योधनो राजा कर्णशल्याववारयत् ।
सखिभावेन राधेयं शल्यं स्वाञ्जलयकेन च ।
ततो निवारित कर्णो धार्तराष्ट्रेण मारिष ।

[(L 1) Om in G_2 $B_{2\ 5}$ सर्वे वसति (B_5 ते) (for सर्वत्र सन्ति) — (L 2) Om in T_1 Da_1 $D_{1\ 5}$ दुर्मनुष्य V_1 न गृह्णति, T_3 G M निगृह्णत Da_1 $D_{1\ 5}$ न हि (for सन्ति) — (L 3) B_3 स (for न) M_1 देश्या (for देश) K_4 सामान्यान्, Da_1 $D_{1\ 5}$ समयात् M_1 मामान्या D_1 सर्वे, D_6 M_1 सव T_1 G_2 मर्वे (for सर्वं) L_5 पापैर् (for पाप) B_2 निषिच्यते B_5 निषेव्यते, D_6 निवोधते T_1 तु कुर्वते (for निषेवते) — (L 4) V_1 तु स्वभावेन, B_5 स्वप्रभा Da_1 $D_{1\ 5}$ च स्वभा , S (T_2 om) स स्वभा (for स्वस्वभा) B_1 देशा , Dn_1 ते वा (for देवा) D_6 च (for न) $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ M देवास्तांस्तादृशान्वि(M_1 शा वि)दु , G_2 ते देवास्तादृशान्विदु (for the post half) — V_1 $B_{1\ 2}$ om सजय उवाच B_1 om lines 5–7 — (L 5) T_2 कर्ण शल्य च वारयत् (for the posterior half) — (L 6) G_2 कर्णं (for शल्य) K_4 T G M_1 सौजन्यकेन, V_1 $B_{2\ 4}$ Da_1 D_{5-7} स्वाजन्य(B_2 न्य)केन, M_{2-4} स्वामिजनेन $D_{1.4}$ शल्य स्वाजन्य केशव (D_4 चन) (for the posterior half)]

88 S (except T_2) om 88^{ab} — [a]) D_1 om [ऽ]पि V_1 प्रादात् (for प्राह) — [b]) K_3 D_4 [अ]भिमुखा (D_4 ख), V_1 सुमुख D_8 [अ]भवत् (for परान्) — [c]) V_1 B D T_2 तत (for पुन) K_3 राधेय $T_{1\ 3}$ G M प्रहस्य (G_2 सह्य) तत्र राजेंद्र — [d]) K_3 [अ]नोदयत् D_4 [अ]चोदयन्, D_8 T_2 [अ]वोचत $T_{1\ 3}$ G M याहि शल्येत्यचोदयत् (M_3 त्यवोचत) — After 88, K_4 V_1 $B_{1\ 2}$ Da_1 $D_{1\ 5\ 6}$ ins

402* इद तव मयाख्यात क्षिप्तेन न त्वसौहृदात् ।

[V_1 Da_1 $D_{1\ 5}$ क्षात (for [आ]ख्यात) B_1 प्रक्षिप्तेन (for क्षिप्तेन न) K_4 तव (for न तु)]

— On the other hand T_1 $G_{1\ 2}$ M ins after 88 T_3 G_3 after 411*

403* तत प्रयान्त राधेय मद्रराज स्मयन्निव ।
अवस्फूर्ज्य इद वाक्यमब्रवीत्कुरुसंनिधौ ।
चमू तवेमा विपुला समृद्धा
मसख्येयामश्वनराकुला च ।
तथा प्रवेष्टा समरे धनजय
कक्ष दहन्दीप्त इवाश्रयाशी ।
रथे स्थितौ वीर रणे वरेण्यौ
सिंहस्कन्धौ लोहितपद्मनेत्रौ ।
द्रष्टा भवानद्य विना प्रयत्ना
त्तथा हि मे शकुना वेदयन्ति ।

[(L 2) T_1 अथभूय (sic), T_3 G_{2-4} अवधूय (for स्फूर्ज्य) — Lines 3–6 = lines 1–4 of 415* — (L 3) T_1 M_{2-4} चमून् — (L 4) G_1 अश्वतराकुलां (for नरा) M_{2-4} संख्ये गजैरश्वनराकुल च — (L 5) M यदा (for तथा) — (L 6) T_3 G_3 कथ (for कक्ष) T_1 M_{2-4} इवाश्रयाशय , T_3 G_3 श्रयाशी, G_2 शयोग्नि (for श्रयाशी) — T_2 reads lines 7–10 after 415* — (L 7) M_1 रणे (for रथे) G_1 स्थिते T_3 $G_{2\ 3}$ वीरवरौ (for वीर रणे) T_2 रथे वीरवक्रावरेणौ (sic) — (L 9) T_1 प्रयत्न, G_2 प्रयुक्ता (for प्रयत्नात्) — (L 10) G_2 इमे (for हि मे) T_3 G_3 चोदयति (for वेद)]

— After the above, T_2, read 8 31 53–54, T_3 G_3 read 8 31 53, G_1 M_1 8 31 53^a–55^b, all these MSS repeating the portion in its proper place

Colophon om in B_5 $T_{1\ 3}$ G M — *Adhy name* B_2 Dn_1 D_8 शल्यसवाद , B_4 Da_1 $D_{1.4\ 5\ 7}$ कर्णशल्यसवाद, T_2 शल्यसवादविराम — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 30 (as in text), K_3 B_1 45, Da_1 D_5 56, D_4 36, D_6 46, T_2 40

३१

संजय उवाच ।
ततः परानीकभिदं व्यूहमप्रतिम परैः ।
समीक्ष्य कर्णः पार्थाना धृष्टद्युम्नाभिरक्षितम् ॥ १
प्रययौ रथघोषेण सिंहनादरवेण च ।
वादित्राणा च निनदैः कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ २ C 8 2123 B 8 46 2 K 8 41 2

☞ The sequence of stanzas in this Adhy in S (except T_2) is so complicated that it is given here in a tabular form for the guidance of the reader

T_1	T_3 G_3	G_1	G_2	M_1	M_{2-4}
53^{a}–55^{b}	53^{a}–55^{b}	53^{a}–55^{b}	53^{a}–55^{b}	53^{a}–55^{b}	53^{a}–55^{b}
55^{cd}	55^{cd}		55^{cd}		55^{cd}
40^{c}–43^{b}	40^{c}–43^{b}	40^{c}–43^{b}	40^{c}–43^{b}	40^{c}–43^{b}	40^{c}–43^{b}
417*	417*	417*	417*		
				43^{cd}	43^{cd}
44–51	44–51	44–51	44–51	44–51	44–51
39^{c}–40^{b}	39^{c}–40^{b}	39^{c}–40^{b}	39^{c}–40^{b}	39^{c}–40^{b}	39^{c}–40^{b}
39^{ab}	39^{ab}	39^{ab}	39^{ab}	39^{ab}	39^{ab}
419*	419*	419*	419*	419*	419*
52	52	52	52	52	52
56^{a}–67^{b}	56^{a}–67^{b}	56^{a}–67^{b}	56^{a}–67^{b}	56^{a}–67^{b}	56^{a}–67^{b}
	67^{cd}	67^{cd}	67^{cd}	67^{cd}	67^{cd}
423*	423*	423*	423*		
68	68	68	68	68	68
Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon
App I	App I	App I	App I		
(No 14, 15)	(No 14, 15)	(No 14, 15)	(No 14, 15)		
1–4	1–4	1–4	1–4	1–4	1–4
App I (No 6)	App I (No 6)	App I (No 6)	App I (No 6)	App I (No 6)	App 1 (No 6)
	22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}
	405*	405*	405*	405*	
	22^{ef}	22^{ef}	22^{ef}	22^{ef}	22^{ef}
24^{cd} only	24	24	24	24	24
406*	406*	406*	406*	406*	406*
5–36	5–36	5–36	5–36	5–36	5–36
411*	411*	411*	411*	411*	411*
Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon

31

1 ^{a}) Dn_1 om तत $Ś_2$ $K_{1\ 3\ 4}$ B_5 Dn_1 D_8 T_3 $G_{1.3}$ परानीकमिद, B_{1-4} Da_1 D_{1-7} सह, T_1 मभि, T_2 जित (for भिद) — ^{b}) D_3 (by corr) व्यूढ, T_3 G_3 रूप (for व्यूह) B Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ कृत, S (except T_2) महत् (for परै) — ^{c}) T_1 पांडविना (sic) (for पार्थाना)

2 ^{c}) T_1 शखवादित्रघोषेण

C 8 2124 B 8 46 3 K 8 41 3 वेपमान इव क्रोधाद्युद्धशौण्डः परंतपः ।
प्रतिव्यूह्य महातेजा यथावद्भरतर्षभ ॥ ३
व्यधमत्पाण्डवीं सेनामासुरीं मघवानिव ।
युधिष्ठिरं चाभिभवन्नपसव्यं चकार ह ॥ ४
धृतराष्ट्र उवाच ।
कथं संजय राधेयः प्रत्यव्यूहत पाण्डवान् ।
धृष्टद्युम्नमुखान्वीरान्भीमसेनाभिरक्षितान् ॥ ५
के च प्रपक्षौ पक्षौ वा मम सैन्यस्य संजय ।
प्रविभज्य यथान्यायं कथं वा समवस्थिताः ॥ ६
कथं पाण्डुसुताश्चापि प्रत्यव्यूहन्त मामकान् ।
कथं चैतन्महायुद्धं प्रावर्तत सुदारुणम् ॥ ७
क्व च बीभत्सुरभवद्यत्कर्णोऽयाद्युधिष्ठिरम् ।
को ह्यर्जुनस्य सांनिध्ये शक्तोऽभ्येतुं युधिष्ठिरम् ॥ ८
सर्वभूतानि यो ह्येकः खाण्डवे जितवान्पुरा ।
कस्तमन्यत्र राधेयात्प्रतियुध्येज्जिजीविषुः ॥ ९
संजय उवाच ।
शृणु व्यूहस्य रचनामर्जुनश्च यथा गतः ।
परिदाय नृपं तेभ्यः संग्रामश्चाभवद्यथा ॥ १०

3 [a]) T_3 $G_{1\,3}$ वेपमानभुज (for न इव) — [b]) Dn_1 युद्धशौडे (sic), Cp शौण्ड (as in text) Ca cites शौंड Dn_1 S प्रतापवान् (for परंतप) — [c]) K_1 T_1 M_1 प्रतिव्यूह्य (M_1 ह्) B_2 महाराजा (for तेजा) — [d]) K_{1-3} भरतर्षभ

4 [a]) D_2 विधिमत् (for व्यध) $Ś_2$ सूनाम् (for सेनाम्) — [b]) T_2 च्चासुरी — [c]) K_4 वा (for च) V_1 Da_1 $D_{1\,5}$ [अ]भ्यपतद्, B $D_{3\,4\,6\,7}$ [अ]भ्य(B_1 व्य, B_2 थ)हनद्, D_2 [अ]भिवनद् (sic), D_8 [अ]भ्यभवन्, T_1 M_1 [अ]प्यवदन्, T_2 [अ]भ्यधावन्, G_1 [अ]भिहवन् — [d]) B_2 D_5 अपसव्या, G_1 शपसव्या (sic) — After 4 S (except T_2) ins a passage given in App I (No 6)

5 G_2 repeats 406* and st 5–24 after 24 — [a]) K_3 राधेय Ca as in text — [b]) G_2 प्रतिव्यूहत, $M_{1\,2}$ प्रत्यव्यूह्यत — [c]) D_8 (before corr) धृष्टद्युम्नसुतान् V_1 B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1\,5\,6}$ T G_2 (second time) सर्व्ये, $B_{1\,2\,4}$ $D_{2-4\,7}$ सर्वान्, $G_{1\,2}$(first time) $_3$ M सर्वे (for वीरान्) — [d]) $Ś_2$ रक्षतान् — After 5, K_4 V_1 $B_{2\,5}$ D (except $D_{2\,4\,8}$) ins

404* सर्वानेव महेष्वासानजय्यानमरैरपि ।

[K_4 सर्वान्येव B_2 अजनिष्यान् (sic) (for अजय्यान्)]

6 [a]) V_1 B_5 Da_1 $D_{1\,6\,8}$ transp प्रपक्षौ and पक्षौ B_5 D_6 च (for वा) Dn_1 $T_{1\,3}$ G(G_2 both times) M के वा (Dn_1 च) पक्षे प्रपक्षे वा (T_3 G [G_2 first time] च), T_2 के पक्षे प्रतिपक्षे वा — [b]) $K_{1\,3}$ समसैन्यस्य, D_4 भीमसेनस्य (for मम सैन्यस्य) K_2 Dn_1 सजय — [c]) K_3 स विभज्य, D_6 प्रविभिद्य (for भज्य) Ś K_2 यथा न्याय्य — [d]) K_3 सा (for वा) D_6 समुपस्थिता, D_8 [आ]त्समुपस्थिता T_1 $G_{1.2}$ (both times) M भवतस्थु सुदर्शिता, T_2 तन्ममाचक्ष्व संजय

7 [a]) $Ś_2$ पाडुसुतश्च, Da_1 Dn_1 D_5 सुतांश्च V_1 Dn_1 T_2 वा (for च) — [b]) $Ś_2$ D_1 M प्रत्यव्यूह(M ह्य)त, G_2 (both times) प्रतिव्यूहत D_2 मामक D_6 कौरवान् (for मामकान्) — [c]) B Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ चैव, D_6 T_1 वैतन्, G_2 (second time) च तन् (for चैतन्) K_3 B Da_1 $D_{1-5\,7\,8}$ T_3 G (G_2 both times) M महद्युद्ध, T_1 ममायुद्ध

8 [a]) $K_{2\,3}$ T_1 भी(K_3 वि)भत्सुर् — [b]) K_1 कर्णोत्ययाद्युधिष्ठिर, K_3 य कर्णोग्रायु (corrupt), B_2 Dn_1 D_8 यत्कर्णोगाद्यु, B_3 कर्णोभ्यायाद्यु, T_1 M_{2-4} कर्णोयासी द्युधिष्ठिर, T_3 G_2(first time) $_3$ कर्णो यत्र युधि स्थित (G_2 [second time] धिष्ठिर), $G_{1\,2}$ (second time) M_1 कर्णो ($G_{1\,2}$ र्णो) वासीद्युधिष्ठिर Ca cites यत् (as in text) — [d]) K_1 Da_1 शक्तोभ्येत्तु (Da_1 त), K_3 शक्नोतु च, $T_{1\,2}$ $G_{1\,2}$ (both times) शक्तो जेतु

9 [b]) G_2 पाडवो (for खाण्डवे) — [c]) G_1 कथम् (for कस्तम्) V_1 B Da_1 D_{1-7} T_3 $G_{1\,3}$ अन्यस्तु (for अन्यत्र) T_1 राधेया, G_2 (second time) राधेयो — [d]) Dn_1 प्रतिशयात् (sic), D_6 M विध्येत्, T_2 यायात्, G_2 (second time) विध्यज् (for युध्येज्)

10 [a]) D_5 रचनम् — [b]) K_3 B_{1-3} $D_{4\,8}$ (*sup lin* as in text) T_3 G (G_2 both times) M अर्जुनस्य, Dn_1 T_2 अर्जुनेन K_3 तथा, T_2 मया (for यथा) K_3 [आ]त्मन, Dn_1 [आ]हवे, T_2 श्रुत, T_3 G (G_2 both times) गत (for गतः) — [c]) K_3 V_1 Dn_1 D_6 परिहाय (Dn_1 र्य), K_4 परदाय, B Da_1 $D_{2-4\,7}$ S (G_2 both times) परिवार्य, Cc दाय (as in text) S (except T_2, G_2 both times) नृपान् K_1 Cc स्वेभ्य, K_3 D_8 येभ्य, B Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ स्व स्व, S (except T_2, G_2 both times) सर्वान् (for तेभ्यः) Ccp परिवार्य नृप स्व स्व — [d]) T_2 सग्राम $K_{3\,4}$ भवद् G_2 (second time) transp अभवत् and यथा B_4 तदा (for यथा) B_3 यथा युद्धमवर्तत

कृपः शारद्वतो राजन्मागधश्च तरस्विनः ।
सात्वतः कृतवर्मा च दक्षिणं पक्षमाश्रिताः ॥ ११
तेषां प्रपक्षे शकुनिरुलूकश्च महारथः ।
सादिभिर्विमलप्रासैस्तवानीकमरक्षताम् ॥ १२
गान्धारिभिरसंभ्रान्तैः पार्वतीयैश्च दुर्जयैः ।
शलभानामिव व्रातैः पिशाचैरिव दुर्दृशैः ॥ १३
चतुस्त्रिंशत्सहस्राणि रथानामनिवर्तिनाम् ।
संशप्तका युद्धशौण्डा वामं पार्श्वमपालयन् ॥ १४
समुच्चितास्तव सुतैः कृष्णार्जुनजिघांसवः ।
तेषां प्रपक्षः काम्बोजाः शकाश्च यवनैः सह ॥ १५
निदेशात्सूतपुत्रस्य सरथाः साश्वपत्तयः ।
आह्वयन्तोऽर्जुनं तस्थुः केशवं च महाबलम् ॥ १६
मध्ये सेनामुखं कर्णो व्यवातिष्ठत दंशितः ।
चित्रवर्माङ्गदः स्रग्वी पालयन्ध्वजिनीमुखम् ॥ १७
रक्ष्यमाणः सुसंरब्धैः पुत्रैः शस्त्रभृतां वरः ।
वाहिनीप्रमुखं वीरः संप्रकर्षन्नशोभत ॥ १८
अयोरत्निर्महाबाहुः सूर्यवैश्वानरद्युतिः ।
महाद्विपस्कन्धगतः पिङ्गलः प्रियदर्शनः ।

C 8 2141
B 8 46 19
K 8 41 32

11 [b]) Ś1 (by corr.) K1 4 D7 मागधाश्, K3 Da1 मगधाश् — [c]) Dn1 om. सात्वत. Ca cites सात्वत — [d]) Dn1 दक्षिणो, D2 दक्षिणे. B2 पथम्, T2 पार्श्वम् (for पक्षम्). B1 D2 आस्थिता.

12 [a]) B5 प्रपक्षौ. T2 शकुनिम् — [b]) T3 G (G2 first time) महाबल (for रथ:) — [c]) D2 विमल पाशैस्, T2 विपुलप्राग्नैस्, M1 विपुल प्रा — [d]) V1 T1 G2 (second time) M2–4 तदानीकम्, B2 5 T2 M1 तद, D2 स्व चा (for तवानीकम्). K1 Dn1 D2 M1 अरक्षत (Dn1 त, M1 ता), D8 अरक्षिता, T1 अरक्षितान्. T3 G (G2 first time) तदानीमभ्यरक्षता.

13 [a]) B5 असभ्रात. V1 D2 6 गाधारैरति(D6 भि) सभ्रातै. Da1 D1 5 रैरप्य(Da1 थ)स, T3 G (G2 both times) रैश्चाप्यस — [b]) Ś K1 2 4 पार्वतेयैश्. G2 (second time) तु (for च). B5 च दुर्जनै, Dn1 T2 सुदुर्जयै — G2 (first time) om. 13[cd] — [d]) K3 4 Dn1 D1 3 T2 M4 दुर्दृशै, T1 दुर्जयै. G2 (second time) विशालैरिव दुर्दृशै.

14 [a]) V1 B (except B2) D (except D8) T1 3 G (G2 both times) M चतुर्विंशत्सहस्राणि, T2 चतुष्षष्टिसह — [b]) Ś2 आनिवर्तिना, B2 अनुव — [c]) Some MSS. ससप्तका — [d]) V1 B5 Dn1 D6 T1 2 M1 वामपार्श्वम्, D8 T3 G (G2 first time) वाम पक्षम्.

15 [a]) K1 समुश्रितास्, K3 D2 स्थितास्, K4 V1 B D3 4 7 G2 (second time) Ca समन्वितास्, Da1 D1 5 समास्थितास्, Dn1 समुत्सृतास्, D6 G2 (first time) समर्चितास्, D8 M1 समुच्छ्रितास्, T1 संशप्तकास्, T2 संरक्षितास्, T3 G1 3 समूहितास् (for समुच्चितास्). Ś1 K2 *व*तै, K1 स विकृता (for तव सुतै) — [b]) Dn1 T2 कृष्णार्जुनजिघांसया, D6 हृष्टार्जुनजिघांसव — [c]) Ś2 K4 B5 Da1 D1 5 M2–4 प्रपक्षे, K3 V1 B1–4 D2–4 6 7 T G (G2 both times) प्रपक्षा. Ś1 K2–4 T1 G2 (second time) काम्भोजा, Ś2 काम्भोज, V1 कबोजा, M1 कबोजै — [d]) Ś2 V1 M1 शकैश्च, B2 शकाभ्या. G2 (second time) शकश्च. Dn1 स हि (for सह).

16 [a]) K3 V1 D8 T2 G1 निर्देशात्, M1 निदेशा. D8 तव पुत्रस्य (for सूतपु.) — [b]) T G (G2 both times) M2–4 सरथाश्वेभ, M1 सरभाश्वेत (sic) — [d]) T1 केशवाश्च. S (except T2, G2 both times) जिघांसव (for महाबलम्).

17 [a]) K3 V1 B Da1 D1–8 मुखे (for मुख). Dn1 सेनामुखस्य मध्ये तु, T1 3 G (G2 both times) M तत सेनामुखे (T1 M1 खो) कर्णो, T2 सेनामुखे तत: कर्णो — [b]) K3 B1 3 4 Da1 D1–8 T1 3 G (G2 both times) M व्यव(B4 D2 पा)तिष्ठत, V1 B2 5 [अ]प्यवातिष्ठत. K2 दशिता. Dn1 कर्णोतिष्ठत्सुदंशित, T2 नृपातिष्ठत्स द — [c]) Dn1 D8 T2 धन्वी (for स्रग्वी). T1 हेमवर्णा गदस्त्रश्च — [d]) K3 ध्वजिनीमुखे, B D3 4 वाहिनीमुख.

18 [a]) K3 V1 B1 2 5 Da1 Dn1 D2–4 6 8 G1 रक्षमाण (B2 5 णै). K3 तु संरब्ध:, K4 सुसंरब्धै (sic) — [b]) Dn1 अस्त्र (for शस्त्र). V1 B5 Dn1 D6 S (G2 both times) वरै (for वर) — [c]) V1 B1 3–5 D (except D8) T1 2 वाहिनी(B1 5 Da1 D2 4 5 T1 2 नीं)प्रमुखे. Ś2 वीरा, K3 वीर — [d]) T2 संप्रहर्षन्. K4 D1 अशोभत:, Dn1 T2 व्यरोचत.

19 [a]) Ś2 (*sup. lin.* as in text) अभ्यरत्निर्, K1 Ca अत्यरत्नि, K4 B1–4 D3 4 7 अभ्यवर्तन्, V1 D6 महासत्त्वो. D2 अधोवर्तिन्, T1 अनुजस्तु, T2 आयोधने, T3 G1 2 (second time) 3 अशोकस्तु, G2 (first time) अशोभत. B2 महाराज (for बाहु) — [b]) V1 B5 D6 G2 (first time) चन्द्रवैश्वानरप्रभ:, B1–4 Da1 D1 3–5 7 सूर्यवैश्वानरप्रभ, Dn1 T1 2 वैश्वानरसमद्युति, T3 G (G2

C 8 2142 B 8 46 20 K 8 41 32 दुःशासनो वृतः सैन्यैः स्थितो व्यूहस्य पृष्ठतः ॥१९
तमन्वयान्महाराज स्वय दुर्योधनो नृपः ।
चित्राश्वैश्चित्रसनाहैः सोदर्यैरभिरक्षितः ॥ २०
रक्ष्यमाणो महावीर्यैः सहितैर्मद्रकेकयैः ।
अशोभत महाराज देवैरिव शतक्रतुः ॥ २१
अश्वत्थामा कुरूणा च ये प्रवीरा महारथाः ।
नित्यमत्ताश्च मातङ्गाः शूरैर्म्लेच्छैरधिष्ठिताः ।
अन्वयुस्तद्रथानीक क्षरन्त इव तोयदाः ॥ २२
ते ध्वजैर्वैजयन्तीभिर्ज्वलद्भिः परमायुधैः ।
सादिभिश्चास्थिता रेजुर्द्रुमवन्त इवाचलाः ॥ २३
तेषा पदातिनागानां पादरक्षाः सहस्रशः ।
पट्टिशासिधराः शूरा बभूवुरनिवर्तिनः ॥ २४
सादिभिः स्यन्दनैर्नागैरधिकं समलंकृतैः ।
स व्यूहराजो विबभौ देवासुरचमूपमः ॥ २५

second time) M चद्रवैश्वानरद्युति — ^{d}) B (B_2 lacuna) Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ पिंगाक्ष (for पिङ्गल) — ^{e}) K_4 वृत्त, D_6 महा (for वृत) — ^{f}) G_2 (second time) तिष्ठत

20 K_1 om 20 — ^{a}) K_4 तमच्चयान्, T_3 G (G_2 (first time) तन्मध्ये स (for तमन्वयान्) K_3 S (except T_2, G_2 first time) महाबाहु, Da_1 $D_{1\ 5}$ राज — ^{b}) G_2 (first time) स्थितो (for स्वय) M_1 नृप — ^{c}) K_3 B Da_1 $D_{1\ 3-5}$ M_1 चित्राश्वैश् (K_3 श्वै), T_2 चित्रश्च (for चित्राश्वैश्) V_1 सेनाहैं, G_2 (second time) सनाह (for सनाहै — ^{d}) V_1 B_5 Dn_1 D_6 सोदरैर्, T_2 सदारैर्

21 ^{a}) K_3 Dn_1 $D_{2\ 6\ 8}$ रक्षमाणो, G_2 (first time) M रक्ष्यमाणैर् Dn_1 $D_{1\ 6}$ महावीर्यं — ^{b}) T_2 M_{2-4} सहितो K_3 Dn_1 $D_{1\ 8}$ मद्रकैकयै, B_5 मद्रकै सह G_2 (both times) कै रथ (for केकयै) — ^{c}) K_3 महाराजा, V_1 G_2 (first time) बाहु (for राज)

22 ^{b}) $B_{2\ 4}$ transp ये and प्रवीरा Da_1 $D_{1\ 5}$ च वीरा (for प्रवीरा) — S (except $T_{1\ 2}$) read 22^{cdef} and 24 for the first time after App I (No 6) — ^{c}) V_1 Dn_1 T_1 नित्य मत्ताश्च, G_2 (first time) ये प्रमत्ताश्च B_2 मातगी, Ca गा (as in text) — ^{d}) T_1 मुख्यैर्, G (G_2 first and second time) M_1 (first time) $_2$ (both times) $_3$ (first time) $_4$ (both times) मत्तैर्, M_3 (second time) मुक्तैर् (for म्लेच्छैर्) K_3 B $D_{3\ 4\ 7\ 8}$ T_3 G_3 M_{2-4} (all S MSS first time) समन्विता, V_1 Da_1 $D_{1\ 5\ 6}$ समास्थिता (V_1 गता, D_1 हिता) (for अधिष्ठिता) — After the first occurrence of 22^{cd}, T_3 G M_1 ins

405* आरोहणैर्महामात्रैस्तोमराङ्कुशपाणिभि ।
[T_3 G_3 आरोहकैर् G_2 धारिभि (for पाणिभि)]

— ^{e}) $Ś_2$ अनुयुस, Ca अन्वयुस् (as in text) B_5 तद्रथानीक, G_2 (second time) ते हस्तानीक T_2 अथा न्वयुस्तथानीक. — ^{f}) K_3 V_1 Da_1 $D_{1\ 5}$ G_2 (second time) रक्षत, T_1 गर्जंत (for क्षरन्त)

23 ^{a}) $K_{1\ 3}$ V_1 D_2 $G_{1\ 2}$ (first time) तैर्, T_1 के (for ते) B_3 D_2 विजयतीभिर् — ^{b}) M वर्मिता (for ज्वलद्भि) — ^{c}) T_1 हार्दिभिश् (for सादिभिश्) Ca c cite सादिभि (as in text) B_4 छादिता (for आस्थिता) K_2 रेणुर्, K_3 रुज्जु (sic), T_1 नागा (for रेजुर्) — ^{d}) T_3 $G_{1\ 2}$ (second time) धूयमाना, G_2 (first time) M धूमायत (for द्रुमवन्त)

24 $T_{1\ 3}$ G M read 24 (T_1 24^{cd} only) for the first time after the first occurrence of 22^{cd}, G_2 consequently reading the same thrice (cf v 1 5) — ^{a}) V_1 Dn_1 $T_{1\ 2}$ (both second time) G_1 (both times) $_2$ (second and third time) $_3$ (both times) M_{2-4} (second time) पदाता (Dn_1 ती) नागाना, D_8 रथाश्च — ^{b}) V_1 पदरक्षा T_3 G_1 (both first time) $_2$ (all times) $_3$ (first time) M_{2-4} (all second time) समतत (for सहस्रश) — ^{c}) K_3 पारदासीधरा, D_5 पादिशासि, T_1 (first time) पट्टिसासिरथा, T_1 (second time) पट्टसाशीधरा, T_2 पट्टै सासि, T_3 G_1 (both times) $_2$ (all times) $_3$ (both times) M_{2-4} (all second time) पट्टसासि K_3 सर्वे, Dn_1 शूला (for शूरा) — ^{d}) $B_{3\ 4}$ Da_1 D_5 अनिवर्तिना $T_{1\ 3}$ G_1 (all first time) $_2$ (all times) $_3$ M (all first time) चापबाणमुसुठिन (G_1 M_{2-4} भि) — $T_{1\ 3}$ G M ins after the first occurrence of 24 G_2 repeats after the second occurrence of 24

406* भिण्डिपालधराश्चैव शूलहस्ता सुचक्रिण ।
तेषा समागमो घोरो देवासुररणोपम ।
[(L 1) T_1 रथा (for धरा) T_3 G_3 कुल, M_{2-4} स्थूल (for शूल) T_1 च, T_3 G_2 (both times) $_3$ स (for सु) — (L 2) G_2 (second time) एषा (for तेषा)]

25 ^{b}) V_1 Dn_1 D_6 T_2 अश्वैश्च (for अधिक) S (except T_2) पत्तिभिश्चाप्यलकृतै — ^{c}) Dn_1 सव्यूह्य राजा, T_2 स व्यूह्य राजन् — ^{d}) $Ś_2$ Dn_1 D_2 देवासुरचमूसम, T_2 M_{2-4} चमूपम, G_1 देवराजचमूपम

बार्हस्पत्यः सुविहितो नायकेन विपश्चिता ।
नृत्यतीव महाव्यूहः परेषामादधद्भयम् ॥ २६
तस्य पक्षप्रपक्षेभ्यो निष्पतन्ति युयुत्सवः ।
पत्त्यश्वरथमातङ्गाः प्रावृषीव बलाहकाः ॥ २७
ततः सेनामुखे कर्णं दृष्ट्वा राजा युधिष्ठिरः ।
धनंजयममित्रघ्नमेकवीरमुवाच ह ॥ २८
पश्यार्जुन महाव्यूहं कर्णेन विहितं रणे ।
युक्तं पक्षैः प्रपक्षैश्च सेनानीकं प्रकाशते ॥ २९
तदेतद्वै समालोक्य प्रत्यमित्रं महद्बलम् ।
यथा नाभिभवत्यस्मांस्तथा नीतिर्विधीयताम् ॥ ३०
एवमुक्तोऽर्जुनो राज्ञा प्राञ्जलिर्नृपमब्रवीत् ।
यथा भवानाह तथा तत्सर्वं न तदन्यथा ॥ ३१
यस्त्वस्य विहितो घातस्तं करिष्यामि भारत ।
प्रधानवध एवास्य विनाशस्तं करोम्यहम् ॥ ३२

युधिष्ठिर उवाच ।

तस्मात्त्वमेव राधेयं भीमसेनः सुयोधनम् ।
वृषसेनं च नकुलः सहदेवोऽपि सौबलम् ॥ ३३
दुःशासनं शतानीको हार्दिक्यं शिनिपुंगवः ।
धृष्टद्युम्नस्तथा द्रौणिं स्वयं यास्याम्यहं कृपम् ॥ ३४
द्रौपदेया धार्तराष्ट्राञ्शिष्टान्सह शिखण्डिना ।
ते ते च तांस्तानहितानस्माकं घ्नन्तु मामकाः ॥ ३५

संजय उवाच ।

इत्युक्तो धर्मराजेन तथेत्युक्त्वा धनंजयः । C 8 2159 B 8 46 37 K 8 41 49

26 ^{a}) K1 बार्हसत्य , D2 पत्य , Cc स्पत्य॰ (as in text) M4 स (for सु) — ^{c}) T1 तदा च स, G1 नृत्यन्निव (for नृत्यतीव) — ^{d}) Ś2 K4 B5 D2 6 आददद् , T1 आददाद् , T3 G1 3 आदधाद् B1–4 D3 4 transp आदधत् and भय

27 ^{a}) Dn1 पक्षा , M1 पक्ष (for पक्ष) — ^{b}) K3 Dn1 निष्पततो, T3 G1 3 निःसरति (for निष्पतन्ति) — Dn1 om 27^c–28^d — ^{c}) B (except B4 D2–4 6 7 हस्त्यश्व (for पत्त्यश्व)

28 Dn1 om 28 (cf v l 27) — ^{a}) Da1 D1 5 कर्णं K3 सेनामुखे तदा कर्णं — ^{b}) T2 राजन् — ^{d}) K3 एक वीर, Cc एक (as in text)

29 ^{b}) T1 निहत (for विहित) — ^{c}) B2 उक्त T2 युक्त॰ — ^{d}) K3 सुरानीक, V1 Da1 D1 5 साध्वनीक, B1 3–5 D3 4 7 T2 Cv परानीक, B2 सह , D2 3 T3 G1 3 M सारा , D6 रथा T1 वीरा , G2 एका (for सेना)

30 ^{a}) D2 त (for तत्) Ś1 K2 तदेतद्वेषमालोक्य, V1 B5 Dn1 D6 S त(B5 D6 त्व)त्समीपगत (B5 जन) ह्येतत् — ^{b}) Ś2 K1 प्रतिमित्र, D2 प्रतिमूढा, T1 प्रत्यमित्र , T2 नीक, Cc मित्र (as in text) B2 T2 महाबल — ^{c}) K4 [अ]स्मात् B2 यथाशोभ भवत्यस्मिन् — ^{d}) T1 [अ]नीके (for नीतिर्) G2 तथा कुरु महाबल

31 Before 31, T3 G1 3 ins संजय — ^{a}) G1 अर्जुन Da1 D1 5 राजा, Dn1 T3 G3 राजन् (for राज्ञा) — ^{b}) K3 D8 वाक्यमब्रवीत् V1 नृपतिं ब्र , T1 3 G M भूय अ (T1 यम , M2 4 य आ)ब्रवीत् — ^{c}) S (except T2) यथा यथा भवानाह — ^{d}) T1 G2 तथा, G1 सत्य (for सर्वं)

32 ^{a}) B5 यस्तत्र, Dn1 यस्त्वया, D2 यस्तस्य, T1 यस्त्वस्य, T3 G2 3 यत्तस्य K3 विहतो, Dn1 [अ]भिहितो, T1 3 G2 3 विहित, M1 निहतस् (for विहितो) Dn1 [अ]द्याह, T1 M तात (M1 तस्), T3 G3 युक्त, G2 त तु (for घातस्) T2 यस्त्व व्यवहितो यातस्, G1 अयुक्तकस्य विहित युक्त (sic) — ^{b}) K2 Dn1 T G M1 तत् (for तं) T1 सुव्रत (for भारत) — ^{c}) T1 तथावमधिप चैव, T3 G M प्रधानमथ (G2 पि) चैवास्य — ^{d}) T1 3 G M1 विनाश च (T1 M1 त)

33 ^{a}) K1 अपि, T1 3 G M जहि T2 अथ (for एव) D2 भवान्प्रयातु राधेय — ^{b}) K1 स्वयोधन

34 ^{c}) Ś1 K1 2 4 B1–4 D2–4 7 पाड्यो द्रोणसुत यातु (B2 यत्ते), Da1 D1 5 धृष्टद्युम्ना द्रोणसुत — ^{d}) V1 B Dn1 D3 4 6 7 S योत्स्यामि (for यास्यामि)

35 ^{a}) D2 द्रौपद्या धार्तराष्ट्रेण — ^{b}) S शेषान् (T2 शिष्टा), Ca शिष्टान् (as in text) D2 M4 शिखडिन॰ — ^{c}) D5 ततो (for ते ते) T2 रोचत (for ते च तास्) B2 3 5 स(B2 नि)हितान् K3 D8 (by corr) ते च ते वाहितास्तास्तान्, D4 ते ते च सहितानस्मान्, T1 3 G M ततस्तानहिताञ्छीघ्र — ^{d}) M1 ह्यस्माक M1 हतु (for घ्नन्तु) D2 सोमका (for मामका)

36 ^{b}) B4 [अ]र्जुनस्तदा (for धनजय) — ^{c}) Ś K1 2 4 Dn1 आदिदेश V1 सदि (for व्यादि) Dn1 T1 M च (M स) (for स्व) — ^{d}) B2 अयाच्, Dn1 T2 प्रायाच्, T1 3 G M आगाच् (for चागाच्) M1 शशीषते (sic), D2 चमूमुखे (for मुख) — After 36, Dn1 ins

407* अर्कवैश्वानरप्रख्य समुच्छ्रितपताकिनम् ।

Dn1 cont Ś K2–4 B Da1 D1–8 T2 ins after 36

408* अग्निर्वैश्वानर पूर्वो ब्रह्मेन्दु सविता गत ।
तस्माच्च प्रथम जातस्त देवा ब्राह्मणा विदु ।

C 8 2159 B 8 46 37 K 8 41 49 व्यादिदेश स्वसैन्यानि स्वयं चागाच्चमूमुखम् ॥ ३६
अथ तं रथमायान्तं दृष्ट्वात्यद्भुतदर्शनम् ।
उवाचाधिरथिं शल्यः पुनस्तं युद्धदुर्मदम् ॥ ३७
अय स रथ आयाति श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
निघ्नन्नमित्रान्कौन्तेयो यं यं त्वं परिपृच्छसि ॥ ३८
श्रूयते तुमुलः शब्दो रथनेमिस्वनो महान् ।
एष रेणुः समुद्भूतो दिवमावृत्य तिष्ठति ॥ ३९
चक्रनेमिप्रणुन्ना च कम्पते कर्ण मेदिनी ।
प्रवात्येष महावायुरभितस्तव वाहिनीम् ।

[(L 1) B2 वैश्वानर Ca v अग्निवैश्वा (as above) Ś2 K3 4 V1 B2–5 Da1 Dn1 D1 6 Cc पूव D3 T2 अर्क वैश्वानरप्रख्य (for the prior half) Ś2 K3 4 B4 5 Da1 D1 2 4 ब्रह्मेंद्र (Ś2 B4 Da1 ध) D6 ब्रह्मण, Cnp ब्रह्मेद्व, Ca ब्रह्म दु (as above) Ś K2 D2 सप्तता, K3 सप्तधा, K4 समिना, V1 सप्तम D4 सक्तिता Ca v ससिता (as above) Dn1 ब्रह्मेंद्रस्य सितागत (sic), D3 T2 समुच्छ्रित पताकिन (for the posterior half) — (L 2) B4 तमत्स्याश (sic), D3 T2 तमाद्य B1 2 Dn1 D3 4 7 प्रथमो D3 T2 सृष्ट (for जातस्) Ś K2 4 B1 4 Dn1 D2–4 य K3 यद् V1 तद्, D5 पायत (sic) (for त) Ś K2–4 V1 B5 D2 6 ब्रह्मणे (K4 ण), Da1 Dn1 D1 3–5 7 ब्राह्मण Ś2 च्वदु (sic), K2 V1 B4 5 D2 6 ददु (for विदु)]
Dn1 cont

409* तमाद्य प्रथम सृष्ट ब्रह्मणा लोककर्तृणा ।

Finally, Dn1 cont K1 ins after 36 Ś K2–4 BD T2 after 408*

410* ब्रह्मेशानेन्द्रवरुणान्क्रमशो योऽवहत्पुरा ।
तमाद्य रथमास्थाय प्रयातौ केशवार्जुनौ ।

[(L 1) Dn1 योभवत्, B2 नाहवयत् (sic) (for योऽवहत्) — (L 2) K3 Da1 D1 5 आद्यौ (K3 द्य) T2 ययतु (for प्रयातौ)]
On the other hand S ins after 36

411* धनजयो महाराज दक्षिण पक्षमास्थित ।
भीमसेनो महाबाहुर्वाम पक्षमुपाश्रित ।
सात्यकिर्द्रौपदेयाश्च स्वय राजा च पाण्डव ।
व्यूहस्य प्रमुखे तस्थु स्वेनानीकेन सवृता ।
स्वबलेनारिसैन्य तत्प्रत्यवस्थाप्य पाण्डव ।
प्रत्यव्यूहत्पुरस्कृत्य धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
तत्सादिनागकलिल पदातिरथसकुलम् ।
धृष्टद्युम्नमुख व्यूहमशोभत महाबलम् ।

Colophon

[(L 1) G2 पक्षमाश्रित — M om line 2 — (L 2) T1 वाम — (L 4) G2 तस्थौ T1 सारानीकेन, T2 M सारानीकेषु, T3 G3 सेनानीकेन (for स्वेना) T2 सयुता (for सवृता) G2 स्वसैन्येनाभिसवृत — (L 8) T2 धृष्टद्युम्नकृत घोरम् (for the prior half) — Colophon om in T2 — *Day of Karṇa's Generalship* T1 M द्वितीयेऽहनि (T1 येह्नि) — *Adhy name* T1 M व्यूहकरण — *Adhy no* T1 M 40, T3 G 41]

— After the above T3 G3 ins 403*

37 S (except T2) om 37–38 — ^{a}) Ś2 K2 4 आस्थाय, K1 आस्था यात (sic) B2 ततो दृष्ट्वा तु तत्सैन्य — ^{b}) K1 दृष्ट्वाभ्यस्तुतदर्शन (sic), B2 अत्यताद्भुत Dn1 T2 दृष्ट्वा चाद्भुत — K3 om 37^{c}–38^{b} — ^{c}) K1 D1 8 [आ]धिरथ, B1 [अ]तिरथ, D6 सारथि, T2 [अ]तिरथिं — After 37, Dn1 T2 ins

412* अवस्थितमिद वाक्य मद्रराज स्मयन्निव ।

38 S (except T2) om 38, K3 om 38^{ab} (cf v l 37) — ^{a}) Bomb ed and Cal ed आयात — After 38^{ab}, K4 Dn1 D7 ins

413* दुर्वार सर्वसैन्याना विपाक कर्मणामिव ।

— ^{c}) Ś1 K2 4 कौंतेय, Dn1 T2 समरे (T2 र) (for कौन्तेयो) — ^{d}) K3 V1 B D य कर्ण, T2 कर्ण य (for य य त्व) T2 पर्यपृच्छसि

39 — ^{a}) K3 D3 तुमल V1 B5 घोष (for शब्दो) T1 3 G M श्रूयते मेघसदृशो (T3 सकाशो) — ^{b}) K3 B5 य(B5 त)था नेमिस्वनो, B1–4 Da1 D1–5 7 8 यथा मेघ (for रथनेमि) T1 यथा, T3 G M तथा (for महान्) — After 39^{ab}, N T2 ins

414* ध्रुवमेतौ महात्मानौ वासुदेवधनजयौ ।

While T1 3 G M read 418* after 39^{ab}

40 ^{a}) K1 चक्रनेमि, Dn1 S गजवाजि B5 -प्रणुन्नाव, D3 प्रणुन्नेव, T2 प्रकीणा च (for प्रणुन्ना च) B1 3 4 D4 7 [इ]व (for च) — ^{b}) V1 B5 D2 6 कपतीव वसुधरा, T1 M कर्ण कप(T1 र्णं कप)ति मेदिनी — After 40^{ab}, K4 Dn1 T2 ins

415* चमू तवेमा विपुला समृद्धा
मसख्येयामश्वकुलाकुला च ।
ध्रुव प्रवेक्षत्यजितो धनजय
कथ दहन्दीप्त इवाश्रयाश ।
अमी हयाश्चन्द्रमरीचिवर्णा
कृष्णप्रतोदेन प्रतुद्यमाना ।
वहन्ति बीभत्सुमुदारसत्वा
सितप्रभा स्वभ्रमिवाभ्रसघा ।

क्रव्यादा व्याहरन्त्येते मृगाः कुर्वन्ति भैरवम् ॥ ४०
पश्य कर्ण महाघोर भयदं लोमहर्षणम् ॥
कबन्ध मेघसंकाश भानुमावृत्य संस्थितम् ॥ ४१
पश्य यूथैर्बहुविधैर्मृगाणां सर्वतोदिशम् ।
बलिभिर्दृप्तशार्दूलैरादित्योऽभिनिरीक्ष्यते ॥ ४२
पश्य कङ्काश्च गृध्रांश्च समवेतान्सहस्रशः ।
स्थितानभिमुखान्घोरानन्योन्यमभिभाषतः ॥ ४३
सिताश्वाश्वाः समायुक्तास्तव कर्ण महारथे ।
प्रदराः प्रज्वलन्त्येते ध्वजश्चैव प्रकम्पते ॥ ४४
उदीर्यतो हयान्पश्य महाकायान्महाजवान् ।
प्लवमानान्दर्शनीयानाकाशे गरुडानिव ॥ ४५
ध्रुवमेषु निमित्तेषु भूमिमावृत्य पार्थिवाः ।
स्वप्स्यन्ति निहताः कर्ण शतशोऽथ सहस्रशः ॥४६
शङ्खानां तुमुलः शब्दः श्रूयते लोमहर्षणः ।
आनकाना च राधेय मृदङ्गानां च सर्वशः ॥ ४७
बाणशब्दान्बहुविधान्नराश्वरथनिस्वनान् । C 8 2174 B 8 46 52 K 8 39 17

[Lines 1-4 = Lines 3-6 of 403* — (L 1) K4 Dn1 तथेमा (for तवेमां) — (L 2) K4 असख्यया K4 दृप्ततराश्वनागा, Dn1 कर्ण रथाश्वनागा — (L 3) K4 प्रधत्ते चरण, Dn1 प्रधक्षेच्च रणे (for प्रवेक्षत्यजितो) — (L 4) K4 इवामितश्री, Dn1 मिताश्चि (for श्रयाश) — (L 6) Dn1 प्ररुह्यमाना, T2 वितुद्य — (L 7) Dn1 वहति नीर समुदार — (L 8) T2 प्रतिप्रभास्त्वत्वमिवाशुसघा (sic)]

— After the above, K4 Dn1 read 53-54 repeating them in their proper place, while T2 reads lines 7-10 of 403* followed by 53-55 — ^{c}) Ś K1 2 4 प्रयात्येव, Dn1 D8 M प्रयात्येष, G1 अवात्येष K3 Da1 D1 5 6 8 महान् (for महा) — ^{d}) T1 अहितस् (for अभितस्) D1 वाहिनी — ^{e}) Ś2 K4 M1 व्याहरते च (M1 त्ते) — ^{f}) B1-4 D3 4 रुदति (for कुर्वन्ति) V1 B5 Dn1 D6 T2 वेदयतो महद्भय (D6 द्भुत)

41 ^{b}) T1 3 G M भय (M1 य) वै (for भयद) Ś K1 2 4 S (except T2) रोमहर्षण — ^{c}) S (except T2) अर्क (T3 G2 3 M1 कं) जीमूतसकाश (G1 काश, G2 घात) — ^{d}) K3 आश्रित्य (for आवृत्य) K3 D2 3 (before corr) तिष्ठति (for सस्थितम्) S (except T2) कबधोवार्य (G2 परि) तिष्ठति

42 ^{a}) V1 Da1 D1 5 6 बहुशतैर् (for विधैर्) S (except T2) पश्य यूथ (T1 ध्रुव) बहु (T3 G2 3 मृग) शत — ^{b}) B2 सर्वतो दिश — ^{c}) B1 4 नृप, Dn1 दीप्त, D4 7 कर्ण, T2 द्वीपि (for दृप्त) — ^{d}) K3 निरीक्षते — For 42^{cd}, T1 3 G M subst

416* ररास दीप्तलाङ्गूलमादित्यमभित स्थितम् ।

[G1 रराज, M3 रोरसद् (for ररास) T3 G2 3 आदित्यम भिसंस्थित (for the posterior half)]

43 ^{a}) B1 3 4 Da1 D1 4 5 7 T3 G M1 काकाश्च, D6 केकाश्च (for कङ्काश्च) — ^{b}) B2 समवेताश्च सर्वश — After 43^{ab}, T1 3 G ins

417* आदित्यमभिवीक्षन्ते ह्यशिवा कर्ण सस्वरा ।

[T1 विस्वरा, G1 lacuna, G2 सस्वरा]

— T1 3 G om 43^{cd} — ^{c}) Dn1 M अशिवा घोरसनादान् T2 अशिवा घोरसनाद — ^{d}) K1 D1 5 M1 अभिभाषत, K3 भाषतान्, B3 समभिभाषत (hypermetric), Dn1 अभिभाषिण, T2 भाषते

44 ^{a}) K3 शिवाश्चासन्, D2 चुज्येत्यश्वा (sic), D8 राजताश्वा (for सिताश्वाश्वा) V1 B1 5 राजसा च समायुक्ते, B2 राजसाश्वा समायुक्तास्, B3 4 D3 4 7 रजिताश्वामरायुक्ता, Da1 D1 6 रजसा (D1 सा) तमसा युक्ते (D6 क्ते), Dn1 व्रजत्यश्वसमायुक्ते, D5 राजसा तमसा युद्ध, S श्वेतवाजिसमायुक्ते — ^{b}) Dn1 त्वयि (for तव) Ś K1 2 महाहवे, B3 महारथ — ^{c}) D5 om प्रदरा K3 4 B1-4 D2-4 6 7 T3 G3 प्रवरा, Dn1 प्रबला, D8 सुदरा, T1 2 G1 2 M2-4 पताका Co प्रदरा (as in text) V1 D4 प्रज्वलते ते, Dn1 D2 प्रस्खलत्येते, T1 G1 2 प्रज्वलत्येता, T2 प्रज्वलत्येषा, T3 G3 प्रलयत्येता, M2-4 प्रज्वलत्येव — ^{d}) V1 B5 Dn1 D2 6 S (except T3 G3) ध्वज (T2 रथ) श्चातीव कपते

45 ^{a}) K3 B (except B5) Da1 D1-5 7 8 T1 G1 सवेपथून्, G2 उदीर्यतो (for उदीर्यतो) — ^{b}) Dn1 T2 महाबलान्, M2-4 मनोजवान् (for महा) — ^{c}) Dn1 T2 महावेगान्, T1 3 G M महावीर्यान् (for दर्शनीयान्) K3 दशनीयान्महाकाशे — ^{d}) K3 महाराज (hypermetric) (for आकाशे)

46 ^{a}) D5 om ध्रुवम् V1 D6 एवम् (for ध्रुवम्) — ^{b}) B (except B5) Da1 Dn1 D1 3 5 7 आश्रित्य (for आवृत्य) K1 पार्थिव — ^{c}) K3 पश्यति, Da1 स्वपति (for स्वप्स्यन्ति) D2 निहिता

47 ^{a}) K3 D8 तुमल — ^{b}) Ś K2 4 Dn1 S रोमहर्षण — Da1 D1 5 om 47^{cd} — ^{c}) K3 अनेकानां (for आनकानां) — ^{d}) B2 निस्वना, S (except T2) हन्यता (for सर्वश)

48 ^{a}) K4 बाणान्शब्दान्, T1 G1 शृणु श, G2 वाहश,

C 8 2175
B 8 46 53
K 8 39 17

ज्यातलत्रेषुशब्दांश्च शृणु कर्ण महात्मनाम् ॥ ४८
हेमरूप्यप्रमृष्टाना वाससां शिल्पिनिर्मिताः ।
नानावर्णा रथे भान्ति श्वसनेन प्रकम्पिताः ॥ ४९
सहेमचन्द्रतारार्काः पताकाः किङ्किणीयुताः ।
पश्य कर्णार्जुनस्यैताः सौदामिन्य इवाम्बुदे ॥ ५०
ध्वजाः कणकणायन्ते वातेनाभिसमीरिताः ।
सपताका रथाश्चापि पाञ्चालानां महात्मनाम् ॥ ५१
नागाश्वरथपत्त्यौघास्तावकान्समभिघ्नतः ।
ध्वजाग्रं दृश्यते त्वस्य ज्याशब्दश्चापि श्रूयते ॥ ५२
अद्य द्रष्टासि त वीर श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।
निघ्नन्त शात्रवान्संख्ये यं कर्ण परिपृच्छसि ॥ ५३
अद्य तौ पुरुषव्याघ्रौ लोहिताक्षौ परतपौ ।

Cc बाणश (as in text) Dn1 च विविधान् (for बहुवि) — ^{b}) B1 4 रथाश्च गजवाजिना, B2 S (except T2) नराश्वरथदति(T3 G2 3 वाजि)ना, B3 D3 4 7 नराश्वगजवा जिना, B5 गजनिश्वनान् D1 वराश्वरथ, D8 नराश्वरथिना स्व — ^{c}) Cnp -कर्णाश्च (for शब्दाश्च) B8 T1 ज्यातलत्रेषुशब्दाश्च (T1 शब्दस्य), T2 ज्यातलाग्रेषुशब्दाश्च — ^{d}) B3 महास्वना (for महात्मनाम्)

49 ^{a}) K1 B1 4 D4 7 हैमरूप्य, Dn1 हेमरौप्य, D8 कुप्य, M1 रूप (for रूप्य) Ś2 B1 3-5 Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 Cc -प्रसृष्टाना, B2 -प्रहृष्टाना, D6 -प्रकृष्टाना (for प्रमृष्टाना) ❀ Ca प्रसिष्टाना (810) निर्मिताना । ❀ — ^{b}) K1 वासस D3 4 वासासि K1 शिल्पनिर्मिता, Dn1 M1 4 शिल्पिनिर्मिता, T1 भि कृता — B3 om 49^{c}–51^{b} D8 S transp 49^{cd} and 50^{ab} — ^{c}) V1 नानावर्ण K3 (before corr as in text) रथा, D5 रथ, T1 M रणे (for रथे) — ^{d}) B4 समीरिता, Da1 D1 5 प्रकल्पिता (for प्रकम्पिता)

50 B3 om 50 (cf v 1 49) D8 S transp 49^{cd} and 50^{ab} — ^{a}) T1 महेंद्र- (for सहेम) B2 नक्षत्रा D8 तारार्के, T G ताराभा (for तारार्का) — ^{b}) M1 ककिणीयुता — ^{c}) G1 [ए]व, G2 [ए]तौ (for [ए]ता) — ^{d}) Some MSS सौदामन्य Ś1 [अ]बुधे, K1 [आ]त्मना, B2 [अ]बुदा, D2 [अ]बरे, G2 [अ]बुद (for [अ]म्बुदे)

51 B3 om 51^{ab} (cf v 1 49) — ^{a}) G2 ध्वज V1 (marg as in text) कथकशायते, Da1 D1 5 कणकणायेते, D3 कर्णं कणायते — ^{b}) T M वातेनाति(T1 पि)समीरिता, B4 नाभिप्रकपिता — After 51^{ab}, K4 V1 B D (except D8) ins

418* विभ्राजन्ति रणे कर्ण विमाने देवता यथा ।

[Da1 D1 5 रथे (for रणे) V1 विमानैर् B5 D2 दैवते] — ^{c}) V1 D2 6 G1 सपताक-, B5 पताकाश्च Ś2 D1 रथश्चापि, V1 B5 D2 6 रथाना वै (for रथाश्चापि) Ś1 K2 3 B1-4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 चैते, Ś2 K1 चैव (for चापि) — ^{d}) Some MSS पचालाना D2 महारथै (for महात्मनाम्) — K4 V1 B D T2 ins after 51 T1 3 G M after 39^{ab}

419* पश्य कुन्तीसुत वीर बीभत्सुमपराजितम् ।
प्रधर्षयितुमायान्त कपिप्रवरकेतनम् ।

[(L 2) B2 3 5 Da1 D1 2 5 प्रध(D2 क)र्षयतमायांत, Dn1 D8 S प्रहरिष्यतमा (for the prior half) Cc cites प्रधर्षयत]

— K4 V1 B D ins a passage given in App I (No 7) after 419*, Ś K1-3 ins it after 51, T2 after 52^{ab} repeating 52^{ab} after the passage

52 ^{a}) Ś2 K1 4 नराश्व, Dn1 T2 (second time) नानाश्व, T (T2 first time) G1 3 M गजाश्व, G2 रथाश्व (for नागाश्व) — After 52^{a} M3 reads 56^{d} — ^{b}) D6 समभिद्रुतान्, T1 3 G M1 2 4 युधि निघ्नत, T2 (first time) युधि घातिनम् (for समभिघ्नत) — N reads 57^{cd} after 52^{ab}, (K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 repeating it in its proper place) T2 after the repetition of 52^{ab} and repeating it in its proper place K3 om (? hapl) 52^{cd} — ^{c}) K1 T3 ध्वजाग्रे B3 5 T3 G तस्य, Dn1 D8 T2 चास्य, T1 यत्र, M ह्यस्य (for त्वस्य) — ^{d}) Ś K1-3 ज्याध्वनिश्च, K4 ज्याश्वनश्च Ś K Dn1 S चैव (for चापि)

53 K4 Dn1 read 53-54 for the first time after 415* (cf v 1 40) T2 reads 53-55, T3 G3 read 53 G1 M1 read 53^{a}-55^{b} for the first time after 403* — ^{a}) K1 3 D8 द्रष्टासि, B1 5 Dn1 द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि) T2 द्रष्टास्यद्य महेष्वास — ^{c}) K1 Dn1 शत्रवान्, Da1 D1 5 तावकान्, T2 समरे (for शात्रवान्) Ś K1 2 4 भल्लैर्, Da1 D1 5 युद्धे, T2 शत्रून्, G2 M सखे (for सख्ये) B2 घ्नत शरानसख्येय — ^{d}) B1 यौ (for य)

54 For sequence in T2, cf v 1 53 — ^{a}) Ś K2 4 पश्य (for अद्य) — ^{d}) K3 D8 द्रष्टासि T1 G1 2 M [अ]मितविक्रमौ, T2 [अ]त्यततेजसौ, (for [ए]करथस्थितौ) — After 54, T2 ins

वासुदेवार्जुनौ कर्ण द्रष्टास्येकरथस्थितौ ॥ ५४
सारथिर्यस्य वार्ष्णेयो गाण्डीवं यस्य कार्मुकम् ।
तं चेद्धन्तासि राधेय त्व नो राजा भविष्यसि ॥ ५५
एष संशप्तकाहूतस्तानेवाभिमुखो गतः ।
करोति कदनं चैषा सग्रामे द्विषता बली ।
इति ब्रुवाण मद्रेशं कर्णः प्राहातिमन्युमान् ॥ ५६
पश्य सशप्तकैः क्रुद्धैः सर्वतः समभिद्रुतः ।
एष सूर्य इवाम्भोदैश्छन्नः पार्थो न दृश्यते ।
एतदन्तोऽर्जुनः शल्य निमग्नः शोकसागरे ॥ ५७
शल्य उवाच ।
वरुणं कोऽम्भसा हन्यादिन्धनेन च पावकम् ।
को वानिलं निगृह्णीयात्पिबेद्वा को महार्णवम् ॥ ५८
ईदृग्रूपमहं मन्ये पार्थस्य युधि निग्रहम् ।
न हि शक्योऽर्जुनो जेतुं सेन्द्रैः सर्वैः सुरासुरैः ॥ ५९
अथैवं परितोषस्ते वाचोक्त्वा सुमना भव ।
न स शक्यो युधा जेतुमन्यं कुरु मनोरथम् ॥ ६०
बाहुभ्यामुद्धरेद्भूमिं दहेत्क्रुद्ध इमाः प्रजाः ।
पातयेत्रिदिवाद्देवान्योऽर्जुनं समरे जयेत् ॥ ६१
पश्य कुन्तीसुत वीर भीममक्लिष्टकारिणम् ।
प्रभासन्त महाबाहु स्थितं मेरुमिवाचलम् ॥ ६२
अमर्षी नित्यसरब्धश्चिरं वैरमनुसरन् ।
एष भीमो जयप्रेप्सुर्युधि तिष्ठति वीर्यवान् ॥ ६३ C 8 2203 B 8 46 81 K 8 39 32

420* यत्र कृष्णो जगन्नाथो यत्र राजा युधिष्ठिर ।
यत्र गाण्डीवधृक्पार्थो कथ त्व हसि तद्बलम् ।

55 For sequence in T2, cf v 1 53 — a) K3 यत्र (for यस्य) T2 G1 2 गोविंदो (for वार्ष्णेयो) — b) D8 गाजीव (for गाण्डीव) T2 वै धनु (for कार्मुकम्) — G1 M1 om 55cd — c) K3 त्व (for त) K4 धर्त्तासि, T1 यतासि, T2 हतास (sic) (for हन्तासि) K4 राधेय, T2 वै कर्ण (for राधेय) — d) B2 G1 भविष्यति — After 55, T2 ins

421* रथनेमिस्वन सरये मेघस्येवाभिगर्जित ।
श्रूयते वै यथा व्यक्तमेतौ कृष्णधनजयौ ।

56 M3 om 56abe — a) K3 एक (for एष) Some MSS ससप्तका Dn1 हृत्वा (for [आ]हूतस्) T1 3 G2 3 एष सशप्तकानीका (T3 G2 3 कान्भूयस्) — b) Dn1 त्वाम् (for तान्) V1 मुख गत, T2 मुखागत — c) K3 तेषा, T3 G1 3 चैष G2 चैव (for चैषा) — d) T1 बले — Before 56ef G2 ins सजय — e) D5 भद्रेश (for मद्रेश) — f) K3 कर्ण B1 D3 4 7 [अ]तिमन्युना, Dn1 D3 T2 स मन्युमान् (for [अ]तिम) T3 G कर्ण प्रोवाच मन्युमान्

57 Ś K1 2 D2 6 om 57ab — a) Some MSS ससप्तकै M2–4 पश्य सशप्तकगणै — b) K3 Dn1 D3 S समतात् (for सर्वत) K3 समभिहत, Dn1 S द्रुत — Ś K1–3 D2 6 8 read 57cd after 52ab K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 read it for the first time after 52ab and T2 after the repetition of 52ab — c) T1 [अ]भोधैश् — d) D3 (second time) छन्नै T2 (second time) transp छन्न and पार्थ — e) T3 G1 3 M एष दातो (for एतदन्तो) — f) V1 B2–5 Da1 D1 3–8 T2 योधसागरे B1 घोर (for शोक)

58 T2 om the ref — b) K3 विंधतेन (for इन्धनेन) T2 तु (for च) V1 B5 Dn1 D6 8 S को (T2 वा)नल (for पावक) — c) G2 M2–4 वानल B5 अनिल को विगृह्णीयात् Cc cites निगृ (as in text) — d) Ś1 2 (sup lin as in text) K2 4 विशेद्वा को, K3 निस्तरेद्वा, V1 T2 पिबेत्को वा (for पिबेद्वा को)

59 b) B2 5 D3 7 विग्रह, T1 G1 2 M निर्जय (for निग्रहम्) — c) B2 शक्तो रणे (for शक्योऽर्जुनो) — d) K3 B1–4 D2–4 7 8 युधि सेंद्रै, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 सेंद्रैरपि (for सेन्द्रै सर्वै) D2 सवासवै (for सुरासुरै) T1 3 G M युधि देवासुरैरपि

60 a) K3 T2 अथैन B1 3 4 D2–4 7 अथ वा (for अथैव) B2 परिदोषस् — b) S (except T2) वाग्भिस्त्व (for वाचोक्त्वा) K1 सुमनो, Cc सुमना (as in text) B1 वाचमुक्त्वा सुखी भव — c) G1 2 हि (for स) D6 [अ]र्जुनो (for युधा) — d) K1 मन्ये, D4 अन्यत् (for अन्य)

61 c) B5 पातये K4 त्रिदिवा, T1 त्रितयत् (sic) (for त्रिदिवात्)

62 ab) V1 Da1 D1 5 6 G1 2 transp वीर and भीमम् Dn1 कारण — c) K3 भजन त B1 Da1 D1 3 5 7 प्रभाषत T3 G3 प्रवसत, G2 प्रवर त (for प्रभासन्त) — d) Ś2 मेन, T1 उच्च, M1 मेरु (for मेरुम्) B1–4 Da1 D1 3–5 7 [अ]पर (for [अ]चलम्)

63 a) G2 अमर्षात् (for अमर्षी) S (except T2) पुरुषव्याघ्रश् (for नित्यसरब्धश्) — b) K3 B3 चिर, V1 चिराद्, S (except T2) सदा (for चिर) G2 चैन (for वैर) K3 अनुसरे — c) V1 जये प्रैप्सु, T2 रणप्रेप्सु

C 8 2204 B 8 46 82 K 8 39 33 एष धर्मभृतां श्रेष्ठो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
तिष्ठत्यसुकरः संख्ये परैः परपुरंजयः ॥ ६४
एतौ च पुरुषव्याघ्रावश्विनाविव सोदरौ ।
नकुलः सहदेवश्च तिष्ठतो युधि दुर्जयौ ॥ ६५
दृश्यन्त एते कार्ष्णेयाः पञ्च पञ्चाचला इव ।
व्यवस्थिता योत्स्यमानाः सर्वेऽर्जुनसमा युधि ॥ ६६
एते द्रुपदपुत्राश्च धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
हीनाः सत्यजिता वीरास्तिष्ठन्ति परमौजसः ॥ ६७
इति संवदतोरेव तयोः पुरुषसिंहयोः ।
ते सेने समसज्जेतां गङ्गायमुनवद्भृशम् ॥ ६८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

३२

धृतराष्ट्र उवाच ।
तथा व्यूढेष्वनीकेषु संसक्तेषु च संजय ।
संशप्तकान्कथं पार्थो गतः कर्णश्च पाण्डवान् ॥ १
एतद्विस्तरतो युद्धं प्रब्रूहि कुशलो ह्यसि ।

64 [a]) B5 धर्मसृजा (for भृता) — [b]) Da1 D1 5 धर्मराजा — [c]) Ś K1 2 4 [अ]सुकरैः, K3 M1 करः, Ca c कर (as in text) K1 सत्यै, K3 मन्ये, G2 M2–4 सखे (for सत्ये) — [d]) K3 परि, B1 शरै (for परै) K4 परपुरजय

65 Dn1 यमौ (for एतौ) — [b]) Dn1 D3 T2 दुर्जयौ (for सोदरौ) T1 3 G1 3 M आ(M1 अ)श्विनेयौ महारथौ (T3 G3 बलौ), G2 अश्विनेयौ महौजसौ — [d]) Dn1 तिष्ठतौ, D1 तिष्ठतो D2 G2 दुर्मदौ, D3 सोदरौ (for दुर्जयौ)

66 [a]) D2 पश्यत, D5 दृश्यत K2 4 B2 3 5 D2 6 वार्ष्णेया (K2 य, D2 य) K3 कौंतेया Cv कार्ष्णेया (as in text) B1 Dn1 D3 4 7 8 T2 अमी स्थिता द्रौपदेया, T1 3 GM एते तिष्ठति कार्ष्णेया — [b]) Dn1 पंच पंचाचला, D2 पंच पक्षाचला D3 पाचाला युद्धदुर्मदा, Cv as in text — [c]) K3 विविस्थिता (for व्यवस्थिता) Ś1 K3 B2 योत्स(Ś1 ध्य)माना V1 B1 4 5 Da1 D1 3–7 योद्धुकामा (for योत्स्यमाना) Dn1 D3 S योत्स्यमाना महावीर्या (D3 र्या) — [d]) Dn1 D3 S भीमार्जुन (for सर्वे) V1 Da1 D1 5 6 रणे (for युधि)

67 [a]) K2 तथा (for एते) Dn1 D3 T2 द्रुपदस्या त्मजाश्चामी (T2 श्चेमे) — T1 om 67[cd] — [c]) V1 B D3 6 7 स्फीता, D2 सर्वे Dn1 D4 8 (marg as in text) दीप्ता (for हीना) V1 B Dn1 D3 6 7 सत्यजितो, M1 सत्त्वजिता — [d]) Dn1 तिष्ठत — After 67, K4 V1 B1 2 4 5 D T2 ins

422* असाविन्द्र इवासह्य सात्यकि सात्वता वर ।
युयुत्सुरुपयात्यस्मान्क्रुद्धान्तकसम पुर ।

[(L 1) Da1 D1 5 सत्वता (for सात्वता) B2 पुर (for वर) — (L 2) D6 युयुध्यमानो यात्यस्मान् B5 प्रभ, D6 पुन (for पुर) Dn1 D3 T2 कालांतकयमोपम]

T2 cont T1 ins after 67[ab] T3 G ins after 67

423* यत्र कृष्णार्जुनौ वीरौ यत्र राजा युधिष्ठिर ।
तत्र धर्मश्च सत्य च यतो धर्मस्ततो जय ।

[(L 2) T2 यत्र (for तत्र) G2 transp धर्म and सत्य]

68 [a]) Dn1 G2 एव, T1 M राजन् (for एव) — [c]) D6 तव सज्जेता, M समसज्जेते — [d]) Dn1 D2 गगा यमुनसंनिभे — After 68, K4 ins

424* तदास्थितमनाज्ञाय प्रत्यमित्रमहद्बलम् ।
अभ्यूहतार्जुनो व्यूह पुत्रस्य तव दुर्जयम् ।
[=(Var) 8 32 3]

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Dn1 शल्य वाक्य, T1 शल्यविवादसमाप्ति, T2 कर्णशल्यसवाद, M1 कर्णशल्यविवादे — *Adhy no* (figures, words, or both) Ś1 K1 32, Ś2 31 (as in text), B1 46, B5 D6 47, Da1 D5 57, D1 T2 41, D4 37, T1 3 GM 39

After the colophon of 8 31, T G read two passages given in App I (No 14 and No 15)

32

1 [a]) K1 व्यूहेषु Ca as in text — [b]) K3 B2 सस(B2 श)क्तेषु, D4 सयुक्तेषु, Cc सस (as in text) B2 3 Dn1 च सजय, Da1 D1 5 धनजय (for च सजय) — [c]) Some MSS ससप्तकान्, B5 S (except T2) सशप्तका (B5 क) V1 B5 गत (for कथ) Dn1 प्राप्त, S (except T2) पार्थं (for पार्थो) — [d]) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 S कथ (for गत) Dn1 D1 T G कर्णं Dn1 पाडव, T G3 पाडवा

2 [a]) K3 विचरतो, B D3 4 7 विस्तरशो D3 ब्रूहि (for युद्ध) — [b]) D3 युद्ध त्व (for प्रब्रूहि) — [c]) K3

न हि तृप्यामि वीराणां शृण्वानो विक्रमान्रणे ॥ २

संजय उवाच ।

तत्स्थाने समवस्थाप्य प्रत्यमित्रं महाबलम् ।
अव्यूहतार्जुनो व्यूहं पुत्रस्य तव दुर्नये ॥ ३
तत्सादिनागकलिलं पदातिरथसंकुलम् ।
धृष्टद्युम्नमुखैर्व्यूढमशोभत महद्बलम् ॥ ४
पारावतसवर्णाश्वश्चन्द्रादित्यसमद्युतिः ।
पार्षतः प्रबभौ धन्वी कालो विग्रहवानिव ॥ ५
पार्षतं त्वभि संतस्थुर्द्रौपदेया युयुत्सवः ।
सानुगा भीमवपुषश्चन्द्रं तारागणा इव ॥ ६
अथ व्यूढेष्वनीकेषु प्रेक्ष्य संशप्तकान्रणे ।
क्रुद्धोऽर्जुनोऽभिदुद्राव व्याक्षिपन्गाण्डिवं धनुः ॥ ७
अथ संशप्तकाः पार्थमभ्यधावन्वधैषिणः ।
विजये कृतसंकल्पा मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ८
तदश्वसंघबहुलं मत्तनागरथाकुलम् ।
पत्तिमच्छूरवीरौघैर्द्रुतमर्जुनमाद्रवत् ॥ ९ C 8 2219 B 8 47 10 K 8 42 11

Dn1 T2 शूराणा (for वीराणा) — d) K3 शस मे, D5 शृण्वतो (for शृण्वानो) V1 B5 Dn1 D6 8 युधि विक्रमान्, S (except T2) युधि विक्रम (for विक्रमान्रणे)

3 a) K3 D2 3 सर्वे (for स्थाने) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 S तत्सस्थितमथो (D6 थो) दृष्ट्वा, B1-4 D3 4 7 तदास्थितमवज्ञाय — b) Ś2 K3 V1 B5 D6 8 T2 3 G1 3 M1 2 महद् (for महा) B1-4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 प्रत्यमित्रबल महत् — Ś K Da1 D3 G2 M3 4 om 3cd D2 reads 3cd after 5 — cd) B5 प्रतिव्यूढस्तदा राजन्, Dn1 प्रतिव्यूढ महाराज (for c) B5 दुर्नयै, D6 दुष्कृतै (for दुर्नये) D2 T G1 3 M1 3 प्रत्य(D2 M1 ति) व्यूह(M1 ह)न्तत (D2 दा) कर्णो हितार्थं तनयस्य ते

4 G2 om 4 Ś K1 3 4 Dn1 D2 3 transp 4 and 5 — a) K3 तत्स्यदिनाग, T1 तत्सादीन * कलिल Ca cites सादिन — b) K1 गण (for रथ) — c) K2 B D2 4 7 T2 3 G1 3 M धृष्टद्युम्नमुख, D3 रथै, T1 मुखा K3 D2-4 7 व्यूह, D1 व्यूहे, D6 गुप्त, S (G2 om) घोर (for व्यूढ) — d) M2-4 महाबल

5 Ś K1 3 4 Dn1 D2 3 transp 4 and 5 — a) K3 B D7 M2 पारावतसवर्णो(K3 र्णा)श्व, K4 सपर्याश्व — b) T3 G चन्द्रसूर्यसमद्युति — c) K1 2 पार्षता, B2 3 पार्श्वत K4 प्रभवौ V1 प्रवरो (for प्रबभौ) K3 क्षत्री (for धन्वी) S (except T2) स पार्ष(M1 या)तो बभौ धन्वी — d) D6 विग्रहवान् ❀Co कालोपम विग्रहवान् ।❀ — After 5, D2 reads 3cd

6 a) B2 3 पार्श्वत (B3 तस्), G2 पार्षता, M1 तस् Ś2 K4 च (for तु) K1 त्वनु(also भि)सतस्थुर्, B3 त्वरितास्त, B5 त्वमतस्त D3 4 7 जुगुपु सर्वे, D6 त्वाभितस्त स्थुर्, T1 G2 त्वभित (for त्वभिस) ❀Ca धृष्टद्युम्नम भिलक्ष्य स्थितवत ।❀ — b) D3 सहस्रश (for युयुत्सव) — After 6ab, N T2 ins

425* दिव्यवर्मायुधभृत शार्दूलसमविक्रमा ।

Ś2 दिवि (for दिव्य) B1 3 4 D3 4 6 7 धरा (for भृत) B2 Da1 दिव्यचमायुधधरा (Da1 भृत) (for the prior half)]

— c) K3 सायुधा (for सानुगा) V1 B1 5 D (except D3) S दीप्तवपुषस् (T1 वमाणस्) (for भीम) — d) K3 B5 D6 T1 चद्र (for चन्द्र)

7 a) Dn1 T2 तथा (for अथ) D3 T1 व्यूहेषु — b) Ś1 K2 प्रेष्य Ś2 प्रेक्ष Some MSS ससप्तकान् — c) D6 [ऽ]पि (for ऽभि) — d) B3 विस्फारयन् (hypermetric), Da1 D1 3 7 व्याक्षिपत्, S (except T1 M1) विक्षिपन् D3 गाजिव (for गाण्डिव)

8 a) Some MSS ससप्तका — c) B3 विजया K3 V1 B D (except Dn1) T1 3 G3 M धृतसकल्पा (M1 ल्पान्), G1 घृत G2 ध्रुव — d) K1 2 V1 D4 G3 निवर्तिन, D1 निवर्तन

9 a) K1 तदश्वसकुबहुल, B (except B5) Da1 D2-4 7 तन्नराश्वौघबहुल (B2 कलिल), Dn1 त्व पत्तिनरस कीर्ण, D1 5 तन्नरौघाश्वबहुल, T1 तत खसघ, T2 तदश्वनर सकीर्ण, M2-4 सदश्वसघबहुल — b) K1 D6 मत्तनाग D1 मत्तनागसमाकुल, S (except T2) पत्तिनागरथाकुल — T1 3 G M1 3 ins after 9ab T2 after 9

426* उदीर्यमाण सरब्ध धनजयमभिद्रवत् ।
तदुद्यत महत्सैन्य सागरौघसम जवे ।
पार्थवेला समासाद्य विष्ठित समदृश्यत ।

[T2 om line 1 — (L 2) T1 3 G3 तमुद्य(T1 च)त, G2 तदापतत्, M1 तदुद्यत (for द्यत) T2 उपस्थित तु तत्सैन्य (for the prior half)]

— c) K3 पत्तीमच्, D1 मति, D6 पति, T1 M मर्त्त तच् (for पत्तिमच्) K1 शरवीरोघैर्, B (except B5) D (except Dn1 D3) T2 शूरवीरौघ (D2 घा) T3 G सूद्रत शरवर्षैर्, (G2 वर्षेण) — d) T1 2 धृतम्, G1 2 बलम् T2 अर्जुनमर्दने V1 Dn1 D6 T1 3 G M अद्रयत् (V1 न्), B Da1 D1 3-5 7 आर्दयत्

C 8 2219 B 8 47 10 K 8 42 12 स सम्प्रहारस्तुमुलस्तेषामासीत्किरीटिना ।
तस्यैव नः श्रुतो यादृङ्निवातकवचैः सह ॥ १०
रथानश्वान्ध्वजान्नागान्पत्तीन्रथपतीनपि ।
इषून्धनूंषि खड्गांश्च चक्राणि च परश्वधान् ॥ ११
सायुधानुद्यतान्बाहूनुद्यतान्यायुधानि च ।
चिच्छेद द्विषता पार्थः शिरासि च सहस्रशः ॥ १२
तस्मिन्सैन्ये महावर्ते पातालावर्तसनिभे ।
निमग्न त रथं मत्वा नेदुः सशङ्खका मुदा ॥ १३
स पुरस्तादरीन्हत्वा पश्चार्धेनोत्तरेण च ।
दक्षिणेन च बीभत्सुः क्रुद्धो रुद्रः पशूनिव ॥ १४
अथ पाञ्चालचेदीना सृञ्जयाना च मारिष ।
त्वदीयैः सह सग्राम आसीत्परमदारुणः ॥ १५
कृपश्च कृतवर्मा च शकुनिश्चापि सौबलः ।
हृष्टसेनाः सुसरब्धा रथानीकैः प्रहारिणः ॥ १६
कोसलैः काशिमत्स्यैश्च कारूषैः केकयैरपि ।
शूरसेनैः शूरवीरैर्युयुधुर्युद्धदुर्मदाः ॥ १७
तेषामन्तकर युद्धं देहपाप्मप्रणाशनम् ।
शूद्रविट्क्षत्रवीराणा धर्म्यं स्वर्ग्यं यशस्करम् ॥ १८

10 a) D3 तुमलस् — c) K3 D6 तथा (for तस्य) K3 तत्, B4 Da1 D1 5 6 G1 न, T2 तु (for न) T1 कृतो B3 तत्सैन्यस्य पुरा यादृङ्, T3 G2 3 तस्यैव तु यथा राजन्, M1 तस्यैतच्छ्रूयते यादृङ् Ca cites तस्यैव (as in text) — d) Ca as in text

11 a) B2 transp अश्वान् and नागान् T1 3 G M रथिनोश्वान् (for रथानश्वान्) Ś2 G2 गजान् M2–4 रथान् (for ध्वजान्) T1 3 G M पत्तीन् (for नागान्) Dn1 T2 तथा हस्तिनृवीराणा — b) Ś1 K2 नरपतीन्, V1 B1–4 Da1 D1–7 रणगतान्, B5 ध्वजगतान् (for रथपतीन्) Dn1 T2 पत्तीना च महारथै (T2 थ), T1 3 G1 3 M गजान्गजगतानपि, G2 ध्वजान्ध्वजगतानपि — c) D2 इषु, T1 इमा, T3 G3 रथान् (for इषून्) B5 शक्तीश्च (for खड्गांश्च) — d) V1 B5 पट्टिशाश्च (for चक्राणि च) K3 D8 सचक्रान्सपरश्वधान्, Dn1 T2 चक्राश्च स, T1 3 G M स गदा(G2 जा)न्स

12 a) K3 उद्धृतान् (for उद्य) — b) K3 V1 B D S वि(V1 व्या)विधानि (M1 धान्) (for उद्यतानि) K3 [अ]पि (for च) — c) B3 समरे (for द्विषता)

13 a) K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1 4 5 7 8 S (except T1 G2) सैन्य — b) M4 om पातालावर्त B1 3 4 D2–4 7 पातालतलसनिभे B2 पातालार्णव — c) Ś2 निमग्नते (sic), K4 ग्ने त, B2 ग्न तु, B3 विनिमग्न, Dn1 विवर्त*, D2 6 निमज्जत (for ग्न त) B2 T3 G दृष्ट्वा, T1 हत्वा (for मत्वा) — d) Some MSS ससखका K3 D8 रणे, K4 मदात्, V1 B5 Dn1 D1 2 5 तदा, B1 Da1 D3 4 7 तथा (for मुदा)

14 a) B3 न (for स) V1 B1 5 T1 पुरस्तान्, B3 D2–4, 7 T2 पुनस्तान् (for पुरस्ताद्) Ś2 कृत्वा, V1 मत्वा (for हत्वा) — b) Ś2 पचार्धेन (for पश्चार्धेन) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 S पुनरुत्त(G2 र्वत्त)रतोवधीत्, D2 पश्चाधनातरेण च — c) Dn1 तु (for च) V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G M पश्चाच्च, T2 पार्श्वांच्च (for बीभत्सु) K3 D8 पश्चाद्दक्षिणतश्चैव

15 a) Some MSS पचाल — b) Dn1 S पाडवाना (for सृञ्जयाना) S (except T2) सर्वश (for मारिष) — d) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 बभूवातिसु(T2 तीव) दारुण, T1 3 G M बभूव भुवि दारुण

16 b) B2 एव (for अपि) — c) K3 हृष्टा सेना, B2 कृष्णसेना, Dn1 हृष्ट सेना, D2 वृषसेना, D3 T2 हृष्टा सेना (T2 ना), T1 धृष्ट सेना — d) K1 यथानीकै, B1 3–5 D2–4 7 रथानीक, B3 Dn1 नीका V1 Da1 D1 5 S (except T2) प्रहारिभि

17 a) K1 कोमलै, B1 D4 7 कौशल्यै, B3 D6 कौशलै T1 G2 कौसलै K3 काशिमत्स्यैश्च, Dn1 D3 S काशि(D3 सि)भिमत्स्यै, D3 4 7 काश्यमत्स्यैश्च — b) D3 कारुषै, T1 2 G1 करूशै, T3 G2 3 कारूशै Some MSS कैकयैर्, Ś2 काकयैर् B1 इव (for अपि) — cd) B1 4 D2–4 7 8 शूरवरैर्, B5 Da1 D1 5 6 M1 वीर्यैर्, T2 च सौवीरैर् (for शूरवीरैर्) Dn1 T2 M युद्धदुर्मदै T1 3 G शूरा शूरैश्च जग्मु (T1 G1 ग्मु) सग्रामे रोमहर्षणे

18 a) S (except T2) तद(M1 म)भवत् (for अन्तकर) — b) Ś1 K1 2 देहे Ś2 K4 देहे पापप्रणाशन, K3 B1–4 Da1 D1 3 4 7 8 देहपाप्मासुनाशन (D1 नै) V1 D2 देहपाप्माप्रणाशन, B5 D5 T3 G M2–4 देहपाप्मा(D5 प्म)वि(B2 D5 M2–4 सु)नाशन, Dn1 T2 देहप्राणविनाशन, T1 सर्वदेहविनाशन, M1 देहसर्वासु — D1 repeats 18[ab] after 19 — c) K3 शूर (for शूद्र) T1 3 G शूद्रविट्क्षत्रविप्राणा, M1 धर्माणा, M2–4 सधाना V1 B D (except D2) T2 क्षत्रविट्शूद्रवीराणां — d) K4 G2 स्वर्गं, D3 उग्र (for स्वर्ग्यं)

दुर्योधनोऽपि सहितो भ्रातृभिर्भरतर्षभ ।
गुप्तः कुरुप्रवीरैश्च मद्राणां च महारथैः ॥ १९
पाण्डवैः सहपाञ्चालैश्चेदिभिः सात्यकेन च ।
युध्यमानं रणे कर्णं कुरुवीरोऽभ्यपालयत् ॥ २०
कर्णोऽपि निशितैर्बाणैर्विनिहत्य महाचमूम् ।
प्रमृद्य च रथश्रेष्ठान्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २१
विपत्रायुधदेहासून्कृत्वा शत्रून्सहस्रशः ।
युक्त्वा स्वर्गयशोभ्यां च स्वेभ्यो मुदमुदावहत् ॥ २२

धृतराष्ट्र उवाच ।
यत्तत्प्रविश्य पार्थानां सेनां कुर्वञ्जनक्षयम् ।
कर्णो राजानमभ्यर्च्छत्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २३
के च प्रवीराः पार्थानां युधि कर्णमवारयन् ।
कांश्च प्रमथ्याधिरथिर्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २४

संजय उवाच ।
धृष्टद्युम्नमुखान्पार्थान्दृष्ट्वा कर्णो व्यवस्थितान् ।
समभ्यधावत्त्वरितः पाञ्चालाञ्शत्रुकर्शनः ॥ २५ C 8 2236 B 8 48 3 K 8 43 3

---

19 a) B D8 4 7 [ऽ]श्च (for ऽपि) — b) K3 4 Dn1 D1 भरतर्षभ B4 कुरुनंदन — c) Ś2 कुरुप्रवीरश्च — After 19 D1 repeats 18ab

20 a) V1 B2 Da1 Dn1 D1 2 5 8 सर्वे, T3 G च स (for सह-) Ś2 K3 पचालैस् — b) D8 चैदिभि Ś1 सत्यकेन च, Dn1 S के(Dn1 कै)कयै सह, D2 सात्वतेन च (for सात्यकेन च) — c) T1 रथे (for रणे) — d) K3 Da1 D1 5 6 8 T1 ह्यपालयत् (for [अ]भ्य)

21 a) B2 D8 विविधैर् (for निशितै) — b) S (except T1) विनिपात्य (for हत्य) G3 विनाचमू (for महा) — c) K4 प्रमथ्य, Da1 D1 5 T1 प्रमृज्य, D2 प्रगृह्य (for प्रमृद्य) K3 रथान्श्रेष्ठान्, Da1 D1 5 6 नरश्रे , T1 3 G M2-4 युधि श्रे (for रथश्रे) B2 समृध्य च रथाश्वाश्वान्, M1 प्रमृद्यत युधि श्रेष्ठा

22 a) K3 विपन्नायुधदेहाश्च, V1 Dn1 विचर्मा , B1 3 D3 4 7 M1 विवस्त्रा , B2 विधर्मा , B4 Da1 D1 5 6 T2 विवर्मा , G2 विपन्नायुधदेहास्थीन् ❀Ca पत्र वाहन।❀ — b) K3 ज्ञात्वा (for कृत्वा) Da1 Dn1 D1 5 S योे(M यौ)धान् (for शत्रून्) — c) Da1 Dn1 D3 युक्ता, D8 (marg) S (except T2) युक्तान् Ca युक्त्वा (as in text) M1 स्वर्ग्यैयशोभ्या — d) Ś K2 सभ्यो, K1 सत्यो, K4 सद्यो (for स्वेभ्यो) D4 M1 उदावहन्, T1 G1 हरत् — K3 4 V1 B D ins after 22 S after App I (No 8)

427* एव मारिष सग्रामो नरवाजिगजक्षय ।
कुरूणा सञ्जयाना च देवासुरसमोऽभवत् ।

Colophon

[(L 1) K4 राजन्स, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 S भारत (for मारिष) D3 M सग्रामे K4 Dn1 T2 नरवाजिरथ(K4 नग)क्षय T1 M गजवाजिरथ(T1 M1 जन)क्षय (for the posterior half) — (L 2) Dn1 T2 पांडवानां (for सृञ्जयाना) — Colophon om in K3 B3 D3 — *Day of Karna s Generalship* T1 द्वितीयेह्नि — *Adhy name* D7 सकुलयुद्धे, M1 युद्धप्रवर्तन — *Adhy no* (figures, words or both) B1 M 41, B5 D8 48, Da1 D5 58, D1 T1 3 G 42, D4 38, T2 43]

On the other hand, S ins after 22 a passage given in App I (No 8) followed by 427*

23 B3 om 23 — a) K4 एतत्, T1 3 M युक्ता, G1 युक्त, G2 यत्ता (for यत्तत्) T1 प्रवीर्य (for प्रविश्य) G1 भूपाना (for पार्थाना) — b) K3 कर्णे, B1 Dn1 D3 T2 सैन्य (for सेना) T2 कृत्वा (for कुर्वन्) V1 जनक्षय , Dn1 D6 T2 3 G M बलक्षय B5 कुर्वन्बलपरिक्षय, T1 कुरुवशबलक्षय — c) Ś1 अभ्यैच्छन् Ś2 K2 अभ्ये(K2 भ्यै)च्छत्, K1 अभ्यैश्च (sic), K4 अभैक्षुत् (sic), B2 4 अभ्यच्य, Dn1 D2 7 T2 अभ्येत्य, D4 अभ्याच्छेत्, T1 3 G2 3 M2 आसा(M2 च्छा)द्य, G1 आयच्छत्, M1 अभ्यच्छत् M3 आर्छेयत्, M4 आर्छेद्वै (for अभ्यर्च्छत्) — d) M3 om. तत् K1 तुम माचक्ष्व, D4 तत्समा (for तन्ममा) K4 T1 सजय

24 a) K3 B3 ये, D6 ते (for के) B3 प्रविश्य (for प्रवीरा) — b) D2 3 M1 अपीडयन् (for अवारयन्) — c) D6 8 काश्चित् (for काश्च) T3 G3 प्रविश्य, G1 2 M2-4 प्रमृद्य K4 अधिपतिर्, T2 3 G अतिरथि (for आधि) K3 काश्च पृथिव्याधिरथिर् — d) V1 D6 अयोधयत्, B2 अताड , B5 अपोथ (for अपीड)

25 ab) Ś2 दृष्ट (for धृष्ट) B3 धृष्टद्युम्नमुखा पार्था दृष्ट्वा कर्ण व्यवस्थिता — c) B3 समभ्यधावस्, B4 भ्यचरत्, D6 G1 त्वरित — d) Ś K1 2 4 V1 B2 3 5 D2 6 शत्रुकर्षण (B3 णा), B1 4 D3 4 7 कर्षिण (D3 णा)

C 8 2237 B 8 48 4 K 8 43 4 तं तूर्णमभिधावन्त पाञ्चाला जितकाशिनः ।
प्रत्युद्ययुर्महाराज हंसा इव महार्णवम् ॥ २६
ततः शङ्खसहस्राणां निस्वनो हृदयंगमः ।
प्रादुरासीदुभयतो भेरीशब्दश्च दारुणः ॥ २७
नानावादित्रनादश्च द्विपाश्वरथनिस्वनः ।
सिंहनादश्च वीराणामभवद्दारुणस्तदा ॥ २८
साद्रिद्रुमार्णवा भूमिः सवाताम्बुदमम्बरम् ।
सार्केन्दुग्रहनक्षत्रा द्यौश्च व्यक्तं व्यघूर्णत ॥ २९
अति भूतानि तं शब्दं मेनिरेऽति च विव्यथुः ।
यानि चाप्लवसत्त्वानि प्रायस्तानि मृतानि च ॥ ३०
अथ कर्णो भृशं क्रुद्धः शीघ्रमस्त्रमुदीरयन् ।
जघान पाण्डवीं सेनामासुरीं मघवानिव ॥ ३१
स पाण्डवरथांस्तूर्णं प्रविश्य विसृजञ्शरान् ।
प्रभद्रकाणां प्रवरानहनत्सप्तसप्ततिम् ॥ ३२
ततः सुपुङ्खैर्निशितै रथश्रेष्ठो रथेषुभिः ।
अवधीत्पञ्चविंशत्या पाञ्चालान्पञ्चविंशतिम् ॥ ३३
सुवर्णपुङ्खैर्नाराचैः परकायविदारणैः ।
चेदिकानवधीद्वीरः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ३४
तं तथा समरे कर्म कुर्वाणमतिमानुषम् ।

26 K3 om (hapl) 25^{ab} — ^{a}) D2 ततस् (hypermetric), M1 तत् (for तं) G2 कर्णं (for तूर्णं) — ^{b}) B2 पाचालो, Dn1 M1 पचाला — ^{c}) B (except B5) D3 4 7 महात्मान, G2 महाराजा — ^{d}) S (except T2) हंसा सर (T1 हससार) इवोष्णगे

27 ^{b}) B2 नि शब्दो, Da1 D1 5 निनदो — ^{d}) V1 भीम (for भेरी) B4 पुष्कल॰ (for दारुण)

28 ^{a}) K4 नानावादित्रवादश्च, B1 3 D3 4 7 T1 3 G M बाणनिपात(D7 ता, T3 G M नाद)श्च, D2 8 वादित्रनाद च (D8 दाश्च), T2 G2 शब्दश्च — ^{b}) K3 4 B Da1 Dn1 D1 2 6 8 T3 G3 M1 द्विपाश्च, T2 G2 द्विपाश्व — D8 om (hapl) from रथनिस्वन (in 28^{b}) up to द्यौश्च (in 29^{d}) B5 रथनिस्वना, D1 रथिन स्वन — ^{c}) Dn1 T2 शूराणां T3 G स सिंहनाद शू(T3 G3 दो वी)राणा — ^{d}) T1 3 G1 3 M1 दारुणे V1 T2 M2–4 तथा, T1 रणे (for तदा)

29 D3 om up to द्यौश्च (cf v l 28) — ^{a}) T2 G2 सादि (for साद्रि) T1 सादिद्रुमात वा भूमि (sic) — ^{b}) B2 सताराबुद, T1 2 M सव(T1 ख)ना, T3 G2 3 सघना, G1 सघोना॰ (sic) (for सवाताम्बुदम्) M1 अर्णव (for अम्बरम्) — ^{c}) T3 G3 नक्षत्र — ^{d}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T2 3 G M वि(V1 नि, G1 व्य)घूर्णिता, D8 *घूर्णिता, T1 विघूर्णत

30 ^{a}) Ś K1 2 4 V1 B D (except D8) S इति (for अति) B2 दूतामित (for भूतानि त) V1 सशब्द, T1 शब्द त (by transp) K3 अतभूतामित वाब्द (sic) — ^{b}) Ś1 K1 4 चाति (by transp), K3 Dn1 D8 (sup lin) T2 [ऽ]तीव, B Da1 D1 3–7 ते च D2 श्रुत्वा विव्यथिरे तदा, T1 3 G M मेनिरे विव्यथु(T1 दु)स्तदा — ^{c}) Ś2 चास्लव॰, K1 V1 B Dn1 D3 4 6–8 T2 3 G M चाप्यल्प, K2 चाप्ल*, K3 चाप्यन्य*, Da1 D1 5 चात्यल्प, T1 कान्यल्प (for चाप्लव)॰ D2 पतितान्यल्पसत्त्वानि — ^{d}) D2 प्रध्वस्तानि (for प्राय) D8 (sup lin as in text) धृतानि (for मृतानि) V1 B5 Dn1 D2 6 S वै (for च)

31 ^{a}) Dn1 [ऽ]तिसंक्रुद्ध, T2 [ऽ]तिसंरब्ध (for भृश क्रुद्ध)

32 ^{a}) K2 पाडवरथात्, V1 B D2–4 7 बल, S चमू K3 कर्ण, V1 B D S कर्ण (for तूर्णं) — ^{b}) K4 प्रविष्टो, T1 प्रहृत्य (for प्रविश्य) V1 व्यसृजच्, T2 विकिरन् T1 3 G M विविधै शरै (for विसृजञ्शरान्) — ^{d}) K4 अवधीन्, T3 G2 3 न्यहनत् (for अह) K3 M1 सप्तसप्तति (M1 ति), V1 B2 Da1 D5 6 8 T2 विंशतिं, B4 Dn1 D1 6 विंशति, T1 3 G सप्तभि

33 ^{a}) D1 सुवर्णपुखैर् (for तत सु) Ś2 निशतै, Dn1 T3 G1 3 विशिखै — ^{b}) Dn1 D6 S रथश्रेष्ठान् K1 [अ]प्यथेषुभि, D6 तथे, T1 नवे, T2 G2 अथे, Ca रथे (as in text) — ^{c}) S (except T2) अहनत् (for अवधीत्) K3 अवधीत्ता च विं, V1 न्यवधीत्पचवि — ^{d}) K1 om (hapl) from पञ्चविंशतिं up to पाञ्चालाना (in 35^{d}) Da1 D1 5 पचालान् K3 V1 D1 6 M2 पचविंशति (D6 M2 ति), B3 चैकविंशतिं B2 पाचालाना च विंशतिं, Dn1 नेकविंशति

34 K1 om 34 (cf v l 33) — ^{a}) T3 G इषुभि (for नाराचै) D8 सौवर्णपुखैर्विशिखै — ^{b}) V1 D6 T2 परकायावदारणै — ^{c}) K3 चेकितान्, B2 चेदिपान् D8 धीर, T2 कर्ण (for वीर)

35 K1 om up to पाञ्चालाना (cf v l 33) — ^{a}) K3 शतधा, T3 G तथा च (G2 तु) (for तं तथा)

परिवव्रुर्महाराज पाञ्चालाना रथव्रजाः ॥ ३५
ततः सधाय विशिखान्पञ्च भारत दुःसहान् ।
पाञ्चालानवधीत्पञ्च कर्णो वैकर्तनो वृषः ॥ ३६
भानुदेव चित्रसेन सेनाबिन्दु च भारत ।
तपन शूरसेनं च पाञ्चालानवधीद्रणे ॥ ३७
पाञ्चालेषु च शूरेषु वध्यमानेषु सायकैः ।
हाहाकारो महानासीत्पाञ्चालाना महाहवे ॥ ३८
तेषां सकीर्यमाणाना हाहाकारकृता दिशः ।
पुनरेव च तान्कर्णो जघानाशु पतत्रिभिः ॥ ३९
चक्ररक्षौ तु कर्णस्य पुत्रौ मारिष दुर्जयौ ।
सुषेणः सत्यसेनश्च त्यक्त्वा प्राणानयुध्यताम् ॥ ४०
पृष्ठगोपस्तु कर्णस्य ज्येष्ठः पुत्रो महारथः ।
वृषसेनः स्वय कर्ण पृष्ठतः पर्यपालयत् ॥ ४१
धृष्टद्युम्नः सात्यकिश्च द्रौपदेया वृकोदरः ।
जनमेजयः शिखण्डी च प्रवीराश्च प्रभद्रकाः ॥ ४२
चेदिकेकयपाञ्चाला यमौ मत्स्याश्च दशिताः ।
समभ्यधावन्राधेय जिघासन्तः प्रहारिणः ॥ ४३
त एन विविधैः शस्त्रैः शरधाराभिरेव च ।
अभ्यवर्षन्विमृद्नन्तः प्रावृषीवाम्बुदा गिरिम् ॥ ४४
पितर तु परीप्सन्त· कर्णपुत्राः प्रहारिणः । C 8 2256 B 8 46 23 K 8 43 23

K3 B (except B1) Da1 D1 2 5 कर्ण (for कर्म) — b) K3 अनिवारण (hypermetric) (for कुवाण) B4m अमितौजस, Dn1 S अपराजित (for अतिमानुषम्) — c) K3 परिपेत्तुर् — d) B2 4 D3 4 7 (before corr) पंचालाना Da1 D1 5 महारथा (for रथव्रजा)

36 b) T3 G M2–4 दु षहान् Dn1 सुभारसहदु'सहान् — cd) Some MSS पचालान् V1 सर्वान् (for पञ्च) Dn1 D8 T2 transp पञ्च and कर्णो K2 वैनर्तनो (for वैक) D5 वृष, T1 रुषा, T2 G M वृषा, Ca वृष (as in text)

37 a) Ś K1 2 4 मित्रदेव, D6 त्रिसेन च (for चित्रसेन) — b) K1 2 सेनाबिधु — c) Ś K1 2 4 तापन, B3 भयन, G1 पतन, M2–4 तपत (for तपन) D2 सूतसेन — d) Some MSS पचालान् K3 V1 B (except B3) D (except D2) S (except G2) अहनत् (for अवधीत्)

38 a) Some MSS पचालेषु K3 D8 हि, T1 M2–4 तु, G1 [ए]षु (for च) B2 S (except T2) वीरेषु (for शूरेषु) — b) T3 G3 मथ्यमानेषु — d) Some MSS पचालाना D8 महारणे — After 38, V1 (marg) B1 3 4 D3 4 7 ins

428* परिवव्रुर्महाराज पाञ्चालाना रथा दश ।

39 B1 3 4 D3 4 7 om 38^{ab} — a) T3 G तेषा सक्रीड्यमानाना — b) V1 हाहाकारीकृता S (except T2) हाहाकार प्रकुर्वता — d) K3 निजघान, T2 जघान स (for जघानाशु) D8 पत्रिभि (submetric) (for पतत्रिभि)

40 a) D8 च (for तु) K3 भवत्कर्ण (for तु कर्णस्य) — b) M2–4 भारत (for मारिष) — c) K3 V1 सत्यसंधस्, D6 षेणस्, D8 चित्रसेनस् K1 सुषूणा सत्यषूणा च (sic) — d) B1 अवध्यता (for अयुध्यताम्)

41 a) Ś1 K1–3 V1 B D (except D8) T2 G1 पृष्ठगोप्ता Da1 D1 5 च (for तु) — b) V1 D8 T1 2 ज्येष्ठ (for ज्येष्ठ) Ś K1 2 4 B2 3 D2 वृषसेनो (for ज्येष्ठ पुत्रो) B2 Da1 D1 2 5 महाबल (for रथ) — K1 repeats 41^{cd} (with var) — c) V1 M1 [अ]भ्ययात्, B4 5 Da1 Dn1 D1 5 6 T G M2–4 [अ]न्वयात् (for स्वयं) K1 (second time) पुनरेव च ता कर्ण — d) Ś K1 2 4 पर्यवारयत् (K1 second time यन्) V1 B5 Da1 D1 5 6 S परिपालयन् (B5 D1 यत्), D2 समपालयत्

42 a) T2 दृष्टद्युम्न B3 4 सत्यकश्च — b) K3 प्रभद्रका', Dn1 T2 सहोदरा , G2 वृकोदरा — After 41^{ab}, B2–4 ins

429* नकुल' सहदेवश्च सात्यकिश्च महारथ ।

— K3 om 42^{cd} — c) Hypermetric — d) G2 द्रौपदेया (for प्रवीराश्च)

43 a) Some MSS चेदिकैकय , Dn1 कैकेय B2 पचाला — b) K3 मत्स्यस् M1 दक्षितौ — c) K1 अभ्यधावश्च, T1 तमभ्यधावन् (for समभ्य) — d) K3 सत, B3 5 Da1 D1 5 T1 2 M2–4 सत (for सन्त') V1 B D3 4 7 प्रहारिष (B1 णा), M2–4 जिघासव (for प्रहारिण)

44 K3 om (hapl) 44^{a}–45^{b} — a) B5 Da1 D1 5 6 ते तु त, Dn1 T2 ततस्ते, D2 ते तु वै, T1 M तदा त, T3 G तथा त (for त एन) — b) T2 शत — c) Ś1 K2 D2 विमृद्न(D2 मृद)त, V1 B1 3–5 Dn1 D3 4 7 T2 विमर्दत (Dn1 T2 त), B2 निर्दहत, Da1 D1 5 विकुर्वत , D6 T1 M वि(M नि)नर्दत , D8 विसर्जत (for विमृद्नन्त) T3 G समभ्यवर्षन्नर्दत — d) Da1 D1 5 अबुदावि(D1 °नि)व, Dn1 दा गिरी

45 K3 om 45^{ab} (cf v l 44) — a) M1 पितरस् Da1 D1 5 तं, S (except T2) च (for तु) — b) K3

C 8 2256 B 8 48 23 K 8 43 23 त्वदीयाश्चापरे राजन्वीरा वीरानवारयन् ॥ ४५
सुषेणो भीमसेनस्य छित्त्वा भल्लेन कार्मुकम् ।
नाराचैः सप्तभिर्विद्ध्वा हृदि भीम ननाद ह ॥ ४६
अथान्यद्धनुरादाय सुदृढं भीमविक्रमः ।
सज्यं वृकोदरः कृत्वा सुषेणस्याच्छिनद्धनुः ॥ ४७
विव्याध चैनं नवभिः क्रुद्धो नृत्यन्निवेषुभिः ।
कर्णं च तूर्णं विव्याध त्रिसप्तत्या शितैः शरैः ॥ ४८
सत्यसेनं च दशभिः साश्वसूतध्वजायुधम् ।
पश्यतां सुहृदां मध्ये कर्णपुत्रमपातयत् ॥ ४९
क्षुरप्रणुन्नं तत्तस्य शिरश्चन्द्रनिभाननम् ।
शुभदर्शनमेवासीन्नालभ्रष्टमिवाम्बुजम् ॥ ५०
हत्वा कर्णसुतं भीमस्तावकान्पुनरार्दयत् ।
कृपहार्दिक्ययोश्छित्त्वा चापे तावप्यथार्दयत् ॥ ५१
दुःशासनं त्रिभिर्विद्ध्वा शकुनिं षड्भिरायसैः ।
उलूकं च पतत्रिं च चकार विरथावुभौ ॥ ५२
हे सुषेण हतोऽसीति ब्रुवन्नादत्त सायकम् ।
तमस्य कर्णश्चिच्छेद त्रिभिश्चैनमताडयत् ॥ ५३
अथान्यमपि जग्राह सुपर्वाणं सुतेजनम् ।

G3 कर्णपुत्र — c) K3 त्वदीयास् Dn1 च पर, T2 3 G1 3 च परे (for चा) S (except T2) वीरा (for राजन्) — d) T1 3 G M पर, G2 वीर (for वीरा) B2 वीर (for वीरान्)

46 G1 om 46–47 — a) K3 (*sup lin* as in text) भीमसेनश्च — b) K4 भित्त्वा, D7 स्थित्वा (for छित्त्वा) — c) K3 V1 भित्त्वा, D6 हत्वा (for विद्ध्वा) — d) T1 युधि (for हृदि) B3 D1 2 6 T3 G2 3 च (for ह)

47 G1 om 47 (cf v l 46) — a) K4 D1 अथान्य, T1 अन्यथा (for अथान्यद्) T1 आधेय (for आदाय) — b) T2 सदृढ B2 भीमविक्रम K3 D8 दृढ भीमपराक्रम, D6 T1 3 G2 3 M बलवद्दे(M2–4 वान्वे)गवत्तर — c) B1 सह्य (for सज्य)

48 a) B (except B5) D2–4 7 S (except T2) दशभि (for नवभि) — b) B3 नित्य, B4 (marg as in text) युध्यन्, B5 नर्तन्, S राजन् (for नृत्यन्) K3 शितैषुभि, V1 B5 Da1 D1 5 6 इवाहवे, B3 निजेषुभि, S महे(M3 दशे)षुभि (for इवे) — c) B5 transp कर्णं and तूर्णं M1 कर्णस् (for कर्णं) — d) Da1 D5 त्रिसप्तत्य T2 त्यास् Dn1 T2 शिलीमुखै (for शितै शरै) B5 सप्तत्या निशितै शरै

49 a) Ś1 K2 वृषसेनं च, K1 सुसेनं चैव, K4 सुखेण चैव, V1 Da1 D1 5 8 भानुषेण च, B D3 4 7 भानुसेन (B2 मत) च, Dn1 भानुदेव च, D2 सुसुखेण च (for सत्यसेनं च) K3 भानुषेणाश्वदशभि (sic) — b) Ś2 K3 V1 B D (except Dn1) S (except T2) साश्वसूता(G2 यूथा)युध(T2 त)ध्वज — c) Ś2 (marg) पश्यता Ś2 om from सुहृदां to the end of 50 T1 सुकृता (for सुहृदा)

50 Ś2 om 50 (cf. v l. 49) — a) Ś1 K2 3 D2 क्षुरप्रनुन्न, S कृत्त (for णुन्न) G2 त तस्य (for तत्तस्य) — b) M1 शर (for शिरश्) K1 om 50d — d) K4 नात्ताभ्रष्ट, B2 नालभ्रष्ट, Da1 नालाकृष्ट, G2 नावसृष्टम् (for नालभ्र) D2 [अ]बुद

51 a) T1 कीर्णं (for कर्णं) K1 भीम — b) D8 दुःशासनमथ (for तावकान्पुनर्) K3 B1 2 5 Dn1 D6 S (except G1) अर्दयत् (T3 G3 न्) V1 तावकानप्रमर्दयत् — K3 D8 om (hapl) 51cd — cd) T3 G M transp छित्त्वा and चापे Dn1 T2 चापि, D6 स्थित्वा, T1 चासौ (for छित्त्वा) V1 B Da1 D1 3 5–7 चापौ (for चापे) Ś2 D2 चाप्ये ताव् (for चापे ताव्) D6 [अ]ताडयत्, T1 2 G1 2 M [अ]मर्दयत्, T3 G3 [अ]पातयत् (for अथार्दयत्)

52 M3 om (hapl) 52–53 — a) V1 भित्त्वा (for विद्ध्वा) — b) Da1 D1 5 त्रिभिर् (for षड्भिर्) — c) V1 B2 5 Da1 Dn1 D1 5 6 (both times) 3 (*sup lin* as in text) T2 च त्रिभिर्विद्ध्वा (V1 भूत्वा) T1 उलूक पञ्चविंशत्या — D6 reads 52bc twice — d) V1 B5 Da1 D1 5 6 विमुखाव्, Dn1 T2 विमुखान्, D2 विरथास् (for विरथाव्) Dn1 बहून्, D2 तदा T2 [अ]रीन् (for [उ]भौ)

53 M3 om 53 (cf v l 52) — a) B1 Dn1 D3 4 7 हा (for हे) V1 D3 भानुषेण, B2 सुषेण त्व, B3 वसुसेन, Bom ed सुषेण च (for हे सुषेण) D2 हते सुषेणे चिच्छेद — b) B2 धनुष्यादत्त, D3 वदन्ना (for ब्रुवन्ना) Dn1 आदाय (for आदत्त) B4 कार्मुकं D2 वृषसेनस्य कार्मुकं — c) K3 तमभ्य, V1 Dn1 D3 T2 भीमस्य, T1 त तस्य (for तमस्य) D2 हयाश्वतुर्भिर्विव्याध — d) K2 Da1 D1 5 चैवम्, D6 एनम् (for चैनम्) K3 अपीडयत् (for अताड)

54 D2 om 54–55 — a) Ś2 K2 अन्यद्, B5 अस्त्र (for अन्यम्) B D3 4 7 परिजग्राह (for अपि ज) V1

सुषेणायास्त्रजङ्घीमस्तमप्यस्याच्छिनद्वृषः ॥ ५४
पुनः कर्णस्त्रिसप्तत्या भीमसेनं रथेषुभिः ।
पुत्रं परीप्सन्विव्याध क्रूर क्रूरैर्जिघांसया ॥ ५५
सुषेणस्तु धनुर्गृह्य भारसाधनमुत्तमम् ।
नकुल पञ्चभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ५६
नकुलस्त तु विंशत्या विद्ध्वा भारसहैर्दृढैः ।
ननाद बलवन्नादं कर्णस्य भयमादधत् ॥ ५७
त सुषेणो महाराज विद्ध्वा दशभिराशुगैः ।
चिच्छेद च धनुः शीघ्रं क्षुरप्रेण महारथः ॥ ५८
अथान्यद्धनुरादाय नकुलः क्रोधमूर्च्छितः ।
सुषेण बहुभिर्बाणैर्वारयामास संयुगे ॥ ५९
स तु बाणैर्दिशो राजन्नाच्छाद्य परवीरहा ।
आजघ्ने सारथि चास्य सुषेण च ततस्त्रिभिः ।
चिच्छेद चास्य सुदृढ धनुर्भल्लैस्त्रिभिस्त्रिधा ॥ ६०
अथान्यद्धनुरादाय सुषेणः क्रोधमूर्छितः ।
अविध्यन्नकुल षष्ट्या सहदेव च सप्तभिः ॥ ६१
तद्युद्ध सुमहद्घोरमासीद्देवासुरोपमम् । C 8 2273 B 8 48 40 K 8 43 40

अथ सप्त*गृह्यान्यत्, Da1 Dn1 D1 5 6 8 S अथ प्रगृह्यान्यदपि (Da1 D1 5 मिषु, T1 2 M मपि) — ^b) K1 2 V1 B2 5 Da1 D1 5 6 T G सुतेजस (K2 र) — ^c) B8 सुसेनाय — ^d) Dn1 तद् (for त) T1 अभ्यस्य, T2 3 G2 3 अस्यापि (for अप्यस्य) Ś K2 4 [अ]सृजद् (for [अ]च्छिनद्) D5 धृषा, T G2 3 रुषा, M2–4 वृषा (for वृष) G1 तमस्याभ्यच्छिनद्वृषा

55 D2 om 55 (cf v l 54) — ^a) K3 त (submetric) (for पुन) — ^b) V1 B D (D2 om) S अथ (for रथे) — ^c) T2 पुत्रान् T1 परिद्य (sic) (for परीप्सन्) — ^d) V1 क्रुद्ध क्रुद्धो, B1 5 Da1 D5 6 क्रुद्ध (B1 द्ध) क्रूरैर्, Dn1 D8 T2 क्षुरै क्रुद्धो, T1 क्रुद्धस्तस्य, T3 G क्रुद्ध शत्रु (G1 त्रु), M क्रुद्ध क्रुद्ध

56 ^ab) K4 B2 च, D8 (*sup lin* as in text) सु (for तु) V1 भारसाहमनुत्तम (for ^b) S (except T2) चित्र धनुरथादाय सुषेण क्रोधमूर्छित — ^d) K3 B D (except D8) S चार्पयत् (for चार्द)

57 D2 om 57–66 — ^a) B2 तत्र (for त तु) — ^b) V1 [अ]वधीद्, B2 T2 भित्त्वा (for विद्ध्वा) Dn1 भारसहदृढै, S भा(G2 भ)रत सयुगे (for सहैर्दृढै) — ^c) K3 V1 B2 5 D3 4 6 8 T2 G1 2 M बलवान् G2 राजन् (for नाद) — ^d) Ś2 K1 4 B1 T1 2 आददत् (T2 दन्), Da1 D1 5 आरुधत् (for आदधत्)

58 D2 om 58 (cf v l 57) — ^a) B1 सुषेण — ^b) M1 बहुभिर् (for दशभिर्) V1 Dn1 D6 8 S आयसै (for आशुगै) — ^c) V1 Dn1 D6 8 S धनुरस्याच्छिनच्छीघ्र — ^d) D8 महारथ

59 D2 om 59 (cf v l 57) B8 om (hapl) 59^c–61^b — ^c) B (B8 om) Dn1 D8 4 7 नवभिर्, T2 दशभिर् (for बहुभिर्) — ^d) B5 दारयामास, T2 अर्दै

60 B8 D2 om 60 (cf v 1 59 and 57) — ^a) V1 Da1 D1 5 6 S तस्य, B5 सप्त (for स तु) — M8 om 60^c–61^b — ^c) B2 आच्छाद्य (for आजघ्ने) T1 सारथि D6 चाशु, T G M1 क्रुद्ध (for चास्य) — ^d) M1 सुषेणस्य (for ण च) T1 सुषेण पचभि शरै T3 G M1 2 4 ण च पतत्रिभि — ^e) B2 चास्याशुभृशं, D7 चास्य सदृढ, T1 साध्यसु G2 चाप्यस्य दृढ (for चास्य सु) — ^f) Ś2 त्रिधि , D8 त्रिभि , T1 G2 तदा, T2 3 G1 3 M2 4 तथा (for त्रिधा)

61 B8 M8 om 61^ab (cf v 1 59 and 60) D2 om 61 (cf v 1 57) — ^a) Ś2 आधाय (for आदाय) — ^b) T1 3 G M1 2 4 परवीरहा (for क्रोधमूर्छित) — ^c) B1 2 5 Dn1 D8 T2 आविध्यन् T1 G2 अविध्य (for अविध्यन्) B8 नकुल

62 D2 om 62 (cf v 1 57) D1 om (hapl) 62^a–63^d — ^a) V1 B2 Da1 Dn1 D5 सुमहा , S (except T3 G3) अभवद् (for सुमहद्) T1 तेन (for घोर) — ^b) T1 घोर (for आसीद्) — After 62^c, M1 reads 66^d–67^a, repeating it in its proper place — ^d) B2 च सयुगे, T3 G3 रथ प्रति (for वध प्रति) — After 62, S ins

430* सात्यकिर्वृषसेन तु विद्ध्वा सप्तभिराशुगै ।
पुनर्विव्याध सप्तत्या सारथि च त्रिभि शरै ।
वृषसेनस्तु शैनेय शरेण नतपर्वणा ।
आजघान महाराज शङ्खदेशे महारथम् ।
शैनेयो वृषसेनेन पत्रिणा परिपीडित । [5]
क्रोध चक्रे महाराज क्रुद्धो वेग च दारुणम् ।
जग्राहेषुवरान्वीर शीघ्र स दश पञ्च च ।

[(L 1) S (except T2) आयसै (for आशुगै) — G1 om line 2 — (L 2) T3 G3 शितै (for शरै) — (L 3) G2 अथ (for तु) T2 शितेन (for शरेण) T1

C 8 2274
B 8 48 41
K 8 43 40

निघ्नतां सायकैस्तूर्णमन्योन्यस्य वध प्रति ॥ ६२
सात्यकिर्वृषसेनस्य हत्वा सूत त्रिभिः शरैः ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन जघानाश्वांश्च सप्तभिः ।
ध्वजमेकेषुणोन्मथ्य त्रिभिस्त हृद्यताडयत् ॥ ६३
अथावसन्नः स्वरथे मुहूर्तात्पुनरुत्थितः ।
अथो जिघांसुः शैनेयं खड्गचर्मभृदभ्ययात् ॥ ६४
तस्य चाप्लुवत शीघ्रं वृषसेनस्य सात्यकिः ।
वराहकर्णैर्दशभिरविध्यदसिचर्मणी ॥ ६५
दुःशासनस्तु त दृष्ट्वा विरथ व्यायुधं कृतम् ।
आरोप्य स्वरथे तूर्णमपोवाह रथान्तरम् ॥ ६६
अथान्य रथमास्थाय वृषसेनो महारथः ।
कर्णस्य युधि दुर्धर्षः पुनः पृष्ठमपालयत् ॥ ६७
दुःशासनं तु शैनेयो नवैर्नवभिराशुगैः ।
विसूताश्वरथ कृत्वा ललाटे त्रिभिरार्पयत् ॥ ६८
स त्वन्यं रथमास्थाय विधिवत्कल्पित पुनः ।

M3 [आ]नतपवणा — (L 4) G1 महारथ — (L 5) T1 M भृश (for परि) — (L 6) T3 G कोप (for क्रोध) — (L 7) T1 3 G3 M1 वै दश, G1 2 M2–4 दश च (for स दश) G1 2 सप्त (for पञ्च)]

63 D1 om 63^{abcd} (cf v l 62) D2 om 63 (cf v l 57) — b) Ś1 V1 B1 5 Da1 Dn1 D3–7 S transp हत्वा and सूत — c) Ś2 K4 T1 3 G M1 3 चैकेन (for भल्लेन) — e) B2 छित्त्वा, T3 तेन, G3 विध्वा (for [उ]न्मथ्य) — f) D4 [अ]ताडयन्

64 D2 om 64 (cf v l 57) — a) D8 असावसन्न, T1 2 G2 M अथापतच्च (T2 त्स), T3 G1 3 अथा(G1 थे)पतस्तु K3 Dn1 D8 स रथे — b) T1 मुहूर्तान् — After 64^{ab}, N (D2 om) T2 ins

431* स रणे युयुधानेन विसूताश्वरथध्वज ।

[T2 सुषेणो (for स रणे) Ś1 K1 2 युद्धदानेन, Ś2 युयुदा D6 शूरेण युयुधे तेन (for the prior half) Ś K1 2 V1 D6 8 विसूताश्वधनुर्ध्वज, Dn1 T2 व्यश्वसूत (for the posterior half)]

— c) Ś K B D (D2 om) T2 कृतो, V1 कृते, T3 G ततो (for अथो) T1 शैनेय — d) K1 खड्गचर्मभृदभ्यधात्, K3 धरोभ्ययात्, K4 B1 4 D3 4 T3 धृग, V1 भृदभ्यगात्, D7 भृगभ्ययात्, G1 धृदो, G2 धृगभ्यगात्

65 D2 om 65 (cf v l 57) — a) K1 च प्लुवत, K3 T1 3 G M चाद्र, V1 B5 Dn1 D6 T2 चाप(T2 प) तत, D3 चाप्लवत D8 चाप्सु — b) B2 सायकै (for सात्यकि) — c) Dn1 D7 वाराहकर्णैर् (Dn1 र्णौ) — d) K3 दशचर्मणि (for असिचर्मणी) T1 M विदुधावासिचर्मणी, T2 आच्छिनच्चा, T3 G विध्याधास्यासिचर्मणी (G2 णि)

66 D2 om 66 (cf v l 57) — a) Da1 D1 5 च (for तु) G1 2 तत क्षिप्र (for तु त दृष्ट्वा) — b) T1 पितरं (for विरथ) G2 विरथस्यायुध (for विरथ व्यायुध) K3 कृप, T1 G1 2 M तथा, T3 G3 तदा (for कृतम्) — c) Ś K1 2 4 [अ]थ, T2 स्वे (for स्व) B Da1 Dn1 D1 3–7 S स्वरथ — M1 reads 66^{d}–67^{a} for the first time after 62^{c} — d) K3 B2 अपोवाहद् B1 रणातर Dn1 रथातरे, D3 4 7 रणातुर, D6 रणार्णवात्

67 a) K3 तत स्व, Dn1 अथान्य (for न्य) — b) D2 3 G2 महाबल (for रथ) — After 67^{ab}, Ś K1 2 4 V1 (marg) B D (except Dn1 D6, D8 marg) ins

432* द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्या युयुधान च पञ्चभि ।
भीमसेन चतु षष्ट्या सहदेव च पञ्चभि ।
नकुल त्रिंशता बाणै शतानीक च सप्तभि ।
शिखण्डिन च दशभिर्धर्मराज शतेन च ।
एतांश्चान्यांश्च राजेन्द्र प्रवीराञ्जयगृद्धिन । [5]
अभ्यर्दयन्महेष्वास कर्णपुत्रो विशा पते ।

[(L 1) D2 सप्तभि — B1 D8 om line 2 B3 om lines 2–3 — (L 2) Ś K1 2 4 V1 B5 सप्तभि — (L 3) B2 त्रिंशतै, D3 ति D8 तु (for च) — (L 4) K1 शिखडिने — (L 5) B2 om the first च Ś2 K2 4 प्रवरान् Ś1 K2 जयगृद्धिण, Ś2 K1 4 द्धिण, D8 श्विन — (L 6) Da1 D1 5 अभ्यद्रवन् Ś1 K2 महेष्वासान्]
— Ś K2 om 67^{c}–71^{d} D2 om 67^{cd} — d) K1 सुत, K4 स तु, B Da1 D1 3–5 7 तत (for पुन) B4 अरक्षत (for अपालयत्)

68 Ś K2 om 68 (cf v l 67) — a) K3 4 B Da1 D1–5 7 8 च (for तु) D6 दु:शासन त्रिभिर्भल्लै, S (except T2) युयुधान तु राधेयो — b) Dn1 T2 विध्वा (for नवैर्) T3 G बहुभिर् (for नवभिर्) K1 3 4 B1 2 4 D2–4 6 7 S (except T2) आयसै (for आशुगै) — c) B2 निसूताश्वरथ, S (except T2) विसूताश्वायुध (for श्वरथ) — d) Dn1 T1 3 G M अर्पयत्, D2 3 T2 अर्द (for आर्प)

69 Ś K2 om 69 (cf v l 67). — a) D3 T1 G1 2 M स चान्य, T3 G3 अथान्य (for स त्वन्यं) Da1 D1 [अ]न्यरथ — b) D6 lacuna for विधिवत्कल्पि — c)

युयुधे पाण्डुभिः सार्धं कर्णस्याप्याययन्बलम् ॥ ६९
धृष्टद्युम्नस्ततः कर्णमविध्यद्दशभिः शरैः ।
द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्या युयुधानस्तु सप्तभिः ॥ ७०
भीमसेनश्चतुःषष्ट्या सहदेवश्च पञ्चभिः ।
नकुलस्त्रिंशता बाणैः शतानीकश्च सप्तभिः ।
शिखण्डी दशभिर्वीरो धर्मराजः शतेन तु ॥ ७१
एते चान्ये च राजेन्द्र प्रवीरा जयगृद्धिनः ।
अभ्यर्दयन्महेष्वासं सूतपुत्रं महामृधे ॥ ७२
तान्सूतपुत्रो विशिखैर्दशभिर्दशभिः शितैः ।
रथे चारु चरन्वीरः प्रत्यविध्यदरिंदमः ॥ ७३
तत्रास्त्रवीर्यं कर्णस्य लाघवं च महात्मनः ।
अपश्याम महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७४
न ह्याददानं ददृशुः संदधानं च सायकान् ।

C 8 2290
B 8 48 53
K 8 43 53

T_2 प्रयुध्यन् (for युयुधे) V_1 $B_{2\,5}$ Da_1 $D_{1\,5}$ $T_{1\,3}$ G पाडवै Dn_1 om (hapl) from सार्धं (in 69^{c}) to the end of 70 — ^{d}) K_1 अप्याययौ, K_3 B_1 पयद्(B1 याद्), V_1 आरोपयन्, B_2 आययन, Da_1 $D_{1\,5}$ आपालयन्, D_2 आप्याययद्, $T_{1\,3}$ G M_{2-4} व्य($G_{1\,2}$ वि)धमत्, T_2 आगमयद्, M प्याययन् (for [आ]प्याय)

70 Ś K_2 Dn_1 om 70 (cf v l 67 and 69) — ^{a}) K_4 धृष्टद्युम्नसुत कर्णं — ^{b}) T_2 विव्याध (for अविध्यद्) — K_1 om (? hapl) 70^{c}–71^{d} — ^{c}) $D_{2\,6}$ तु (for त्रि) — ^{d}) B_2 युयुधान K_3 द्वि, B_2 T_1 $G_{1\,2}$ M च, D_4 त्रि (for तु) V_1 B_5 Da_1 $D_{1\,2\,5\,6}$ T_2 पचभि (for सप्तभि)

71 Ś K_2 om 71 (cf v l 67) K_1 om 71^{abcd} (cf v l 70) K_3 D_6 om (hapl) 71^{ab} — ^{b}) K_4 V_1 B D (D_6 om) $T_{2\,3}$ G $M_{2\,4}$ सप्तभि (for पञ्चभि) — ^{d}) K_4 $B_{1\,5}$ $D_{2-4\,7}$ S तु (for च) V_1 T_2 पचभि (for सप्तभि) — ^{e}) K_3 T_3 G बाणैर्, $B_{3\,4}$ विध्वा (for वीरो) — ^{f}) $K_{3\,4}$ B (except B_1) Dn_1 $D_{6\,8}$ S च (for तु)

72 Cf lines 5–6 of 432* — ^{b}) K_4 जयगृद्धिण, D_6 कृद्धिन, D_8 ग्रध्रिन, T_1 गृध्नव — ^{c}) T_3 $G_{2\,3}$ अभ्यद्रवन् Dn_1 D_8 $T_{1\,2}$ महेष्वासा — ^{d}) V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1\,5}$ S विशा पते (for महामृधे)

73 ^{a}) K_5 D_8 निशितै, V_1 B_5 विव्याध (for विशिखैर्) — ^{b}) Dn_1 om the first दशभि V_1 B_5 विशिखैर्, B_3 विव्याध (for the first दशभिर्) K_1 त्रिधा, $K_{3\,4}$ B (except B_5) $D_{2-4\,6-8}$ $T_{1\,3}$ G M_1 शरै, V_1 शतै — ^{c}) K_3 Da_1 Dn_1 D_5 रथेनानुचरन्, B_2 रथे चान्य, D_1 रथिनानु, D_2 तथैनानुचरान्, $D_{4\,7}$ T_2 रथे चानुचरन्, D_6 रथेन तु चरद् K_3 चारु (for वीर) T_1 रथप्रचारान्विचत (sic), T_3 G रथप्रचारान्प्रचरन्, M_1 न्विपुलान्, M_{2-4} रथप्रचार विचरन् — ^{d}) S_2 प्रतिविध्यद्, K_1 प्रत्यविध्यम् D_8 अरिंदम — After 73, T G ins

433* सात्यकिं भीमसेनं च धृष्टद्युम्नं शिखण्डिनम् ।
द्रौपदेयांश्च संरब्धान्यतमानान्महारथान् ।
पश्यतां सर्वसैन्यानामथैतान्सूतनन्दन ।
विरथान्रथिनः श्रेष्ठान्निमेषार्धाच्चकार ह ।
अमोघत्वाच्च बाणानां भूतसंघा विसिष्मियुः । [5]

[(L 1) $T_{1\,2}$ धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ (for the posterior half) — (L 3) T_3 G_3 अथैनान् $G_{1\,2}$ अथ तान् — (L 4) T_1 श्रेष्ठ T_3 G_3 श्रेष्ठा]

74 ^{a}) K_3 [अ]तिवीर्यं T_1 [अ]स्य वीर्यं — ^{c}) D_4 न पश्याम, D_6 अपश्यन्स (for अपश्याम) B_1 D_7 महाभाग (for राज)

75 ^{a}) T_1 [अ]पि (for हि) Ś $K_{1\,2\,4}$ [आ]दधान — ^{b}) K_3 सायकै D_6 सायक — ^{c}) B_3 विधमत (for विमुञ्चन्त) $D_{3\,6}$ शरान्राजन् (for च सरम्भाद्) — ^{d}) V_1 B_1 Da_1 $D_{1\,7}$ अपश्यत, B_5 ***ते, Dn_1 अपश्याम, T_2 अपश्यस्ते (for ददृशुस्ते) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7} T_2 हतान(T_2 न्ह)रीन् (for महारथम्) D_8 ददृशुर्निहतानरीन्, $T_{1\,3}$ G M अपश्यन्नै($M_{2\,4}$ न्ने)व त जना — $T_{1\,3}$ G M ins after 75 T_2 after 78

434* प्रतीच्यां दिशि तं दृष्ट्वा प्राच्यां पश्याम लाघवात् ।
न तु पश्याम राजेन्द्र क्व नु कर्णो व्यतिष्ठत ।
इषूनेव स्म पश्यामो विकिरन्तः समन्ततः ।
छादयन्तो दिशो राजञ्शलभानामिव व्रजान् ।
तस्य तैरिषुभिस्तीक्ष्णैः संपतद्भिः सहस्रशः । [5]
मरीचिभिरिवोष्णांशोः शितैः संनतपर्वभिः ।
व्याप्ता सर्वा दिशो राजन्योधाश्च ददृशुस्तदा ।
शरैः संवृतमाकाशं तत्राभ्रमिव चाभवत् ।

[(L 1) T_2 तिष्ठत (for तं दृष्ट्वा) M_1 प्राच्य (for प्राच्यां) — (L 2) T G_3 M च (for तु) M_{2-4} [अ]पश्याम $T_{1\,3}$ G_3 M_1 [ऽ]थ तिष्ठति, M_{2-4} [ऽ]भ्य(M_3 भि)तिष्ठति — T_2 om lines 3–7 — (L 3) $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ एवास्य (for एव स) $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ विनिकीर्णान् (T_3 G_1 र्णां), $M_{1\,4}$ विकरत — (L 4) $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ छादयानान् G_1 शलभाश्र (for भानां) $M_{1\,2\,4}$ व्रजा M_3 प्रजा (for व्रजान्) — (L 6) T_1 M_1 शरै (for शितै) — (L 7) T_1 व्याप्ति T_1 $M_{3\,4}$ योधा न (T_1 धाना), M_1 यौधाना T_1 तथा (for तदा) — After line 7, T_1

C 8 2291
B 8 48 58
K 8 43 63

विमुञ्चन्त च संरम्भाद्दृशुस्ते महारथम् ॥ ७५
द्यौर्वियद्भूर्दिशश्चाशु प्रणुन्ना निशितैः शरैः ।
अरुणाभ्रावृताकार तस्मिन्देशे बभौ वियत् ॥ ७६
नृत्यन्निव हि राधेयश्चापहस्तः प्रतापवान् ।
यैर्विद्धः प्रत्यविध्यत्तानेकैकं त्रिगुणैः शरैः ॥ ७७
दशभिर्दशभिश्चैनान्पुनर्विद्ध्वा ननाद ह ।
साश्वसूतध्वजच्छत्रास्ततस्ते विवर ददुः ॥ ७८

तान्प्रमृद्नन्महेष्वासान्राधेयः शरवृष्टिभिः ।
राजानीकमसबाध प्राविशच्छत्रुकर्शनः ॥ ७९
स रथांस्त्रिशतान्हत्वा चेदीनामनिवर्तिनाम् ।
राधेयो निशितैर्बाणैस्ततोऽभ्याच्छेद्युधिष्ठिरम् ॥ ८०
ततस्ते पाण्डवा राजञ्शिखण्डी च ससात्यकिः ।
राधेयात्परिरक्षन्तो राजान पर्यवारयन् ॥ ८१
तथैव तावकाः सर्वे कर्णं दुर्वारणं रणे ।
यत्ताः सेनामहेष्वासाः पर्यरक्षन्त सर्वशः ॥ ८२

---

repeats line 5 — (L 8) Om in M T_1 शिते (for शरै) T_1 G_1 तन्नाभ्रैर् (for भ्र) T_2 तदाद्भुतमिवाभवत् (for the posterior half)]
— After the above, T_2 ins 436*

76 B_3 om 76^{ab} — ^{a}) V_1 द्यौर्भूर्वियद्, T_2 वियद्भूमिर्, (for द्यौर्वियद्भूर्) Cc cites द्यौ K_3 $D_{4\ 8}$ चापि V_1 B (B_3 om) Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3\ 5\ 7}$ S चैव, D_2 तासु (for चाशु) — ^{b}) V_1 B (B_3 om) Da_1 $D_{1\ 3\ 5-7}$ प्रपूर्णा, T_3 G M_{2-4} प्रच्छन्ना — Ś K_2 om (hapl) 76^c–77^d — ^{c}) K_1 अरुणाभन्यताकार (sic), B_5 आवृताकाश, Dn_1 भावृताकारास् T_1 भ्रा जटाकारास्, T_3 $G_{2\ 3}$ तमोमणीवृ(G_2 कृ)ताकार , G_1 तमोव्रातावृताकार — ^{d}) $K_{1\ 3}$ B_5 $D_{2\ 6\ 8}$ T_2 [अ]भवज्जगत्, B_3 नभो बभौ, Da_1 $D_{1\ 5}$ [अ]भवद्वियत्, Dn_1 [अ]भवन्रणे, $T_{1\ 3}$ G M [अ]भवत्त(T_1 वस्त)दा (for बभौ वियत्) — After 76, S (except T_2) ins

435* तत पुनरमेयात्मा कर्णो राजन्महारथ ।
न्यहनत्समरे योधान्यौधव्रतमनुष्ठित ।

[(L 2) M यौधान् T_1 $G_{1\ 2}$ योधव्रतम्, M_2 यौधव्रातम् T_3 G_3 अनुष्ठिता , M_{2-4} व्रतम्]

77 Ś K_2 om 77 (cf v l 76) — ^{a}) K_4 D_8 च for हि) — ^{b}) S (except T_2) रणाजिरे (for प्रतापवान्) — ^{d}) M_3 एकैक K_1 दशभिर्द्विगुणै शरै

78 ^{a}) $B_{1\ 5}$ $D_{3\ 4\ 7}$ शतैश्च, B_3 शरैश्च (for the first दशभिर्) $K_{1\ 3}$ $B_{1\ 2\ 5}$ $D_{1\ 3\ 4\ 7\ 8}$ T_2 चैतान्, V_1 Dn_1 D_6 $T_{1\ 3}$ G M चैव, Da_1 चान्यान्, D_2 चैन — ^{b}) N (except Dn_1 D_6) च (for ह) S (except T_2) पुनर्विव्याध नानदन् (T_1 $M_{1\ 3}$ दत्) — ^{c}) K_3 V_1 B_5 $D_{1\ 4\ 5}$ -रथच्छत्रास्, K_4 -ध्वजच्छिन्नास्, B_1 Da_1 D_7 -रथच्छत्रास्, B_2 D_8 -रथच्छत्रा, B_3 D_3 T_2 -रथोऽच्छन्नास् (D_3 त्रां), Dn_1 -रथ हत्वा, D_6 -ध्वजच्छत्रास्, T_1 M -ध्वजच्छत्र (M_1 त्रान्) K_1 साध्वसूतध्वजच्छन्नास् (sic), D_2 अश्वसूतध्वज छत्र — ^{d}) D_8 हतास् (for ततस्) G_1 विदुरं, M_1 विकिरं, Cc विवरम् (as in text) K_1 दुधु — $T_{1\ 3}$ G ins after 78 T_2 ins 434* (cf v l 75) after 78 and cont

436* ते हन्यमाना कर्णेन पलायन्ते दिशो दश ।
नादयन्तो दिश सर्वा कर्णत्रस्ता विचेतस ।

[(L 1) T_1 पालयति T_2 पालयत, G_1 पालयतो — (L 2) T_1 विच्चेतन]

79 ^{a}) Dn_1 यान् (for तान्) K_3 B_4 Da_1 Dn_2 $D_{3-5\ 8}$ T_3 G_3 M प्रमृद्य (K_3 ज्य), K_4 D_2 प्रमद्य , V_1 B_5 D_7 $T_{1\ 2}$ प्रमथ्य, $B_{1\ 3}$ प्रसृत्य, B_2 प्रत्यूह्य, D_6 प्रमर्द्य, $G_{1\ 2}$ समृद्य (G_2 त्य) — B_2 om 79^{cd} —) $Ś_2$ K_2 $B_{1\ 3\ 4}$ $D_{2-4\ 7}$ गजानीक, Dn_1 D_8 T_2 रथा — ^{d}) Dn_1 प्राविध्यच् Ś $K_{1\ 2\ 4}$ B_1 शत्रुकर्षण (K_4 ण), K_3 दर्शन , V_1 B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1\ 2\ 5\ 6}$ T_2 तापन

80 ^{a}) B_2 सर्वत (for स रथांस्) K_1 Da_1 M_2 त्रिंशत, K_3 निशितैर्, K_4 D_6 त्रिदशान्, V_1 B $D_{1-5\ 7}$ $T_{1\ 3}$ G M_{2-4} त्रिशत (B_2 तो), D_8 त्रिंशतान् T_2 स रथाना शत हत्वा — ^{b}) V_1 G_3 अति(G_3 नु)वर्तिना, D_8 अनिवर्तिन — ^{d}) $Ś_2$ K_4 V_1 B_3 Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-5\ 8}$ M [ऽ]भ्यच्छेद्, K_3 [ऽ]भ्ययुद् (sic), B_2 $T_{1\ 2}$ [ऽ]गच्छद् , $D_{2\ 6}$ [ऽ]भ्यायात्, T_3 G [ऽ]भ्यागात् — After 80, T_3 G ins

437* ततस्ते विरथा शूरा रथानन्यान्समास्थिता ।
परिवव्रुर्महाराज धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

[(L 1) G_1 विविधा (for विरथा)]

81 ^{a}) T_1 $G_{1\ 2}$ M तु परे, T_3 G_3 च परे (for पाण्डवा) — ^{b}) K_2 ससाभ्यधि (sic), B_2 त्यके — ^{d}) K_3 पर्यपालयन् — After 81, T_3 G ins

438* मुञ्चन्तो विविधान्बाणान्स्वर्णपुङ्खाञ्शिलाशितान् ।
[G_2 निशितान् (for विविधान्)]

82 ^{a}) B_3 पाडवा , Da_1 D_5 तावकान् — ^{b}) B_2 om रणे — ^{c}) T_3 G_2 यत्र, $G_{1\ 3}$ M_{2-4} यत्त-, M_1 यत- (for यत्ता) K_3 B Da_1 D_{1-8} शूरा, V_1 Dn_1 सेना, T_1 सर्वे (for सेना) T_2 बलिनस्ते महेष्वासा

नानावादित्रघोषाश्च प्रादुरासन्विशां पते ।
सिंहनादश्च संजज्ञे शूराणामनिवर्तिनाम् ॥ ८३

ततः पुनः समाजग्मुरभीताः कुरुपाण्डवाः ।
युधिष्ठिरमुखाः पार्थाः सूतपुत्रमुखा वयम् ॥ ८४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

३३

संजय उवाच ।
विदार्य कर्णस्तां सेनां धर्मराजमुपाद्रवत् ।
रथहस्त्यश्वपत्तीनां सहस्रैः परिवारितः ॥ १
नानायुधसहस्राणि प्रेषितान्यरिभिर्वृषः ।
छित्त्वा बाणशतैरुग्रैस्तानविध्यदसंभ्रमः ॥ २
निचकर्त शिरांस्येषां बाहूनूरूंश्च सर्वशः ।
ते हता वसुधां पेतुर्भग्नाश्चान्ये विदुद्रुवुः ॥ ३
द्रविडान्ध्रनिषादास्तु पुनः सात्यकिचोदिताः ।
अभ्यर्दयञ्जिघांसन्तः पत्तयः कर्णमाहवे ॥ ४
ते विबाहुशिरस्त्राणाः प्रहताः कर्णसायकैः । C 8 2305 B 8 49 5 K 8 44 5

83 a) Da1 D5 नानावादित्रदोषाश्च, Dn1 T2 शब्दाश्च, T1 3 G M नादो (G1 M1 ना) वादित्रघोषाणा — b) S (except T2) प्रादुरासीत्समतत — c) S (except T2) सिंहनादा(M1 द्)श्च सजज्ञु — d) Ś2 अनिवर्तिन, K3 V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D2–4 7 8 T2 अभि(V1 Da1 ति)गर्जता B2 D1 5 अतिगर्जिता, D6 अविगर्जि(by corr र्जं)ता

84 a) B2 सर्वे (for पुन) Da1 D1 5 समाजग्मुर् — b) K3 Dn1 अभित (for अभीता) D6 कुरुपुगवा, S (except T2) सृजया — c) D4 पार्थान् — d) K3 तव (for सूत) Ś2 सूतपुत्रमुखाव्यय (sic), K1 त्रमुखावह, D6 युधिष्ठिरमुखा वय, T1 सूतपुत्रमवारयन्, T2 त्रमुखादय

Colophon — *Day of Karna s Generalship* Ś2 K4 द्वितीये(K4 य)युद्धदिवसे, T1 द्वितीयेह्नि — *Adhy name* V1 ससप्तकयुद्धे, T1 M1 कर्णपुत्रवधो नाम — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 32 (as in text), K1 33, B1 M 42, B4 47, B5 D6 48, Da1 59, D1 T1 3 G 43, D4 39, T2 44

33

1 T3 om the ref — a) M1 तान् (for ता) D1 सेना, M1 सेनाम् — b) T1 धर्मपुत्रम् Ś1 (marg) B1 5 D3 4 7 8 युधिष्ठिरम् (for धर्मराजम्) Ś K B1 3 D2–4 6–8 अथाद्रवत्, G2 अभि (for उपा) — c) D4 G1 2 हस्त्यश्वरथपत्तीना, M3 रथपस्त्यश्वपत्तीनां — d) Da1 D5 साहस्रै

2 a) Dn1 T2 बहूनि तु, M2–4 नानाबाण (for नानायुध) — b) V1 प्रहितानि, B1 5 D2–4 7 प्रेरितानि K1 S वृषा, B3 D8 वृत — c) B5 कृत्वा, D6 स्थित्वा, T1 3 G हत्वा T1 3 G M2–4 बाणगणैर् (for शतैर्) T3 G उग्रस् — d) G2 अवध्यत् B D3 4 7 T2 G1 असभ्रमात्, Da1 D1 5 M4 भ्रम, M2 3 भ्रमन्

3 a) V1 B5 S (except T2) उच्चकर्त, Da1 D1 5 तच्च, D2 विच B2 [उ]भ्रा, S (except T2) [उ]भ्रो (for [ए]षा) — b) K3 V1 B2–5 D T1 2 M सूतज (for सर्वश) — After 3[ab], Dn1 T2 ins

439* प्रहर्तुकामानपरान्सधितेषूस्तथापरान् ।
प्रगृहीतायुधान्बाहूनन्येषा च प्रधावताम् ।
निजघान रणे कर्णो नानाशस्त्रनिषेवितान् ।

[(L 1) T2 सहतेषून् (for सधिते) — (L 3) T2 मनसास्त्रनिपीडितान् (for the posterior half)] — c) K1 हत्वा Dn1 S भूतले (for वसुधा) — d) D2 भयाच् (for भग्नाश्) Dn1 T2 M1 प्रद्रुता(M1 ता) श्च दिशो दश, T1 3 G M2–4 प्रद्रुताश्चापरे दिश

4 a) Ś K1 2 S (except T2) द्रमिडाध्र, V1 B1–4 D2–4 7 द्राविडा(B2 डा)स्तु (for द्रविडान्ध्र) B4 D8 T2 च (for तु) B2 D3 T2 निषादान् B5 द्राविडाध्रनिषादस्तु, Da1 Dn1 D1 5 6 द्रविडाश्च निषादाश्च — b) Dn1 ययु (for पुन) K3 D2 8 सात्यकिनो(D2 ना)दिता, V1 B5 सात्वतचोदिता, G1 सत्यकि — c) V1 B1 2 5 Dn1 D2–4 7 8 अभ्य(T1 भ्यु)द्रवन्, Da1 D1 5 अभ्यर्दयत् K3 जिघासत

5 a) K3 बाहुशिरसस्त्राणा, B2 T3 G1 3 M वि(M1 [अ]पि)बाहुशिर शस्त्रा, D3 विबाहुविशस्त्राश्च, G2 विबाहु शिरसत्रस्ता (sic) — b) T1 3 G M सहसा, T2 प्रद्रुता

C 8: 2305
B 8 49 5
K 8 44 5

पेतुः पृथिव्या युगपच्छिन्नं शालवनं यथा ॥ ५
एवं योधशतान्याजौ सहस्राण्ययुतानि च ।
हतानीयुर्महीं देहैर्यशसापूरयन्दिशः ॥ ६
अथ वैकर्तनं कर्णं रणे क्रुद्धमिवान्तकम् ।
रुरुधुः पाण्डुपाञ्चाला व्याधिं मन्त्रौषधैरिव ॥ ७
स तान्प्रमृद्याभ्यपतत्पुनरेव युधिष्ठिरम् ।
मन्त्रौषधिक्रियातीतो व्याधिरत्युल्बणो यथा ॥ ८
स राजगृद्धिभी रुद्धः पाण्डुपाञ्चालकेकयैः ।
नाशकत्तानतिक्रान्तुं मृत्युर्ब्रह्मविदो यथा ॥ ९
ततो युधिष्ठिरः कर्णमदूरस्थं निवारितम् ।
अब्रवीत्परवीरघ्नः क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ १०
कर्ण कर्ण वृथादृष्टे सूतपुत्र वचः शृणु ।
सदा स्पर्धसि संग्रामे फल्गुनेन यशस्विना ।
तथास्मान्बाधसे नित्यं धार्तराष्ट्रमते स्थितः ॥ ११
यद्बलं यच्च ते वीर्यं प्रद्वेषो यश्च पाण्डुषु ।
तत्सर्वं दर्शयस्वाद्य पौरुषं महदास्थितः ।
युद्धश्रद्धां स तेऽद्याहं विनेष्यामि महाहवे ॥ १२
एवमुक्त्वा महाराज कर्णं पाण्डुसुतस्तदा ।

(for प्रहता) — ^{c}) S (except T_2) निपेतुरुर्व्यां (for पेतु पृथिव्या) — ^{d}) D_6 छिन्न, T_2 स्फीत, G_2 च्छिन्नात् $Ś_1$ $K_{1\,2\,4}$ V_1 D_6 सालवन, K_3 शालिवन, B_4 Dn_1 S ता(G_2 ना)लवन (for शाल)

6 ^{a}) D_6 योधशतान्, T_3 G यूथशतानि, M यौध (for योध) — ^{b}) K_4 युतानि, $D_{2\,6}$ [अ]र्बुदानि, T_3 G शतानि, (for [अ]युतानि) — ^{c}) K_3 हतान्यायुर्, T_1 हतानि च, T_3 G M हतान्यगुर् (for हतानीयुर्) Ca cites ईयुर् (as in text) D_1 देहे, T_3 G देवीं T_2 हतानिति सुरै सिद्धै — ^{d}) G_2 शिरसा (for यशसा) V_1 $B_{4\,5}$ Da_1 $D_{1\,5}$ [आ]पूर्य रोदसी (B_4 Da_1 सीं), T_2 पूर्यते मही T_3 G [आ]पूर्य वै दिश (for [अ]पूरयन्दिशः) B_2 यश आपूर्य रोदसी Ca cites रोदसी

7 ^{b}) Ś $K_{2\,4}$ रथे, K_1 रणात् (for रणे) D_4 (*sup lin* as in text) युद्धम् (for क्रुद्धम्) — ^{c}) B_2 विव्याधु:, Dn_1 रुरुद्, T_1 रुरुदु (for रुरुधु) $Ś_2$ $K_{1\,4}$ पाड्य पाचाला, D_3 सर्वपांचाला — ^{d}) K_3 व्याधी, D_6 व्याधीन् K_3 मन्त्रौषधीर् B_1 षधिर्, $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ षधा, G_2 धाम् (for मन्त्रौषधैर्) B_5 मन्त्रौषधानि

8 ^{a}) K_3 प्रसृज्य, $D_{1\,5}$ प्रसृत्य, $T_{1\,2}$ प्रमथ्य (for प्रमृद्य) G_1 अभ्यतपत् B_1 शतान्विमृद्यश्चपतत् (sic), B_3 स तान्प्रसृत्यापतत, $D_{2\,3}$ स तान(D_6 म)तिक्रम्य ततो — ^{b}) $G_{1\,2}$ पुनर्वैत (for पुनरेव) $D_{2\,6}$ युधिष्ठिर मुपाद्रवत् — ^{c}) मन्त्रौषधी क्रियातीते, Dn_1 $D_{2\,4\,6}$ मन्त्रौषधि(D_2 ध)क्रियाहीनो (D_4 तीता), B_3 मन्त्रौषधि क्रियाभीतो, T $G_{1\,3}$ M मन्त्रौषध(T_1 M_1 धि)क्रियाव्याधि (T_1 धीन्, T_3 G_3 $M_{2\,3}$ धिं), G_2 मन्त्रौषधव्यथाव्याधि — ^{d}) B_2 अत्युग्रशो (for अत्युल्बणो) S विधिहीना कृता (T_1 नान्क्रिया, T_3 G M_3 नक्रिया) इव

9 ^{a}) V_1 Dn_1 T_2 राज्य $Ś_2$ K_4 गध्रिभी, B_3 -गर्द्धिभी, T_1 गृध्नुभी, T_3 G_3 गार्धिभिर्, Cc गृध्रीभि, Ca -गृद्धिभी (as in text) K_1 रुद्र; Dn_1 T_2 शूरै, T_3 G_3 युध्यन् G_2 युक्तान् (for रुद्ध) — ^{b}) K_3 पचाल (for पाञ्चाल) S $K_{1\,2\,4}$ सृजयै, B_1 Da_1 Dn_1 $D_{1\,4-6\,8}$ -कैकयै — ^{c}) K_1 D_3 अभिक्रातु, G_1 अतिक्रात — ^{d}) $Ś_1$ K_2 V_1 G_1 मृत्यु K_3 ब्रह्मविदा, Cc विद (as in text)

10 ^{b}) Da_1 $D_{1\,5}$ नादूरस्थ, Dn_1 अदूरस्थ T_1 निवारित — After 10^{ab}, S (except T_2) ins

440* तैर्योधै प्रमुखे वीर दृष्ट्वा विव्याध सायकै ।
कर्णं पार्थशरैर्विद्धस्तोत्रार्दित इव द्विप ।
प्रमथ्य सहितान्वीरान्युधिष्ठिरमपीडयत् ।
ततो युधिष्ठिर कर्णमासाद्य जयता वरम् ।

[(L 1) $G_{1\,2}$ योध, M_3 योधै T_1 प्रमुख T_2 $G_{1\,2}$ M_1 प्रमुखै G_2 दृष्ट्वा स तान् (for वीर दृष्ट्वा) — (L 2) G_1 पाडुशरैर् (for पार्थ) G_1 तोत्रार्पित]
— ^{c}) K_3 परवीरघ्न, $B_{1\,3-5}$ Dn_1 $D_{2-4\,7}$ S (except T_3 G_3) रघ्न

11 ^{a}) T_1 वृथा दुक्ष, T_2 वृथादुष्ट, Cc वृष्टे, Ca दृष्टे (as in text) — ^{c}) M_1 स्पर्धति — ^{d}) Some MSS फाल्गुनेन V_1 $B_{1\,4\,5}$ Da_1 $D_{1-5\,7}$ तरस्विना (for यशस्विना) — ^{e}) B_5 S (except T_2) यथा K_3 बाधते, Da_1 Dn_1 $D_{1\,5\,8}$ T G M_{2-4} द्विषसे, M_1 द्विषते (for बाधसे) — ^{f}) K_1 धार्तराष्ट्रसुते स्थित, B_2 राष्ट्रममस्थित (sic), Dn_1 राष्ट्रेष्वव स्थित, S (except T_2) राष्ट्रमनुव्रत

12 Ś $K_{1\,2}$ om 12 — ^{a}) Dn_1 om ते K_3 वीर्यं च (for ते वीर्यं) — ^{b}) K_3 यस्य, K_4 B_2 D_2 $G_{1,2}$ यच्च, B_5 $D_{3\,7}$ यस्तु (for यश्च) B_3 युद्धे कोपश्च पाडुषु, D_6 युद्धे छाया च पाडुषु — ^{c}) $D_{2\,6}$ दर्शयास्माक (for °यस्वाद्य) Cc cites पौरुष (as in text) — Ś om 12^{ef} — ^{e}) K युद्धमद्धा K_3 V_1 B D S च (for स) D_6 हरिष्यामि, Cc विनेष्याम — ^{f}) Dn_1 S (except T_2) महारणे (for हवे)

13 ^{b}) B_2 धर्मसुतस् $B_{4\,5}$ तथा, T_3 G_3 M तत, $G_{1\,2}$ [अ]ग्रज (for तदा) — ^{d}) D_6 अयोमुखै K_1

सुवर्णपुङ्खैर्दशभिर्विव्याधायसमयैः शितैः ॥ १३
तं सूतपुत्रो नवभिः प्रत्यविध्यदरिंदमः ।
वत्सदन्तैर्महेष्वासः प्रहसन्निव भारत ॥ १४
ततः क्षुराभ्यां पाञ्चाल्यौ चक्ररक्षौ महात्मनः ।
जघान समरे शूरः शरैः संनतपर्वभिः ॥ १५
तावुभौ धर्मराजस्य प्रवीरौ परिपार्श्वतः ।
रथाभ्याशे चकाशेते चन्द्रस्येव पुनर्वसू ॥ १६
युधिष्ठिरः पुनः कर्णमविध्यत्त्रिंशता शरैः ।
सुषेणं सत्यसेनं च त्रिभिस्त्रिभिरताडयत् ॥ १७
शल्यं नवत्या विव्याध त्रिसप्तत्या च सूतजम् ।
तांश्चास्य गोप्तॄन्विव्याध त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥१८
ततः प्रहस्याधिरथिर्विधुन्वानः स कार्मुकम् ।
भित्त्वा भल्लेन राजानं विद्ध्वा षष्ट्यानदन्मुदा ॥ १९
ततः प्रवीराः पाण्डूनामभ्यधावन्युधिष्ठिरम् ।
सूतपुत्रात्परीप्सन्तः कर्णमभ्यर्दयञ्शरैः ॥ २०
सात्यकिश्चेकितानश्च युयुत्सुः पाण्ड्य एव च ।
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ॥ २१
यमौ च भीमसेनश्च शिशुपालस्य चात्मजः । C 8 2334 B 8 49 34 K 8 44 36

चितै॰, B1 3 4 D7 S शरै॰ (for शितैः) B2 विव्याधायसैः शरैश्च (sic), B5 प्रत्यविध्यदरिंदम, G1 विव्याधाथ त्रिभि शरै, G2 शरीरातकरै शरै

14 [a]) V1 B D (except D6) S दशभि॰ (for नवभि॰) — [b]) Da1 D1 5 अरिंदम — [c]) Ś2 K4 महेष्वासै — After 14, K3 4 V1 B D S ins a passage given in App I (No 9)

15 [a]) B2 D2 शराभ्या M4 पचाल्यौ — [b]) V1 महाबलौ, B5 बल (for त्मन) — [cd]) K3 4 Da1 Dn1 D1 3 5 7 S जघान चन्द्रदेव च द(T2 च)ण्डधार च सयुगे (T1 3 G M वैशसे)

16 [b]) Da1 D1 5 पार्श्वत स्थितौ, Dn1 T2 युधि पार्श्वत, T1 2 G M युधि भारत (for परिपार्श्वत) — [c]) K3 Dn1 चकासेता, D6 प्रकाशेते (for चकाशेते) — [d]) G2 चन्द्रस्यैव (for स्येव) K1 3 4 Dn1 D2 पुनर्वसु (K3 D2 सु) ❀Cc पुनर्वसुसबधिन्यौ ।❀

17 [b]) T1 आपोथ्यत् (sic) (for अविध्यत्) Ś2 K3 M1 त्रिशता (K3 तै), K4 त्रिंशतै, Dn1 D6 T2 निशितै, G1 दशभि (for त्रिंशता) — T1 om 17[cd] — [c]) Ś K1 2 4 G1 वृषसेन, D6 वसुनेत्र (for सत्यसेन) D2 वसुखेण सुनेत्र च

18 [b]) B2 3 G1 M2–4 [अ]थ (for च) — [c]) B1 4 5 D4 7 तास्तस्य, T1 त्वाश्चास्य (sic), T2 ताश्चक्र, G2 ताश्चात्र K3 गोप्तान्, T3 G3 गोपान्, M1 गोप्तॄन् — [d]) K1 D3 अताडयन् (for अजिह्मगै)

19 [a]) D2 अधिरथ, T1 2 G1 2 M2–4 अतिरथिर् — [b]) Ś K B2 3 Da1 D1 5 6 8 विधुन्वानस्य कार्मुकम्, B4 विधुन्वानोस्य का, Dn1 विधुन्वान स्वका, D2 चक्ररक्षस्य कार्मुकम्, T1 3 G M षष्ट्या राजन्शितै शरै, T2 विधून्वस्तस्य कार्मुकम् ❀Cc कार्मुकमिति काकाक्षिन्यायादुभयत्र ।❀ — [c]) K V1 B2 Dn1 D2 6 8 T2 छित्वा, Da1 D1 5 छित्त्वा (for भित्त्वा) T1 3 G M विद्ध्वा युधिष्ठिर सखे (T1 ख्ये, G3 घे) — [d]) K2 न दुर्मदा, B Da1 D1 3 4 7 [अ]नदत्तदा, Dn1 D2 6 T2 ननाद ह (D2 च) D5 om मुदा T1 3 G M ननादाति(M धि)रथिस्तदा (T1 G1 था)

20 [b]) K2 अभ्याधावन् Ś2 युधिष्ठिर, V1 B1 4 Dn1 D2–4 7 T2 3 G M अमर्षिता (for युधिष्ठिरम्) T1 अभ्यधावत मर्षिता — [c]) Ś K1 2 4 B3 5 सूतपुत्र, V1 B1 4 Dn1 D2–4 7 S युधिष्ठिर, D6 सूतपुत्रा (for पुत्रात्) — [d]) T1 G2 कर्ण चाभ्यद्रवन्शरै, T3 G1 3 M कर्ण चाभ्यर्दयन्शरै

21 T3 G1 3 repeat 21[ab] after 441* — [a]) K3 सुषेण सत्यसेन च, T3 G1 3 (all both times) सात्यकिं चेकितान च — [b]) T3 G1 3 (all first time) युयुत्सु T1 3 (second time) G1 (second time) 2 3 (second time) M पार्थिवश्च (G2 व स) ह, T2 पाडवै सह, T3 (first time) पाडवास्तदा, G1 (first time) पाडवास्तथा, पाड्यमेव च Cc cites पाड्य (as in text) K3 त्रिभिस्त्रिभिरताडयत् — After 21[ab], T3 G1 3 ins

441* चोल च चेरक चैव सिंहलद्वीपवासिनम् ।
कर्णो विव्याध सक्रुद्धो दाक्षिणात्यान्समन्तत ।

[(L 1) G3 केरल (for चेरक) G1 वासिना, G3 वासिन — (L 2) G1 कर्णैर् G3 सहस्रश (for समन्तत)]

22 [b]) D1 शिशुपालश्च, D2 T2 चेदिराजस्य D1 चात्मन, D6 चात्मजा — [c]) T1 3 G M करूशा (for कारूषा) B3 4 करूष(B4 षा)मत्स्यशूराश्च, Dn1 T2 कारूष(T2 श)मत्स्यभोजाश्च, D6 कारूषा मत्स्यसेनाश्च — [d]) K3 कौरुया (sic), K4 Dn1 D4 6 8 कैकया G1 कौसला (for को) — [e]) G1 2 त एते (for एते च) Dn1 T2 3 G3 M तु (for च) Ś2 त्वारिता, Dn1 T2 [अ]तिरथा (for त्वरिता) B2 एते चान्ये च त्वरिता — [f]) K3 V1 सुखेण, Cc वसुषेणम् (as in text) Da1 D1 3–5

C 8 2334 / B 8 49 34 / K 8 44 36 कारूषा मत्स्यशेषाश्च केकयाः काशिकोसलाः ।
एते च त्वरिता वीरा वसुषेणमवारयन् ॥ २२
जनमेजयश्च पाञ्चाल्यः कर्णं विव्याध सायकैः ।
वराहकर्णैर्नाराचैर्नालीकैर्निशितैः शरैः ।
वत्सदन्तैर्विपाठैश्च क्षुरप्रैश्चटकामुखैः ॥ २३
नानाप्रहरणैश्चोग्रै रथहस्त्यश्वसादिनः ।
सर्वतोऽभ्याद्रवन्कर्णं परिवार्य जिघांसया ॥ २४
स पाण्डवानां प्रवरैः सर्वतः समभिद्रुतः ।
उदैरयद्ब्राह्ममस्त्रं शरैः संपूरयन्दिशः ॥ २५
ततः शरमहाज्वालो वीर्योष्मा कर्णपावकः ।
निर्दहन्पाण्डववनं चारु पर्यचरद्रणे ॥ २६
स संवार्य महास्त्राणि महेष्वासो महात्मनाम् ।

अताडयत् (D_{3-5} न्), D_3 अबाधयन् K_3 सुषेणमवताडयत्, सुषेणमवधावयन्, T_1 कर्णमभ्यद्रवन्रणे, Cv वसुषेणमताडयत्

23 [a]) Hypermetric $Ś_1$ पाचाल्यौ, K_3 पाचाल्य, G_1 पाचाल $Ś_2$ $K_{1\,2\,4}$ जनमेजयपाचाल्यौ ($Ś_2$ पचालौ) — [b]) Ś $K_{1\,2}$ कर्णौ, Dn_1 कर्णं K_3 पत्रिभि, T_3 G_3 सत्वर (for सायकैः) — [c]) B_{1-4} $D_{2-4\,6\,7}$ व(D_2 वा)राहकर्णं, D_3 वाराहकर्णैर् Dn_1 S व(Dn_1 M_1 वा)राहकर्णै(Dn_1 र्णि)नालीकैर् — [d]) K_3 $D_{6\,8}$ नालिकैर्, V_1 Da_1 $D_{1\,5}$ नाडीकैर्, Dn_1 S नाराचैर् (for नालीकैर्) V_1 T_3 G विविधैः, Dn_1 M विशिखैः (for निशितैः) Da_1 D_1 अपि, D_3 M क्षुरैः, G_1 शिरैः (for शरैः) — [e]) $G_{1\,2}$ वत्सदत- K_3 विपाकैश्च — [f]) K_3 खुरप्रैश्, S (except T_2) क्षुद्रकैश् (for क्षुरप्रैश्) Ś $K_{1\,2\,4}$ शकटामुखैः, K_3 D_3 चडकामुखैः, D_2 कदकामुखैः, D_4 T_1 चकटामुखैः, T_2 कटकामुकैः M_{2-4} च शिलीमुखैः

24 [a]) G_2 नानाप्रहरकैः D_6 घोरैर्, T_1 तीक्ष्णैर् (for चोग्रैर्) — [b]) B Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ रथहस्त्यश्वसादिभि, D_6 रथाश्वगजसादिन, S हस्त्यश्वरथसादिन — [c]) K_3 V_1 B Da_1 $D_{1\,3-5\,7\,8}$ S [ऽ]भ्यद्रवन् Dn_1 [ऽ]भ्यहनत् D_6 व्यधमन् T_3 G तूर्णं (for कर्णं) — [d]) D_1 परीवार्य, D_2 पराजय, T_2 परिवव्रुर् (for परिवार्य) Dn_1 M_1 जिघांसव

25 [a]) D_3 प्रवरान् — [b]) T_1 सर्वैश्च (for सर्वतः) — After 25^{ab}, S ins

442* छाद्यमानैः शितैर्बाणैः स्वस्वनामाङ्कितैस्तदा ।
न चचाल रणे कर्णो महेन्द्रो दानवैरिव ।

[(L 1) T_3 G_3 छाद्यमान $T_{1\,3}$ M शरैर्घोरैः (for शितैर्बाणैः) T_1 $G_{1\,2}$ M_1 शरैः, T_3 G_3 M_{2-4} शितैः (for तदा)]
— [c]) K_3 V_1 B D (except D_3) S (except G_1) उदीरयन् — [d]) K_3 V_1 B D S आपूरयन् (for संपू) $D_{2\,6}$ जगत् (for दिशः) — After 25, S ins

443* निजघान महेष्वासान्पाञ्चालानेकविंशतिम् ।
Colophon
संजय ।
ततः पुनरमेयात्मा चेदीनां प्रवरान्दश ।
न्यहनद्भरतश्रेष्ठ कर्णो वैकर्तनस्तदा ।
तस्य बाणसहस्राणि सम्प्रपन्नानि मारिष ।
दृश्यन्ते दिक्षु सर्वासु शलभानामिव व्रजाः ।
कर्णनामाङ्किता बाणाः स्वर्णपुङ्खाः सुतेजनाः ।
नराश्वकायान्निर्भिद्य पेतुरुर्व्यां समन्ततः ।
कर्णेनैकेन समरे चेदीनां प्रवरा रथाः ।
सृञ्जयानां च सर्वेषां शतशो निहता रणे ।
कर्णस्य शरसंछन्नं बभूव विपुलं तमः ।
नाज्ञायत ततः किंचित्परेषामात्मनोऽपि वा ।
तस्मिंस्तमसि भूते च क्षत्रियाणां भयंकरे ।
विचचार महाबाहुर्निर्दहन्क्षत्रियान्बहून् ।

[(L 1) T_3 G_3 पाचाल्यान् — Colophon *Adhy name* M_1 कर्णमोहन — *Adhy no* (figures, words or both) $T_{1\,3}$ G M 44, T_2 45 — T_3 om lines 2–7 — (L 2) T_2 बहून्, G_1 दिश (for दश) — (L 3) G_3 भरतश्रेष्ठ — (L 4) T_2 सुप्रसन्नानि, G_2 सम्प्रणुन्नानि, M_{2-4} सम्प्रकीर्णानि — (L 8) T_1 G हता (for रथा) — (L 10) G_1 शिरसछिन्न (sic), M_1 रथ M_{2-4} सशर छन्न G_1 बभूवुर् T_2 M_3 विमल T_2 नभ (for तम) — (L 11) M_1 न (for ना) G_1 च (for वा) — (L 12) $T_{1\,2}$ $G_{1\,2}$ M तस्मिंस्तमसि M_{2-4} सभूते (for भूते च) — (L 13) T_1 महाबाहु $T_{1\,3}$ G_3 निदहन्, $G_{1\,2}$ अदहन् (G_2 त्)]

26 [a]) B_3 शरमहान्कालो (sic) — [b]) B_2 वीरार्यां, Dn_1 वीर्यवान्, S वीर्याचिर्ं (for वीर्योष्मा) B_1 कर्ण पावकम् — [c]) K_3 निदहन्, B_2 निर्दयन्, D_6 निर्दहत् $Ś_2$ $K_{1\,4}$ B_4 T_1 पाडवचमू, V_1 Da_1 $D_{1\,5}$ पाडवबल, B_3 T_2 पाडवीं सेना, G_1 पाडवानीक, G_2 पाडववर — [d]) B (except B_2) $D_{3\,4\,7}$ वीर (for चारु) — After 26, S ins

444* ततस्तेषां महाराज पाण्डवानां महारथाः ।
सृञ्जयानां च सर्वेषां शतशोऽथ सहस्रशः ।
अस्त्रैः कर्णं महेष्वासं समन्तात्पर्यवारयन् ।
[(L 3) T_1 शरैः (for अस्त्रैः)]

27 [a]) $B_{1\,3\,4}$ Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ सधाय, B_2 सवाह्य, T_1 निवार्य (for संवार्य) $B_{2\,5}$ सहस्राणि (for महास्त्राणि)

प्रहस्य पुरुषेन्द्रस्य शरैश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ २७
ततः सधाय नवतिं निमेषान्नतपर्वणाम् ।
बिभेद कवच राज्ञो रणे कर्णः शितैः शरैः ॥ २८
तद्वर्म हेमविकृत रराज निपतत्तदा ।
सविद्युदभ्रं सवितुः शिष्ट वातहतं यथा ॥ २९
तदङ्ग पुरुषेन्द्रस्य भ्रष्टवर्म व्यरोचत ।
रत्नैरलंकृतं दिव्यैर्व्यभ्र निशि यथा नभः ॥ ३०
स विवर्मा शरैः पार्थो रुधिरेण समुक्षितः ।
क्रुद्धः सर्वायसीं शक्तिं चिक्षेपाधिरथिं प्रति ॥ ३१
तां ज्वलन्तीमिवाकाशे शरैश्चिच्छेद सप्तभिः ।
सा छिन्ना भूमिमपतन्महेष्वासस्य सायकैः ॥ ३२
ततो बाह्वोर्ललाटे च हृदि चैव युधिष्ठिरः ।
चतुर्भिस्तोमरैः कर्णं ताडयित्वा मुदानदत् ॥ ३३
उद्भिन्नरुधिरः कर्णः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् । C 8 2347 B 8 49 47 K 8 44 59

— b) B (except B2) Da1 D1-5 7 महामना — d) S कर्णश्च (for शरैश्च) K3 सायकम्, D2 पाडव (for कार्मुकम्)

28 a) Da1 D1 5 T1 M2 4 नवभिर् T2 तत सध्यायमान तु — b) V1 B1 Dn1 D3 4 7 G1 2 नतपर्वण, T1 M2-4 पर्वभि B3 4 Da1 D1 5 निमेषातरमात्रत — c) K3 राजन् (for राज्ञो) — d) S K D6 8 तत (for रणे) D8 शतै (for शितै)

29 a) Dn1 चर्म (for वर्म) — b) K3 V1 T G1 3 M रत्नचित्र पतद्बभौ, B Da1 D1 3-5 7 रत्नचित्र बभौ पतत्, Dn1 D8 G2 रत्नचित्र पतद्भुवि, D2 6 रत्नचित्र पतत्तदा — cd) Da1 D1 5 स विभु, T1 सवितृ, M2-4 सुश्लिष्ट (for सवितु) V1 B Da1 D1-8 T1 श्लिष्ट, Dn1 T2 क्लिष्ट, T3 G1 3 बिंब, M2-4 शैलाद् (for शिष्ट) V1 D3 T1 M वाताहत

30 a) V1 B1 2 4 D3 4 7 T3 G तदगात्, B3 5 तदकात्, Da1 D1 5 तदगे, D3 तदय (marg दिद) (for तदङ्ग) — b) Da1 D1-5 7 T3 G1 2 भ्रष्ट (for भ्रष्ट) K2 व्यमोचत, T3 G1 3 M2-4 व्यशोभत G2 व्यपोहत — c) K4 रत्न, B1 3 D4 शरैर् (for रत्नैर्) K3 B Da1 D1-5 7 8 चित्रैर्, V1 Dn1 T2 सुरयैर्, D6 चैव, T1 3 G M पुण्यैर् (for दिव्यैर्) — d) B4 transp यथा and नभ V1 B5 Dn1 D2 6 8 S [अ]बर (for नभ) K3 व्यथित निशितैर्यथा

31 a) K3 V1 B Da1 D1-8 T1 2 M2 छिन्नवमा, Dn1 T3 G M1 3 4 भिन्नव(G2 श)र्मा (for स विवर्मा) — b) D2 6 सम(D2 मु)क्षित, T1 3 G M परिप्लुत (for समुक्षित) — After 31ab, T G ins

445* बभासे पुरुषश्रेष्ठ उद्यन्निव दिवाकर ।
स शरार्पितसर्वाङ्गश्छिन्नवर्माथ सयुगे ।
क्षत्रधर्मं समास्थाय सिंहनादमथाकरोत् ।
नदित्वा च चिर काल पाण्डवो रभसो रणे ।

[(L 1) G1 पुरुषेंद्रश्च — (L 3) G1 क्षत्रधर्माथ सस्थाय (for the prior half) G2 अकुर्वत (for अथाकरोत्) — (L 4) T1 स नदित्वा T1 रभसाद्]

— cd) B1 2 D3 4 7 तत (for क्रुद्ध) D3 स आयसीं (for सर्वां) D2 अधिरथ T G शक्तिं चिक्षेप वेगेन प्रदीप्तामशनीमिव (T1 G2 र्नीं यथा)

32 b) S शक्तिं सप्तभिराशुगै (M2-4 यसै) — cd) Ś2 K3 V1 B D अगमन् (for अपतन्) S भल्लैश्चिच्छेद राधेय (M1 य) सा त्वशी (T1 व्यशी, M1 त्वकी)यैत वै रणे (T1 भुवि)

33 a) T G3 M हृदि, G1 2 युधि (for ततो) B2 राज्ञोर् (for बाह्वोर्) D5 om च — b) S क्षिप्रकारी (for हृदि चैव) Da1 D1 5 एव (for एव) B2 3 युधिष्ठिर — B2 3 om (hapl) 33d-34a — d) K3 V1 B1 4 D S [अ]नदन्मुदा (by transp), V1 [अ]नदन्मुद, B5 [अ]नदन्मुहु

34 B2 3 om 34a (cf v 1 33) — a) D1 2 5 6 8 T2 उ(D5 त)द्भिन्नहृदय (for रुधिर) Ś2 कर्णौ, B3 क्रुद्ध (for कर्ण) — b) B3 कर्ण (for क्रुद्ध) — After 34ab, S ins

446* जघान सूत पार्थस्य पार्ष्णिं च नवभि शरै ।
[T3 G3 पार्ष्टि, G2 पार्ष्णीं]

— c) K1 2 बल्लेन, S (except T2) नृपते (for भल्लेन) — d) T1 G1 2 M चैव त, T3 G3 त शरै (for पाण्डवम्) — After 34cd, K3 D3 ins

447* हत्वा सूत च पार्थस्य पृष्ठगोप च सायकै ।

— e) B3 G2 इषुधींश्, T1 इषुधिं K3 D3 इषुधी चातपत्र च — f) T3 G1 3 ध्वज (for रथ) T1 [ऽ]भिनत् (for ऽच्छिनत्) K3 D3 चिच्छेद परवीरहा — N ins after 34 T2 after App I (No 10)

448* कालवालास्तु ये पार्थं दन्तवर्णावहन्हया ।
तैर्युक्त रथमास्थाय प्रायाद्राजा पराङ्मुख ।

[(L 1) Ś2 K4 कालवाल तु, V1 कालास्तु D2 6 8 च

C 8 2347 B 8 49 47 K 8 44 60 ध्वजं चिच्छेद भल्लेन त्रिभिर्विव्याध पाण्डवम् ।
इषुधी चास्य चिच्छेद रथं च तिलशोऽच्छिनत् ॥ ३४
एव पार्थो व्यपायात्स निहतप्राष्टिसारथिः ।
अशक्नुवन्प्रमुखतः स्थातुं कर्णस्य दुर्मनाः ॥ ३५
तमभिद्रुत्य राधेयः स्कन्ध संस्पृश्य पाणिना ।
अब्रवीत्प्रहसन्राजन्कुत्सयन्निव पाण्डवम् ॥ ३६
कथं नाम कुले जातः क्षत्रधर्मे व्यवस्थितः ।
प्रजह्यात्समरे शत्रून्प्राणात्रक्षन्महाहवे ॥ ३७
न भवान्क्षत्रधर्मेषु कुशलोऽसीति मे मतिः ।
ब्राह्मे बले भवान्युक्तः स्वाध्याये यज्ञकर्मणि ॥ ३८
मा स्म युध्यस्व कौन्तेय मा च वीरान्समासदः ।
मा चैनानप्रियं ब्रूहि मा च व्रज महारणम् ॥ ३९

(for तु) T2 श्वेतवालस्तु ते पार्थ (for the prior half) Da1 D1 5 अवहं पाण्डुरा हया (for the posterior half) — (L 2) K3 D3 ता स्वयं वाहय सख्ये (for the prior half)] — After 34, S ins a passage given in App I (No 10)

35 a) S (except T2) तत (for एव) K3 Dn1 [ऽ]व्यपायात्स V1 B1–4 D2–4 7 [ऽ]भ्युपायात्स, B5 [ऽ]पयात्सत्ये, D6 व्यपासर्पन्, S व्य(G1 2 [ऽ]प्य G3 M1 ह्य)पायासीद् (for व्यपायात्स) — b) Ś K2 3 B निहत पार्ष्णिसारथि, V1 निहत पृष्ठसा, T1 धुरसा हतसा (sic), T2 M धुर्याभ्या हतसा T3 G3 हताश्वो हतसा, G1 दृढाह्वै हतसा, G2 रथाह्वै हतसा — c) B3 अशक्तवन्, Dn1 नाशक्नुवत्, D1 अशक्नुवत्, T2 M1 नाशक्नुवन् T1 3 G M1 मुखे स्थातु (for प्रमुखत) M2–4 नाशकत्प्रमुखे स्थातु — d) T1 G1 2 M तदा T3 G3 तत (for स्थातु)

36 a) K3 तमभिहृत्य, B D2–5 7 अभिद्रुत्य तु, T2 तमनुद्रुत्य (for तमभिद्रुत्य) — b) K3 V1 B Da1 D1–4 6–8 स्कधे Dn1 S पाडुपुत्र युधिष्ठिर (T2 महारथ) — After 36ab Dn1 T2 ins

449* वज्रच्छत्राङ्कुशैर्मत्स्यैर्ध्वजकूर्माम्बुजादिभि ।
लक्षणैरुपपन्नेन पाणिना पाण्डुनन्दनम् ।
पवित्रीकर्तुमात्मान स्कन्धोपरि समस्पृशत् ।
ग्रहीतुमिच्छन्स बलात्कुन्तीवाक्य च सोऽस्मरत् ।
त शल्य प्राह मा कर्ण गृह्णीथा पार्थिवोत्तमम् ।
गृहीतमात्रो हत्वा त्वा मा करिष्यति भस्मसात् ।
[(L 6) T2 करिष्यतु (for ति)]

— c) K3 असहन् D2 T2 कर्ण (for राजन्) — d) D3 विकुत्सन् (for कुत्सयन्)

37 a) D1 मम (for नाम) — b) K4 क्षत्रधर्मं, B2 D3–5 7 धर्मं — c) K3 जघान, G1 प्रसह्य (for प्रजह्यात्) B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 समर भीत (B3 4 रु) (for समरे शत्रून्) K3 D3 शत्रु, D2 सर्वान् (for शत्रून्) — d) D2 6 महामृधे (for हवे)

38 a) K4 स भवान्, T3 G3 न हि त्व (for न भवान्) K3 क्षत्रधर्मेण, T1 धर्मे तु — b) K3 B1 3–5 D1 3 4 7 G1 2 M कुशलो हीति, V1 D6 कुशलोस्मीति, T1 कुलशोद्धिति (sic) (for कुशलोऽसीति) — V1 reads 38cd on marg — c) K3 ब्राह्मबले, M2 ब्राह्मे कुले Ś2 युक्ते — d) K3 B2 स्वाध्याययज्ञकर्मणि (B2 सु)

39 a) V1 मास्मान् (for मा स्म) — b) K4 B Da1 D1–5 7 T1 3 G M मा स्म, Dn1 मा च, T2 न च (for मा च) D3 (before corr) समानद, T1 G1 2 सत (for सद) K3 माचासन ममासद (sic) — c) K3 मा, B2 न (for मा) K1 B Dn1 D3 4 7 चैतान्, Da1 D1 5 वैतान्, D6 वैनाम् (for चैनान्) D3 ब्रूया T G M2–4 मा चै(G2 मै)व (T2 व) विप्रिय ब्रूहि, M1 मा चैव धीप्रिय ब्रूहि (sic) — d) B Da1 D1–5 7 8 वै (for च) D3 महाहव K3 मा च प्रज*हाहवम् Dn1 S मा च त्व भज (Dn1 व्रज) सयुग — After 39, Bom ed and S ins

450* वक्तव्या मारिषान्ये तु न वक्त यास्तु मादृशा ।
मादृशान्हि ब्रुवन्युद्धे एतदन्यच्च लप्स्यसे ।
स्वगृह गच्छ कौन्तेय यत्र वा केशवार्जुनौ ।
न हि त्वा समरे राजन्हन्यात्कर्ण कथचन ।

Colophon

[(L 1) G2 वक्तव्यास्त्वादृशा येषु (for the prior half) T2 च (for तु) — (L 2) T2 वि (for हि) T2 एतदन्यत्र लप्स्यसि (for the posterior half) — (L 3) Bom ed तौ (for वा) — (L 4) G1 2 M त्वा (for त्वा) and transp राजन् and कर्ण T2 om the colophon — *Adhy name* T1 M1 युधिष्ठिरपराजय — *Adhy no* (figures, words or both) T1 3 G 45, M 44]

T1 3 G M cont

451* सजय ।
वरप्रदान कुन्त्यास्तु कर्ण स्मृत्वा महारथ ।
वधप्राप्त तु कौन्तेय नावधीत्पुरुषोत्तमम् ।
[(L 1) T3 वरप्रदानात् G3 मत्वा (for स्मृत्वा) — (L 2) M2–4 हि (for तु) T3 G3 M3 पुरुषोत्तम]

एवमुक्त्वा ततः पार्थं विसृज्य च महाबलः ।
न्यहनत्पाण्डवीं सेनां वज्रहस्त इवासुरीम् ।
ततः प्रायाद्द्रुतं राजन्व्रीडन्निव जनेश्वरः ॥ ४०
अथ प्रयान्तं राजानमन्वयुस्ते तदाच्युतम् ।
चेदिपाण्डवपाञ्चालाः सात्यकिश्च महारथः ।
द्रौपदेयास्तथा शूरा माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ॥ ४१
ततो युधिष्ठिरानीकं दृष्ट्वा कर्णः पराङ्मुखम् ।
कुरुभिः सहितो वीरैः पृष्ठगैः पृष्ठमन्वयात् ॥ ४२
शङ्खभेरीनिनादैश्च कार्मुकाणां च निस्वनैः ।
बभूव धार्तराष्ट्राणां सिंहनादरवस्तदा ॥ ४३
युधिष्ठिरस्तु कौरव्य रथमारुह्य सत्वरः ।
श्रुतकीर्तेर्महाराज दृष्टवान्कर्णविक्रमम् ॥ ४४
काल्यमानं बलं दृष्ट्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
तान्योधानब्रवीत्क्रुद्धो हतैनं वै सहस्रशः ॥ ४५
ततो राज्ञाभ्यनुज्ञाताः पाण्डवानां महारथाः ।
भीमसेनमुखाः सर्वे पुत्रास्ते प्रत्युपाद्रवन् ॥ ४६
अभवत्तुमुलः शब्दो योधानां तत्र भारत ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां शस्त्राणां च ततस्ततः ॥ ४७
उत्तिष्ठत प्रहरत प्रैताभिपततेति च । C 8 2366 B 8 49 68 K 8 44 88

40 b) K3 विमृश्य, B2 3 विमुच्य B1–4 महाबल, Dn1 T2 मना, T1 G M2–4 रथ (for बल) — cf) B2 प्राहनत्, Da1 D1 4 5 व्यहनत्, D2 अहनत् D6 अब्रवीत्, G2 न्यहनन् — B3 om 40^{ef} — e) K3 V1 B1 2 4 5 Dn1 ततो K4 प्रयाद्, V1 D3 8 G1 M [ऽ]पयाद्, B2 [ऽ]पय, B1 4 5 Dn1 D1 4–7 T G2 3 [ऽ]पायाद् K2 4 S (except T2) राजा (for राजन्) — f) V1 B1 5 Da1 D1 3–5 7 T2 नरेश्वर, G2 शनैश्वर

41 a) K3 V1 B2 अथोपयात, B1 3–5 Da1 D1–8 अथापया(D6 8 या)त Dn1 S अपया(Dn1 G3 M पया, G1 2 पाया)त च राजान — b) K2 सत्वशामि पुरयुत (sic), V1 अन्वयु पुनरव्यय, B1 अनुजग्मुस्तमुच्यता, B2 अन्वयु श्लिष्टमच्युत, B3–5 D3 4 7 मत्वान्वीयुस्तमच्युत, Da1 D1 5 6 अनुजग्मु परतपा, Dn1 अवपू रथसत्तमा (sic), D2 T1 3 G M अन्वयासिषुरच्युत (G1 त), D8 T2 अन्वयू रथसत्तमा — c) D3 पचाला — d) Ś K1 2 4 महाबल, B2 रथा (for रथ) — e) D8 T3 G तत, T1 तदा (for तथा) T3 G3 वीरा (for शूरा)

42 b) Dn1 पराङ्मुख — c) K3 वीर, V1 B D (except D6) S वीर — d) V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 S प्रहृष्ट, D8 पृष्ठतो (for पृष्ठगै) K3 D2 4 6 अन्वगात् V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T G M2–4 पृष्ठतोन्वगात् (Da1 न्वागात्, Dn1 न्वयात्), D8 हृषितोन्वयात्, M1 प्रयतो, (for पृष्ठम)

43 a) B2 5 Da1 D1 5 भेरीशखनिनादैश्च (B2 5 °दाश्च), V1 Dn1 D6 S शखभेरीनिनादश्च (T G1 3 दाश्च, M1 दाश्च), B1 3 4 D3 4 7 भेरीशखमृदगाना — b) V1 B2 4 T2 3 G1 3 M2–4 निस्वना, B5 Dn1 D3 4 6 7 T1 G2 M1 नि स्वन K3 कार्मुकारावनिस्वनै — c) V1 S (except T2) बभूवुर्धार्त(T1 र्धत)राष्ट्राणा — d) K2 B2 3 सिंहनादवरस्, D2 T2 रवास्, T1 3 G M रवैस् K3 B Da1 Dn1 D2–4 6 7 तथा, S (except T2) सह (for तदा)

44 a) S (except T2) च (for तु) Dn1 D8 S (except T2) कौरव्यो — b) Dn1 आस्थाय (for आरुह्य) B1 5 D2–4 6 7 सत्वरम् S (except T2) मारिष (for सत्वर) — B2 om 44^{c}–45^{b} — c) Ś K1–3 Dn1 श्रुतकीर्तिर् T1 श्रुतिकीर्तिर्, G1 महाराजा — d) D1 दृष्ट्वा वा (for दृष्टवान्) Ś1 किल (for कर्ण) Dn1 T2 दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रम, T3 G3 दृष्ट्वा तत्कर्मविक्रम

45 B2 om 45^{ab} (cf v l 44) — a) D1 काल्य मान — b) S सूतपुत्रेण पाडव (T3 G3 मारिष) — c) B Da1 D1 3–5 7 स्वान्, M1 2 यौधान् K1 अवधीत् (for अब्रवीत्) — d) Ś1 हतानेव, K1 शस्त्रैरेव, K2 हतनीव, K3 D2 8 घ्नतैन वै, V1 हतेत्येव, S निघ्नतैना(G2 ता)न् (for हतेन वै) D6 वा (for वै) K4 B1 4 5 D3 4 7 निघ्नतैता(D3 ना)न्किमासत, B2 Da1 D1 5 निहतैता न्किमासत, B3 निघ्नतैतान्कियानसौ

46 Ś K1 2 D2 om 46^{ab} — a) G2 राजा (for राज्ञा) T3 G3 [अ]प्यनुज्ञाता M1 [अ]भ्यनुज्ञातान् — d) K3 तान् T2 3 G1 3 प्रत्यवारयन् (for प्रत्युपाद्रवन्)

47 B3 om 47 — a) K3 D8 तुमल, M1 तुमुल — b) M यौधाना Dn1 भारत — K3 om 47^{c}–48^{b} — c) V1 B1 2 5 Da1 D1–8 T1 M2–4 रथहस्त्यश्वपत्तीना, Dn1 T2 रथहस्त्यश्वसुरयाना, T3 G3 रथपत्त्यश्वनागाना, G1 2 अथ हस्त्यश्वपत्तीना — d) Dn1 T2 पत्तीना च समतत, T1 3 G2 3 M1 द्रवता निनदो महान्, M2–4 द्रवता निस्वनो महान् — After 47, S (except T2) ins

452* उद्धत प्रतिसृष्टाना शस्त्राणा च ततस्तत ।

[T G2 3 M उद्यत (for उद्धत) T G M1 प्रतिविष्टाना T3 G3 वृष्टिरवरे (for च ततस्तत)]

48 K3 om 48^{ab} (cf v l 47) — a) T G1 3 M

C 8 2367 B 8 49 69 K 8 44 88 इति ब्रुवाणा अन्योन्यं जघ्नुर्योधा रणाजिरे ॥ ४८
अभ्रच्छायेव तत्रासीच्छरवृष्टिभिरम्बरे ।
समावृत्तैर्नरवरैर्निघ्नद्भिरितरेतरम् ॥ ४९
विपताकाध्वजच्छत्रा व्यश्वसूतायुधा रणे ।
व्यङ्गाङ्गावयवाः पेतुः क्षितौ क्षीणा हतेश्वराः ॥ ५०
प्रवराणीव शैलानां शिखराणि द्विपोत्तमाः ।
सारोहा निहताः पेतुर्वज्रभिन्ना इवाद्रयः ॥ ५१
छिन्नभिन्नविपर्यस्तैर्वर्मालंकारविग्रहैः ।
सारोहास्तुरगाः पेतुर्हतवीराः सहस्रशः ॥ ५२
विप्रविद्धायुधाङ्गाश्च द्विरदाश्वरथैर्हताः ।
प्रतिवीरैश्च समर्दे पत्तिसघाः सहस्रशः ॥ ५३
विशालायतताम्राक्षैः पद्मेन्दुसदृशाननैः ।
शिरोभिर्युद्धशौण्डाना सर्वतः संस्तृता मही ॥ ५४
तथा तु वितते व्योम्नि निस्वन शुश्रुवुर्जनाः ।

आगच्छत, G2 त गच्छत (for उत्तिष्ठत) — b) K1 Da1 D1 5 Cc हत, D7 घ्नत (for प्रैत) V1 हतेति प्रहतेति च, B2–5 हतेति प्रय(B5 पत)तेति च, Dn1 निघ्नताभिपतेति च, D6 प्रैताभिपततो॰नत, S (except T2) क्षिप्र वि(G2 वै) परिधावत Cc cites पतत — c) K3 D8 ब्रुवाणास्, M1 ब्रुवाणान् Ś1 K1 3 V1 B D S ह्य(K3 D8 ते)न्योन्य — d) Ś2 K1 2 4 जग्मुर्, M यौधा Ś K1 2 4 महाहवे, B (except B5) Da1 D1 3–5 7 T3 G3 महारणे D6 महामृधे (for रणाजिरे)

49 a) K2 अन्न च्छायेव — b) K3 D2 5 8 T1 2 G M शस्त्रवृष्टिभिर्, D6 अस्त्र D2 6 अबरम् S2 K4 V1 B3 5 शरवृष्टिरिवाबरे (B3 रात्), Dn1 शस्त्रवृष्टिस्तदाबरे T3 G3 शस्त्रवृष्टिरथाबरे — c) K4 V1 B Dn1 D3 4 7 T3 G M2 4 समावृतैर्, Da1 D1 5 अनावृते, M1 3 समावृते

50 a) K3 V1 B D2–4 6 7 T2 3 G3 M3 विपताक ध्वजच्छन्ना, Da1 D5 का ध्वजाश्छन्ना, D8 कध्वजच्छन्ना — b) T1 2 G1 M3 व्यश्वसूतायुधा रथा, T3 G3 व्यश्वसूता रथायुधा, G2 ह्यश्वसूतायुधा रथा, M1 [अ]प्यश्व सूतायुधा रथा — T3 G3 om 50^{cd} — c) K4 व्यगागा बहव, T1 व्यगागा धरा (sic), G1 2 यथार्हावयवा, M2–4 विशीर्णावयवा — d) V1 B Da1 D1 3–5 7 क्षितीश्वरा (for हते)

51 a) K3 श्रवणानीव, V1 प्रणुन्नानीव B1 5 D3 4 7 प्रवणादिव, B2 Dn1 D8 T G1 3 M शिखराणीव, B4 प्रवणानीव, Da1 D1 5 प्रचलानीव, D2 6 अबरादिव, G2 शिरोमणीव (for प्रवराणीव) Cv प्रवणादिव शैलानि — b) V1 गजोत्तमा, D4 द्विजोत्तमा, Cc द्विपोत्तमा (as in text) B2 Dn1 D8 S वज्रभिन्नानि मारिष — After 51^{ab}, B2 ins

453* प्रलुत्वा वीर शैलाना शिखराणि द्विपोपमा ।

— D2 om (hapl) 51^{d}–52^{c} — c) K3 T2 3 G3 तुरगा (for निहता) — d) B4 अचला (for अद्रय) K1 3 B5 हतवीरा सहस्रश, Dn1 D8 T2 बाणैर्भिन्ना महीतले T1 3 G M द्विपा भि(M1 पाम्नि, G2 M3 धान्नि)न्ना महीतले

52 D2 om 52^{abc} (cf v l 51) K1 om 52–53 K3 B5 om 52 — a) Ś2 K2 4 छिन्नच्छिन्नविपर्यस्तैर्, D6 प्रभिन्नच्छविपर्यंतैस्, S छिन्नभिन्नविपयस्त (G2 स्त) — b) B Da1 D3 4 6 7 वर्मालकारभूषणै, D6 चर्मालकारविग्रहै, D8 नानालकार, T1 3 G वर्मालकारविग्रहा Cc cites सालकारभूषणै — d) M2–4 हता वीरै G2 शुश्रुवु (sic) (for सहस्रश) B1 *त* *न्ना इवाचला

53 K1 om 53 (cf v l 52) Ś K2 om (hapl) 53 — a) B1–3 Da1 D1–5 7 विप्रविद्धायुधाश्चैव, B4 5 T3 G3 युधागाश्च Dn1 युधागैश्च, M1 युधागा च M2–4 युधा गापि G1 2 विप्रविद्ध(G2 त्त)रथागाश्च — b) B1–3 D3 4 7 विरथाश्च रथैर्हता, Da1 विरथाश्वरथै, D6 विरथा श्वहयै T1 विरथ रथिभिर्हत, T2 3 G M द्विरदा(T2 था) रथिभि — c) K3 प्रतिवारैश्, V1 प्रतियैरैश् (sic), D6 पत्तिवीरैश्, M1 प्रतिवीराश् Cc cites प्रतिवीरै (as in text) B2 3 D7 समर्दै, Dn1 D8 T2 सग्रामे, G1 2 सरब्धै — d) K3 सति सघा, K4 पत्तिसघा

54 K1 om (? hapl) from म्राक्षै (in 54^{a}) up to वितते (in 55^{a}) — b) V1 T3 G M पद्मेंदुप्रतिमाननै, B2 पूर्णेंदुसदृशा, T1 पूर्वेंदुप्रतिमा — G1 om 54^{c}–56^{b} — c) Ś1 (marg) बहुभिर्, K2 4 वीराणा (for शिरोभिर्) — d) D8 शिरोभि (for सर्वत) Ś2 K2 4 Da1 D1 5 सभृता, K3 सस्कृता, V1 B D2–4 7 T2 सवृता, D8 सस्रुता (for सस्तृता) T1 3 G2 3 M युद्धशौंडै (T2 डा) स्तृता (G2 तथा) मही

55 K1 om तथा तु वितते (cf v l 54) G1 om 55 (cf v l 54) — a) K3 V1 B D S (G1 om) यथा भुवि (V1 भूमौ) तथा (D6 ते) व्योम्नि B3 transp निस्वन and शुश्रुवु — b) Some MSS नि स्वन, K1 द्विस्वन Ś1 K1 2 4 ददृशुर्, K3 शुशुभुर्, G2 बभ्रमुर् (for शुश्रुवुर्) — c) D6 सवैर् (for सघैर्) K3 विमानै रथरवै सर्वै

विमानैरप्सरःसंघैर्गीतवादित्रनिस्वनैः ॥ ५५
हतान्कृत्तानभिमुखान्वीरान्वीरैः सहस्रशः ।
आरोप्यारोप्य गच्छन्ति विमानेष्वप्सरोगणाः ॥५६
तद्दृष्ट्वा महदाश्चर्यं प्रत्यक्ष स्वर्गलिप्सया ।
प्रहृष्टमनसः शूराः क्षिप्रं जग्मुः परस्परम् ॥ ५७
रथिनो रथिभिः सार्धं चित्र युयुधुराहवे ।
पत्तयः पत्तिभिर्नागा नागैः सह हयैर्हयाः ॥ ५८
एव प्रवृत्ते सग्रामे गजवाजिजनक्षये ।
सैन्ये च रजसा व्याप्ते स्वे स्वाञ्जघ्नुः परे परान् ॥५९
कचाकचि बभौ युद्ध दन्तादन्ति नखानखि ।
मुष्टियुद्धं नियुद्ध च देहपाप्मविनाशनम् ॥ ६०
तथा वर्तति संग्रामे गजवाजिजनक्षये ।
नराश्वगजदेहेभ्यः प्रसृता लोहितापगा ।
नराश्वगजदेहान्सा व्युवाह पतितान्बहून् ॥ ६१
नराश्वगजसबाधे नराश्वगजसादिनाम् ।
लोहितोदा महाघोरा नदी लोहितकर्दमा । C 8 2380 B 8 49 83 K 8 44 102

(sic), S (G1 om) विमाना(T2 M2–4 ने)प्सरसा सघैर् — d) Some MSS नि स्वनै , T3 G2 3 M नादितै (for निस्वनै)

56 G1 om 56^{ab} (cf v l 54) — a) Ś K2 4 कृतान्, K3 D2 6 8 हतान् (for कृतान्) V1 B2 Da1 D1 5 T1 3 G2 3 M अभिमुखान्वी(M1 खे वी)रैर् B1 3–5 Dn1 D3 4 7 T2 अभिमुखान्वीरान् (for कृत्तानभिमुखान्) — b) K3 (marg) वीराञ्छतसहस्रश , V1 Da1 D1 5 योधान्योधै सह , B D3 4 7 वीरै (B2 वीरान्, B5 योधै) शतसह , Dn1 T2 वीरैश्चैव सहस्रश , T1 3 G2 3 M शतशोथ सह — c) G1 2 आरोप्य समगच्छत — d) Dn1 D6 8 T2 विमानैश्च, D4 विमानेन (for नेषु) D6 अप्सरोगणै V1 विमानेप्सरसा गणा , B2 विमानेप्सरसो गणा Cc cites विमानै — After 56, Dn1 ins

454* तवाय न तवैवाय ममायमिति वल्लभ ।

Dn1 cont T2 ins after 56

455* परिष्वक्तो विजानाति नारीभिरुपरिस्थित ।
इति बाहुलतापाशपाशिनो दिव्यरूपिण ।
समाधायाप्सर सघा नानायानैर्दिव ययु ।

[(L 1) Dn1 नारुहन्नुपरिस्थित (for the posterior half) — (L 2) Dn1 पाशिता (for पाशिनो)]

57 a) K9 ते K4 Dn1 T1 G1 2 M त (for तद्) — b) D8 प्रत्यक्षस्वर्ग — d) Ś1 K2 V1 B1 4 5 D (except D7) T2 M2–4 जघ्नु

58 D8 om 58–59 — b) Da1 D1 5 एव (for चित्र) G1 2 युध्यञ्जिर् (for युयुधुर्) — c) G1 2 बहव (for पत्तय) D2 T3 G3 पत्तिभि पत्तयो (by transp) T2 सार्धं, G1 2 नागैर् — d) B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 M1 2 4 सहनागैर् (by transp), T2 नागा नागैर्, T3 G3 M3 सह नागा, G1 2 हता (G2 °तैर्) नागा B3 हयैर्हता , S (except T2) हया हयै (by transp)

59 D8 om 59 (cf v l 58) — b) K3 V1 B (except B2) Dn1 D2–4 7 T2 गजवाजिनरक्षये, T1 3 G M नरवाजिगज(T3 G3 जन)क्षये — D6 om (hapl) 59^{c}–61^{b} — c) K3 D3 7 T1 3 G M सैन्येन (T1 G1 2 न्ये तु), B3 अथेव (for सैन्ये च) B1 D3 4 7 वृत्ते (for व्याप्ते) — d) B2 स्वान्स्वे (by transp), D2 स्वेशान्, M1 स्वै स्व Ś K2 4 जग्मु (for जघ्नु) T1 परस्परम् (for परे परान्)

60 D6 om 60 (cf v l 59) — a) K3 Dn1 D8 T G1 3 M कचाकच युद्धमासीद्, V1 B D1–5 7 कचाकचि (V1 चिर्)युद्धमासीद्, Da1 युद्ध कचाकचि ह्यासीत्, G2 कचाकच रण ह्यासीत् Cc cites कचाकचि (as in text) — b) K3 दता दतै, T2 दता दती, T3 G2 3 M दतादत T2 नखानखी, T3 G2 3 M नख (for नखि) — c) D8 नखयुद्ध, T3 G3 सुयुद्ध च (for नियुद्ध च) Cc cites नियुद्ध (as in text) — d) K3 देहे पाप्मविनाशन, K4 देहपाप , V1 देहपाप्माप्रणाशन B Da1 Dn1 D1–5 7 M देहपाप्मासुनाशन, D8 देहपाप्मानुशासन, T1 देहसर्वविनाशन; T2 देहप्राणवि , G1 देहपाप विनाशन

61 D6 om 61^{ab} (cf v l 59) — a) D1 वर्त्मनि, Cc वर्तति (as in text) K3 Dn1 D8 S वर्तमाने तथा (T1 G1 2 दा) युद्धे — b) K3 V1 B (except B2) Da1 D1 3–5 7 गजवाजिनरक्षये, Dn1 D8 T2 नरवाजिगज , T1 3 G1 2 M जगतो रोमहर्षणे — D2 om (hapl) 61^{cdef} — c) B1 3 4 D3 4 7 नागदेहेभ्य , B2 गजदेहेषु — d) B2 5 M2 4 प्रस्रुता, Da1 D1 4 5 T2 G1 2 प्रसूता, Dn1 प्रश्रुता (for प्रसृता) K1 3 Dn1 D1 4 6 7 T1 G1 2 लोहितापगा (K1 रा) (for गा) Cc प्रसृता लोहितापया — T1 2 om (hapl) 61^{ef} — e) K3 नराश्च गजदेहाश्च, B1 4 D3 4 7 गजाश्वनरदेहान्सा (D4 त्सा), B3 D6 नागदेहान्सा, Dn1 नरदेहाश्च, G1 2 नराश्वगजदेहास्तान्, M1 नराश्वगजदेहा सा — K1 om (hapl) 61^{f}–62^{e} — f) D4 ववाह, G1 ऊहुश्च, G2 रथिना, M1 [अ]प्युवाह, Cc व्युवाह (as in text) K3 नराश्वगजदेहिना, B5 प्रावादय नितान्बहून् (sic), Dn1 व्यगाहत तदा बहून्, D6 वाहयति हतान्बहून्

62 K1 om 62^{abcde} (cf v l 61) K3 4 om (hapl)

C. 8 2381 B 8 49 84 K 8 44 102 नराश्वगजदेहान्सा वहन्ती भीरुभीषणी ॥ ६२
तस्याः परमपार च व्रजन्ति विजयैषिणः ।
गाधेन च प्लवन्तश्च निमज्योन्मज्य चापरे ॥ ६३
ते तु लोहितदिग्धाङ्गा रक्तवर्मायुधाम्बराः ।
सस्नुस्तस्या पपुश्चासृङ्म्लुश्च भरतर्षभ ॥ ६४
रथानश्वान्नरान्नागानायुधाभरणानि च ।
वसनान्यथ वर्माणि हन्यमानान्हतानपि ।
भूमिं खं द्या दिशश्चैव प्रायः पश्याम लोहितम् ॥ ६५
लोहितस्य तु गन्धेन स्पर्शेन च रसेन च ।
रूपेण चातिरिक्तेन शब्देन च विसर्पता ।
विषादः सुमहानासीत्प्रायः सैन्यस्य भारत ॥ ६६
तत्तु विप्रहतं सैन्यं भीमसेनमुखैस्तव ।
भूयः समाद्रवन्वीराः सात्यकिप्रमुखा रथाः ॥ ६७
तेषामापतता वेगमविषह्य महात्मनाम् ।
पुत्राणा ते महत्सैन्यमासीद्राजन्पराङ्मुखम् ॥ ६८

62abcd — a) B2 नराश्वगजसरोधे, B3 सबाधा, B4 D8 7 नरसबाधे, Da1 D1 5 नराश्वरथ, Dn1 गजसवाहे, T1 G2 M गजसपाते — b) V1 नराश्वरथसादिना, B1 5 गजसादिन, B2 D8 गजवाजिना, B3 T1 3 G3 M गजयोधिना, Da1 D1 5 नराश्वराधसादिना, G1 2 गजाश्वनरयोधिना — c) V1 लोहितोद, G1 लोहितोदा Da1 D5 मही घोरा B5 लोहितौघवहा घोरा — d) B (except B5) Da1 D1 3–5 7 मासशोणितकर्दमा, D2 6 नदी शोणित — e) K1 B1 4 5 D3 4 7 नराश्वगजदेहाना, V1 Da1 D1 5 रथदेहान्सा, B2 Dn1 T1 3 G M गजदेहान्वै, D2 6 गजदेहाश्च — f) K2 भीरुभेषणी, K3 4 V1 B D T2 3 G3 भीषणा (K3 णा), G2 भीषिणी

63 a) K1 V1 B D T2 पार(Dn1 परा)मपार, K3 परमपारे K3 तु (for च) T1 3 G M तस्या नद्या पर पार Cc cites अपार (as in text) — b) T3 G3 गच्छति (for व्रजन्ति) Ś1 K2 व्रजति*वधैषिण', Ś2 K4 व्रजतस्ते (K4 त) वधैषिण, K1 व्रजति ते वधैषिण, M1 जयति विजयैषिण — c) B3 अगाधे (for गाधेन) Cc cites गाधे K1 B1 3 4 D2 3 8 चाप्लवतश्च V1 B5 च प्लवति स, Da1 D1 5 चाप्लवति च, Dn1 चोत्प्लवतोन्ये, D4 6 7 वा प्लवतश्च K4 गाधे प्लवे प्लवतश्च, T1 नागैरवप्लवते च, T2 गाधेनान्ये प्लवतोन्ये T3 G M नागेन च प्लवतो वै Cc cites प्लवत' (as in text) — d) Dn1 वा (for च) V1 [आ]हवे (for [अ]परे) D8 निममज्यत चापरे

64 a) Dn1 ता (for ते) B2 M1 लोहितदिग्धागो — b) K3 D7 रक्तचर्मा, T1 G1 M2–4 रक्तवर्मांबरायुधा Cc cites अबर — c) B4 सस्नास् (for सस्नुस्) K3 D3 [अ]न्ये, Da1 D1 5 [अ]सून्, Dn1 D3 4 7 [अ]स्या, T G2 3 M2–4 [अ]स्र B2 तस्थुश्चास्या पपुश्चास्या — d) B2 सभृश्च (sic), B4 मग्नाश्च, D6 T1 M ममुश्च, T2 मम्रुदुर्, G1 ममाश्च (sic), G2 मद्राश्च (for मम्लुश्च) K3 परमर्षभा, D2 भरतर्षभा' V1 सस्नुर्मम्लुश्च भारत Da1 D1 5 मम्लु सस्नुश्च भारत

65 a) T1 G1 2 M4 नरा नागा (for नरान्नागान्) — B3 om 65cd — c) K3 B5 Dn1 चर्माणि (for वर्माणि) T1 3 G M वर्माणि चाप्यपश्याम (G1 2 M2 4 म), T2 वर्माणि च वपु श्याम — T2 3 G3 om 65de — d) K3 V1 B (B3 om) Da1 D1–8 वध्यमानान् (for हन्य)* K3 हतान्यपि Dn1 T1 G1 2 M पतितानि सहस्रश ❀Cc मध्यमानैराहतानि त्यक्तानि।❀ — e) B3 om ख D6 च (for द्या) K3 भूमिपालान्दिशश्चैव, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 T1 G1 2 M ख द्या भूमिं (M2–4 मिद्) दिशश्चापि (Da1 D1 श्चैव) — f) K3 पश्यामि K3 D2 T2 लोहितान्, V1 B2 3 5 D3 T1 G1 2 M3 लोहिता, M1 2 4 लोहिता D6 प्रापश्य श्यामलोहिता, T3 G3 पतितानि च लोहिते

66 a) K3 V1 B5 Da1 D1 2 5 6 T G M1 च, Dn1 [अ]तु (for तु) — b) K1 स्पर्शने च, Dn1 स्पर्शनेन (for स्पर्शेन च) G2 रथेन (for रसेन) — c) Ś1 K2–4 B1 3–5 Dn1 D1–5 7 8 S (except T3 G3) [अ]तिरक्तेन (for रिक्तेन) — d) G1 सर्पेन (for शब्देन) T3 G3 [अ]ति (for च) K1 Dn1 D4 G1 2 विसर्पिता (Dn1 ता), B1 3 D1 विसर्पता (D1 ता) — e) Dn1 T2 तु (for सु) — f) Dn1 T2 सैन्येषु B5 S (except T2) मारिष (for भारत)

67 a) K1 Dn1 G1 2 त तु, D6 तच्च, D3 ते तु (for तत्तु) B2 विप्रहित, T3 G3 विप्रद्रुत, Cc विप्रहत (as in text) K3 तत्तुर्भवप्रहत सैन्य (sic) — B3 om (hapl) 67b–70a — b) Da1 D1 5 तथा, D2 6 तदा (for तव) B1 5 D3 4 7 भीमसेनमुखास्तदा G1 2 मुखेन वै — d) Ś1 B1 4 D2–4 7 तदा, B5 D3 T2 रणे, M1 नरा (for रथा)

68 B3 om 68 (cf v l 67) — a) Da1 D1 5 शद्रस्, Dn1 वीरम् (sic), Cc वेगम् (as in text) — b) Ś1 K V1 B (B3 om) D2–4 6–8 S अविषह्य (K3 षज्य) V1 B2 4 5 Da1 D1 3 5 6 T1 3 G M निरीक्ष्य च (T1 3 G M वै), Dn1 T2 समीक्ष्य वै (for महात्मना) — c) K3 B1 D2 महा (for महत्) — d) V1 सर्वं (for राजन्)

तत्प्रकीर्णरथाश्वेभं नरवाजिसमाकुलम् ।
विध्वस्तचर्मकवचं प्रविद्धायुधकार्मुकम् ॥ ६९

व्यद्रवत्तावकं सैन्यं लोड्यमान समन्ततः ।
सिंहार्दितं महारण्ये यथा गजकुल तथा ॥ ७०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयस्त्रिंशोऽध्याय ॥ ३३ ॥

३४

संजय उवाच ।
तानभिद्रवतो दृष्ट्वा पाण्डवास्तावकं बलम् ।
क्रोशतस्तव पुत्रस्य न स्म राजन्यवर्तत ॥ १

ततः पक्षात्प्रपक्षाच्च प्रपक्षैश्चापि दक्षिणात् ।
*उदस्तशस्त्राः कुरवो भीममभ्यद्रवन्रणे ॥ २
कर्णोऽपि दृष्ट्वा द्रवतो धार्तराष्ट्रान्पराङ्मुखान् । C 8 2394 B 8 50 4 K 8 45 4

69 K1 B8 om 69 (for B8, cf v 1 67) — [a]) D8 तत्प्रकीर्णं Dn1 T2 तत्प्रकीर्णं (T2 र्णं) रथाश्व च, T1 तद्विकीर्णमहाश्वेभ, T8 G3 तद्विदीर्णनराश्वेभ , G1 2 M2-4 तद्विदी(G2 M8 ती)र्णरथाश्वेभ (M2-4 भ), M1 इति कर्ण नराश्वेभ — [b]) Dn1 गजवाजिनराकुल, D6 नरवाजिरथा , T1 M1 रथावाजिसमा , T2 गजवाजिरथा , T8 G8 रथसंघसमा , M2-4 नरप्रवरस — [c]) V1 B2 Da1 Dn1 D1 2 4 5 8 T2 8 G2 8 M विध्वस्तवर्म(Da1 D1 5 र्मं)कवच, T1 विविधध्वजसछन्न — [d]) Ś1 K2 B2 D8 4 7 प्रवृद्धायुधकार्मुक, K4 प्रविद्धायुद्ध , D2 प्रविधायुध , T1 विध्वस्तायुध

70 B8 om 70[a] (cf v 1 67) — [a]) Ś K1 2 4 व्याद्रवत्, D6 प्राद्रवत् — [c]) K1 महापुण्ये, K8 V1 B D (except D6) T8 G8 M इवारण्ये (for महा) — [d]) B1 यथा (for तथा) Dn1 T2 यथा गजमहाकुल

Colophon — *Day of Karna s Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीय(K4 ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* K8 कुरुसैन्यपराजय , T1 कुरूणा पराजय , M1 कुरुबलपलायन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 K1 2 34, Ś2 33 (as in text), B1 49, B4 51, B5 D6 50, Da1 D5 60, D1 44, T G 46, M 45 — *Śloka no* Dn1 94

34

1 D8 om the ref — [b]) K8 D4 6 7 T8 G8 M1 पाडवास — After 1[ab], K4 V1 B Da1 Dn1 D1 8-5 7 ins

456* दुर्योधनो महाराज वारयामास सर्वश ।
योधाश्च स्वबल चैव समन्ताद्भरतर्षभ ।

[(L 2) B8 Dn1 D8 7 योधाश्च B8 om च K4 भरतर्षभ]

— [c]) T1 8 G M2-4 सूतपुत्रस्य, M1 पाडु — [d]) K8 तस्मिन् (for न स्म) V1 निवर्तते (for न्यवर्तत)

2 [a]) K8 तस्य (for तत) Ś1 K8 B2 D2 पक्षा , V1 B1 8-5 Da1 D1 3-5 7 T1 8 G M2-4 पक्ष (for पक्षात्) K4 प्रपक्षात्पक्षात् (by transp), Dn1 T2 पक्षप्रपक्षस्था Ś K1 8 B2 D2 6 प्रपक्षाश्च, V1 B1 8-5 Da1 D1 8-5 7 क्षश्च T1 8 G M2-4 क्षस्था (for क्षाच्च) M1 तत प्रपक्ष प्रपक्षस्य (hypermetric) — [b]) Ś1 (*sup lin* as in text) K2 प्रकुक्षैश्च K8 प्रकुक्षाश्च V1 B1 8-5 Da1 D1 8-5 7 शकुनिश्च, B2 प्रकुक्षिश्च, D2 सपक्षेश्च, D6 प्रपक्षे, D8 प्रकुक्षेद् (for प्रपक्षैश्च) B8 चैव, D6 वापि, D8 अपि (for चापि) V1 B2 5 Da1 D1 5 6 दक्षिण (D6 णे), B1 8 4 D8 4 7 सौबल (for दक्षिणात्) Dn1 S प्रकु(T8 G8 प्राकु)क्षिस्थाश्च भारत (Dn1 मारिष) — K1 om 2[c]-3[b] — [c]) Ś1 तदस्त्रशस्त्रा , K2 उदस्य शस्त्रान्, K8 तदा स*स्त्रा, B1-4 D2-4 6-8 तदा सशस्त्रा , T1 8 G M उदात्तशस्त्रा (for *उदस्त) Ś2 K4 तदस्य कुरव शस्त्रान्, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 T2 कुरून्विदीर्य (Dn1 T2 द्रव , D1 दाय)तो दृष्ट्वा — [d]) K8 V1 Da1 D1 5 T2 M1 अभ्यद्रवद्, T8 G8 दंशयन् (for द्रवन्) K8 D6 8 रुषा (for रणे)

3 K1 om 3[ab] (cf v 1 2) — [a]) V1 B5 Da1 D1 5 transp दृष्ट्वा and द्रवतो G1 द्रावयतो (hypermetric) (for द्रवतो) — [b]) B D8 4 7 सराजकान् D2 रथाश्वनरकुजरान् — After 3[ab] K4 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 ins

457* मद्रराजमुवाचेद याहि भीमरथ प्रति ।
एवमुक्तश्च कर्णेन शल्यो मद्राधिपस्तदा ।

[(L 1) D4 वीररथ (for भीम) — Dn1 D2 T2 om line 2 — (L 2) K4 उक्तास K4 V1 B8 5 Da1 D1 6 तु (for च)]

— [c]) Ś1 K2 हसकर्णान् (for वर्णान्) K8 हयान्प्रासे,

C 8. 2395 B 8 30 5 K 8 45 5 हंसवर्णान्हयाग्र्यास्तान्प्रैषीद्यत्र वृकोदरः ॥ ३
ते प्रेषिता महाराज शल्येनाहवशोभिना ।
भीमसेनरथं प्राप्य समसज्जन्त वाजिनः ॥ ४
दृष्ट्वा कर्णं समायान्तं भीमः क्रोधसमन्वितः ।
मतिं दध्रे विनाशाय कर्णस्य भरतर्षभ ॥ ५
सोऽब्रवीत्सात्यकिं वीरं धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ।
एनं रक्षत राजानं धर्मात्मानं युधिष्ठिरम् ।
संशयान्महतो मुक्तं कथंचित्प्रेक्षतो मम ॥ ६
अग्रतो मे कृतो राजा छिन्नसर्वपरिच्छदः ।
दुर्योधनस्य प्रीत्यर्थं राधेयेन दुरात्मना ॥ ७
अन्तमद्य करिष्यामि तस्य दुःखस्य पार्षत ।
हन्ता वास्मि रणे कर्णं स वा मां निहनिष्यति ।
संग्रामेण सुघोरेण सत्यमेतद्ब्रवीमि वः ॥ ८
राजानमद्य भवतां न्यासभूतं ददामि वै ।
अस्य संरक्षणे सर्वे यतध्वं विगतज्वराः ॥ ९
एवमुक्त्वा महाबाहुः प्रायादाधिरथिं प्रति ।
सिंहनादेन महता सर्वाः संनादयन्दिशः ॥ १०
दृष्ट्वा त्वरितमायान्तं भीमं युद्धाभिनन्दिनम् ।
सूतपुत्रमथोवाच मद्राणामीश्वरो विभुः ॥ ११
पश्य कर्ण महाबाहुं क्रुद्धं पाण्डवनन्दनम् ।
दीर्घकालार्जितं क्रोधं मोक्तुकामं त्वयि ध्रुवम् ॥ १२

V1 B3 हयान्मुरयान्, B1 2 4 5 D (except D6 8) T1 3 G M हयानश्या(M1 न्या)न्, T2 हया॰रम्यान् (for श्यास्तान्) — [d]) K3 प्रपीड्यत्र Dn1 S प्रेषयद्य(Dn1 न्य)त्र पाडव, D6 अप्रैषीच्च वृकोदर

4 [a]) B1 2 4 D3 4 7 प्रेरिता — [d]) Ś1 K1 2 समासज्जत, B3 प्रसमासत्त, G2 समसज्यत

5 [a]) K3 4 Dn1 समायात — [b]) D2 6 भीमसेन स सयुगे — [c]) D2 6 मनो B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 T3 चक्रे, D2 दधे (for दध्रे) — [d]) K2 3 D6 भरतर्षभ॰, Dn1 तोत्तमा, T2 तोत्तम

6 [a]) D3 (marg as in text) अब्रजत् M4 सात्यकीं V1 वक्तु, B5 तूर्णं D3 वीरो, T3 G3 चैव (for वीर) — Ś K1 2 om 6^{cd} — [c]) K4 B2 4 D3 4 7 यूय, V1 (marg as in text) एत, B5 शूर (for एन) — [d]) K3 4 D6 8 G1 धर्मराज, D2 धर्मपुत्र (for धर्मात्मान) — [e]) K3 D1 युक्त, T2 3 G3 मुक्त॰ — [f]) D6 कथ च, D3 कदाचित् (for कथ) Ś K1 2 4 प्रेक्षितो, K3 D2 6 T2 G1 प्रेषितो, D3 प्रेक्ष्यतो (for प्रेक्षतो) B3 D2 मया, T2 गृह (for मम)

7 [a]) Ś1 K2 4 अग्रतोसि K1 अजोतो* Ś1 K2 कृतो राज्ञ (K2 ज्ञा), M3 महाराजा Ś2 अग्रतोन्यहतो राजश्च (sic) — [b]) Dn1 छिन्न, T3 G3 भिन्न (for छिन्न) K3 छन्नसर्वपरिस्कृत, D6 छिन्नसर्वपरिग्रह, T2 G1 2 M भिन्नवर्मपरिच्छद — [d]) D3 (*sup lin* as in text) राधेयस्य (for येन) K3 दुरासता, D2 महात्मना (for दुरा)

8 [a]) Ś2 अतमध्य, K1 अद्य सद्य (sic), V1 Da1 D1 5 G1 2 अहमत, B5 अतमत (for मद्य) V1 m प्रपश्यामि, B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 S गमिष्यामि (for करि) — [b]) T1 अस्य (for तस्य) Ś2 K4 भारत, K1 मार्जन, K3 V1 B2 पार्षत॰, S मारिष (M3 ष॰) — [c]) K4 हर्ता, D2 अतो (for हन्ता) Ś2 (*sup lin*) K1 [अ]द्यास्मि, K3 B5 Da1 D1 5 6 8 चास्मि, B1–4 D3 4 7 [अ]स्म्यद्य, M1 वा स्म (for वास्मि) T1 निहतास्मि V1 सोब्रवीत्सात्यकिं कर्णं — [d]) Ś2 मा, B4 मा (for स) K3 Dn1 T2 3 G मा वा (by transp), V1 D1 वा मा, B4 वा स, M1 मा वा Dn1 [अ]भिहनिष्यति (for निहनि) — [e]) K3 सक्रमेण, S सग्रामेद्य K2 सुघोषेण, S ॰रेस्मिन् (for ॰रेण) Dn1 सग्रामे पशुघोरेस्मिन् — [f]) K3 V1 B D (except D3) S (except T3 G3) ते (for व)

9 [b]) Ś1 K1 B1 2 4 Da1 D1 3 5 7 ददानि, G2 ददाम K3 V1 B3 D3 ते, K4 च (for वै) — [c]) Ś K1 2 4 B D3 4 7 G1 तस्य, G2 अद्य (for अस्य) Ś K1 2 4 मे रक्षणे (for सर) D3 यत्त (for सर्वे) — [d]) D6 त्वरध्व (for यतध्व)

10 [b]) Ś2 K3 V1 अधिरथिं (K3 थ), T2 G2 अतिरथिं (G2 थ), T3 G1 3 आतिरथिं (G1 थ) (for आधि) — [c]) K1 महत — [d]) K3 सभावयन् (for सनाद)

11 [a]) G1 स्फुरितम्, G2 स्फुटितम् (for त्वरितम्) — [b]) D1 भीमे K1 युद्धाभिनर्दिन, K3 नदन, V1 नदित, B2 3 युद्धातिनदिन, D1 6 युद्धाभिकाक्षिण (for नन्दिनम्) — D3 (hapl) om 11^{c}–12^{b} — [c]) D2 6 उवाचेद (for अथोवाच) — [d]) G2 मन्त्रीणाम् (for मद्रा) Dn1 S प्रभु, D2 6 बली (for विभु)

12 D3 om 12^{ab} (cf v 1 11) Before 12, N T3 G ins शल्य उवाच — [a]) Dn1 कर्ता (for कर्ण) V1 D3 महाबाहो, D1 बाहु T2 वीर — [b]) V1 B D (except D3, D3 om) S सक्रुद्ध पाडुनदन — [c]) K1 दीर्घं, G1 2 चिर (for दीर्घ) K2 4 T2 दीर्घकालार्जित(T2 र्चित) क्रोध — [d]) G1 2 M2–4 मोक्तुकामस् (for काम) M2–4 त्वय (for त्वयि)

ईदृश नास्य रूपं मे दृष्टपूर्वं कदाचन ।
अभिमन्यौ हते कर्ण राक्षसे वा घटोत्कचे ॥ १३
त्रैलोक्यस्य समस्तस्य शक्तः क्रुद्धो निवारणे ।
बिभर्ति यादृश रूपं कालाग्निसदृशं शुभम् ॥ १४
इति ब्रुवति राधेयं मद्राणामीश्वरे नृप ।
अभ्यवर्तत वै कर्णं क्रोधदीप्तो वृकोदरः ॥ १५
तथागतं तु संप्रेक्ष्य भीमं युद्धाभिनन्दिनम् ।
अब्रवीद्वचनं शल्यं राधेयः प्रहसन्निव ॥ १६
यदुक्तं वचनं मेऽद्य त्वया मद्रजनेश्वर ।
भीमसेनं प्रति विभो तत्सत्यं नात्र संशयः ॥ १७
एष शूरश्च वीरश्च क्रोधनश्च वृकोदरः ।
निरपेक्षः शरीरे च प्राणतश्च बलाधिकः ॥ १८
अज्ञातवासं वसता विराटनगरे तदा ।
द्रौपद्याः प्रियकामेन केवलं बाहुसश्रयात् ।
गूढभाव समाश्रित्य कीचकः सगणो हतः ॥ १९
सोऽद्य संग्रामशिरसि संनद्धः क्रोधमूर्च्छितः ।
किंकरोद्यतदण्डेन मृत्युनापि व्रजेद्रणम् ॥ २०
चिरकालाभिलषितो ममाय तु मनोरथः ।
अर्जुनं समरे हन्या मां वा हन्याद्धनजयः ।
स मे कदाचिदद्यैव भवेद्भीमसमागमात् ॥ २१
निहते भीमसेने तु यदि वा विरथीकृते ।
अभियास्यति मा पार्थस्तन्मे साधु भविष्यति । C 8 2416 B 8 50 28 K 8 45 26

---

13 a) T1 नेदृश Dn1 नव , D2 नास्ति, T1 तस्य, T2 न स्व , G1 न स्स (for नास्य) Da1 D1 5 रूपस्य (for रूप मे) D6 ते, T2 वै (for मे) — b) D2 6 T3 G1 3 M कथचन — c) Da1 D1 5 हते कर्णे, Dn1 T2 हते चापि, T1 अनिहते, T3 G3 M1 अभिहते, G1 2 M2–4 अपि हते (for हते कर्ण) — d) Dn1 राक्षस, T2 राक्षसौ K3 B D2 3 6–8 T1 G2 च (for वा)

14 a) Dn1 S (except T2) समग्रस्य (for स्तस्य) — b) Da1 शक्र क्रुद्धो, T3 G3 क्रुद्ध शक्तो (by transp) D2 [ऽ]भिवारणे (for निवा) — c) B D3 4 7 सदृश, M2–4 तादृश — d) K1 गुरु, D2 6 भृश (for शुभम्) K3 D8 T2 कालाग्निसमवर्चस, V1 B Da1 D1 3–5 7 युगाताग्निसमप्रभ, Dn1 कालाग्नेरिव वर्चस, T1 3 G3 M कालाग्न्यन(M2–4 नि)लवर्चस, G1 2 नलसवर्चस

15 Before 15, K4 V1 B Da1 D1 3–5 7 T2 3 G ins सजय उवाच — a) V1 B2 Da1 Dn1 D1 5 S (except T2) एव (for इति) G2 राधेयो — b) D6 अधिपो Ś1 K1 2 4 D5 नृपं, V1 नृप — c) K3 D6 8 वै कर्णं (D6 र्णं), T1 G1 2 M राधेय (for वै कर्णं) — d) K3 D2 6 8 क्रोधदीप्त, G2 क्रोधाद्दीप्ती K3 D6 8 वृकोदर

16 a) B1 2 D3 7 M3 अथागत, B4 समा , D6 रथा (for तथा) T3 G3 च (for तु) D4 त प्रेक्ष्य (for सप्रेक्ष्य) — b) K3 क्रुद्ध (for भीम) Dn1 नदन (for नन्दिनम्) T3 G3 भीमसेनमरिंदम — c) T2 मद्रराजान (for वचन शल्य)

17 a) K4 यद्युक्तं T1 मन्ये (for मेऽद्य) — b) K4 मद्रजनेश्वर K3 गच्छाम्यद्य जनेश्वर — G2 om (? hapl) 17c–18b — d) Ś2 सैन्य, D8 (marg as in text) सर्वं (for सत्य)

18 G2 om 18ab (cf v l 17) — a) K3 वीरश्च, S (except M4, G2 om) क्रूरश्च (for शूरश्च) K3 शूरश्च, D6 T2 M3 धीरश्च, M2 शूरश्च M4 क्रूरश्च (for वीरश्च) — b) T2 क्रोधितश्च (for क्रोधनश्च) — cd) K3 निरपेक्ष्य B2 प्रागतश्च Cc cites प्राणत (as in text) Ca शरीरे निरपेक्षत्वात्प्राणमात्राद्बलाधिक

19 a) K4 वहता, G1 वसते, G2 वसतो — b) K2 विरगानगरे (for विराट) V1 D2 T1 2 तथा (for तदा) — d) K2 बहुसश्रयात्, B2 बाहुसश्रया, Dn1 सभ्रमात् (for सश्रयात्) — e) K1 सूदभाव, B4 (marg as in text) गूढजात, Da1 गूढ भाव, T2 दृढभाव, Ca c गूढ (as in text) V1 समासृत्य T1 3 G M प्रसह्य विक्रमेणाजौ — f) D8 transp कीचक and सगणो

20 a) K3 कोथ, Da1 (before corr) D1 5 कोद्य (Da1 by corr काद्य) (for सोऽद्य) Ś2 (sup lin as in text) सग्रामशिरसा — b) Ś2 सनद्धा G2 साध*क्रोध सर्च्छित (sic) — G2 om 20cd — c) K1 किंकरोदित दृडेन, B2 किमद्य तत , T2 किं न नोद्यत , Ca c as in text — d) M1 मन्युना (for मृत्युना) Ca cites मृत्युनापि (as in text) K3 Dn1 रणे

21 Before 21, K3 ins कर्ण उवाच — a) K4 चिरकालोभिलषितो — b) B2 समाया, D8 मयाय, S मम यस् (for ममाय) — d) T3 G3 transp वा and हन्याद् — G2 om 21ef — e) G1 न (for स) K3 (marg sec m as in text) अप्यैव — f) S भीमसेन (M न) (for भवेद्भीम) Dn1 भीमसमागमे T1 3 G3 समागमत्; T2 समागत (for समागमात्) — After 21, Dn1 T2 ins

458* सशय सुमहान्शल्य प्राप्य भीममरिंदमम् ।

22 a) V1 B (except B5) D3 4 7 भीमसेने वा, T2

C 8 2417 B 8 50 27 K 8 45 26 अत्र यन्मन्यसे प्राप्तं तच्छीघ्रं संप्रधारय ॥ २२
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं राधेयस्य महात्मनः ।
उवाच वचनं शल्यः सूतपुत्रं तथागतम् ॥ २३
अभियासि महाबाहो भीमसेनं महाबलम् ।
निरस्य भीमसेनं तु ततः प्राप्स्यसि फल्गुनम् ॥ २४
यस्ते कामोऽभिलषितश्चिरात्प्रभृति हृद्गतः ।
स वै संपत्स्यते कर्ण सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २५
एवमुक्ते ततः कर्णः शल्यं पुनरभाषत ।
हन्ताहमर्जुनं संख्ये मां वा हन्ता धनंजयः ।
युद्धे मनः समाधाय याहि याहीत्यचोदयत् ॥ २६
ततः प्रायाद्रथेनाशु शल्यस्तत्र विशां पते ।
यत्र भीमो महेष्वासो व्यद्रावयत वाहिनीम् ॥ २७
ततस्तूर्यनिनादश्च भेरीणां च महास्वनः ।
उदतिष्ठत राजेन्द्र कर्णभीमसमागमे ॥ २८
भीमसेनोऽथ संक्रुद्धस्तव सैन्यं दुरासदम् ।
नाराचैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्दिशः प्राद्रावयद्बली ॥ २९
स संनिपातस्तुमुलो भीमरूपो विशां पते ।
आसीद्रौद्रो महाराज कर्णपाण्डवयोर्मृधे ।

M_4 (also as in text) सेनेन (for सेनं तु) — ^{b}) Ś$_2$ T_1 विरथे कृते — ^{c}) M_1 मा — ^{d}) K_1 Da_1 D_5 साधुर् M_1 करिष्यति (for भवि) B_8 तन्मे साधुतरं भवेत् — ^{e}) K_3 B_2 अथ, B_5 अद्य, D_4 T_3 तत्र, $G_{1\,2}$ यत्र (for अत्र) T_1 य (for यन्) K_4 D_8 G_2 पार्थं, Co प्राप्तं (as in text) — ^{f}) T_1 त (for तत्) B_1 सम्प्रवारय, Dn_1 T_2 चक्ष्व मे (for धारय) — After 22, K_4 Dn_1 T_2 (om lines 3–6) ins

459* भीमसेनं समासाद्य मया शक्यं निवर्तितुम् ।
मूर्तिमन्तमहं मन्ये मारुतिं मरुतां पतिम् ।
युधिष्ठिरं भीममिहाथ शङ्कया
यमौ तथा दण्डधरं यमप्रभम् ।
तैरेव नः सुखकरमाहवोऽस्तु [5]
व्रजामि बीभत्सुमहं गदाधरम् ।

[(L 1) Dn_1 T_2 न भीमसेनमासाद्य (for the prior half) — (L 3) Dn_1 अद्य (for अथ) — (L 4) Dn_1 यम प्रभुं — (L 5) Dn_1 सुखमावाहोस्तु (for करमाहवोऽस्तु)]

23 Before 23, K_4 Dn_1 $T_{2\,3}$ G ins संजय उवाच — ^{a}) K_3 V_1 B D S [अ]मितौजसः (for महात्मनः) — ^{c}) K_3 शल्य

24 ^{a}) Ś$_2$ T_3 G_3 अभियामि, K_3 B D $T_{1\,2}$ $G_{1\,2}$ M याहि, V_1 उपयाहि (for अभियासि) — ^{c}) Dn_1 व्यद्राव्य (for निरस्य) Dn_1 T_2 च (for तु) — ^{d}) फल्गुन — For 24^{cd}, S (except T_2) subst

640* निरपेक्षश्च युध्यस्व शक्तिं स्वां संप्रदर्शयन् ।

[G_2 स्वशक्ति (for शक्तिं स्वां) T_3 G_3 स्वशक्तिं स्वां संप्रदर्शयन् (hypermetric) (for the posterior half)]

25 ^{a}) Ś$_2$ K_4 यत्ते — ^{b}) G_2 यद्गत (for हृद्गतः) — ^{c}) B_6 Dn_1 D_6 S ते (for वै) K_3 संपद्यते K_3 कर्णं

26 ^{a}) D_6 उक्त V_1 B_5 Da_1 $D_{1\,5}$ S एवमुक्तस्तु राधेय — ^{b}) Dn_1 S उवाच ह (for अभाषत) — ^{c}) V_1 B_5 एनं (B_5 व) सरथं, Da_1 $D_{1\,5}$ $T_{1\,3}$ G M एनं सरथं (T_1 M ध्यो), Dn_1 T_2 एनं समरे (for अर्जुनं संख्ये) D_8 हता भीमं च समरे — ^{d}) K_4 हर्ता, B (except B_5) $D_{2-4\,7}$ हन्याद् (for हन्ता) V_1 B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1,5\,8}$ S वृकोदर (for धनंजय) — After 26^{cd}, T G_3 M ins

461* एवमुक्त्वा ततो राजन्राधेयो रथिनां वरः ।

[T_3 G_3 महाराज (for ततो राजन्) T_2 कर्णोऽथ (for राधेयो)]

— ^{e}) K_3 पुनः (for मनः) Ś $K_{1\,2\,4}$ समादाय — ^{f}) D_8 [अ]नोदयत् B (except B_5) Da_1 D_{1-7} याहि यत्र वृकोदर

27 Before 27 N (except V_1 Dn_1) ins संजय उवाच — ^{b}) G_2 शल्य शस्त्रविदां पते — ^{c}) K_3 तत्र, T_3 G M ततो (for यत्र) — ^{d}) K_3 व्यद्रवेयत्तु (sic), B_5 व्यद्रवत्तव, D_8 T_3 G वि(T_3 G_3 व्य)द्रावयति, M_{2-4} ह्यद्रावयत (for व्यद्रा)

28 ^{a}) S (except T_2 M_1) तू(G_1 सू)र्यनिनादाश्च — ^{b}) B_5 महत्स्वनः, S (except T_2) महास्वनाः — ^{c}) B $D_{2-4\,7}$ उदतिष्ठच्च (B_4 त्तु), S (except T_2) तिष्ठत

29 ^{a}) T_1 $G_{1\,2}$ [अ]पि, T_3 G_3 हि (for ऽथ) V_1 भीमसेनो रथं क्रुद्ध — ^{b}) V_1 B_1 D_3 तस्य, D_2 तत्र (for तव) — ^{c}) D_2 M_1 विविधैस् (for विमलैस्) — ^{d}) Ś$_2$ प्राद्रावहद्, K_1 V_1 Dn_1 प्रद्रावयद्, $K_{3\,4}$ प्राद्र , B_5 प्राच्छाद , D_8 विद्रा (D_8 m व्यद्रा) (for प्राद्रा) T_1 क्षिप्रमभ्यद्रवद्बली

30 ^{a}) Ś$_2$ K_3 तुमलो — ^{b}) K_3 V_1 B D S घोररूपो (for भीम) — ^{c}) K_3 आसीद्भीम (sic), K_4 अतिरौद्रो; D_1 आसीद्रौद्रौ — B_2 om 30de — ^{e}) D_1 मुहूर्तो, T_1 मुहूर्तं — After 30^{e}, S (except T_2) ins

ततो मुहूर्ताद्राजेन्द्र पाण्डवः कर्णमाद्रवत् ॥ ३०
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कर्णो वैकर्तनो वृषः ।
आजघानोरसि क्रुद्धो नाराचेन स्तनान्तरे ।
पुनश्चैनममेयात्मा शरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३१
स विद्धः सूतपुत्रेण छादयामास पत्रिभिः ।
विव्याध निशितैः कर्णं नवभिर्नतपर्वभिः ॥ ३२
तस्य कर्णो धनुर्मध्ये द्विधा चिच्छेद पत्रिणा ।
अथ तं छिन्नधन्वानमभ्यविध्यत्स्तनान्तरे ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन सर्वावरणभेदिना ॥ ३३
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सूतपुत्रं वृकोदरः ।
राजन्मर्मसु मर्मज्ञो विद्ध्वा सुनिशितैः शरैः ।
ननाद बलवन्नादं कम्पयन्निव रोदसी ॥ ३४
तं कर्णः पञ्चविंशत्या नाराचानां समार्दयत् ।
मदोत्कटं वने दृप्तमुल्काभिरिव कुञ्जरम् ॥ ३५
ततः सायकभिन्नाङ्गः पाण्डवः क्रोधमूर्च्छितः ।
संरम्भामर्षताम्राक्षः सूतपुत्रवधेच्छया ॥ ३६
स कार्मुके महावेगं भारसाधनमुत्तमम् ।
गिरीणामपि भेत्तारं सायकं समयोजयत् ॥ ३७
विकृष्य बलवच्चापमा कर्णादतिमारुतिः ।
तं मुमोच महेष्वासः क्रुद्धः कर्णजिघांसया ॥ ३८
स विसृष्टो बलवता बाणो वज्राशनिस्वनः ।
अदारयद्रणे कर्णं वज्रवेग इवाचलम् ॥ ३९ C 8 2436 B 8 50 46 K 8 45 46

462* नातिकृच्छ्राद्धसन्निव ।
भीमसेनो महाबाहु

— f) B2 अद्रवत् S (except T2) कर्णं (M2–4 र्णं) प्रेप्सुरभिद्रवत्

31 a) V1 B5 तमाद्रवत, B4 D8 समापतत (for तमा) — b) S (except G1) वृषा — c) V1 B (except B2) D3 4 7 सुसक्रुद्धो (for [उ]रसि क्रुद्धो) — d) Dn1 स्तनांतर, S (except T2) परतप (T1 प) — e) G1 2 कर्णश्च (for पुनश्च) B2 चैव (for चैनम्)

32 b) T3 G ताडयामास (for छाद) — c) K3 D8 T1 च शरै, Dn1 D6 T2 3 G M1 च शितै K4 D1 कर्ण, Dn1 T2 M2–4 बाणै — d) Dn1 T2 M2–4 कर्णं नवभिरायसै (Dn1 T2 क्षुरै)

33 a) M3 कर्ण M2–4 द्विधा (for धनुर्) — b) M2–4 धनुश्च (for द्विधा) V1 B1 3 D3 4 7 पत्रिभि — c) D2 6 तथा (for अथ) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 S [ए]न, D6 [ए]व (for त) — d) K3 अभिविध्यत्, V1 B Da1 Dn1 D3–5 7 8 S प्रत्य , D1 प्रविध्यत (for अभ्यविध्यत्) — f) K3 विद्धा च रणभेदिना

34 c) K3 धर्मज्ञो, B2 सर्वांगो (for मर्मज्ञो) — d) V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 3 G विव्याध निशितै, D6 विद्धाशु निशितै — e) V1 Da1 D1 5 6 8 T1 G2 M2–4 बलवान्, G1 च बलान् — f) K3 B5 D2 मेदिनीं, V1 रोदसीं, Cc रोदसी (as in text)

35 b) B (except B1) Da1 D3 4 7 नाराचेन (for चाना) K3 B Da1 Dn1 D1–5 7 समार्पयत्, V1 D6 8 S समर्पयत् (for समार्द) — c) T3 G M रणे (for वने) — T2 om 35d–40a — d) D2 उन्नदन्निव (for उल्काभिरिव)

36 T2 om 36 (cf v l 35) — a) Dn1 स कर्ण बा****, S (T2 om) स कर्णबाणाभि(T1 णानि)हत — b) Dn1 om from पाण्डव up to गि (in 37c) — d) Ś2 K4 V1 B (except B5) Da1 D1–7 सुतपुत्रवधेप्सया (D1 प्सय , D5 ःसया), S (T2 om) न्नजिघासया

37 T2 om 37 (cf v l 35) Dn1 om up to गि (in 37c) (cf v l 36) — a) Ś1 K2 4 B5 D2–4 6 8 (before corr) T1 कार्मुक, K1 कार्मुका, K3 कार्मुक — d) K3 भर्त्तारं (for सायक) D2 6 साध(D6 य)क समरे बली

38 T2 om 38 (cf v l 35) — a) T3 G M2–4 आकृष्य — b) Ś2 K4 B2 3 अभि-, K1 Cc अधि , V1 D4 इति (for अति) K3 आ कर्णादपि चाहत, T1 आकर्णं त महाबल, T3 G M आ कर्णांतमवि(M1 पि)च्युत (M1 त) — c) D6 स मुमोच, T3 G मुमोच च (for तं मुमोच) K3 महेष्वास

39 T2 om 39 (cf v l 35) — b) B2 वज्रसमस्वन, T1 वज्राशनिप्रभ — c) Ś1 K2 4 अद्रावयद्, Ś2 K4 व्यद्रावयद्, K3 V1 आहा(V1 दा)रयद्, T1 व्यदारयद् (for अदा) — d) K3 V1 B D S वज्रवेगो यथाचलं (Dn1 बल)

C 8 2437 B 8 50 47 K 8 45 47 स भीमसेनाभिहतो सूतपुत्रः कुरूद्वह ।
निषसाद रथोपस्थे विसंज्ञः पृतनापतिः ॥ ४०
ततो मद्राधिपो दृष्ट्वा विसंज्ञं सूतनन्दनम् ।
अपोवाह रथेनाजौ कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ४१
ततः पराजिते कर्णे धार्तराष्ट्रीं महाचमूम् ।
व्यद्रावयद्भीमसेनो यथेन्द्रो दानवीं चमूम् ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

३५

धृतराष्ट्र उवाच ।
सुदुष्करमिदं कर्म कृतं भीमेन संजय ।
येन कर्णो महाबाहू रथोपस्थे निपातितः ॥ १
कर्णो ह्येको रणे हन्ता सृञ्जयान्पाण्डवैः सह ।
इति दुर्योधनः सूत प्राब्रवीन्मा मुहुर्मुहुः ॥ २
पराजितं तु राधेयं दृष्ट्वा भीमेन संयुगे ।
ततः परं किमकरोत्पुत्रो दुर्योधनो मम ॥ ३
संजय उवाच ।
विभ्रान्तं प्रेक्ष्य राधेयं सूतपुत्रं महाहवे ।
महत्या सेनया राजन्सोदर्यान्समभाषत ॥ ४

---

40 T2 om 40a (cf v l 35) — a) V1 G2 भीमसेनेनाभिहत — b) B1 om from पुत्र up to सूत (in 41b) Ś K2 भीमसेन (for सूतपुत्र) Ś1 K1-3 कुरूद्वह V1 B5 Dn1 T2 कुरूत्तम (Dn1 °म॰), T3 G [अ]प्यरिंदम K4 वीर प्रहरतां वर, T1 M ग(T1 ह)-तासुवदरिंदम (T1 M1 °म) — d) K3 D8 नि(D8 °नि)सज्ञ॰ Dn1 T2 त्यक्तकार्मुक, G1 2 पृथिवीपति (for पृतना) — After 40, T2 3 G ins

463* रुधिरेणावसिक्ताङ्गो गतासुवदरिंदम ।

— After the above, S ins a passage given in App I (No 11)

41 B1 om up to सूत in (41b) (cf v l 40) Before 41, T2 3 G1 3 ins संजय उवाच — a) T1 G1 2 M एव (for ततो) T3 G3 एव मद्राधिप (G3 °प) श्रुत्वा — b) D1 5 M4 सूतनदन — c) K1 (before corr) अपोवाह्य (K1 by corr °य) (for अपोवाह) G2 रथे राजन् (for नाजौ)

42 a) Dn1 S पराजिते तत॰ (by transp) K3 — b) T1 G2 3 M1 धार्तराष्ट्र, K4 राष्ट्रि K1 T1 3 G1 2 M1-3 महाचमू (K1 °मू) — B2 om (hapl) 42cd — c) Dn1 T2 अमेयात्मा (for भीमसेनो) T1 3 G M व्यपा(G1 2 अपा, M1 व्यप)यात्सर्वतो भग्ना — d) D2 T2 महेन्द्रो (for यथेन्द्रो) B1 3 4 D8 7 दानवान्पुरा (B1 °न) (for दानवीं चमूम्) T1 3 G M हाहाभूता (G1 M1 °ता॰) समतत

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Ś1 T2 M1 कर्णपराजय (S1 °भव), Dn1 कर्णभीमसेनयोर्युद्धे कर्णपराजय, T1 कर्णमोहन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 34 (as in text), K1 35, B1 50, B4 M 46, D1 45, D4 31, D6 51, T G 47

35

1 a) D6 M1 कर्ण (for कर्म) — b) T3 G भीमसेनेन संजय — c) S महेष्वासो (for महाबाहू)

2 a) K4 कर्णो ह्येको K4 हर्ता (for हन्ता) — b) B1-4 Dn1 D3 4 7 8 S transp सृञ्जयान् and पाण्डवै — c) D6 सूत — d) B5 अब्रवीच्, Da1 D1 5 S (T3 damaged) प्रोक्तवान् (for प्राब्रवीन्) Ś K1 2 4 वै, B5 च, Da1 D1 5 हि, G1 2 मे (for मा) Da1 D1 5 पुन पुन॰ (for मुहुर्मुहु॰)

3 a) Ś1 K2 पराजिते S (except T2) च (for तु) — K3 om (hapl) 3b-4a — c) B5 अत (for तत) G1 om पर

4 K3 om 4a (cf v l 3) — a) V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 S विमुख (G2 °क्त), D2 विद्रुत (for विभ्रान्त) T1 M दृश्य, G2 पश्य (for प्रेक्ष्य) — b) D6 महामृधे, M1 रथ (for हवे) — c) K3 B5 Dn1 D2 6 8 T G2 3 M सार्धं, Da1 D1 5 राजा, G1 पार्थ (for राजन्) V1 दुर्योधनो महाराजन्, B1-4 D3 4 7 पुत्रस्तव महाराज — d) K3 सौदर्याम्, T2 सोदरान् (for सोदर्यान्) B5 अन्वभाषत, S इदमब्रवीत् (for समभाषत)

शीघ्रं गच्छत भद्रं वो राधेयं परिरक्षत ।
भीमसेनभयागाधे मज्जन्तं व्यसनार्णवे ॥ ५
ते तु राज्ञा समादिष्टा भीमसेनजिघांसवः ।
अभ्यवर्तन्त संक्रुद्धाः पतगा इव पावकम् ॥ ६
श्रुतायुर्दुर्धरः क्राथो विवित्सुर्विकटः समः ।
निषङ्गी कवची पाशी तथा नन्दोपनन्दकौ ॥ ७
दुष्प्रधर्षः सुबाहुश्च वातवेगसुवर्चसौ ।
धनुर्ग्राहो दुर्मदश्च तथा *सत्त्वसमः सहः ॥ ८

एते रथैः परिवृता वीर्यवन्तो महाबलाः ।
भीमसेनं समासाद्य समन्तात्पर्यवारयन् ।
ते व्यमुञ्चञ्शरव्रातान्नानालिङ्गान्समन्ततः ॥ ९
स तैरभ्यर्द्यमानस्तु भीमसेनो महाबलः ।
तेषामापतता क्षिप्रं सुतानां ते नराधिप ।
रथैः पञ्चाशता सार्धं पञ्चाशन्न्यहनद्रथान् ॥ १०
विवित्सोस्तु ततः क्रुद्धो भल्लेनापाहरच्छिरः ।
सकुण्डलशिरस्त्राण पूर्णचन्द्रोपम तदा । C 8 2452 B 8 51 13 K 8 46 13

---

5 Before 5 K_3 (marg) ins संजय — ^{a}) K_3 गच्छस्व Ś$_2$ वै (for वो) — ^{b}) Dn_1 T_1 रक्षथ, D_6 रक्षितु — T_3 om 5^c–8^d — ^{c}) D_2 भीमसेन Da_1 $D_{1\ 2\ 5}$ भीमसेनमहागाधे, $T_{1\ 2}$ G M भये घोरे — ^{d}) K_4 मज्जते

6 T_3 om 6 (cf v l 5) — ^{b}) K_3 V_1 B Da_1 $D_{3-5\ 7\ 8}$ भीमसेन Dn_1 S (T_3 om) जिघांसया — K_3 om (hapl) 6^c–10^b — ^{c}) S (except T_2, T_3 om) सहसा (for संक्रुद्धा) — ^{d}) B (except B_5) $D_{3\ 4\ 7}$ पतगा पावक यथा

7 K_3 T_3 om 7 (cf v l 6, 5) — ^{a}) Ś$_1$ (*sup lin*) श्रुतेश, K_1 श्रुते च, K_2 श्रुत*, V_1 B D T_2 $G_{1\ 3}$ M श्रुतर्वा (Dn_1 वा, D_6 वान्), T_1 सुवर्वा (for श्रुतायुर्) T_1 दुधर Dn_1 क्राथिर् D_2 $T_{1\ 2}$ G M क्रोधी (D_2 T_2 धो) (for क्राथो) — ^{b}) Ś$_1$ K_2 G_2 विवत्सुर्, K_1 विभत्सुर्, D_6 विविंशुर् (for विवित्सुर्) — ^{c}) Dn_1 Da_1 $D_{1\ 5}$ प्रासी, T_1 चापि, $G_{1\ 2}$ खड्गी (for पाशी) — ^{d}) G_3 नदोपनदनौ

8 K_3 T_3 om 8 (cf v l 6, 5) — ^{a}) D_6 दुष्प्रहर्ष (for धर्ष) S_2 सुराहुश्, D_6 सुवायुश् (for सुबाहुश्) Ś$_1$ K_2 वा (for च) — ^{b}) Ś$_1$ K_2 **योग°, B_2 बाहुवेग (for वातवेग) — ^{c}) K_2 धनुर्ग्राह्यो, B_2 Dn_1 ग्रहो, D_2 धरो, T_2 गृहो (for ग्राहो) Dn_1 दुर्भरश्, D_2 दुर्दमश्, D_8 दुर्मुखश् (for दुर्मदश्) T_1 G M दुर्धनो (T_1 G_3 धरो, $G_{1\ 2}$ °कर्णो) दुर्मदश्चैव — ^{d}) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ Dn_1 सत्त्व सम, T_2 सत्यसम (for *सत्त्वसम) V_1 जरासंध सम सह, $B_{1\ 4}$ जारासंधि श(B_4 स)ल सह, $B_{2\ 3\ 5}$ Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ जरा($B_{2\ 5}$ D_1 ल)संध शल सह, D_2 तथा सत्त्वसुदुसह, D_6 तथा सत्य सुदु सह, D_8 तथा सत्त्वसह सम, T_1 तथा संधि समागम, G_1 तथानंदरम सह, G_2 तथा ******, G_3 तथा संध सम शम, M_1 तथा स्रध शम सह, M_{2-4} तथा संध सह श(M_3 स)म

9 K_3 om 9 (cf v l 6) — ^{a}) M_4 एतै — ^{b}) Da_1 $D_{1\ 5}$ महारथा, S (except T_2) बला(G_2 धरा)न्विता (for महाबला) $D_{2\ 6}$ परिवव्रुर्वृकोदर — ^{c}) T_3 (damaged) V_1 समासाद्य भीमसेन — ^{e}) B_1 ते विमुचन्, B_2 तेभ्यो मुचन्, S ते किरत (for ते व्यमु ञ्चन्) — ^{f}) Dn_1 D_8 $T_{2\ 3}$ G_3 नानारूपान्, Ca लिङ्गान् (as in text) T_3 G_3 M_{2-4} समभ्ययु (for समन्तत)

10 ^{a}) B_3 T_3 G_3 शरै (for स तैर्) K_1 T_2 अभ्य र्दमानस्, M_1 अभ्युद्य (for अभ्यर्द्य) — ^{b}) M_4 महाबलै T_2 भीमसेन महाबल — ^{c}) B_3 Dn_1 D_8 S शीघ्र, D_6 चित्र (for क्षिप्र) — ^{d}) V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1\ 5}$ S पुत्राणा (for सुताना) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-5\ 7\ 8}$ S (except T_1) जनाधिप (Dn_1 प) $D_{2\ 6}$ वृकोदर (for नराधिप) — ^{e}) $G_{1\ 2}$ शरै (for रथै) S K_2 T_2 पचशता, K_1 पाचाशत, K_3 $B_{2\ 4}$ D_7 पचदशै, K_4 $B_{1\ 3\ 5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1-6\ 8}$ $T_{1\ 3}$ G M पच(K_4 D_8 G_1 चा)शतै (for पञ्चा शता) — ^{d}) Ś$_1$ K_3 V_1 B Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ M_{2-4} अहन(Da_1 $D_{1\ 5}$ र)द्, Dn_1 T_1 व्यहर(T_1 न)द् D_6 अवधीद् (for न्यहनद्) Ś$_2$ $K_{1\ 2}$ पचाशतसहस्र($K_{1\ 2}$ त्र)थान् (sic), K_4 शतमहारथान्, D_2 शीत्यवधीद्रथान्

11 ^{a}) V_1 विवत्सोश्, D_2 विवित्सुस्, D_3 विविशोस्, D_6 विविंशोस्ता (sic) V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1\ 5\ 8}$ $G_{1\ 2}$ च (for तु) — ^{b}) G_1 फल्लेन K_1 Dn_1 $D_{6\ 8}$ S (except M_1) अपहरच् — $K_{3\ 4}$ V_1 B D S transp 11^{cd} and 11^{ef}, K_4 reading 11^{ef} twice — ^{c}) B_1 Dn_1 D_7 सकुडल शिरस्त्राण, G_2 सक्रुद्ध सशिरस्त्राण — ^{d}) B_2 चद्रोसम V_1 B_{1-3} $D_{3\ 4\ 7}$ तथा (for तदा) B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1\ 5}$ T_2 पूर्णचद्रनिभ तदा, $T_{1\ 3}$ G M निभानन — After 11^{cd}, S (except T_2) ins

464* अशोभत महाराज पूर्णचन्द्र इवाम्बरे ।

— ^{e}) $K_{3\ 4}$ V_1 B D S भीमसेनो — ^{f}) $K_{3\ 4}$ (first time) उत्पपात, V_1 B Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ $T_{1\ 3}$ G M_1 तत्प, D_8 सव्य (for स पपात) K_3 महद्, K_4 (both

C 8. 2451 B 8. 51 12 K 8. 46 12 भीमेन च महाराज स पपात हतो भुवि ॥ ११
तं दृष्ट्वा निहत शूर भ्रातरः सर्वतः प्रभो ।
अभ्यद्रवन्त समरे भीम भीमपराक्रमम् ॥ १२
ततोऽपराभ्यां भल्लाभ्या पुत्रयोस्ते महाहवे ।
जहार समरे प्राणान्भीमो भीमपराक्रमः ॥ १३
तौ धरामन्वपद्येता वातरुग्णाविव द्रुमौ ।
विकटश्च समश्चोभौ देवगर्भसमौ नृप ॥ १४
ततस्तु त्वरितो भीमः क्राथं निन्ये यमक्षयम् ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन स हतो न्यपतद्भुवि ॥ १५
हाहाकारस्ततस्तीव्रः सबभूव जनेश्वर ।
वध्यमानेषु ते राजस्तदा पुत्रेषु धन्विषु ॥ १६
तेषां संलुलिते सैन्ये भीमसेनो महाबलः ।
नन्दोपनन्दौ समरे प्रापयद्यमसादनम् ॥ १७
ततस्ते प्राद्रवन्भीताः पुत्रास्ते विह्वलीकृताः ।
भीमसेनं रणे दृष्ट्वा कालान्तकयमोपमम् ॥ १८
पुत्रास्ते निहतान्दृष्ट्वा सूतपुत्रो महामनाः ।
हंसवर्णान्हयान्भूयः प्राहिणोद्यत्र पाण्डवः ॥ १९
ते प्रेषिता महाराज मद्रराजेन वाजिनः ।
भीमसेनरथं प्राप्य समसज्जन्त वेगिताः ॥ २०
स सनिपातस्तुमुलो घोररूपो विशां पते ।
आसीद्रौद्रो महाराज कर्णपाण्डवयोर्मृधे ॥ २१
दृष्ट्वा मम महाराज तौ समेतौ महारथौ ।

---

times) B1 2 4 5 Da1 D1 3–5 7 हत, B3 D8 T3 G M1 ततो, T1 शिरो (for हतो) B3 विभु, D2 6 युधि (for भुवि)

12 a) G2 निहता G1 2 सर्वे (for शूर) — b) B2 T3 G3 भ्रातर, T2 सत्वर (for सर्वत) K3 S (except T2) तदा (T1 तथा), Dn1 सह (for प्रभो) B5 भ्रातर सर्वे एव ते — c) T1 3 G M वर्तत, T2 द्रवत

13 a) G1 फल्लाभ्या (for भल्लाभ्या) — b) Dn1 त (for ते) D2 6 महामृधे S (except T2) जनाधिप (for महाहवे) — d) Ś K1 2 4 हेमपुखै शिलीमुखै, V1 B5 Da1 D1 5 सुसरब्धो महाबल, Dn1 शराभ्यां पाडुनदन, S शिताभ्या पाडुनदन (M3 न)

14 a) T1 तौ रथौ, G1 तौ शूर (for तौ धराम्) D2 6 समपद्येता, D3 अनु (for अन्व) — b) V1 B5 D2 4 5 8 भग्ना, Da1 रुग्ला, D6 भुग्ना (for रुग्णा) — D1 om 14cd — c) Ś2 B (except B5) Da1 D3–5 7 सहश्च (for समश्च) T1 विकटश्चोभौ महाराज (hypermetric) — d) K3 D6 8 S देवपुत्रसमौ, K4 वेदगर्भं, V1 B Da1 D2–5 7 देवपुत्रोपमौ

15 a) D8 त्वरित — b) K3 T1 3 G M2–4 क्रोध (T1 धिं, T3 G3 धात्, G1 धिन्), K4 क्राथ, V1 क्राथिं (for क्राथ)

16 a) T1 तत्र (for तीव्र) — b) K3 सबभूवु K4 जनेश्वर — c) B5 Da1 D1 5 हन्य (for वध्य) K3 V1 B D (except D6) S वी(T2 धी)रेषु (for ते राजस्) — d) K3 V1 B D (except D6) तव (for तदा) D1 तेषां सु- (for पुत्रेषु) G1 [अ]धन्विषु

17 a) Dn1 तत (for तेषां) Ś1 K1 2 4 सदलिते, Ś2 सचलिते, K3 D1 G1 सुलुलिते, B2 ससकुले, B3 चनुनुते (sic), D2 6 सकुलिते (for सलुलिते) T1 तेषा सैन्य क्षय निन्ये — b) K3 V1 B D S पुनर्भीमो (for भीमसेनो) D5 महाबल — d) B (except B5) Da1 D1–7 प्रै(D6 7 प्रे)षयद्, S (except T2) प्राहिणोद् (for प्रापयद्)

18 a) B5 Dn1 स (for ते) — After 18, Dn1 D4 8 T2 ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 T2 धृतराष्ट्रपुत्रवध — *Adhy no* (figures, words or both) T2 48]

19 Before 19, Dn1 D8 T2 ins सजय उवाच — a) T3 G3 च G1 2 तान् (for ते) — b) K3 V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3 4 6–8 T2 सुदुर्मना, K4 महाबल, B2 D2 बृहन्मना (for महा) D5 T1 3 G M कर्ण क्रोध(D5 कोप)समन्वित — c) Ś2 K1 2 4 हेम (for हस) — d) B (except B2) Dn1 D3 4 7 S प्रै(T1 2 G1 2 M1 2 4 प्रे)षयद् (for प्राहिणोद्)

20 a) Dn1 T2 transp ते and प्रेषिता K4 प्रेरिता, M3 मर्षिता (for प्रेषिता) — b) D2 6 मनोमारुतरहस — c) M3 भीमसेन समासाद्य — d) G1 2 समसज्यत

21 a) B3 Dn1 सप्रहारस् (for सनिपातस्) K3 D8 तुमलो — d) T1 तथा (for मृधे)

22 D8 om 22ab — a) Ś2 B2 Dn1 D7 T2 सम (Ś2 B2 म), D6 तत्र, G1 तु त (for मम) — b) B3 महामृधे, T3 G3 बलौ (for रथौ) — c) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 युद्ध, T1 स्याते (sic), T3 G2 3 M तु स्यात् G1 चास्मि (for नून) — d) G2 एतदन्यत् (for एतदद्य) — After 22, K4 V1 B D (except D2) S ins a passage given in app I (No 12) — After the above passage, K4 Dn1 D4 6 7 ins

आसीद्बुद्धिः कथं नूनमेतदद्य भविष्यति ॥ २२
ततो मुहूर्ताद्राजेन्द्र नातिकृच्छ्राद्धसन्निव ।
विरथं भीमकर्माणं भीमं कर्णश्चकार ह ॥ २३
विरथो भरतश्रेष्ठः प्रहसन्ननिलोपमः ।
गदाहस्तो महाबाहुरपतत्स्यन्दनोत्तमात् ॥ २४
नागान्सप्तशतान्राजन्नीषादन्तान्प्रहारिणः ।
व्यधमत्सहसा भीमः क्रुद्धरूपः परंतपः ॥ २५
दन्तवेष्टेषु नेत्रेषु कुम्भेषु स कटेषु च ।
मर्मस्वपि च मर्मज्ञो निनदन्व्यधमद्भृशम् ॥ २६
ततस्ते प्राद्रवन्भीताः प्रतीपं प्रहिताः पुनः ।
महामात्रैस्तमावव्रुर्मेघा इव दिवाकरम् ॥ २७
तान्स सप्तशतान्नागान्सारोहायुधकेतनान् ।

C 8 2487
B 8 31 46
K 8 46 48

465* आजघ्ने बहुभिर्बाणैर्ध्वजमेकेषुणाहनत् ।
सारथिं चास्य भल्लेन प्रेषयामास मृत्यवे ।
K4 Dn1 D4 6 7 cont V1 B Da1 D1 3 5 8 S ins after App I (No 12)

466* छित्त्वा च कार्मुकं तूर्णं पाण्डवस्याशु पत्रिणा ।
[S (except T2) चिच्छेद (for छित्त्वा च) D1 5 6 चित्र (for तूर्णं) K4 [अ]तिपत्रिणा, V1 स्वप, T1 3 G M महात्मन, T2 [उ]रुपत्रिणा (for [आ]शु प) D5 6 भीमसेनस्य पत्रिणा (for the posterior half)]

23 B1-4 D2 5 8 om 23^{ab} In Da1, portion from 23^{a} up to 42^{b} is lost on a missing folio — ^{b}) D6 भीमसेनाद् (for नातिकृच्छ्राद्) — B1 reads 23^{c}-33^{d} [preceded by lines 11-32 of App I (No 12) and 466*] after 54 — ^{d}) S (except T2) भीम चक्रे नराधिप

24 Da1 missing (cf v 1 23) — ^{a}) K1 3 V1 B D1-5 7 भरतश्रेष्ठ, K2 भ्रातरश्रेष्ठ (sic) — ^{b}) K3 प्रहस्य (for प्रहसन्) D2 6 बलवत्तर, D1 अचलोपम, Ca c अनिलोपम (as in text) B2 प्रहस्यातिबलो युधि — For, 24^{ab} Dn1 D8 S subst

467* ततोऽमर्षी महातेजा विरथो रथिना वर ।
[D8 निमेषान् (hypermetric), T1 3 G भीमो (for ऽमर्षी) T1 महाराज (for तेजा)]
— ^{c}) K3 V1 B D1-7 S गदा गृह्य (for गदाहस्तो) Dn1 D8 वेगेनाकृष्य (D8 नोत्क्षुत्य) सहसा — ^{d}) Dn1 D8 आपतत्, Co अपत (as in text) — Ś K V1 B D1 3-5 7 8 ins after 24 D2 6 ins after 471*

468* अवप्लुत्य च वेगेन तव सैन्यं विशां पते ।
व्यधमद्गदया भीम शरन्मेघानिवानिल ।
[(L 1) V1 तु (for च) — (L 2) K4 D8 शर(D8 रा)न्मेघमिव Ś2 अलिन (sic), B4 अनल, D5 अचल (for अनिल)]
D8 cont Dn1 S ins after 24

469* गदया च महाराज कर्णस्य रथकूबरम् ।
पोथयामास सक्रुद्ध समरे शत्रुतापन ।
[(L 2) T1 2 क्रो(T1 यो)धयामास T2 om the posterior half Dn1 D8 पाडुपुत्र प्रतापवान्]

S cont

470* स क्रोधवशमापन्न पाण्डुपुत्र प्रतापवान् ।
विद्राव्य गदया वीरस्तव पुत्रान्महाहवे ।
[T2 om the prior half of line 1 — (L 2) T2 महारथान्, T3 G1 3 दशाहवे (for महा)]
On the other hand, D2 6 ins after 24

471* कर्णं शल्यं च युगपद्गदया प्रहसन्निव ।
अपातयद्रथोपस्थे निहत्य विननाद ह ।

25 Da1 missing (cf v 1 23) — ^{a}) G2 सप्तदशान् (for शतान्) — ^{b}) T1 G1 2 M निषादाना (for ईषादन्तान्) G1 2 M1 प्रहारिणा D2 6 अवधीत्तत्र पाडव — ^{cd}) K1 क्रुद्धरूपान् B5 समतत (for परतप) Dn1 D8 S व्यधमद्(T1 यन्म)दया भीमो दडपाणिरिवातक

26 Da1 missing (cf v 1 23) — ^{ab}) D2 मात्रेषु (sic) (for नेत्रेषु) Dn1 T2 M2-4 transp नेत्रेषु and कुम्भेषु Co cites कुम्भेषु (as in text) Ś2 K1 3 V1 B D (Da1 missing) S च (for स) K4 शकटेषु (for स क) Ś2 (*sup lin*) चटेषु, Dn1 S मुखेषु, Co कटेषु (as in text) — ^{c}) K4 वर्म (for मर्म) D8 T2 धर्मज्ञो (for मर्मज्ञो) — ^{d}) K3 नानदन्, K4 विन , D2 3 नानदद् (for निनदन्) V1 ते नागा व्यनदन्भृश, B1-3 5 तान्नागानहनद्बली (B5 भृश), B4 D1 3-5 7 तान्नागानवधी(D1 5 न्व्यधम)द्बली, Dn1 S सोर्दया(M2-4 अर्दया)मास सयुगे, D6 नागास्तान्व्यधमद्भृश — After 26, Dn1 S ins

472* तेऽभ्यर्दिता मारुतिना विनदन्तो भृशातुरा ।
[T2 मारुतेन T3 G अर्दिता भीमसेनेन (for the prior half) T2 विनदन्तो, T3 नदो (sic) Dn1 नदत सुभृश रवान्, T2 नदत सुभृशातुरा (for the posterior half)]

27 Da1 missing (cf v 1 23) — ^{b}) K1 प्रेहिता , K2 प्रहित , K4 प्रहता, D2 त्वरितो (for प्रहिता) D2 भृश (for पुन) Dn1 प्रहिताश्च पुनर्गजा , D6 प्रतीपप्रहिता पुन S प्रह(M2-4 हि)ताश्च पुन पुन — ^{c}) T1 2 G1 2 मात्रास्, T3 G3 गात्रास् Ś K1 2 4 V1 B2 T2 तदावव्रु, B5 T3 G तथा , T1 यथा , M4 समा (for तमा) — ^{d}) B2 दिवाकर

28 Da1 missing (cf v 1 23) — ^{a}) K3 तत,

C 8 2487 B 8 51 48 K 8 46 48 भूमिष्ठो गदया जघ्ने शरन्मेघानिवानिलः ॥ २८
ततः सुबलपुत्रस्य नागानतिबलान्पुनः ।
पोथयामास कौन्तेयो द्वापञ्चाशतमाहवे ॥ २९
तथा रथशतं साग्रं पत्तींश्च शतशोऽपरान् ।
न्यहनत्पाण्डवो युद्धे तापयंस्तव वाहिनीम् ॥ ३०
प्रताप्यमानं सूर्येण भीमेन च महात्मना ।
तव सैन्यं संचुकोच चर्म वह्निगतं यथा ॥ ३१
ते भीमभयसंत्रस्तास्तावका भरतर्षभ ।
विहाय समरे भीमं दुद्रुवुर्वै दिशो दश ॥ ३२
रथाः पञ्चशताश्चान्ये ह्रादिनश्चर्मवर्मिणः ।
भीममभ्यद्रवंस्तूर्णं शरपूगैः समन्ततः ॥ ३३
तान्ससूतरथान्सर्वान्सपताकाध्वजायुधान् ।
पोथयामास गदया भीमो विष्णुरिवासुरान् ॥ ३४
ततः शकुनिनिर्दिष्टाः सादिनः शूरसंमताः ।
त्रिसाहस्रा ययुर्भीमं शक्त्यृष्टिप्रासपाणयः ॥ ३५
तान्प्रत्युद्गम्य यवनानश्वारोहान्वरारिहा ।

V1 D1 2 5 6 स तान् (by transp), B5 शतान्, Dn1 मत्ता (for तान्स) T1 2 G1 2 M1 तान्ससशत (G2 दश) नागेंद्रान्, T3 ***शसनागेंद्रान्, G3 तान्स *शतनागेंद्रान्, M2–4 तान्स ससशतनागेंद्रान् (hypermetric) — [b]) B2 सारोहायुधकौतुकान्, B3 सारोहाश्च सकेतनान् — [c]) B2 D3 भूयिष्ठान् (D2 ष्ठ) D6 भूमिष्ठ, D3 T1 2 M भूमिस्थो T1 3 G2 3 M1 3 [अ]भ्यघ्नत् (for जघ्ने) — [d]) K3 शरान्मेघैर्, B2 परमेघान्, D3 शरान्मेघान्, T1 न्मेघान् (for न्मेघान्) V1 B1 3–5 Dn1 D3 4 7 T2 G1 M2 4 वज्रेणेंद्र इवा(V1 णेव महा)चलान् D2 शरमेघा इवानिल

29 Da1 missing (cf v l 23) — [a]) D1 तत सुबलस्य पुत्रस्य (hypermetric) — [b]) K3 बहु (for पुन) Dn1 S हया(T2 नागा, M2–4 हता)नतिजवान्पुन (T2 युधि) — [c]) B3 D6 योधयामास, D6 पात (for पोथ) G1 2 मारुति पोथयामास — [d]) Ś2 K4 द्विपचाशतमाहवे, K3 युद्धायागादरिंदम, V1 B D1–7 द्वि(B2–5 D5 द्वा)पचाशदरिंदम, Dn1 D3 S त्रिसा(D3 T स)हस्रानरिंदम

30 Da1 missing (cf v l 23) — [a]) S रथाना च शत (for तथा रथशत) Dn1 साग्र्य, D3 साग्रा, C6 साग्र (as in text) — [b]) T3 G3 पत्तीना G1 [ऽ]परा (for ऽपरान्) — [c]) V1 B2 D5 अ(D5 व्य)हनत्, D6 अवधीत् (for न्यहनत्) — [d]) Dn1 D3 T1 2 G1 द्राव (T1 G1 पात)यस (for तापयस)

31 Da1 missing (cf v l 23) — [ab]) G3 प्रतप्यमान V1 D2 6 शूरेण (for भीमेन) T2 transp सूर्येण and भीमेन D2 6 तु, T2 [इ]व (for च) T2 महाबल — [c]) D6 तदा (for तव) K4 V1 D6 G2 सचुकोप — [d]) B D1 3–5 7 चर्माग्नावाहित यथा, Dn1 S चर्मेवाग्नौ (T1 चर्म वाग्नौ, G2 वर्मे चाग्नौ) समाहित, D2 वर्म चर्मधर तथा, D6 चर्मवन्नगत यथा

32 Da1 missing (cf v l 23) — [a]) V1 B2 सेन (for भय) — [b]) Dn1 भयकर्षिता, T2 भयदर्शिता (for भरतर्षभ) — [c]) Ś K4 विगाह्य, K2 विवाह्य (for विहाय) T3 G3 कर्णं (for भीम) — [d]) K3 Dn1 च, T2 ते (for वै) T1 3 G M विप्रकीर्णा दिशो दश

33 Da1 missing (cf v l 23) — [ab]) V1 D1 पचाशत (D1 तश्च), D5 पचशतश्च, S (except T2) दृशो (for पञ्चशताश्च) Dn1 T2 हि (for च) T1 3 G M रथा पचदशैवान्ये (for [a]) K3 सादिनश्च (for ह्रादि) B1 चर्मिणस्तथा, Dn1 D3 S शरवर्षिण, D2 चर्मधर्मभि (for वर्मिण) D6 रथवर्मपिनद्धाश्च गदाचर्मासिवर्मिण — [c]) K1–3 V1 B D (Da1 missing) S द्रुत, K2 lacuna (for तूर्णं) — [d]) V1 T1 G2 शरसघै, B5 यूथै, Dn1 T2 3 G1 3 वर्षै (Dn1 र्षै), D2 6 शिरो धुन्वन्, M शरपुजै (for पूगै) D3 सहस्रश (for समन्तत)

34 Da1 missing (cf v l 23) B1 om 34 — [a]) V1 चैतान्, B2 5 वीरान्, D3 साश्वान् (for सर्वान्) K3 D2 4 तान्सपचशतान्वीरान्, B3 4 D1 3 5 7 तान्स (D1 3 5 om न्स)ससशतान्वीरान्, Dn1 तान्ससूतरथाश्वांश्च, D6 T1 3 G M तान्ससूतरथाश्वेभान्, T2 तन्ससूतरथाश्वाढ्यान् — [b]) K3 4 V1 B3 4 D1–3 T1 M1 सपताकध्वजायुधान्, B2 पताकायुधसध्वजान्, Dn1 T2 3 G3 सपताकायुधध्वजान् G1 काध्वजायुतान् — [c]) K1 पोषयामास S (except T2) समरे (for गदया)

35 Da1 missing (cf v l 23) — [b]) G1 2 रथिन (for सादिन) — [c]) K1 त्रिसहस्रा K3 B1–3 5 Dn1 D2–4 7 8 त्रिसाहस्राभ्ययुर्भीमं, D6 त्रिसाहस्रान्ययुर्भीमं, S त्रिसा(T3 G3 स)हस्राण्यभिययु — [d]) K4 Dn1 D3 शक्त्यर्ष्टि(K4 ष्टि)प्रासपाणय, B2 शक्त्यृष्टिपाश (sic), D4 S शरशक्त्यष्टि (sic)

36 Da1 missing (cf v l 23) — [a]) K4 प्रत्युद्यम्य, G1 प्रत्युद्गत K3 D3 जवनान् (for यव) V1 B1 5 D3–5 7 प्रत्युद्गम्य जवेनाशु, Dn1 T2 ततस्तानागतान्दृष्ट्वा,

विचरन्विविधान्मार्गान्घातयामास पोथयन् ॥ ३६
तेषामासीन्महाञ्शब्दस्ताडिताना च सर्वशः ।
अग्निभिश्छिद्यमानानां नडानामिव भारत ॥ ३७
एव सुबलपुत्रस्य त्रिसाहस्रान्हयोत्तमान् ।
हत्वान्यं रथमास्थाय क्रुद्धो राधेयमभ्ययात् ॥ ३८
कर्णोऽपि समरे राजन्धर्मपुत्रमरिंदमम् ।
शरैः प्रच्छादयामास सारथिं चाप्यपातयत् ॥ ३९
ततः संप्रद्रुतं संख्ये रथ दृष्ट्वा महारथः ।
अन्वधावत्किरन्बाणैः कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ॥ ४०
राजानमभि धावन्तं शरैरावृत्य रोदसी ।
क्रुद्धः प्रच्छादयामास शरजालेन मारुतिः ॥ ४१
संनिवृत्तस्ततस्तूर्णं राधेयः शत्रुकर्शनः ।
भीमं प्रच्छादयामास समन्तान्निशितैः शरैः ॥ ४२
भीमसेनरथव्यग्रं कर्णं भारत सात्यकिः । C 8 2502 B 8 51 63 K 8 46 63

D_6 तान्प्रत्युपगतान्वीरान् — [b]) V_1 $B_{1\ 5}$ $D_{1\ 3-5\ 7}$ वदारिहा, B_2 वरान्हयान्, D_2 विरारिहा, T_1 वरानिह, $T_{2\ 3}$ G M परारिहा (T_3 G_1 ह) (for वरा) B_3 प्ररोहान्सवरा रिह — [c]) V_1 विहरन्, G_1 निचरन् (for विच) — [d]) $K_{1\ 3}$ गदयामास योध(K_3 पोथ)यत् (sic), V_1 B D (Da_1 missing) S गदया सम(V_1 तान-, T_1 मा स्म)-योधयन्

37 Da_1 missing (cf v l 23) — [a]) T_1 अस्मिन् (for आसीन्) $Ś_1$ $K_{1\ 2\ 4}$ B_5 T_1 महाशब्दस् — [b]) $K_{1\ 2}$ स, V_1 स्म, $T_{1\ 3}$ G M_1 तु (for च) D_6 समतत (for च सर्वश) D_2 भारत (for सर्वश॰) — [c]) K_3 V_1 B D (Da_1 missing) T_2 अश्मभि , $T_{1\ 3}$ G M_1 अग्निभिर् M_{2-4} अग्निना (for असिभिश्) K_3 Dn_1 D_8 भिद्यमानाना, V_1 B_5 हन्य , $B_{1\ 3}$ D_{3-5} व य $B_{2\ 4}$ $D_{1\ 2\ 7\ 8}$ T_2 विध्य D_6 ताडिताना तु, $T_{1\ 3}$ G M दह्यमानाना (for छिद्य) — [d]) K_3 V_1 B (B_4 marg as in text) $D_{1-5\ 7}$ न(V_1 D_1 ना)गाना, Dn_1 बालाना, D_6 T_3 G_3 तालाना, D_8 घटाना, T_1 $G_{1\ 2}$ M न(T_1 G_2 ना)लाना, T_2 भाडाना (for नडानाम्)

38 Da_1 missing (cf v l 23) — [a]) $Ś_2$ सबलपुत्रस्य — [b]) D_6 G_2 त्रिसहस्रान् T_1 $G_{1\ 2}$ रथोत्तमान् (for हयो) — [c]) D_1 [अ]न्य च (hypermetric) (for [अ]न्य) — [d]) K_3 B_2 अभ्यगात् V_1 राधेय पुनरभ्ययात्

39 Da_1 missing (cf v l 23) — [a]) D_6 स महाराजन् (sic) (for समरे राजन्) — [b]) Dn_1 T_2 G_2 धमराजम् (for पुत्रम्) K_3 अरिंदम — [c]) $B_{1\ 3}$ $D_{3\ 4\ 7}$ स शरैश्छादयामास — [d]) V_1 $T_{1\ 3}$ G च न्यपातयत्, B_1 चाप्यताडयत्, B_4 D_6 $M_{1\ 2}$ चाभ्यपात , M_3 चाभ्यचोदयत्, M_4 ममर्द ह (for चाप्यपातयत्) — After 39, S (except T_2) ins an addl colophon [*Adhy name* M_1 धार्तराष्ट्रषट्कवध — *Adhy no* (figures, words or both) $T_{1\ 3}$ G 48, M 47]

40 Da_1 missing (cf v l 23) — Before 40, T_1 $G_{2\ 3}$ M ins सजय D_8 om 40^{abc} — [a]) $Ś_2$ $B_{1\ 5}$ $D_{3\ 6\ 7}$ T_2 स प्रद्रुत B_3 स्म प्रद्रुत, B_4 प्रविद्रुत D_2 प्रहृत (submetric) (for सप्रद्रुत) Dn_1 T_1 $G_{1\ 2}$ M तस्य, $T_{2\ 3}$ G_3 सैन्य (for सख्ये) — [b]) $T_{2\ 3}$ G_3 दृष्ट्वा (for रथ) Dn_1 S कर्णो (for दृष्ट्वा) — [c]) $K_{2\ 4}$ D_1 अन्व (K_4 भ्य)धावन् V_1 Dn_1 D_6 T_1 अभ्यधावत् B_1 अधावत्स किरन्बाणै

41 Da_1 missing (cf v l 23) — [a]) Dn_1 S (except M_3) अनु (for अभि) — [b]) Dn_1 T_2 सूतपुत्र महामृधे — $Ś_1$ K_2 om (hapl) and $Ś_2$ K_4 read on marg 41^{d}–42^{c}

42 Da_1 missing up to 42^{ab} (cf v l 23) $Ś_1$ K_2 om 42^{abc} (cf v l 41) — [a]) K_4 स तिष्ठतस्, V_1 स निवर्त्य, Dn_1 D_1 सनिवृत्य, D_5 स निवृत्य (for सनिवृत्तस्) $Ś_2$ कर्ण, K_1 कर्णो — [b]) $Ś_2$ $K_{1\ 4}$ B_{1-3} Dn_1 शत्रुकर्षण , V_1 B_5 $D_{2\ 6}$ तापन॰, B_4 परवीरहा (for शत्रुकर्शन) — [d]) B_2 स गर्जन् (for समन्तान्)

43 V_1 $B_{4\ 5}$ Dn_1 $D_{1\ 5}$ T_1 $G_{2\ 3}$ M_{2-4} repeat 43^{ab} after 43^{cd} — [a]) K_4 B_2 रथ व्यग्र, V_1 (both times) B_5 (first time) रथस्याग्रे $B_{4\ 5}$ Dn_1 (all second time) रथ प्राप्य, Dn_1 (first time) T_2 रथ प्रास, $D_{2\ 6}$ रथ दिव्य, $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M_{2-4} (all first time) रथप्रेप्सु , T_1 (second time) $_3$ $G_{2\ 3}$ (both second time) M (M_{2-4} second time) रथप्रेप्सु, G_1 रथ प्रेप्सु — [b]) $B_{4\ 5}$ Dn_1 $D_{1\ 5}$ T_1 $G_{2\ 3}$ (all second time) M_1 कर्णो M_1 सात्यकि D_6 कर्ण परबलार्दन M_{2-4} (all second time) कर्णो भारत सात्यकिं — G_1 M_1 om (hapl) 43^{cd} V_1 reads 43^{cd} on marg — [c]) Dn_1 S (except G_1 M_1) अभ्यद्रवद् — [d]) $D_{2\ 6}$ पार्थस्त चापि मारिष, T_2 पार्ष्णिग्रहणसाधनात् — [e]) V_1 $B_{4\ 5}$ Dn_1 $D_{1\ 5}$ S शैनेय (for कर्णस्त) $B_{1\ 3}$ D_4 तु (for तम्) D_6

C 8 2502 B 8 51 63 K 8 46 63

अभ्यर्दयदमेयात्मा पार्ष्णिग्रहणकारणात् ।
अभ्यवर्तत कर्णस्तमर्दितोऽपि शरैर्भृशम् ॥ ४३
तावन्योन्यं समासाद्य वृषभौ सर्वधन्विनाम् ।
विसृजन्तौ शरांश्चित्रान्विभ्राजेतां मनस्विनौ ॥ ४४
ताभ्यां वियति राजेन्द्र विततं भीमदर्शनम् ।
क्रौञ्चपृष्ठारुणं रौद्रं बाणजालं व्यदृश्यत ॥ ४५
नैव सूर्यप्रभा खं वा न दिशः प्रदिशः कुतः ।
प्राज्ञासिष्म वयं ताभ्यां शरैर्मुक्तैः सहस्रशः ॥ ४६
मध्याह्ने तपतो राजन्भास्करस्य महाप्रभाः ।
हृताः सर्वाः शरौघैस्तैः कर्णमाधवयोस्तदा ॥ ४७
सौबलं कृतवर्माणं द्रौणिमाधिरथिं कृपम् ।
ससक्तान्पाण्डवैर्दृष्ट्वा निवृत्ताः कुरवः पुनः ॥ ४८
तेषामापततां शब्दस्तीव्र आसीद्विशां पते ।
उद्धूतानां यथा वृष्ट्या सागराणां भयावहः ॥ ४९
ते सेने भृशसंविग्ने दृष्ट्वान्योन्यं महारणे ।
हर्षेण महता युक्ते परिगृह्य परस्परम् ॥ ५०
ततः प्रववृते युद्धं मध्यं प्राप्ते दिवाकरे ।
यादृशं न कदाचिद्धि दृष्टपूर्वं न च श्रुतम् ॥ ५१
बलौघस्तु समासाद्य बलौघं सहसा रणे ।
उपासर्पत वेगेन जलौघ इव सागरम् ॥ ५२

अभ्यर्दमान पार्थस्तु — f) V1 B4 5 Dn1 D1 5 वेलेव मकरालय, S अर्दयञ्छरवृष्टिभि

44 a) D2 शरव्रातान् (for शरांश्चित्रान्) K3 B1 2 D3 4 7 दीप्तान्, B4 तीक्ष्णान्, S (except T2) तत्र (for चित्रान्) — d) Ś K1 2 4 D2 6 8 विभ्राजतौ, V1 जेते, Dn1 T G3 M व्यभ्राजेता (for विभ्राजेतां) V1 तरस्विनौ, S (except T2) परस्पर (for मनस्विनौ)

45 a) V1 B1 तयोर् (for ताभ्या) Ś2 राजेंद्र — b) K4 विचित्त, D8 द्रवित (for वितत) Dn1 भीमदर्शिन — c) V1 Da1 D1 5 T2 क्रौंचपक्षा, Dn1 पत्रा, D2 °पिष्ठ्या (for पृष्ठा) — d) V1 B3 5 Da1 Dn1 D1 5 S (except T2) अदृश्यत

46 a) K3 D2 6 8 M2–4 सूर्यप्रभा ख वा, K4 B1–4 D4 T1 भा (K4 B2 4 भा) ख च, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 T2 भा (Dn1 भा) राजन्, D3 भासश्च, D7 भास ख, T3 G3 सूर्यस्य भा ख वा, G1 सूर्यप्रभा चैव, G2 भाश्चैव — b) S दिशो वा (T2 शश्च) (for न दिश) V1 B D (except D8) S तथा (for कुत) D2 6 प्रज्ञाशिष्यामहे वय (sic) — c) K4 V1 T3 G M प्र(T3 G आ, M अ)ज्ञासिष्म, B2 प्राज्ञाशिष, Dn1 D1 प्रज्ञासिष्मो (D1 ष्य), T1 आज्ञाविष्म (sic) (for प्राज्ञासिष्म) K3 V1 B Dn1 D1 3–5 7 8 ते वा, T1 G1 2 M तौ वा (G1 च), T2 सर्वे (also नैव) (for ताभ्या) D2 6 परस्व चा(D6 वा)पि राजेंद्र — d) Dn1 युक्ता, T1 रुक्मै (for मुक्तै) S (except M1) समतत (for सहस्रश)

47 b) Ś1 K1 2 4 D5 T1 महाप्रभा, Ś2 प्रभ, D6 °प्रहा, D8 M1 प्रभा — c) Ś K1 2 4 हृष्टा, B2–4 D6 7 हता, Da1 Dn1 D1 4 5 कृता, T3 G2 3 क्राता, M1 भृता (for हृता) Ś K1 2 4 D6 T2 सर्वे, T1 सत्वा (for सर्वा) Ś2 K2 D3 शरौवैस्ते, K4 घास्ते, Da1 D1 5 घातै, D8 शरैर्घोरै — d) Ś2 कर्णमाभोधयोस् (sic), K1 V1 B D T2 G1 2 कर्ण(D6 र्ण)पांडवयोस् (for कर्णमाधवयोस्) V1 Da1 D1 5 मृधे, B4 Dn1 D4 7 T1 तथा, B5 युधि (for तदा).

48 b) T2 3 G अतिरथिं B2 नृप (for कृप) — c) Da1 D1 5 पाडवो, Dn1 D6 पाडवान् — d) K1 विवृता, T1 3 G3 निवृत्तान् (T1 त्ता) Ś1 K1 2 4 कौरवा (for कुरव) D2 6 तदा (for पुन)

49 a) K1 अत्यतता (for आप) K3 Dn1 D6 8 S वेगस्, Da1 शब्दास् (for शब्दस्) — b) V1 B5 T2 तीव्रो ह्यासीद् — c) Ś2 V1 B Da1 D1–5 7 T2 उद्वृत्ताना, D8 उद्धृताना, T1 उद्यताना, G2 उद्भूताना (for उद्धूताना) K3 Dn1 D2 4 दृष्ट्वा (for वृष्ट्या) — d) G1 2 भयावह

50 a) Ś2 K4 भृशसछिन्ने, V1 भृशमुद्विग्ने, B (except B5) Da1 D1–5 7 भृशससक्ते — b) Ś2 B Dn1 D3 4 8 T1 3 G1 2 M महाहवे, D2 6 मृधे, T2 G2 भयावहे (for महारणे) — c) K1 महतो D1 युक्तै, T1 युक्तौ — d) V1 B5 Da1 D1 5 विगृहीते S प्रत्युपेत्य (for परिगृह्य)

51 a) K2 प्राववृते, Dn1 प्रवृत्त तद्, G2 प्रववृधे (for प्रववृते) B2 transp मध्य and प्राप्ते — c) Ś2 तादृशं V1 Dn1 B5 S नैवमस्माभि (V1 Dn1 T2 व चास्माक) (for न कदाचिद्धि) Ś K1 2 4 च (for हि) K3 यदी दृश कदाचिद्धै — d) M1 दृष्ट पूर्वं

52 a) D4 T2 बाणौघस्, T1 3 G M ब(G2 ज)लौघास् T3 G3 ते (for तु) — b) Dn1 T2 बाणौघ, D6 बलौघै, T1 3 G M बलौघान् (for बलौघ) T3 G3 सुमहामृधे (for सहसा रणे) D6 रण, T1 G1 2 M मृधे (for रणे) D1 बलौघाना सहस्रश — D1 om 52c–53b — c) B1 उपातप्यंत, T1 3 G M अभ्यवर्तत (M1 तैत), T2 उपसर्पति (for उपासर्पत) Ś2 योगेन, G2 सहसा (for वेगेन) — d) K3 B D2–4 7 8 वार्योघ, Da1 D5 S (except T2) वार्योघा, Dn1 जलौघा (for जलौघ) V1 सगमे, B5 सागर, T2 सागरे

आसीन्निनादः सुमहान्बलौघानां परस्परम् ।
गर्जतां सागरौघाणां यथा स्यान्निस्वनो महान् ॥ ५३
ते तु सेने समासाद्य वेगवत्यौ परस्परम् ।
एकीभावमनुप्राप्ते नद्याविव समागमे ॥ ५४
ततः प्रववृते युद्धं घोररूपं विशां पते ।
कुरूणां पाण्डवानां च लिप्सतां सुमहद्यशः ॥ ५५
कुरूणां गर्जतां तत्र अविच्छेदकृता गिरः ।
श्रूयन्ते विविधा राजन्नामान्युद्दिश्य भारत ॥ ५६
यस्य यद्धि रणे न्यङ्गं पितृतो मातृतोऽपि वा ।
कर्मतः शीलतो वापि स तच्छ्रावयते युधि ॥ ५७
तान्दृष्ट्वा समरे शूरांस्तर्जयानान्परस्परम् ।
अभवन्मे मती राजन्नैषामस्तीति जीवितम् ॥ ५८
तेषां दृष्ट्वा तु क्रुद्धानां वपूंष्यमिततेजसाम् ।
अभवन्मे भयं तीव्रं कथमेतद्भविष्यति ॥ ५९
ततस्ते पाण्डवा राजन्कौरवाश्च महारथाः ।
ततक्षुः सायकैस्तीक्ष्णैर्निघ्नन्तो हि परस्परम् ॥ ६० C 8 2519 B 8 51 61 K 8 46 61

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

---

53 D1 om 53ab (cf v l 52) B2 om (hapl) 53a–54b T1 om 53–54 — a) K1 निनाद — b) Ś1 B1 3 4 D3 4 7 बाणौघाना (for बलौ) Da1 D5 सहस्रश (for परस्परम्) T3 G M त(G1 2 ग)र्जतामितरेतर — c) T3 G M कल्पाते (for गर्जता) — d) Some MSS नि स्वनो, D8 T3 G M निनदो (for निस्वनो) M4 यथा (for महान्)

54 B2 om 54ab, T2 om 54 (cf v l 53) — a) D2 सैन्ये (for सेने) — b) D2 बलौघै सहसा रण, D6 अन्योन्येन नराधिप — After 54ab, D2 ins

473* उपासर्पत वेगेन अन्योन्येन नराधिप।
[Prior half = 52c)]

— c) K3 एकीभावसुसप्राप्ते, T2 मनुप्राप्तौ — d) B1 3–5 Da1 Dn1 D3 4 समागते D2 6 नद्योरिव समागम, T3 G3 नद्यौघाविव सगतौ, G1 2 नद्यौघा इव सागर, M नद्यौघावि(M1 3 इ)व सगमे

55 a) Dn1 D6 T2 प्र(Dn1 प्रा)वर्तित (for प्रववृते) — b) V1 B5 Da1 D1 5 भयानक (for विशां पते) — After 55ab, T1 3 G ins

474* हर्षेण महता युक्तै कुरुपाण्डवसैनिकै ।

— d) Ś2 लिप्सिता, D6 S (except T2) लिप्सूना M1 च (for सु)

56 a) K3 B D S शूराणा (for कुरूणा) — b) Ś1 K1 3 V1 B Da1 D1–8 ह्यविच्छेदकृता गिर, Ś2 ह्यविच्छद, K4 स्वविच्छेद, Dn1 T2 भाषता च परस्पर, T1 G1 अधिक्षेप(G1 अविच्छेद)करा गिर, T3 G2 3 M2–4 साधिक्षेप(G3 पा)कृता गिर Co cites अविच्छेदकृता (as in text) — M1 om 56c–58b — c) V1 B5 तत्र, Da1 D1 5 तात (for राजन्) Dn1 S (M1 om) श्र(Dn1 T2 श्रू)यत महाराजन् — d) T1 व्यग्यानि, T3 G M2–4 न्यकानि (for नामानि) K2 भारत, V1 B5 Da1 D1 5 सर्वत, Dn1 D8 T2 सर्वश (for भारत)

57 M1 om 57 (cf v l 56) — a) Dn1 परस्य*, T G M2–4 यस्य यद्यद् (T3 द्य) (for यस्य यद्धि) Ś K1 2 लिंग, K3 B1 2 5 Dn1 D3 4 7 व्यग, K4 युद्ध, B3 त्यक्त, D2 शक (sic), D6 त्वगे, D8 कर्म, T2 नाम, T3 G2 3 M2–4 न्यक, Co व्यग (for न्यङ्ग) Ca cites अग B4 Da1 D1 5 च (for वा) — c) V1 धर्मत (for कर्मत) — d) V1 तुल्यस्योच्चारयन्युधि, Da1 D1 5 तत्तस्याश्रावयद्यु(Da1 न्यु)धि, Dn1 T2 ते तथा(T2 तदा)श्रावयन्युधि, D2 6 स त (D6 तत्) प्राह नरो युधि, T1 3 G M1–4 श्रावयामासु राहवे

58 M1 om 58ab (cf v l 56) — a) Ś K1 2 4 स महाशूरास (for समरे शूरास्) — b) K3 V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–5 7 S (M1 om) तर्ज(T3 G3 ज्यै)मानान्, B2 यस्तान् (for यानान्) — c) S (except T2) बभूव (for अभवन्) B2 येन ता, G2 मेदिनी (for मे मती) — d) Ś2 K1 B3 अस्तीह, M1 अस्ति नि (for अस्तीति) Dn1 T G न तेषामस्ति जीवित

59 a) T2 transp दृष्ट्वा and तु G1 क्षुद्धाना (for क्रुद्धाना) — b) V1 चक्षूषि, D3 बल तु (for वपूषि) K1 2 D8 [अ]मिततेजस Dn1 वपूष्ययतितेजसा (sic) — c) D2 6 घोर (for तीव्र) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 T1 भय तीव्रमभून्मह्य (T1 द्राजन्), T2 3 G M भय तीव्र ममाभू(M1 मासी)द्वै

60 a) D4 पाडवान् — b) M3 कौरवाश्च — c) T1 अतक्षन्, M1 तत रुद्ध (sic) (for ततक्षु) S (except T2) तूर्ण (for तीक्ष्णैर्) — d) V1 Da1 D1 5 योधयत, Dn1 T2 तर्जमाना T1 3 G M अन्योन्य विजयैषिण (M1 णा)

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* M1 कर्णसाल्यकियुद्ध — *Adhy no* (figures, words, or both) B1 51, B4 50, B5 D6 52, Da1 62, T1 3 G 49, M 48

C 8. 2520
B 8. 52. 1
K 8. 47. 1

३६

संजय उवाच ।
क्षत्रियास्ते महाराज परस्परवधैषिणः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुः कृतवैराः परस्परम् ॥ १
रथौघाश्च हयौघाश्च नरौघाश्च समन्ततः ।
गजौघाश्च महाराज संसक्ताः स्म परस्परम् ॥ २
गदानां परिघाणां च कणपानां च सर्पताम् ।
प्रासानां भिण्डिपालानां भुशुण्डीनां च सर्वशः ॥ ३
संपातं चान्वपश्याम संग्रामे भृशदारुणे ।
शलभा इव संपेतुः समन्ताच्छरवृष्टयः ॥ ४
नागा नागान्समासाद्य व्यधमन्त परस्परम् ।
हया हयाश्च समरे रथिनो रथिनस्तथा ।
पत्तयः पत्तिसंघैश्च हयसंघैर्हयास्तथा ॥ ५
पत्तयो रथमातङ्गान्रथा हस्त्यश्वमेव च ।
नागाश्च समरे त्र्यङ्गं ममृदुः शीघ्रगा नृप ॥ ६

36

1 T2 om 1–2 — a) Dn1 ततस्ते क्षत्रिया राजन् — b) V1 परस्परजयैषिण', D8 (also as in text) संसक्ताश्च वधैषिण — c) Ś2 K4 जग्मु (for जघ्नु') — d) D8 कृतवेगा', G2 वैर Dn1 S (T2 om) महौजस (for परस्परम्) D2 परस्परवधैषिण

2 T2 om 2 (cf v l 1) B8 transp 2^{ab} and 2^{cd} — a) Da1 D1 5 G8 रथौघाश्च Ś2 हयौघश्च, B8 नरौघाश्च, Da1 D5 हयौघाश्च, D1 नरौघाश्च, D8 om, T1 गजौघाश्च, G1 मयौ (sic) (for हयौघाश्च) — b) B8 हयौघाश्च, D1 युद्धमाना, M1 सादिनश्च (for नरौघाश्च) B8 परस्पर, M1 हयास्तदा (for समन्तत) — T1.8 G8 om (?hapl) 2^{cd} M1 om (?hapl) 2^{c}–5^{d} — d) V1 B5 Da1 D1 5 व्यधमत, G1 सयत्ताश्च (for संसक्ता स्म) K8 B1 2 4 D2–4 6 7 च, B8 Dn1 वै (for स्म)

3 M1 om 3 (cf v l 2) B2 om (hapl) 3^{bc} — b) D6 कृपापाना, T2 कणायाना (for कणपाना) K8 B (B2 om) D T2 क्षिप्यता (for सर्पताम्) V1 परशोकणपस्य च, T1 8 G M (M1 om) शक्तीना च परस्पर — c) D6 पाशाना (for प्रासाना) Some MSS भिंदिपालाना, D8 भिंडमालानां — d) Ś1 K1 2 4 भुसुंडीना, K8 भुषंडीना, D2 6 नाराचाना, D8 मुखडीना, T1 M8 मुसुठीना, T2 8 G8 मुसुडीना, G1 मुसढीना, G2 मुसलाना, M2 4 मुसुठीना (for भुशुण्डीना) S2 स, D6 हि (for च)

4 M1 om 4 (cf v l 2) — a) D1 संपातु, T2 सराव, M2–4 सबाध K8 चात्र पश्याम, B2 चारुपश्याम, B8–5 Da1 D1–8 चानुपश्याम (D6 8 म), Dn1 T2 8 G M2–4 समपश्याम (G2 M2 4 म), T1 सम्र (for चान्व) V1 संपातांस्त्वनुपश्याम — b) Ś2 D8 T2 भृशदारुण — d) K2 शतवृष्टय (for शर) K8 B1 4 D1 8–5 7 8 T1 8 G M2–4 शर (T1 G1 2 M2–4 शस्त्र, T8 G8 अस्त्र) वृष्ट्य (B1 ष्टी, T1 ष्ट्या) समतत', V1 B5 Dn1 T2 शरवृष्ट्य (T2 ब्राता) सुदारुणा

5 M1 om 5^{abcd} (cf v l 2) — a) D2 6 T2 नागा ब्रागा (by transp), B2 शराणा च G2 नानानागान् — b) K1 वृधमत, T2 G1 व्यधमत' S (except T2, M1 om) समतत (for परस्परम्) — d) D6 रथैश्च (for रथिनो) T1 रथिभिस् (for रथिनस्) K4 D2 6 G8 (by corr) तदा (for तथा) — D1 om (hapl) 5^{e}–7^{d} — e) K1 V1 B1 8 5 D8 4 7 S (M1 om) पत्तिसघा (K1 घ, T1 2 G1 2 घा) श्च, D2 सहैश्च (for संघैश्च) — f) Ś2 सहसधैर्, V1 B1 8 5 Dn1 D8 4 7 T2 हयसघाश्च, D2 सहैश्च (for संघैर्) K1 हयैस्तथा, K8 V1 B Da1 Dn1 D8–5 7 8 T2 च पत्तय D2 6 च वाजिन (for हयास्तथा) K4 समासाद्य परस्पर, T1 सादिनश्च गजाश्रयान्, T8 G सादिनश्च गजान्रथान् (G1 णे), M2–4 सादिनश्च हयास्तथा

6 D1 om 6 (cf v l 5) — a) V1 B2 हयाश्च, M पत्तिनो (for पत्तयो) Ś K1 2 4 रथमातगा — b) B2–4 Da1 D5 रथान्, D6 8 m रथ (for रथा) V1 रथिनस्तुरगमेव च, Dn1 T2 रथिनो रथिनस्तथा, T1 8 G M रथिन (M1 भि) पत्तिसादिन' — After 6^{ab}, T1 8 G ins

475* हस्तिनोऽश्वान्रथाश्चैव

— T1 8 G transp 6^{c} and 6^{d} — c) Dn1 T2 नागाश्च K4 नाग, B2 क्रुद्ध Da1 D5 त्र्यज, Dn1 D8 T2 जघ्नुर्, D2 6 नागान् (for त्र्यङ्ग) — M1 om 6^{d} — d) B1 D1 6 8 शीघ्रगान् V1 इव, Dn1 नृप, D8 नृपान् — T1 8 G1 8 M2–4 ins after 6 M1 after 6^{abc}

476* हयाश्च्यङ्ग च मारिष ।
[G1 2 भारत (for मारिष)]

T1 8 G1 8 cont T2 ins after 6

477* नराश्च ममृदुस्त्र्यङ्गं रथास्त्र्यङ्गं च मारिष ।
[T1 ममृथे (for ममृदुस्) T2 शीघ्र (for त्र्यङ्ग) T2 om the second त्र्यङ्ग]

Finally, T G1 8 cont M ins after 476*

478* शरतोमरनाराचैर्गदाशक्तिपरश्वधैः ।

पततां तत्र शूराणां क्रोशतां च परस्परम् ।
घोरमायोधनं जज्ञे पशूनां वैशसं यथा ॥ ७
रुधिरेण समास्तीर्णा भाति भारत मेदिनी ।
शक्रगोपगणाकीर्णा प्रावृषीव यथा धरा ॥ ८
यथा वा वाससी शुक्ले महारजनरञ्जिते ।
बिभृयाद्युवतिः श्यामा तद्वदासीद्वसुंधरा ।
मांसशोणितचित्रेव शातकौम्भमयीव च ॥ ९
छिन्नानां चोत्तमाङ्गानां बाहूनां चोरुभिः सह ।
कुण्डलानां प्रविद्धानां भूषणानां च भारत ॥ १०
निष्काणामधिसूत्राणां शरीराणां च धन्विनाम् ।
वर्मणां सपताकानां संघास्तत्रापतन्भुवि ॥ ११
गजान्गजाः समासाद्य विषाणाग्रैरदारयन् ।
विषाणाभिहतास्ते च भ्राजन्ते द्विरदा यथा ॥ १२
रुधिरेणावसिक्ताङ्गा गैरिकप्रस्रवा इव ।

C 8 2533
B 8 52 14
K 8 47 14

7 D1 om 7 (cf v 1 5) — a) K3 V1 B D (D1 om) T G2 3 M वध्य(V1 ध्य)ता, G1 पश्यता (for पतता) — c) K4 V1 D3 यज्ञे (for जज्ञे) — d) D4 शूराणा (for पशूनां) S घातने (for वैशस) K4 तथा (for यथा)

8 a) Ś2 K1 V1 B5 Da1 D1 4 5 8 समाकीर्णा, Dn1 परिकीर्ण°, S समुत्सिक्ता (for समास्तीर्णा) — Ś K1 2 om (hapl) 8bc — b) Dn1 विभौ, S बभौ (for भाति) B5 सर्वत (for मेदिनी) — c) B5 Dn1 S शक्रगो(T2 3 G °को)पसमाकीर्णा — d) B (except B2) Da1 D1 5 8 S वसुधरा (for यथा धरा)

9 a) Dn1 अथ वा, D5 T2 3 G2 3 यथा च (for यथा वा) B1 S (except T2) शुभ्रे — b) Ś2 K1–3 D5 T3 G3 M1 3 महाराजन(K2 T3 G3 M1 3 त)र(M3 रा)जिते, K4 V1 B Da1 D3 4 6 7 8 (before corr) महारज(K4 V1 Da1 D3 रजन, D8 m रगेन)रजिते Ca cites महारजन, Cc महारजन — c) S बिभ्रती K3 B (except B5) D S युवती — T2 3 G2 3 M ins after 9cd T1 G1 after 9

479* बद्धचूडामणिवरै शिरोभिश्चारुकुण्डलै ।
उज्झितैर्वृषभाक्षाणा भ्राजते स्म वसुधरा ।

[(L 1) T2 बद्धचूडामणिधरै (for the prior half) — (L 2) T1 उद्धतैर्, M1 उत्सिक्तैर् (for उज्झितैर्) G2 सा (for स्म)]

— e) V1 B4 D6 M1 शश (for मास) Ś2 K1 मासशोणितचित्रैव, T G M2–4 शशशोणितदिग्धे(M2 लिप्ते)व — f) K3 B1 Dn1 T2 शातकु(Dn1 कौं)भमयेन च, V1 B2 3 5 Da1 D1 3–5 7 8 T1 3 G M कुम्भमयी(D8 ये)व च, B4 कुम्भमयी तथा, D2 °कौंभमयैव च — After 9, T3 G3 M ins

480* भूर्बभौ भरतश्रेष्ठ शान्तार्चिर्भिरिवाग्निभि ।
[T3 G3 [अ]नलै (for [अ]ग्निभि)]

10 T2 om 10ab — a) Ś2 Dn1 M1 भिन्नाना, K1 क्लिन्ना, K3 छन्ना (for छिन्ना) T1 3 G M om च — b) D6 चायुधै, M1 चारुभि (for चोरुभि) — c) Ś K1 2 4 प्रवृद्धाना, K3 प्रब, Dn1 च वि, T3 G3 विन (for प्रवि) — d) D2 व्यरोचत (for च भारत)

11 a) K1 अधिभूताणा, K3 B3–5 D3 अथ सूत्राणा, V1 B1 2 D2–4 6 7 अथ शूराणा, S हेमसूत्राणा, Ca अधि (as in text) Cc cites सूत्राणां Dn1 सनिष्काणां शरीराणा — b) G1 भारत (for धन्विनाम्) Dn1 धन्विनां चर्मणा तथा — c) K1 धर्माणा, K3 B1–3 D2–4 चर्मणा, K4 वर्माण, B4 D6 वर्मिणा, D7 8 T1 2 G3 M1 2 व(D7 च)र्माणा (for वर्मणा) M3 सपताकाना V1 B5 Da1 D1 5 वर्मि(V1 B5 चर्म)णा चापि तत्रासीत्, Dn1 सपताकाध्वजाना च — d) Ś2 सघस् Ś2 K3 [अ]पतद् T2 युधि (for भुवि) V1 B5 Da1 D1 5 पतता नि(V1 B5 नि)स्वनो महान्, S (except T2) तूणीराणा तथैव च — After 11, S ins

481* अगम्यकल्पा पृथिवी सर्वतो भृशदुर्गमा ।

[T1 G2 अगम्यरूपा (for कल्पा) T2 भृशकर्दमा (for दुर्गमा) M सघातै सर्वतो वृता (for the posterior half)]

12 a) K1 3 V1 B D (except D8) T1 2 G1 M गजा गजान् (by transp), T3 G2 3 गजो गजान् — b) K3 V1 B Da1 D1–5 7 8 विषाणैरार्दयन्नृप (V1 न्निव, D1 न्नृप°, D8 न्युधि) Dn1 T2 णैर्दारयन्युधि (T2 न्भृश), D6 णैर्नर्दयन्निव, T1 3 G M णैरर्दयन्भृ(T3 G2 3 M1 न्नृ)श — c) Ś2 विषाणाभिहतस्, K2 विषाणाभिहतास्, D6 विषाणैर्विहितास् S विषाणाग्रहता (for भिहता) K3 V1 B1–4 D2–4 7 तत्र, B5 Dn1 D6 ते तु, S केचित् (for ते च) — d) M1 भ्राजते T1 3 G M स गजोत्तमा (T3 मान्) (for द्विरदा यथा) K3 B Da1 D1–5 7 8 तथा, V1 Da1 Dn1 D6 तदा (for यथा)

13 G2 M4 om 13a–15b — a) B3 [अ]भिषिक्तागा (for [अ]वसि) — b) Ś1 गैरिकप्रभवा, K4 B2 T2 प्रसवा, D3 (marg as in text) प्रस्तरा, M1 प्रस्तुता (for °प्रस्रवा) — M2 3 om 13cd — c) V1 Da1 D1 5 हि राजन्, B5 राजति (for भ्राजन्ति) Ś2 सिंदता°, K4 स्यदत,

C 8 2533 B 8 52 14 K 8 47 15

यथा भ्राजन्ति स्यन्दन्तः पर्वता धातुमण्डिताः ॥१३

तोमरान्गजिभिर्मुक्तान्प्रतीपानास्थितान्बहून् ।
हस्तैर्विचेरुस्ते नागा बभञ्जुश्चापरे तथा ॥ १४

नाराचैश्छिन्नवर्माणो भ्राजन्ते स्म गजोत्तमाः ।
हिमागमे महाराज व्यभ्रा इव महीधराः ॥ १५

शरैः कनकपुङ्खैस्तु चिता रेजुर्गजोत्तमाः ।
उल्काभिः सम्प्रदीप्ताग्राः पर्वता इव मारिष ॥ १६

केचिदभ्याहता नागा नागैर्नगनिभा भुवि ।
निपेतुः समरे तस्मिन्पक्षवन्त इवाद्रयः ॥ १७

अपरे प्राद्रवन्नागाः शल्यार्ता व्रणपीडिताः ।
प्रतिमानैश्च कुम्भैश्च पेतुरुर्व्यां महाहवे ॥ १८

निषेदुः सिंहवच्चान्ये नदन्तो भैरवान्रवान् ।
मम्लुश्च बहवो राजंश्चुकूजुश्चापरे तथा ॥ १९

हयाश्च निहता बाणैः स्वर्णभाण्डपरिच्छदाः ।

D6 राजेद्र (for स्यन्दन्त) Dn1 स्यदनाश्च तथा भाति, T1 M1 स्यदमाना यथा भ्राते (M1 भाति), T2 3 G1 3 स्यदमाना यथा (T2 इवा) भाति — d) B2 धातुमडित — After 13, T1 3 G1 3 M1 ins

482* तथा रेजू रणे नागा रुधिरेण समाप्लुता ।
[T3 G3 रथा (for तथा)]

14 G2 M4 om 14 (cf v l 13) — a) K3 4 V1 B2 Da1 Dn1 D1 2 4–6 S (G2 M4 om) सादि(K3 4 D4 गज , D6 रथि)भिर्मुक्तान् B1 3–5 D3 7 ग(D7 भु)जनिर्मुक्तान् — b) Ś2 K4 प्रतीपानास्थिता, B1 प्रतिप्राणान्स्थितान्, T1 3 G3 प्रथिमानस्थि(T1 शि)तान्, G1 M1–3 प्रतिमाना (M2 3 न)(प्रतीपा) Dn1 T2 कुभलग्नाबहून्द्वि(T2 न्बहूद्वि)पा — B2 (wrongly) reads 14^{c}–21^{b} after the ref in 8 30 83 — c) V1 नागा हस्तैर्विचेरुर्हि, Dn1 हस्तैरुद्दधिरे तूर्णं, D2 6 8 हस्तैर्विचिच्छिपुर्नागा, S (G2 M4 om) हस्तैरुद्धृत्य तान्नागा Cc cites विचेनु (sic) — d) V1 च तथा परे (for चापरे तथा) S (G2 M4 om) रणे (for तथा) D2 6 युयुधुश्च परस्पर

15 G2 M4 om 15^{ab} (cf v l 13) — a) Da1 D1 5 S (except T2, G2 M4 om) भिन्नव(Da1 D1 5 म)र्माणो (for छिन्न) — T2 om 15^{bc} — b) V1 Da1 Dn1 D1 5 व्यभ्रा(V1 रा)जत, B1 3 5 D2–4 6 7 भ्राजति स्म, T1 राजतेद्य — c) S (T2 om) प्रावृट्काले (for हिमागमे) K3 B (except B5) D2–4 7 S (except G2, T2 om) यथा राजन् (for महाराज) — d) Ś2 वृभ्रा (sic), B1 व्यग्रा, B2 व्याघ्रा (for व्यभ्रा) D5 महीधर S (except T2) मेघा इव सविद्युत

16 a) K3 4 V1 B D (except D2 6 8) S च (for तु) — b) K3 4 V1 B Da1 D3–5 7 चित्रा, D1 चित्रो (for चिता) D2 6 राजते च, G2 चित्तरजुर् (for चिता रेजुर्) G1 द्विपोत्तमा (for गजो) — D8 om 16^{c}–18^{a} — c) K3 D8 सम्प्रदीप्ताग्रा, V1 T1 3 G M प्ताभि, D2 6 चोग्ररूपाभि Dn1 T2 श्रोषधीभि प्रदीप्ताग्र्या (T2 ग्रा) — d) K3 B1 5 D4 7 भारत (for मारिष) D2 6 दृष्ट्वा चै(D6 घृष्टाश्चै)व परस्पर

17 D8 om 17 (cf v l 16) — ab) M1 अभ्यागतैर् (for हता) G1 नागैर् (for नागा) K3 B D2 4 6–8 T1 3 G2 3 M transp नागा and नागैर् V1 नागान् (for नागैर्). K3 B1–4 D2 4 7 T3 G3 न(B1 ना)गनिभोपमा , V1 B5 Da1 D1 5 निभैस्तदा, Dn1 T1 2 G1 2 M नगनिभो(T1 वरो)पमै , D6 वज्रहता इव (for नगनिभा भुवि) Cc cites नगनिभोपमान् G1 नानानगनिभोपमै (for b) — c) K3 B1–3 D4 7 8 G2 विनेशु, V1 B4 5 Da1 D1 5 विचेरु , Dn1 नेशुर्वै (for निपेतु) Dn1 राजन् (for तस्मिन्) S न चेलु समरात्तस्मात् (T2 समरे राजन्) — d) K2 पक्षवर्त, Da1 D1 5 प्रक्षरत, S छि(T2 भि)न्नपक्षा (for पक्षवन्त)

18 D8 om 18^{a} (cf v l 16) — a) S (except T2) प्रद्रुता (for प्राद्रवन्) — b) Dn1 S शरार्ता, D4 शरार्द्रा (for शल्यार्ता) V1 B3 5 S (except T2) व्रणता पिता (V1 न), B2 D8 प्रा(B2 बा)णपीडिता (for व्रण) — c) Ś1 K2 प्रतिपानैश्च, D8 नागैश्च, T1 2 प्रथि(T2 दि)मानैश्च, G1 पत Ca प्रति (as in text) — d) D2 6 नागा (for उर्व्यां) V1 महारवा B2 महीपते, Dn1 T2 3 G3 महामृधे (for हवे)

19 G2 om 19^{ab} — a) V1 B1 3 4 D3 4 7 विनेदु , D5 T3 G3 विषेदु (for निषेदु) D6 सहताश्च (for सिहवच्) — b) K1 नदते, K4 नदतो K3 भैरवान्स्वनान्, D2 6 चैव दुद्रुवु (for भैरवान्रवान्) — V1 reads 19^{cd} twice — c) K3 B1 3 4 D3 4 7 बभ्रमुर्, V1 मम्लिरे, B2 बभ्रुश्च, Da1 D1 5 T1 3 G M मम्रुश्च, Dn1 वभ्रिरे, T2 वमुश्च (मम्लुश्च) D6 मम्लुश्चैव च जीवासो (sic) — d) K2 3 V1 B Dn1 D2–4 7 8 S चुक्रुशुश्च, K4 चुक्रुधुश्च (for चुकूजुश्च) Dn1 चापर V1 (first time) B1 3 4 D3 4 7 गजा , Da1 D1 5 रथा (for तथा) B2 चुक्रुशुश्च तथापरे — After 19, K2 repeats 19^{a}

20 b) V1 B5 स्वर्णजालपरिच्छदा , B1 हेमभाड , Dn1 T2 रुक्मभाड , D3 4 7 हेमभाडविभूषिता , G2 स्वर्णभाडप

निषेदुश्चैव मम्लुश्च बभ्रमुश्च दिशो दश ॥ २०
अपरे कृष्यमाणाश्च विवेष्टन्तो महीतले ।
भावान्बहुविधांश्चक्रुस्ताडिताः शरतोमरैः ॥ २१
नरास्तु निहता भूमौ कूजन्तस्तत्र मारिष ।
दृष्ट्वा च बान्धवानन्ये पितॄनन्ये पितामहान् ॥ २२
धावमानान्परांश्चैव दृष्ट्वान्ये तत्र भारत ।
गोत्रनामानि ख्यातानि शशंसुरितरेतरम् ॥ २३
तेषां छिन्ना महाराज भुजाः कनकभूषणाः ।
उद्वेष्टन्ते विवेष्टन्ते पतन्ते चोत्पतन्ति च ॥ २४
निपतन्ति तथा भूमौ स्फुरन्ति च सहस्रशः ।
वेगांश्चान्ये रणे चक्रुः स्फुरन्त इव पन्नगाः ॥ २५
ते भुजा भोगिभोगाभाश्चन्दनाक्ता विशां पते ।
लोहितार्द्रा भृशं रेजुस्तपनीयध्वजा इव ॥ २६
वर्तमाने तथा घोरे संकुले सर्वतोदिशम् ।
अविज्ञाताः स्म युध्यन्ते विनिघ्नन्तः परस्परम् ॥ २७
भौमेन रजसा कीर्णे शस्त्रसंपातसंकुले ।
नैव स्वे न परे राजन्व्यज्ञायन्त तमोवृते ॥ २८
तथा तदभवद्युद्धं घोररूपं भयानकम् ।
शोणितोदा महानद्यः प्रसस्रुस्तत्र चासकृत् ॥ २९
शीर्षपाषाणसंछन्नाः केशशैवलशाद्वलाः । C 8 2550 B 8 52 31 K 8 47 32

रिच्छदे Ca cites भाडा — [c]) Dn1 विनेदुश् (for निषेदुश्) S पेतुश् (for मम्लुश्) D2 ससादिभि, D6 चैव सादिभि (for दिशो दश)

21 [a]) K3 कृष्टमाणाश्, V1 B5 S क्लिश्यमानाश्, B2 ह्रष्यमाणाश् (for कृष्य) V1 Da1 D1 5 तु (for च) — [b]) Ś2 विवेष्टते, K1 3 V1 B D विचेष्टतो, S (except T2) व्यवेष्टत — [c]) K3 D8 G1 रावान्, T1 हयान्, T3 G3 रवान्, G2 वरान्, Ca भावान् (as in text)

22 [a]) B2 Da1 D1 5 T1 2 G2 M नराश्च T3 G3 नाराच, G1 नचाश्च (sic) (for नरास्तु) T2 [अ]भिहता (for निहता) — [b]) K4 कुजतस् (sic), D4 कुजरास् (sic) — [c]) G2 पाडवान् (for बान्धवान्) — [d]) Da1 D5 पितॄनन्यो, D1 अन्ये चापि

23 [a]) D8 बाधमानान् (for धाव) V1 पराश्, B2 चराश् K3 V1 B1 D2-4 7 चान्ये, B2-5 Da1 Dn1 D1 5 6 8 T2 चान्यान्, T1 3 G M चापि (for चैव) — [b]) G1 मारिष (for भारत) — [c]) K4 गोत्रमाणानि ख्यातानि, K3 Da1 D1 5 8 ख्यातानि गोत्रनामानि (by transp), V1 B3 Dn1 S ख्या(M1 खा)तानि नामगोत्राणि — [d]) K3 शसत (for शशंसुर्)

24 [a]) T2 भिन्ना, G2 छिन्नो — [b]) T2 कनकभूषणै — D1 reads 24[c]-25[d] twice — [c]) Dn1 D6 उद्वेष्टता (Dn1 ति), Ca c ष्टन्ते (as in text) K1 3 4 V1 B Dn1 D1-8 T3 G3 Ca विचेष्टते, Dn1 भ्रमति स्म — [d]) B4 पतति, T1 3 G M भ्र(G2 भ्रा)मति, T2 भ्रमते (for पतन्ते) S ह्यु(G1 2 व्यु)त्पतति (for चोत्पतन्ति) Dn1 व्युत्पतति पतति च Ca c cite उत्पतन्ति (as in text)

25 [a]) K3 V1 स(V1 वि)पतति, D8 निष्प, M1 न प Ca c निप (as in text) B (except B5) D3. 4 7 तथैवान्ये, G1 2 महाबाहो (for तथा भूमौ) — [b]) G1 2 तथा भूमौ स्फुरति च Ca cites स्फुरन्ति (as in text) — [c]) D6 वेगानन्ये (for वेगांश्चान्ये) — [d]) K1 3 V1 B D S पचास्या (for स्फुरन्त)

26 [a]) B5 भोगिभोगाभिश्, D1 नो भागाश् (for भोगाभाश्) Cc cites भोगिभोगाभाश् (as in text) — [b]) T1 चदनाका (for नाक्ता) — [c]) V1 B5 Dn1 D3 T1 लोहिताक्ता V1 तथा (for भृश) — [d]) K1 S (except T2) ता(K1 त)पनीया (for तपनीय) Ś2 -ध्वजो इव, Dn1 T2 विभूषणा, T1 G1 इव द्वि(G1 प्र)जा, T3 G2 3 M इव ध्वजा (by transp)

27 [a]) Dn1 T2 महाघोरे (for तथा घोरे) — [b]) S (except T2) संग्रामे (for संकुले) — [c]) T2 च (for स्म) B2 दृश्यते, T1 युध्यत

28 [c]) T1 राजा (for राजन्) — [d]) B2 Da1 D1 5 T2 प्राज्ञायत, D8 न ज्ञायत T1 नैव ज्ञान, T3 G M1 विज्ञायते (for व्यज्ञायन्त) V1 B1 2 4 Dn1 D3 4 तमोवृता (Dn1 तौ, D3 त), B3 परस्पर, S (except T2) तमो(T1 तो)न्विता (for वृते)

29 [a]) T2 तदा (for तथा) B3 समभवद्, D6 तत्रा (for तद) T1 3 G M तथा तु वर्तमाने तु (M1 om the last तु) — [b]) D1 युद्ध घोरभयानक, S (except T2) घोररूपे भयानके — [c]) Ś2 V1 Dn1 D2-5 7 लोहितोदा, K3 B (except B4) D6 8 S शोणितौघा (for तोदा) — [d]) B2 Cc सुस्रुवुस्, D2 प्रश्रुतस्, D8 प्रसुश्रुस्, S (except T2) प्रसृ(G1 2 M2-4 स्रु)तास् (for प्रसस्रुस्) G1 M तस्य (for तत्र) K4 वासकृत्, B3 भारत V1 सद्य सुस्रुवुस्तत्र च (sic)

30 [a]) Ś2 K1 4 शीर्षपाषाणसछिन्ना — [b]) Ś K1 2 T2 केशशैव(T2 वा)लशाद्वला, T2 3 G केशशैवाल — [c]) K3 D8 M1 ह(M1 अ)स्तिसंघातसकीर्णा, B (except B5) D3 4 7 अस्थिमीनसमाकीर्णा, D1 असघात सुसकीर्णं, T G M2-4 हस्ति(G1 M2-4 अस्थि G2 अस्ति)

C 8 2550 B 8 52 31 K 8 47 32 अस्थिसंघातसंकीर्णा धनुःशरवरोत्तमाः ॥ ३०
मांसकर्दमपङ्काश्च शोणितौघाः सुदारुणाः ।
नदीः प्रवर्तयामासुर्यमराष्ट्रविवर्धनीः ॥ ३१
ता नद्यो घोररूपाश्च नयन्त्यो यमसादनम् ।
अवगाढा मज्जयन्त्यः क्षत्रस्याजनयन्भयम् ॥ ३२
क्रव्यादाना नरव्याघ्र नर्दतां तत्र तत्र ह ।
घोरमायोधनं जज्ञे प्रेतराजपुरोपमम् ॥ ३३

उत्थितान्यगणेयानि कबन्धानि समन्ततः ।
नृत्यन्ति वै भूतगणाः संतृप्ता मांसशोणितैः ॥ ३४
पीत्वा च शोणितं तत्र वसां पीत्वा च भारत ।
मेदोमज्जावसातृप्तास्तृप्ता मांसस्य चैव हि ।
धावमानाश्च दृश्यन्ते काकगृध्रबलास्तथा ॥ ३५
शूरास्तु समरे राजन्भयं त्यक्त्वा सुदुस्त्यजम् ।
योधव्रतसमाख्याताश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ ३६

सघातसकीर्णा — ^d) K3 धनु शरबडोमुखा, V1 गदा द्विपा, B1 2 Da1 D1 5 वरोडु(B2 थु)पा, B3 रथोडुपा, B4 5 D3 4 7 गदोडुपा, Dn1 धनुर्मत्स्याशरोडुपा, D2 6 धनु शरमदो(D6 हो)त्कटा, D8 धनु सुशिखरोडुपा, S धनुष्का(T1 ष्को, T2 रा)शा गजोडुपा

31 ^a) Ś2 मासकर्दमपकश्च, K3 V1 B2 5 Da1 D1 2 5 कर्दमपकिन्यो (D2 कण्य), B1 3 4 Dn1 D3 4 7 8 T1 3 G M मास(T1 M पासु)शोणितपकिन्यो (Dn1 ण्यो), T2 मासशोणितसकीर्णा — ^b) K3 B D3 4 7 8 घोररूपा, V1 Da1 D1 2 5 6 शोणिताभ, Dn1 S हस्तिग्राहा (for शोणितौघा) — G1 om 31^c–33^b M2–4 om 31^cd — ^c) B3 नद्य D3 4 6 7 G2 M1 प्रावर्तयामासु — ^d) Ś2 K3 B2 Dn1 D2 6 T2 G3 M1 यमराष्ट्रविवर्धिनी (Ś2 B2 र्धिनी, D6 र्धना, T2 र्धिना, G3 र्धनीं), K4 श्रोणितस्य विवर्धिनी, V1 शोणितौघै प्रवर्धिनी, B1 3 D3 4 7 शोणितौघविवर्धनी (B1 र्धिनी, B3 र्धिना), B4 5 शोणितौघप्रवर्तिनी — After 31, K4 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 M1 ins

483* भीरुवित्रासकारिण्य शूराणा हर्षवर्धना ।

[K4 भीरुवित्रासकारिणी B4 नकरा Da1 D1 5 जननी (for the prior half) B1 2 Da1 Dn1 D1 5 हर्षवर्धनी (Dn1 नी) K4 यमराजविवर्धिनी (for the posterior half)]

32 G1 om 32 (cf v l 31) — ^a) Dn1 ता, M1 सा (for ता) V1 Da1 D1 5 T3 G3 M2–4 नदीर्, Dn1 नदीं, T1 M1 नदी (for नद्यो) Dn1 घोररूपा K3 V1 B (except B3) D S (G1 om) तु (for च) — ^b) Ś2 K4 B2 नयतो, V1 Da1 D1 5 T3 G3 M2–4 नय(M4 य)तीर् Dn1 M1 नयती, T1 2 G2 नयति T1 यमसागर (for सादनम्) — ^c) Ś2 B2 अवगाढ, K3 B1 3–5 D2–4 6–8 गाढान् (for गाढा) T2 निमज्जत (for मज्जयन्त्य) V1 Da1 Dn1 D1 5 अवगाह्यावमज्जत, T1 3 G2 3 M अवगाह्य न्यमज्जत — ^d) V1 Da1 D1 5 शूरास्ते (for क्षत्रस्य) Dn1 S (G1 om) क्षत्रिया जयगृद्धिन (Dn1 गृद्धनीं, T1 गृध्नव, G2 3 गर्धिन)

33 G1 om 33^ab (cf v l 31) — ^a) Ś2 नर व्याघ्र, Dn1 गणा राजन्, S (G1 om) महाराज — ^b) Dn1 T2 दारुणास् (for नर्दता) S (except T2, G1 om) च समतत (for तत्र तत्र ह) K4 हि, V1 तु, B1 तत् (for ह) D2 6 नदता तत्र भीषण — ^c) Dn1 चक्रु (for जज्ञे) — ^d) V1 D8 प्रेतराजपुरोगम Dn1 T1 2 G1 M पुर य(M4 त)था T3 G3 पुरे यथा, G2 पुर प्रति

34 ^a) B4 [अ]गणीयानि, Dn1 [अ]प्रसख्यानि D6 व्यरोचत, T2 बहूनि स्म D2 उत्थितानथ रोचते — ^c) Ś2 नृत्यत — ^d) Ś1 K3 V1 B3–5 Da1 D1–5 7 8 सु(D1 स)तृप्ता, B1 सुहृष्टा, B2 समत्ता, Dn1 S वितृप्ता, D6 ते तृप्ता (for सतृप्ता)

35 ^a) D2 ते तु, G2 तृप्ता (for तत्र) — ^b) B4 Da1 D1 5 वपा (for वसा) Co cites वसा S भुक्त्वा (for पीत्वा) D2 6 हृष्ट (D6 हृष्टा) एव व(D6 न)दति ते — ^c) K3 V1 B1 2 4 5 Da1 D1–8 मेदोमज्जावसामत्ता B3 T1 मेदोमज्जा(T1 त्ता)वसोन्मत्ता, Dn1 T2 मेदोमत्ता वसामज्जा (T2 त्ता), D8 मेदोमज्जाभिसपन्ना, T3 G3 मेदोन्मत्ता वसामत्ता, G1 2 M म(M1 मे)दोन्मत्ता वसोन्मत्ता — ^d) K4 तृप्ता, G1 त्रस्ता V1 Dn1 मासेन (for मासस्य) K3 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3 5–7 T1 G1 2 M1 2 4 ह (for हि) B3 तृप्ताश्च मासशोणितै — ^e) K3 B2 4 D (except D3) स्म (for च) V1 व्यदृश्यत, B5 स्म दृश्यत (for च दृश्यन्ते) — ^f) Ś K2 4 वटास्, K3 D8 बडास्, V1 B1–3 D2 3 6 7 बकास् (for -बलास्) Dn1 कङ्कगृध्रबढास्तथा, T1 3 G M काककंकबलास्तथा; T2 ककगृध्रवलास्तदा Ca cites विडा, Co वला

36 ^a) Ś2 K1 3 D4 च (for तु) — ^b) Dn1 क्षत्रियाश्च भयकरा — ^c) V1 B1 2 5 Da1 D1 5 योधव्रतं समास्थाय (B5 साद्य), Dn1 S सप्रहृष्टा महाराज, D2 योधव्रातसमाकीर्णे, D8 योधव्राता समाख्याताश् Ca c cite समाख्याता — ^d) Ś K1 2 4 [अ]दीनवत्, B3 भारत (for [अ]भीतवत्) D6 न जग्मुर्भीतवत्तदा